

T.C.
TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI

II. TARIM ŞURASI SONUÇ RAPORU

A01
İKİ

29 Kasım - 01 Aralık 2004
Ankara

3.8. 2005 - Gar

T.C

TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI

II. TARIM ŞURASI
SONUÇ RAPORU

29 KASIM - 01 ARALIK 2004

ANKARA

II. TARIM ŞURASI

Şura Başkanı

Sami GÜÇLÜ

Tarım ve Köyişleri Bakanı

Şura Yürütme Kurulu Başkanı

Doç. Dr. Hasan EKİZ

Müsteşar Yardımcısı

Şura Yürütme Kurulu Üyeleri

Nebi ÇELİK	Müsteşar Yardımcısı
Prof. Dr. Halil AKÇAPINAR	A.Ü. Veteriner Fakültesi
Prof. Dr. Ayhan TUFAN	A.Ü. Ziraat Fakültesi
Rafet ŞAHMELİKOĞLU	TZOB Genel Sekreteri

Şura Genel Sekreterliği

Ahmet CANSIZ	Genel Sekreter
Bilal ZEYTİN	Genel Sekreter Yardımcısı
Metay ÖZER	Genel Sekreter Yardımcısı
Ahmet ŞAHİN	Teknik Personel
Tijen SÜERDEM	Teknik Personel - Web Sorumlusu
Atilla İNCİLİ	Teknik Personel

Web: tarimsurasi.tarim.gov.tr
E-Mail: tarimsurasi@tarim.gov.tr
Tel: (0312) 4252518 - 4180696
Fax: (0312) 4254960

Milletimiz çok büyük elemler, mağlûbiyetler, facialar görmüştür. Bütün olanlardan sonra yine bu topraklarda bulunuyorsa bunun temel sebebi şundandır: "Çünkü Türk çiftçisi bir eliyle kılıcını kullanırken, diğer elindeki sapanla topraktan ayrılmadı. Eğer milletimizin büyük ekseriyeti çiftçi olmasaydı biz bugün dünya yüzünde bulunmayacaktık."

Efendiler! Milletimiz çiftçidir. Milletin çiftçilikteki çalışmasını yeni ekonomik tedbirlerle son hadde eriştirmeliyiz. Köylünün çalışmasının neticeleri ve verimleri kendi menfaati lehine son hadde çıkarmak ekonomik siyasetimizin temel ruhudur.

Millî ekonominin temeli ziraattir. Bunun içindirki, ziraatte kalkınmaya büyük önem vermekteyiz. Köylere kadar yayılacak programlı ve pratik çalışmalar, bu maksada erişmeyi kolaylaştıracaktır.

M.Kemal ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

II. Tarım Şurası, Bakanlığımız tarafından 29 Kasım - 1 Aralık 2004 tarihlerinde Ankara'da düzenlenmiştir. Şura'da, tarım sektörüyle ilgili tüm kesimler bir araya getirilerek, Sektörün mevcut durumu ele alınmış, gelişmeyi etkileyen temel sorunları tespit edilmiş, çözüm yolları tartışılmış ve AB ile uyum sürecinde, sektörün gelişmesini hızlandıracak ve rekabet gücünü artıracak stratejiler, politikalar ve uygulamalar konusunda tavsiye kararları alınmıştır.

Şura öncesinde oluşturulan hazırlık komisyonlarında, yaklaşık on aylık bir süreye yayılan yoğun çalışmalar yürütülmüştür. Bu çalışmalar, tarımın bugünkü durumu, uluslararası antlaşmalarla gelen yükümlülükler, AB sürecinde yapılması gerekenler, uluslararası ticarette yaşanan değişim ve artan sorumluluklar, tarım ve çevre ilişkileri, yeniden yapılanma gibi tüm yönleri kapsamıştır.

Hazırlık döneminde yapılan komisyon çalışmaları bir kitapçık haline getirilerek, Şura'dan önce üyelere dağıtılmıştır. Bu kitapçıkta yer alan bilgi ve değerlendirmeler, Şura sırasında, onbir komisyon şeklinde yürütülen çalışmalara ışık tutmuştur. Geniş bir katılımla yürütülen bu çalışmalar sonucunda, tarım sektörünün gelecekteki misyonu, öncelikleri ve stratejik amaçları konusunda ortak görüş ve öneriler tespit edilmiştir. Komisyonların bu görüş ve önerilerini içeren raporları bilahare Şura Genel Kurulunun değerlendirmesine sunularak Şura Kararları olarak onaylanmıştır.

Tarım sektörünün geliştirilmesi bakımından şimdiye kadar elbette önemli çalışmalar yapılmıştır. Ancak, yapılanların yeterli olmadığı ortadadır. Hayvancılıktan bitkisel üretime, gıdadan kırsal kalkınmaya, örgütlenmeden işletmeciliğe kadar bir çok alanda sorunlarımız vardır. Bu gerçeklerin bilincinde olarak, AB uyum sürecinde gerekli değişimi sağlamak suretiyle, üyelik gerçekleştiğinde rekabet edebilir, sürdürülebilir ve ekonomik açıdan refah kaynağı bir tarım sektörünü mutlaka oluşturmalıyız. Bunu yapabilecek güç ve birikimde olduğumuza inanıyorum. Bunun için, belirlenmiş hedeflere doğru birlikte, bilinçli ve kaynaklarımızı etkin bir şekilde kullanarak sabır ve cesaretle yürümek zorundayız.

Şura'da alınan kararlar bu atılımlar için önemli bir rehber niteliği taşıyacaktır. Bu nedenle, Şura kararları, sorumluları ve süreleri de kapsayacak şekilde bir eylem planına dönüştürülmüştür. II. Tarım Şurası Sonuç Bildirgesi doğrultusunda hazırlanan 36 maddelik Eylem Planı bu raporda verilmiştir. Ayrıca, bütün kararların yer aldığı detaylı eylem planı da tamamlanmıştır. Eylem planları doğrultusunda Bakanlığımızın ilgili birimlerince projeler geliştirilecek ve uygulanması için imkanlar bulunacaktır. Ayrıca, tarım sektörüyle ilgili olan, ancak sorumluluğu başka kurum ve kuruluşlarda bulunan faaliyetler için bu kuruluşlarla işbirliği sağlanarak gerekli çalışmaları yapmaları istenecektir. Çalışmalara ilgili bütün tarafların katılımı esas olacaktır.

Şura'ya gösterilen ilgi ve katılımın seviyesi memnuniyet vericidir. Bu manzara tarım sektöründe böyle bir çalışmaya duyulan ihtiyacın ve aynı zamanda ciddi adımlar atılması için değişik kesimlerin duyduğu ilginin derecesini göstermek açısından önemlidir. Bu ilgi; sorun varsa, bunun hepimizin sorunu olduğunun ve çözüm olacaksa, çözümde de herkesin olması gerektiğinin ifadesidir.

II. Tarım Şura'sını onurlandıran saygıdeğer konuklarımızın konuşmalarının, komisyon çalışmalarının, alınan kararların ve Eylem Planının yer aldığı "II. Tarım Şurası Sonuç Raporu"nun, Tarım sektörüne ilişkin vizyon oluşturmada, hedef ve stratejileri belirlemede tüm kesimler için yardımcı olacağına inanıyorum. Bu raporun temelini teşkil eden yoğun çalışmaları yapan komisyonların başkanları ve üyeleri başta olmak üzere, Şura'nın düzenlenmesi ve gerçekleştirilmesinde emeği geçen ve katkısı olan herkese şükranlarımı ifade ediyor ve saygılarımı sunuyorum.

Sami GÜÇLÜ
Tarım ve Köyişleri Bakanı

ÖNSÖZ

II. Tarım Şurası, Bakanlığımız tarafından 29 Kasım - 1 Aralık 2004 tarihlerinde Ankara'da düzenlenmiştir. Şura'da, tarım sektörüyle ilgili tüm kesimler bir araya getirilerek, Sektörün mevcut durumu ele alınmış, gelişmeyi etkileyen temel sorunları tespit edilmiş, çözüm yolları tartışılmış ve AB ile uyum sürecinde sektörün gelişmesini mümkün kılacak ve rekabet gücünü artıracak stratejiler, politikalar ve uygulamalar konusunda tavsiye kararları alınmıştır.

Şura öncesinde oluşturulan hazırlık komisyonlarında, yaklaşık on aylık bir süreye yayılan yoğun çalışmalar yürütülmüştür. Bu çalışmalar, tarımın bugünkü durumu, uluslararası anlaşmalarda gelen yükümlülükler, AB sürecinde yaşanması gerekenler, uluslararası ticarette yaşanan değişim ve artan sorumluluklar, tarım ve çevre ilişkileri, yeniden yapılanma gibi tüm yönleri kapsamıştır.

Hazırlık döneminde yapılan komisyon çalışmaları bir kitapçık içine getirilerek, Şura'dan önce üyelere dağıtılmıştır. Bu kitapçıkta yer alan bilgi ve değerlendirmeler, Şura sırasında, on-bir komisyon şeklinde yürütülen çalışmalara ışık tutmuştur. Genel Kurul'da sunulan ve yürütülen bu çalışmalar sonucunda, tarım sektörünün gelecekteki misyonu, öncelikleri ve stratejik amaçları konusunda ortak görüş ve öneriler tespit edilmiştir. Komisyonların bu görüş ve önerilerini içeren raporları daha sonra Şura Genel Kurulunda değerlendirilerek, Şura kararları olarak onaylanmıştır.

Tarım sektörünün geliştirilmesi bakımından şimdiye kadar elbette önemli çalışmalar yapılmıştır. Ancak, yapılanların yeterli olmadığı ortadadır. Hayvancılıktan bitkisel üretime, gıdadan kırsal kalkınmaya, örgütlenmeden işletmeciliğe kadar bir çok alanda sorunlarımız vardır. Bu gerçeklerin bilincinde olarak, AB uyum sürecinde de artı değerini sağlamak suretiyle, üyelik gerçekleştiğinde rekabet edebilir, sürdürülebilir ve ekonomik açıdan refah içeren bir tarım sektörünü mutlaka oluşturmalıyız. Bunu yapabilecek güç ve birikimde olduğumuza inanıyorum. Bunun için, belirlenmiş hedeflere doğru birlikte, bilgi ve kaynaklarımızı etkin bir şekilde kullanarak sabır ve cesaretle yürümek zorundayız.

Şura'da alınan kararlar, bu anlamda için önemli bir rehber olacak niteliktedir. Bu nedenle, Şura kararları, sorumluları ve süreleri de kapsayacak şekilde bir eylem planına dönüştürülmüştür. II. Tarım Şurası Sonuç Bildirgesi doğrultusunda hazırlanan 35 maddelik Eylem Planı bu raporda verilmiştir. Ayrıca, bütün kararların yer aldığı detaylı eylem planı da tamamlanmıştır. Eylem planları doğrultusunda Bakanlığımızın ilgili birimlerince projeler geliştirilecek ve uygulanması için imkanlar bulunacaktır. Ayrıca, Bakanlığımızı ilgilendiren ancak sorumluluğu başka kurum ve kuruluşlarda bulunan faaliyetler için bu kuruluşlarla işbirliği sağlanarak gerekli çalışmaları yapmaları istenecektir. Çalışmalarda ilgili bütün tarafların katılımı esas olacaktır.

Şura'ya gösterilen ilgi ve katılımın seviyesi memnuniyet vericidir. Bu ilgi, tarım sektöründe böyle bir çalışmaya duyulan ihtiyacın ve aynı zamanda ülke tarımının geleceği için değişik kesimlerin duyduğu ilginin derecesini göstermek açısından önemlidir. Bu ilgi, sorun varsa, bunun hepimizin sorunu olduğunu ve çözüm olacaksa, çözümün de herkesin olacağı gerçeğinin ifadesidir.

Tarım Şurası'nın ürünlerinden sayıdığımız kuruluşlardan, komisyon çalışmalarının, alınan kararların ve Eylem Planının yer aldığı "II. Tarım Şurası Sonuç Raporu"nun, Tarım sektörüne ilişkin vizyon oluşturmada, hedef ve stratejilerin belirlenmesinde tüm kesimler için yararlı olacağına inanıyorum. Bu raporun temelini teşkil eden yoğun çalışmaları yapan komisyonların başkanları ve üyeleri başta olmak üzere, Şura'nın düzenlenmesi ve gerçekleştirilmesinde emeği geçen ve katkısı olan herkese şükranlarımı ifade ediyor ve saygılarımı sunuyorum.

Sami GÜÇLÜ
Tarım ve Köyişleri Bakanı

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Sayın Bülent ARINÇ'ın
II. TARIM ŞURA'sı Açılış Konuşmaları
(29 Kasım 2004, Ankara)

Sayın Başbakanım, Değerli Katılımcılar, Saygıdeğer Konuklar. Hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığımız tarafından yedi yıl aradan sonra ikincisi düzenlenen Tarım Şurası'nda aranızda bulunmaktan büyük bir memnuniyet duyuyorum. Bilim adamlarından bürokratlara, çiftçilerden sivil toplum örgütü temsilcilerine kadar çok sayıda katılımcının yer aldığı bu Şurada üç gün boyunca tarım alanında yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri değerlendirilecektir. Türkiye'nin en hayati sektörü olan tarım konusunda, böyle geniş katılımlı bir toplantının, bu şekli ile, geçte olsa, bu hükümetler döneminde düzenlenmesini takdirle karşılıyorum. Şura kapsamında neler yapılacağı konusunda bilgiler sunuldu. On bir ayrı konuda oluşturulan komisyonlar tarafından hazırlanacak bilimsel raporlar tarım sektörümüze mutlaka ışık tutacaktır.

Saygıdeğer konuklar,

Tarım, gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun tüm ülkeler için, insanların temel ihtiyaçlarını karşılaması sebebi ile hayati bir öneme sahiptir. Çağımızda en son teknolojik imkanlara sahip gelişmiş ülkeler bile tarımsal üretimin vazgeçilemez olduğunun farkındadırlar. Yaşanan savaşlar, hızlı nüfus artışları, kuraklık ve açlık manzaraları tarımsal üretimin insanlar için yaşamsal önemini çarpıcı bir şekilde göstermektedir. Dünyanın bir çok bölgesinde temel ihtiyaç maddelerinin yokluğu sebebi ile ölümler yaşanırken, gelişmiş toplumlardaki durum ise inanılmaz bir çelişkiyi ortaya koymaktadır. Yetersiz beslenmeye bağlı ölümlere çare üretmekten uzak kalan insanlık, on binlerce insanın ölümüne sebep olabilecek silahlar için bol paralar harcayabilmektedir. Uluslararası Barış Örgütü verilerine göre, dünya ülkelerinin 2003 yılında silaha yaptıkları harcamalar tam 956 milyar doları bulmaktadır. Bu, dünyada yaşayan her bir insanın cebinden silah için yaklaşık 150 dolar ödemesi anlamına geliyor. Silahlanmaya yapılan bu abartılı harcamaların bir kısmının tarımsal üretime ayrılması halinde, yoksulluk pençesi altında olan yüz binlerce insanın hayatı kurtarılabilecektir.

Değerli katılımcılar,

Türkiye nüfusunun %40'na yakınının geçimini sağladığı tarım, geçmişten bugüne ülkenin lokomotif sektörlerinden birisi olmuştur. Sahip olduğumuz eşsiz kaynaklar, bu iklim koşulları tarımın nüfusumuzun önemli bir bölümünün vazgeçilemez bir geçim kaynağı olmasını sağlamıştır. Sanayi toplumu olma yolunda hızla ilerleyen Türkiye, halen bir tarım ülkesi olma özelliğini sürdürmektedir. Türkiye geçmişten bu yana, sanayi toplumu olmak yada tarım

toplumu kalmak gibi bir ikilem içersinde gereksiz tartışmalar yaşıyor. Yapmamız gereken tarımı, gelişmenin önünde bir engel olarak görmek yerine, sanayi toplumu için gerekli olan yapıya dönüşmektir. Türkiye'nin kalkınmasının yolu, tarımı çağdaş imkanlardan yararlanan bir endüstri ülkesine dönüşmesinden geçmektedir. Yaşanan Avrupa Birliği süreci ve değişen dünya koşulları, eski usullerle yapılan geleneksel tarımın yerini teknoloji imkanlarından faydalanan modern tarımın almasını zorunlu kılmaktadır. İçinde bulunduğumuz uluslararası ortam dikkate alındığında, tüm enerjimizi tarım sektörümüzün ürettiğini pazarlayabilen, rekabet gücü yüksek bir yapıya kavuşturulmasına harcamamız gerektiği açıktır. Tarım, sanayi sektörünü destekleyen endüstriyel bir yapıya kavuşarak, verimliliğin artmasını, üretimin daha üst seviyelere çıkmasını ve toplumsal refahın yükselmesini sağlayacaktır. Ancak, verimliliği arttırmaya çalışırken en hassas olunması gereken konu, insan sağlığını tehdit eden tarımsal üretim teknikleri konusunda gerekli önlemlerin alınmasıdır. Son günlerde sıkça tartışılan gıda güvenliği konusunda Tarım ve Köyişleri Bakanlığımızın gerekli dikkat ve özeni gösterdiğini biliyoruz. Bizde TBMM olarak, başlattığımız, kısa adı HACCP olan gıda güvenliği denetim çalışmaları ile bu konudaki hassasiyetimizi ortaya koyduk.

Saygıdeğer katılımcılar,

Avrupa Birliği süreci ile birlikte Türkiye'de bir çok alanda tam bir dönüşüm yaşanıyor. Bu tarihi dönüşümün gerçekleşmeye başladığı alanlardan biriside tarım sektörüdür. Avrupa Birliğine tam üyelik müzakeresinin başlaması ile birlikte en ciddi dönüşüm tarım sektöründe yaşanacaktır. Başta çiftçilerimiz ve yöneticilerimiz olmak üzere, sektörün tüm temsilcileri bu duruma hazır olmalıdır. TBMM son dönemde tarım alanında büyük önem taşıyan Gıda Kanunu, Mera Kanunu, Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu gibi bir çok alanda yasal düzenlemeleri hayata geçirmeye başlamıştır. Nitekim bu hafta, Meclis Genel Kurulunda Organik Tarım ve Tohumculuk Yasa tasarıları üzerinde görüşmeler yapılacaktır. Üç gün boyunca bizler burada tarımın sorunlarını tartışırken, Meclis Genel Kurulunda da tarımla ilgili yasal çalışmalar süratle devam edecektir. Meclisimiz bu yasal alt yapı çalışmalarının yanı sıra, milletvekillerimizin ortak gayretleri ile Türkiye'nin tüm bölgelerindeki tarımsal sorunların tartışıldığı demokratik bir platform haline de gelmiştir. İktidar ve muhalefet tarafından beraberce hazırlanan, Meclis Genel Kurulunda oy birliği ile kabul edilen bazı Meclis Araştırma Komisyonlarımız yurdumuzun değişik bölgelerinde tarımla doğrudan ilgili çalışmalar yapmaktadır. Bunlardan bir kısmını; mesela Ergene Havzasındaki kirlilikler, Tuz Gölü çevresindeki kirliliklerin önlenmesi ve son olarak kurulan patates üreticilerinin sorunlarının araştırılması ile ilgili bir meclis araştırma komisyonu ve buna benzer komisyonların çalışmalarını sizlere söyleyebilirim. Tarım sektörünün yaşadığı tüm çalışmaları yakından takip ettiğimizi ve çözüm için çalışmalar yaptığımızı bilmenizi isterim.

Biraz önce, Meclis Genel Kurulundan tarımla doğrudan ilgili çıkarılan kanunların birkaç adedini sizlere takdim etmiştim. Ancak, Hükümetin Acil Eylem Planında yer alan Tarım Ürünleri Sigortası Kanunu halen çıkmamıştır. Tabii afetler, sel, don gibi her yıl çiftçilerimize katrilyonlara ulaşan zararlar verilen bu konuda mutlaka bir yasa çıkarılması ve yürürlüğe girmesi gerekmektedir. Ben Meclis Başkanı olarak, geçimini büyük ölçüde tarım ağırlıklı üretimden sağlayan bir bölgenin milletvekiliyim. Üzümün, tütünün, pamuğun ve diğer ürünlerin ne zahmetlerle yetiştirildiğini ve pazarlandığını çok iyi biliyorum. Tarım bölgesinden gelen birisi olarak tarım sektörüne destek olmayı vicdani bir görev sayıyorum.

Kıymetli dinleyenler,

Gelişmiş bir ülke olmanın yolu teknolojik alanlarda ilerlemenin yanı sıra tarımsal üretim alanında da kendi kendine yetebilen bir seviyeye ulaşmaktan geçmektedir. Tarım sektörünün tekrar ayağı kaldırılabilmesi için, yeni projelerin devreye sokulmaya başladığını da büyük bir

memnuniyetle görüyorum. İnanıyorum ki bu Şura, kendi kendine yetebilen gelişmiş bir ülke yolunda, yeni bir misyonun oluşturulmasına katkılar sağlayacaktır.

Sayın Başbakanım, değerli katılımcılar,

Bir konuyu da sizlere arz ederek sözlerime son vermek istiyorum. Biraz önce, Sayın Başbakan, ondan önce Sayın Tarım Bakanımız, en azından bu hükümet döneminde, çiftçilerimiz ve tarım sektörümüz için yapılan pek çok iyileştirmeden bahsettiler. Ben bunların hepsinin tanığıyım. Ancak, bu sözlerin arkasından güçlü bir alkış ve destek beklerken bunu görmediğimi ifade etmeliyim. Bunun sebepleri var. Görebildiğim kadarı ile mazot desteğinden başlayarak, Doğrudan Gelir Desteği ödemelerine varıncaya kadar, binlerce, ziraat fakültelerinden mezun olmuş, ama çalışabilecek iş bulamadığı için İşsiz Ziraat Mühendisleri Derneği kurulmuş bir ülkede, ziraat mühendislerimizin, orman mühendislerimizin, veterinerlerimizin, bir örnek olarak, Bin Köye Bin Gönüllü adıyla görevlendirilmesinin ne kadar doğru olduğunu da görüyorum. Şüphesiz faizler düşmüştür, yeni kredilendirme olanakları da ortaya çıkmıştır. Bunların hepsini takdirle ve doğru olduğu için de alkışlarımla destekliyorum.

Fakat bir endişe var, bir tereddüt var, bir tedirginlik var. Türkiye'de doğrudan veya dolaylı olarak tarımdan geçimini sağlayan bir büyük kitle var. Bu insanlar şu sorunlar ile karşı karşıyadır. Üretimdeki girdi maliyetleri yüksektir, maliyetler henüz düşürülememiştir. Sulama ücretlerinden tutunuz ilaç ve gübreye kadar pek çok şeyi sayabilirim. Öyle mahsuller vardır ki üretim maliyetleri oldukça yüksektir. Eğer bunlar başka desteklerle korunmazsa, dışarıda kendi çiftçilerine destek veren, sübvanse imkanlarını kullanan ülkelere karşı rekabetlerini, ihracatlarını koruyamıyorlar. Üretimdeki maliyetlerin dengelenmesine, hatta bir şekilde çiftçimizin bu konuda desteklenmesine ihtiyaç vardır.

İki ürün için söylemek istiyorum. Manisa çekirdeksiz kuru üzümde de, yaş üzümde de iddialı olan illerimizden birisidir. Bu sene pek çok bölgede, fındıktan başlayarak, don olayları sebebi ile büyük acılar yaşandığını biliyorum. Don %20 nispetinde üzümümüze vurmuştur. Ama, buna rağmen, üzüm rekoltesi yüksek oldu, hem de çok kaliteli üzüm yetiştirdik. Hükümetin dışarıdan yaş meyve ve sebze gelmesine karşı aldığı önlemleri alkışlıyorum. Yaş üzümün ihracatına yapılan desteği de çok iyi biliyorum. Şimdi üzülmek mi sevinmek mi gerekli? Hadise şu: 250 bin ton civarında kuru üzüm elde edebildik. Bunun ihracatı 160-170 bin ton civarında. Geri kalan da Türkiye'de tüketilmiyor. Öyle bir alışkanlığımız yok, kuru üzümü Türkiye içerisinde tüketemiyoruz. Şimdi arz fazlası üzüm kaldı. Bu her sene karşımıza çıkan, hepimizi üzen bir olaydır. TARİŞ bunun hepsini almıyor. Şüphesiz tüccarlar da önce, kar gözettikleri için haklı olarak, içerdeki ve dışarıdaki piyasayı kontrol ederek alıma başlıyorlar. Hazine'den TARİŞ büyük ölçüde desteklendi. Ama yetmedi. Şimdi biz rekolte yüksek olduğu zaman üzülecek haldeyiz. İyi yetişiyor, üretim var, ama satamıyor ve içeride tüketimini yapamıyoruz, fiyatlar maliyetleri karşılamıyor.

Pamuk; uzun aylar boyunca yağmur yağmadı. Çok şükür kuraklık tehlikesi geçtiğimiz günlerde yağan yağmurlarla ortadan kalktı, buna da şükür ediyoruz. Pamuğun bütün elleri en güzel günlerde toplandı ve en kaliteli pamuk ortaya çıktı. Çünkü yağmur yağdığı zaman, ikinci, üçüncü elleri toplamak zor oluyor bizim bölgemizde. Fakat fiyatlar iki sene evvelinin fiyatları. Sayın Tarım Bakanımızın konuşmasında ip uçları buldum. Bunları biliyorum. Dünyadaki pamuk fiyatlarında düşüklük var, Sayın Başbakan da bunu rakamlarla ifade etti. Bu konuda, en iyi pamuğun yetiştiği bölgelerimizin büyük bir sıkıntı içerisinde olduğunu biliyorum. Bu sene pamuk yerine kısmen mısır ekenler çok şükür diyorlar. Ama, bu sene pamuk para etmedi, bizde mısır ekelim deseler orada da fiyatlar düşecektir. Türkiye'de üretim planlaması da olmadığı için, neyin ne zaman ne kadar ekilmesi gerektiği bir şekilde ortaya konamadığı için, bu sıkıntıyı biz geleneksel olarak yaşıyoruz.

Tarım sektörümüz Türkiye'nin temelidir. Mensupları, devletine bağlı, milletine bağlı, geleneklerine bağlı, kanaatkar, geçimini bu ziraatın içinde temin etmeye çalışan insanlardır. Ben tarım sektörünün tümüyle desteklenmesi gerektiğini düşünüyorum. Her şeye rağmen, bir arkadaşınız olarak, bu Şuramızda alınacak kararların tarım sektörüne ümit taşımasını arzu ediyorum.

Şu anda, üreticilerimizin kafasındaki en büyük tereddüt, korku ve endişe, Avrupa Birliği ile yapacağımız müzakereler sürecinde tarım sektörünün öncelikli konu olmasıdır. Avrupa Birliği ülkelerinde %10'luk nüfus tarımla ilgilenirken bizde %40 varsa, bu%10'lara nasıl inecek, ne şekilde inecek? İstihdam noktasında, sanayileşme noktasında, Türkiye'nin içinde bulunduğu şartlar da belli olduğuna göre, herkesi tarım sektöründen alıp endüstri içerisine koymak da mümkün olmayacaksa, bu nasıl mümkün olabilecektir? Ürünlerimiz nasıl satılacaktır, nasıl tüketilecektir, dışarı ile olan irtibat nasıl temin edilebilecektir? İnanın, üreticinin uykuları kaçmaya başlamıştır.

Bizim, dürüst olan tarım üreticilerimize, büyük bir dürüstlük ve samimiyetle yaptığımız çalışmaları aktarmamız lazım. Ben onların yapılan işleri büyük bir anlayışla, büyük bir takdirle karşılayacaklarına inanıyorum. Onlar pazarlıksız insanlardır. Türkiye'nin geleceği böyle olacaktır, Türkiye'nin tarımını böyle planlamayı düşünüyoruz, Türkiye'deki tarım sektöründeki verimliliği ve kaliteyi arttırmak için şunları şunları yapacağız, önümüzdeki program budur diyebilmeliyiz. Bunu sadece Şuranın üç günlük çalışması ile sınırlı olarak değil, bundan sonra Anadolu'ya bir atak başlatarak yapmalıyız. Sayın Bakanı takdirle yad ediyorum, ayağına çarıkları giyip zaman zaman ilçelere, köylere kadar seyahatler yapıyor. Televizyondan da yararlanalım, medyadan da yararlanalım, Meclisimizden de yararlanalım. Şu anda reytingi en yüksek olan kanallardan birisi meclis kanalıdır, TV 3'tür. Burada zaman zaman gündem dışı sözlerle, zaman zaman soru önergelerine verilen cevaplarla, zaman zaman çıkarılan kanunlardaki ağırlıklı noktaları ehliyetli arkadaşlarımızın ağızlarından mutlaka üreticilerimize aktaralım. Ben inanıyorum ki, önümüzdeki dönem, bu konuda her şeyin dürüstlükle ortaya konduğu, ihmaller varsa bu ihmallerin giderilmeye çalışılacağı, güzel, yaşanabilir bir ülkede üreticilerimizin sorunlarının çözüldüğü ve onlara güven ve ümit aşılandığı bir dönem olacaktır.

Başta çiftçilerimiz olmak üzere, tarım sektörünün tüm temsilcilerine ve siz değerli katılımcılara saygılarımı sunuyor, çalışmalarınızda başarılar diliyorum.

Başbakan Sayın Recep Tayyip ERDOĞAN'ın
II. TARIM ŞURA'sı Açılış Konuşmaları
(29 Kasım 2004, Ankara)

Sayın Meclis Başkanım, Ana Muhalefet Partisinin Değerli Üyeleri, Değerli Bakan Arkadaşlarım, Milletvekillerimiz, Saygıdeğer Konuklar, Basınımızın Değerli Temsilcileri, sözlerime başlarken sizleri saygı ile selamlıyorum. Tarım ve Köyişleri Bakanlığımızın düzenlemiş olduğu II. Tarım Şurası'nın ülkemiz için, tarım dünyamız için hayırlara vesile olmasını, tarım emekçilerinin geleceğine aydınlık yarınlar hazırlamasını temenni ediyor, tekrar sevgi ve saygı ile selamlıyorum.

Bugün, ilki 1997 yılında gerçekleştirilen Tarım Şurası'nın ikincisini gerçekleştiriyoruz. Geçen yedi yılda yapılan tespitler, yürütülen çalışmalar ve sağlanan gelişmeler ışığında, Avrupa Birliği'ne uyum sürecimiz ve Dünya Ticaret Örgütü tarım müzakerelerinde yaşanan gelişmeleri dikkate alarak, ileriye dönük projeksiyonları değerlendirme fırsatı bulunacaktır. İnanıyorum ki bu Şura, tarımda uygulanacak politikaların şekillenmesine ve olgunlaşmasına yardımcı olacak ve özellikle Avrupa Birliğine uyum sürecinde yapılacak değerlendirmelere önemli katkılar sağlayacaktır.

2002 yılında göreve geldiğimizde ülkemizde maalesef siyasi istikrarsızlıklar, belirsizlikler hakimdi. İnsanımızın umutları kırılmış, yaşama sevinci sönmüştü. Yıllardır uygulana gelen yanlış programlar, yönetim hataları ve gerekli reformların zamanında yapılamaması gibi nedenlerle ülkemiz yüksek enflasyon, büyük bir kamu borç stoku, istikrarsız büyüme, dengesiz gelir dağılımı, yüksek işsizlik gibi ciddi sorunların içine düşmüş ve tarım kesimi de bu tablodan en fazla etkilenen kesimlerden biri olmuştur. Bugün geldiğimiz nokta itibarı ile, yıllardır krizlerden kurtulamayan ülkemizin nihayet istikrara ve güven ortamına kavuştuğunu iftiharla söyleyebiliriz. Kararlılıkla uyguladığımız politikalar ve aldığımız önlemler sonucunda makro ekonomik göstergelerde yakın zamanlara kadar ulaşılamaz kabul edilen büyük başarılara imza atılmıştır.

Türkiye ekonomisi, 2002 ve 2003 yıllarında, sırası ile, %7.9 ve %5.9 oranları ile hedeflerin üstünde büyümüş, 2004 yılının ilk yarısında ise %13.5 gibi yüksek bir büyüme hızına ulaşmıştır. Yıl sonu itibarı ile büyüme oranının %10'na yakın olarak gerçekleşmesini bekliyoruz. Bu performansı ile Türkiye ekonomisi, OECD'nin de ifade ettiği gibi, dünyanın en hızlı büyüyen ekonomilerinden biri olmuştur. Eksi büyümenin, yani küçülmenin yaşandığı bir ülke devir almışız, ama bugün, artık ekonomik göstergeler beklentilerin üstünde gerçekleşiyor ve ülkemiz şu an %10 büyümeyi yakalıyor. Bu başarı, başta siyasi istikrar ortamın sağlanması, demokrasimizin güçlendirilmesi olmak üzere, ekonomide fiyat, döviz kuru ve faize ilişkin belirsizliklerin önemli ölçüde giderilmesi ve güven ortamının tesisi ile mümkün olmuştur. Diğer taraftan, yüksek büyümeye enflasyondaki rekor düşüşün eşlik ettiğini de ifade etmeliyim.

Ekonomimiz üç yıl üst üste büyürken, enflasyon sürekli gerilemiş ve yaklaşık 30 yıl aradan sonra tek haneli rakamlara inmiştir.

Tarım Şurası'nın değerli mensupları,

İş başına geldiğimiz günden beri vurguladığımız bir gerçeğin altını burada bir kez daha çizmek istiyorum. Ekonomi politikalarını rakamlardan, istatistiklerden, makro ekonomik göstergelerden ibaret görmek yerine, ekonomi politikalarını sosyal politikalarla birlikte ele almaya mecburuz. Aksi halde ağaca bakarken ormanı gözden kaçırabiliriz. Siyasetimizin bu temel hareket noktasının ne kadar isabetli olduğunu iktidarımızın geçen iki yılı açıkça göstermiştir. Bizim için çok sevindirici bir husus ise, ekonomideki büyümenin artık istihdama yansımaya başlamasıdır. Türkiye'nin büyük yatırımlar başlatmış olması, üretim heyecanı ülkenin her yerinde hissedilir derecede artmıştır. Bugün itibari ile işsizlik oranı %9.3'ler seviyesine gerilemiştir. Bir taraftan nüfusun artışı, bir taraftan teslim aldığımız işsizliğin gerilemeye başlamış olması bir canlanmanın ifadesidir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımında da önemli artışlar olmuş, Ekim sonu itibarı ile, Türkiye'deki yatırım miktarı 20 milyar dolara ulaşmıştır. Bu Türkiye'nin bir cazibe merkezi oluşturmaya başladığını ifade ederken, bir diğer yandan da artık Türkiye'deki girişimcinin, müteşebbisin ne konumda olduğunu da göstermektedir. Yirmi milyar dolarlık bir yatırımın gerçekleştiği ülkemizde şunu gözden kaçıramayız. Efendim bu bir aylıktır, sadece bu yıla aittir. Bunu diyemezsiniz. Çünkü, teknoloji sürekli gelişmektedir, bugün bu yatırımı yapanlar yarın eskiyen teknolojilerini yeniden yenilemek durumunda kalacak ve bu adımlar artarak devam edecektir. Bu canlanma, önümüzdeki dönemlerde istihdama daha fazla yansıyacak, böylece daha çok vatandaşımız iş imkanına sahip olacaktır. İktidarımız döneminde bahsettiğim makro ekonomik olumlu gelişmelerin yanı sıra Avrupa Birliği ile ilgili ilişkilerimizde kayıt ettiğimiz büyük mesafe de ortadadır.

Değerli konuklar,

Burada bir gerçeği özellikle vurgulamak istiyorum. O da şudur: Bakınız, Türkiye'deki müteşebbis ruhun, özelikle son çıkarılan 5084 sayılı Teşvik Yasası ve bunun yanında şu anda yapılmakta olan yeni çalışmalar ile, önü açılmaktadır. Bunun daha da yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar devreye girdiği andan itibaren, ben inanıyorum ki, ülkemizdeki kalkınma ve bölgeler arasındaki dengesizlik de artık belli bir dengeye doğru gelmeye başlayacaktır. Anadolu'yu dolaşıyoruz. Özellikle bu Teşvik Yasası kapsamında atılan temelleri, bir taraftan yükselen fabrikaları gördükçe, o zaman, tabii ki, çok açık ve net olarak bir şeyi vurgulama gereğini hissediyorum. O da nedir? Bu fabrikalar, herhalde, nitelikli iş gücüne öncelikle iş imkanı sağlayacaktır. Bir taraftan da, ülkemizde şimdi yeni arayışlar başlamış, o da niteliksiz olanlara nitelik kazandırmaya yöneliktir. Örneğin: Geçenlerde, hemen şuramızda, Ankara'mızda, İntes ve Yol-İş, işveren-işçi el ele bir dayanışma ile, bir sistem oturttular. Burada, niteliksiz olan inşaat sektöründeki iş gücüne nitelik kazandırma yolunda bir yatılı organizasyonu gerçekleştirdiler. Şimdi bunu doğuya, bir başka yerlere kurmanın planı içersindeler. Bu, Türkiye'de, müteşebbis anlayışın artık nerelere doğru yöneldiğini görmemiz için çok somut bir örnek olarak önümüzde durmaktadır.

Değerli misafirler,

Nüfusumuzun önemli bir bölümünün geçim kaynağını teşkil eden, milletimizin gıda ihtiyacını karşılayan tarım sektörünün tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de stratejik önemi

artarak şüphesiz ki devam ediyor. İşletme ölçeklerinin küçüklüğü, teknoloji kullanımının yetersizliği, pazarlama ve örgütlenme problemleri ve milli gelirden alınan payın düşüklüğü gibi bir dizi sorunları olan tarım sektöründe, her geçen gün belirgin bir iyileşme görünse de, sektörün karakteristik sıkıntı ve sorunları halen bünyesinde barındırdığını biliyoruz. Ancak, bugüne bir anda gelinmediği de bir gerçektir. Bazı şeyleri tespit ederken veya çözüm önerilerini ileri sürerken bunun bir anda olmayacağını da hep birlikte görmek durumundayız. Bu durum bizi, öncelikle bugüne kadar çözülememiş en temel sorunlara eğilmeyi, bunların üzerine kararlılıkla giderek iyileştirici çözümler üretmeyi temel politika olarak benimsemeye sevk etmiştir.

Değerli katılımcılar,

Dünya ile entegre olma yolunda hızla ilerleyen ülkemizde, artık tarımda hamaset dönemi sona ermiştir. Tarım sektörü günlük siyasete alet edilmemesi gereken son derece hassas bir sektördür. Dolayısıyla, bu sektörün sorunlarına yaklaşırken gerçekçi davranmalıyız. Bu anlayıştan hareketle, iki yıldan bu yana tarımda önceliklerimizi belirleyerek bir çok çalışmalar yaptık. Bu süre içinde, verimliliği artırıcı çalışmalar yanında, yeni bir takım projeleri ve programları uygulamaya koyduk. Çiftçilerimizi yeniden üretime döndürmek için imkanlar ölçüsünde azami gayret gösterdik.

İzlediğimiz ekonomik politikaların sosyal hayata, yani vatandaşımın cebine ne kadar yansıdığını göstermek için çarpıcı bir örneği burada vermek istiyorum. Hatırlayınız. 2002 Kasım'ında çiftçimiz traktörlerini haciz baskısı altında satılığa çıkartıyordu. Bırakınız satmayı veya satılığa çıkarmayı, bu traktörlerin bir çoğu hacizdeydi. Bundan dolayı da çiftçilerimizin bütün siyasi liderleri ziyaret ettiği bir Ankara vardı. Bunlardan bir tanesi de bendim. Bize de çiftçilerimiz geliyor, "ne olur traktörlerimizi hacizden kurtarın" diye, bu konuda neler yapılabilir, nasıl adımlar atılabilir diye sürekli ricada bulunuyorlardı. Bugün ise, bırakınız bu noktada böyle bir tablo ile karşı karşıya kalmayı, çiftçilerimiz özellikle geçen iki yılda yeni traktör alımına başlamışlardır. Ben şimdi, burada, sizlere somut açık rakamlar vereceğim. Bakınız. 2002 yılında ülke genelinde 6300 traktör satılırken bu rakam 2003 yılında 16 bine, 2004 yılının ilk dokuz ayı itibariyle de 22 binler seviyesine yükselmiştir. Beklenen odur ki, bu traktör satışları yıl sonuna kadar 30 bine çıkabilir. Bu bir tahmindir. Hepinizin buradaki yaklaşımı takdirlerin üstündedir. Çünkü bu traktör, herhalde tarımdaki müteşebbis anlayışın, çiftçimizin buna nasıl sarıldığının en güzel ifadesidir, en açık, net göstergesidir. Yani, olumlu istikamette bir şeylerin geliştiğini gösteren bir ispattır bu.

Hepinizin bildiği gibi, ilk olarak çiftçilerimizin ödeyemedikleri kredi borçlarını biz bu dönemde yapılandırdık. Üretimdeki en önemli girdilerden biri olan mazotu da %40 oranında daha ucuza kullanma imkanını bu iktidar getirdi. Hükümetimizin göreve geldiği bu sürede, uzun yıllardır kalıcı çözüm üretilemeyen, sadece geçici tedbirlerle ve siyasi istismarlarla geçiştirilen çok önemli konularda belirgin adımlar atılmıştır. Bunlardan en önemlisi, çiftçilerimizin yarıya yakının ilgilendiren hububat üretiminde serti-

fikalı tohumluk kullanımının yaygınlaştırılması çalışmasıdır. Soruyorum, ne yapılıyor, ne ediliyor? Buyurun, size yeni bir rakam veriyorum. Tarımda sertifikalı tohumluk kullanımı önemli derecede bu dönemde bir değişime uğramıştır. Bakınız, ülkemizde 870 bin ton yıllık hububat tohumluk ihtiyacı varken, 2002 Kasım'ında, yılda 50 bin ton tohumluğun üretildiği bir tablo devir aldık. Yaptığımız çalışmalarla bu rakamı 300 bin ton seviyesine çıkarmayı hedef-ledik. Bugün itibari ile geldiğimiz nokta da, 230 bin ton sertifikalı ve kaliteli tohumluk dağıtımı gerçekleştirilmiştir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'mıza göre bu yolla hububat veriminde önümüzdeki yıl en az %25'lik bir artış beklenmektedir. Tohumculukla ilgili bir diğer önemli çalışma da, sebze tohumculuğunda dışa bağımlılığı ortadan kaldırmayı hedefleyen projelerin yürürlüğe konulmasıdır.

Bunların yanı sıra, yine tarım sektöründe öncelikli olarak kabul ettiğimiz konularda bir dizi yeni projeler ve programlar uygulamaya konulmuştur. Bu kapsamda; Bin Köye Bin Tarımcı Projesi ile çiftçilerimizle teknik personeli buluşturduk, gençlerimizi buluşturduk. Burada bilimle teknolojiyi bir araya getirdik. Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi ile yoksulluk sınırının altında bulunan çiftçilerimize damızlık hayvan dağıtımı yapıyoruz. Bu, özellikle 2005'te daha da artarak devam edecektir. Hayvancılıkta yürürlüğe koyduğumuz bazı ıslah projelerinin yanı sıra, besicileri desteklemek amacı ile et teşvik primini uygulamaya koyduk ve bildiğiniz gibi, hayvancılıkla uğraşan vatandaşlarımıza kilo başına 1 milyon TL ödeme yaptık. Doğu Anadolu Bölgesinden başlamak üzere, 2005 yılı içinde hayvan ırklarımızın iyileştirilmesi yönünde kapsamlı bir projeyi de yine uygulamaya koyacağız. Hayvancılıkta 2005-2013 yıllarına dönük olarak strateji ve yol haritamızı içeren bir planı hayata geçirmeyi amaçlıyoruz.

Bugüne kadar ıslah edilip çiftçiye teslim edilen bir karış mera alanı yokken, ilk defa bu yıl, 600 bin dönüm mera ıslah çalışmasını gerçekleştiriyoruz. 2000 yılında %60'lar seviyesinde olan tarımsal kredi faiz oranlarını, lütfen burayı özellikle dinlemenizi ve bilmenizi istiyorum, ekonomide yaşanan olumlu gelişmelere paralel olarak %56 civarında iken %25'e iktidarımız indirmiştir. Bu çiftçimize verilen en önemli destektir. Ayrıca, bazı konularda bu faiz oranından %40-%60 indirimli olarak selektif kredi uygulamasını da bu dönemde başlattık. Üretim maliyetlerinin düşürülmesi amacıyla sertifikalı tohum, fidan ve bazı karma yem bitkilerinde uygulanan KDV oranını da düşürdük. Bunların yanı sıra, tarım sektöründeki atıl kamusal yapıya son vermek amacıyla da, Toprak Mahsulleri Ofisinin küçültülmesi, TİGEM arazilerinin uzun süreli özel sektöre kiralanması gibi bir dizi tedbiri de hayata geçirdik. Ayrıca, 2001 yılından bu yana tarımda temel destekleme aracı olarak kullanılan Doğrudan Gelir Desteği ödemelerini önümüzdeki yıl, bunun altını çiziyorum, üretimi ve üreticiyi yönlendirecek şekilde uygulamak için gerekli tedbirler alınmaktadır.

Değerli konuklar,

Bilindiği üzere, Türkiye Avrupa Birliği ilişkilerinde öncelikli olarak ele aldığımız konuların başında tarım sektörü gelmektedir. Tarım alanında en önemli konu ise, Türk tarımının Avrupa Ortak Tarım Politikasına uyumudur. Avrupa Birliğinden 17 Aralık'ta inşallah olumlu bir karar çıkacaktır. Çünkü, Türkiye tüm yükümlülüklerini yerine getirmiştir. Adaylık sürecinde yol almamızın, kurumsal alt yapımızı daha da güçlendirmekten ve insan gücü kapasitemizi geliştirmekten geçtiğinin bilinci içinde çalışmalarımızı sürdüreceğiz. Şüphesiz ki bu müzakere süresinde, Sayın Baykal'ında az önce ifade ettiği gibi, bir çok sıkıntılar yaşanacaktır ve bu müzakere süreci de, 41 yıldır nasıl değişik sıkıntılar çekilmişse, tabii ki bir sıkıntılar mücadelesi olacaktır. Hep birlikte, o masada gerçekten enine boyuna bu işin tartışmalarını yaparak, burada karşılıklı çıkar ilişkilerini bir sisteme oturtmanın mücadelesini vereceğiz. Bu noktada,

Avrupa Birliğine tarımda uyum sürecini yaşayacağımız dönemde entegrasyon çalışmaları da büyük önem kazanacaktır. Bu süreçte tarımsal destekler, kırsal kalkınma, gıda güvenliği gibi konular ön plana çıkacak, ülkemiz de tarım alanında bu ana vasıflar doğrultusunda uyum sürecini tamamlayacaktır.

Hükümet olarak bu süreci iyi değerlendirmek durumundayız. Bu dönemde, tarımda rekabet gücümüzü arttıracak bir dizi çalışmayı arka arkaya yürürlüğe koyacağız. Bu amaçla bir Tarımsal Strateji Belgesi hazırlanmış olup yol haritamız belirlenmiştir. Gelinen son noktada, Türk çiftçisi hak ettiği refah seviyesine mutlaka ulaştırılmış olacaktır. Bunun için, bir defa gerekli destekler gücümüz nispetinde çiftçimize verilmektedir. Örneğin, ben burada bir şeyi daha ortaya koyacağım. O da enerjide de gerekli desteklerin belirli bölgelerde yine çiftçilerimize verilmiş olmasıdır. Bazı yerlerde ise Enerji Bakanlığımız çalışmaları yapmak sureti ile oralarda da bu desteği vermenin gayreti içersindedir. Fakat buralarda, samimi olarak, karşılıklı olarak, herhangi bir istismara kapıyı açmadan, bir dayanışma içerisinde bu adımı atmakta büyük faydalar olduğuna inanıyorum.

Değerli dostlar,

Burada bir gerçeği daha ortaya koymak istiyorum. Sayın Baykal'ın ifade ettiği konu. Şüphesiz ki, Türkiye'de maalesef kuru tarım sulu tarıma göre çok öndedir. Ama, sulu tarımın sorumlusu Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü değildir. Sulu tarımla ilgili yatırımlar ağırlıklı olarak, büyük ölçekte Devlet Su İşlerine ait bir olaydır. Önce bunu bir defa iyi kavramamız gerekiyor. Köy Hizmetlerinin bu konuda yaptığı şeyler bunun yanında spesifiktir. Şu anda da Köy Hizmetleri duble yol yapımı ile de uğraşmıyor, böyle bir sorumluluğu da yoktur. Bu da, şu anda bizim Karayolları ile yapmakta olduğumuz, onun sorumluluğunda, valiliklerimizin sorumluluğunda yürüttüğümüz bir olaydır. Mevsim el verdiği zaman, Köy Hizmetlerinin de, Karayollarının da, Ormanın da, Devlet Su İşlerinin de araç gereçleri aynı havuzda toplanmak sureti ile duble yol çalışmalarını sürdürüyoruz. Nitekim dün de, Erzurum'da 44 kilometrelik Erzurum-Pasinler duble yolunun açılışını yaptım. Tartışmak değil, aslında bu duble yolları gidip yerinde görmek çok daha isabetli olur. Biz şu anda bir adımı atıyoruz Nedir bu adım? Ülkemizi trafik canavarından kurtarmak istiyoruz. Bakın, bu yolları hiçbir zaman üstün vasıflı otoyollar olarak ilan etmedik. Üstün vasıflı bir otoyolun maliyeti kilometre başına 2.5 milyon dolardır. Bizim yaptığımız ise şu anda 250 ile duruma göre 500 milyar TL arasında değişmektedir. Fark budur. Fakat iki çift gidiş iki çift gelişin oluşu ile artık yollarımıza bir huzur, bir rahatlama gelmiştir. Bunun huzurunu, bunun rahatlığını özellikle şu anda bu yolların yapılmış olduğu kısımlarda halkımız gayet iyi görüyor ve oralardaki kaza oranlarının düşüşü ile de bunu artık rakamlar önümüze koyuyor. Bunları görmezlikten gelemeyiz.

Bizim, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün bu noktada İl Özel İdarelerine devrini isteyişimizin sebebi, yerinden yönetime geçiş, bir de seçilmişlerin bu hizmeti bizzat denetimlerine almalarını sağlamaktır. Nedir bu? Köylerimizin bir defa yol-su noktasındaki istikrarsız durumunu, kalitedeki geriliğini ortadan kaldıralım, suyu olmayan köyümüz kalmasın, ulaşımda sıkıntıların çekildiği ham köy yollarından, ki bu yolların miktarı ülkemiz genelinde 3500 kilometreyi bulmaktadır, ülkemizi kurtaralım istiyoruz. Burada, İstanbul ve Kocaeli hariç, tüm diğer illerimizde, Vali'mizin nezaretinde, İl Özel İdaresi ile İl Genel Meclisi'nin kontrolünde bu çalışmaları yapmak, inanıyoruz ki köylerimizi daha modern daha çağdaş bir yapıya kavuşturacaktır. Bizim Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nü bu açıdan bakarak İl Özel İdarelerine devir talebimiz vardır. Bunu biz bu samimi niyetle şu anda parlamentomuza getiriyoruz. Yoksa, burada bizim başka bir art niyet düşünmemiz mümkün değildir. Bir an önce bunları nasıl yaparız, bir an önce nasıl neticeye varırız, köylerimiz biran önce nasıl olurda modern çağdaş bir hale gelir?

Bir diğer önemli konu da şudur. Dün Erzurum'da çiftçilerimizle olan diyaloğumuz. Tabii ki, orada o diyalog yaşansa, öyle zannediyorum ki bu şekilde bir tespit olamaz. Ben tarımla uğraşan vatandaşıma, çiftçime saygıyı çok iyi bilenlerden birisiyim, çünkü onların içinden gelen bir kişiyim. Damdan düşerek gelen birisiyim. Bu noktada herhangi bir sıkıntım yok. Bakınız, biz depremler yaşadık. Dönemimizde Bingöl depremini yaşadık, dönemimizde Erzurum ve Ağrı depremlerini yaşadık. İzmir Seferihisar'daki depremi yaşadık Biz bu depremlerde, dikkat ederseniz, özellikle Doğu ve Güneydoğudaki depremlerde, kalkıp da geçici konutlarla oradaki vatandaşımızı oyalamadık. Orada tarımla uğraşan o köylümüzü, o çiftçimizi mağdur etmemek için konutunu da yaptık, ahırını da. En modern şekilde yapıp kendilerine teslim ettik. Marmara depreminde sadece geçici konutları 8 ile 10 ay arasında yaptılar. Bakın, Erzurum'da dağıtılan 1821 tane konutu biz beş buçuk ayda bitirdik ve dün sahiplerine teslim ettik. Bunun yanında, 1150 civarında ahırı bitirdik, onları da yine kendilerine teslim ettik. Burada yaşayan vatandaşlarımızın tamamı da çiftçilikle uğraşıyor, tamamı hayvancılıkla uğraşıyor. Bir kısım evlerin altında ahırları üst katkında konutu, bu şekilde yaptık, üç oda bir salon şeklinde yaptık ve kendileriyle de orada oturduk sohbetimizi yaptık, hepsinin halden nasıl memnun olduğunu gördük. Bu, bir defa bizim bakışımızın ifadesidir. Aynı şeyi Bingöl'de gerçekleştirdik, aynı şeyi Ağrı'da Doğubeyazıt'ta gerçekleştirdik.

Bir defa, gücümüz el verdiği nispette çiftçimizi desteklemeye, bu desteği artırarak devam ettirmeye kararlıyız. Aynı şekilde hayvancılıkla uğraşan vatandaşımızı desteklemekte kararlıyız. Hayvancılıkta geçmişte olan yere tırmanmamız gerekiyor bunun bilinci içersindeyiz. Ama, sizlerin de tespit ettiği gibi, tabii ki bütün bunların bir zaman dilimi içersinde gerçekleşmesi gerekir. Hepsi bir anda olmuyor. Bir yol haritası içerisinde gücümüzü yavaş yavaş arttırmak sureti ile tarıma, hayvancılığa bu desteği vermeye devam edeceğiz.

Sözlerime son verirken, Avrupa Birliği, özellikle 17 Aralık müzakerelere başlama ile ilgili onay tarihi verilme sürecine girmişken, II. Tarım Şurası'nın ülkemiz için, özellikle tarımla uğraşan tüm vatandaşlarım için, milletimiz için hayırlara vesile olmasını Allah'tan temini ediyor, Şura'nın başarılı geçmesini diliyor, sizlere sevgi ve saygılar sunuyorum.

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Sayın Deniz BAYKAL'ın

II.Tarım Şura'sı Açılış Konuşmaları
(29 Kasım 2004, Ankara)

Sayın Meclis Başkanı, Sayın Başbakan,

Değerli Bakanlar, Değerli Milletvekilleri, çok değerli Bakanlık Mensuplarıyla saygıdeğer konuklar.

Sizleri kendi adıma, Cumhuriyet Halk Partisi adına içten sevgilerle, saygılarla selamlıyorum. II. Tarım Şuramızı düzenlemiş olan değerli Bakanlık mensuplarını, başta Sayın Bakan olmak üzere, yürekten kutluyorum. Ülkemizin önemli tarım sorunları ile karşı karşıya bulunduğu bu dönemde, böyle bir Şuranın toplanmasının çok yararlı olacağına duyduğum umudumu, memnuniyetimi ifade etmek istiyorum.

1997 yılında toplanan I. Tarım Şurası'ndan bu yana geçen süreyi göz önünde bulundurarak, yeniden bir durum değerlendirmesi yapmanın şartları oluşmuştur. Böylece, Tarım Şurası ile durumu yeniden tespit edip yeni politikalar ortaya koyma ihtiyacı kendisini açıkça hissettir-meye başlamıştır. Bu ihtiyaca cevap veren şura nedeniyle Sayın Bakanı, Bakanlık mensuplarını katkı veren herkesi içtenlikle kutluyorum ve teşekkür ediyorum.

Değerli arkadaşlarım,

I. Tarım Şurası'nda önemli tespitlerde bulunulmuştu. Ülke tarımının sorunları 1997 yılının koşulları içinde ele alınmış ve değerlendirilmişti. Ama, bu Şura'dan sonra yaşanan gelişmeler, 1997 yılında toplanan I. Tarım Şurası'nın ortaya koyduğu politikalar, tespitler ve öneriler doğrultusunda olmamıştır. 1997 sonrasında tarım konusunda ortaya çıkan sorunlar ve sıkıntılar maalesef I. Tarım Şurası'nın ortaya koyduğu çerçeve ile kesinlikle uyumlu değildir.

1999 ve daha sonrasında Dünya Bankası ve IMF ile yapılan anlaşmalar Türkiye tarımının genel çerçevesini yepyeni bir noktaya getirmiştir.

Bu yeni nokta, Türkiye tarımının I.Tarım Şurası'nın mantığı, ölçüleri ve ilkelerinden tamamen kopuk bir istikamette gelişmesi sonucunu ortaya koymuştur. Yani, Türkiye 1997'lerden sonra Dünya Bankası ve İMF ile ilişkilerin getirdiği kısıtlar, çerçeveler içinde bir tarım politikası yürütme zorunluluğu ile karşı karşıya gelmişken, öte yandan, dünya ticaret örgütünün yaptığı anlaşmalar Türkiye tarımının genel hukuksal çerçevesini yeniden belirlemişken, yine Avrupa Birliği ile ilişkilerimizin önümüze yeni kısıtlar getirdiği açıkça ortada iken, Türkiye'de bir Tarım Şurası toplayarak bütün bu gelişmeleri göz önünde bulundurarak, Türkiye tarımının sorunlarını bir kez daha gerçekçi bir şekilde saptayarak yeni bir değerlendirme yapmak ve yeni politikalar önermek ihtiyacı açıkça ortaya çıkmıştır.

O nedenle; umut ediyorum, bu Şura önümüzdeki dönem gelişmelerinden I. Şura kadar kopuk olmaz. Daha tarihi bir Şura olur. Gelişmeleri daha doğru saptayan, gerçekleri daha

doğru gören, gelişmeleri yönlendirme şansı daha yüksek bir çalışma bu Şura'da gerçekleştirir. O nedenle, bu Şura'nın daha gerçekçi olmak, içinde bulunduğumuz gerçek durumu doğru saptamak gibi ciddi bir sorumluluğu da bulunmaktadır.

Değerli arkadaşlarım,

Kabaca bir değerlendirmesi yapmak gerekirse şunu söyleyebiliriz. Bu Şura'mız bir durum tespiti yapacaktır, bir fotoğraf çekecektir. Türk tarımının içinde bulunduğu durumu ve sorunları objektif bir gözle saptayacaktır.

Ayrıca, önümüzdeki dönemde Türkiye'ye yönelik olarak etkisini hissettirecek olan gelişmeleri, dünyadan kaynaklanan, bizim dışımızdaki gelişmelerden kaynaklanan gelişmeleri, yani Dünya Ticaret Örgütü'nün yeni kararlarını, Avrupa Birliği ile ilişkilerimizden kaynaklanan kararları, IMF ve Dünya Bankası ile ilişkilerimizin bundan sonra nasıl gelişebileceğini dikkate alarak, bu dış kısıtları, dış çerçeveyi de doğru saptayarak önümüzdeki dönem için Türkiye yararına, çıkarına bir tarım politikası ne olmalıdır sorusunu ele alıp çözmeye çalışacaktır, çalışmalıdır.

Biz de bugün bu konu ile görüşlerimizi sizlerle paylaşmak istiyoruz. Fotoğrafın doğru çekilmesine yardımcı olmak istiyoruz, Getirilecek olan kısıtların doğuracağı sorunlarla birlikte isteklerimizi sizlere yansıtmak istiyoruz.

Değerli arkadaşlarım,

Yine, ayrıntıya girmeden şu genel gözlemi yapmak belki doğru olur.

Dış koşullardan dünya içindeki gelişmelerden kaynaklanan talepler Türkiye'de tarımın desteklenmesini giderek güçleştiriyor. Çeşitli uluslararası anlaşmalar, Dünya Ticaret Örgütü Anlaşmaları, Dünya Bankası ve özellikle IMF'nin Türkiye'ye yönelik talepleri Türkiye tarımını destekleme şansımızı, olanağımızı kısıtlamaya yönelik olarak işliyor. Türkiye, tarımını desteklemekte giderek artan güçlüklerle karşı karşıya bulunuyor. Bu güçlüklerin temelinde, Türkiye'nin içinde bulunduğu mali koşullar ve kısıtlamalar vardır. Bu koşullar ve kısıtlamaların IMF ve Dünya Bankası ile ilişkiler açısından yorumlanış biçimi ve Türkiye'ye önerilen politikalar bu kısıtların özellikle en somut, en etkili sonuçlarını tarım alanında göstermesi sonucunu ortaya koyuyor.

Dünya bize tarımsal ve hayvancılık alanında destek uygulama konusunda her türlü engeli ve güçlüğü çıkarıyor. Ama, bu politikaları dünyaya dayatan süper ülkeler, büyük ülkeler kendi içlerinde tarımsal destekleme uygulamalarını olağanüstü yüksek düzeylerde sürdürmekte hiçbir sakınca görmemektedirler. Bugün, ABD pek çok alanda çiftçisini çok ciddi yöntemlerle destekliyor ve bu desteklerin sonucunda uluslararası rekabet ortamı zarara uğruyor. Böyle bir destek verme olanağı bulunmayan az gelişmiş ülkelerin tarım alanında yaşayan insanları, çiftçileri haksız rekabetin altında ezilmek durumda kalıyorlar. Bu önemli ve bir temel gerçektir, bunun makul ve haklı hiç bir tarafı yoktur. Ama Türkiye'ye, sadece Türkiye'ye değil, pek çok gelişmekte olan ülkeye ve az gelişmiş birçok ülkeye, bu dayatmanın yürütüldüğü çok açıktır.

Bugün Avrupa Birliği bir ineğe günde iki dolar destek veriyor. Ama dünyada milyarlarca insan ve Türkiye'de on beş milyondan fazla insan iki doların altında bir destekle hayatını idame etmekle zorunda bulunuyor. Düşünün ki bir sığıra verilen iki dolarlık destek sadece devletin ve Avrupa Birliği Fonlarının karşıladığı bir ek destekten ibarettir. O üretimin değeri ayrıca söz konusu olacaktır. Şimdi böyle bir tabloyla karşı karşıyayız.

Türkiye'nin tarımının fotoğrafını çektiğimiz zaman, pek çok sorunun bulunduğunu görüyoruz. Sorunların, yapısal sorunların çözüldüğü doğrultusunda bir umudu ifade etmek olanağı maalesef yoktur. Tam tersine, sorunların daha da ağırlaştığı açıkça görülmüştür. Sorunlar giderek ağırlaşıyor, teşvik politikalarının uygulanma şansı giderek elimizden alınmak isteniyor

ve uluslararası entegrasyon zorunluluğu bizi giderek daha fazla zorluyor. Böyle bir ortamda, Türkiye tarımında önümüzdeki dönemde ciddi önlemler alınmazsa, etkin politikalar uygulanmazsa çok büyük çöküntülerin yaşanması, ciddi krizlerin ortaya çıkması tehlikesi bizi bekliyor.

Değerli konuklar,

Şu tespiti de öncelikle yapma gereğini duyuyorum. Dünyadaki gelişmeler gıda güvenliği ihtiyacının Türkiye için, bizim bölgemiz için önemini çok arttırmıştır. Dünyada gıda güvenliği bakımından bir çarpıklığın bulunduğu açıktır. Bugün pek çok ülke, tarımsal ürün fazlası sorunu ile karşı karşıyadır. Eritmekte, tüketmekte güçlükle karşı karşıya kaldıkları çok büyük miktarlardaki tarımsal ürün fazlaları birçok ülkenin temel sorunlarından birisidir. Ama öte yandan, dünyada pek çok insanın ciddi açlık tehlikesi ile karşı karşıya kaldığını ve zaman zaman gıdasızlıktan, beslenme yetersizliğinden dolayı yüz binlerce insanın yaşamsal bir tehdit altına sürüklendiğini biliyoruz. Yani, gıda güvenliği bazı yerlerde gıda fazlası, üretim fazlası sorunu şeklinde kendisini gösteriyor. Başka bazı yerlerde de gıda güvenliği açlık tehlikesi şeklinde kendisini gösteriyor. Bizim, Türkiye olarak coğrafyamızın ve içinde bulunduğumuz bölgenin bundan sonra ve gelecek için gıda güvenliği için kritik bir önem taşımaya devam edeceğini ve bizim gıda güvenliği konusunda gevşek davranmaya hakkımız olmadığını ifade etmek istiyorum. Beslenme sorunu, gıda güvenliği sorunu, bugün ve gelecekte Türkiye açısından önem taşımaya devam edecektir.

Değerli arkadaşlarım,

Ayrıca bilmemiz gereken temel nokta şudur ki; tarım sadece ekonomik bir faaliyet değildir. Aynı zamanda sosyal, siyasal ve ekolojik boyutları da olan çok kapsamlı bir faaliyettir. Yani, tarımı sıradan bir üretim konusu gibi anlamak kadar yanlış bir şey olamaz. Herhangi bir üretim zafiyetini başka şekilde telafi etmek mümkündür. Ancak tarım öyle bir alandır ki, tarımı ortadan kaldırmanın yol açacağı sosyal, giderek siyasal, iç barış, istikrar, göç, kentlerin etrafında ortaya çıkan güvensizlik, kapkaç olayları ve terör biçiminde kendisini gösterebilecek üretim ötesi sorunlar da yine tarım süngerinin içinde eritilebilecek bir nitelik taşır. Bu bakımdan, tarıma sıradan bir ekonomik alt sektör olduğu gibi bir duyguyla yaklaşmak kadar büyük bir yanlış olamaz. Tarımı gerileyen bir ülkenin uzun sürede büyümeyi sürdürebilmesi mümkün değildir. Büyümeyi kalkınmaya dönüştürmenin yolu tarımı da mutlaka büyür halde tutmaktır. Tarımı gerileyen bir ülkenin ekonomik büyümeyi sağlıyorum, kalkınmayı sağlıyorum diye kendisini aldatması kesinlikle mümkün değildir.

Bu çerçevede Türkiye'ye baktığımız zaman şunları görüyoruz:

Türkiye'de nüfusumuzun %35'i kırsal alanda yaşıyor. Tarım sektörünün gayri safi milli hasılaya katkısı %12'nin altında, istihdama katkısı ise %33.4. Yani, istihdama gayri safi milli hasılaya katkısının üç katı kadar daha çok katkı yapan bir sektörü konuşuyoruz. Diri tutmamız gereken, güçlü tutmamız gereken öyle bir sektördür ki, bu sektörün Türkiye'de istihdama katkısı ekonomi içindeki payının üç katı kadar fazladır ve bizim buna, şimdi, olağan üstü ihtiyacımız vardır. Türkiye işsizlik sorunu ile karşı karşıyadır. Bu işsizlik sorununun çok tehlikeli yansımaları olmaktadır ve olacaktır. Böyle bir ortamda, tarım sektörü gibi istihdam kabiliyeti çok yüksek bir sektörü ekonomik açıdan desteklemek olağan üstü önem kazanmaktadır.

Türkiye'de imalat, enerji, ticaret ve ulaştırma sektörlerinin gayrisafi milli hasıla içindeki payları ile istihdama katkılarını mukayese edecek olursak, onların istihdama katkılarının gayrisafi milli hasılaya katkılarının çok altında olduğunu tespit ederiz ve tarımdakinin tam tersi bir durumun orada söz konusu olduğunu görürüz.

Tarım sektöründe kişi başına gayrisafi milli hasılanın da 1384 dolar olduğunu görüyoruz. Bütün bu verileri değerlendirdiğimiz zaman, Türkiye'de tarımda çok önemli bir atıl işsizlik olayının bulunduğunu, bu atıl istihdam düzeyinin tarım kesiminde çok yüksek olduğunu görüyoruz.

Bu öyle bir atıl istihdam düzeyidir ki alternatifi açık işsizliktir.

Tarımdaki atıl istihdam sorununu tarıma yönelik bir suçlama haline getirilecek olursa, biliniz ki onun alternatifi açık, tehlikeli ve sakıncalı bir işsizlikle yüz yüze gelmektir. Yani, bir anlamda bu sünger bu işsizliği mas etmektedir, gözlerden gizlemektedir ve onun olumsuzluklarını yumuşatmakta ve telafi etmektedir. Ve kaldı ki, atıl istihdam probleminin tüm faturasını tarıma çıkarılmak kadar büyük bir haksızlık olamaz. Ekonominin diğer alanlardaki imalat, enerji, ulaştırma, yatırım, alt yapı yatırımları, konut alanlarındaki iş gücü çekim potansiyeli yeterince yüksek ve yeterince başarılı olamadığı içindir ki, Türkiye'de tarım kesimi onların eksiğini telafi etmek mecburiyeti ile karşı karşıya kalmıştır ve atıl istihdam problemi diğer sektörlerin zafiyetinin yansıması olarak tarım sektörüne fatura edilmiştir. Tarım sektörü de bunu tahammülle, sabırla taşımaya çalışmaktadır. Tabi ki bu tablo, atıl istihdam sorununun varlığını sürdürüyor olması tarım sektörümüzün rekabet kabiliyetini çok ciddi şekilde etkilemektedir. Bu nedenle, tarım sektörümüzün AB ile bütünleşmesi ve uluslararası rekabet gücü büyük ölçüde kısıtlanmaktadır.

2001 Yılı Tarım Sayımı sonuçlarına göre, ülkemiz kırsalında bulunan toplam hane halkının %71'i tarımsal faaliyette bulunmaktadır. 1991 Yılında, yani 10 yıl öncesi, yapılan bir araştırmada tablo çok daha farklı olmuştur, %9.6'lık bir azalma söz konusudur. Yani, geçmişe göre kırsal alanda yaşayanların tarımla uğraşma oranı ülkemizde zaman içinde azalmaktadır. Bu şunu göstermektedir: Kırsal alanda yaşayanlar tarım dışı alanlarda çalışmak mecburiyetiyle, ek iş, ek gelir arayışına sürüklenmek mecburiyetiyle karşı karşıyadırlar ve emeklerini ucuz emek piyasasında satmak durumuna sürüklenmişlerdir.

Ülkemizde toprak mülkiyetinin dağılımı son derece adaletsizdir.

Ortalama işletme genişliği 6.1 hektar olarak görülmektedir. İşletmelerin %65'i ise bu ortalamanın altındadır. Yani, Türkiye'deki işletmelerin yarıdan fazlası ortalama işletme büyüklüğünün altında bir büyüklükte çalışmak durumundadırlar. Tarımsal işletmelerin küçük ve parçalı olması teknoloji, bilgi, sermaye kullanımını olumsuz etkilemekte, ortalama işletme maliyetlerini yükseltmekte ve verimsizliği arttırmaktadır.

Tarımımızın fotoğrafını çekmeye devam edersek gene görüyoruz ki, Türkiye yüz ölçümünün ancak 17.6 milyon hektarında işlemeli tarım uygulanabilmektedir. Ülkemiz topraklarının 3.6 milyon hektarı nadasa bırakılmakta, 1.9 milyon hektarı da işlenebilir olduğu halde kullanılmayan arazilerden oluşmaktadır. Bu şu acı gerçeği ortaya koymaktadır:

Türkiye'nin işlenebilir alanlarının, yani 17.6 milyon hektarlık arazisinin üçte biri büyüklüğünde nadas artı işletilmeyen alanlar dikkate alındığı zaman, üçte bir büyüklüğünde topraklarımız kamusal yatırım eksikliği, iç ticaret hadlerinin tarım aleyhine gelişmesi ve göç gibi nedenlerle üretim dışına çıkmış ve kaderine terk edilmiş durumdadır. Yani, Türkiye konuya ciddiyetle eğilip, gerekli yatırımları yapıp etkin önlemler uygulayabilse, fiilen kullandığı arazi miktarını, kullanılabilen arazi miktarını, şimdi boş bıraktığı üçte birini de değerlendirebilir. Böylece tarımsal üretime üçte bir kadarlık bir toprak varlığına da katma şansına Türkiye sahiptir.

Tarımımızın temel hedeflerinden birisi de hiç kuşku yok ki, ülkenin kendi nüfusunu nitelik ve nicelik olarak besleyebileceği bir tarımsal üretimi gerçekleştirmektir. Bu hedef, tarımsal üretim artışının nüfus artış hızından daha yüksek olmasını gerektirir. Türkiye'de nüfus artıyor. Tarımsal üretim de eğer nüfus artışından daha hızlı artarsa, Türkiye'de bu hedefe ulaşmış olabiliriz. Ama, rakamlara baktığımız zaman gördüğümüz manzara parlak değildir. Türkiye'de tarımsal üretim artışlarının genel olarak nüfus artış oranlarının altında kaldığına tanık oluyoruz. Hatta bazı sektörlerde bir ciddi gerilemeden söz etmek olanağı vardır. Örneğin; Türkiye bitkisel bir üretim deseninin en büyük ağırlığını oluşturan hububat, baklagiller, endüstri bitkileri, yağlı tohumlar ve yumru bitkilerinden oluşan tarla ürünleri grubunun toplam üretimi 1998 yılında 68 milyon ton düzeyindeyken, 2002 yılında 60 milyon ton düzeyine gerilemiştir.

Hayvansal üretimde benzer olumsuz gelişmeler söz konusudur. Tarımsal katma değer artışı, 1962 ve 1980 yılları arasında ortalama % 3.2 oranındayken, artış oranı 1980-2000 yılları arasında %1.1 olmuştur. 2001-2005 yılları ortalaması ise binde yedilik bir azalma ile karşı karşıya kaldığımızı bize göstermiştir. Yani, 1980'li yıllardan 2005'e doğru gelen süreç içinde, Türkiye'de ki tarımsal üretim artış ortalaması 10 yıllık veriler dikkate alındığı zaman, %3.7'den eksi binde yediye doğru bir gerileme süreci yaşamıştır. Bu sürecin, tarımsal dış ticaret istatistiklerinde tarımsal ihracat ve ithalata da aynı şekilde yansıdığını görüyoruz. Türkiye'de 1980'li yılların başında işlenmiş ve işlenmemiş tarımsal ürün dış ticaret dengesinde ortalama 1.5 milyar ABD doları kadar bir fazla görülmektedir. Aynı rakam 1980'li yılların sonunda, 1990'lı yılların başında 750 milyon dolara düşmüştür. 1990'lı yılların sonunda 2000'li yıllarında başında 250 milyon dolarlık bir tarımsal ihracat fazlası rakamı haline dönüşmüştür. Bugün, 2003 yılından itibaren ise, Türkiye'nin tarımsal dışalımı dışsatımından fazla olarak gerçekleşmekte ve Türkiye net tarımsal dış ticaret açığı veren bir ülke haline resmen dönüşmüş bulunmaktadır. Bu, bir süreç, izlenen politikaların bize getirdiği bir tablodur.

Politikalarda anlamlı bir değişme sağlanmadığı takdirde bu sürecin gelecekte daha da devam etmesi ve Türkiye'de tarımsal üretim gerilemesinin dış açık verme durumunun daha da hızlanması beklenmektedir.

Değerli konuklar,

1980'den beri çok yanlış politikalar uygulandı. Bu yanlış politikalar hemen hemen tüm alanlarda olduğu gibi tarımsal özelleştirme alanlarında da bir yağmanın ortaya çıktığını bize gösterdi.

Reorganizasyon adı altında, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın belirleme alanı, politika alanı, yetki alanı maalesef önemli açılmalarla karşı karşıya kaldı. Sadece izlenen politikalar değil, o politikaları belirleyip, ortaya koyup uygulamakla yükümlü olan devletin bu alandaki temel kurumu, yani Tarım ve Köyişleri Bakanlığı da giderek etkisizleşen, politikaları belirleyemeyen bir konuma doğru sürüklendi. İç ticaret hadleri tarım aleyhine gelişti, örgütsüz üretici pazarlama kanallarında aracıların insafına terk edildi. Bu süreçten üretici, işleyici, tüketici geniş oranda olumsuz etkilendi. Bu, 1980'lerden günümüze gelen tarımsal politikaların ortaya koyduğu net manzaradır. Tarımsal alanda yapılan özelleştirmeler tarım alanında tahribata yol açmıştır Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın reorganizasyonu tarımın ve kırsal kalkınmanın aleyhine işlemiştir. İzlenen politikalar çiftçiyi kendi kaderine terk eden bir süreci ortaya koymuştur. Özellikle 1990'dan sonra uygulanan Dünya Bankası ile IMF odaklı politikalar ülke tarımına ve tarımcısına en büyük zararı vermiştir. Ülkenin tarım yapısı üzerinde ortaya çıkan bu sonuçları, başkasının değil, Dünya Bankası'nın, yani bu politikayı Türkiye'ye öneren Dünya Bankası'nın yaptığı bir araştırmanın, bir çalışmanın tespitleri ile size yansıtmak istiyorum. Yani bu politikayı Türkiye'ye direten, dayatan kuruluşlardan birisi olarak Dünya Bankası Türkiye tarımı ile ilgili şu tespitleri bizzat kendisi yapıyor:

1999-2002 aralığında tarımsal sübvansiyonlar 6 milyar dolar azalarak 1.1 milyar dolara inmiştir.

Söyleyen kim? Dünya Bankası.

Bunun böyle olmasını talep eden kim? Dünya Bankası.

Uygulatan kim? Dünya Bankası.

Başka bir deyişle tarımsal sübvansiyonların gayri safi milli hasılaya oranı %3.3'den binde beşe, yani yüzde yarıma inmiştir. Bugün ise bu oran binde 72'dir. Aynı dönemde tarımsal gayri safi milli hasıla 27 milyar ABD Doları iken, 22 milyar ABD Doları'na inmiştir. Bu da gösteriyor ki, çiftçiler üzerindeki net etki yaklaşık 4 milyar dolar tutarında yıllık zarar olmuştur. 2002-2003 reform döneminde gübre ve ilaç kullanımı %25 - %30 azalmıştır. Dünya Bankası'nın ve

IMF'nin politikalarının uygulandığı bu dönemde, %25 - %30 gübre ve ilaç kullanımının azalmasını Dünya Bankası bize ifade ediyor.

Tarım kredisi faiz oranları eskiden negatifken, yani enflasyonun altında bir çiftçi kredi faizi varken şimdi pozitife dönmüştür. Enflasyonun üzerinde bir çiftçi faizi ödenmektedir. Kredi alan çiftçiler borçlarını tarımsal gelirlerdeki azaltmalar ve yüksek reel faiz oranları nedeni ile ödeyememişlerdir.

1999-2001 yılında Türkiye'de üretilen başlıca tarım ürünlerinin brüt değeri reel olarak %16 azalmıştır. 1999-2002 döneminde ihracat ve ithalat bütün ürün çeşitlerinde artış gösterirken, tarım ve gıda ürünlerinin toplam ithalat ve ihracattaki payı düşmüştür. 1999-2001 arasındaki yıllarda hektar başına üretimin dolar eşdeğeri 864 dolar iken, bu rakam %28 düşüşle 621 dolara gerilemiştir. Hektar başına üretim değerinde %28'lik bir azalma yaşanmıştır. Bu azalış, %13 ile bakliyatta en az oranda, %38 ile tütün, şeker pancarı ve pamuğu da içine alan bir katagori olan öteki tarım ürünlerinde en yüksek oranda gerçekleşmiştir. Hektar başına meyve değeri %29 azalırken hububat ve sebze üretim değeri sırası ile %22 ve %23 düşmüştür. Bu dönemde, hektar başına katma değer dolar bazında yaklaşık %40 düşüş kaydetmiştir. Türk çiftçisi 450 bin hektar alanı ekmekten vazgeçmiştir. Bu alanın 300 bin hektarı Orta Anadolu Bölgesi'nde bulunmaktadır.

Türkiye OECD ülkeleri arasında en düşük destekleme oranlarına sahip olan ülke haline gelmiştir.

Doğrudan Gelir Desteği Programı çiftçilerin maruz kaldığı net gelir kaybının ancak %35'ni karşılayabilmiştir. Doğrudan Gelir Desteği Programından fiilen yararlanamayanlar için bu durum dahi söz konusu değildir. Bu şunu gösteriyor ki; Türkiye son derece yüksek tarım potansiyeline rağmen böyle bir tabloyla karşı karşıyadır ve bunu kesinlikle hak etmemiştir. Bu politikaların uygulanmasına devam edilmesi, çok ciddi şekilde artık Türkiye'de sorgulanması gereken bir konu haline dönüşmüştür.

Buradaki tablo 2002 yılına kadardı. 2002 yılından sonra da maalesef, yeni bir iktidarın iş başına gelmiş olmasına ve bu yeni iktidarın da iş başına gelirken bu konulardaki şikayetlere sözcülük yapmış olmasına ve bu politikaları değiştireceğini açıkça taahhüt etmiş olmasına rağmen, aynı politikalar, aynı kararlılıkla yürütülmeye devam etmiştir. Türkiye'yi bu noktaya getiren tarım politikalarında 2002 yılı sonrasında herhangi bir değişmenin olumlu yönde ortaya çıktığını söylemek olanağı yoktur. Gene aynı zihniyet, gene aynı ölçüler ve aynı tedbirler aynı şekilde uygulanmakta ve aynı istikametteki olumsuz gelişmeler kararlılıkla sürdürülmektedir. Şeker ve tütün kotasından doğrudan gelir desteği ödemelerine kadar, tarımsal destekleme fiyatlarının üretim maliyetlerinin altında belirlenmesinden ülkenin ithal tarımsal ürünlerle doldurulmasına kadar, tarımsal ürünlerde ithalat kapılarının sonuna kadar açılmasına kadar politikalar aynen sürdürülmektedir. Dünya Bankası o politikaları bu iktidar döneminde de aynı şekilde sürdürmektedir.

Değerli katılımcılar,

Bu tablo karşısında, Dünya Ticaret Örgütü'nün aldığı kararların ülkemiz tarım politikasını giderek daha çok belirleyici hale gelmeye başlayacağını da eklemek istiyorum. Şu ana kadar, Dünya Ticaret Örgütü'nün aldığı kararların Türkiye tarımını doğrudan olumsuz etkilediğini söylemek çok gerçekçi olmazdı. Çünkü Dünya Ticaret Örgütü ile yapılan anlaşmanın asgari, minimal düzeyde uygulanmasına olanak veren maddesini Türkiye kullanarak, Dünya Ticaret Örgütü anlaşmalarından Türk tarımının doğrudan olumsuz etkilenmesine fırsat vermemiştir. Ama, Dünya Bankası ve IMF ile ilişkilerin getirdiği talepler uygulanarak Türk tarımını çok ciddi şekilde sarsmıştır. Ama, önümüzdeki dönemde Dünya Ticaret Örgütünün alacağı kararlar tarımımızı belirlemeye daha çok devam edecektir. O nedenle, bu konuda ciddi bir hazırlık içinde bulunmaya gerek vardır.

Dünya Ticaret Örgütü'nün getirdiği düzenlemeler üç kategoride ortaya çıkıyor. Pazara gi - rişle ilgili düzenlemeler söz konusudur. İç desteklere ilişkin düzenlemeler söz konusudur. Bir de, dış satım sübvansiyonlarına yönelik desteklerle ilgili düzenlemeler söz konusudur.

Dünya Ticaret Örgütü'nün, önümüzdeki dönemde, pazara giriş konusunda gümrük vergilerine yönelik tedbirleri talepleri ortaya çıkacaktır. Bunların Türkiye tarımını ciddi şekilde etkilemesi söz konusudur. Çünkü, bazı alanlarda yüksek gümrük vergisi ile tarımımızı korumaya çalışıyoruz. Gümrük vergilerinde ciddi düşmeler kaçınılmaz hale gelirse bu Türk tarımını büyük sorunlarla karşı karşıya bırakabilir. Bazı hassas ürünler söz konusudur. Bu hassas ürünler hayvansal ürünlerdir, hububattır, şekerdir, çaydır, muzdur. Bu konularda Türkiye'nin şu ana kadar uygulamakta olduğu gümrük vergileri önümüzdeki dönemde uygulanamaz hale gelebilecektir. Bu takdirde bu ürünlerde ciddi sorunların ortaya çıkmış olması kaçınılmaz olabilecektir.

İç desteklerde indirim uygulanması konusu Türkiye'de zaten Dünya Bankası ve IMF ile ilişkiler nedeni ile büyük ölçüde ortadan kaldırılmıştır.

Bugün Tarım ve Köyişleri Bakanlığımızın yaptığı çalışmalar ve açık taahhüdüne rağmen maalesef gayri safi milli hasılanın %1'nin altında, binde yedi düzeyinde bir destek tablosu ile karşı karşıya kalmışızdır. Bu destek tablosu ile Türk tarımının yapısal sorunlarının çözülmesini bekleme olanağı kesinlikle söz konusu değildir. Fakat, bu konudaki desteklerin %10'nunda altına inmesine yönelik uygulamaları da elbette Tarım ve Köyişleri Bakanlığı dikkatle izlemelidir. Bu konuda sıkıntıya girebilecek ürünler olarak mısır, pamuk, ayçiçeği, zeytinyağı ve kolzaya dikkatinizi çekmek isterim. Yani, Dünya Ticaret Örgütü'nün iç desteklere yönelik indirim uygulaması dolayısı ile bu ürünlerimizin ciddi bir zararla karşı karşıya kalması söz konusudur. Dış satım sübvansiyonlarında bir krizin şu aşamada söz konusu olmadığı görülüyor. Çünkü kalkınmış ülkeler diğer iki alanda aldıkları tavizler karşılığında dış ticaret konusunda daha esnek bir tavır sergilemişlerdir.

Türkiye bir an önce, hızlı bir tarımsal yatırım planlaması ile, kullanılabilir alanlarını iki katına çıkaran, arazi kullanım planlamasından ürün üretim deseni seçimine kadar, rasyonel tercihler ortaya koyan, üretici örgütlenmesinden girdi temini ve ürün pazarlamasına kadar sürecin tüm aşamalarında, üretim ve üretici-tüketici lehinde çözümlerden yana olan, bilgi ve teknolojiyi tarla ile buluşturan, üretim maliyetlerini azaltan, gelir değerlerini yükselten, bu çerçevede rekabet gücü yüksek bir tarım sektörü kurgulaması içine girmelidir.

Maalesef, Türkiye'de, tarım sektörüne tarım politikası ihtiyaçları açısından değil, mali ve ekonomik ölçüler penceresinden bakılmaktadır. Mali ve ekonomik ölçülerin Dünya Bankası ve IMF ile ilişkilerimizde yorumlanan biçimi ile konuya yaklaşılmaktadır. Türkiye'nin mali politikasının en önde gelen kurbanı olarak nerdeyse bilinçli bir şekilde tarım sektörü seçilmiş gözükmektedir. Artık, tarım sektörüne bir mali pencereden bakmanın ötesinde, tarım sektörünün gerektirdiği ölçülerle yaklaşma ihtiyacı vardır. Bu perspektifi Türkiye uzun bir süredir maalesef kaybetmiştir. Avrupa Ekonomik Topluluğu kurulduktan üç yıl sonra, biliyoruz bir Ortak Tarım Politikası geliştirmiştir. Bu Ortak Tarım Politikası ile Avrupa Birliği, kendi üyelerindeki sorunları çok kısa zamanda çözmeyi başarmıştır. Topluluğun açığı olan tarımsal ürünler konusunda önce kendisine yeterli hale geldiğine tanık olduk, şimdi de onun üzerine çıkmaya yönelmiştir. Şu anda da, fazla üretimden kurtulmaya yönelik politikaları uygulama noktasına gelmiştir.

Avrupa Birliği geride bıraktığımız dönemde tarımın sorunlarıyla ilgili olarak, önce üretimi arttırmaya yönelik, sonra da üretim artışının sorunlarını telafi etmeye yönelik plan ve projeleri ele almıştır. Biz, maalesef şimdiden yetersiz bir tarımsal üretim alt yapısı, yetersiz bir üretim mali yapısı ile karşı karşıya bulunduğumuz halde, bunları düzeltmeye yönelik herhangi ciddi bir çalışma içine giremedik.

Bugün AB ortak tarım politikasıyla dinamik bir politika anlayışını uygulamakta, yıllar içinde hızlı değişmeler göstermektedir. Bu çerçevede hükümetimizin dikkatini bir noktaya özellikle çekmek istiyorum. 6 Ekim'de yayınlanan raporun kamuoyumuzdaki tartışmalarda çok üstünde durulmayan bir yönü var. Bu raporda dikkatle okununca görülüyor ki, önümüzdeki dönemde Türkiye AB ilişkileri müzakereler başarıyla sonuçlanıp bir üyelikle sonuçlansa bile iki noktada özel düzenleme yapma yetkisini AB şimdiden istemektedir. Rapor bunu ortaya koyuyor. Nedir o iki alan?

Serbest dolaşımla ilgili sürekli kısıtlama talebi var. Ama onun ötesinde dikkatten kaçan başka bir şey var. Bu serbest dolaşımla ilgili düzenlemenin ışığında dikkatten kaçan. O da şu; AB diyor ki, Türkiye tam üye olsa da, iki alanda özel düzenleme yapabiliriz. Bunlardan birisi ortak tarım politikası. Öbürü de yapısal destekleme fonları. Yani diyor ki, bugüne kadar ortak tarım politikasıyla üyelerime sağladığım olanakları Türkiye üye olduğunda Türk tarımının sorunlarının çözümü için Türkiye'ye verme konusunda beni mükellef tutmayınız. Ben bu konuyu üstlenmeye hazır değilim.

Bunu sizinle konuşacağım gün geldiği zaman, tarım alanında kendi sorununuzu kendiniz çözeceksiniz imasında bulunmaktadır. Aynı şekilde diğer üye ülkelerin ekonomik kalkınma farklılıkları, bölgesel dengesizlikler konusunda AB fonlarıyla desteklenerek sağladıkları ilerlemelerle ilgili olarak Türkiye olarak siz durun, Türkiye'ye bunu vereceğimiz konusunda bir bekleyiş içine de girmeyin.

Yapısal destekleme fonları konusu Türkiye'yle ilişkide farklı olacaktır diyor. Ortak tarım politikası farklı olacaktır diyor.

Ortak tarım politikasının farklı olması ne? Orada demin anlattığımız AB'deki üyelerin sorunlarını çözme konusunda Avrupa fonlarından gelen destekler Türkiye için sözkonusu olmayabilecektir imasını ben görüyorum ve hükümetimizin bunu değerlendirmesini bekliyorum. Bu bizim tarım politikamızı kendi olanaklarımızla kendimizin çözme konusunda AB'den bu konuda bir yarar sağlama bekleyişimizin gerçekçi olmayacağı konusunda bir uyarı olarak da değerlendirilmelidir.

Değerli arkadaşlarım,

AB, 40 yılı aşkın bir süredir tarımını bugünün değerleriyle yılda 50 milyar euroluk bir finansmanla desteklemiştir. Bu kaynak, AB'nin tüm tarımsal ve kırsal altyapı sorunlarını çözmeye çok büyük bir katkı vermiştir. Dünyanın en büyük tarımsal üretim potansiyeline AB'nde böylece ulaşılmıştır. Destekle ulaşılmıştır. Yılda 50 milyar euroluk bir destekle bugün AB tarımsal zafiyetleri olan bir bölge olmaktan çıkmış, yüksek, üstün bir tarımsal güç sahibi ülke haline gelmiştir. Şimdi izlediği politikalar o yüksek tarımsal potansiyelin sosyal ve mali sorunlarını çözmeye yönelik olarak kullanılmaktadır. Onlar sorununu çözdü. Bizde çözmek zorundayız.

AB'nin sorunlarını çözmüş olması bizim sorunlarımızın da otomatik olarak çözüleceği anlamına gelmez. Tam tersine daha ciddi sorunlarla karşı karşıya kalacağımızı bize gösterir. Şimdi içsel ve dışsal gerekler nedeniyle fazla üretim kapasitesini geri çekmek zorunluluğu ile AB karşı karşıyadır. Ve bugün, mesela, 92 tonun üzerinde üretim yapan büyük üreticiler arazilerinin %10'unu boş bırakmak zorunda bırakılmaktadır. 92 tonunun üzerinde üretim yapan çiftçilere arazinin %10'unu işletmeyeceksin deme noktasına gelmiştir, deme imkanını, lüksünü elde etmiştir. Onlar o aşamaya yükselmişlerdir.

Çevre ve kırsal kalkınma sorunları ön plana çıkmaya başlamıştır ve ağırlığı oraya yöneltmeye başlamışlardır. Bizim tarımsal ve kırsal altyapı sorunlarımız henüz çözülmüş değildir.

Bunların çözümünün birinci koşulu, sulamalar dahil, teknik ve ekonomik ölçütlere göre sulayabileceğiz alanların ancak yarısını suladığımızı dikkate alarak, bu alanlarda ciddi atılım yapmak ve gecikmeden biran önce sulanabilir tüm arazilerimizi sulamak, hiçbir arazimizi boş bırakmayacak bir altyapı düzenini biran önce kurmaktır.

Şimdi bu çerçevede sorunlarla karşı karşıya olduğumuz bir sırada, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün kapatılmış olmasının ne anlama geldiğini de düşünmenizi istiyorum. Yani bunun IMF'yle, Dünya Bankasıyla ilişkilerimizin bir gereği olarak sunulması doğru değildir. IMF ve Dünya Bankası bize kamu personelinin azaltılmasını belki talep ediyor olabilir. Ama Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün kapatılmasını talep ettiklerini düşünmek doğru değildir, haklı değildir. Böyle bir şey sözkonusu olamaz. Türkiye'nin çok ciddi bir şekilde köy hizmetine ihtiyacı var. Yani ben ilgili bakanımızın duble yol konusundaki heyecanını saygıyla karşılıyorum. Onu uygun zemininde ele alırız, konuşuruz. Ama, Türkiye'de nüfusun önemli bir kesimine, 30 milyon insanına hizmet götürecek olan bir kuruluşun, köy hizmetleri kuruluşunun bir duble yol hevesine kurban edilmesini hiçbir şekilde kabul etmek mümkün değildir.

Değerli arkadaşlarım, bu ciddi bir yanlıştır. Türkiye'de kırsal kalkınma ihtiyacı öncelikli bir ihtiyaçtır. Bu alanda verilen mali olanaklar ölçüsünde Türkiye'ye büyük hizmetler yapmış olan bir kuruluşun, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün cetvel, kalem, masa başı bir kararla kapatılmak istenmesini Türkiye'nin tarımsal sorunlarına, çiftçi sorunlarına, köylü sorunlarına yönelik genel ilgisizliğin, duyarsızlığın bir yansıması olarak görüyorum.

Bu çerçevede, Sayın Başbakan'ın daha dün Erzurum'daki çiftçilere yönelik tavrını da üzüntüyle karşıladığımı ifade etmeliyim. Deminden beri konuşuyoruz. Türkiye'de tarımın nasıl bir ciddi krizle karşı karşıya bulunduğunu, nasıl bir gerileme tablosuyla karşı karşıya bulunduğunu ve bunun ne kadar yanlış ve haksız olduğunu ortaya koyuyoruz. Dünyadaki tabloyu ortaya koyuyoruz. O tablodan şikayet eden çiftçilere Başbakan'ın "Siz yan gelin yatın, millet sizi beslesin, böyle şey olur mu?"tavrını sergilemesi kadar uygun düşmeyen bir tutum tasavvur edilemez. Maalesef bu bu tür davranışın, anlayışın ilk tezahürü değildir. İktidarlar Türkiye'de tarımın ve çiftçinin içinde bulunduğu sıkıntılara şefkatle, anlayışla, ilgiyle yaklaşmak durumdadırlar. Tam tersine onları burunlarını sürtercesine, suçlarcasına, azarlarcasına izledikleri politikayı haklı sayıp onları suçlu haline getirmeye yönelik değerlendirmeler maalesef yakışmıyor, uygun düşmüyor. Türkiye'de iktidarların tarım kesimine karşı, çiftçilere karşı daha anlayışlı, daha saygılı davranmak zorunluluğu vardır. Bunu da bu vesileyle ifade etmek istiyorum.

Değerli arkadaşlarım,

Türkiye'de, tarım sorunlarımızın gerçekçi biçimde ele alınması ve tartışılması öncelikli bir ihtiyaç olmaya devam ediyor. Umut ediyorum, bu tablo bu Şura'da doğru biçimde değerlendirilir ve Türkiye tarımının, yani kalkınmamızın, iç barışımızın, sosyal güvenliğimizin, istikrarımızın bağlı olduğu bu en temel konu hak ettiği ilgiye burada kavuşur. Bu ilgiyi Şura'da bulacağımdan hiç kuşku duymuyorum. Bu alanda çalışan herkesin sorunları çok iyi bildiğini, çözümleri çok iyi bildiğini yakından izliyorum, değerlendiriyorum.

Türkiye'de sorunun, bu sorunları bilme konusundaki eksiklikten değil, onları çözme konusundaki siyasi irade zafiyetinden kaynaklandığını görüyorum. Maalesef tarımın kaderi hep bu oldu 80'li yıllarda. Tarımın önemi, değeri bir türlü doğru saptanamadı ve tarım en kolay bir kenara itilen bir sektör haline geldi. Bunu değiştirmek zorundayız. Bunu değiştirmezsek bunun çok ağır bir bedelini toplum olarak ödemek durumunda kalırız diye düşünüyorum.

Bu tespitlerimi, kaygılarımı, değerlendirmelerimi II. Tarım Şuramızın değerli üyelerine saygıyla sunuyorum ve sizlere çalışmalarınızda başarılar diliyorum.

Tarım ve Köyişleri Bakanı Sayın Sami GÜÇLÜ'nün II. TARIM ŞURA'sı Açılış Konuşmaları (29 Kasım 2004, Ankara)

Sayın TBMM Başkanım, Sayın Başbakanım, Sayın Ana Muhalefet Partisi Genel Başkanı, Sayın Bakanlarım, Sayın Milletvekilleri, Değerli Tarım Şurası Üyeleri, Değerli Katılımcılar, Değerli Basın Mensupları, Türk ekonomisinin önemli bir unsuru olan tarım sektörünün bugünkü durumunu incelemek ve bu sektörü daha güçlü kılacak, yol gösterici görüş ve önerilerinizi almak üzere düzenlenen, II. Tarım Şurası'na hoş geldiniz. Hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Tarım sektörü, Cumhuriyetimizin ilk yıllarından itibaren uzun bir süre ekonomimizin ana kaynağı olmuştur. Ancak, 1960'dan sonra Dünyadaki genel eğilime paralel olarak önceliğin sanayi sektörüne verilmesi sonucunda, tarımın milli ekonomideki payı azalmıştır.

Bu yıl Cumhuriyetimizin 81. yılını idrak etmekteyiz. Cumhuriyet'in ilk dönemindeki kalkınma hamlesi bu sektörü canlandırmış ve gelişmeye büyük ivme sağlamıştır. II. Dünya Savaşının etkisi atlatıldıktan sonra, 1950'li yıllarda tarım sektöründeki yatırımlar artarak devam ettirilmiştir. Ancak, daha sonra bu yatırım hamlesi sürdürülememiştir. Buna rağmen, tarım sektörü ekonomik ve sosyal hayatımıza katkı sağlamaya devam etmiştir.

Tarımın milli gelir içerisindeki payı azalmakla birlikte, halen %12 civarında seyretmektedir. Çalışan nüfusumuzun yaklaşık üçte biri bu sektörde istihdam edilmektedir. Toplumumuzun gelişen ve çeşitlenen gıda ihtiyacı ve sanayinin hammadde ihtiyacı, büyük ölçüde yerli üretimle karşılanmaktadır.Tarım ürünleri dış ticaret dengesine bakıldığında, 2000 yılı hariç sektörün net ihracatçı niteliğinin devam ettiği görülmektedir.

Sayın Konuklar,

Sektörün Ülkemiz için önemi ve ekonomimizdeki ağırlığı sürmekle birlikte, gelişmesini etkileyen yapısal sorunları bulunmaktadır. Tarım işletmelerinin küçük ve parçalı olması, üretici örgütlenmesinin yetersiz kalması, üretim-pazar entegrasyonunun tam olarak sağlanamaması önemli sorunlarımız olarak ortaya çıkmaktadır.

Tütün ve fındık gibi bazı ürünlerde arz fazlası üretim yapılırken, yağlı tohumlu bitkilerde iç talebi karşılayacak üretim seviyelerine ulaşılamamıştır.

Arazi kullanımındaki yanlış uygulamalar, mutlak tarım arazilerinin tarım dışına çıkmasına ve mera alanlarının da büyük oranda azalmasına neden olmuştur.

Sabit sermaye yatırımları, bir sektörün girişimciyi çekebilme kabiliyetini gösterir. Son yirmi yılda, tarımda toplam sabit sermaye yatırımları düşerken, son iki yılda iyileşme başlamış ve

özel sektör yatırımlarında önemli artışlar kaydedilmiştir. Tarımda özel sektör yatırımlarının 2002 yılında toplam yatırımlar içerisindeki payı %1.9 iken, bu oran 2003 yılında %2.7'ye yükselmiştir. 2004 yılında ise bu oranın %3.4'e yükselmesi beklenmektedir.

Geçen yirmi yılda, mısır, şeker pancarı, pamuk, yazlık ve kışlık sebze gibi ürünlerde önemli verim artışları sağlanmıştır. Ancak, teknoloji geliştirme, çeşit ıslahı ve adaptasyonu ile bunların kullanımında arzu edilen seviyeye ulaşılamamıştır.Son yirmi yılda oluşan ürün ve girdi fiyatları incelendiğinde, buğday-traktör fiyat ilişkisi hariç, ürün fiyatlarının girdi fiyatlarından daha az arttığı görülmektedir.

Sayın Konuklar,

Bu sorunların sürdüğü bir dönemde, Türk tarımının gelecekteki yapısını etkileyen önemli uluslararası gelişmeler olmuştur. Bunlar Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşmasının yürürlüğe girmesi ve Avrupa Birliği ile adaylık sürecinin başlamasıdır. 1995 yılında yürürlüğe konulan Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması, tarım ürünleri ticaretinin liberalleşmesi için birçok tedbiri uygulamaya koymuştur. Bu bağlamda, tarımsal desteklerin pazarın işleyişini engellememesi, ithalat sınırlamalarının disipline edilmesi ve haksız rekabete yol açan ihracat teşviklerinin azaltılmasını öngören birçok kural belirlenmiş ve ülkelere bu kuralları uygulamada yükümlülükler getirilmiştir.

2006 yılında yürürlüğe girecek yeni bir anlaşmayı hazırlamak üzere Dünya Ticaret Örgütü bünyesinde yoğun müzakereler yürütülmektedir. Söz konusu yeni anlaşmanın genel hatları, 31 Temmuz 2004 tarihinde Dünya Ticaret Örgütü Genel Konseyi tarafından kabul edilen Çerçeve Metin'de belirlenmiştir.Bu Çerçeve Metin, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere tarım ve tarım ürünleri ticaretine ilişkin politikalarında serbest ticareti sağlamak üzere yeni yükümlülükler getirmektedir.

Bilindiği üzere Türkiye'nin 1999 yılında Helsinki Zirvesinde Avrupa Birliği'ne adaylığının açıklanmasından bu yana ve özellikle son iki yılda uyum çalışmalarımız oldukça hızlı bir seyir izlemiştir.

Adaylık sürecinde Türkiye'nin tarım sektörüne ilişkin uyum çalışmaları, AB müktesebatının üstlenilmesinde en kapsamlı ve üzerinde en fazla çalışılması gereken konuları oluşturmaktadır. Birlik müktesebatının hemen hemen yarısını oluşturan tarım konuları, oldukça detaylı mevzuat ve uygulamaları teşkil etmektedir.

Türkiye ile AB'nin tarım sektörleri kıyaslandığında, tarımsal istihdamın payı, işletmelerin ölçekleri, teknoloji kullanımı, tarım sektöründe örgütlenme, verimlilik ve kalite standardları, bitki ve hayvan sağlığı şartları, çiftçi, arazi ve hayvan kayıt sistemleri ve idari yapılanmalar bakımından farklılıklar olduğu görülmektedir.

Gelişen yurt içi ihtiyaçlar ile Dünya Ticaret Örgütü ve Avrupa Birliği'ne uyum şartları, sektörün sorunlarının çözümünü ertelenemez hale getirmiştir. Dolayısıyla, tarımın geliştirilmesi, öncelikli bir ulusal görev haline gelmiş bulunmaktadır.

Hükümetimizin ekonomi politikasında, tarım sektörünün geliştirilmesine büyük önem verilmiştir. Bakanlığımız hükümet programına göre belirlenen öncelikli faaliyetleri süratle uygulamaya koymaktadır. Bu faaliyetler bağlamında sizlere birkaç örnek vermek istiyorum.

Üreticilerimizin bilgi ve teknoloji kullanımını artırmak amacıyla "Tarım Gönüllüleri Projesi" uygulamaya konulmuştur. Kaliteli tohumluk üretimi ve kullanımını artırmak amacıyla TİGEM işletmeleri özel sektöre açılmıştır. Çeşit ıslahını teşvik etmek üzere Islahçı Hakları Kanunu çıkartılmış ve yeni çeşitlerle ilgili ıslahçı hakları verilmeye başlanmıştır.

Üreticilerimizin finansman ve kredi ihtiyaçlarının karşılanması için, Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri kanalıyla düşük faizli kredi uygulaması başlatılmıştır. Ayrıca, arz açığı olan ve stratejik öneme sahip pamuk, ayçiçeği, soya, mısır ve kanola gibi yağlı tohumlu bitkiler ile zeytin yağı üretiminin artırılmasına yönelik prim uygulamalarına devam edilmektedir.

2004 yılında tarımsal üretimde belirgin bir gelişme olması beklenmektedir. 2004 yılında buğday üretimi %11 artarak 21 milyon tona ulaşmıştır. Bu artış, ekiliş alanlarının azalmasına rağmen, verim artışından kaynaklanmıştır. Buğdayda yaşanan bu olumlu gelişme, elverişli iklim koşulları yanında, sertifikalı tohumluk kullanımının artması ve başta süne olmak üzere hastalık ve zararlılarla etkin mücadelenin sonucudur. 2004 yılı Dünya buğday üretiminde 610 milyon ton ile dünya tarihinde ikinci rekor üretim gerçekleşmiştir. Buna bağlı olarak dünya buğday fiyatlarında azalma görülmüştür. Ülkemizde, TMO'nun uyguladığı alım programının başarılı olması, yapmış olduğu alımların artması ve ithalatın sınırlandırılması sonucunda iç fiyatların düşmesi önlenmiştir. Üretimdeki artış yanında, bu uygulamalar ile buğday üreticisinin gelirine olumlu katkılar sağlanması beklenmektedir.

Bu yıl, Dünya'da ve Türkiye'de pamuk üretiminde de önemli gelişmeler yaşanmıştır. Yapılan tahminlere göre, 2004 yılında toplam dünya lif pamuk üretiminin 2.6 milyon ton artarak yaklaşık 22.2 milyon ton seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Türkiye'de de pamuk üretiminin 2003'e göre yaklaşık 24 bin ton artışla 920 bin tona ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Dünya pamuk fiyatları, yüksek üretime bağlı olarak düşme eğilimine girmiş bulunmaktadır. Dünya ortalama kütlü pamuk fiyatları, 2002 yılında 44 cent/kg ve 2003 yılında 48 cent/kg seviyelerinde oluşmuştur. 2004 yılı başında 68 cent/kg seviyesine çıkan fiyatlar, daha sonra üretim artışı tahminlerine bağlı olarak azalmış ve Ekim ayında 54 cent/kg'a inmiştir. Fiyatlardaki düşmenin üretici gelirlerine etkisini azaltmak amacıyla, bu yıl pamuk prim ödemelerinin artırılması için çalışmalar devam etmektedir.

Diğer ürünlerle ilgili olarak arpa, mısır, çeltik, ayçiçeği, zeytin, kuru baklagiller ve temel sebzelerde de belirgin bir üretim artışının olduğu, fındık, kayısı ve patates gibi birkaç üründe ise daha çok doğal afetlerin etkisi ile azalmaların olduğu tespit edilmiştir.

Bu yıl, üretimdeki gelişmeye paralel olarak, tarım katma değerinin 2003'e göre %3.1 oranında büyüyeceği tahmin edilmektedir.

2004 yılında girdi kullanımında da artışların olduğu tespit edilmiştir. Özellikle traktör satışlarında kayda değer bir gelişme olmuştur. 2002 yılında 970 bin olan traktör sayısı; 2003 yılında %2.8, 2004 yılında da %2.3 oranında artışla 1 milyon 20 bine ulaşmıştır. Gübre kullanımı ise 2002 yılında 4.5 milyon ton iken, 2003 yılında 5.1 milyon tona yükselmiştir. 2004 Eylül ayı itibariyle yaklaşık 4 milyon ton olan gübre tüketiminin, yıl sonunda 5.5 milyon tona ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bu miktar, geçen yıla oranla %7'lik bir artış anlamına gelmektedir.

Gübre fiyatları, dünya petrol ve amonyak fiyatlarının yükselmesi ve navlun ücretlerinin artmasına bağlı olarak artmıştır. Buna rağmen gübre satışlarının azalmaması sektördeki üretim arzusunun bir tezahürü olarak değerlendirilmelidir.

Değerli Konuklar,

Tarımdaki birikmiş sorunların iki yıl gibi kısa bir dönemde çözülemeyeceği açıktır. Yapılması gereken, bu sorunların çözümü için uzun vadeli doğru politikaların belirlenmesi ve kararlı adımlarla uygulanmasını sağlayacak tedbirlerin alınmasıdır. Ayrıca, sektöre bakış açısının değiştirilmesi, gelişmenin yönünün iç ve dış eğilimler ışığında doğru bir şekilde saptanması gereklidir.

Diğer taraftan, tarım sektörünün kendine özgü yapısı dolayısıyla, her şeyin planlandığı biçimde gitmeyebileceği bilinmelidir. Bu yıl dünyada pamuk ve tahıl ile gübre ve mazotta yaşanan gelişmeler sektörü doğrudan etkilemiştir. Bu nedenle, hazırlanan planların esnek yapıda olması ve değişen şartlara göre ek tedbirleri içermesi gerekmektedir.

Bakanlığımız böyle bir değişimin şartlarını oluşturmak üzere acil yasal düzenlemeler ve öncelikli politikaları belirlemiş bulunmaktadır. Önümüzdeki dönemde, ekonomik, sosyal, çevresel ve uluslararası gelişmeler boyutunu bütün olarak ele alan, örgütlü, rekabet gücü yüksek, sürdürülebilir bir tarım sektörünün oluşturulması hedefimiz olacaktır. Tarım ürünleri ihracatımızın artırılması için daha kaliteli ve daha uygun fiyatlarla ürün arz etmek zorundayız. Ayrıca zaman içinde hammadde ihracatı yerine, işlenmiş ürün ihracatına yönelmeliyiz.

Bu hedefler doğrultusunda, 2006-2010 döneminde uygulanmak üzere, Bakanlığımızca bir "Tarım Stratejisi Belgesi" hazırlanmıştır. Bu belgede, değişen ve gelişen beklentiler ışığında, önümüzdeki dönemde yürütülecek tarım politikalarının temel doğrultuları belirlenmekte, uygulanacak destekleme araçları tanımlanmakta ve bunların bütçe payları tespit edilmektedir. Yeni Tarım Stratejisi, sektörde yatırım yapan çiftçiler, sanayiciler, kredi ve sigorta kuruluşları ile kamu kuruluşları için bir rehber niteliğindedir. Yatırımların planlanması açısından kolaylık sağlayacaktır. "Tarım Stratejisi Belgesi" ile uygulayacağımız destekleme araçları; Doğrudan Gelir Desteği ödemeleri, fark ödemeleri, hayvancılık destekleri, kırsal kalkınma destekleri, telafi edici ödemeler, ürün sigortası prim destekleri, çevre amaçlı destekler ile kredi, AR-GE ve ihracat teşvikleri olarak belirlenmiştir.

Tarımsal destekler yoğun tartışmaların olduğu bir konudur. Ülkemizde tarıma sağlanan desteklerin diğer ülkelere göre az olduğu ve hatta 1990'lı yıllarda bugüne göre daha yüksek oranda tarıma destek sağlanmış olduğu dile getirilmektedir. Bilindiği gibi uluslararası camiada tarımsal destekler hesaplanırken, bütçe transferleri yolu ile sektöre aktarılan kaynaklar yanında, yüksek gümrük duvarlarıyla artan iç fiyatların etkisi de dikkate alınmaktadır. Bu tanıma göre ülkemizin sağladığı toplam tarımsal destekler, 1986-88 döneminde tarımsal üretim değerinin %20'si iken, 2003 yılında %26'sına yükselmiştir.

Diğer taraftan Doğrudan Gelir Desteği dekar başına 2002 yılında 13 milyon TL iken 2003 - 2004 yıllarında 16 milyon TL ye yükselmiştir.

2002 yılında 1 milyar 158 milyon Dolar olan DGD ödemeleri, 2 yıllık icraatımız sonrasında 1 milyar 500 milyon Dolara yaklaşmıştır.

Burada doğru olan, piyasa düzenini bozmadan, sektörün büyümesini hızlandıracak ve aktarılan kaynağın üretici kesime tam olarak yansımasını sağlayacak doğru araçların uygulamaya konulmasıdır. İşte "Tarım Stratejisi Belgesi"nde tarımsal destekler ile ilgili ana strateji budur.

Tarım sektörüne bakış açımız, gelişen iç ve dış eğilimler ışığında sektörü; üretim, işleme, pazarlama gibi tüm bileşenleriyle birlikte geliştirmektir. Bu bakış açısı, sektörü bir sistem bütünlüğü içerisinde ele alarak, kamu-özel tüm paydaşlarla birlikte çalışmayı ve katılımcılığı öne çıkaran stratejileri gerektirmektedir. Bu şekilde, tüm kesimlerin ortak hareket etmesi mümkün olacak ve sürdürülebilir gelişme içinde rekabet gücü yüksek bir tarım sektörü oluşturulacaktır.

Sayın Konuklar,

1997 yılında yapılmış olan I. Tarım Şurasından bu tarafa Türk tarımını etkileyen önemli gelişmeler olmuştur. Bugün başlayan II. Tarım Şurasında yapılacak çalışmalar için Şura Çalışma Komisyonlarınca hazırlanan raporlarda; tarımın her dalı, sorunları, avantajları, dezavantajları, yeni teknolojiler, üretici örgütlenmesi, tarımsal sanayi, ticaret, uluslararası ilişkiler ve etkileri detaylı olarak incelenmiştir. Bu raporlar ışığında, gelişen dış ve iç şartlar ve ileriye dönük hedeflerimiz de dikkate alınarak, sektördeki gelişmeyi hızlandıracak önemli görüş ve önerilerin ortaya konulmasını bekliyoruz.

Değerli katılımcılar,

II. Tarım Şurası çalışmalarının, sizlerin de katkılarıyla, ülkemiz ve ülke tarımımız için olumlu sonuçlar doğuracağına olan inancımı bir kere daha tekrarlıyor ve hepinizi saygı ile selamlıyorum.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Müsteşar Vekili Sayın Mehmet ÇAĞIL'ın II. Tarım Şurası Açılış Konuşmaları

(29 Kasım 2004, Ankara)

Sayın Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanım, Sayın Başbakanım, Sayın Başbakan Yardımcılarım, Ana Muhalefet Partisinin Sayın Genel Başkanı, Sayın Bakanlarım, Değerli Milletvekilleri, Sayın Valiler, Üniversitelerimizin Kıymetli Hocaları, Kıymetli Şura Üyeleri, Değerli Konuklar, Tarım Sektörünün Değerli Paydaşları, Değerli Basın Mensupları,

İkincisini gerçekleştireceğimiz, tarımın en geniş katılımlı istişare platformu olan Tarım Şurası'na hoş geldiniz. Hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Bu vesile ile, izninizle Şura hakkında kısa bilgi vermek istiyorum. Konuşmamın başında, "En Geniş Katılımlı Platform" tanımı yaptım. Bu platformun belli aralıklarla yapılması büyük önem arz etmektedir. 1997 yılında birincisi yapılan Tarım Şurası'nda, bu etkinliğin beş yılda bir tekrarlanması kararlaştırılmıştı. Ancak, bu mümkün olamamıştır. Bugün ikincisini sizlerle birlikte gerçekleştiriyor olmamız bize büyük onur vermektedir.

Şura Yönetmeliği gereğince Bakanlığımızın bünyesinde oluşturulan Şura Sekreteryası öncülüğünde, hazırlık çalışmalarına bu yıl Ocak ayında başlanmıştır.

Bugün burada sizlere bir kitap halinde takdim edilen Şura Çalışma Belgesinin hazırlanması için Kamu Kuruluşları, Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları ve Özel Sektör temsilcilerinden oluşan 350 Şura Üyesi tespit edilmiştir. Bu üyeler, 11 komisyona ayrılarak çalışmalarını geçtiğimiz aylarda tamamlamışlardır. Bu komisyonları izninizle saymak istiyorum:

1. Doğal Kaynakların Korunması ve Geliştirilmesi Komisyonu
2. Tarımsal Yapıda Değişme ve Gelişmeler Komisyonu
3. Bitki Yetiştiriciliği, Bitki Koruma ve Çevre Sağlığı Komisyonu
4. Hayvan, Su Ürünleri Yetiştiriciliği ve Sağlığı Komisyonu
5. Gıda Güvenliği Komisyonu
6. Üretim ve Pazarlama Politikaları Komisyonu
7. Tarımsal Girdi ve Desteklemeler Komisyonu
8. Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyonu
9. Tarımsal Öğretim, Eğitim, Yayım ve Ar-Ge Komisyonu
10. Tarımsal Örgütler ve Örgütlenme Komisyonu
11. Uluslararası Tarımsal İlişkiler ve AB'ye Uyum Komisyonu

Şura'nın işleyişi hakkında da kısa bir bilgi vermek istiyorum;

Şura üç gün sürecektir. Birazdan, Şura Başkanlık Divanı oluşturulacak, Başkanlık Divanının, Çalışma Komisyonlarını belirlemesinden sonra, yani bugün ve yarın, Komisyonlar raporlarını hazırlamak üzere ayrı ayrı toplanacaklardır. Komisyonlar raporlarına son şeklini

verdikten sonra, üçüncü gün raporlar Şuraya sunulacak, oylanmasının ardından, Şura Kararlarına dönüştürülecektir.

Şuranın daha sonraki görevleri ise şöyledir: Şura çalışmalarının tamamlamasının ardından çalışmaları değerlendiren bir sonuç bildirgesi hazırlanacak ve Sayın Bakanımız tarafından kamuoyuna açıklanacaktır. Yönetmelik, kararlardan hangilerinin yürürlüğe gireceğinin Bakan onayı ile kesinleşeceğini hükme bağlamıştır. Bakanlığı doğrudan ilgilendiren Şura Kararları önem ve önceliğine göre uygulama programlarına konulacak, diğer bakanlıklar ile ilgili hususların uygulama programlarına alınması için ilgili bakanlıklara önerilerde bulunulacaktır.

Yine Yönetmelik gereğince, Şura Kararları, Bakanlık tarafından yayımlanarak ilgili kişi, Kurum ve Kuruluşlara gönderilecektir.

Bu yıl yürürlüğe giren yeni bir yöntemle ilk defa, ilgili Kuruluşların işbirliği ile yayımlanan kararlara ilişkin uygulamaların izlenmesi sağlanacaktır.

Sonuç Bildirgesi Tarım Sektöründe alınacak kararlarda yönlendirici olacaktır.

İkinci Tarım Şurası'nın hayırlı olmasını diliyor, Sayın katılımcılara şükranlarımı arz ediyorum.

II. TARIM ŞURASI

I. KOMİSYON

DOĞAL KAYNAKLARIN KORUNMASI VE GELİŞTİRİLMESİ

DOĞAL KAYNAKLARIN KORUNMASI VE GELİŞTİRİLMESİ

1. GİRİŞ[1]

Eşsiz iklime, toprak ve su kaynaklarına ve benzersiz biyolojik çeşitliliğe sahip ülkemizde toprak ve su kaynaklarının korunması, geliştirilmesi, ulusal ve uluslararası politikalara uygun olarak verimli kullanılması yalnızca günün gereksinimleri değil, gelecek kuşakların refahı ve mutluluğu için de önemlidir.

Doğal kaynakların korunması, ulusal savunma stratejisinin ayrılmaz bir parçasıdır. Toprak, su ve genetik varlıklar, geçmişten geleceğe ulusun ve insanlığın ortak değerleri ve sorumluluğudur.

Doğal varlıkların korunması ve geliştirilmesi konusunda Türkiye'nin de taraf olduğu Rio Deklarasyonu'nda, şu dört konu benimsenmiştir:

- Şimdiki ve gelecek kuşakların doğal kaynaklar üzerindeki hakları ve bunlara olan gereksinimleri eşittir.
- Herhangi bir çevresel zararın nedenlerinin ve etkilerinin tam olarak bilinmemesi ve boyutlarının kestirilememesi, o konuda alınması gereken önlemleri geciktirici bir özür olamaz.
- Kirleten (bozan-zarar veren) öder.
- Küresel çevrenin korunma sorumluluğu da küreseldir. Ancak bu gerçek, bozulma ve kirlenmede daha fazla payı olanların daha fazla çaba göstermesi gereğini engellemez.

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda "Genel Durum Değerlendirmesi" başlığı altında; "sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı doğrultusunda, insan sağlığını ve doğal dengeyi koruyarak sürekli ve ekonomik kalkınmaya imkan verecek, doğal kaynakların yönetimini sağlayacak, gelecek kuşaklara daha sağlıklı bir doğal, fiziki ve sosyal çevre bırakacak yönde bir gelişme kaydedilememiş ve çevre politikalarının ekonomik ve sosyal politikalara entegrasyonu sağlanamamıştır" denilmektedir. Doğal Kaynakların Korunması ve Geliştirilmesi Komisyonumuzun görev anlayışı çerçevesini, bu tanımdaki eksikliklerin giderilmesi ilkesi ve doğrultusu oluşturmaktadır.

Yaygın alt yapı ağı ve güçlü birimleri ile, ülkemizde tarım sektörünü ilgilendiren tüm doğal kaynakların korunup geliştirilmesinden sorumlu olması gereken Bakanlık, bu konuda istenilen düzeyde etkin olamamıştır. Örneğin uygulamalı tarımsal araştırma ve yayım hizmetlerini tümüyle üstlenmiş olan Bakanlık birimleriyle; üniversiteler, uluslar arası kuruluşlar, meslek örgütleri ve sivil toplum örgütleri vb arasındaki ilişkiler hiçbir zaman kurumsallaşamamış olup, iyi niyete dayalı kişisel ve yerel çabalarla götürülmeye çalışılmaktadır.

Bakanlığın, kendi araştırma birimleriyle, yayım kadroları arasında yeterince güçlü bağ bulunmadığı konusu apaçık bir gerçek olarak yıllardan beri tartışılmakta iken, bu konuda önlemler geliştirileceği yerde, son yasal düzenleme girişimleriyle, araştırma kurumları

1 Sürdürülebilir kalkınmanın temel öğesi "kaynak koruma" anlayışı ise, "sürdürülebilir tarım" kavramının ana ekseni de doğal olarak toprak, su, biota, gen kaynakları varlıklarının korunup geliştirilmesi olmalıdır (TÇSV, 1989). Bununla birlikte, kavram kargaşasını önlemek yönünden, bu belgenin "tarım danışma kurulu"na sunulmak üzere hazırlanmış bir rapor olduğu öncelikle vurgulanmalıdır. Uzmanlar kurulunun hedef kitlesi öncelikle ülke tarımına yön verecek organlar olduğundan, ileride ortaya konacak "sonuç raporu"nun bütünlüğüne aykırı bir yol izlenemezdi. Bunun sonucu olarak ele alınan konular, kullanılan terimler, çözüm yaklaşımları vb gibi tüm içerik, genel kaynak koruma ve geliştirme politikalarının ancak sınırlı bir parçasını oluşturabilecektir. Belge, bu çerçeve içinde değerlendirilmelidir.

merkeze, eğitim ve yayım öğeleri ise yerel birimlere bağlanmak istenmektedir. Bu uygulama araştırma-yayım uçurumunu daha da derinleştirebilecektir. Yeniden yapılanma modelinde bu sakıncayı önleyici önlemler geliştirilmelidir.

Su kaynaklarının yönetimi konusunda Bakanlık hemen hemen hiçbir dönemde etkin işlev üstlenmemiştir. Oysa yirmi iki milyonu aşkın kırsal kesim nüfusu, tüm hayvan varlığımız, tarıma dayalı endüstri türleri, su ürünleri üretimi gibi yararlanma biçimleri; yüzey suları varlığımızın dörtte üçünü tüketen tarımsal sulama hizmetleriyle birlikte düşünüldüğünde, bu büyük bir eksikliktir.

Bitki genetik kaynakları bakımından Dünyada çok önemli bir konumda bulunan Türkiye bitki genetik çeşitliliği yönünden zengin bir ülkedir. Ilıman kuşakta yer alan ülkemiz; jeomorfolojik, topoğrafik ve iklimsel çeşitlilikleri nedeniyle, olağanüstü habitat zenginliğine sahiptir. Bunun doğal sonucu olarak, bitki türleri bakımından da çok zengindir. Bugüne kadar yapılan çalışmalara göre, Türkiye'de bulunan bitki türü sayısı 11000'dir. Bu bitki türlerinden 3008'i ülkeye özgü (endemik) türlerdir. Türkiye aynı zamanda küresel öneme sahip kimi orman ağacı türleri (sığla, meşe gibi) ile tarım bitkilerinin (buğday, arpa, mercimek, nohut, elma, armut, kiraz, kayısı, antep fıstığı, kestane gibi) yabani akrabaları için gen merkezi durumundadır.

Hayvan ırklarının tesciline ve hayvan genetik kaynaklarının korunmasına ilişkin ilk yasal düzenlemeler 2003 yılında yapılabilmiştir. Buna karşın çoğu hayvan gen kaynağının yok olma tehlikesi altında bulunduğu konusu, 1950'li yıllardan beri uluslar arası kamuoyunda ve kuruluşlarda tartışılmaktadır (TKB, 1997a). Yani önlem alma konusundaki gecikme süremiz elli yılı aşmaktadır.

Doğal kaynaklarımızın korunması ve geliştirilmesinde temel politikalar, uluslararası koruma standartları ve ölçütleriyle ve doğal olarak aday olduğumuz AB politikalarıyla uyumlu ve bütünleyici nitelik taşımalıdır. Bugün için kırsal kesim nüfusunun yüksekliği, doğal kaynaklar üzerinde yoğun bir baskı doğurmaktadır. Hiçbir gelişmiş ülkede görülmedik biçimde, kırsal kesimde yaşayan insanlarımızın toplam nüfus içindeki oranı yüzde otuzlar düzeyini aşmaktadır. Bu kalabalık nüfusun, toprak, su, orman, yaban yaşamı vb doğal kaynaklar üzerinde baskısını azaltacak politikaların geliştirilip uygulamaya konmadığı, gelişmelerin tümüyle zamana bırakıldığı gözlenmektedir. Bu süreçte, geri dönüşümsüz kayıpların boyutlarının son derecede yüksek olduğu bilinmekle birlikte ölçme olanağı yoktur.

Orman içi ve bitişiğindeki meraların koruma, bakım ve ıslah çalışmaları Çevre ve Orman Bakanlığı'nın sorumluluğu altında olsa da bunların tespit, tahdit ve tahsis işlemleri henüz tamamlanmadığından, ıslah edilmesi gereken mera alanlarının miktarı tam olarak bilinmemektedir. Orman içi ve bitişiğindeki toplam 20 314 orman köyünde 7 543 700 insan yaşamaktadır. Bunlardan hayvancılık faaliyeti yapanlar orman içi ve bitişiğindeki meralardan faydalanmaktadırlar. Ormanda otlatmada ana koşul ormanın gelişmesine zarar verilmemesi ve kendisini yenilemesine engel olunmamasıdır. Günümüz ormancılık anlayışında yaş sınıfları metodu uygulanmasından çok, seçme işletmesi yani doğaya yakın ormancılık anlayışına doğru bir yönelim olduğundan orman altı otlatmanın yapılması ekolojik ve ekonomik bakımdan da faydalı görülmemektedir. Çünkü doğaya yakın ormancılık anlayışında orman altında daima gençlik olacağından yani değişik yaşlardan orman ağaçları, fidanları ve gençlikleri olacağından orman altı otlatma sonucunda bitkiler hem hayvanların yemesinden hem de çiğnenmeden zarar görecektir.

Orman rejimi altındaki mera alanlarında ülkemiz genelinde olduğu gibi herhangi bir otlatma sistemi uygulanmayıp geleneksel otlatma şekli yürümektedir. Bir başka deyişle, otlatma hayvan besinlerinin bulunduğu alanlara göre hayvanların dolaştırılması (transhumance) şeklindedir.

Orman genetik kaynaklarımız da çeşitli şekillerde korunmaktadır. Türkiye'de özel koruma altındaki orman alanları toplamı 3.749.673 hektardır.

2. MEVCUT DURUM VE SORUNLAR

2.1. Toprak Kaynaklarının Korunması ve Geliştirilmesi

Toprak ve su kaynaklarının korunması ve geliştirilmesi konuları farklı yönleriyle Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı gibi çeşitli Bakanlıkların denetimi altında yürütülmektedir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı içerisinde de Tarım Reformu Genel Müdürlüğü (TRGM), Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü (KHGM), Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü (TÜGEM) gibi birçok kurum aynı amaca yönelik faaliyetler yürütmektedir.

Toprak ve su kaynaklarına ilişkin politikaların belirlenmesinde olaylara yalnızca kırsal gelişim politikaları ışığında bakmak yanlış olup, bu iki doğal kaynağa ilişkin tüm politikaların ve uygulamaların kentsel ve kırsal bazda kalkınma ve gelişme programlarıyla bütüncül olarak ele alınması gerekmektedir. Toprak ve su kaynaklarının doğru yönetimi; sağlıklı kentleşme, turizm, sanayi ile sağlıklı bir tarımsal yapı ve iç-dış ticaret demektir. Eğer bu iki doğal kaynak yönetimine ilişkin politikalar tutarlı ve doğru olarak uygulanmazsa yalnızca tarım sektöründe değil, yerleşim alanları başta olmak üzere, ülke ekonomisinde verimsizlik, sürekli artan sorunlar ve kalkınmayı engelleyen yapılaşmalar ortaya çıkacaktır.

VIII. BYKP'da bu gereksinme şöyle dile getirilmektedir: "Toprak potansiyelinin tespitine yönelik olarak yapılan etüd çalışmaları ön inceleme düzeyinde yapılmıştır. Ancak bu çalışmaların, detaylı toprak etüdlerinin yapılması ile buna dayalı arazi kullanım planlarının hazırlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Arazi kullanım planlarının bulunmayışı, tarım alanlarının tarım dışı kullanımındaki artış, mevcut arazilerin miras ve satış yoluyla bölünmesi nedenleriyle bir yandan tarım alanlarında azalma ve verim düşüklüğü yaşanırken, diğer yandan yasal düzenlemeye ihtiyaç duyulan arazi toplulaştırma hizmetleri yeterince gerçekleştirilememektedir".

Son dönemde, çok uluslu şirketler düşük yatırım giderlerine karşın yüksek kar oranı içerdiği için su ayrıcalığı alabilmek amacıyla baskı yapmaktadır.

Toprak kaynaklarımızın envanteri 1960'lı yıllarda mülga TOPRAKSU Genel Müdürlüğü tarafından bir kez yapılmış olup, bir bölümü 1970'lerde yayınlanmıştır. Bu süreci izleyen dönemdeki çalışmalar, yalnızca o haritaların ara sıra revizyonu boyutlarını aşamamış olup, konuyla ilgili hemen tüm kaynaklarda, bıktırıcı oranlarda bu eski ve yetersiz değerler kullanıla gelmektedir (TKB 1997b). DİE'nin Bakanlık işbirliğiyle on yılda bir yürütmekte olduğu "tarım sayımları" sonuçları ise, genel amaçlara hizmet etse bile, arazi ölçümlerine ve uzman gözlemlerine dayanmadığı sürece toprak kaynaklarının korunması ve geliştirilmesi çalışmalarına hizmet edemeyecektir. Bu konuda tek gelişme, Mera Kanunu'nun öngördüğü "tespit, tahdit, tahsis" çalışmalarıyla gerçekleşebilmektedir.

2.1.1. Yapısal-Finansal Durum ve Sorunlar

Türkiye'deki tarımsal işletme sayısı DİE (1991) verilerine göre dört milyonun üzerindedir, Bakanlık tarafından yürütülmekte olan çiftçi kayıt sistemi de bu sayıyı 3,6 milyon olarak göstermektedir. Parsel sayısı ise 22,9 milyon olup, çoğu tarımsal parselin şekli düzensizdir. Yani büyük bölümünün ekonomik olarak işletilmesi olanağı yoktur. Bu değerlerden yola çıkıldığında, üç temel saptama yapılabilmektedir:

Tarımsal işletme sayılarımız optimal üretim yapabilme noktasının çok uzağındadır.

Her bir tarım işletmesi ortalama 6-7 parçadan oluşmakta olup, bunun getirdiği kaynak kayıpları olağanüstü yüksek boyutlardadır.

Hem tarım işletmeleri sayısı, hem de bir işletmeye düşen parsel sayıları günden güne artmaktadır.

Tarım arazilerinin teknik ve ekonomik biçimde kullanılması amacıyla, toprağın sürdürülebilir kullanımına ilişkin göstergeler ve ölçütler tanımlanmalı, yanlış kullanımların üretkenlik üzerindeki olumsuz etkileri nitelenmeli, geri dönüşümsüz kritik eşikler kesin değerlerle saptanmalı, toprak kalitesi indeksleri geliştirilmeli ve olası indeks geriletici uygulamalara karşı alınacak önlemler, ödünsüz uygulanmalıdır. "Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu"nun ivedilikle yürürlüğe girmesini gerektiren nedenlerin başında kuşkusuz "Tarım Arazilerinin Korunması ve Kullanılmasına Dair Yönetmelik" uygulamalarının verimli tarım topraklarımızın kaybını önlemedeki yetersizliği gelmektedir. Yetkililer her ne kadar tarım arazilerinin başka kullanımlar için işgalinin önlendiğini öne sürseler de, yüz binlerce dekar çok verimli arazileri-mizin beton veya asfaltla kaplı olduğu da yadsınamaz bir gerçektir. Topraklarımızı böylesine savurganca yok etme hakkına ve lüksüne sahip değiliz.

Erozyonun önlenmesi, toprağın yanı sıra, biyolojik çeşitliliği korur, su rejimini düzenler, kuraklığı ve taşkınları denetim altına alır, hayvancılığı geliştirir, peyzaj değerlerini yükseltir, havzanın aşağı bölümlerinde yer alan baraj, bent, göletler, arıtma tesisleri, sulama ve drenaj ağları vb yapıların maliyetini ve amortisman giderlerini düşürür. Tüm bu etmenleri topluca değerlendiren, yani kurumlar, örgütler ve kişiler arası eşgüdümü ve işbirliğini temel alarak, işi hiç bir kişi ve kuruluşun tekeline bırakmayan bütüncül politikalar izlenmelidir. Bakanlık bu konuda öncülük görevi üstlenmelidir. Çünkü, Türkiye'de toprak varlığını ölçebilecek, analiz edip değerlendirecek, korunması ve geliştirilmesi için uygulama planlarını yürürlüğe koyabilecek yaygın örgüt, uzman, laboratuar, araç-gereç vb olanaklar yalnızca Bakanlığın elinde bulunmaktadır. İşbirliği sağlanacak uzman kamu kurumlar ise Çevre ve Orman Bakanlığı'nın ilgili birimleri ile DSİ Genel Müdürlüğü'dür.

Medeni Kanun hükümleri ve miras hukuku başta olmak üzere yasal boşluklar, kadastro yetersizliği, kiracılık ve ortakçılık, orman içi kırsal nüfusun yüksekliği, açık alan hayvancılığının geleneksel yaygınlığı, parsellerin şekil bozukluğu ve elverişsizliği gibi faktörler, erozyonu artıran sosyoekonomik faktörlerin başında gelmektedir. Yine de, bu koşullar bile erozyon kayıplarımızın büyüklüğünü açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Yeri gelmişken erozyonu önleme konusundaki başarısızlığımızın nedenlerinden biri incelendiğinde, ortaya olumsuz bir görünüm çıkmaktadır: Türkiye'de erozyon önleme konusunda Çevre ve Orman Bakanlığı'nın "Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü" ile, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü en yetkili ve sorumlu iki kuruluştur. Ancak ne ilginçtir ki, her iki kurum, değişik dönemlerde sürekli yapısal değişikliklere uğratılmıştır. AGM daha önce bir kez kapatılıp sonra yeniden açılmış olup, şimdi de, KHGM'nün kapanması gündemdedir.

Baraj-bent yapılarının kil çekirdeklerinde de, benzer yanlışa düşülerek, çok değerli tarım arazilerinde kazınan toprağın dolgu malzemesi olarak kullanıldığı gözlenmektedir. Oysa en azından böyle malzemenin verimliliği daha zayıf arazilerden sağlanması seçenekleri gündeme gelse ve zorunlu durumlarda da, üst toprak sıyrılıp, başka bir alanda örtü katı olarak kullanılsa, bu durum bile azımsanmayacak bir kazanç olacaktır.

Anızın yakılması, toprakta organik maddenin azalması, özellikle toprak yüzeyi yakınında mikroorganizmaların yok olması, erozyonun artması, çevredeki orman alanlarında yangınlara neden olması, toprağın fiziksel, kimyasal ve biyolojik dengelerinin bozulması gibi sakıncalar taşımaktadır. Anız yakmanın önlenmesi konusunda yasal düzenlemeler olmakla birlikte uygulamada yeterli duyarlılık gösterilmemekte ve sonuç alınamamaktadır.

2.1.2. Kurumsal Durum ve Sorunlar

25-27 Kasım 1997 tarihlerinde gerçekleştirilen I. Tarım Şurasında toprak ve su kaynaklarımızın ayrıntılı envanterlerinin hazırlanarak, bu kaynakların korunması, geliştirilmesi ve sürdürülebilirliği için, "toprak koruma, sulama, drenaj, tesviye, arazi toplulaştırması, gölet ve

havza ıslahı, toprak ıslahı vb hizmetleri veren bir genel müdürlüğün, Bakanlık bünyesinde kurulması" zorunluluğu belirtilmiştir (TKB, 1997b). Aradan geçen sürede bu yönde bir ilerleme sağlanamamıştır. Konu güncelliğini ve önemini korumaktadır. Buna karşın, son dönemde üzerinde çalışılan bir dizi yasa tasarısı ile, kaynak yönetiminde etkili Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ile, Çevre ve Orman Bakanlığı'nın taşra kuruluşları yerel yönetimlere devredilmekte ve toprak ve su kaynaklarının korunması ve kullanılması konusunda bugüne değin önemli hizmetler yürütmüş olan Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü ortadan kaldırılmaktadır. Bu uygulamanın toprak ve su kaynaklarımızı sahipsiz bırakmaması için, kaynak koruyucu ve geliştirici yeni çözümlerin zaman yitirmeden uygulamaya konması gerekmektedir.

10.12.2001 tarih ve 24609 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan "Toprak Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği"nde, yurdumuzun önemli bölümünün yarı kurak iklimin etkisinde olduğu, topraklarımızın orta ve ağır bünyeli oldukları, kireç kapsamlarının değişken olduğu gibi gerçekler göz önüne alınarak, kendi koşullarımıza uyumlu ve arazi kullanım planlarına dayalı düzenlemeler yapılmalıdır. Yönetmelik hükümlerinin yakından izlenmesini (örneğin atık çamuru karıştırılan topraklarda çiğ tüketilen sebze yetiştirilmemesini) sağlayacak kurumsal alt yapı çalıştırılmalıdır. Bugün İstanbul (birden fazla), Ankara, Antalya, Düzce, İzmir, Tarsus, Gaziantep, Bafra ve Kayseri gibi birçok kentimizde her gün yüksek miktarda arıtma çamuru elde edilen atıksu arıtma tesisleri bulunmaktadır. Örneğin Ankara-Sincan'da bulunan tesisin arıtma çamuru üretim hacmi 350-400 ton/gün'dür ki Avrupa'nın ikinci, dünyanın dördüncü büyük tesisidir.

Yürürlükte olan 3083 sayılı "Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanunu" ve buna bağlı uygulama yönetmeliğinde teknik ölçütlerle uyuşmayan bir arazi sınıfı dönüşüm çizelgesi yer almaktadır. Bu çizelgedeki katsayılara göre, arazi değerinin belirlenmesinde, topoğrafik konum, arazinin bolluk derecesi, diğer kullanımlara, pazara, köye uzaklığı ve sahip olabileceği kuyu, elektrik vb altyapılar, arazinin geometrisi gibi, değeri belirleyen sayısız etmen, uygulama sırasında hesaba katılamamaktadır. Bu çizelgede hem IV. sınıfın üzerindeki araziler yer almamakta, hem de sınıflar arası dönüşümler katsayılarla belirlenmektedir. Arazi sınıfı V. ve daha üzeri olan arazilerde nasıl bir işlem yapılacağı boşlukta olup, bu konuda yargıya yansımış çok sayıda anlaşmazlık yaşanmaktadır.

2.2. Su Kaynaklarının Korunması ve Geliştirilmesi

Türkiye'de yıllık yağış, Tuz Gölü çevresine 250 mm den, Hopa'da 2 200 mm ye değin geniş sınırlar içinde değişmektedir. Yağışların bölgesel miktarlarındaki bu dengesizliğin yanı sıra, yurdun büyük bölümünde yıllara ve mevsimlere göre yağış dağılımı da önemli değişiklikler göstermektedir. Türkiye ortalaması olarak yıllık yağış 643 mm olup, bu ortalama yağışa karşılık Türkiye üzerine yılda ortalama 501 milyar m^3 su düşmektedir. Bu suyun 274 milyar m^3'ü buharlaşma ile atmosfere geri dönmekte, 41 milyar m^3'ü sızma ile yeraltı suyu depolamalarını beslemekte, 186 milyar m^3'ü ise akışa geçmektedir. Komşu ülkelerden doğan akarsular ile yılda 7 milyar m^3 suyun ülkemiz su potansiyeline dahil olduğu hesaba katılarak toplam yenilenebilir su potansiyelimiz brüt 234 milyar m^3 olmaktadır (DSİ, 2001). Geliştirilen değişik aşamalardaki projeler esas alınarak teknik ve ekonomik anlamda tüketilebilecek yüzey ve yeraltı suyu miktarının 110 milyar m^3 olduğu belirlenmiş bulunmaktadır. Bu suyun %36'sına karşılık olan 39,3 milyar m^3/yıl miktarı farklı amaçlara yönelik olarak kullanıma sunulmuştur. Görüldüğü üzere, geride değerlendirilmeyi ve ülkenin hizmetine sunulmayı bekleyen 70 milyar metreküp suyumuz vardır. Sağlıklı bir değerlendirme için, bu değere, şu anda kullanmakta olduğumuz sulardaki savurganlığımızı eklemek gerekir.

Su kaynaklarımızın yeterli etkinlikte planlanamamasında, yetki dağılımının ve eşgüdüm eksikliğinin rolü büyüktür. DSİ'nin kuruluş yasası olan 6200 sayılı yasa, içsu kaynaklarının yönetim ve kullanımının genel sorumluluğunu bu kuruluşa vermektedir. Ancak ne DSİ ne de bir başka kuruluş, su kaynaklarının kullanım hakkını özel bir amaç veya projeye tahsis yetkisine sahip değildir. Başka bir deyişle yüzey sularının kullanım hakları, konu ile ilgili kuru-

luşlarının sayısı ve bu konu ile ilgili yasal ve kurumsal düzenlemelerin çokluğu nedeniyle son derece karmaşıktır. Örneğin DSİ ve İller Bankası Genel Müdürlükleri su kaynaklarımızın geliştirilmesinden sorumlu iki kuruluş iken, birbirlerinin yaptığı projelerden haberleri olmayabilmektedir. Benzer biçimde DSİ ve KHGM sulama birimlerinin aynı alanda çakıştığı görülebilmektedir. Çünkü KHGM'nün kuruluş yasası olan 3202 sayılı yasaya göre bu kuruluş da 500 l/sn debiye kadar kapasiteye sahip sulama projelerini geliştirme yetkisine sahiptir. Su kalitesinin elverişlilik düzeyi konusunda, Su Kirliliği Kontrolu Yönetmeliği, Su Ürünleri Kanunu ve bağlı yönetmelik, TSE, Sağlık Bakanlığı, AB mevzuatı, Dünya Sağlık Örgütü gibi çok sayıda ölçüt arasında birliktelik bir yana, uçurum düzeyinde ayrımlar bulunabilmektedir. Çoğaltılabilecek bu örnekler, su kullanımına ilişkin tüm planlama, düzenleme, uygulama, yetki ve sorumluluğunun tek elde toplanması gereğini göstermektedir. Yalnızca yeraltı sularının kullanımı konusunda, uygulamada kaçaklar ve aksaklıklar görülmekle birlikte, tek yetkili kurum DSİ Genel Müdürlüğü'dür. Yine de bu konuda bile eksiklik vardır: Yeraltı suyunun bir parçası olan kaynak suları 167 sayılı yasa kapsamında değildir. Yani kaynak suları, yeraltı suyunun aynı hidrolojik çevrimin bir parçası olmalarına karşın, yeryüzüne çıktıkları arazinin sahibinin mülkiyetinde sayılmaktadırlar.

VII. ve VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planları'nda, su kaynaklarımızın akılcı kullanımı için bir "Su Yasası" çıkarmanın önemi ve gereği vurgulanmış olup, VIII. Planda Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler başlığı altında; "Su kaynaklarının sınırlı oluşu ve bu kaynakların yer ve zaman olarak ülke düzeyinde eşit dağılmaması nedeniyle su kaynakları yönetimi oldukça karmaşık hale gelmiştir. Özellikle yerüstü su kaynaklarının tahsis ve kullanımına yönelik bir mevzuatın olmayışı, doğal ve ekonomik kaynakların israfına yol açmaktadır. Bu nedenle; yerüstü sularının tahsisi, korunması, sektörel ve sektörler arası kullanımının planlanması gibi tüm hukuki boşlukları dolduracak çerçeve nitelikte Su Yasası çıkarılacaktır" denmektedir.

Kamuoyunda, Türkiye'nin su zengini bir ülke olduğu görüşü yaygındır. Ancak dünyada su zengini sayılan ülkelerle karşılaştırıldığında böyle olmadığı açıkça görülmektedir. Su zengini bir ülkede kişi başına yıllık su varlığı ortalama 10 000 m^3 olarak kabul edilmektedir. Türkiye'de ise bu miktar 1830 m^3 civarındadır. Bu oran su fakiri olduğunu öne süren Suriye'de 2362 m^3, Irak'ta ise 5192 m^3 tür. Gerekli önlemler alınmadığında Türkiye'nin 2010 yılında itibaren su bakımından yoksulluk sınırının altına düşeceği hesaplanmaktadır. Bu durumda "Türkiye'nin su zengini bir ülke olduğu" anlatımı doğru değildir ve suyumuzun her damlasını akılcı kullanma zorunluluğu açıktır.

Türkiye'de tarımsal sulamalarda su kaynağının yaklaşık yüzde 75'i kullanılmaktadır. Bu denli büyük hacimlerde su tüketilen sektörde, suyun kullanımından sorumlu organlar konusunda tam bir kargaşa yaşanmaktadır. Köy tüzel kişiliklerinden belediyelere, kişilere, kooperatiflere, özel idarelere değin değişen yelpazede bir yetki ve sorumluluk dağınıklığı vardır. Örneğin sulama alt yapısı KHGM tarafından geliştirilmiş olan şebekelerde su dağıtımı çoğunlukla kooperatifler eliyle yürütülürken, DSİ'nin geliştirdiği sulama projelerinde çok büyük bir oranın sulama birliklerinin eliyle sulandığı görülmektedir. İşin ilginç yanı, ortada bu birliklerin kuruluşunu düzenleyen bir yasa da yoktur. Suyun israfına ve çevresel zararlara yol açan bu dağınıklık da, VII. ve VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planları'nda hazırlanması öngörülen "Su Yasası"nın ne denli önemli ve ivedi bir gereklilik olduğunu göstermektedir.

2.2.1. Uluslararası İşbirliği Olanakları Konularında Mevcut Durum ve Sorunlar

Türkiye, Avrupa Birliği'ne katılım aşamasında suya ilişkin kurumsal yapısını ve mevzuatını da uyumlu hale getirmelidir. Kurulması önerilen "ulusal su konseyi"nde Türkiye'nin hem su haklarını koruyacak, hem de uluslar arası alanda kartlarını güçlü tutacak politikaların hızla üretilip, yürürlüğe konmasıdır. Aramızda sınır aşan su hukuku bulunan komşularla bir araya gelerek, suyun ekonomik kullanımı geliştirecek tekniklerin yaygınlaştırılması, bunların başında gelmektedir.

Sınır aşan suların en verimli biçimde kullanılmasını sağlamak üzere, komşu ülkelerle her türlü teknik, ekonomik, kültürel, ekolojik ve toplumsal işbirliği olanakları zorlanmalı, Türkiye'nin şimdiye dek sürdürdüğü, komşu haklarına saygılı, dostça, içten ve güvenilir politikaların kalıcı ve süresiz olacağı ilgili ülkeler ile tüm dünyaya gösterilmelidir. Ülkemizin kimi havzalarda yaşamakta olduğu akaçlama (drenaj) yetersizliği sorunu ilgililere teknik gerekçeleriyle açıklanarak, ortak çözüm önerileri geliştirilmeye çaba harcanmalıdır.

Sınır aşan suların, işbirliği ve ortak kullanım politikalarına ilgili ülkelerin tam uyması halinde, komşu ülkelerin gereksinimlerini karşılayabilecek düzeyde olduğu, şimdiki sorunların daha çok eşgüdüm eksikliği ve yetersiz teknolojiden kaynaklandığı, uluslararası kamuoyuna açıklıkla anlatılmalıdır.

2.2.2. Çevre Sağlığının Geliştirilmesi Konusunda Mevcut Durum ve Sorunlar

Mikro (nehir veya kanal) hidroelektrik santraller, rüzgar, güneş, dalga, akıntı vb alternatif enerji kaynaklarına yönelerek, diğer ekonomik ve çevresel yararların yanı sıra, kömür yataklarının hem arazilerin üretkenliklerini yok eden hammadde kaynağı, hem de kül ve diğer atıklarıyla toprak ve su kaynaklarını tehdit eden etkilerinin azaltılması ve alternatif enerji üretiminin yaygınlaştırılması olanakları sağlanmış olacaktır.

Kamudaki son düzenlemeler çerçevesinde yetkilerin yerel birimlere devri konusunun, en büyük sakıncaları havzaları bütüncül gözetemeyen politikaların gelişmesiyle görüleceği öngörülmektedir. Örneğin bir Atatürk Barajı'nın sediment, kirlilik vb yüklerden gerçek anlamda korunabilmesi, besleyen su kaynaklarının alanı göz önüne alındığında, ancak Kars'tan Şanlıurfa'ya uzanan bütüncül politikalarla sağlanabilir.

Göl, nehir, baraj, gölet gibi yüzey su kaynakları ile yeraltı su kaynaklarından denetimsiz su çekilmesi sonucu su yüzeyleri daralmış ve taban suyu düzeyinde ciddi düşmeler ortaya çıkmıştır. Bu durumun çok sayıda olumsuz etkileri arasında biyolojik çeşitliliğin azalması ve geri dönüşü olmayan ekosistem bozulmaları bulunmaktadır.

Yüzey sulama yöntemleri uygulanan alanlarda, tuzlulaşmanın geciktirilmesinde ve biriktirilen tuzların alandan uzaklaştırılmasında drenajın varlığı ve yeterliliği mutlak gerekli olmaktadır. Sulanan alanlara sulama ile tuzların iletilmesi kaçınılmaz olduğundan, bu tuzların yıkanarak alandan uzaklaştırılmaları, yalnızca yeterli drenaj koşulunda olasıdır.

2.3. Su Ürünleri Kaynaklarının Korunması ve Geliştirilmesi Konusunda Mevcut Durum ve Sorunlar

Su ürünlerimiz ve bunların bulunduğu alanlar sınırsız ve sürekli değildir. Önemli bir protein kaynağı olan su ürünlerinin korunması, bu kaynaklarımızdan ekonomik olarak yararlanabilmek, üretimi ve kaliteyi artırabilmek, türlerin korunması ve geliştirilmesini sağlamak, su kirlenmesini önlemek ve sürdürülebilirliğini sağlamak ancak, bu kaynakların akılcı ve planlı kullanımıyla mümkündür.

Balıkçı, denizin iki boyutunda teknesini dolaştırırken, akustik cihazlarla su derinliğini ve balık sürülerini takip ederek üçüncü boyutunu "görebilmekte" ve ağlarını bırakmaktadır. Burada onun tek hedefi, elde edeceği ürünün ne kadar gelir sağlayacağıdır. Bu bağlamda, balıkçıyı, "deniz ortamındaki karmaşık biyolojik ilişkiler" ilgilendirmiyor gibi görünmektedir. Balıkçının, yakaladığı balığın veya diğer canlı su ürünlerinin, nasıl ve nerelerde beslendiği, ürediği ve göçlerde bulunduğu gibi biyolojik döngüleri incelemek ve bilmek gibi bir sorunu yoktur. Oysa kıyı bölgelerinde bilinçli ya da bilinçsizce yapılan avlanmalar (seçici özelliği olmayan ağların kullanımı, 40 metreden daha sığ sularda, her türlü kıyı sürütme ağları ile yapılan avlan-

ma gibi), kara kökenli kirleticiler (evsel ve endüstriyel), turizm, petrol ve doğal gaz üretimi, deniz ulaşımı, kum, çakıl, maden, tuz ve enerji üretimi, dolgu alanları, savunma işlemleri, tarama gibi daha bir çok etkinlik, hem kıyısal bölgeyi, hem de birbirlerini etkilemektedir.

Bakanlık, su kaynaklarının doğal yapısı içerisinde biyolojik çeşitliliğin korunmasına, su ürünleri stoklarının varlığını sürdürmesine, türlerin doğal yaşam ortamlarının korunması ve iyileştirilmesine yönelik gerekli önlemleri almalı veya aldırmalıdır. Balıkların çoğu avcılık yolu ile elde edilmektedir. Bu şekilde ticari amaçlı olarak populasyonun aşırı kullanımı, balık gen kaynaklarının da azalmasına neden olmaktadır. Aşırı avcılığın yanı sıra çok fazla potansiyel tehdit bulunmaktadır. Bunlar arasında; sudaki besin zinciri halkalarının çeşitli şekillerde ortamdan uzaklaştırılması, su yollarının önünün baraj-bentlerle kesilmesi sonucu doğal göç yollarının engellenmesi, yabancı türlerin ve hastalık etmenlerinin ortama sokulması, su kirliliği, çeşitli etkinlikler sonucu habitatlarının bozulması gibi çok sayıda etmen bulunmaktadır. Bu tür tehditlerin olumsuz etkilerinin azaltılabilmesi için iki temel yaklaşımdan yararlanılır. Bunlardan birincisi gen havuzunun korunması, ikincisi ise genetik farklılığın korunmasıdır. Türler arasındaki genetik farklılık balığın çevresel değişimlere uyum sağlamasında yardımcı olan temel öğelerden biridir. Bu genetik farklılık çoğunlukla balık populasyonu içinde genlerin mutasyonu ve genetik olarak farklı bireylerin populasyonlar arasında göç etmesiyle kendini gösterir ve gen frekanslarının belirlenmesi ile ölçülür .

2.4. Bitki ve Hayvan Genetik Kaynaklarının Korunması ve Geliştirilmesi

Biyolojik çeşitlilik kavramı, 1980'lerden itibaren çok ilgi çekmeye başlamıştır. Konu yeni olmayıp, özellikle endüstrileşmenin biyoçeşitlilik üzerindeki olumuz etkileri öteden beri bilinmekteydi. Ancak, bu değişimlerin geri dönüşünün olmadığı çoğu kişi tarafından tam olarak algılanamıyordu. Ayrıca, insanın biyoçeşitliliğe beslenme, giyim, yapı taşı ve sağlık ürünleri konularındaki bağımlılığı yeterince değerlendirilemiyordu. İlk kez 1992 yılında Rio doruğunda "Biyoçeşitliliğin Korunması Sözleşmesi" imzalandı. Aradan geçen sürede, ne yazık ki, biyoçeşitlilik kayıplarının hızında bir azalma gözlenmedi, ama genetik kaynakları koruma gereği üzerine yapılan çalışmalar ve yükseltilen sesler arttı.

Biyolojik çeşitlilik, insanları besleyen ve sağlığına kavuşturan sayısız ürün çeşitleriyle, belirli besleyici özellikleri olan sucul türleri, sert arazi koşullarına uyum sağlayabilmiş evcil hayvan türlerini, tarlaları tozlaştıran böcekleri ve tarım topraklarını yenileyen mikroorganizmaları kapsar. Özellikle yoksul yörelerdeki insanların beslenmesinde biyolojik çeşitliliğin korunması ve değerlendirilmesi, anahtar çözümdür.

Biyoçeşitlilik, ormanların, otlakların ve bozkırların yok edilmesi, kentleşme, kirlenme ve sulak alanların niteliklerinin değiştirilmesi gibi tehditlerin altındadır. Tarımda modernleşme, beslenme alışkanlıklarının değişmesi ve nüfus artışıyla birlikte, insanoğlu beslenmesinde sınırları daralan bir biyoçeşitlilikle giderek daha fazla yüz yüze kalmaktadır. Hayvansal proteinin % 90'ı bir düzine hayvan türünden alınmakta olup, insan beslenmesinde bitki kökenli kalorinin yarısı, yalnızca dört bitki türünden sağlanmaktadır.

Günümüzde tohumlama, embriyo transferi ve biyoteknoloji konusunda ortaya çıkan yeni olanakların genetik değişikliği hızlandırdığı gözlenmektedir. Bu teknikler yaygın olarak kullanıldığında populasyonların genetik niteliği de hızlı bir biçimde değişebilmektedir. En ekonomik verimi sağlayacak genotiplerin elde edilmesi amacıyla yapılan ıslah çalışmaları ve son yıllarda tohum, fidan, hayvan vb dışalımının hız kazanması sonucu zaman içinde bazı genotipler yerlerini yeni genotiplere bırakmakta ve hatta yok olmaktadır. Türkiye'de bitki ve hayvan genetik kaynakları yeterince değerlendirilmemiş, hatta bir bölümü daha tam olarak tanımlanmadan ve basılı veya görsel olarak arşivlenemeden yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır.

Ne yazık ki, ıslah edilmiş çeşitlerin geniş alanlarda, yoğun kullanımı, tarım ilaçları ve ekim nöbeti yerine tek yönlü ürün yetiştiriciliği gibi uygulamalar, tarımın bu can damarını yok eden iç etmenler olarak gözlenmektedir. Korumalı tarımsal üretim teknikleri diğer koruyucu önlemlerle birlikte hızla yaygınlaştırılamazsa, biyoçeşitililiğin azalması, dönüşümsüz bir felaket noktasına gelebilecektir.

FAO, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 122 ülkede, biyoçeşitliliğin korunmasının öneminin anlatıldığı, "TeleFood" adlı bir tanıtım atağı başlatmıştır. Ancak Türkiye bununla yetinmeyip, kendi biyolojik çeşitliliklerini koruyup geliştirecek ve yararlanma olanaklarını artıracak, kalıcı, sistematik ve kapsamlı bir program uygulamalıdır.

2.5. Bitki ve Hayvan Genetik Kaynakları Konularında Mevcut Durum ve Sorunlar

Doğrudan üretime yönelik etkinliklerde yetiştiriciler, doğal olarak, öncelikle en ekonomik seçeneklere yönelmektedirler. Bu durumda, biyoçeşitliliğin korunmasında kamu kuruluşları ile, sivil toplum örgütlerine büyük görevler düşmektedir. Eğitim ve tanıtım çalışmaları, kamuoyunun bilinçlenmesinde önemli yer tutmakla birlikte, kaynak koruma açısından hiçbir zaman yeterli olmayacaktır. Uluslararası destek ve işbirliği, kaynak yaratma, güç birliği, destekleme gibi temel yaklaşımlar, kuşkusuz en çok bu alanda gerekli olmaktadır.

Ticaretle Bağlantılı Düşünsel Mülkiyet Hakları Metninde (Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights-TRIPS), biyoteknoloji ve tarım konularındaki tüm buluşların patentlenmesi öngörülmektedir.

Modern biyoteknolojideki gelişmeler sonucunda biyoteknolojik buluşların ana yapısını oluşturan genetik materyaller patentlenmektedir. Türkiye gibi genetik kaynaklar yönünden zengin olan ülkeler genellikle teknolojik bakımdan yetersiz kalmakta; teknoloji bakımından zengin olan ülkeler de genellikle genetik kaynak yönünden zengin olan ülkelerin kaynaklarını kullanarak patent belgesi sahibi olmaktadırlar. Ülkemizin biyolojik çeşitliliğini korumak açısından patent başvurularında genetik materyalin kaynağının belirtilmesi yönündeki çalışmalar sürdürülmektedir.

Genetik kaynakları koruma konusunda çalışan kuruluş, uzman ve araştırıcı sayısı hızla artırılmalı, alt disiplin uzmanlıkları geliştirilmelidir. Örneğin Türkiye'de özel sektör, bitki genetik çeşitliliğinin korunmasına ne doğrudan, ne de dolaylı olarak katılmaktadır. Oysa aynı özel sektör bitki genetik çeşitliliğinin kullanımı ve ticareti ile ilgilenmektedir. Bitkisel materyalin üretimi ve ticareti alanında etkinliği olan özel şektörün, bitki genetik çeşitliliğini koruma çalışmalarına katkılarını beklemek bu ülke insanının doğal hakkıdır. Oysa uygulamada, yalnızca özel olarak kurulan bazı arboretum ya da botanik bahçeleri, ex situ korumanın seyrek örnekleri olarak göze çarpmaktadır.

2.5.1. Bitki Genetik Kaynaklarının Korunması ve Geliştirilmesi Konusunda Mevcut Durum ve Sorunlar

Bitki genetik kaynakları bakımından Dünya'da çok önemli bir konumda bulunan Türkiye bitki genetik çeşitliliği yönünden zengin bir ülkedir. Ilıman kuşakta yer alan ülkemiz; jeomorfolojik, topoğrafik ve iklimsel çeşitlilikleri nedeniyle, olağanüstü habitat zenginliğine sahiptir. Bunun doğal sonucu olarak, bitki türleri bakımından da çok zengindir. Bugüne kadar yapılan çalışmalara göre, Türkiye'de bulunan bitki türü sayısı 11000'dir. Bu bitki türlerinden 3008'i ülkeye özgü (endemik) türlerdir. Türkiye aynı zamanda küresel öneme sahip kimi orman ağacı türleri (sığla, meşe gibi) ile tarım bitkilerinin (buğday, arpa, mercimek, nohut, elma, armut, kiraz, kayısı, antep fıstığı, kestane gibi) yabani akrabaları için gen merkezi durumundadır.

Topoğrafya yapısının ve iklim özelliklerinin dar alanlardaki değişkenliği (mikroklimalar) Anadolu'da bitki çeşitliliğinin zenginliğine sebep olmuştur. Bu özellikle birlikte bitki çeşitliliğini zenginleştiren diğer etmenler aşağıda açıklanmıştır.

1- Vavilov (1994) tarafından tanımlanan kültür bitkileri gen merkezlerinden ikisi (Ortadoğu ve Akdeniz gen merkezleri) Türkiye'yi de kapsamaktadır.

2- Dünyadaki üç fito-coğrafik bölge (Avrupa-Sibirya, Akdeniz, İran-Turan) Türkiye üzerinde çakışmaktadır.

3- Türkiye diğer bitkiler yanında çok sayıda ekonomik öneme sahip yıllık, çok yıllık ve odunsu bitkilerin yabani türleri, geçit ve kültür formlarının çeşitlilik merkezlerini içermektedir.

4- Anadolu'da tarım çok eski tarihe ve kültüre sahiptir. Değişik kazılardan çıkan bilgilerin derlenmesinden tarımın 10 000 yıl önce Güneydoğu Anadolu Bölgesini de içine alan Mezopotamya (Altın Hilal=Bereketli Hilal)'da başladığı Dünya bilim adamlarınca kabul edilmektedir .

5- Anadolu üç ana kıtanın (Asya, Avrupa ve Afrika) kesişme noktasında yer alması nedeniyle, tarihi boyunca birçok medeniyete geçiş yolu olmuş, bir çoğuna da ev sahipliği yapmıştır. Bir yerden başka bir yere hareketleri sırasında topluluklar birbirleri ile başta kültür bitkileri olmak üzere yabani bitkilerden de tohum değişimi yapmışlardır. Bu değişimler de Anadolu'da bitki zenginliğinin artmasına neden olmuştur.

Ülkemizde tohumluk dışalımının serbest bırakılması ve biyoteknoloji alanındaki hızlı gelişmeler ile birlikte, yeni bir tehdit yayılmaya başlamıştır. Tohumluk işiyle uğraşan kuruluşlar, kazançlarının sürekli olması için, her yıl yeni tohumluk satmak zorundadırlar. Kapsama, genetik yapısı değiştirilmiş (transgenik) tohumlar da girmektedir. Yani hibrit veya transgenik tohumluk üreten kuruluş, ayakta kalabilmek için bunun yeniden üretilebilmesini engellemek zorundadır. Bu amaçla, üretilen tohumluk bünyesinde, bitkinin geç olgunlaşma döneminde açığa çıkan kimi toksinler, embriyonun canlılığına son vermektedir. Çimlenme yeteneğini yitiren bu tohumdan ikinci kuşak üretim yapılması artık olanaksızlaşır. Ancak bu genetik denetim sisteminin çevredeki arı türlere ve yaban türlerine nasıl etki yaptıkları konusunda elde yeterli bilgi yoktur. Tozlaşma sonucu bu türlerin yozlaşması veya yok olması olasılıkları, yabana atılamayacak oranda yüksek görünmektedir. Söz konusu etkiler birkaç yıllık gecikme ile ortaya çıkarsa, özellikle transgenik tohumluk uygulamaları terk edilse bile, yıkıcı zararlar önlenemeyecektir. Bu olasılık, bitkisel kökenli genetik materyalin saklanması ve korunmasının önemini artırmakta ve bitkisel kökenli genetik materyallerin kullanımı konusunda uyarıcı etki yapmaktadır.

Bakanlık Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü'ne bağlı İzmir ve Ankara'daki gen bankalarında değişik türlerden altmış bine yakın generatif ve değişik araştırma kuruluşlarındaki arazi gen bankalarında çok sayıda vegetatif bitki genetik materyali korumaya alınmıştır.

Ex situ koruma, ucuz ve kolay oduğundan, bitki genetik kaynaklarının korunmasında yaygın uygulama alanı bulmaktadır. Bu strateji oldukça etkin olmakla birlikte, bir takım sakıncalı yönleri de vardır. Burada en önemli sorun ex situ (yeri dışında yapılan) koruma çalışmaları sırasında populasyonlarda süregelen evrimleşme sürecinin durmasıdır. Evrimleşme bitki veya hayvan ile çevre arasında etkileşimin bir sonucu olarak ortaya çıkmakta ve nesiller boyunca ortaya çıkan genetik farklılaşmalar şeklinde kendini göstermektedir. Yapay ortamlarda yapılan koruma sırasında bu etkileşim olmayacağından evrimleşme süreci durmaktadır. Buna ek olarak bu tip bir koruma stratejisi ile, mevcut çeşitliliğin ancak küçük bir bölümü koruma altına alınabilmektedir. Özet olarak, her iki koruma yöntemi, birbirini bütünleyici olarak ve birlikte değerlendirilmelidir (Çevre Bak., 1998).

Genetik çeşitliliğin sürdürülmesi için koruma programı içinde karmaşık etkileşimlerin ve evrimsel değişimlerin de yer alması gerekir. Yerinde koruma programlarında ana amaç hedef türlerin farklı genetik yapıya sahip olan populasyonlarını genetik çeşitliliği devam ettirebilecek şekilde kendi doğal ortamlarında korumaktır. In situ koruma stratejisi dinamik bir takım işlemleri içinde barındırması ve korumaya konu olan hedef bitki türlerini doğal ortamında, aynı iklim koşullarında ve birlikte yaşadığı diğer türlerle beraber koruması bakımından evrimleşme süreci devam edecektir.

Avrupa Birliği mevzuatına uyum hazırlıkları çerçevesinde, BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ve Bonn Rehberi göz önünde bulundurularak patent başvurusuna konu olan biyolojik materyalin coğrafi kökeninin başvuruda belirtilmesine yönelik çalışmalar, Türk Patent Enstitüsü tarafından Bakanlık ve Çevre ve Orman Bakanlığının işbirliği ile yürütülmektedir.

2.5.2. Hayvan Genetik Kaynaklarının Korunması ve Geliştirilmesi Konusunda Mevcut Durum ve Sorunlar

Dünyada bilinen 50 000 kadar memeli ve kanatlı hayvan türünden ancak 40 kadarı hayvancılıkta yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu türlerden 15'inin ise dünya hayvansal üretiminin yaklaşık olarak %90'ını sağladığı tahmin edilmektedir. Son 15 yılda FAO (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü) tarafından tanımlanan 6000 hayvan türünden 300' ünün nesli tükenmiştir ve 1350 hayvan türü ise yok olma tehlikesi altındadır. Öte yandan son iki yüz yıl içinde ıslah çalışmalarının bir kaç verim özelliği üzerinde yoğunlaşması, yüksek verimli kültür ırklarının ortaya çıkmasını ve hayvansal üretimde yaygın olarak kullanılmasını sağlamıştır. Hayvancılığı gelişmiş ülkelerde kültür ırklarının elde edilmesi için, yerli ırklar üzerinde seleksiyon ve melez-leme yöntemleri uygulanmıştır. Hayvancılığı gelişmekte olan ülkeler ise kültür ırkları ile yerli ırklar arasında melezlemeler yaparak yerli ırkların verimlerini artırmaya çalışmaktadırlar. Böylece kültür ırklarının sayısı artarken, yerli ırkların sayısı azalmakta ve hatta bazıları yok olmaktadır. Suni tohumlama ve embriyo transferi gibi yeni tekniklerin kullanılmasıyla bazı ırklar hayvancılıkta daha fazla tercih edilmektedir. Örneğin bugün dünyada kullanılan yumurta ve et tavuk hibritlerinin büyük bir kısmını üreten üç büyük kanatlı ıslah şirketi aynı hatları kullanmaktadır. Bunun sonucunda ırklar ve türler içerisinde genetik varyasyon giderek azalmaktadır. Başka bir ifadeyle genetik kaynakları sayısı giderek azalmakta olup, koruma politikalarının geliştirilmesi ivedilik ve önem kazanmaktadır. Yüksek verimli kültür ırklarının hayvansal üretimde kullanılması zorunlu olmasının yanında yerli ırklarımızın da korunması oldukça önemlidir.

Gelecekte yapılacak ıslah çalışmalarında, genetik varyasyondan, "heterozis"in üstünlüğünden ve çevreye uyum kabiliyetinden yararlanılması için gen kaynaklarının korunması önemlidir. Irkların korunması, turizm, eğitim, bilim gibi amaçlar açısından da yaşamsal önemdedir.

Yerli hayvan ırklarının ülkemiz hayvancılığı, ekonomisi ve kültürü için taşıdığı önem ile koruma gerekçeleri aşağıda özetlenmiştir;

- Yerli ırklar, yetiştirildikleri bölgenin özel koşullarına çok iyi uyum sağlamış, verimleri düşük de olsa özgün niteliklere sahip olan, dayanıklı, kötü çevre koşullarında yaşayıp üreyebilen hayvanlardır.
- Yerli ırklar kanaatkardır, düşük değerli yem kaynaklarını ve bitkisel üretime elverişsiz alanların potansiyelini et, süt ve iş verimine dönüştürebilir.
- Gelecekte ıslah çalışmalarına temel oluşturacak genotipik varyasyonun elde tutulması ancak genetik kaynaklarının korunmasıyla mümkün olabilir.
- Gelecekte iklim, barınak, yem ve sağlık koşullarının ne durumda olacağı bilinmediğinden mevcut varyasyonun korunması, hatta daha da çoğaltılması olası değişikliklere uyum olanaklarını artırabilir.

- Hayvan genetik kaynakları önemli bir eğitim, araştırma ve kültür materyalidir. Bölge kültürünün ve geleneğinin bir parçası olan yerli ırklar üzerinde bizden sonra gelecek nesillerin de hakları bulunduğu, bu gen koleksiyonunu bozma veya ihmal etme hakkımız olmadığı gibi onları korumanın görevimiz olduğu unutulmamalıdır.
- Koruma yönünde yürütülen çalışmalar, kaybolma tehdidi altındaki genetik kaynaklarımızın tanımlanmasını sağlayacaktır. Ayrıca bu çalışmaların ülkelere kazandırdığı prestij göz ardı edilmemelidir.
- Çiftlik hayvanlarında sürekli verimlilik yönünde yapılan motivasyonlarla çevre koşulları, hastalık vb faktörlere karşı adaptasyon zayıflamaktadır. Bu nedenle adaptasyon yeteneği yüksek genotiplerin korunması gereği her zaman güncel kalacaktır.
- Entansifleşme olanağı bulunmayan bölgelerde üretilebilen ve bu üretim tarzının sürüp gideceği bilinen yörelerin değerlendirilmesindeki rolleri nedeniyle genetik kaynaklarının yok olmasına göz yumulamaz.
- Şimdiki koşullarda ekonomik önemi olmayan bazı verim özellikleri ve bu özelliklere sahip genotiplerin gelecekte hangi ölçüde aranılır olduğunu bugünden kestirmek güçtür. Biyoteknolojinin aldığı yol göz önüne alındığında, verimle ilişkili her özelliğin ekonomik değer kazanacağı açıktır. Bu noktada her ülkenin sahip olduğu hayvan genetik kaynaklarını koruması zorunlu görülmektedir.

Özetle belirtmek gerekirse, yakın zaman öncesine değin hayvan genetik kaynaklarının korunmasında temel yaklaşım, yarar/harcama oranı olumlu bulunan, ya da kültürel, bilimsel veya ekonomik anlamda ayrıcalıklı genotiplerin korunmasıydı. Son dönemde, benzerine rastlanmayan özelliğe sahip genotipler başta olmak üzere, yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bulunan bütün genotiplerin korunması ilkesi önem kazanmaya başlamıştır.

2.5.3. Hayvan Türlerine Göre Mevcut Durum ve Sorunlar

Türkiye'ye özgü yerli sığır ırklarından Yerli Kara, Boz Irk, Doğu Anadolu Kırmızısı (DAK) ve Güney Anadolu Kırmızısı (GAK) TAGEM' e bağlı enstitülerde koruma altına alınmıştır. Ayrıca Ceylanpınar TİGEM' de saf GAK sürüsü bulunmaktadır.

Türkiye'de manda varlığı gün geçtikçe azalmaktadır. Manda populasyonunun önemli bir bölümünü Anadolu Mandası oluşturmaktadır. Bu ırk da Marmara HAE'de koruma projesi kapsamındadır. Türkiye'de zaten sınırlı olan ve yakın geçmişte büyük bölümü yok edilen sulak alanlara bağımlılık yönünden mandalar ilk sırayı almaktadır.

Türkiye'de yetiştirilen koyunların çok büyük bir bölümü yerli ırk koyunlardır. Halkalı ve Karakaçan koyun ırkları tamamen yok olmuştur. Yetiştirilen koyun ırkları içinde Güney Karaman, Kıvırcık, Sakız ve İmroz (Gökçeada) TAGEM'e bağlı enstitülerde koruma altına alınmıştır.

Türkiye'de yerli at ırkları arasında Anadolu, Çukurova, Canik, Uzunyayla ve Midilli atları sayılabilir. Ancak bunların tanımlayıcı morfolojik ırk özelliklerinin sabit olmaması nedeni ile ayrı ayrı ırk olarak değerlendirmek ve ayrımını yapmak oldukça güçtür. Bu atlar ile ilgili koruma programı başlatılmadan önce, ırk standartlarını ortaya koyan bilimsel çalışmalara gereksinim duyulmaktadır.

Türkiye orijinli Kangal, Akbaş, Kars Çoban, Türk tazısı ve Çatalburun köpekleri ırk özellikleri belirlenen köpek ırklarıdır. Bu ırklar ile ilgili bilimsel çalışmalar sürmekte, ayrıca konuya duyarlı kesimlerce kurumsal bazda sahiplenilmektedir. Özellikle Kangal ve Akbaş köpeği Sivas Valiliği, Kangal Kaymakamlığı, kimi üniversiteler, TİGEM kuruluşları, ve bu ırka gönül vermiş özel girişimciler tarafından üretim ve koruma çalışmaları yürütülmektedir. Akbaş köpeklerinin yetiştirici düzeyindeki meraklıları da günden güne artmaktadır. Ancak Türk tazısı ve Çatalburun köpeklerinin ırkı temsil eden orijinal örneklerinin yeterli sayıda olduğu söylenemez.

Arıcılık, ekonomik bir etkinlik olmasının yanı sıra, tozlayıcı olma özelliği ile biyoçeşitliliğin de sigortasıdır. Kafkas arısı Ardahan Arıcılık Ül'da koruma altındadır. Gezgin arıcılık tekniklerinin yaygınlaşması ile birlikte saf arı ırklarının korunması zorlaşmıştır.

2.6. Çayır, Mera ve Yem Bitkileri Alanlarının Korunması ve Geliştirilmesi Konusunda Genel Durum ve Sorunlar

Bitki örtüsü genelde doğal kaplı alanlar (meralar, ormanlar vb) ve kültüre alınmış alanlar (işlemeli tarım arazileri) olarak iki ana başlıkta toplanır. Komisyonumuzun görevi doğal kaynakların korunması ve geliştirilmesi ile sınırlı olduğundan, tarım alanlarına ilişkin sorunlar diğer komisyonlara bırakılacak olup, burada konu yalnızca ana çizgilerle ele alınacaktır. Tarım arazilerinde yaygın sorunlar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Tarım arazilerinin nitelikleri gözetilerek toprak işleme yapılması gerekirken toprak işlemeye uygun olmayan orman veya mera gibi doğal örtüye bırakılması gereken yerlerde toprak işleme yapılmaktadır.
- Sulu tarım yapılan yerlerde toprak erozyonu, drenaj bozulması, çoraklaşma gibi arazi bozulmalarına neden olan aşırı su kullanımı vardır.
- Tarım arazilerinde toprak işleme eğim gözetilmeden parselin şekline göre yapılmaktadır.
- Gübre ve ilaç kullanımında toprak ve ürün kirliliğine yeterince dikkat edilmemektedir.
- Tarım arazilerinde arazi parsel büyüklükleri iş makinelerinin ekonomik olarak çalışacağı boyutlarda değildir. Tarımda çalışan nüfus gerekenin çok üstünde olup işletme ve parsel bölünmeleri sürmektedir. Tarımsal işletmeler ticari amaçtan çok aile işletmesidir.
- Tarım arazilerinde kısaca sürümden hasada kadar arazi bozulmaları ve ekonomik üretimi sağlayacak arazi kullanım planları bulunmamakta, önemli tarım arazileri plansız bir şekilde amacı dışında kullanılmaktadır.

Bu sorunları önlemek üzere aşağıdaki önlemler yürürlüğe konmalıdır:

- Arazilerin nitelikleri gözetilerek toprak işleme yapılmalı toprak işlemeye uygun olmayan yerler orman veya mera kullanımına dönüştürülmelidir (yaklaşık 3 milyon ha). Bu dönüşüm ekonomik ve ekolojik veriler dikkate alınarak orman veya meradan da tarıma dönüştürülecek şekilde yasal düzenlemelere gidilmelidir (yaklaşık 1 milyon ha).
- Sulu tarım yapılan yerlerde toprak erozyonu, drenaj bozulması, çoraklaşma gibi arazi bozulmalarına neden olan aşırı su kullanımı yerine denetimli sulama yöntemleri seçilmelidir.
- Tarım arazilerinde parseller eğime dik oluşturulmalı ve toprak işleme eğime dik olarak yapılmalıdır.
- Gübre ve ilaç kullanımında toprak ve ürün kirliliğine neden olmayacak biçimde denetimli kullanım yöntemleri seçilmelidir.
- Tarım arazilerinde arazi parsel büyüklükleri iş makinelerinin ekonomik olarak çalışacağı boyuta getirilmesi için arazi toplulaştırması yapılmalı ve tarımda nüfusun azaltılması için gerekli makro planlamalara ağırlık verilerek işletme yapısı iyileştirilmeli ticari işletme yapısına dönüştürülmelidir.
- Tarım arazilerinde hayatiyetini sürdüren, biyoçeşitliliğin bir parçası olan canlıların yok olmasına neden olan kirlilik ve arazi bozulmalarına meydan verilmemelidir.
- Önemli tarım arazilerinin amaç dışı kullanımına son verilmeli mera ve orman kanunu gibi özel bir yasa çıkarılmalıdır. Bu yasada yasaklardan çok ekonomik ve ekolojik verilerin değerlendirilerek planlı kullanım ilkelerine yer verilmelidir.

- Tarım arazilerinde kısaca sürümden hasada kadar arazi bozulmaları ve ekonomik üretimi sağlayacak arazi kullanım planları yapılmalı, bu planlara uygun olarak ürün ve üretim planlamasına gidilmelidir.

Yakın zaman öncesine değin ekosistemdeki değeri anlaşılamayan ve her fırsatta sürülüp tarım arazilerine çevrilen veya üzerinde yapılaşmalara göz yumulan bozkır (step) alanları, bir ölçüde uluslararası kamuoyunun etkileriyle de olsa gerek, başka bir gözle izlenmeye başlanmıştır. Türkiye'de var olduğu bilinen on bin dolayında bitki türünün yarısına yakın bölümü; üç bin sekiz dolayında olduğu bilinen endemik bitkilerin ise yarısından fazlası bozkır ekosistemlerinde bulunmaktadır.

Meraların "ıslah edilmesini" de öngören Mera Kanunu'nun uygulanmasıyla ilgili Mera Yönetmeliği'ne göre, mera sayılan yerlerde; "...yem verimini kalite ve kantite yönünden yükseltmek için sulama, gübreleme, zararlı ot mücadelesi, tohumlama ve benzeri biyolojik tekniklerle birlikte otlatmayı kolaylaştırıcı tesisler..." yapılabilmektedir. Buna göre meralardaki doğal bitki örtüsünün tür bileşimi, yem verimini artırmak amacıyla sınırsızca değiştirilebilecek; ayrıca bu doğrultudaki çalışmalar çeşitli yollarla desteklenebilecektir. Kısacası, konunun, anılan Yasa ve Yönetmelikte yalnızca yem verimini artırma boyutuyla ele alınıp; meralardaki biyolojik çeşitliliğin korunması ile ilgili herhangi bir yaptırıma yer verilmemesi önemli bir eksikliktir.

Bilindiği üzere, Cumhuriyet döneminde en fazla arazi kayıpları meralarımızdan olmuştur. Meralarımıza taşıyabilecekleri kapasitenin çok ötesinde yüklenilmesi sonucu; erozyon, verim düşüklüğü, kuraklık, heyelan, taşkınlar, sel basmaları gibi felaketlerin önü alınamamaktadır. Mera Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle birlikte konu yasal tabana oturtulmuş ise de uygulamada sorunların azalmadığı gözlenmektedir.

Meraların (mera, yaylak, kışlak, otlak ve çayır vb) değişimli otlatılmaya açılmaları, en azından bitkilerin iki yılda bir defa tohumlarını bulundukları ortama bırakmalarını sağlayacak sürenin verilmesi, ıslah edilerek verimlerinin artırılması, gerek hayvancılığın geliştirilmesi ve gerekse toprak muhafaza ile erozyon kontrolü bakımından öncelikli konuların başında gelmektedir. Halen yaklaşık 11 milyon büyükbaş hayvan birimine (BBHB) eşdeğer hayvan varlığımızın, 50 milyon ton olan kaba yem gereksiniminin yaklaşık % 25-30'u çayır-meralardan karşılanmaktadır. Bu oran, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde % 70'lere varmaktadır.

Meralara olan baskının azaltılarak kaba yem açığının kapatılması ve erozyonun önlenmesi amacıyla, yem bitkileri üretimimizin hızla artırılması gerekmektedir. Bu amaçla alınabilecek önlemlerde aşağıdaki gerçekler göz önünde bulundurulmalıdır:

- Hayvancılıkla uğraşan kesim bu işten iyi bir kazanç sağlamalıdır.
- Besiciler hayvan besleme konusunda eğitilmelidirler.
- Hayvancılık işletmelerine hayvanlarına yetecek kadar yem bitkileri ekmeleri için özendirici yöntemler getirilmelidir.
- Yem bitkileri ıslahı ve tohum üretimi yapan kuruluşlar desteklenmeli ve sayılarının artması sağlanmalıdır.
- Tohum temizleme (özellikle küsküt tohumu temizlenmesi) merkezleri yaygınlaştırılmalıdır.

2.7. Orman Rejimine Giren Arazilerin Korunması ve Geliştirilmesi Konusunda Genel Durum ve Sorunlar

Orman, çok sayıda bitki ve hayvan populasyonlarından oluşan bir yaşama ortaklığıdır. Başka bir deyişle orman; ağaçlarla birlikte diğer bitkiler, hayvanlar, toprak, su, iklim gibi canlı ve cansız doğa öğelerinin birlikte oluşturduğu bir bütünlüğü ifade eder.

Türkiye'de "orman" sayılan alanlar, ülke yüzeyinin % 26'nı oluşturmaktadır; tümüne yakını devlet mülkiyetindedir; "devlet ormanı" sayılan alanların da tümü "devlet ormancılığı" düzeni içinde korunmaya, geliştirilmeye, işletilmeye ve genişletilmeye çalışılmaktadır. Alan olarak yarısına yakın bir kısmı "verimsiz" sayılan ormanların ülke yüzeyine dağılımı ise dengesizdir. Ormancılık çalışmaları kapsamında çeşitli ürünlerin elde edilmesinin yanı sıra orman ekosistemlerinin yapısal özelliklerinin geliştirilmesine, biyolojik çeşitliliğinin korunmasına ve orman-köylü ilişkisinin iyileştirilmesine yönelik çeşitli hukuksal ve kurumsal düzenlemeler yapılmıştır. Türkiye'de, çoğunluğu yaşlı ve doğal olan ormanlar hem yapısal özellikleri ve hem de yabanıl bitki ve hayvan türü varlığı yönünden yüksek düzeyde çeşitlilik göstermektedir.

Türkiye ormancılığında "orman köylerinin kalkındırılmasına" yönelik çeşitli hukuksal ve kurumsal düzenlemeler yapılmış; bu doğrultuda önemli miktarlarda kaynak aktarılmıştır. Bu aktarımın ağırlıklı kısmının orman köylerinde bitkisel üretim ve hayvancılığın geliştirilmesine yönelik olması ise Türkiye ormancılığının tarım ve ormancılık sektörlerinin kesişen ve etkileşen yanlarıyla bir bütün olarak ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

İşlemeli ve işlemesiz tarımın herhangi bir branşında ormandan açılacak arazi gereksinmesi gündemde yoktur. Tarımcının bu konudaki en kayda değer isteği arazilerin kullanıma uygunluk sınıflarına göre değerlendirilmeleri ve arazi kullanım dönüşümlerinin en kısa sürede gerçekleştirilmesidir.

3. ÇÖZÜM YOLLARI

3.1. Toprak Kaynaklarının Korunması ve Geliştirilmesi

Tarımsal destekleme politikalarının planlanması ve uygulanmasında, toprak, su, gen kaynakları, biyolojik varlıklar gibi tüm çevre öğelerini koruma ilkesi ön plana alınmalıdır.

Şimdiki veya yeni düzenlemeler içinde mera için ayrılan "Mera Özel Gelirleri Hesabı" başka bir amaçla kullanılmamalıdır. Su toplama havzaları, gerek mikro havza ve gerekse ana havza ölçeğinde bütüncül planlanırken, her bir havzanın kendine özgü (içme kullanma suyu, özel çevre, tarımsal sulama, kirlenme, erozyondan korunma vb) öncelikleri ayırt edilmiş olmalıdır.

Ülkesel anlamda düşünüldüğünde örneğin bir barajın ömrünü uzatacak bir koruma politikası, genetik çeşitliliğin geliştirilmesi, su rejiminin düzenlenmesi, kuraklığın ve taşkınların denetimi, hayvancılığın gelişmesi, peyzaj değerlerin yükselmesi gibi sayısız yararların yanı sıra, her şeyden önce o baraj maliyetini ve amortisman giderlerini düşürücü bir öğe olarak hesaba katılmalıdır.

Aday olduğumuz AB, toprak veri tabanı oluşturulmasında ülkemiz topraklarını da Birlik haritalarında görme isteğini bir çok kez iletmiş, ancak "1:1 000 000 ölçekli toprak haritası"na katılmamız dışında, bu konuda hemen hiç yol alınamamıştır. KHGM tarafından başlatılmış olan toprak kaynaklarımızın envanteri çalışmaları, ayrıntılı etütlerle güncelleştirilip, kamuoyunun yararlanmasına açılmalıdır.

3.1.1. Yapısal ve Finansal Çözüm Önerileri

Parselleri ve parsel sayılarını optimum işletme büyüklüğüne göre yeniden düzenlenmeyi amaçlayan arazi toplulaştırma projelerinin yürütülmesinde, mali kaynaklar olarak uygulamadan yararlanan üreticilerden ve mülk sahiplerinden sağlanacak katkı payları temel alınmalıdır.

Bölgelere ve yörelere göre saptanan bölünemeyecek en küçük parsel büyüklükleri korunarak, özendirici yasal ve kurumsal önlemler bu temelde köklendirilmelidir.

Karayolları, köy yolları ve demiryolları kıyılarında, ilgili kuruluşlarla işbirliği içinde erozyon ve kayma (heyelan) önleme çalışmaları yoğunlaştırılmalıdır. Bu amaçla, ivedilikle bir "erozyona duyarlı alanlar" haritası ve eylem planı hazırlanmalıdır.

4122 sayılı "Milli Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberlik Kanunu" işler duruma getirilerek, tüm kurum ve örgütlerin, erozyonun önlenmesinde yasanın öngördüğü görevleri yapmaları sağlanmalıdır. Bakanlık, taşra örgütünü ve üretici örgütlerini harekete geçirerek, ülkeye ve dünyaya örnek bir kampanyanın çığırını açmalıdır. Ancak bu tür ağaçlandırma çalışmaları, yanlış bir yaklaşım sonucu, 4122 sayılı yasada öngörülmesine karşın orman rejimi dışında kalan mera alanlarında yürütülmemelidir.

Erozyonla savaşta halkın katılımın özendirecek biçimde, konunun teknik ve ekonomik boyutlarını birlikte ele alan projeler geliştirilmeli, yani erozyonu önlemekle bireysel ekonomik kazançların da olacağı çalışmalar yurttaşlara benimsetilmelidir. Bu konuda köklü bir yaklaşım değişikliğine gidilerek "yerel kaynak yönetiminde yerel sorumluluk önceliği" anlayışıyla hareket edilmelidir. Öncelikle düşünülmesi gereken organlar, yerel sivil toplum örgütleri olmalıdır.

Tuğla-kiremit endüstrisi için tarımsal kullanıma uygunluk sınıfı düşük olan jeolojik rezervler dışında, kuru veya sulu tarım arazilerinin hammadde kaynağı olarak kullanımına kesinlikle izin verilmemelidir. Kamu kurumları, istek olduğunda, rezerv belirleme işine belirli bir ücret karşılığı öncülük etmelidir. Bu konuda öncülük görevi, Bakanlığın yeniden yapılanması çerçevesinde kurulması öngörülen merkezi birim eliyle ve diğer kişi ve kurumlarla işbirliği içinde yürütülmelidir.

Baraj, bent ve gölet yapılarının kil çekirdeklerinin hazırlanması sırasında çok değerli tarım arazilerinden kazınan toprağın dolgu malzemesi olarak kullanılmasından kaçınılmalıdır. Kazı çalışmalarında tarıma elverişli üst toprağın sıyrılıp, örtü katı olarak kullanılması sağlanmalıdır.

Geri dönüşümlü teknolojiler kullanılarak jeotermal su kaynaklarından ahırların, kümeslerin, seraların ve evlerin ısıtılması, toprağın ısıtılması, et, balık, sebze, meyve vb besinlerin kurutulması gibi amaçlarla yararlanma oranı artırılmalıdır. Böylece enerji maliyetleri düşürülüp hava kirliliği azaltılırken tezek, ağaç, sap-saman vb organik artıkların yakılma oranı da düşürülüp toprağa dönen miktarları yükseltilebilecektir. Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı'nda "yakıt çeşitliliği ve ısı verimliliğinin artırılmasıyla, yılda 6,7 milyon tonu bulan kaçak ağaç kesiminin azaltılabileceği belirtilmektedir (DPT 1998).

Anız yakmanın önlenmesi için, yaptırımların ve zorlayıcı önlemlerin yanı sıra, ortak sorumluluk bilincinin geliştirilmesi, göstererek öğretme (demonstrasyon), yerel kurumlar ve sivil toplum örgütleriyle işbirliğinin güçlendirilmesi gibi çok yönlü köklü önlemler yürürlüğe konmalıdır.

Nadas alanlarının daraltılmasını sağlayacak projeler önümüzdeki dönemde de yaygınlaştırılarak sürdürülmelidir. Bu çalışmalarda derin kök yapısına sahip, kökleri ile toprağa azot bağlayan, toprağı organik maddece zenginleştiren ve toprak yüzeyinin uzun süre bitki ve bitki artıklarıyla kaplı kalmasını sağlayarak rüzgar ve su erozyonunu azaltan baklagil bitkilerine ekim nöbeti içinde öncelik verilmelidir.

3.1.2. Kurumsal Çözüm Önerileri

Atıksu arıtma tesisleri çamurlarının, uygulandıkları topraklardaki yığışımlı ve uzun süreli etkileri denetlenmelidir. Şimdiki uygulamada Bakanlık ile Sağlık Bakanlığı ve Çevre ve Orman Bakanlığı arasında eşgüdüm bulunmadığı gözlenmektedir. Yetki hangi organda olursa olsun, uzmanların işbirliği mutlaka gerçekleştirilmelidir.

Maden arama, işletme ve benzeri faaliyetler nedeniyle vasfı bozulan alanların terk edilsin veya edilmesin, olabildiğince eski vasfına döndürülmesi için etkin takip ve denetimi sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır.

Organize sanayi bölgelerinin atıl kalmasının ve toprak ve su kaynaklarımızın israfının önlenmesi amacıyla, organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi siteleri bulunan yerlerde münferit sanayi yapılaşmalarına kesinlikle izin verilmemelidir.

Yerel ölçekli doğal kaynak yönetim planlarında "havzanın ekolojik bütünlüğü" temel alınmalıdır.

3.1.3. Yasal Çözüm Önerileri

Ülkede yoksulluğa, kaynak tüketimine, demografik olumsuzluklara, toplumsal huzursuzluklara vb çok sayıda soruna neden olan erozyon, amaç dışı ve yanlış arazi kullanımı, kirlilik, tuzlulaşma, biyoçeşitliliğin gerilemesi gibi olumsuzlukların önlenip ülkemiz doğal kaynaklarının korunabilmesi amacıyla, VI. VII. ve VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planları'nda öngörüldüğü üzere, TBMM gündeminde beklemekte olan "Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı" yasa tasarısı zaman yitirmeden yürürlüğe konmalıdır.

Doğal kaynaklara zarar verici uygulamalara kesinlikle af getirilmemelidir.

2644 sayılı Tapu Kanunu'nda 4916 sayılı yasayla yapılan değişiklik, yabancıların otuz hektardan fazlası bakanlar kurulu izniyle olmak üzere, ülkemizden arazi satın almalarını kolaylaştırmıştır. Kolaylıkların artırılmasından önceki 69 yılda yabancıların yaklaşık otuz yedi bin adet gayrimenkul almalarına karşın, yeni düzenlemelerden sonraki bir yıllık sürede bu sayının altı bini aşmış olması kaygı uyandırıcı bir gelişmedir. Oysa yabancı yatırımcıların sınırsız arazi alabilmelerine olanak sağlayan 4875 sayılı "Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu" göz önüne alındığında, yabancılar için hem barınma ve turizm, hem de yatırım amaçlı alımların sınırlı olmadığı görülmektedir. Kötü niyetli mal edinimlerini önlemek ve kamu oyunda bu konuda oluşan duyarlılığı karşılamak üzere, doğrudan satış yerine, kiralama, süreli kulanım hakkı verme (Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde bu süre TC yurttaşlarını da kapsamak üzere 125 yıl olarak belirlenmiştir), belirli alan sınırlarını aşmama gibi önlemlerin gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Tarım işletmelerinin ekonomik, ekolojik ve sosyal açıdan optimum hale getirmek, arazi alımı, satımı, yarıcılık, ortakçılık, kiracılık işlemlerini düzenlemek ve yönlendirmek amacıyla "Tarımsal Arazi Edindirme Ofisleri" oluşturulmalıdır. Bu ofisler bölgesel ölçekte oluşturulmalı ve tüm tarımsal kamu kuruluşlarıyla mesleki kuruluşların, Ofis bünyesinde oluşturulacak "genel kurul" da temsilleri sağlanmalıdır.

3.2. Su Kaynaklarının Korunması ve Geliştirilmesi Konusunda Çözüm Önerileri

3.2.1. Uluslararası İşbirliği Olanakları Konusunda Öneriler

Özellikle yukarı havzalardaki kentsel, endüstriyel vb etkinlikler; su kirliliği, erozyon, millenme gibi çevresel sorunlar açısından en tehlikeli grubu oluşturmakta ve tüm havzayı tehdit etmektedir. Kazı-dolgu stabilizasyonu, arıtma düzenleri, ağaçlandırma, mera iyileştirme, katı atık depolama vb tüm koruyucu önlemler için pilot bölge çalışmaları, öncelikle yukarı havzalardan seçilmelidir.

Son dönemde, çok uluslu şirketler düşük yatırım giderlerine karşın yüksek kar oranı içerdiği için su ayrıcalığı alabilmek amacıyla baskı yapmakta olup, hükümetler zorlanmaktadır. Bu bağlamda; su kaynaklarında mülkiyet hakkı kayıtsız koşulsuz kamuda olmalı ve bir "ulusal su kaynakları politikası" saptanmalıdır. Bu politika; su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımını, kaynakları korumayı, suyun çeşitli kullanıcılar arasında hakça paylaşımını, su kaynakları yönetimi ile toprak kaynakları ve çevre yönetiminin bütünselleştirilmesini amaçlamalıdır.

3.2.2. Çevre Sağlığının Geliştirilmesi Konusunda Öneriler

Arıtılmış evsel ve endüstriyel atık sular ile sulamadan dönen suların su kirliliği kontrol yönetmeliğine göre analizleri yapılarak, çevre ve insan sağlığı açısından uygun olması koşulu ile sulamada kullanılma olanakları geliştirilmelidir.

Ülkemizde şu anda akarsu, göl ve yer altı sularında su kalitesi ile ilgili sistematik bir ölçüm yapılmamaktadır. Ülke genelinde "Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği"ne göre periyodik olarak su

kalitesi analizleri yapılıp, su kalitesi değişimleri izlenmeli ve değerlendirilmelidir. Bu konuda Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü (o dönemde TOPRAKSU) ile Elektrik İşleri Etüt İdaresi Genel Müdürlüğü arasında 60'lı yıllarda uygulanan işbirliği protokolü güncelleştirilip yaygınlaştırılarak, yürürlüğe sokulabilir. Bu tür bir çalışma, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü birimleri tarafından da uzun süredir yürütülmekle birlikte, birkaç yıldan beri kamuoyunun paylaşımına kapalı tutulmaktadır. Önemli bir diğer eksiklik de, günümüzde kirlilik türlerinin çeşitlenmesiyle birlikte geleneksel "sulamaya elverişlilik" parametrelerinin yetersiz kalması ve "Su Kirliliği Kontrolu Yönetmeliği"nde yer alan genel kullanım amaçlarına yönelik sınıflamanın, tarımsal sulamalara tam anlamıyla uyumlu olmayıp, kullanılmamasıdır. Bu konuda yapılması gereken iş, doğrudan tarımsal sulama ölçütlerini temel alan, ayrıntılı bir "istenen kalite ölçütleri" ve "izin verilebilir sınırlar" listesine sahip, yeni sulama sisteminin, Bakanlık öncülüğünde hazırlanıp yürürlüğe konmasıdır.

Havzalarda su üretimini ve kalitesini bozacak her türlü etkinlik yasaklanmalıdır. Islah ve planlama çalışmalarında havza bir bütün olarak dikkate alınmalı ve o havzada yapılması gereken tüm işler ve çalışmalar aynı dönemde bitirilerek diğer su havzalarına geçilmelidir.

3.2.3. Su Kullanım Teknolojileri Konusunda Öneriler

Sulama şebekeleri kurulurken, yararlanacakların katılımı, verimlilik ve istek öğeleri göz önünde bulundurulmalıdır. Sulama alanlarında su kayıplarının önlenmesi için özellikle yeni geliştirilen sulama şebekelerinde su iletim ve dağıtım sistemleri kapalı sistem olarak planlanmalıdır. Atatürk Barajı sulamalarında iki yüz bin hektarı henüz aşan (toplam proje alanının dörtte biri kadar) sulanan alana karşılık, "su yetersizliği" sorununun gündeme gelebilmesi, hem uluslararası su hakları alanında, hem de sulama teknolojilerinde çabuk ve köklü çözümler aranması için uyarı niteliğindedir. Önümüzdeki yirmi yıl içinde Türkiye'nin su gereksiniminin yüzde seksen üç dolayında artacağı öngörülmektedir. İvedi çözümler üretilmezse, özellikle Trakya, İç Anadolu ve Ege bölgelerimizde ciddi su sıkıntıları yaşanabilecektir.

Tarımda suyun etkin kullanımını sağlayan yağmurlama, damla ve mikro yağmurlama gibi basınçlı sulama yöntemleri yaygınlaştırılmalıdır. Bu yöntemlerde su kontrollü olarak verildiği için derine sızma oluşmamakta ve taban suyu yükselmemektedir. Bu nedenle drenaj sorununun görülmemesi için yüzey sulama yöntemleri yerine basınçlı sulama yöntemlerinin uygulanması gerekmektedir. Sulayıcıların bilgi yönünden eksikliklerinin giderilmesi için kamu ve özel tarım kuruluşları işbirliği yaparak eğitim ve demonstrasyon programları hazırlamalıdır. Çiftçilerin tasarrufa dönük teknik donanıma sahip olması için kredi kullanım koşulları iyileştirilmeli ve yaygınlaştırılmalıdır. Tarımsal sulama yatırımlarında kapalı sistemlere yönelinmeli, sulayıcılar sulama şekilleri üzerinde eğitilmelidir.

Su hasadı, akarsu yataklarının ve ağızlarının açık tutulması, ana tahliye kanallarının düzenli bakımı gibi anonim hizmetlerin yürütülmesinde kamuyu ilgilendiren konularda görev ve yetki sınırları netleştirilmelidir.

Sulama birlikleri konusunda gerekli yasal düzenlemeler biran önce yapılmalıdır.

3.3. Su Ürünleri Kaynaklarının Korunması ve Geliştirilmesi Konusunda Öneriler

Su kaynaklarının korunması, değerlendirilmesi, balıkçılık yönetimlerinin uygulamaya konulması ve yeni programların geliştirilmesine yönelik hizmetleri etkin bir biçimde yönetecek bir örgüt kurulmalıdır.

Su ürünleri stoklarını korumak ve ekonomik türlerin zenginleşmesini sağlamak, nesli tehlikede olan türleri ve tehdit altındaki ekosistemleri korumak, kaynakların ekonomik olarak

işletilmesini sağlayarak düzenli ve dengeli bir üretim imkanı hazırlamak amacıyla Bakanlık bünyesinde Avrupa Birliği Balıkçılık Mevzuatı uyum çalışmaları çerçevesinde etkin bir koruma kontrol sistemi geliştirilmelidir. Özellikle ekonomik öneme sahip balık stoklarının yıllık olarak takibi sağlanmalı ve stoklardan sürdürülebilir yararlanma esas olmalıdır.

Bu kaynakların korunması iyileştirilmesi ve geliştirilmesi için "su ürünleri koruma alanları" ilan edilmelidir. Ayrıca, belirli periyotlarda veya sürekli, sportif avcılık dahil tüm avcılığa kapalı biyolojik çeşitliliğe örnek üretme alanları, su veya deniz parkları kurulmalıdır. Özellikle nesli tükenme tehlikesiyle karşı karşıya olan balık türlerinin yaşama ve üreme alanları değerlendirilerek uygun pilot alanlar seçilmeli gerekiyorsa rehabilite edilmeli ve söz konusu türlerin bu alanları kullanımı sağlanmalıdır. Örneğin sularımızda nesli tükenme tehlikesindeki Mersin balıkları için Yeşilırmak üreme alanı olarak büyük önem taşımaktadır. Suat Uğurlu barajında nehir ağzına kadar olan kısım (yaklaşık 40 km) koruma altına alınarak kullanımı sınırlandırılabilir ve Mersin balıklarının üreme alanı olarak değerlendirilebilir.

Bakanlıktan izin alınmadan su kaynaklarına herhangi bir yabancı türün bırakılması, balıklandırma çalışması yapılması yasaklanmalı ve bu amaçla etkin bir denetim mekanizması kurulmalıdır.

Su kaynaklarının geliştirilmesi ve ekolojik dengenin korunması amacıyla Su Ürünleri Kanunu ve Yönetmeliklerin uygulanması konusunda kamusal duyarlılık ve bilinç yaygınlaştırılmalıdır.

Avlanabilir stoklar tespit edilmeli, buna yönelik gerekli araştırmalar yapılmalı, avcılık buna göre düzenlenmeli, çevreye uyumlu av miktarları stoklara zarar vermeyecek su ürünleri yetiştiricilik sistemleri geliştirilmeli ve öngörülmelidir.

Su ürünlerinin stoklarının korunması amacıyla açık deniz balıkçılığı olanakları geliştirilmeli, yabancı ülke karasularında ortak avlanma imkanlarının sağlanması amacıyla anlaşmalar yapılarak avlanılabilir su alanlarının geliştirilmesi sağlanmalıdır.

Enerji üretimi, sulama suyu ve içme-kullanma suyu sağlanması gibi nedenlerle su alınan baraj, göl ve göletler gibi su yapılarında yavru su ürünleri kayıplarının önüne geçecek önlemler güçlendirilmelidir.

Su kaynaklarından denetimsiz kum çıkarılması yoğun su kirliliğine ve ekolojik dengelerin alt üst olmasına yol açmaktadır. Bu zararların önlenmesi ve stokların korunması amacıyla kurumlar arası işbirliği etkinleştirilerek, kum çıkarılabilecek alanların sınırları kesinlikle belirlenmelidir.

Göl, lagün ve dalyanlardaki doğal eko sistemin devamlılığı esas alınarak buralardaki balıkçılık çalışmaları denetim altına alınmalıdır.

Su ürünlerinin korunması için alınacak önlemlerde, rezervlerin su kapasitesi dikkate alınmalı ve her türlü kaynaktan çekilecek su miktarında, bu kaynakların devamlılığını tehlikeye düşürecek sınırlar aşılmamalıdır.

3.4. Bitki ve Hayvan Genetik Kaynaklarının Korunması ve Geliştirilmesi Konusunda Öneriler

3.4.1. Bitki ve Hayvan Genetik Kaynaklarının Korunması ve Geliştirilmesi Konularında Ortak Çözüm Önerileri

Genetik kaynakların korunmasında yurt içi ve yurt dışından birçok kurum ve kuruluş görev alan IPGRI, UNESCO, FAO, GEF gibi uluslararası kültürel ve tarım etkinliklerine destek veren kuruluşlar ile işbirliği olanakları geliştirilmelidir. Böylece bu tip çalışmalar için bilgi, teknik, organizasyon, denetim ve parasal destek sağlanmalıdır.

Biyolojik çeşitliliğin korunması, sürdürülebilir kullanımı ve yönetiminde türler ekolojileri ile birlikte bir bütün olarak ele alınmalı, tüm strateji bu çerçeveye oturtulmalıdır.

Kamuoyuna konunun önemini açıklayıp benimsetecek, bu konuda yaygın duyarlılık oluşturacak ve sivil toplum örgütlenmesini güçlendirecek önlemler alınmalıdır.

Ekolojik tarım, sürdürülebilir tarım ve korumalı tarım teknikleri yaygınlaştırılmalı ve bu şekilde biyoçeşitliliğin azalması önlenmelidir.

"Genetik yapısı değiştirilmiş organizmaların" zengin biyolojik çeşitliliğimiz üzerinde olabilecek riskleri dikkatli bir biçimde izlenmelidir.

Irklara ve türlere özel karakterleri determine eden genleri moleküler düzeyde tanımlamaya dönük çalışmalar desteklenmelidir.

Dünyada çok yaygın örnekleri görülen ve doğal yaşamın korunmasını hedefleyen alanlarımızın sayıları artırılmalı ve altyapıları geliştirilmelidir.

Özel sektörce kimi gönüllü kuruluşlara sağlanan destekler de çevre ve doğal kaynak koruma konularına dolaylı katkılar olarak değerlendirilebilir. Ancak bu katkılar son derecede yetersiz olup, geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması yolları aranmalıdır.

Biyolojik çeşitlilik ve genetik kaynaklar konularında bilimsel politikaları geliştirecek, ulusal ve uluslararası projeler üretecek ve uygulayacak, araştırma birimleri kurulmalıdır.

3.4.2. Bitki Genetik Kaynaklarının Korunması ve Geliştirilmesi Konusunda Çözüm Önerileri

Genetik kullanımı kısıtlayıcı teknolojilerin kullanımı yoluyla geliştirilmiş her türlü ürünün ülkeye girişi, üretimi ve kullanımı yasaklanmalıdır.

Öncelikle soğanlı ve yumrulu bitkiler olmak üzere her türlü genetik kaynak niteliğindeki materyalin yurt dışına çıkışlarında kontrolu sağlamak üzere gümrük kapılarında yeterli sayıda uzman görevlendirilmelidir.

Kültür bitkilerinde çeşit geliştirme (bitki ıslahı) çalışmaları için gerekli olan genitör materyal gen bankalarının temelini oluştursa da, bu programlara girmeyen türlerin de korunması doğrultusunda çalışmalar genişletilmelidir.

Gen bankaları konusunda Bakanlık, köklü birikime ve deneyimlere sahip olmakla birlikte; asıl amacı ekonomik etkinlikler dışında kalıp, doğal kaynakların ve varlıkların korunması olan uzman kişi ve kuruluşlarla işbirliğini güçlendirmelidir.

In situ ve ex situ muhafaza çalışmaları birbirini tamamlayıcı çalışmalar olarak bir arada sürdürülmelidir.

Gen bankalarında korumaya alınmış materyalin moleküler ve morfolojik karakterizasyon çalışmaları hızlandırılmalı ve bunların ıslah programlarında kullanılmaları sağlanmalıdır.

Yerel populasyonların çiftçi koşullarında (in situ) korunmasının yaygınlaştırılması için Bakanlık ve diğer kuruluşlar özendirici önlemler geliştirmelidir.

3.4.3 Hayvan Genetik Kaynaklarının Korunması ve Geliştirilmesi Konusunda Çözüm Önerileri

Gelecekte hayvan ıslah programlarında ve olası hastalıklarda, iklim, yem kaynakları ve tüketim alışkanlıklarındaki değişikliklerde kullanılmak üzere geleceğimizin sigortası olan yerli hayvan gen kaynaklarımız ve zenginliğimiz korunmalıdır.

Yaban hayvanlarını da kapsamak üzere tüm omurgalılar, böcekler, su altı canlıları ve mikroorganizmalar için de gen bankalarının kurulma çalışmaları diğer kuruluşlarla işbirliği içinde yürütülmelidir.

Zavot sığırı varlığını sürdürmekle birlikte, neslinin devamı gün geçtikçe tehdit altındadır. Zavot sığır ırkının da koruma projesi altına alınması gerekmektedir.

Manda yetiştiriciliğinin yoğun yapıldığı bir veya birkaç farklı sulak bölgede yerli manda sürüleri oluşturulmalıdır.

Herik, Tuj, Hemşin, Ödemiş, Norduz koyunları tehdit altındadır ve bu ırklar en kısa sürede koruma projesine dahil edilmelidir.

Lalahan HMAE'de alınan Ankara keçisi yanında Malta keçisi (Maltız) ve Norduz keçi ırkları da zaman geçirmeden koruma altına alınmalıdır.

Türkiye'de yerli at ırkları arasında yer alan Anadolu, Çukurova, Canik, Uzunyayla ve Midilli atlarının tanımlayıcı morfolojik ırk özelliklerinin sabit olmaması nedeni ile ayrı ayrı ırk olarak değerlendirilmesi ve ayrımının yapılmasındaki güçlüklerden dolayı bu ırkların standardlarını ortaya koyan bilimsel çalışmalara ve ilgili koruma programlarına başlanmalıdır.

Türkiye'ye özgü tavuk ırkları arasında olup daha çok hobi amacıyla, meraklıları tarafından yetiştirilmekte olan Denizli, Gerze, Çıplak Boyun, Hacı Kadın ırkları yanında henüz bilimsel anlamda tanımı yapılmamış yerli tavuk, kaz, hindi, ördek türlerinden örneklerin var olduğu bilinmektedir. Bunlar için de ırk belirlemesi yapılmalı, koruma altında olmayan kanatlı hayvan ırklarımız da programlara dahil edilmelidir.

Türkiye orijinli Kangal, Akbaş, Kars Çoban, Türk tazısı ve Çatalburun köpek ırkları gibi özellikleri belirlenen ve koruma altına alınan köpek ırklarındakine benzer çalışmalar Türk tazısı ve Çatalburun köpekleri için de uygulanmalıdır.

Ankara ve Van kedileri son yıllarda koruma gereksinimi duyulan yerli kedi ırklarındandır. Van kedisi ile ilgili olarak Van Valiliği, 100. Yıl Üniversitesi ve yetiştiriciler düzeyinde neslin devamına yönelik olumlu girişimler mevcuttur. Valilik halk elindeki Van kedilerinin bakım masraflarının bir bölümünü karşılamak suretiyle Van kedisi yetiştiriciliğini ve yayılmasını teşvik etmektedir. Ankara kedisinin korunması ile ilgili olarak da benzer önlemler alınmalıdır.

Kıyı ve kara ekosistemlerine uyumlu arı genotipleri belirlenip koruma ve destek programları altına alınmalı, damızlıkçı işletmeler artırılmalı, hastalık ve zararlılar ile, kalite denetimi konusunda yetkin laboratuarlar kurulmalıdır. Gezgin arıcılık tekniklerinin yaygınlaşması ile birlikte saf arı ırklarının korunması zorlaşmıştır. Bu sakıncayı gidermek üzere, izole alanların belirlenerek, saf ırkların burada korunması gerekmektedir.

Ekonomik öneme sahip endemik balık türlerinin (örneğin İnci kefalı) yanı sıra ülkemiz doğal kaynakları ve genetik çeşitlilik açısından önem taşıyan diğer türlerin (örneğin Mersin balıkları, Karadeniz alabalığı, Abant alabalığı) günümüzdeki durumları araştırılmalı ve etkin koruma stratejileri geliştirilmelidir.

Ankara (Angora) tavşanı son 4-5 yıl içinde elyaf verimi ve kalitesinden dolayı yetiştiricilerin dikkatini çekmiş, ülkenin farklı bölgelerinde ticari üretim amaçlı Ankara tavşanı yetiştiriciliği yaygınlaşmıştır. On yıl öncesine kadar yok olmaya yüz tutmuş bu tavşan ırkının saf örnekleri yurt içinden ve dışından sağlanarak, bugün Türkiye'de azımsanmayacak sayıda Ankara tavşanı yetiştirilmektedir. "Evcil Hayvan Genetik Kaynakları Koruma Projesi" kapsamında olan bu ırk için destekleme çalışmaları yaygınlaştırılmalıdır.

Türkiye'de uzun bir geçmişi olan ipekböceği yetiştiriciliği her geçen gün azalmakta ve "polihibritler"in kullanımına dayanmaktadır. Hatay Sarısı, Bursa Beyazı, Bursa Alaca yerli hatlarımız Bursa İpek Böcekçiliği Araştırma Enstitüsü tarafından korunmakta iken, enstitünün

kapatılmasıyla birlikte sahipsiz kalmıştır. Anılan hatların korunmasını sağlayıcı önlemler hemen alınmalıdır.

1995 yılında başlatılan "Evcil Hayvan Genetik Kaynaklarını Koruma Projesi" TAGEM'e bağlı kuruluşlarda sürdürülmektedir. Gelinen son durum, projenin getirileri-götürüleri, geleceğe ilişkin kısa ve uzun dönemli hedef ve çalışma planları yeniden ele alınmalıdır. Bu amaçla Bakanlığın eşgüdümünde görev yapmakta olan "Hayvan Gen Kaynaklarını Koruma Ulusal Komitesi"nin işlevselliği güçlendirilmelidir.

Hayvan genetik kaynaklarının korunmasında öncelikle ciddi bir envanter çalışması yapılmalıdır. Ülkemizdeki hayvan sayıları konusunda kuşku uyandırıcı envanter kayıtlarına rastlanmaktadır. Ülkedeki hayvan sayısı, ırk dağılımları, yetiştirme koşulları, üretim ve ürün pazarlama konularını da içeren hayvan nüfus sayımına gereksinim vardır. Bu çalışmada özellikle koruma altına alınması gereken hayvan ırklarının belirlenebilmesi için Bakanlığın taşra örgütü, DİE'nin yanı sıra belediyeler, özel idareler gibi yerel birimlerle etkin işbirliğine girmelidir.

3.4.4. Kurumsal Sorunlara Yönelik Çözüm Önerileri

Genetik kaynaklarının korunmasında hayvanların sürü bazında yetiştirmenin yanı sıra, ex situ koruma tekniklerinden de yararlanılmalıdır. Özellikle klonlama çalışmalarında kullanım değeri olan somatik hücre dondurma, embrio dondurma, gamet (oosit ve spermatozoit) dondurma çalışmaları bazı hayvan türleri için mümkün hale gelmiştir. Bilgi ve teknik konusunda bu olumlu gelişmelerin yanı sıra, bu teknikler halen çok yüksek maliyetli uygulamalardır. Yakın gelecekte bu tip projelerin ihtiyaç duyduğu teknik desteğin üniversiteler, TÜBİTAK, Bakanlık ve konuyla ilgili bazı özel sektör firmalarının işbirliği ile sağlanması olasıdır. Gerekli işbirliğinin sağlanması sonucunda aktif çalışan laboratuarlar ve Bakanlık bünyesinde oluşturulacak gen bankaları ile ex situ koruma teknikleri hayata geçirilebilecektir. İnsan hataları, kazalar ve finansman problemleri gibi riskleri gidermek amacıyla 2-3 farklı bölgesel gen bankaları kurulmalıdır. Ayrıca dondurarak saklama (cryopreservation) yönteminden de yararlanılarak, hayvan genetik kaynaklarının korunması güvenceye alınmalıdır.

3.5. Çayır, Mera ve Yem Bitkileri Alanlarının Korunması ve Geliştirilmesi Konusunda Çözüm Önerileri

Bozkırların, ya da tarımsal terminoloji ile meraların karşı karşıya bulunduğu tehditlerin bir bölümü iyi niyetli sayılabilecek yaklaşımlardan kaynaklanmaktadır. Ağaçlandırma, bunlardan birisidir. Neredeyse tüm kentlerin girişleri ve/veya çıkışlarındaki yola yakın yerlerde "yeşil kuşak" oluşturma ve "orman dışı ağaçlandırma" çalışmaları yapılmakta; sayısız kişi ve kuruluş tarafından "hatıra ormanları" kurulmakta ya da kurdurulmaktadır. Bugüne değin 1,2 milyon dekar "yeşil kuşak" oluşturulmuş, 63 bin dekar arazide "hatıra ormanı" kurulmuş ve 550 bin dönüm alanda da "orman dışı ağaçlandırma" yapılmıştır. Özellikle bu alanlarda ekolojileri hiç uymayan ağaç fidanlarının yanı sıra ülkemize dışarıdan getirilen ve ekolojik başarıları çok yüksek olan *Robinia pseudoacacia ve Ailanthus* sp. gibi ağaçlarla biyolojik kirliliklere neden olunmaktadır. Bu etkinliklerin hemen hemen tümü bozkırlar üzerinde gerçekleştirilmiştir. Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü, "orman dışı ağaçlandırma" çalışmalarını günümüzde de sürdürmekte ve 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 57. maddesiyle, "devlet ormanı" sayılan yerlerin yanı sıra Hazine arazilerinde de "özel orman statüsünde" orman yetiştirecek kişilere arazi tahsisinden ücretsiz fidan vermeye değin teşvikler vermektedir. Bu yanlış politikaların ve yaklaşımların bozkırları ve meraları ne denli yıprattığı ortadadır.

Türkiye meraları ve çayırlarında şiddetli ve düzensiz otlatma sebebiyle bitki örtüsü ikincil ve üçüncül türlerden meydana gelmektedir. Özellikle kurak ve yarı kurak iklimin egemen olduğu İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki meralarda bitki örtüsü % 70 oranında

azalmıştır ve bu bölgelerdeki şiddetli toprak erozyonu, var olan alanları giderek daha da verimsizleştirmektedir. Bu alanlarda hayvan başına düşen otlatma alanının benimsenebilir düzeylerin dörtte-beşte birine düşmesi sonucu, hayvanlar dar alanda bulabildikleri tüm otları tüketmekte ve çıplak toprağın erozyonla akıp gitmesine, ya da yabancı türlerin meraları istila etmesine ortam hazırlamaktadırlar.

Toplam çayır alanlarımız zaten yetersiz olup özenle korunmaları ve geliştirilmeleri gerekmektedir.Yem bitkileri yetiştirilen alanlarımız toplam tarım arazilerinin yaklaşık % 3'ünü oluşturmaktadır. Bu alanların, doğal kaynakların korunması için AB ülkelerinde olduğu gibi en az % 25 düzeyine çıkarılması gerekmektedir.

Yem bitkilerinin ekim alanı ve üretimini geliştirmek üzere özendirici uygulamalar sürdürülmelidir.

Yem bitkisi yetiştiriciliğinde sertifikalı tohumluk kullanmakta olan çiftçilere daha fazla destek verilmelidir.

Ülkemizde silajlık bitki yetiştiriciliği yeterince yapılmamakta ve silaj tekniği tam olarak bilinmemektedir. Başta mısır olmak üzere, sorgum, sudan otu ve küçük taneli tahıllar gibi bitkilerin silajlık yetiştiriciliğine önem verilmeli, Bakanlık bu konuda etkin bir özendirme, eğitim vb çalışmalar dizisi başlatmalıdır.

Tarımda kullanılan önemli yem bitkilerinin (yonca, korunga, fiğ türleri, silajlık mısır, sudan otu, hayvan pancarı, ayrık ve yumak türleri, kılçıksız brom vb) yetiştiriciliği konusunda bölgelere göre değişmek üzere yetiştiricilikle ilgili el kitapçıkları hazırlanmalı ve teknik kadroya dağıtılmalıdır.

Ekim nöbetlerinde, ekolojik koşullar dikkate alınarak toprak ıslahını da sağlayan yem bitkilerine öncelik verilmelidir.

Tarım arazileri arazi kabiliyet sınıflarına dikkat edilerek kullanılmalıdır. Özellikle IV. sınıf arazilerde yem bitkileri ekim oranı yüksek tutulmalı, VI. ve VII. sınıf arazilerde ise çok yıllık yem bitkilerinden oluşan daimi bitki örtüsü oluşturulmalıdır.

Yem bitkilerinde yabancı otlarla gerekli savaşım yapılmalıdır. Özellikle yonca tarımını tehdit eden küskütle savaşım aksatılmamalıdır.

Ülkemizde yetiştiriciliği yapılan yonca, korunga ve fiğin yanında bu bitkilere alternatif olabilecek üçgül ve fiğ türleri, silajlık mısır ve çok yıllık buğdaygil yem bitkileri (ayrık ve yumak türleri, kılçıksız brom, çok yıllık çim, domuz ayrığı vb)'ne yer verilmelidir.

Yem bitkileri tarımını kısıtlayan kaliteli tohumluk üretiminin artırılması amacıyla organizasyon yapılmalı ve çiftçilere istedikleri dönemde tohumluk temini sağlanmalıdır. Bu konuda yerel ekolojik koşullar da göz önünde bulundurularak özel sektör, sivil toplum kuruluşları, sözleşmeli yetiştiriciler gibi tüm olanaklar seferber edilmelidir.

Yem bitkileri tarımında boşa tohum kullanımını önleyecek ve verimi artıracak hassas mibzerler yaygınlaştırılmalıdır.

3.6. Orman Rejimine Giren Arazilerin Korunması ve Geliştirilmesi Konusunda Çözüm Önerileri

Tarım-orman ilişkilerinde ana eksenler, "toprak kullanımı ve korumanın ormancılıkla ilişkisi" ve "tarım ile ormancılığın tarımsal ormancılık sistemlerinde birleştirilmesi" olarak iki ana başlıkta toplanabilir (Orman Bakanlığı, 1997). Bu çerçevede yapılması gereken öncelikli işler, tarım ve ormancılık politikalarının birbiriyle uyumlu biçimde yürütülmesidir. Bu politikalarda bir yandan orman içi ve çevresinde yaşayan kişilerin sosyoekonomik özelliklerine ve beklentilerine uygun çözümler aranırken, öte yandan orman kaynakları yıkımını önleyecek önlemler geliştirilmelidir.

Ormanlardan çok yönlü yararlanma anlayışı yerleştirilmeli ve köklendirilmelidir.

Sulu tarım yapılan araziler başta olmak üzere, tarla sınırları, yol ve kanal kenarları, rekreasyon alanları, yerleşim yerleri vb yerlerde yöreye özgü ağaçlandırma çalışmaları özendirilerek, yerel yakacak gereksinimlerinin olabildiğince bu alanlardan ve budamalar yoluyla karşılanması hedeflenmelidir.

Özellikle Doğu ve Güneydoğu'da çalı formu meşeliklerin, hayvan otlatma amacıyla kullanımını engellemeyi amaçlayan yasal düzenleme, teknik ve ekonomik önlemlerle desteklenmelidir.

Gelişen teknoloji ile birlikte, ormanlardan yerleşim birimlerine kökleriyle ağaç taşınması işlemlerine son verecek yasal düzenlemeler ivedi yapılmalıdır. Bu tür uygulamalar yalnızca ormana zarar vermekle kalmayıp, introdüksiyon ürünlerinde olduğu gibi, değişen ekolojik koşullar dolayısıyla, insan ve bitki sağlığı üzerinde risk de oluşturabilmekte, örneğin başka yerlere götürülen ağaçlar çeşitli hastalık ve zararlılara konakçı görevi yapabilmektedirler.

Ülkemizin ana orman ağaçları arasında hızlı gelişen türler olarak kızıl çam, kızıl ağaç ve fıstık çamı ile, yaygın meyve ağaçları olarak da kestane, ceviz, badem gibi türlerimiz geniş yetişme alanı potansiyeline sahiptir. Bu türlerimizin kültürlerinin yaygınlaştırılması özendirilmeli, örneğin kamu arazilerinde bu tür projelere öncelik ve ağırlık verilmelidir.

4. HEDEFLER VE STRATEJİLER

4.1. Kısa Vadeli Hedefler ve Stratejiler

Toprak ve su kaynakları veri bankaları oluşturulması konusunda ilgili kuruluşların başlattığı girişim desteklenerek yaygınlaştırılmalı ve bilgi ve haritalar tüm kamunun kullanımına açık tutulmalıdır. Özellikle mutlak tarım alanları önceden haritalarda işaretlenerek, herhangi bir yatırım için hiçbir şekilde buraların tahsis edilemeyeceği kamunun bilgisine peşin olarak sunulmalıdır. Bu konuda çağdaş bir yaklaşım olarak, son dönemde gelişmiş tüm ülkelerde benimsenmeye başlanan "yerel (lokal) koruma yerine bölge (zone) koruması" ilkesi esas alınmalıdır.

Fosfatlı gübreler ve bunların hammaddeleri başta olmak üzere, yurda sokulan gübrelerde katkı maddelerinden gelebilecek kadmiyum, florür, arsenik, radyonükleidler gibi toprağı ve suları kirleten olası kirlilik yükleri de gümrük kapılarında denetim altına alınmalı ve bu kirlilik etmenlerini yüksek oranda barındıran ürünlerin yurda girişine izin verilmemelidir.

Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından başlatılan, kırsal alanlarda evsel atık suların çevreye zarar vermeden tekrar kullanımını sağlayan "doğal arıtma sistemi"nin ülke geneline yaygınlaştırılması sağlanmalıdır.

Su kaynaklarının korunabilmesi için uzaktan algılama yönteminin kullanılması özendirilmeli ve Bakanlık bünyesinde varolan alt yapı bu amaç doğrultusunda geliştirilmelidir.

Biyoteknolojideki gelişmeler sonucunda son yıllarda dünyada gen ticareti çok önem kazanmıştır. Coğrafi işaret ve patent uygulamaları ile, genetik kaynaklarımızı ve ilgili geleneksel bilgiyi düşünsel mülkiyet hakları kapsamında koruma altına alan uygulamalar kısa sürede başlatılmalıdır.

Her bölgede Bakanlık araştırma enstitüleri bünyesinde bitki ve hayvan genetik kaynakları konusunda bölümler kurulmalı ve bu bölümlerin yetişmiş eleman ve alt yapı açığı en kısa sürede giderilmelidir.

Genetik kaynaklara erişim ve genetik kaynakların kullanımından doğan yararların paylaşımı ile ilgili yasal, kurumsal ve yapısal ulusal düzenlemeler kısa sürede gerçekleştirilmelidir.

Mera alanlarımızdaki her türlü ıslah çalışmaları ve planlamalar havza bazında ele alınmalı ve farklı disiplinler işbirliğine gitmelidir. Bu çerçevede meradan yararlananlara ilişkin toplumsal ve kültürel çalışmaların da yapılarak, demografik yapının ortaya konması büyük önem taşımaktadır.

4342 sayılı Mera Kanunu ile kurulan "mera fonu" 01.01.2002 tarihinden itibaren tasfiye edilmiş olup yerine söz konusu gelirlerin genel bütçe disiplini çerçevesinde özel ödenek olarak kaydedilmesi sistemi getirilmiştir. 01.01.2005 tarihinden itibaren ise özel ödenek kaydı yapılmayacak olup yerine genel bütçe ödeneği olan mera hizmetleri ödeneğine ilave ödenek verilecektir. Ancak bu şekilde mera fonu gelirleri genel bütçe disiplini içerisinde kullanıldığında çalışmaların mevsime dayalı olarak yapılması nedeniyle gerekli ödeneğin zamanında ve yerinde kullanılamaması ortaya çıkmaktadır. Bu şekilde de mera yaylak ve kışlakların korunması, tespit, tahdit, tahsis ve ıslah çalışmalarının yürütülmesi aksamaktadır. Ayrıca aktarılan ödenekler yetersiz kalmakta ve meraların tespit, tahdit, tahsis ve ıslahları için yapılmış olan ve sadece bu amaçla kullanılması gereken kesintilerden oluşan gelirler tümü ile yerine ulaşmamaktadır. Bunun sonucu olarak mera tespit, tahdit, tahsis çalışmaları ile ıslah projelerinin hızla yürütülmesi engellenmekte, erozyonla mücadele tam anlamı ile gerçekleştirilememekte kaba yem açığı kapatılamamaktadır. Meralarımızı koruyucu kaynakların üzerinde hiçbir kısıt bırakılmamalıdır.

Daha önce 4070 ve 4071 sayılı yasalarla etkinlik sağlanamaması üzerine, 2001 yılı ortasında yeniden çıkarılan 4706 sayılı "Hazineye Ait Taşınmaz Malların Değerlendirilmesi... Hakkında Kanun" da, bozkırların hızla yapılaşmasına yol açabilecektir. Çünkü bu yasada da bozkırlardaki biyolojik çeşitliliğin korunmasına yönelik herhangi bir yaptırım bulunmamaktadır.

Kısacası, Türkiye'de meraları ve başka birçok doğal varlığı koruyucu yasal düzenlemelerin varlığına karşın, hiçbir bozkır ekosistemi koruma altına alınmamış olup, hiçbir doğa korumacı hukuksal düzenlemede bozkırların da korunmasına katkıda bulunabilecek yaptırım bulunmamaktadır. Bu eksikliğin kısa sürede giderilmesi gerekmektedir. Bakanlık mera alanlarımızın sınır tespit ve tahdit işlemlerini yürütürken; hayvanların otlamaya gerek duyacağı alanın bulunup bulunmamasından çok, yetişme ortamının ekolojik koşullarının uygunluğunu dikkate alarak, yapılacak tanımlara uygun düşen alanları belirlemelidir.

Çayır-mera ıslahında kullanılabilen ancak mevcut düzenlemeler içerisinde teşvik kapsamına alınmayan önemli baklagil, buğdaygil ve diğer familyalara mensup yem bitkilerinin tohumluk üretimi de destekleme kapsamına alınmalıdır. Tohumluk üretimine ot üretiminden daha fazla destek verilmelidir.

Ülkemizde yaşanmakta olan af beklentisi mera, yaylak ve kışlaklar üzerinde işgalleri arttırmaktadır. Bu tür beklentiler, yürürlükte olan 3091 ve 2886 sayılı yasalara işlevsellik kazandırılarak, hemen ve kesinlikle önlenmeli ve kanunu uygulatmakla yükümlü mülki amirlerin veya uygulamayan kurumların, işgallerle ilgili yasal işlemleri başlatması sağlanmalıdır.Orman içi meralarda otlatma yapılırken orman vejetasyonu, yemlik yaprak olarak yararlanılması amacıyla tahrip edilmektedir. Bu olumsuzlukları giderici önlemler alınmalıdır.

Orman sınırındaki kadastro çalışmaları ile, ormana bitişik meraların tespit, tahdit ve ıslahına öncelik verilerek, orman rejimine taşmalar önlenmelidir.

4.2. Orta Vadeli Hedefler ve Stratejiler

Tarım arazilerinin miras yolu ile bölünmeleri dahil rantabl tarım yapılmasını engelleyen ölçeklerde küçülmesinin önlenmesi yanında, arazi toplulaştırması geniş anlamda ele alınarak tarla içi geliştirme hizmetleri, köy yenilemesi ve diğer alt yapı hizmetlerini karşılayacak ve arazi parçalılığını giderecek düzenlemeler yapılmalıdır.

Tarım arazilerimiz başta olmak üzere, toprakların kentsel ve endüstriyel atıklarla kirlenme olasılıkları ve durumları yakından izlenerek, denetimsiz kirlilik etmenleri ortadan kaldırılmalıdır. Bu konuda Çevre ve Orman Bakanlığı'nın yanı sıra yerel yönetimlerle işbirliğine gidilerek,

özellikle birikmeli kirliliğe yol açan ağır metaller, radyoaktif atıklar, dirençli organik ürünler ve bitkiler yoluyla besin zincirine katılan her türlü kirlilik yükünün topraklara ve bu yolla yüzey ve yer altı sularına) karışmaları önlenmelidir.

Tarım arazilerinin teknik ve ekonomik biçimde kullanılması, korunması, tarım dışı kullanımlar için alternatif alanların belirlenmesi, sulanan tarım topraklarının tarım dışı kullanımının önlenmesi, şimdiki arazi kullanım şeklinde gerekli dönüşümlerin yapılması, tarıma elverişli olmayan arazilerin değerlendirme şeklinin belirlenmesi işlemleri hızla bitirilerek, toprak kaynakları kaybına son verilmelidir. Bu amaçla, toprağın sürdürülebilir kullanımına ilişkin göstergeler ve ölçütler tanımlanmalı, yanlış kullanımların üretkenlik üzerindeki olumsuz etkileri nitelenmeli, geri dönüşümsüz kritik eşikler kesin değerlerle saptanmalı, toprak kalitesi indeksleri geliştirilmeli ve olası indeks geriletici uygulamalara karşı alınacak önlemler, ödünsüz uygulanmalıdır.

Toprak özellikleri, arazinin konumu ve toprak verimliliği indekslerine dayalı Türkiye'ye özgü "bölge koruma" temelli yöntemi bağdaştırıcı nitelikte bir arazi kullanım planlaması modeli geliştirilmeli ve arazilerin kullanıma uygunluk düzeylerinin belirlenmesinde, toprak ve arazi özelliklerinin yanı sıra toprağın bitkilerce kullanılabilir su rejimini ve iklim özelliklerini de göz önüne alan ve ülkemiz koşullarıyla bağdaşan bir "arazi sınıflama sistemi" geliştirilmelidir.

ABD'de, toprağın su rejimini ve iklim özelliklerini de göz önüne alan, ülkenin tarımsal üretimindeki önemine göre yeni sistemler geliştirilmiş ve tarım arazilerinin korunmasında kullanılmaktadır. Yürürlükteki "Tarım Arazilerinin Korunması ve Kullanılmasına Dair Yönetmelik" te "mutlak tarım arazisi" kavramıyla ülkemizde benzeştirilmeye çalışılan bu sistem de, tarım arazilerini korumak ve çeşitli amaçlar için kullanımını belirlemek yönünden yetersiz kalmaktadır. Bu konuda bölgesel koruma ilkesi temel alınarak daha kullanışlı bir sistem geliştirilmelidir. Bu doğrultuda, Bakanlık bünyesinde hem yeterli sayıda uzman yetiştirilmesi ve kurumlaşma çalışmaları, hem de yasal düzenlemeler başlatılmalıdır. Hazırlanmış olan "Toprak Koruma ve Kullanımı Kanunu" tasarısı taslağı, öngördüğü diğer yasal düzenlemeler ve kurum yapıları gerçekleştirildiği taktirde, bu amacı sağlayabilir.

Kültür balıkçılığı küçük koylar veya rasgele yerler yerine, Bakanlığın öncülük ve eşgüdümünde kurulacak komisyonlar tarafından belirlenen "organize su ürünleri çiftlikleri"nde yürütülmelidir.

Türkiye'de nesli tehlike altında olan fauna için "Uluslararası Doğa ve Doğal Kaynaklar Koruma Birliği (IUCN)" formatına göre tehdit kategorilerini gösteren liste (red data - Ekim vd, 2000), bir komisyonca oluşturulmalıdır.

Evcil Hayvan Genetik Kaynaklarını Koruma Projesi kapsamında Bakanlık bünyesinde çalışma grupları oluşturulmalıdır. Üniversitelerden, değişik devlet kuruluşlarından, özel sektörden konuya duyarlı ve belli bir birikimi olan katılımcılara yer verilebilir. Oluşturulacak bu çalışma grupları projenin tümü (organizasyon, korumaya alınacak ırkların seçimi, çalışma planı vb) ve özeli (teknik konular, ürün değerlendirme vb) noktasında yönlendirici, denetleyici, karar alıcı olarak çalışmalıdır.

Çayırlarda taban suyu faktörü ve yağış dikkate alınarak sulama yapılmalı ve aşırı sulama uygulamalarından vazgeçilip, gerekli drenaj tedbirleri alınmalıdır.

Çayırlarda yaygın olarak geç biçim yapılmaktadır. Biçim döneminde, yağışlı olan bölgelerimizde, otun kurutulamamasından dolayı biçim zamanı geciktirilerek, otun besleme değerinde düşüşler olmakta ve otta çürümeler meydana gelmektedir. Biçimin dominant bitkilerin çiçeklenme başlangıcında yapılması sağlanmalı ve çok dipten yapılan biçimin, 5-7 cm yükseklikten yapılması için, yetiştiriciler eğitilmelidir. Biçim döneminde yağışlı olan bölgelerimizde, otu kurutarak saklama yerine ot silajı yapmak suretiyle çayırlar zamanında biçilmiş, otun çürümesi engellenmiş ve besleme değeri artırılmış olur.

Meralarda erken, ağır ve uzun süreli yapılan otlatmanın zararlarının önlenmesi için köylünün, aşiretlerin ve çobanların eğitilmesi gerekmektedir. Bu amaçla, tüm Bakanlık birimlerinde yoğun bir kampanya başlatılmalıdır. Gerçekçi olmak gerekirse, ülkemizin ekonomik koşulları, en azından şimdilik, mera alanlarımızın sulama, gübreleme, ilaçlama gibi yüksek maliyet gerektiren çalışmalar yapılarak ıslah edilmesine fazla izin vermemektedir. Bunun sonucu olarak, meralarımızın taşıma ve kapasitesini aşmayacak, kendisini yenilemesine izin verecek yönetim planlarının önemi ve önceliği artmaktadır.

Mera Kanunu çalışmalarını yürüten mera komisyonları ve teknik ekipler içinde çeşitli kurumlardan elemanlar görev almakta ve ekipler tespit, tahdit ve tahsis işlemlerini gerçekleştirmektedirler. Mera varlığının büyük miktarda olduğu Doğu Anadolu bölgesinde iklim koşulları nedeniyle bu çalışmalar sadece kısa bir zaman aralığında yapılabilmektedir. Ayrıca tespit, tahdit, tahsis ve buna bağlı olarak da ıslah çalışmalarının yapılabilmesi belli bir eğitim ve tecrübe birikiminin oluşması ile doğru ve hızlı yapılabilmektedir. Mera çalışmalarında devamlılık esastır. Bakanlıkça düzenlenen yaz okullarında sertifika almış teknik elemanların, Bakanlık il müdürlüklerinin başka birimlerinde çalıştırılmaması veya ek görev verilmemesi büyük önem taşımaktadır. Tespit, tahdit veya ıslah çalışmaları esnasında başka bir görev verilmesi durumunda, yapılması gereken işlemlerin yasal süresi içerisinde yapılamaması veya mevsime bağlı olarak yapılması gereken faaliyetlerin gerçekleşti-rilmemesi tüm yapılan çalışmaların boşa gitmesine ve böylelikle kaynak kaybına neden olacaktır.

Doğrudan gelir desteği (DGD) uygulamaları sonucu çayır ve meraların sürülerek tarla haline getirilmesinin, günden güne arttığı gözlenmektedir. Bu nedenle DGD çalışmalarında, yeterli eleman görevlendirilmesi ile olumsuzluklar giderilmelidir. Bununla birlikte bu çalışmalarda Mera Kanunu uygulamalarında görev alan personele başka görev verilmemeli, diğer birimlerden bu çalışmalara eleman aktarılması sağlanmalıdır.

Çayır-mera ve yem bitkileri konularında çalışan ziraat mühendislerine çayır, mera ve yaylalarda yetişen bitkilerin tanınmasında uzman botanikçilerle birlikte çalışma olanağı sağlanmalıdır. Görevlilere ayrıca, renkli resimlerinin ve o bitkiler ile ilgili kısa bilgilerin yer aldığı bir kitapçık verilmelidir. Özellikle buğdaygil (Gramineae) gibi familya üyeleri hem iyi görüntü vermezler, hem de türü ayırt edici özelliklerin fotoğraflarda belirlenmesi olanaksızdır.

Mera yaz okulları tarım il müdürlüklerinin işlerinin yoğun olmadığı sonbahar veya kış aylarında uzun süreli ve sık sık yapılmalıdır. Uygulamalı eğitim ise kısa ve yapılan tarımsal faaliyetin aktif olduğu bir dönemde yapılmalıdır.

Meralarımızda ve çayırlarımızda yanlış kullanımın en önemlilerinden biri olan sürekli otlatmaya son verilmelidir. Değişimli otlatma yılları ile bitkilerin tohumlarını toprağa dökmesine ve kendilerini yenilemelerine fırsat verilmelidir. Erken otlatma yeni gelişmekte olan mera ve çayır bitkilerine zarar verdiği gibi nemli olan toprağı sıkıştırıp, yapısını bozmakta ve sonuçta eroz-yona sebep olmaktadır. Otlatmaya, dominant türler 10-15 cm boy alıp, otlatma olgunluğuna geldiğinde başlanılmalıdır. Ayrıca meralarda ve çayırlarda kar yağana kadar devam eden geç otlatma da terk edilmeli ve sıcaklık 0°C'nin altına düşmeden 1 ay önce otlatmaya son verilmelidir.

Meralarda ekolojik, topoğrafik ve kullanım etmenleri dikkate alınarak, uygun otlatma sistemleri (dönüşümlü otlatma, mevsime göre otlatma vb) geliştirilmelidir. Kaba yem kaynaklarında çayırların payını artıracak önlemler alınmalı ve çayırlar konusundaki çalışmalar geliştirilmelidir. Böylece meraların üzerindeki otlatma baskısı da azaltılmış olacaktır.

Hayvancılığın ağırlıkta yapıldığı ve meraların fazla miktarda olduğu illerin tarım il müdürlüklerinde yem bitkileri çayır ve mera hizmetleri ayrı bir şube olarak ele alınmalıdır. Bu konuda yetiştirilmiş elemanlara başka görev verilmeyerek, çayır meraların korunma ve geliştirilmesiyle ilgili çalışmalara yoğunlaşmaları sağlanmalıdır. Alanın büyüklüğüne ve hassaslığına göre çalışan uzman sayısı ayarlanmalıdır. Mera yönetimleri konusunda, gerektiğinde uzman biyologlar da görevlendirilmelidir.

Mera Kanunu uygulamalarının her aşamasında özel sektörden ve yerel yönetimlerden destek alınarak çalışmalar hızlandırılmalıdır.

Orman sınırları içerisindeki mera alanlarının ne kadar olduğu tam olarak bilinmemekte, meralarımızda ıslah çalışmaları yapılamamakta ve uygun otlatma sistemi uygulanmamaktadır. Bu amaçla Bakanlık, Çevre ve Orman Bakanlığı ile yakın işbirliğine girerek meraların ıslahı ve amenajmanını bir protokole bağlamalıdır.

Temel kavram olarak, orman içinde mera olamayacağından, ekolojik bütünlük açısından korunması gereken alanlar ayırt edildikten sonra, Bakanlık ile Çevre ve Orman Bakanlığı yakın işbirliğine girerek, arta kalan orman içi mera alanlarının amenajman planlarında ya ağaçlandırma, ya da meraya terk seçeneklerinden birini yürürlüğe koymalıdırlar. Ancak, milli park, tabiat parkı ve doğayı koruma alanları ile muhafaza ormanları, av koruma ve üretme alanları, ağaçlandırma sahaları, yangından etkilenmiş orman alanları, toprak ve su koruma çalışmalarının sürdürüldüğü alanlarda çalışmanın ve alanın kullanım amacının başarıya ulaşması için otlatmaya izin verilmemelidir.

Orman çevresi nüfusunun dengede olduğu yörelere özgü olmak kaydıyla sosyal ormancılık (agro-forestry) projelerine ağırlık verilmelidir.

4.3. Uzun Vadeli Hedefler ve Stratejiler

Toprak ve su kaynaklarını koruma, kullanma ve geliştirme hizmetleri birleştirilmeli, su toplama havzası veya havzanın ekolojik bütünlüğü temelinde örgütlenmiş, halkın katılımını öngören bir yapılanma modeli kurulmalıdır. Bu çerçevede, Bakanlık bünyesinde toprak ve su kaynaklarını birlikte yöneten ve alt birimleri havzalara göre oluşturulmuş bir yapılanma modeli gereklidir.

Karadeniz, Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerimizdeki mezralar olabildiğince bir araya toplanarak, doğal kaynaklarımızın üzerindeki baskı azaltılmalı, kaynak kullanımı ve alt yapı geliştirme hizmetleri etkin duruma getirilmelidir.

Ekolojik yapı, toprak yapısı ve topoğrafik yapının uygun olduğu ve bitki örtüsünün yozlaştığı alanlarda üstten tohumlama yapılmalı veya yapay mera kurulmalıdır. Ayrıca entansif hayvancılık bölgeleri başta olmak üzere gerek duyulan yerlerde tarla tarımı içerisinde entansif yapay mera, botanik kompozisyonu bozulmuş ve verim potansiyelini önemli ölçüde yitirmiş çayırlarda ise yapay çayır oluşturulmalıdır.

Meralarda topoğrafya ve vejetasyon tipine uygun hayvan türleri (sığır, koyun ve keçi) otlatılmalıdır.

Çayırlarda hasatta ve ot muhafazasında gerekli ve yeterli mekanizasyona (biçme makinesi, balya makinesi, ot toplama tırmığı vb) yer verilmelidir. Bununla birlikte çalı kesme makinesi, taş toplama makinesi gibi çayır ve meraların ıslahında kullanılması gereken mekanizasyon aletlerinin sayılarının yeterli düzeyde olması için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

Orman içi ve bitişiğinde yaşayan nüfusun azaltılması çabaları aralıksız sürdürülmeli, ormanlar üzerindeki insan baskısı azaltılmalıdır.

Ormanların bitkisel, hayvansal ve hatta mikrobiyolojik envanterleri çıkarılarak, koruma ve ekonomik değerlendirme öncelikleri belirlenmelidir.

5. GENEL DEĞERLENDİRME

Ülke arazilerinin önemli bölümü doğal özellikleri ve gereksinmeler gözetilerek yapılan planlamalara göre değerlendirilmemektedir. Yanlış kullanımlar nedeniyle arazi bozulmaları (erozyon, çoraklaşma, kirlenme vb) sürmektedir. Oysa toplam arazilerimizin % 60 kadarı kamu

mülküdür. Örneğin orman ve meraların tamamı kamuya aittir. Bu görünümün, toprak kaynaklarımızın planlı, akılcı, verimli, doğru kullanımını sağlayıcı bir rol oynaması beklenir. Oysa gerçek, hiç de öyle değildir. Tarımdan meraya, ya da ormana, ya da tersi dönüşüm gerektiren, yani yanlış yerde kullanılan arazilerimizin miktarı KHGM kayıtlarında 6 milyon hektar olarak geçmektedir. Arazi varlığımızın; ekonomik ve ekolojik kazanımlar dengeli bir şekilde gözetilerek kullanıldığı söylenemez.

Özellikle yukarı havzalardaki kentsel, endüstriyel vb etkinlikler, su kirliliği, erozyon, millenme gibi çevresel sorunlar açısından en tehlikeli grubu oluşturmakta ve tüm havzayı tehdit etmektedir.

Arazi toplulaştırma konusunda örnek bir çalışma Bakanlığın kendi birimleri arasında başlatılmış olup, küçük mera parçalarının birleştirilerek büyük, verimli ve kullanılabilir durumda mera alanlarının elde edilmesi amacıyla TÜGEM ile KHGM arasında 14.11.2002 tarihinde protokol imzalanmıştır. Aynı konuda TÜGEM ve TRGM arasında da 26.12.2002 tarihinde protokol imzalanmıştır. Ancak bu uygulamalarda henüz kayda değer bir gelişme sağlanabilmiş değildir.

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, "Arazi Toplulaştırma Kanunu"nun bir an önce yürürlüğe konacağı vurgulanarak, "Arazi toplulaştırma hizmetlerinin ülke genelinde tek bir esas dahilinde, etkin ve eşitlik ilkesine uygun olarak gerçekleştirilmesini ve özellikle GAP bölgesinde sulama yatırımları ile koordineli yürütülmesini temin edecek, Arazi Toplulaştırma Kanunu çıkarılacaktır. Bu Yasa'nın Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu ile bütünlüğü sağlanacaktır" denmektedir.

Kazı-dolgu alanları, özellikle eğimli topoğrafyalarda yapılan kontrolsüz insan faaliyetleri erozyonun ve buna bağlı millenmenin en önemli kaynağını oluşturmaktadır. Kentleşme alanları, endüstri bölgeleri, açık maden ocakları, bilerek veya istemeden kurutulan sulak alanlar, turizm gelişim bölgeleri gibi özel erozyon alanlarında bu tür ivedi işbirliği gereksinimleri çok daha fazladır.

Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün hazırlamış olduğu, "Türkiye Erozyon Haritası" hem ayrıntı düzeyinin düşüklüğü, hem de amenajman hedeflerini değil, fiili kayıpları gösterdiği için, bu amaçla kullanılamayacaktır. Erozyonla savaşın ikinci bölümü, daha zahmetli olmasının yanı sıra, zararın anonim kalması nedeniyle kamunun daha yoğun ilgisini gerektirmektedir. Bu alanlar, sediment taşınması sonucu tıkanan drenaj ve sulama ağları, akarsular, sulak alanlar, arıtma düzenleri, barajlar, körfezler gibi, üreticinin, daha doğrusu üst havzadan yararlananların uzak olduğu ve doğal olarak ilgilenemeyecekleri zararları kapsar. Bu alanlarda kamunun konuya el atması ve merkez yapılanması kaçınılmaz zorunluluktur.

2644 sayılı Tapu Kanunu'nda 4916 sayılı yasayla yapılan değişiklik, yabancıların otuz hektardan fazlası Bakanlar Kurulu izniyle olmak üzere, ülkemizden arazi satın almalarını kolaylaştırmıştır. Kolaylıkların artırılmasından önceki 69 yılda yabancıların yaklaşık otuz yedi bin adet gayrimenkul almalarına karşın, yeni düzenlemelerden sonraki bir yıllık sürede bu sayının altı bini aşmış olması kaygı uyandırıcı bir gelişmedir. Oysa yabancı yatırımcıların sınırsız arazi alabilmelerine olanak sağlayan 4875 sayılı "Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu" göz önüne alındığında, yabancılar için hem barınma ve turizm, hem de yatırım amaçlı alımların sınırlı olmadığı görülmektedir. Kötü niyetli mal edinimlerini önlemek ve kamu oyunda bu konuda oluşan duyarlılığı karşılamak üzere, doğrudan satış yerine, kiralama, süreli kulanım hakkı verme (Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde bu süre TC yurttaşlarını da kapsamak üzere 125 yıl olarak belirlenmiştir), belirli alan sınırlarını aşmama gibi önlemlerin gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Her türlü etkinliğin planlanmasında "çevresel etki değerlendirme (ÇED)" raporları hazırlanırken ve daha sonra "inceleme-değerlendirme kurulları (İDK)"nda değerlendirilirken, toprak ve arazi kaynaklarına olası etkilerin en düşük düzeyde tutulmuş olması özenle izlenmelidir.

Şimdiki uygulamalarda, hem raporların hazırlandığı organlarda, hem de İDK'da bir toprak uzmanının yer almadığı, sık rastlanan bir olgu ve büyük bir eksiklik olarak görülmektedir.

Doğal kaynaklarla ilgili bilimsel veriler ışığında yasal temele oturtulmuş terminoloji birlikteliği oluşturulmamıştır. Örneğin kimi kurumlar "sulu tarım arazisi" olarak devlet sulama şebekesi altında bulunan arazileri kabul ederken, diğerleri halk eliyle yapılan sulamaları da sulu arazi olarak dikkate almaktadır. Bu çelişki, planlama ve koruma önlemleri tartışılırken bile sorun yaratabilmektedir. Kişilerin kamu suyunu kullanma haklarıyla ilgili durumlarda ise, özel yasalarla koruma altına alınan geleneksel "intifa" hakkı mahkemeler tarafından hala uygulanmaktadır. Oysa bu hakkın kamu yararıyla çoğu zaman çelişeceği açık bir gerçektir.

Özellikle yer altı su kaynaklarının denetimsiz ve aşırı kullanımını önleyici önlemler ivedilikle yürürlüğe konmalıdır. Türkiye'de yer altı suları 167 sayılı yasayla Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün sorumluluğuna verilmiştir. Ancak uygulamada, sayıları on bini aşan, kimi görüşlere göre de on beş bin kadar olan kaçak kuyu çalışmaktadır. Oysa yer altı suları, uzun dönemli kuraklık, Çernobil Kazası benzeri yaygın yüzey suyu kirlenmesi ve seferberlik gibi durumlar göz önüne alındığında, her şeyden önce bir ülkenin savunma stratejisinin ayrılmaz parçası, geleceğinin güvencesidirler. Yer altı suyu kirlenmesinin artmasına neden olan etkinlikler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Nüfus artışı,
- Sanayinin gelişmesi,
- Denetimsiz tarım ilacı ve gübre kullanımının artması,
- Turizm etkinliklerinin yoğunlaşması, kıyılarda artan su tüketimiyle birlikte tuzlu deniz sularının karalara doğru giderek artan oranda sokulması,
- Kıyı şeritlerinde konut sayısındaki yüksek düzeydeki artışlar,
- Kırsal kesimden kentlere göç nedeniyle kent yerleşim alanlarının plansız şekilde yer altı suyu beslenme alanları üzerinde genişlemesi,
- Kuraklık çekilen yıllarda yer altı suyu kullanımının azaltılması yerine, yüzey suları kullanılan alanlarda dahi yer altı suyu kullanılarak son derece bilinçsizce aşırı yer altı suyu kullanılması.

Sucul ekosistemler, karasal ekosistemlerden belli özellikleriyle ayrılmaktadır. Su içerisindeki aktivitelerin, karasal ekosistemlerdeki kadar "açık-seçik" görülememesi, bu ortamdaki olumlu veya olumsuz değişimlerin, doğrudan değerlendirilmesini güçleştirmektedir. Örneğin, denizdeki bir tanker kazası sonucu, saçılan petrolün ve yangının ortama verdiği zararların boyutu, bir orman yangının ortama verdiği zararın boyutları kadar "gözle görülür" değildir. Oysa, denize yayılan petrolün sonuçları uzun dönemde daha etkili olabilmektedir.

Genetik kaynakların ve biyolojik çeşitliliğin korunması, kullanımı ve ekonomik değere dönüştürülmesi kapsamında yapılacak çalışmalar, çok disiplinli ve çok katılımlı çalışmalardır. Bu etkinlikler, bir kurum ya da kuruluşun tek başına gerçekleştirebileceği çalışmalar değildir. Konu ile ilgili tüm kuruluşların katılacağı bir örgütlenme zorunludur. Ancak, bu örgütlenmeyi yapılandıracak, ona belirli olanaklar sağlayacak, eşgüdümü sağlayacak, ulusal öncelikleri ve stratejileri belirleyip uygulanmasını izleyecek ve en önemlisi bu çalışmalara kaynak sağlayacak bir yapılanma gereklidir.

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), 2004 yılının "Dünya Gıda Günü" etkinliğini "Biodiversity for Food Security - Gıda Güvenliği İçin Biyoçeşitlilik" konusuna ayırırken, geçtiğimiz yüzyıl içinde tarımsal ürünlerde biyoçeşitliliğin dörtte üçünün yitirildiğine ve 6300 hayvan türünden 1350'sinin yok olduğuna veya yok olma tehlikesi altında bulunduğuna işaret etmektedir. Bu durum, gelecekte ulusal ve küresel beslenme güvenliğinin bir çok açıdan tehlike altında olduğunu göstermektedir. Çünkü hem bitkisel ve hayvansal üretimde gelişme-

ler ve yenilikler konusunda olanaklar daralmakta, hem de çevresel koşullardaki değişmeler veya yeni hastalıklar ve zararlılar için tarımın manevra yeteneği sınırlanmaktadır. Bitki ve hayvan genlerinin gen bankaları, koruma alanları, botanik bahçelerinde korunmaları son derecede yaşamsal önemde olmakla birlikte, biyoçeşitliliğin esenliği yönünden yeterli olmayacaktır. Bu yöndeki çabalar doğada ve yetiştiriciler düzeyinde de aynı önemle sürdürülmek zorundadır.

Her türlü bitki ve hayvan genetik materyalinin yurt dışına çıkışı kontrol altına alınmalıdır. Ayrıca bütün genetik potansiyelin yurt dışına çıkışları denetlenmelidir. Bir diğer önemli konu da, yurtdışından gelen araştırıcıların yaptığı yıkımdır. Şimdiye değin, ülkemizin bütün bölgelerinden bir çok bitki, böcek ve mikroorganizma türü yasal ve yasadışı yollardan yurtdışına çıkarılmıştır. Ancak, özellikle son iki yılda modern biyoteknolojide yaşanan gelişmelere paralel olarak artan sayıda benzer çalışmaları yapmak üzere istek alınmaktadır. Bu da ülkemizin sahip olduğu zenginliğin, büyük bir kısmının yurtdışına çıkartılmış olmasına karşın, önemini koruduğunu, hatta gün geçtikçe arttırdığını göstermektedir. Yıllardan beri, alınan her türlü önleme karşın doğadan toplanarak yurt dışına gönderilen ve bu yolla yok edilen bitki türü sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Bu durum özellikle soğanlı yumrulu bitkilerde açık bir şekilde gözlenmektedir.

Bitki genetik kaynakları üzerine tehditler son yüzyılda aşağıda sıralanan nedenlerden dolayı daha da artmıştır.

- Tarımsal etkinlikler (mera alanlarının tarla açmak amacıyla sürülmesi, aşırı otlatma, anızın yakılması, gübre ve tarımsal ilaçların aşırı kullanımı, yüksek verimli kültür çeşitlerinin yaygınlaşması),
- Endüstrileşme, kentleşme, yol ve baraj yapımları,
- Doğadan aşırı toplama ve söküm,
- Ormancılık etkinlikleri ve orman yangınları,
- Turizm etkinlikleri,
- Genetik kaynakların yasa dışı yollardan yurt dışına çıkarılması,
- Özellikle çeşitli nedenlerle kurutulan doğal göl alanlarının ve sulak alanların hem yok edilmesi, hem de sonradan geri kazanımı çalışmaları sırasında uygulanan olumsuz yöntemlerin etkileri,
- Bozkırların ağaçlandırılması başlığı altında yanlış ve yersiz ağaç dikimleri.

Bu konuda hazırlanan başlıca yasal düzenlemeler:

Bitki Genetik Kaynaklarının Toplanması, Muhafazası ve Kullanılması Hakkında Yönetmelik (1992),

Yabani Çiçek Soğanlarının Toplanması, Üretilmesi ve İhracatı Hakkında Yönetmelik (1995)'dir.

Bunlara ek olarak, Kültürel ve Doğal Varlıkların Korunması Kanunu, Milli Parklar Kanunu, Mera Kanunu, Orman Kanunu ve Özel Çevre Koruma Bölgeleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname doğa ve biyolojik çeşitliliğin korunması ile doğrudan ilişkilidir.

Türkiye'ye özgü evcil hayvan genetik kaynaklarının korunmasına dönük kurumsal çalışmalar 1990'lı yılların ortalarında başlatılmış olup, konuyla ilgili yasal düzenlemeler 2003 yılında gerçekleştirilebilmiştir. "Hayvan Irklarının Tesciline İlişkin Yönetmelik" 17 Haziran 2003 tarih ve 25141 sayılı Resmi Gazete'de, "Hayvan Gen Kaynaklarının Korunması Hakkında

Yönetmelik" ise 21 Haziran 2003 tarih ve 25145 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Dünyada hayvan genetik kaynaklarının koruma programlarında, tarım bakanlıklarının yanı sıra farklı kuruluşların da görev aldıkları görülmektedir. Bu kuruluşlar arasında yerel belediyeler, orman bakanlığına bağlı ya da özel milli parklar, hayvanat bahçeleri, toplumsal rehabilitasyon merkezleri (huzur evleri, cezaevleri, akıl hastaneleri vb), turistik bölgelerdeki girişimciler, ulusal ve uluslararası dernekler, konuya hobi düzeyinde yaklaşan özel girişimciler ve sözleşme usulü çalışacak yoksul kırsal kesim sayılabilir.

Sığır, koyun, keçi gibi çiftlik hayvanlarının korunmasında sözleşmeli yetiştiricilik yapan kırsal kesim önemli bir yer tutabilir. Son yıllarda kentten köye geri göçün yaşandığı ülkemizde bu tip çalışmalar devlet politikaları ile de uyuşmaktadır.

Türkiye'de "orman" sayılan alanların genişliği toplam olarak yeterli sayılabilecek düzeyde olmakla birlikte, bu alanların yarısı verimsizdir ve yersel dağılımı da dengesizdir. Buna karşılık ülkemizin her yanında yurttaşlarımızın "orman" sayılan alanlardan sağlanabilecek ürün ve hizmetlere yönelik gereksinmesi giderek artmakta ve çeşitlenmektedir. Ancak, yürürlükteki ormancılık düzeni ve donanımı hem ormanları niteliğinin yükseltilmesi ve yersel dağılımının dengeli duruma getirilmesi ve hem de söz konusu gereksinmesinin yeterince karşılanmasına olanak vermemektedir. Öte yandan ormanlarımızın ağaç varlığı dışındaki yapısal özellikleri yeterince bilinmemektedir; bilinen özellikleri ise gerektiğince ayrıntılı değildir ve güncel durumu yansıtmamaktadır. Bu durum, gerçekçi orman yönetim planlarının yapılmasını olanaksızlaştırmaktadır. Ormanlarımızdaki yabanıl bitki ve hayvan varlığının niteliğinin ve niceliğinin belirlenmesine; yapısal özelliklerindeki değişmelerin ve nedenlerinin gerektiğince yakından izlenmesine olanak verebilecek orman envanter sistemleri geliştirilmeli; gerekli personel ve araç-gereç donanımları sağlanmalıdır.

Orman içinde kalan köylülere, (haklarını hiçbir zaman üçüncü kişilere devretmemek koşuluyla) yasalarda belirtilen çerçevede özel orman tahsisleri yapılabilir.

6. SONUÇ

TRGM ve KHGM'nin ilgili birimleri, TÜGEM Tarım Arazilerini Değerlendirme Dairesi Başkanlığı ve Çayır-Mera, Yem Bitkileri ve Havza Geliştirme Dairesi Başkanlığı, sulama, drenaj, arazi ıslahı, arazi toplulaştırma, kiralama ve dağıtım, tarla içi geliştirme, gölet yapımı ve toprak koruma gibi tarımsal altyapı hizmetlerini yürütmek üzere Bakanlık bünyesinde tek bir çatı altında toplanmalıdır.

Bu yapının kurulma aşamalarında, bir yandan da, toprak ve arazi kaynaklarımızı koruma doğrultusunda bir çok açıdan devrim niteliğinde yenilikler getiren "Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı" yasa tasarısı yürürlüğe konmalıdır.

Tarımsal sulamalarda şimdiki uygulamalarda su kullanma etkinliği yüzde on ile yüzde yetmiş gibi, en yüksek oranın bile benimsenemeyeceği düzeylerde düşüktür. Bu etkinliğin yüzde doksan düzeylerinin üzerine çıkarılması hedeflenmelidir.

Yer altı su düzeylerinde yaşanan düşüşler, büyük enerji kayıplarına yol açmasının ötesinde, son dönemde uzun süreli bir kuraklık, ya da geniş alanlı bir kirlenme gibi olum-suzluklara karşı ülkenin gelecek güvencesini de tehdit eder boyutlara ulaşmıştır. Kapalı sulama sistemleri, damla sulama, ya da en azından yağmurlama sulama teknolojilerinin yaygınlaştırılması için tüm olanaklar seferber edilmelidir.

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) bütününde yer alan alt projeler toplamında tarımın payı yüzde altmış dolayında iken, tarımsal yatırımlara ayrılan ödenek miktarı bu oranın yarısını bulmamıştır. Anılan yetersizlik dolayısıyla bölgede boşa akan sular, ekonomiye hizmet edememesinin yanı sıra, tuzluluğun giderilmesi, işlemeye elverişsiz arazilerden el çektirilmesi, kaba yem açığının kapatılarak, meraların üzerindeki baskıların hafifletilmesi gibi gerekleri karşılayamaz olmamız sonucunu doğurmuştur. GAP'ta önümüzdeki dönemin temel hedeflerinden biri, su kaynaklarımızın boşa akmasının önlenmesi olmalıdır. Su depolama ve iletim tesisleri büyük ölçüde biten GAP'ın sulama projeleri de kısa sürede bitirilerek suların boşa akması engellenmelidir.

Sınır aşan suların en verimli biçimde kullanılmasını sağlamak üzere, komşu ülkelerle her türlü teknik, ekonomik, kültürel, ekolojik ve toplumsal işbirliği olanakları zorlanmalı, Türkiye'nin şimdiye dek sürdürdüğü, komşu haklarına saygılı, dostça, içten ve güvenilir politikaların kalıcı ve süresiz olacağı ilgili ülkeler ile tüm dünyaya gösterilmelidir. Ülkemizin kimi havzalarda yaşamakta olduğu akaçlama (drenaj) yetersizliği sorunu ilgililere teknik gerekçeleriyle açıklanarak, ortak çözüm önerileri geliştirilmeye çaba harcanmalıdır.

Sınır aşan suların, işbirliği ve ortak kullanım politikalarına ilgili ülkelerin tam uyması halinde, komşu ülkelerin gereksinimlerini karşılayabilecek düzeyde olduğu, şimdiki sorunların daha çok eşgüdüm eksikliği ve yetersiz teknolojiden kaynaklandığı, uluslararası kamuoyuna açıklıkla anlatılmalıdır.

Genetik yapısı değiştirilmiş su ürünlerinin su kaynaklarına bırakılması yasaklanmalı, bu ürünlerin, araştırma amaçlı kullanılması, yetiştiricilik yoluyla üretimi, işlenmesi, pazarlanması, insan gıdası ve hayvan yemi olarak tüketime sunulması yasal izne bağlanmalıdır.

Bakanlık bünyesinde bulunan iki ve Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi bünyesinde kurulan bir adet gen bankasının ve şimdiki arazi gen bankalarının güçlendirilmesi yanında, ekolojik özelliklere göre belirlenecek araştırma kuruluşlarında çalışılan bitki türlerinin genetik kaynaklarını kısa süreli koruyabilecekleri "koruma odaları" yapılmalıdır.

Gen bankalarında korumaya alınmış genetik kaynakların güvenlik dublikasyonları hızlandırılmalıdır.

Yeniden yapılanma durumunda; Bakanlık araştırma enstitülerinde, arazi gen bankalarında muhafaza altında bulunan vejetatif gen kaynaklarının korunmasını sağlayıcı önlemler (emniyet dublikasyonları dahil) alınmalıdır. Diğer bir deyişle; bugün itibariyle 13 değişik kuruluşta koruma altında tutulan vejetatif bitki genetik kaynaklarının muhafazasının devamlılığı sağlanmalıdır.

Bakanlık hayvan genetik kaynakları koruma programları yürüten kuruluşlarla işbirliği olanaklarını araştırmalı ve hayata geçirmelidir. Teknik olarak, yerli hayvan genetik kaynaklarının yalnızca belirli enstitülerde korunması genetik daralma ve hastalıklar gibi pek çok nedenle oldukça risklidir. Bu sakıncayı gidermek üzere, sürdürülebilir bir koruma sistemi kurulmalıdır. Yerel halkın koruma programına aktif olarak katılımının sağlanması ve korumaya alınan hayvan populasyonlarının genişletilmesi sağlanmalıdır.

Bitki ve hayvan genetik kaynakları konusundaki ülkesel ve bölgesel temelde yetişmiş eleman açığı hızla kapatılmalıdır.

Cumhuriyetin ilanından bu yana en büyük arazi kayıplarımız meralardan olmuştur. En iyimser hesaplara göre bile bu kayıplar mera alanlarımızın yarısını, ülke yüz ölçümünün % 25'inden fazlasını oluşturmaktadır. Arazilerin dönüşümü yoluyla örneğin 10 milyon ha araziden

meraya dönüş sağlanabildiği taktirde 25 milyon ton ot üretilerek hayvanlarımızın beslenmesi için gerekli kaba yem açığı giderilebilir.

Meraların ekonomik değerlerinin ötesinde gen kaynağı, kuraklık ve sel sigortası, erozyon önleyici, yaban canlıları için barınma ortamı vb olağanüstü özellikleri her türlü yayım araçları kullanılmak suretiyle kamuoyuna anlatılarak, eşsiz yeşil doğal alanlar olduğu bilinci yerleştirilmelidir.

Orman bütünlüğünün tehlikeye girmemesi ve tür zenginliğinin korunabilmesi için orman içi meralarımızda otlatma, mera ıslah ve amenajmanı ile orman yönetim planlarının gereklerine uyularak yapılmalıdır.

Yaban meyvelikleri gen kaynağı ve ormana ait değerler olarak korunmalı, meyve ve odun üretimi aracı olmaktan çıkarılmalıdır.

Halkın planlamadan uygulamaya ve korumaya her aşamasında söz sahibi olduğu ve katkı yaptığı havza ıslahı, yönetimi ve geliştirilmesi projeleri, tüm öğeleriyle aynı anda yürürlüğe konmalıdır. Özellikle havza bütününde otlak, fundalık, çalılık vb olarak korunacak veya iyileştirilecek alanlar ile, ağaçlandırma çalışmalarında değerlendirilecek alanlar kesin çizgilerle ayrılmalıdır.

Orman yönetimi ve yararlanma ilkeleri ülkesel değil, yöresel bazda planlanarak, hem yerel halkın, hem de yararlanan diğer kişilerin optimum korumalı yararlanması sağlanmalıdır.

Meralar başta olmak üzere, hiçbir alanda plansız programsız ağaçlandırma yapılmamalıdır. Özellikle günümüzde moda olan "hatıra ormanları" gibi değişik adlarla yapılan ağaçlandırmalar hem alanın doğal florasını yok etmekte, hem de ağaçlar bir süre sonra bakımsızlıktan kurumaktadır. Bu sırada oluşan yıkım doğada çok uzun sürelerde onarılabilmektedir. Ayrıca doğal ağaçlarımız olmayan *Robinia pseudoacacia* (akasya) ve *Ailanthus sp.* (kokarağaç) gibi türler sıkça dikilmekte olup, bu durum biyolojik kirliliğe neden olmaktadır. Bu olumsuzluğun önüne geçmek için, özel ve kamusal kurumlar, hem dikeceği ağaç türleri, hem de kullanacağı alanlar için yetkili kuruluşlardan izin almalıdırlar.

Türkiye, son dönemde doğal kaynaklarına sahip çıkma doğrultusunda önemli adımlar atmıştır. Örneğin "2872 sayılı Çevre Kanunu", yirmi yıl uygulamada kaldıktan sonra, AB'ye ve uluslararası standardlara uyum çabaları çerçevesinde TBMM tarafından yeniden değerlendirmeye alınmıştır. Yaklaşık kırk yıl sürüncemede kalan "Mera Kanunu" I. ve II. Tarım Şuraları arasında kalan dönemde yürürlüğe sokulmuş ve üzerinde iki kez önemli değişiklikler yapılmıştır. Ülke topraklarını bütün olarak ele alan, "nokta değil, bölge koruma" anlayışı getiren, konuya ilişkin yasal düzenlemeleri tek çatı altında toplayan "Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı" yasa tasarısı, ülke gündeminde önemli yer tutmakta olup, bu yasanın da kısa sürede yürürlüğe girmesi beklenmektedir. Ancak kurumsal yapılanma bağlamında bu iyimserlik, yerini karamsarlığa bırakmaktadır. Özellikle toprak ve su kaynaklarımıza sahip çıkacak bir yapılanma modelinin, kimi sıkıntılar söz konusu olsa da, ödünsüz ve kesintisiz sürdürülmesi zorunludur.

Doğal kaynaklarımıza sahip çıkma konusunda kamuoyunda duyarlığın artmış olması mutluluk vericidir. Çünkü sivil toplum örgütlenmesinin belki de en önemli olduğu alan, doğal kaynakların korunması ve geliştirilmesidir. Sürdürülebilir kalkınmanın temelinin kaynakların korunmasından geçtiği ve insanlığın ortak yazgısının çevresiyle barışık yaşamak olduğu yargısı, yerkürenin ve kuşkusuz Türkiye'nin geleceğini belirleyecek temel ölçütler olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

Çevre Bakanlığı, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Orman Bakanlığı. 1998. Türkiye Bitki Genetik Çeşitliliğinin Yerinde (In Situ) Korunması Ulusal Planı. (Hazırlayanlar: Z.Kaya, E. Kün ve A.Güner).

DİE. 1991. Tarım İstatistikleri Sonuçları, Ankara.

DPT. 1998. Türkiye Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı. Ankara.

DSİ Genel Müdürlüğü. 2001. 1999 Haritalı İstatistik Bülteni, APK Dairesi Bşk, Gn Yn No:991, Ankara.

Ekim, T., M. Koyuncu, M. Vural, H. Duman, Z. Aytaç ve N. Adıgüzel, 2000. Türkiye Bitkileri Kırmızı Kitabı (Eğrelti ve Tohumlu Bitkiler). TTKD ve Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi. Barışcan Matbaası, Ankara.

Orman Bakanlığı. 1997. XI. Dünya Ormancılık Kongresi Bildirileri, Kongre Raporları, Cilt VII, Antalya.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı. 1997a. I. Tarım Şurası Çalışma Belgesi, Ankara.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı. 1997b. I. Tarım Şurası Sonuç Raporu, Ankara.

Türkiye Çevre Sorunları Vakfı. 1989. Ortak Geleceğimiz(BM, World Commission on Environment and Development raporundan Türkçe'ye çeviri), II. baskı, Ankara.

Vavilov, N.I. 1994. Origin and Geography of Cultivated Crops. Cambridge University Press, UK.

DOĞAL KAYNAKLARIN KORUNMASI VE GELİŞTİRİLMESİ KOMİSYONU ÜYELERİ

NO	UNVANI	AD SOYAD	KURUMU	BİRİMİ
1	DR.	A.ERTUĞ FIRAT	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	EGE TARIMSAL ARAŞTIRMA ENS. MÜD.
2		ADNAN HORAN (RAPORTÖR)	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	APK KURUL BAŞKANLIĞI
3		ALİ OFLAZ	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIM REFORMU GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
4	DR.	ALPTEKİN KARAGÖZ	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARLA BİTKİLERİ MERKEZ ARAŞTIRMA ENS.MD.
5	DOÇ.DR.	AYTEN KARACA (RAPORTÖR)	ANKARA ÜNİVERSİTESİ	ZİRAAT FAKÜLTESİ
6		BEKİR BALLI	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIM REFORMU GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
7	PROF.DR.	BELGİN ÇAKMAK	ANKARA ÜNİVERSİTESİ	ZİRAAT FAKÜLTESİ
8	PROF.DR.	DOĞAN ŞAKAR	DİCLE ÜNİVERSİTESİ	ZİRAAT FAKÜLTESİ
9		E. LEVENT ŞAHİN	MALİYE BAKANLIĞI	MİLLİ EMLAK GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
10	YRD.DOÇ.DR.	ERCAN KURAR	SELÇUK ÜNİVERSİTESİ	VETERİNER FAKÜLTESİ
11		HASAN BAĞCI	İÇİŞLERİ BAKANLIĞI	İSTANBUL VALİ YARDIMCISI
12		HASAN DURSUN	T. ZİRAAT YÜKSEK MÜHENDİSLERİ BİRLİĞİ	
13		HAYATİ YILDIRIM	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	KÖY HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
14		HİKMET ÖZGÖBEK	ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI	DSİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
15	PROF.DR.	İLHAMİ ÜNVER (KOMİSYON BŞK)	ANKARA ÜNİVERSİTESİ	ZİRAAT FAKÜLTESİ
16	PROF.DR.	İRFAN ÇOLPAN (KOM. BŞK. YARD.)	ANKARA ÜNİVERSİTESİ	VETERİNER FAKÜLTESİ
17		M. SELÇUK BİLGİ	KALKINMA KOOPERATİFİ	
18		M.ADNAN BAYRAKÇI	S.O.S. ÇEVRE KÜLTÜR İŞL.KOOP.	
19		MEHMET KÜYÜK	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIMSAL ÜRETİM VE GELİŞTİRME GN. MÜD.
20		MİTHAT BAL	TÜRKİYE ZİRAAT ODALARI BİRLİĞİ BŞK.	
21	DOÇ.DR.	MUSTAFA ÖZCAN	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ	VETERİNER FAKÜLTESİ
22		MUZAFFER AĞAR	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	İZMİR İL MÜDÜRÜ
23		MUZAFFER SÜREK	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIMSAL ARAŞTIRMALAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
24	PROF.DR.	NEJAT AYDIN	ANKARA ÜNİVERSİTESİ	VETERİNER FAKÜLTESİ
25		NİZAMETTİN ŞAHİN	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	KÖY HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
26		RAİLE KÖKDEMİR	ÇEVRE VE ORMAN BAKANLIĞI	DOĞA KORUMA VE MİLLİ PARKLAR GN. MÜD.
27		RAMAZAN YILDIRIM	SANAYİ VE TİCARET BAKANLIĞI	KÜÇÜK SANAT.VE SAN. BÖL. VE SİTE. GN. MÜD.
28		SALİHA DEĞİRMENCİOĞLU	ÇEVRE VE ORMAN BAKANLIĞI	ÇEVRE YÖNETİMİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
29		SEFA KARAÖMEROĞLU	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	KÖY HİZMETLERİ ADANA BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ
30		SELAMİ BAĞIRSAKÇI	ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI	MADEN TETKİK VE ARAMA GENEL MÜD
31		ŞERAFETTİN ÇAKAL	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	DOĞU ANADOLU TARIMSAL ARAŞTIRMA ENS. MD.
32		YAHYA KORKMAZ	ÇEVRE VE ORMAN BAKANLIĞI	ÇEVRE YÖNETİMİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
33	PROF.DR.	YILMAZ DÜNDAR	AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ	VETERİNER FAKÜLTESİ
34	PROF.DR.	YUNUS SERİN	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ	ZİRAAT FAKÜLTESİ
35		YUSUF İNCEER	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	KÖY HİZMETLERİ KONYA BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ
36		YUSUF ZİYA GÖKSU	İÇİŞLERİ BAKANLIĞI	İZMİR VALİSİ
37		YÜCEL ERDENER	EMEKLİ MİLLETVEKİLİ	
38		AYŞE ARICAN	SANAYİ VE TİCARET BAKANLIĞI	
39		HAKAN YILDIZ	SANAYİ VE TİCARET BAKANLIĞI	
40		M. SELÇUK BİLGİ	KOOPERATİF BAŞKANI	BADEMLİ FİDANCILIK KALKINMA KOOPERATİFİ
41		HASAN MUHAMMET GÜLDAŞ	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	ATATÜRK ORMAN ÇİFTLİĞİ MÜDÜRLÜĞÜ
42		AHMET MURAT GÜNGÖR	KÜÇÜKBAY A.Ş.	

II. TARIM ŞURASI

II. KOMİSYON

TARIMSAL YAPIDA DEĞİŞME VE GELİŞMELER

TARIMSAL YAPIDA DEĞİŞME VE GELİŞMELER

1. GİRİŞ

Uzun yıllardan beri kentleşme alanında kaydedilen gelişmelere karşın, Türkiye nüfusunun halen % 35'i kırsal alanda yaşamaktadır. Türkiye'de kentleşmenin önemli bir sorun alanı oluşturmasında ve kalkınma alanında gösterilen çabaların arzulanan sonuçları vermemesinde, kırsal alandan kaynaklanan sorunların çözülememiş olması önemli pay sahibidir.

"Eşanlı gelişme" kavramı çerçevesinde, sektörler birbirlerini destekleyerek gelişmek, başka bir deyişle, "dışsallıklardan" yararlanmak durumundadırlar. Dünyanın sanayileşme aşamasını tamamlamış ve bilgi toplumuna geçmiş ülkelerinin, aynı zamanda en gelişmiş tarımsal yapılarına sahip ülkeler olması, bu gerçeğin altını çizmektedir.

Sanayi ve hizmetler sektörü yanında tarım sektörünün bir diğer özelliği, tarımın, Türkiye kırsalının başat ekonomik faaliyet kaynağı olmasıdır.

Bu bağlamda tarım sektörü, genel anlamda ülke kalkınmasının önemli bir unsuru olmasının yanında, kırsal kalkınma çabalarının ana sürükleyicisi konumundadır.

Tarım sadece ekonomik bir faaliyet değil sosyal, bölgesel, kültürel, ekolojik ve diyetetik önemi olan bir toplumsal süreç olarak görülmektedir. Tarımın halkın beslenmesi, sanayiye ham madde temin edilmesi ve ekonomik değer yaratılmasının ötesinde toplumsal yapının, kırsal mirasın ve çevrenin korunması, kaliteli üretim aracılığıyla yaşam kalitesinin arttırılması gibi işlevleri de vardır. Gelişmiş ülkelerde, özellikle de Avrupa Birliği'nde (AB) bu gerçek tarımın çok işlevliliği terimiyle adlandırılmakta ve tarıma yönelik politikalar bu çerçevede oluşturulmaktadır.

II. Tarım Şurası "Tarımsal Yapıda Değişme ve Gelişmeler" Komisyonu, yukarıda belirtilen çerçevenin bütüncül bir şekilde irdelenebilmesi için, konuyu,

a) Mevcut Yapısal - Kurumsal Durum,

b) İzlenen Yapısal Politikalar ve Yeniden Yapılanma Arayışları,

c) İzlenmesi Gereken Stratejiler, başlıkları altında değerlendirecektir.

Yöntem olarak, II. Tarım Şurası'nın diğer Komisyonlarının çalışma alanlarına girmemeye özen gösterilip, gerekli durumlarda ilgili alanlara atıf yapmakla yetinilecek olup; "tarımsal yapıda değişme ve gelişmeler", yatırım - üretim - tasarruf - bölüşüm bağlamında ve tarihsel kökeni ile birlikte ele alınıp çözümlemeler geliştirilecektir.

2. MEVCUT YAPISAL - KURUMSAL DURUM

Bu bölümde, tarım sektörünün sosyo - ekonomik anlamda yapısal ve kurumsal durumu analiz edilecektir.

2.1. Tarım Sektörünün Genel Ekonomi İçindeki Yeri

Gayrisafi milli hasıla (GSMH), "Bir ülkede bir yıl içerisinde üretilen mal ve hizmetlerin piyasa fiyatları ile ifade edilen parasal tutarı" olarak tanımlanır.

Genel ekonomi içinde tarımın yerine bakıldığında, uzun bir durağan dönemden sonra, hızlı bir gerileme gözlemlenmektedir. 1920'li yılların başında GSMH'nın yaklaşık % 45'i tarımdan elde edilirken, yarım yüzyıl sonra, 1960'ların sonunda, bu oran hala % 40'lar düzeyindedir.

1968 - 1997 yılları arasında, sektörlerin Gayri Safi Milli Hasıla içerisindeki paylarının değişimi, aşağıda verilmektedir;

Tablo 1. Sektörlerin GSMH içindeki Payları (%)

	Cari fiyatlarla			Sabit fiyatlarla		
	Tarım	**Sanayi**	**Hizmetler**	**Tarım**	**Sanayi**	**Hizmetler**
1968	39.8	16.7	43.6	33.0	17.1	49.8
1970	36.7	16.6	46.7	30.7	17.5	51.7
1975	32.7	16.7	50.6	24.5	20.6	55.0
1980	25.5	18.3	56.2	24.2	20.5	55.4
1985	19.7	21.9	58.4	19.4	23.6	57.0
1990	16.8	24.8	58.4	16.3	25.9	57.9
1995	14.8	25.5	59.7	14.4	27.7	57.9
1996	15.7	23.9	60.4	14.0	27.7	58.3
1997	13.4	23.7	62.9	12.7	28.1	59.2

Kaynak: DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı 1998. Yayın No : 2240, Ankara.

İzleyen on yıllık süreçte hızlı bir düşme ile 1980 yılında % 25'ler düzeyine gerileyen tarımın GSMH içindeki payı, 1997 yılında 12.7'ye düşmüştür.

Süreç içinde, bu gerileme eğilimi devam etmiştir. 2003 yılı itibariyle, 359.7 katrilyon TL olan toplam gayri safi milli hasılanın 41.5 katrilyon TL'lik bölümünü tarım üretebilmiş, başka bir deyişle tarımın GSMH'ya katkısı % 11.36 olmuştur.[1]

"Teorik olarak, ulusal ekonomiler güçlendikçe büyüyen GSMH içerisinde tarımın payı göreli olarak azalır. Bu durum, tarımda yaratılan katma değerin, diğer sektörlere oranla daha düşük olması ve gelir arttıkça tüketim harcamalarının sınai mallara ve hizmetler sektörüne kayması ile açıklanır.

Türkiye GSMH'nın son 30 yıllık değişiminde, bu gerçeklik etken olmuştur. Bununla birlikte, 1980'li yıllardan itibaren tarımın gelişme hızının gerilemesi ve bazı yıllarda negatif büyüme rakamlarının kaydedilmesi, yukarıdaki verilerin ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır. Aynı dönemde sanayiinin de istenen gelişmeyi gösterememesi, Türkiye'nin üretimden kopuşuna işaret etmektedir. 1970 sonrası 30 yılı aşkın sürede; tarımın GSMH'ya katkısı % 40'lar düzeyinden % 13'ler düzeyine inerken, sanayiinin GSMH'ya katkısı % 17 düzeyinden % 24 düzeyine yükselebilmiştir."[2]

Buna karşılık, tarım sektörü açısından da dünyanın en gelişmiş ülke / ülke grupları olan ABD ve AB'de GSMH içindeki tarım payları, sırasıyla % 1.7 ve % 1.9 olarak gerçekleşmektedir. Tarımda kişi başına GSMH ise, ABD doları cinsinden, ABD'de 17.719, AB'de 9.286 iken, Türkiye'de 1.384'tür.[3]

Türkiye tarımında, kişi başına GSMH oranının düşüklüğünde, tarımda istihdam edilen nüfus oranının yüksekliği büyük rol oynamaktadır. Ancak bu "sorun", aşağıda değinileceği üzere, tekil olarak tarım sektöründen kaynaklanmamakta olup, sanayi ve hizmetler sektörünün istihdam emme kapasitesinin, istenen oranda geliştirilememesinden ileri gelmektedir.

1 Devlet İstatistik Enstitüsü, Türkiye İstatistik Yıllığı, 2003, Yayın No.2895

2 Gökhan GÜNAYDIN, "Türkiye Ekonomisinin Tarımsal Yapısı ve Gelişimi", Türkiye Ekonomisi, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1579, Eskişehir, Ekim 2004, s. 101

3 A.k., s.103

2.2. Tarım Sektöründe Dış Ticaret Eğilimi

Türkiye'nin işlenmiş ve işlenmemiş tarımsal ürün dış ticaret dengesi, tarım sektöründeki genel eğilimi, çarpıcı bir şekilde sergilemektedir.

Türkiye, 1980'li yılların başında, işlenmiş ve işlenmemiş tarımsal ürün dış ticaret dengesinde ortalama 1.5 milyar ABD dolarına yakın fazla vermekte iken, aynı rakam 1980'lerin sonunda - 1990'ların başında ortalama 750 milyon ABD doları dış ticaret fazlasına; 1990'ların sonunda - 2000'lerin başında ise yine ortalama 250 milyon ABD doları dış ticaret fazlasına gerilemiştir.

1999 - 2003 yılları aralığında tarımda dış ticaretin değişimi, aşağıdaki tabloda verilmektedir;

Tablo 2 : Tarımda Dış Ticaretin Değişimi (Milyon ABD Doları)

Yıllar	İhracat	İthalat	Fark
1999	2.432	1.655	777
2000	1.998	2.129	- 131
2001	2.264	1.413	851
2002	2.089	1.707	382
2003	2.525	2.558	- 33

Kaynak : 2003 DİE Türkiye İstatistik Yıllığı

Yukarıdaki tablodan da izleneceği üzere, 2003 yılından itibaren, Türkiye'nin tarımsal dışalımı, dışsatımından fazla olarak gerçekleşmektedir.

2003 yılı verilerine göre, Türkiye, 1.8 milyon ton mısır, 1.5 milyon ton ekmeklik buğday, 500 bin ton pamuk, 450 bin ton çeltik dışalımı yapmıştır. Dışalım bedeli olarak tahıllara 400 milyon ABD Doları, yağ bitkilerine 850 milyon ABD Doları, pamuğa ise 500 milyon ABD Doları ödenmiştir.

Türkiye, kahve gibi kendi ekolojisinde yetişmeyen ürünlerin dışalımını yapmak durumundadır. Ancak yukarıda belirtilen ve toplamda 1.8 milyar ABD dolarına yakın dışalım bedeli ödenen tahıl, yağ bitkileri ve pamuk, Türkiye'nin kendi ekolojisinde yetişen ve doğru tarım politikaları uygulandığında kendine yeterliliğin sağlanabileceği ürünlerdir.

Türkiye'nin tarımsal dışsatım verileri incelendiğinde, geleneksel ürünlerin baskın bir yer tuttuğu görülmektedir. Bu bağlamda 2003 yılında; 134 bin ton fındık dışsatımından 395 milyon dolar, 48 bin ton incir dışsatımından 84 milyon dolar, 276 bin ton yaş ve kuru üzüm dışsatımından 215 milyon dolar, 480 bin ton turunçgil dışsatımından 183 milyon dolar, 72 bin ton zeytinyağı dışsatımından 154 milyon dolar, 104 bin ton tütün dışsatımından 302 milyon dolar gelir elde edilmiştir. 406 bin ton baklagil dışsatımı, ekonomiye 175 milyon dolar sağlamıştır. 542 bin ton buğday unu satışından ise 101 milyon dolar elde edilmiştir.

Veriler, Türkiye'nin tarımsal dışsatımının, geleneksel ürünlere dayandığını göstermektedir. Bu alanda, ülkenin değerlendirilemeyen ve hatta son yıllardaki gelişmelerle geriye giden tarım potansiyelinin altının çizilmesinde yarar görülmektedir.

2.3. Kırsal Nüfus

Bir ülkenin sosyo-ekonomik açıdan değişim çizgisinin saptanmasında, nüfus ve nüfus hareketlerinin zaman içindeki değişimine ilişkin verilerin kullanılması, oldukça kestirme ve etkin bir yöntemdir. Nüfus, işgücü özelliği ile üretimin önemli unsurlarından birisidir. Öte yandan üretilen ürünlerin tüketilmesi de, nüfusa ve onun sahip olduğu birtakım özelliklere bağlıdır.

Ülkelerin gelişmişlik derecesi açısından konu ele alındığında, nüfus hareketliliği en yoğun olarak gelişmekte olan ülkelerde gözlenir. Azgelişmişlik sarmalını aşamayan ülkelerde, genel olarak nüfusu harekete geçirecek bir önemli değişimden söz edilemez. Öte yandan gelişmiş ülkelerde de toplumsal ve ekonomik dönüşüm büyük oranda tamamlanmış olduğundan, istatistiksel açıdan önemli sayılabilecek bir nüfus hareketliliği yoktur. Gelişmekte olan ülkelerde ise, nüfusun sektörler ve mekanlar arasındaki hareketliliği oldukça yüksektir. Bunda bir yandan özellikle emek yoğun üretim tarzına sahip başlangıç sanayinin ucuz işgücüne duyduğu gereksinim etken olurken, öte yandan kırdaki yaşam koşullarının ve gelir düzeyinin sınırlılığı önemli rol oynar.

Aşağıdaki tablo, Türkiye'de ilk sayımın yapıldığı yıl olan 1927'den 2000 yılına dek olan süreç içerisinde ülke nüfusunun değişimini göstermektedir.

Tablo 3. Türkiye'de Nüfusun Gelişim Seyri

SAYIM YILLARI	KIRSAL NÜFUS		KENTSEL NÜFUS		GENEL NÜFUS	
	SAYI	ORAN (%)	SAYI	ORAN (%)	SAYI	NÜFUS ARTIŞ ORANI (%)
1927	10.342.391	75.8	3.305.879	24.2	13.648.270	-
1935	12.355.376	76.5	3.802.642	23.5	16.158.018	2.11
1940	13.474.701	75.6	4.346.249	24.4	17.820.950	1.96
1945	14.103.701	75.1	4.687.102	24.9	18.790.174	1.06
1950	15.702.851	75.0	5.244.337	25.0	20.947.188	2.17
1955	17.137.420	71.2	6.927.343	28.8	24.064.763	2.78
1960	18.895.089	68.1	8.859.731	31.9	27.754.820	2.85
1965	20.585.604	65.6	10.805.817	34.4	31.391.421	2.46
1970	21.914.075	61.6	13.691.101	38.4	35.605.176	2.52
1975	23.478.651	58.2	16.869.068	41.8	40.347.719	2.50
1980	25.091.950	56.1	19.645.007	43.9	44.736.957	2.07
1985	23.798.701	47.0	26.865.757	53.0	50.664.458	2.49
1990	23.146.684	41.0	33.326.351	59.0	56.473.035	2.17
2000	23.735.567	35.0	44.109.336	65.0	67.803.927	1.83

Kaynak : DİE, Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri 1990 ve 2000 yılı sonuçlarından oluşturulmuştur.

Yukarıdaki tablonun analizinde öne çıkan sonuçlar şöyle özetlenebilir; Yetmiş yıllık süreç içerisinde nüfus yaklaşık 5 kat artmakla birlikte, nüfus artış oranı giderek düşmektedir. 1927'de her 4 kişiden yalnızca biri kentlerde yaşarken, 2000 yılında Türkiye'nin kentsel nüfusunun toplam nüfusa oranı % 65'ler düzeylerine ulaşmıştır. Başka bir deyişle Cumhuriyet'in başında % 75 düzeyinde olan kırsal nüfus 1950'lere kadar sabit kaldıktan sonra, kentlere doğru hareketlenmeye başlamış, özellikle 1980 sonrası bu hareketlilik kır nüfusunun mutlak azalma eğilimine girmesiyle bir göç dalgasına dönüşmüştür. Türkiye'de ilk kez 1980-1985 döneminde kırsal nüfus mutlak olarak azalmaya başlamıştır.

2.4. Tarımsal Uğraş - Hane Halkı İlişkisi

Türkiye'de tarım sektörü, özellikle ülkenin kırsal sosyo-ekonomik yapısının başat sektörü niteliğindedir.

Aşağıdaki tablo, 1980 - 2001 yılları arasında, hane halkı sayısı ve tarımsal faaliyet ilişkisinin değişime ilişkin veriler içermektedir;

Tablo 4. Yerleşim yeri ve tarımsal faaliyette bulunmasına göre hane halkı sayısı

	TÜRKİYE		
Tarım	**1980**	**1991**	**2001**
Toplam yerleşim yeri sayısı	36.126	36.371	37.009
Toplam hane halkı sayısı	3.794.072	4.764.006	5.160.264
Tarımsal faaliyette bulunmayan hane halkı sayısı	359.909	672.476	1.462.521
Tarımsal faaliyette bulunan hane halkı sayısı	3.434.163	4.091.530	3.697.743

Kaynak: DİE, 2001 Genel Tarım Sayımı Köy Genel Bilgileri, Yayın no: 2898, Temmuz 2004, Ankara, s.29

1980, 1991 ve 2001 yılı sayım sonuçlarına göre karşılaştırmalar yapan yukarıdaki tablodan da izleneceği üzere, toplam yerleşim yeri sayısı 1991'de 1980'e göre % 0.68 oranında, 2001'de 1991'e göre % 1.77 oranında artış göstermektedir. Bu sonuçlara göre son yirmi yılda yerleşim yeri sayısında % 2.46 oranında artış söz konusudur.

Toplam hanehalkı sayısı 1980, 1991 ve 2001 itibariyle karşılaştırıldığında, 1991'de 1980'e göre % 25.56 oranında, 2001'de 1991'e göre % 8.32 oranında artmıştır. Son yirmi yılda toplam hanehalkı sayısında % 36.01 oranında artış olduğu görülmektedir.

Diğer taraftan, 1980 yılında Türkiye kırsalında bulunan toplam hane halkının % 90'ı tarımsal faaliyette bulunurken, aynı oran 1991 yılında % 86'ya, 2001 yılında ise % 71'e gerilemiştir. Toplam hanehalkı sayısında her üç sayım sonucunda artış görülürken, tarımsal faaliyette bulunan hanehalkı sayısında 1991'de 1980'e göre % 19.14 oranında artış görülmüş, ancak 2001'de 1991'e göre % 9.62 oranında azalış kaydedilmiştir.

Tarımsal faaliyette bulunan hanehalkı sayıları, tarımsal bölgeler itibari ile önemli farklılıklar göstermektedir. Toplam hanehalkı içinde tarımsal faaliyette bulunan hanehalkı oranının en yüksek olduğu bölge % 80.82 ile Kuzeydoğu Bölgesi, en düşük olduğu bölge ise % 43.47 ile Marmara Bölgesi'dir.

Tarımsal faaliyette bulunan hanehalkı oranı Ortakuzey, Kuzeydoğu, Güneydoğu, Ortadoğu, Ortagüney ve Karadeniz Bölgelerinde Türkiye ortalamasının üzerinde, Ege, Marmara ve Akdeniz Bölgelerinde Türkiye ortalamasının altında gerçekleşmiştir.

Aynı karşılaştırma tarımsal faaliyette bulunmayan hanehalkı sayısında yapıldığında, 1991'de 1980'e göre %86.85 oranında, 2001'de 1991'e göre % 117.48 oranında bir artış görülmektedir.

1980 - 2001 aralığında, Türkiye kırsalındaki yerleşim yeri sayısı % 2.44 artarken, hane halkı sayısı % 36 oranında artmıştır. Aynı dönemde, tarımsal faaliyette bulunan hane halkı sayısı ancak % 7.67 oranında artarken, tarımsal faaliyette bulunmayan hane halkı sayısında % 86.84 oranında artış gerçekleşmiştir.

1980 ve 1991 tarım sayımlarında olduğu gibi, - 5.000 nüfus ölçütü (Nüfusu 5.000'den aşağı olan yerleşim yerleri) kullanıldığında, temel tarımsal faaliyette bulunan hane halkı sayısı, yukarıdaki tabloda gösterildiği gibi, 2001 yılı sayımında 3.697.743 olarak saptanmıştır. Diğer

4 DİE, 2001 Genel Tarım Sayımı, Köy Genel Bilgi Anketi Sonuçları, Ankara, Temmuz 2004, s.39

taraftan, aynı sayımda, - 25.000 ölçütü kullanıldığında, temel tarımsal faaliyette bulunan hane halkı sayısı 4.106.983 olarak ortaya çıkmaktadır.[4] Bu noktada, tarımsal faaliyette bulunmayan hane halkı sayısındaki artışın yorumlanması önem kazanmaktadır.

Tarımsal gelir olanakları azalan ve bu bağlamda kendini yeniden üretebilme gücünden yoksun kalan hane halkı üyelerinin bir kısmının tarım dışı geçici ve çoklu işlerde ücret karşılığı çalışmaya başlamaları, bu sonucun ortaya çıkmasında önemli rol oynamaktadır. Yapılan araştırmaların sonuçlarına göre[5], kırsal işgücünün % 22.9'u, yani yaklaşık dörtte biri imalat sanayii, ticaret, ulaştırma, inşaat, toplum hizmetleri gibi tarım dışı gelir getiren iktisadi faaliyet kollarında çalışmaktadır.

Sonuçlar, tarımsal işgücünün bir kısmının, kendini yeniden üretebilmek için emek gücünü satmak ya da ek iş yapmak zorunda kaldığını ortaya koymaktadır.

2.5. Tarımsal Uğraş - İstihdam İlişkisi

Türkiye'de 1988 - 2003 yılları arasında istihdamın değişimi, aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 5 : Sivil İstihdamın Sektörel Dağılımı (15+ yaş, Bin Kişi ve %)

YILLAR	Toplam İstihdam Erkek	Kadın	Toplam	Tarım, ormancılık, avcılık ve balıkçılık Erkek	Kadın	Toplam	TOAB istihdamının toplam istihdamdaki payı (%)
1988	12.519	5 235	**17.755**	4 231	4 019	**8.249**	46.46
1989	12 548	5 674	**18.222**	4 292	4 347	**8.639**	47.40
1990	12 902	5 637	**18 539**	4 372	4 319	**8 691**	46.87
1991	13 395	5 893	**19 288**	4 659	4 553	**9 212**	47.76
1992	13 682	5 778	**19 459**	4 553	4 166	**8 718**	44.80
1993	13 723	4 777	**18 500**	4 569	3 293	**7 862**	42.49
1994	14 191	5 815	**20 006**	4 659	4 154	**8 813**	44.05
1995	14 628	5 958	**20 586**	4 811	4 270	**9 080**	44.10
1996	15 067	6 127	**21 194**	4 840	4 420	**9 259**	43.68
1997	15 400	5 805	**21 204**	4 899	3 939	**8 837**	41.67
1998	15 687	6 092	**21 779**	4 909	4 130	**9 039**	41.50
1999	15 713	6 335	**22 048**	4 647	4 209	**8 856**	40.16
2000	15 780	5 800	**21 580**	4 261	3 508	**7 769**	36.00
2001	15 555	5 969	**21 524**	4 309	3 780	**8 089**	37.58
2002	15 232	6 122	**21 354**	3 784	3 674	**7 458**	34.92
2003	15 256	5 892	**21 147**	3 718	3 447	**7 165**	33.88

Kaynak: DİE, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları, 2003, Ankara verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

Yukarıda belirtilen kaynakta, "tarım-ormancılık-avcılık ve balıkçılık" dışındaki iş alanları, (a) Madencilik ve taşocakçılığı, (b) İmalat sanayii, (c) Elektrik-gaz ve su işleri, (d) İnşaat ve

5 Sözü edilen sonuçları üretildiği çalışmada, (Özgür TEOMAN, "Türkiye Tarımında Kapitalist Dönüşüm Tartışmalarına Bir Katkı", Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi Cilt: 3, Sayı: 3, Kış 2001, s.41 - 60), DİE Hane Halkı İşgücü Anketi (1999) sonuçlarının derlenmesi yoluyla hazırlanmış aşağıdaki tablo ve veriler kullanılmış ve aşağıdaki eşitlikler yazılmıştır;

Tarımsal işgücü	12.293.000
Tarım, Ormancılık, Avcılık ve Balıkçılık	(x) 9.477.000
Madencilik ve Taşocakçılığı	(a) 83.000
İmalat Sanayii	(b) 577.000
Toptan ve Perakende Ticaret	(c) 670.000
Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama	(d) 256.000
Toplum Hizmetleri, Sosyal ve Kişisel Hizmetler	(e) 761.000
İnşaat ve Bayındırlık İşleri	(f) 365.000
Diğer İktisadi Faaliyet Kolları	(g) 104.000

Kırsal İşgücü (LK)= X+Y
Y = a + b + c + d + e + f + g
Y / LK = % 22.9
X / LK = % 77.1

bayındırlık işleri, (e) Toptan ve perakende ticaret ile lokanta ve otel işleri, (f) Ulaştırma-haberleşme ve depolama işleri, (g) Mali kurumlar-sigorta-taşınmaz mallara ait işler ve kurumların yardımcı iş hizmetleri olarak sayılmaktadır.

İstihdamın sektörel dağılımının değişimi, son onbeş yıllık süreçte tarımın istihdamdaki payının % 46'dan % 34'e gerilediğini ortaya koymaktadır. Buna karşılık sanayii istihdam düzeyi, ancak % 18.9 dolayındadır.

GSMH içindeki payı % 11.36 olan tarımın istihdam içindeki payının % 34 olmasına karşın; imalat sektörü, enerji sektörü, ticaret sektörü ve ulaştırma sektöründe, sektörlerin GSMH içindeki payları, istihdam içindeki paylarından daha yüksektir. Mali kurumlar GSMH'ya katkılarından daha yüksek bir istihdam katkısı sağlarken, inşaat sektörünün her iki açıdan payları birbirine eşittir.[6]

Kırsal nüfus (% 65), tarımın GSMH'ya katkısı (% 11.36), istihdam içinde tarım sektörünün payı (% 33.88) ve tarımda kişi başına düşen GSMH (1.384 ABD Doları) rakamları birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye tarımının barındırdığı atıl istihdam düzeyine ilişkin kestirimlerde bulunmak kolaylaşmaktadır.

Ancak atıl istihdam düzeyi, tek başına tarım sektörünün sorunu olarak değerlendirilemez. Ülkede başta sanayii olmak üzere, diğer sektörlerin istihdam emme kapasitesinin artmaması, tarım sektöründen fazla nüfusun çekilmesi süreci önünde en büyük engeli oluşturmaktadır.

Kriz dönemleri, bu yapıyı olanca çıplaklığı ile ortaya koymaktadır. 2001 sonu ve 2002 başlarında ülkenin yaşadığı iki büyük ekonomik krizden sonra genel istihdam düzeyinde önemli daralmalar yaşanırken; yalnızca tarım sektörünün istihdam düzeyi yükselmiştir. Bunun, sektördeki bir canlanma ile ilgili olmadığı açıktır.

Konu ile ilgili bir başka önemli gelişme de, sektördeki kadın istihdamı ile ilgilidir. Tarım sektörü, kadın işgücünün en yoğun olduğu sektör konumundadır. 2003 yılı itibariyle, genel istihdamda kadınların payı % 27.86 düzeyinde iken, aynı oran, tarım sektöründe % 48.10'a çıkmaktadır. Yine 1999 yılı verilerine göre, kadınların %72.2.'si tarım kesiminde çalışmaktadır. 1990 - 2000 yılları arasında kadınların genel istihdamında % 34'ten % 28'e olmak üzere % 6'lık bir daralma olmasına karşın, aynı zaman diliminde tarım istihdamındaki kadınların payı % 49'dan %49.2'ye yükselmiştir. Bu sonuç, "tarımın kadınsallaşması (feminizasyonu)" olarak nitelenebilir.

Tarımın kadınsallaşması, krizler sarmalındaki Türkiye kırsalında kadın emeğinin konumlanışına işaret etmektedir. Kırdan kente göç, erkekler için işgücüne katılımda küçük bir düşüşe neden olurken, kadınların neredeyse tamamının işgücü dışında kalması sonucunu doğurmaktadır. Tarım sektörü ise, emek yoğun ve az getiri sağlayan özellikleri ile öncelikle erkek işgücü tarafından terk edilen bir üretim alanı olma özelliği taşımaktadır. Bu sonuç, "tarımın kadınsallaşması" nın, kadın emeğinin giderek daha çok istismara açık hale gelmesine ilişkin bir kavramsallaştırma olduğunu ortaya koymaktadır.

Kadınların emek piyasasında konumlanışı, kentlerde farklı "boyutlar kazanmaktadır". Kırsalda tarımsal üretim alanında "ücretsiz emek sağlayıcı" olan kadın, kentte birçok ferdi çeşitli işlerde çalışan aile içinde diğer çalışanlara destek olma yanında, "gündeliğe gitme", "evde fason üretim yapma" gibi faaliyetlerle sosyal güvenlikten yoksun çalışma ilişkilerine girmektedir.

---

6 Nurhan YENTÜRK, "Ulusal Gelirin Yapısı ve Gelişimi", Türkiye Ekonomisi, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1579, Eskişehir, Ekim 2004, s. 26

İstihdamın mekana göre konumlanmasında da, tarım sektörü ayırıcı özelliklere sahiptir. Türkiye'de toplam istihdamın % 54.1'i bucak ve köylerde konumlanmışken, aynı oran tarım sektöründe % 96.2'ye çıkmaktadır.

Bucak ve köylerde yaşayan işgücünün cinsiyete göre dağılımına ilişkin veriler incelendiğinde ise, kadınların % 31'inin okuma yazma bilmediği, buna karşılık aynı oranın erkeklerde % 9'a düştüğü görülmektedir.

Diğer taraftan, tarım kesiminde istihdam edilenlerin % 1.1'i ücretli, % 5.1'i yevmiyeli, %0.6'sı işveren, % 39.4'ü kendi hesabına çalışan ve % 53.8'i ücretsiz aile işçisi durumundadır. Başka bir deyişle, tarım sektöründeki faal nüfusun % 91'i fiilen kendi işinde veya aile işletmesinde çalışmaktadır.

Bütün bu veriler birlikte değerlendirildiğinde, tarım sektöründe genel olarak aile işletmesi için ücretsiz çalışma biçiminin egemen olduğu, işgücünün büyük oranda bucak ve köylerde konumlandığı, sektörde giderek artan bir kadın işgücü yapısının varlığı ve buna koşut olarak eğitim düzeyinin düşüklüğü not edilmelidir.

2.6. Türkiye Arazi Kullanımı

Türkiye'nin arazi kullanış biçimlerinin 1980 - 2001 yılları aralığındaki değişimi, aşağıda verilmektedir;

Tablo 6. Türkiye Arazi Kullanış Biçimleri (dekar)

	1980	1991	2001
Toplam arazi	**801 292 776**	**662 195 339**	**646 577 070**
İşlenmeyen arazi	**653 857 187**	**487 714 426**	**469 843 563**
Nadas	50 046 065	36 551 557	35 970 264
Tarıma elverişli olup kullanılmayan arazi	49 953 520	21 606 845	18 975 870
Daimi çayır ve otlak arazisi	141 472 021	123 776 198	141 280 608
Koruluk ve orman arazisi	234 873 701	192 376 486	181 570 476
Tarıma elverişsiz arazi	177 511 880	113 403 340	92 046 345
İşlenen alan	**147 435 589**	**174 480 913**	**176 733 507**
Tarla	124 883 065	145 178 100	146 873 522
Sebzelik ve çiçek bahçeleri	4 110 197	5 929 902	5 532 815
Meyve ve diğer uzun ömürlü bitkiler	18 442 327	23 372 911	24 327 170

Kaynak: DİE, 2001 Genel Tarım Sayımı Köy Genel Bilgileri, Yayın no: 2898, Temmuz 2004, Ankara, s.31 verilerinden hesaplanmıştır.

2001 yılı GTS Köy Genel Bilgi Anketi sonuçlarına göre toplam 668 781 782 dekar arazinin %27,63'ü koruluk ve orman arazisi (fundalık ve makilik dahil), %22,78'i tarla arazisi, %21,86'sı daimi çayır ve otlak (mera) arazisi, %14,47'si tarıma elverişsiz arazi (taşlık, bataklık, çorak arazi, yerleşim arazisi, mezarlık, harman yeri vb. dahil), %5,60'ı nadas arazisi, %3,87'si meyve ve diğer uzun ömürlü bitkiler için ayrılan arazi (kavaklık-söğütlük dahil), %2,91'i tarıma elverişli olduğu halde kullanılmayan arazi, %0,88'i sebze ve çiçek bahçeleri arazisi (örtü altı dahil) şeklinde kullanılmaktadır.

2001 yılı verilerinden de izleneceği üzere, Türkiye yüzölçümünün ancak 176 milyon dekarında işlemeli tarım yapılmakta olup, bunun da yine 146 milyon dekarını tarla arazileri oluşturmaktadır. Yaklaşık 36 milyon dekar nadas alanı ve yaklaşık 19 milyon dekar kullanılmayan arazinin toplamı olan 55 milyon dekar alan ise, tarıma elverişli olduğu halde, su yokluğu ve tarımsal faaliyetlerin ekonomik olmaktan çıkması, göç vb. nedenlerle işlenememektedir.

Toplam yerleşim yeri arazisi ve bu arazinin kullanılış biçimi 1980, 1991 ve 2001 Genel Tarım Sayımı (GTS) Köy Genel Bilgi Anketi sonuçlarına göre karşılaştırıldığında, toplam

arazinin, 1991'de 1980'e göre % 17.36 oranında, 2001'de 1991'e göre % 2.36 oranında azaldığı görülmüştür. Son yirmi yılda sayım kapsamında bulunan yerleşim yerlerinin arazilerinde % 19.31 oranında azalma olduğu görülmektedir.

Son on yılda, toplam arazinin %0,9'unda kullanım açısından değişiklik meydana gelmiştir. Değişikliğe uğrayan toplam arazinin %64'ü tarım arazisinden, %7'si koruluk ve orman arazisinden oluşmaktadır.

Değişikliğe uğrayan toplam tarım arazisinin %29'u ile değişikliğe uğrayan toplam koruluk ve orman arazisinin %16'sı yapılaşma alanı ve turizm alanı haline gelmiştir.

Tarla arazisinde, 1991'de 1980'e göre % 16.25 oranında, 2001'de 1991'e göre % 1.17 oranında bir artış olmuştur.

Meyve ve diğer uzun ömürlü bitkilerin kapladığı alanda, 1991'de 1980'e göre %26.74, 2001'de 1991"e göre %4.08 oranında artış olmuştur.

Sebze ve çiçek bahçelerinin (örtü altı dahil) kapladığı alanda, 1991'de 1980'e göre %44.27 oranında bir artış olurken 2001'de 1991'e göre % 6.70 oranında bir azalış görülmektedir.

Nadas alanında, 1991'de 1980'e göre %26.96 oranında bir azalma söz konusu iken 2001'de 1991'e göre %1.59 oranında bir azalma olduğu görülmüştür.

Tarıma elverişli olduğu halde kullanılmayan arazi, 1991'de 1980'e göre %56.75 oranında, 2001'de 1991'e göre %12.18 oranında azalmıştır.

Daimi çayır ve otlak arazisi, 1991'de 1980'e göre %12.51 oranında azalırken 2001'de 1991'e göre %14.14 oranında artmıştır.

Koruluk ve orman arazisi, 1991'de 1980'e göre %18.09 oranında, 2001'de 1991'e göre %5.62 oranında azalmıştır.

Tarıma elverişsiz arazi, 1991'de 1980'e göre %36.12 oranında azalmış, 2001'de 1991' e göre ise %18.85 oranında azalmıştır.

2001 GTS Köy Genel Bilgi Anketi sonuçlarına göre arazi kullanım biçimi bölgelerin coğrafi özelliklerine göre büyük farklılık göstermektedir. Örneğin, Türkiye genelinde tarla arazisi toplam şlenen alanlarının %22,78'ini oluşturmakta iken, bu oran %30,16 ile Marmara Bölgesinde en yüksek, %13,79 ile Karadeniz Bölgesinde en düşük seviyesindedir. Türkiye'de ekilen örtü altı dahil sebze alanlarının oransal olarak Ege ve Marmara Bölgelerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Meyve ve diğer uzun ömürlü bitkilerin alanının en yüksek olduğu bölgemiz %10,40 ile Karadeniz Bölgesidir. Bu bölgeyi, %8,16 ile Ege bölgesi izlemektedir.

Tarıma elverişli olduğu halde kullanılmayan arazi oranının en yüksek olduğu bölge %5,11 ile Karadeniz Bölgesi iken en düşük olduğu bölge %1,61 ile Akdeniz Bölgesidir.

Türkiye'de daimi çayır ve otlak arazi oranının en yüksek olduğu bölge %51,17 ile Kuzeydoğu Bölgesi, en düşük olduğu bölge ise %7,29 ile Ege Bölgesidir.

Türkiye'de nadas alanı oranı %5,60 olup bu oran Ortakuzey ve Ortagüney bölgelerinde Türkiye ortalamasının iki katı iken (%10 düzeylerinde), Marmara Bölgesinde %1,87 ile en düşük düzeydedir.

2.7. Arazi - mülkiyet ilişkileri

Türkiye'de işletme büyüklüğüne göre işletme sayıları ve işletmelerin tasarrufunda bulunan arazi miktarı aşağıda verilmektedir;

Tablo 7. Arazi - Mülkiyet İlişkileri A. İşletme sayısı B. Arazi (dekar)

		TÜRKİYE, 1991	TÜRKİYE, 2001
TOPLAM	A	**3.966.822**	**3.021.190**
	B	**234.510.993**	**184.329.487**
5'den az	A	251.686	177.893
	B	667.059	481.605
5 – 9	A	381.287	290.327
	B	2.511.091	1.951.672
10 – 19	A	752.156	539.507
	B	10.042.501	7.374.515
20 – 49	A	1.274.609	950.539
	B	38.668.961	29.523.341
50 – 99	A	713.149	559.999
	B	46.750.693	38.123.216
100 – 199	A	383.323	327.330
	B	49.216.633	43.881.626
200 – 499	A	173.774	153.668
	B	46.487.432	42.076.313
500 – 999	A	24.201	17.431
	B	14.982.493	11.218.554
1.000 – 2.499	A	10.266	4.198
	B	13.856.621	5.476.930
2.500 – 4.999	A	1.930	222
	B	6.538.082	695.541
5.000 - +	A	441	56
	B	4.789.427	3.526.174

Kaynak: www.die.gov.tr , 1991 ve 2001 Genel tarım sayımı, Tarım işletmeleri (hanehalkı) araştırma sonuçları

Yukarıdaki tablo, köylülük ve sosyal statü ilişkileri açısından incelenebilir duruma getirildiğinde, aşağıdaki özet çizelge ortaya çıkmaktadır.

Tablo 8. Arazi - Mülkiyet İlişkileri A. İşletme sayısı B. Arazi (dekar)

		TÜRKİYE, 1991		TÜRKİYE, 2001	
		Sayısal	**%**	**Sayısal**	**%**
İşletme	**A**	**3 966 822**	**100**	**3 021 190**	**100**
Büyüklükleri (da)	**B**	**234 510 993**	**100**	**184 329 487**	**100**
Yoksul köylüler	A	2 659 738	67	1 958 266	65
50' den az	B	51 889 612	22	39 331 133	21
küçük köylüler	A	713 149	18	559 999	19
50 – 99	B	46 750 693	20	38 123 216	21
orta köylüler	A	557 097	14	481 018	16
100 – 499	B	95 704 065	40	85 957 939	47
zengin köylüler	A	24 201	0.6	17 431	0.6
500 – 999	B	14 982 493	6	11 218 554	6
Toprak ağası, kapitalist	A	12 637	0.32	4 476	0.14
toprak sahibi 1000– +	B	25 184 130	10.73	9 698 645	5.26

Kaynak: www.die.gov.tr verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

NOT : Değerlendirme kolaylığı sağlaması bakımından, rakamlar tama iblağ edilmiştir.

2001 yılı Genel Tarım Sayımı sonuçlarına göre tüm köyler ve nüfusu 25.000'den az olan il ve ilçe merkezlerinde tarımsal faaliyetle uğraşan 4.106.983 hanehalkı ile 221.562.345 dekar işlenen arazi tespit edilmiştir. Nüfusu 5.000'den az yerleşim yerlerinde ise 3.697.743 "tarım

işletmesi" bulunmaktadır. Diğer taraftan, toplam hanehalkı sayısı 6.189.351, toplam arazi 668.781.782 dekardır.

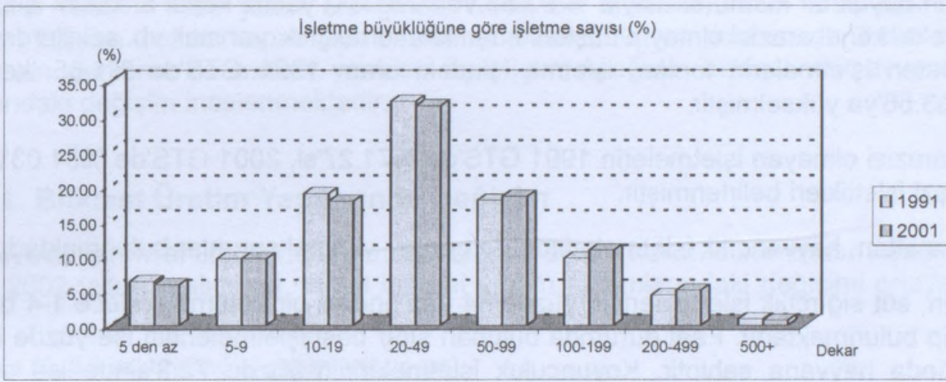
1991 Genel Tarım Sayımı sonucuna göre Türkiye'de tarım işletmelerinin %99.45'i 2001'de ise %99.77'si tek bir hanehalkı işletmesidir. Yasal durumu birden fazla hanehalkı ortaklığı olan işletmelerin toplam tarım işletmeleri içindeki oranı 1991 GTS"de %0.54 iken 2001 GTS' de %0.22'ye düşmüştür.

Türkiye'de hem bitkisel üretim hem de hayvancılık yapan işletmeler, 1991 GTS' de toplam işletmelerin %72.14'ünü oluştururken bu oranın 2001 GTS' de %67.42'ye düştüğü, yalnız hayvancılık yapan işletmeler %3.43'ünü oluştururken %2.36'ya düştüğü buna karşılık yalnız bitkisel üretim yapan işletme oranının %24.43'den %30.22'ye yükseldiği görülmektedir.

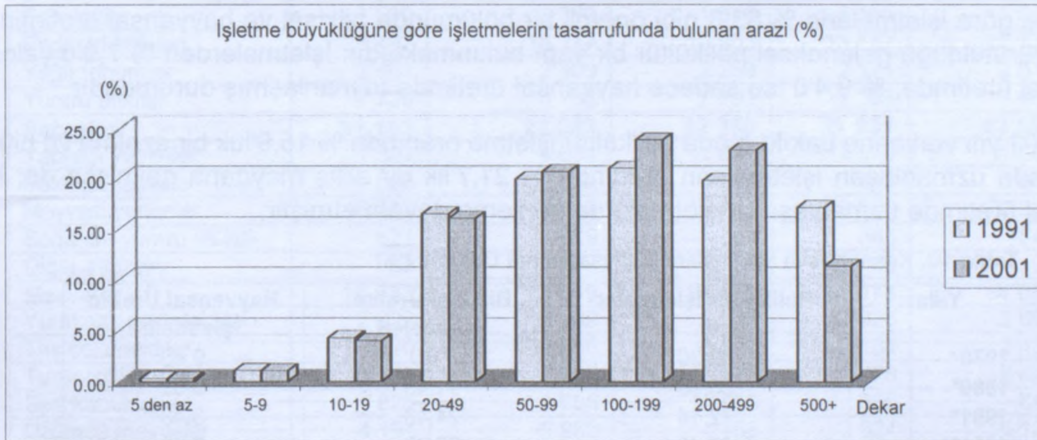
1980 Genel Tarım Sayımı sonucuna göre Türkiye'de ortalama işletme büyüklüğü 65.8 dekar, 1991'de 59.1 dekar 2001'de ise 61.01 dekar olarak belirlenmiştir.

Türkiye'de tarımsal işletmeler, 1991 GTS'de %32,13, 2001 GTS'de %31,46 oranları ile 20-49 dekar arazi grubunda yoğunlaşmıştır.

Şekil 1. İşletme Büyüklüğüne Göre İşletme Sayısı

Şekil 2. İşletme Büyüklüğüne Göre İşletme Tasarrufunda Bulunan Arazi

Türkiye'de tarımsal işletmelerin tasarrufunda bulunan arazi her iki sayım sonucuna göre 100-199 dekar arazi grubunda yoğunlaşmış ancak 1991 GTS'de bu gruptaki arazi, toplam arazinin %20,99'unu, 2001 GTS'de ise %23,81'ini oluşturmaktadır.

1980 Genel Tarım Sayımı sonucuna göre Türkiye'de ortalama arazi parça büyüklüğü 9.82 dekar, 1991'de 10.85 dekar, 2001'de ise 14.96 dekar olarak belirlenmiştir.

Türkiye'de tarımsal işletmelerin parçalılığı da yüksektir. 1991 verilerine göre arazi parçalılık durumu aşağıdaki şekildedir:

Tablo 9. Arazi Parçalılık Durumu

İşletmelerde arazi parça sayısı	İşletme sayısı (1000)	%	Toplam parça sayısı (1000)	%
1-3	1 716	43,3	3 306	15
4-5	904	22,8	4 049	19
6-9	760	19,1	5 365	25
>=10	587	14,8	8 804	41

Kaynak: DİE. Tarım İstatistikleri Özeti (çeşitli yıllar). Ankara.

Tarımsal işletmelerin küçük ve parçalı olması, işletmenin teknoloji, bilgi, sermaye kullanımını olumsuz etkilemekte, ortalama işletme maliyetlerini yükseltmekte ve verimsizlik sarmalı yaratmaktadır.

Arazinin işletilmesinde ortaya çıkan tasarruf ilişkileri ise, şöyle bir görünüm sergilemektedir;

1991 GTS ve 2001 GTS Tarımsal İşletmeler Anketi sonuçlarına göre Türkiye'de tarımsal işletmelerin büyük bir kısmı (sırasıyla % 92.57 ve % 81.34) yalnız kendi arazisini işletmektedir. Türkiye'de kendi arazisi olmayıp başkasından kira, ortakçılık, yarıcılık vb. şekillerde tuttuğu araziyi işleten işletmelerin toplam işletme içindeki oranı 1991 GTS'de %1.65 iken 2001 GTS'de %3.56'ya yükselmiştir.

Kendi arazisi olmayan işletmelerin 1991 GTS'de %71.27'si, 2001 GTS'de %51.03'ü yalnız kira ile arazi işlettikleri belirlenmiştir.

Diğer taraftan, hayvancılık işletmelerinde de benzer yapısal sorunlar bulunmaktadır.

Örneğin, süt sığırcılık işletmelerinin yüzde 84 gibi önemli bir bölümü sadece 1-4 baş hayvana sahip bulunmaktadır. Faal durumda bulunan sığır besi işletmelerinin ise yüzde 87'si 10 baş'ın altında hayvana sahiptir. Koyunculuk işletmelerinin yüzde 72,2'sinde ise ortalama koyun sayısı 50 başın altındadır.

Tarımsal işletmelerde uzmanlaşma alanında hiçbir iyileşme sağlanamamıştır. 1970 yılı verilerine göre işletmelerin % 83,3 gibi önemli bir bölümünde bitkisel ve hayvansal üretimin birlikte yürütüldüğü geleneksel polikültür bir yapı bulunmaktadır. İşletmelerden % 7,3'ü yalnızca bitkisel üretimde; % 9,4'ü ise sadece hayvansal üretimde uzmanlaşmış durumdadır.

2001 yılı verilerine bakıldığında polikültür işletme oranında % 15,9'luk bir azalma ve bitkisel üretimde uzmanlaşan işletmelerin oranında % 21,7'lik bir artış meydana gelmişse de; hayvansal üretimde uzmanlaşmış işletmelerde gerileme devam etmiştir;

Tablo 10. Kırsal Kesim İşletmelerinin İhtisaslaşma Durumu (%)

Yıllar	Polikültür İşletmeler	Bitkisel Üretim İşletmeleri	Hayvansal Üretim İşletmeleri
1970*	83,30	7,30	9,40
1980*	86,30	11,45	2,52
1991*	72,14	24,43	3,43
2001**	67,40	29,00	3,60

Kaynak: * DİE. Tarım İstatistikleri Özeti (çeşitli yıllar). Ankara.
** www.die.gov.tr (2001 yılı Genel Tarım Sayımı Geçici Sonuçları)

Bu durum uygulanan politikalarda hayvancılık sektörünün ihmal edildiğinin ve dolayısıyla hay-

van üretici ve yetiştiricilerinin üretimden uzaklaştıklarının en belirgin göstergesidir.

2.8. Tarımsal Üretim Yapılarında Değişim

Tarım politikalarının temel hedeflerinden birisi, kuşkusuz, ülkenin kendi nüfusunu nitelik ve nicelik olarak besleyebilecek bir tarımsal üretim gerçekleştirebilmesidir. Bu hedef, tarımsal üretim artışının, nüfus artış hızına eşit veya ondan yüksek olması ile sağlanabilir.

Aşağıdaki tablo, 1985 - 2001 yılları aralığında, Türkiye'nin tarımsal üretim artış hızı ile nüfus artış hızını karşılaştırmaktadır.

Tablo 11. Türkiye Tarımında Büyüme Hızı ve Nüfus Artış Hızı Karşılaştırması (%) - 1985 / 2001

Yıllar	Tarımsal Üretim	Toplam Nüfus
1985 – 1989	0.8	2.5
1990 – 1994	1.6	2.2
1995 – 1999	1.6	1.9
2000 - 2001	0.5	1.8

Kaynak: DPT ve DİE , (aktaran) :Kazgan, Gülten, Tarım ve Gelişme, İstanbul Bilgi Üniversitesi yayınları, Aralık 2003, İstanbul

Tablo verilerinden de izleneceği üzere, nüfus artış hızının düşme eğilimi göstermesi nedeniyle, 1990 - 1999 yılları aralığında 1.6'lık bir tarımsal üretim artış hızında istikrar sağlayan Türkiye makası kapatmaya başlamış; ancak 2000 yılı sonrasında üretim artış hızında görülen gerileme ile makas yeniden açılmıştır. Aşağıda, bitkisel ve hayvansal üretim yapılarındaki değişim incelenmektedir;

2.8.1. Bitkisel Üretim Yapılarında Değişim

Türkiye'de tarımsal üretimin bileşiminde bitkisel üretim hakim durumdadır. Aşağıdaki tablo, 1998 - 2002 yılları aralığında, temel bitkisel üretim rakamlarındaki değişimi ortaya koymaktadır;

Tablo 12. Bitkisel Üretimde Değişim (milyon ton)

Ürünler	1998	1999	2000	2001	2002
Tarla Ürünleri	**68 285**	**59 343**	**63 433**	**54 193**	**60 103**
Tahıllar	33 061	28 750	32 109	29 427	30 687
Baklagiller	1 599	1 360	1 316	1 455	1 640
Endüstri bitkileri	23 497	18 217	19 963	13 757	17 777
Yağlı tohumlar	2 407	2 309	2 253	2 171	2 515
Yumru bitkiler	7 720	8 708	7 791	7 383	7 485
Sebzeler	**21 152**	**22 083**	**22 358**	**21 931**	**23 699**
Yaprağı yenenler	1 599	1 634	1 671	1 670	1 684
Baklagil sebzeler	603	622	660	648	686
Meyvesi yenenler	18 247	19 123	19 284	19 880	20 596
Soğansı, yumru ve kök	621	629	653	645	643
Diğer sebzeler	83	77	90	88	90
Meyveler	**13 933**	**13 069**	**14 179**	**13 078**	**14 065**
Yumuşak çekirdekliler	2 922	2 969	2 501	2 928	2 666
Taş çekirdekliler	3 110	1 966	3 357	2 164	3 133
Turunçgiller	1 943	2 263	2 222	2 478	2 493
Sert kabuklular	826	786	758	860	843
Üzümsü meyveler	4 154	3 989	4 183	3 824	4 138
Çay	979	1 096	758	825	792

Kaynak: DİE. Tarım İstatistikleri Özeti, 2003

Tablo verilerinden de izleneceği üzere, 2002 yılı itibariyle, toplam bitkisel üretim miktarı yaklaşık 98 milyon ton olup, bunun 60.1 milyon tonu tarla ürünlerine, 23.7 milyon tonu sebzelere, 14 milyon tonu ise meyve ürünlerine aittir. Bu bağlamda, bitkisel üretimin % 61.4'ü tarla ürünleri, %24.2'si sebzeler ve %14.4'ü meyvelerden oluşmaktadır.

Tablodan da izleneceği üzere, 1998 - 2002 yılları aralığında tarla ürünlerinde 8 milyon ton civarında bir azalma söz konusudur. Sebzelerde yaklaşık 2.5 milyon tonluk bir artış varken, meyve üretiminde bir değişme gözlenmemektedir.

Tahıllar grubunda, seçilmiş ürünlerde, 1985 - 2003 yılları ekiliş - üretim ve verim değişimleri, aşağıdaki tabloda verilmektedir;

Tablo 13. Seçilmiş Tahıl Ürünlerinde Ekim Alanı, Üretim ve Verim Değişimi (bin ton)

Ekilen alan (Hektar)	Buğday	Arpa	Mısır(Dane)	Pirinc
1985	9 350 000	3 350 000	567 000	62 000
1990	9 450 000	3 350 000	515 000	53 000
1995	9 400 000	3 525 000	515 000	50 000
2000	9 400 000	3 629 000	555 000	58 000
2001	9 350 000	3 640 000	550 000	59 000
2002	9 300 000	3 600 000	500 000	60 000
2003	9 100 000	3 400 000	560 000	65 000
retim (Ton)				
1985	17 000 000	6 500 000	1 900 000	162 000
1990	20 000 000	7 300 000	2 100 000	138 000
1995	18 000 000	7 500 000	1 900 000	150 000
2000	21 000 000	8 000 000	2 300 000	210 000
2001	19 000 000	7 500 000	2 200 000	216 000
2002	19 500 000	8 300 000	2 100 000	216 000
2003	19 000 000	8 100 000	2 800 000	223 200
Verim (Kg / Hektar)				
1985	1 818	1 940	3 351	2 613
1990	2 116	2 179	4 078	2 604
1995	1 915	2 128	3 689	3 000
2000	2 234	2 204	4 144	3 621
2001	2 032	2 060	4 000	3 661
2002	2 097	2 306	4 200	3 600
2003	2 088	2 382	5 000	3 434

Kaynak: DİE, Tarım İstatistikleri Özeti, 1984-2003

Tablo verilerinden de izleneceği üzere, son yirmi yıllık süreçte, buğday ve arpa ürünlerinin ekim alanı, üretim ve verim rakamlarında, süre ile koşut anlamlı iyileşmeler görülmemektedir. Buna karşın, mısır ve pirinç ürünlerinin verim ve üretim değerlerinde önemli gelişmeler söz konusudur. Bununla birlikte, ülkenin, giderek artan miktarlarda mısır ve pirinç dışalımı yaptığının özellikle altı çizilmelidir.

2003 yılında yapılan toplam 1.8 milyon ton mısır dışalımının 1.1 milyon tonu ABD'den, 357 bin tonu ise Arjantin'den yapılmıştır. Bu iki ülkenin, dünyadaki genetiği değiştirilmiş üretim alanlarında en büyük paya sahip olduğu düşünüldüğünde, mısır dışalımı ile ülkeye giren transgenik mısırların ayrı bir sorun alanı oluşturduğu açıktır.

Bakliyat üretiminde 1985 - 2003 yılları arasında görülen değişim de aşağıda verilmektedir;

Tablo 14. Seçilmiş Bakliyat Ürünlerinde Ekim Alanı, Üretim ve Verim Değişimi (bin ton)

Ekilen alan (Hektar)	Nohut	Fasulye (Kuru)	Yeşil Mercimek	Kırmızı Mercimek
1985	399 000	150 000	-	-
1990	890 000	171 000	276 000	630 000
1995	745 000	170 000	165 000	475 000
2000	636 000	176 000	82 000	390 000
2001	645 000	175 000	70 000	400 000
2002	660 000	180 000	72 000	420 000
2003	630 000	162 000	62 000	380 000
Üretim (Ton)				
1985	400 000	170 000		-
1990	860 000	210 000	216 000	630 000
1995	730 000	225 000	150 000	515 000
2000	548 000	230 000	73 000	280 000
2001	535 000	225 000	60 000	460 000
2002	650 000	250 000	65 000	500 000
2003	600 000	250 000	55 000	485 000
Verim (Kg / Hektar)				
1985	1 003	1 133		
1990	966	1 228	783	1 000
1995	980	1 324	909	1 084
2000	862	1 307	890	718
2001	829	1 286	857	1 150
2002	985	1 389	903	1 190
2003	952	1 543	887	1 276

Kaynak: DİE, Tarım İstatistikleri Özeti, 1984-2003

Tablo değerlerinden izleneceği üzere, nohut ürününün ekim alanı ve üretiminde bir artış görülmekle birlikte, verim değerleri geriye gitmektedir. Fasulyede, verim artışından kaynaklanan bir üretim artışı söz konusudur. Kırmızı ve yeşil mercimekte ise, verimde ciddi bir artış gözlenmezken, ekim alanı ve üretim miktarında önemli geriye gidişler söz konusudur.

Türkiye'nin bakliyat dışsatımı da, buna koşut olarak azalmakla birlikte, sürmektedir. 2003 yılında Türkiye'nin 24 bin ton fasulye, 13 bin ton mercimek dışalımı yapması, büyümekte olan bir sorun alanına işaret etmektedir.

Endüstri bitkilerinde, 1985 - 2003 yılları ekiliş - üretim ve verim değişimleri, aşağıdaki tabloda verilmektedir;

Tablo 15. Seçilmiş Endüstri Bitkilerinde, Ekim Alanı, Üretim ve Verim Değişimi (bin ton)

Ekilen alan (Hektar)	Tütün	Şeker Pancarı	Pamuk (saf)	Ayçiçeği	Soya	Patates
1985	176 848	322 449	660 000	643 000	60 260	207 000
1990	320 236	379 853	641 253	716 000	74 000	192 000
1995	209 919	312 251	756 694	585 000	31 000	200 000
2000	236 569	410 023	654 177	542 000	15 000	205 000
2001	195 770	358 763	684 665	510 000	17 000	200 000
2002	191 000	372 468	721 077	550 000	25 500	198 000
2003	*177 254	315 303	* 629 610	545 000	27 000	195 000
Üretim (Ton)						
1985	170 491	9 830 060	518 000	800 000	125 000	4 100 000
1990	296 008	13 985 741	654 600	860 000	162 000	4 300 000
1995	204 440	11 170 569	851 487	900 000	75 000	4 750 000
2000	200 280	18 821 033	879 940	800 000	44 500	5 370 000
2001	144 786	12 632 522	914 404	650 000	50 000	5 000 000
2002	152 856	16 523 166	988 120	850 000	75 000	5 200 000
2003	*160 252	12 622 934	* 900 271	800 000	85 000	5 300 000
Verim (Kg / Hektar)						
1985	964	30 486	785	1 244	2 074	19 807
1990	924	36 819	1 021	1 201	2 189	22 396
1995	974	35 774	1 125	1 538	2 419	23 750
2000	847	45 902	1 345	1 476	2 967	26 195
2001	740	35 211	1 336	1 275	2 941	25 000
2002	800	44 361	1 370	1 545	2 941	26 263
2003	* 904	40 034	* 1 430	1 468	3 148	27 179

Kaynak: DİE, Tarım İstatistiklari Özeti, 1984-2003

Yukarıdaki tablo verilerinden izleneceği üzere, 1985 - 2003 yılları aralığında tütün ürününde ekim alanı ve üretimde önce bir artış görülmüş, ardından 1985 değerlerine doğru bir gerileme yaşanmıştır. Verim değerlerinde de bir geriye gidiş söz konusudur. Şeker pancarında, ekim alanına getirilen sınırlamalar nedeniyle 2000 yılından itibaren üretimde geriye gidişler görülmekle birlikte, verim değerleri artmaktadır. Pamukta, ekim alanı azalmakla birlikte, verimlilikteki artışlar nedeniyle üretim artmaktadır. Ayçiçeğinde ekim alanı azalırken, verimde küçük artışlar nedeniyle üretim sabit kalmaktadır. Soyada, verim artışına karşılık, ekim alanındaki önemli daralmanın bir sonucu olarak üretimde geriye gitmektedir. Patateste ise, ekim alanı azalmasına karşın, verim ve üretimde yükselmeler görülmektedir.

2.8.2. Hayvansal Üretim Yapılarında Değişim

Türkiye, önemli hayvancılık potansiyeli barındıran bir ülke olmasına karşın, özellikle 1980 sonrası süreçte, hayvan varlığında önemli azalmalar görülmektedir.

Aşağıdaki tabloda, Cumhuriyet dönemi boyunca, bazı hayvan sayılarındaki değişim gösterilmektedir;

Tablo 16. Türkiye'deYıllar İtibariyle Hayvan Sayıları (binbaş)

Yıllar	Sığır	Koyun	Kıl Keçi	Ank. Keçisi	Manda
1928	6.934	13.632	8.936	3.170	795
1936	8.329	20.772	10.727	4.295	801
1940	9.759	26.272	11.395	5.501	947
1945	9.810	23.386	12.222	4.026	848
1950	10.123	23.083	14.498	3.966	948
1955	11.059	26.444	16.217	4.816	1.056
1960	12.435	34.463	18.636	5.995	1.140
1965	13.203	33.382	15.305	5.500	1.216
1970	12.756	36.471	15.040	4.443	1.117
1975	13.751	41.366	15.216	3.547	1.051
1980	15.894	48.638	15.385	3.658	1.031
1985	12.466	42.500	11.233	2.103	551
1990	11.377	40.553	9.698	1.279	371
1995	11.789	33.791	8.397	714	255
2000	10.761	28.492	6.828	373	146
2001	10.548	26.972	6.676	346	138
2002	9.804	25.174	6.519	261	121
2003	9.789	25.431	6.516	256	113

Kaynak: DİE. Tarım İstatistikleri Özeti (çeşitli yıllar). Ankara.

Tablodan da izleneceği üzere, 1980 sonrası dönemde sığır, koyun, kıl keçisi, Ankara keçisi ve manda varlığında önemli azalmalar olmuştur.

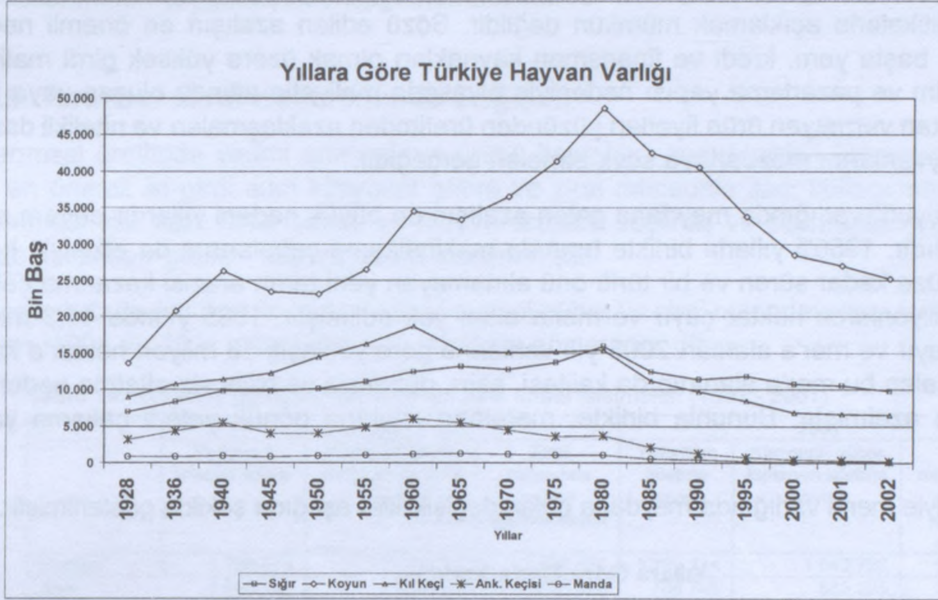
1928 yılında 6.9 milyon baş olan sığır varlığı 1950 yılına kadar çok hızlı bir artış göstererek 10 milyona ulaşmış; 1950-1960 arası dönemde azalan bir hızla da olsa yine artmış ve 1960 yılında 12.4 milyonu bulmuştur. 1980 yılına kadar artışını sürdürerek 15.9 milyon başa ulaşan sığır varlığı, bu tarihten sonra belirgin bir şekilde düşmeye başlamış ve 2002 yılında 9.8 milyona gerilemiştir.

Ülke hayvan varlığının bir diğer önemli unsuru olan koyun varlığı da sığır sayısındaki değişmelere koşut olarak gerilemiştir. Koyun varlığı 1928'de 13.6 milyondan 1950'de 23 mil-

yona ve 1982'de 49.6 milyon baş'a kadar artmıştır. Bu tarihten sonra, ise koyun varlığı azalma sürecine girmiş ve 2002 yılı itibariyle 25.2 milyon baş'a düşmüştür.

Kıl keçisi ve Ankara keçisinde sayısal düşüş dönemi 1960'lı yıllarda başlamıştır. 1928 yılında 8.9 milyon baş olan kılkeçisi 1960'da 18.6 milyon'a kadar yükselmiş, daha sonra azalmaya başlamış ve 2002'de 6.5 milyon başa gerilemiştir. Ankara keçisinde ne yazık ki 1960 öncesinde de önemli bir gelişme sağlanamamıştır. Nitekim 1928'de 3.2 milyon baş olan Ankara keçisi 1960'da yaklaşık 6 milyona ulaşmış, 2002 yılında ise 261 bin başa gerilemiştir.

Hayvan sayılarında meydana gelen bu değişiklik aşağıdaki grafikte daha iyi gözlenebilmektedir.

Şekil 3. Yıllara Göre Hayvan Varlığı

Hayvan varlığındaki bu gerilemeyi kaydetmekle birlikte, Türkiye'nin et ve süt üretim verilerinin mutlaka analize dahil edilmesi gereklidir. Bu yaklaşım, hayvan sayısındaki azalmaya karşın, genetik potansiyelde yaşanabilecek iyileştirmelerin üretim yapısına olumlu yansıma olasılığının gözden kaçırılmaması açısından yararlı olacaktır.

Aşağıdaki tabloda, 1998 - 2002 yılları aralığında Türkiye'nin et ve süt üretimi gösterilmektedir;

Tablo 17. Türkiye'de 1998 - 2002 Yılları Aralığında Et ve Süt Üretimi

ET ÜRETİMİ (ton)	**1998**	**1999**	**2000**	**2001**	**2002**
Sığır	181 892	186 443	176 253	170 533	142 152
Dana	177 381	163 238	178 383	161 057	185 478
Koyun	87 841	84 420	61 495	45 338	42 165
Kuzu	56 862	48 056	49 193	40 323	33 663
Kıl keçi ve oğlağı	22 775	22 741	20 931	15 825	15 167
Tiftik keçi ve oğlağı	655	953	463	313	287
Domuz	314	240	274	86	37
SÜT ÜRETİMİ (bin ton)					
İnek	8 832	8 965	8 732	8 489	7 490
Koyun	313	805	774	723	657
Kıl keçi	240	231	216	216	206
Tiftik keçi	5	5	4	4	3

Kaynak: DİE, 2003 Yılı Tarım İstatistikleri Özeti, Ankara.

Tablo verilerinden izleneceği üzere, beş yıllık süreçte, dana etindeki bir miktar üretim artışına karşılık, sığır - koyun - kuzu - kıl ve tiftik keçi ile domuz eti üretimlerinde önemli azalmalar görülmektedir.

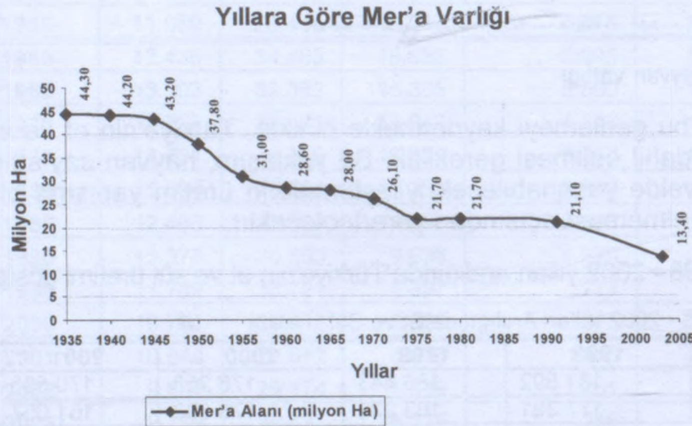
Benzer şekilde, aynı dönemde, yalnızca koyun sütü üretiminde artış görülmüş; buna karşılık inek - kıl ve tiftik keçisi sütü üretiminde gerilemeler yaşanmıştır.

Sığır varlığında meydana gelen azalmanın nedenlerinden biri olarak sürü kompozisyonunda meydana gelen genetik iyileştirme gösterilebilir. Nitekim sığır varlığında 2001 yılı itibariyle kültür ırkı ve melezlerinin oranı yüzde 61.4'e ulaşmıştır. Birim hayvan başına süt verimleri de yetersiz olmakla birlikte artış göstermiştir. Hayvan başına yıllık süt verimi 1939 yılında 513.4 kg/yıl'dan 2001 yılında 1.669 kg/yıl'a yükselmiştir.

Ancak hayvan varlığında meydana gelen azalışı, bilinçli olarak uygulanan teknik ve ekonomik politikalarla açıklamak mümkün değildir. Sözü edilen azalışın en önemli nedeni yetiştiricilerin, başta yem, kredi ve finansman kaynakları olmak üzere yüksek girdi maliyeti, örgütsüz üretim ve pazarlama yapısı nedeniyle piyasada maliyetin altında oluşan veya karlı çalışmaya imkan vermeyen ürün fiyatları yüzünden üretimden uzaklaşmaları ve nitelikli damızlıklar dahil hayvanlarını mezbahaya sevk etmeleri gerçeğidir.

Özellikle koyun varlığında meydana gelen azalışın en büyük nedeni yıllardır devam eden mer'a tahribatıdır. 1950'li yıllarla birlikte tarımda makinalaşma çabalarının da etkisiyle hızlanarak günümüze kadar süren ve bir türlü önü alınamayan yeni tarım arazisi kazanma çabası sonucunda milyonlarca hektar çayır ve mer'a alanı yok edilmiştir. 1935 yılında 44,3 milyon hektar olan çayır ve mer'a alanları 2003 yılı verilerine göre yaklaşık 13 milyon hektar'a kadar gerilemiştir. Kalan bu mer'a alanının da kalitesi, aşırı, düzensiz ve bilinçsiz otlatma nedeniyle büyük ölçüde azalmıştır. Bununla birlikte, meraların ıslahına dönük yeterli çalışma yapılmamıştır.

Yıllar itibariyle mer'a varlığında meydana gelen değişiklikler aşağıda şekilde gösterilmiştir.

Şekil 4. Yıllara Göre Mer'a Varlığı

Mer'aların yok edilmesi, tüm hayvansal üretim için çok önemli bir kaynağın da yitirilmesi yanında, geleneksel olmakla birlikte yığın halinde üretimde bulunan ve düşük maliyetli yem girdisi sağlayabilmeleri nedeniyle rantabl olan ekstansif koyunculuk işletmeleri için de bir yıkım olmuştur. İşte koyun varlığının azalmasının gerçek nedenini bu bulgularda aramak gerekir.

4342 sayılı Mer'a Kanunu bu alanda önemli bir iyileşme yaratmaya aday olmakla birlikte, özellikle Mera Fonu'nun iptal edilmesinin ardından, uygulama alanında yeterince olumlu sonuçlar alınamamıştır. Bundan da öte, 4342 sayılı Yasa'yı değiştiren Yasa'nın, 1.1.2003 tarihinden önce gerçekleştirilen mera işgallerine af getirmesi, meralarımız açısından olumlu olmayan bir gelişmenin habercisi konumundadır.

Hayvan varlığının ıslahı konusunda ulaşılan seviye, 80 yıl gibi uzun bir zamanı aldığına dikkat edilirse yeterli olmaktan uzaktır. Sığırcılıkta ıslah çalışmalarında ise; koyunculuğun ihmal edilmesi pahasına ve tüm ıslah olanakları bu alt sektöre sağlanarak belli bir dereceye kadar iyileşme sağlanabilmiştir.

Koyunculukta da 1928 yılında başlayan merinoslaştırma çalışmaları sonucunda başta Türk Merinosu olmak üzere Anadolu'nun iklim ve çevre koşullarına uyumlu, verim yönünden yerli ırklardan yüksek, çeşitli koyun tipleri meydana getirilmiştir. Ancak bunların yaşama alanları haralar, devlet üretme çiftlikleri yada zootekni araştırma enstitüleri ile sınırlı kalmış, halk elindeki kullanımının yaygınlaşması sağlanamamıştır.

2.9. Tarımsal Girdi Kullanımında Değişim

Tarımsal üretimde verimi artırmak ve ürünü hastalık - zararlılardan korumak için gerekli olan en önemli iki girdi olan kimyasal gübre ve zirai mücadele ilacı kullanımında değişimin saptanması için bazı tarla, sebze ve meyve ürünleri seçilmiş ve bu ürünlerin üretim süreçlerinde kullanılan gübre - ilaç miktarları incelenmiştir.

Seçilmiş tarla ürünlerinin üretiminde kimyasal gübre ve zirai mücadele ilacı kullanan işletme sayıları, 1991 ve 2001 yılları itibariyle, aşağıda gösterildiği gibidir;

Tablo 18. Kimyasal gübre ve ilaç kullanan tarla ürünü işletmeleri (1991 - 2001)

	1991			2001		
	Yetiştiren işletme sayısı	Kimyasal gübre kullanan işletme sayısı	Zirai mücadele yapan işletme sayısı	Yetiştiren işletme sayısı	Kimyasal gübre kullanan işletme sayısı	Zirai mücadele yapan işletme sayısı
Buğday	2 796 573	2 599 154	1 459 639	1 783 314	1 642 762	994 194
Arpa	1 356 141	1 213 743	537 156	768 745	685 225	341 755
Mısır	499 832	429 506	116 460	453 294	347 503	81 445
Mercimek	146 939	82 037	32 061	61 797	33 414	22 936
Ayçiçeği	173 286	158 252	99 130	135 616	111 395	76 072
Fiğ	161 314	75 165	9 076	98 634	57 190	10 302
Fasulye (k)	114 080	77 751	40 124	64 428	40 202	19 201
Nohut	386 805	126 073	90 043	197 025	79 726	61 644
Soğan (k)	42 974	37 545	18 592	46 464	35 945	24 157
Patates	209 193	157 705	108 008	158 487	92 277	53 740

Kaynak: DİE 1991 ve 2001 Genel Tarım Sayımı

Yukarıdaki tablo değerleri, kendi yılları içinde, gübre kullanan - zirai mücadele yapan işletmelerin toplam işletmelere oranı olarak okunmak istendiğinde, aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır;

Tablo 19. Kimyasal gübre ve ilaç kullanımında değişim (Tarla, 1991 - 2001)

	1991		2001	
	Kimyasal gübre kullanan işletme sayısı Oranı (%)	Zirai mücadele yapan işletme sayısı Oranı (%)	Kimyasal gübre kullanan işletme sayısı Oranı (%)	Zirai mücadele yapan işletme sayısı Oranı (%)
Buğday	92.9	52.2	92.1	55.7
Arpa	89.5	39.6	89.1	44.5
Mısır	85.9	23.3	76.7	18.0
Mercimek	55.8	21.8	54.1	37.1
Ayçiçeği	91.3	57.2	82.1	56.1
Fiğ	46.6	5.6	58.0	10.4
Fasulye (k)	68.2	35.2	62.4	29.8
Nohut	32.6	23.3	40.5	31.3
Soğan (k)	87.4	43.3	77.4	52.0
Patates	75.4	51.6	58.2	33.9

Kaynak: DİE 1991 ve 2001 Genel Tarım Sayımı

Tablo verilerinden de izleneceği üzere, 1991 yılına oranla 2001 yılında, fiğ ve nohut hariç diğer tüm tarla ürünlerini üreten daha az işletme kimyasal gübre kullanmıştır.

Buna karşılık, aynı dönemde, zirai mücadel yapan işletme sayılarında, buğday, arpa, mercimek, fiğ, nohut, soğan üreten işletmeler açısından bir artış; mısır, ayçiçeği, kuru fasulye ve patates üreten işletmeler açısından bir azalış meydana gelmiştir.

Yine seçilmiş sebze ürünü yetiştiren işletmelerin, 2001 yılı itibariyle kimyasal gübre ve zirai mücadele ilacı kullanımı, aşağıda gösterilmektedir;

Tablo 20. Kimyasal gübre ve ilaç kullanan sebze ürünü işletmeleri (2001)

	2001			2001	
	Yetiştiren işletme sayısı	Kimyasal gübre kullanan işletme sayısı	Zirai mücadele yapan işletme sayısı	Kimyasal gübre kullanan işletme oranı (%)	Zirai mücadele yapan işletme oranı (%)
Marul	4 659	3 037	2 023	65.2	43.4
Lahana	44 922	19 775	5 957	44.0	13.3
Biber	164 381	104 332	60 239	63.5	36.6
Kabak	29 332	19 241	7 599	65.6	25.9
Hıyar	71 309	36 330	28 012	50.9	39.3
Fasulye (taze)	285 446	159 432	67 063	55.9	23.5
Domates	282 690	183 239	125 903	64.8	44.5
Kavun	53 374	27 866	23 530	52.2	44.1
Karpuz	64 742	41 928	33 627	64.8	51.9
Patlıcan	60 705	37 271	26 018	61.4	42.9

Kaynak: DİE 2001 Genel Tarım Sayımı

Tablodan da görüleceği üzere, kimyasal gübre kullanan işletme oranı % 65'in altında kalmakta, zirai mücadele yapan işletme oranı ise daha da aşağılara düşmektedir.

Meyve yetiştiren işletmelerde seçilmiş bazı ürünler için kimyasal gübre kullanan ve zirai mücadele yapan işletme sayıları ve oranları aşağıda verilmiştir:

Tablo 21. Kimyasal gübre ve ilaç kullanan meyve ürünü işletmeleri (2001)

	2001			2001	
	Yetiştiren işletme sayısı	Kimyasal gübre kullanan işletme sayısı	Zirai mücadele yapan işletme sayısı	Kimyasal gübre kullanan işletme oranı (%)	Zirai mücadele yapan işletme oranı (%)
Elma	171 551	77 143	91 091	45.0	53.1
Üzüm	327 006	138 236	190 346	42.3	58.2
Mandalina	11 069	8 227	6 824	74.3	61.6
Portakal	28 010	22 425	17 301	80.1	61.8
Zeytin	196 361	76 732	62 637	39.1	31.9
Fındık	334 881	270 474	213 121	80.8	63.6
Ceviz	56 406	12 510	7 664	22.2	13.6
Armut	36 078	7 698	7 747	21.3	21.5
Erik	44 101	19 360	18 364	43.9	41.6
Kayısı	59 465	37 506	41 335	63.1	69.5
Kiraz	72 320	40 293	48 236	55.7	66.7
Şeftali	52 466	40 122	44 272	76.5	84.4
Vişne	39 352	14 749	21 365	37.5	54.3

Kaynak: DİE 2001 Genel Tarım Sayımı

Tablo verilerinden de izleneceği üzere, kimyasal gübre ve zirai mücadale ilacı kullanımı turunçgiller, fındık, kayısı, kiraz ve şeftali üretimi yapan işletmelerde görece yüksek kalırken (% 55 - % 84), diğer meyve ürünlerini üreten işletmelerde oldukça düşük düzeylerde kalmaktadır.

Diğer taraftan, sayımın uygulandığı 37.472 yerleşim yerinde, kimyasal gübre kullanımının çiftlik gübresi kullanımından daha yaygın olduğu görülmektedir. Örneğin Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki yerleşim yerlerinin %46.19'u çiftlik gübresi kullanırken, %80.29'u kimyasal gübre kullanmaktadır. Bununla birlikte, toplam yerleşim yerinin %76.66'sı zirai mücadele yaparken, bu oran %34.53 ile Kuzeydoğu Bölgesinde en düşük, %93.26 ile Ortagüney Bölgesinde en yüksek seviyesindedir.

Tüm bu veriler, ürünün ve bölgenin pazarlanma kanallarının açık olması ve tarımsal faaliyetin gelir getirici özellikler göstermesi durumunda işletmelerin daha yüksek kalite ve kantite için gübre ve ilaç kullanımına yöneldikleri, tersi durumda bundan vazgeçtiklerini göstermektedir.

2.10. Tarımsal Mekanizasyon Yapısında Değişim

Türkiye tarımsal ekipman ve makine parkında 1994 - 2003 yılları arasındaki değişim incelendiğinde, traktör sayısının 757.505'ten 997.620'ye % 32 oranında arttığı, karasabanın 340.020'den 125.335'e % 63 oranında gerilediği görülmektedir. Kulaklı traktör pulluğu 746.554'ten 930.943'e çıkmış ve traktör sayısındaki artışa koşut bir şekilde, % 25 oranında artmıştır.

Belirtilen dönemde, kendi yürür biçerdöver sayısının hemen hiç değişmeyerek 11.649'dan 11.721'e çıktığı, sellektör sayısının 3.141'den 4.092'ye % 30 oranında arttığı, yağmurlama sulama tesisinin % 54 oranında artarak 122.482'den 188.258'e çıktığı, damlama sulama tesisinin ise ilk kez 2002 yılında 58.069 olarak başladıktan sonra, izleyen yıl olan 2003'te % 114 oranında artarak 124.036'ya çıktığı görülmektedir.

Aynı dönemde elektrik motorlu motopomp sayısı 112.094'ten 147.909'a çıkarken, termik motorlu motopomp sayısı ise 213.722'den 197.888'e gerilemiştir.

2.11. Tarımsal Yatırımlar ve Tarımın Finansmanı

Yatırımlar, genel anlamda, üretim kapasitelerini artırmaya yönelik olarak sermaye stoğuna yapılan net ilaveler olarak tanımlanabilir.

Tarım sektörüne yönelik kamu ve özel sektör yatırımlarının toplamı, alt sektörler ve bölgeler itibariyle dağılımı, teknoloji kullanımına katkısı ve istihdam yaratma kapasitesi ile sermayenin devir hızı, diğer sektörlerde olduğu gibi, tarım sektörü açısından da büyük önem taşımaktadır.

Tarım Satış Kooperatifleri (TSK), Tarım Kredi Kooperatifleri ve Pankobirlik gibi üretici örgütlerinin tarım kesimine yönelik ayni ve nakdi kredileri ile yatırımları dışında genel olarak bankacılık sistemi içerisinde tarımsal kredilerin yeri, tarımsal yatırım teşvik belgeleri ile kamunun sabit sermaye yatırımları içerisinde tarımın payına ilişkin açıklamalar aşağıda verilmiştir.

Tarım sektörünün ekonomik büyüklüğü, önemi ve sektörden geçimini sağlayanların sayısı, gelir düzeyi dikkate alındığında bu sektöre verilen gelişmiş dünyanın uygulamalarına benzer desteklerin yokluğu tarımın finansmanında da kendini göstermektedir. Ayrıca, yatırım teşvik belgeleri ve kamunun sabit yatırımlarından tarımın aldığı pay açısından konu incelendiğinde bu alanlarda da teşvik ve yatırımların yetersizliği ortaya çıkmaktadır.

2.11.1. Tarımın Finansmanı

Öz sermayesi yetersiz tarımsal işletmeler, işletmelerini büyütme ve yeni yatırımlara girişmek için, hatta zaman zaman üretim faaliyetlerini sürdürebilmeleri için dış kaynağa gereksinim duyarlar. Tarımda sermayenin devir hızının yavaş olması nedeniyle, dünyanın hemen her ülkesinde, tarım sektörü, piyasa faiz oranlarının altında faiz oranları ile kredilendirilmektedir.

1888 yılında kurulmuş bulunan Ziraat Bankası, tarımsal kredileme işlevinde başat konumda olmuştur. Bu çerçevede, 1985 yılında, kamu ve özel sermayeli toplam dokuz banka tarım sektörüne kredi verirken, 2000 yılı itibariyle, bu sayı, Ziraat Bankası, Şeker Bank ve Milli Aydın Bankası olmak üzere üçe inmiştir. 2001 yılında ise, bu üç kuruluş ta tarımsal kredi işlevine son vermiştir.

Aşağıdaki tablo, 1996 - 2001 yılları aralığında, tarım kesimin kullandığı kredilerin toplam krediler içerisindeki payının değişimini göstermektedir;

Tablo 22. Tarımsal kredilerde değişim(Milyar TL)

Yıllar	(1) Doğrudan Krediler	(2) Destekleme Alımları için Verilmiş Krediler	(3) Toplam Kaynaklar	(4) Bankacılık Kredi Toplamı	(1/4) %	(3/4) %
1996	643.626	40.381	683.927	3.860.068	16.7	17.7
1997	1.426.613	109.918	1.536.432	8.811.893	16.2	17.4
1998	842.021	399.950	1.241.971	14.122.355	6.0	8.8
1999	1.193.208	950.002	2.143.210	21.714.974	5.5	9.9
2000	1.982.851	1.425.902	3.406.753	34.213.680	5.8	9.9
2001	749.491	2.179.002	2.946.493	36.387.574	2.1	8.1

Kaynak: T.C Ziraat Bankası ve TBB

Destekleme alımları için ayrılmış olan kaynaklar üreticiye işletme kredisi olarak değil ürün alım bedelleri ödenmesi amacıyla TSK'na aktarılan kaynaklardır. Bunların kullanım biçimleri ve 1.5.2000 yılı öncesi DFİF kredileri olduğu dikkate alındığında gerçek anlamda tarımsal kredi olmadığı görülmektedir. Bu tutarlar dahil edildiğinde 1996 yılında tarıma tahsis edilen kaynakların Türk Bankacılık Sistemi kredilerine oranı %17.7 iken, 1998 yılından itibaren hızla azalarak %8'e düşmüştür. Destekleme alımları kapsamında TSK'na verilen tutarlar hariç tutulduğunda ise kredi yetersizliği çok açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. 1996 yılında %16.7 olan oran 2001 yılında %2.1'e inmiştir.

Hayvancılık sektörüne Ziraat Bankası tarafından sağlanan kredilerin toplam krediler içindeki payı ise, aşağıda verilmektedir.

Tablo 23. T.C. Ziraat Bankasınca Hayvancılık Kesimine Verilen Kredilerin Toplam Krediler İçerisindeki Payı (milyonTL)

Yıllar	Toplam Tarımsal Krediler	Hayvancılık Kredileri	TTK içinde Hayvancılık Kredilerinin Payı(%)
1985*	1.023..873	133.703	13,8
1990*	17.324.395	1.737.925	10,1
1995*	333.022.314	28.816.591	8,6
1998**	1.241.930.000	215.154.000	17,3
1999**	2.143.211.000	345.208.000	16,1
2000**	3.408.754.000	458.164.000	13,4
2001**	2.948.493.000	286.892.000	9,7
2002**	2.884.151.000	144.781.000	5,0

Kaynak: * DİE, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (çeşitli yıllar). Ankara.
** T.C.Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü Kayıtları. 2004, Ankara.

Tablodan da görüldüğü üzere 1985-2002 arası dönemde toplam tarımsal krediler içerisinde hayvancılık kredilerinin payı 1998 yılına kadar % 17.3 düzeylerine kadar arttıktan sonra, hızlı bir düşüş eğilimine girerek 2002 yılında % 5 olarak gerçekleşmiştir. Bu sonuç, zaten azalan tarımsal krediler içinde, hayvancılık kredilerinin en çok olumsuz etkilenen konumuna işaret etmektedir.

2001 yılında tarımsal kredi uygulamasına son verilmesinin altında yatan neden, 9 Aralık 1999 tarihinde IMF'ye verilen niyet mektubunda verilen "Hükümet, çiftçilere verilen kredi sübvansiyonunu safhalar halinde tedricen ortadan kaldıracaktır" taahhüdüdür.

Aşağıdaki tablo, yaşanan gerçekliği bütün açıklığı ile ortaya koymaktadır;

Tablo 24. Ziraat Bankası Tarımsal Kredi Fazi Oranları ve Enflasyonda Değişim

Yıllar	Bitkisel Kredi Faiz Oranı (%)	Hayvansal Kredi Faiz Oranı (%)	Enflasyon Oranı (%)
1980	16		90.3
1981	23		34.1
1982 – 1983	21		27 – 28.1
1984	28		46.4
1985	32		41.7
1986	32	22	27.5
1987	42	22	39.3
1988	46.5	29	60.8
1989 – 1993	46.5	38.5	65–49.6–55.4–62-58.3
1994	46.5	43	121
1995 – 1996	50	43	88.5-84.9
1997	70	59	91.0
1998 – 1999	65	54	54.3-62.9
2000 Ortalama	42.9		32.7
2001 Ortalama	90.0		88.6
2002 Ortalama	66.2		30.8
	Normal Faiz Oranı	İndirimli Faiz Oranı	
2003 Ortalama	50.1	47.4	13.9
7 – 18 Ocak 2004	35.0	31.0	
19 Ocak 2004	33.0	30.0	
24.2.2004	29.0	27.0	

Kaynak : T.C. Ziraat Bankası

Tablo verilerinden izleneceği üzere, 1999 yılından itibaren T.C. Ziraat Bankasınca uygulanan tarımsal kredi faiz oranları enflasyon oranının üzerine çıkmış, bu durum, 2002 yılında, enflasyon oranının iki katından fazla düzeye kadar yükseltilmiştir. Banka ayrıca, 25 Aralık 2000 gün 4603 sayılı Yasa kapsamında, özelleştirilmek üzere yeniden yapılandırılma sürecine girmiştir. Tarım Kredi Kooperatifleri normal faiz oranlarının, Ziraat Bankası faiz oranlarının iki puan üstünde olması, süreci olanca açıklığı ile ortaya koymaktadır.

2003 yılından itibaren, Ziraat Bankası, Tarım Kredi Kooperatifleri ve sisteme giren diğer bankalarca (Vakıflar Bankası, İş Bankası, Denizbank) tarımsal kredi uygulamasına geçiş çabaları görülmektedir.

Bunların arasında, Tarım Kredi Kooperatiflerine (TKK) özel atıf yapmakta yarar görülmektedir. TKK, öz kaynakları yanında, Ziraat Bankası'ndan aldığı kaynaklarla üreticiyi kredilendirmektedir. TKK'nın bir yıl vadeli olarak kullandırdığı kısa vadeli işletme kredileri; genel ihtiyaç, tohumluk, kimyevi gübre, akaryakıt ve yedek parça, hayvancılık, zirai mücadele ilaçları ve diğer işletme kredileri olarak bölümlenmektedir. Onbeş yıla kadar açılabilen orta vadeli yatırım kredileri ise tarımsal araç ve gereç kredileri ile hayvancılık donatma kredilerinden oluşmaktadır.

Bütün bu uygulamaların yetersizliği, tarım sektörünün giderek artan finansman açığı ve konu ile ilgili duyarlılığın yükselmesi sonucunda, "T.C. Ziraat Bankası A.Ş. ve Tarım Kredi Kooperatifleri Tarafından Tarımsal Üretime Yönelik Düşük Faizli Yatırım ve İşletme Kredisi Kullandırılmasına İlişkin" 2004/6840 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı yayımlanmıştır.[7]

Kararname hükümlerine göre, Ziraat Bankası ve TKK tarafından, bir yıl vadeli % 25 sabit faizli işletme kredisi yanında; tarımsal üretimin geliştirilmesi, verimliliğin ve kalitenin artırılması amacıyla tarımsal üretime yönelik, Ziraat Bankasınca damızlık süt sığırı yetiştiriciliği, sertifikalı tohumluk üretimi / kullanımı, su ürünleri yetiştiriciliği, organik tarım, kontrollü örtü altı tarımı ve Ar-ge konularında; TKK'ce ise yalnızca sertifikalı tohumluk üretimi/kullanımı ve kontrollü örtüaltı tarımı konularında işletme ve yatırım kredisi kullandırılacaktır.

Bu kredilerde uygulanacak faiz oranı, Ziraat Bankası'nın halen uyguladığı faiz oranlarından, konulara göre değişken oranlarda indirim yapılmak suretiyle belirlenecektir.

Düşük faizli kredi uygulamasından, 420.495 üretici yararlanabilecek, Ziraat Bankası ve TKK'ce ertelenmiş, taksitlendirilmiş, idari veya kanuni takipte borcu bulunan veya yeniden yapılandırılmış kredi borcu olup geri ödeme süreci devam eden üreticiler bu Karar'dan yararlanamamaktadır. Ayrıca, Kararname kapsamında kredi kullanmak isteyen üreticilerin 31.12.2004 tarihine kadar Banka veya TKK'ne başvuruda bulunmaları gerekmektedir.

2.11.2. Yatırım Teşvikleri ve Kamu - Özel Yatırımlarında Tarımın Payı

Tarımın finansman sorununa ilave olarak, kamunun sabit sermaye yatırımları ile yatırım teşvik belgesi tutarlarında da sürekli düşüşler görülmektedir. Bu çerçevede, iç ticaret hadlerinin gelişimi ve yatırıma kaynak aktaramayan bir bütçe yapısı içinde özel tarım yatırımlarının payı, aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 25. Tarım Ürünleri İç Ticaret Hadleri Endeksi ve Özel Yatırımların Payı (%)

Yıllar	İTİH (1994=100)	Toplamda ÖTY Payı %
1998	130.1	4.8
1999	73.1	2.8
2000	67.7	2.5
2001	63.4	2.4

Kaynak: DPT ve DİE , (aktaran) :Kazgan, Gülten, Tarım ve Gelişme, İstanbul Bilgi Üniversitesi yayınları, Aralık 2003, İstanbul, s: 405

Tablodan izleneceği üzere, 1994 yılı 100 kabul edildiğinde, tarım ürünleri iç ticaret hadleri 2000 yılında % 67.7, 2001 yılında ise % 63.4'e gerilemektedir. İTH'lerindeki bu eğilim, dönemin tarım sektörü üzerindeki olumsuz etkisini ortaya koymaktadır. Düşük tarımsal yatırımlar içinde özel sektör yatırımlarının sıfırlanmaya doğru gidişi de, tarım sektörünün gelir getirici özelliğinin kaybolmakta oluşuna işaret etmektedir.

Tarım kesiminin kamu sabit sermaye yatırımları içindeki payı ise aşağıda irdelenmektedir;

Tablo 26. Tarım kesimi kamu sabit sermaye yatırımlarının payı, miktarsal ve oransal olarak (%)

Yıllar	(1) Tarım	(2) Toplam	½ %
1996	78	763	10
1997	193	1.784	11
1998	254	3.255	8
1999	400	4.833	8
2000	749	8.709	9
2001	948	10.509	9

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

7 Resmi Gazete, 25.2.2004 gün, 25384 sayı

Tablodan da görüleceği üzere, kamu sabit sermaye yatırımları içinde tarım kesiminin payı, % 10'ların altında kalmaktadır. Yatırım teşvik belgeleri içinde tarımın payı ise, aşağıdaki tablodan görüleceği üzere, % 1er düzeyine gerilemiştir.

Tablo 27. Tarım kesimi yatırım teşvik belgelerinin toplam yatırım teşvik belgeleri içindeki payı. (Milyar TL)

Yıllar	(1) Tarım	(2) Toplam	½ %
1980	83	473	17
1985	50	6.671	1
1990	3.647	67.626	5
2000	129.435	8.761.378	1
2001	100.244	10.598.842	1

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

Tarım sektörünün GSMH'daki payının %12'ler civarında olduğu dikkate alındığında özellikle yatırım teşvik belgeleri içerisinde tarım sektörünün payının %1 gibi çok küçük düzeylerde gerçekleşmesi, düşündürücüdür.

2.12. Kırsal Alanda Örgütlenme

Türkiye kırsal alanında, kamu ve kamu dışı örgütlenme modelleri bulunmaktadır.

Türkiye'de merkezi kamu organizasyonu içinde tarıma yönelik hizmet sağlayan kuruluşlar; Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Devlet Bakanlıkları, Hazine Müsteşarlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Merkez Bankası, Ziraat Bankası, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, Toprak Mahsülleri Ofisi Genel Müdürlüğü, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, Tekel, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., Çaykur, GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, TÜGSAŞ ... olarak sayılabilir.

Kimi hükümleri Sayın Cumhurbaşkanı tarafından veto edilerek TBMM'ne geri gönderilen 5227 sayılı "Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden yapılandırılması Hakkında Kanun", tarımsal kamu yönetiminde önemli değişiklikler oluşturmaya adaydır.

Bu çerçevede, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın taşra teşkilatının "görev ve yetkileri, ulusal veya bölgesel düzeyde faaliyet gösteren araştırma enstitüleri ve labratuvarları hariç enstitü ve laboratuvarları ile üretme istasyonları bina, araç, gereç, taşınır ve taşınmaz malları, alacak ve borçları, bütçe ödenekleri ve kadroları ile birlikte olmak üzere personeli il özel idarelerine devredilmekte", "il özel idarelerine devri öngörülen enstitü ve laboratuvarlar Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından belirlenen usul ve esaslara göre bina, araç, gereç, taşınır ve taşınmaz malları, alacak ve borçları, bütçe ödenekleri ve kadroları ile birlikte olmak üzere personeli; görev alanına göre üniversitelere, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarına veya belediyelere"[8] devredilebilecektir. Devir ve tasfiye, Maliye Bakanlığı, Devlet Personel Başkanlığı ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından birlikte hazırlanarak Bakanlar Kurulu tarafından yürürlüğe konulacak esas ve usullere göre bir yıl içinde gerçekleştirilecektir.

Ayrıca, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü kaldırılmakta, "görev ve yetkileri; araç, gereç, her türlü taşınır ve taşınmaz malları bunlara ait ödenekleri ile birlikte İstanbul dışında il özel idarelerine; İstanbul İli'nde ise bu hizmetleri il hudutları dahilinde yapmak üzere İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne devredilmiştir. Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü merkez teşkilatı, ulusal veya bölgesel düzeyde faaliyet gösteren araştırma enstitüleri ile Tarımsal Hidroloji Araştırma ve Eğitim Merkezi Müdürlüğü'nün kadro ve pozisyonları ile birlikte personeli ve araç,

8 5227 sayılı yasa, geçici madde 1, d fıkrası

gereç, taşınır malları ile hizmet binaları ve diğer taşınmaz malları ve bunlara ait ödenekler Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na, İstanbul dışındaki taşra teşkilatı personeli bulundukları illerdeki il özel idarelerine, İstanbul'da ise İstanbul Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı'na kadro ve pozisyonları ile birlikte"[9] devredilmektedirler. Tasfiye ve devir işlemleri Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından hazırlanarak Bakanlar Kurulu tarafından yürürlüğe konulacak esas ve usullere göre bir yıl içinde gerçekleştirilecektir.

Türkiye kırsalında konumlanan kamu yönetimi aygıtları dışında, baskı grubu niteliğindeki üretici örgütü olan Türkiye Ziraat Odaları Birliği, demokratik kitle örgütü niteliğindeki meslek kuruluşları, çeşitli sivil toplum kuruluşları da bulunmaktadır.

Ayrıca ekonomik amaçlı kuruluşlar olan tarımsal kooperatifler, yetiştirici birlikleri, ihracatçı birlikleri, özel şirketler de ülke kırsalında çeşitli faaliyetler içerisinde bulunmaktadırlar.

Sözü edilen yapılar, Şura'nın 10. Komisyonu olan "Tarımsal Örgütler ve Örgütlenme" Komisyonu'nun çalışma alanı içine girdiğinden, Raporumuzun inceleme alanı dışında bırakılmıştır.

3. İZLENEN YAPISAL POLİTİKALAR VE YENİDEN YAPILANMA ARAYIŞLARI

Tarım sektöründeki politika belirlemelerinin temelinin, Anayasa'dan kaynaklanma zorunluluğu vardır. Bundan başka, kamu kesimi için emredici, özel kesim için ise yol gösterici olan Kalkınma Planlarında da, tarım sektörü ile ilgili birçok saptamalar yapılmaktadır. Bu bağlamda, öncelikle, 1982 Anayasası'nın, ardından da Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın sektörel saptamalarının değerlendirilmesinde yarar görülmektedir. Anayasa ve Kalkınma Planı'nın gösterdiği hedefler saptandıktan sonra, bu bölümün sonunda, uygulamaya değinilecektir.

3.1. 1982 Anayasasında Tarım Sektörü İle İlgili Saptamalar

1982 Anayasası, tarım sektörü ile doğrudan veya dolaylı ilişkili birçok hükme sahiptir.

Anayasa'nın 2 inci maddesinin devletin nitelikleri arasında saydığı "sosyal hukuk devleti" ve 10 uncu maddesinin "yasa önünde eşitlik" hükmü, şüphesiz kırsal - kentsel tüm ülke bütünü için geçerlidir.

35 inci madde herkesin mülkiyet ve miras hakkına sahip bulunduğunu, bu hakların, ancak kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlanabileceğini, mülkiyet hakkının toplum yararına aykırı olarak kullanılamayacağını hükme bağlamaktadır.

"Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler" başlıklı üçüncü bölümün "Kamu Yararı" kapsamında saydığı "Toprak Mülkiyeti" başlıklı 44 üncü maddesi aynen şöyledir;

"Devlet toprağın verimli olarak işletilmesini korumak ve geliştirmek, erozyonla kaybedilmesini önlemek ve topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçilikle uğraşan köylüye toprak sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri alır. Kanun, bu amaçla, değişik tarım bölgeleri ve çeşitlerine göre toprağın genişliğini tespit edebilir. Topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçiye toprak sağlanması, üretimin düşürülmesi, ormanların küçülmesi ve diğer toprak ve yer altı servetlerinin azalması sonucunu doğuramaz. Bu amaçla dağıtılan topraklar bölünemez, miras hükümleri dışında başkasına devredilemez ve ancak dağıtılan çiftçilerle mirasçıları tarafından işletilebilir. Bu şartların kaybı halinde, dağıtılan toprağın Devletçe geri alınmasına ilişkin esaslar kanunla düzenlenir".

9 5227 sayılı yasa, geçici madde 2

Aynı kapsamda bulunan "Tarım, hayvancılık ve bu üretim dallarında çalışanların korunması" başlıklı 45 inci madde ise şu hükümlere sahiptir;

"Devlet, tarım arazileri ile çayır ve mer'aların amaç dışı kullanılmasını ve tahribini önlemek, tarımsal üretim planlaması ilkelerine uygun olarak bitkisel ve hayvansal üretimi artırmak maksadıyla, tarım ve hayvancılıkla uğraşanların işletme araç ve gereçlerinin ve diğer girdilerinin sağlanmasını kolaylaştırır. Devlet, bitkisel ve hayvansal ürünlerin değerlendirilmesi ve gerçek değerlerinin üreticilerin eline geçmesi için gereken tedbirleri alır".

Anayasa'nın "Kamulaştırma" başlıklı 46 ıncı maddesi, kamulaştırma bedelinin nakden ve peşin olarak ödeneceğini belirttikten sonra, tarım reformunun uygulanması, büyük enerji ve sulama projeleri, iskan projelerinin de aralarında bulunduğu bazı kamulaştırmalarda, kanunla taksitlendirmenin öngörülebileceği istisnasını getirmiştir. Bununla birlikte, "kamulaştırılan topraktan, o toprağı doğrudan doğruya işleten küçük çiftçiye ait olanların bedeli, her halde peşin ödenir".

Anayasa'nın çevre hakkını konu alan 56 ıncı ve konut hakkını konu alan 57 inci maddeleri, hem kentsel hem de kırsal alanlar için düzenlemeler getirmektedir.

Anayasa'nın "Planlama" başlıklı 166 ıncı maddesinde, "ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı, özellikle sanayiin ve tarımın yurt düzeyinde dengeli ve uyumlu biçimde hızla gelişmesini, ülke kaynaklarının döküm ve değerlendirilmesini yaparak verimli şekilde kullanılmasını planlamak, bu amaçla gerekli teşkilatı kurmak", devletin görevi olarak belirtilmiştir.

Anayasa'nın "tabii servetlerin ve kaynakların aranması ve işletilmesi" başlıklı 168 inci maddesi, "Ormanların korunması ve geliştirilmesi" başlıklı 169 uncu maddesi ve "Orman köylüsünün korunması" başlıklı 170 inci maddesi, kırsal alanları doğrudan ilgilendiren hükümlere sahiptir.

"Kooperatifçiliğin geliştirilmesi" başlıklı 171 inci madde hükmüne göre ise, "Devlet, milli ekonominin yararlarını dikkate alarak, öncelikle üretimin artırılmasını ve tüketicinin korunmasını amaçlayan kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır".

Anayasa'nın kırsal alan ve tarım sektörü ile ilgili hükümleri topluca değerlendirildiğinde, "sosyal devlet" ve "eşitlik" ilkelerinin kır-kent ayrımı gözetmeksizin tüm ülke nüfusuna yönelik olarak uygulanması, kamu yararının gözetilmesi, kişisel hakların kamu yararı ilkesine aykırı kullanımının önlenmesi, tarımın geliştirilmesi, kaynakların sürdürülebilir kalkınma ilkesi doğrultusunda kullanımı, toprak reformunun yapılması, kooperatifçiliğin desteklenmesi ve bütün bunların plancı bir disiplin içinde gerçekleştirilmesi hükümleri öne çıkmaktadır.

3.2. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık (2001-2005) Kalkınma Planı,[10] kırsal alan yerleşme ve tarım sektörüne ilişkin saptamalar yapmaktadır.

3.2.1. Sekizinci Plan'da Kırsal Kalkınma ve Kırsal Yerleşmeye Yönelik Düzenlemeler

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda kırsal kalkınma ve kırsal yerleşmeye yönelik düzenlemeler, üç farklı bölümde yapılmıştır. Bunlardan ilki, Plan'ın Yedinci Bölüm'ünde yer alan

10 Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, TBMM Genel Kurulu'nun 27.06.2000 tarihli 119. Birleşiminde onaylanmış ve Resmi Gazete'nin 05.07.2000 tarih, 24100 mükerrer sayısında yayınlanmıştır. 10 bölüm, 266 sayfa

"V.Kırsal Kalkınma" başlığı[11], ikincisi Sekizinci Bölüm'ünde yer alan "XII. Kentsel ve Kırsal Altyapı"[12] başlıklı alt bölümün "Kırsal Altyapı" alt başlığı ve "VIII.Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın Temel Amaç, İlke ve Politikaları (2001 - 2005)" bölümünün "Yerleşme, Kentleşme, Kentsel ve Kırsal Altyapı"[13] bölümleridir.

Plan'ın Yedinci Bölüm'ünde yer alan "V.Kırsal Kalkınma" başlığı kapsamında, Türkiye'de uygulanmakta olan veya etüd safhasında olan;

(i) Bingöl, Muş ve Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi,

(ii) Ordu - Giresun Kırsal Kalkınma Projesi,

(iii) Sivas - Erzincan Kırsal Kalkınma Projesi,

(iv) Gümüşhane - Bayburt - Rize Kırsal Kalkınma Projesi,

Kapsamında yapılan işlere değinilmiş, ayrıca kırsal kalkınmanın yaygınlaştırılarak hızlandırılmasını sağlayacak olan kırsal alandaki idari örgütlenmelerin henüz istenilen düzeye getirilemediğinin altı çizilmiştir[14]. "Sürdürülebilir kalkınma ilkesi çerçevesinde yerel potansiyellerin harekete geçirilerek gelir ve istihdamın artırılması", kırsal kalkınmanın temel amacı olarak belirtildikten sonra, 580 inci maddede; " kırsal alanda istihdamın artırılması, .., kırsal nüfusun gelirini artırıcı ekonomik faaliyetlerin desteklenmesi, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, etkili örgütlenme ve her düzeyde katılımcılığın önem taşıdığı", 581 inci maddede; "kırsal altyapı hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve etkinliğinin artırılmasında merkezi kamu kuruluşları, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütlerinin eşgüdüm içinde çalışmalarının sağlanacağı", 584 üncü maddede ise; "Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde terörün yok edilmesine yönelik çabalar paralelinde, bu yörelerde köylerini terk etmek zorunda kalan yurttaşlarımızdan, dönüş yapmak isteyenler için ekonomik ve sosyal alt yapının sağlanmasına önem verileceği" söylenmektedir.

Plan'ın Sekizinci Bölüm'ünde yer alan "XII. Kentsel ve Kırsal Altyapı" başlıklı alt bölümün de, "Kırsal Altyapı" başlığı altında mevcut durum anlatılırken; "Kırsal altyapının oluşturulması kapsamında, toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesine yönelik tarımsal altyapının yaygınlaştırılması, kaynakların yönetimi ve etkin kullanımına dair çalışmaların yapılmasının önemini koruduğu" belirtildikten sonra, su ve toprak kaynaklarının korunarak geliştirilmesi kapsamında yapılan işler sıralanmaktadır. Aynı kapsamda, kırsal yerleşmeler ile ilgili şu bilgiler verilmektedir;

(i) Madde 1774 : "Kırsal yerleşmelerde 35.014 adet köy ve 40.617 adet bağlısı olmak üzere toplam 75.631 adet yerleşim ünitesinde 14.1 milyon kişi yaşamaktadır.

(ii) Madde 1775 : Köylerin önemli bir kısmının yüksek, eğimli, engebeli sahalarda kurulmuş olmaları gelişmelerini engellemektedir.

(iii) Madde 1776 : Kırsal alanda kadastral çalışmalar tamamlanamamıştır.

(iv) Madde 1777 : Kırsal alanda bulunan köy ve köy altı yerleşmelerinin tamamına elektrik ve yol hizmeti götürülmüştür. Bu yerleşmelerin % 75'inde yeterli ve sağlıklı, % 11'inde sağlıklı ancak yetersiz içme suyu bulunurken, % 14'ünde sağlıklı içme suyu bulunmamaktadır. Sağlıklı içme suyu bulunan kırsal yerleşmelerin % 43'ünde şebekeli dağıtım sistemi kurulmuştur. Köylerin % 75'inde kanalizasyon sistemi bulunmaktadır.

11 T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005, Ankara, 2000, S. 70-71, 570 ila 585.maddeler.
12 A.k., S. 183 - 187, 1763 ila 1798. maddeler
13 A.k., S. 229 - 230, 71 ila 73. maddeler
14 Kırsal Kalkınma Projelerinin kırsaldaki en önemli idari örgütlenmelerden olan yerel yönetimlerle olan lişkileri için Bkz: Friedrich Ebert Vakfı, Kırsal Kalkınma Projeleri ve Yerel Yönetimler, İstanbul, 1993

Kırsal altyapı hizmetlerine yönelik amaçlar, ilkeler, politikalar bölümünde, "tarımsal politikalar doğrultusunda dengeli, sürdürülebilir ve çevreyle uyumlu tarımsal kalkınmanın sağlanmasına yönelik tarımsal altyapının, katılımcı bir yaklaşımla geliştirilmesi" temel amaç olarak belirtilmektedir. Bu kapsamda geliştirilecek tarımsal altyapı hizmetlerine ilişkin saptamalar yapıldıktan sonra, aşağıdaki bilgilere yer verilmektedir;

(i) Madde 1789 : Yerleşmeleri elverişsiz köyleri kendi hudutları içinde uygun bir yere taşımak ve parçalanmış köyleri birleştirmek amacıyla, imar planlı, altyapısı hazırlanmış cazibe merkezleri oluşturulacaktır.

(ii) Madde 1791 : Kırsal kesimin ekonomik yönden güçlendirilmesi için kooperatif organizasyonları altında teşkilatlanması sağlanacak ve kooperatifler teknik ve mali yönden desteklenecektir.

Kırsal altyapı hizmetlerine yönelik hukuki ve kurumsal düzenlemeler bölümünde ise, şu iki madde dikkat çekmektedir;

(i) Madde 1797: Kırsal alanda dağınık yerleşmelerin düzenlenmesini, göçmenlerin, göçerlerin ve yerleri kamulaştırılanların yerleştirilmesini sağlamak için 2510 sayılı İskan Kanunu'nda gerekli değişiklikler yapılacaktır.

(ii) Madde 1798 : Kırsal kesimde gerçekleştirilen içme suyu, kanalizasyon ve çok maksatlı sosyal tesislerin işletme, bakım ve onarım hizmetlerinin kullanıcılar tarafından yürütülmesi için gerekli kanuni düzenlemeler yapılacaktır.

"VIII.Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın Temel Amaç, İlke ve Politikaları (2001-2005)" bölümünde "Yerleşme, Kentleşme, Kentsel ve Kırsal Altyapı" başlığı altında "yaşam kalitesinin yükseltilmesi amacı doğrultusunda kentsel ve kırsal altyapı yeni ve bütüncül bir yaklaşımla geliştirilecek, kentlerin karakteristik kültür dokuları korunacaktır" denilmektedir.

3.2.2. Sekizinci Plan'da Tarım Sektörüne Yönelik Düzenlemeler

Sekizinci Plan'da, tarım sektörü ile ilgili saptamalar, "genel tarım politikaları", "bitkisel üretim", "hayvancılık" ve "su ürünleri" başlıkları altında yapılmıştır. Aşağıda, bu saptamalar, ana hatları ile verilmektedir;

Genel Tarım Politikaları[15]

"Mevcut Durum" başlıklı ilk bölümde, tarıma ilişkin makro göstergelere yer verilmiş, destekleme sistemindeki olumsuzlukları kısmen gidermek üzere 2000 yılında Çiftçilere Yönelik Doğrudan Gelir Desteği uygulamasına yönelik pilot projenin başlatıldığı belirtilmiş, çıkartılan ve çıkartılamayan yasalardan söz edilmiştir. VII. Plan Dönemi'nde çıkarılan genel düzenleyici işlemler, Plan'ın 1276 ıncı maddesinde sayılmıştır; Mera Kanunu, Tarımda Yeniden Yapılandırma ve Destekleme Kurulu (TYYDK), Ürün borsalarının vadeli işlemler yapabilmesine olanak sağlayan düzenlemeler, Yaş Sebze ve Meyve Ticaretinin Düzenlenmesi ve Toptancı Halleri Hakkında KHK, Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkında Kanun. VII. Plan Dönemi'nde çıkarılamayan genel düzenleyici işlemler ise, Plan'ın 1277 inci maddesinde sayılmıştır; Tütün Tarımının Yeniden Düzenlenmesi, Ürün Sigortası, Türkiye Ziraat Odaları Birliği, TKİB'nın Yeniden Organizasyonu, Üretici Birlikleri.

15 "Sosyal ve Ekonomik Sektörlerle İlgili Gelişme Hedef ve Politikaları" başlıklı sekizinci bölümünde yer alan "VIII.Tarımsal Gelişme" alt bölümünün 1269 ila 1307.maddeleri.

"Amaçlar, İlkeler ve Politikalar" başlıklı ikinci bölümde, tarım politikalarının esaslarının Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Tarım Anlaşması, Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası (AB OTP) ve uluslararası ticaretteki gelişmeler çerçevesinde belirleneceği belirtilmekte, gıda güvenliği ilkesi çerçevesinde artan nüfusun dengeli ve yeterli beslenmesini esas alan 'sürdürülebilir' bir tarım sektörünün amaçlandığı ifade edilmekte, bunun için devlet müdahalesinden uzaklaşılacağı söylenmektedir. Ayrıca doğrudan üreticilere finansman sağlayan kırsal kalkınma projeleri uygulanacak, kırsal alanda tarım dışı sektörlere destek verilecek, sözleşmeli üretim desteklenerek yaygınlaştırılacak, TMO - ÇAYKUR ve TŞFAŞ faaliyet alanları sınırlandırılacaktır.

Doğal kaynak kullanımında havza bazında katılımcı projeler planlanacak, detaylı toprak etüdleri ve haritalarının yapılması ile toprak kullanım ve korunmasına ilişkin yasa çıkartılacak, bölgelere göre optimum işletme büyüklükleri saptanarak özendirilecek, hayvansal üretim ve su ürünleri üretimi desteklenecek, doğal hayat korunacaktır.

"Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler" başlıklı üçüncü bölümde, Çerçeve Tarım Kanunu, Üretici Birlikleri Kanunu ve Tarımsal Ürün Sigortaları Kanunu'nun çıkarılacağı, Türkiye Ziraat Odaları Birliği (TZOB)'nın etkin olarak faaliyetlerini sürdürmeleri ve geliştirmeleri yönünde düzenlemeler yapılacağı, tarımsal KİT'lerin yeniden yapılandırılacağı ve TYYDK'nun yapısının özel sektör ve çiftçi örgütleri katılımıyla genişletileceği belirtilmektedir.

Bitkisel Üretim

"Mevcut Durum" başlıklı ilk bölümde, bitkisel üretimin tarım sektörü içerisinde % 65'lik paya sahip bulunduğu, özel sektör tohumculuğunun teşvik edilmesi sonucunda tohumluk üretiminde özel sektörün payının arttığı, nadas alanlarının daraldığı, ikinci ürün ekim alanlarının arttığı, bitki hastalık ve zararlılarına karşı kamu mücadelesinin yürütüldüğü belirtilmektedir.

"Amaçlar, İlkeler ve Politikalar" başlıklı ikinci bölümde, tohumculuk alanında özel sektörün ar-ge alanlarında daha etkin rol almasının özendirileceği, çevre duyarlılığı bağlamında gübre ve ilaç desteğinin azaltılarak zaman içinde kaldırılacağı, şeker pancarı üretiminde kota uygulamasına devam edileceği ve ekim nöbeti süresinin uzatılacağı belirtilmektedir.

Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler" başlıklı üçüncü bölümde, Tütün Tekeli Kanunu ve Ekici Tütün Satış Piyasalarının Düzenlenmesine Dair Kanun'ların günün şartlarına uygun hale getirileceği, Şeker Kanunu'nda gerekli düzenlemelerin yapılacağı belirtilmektedir.

Hayvancılık[16]

"Mevcut Durum" başlıklı ilk bölümde, sığır populasyonunun % 41.7'sinin, koyun populasyonunun ise % 97'sinin düşük verimli yerli ırklardan oluştuğu, hayvan ıslahı amacıyla 1999 yılında 1.2 milyon baş sığırın suni tohumlama metoduyla tohumlandığı, 1987-1999 yılları arasında 342.608 baş damızlık sığırın ithal edilerek üreticilere dağıtıldığı, 1997 yılından bu yana kasaplık sığır dışalımı yapılmadığı belirtilmektedir.

"Amaçlar, İlkeler ve Politikalar" başlıklı ikinci bölümde, hayvancılıkta temel amacın halkın yeterli ve dengeli beslenmesini sağlamak için üretimi artırmak olduğu, damızlıkçı işletmelerin yaygınlaştırılacağı, sözleşmeli yetiştiriciliğin teşvik edileceği, gereksinimlerin yurtiçinden karşılanmasına öncelik verileceği, gerekli hallerde öncelikle damızlık boğa, sperma, embriyo veya damızlık düve dışalımına gidileceği, çoban eğitimine önem verileceği, kaliteli kaba yem üretim alanlarının artırılacağı ...belirtilmektedir.

16 "VIII. Tarımsal Gelişme" alt bölümünün 1330 ila 1349. maddeleri.

Su Ürünleri[17]

"Mevcut Durum" başlıklı ilk bölümde, ülkemizde yeterince değerlendirilemeyen bir su ürünleri potansiyelinin bulunduğu, 1998 yılı su ürünleri üretiminin 544 bin ton olduğu, ekolojik değişmelerin denizlerdeki kıyı balıkçılığı üretimini azaltıcı boyutlara ulaştığı, ülke iç su kaynaklarının % 17'sini oluşturacak GAP Bölgesinde sektörel alt yapının tamamlanmaya çalışıldığı, toplam dışsatımımızsa % 80'lik paya sahip AB'nin, hijyenik koşulların yetersizliği nedeni ile 1998 yılında yasakladığı taze balık ve çift kabuklu yumuşakçaların dışsatımına, yapılan iyileştirmeler sonucunda 1999'da yeniden başlandığı,.. belirtilmektedir.

"Amaçlar, İlkeler ve Politikalar" başlıklı ikinci bölümde, su kaynaklarının korunarak sürdürülebilir kullanım ilkesi çerçevesinde su ürünleri üretiminin artırılacağı, Karadeniz'de balıkçılığın korunması ve geliştirilmesi için Türkiye koordinatörlüğünde sürdürülen çalışmaların sonuçlandırılacağı, içsu kaynaklarının rasyonel olarak kullanılması amacıyla ekolojik ve limnolojik özellikler belirlenerek uygun balıklandırma faaliyetlerinin yönlendirileceği, denizlerde görülen üretim azalmasının önlenebilmesi için, stok büyüklükleri ve yıllık avlanabilir miktarların belirleneceği, pazarlama altyapı eksikliklerinin giderileceği, AB Ortak Balıkçılık Politikası'na uyumun esas alınacağı,.. belirtilmektedir.

3.3. Uygulamanın Gelişimi, İçsel ve Dışsal Etkiler[18]

1980 sonrası ithal ikameci politikalardan neoliberal düzene geçiş, 24 Ocak 1980 kararları ile biçimlenmiştir. Bu genel çerçevenin tarıma yansıması; destekleme kapsamının daraltılması, tarımsal ürün fiyatlarının baskılanması ve iç ticaret hadlerinin keskin bir şekilde tarımın aleyhine dönmesi ile kendisini göstermiştir.

Süreç, tarım sektörüne etkileri bakımından, 1980 - 1989 ; 1990 - 1999 ve 2000 yılı sonrası olmak üzere dönemlendirilebilir. 24 Ocak (1980) kararları ile başlayıp, kurguladığı finansal serbesti çerçevesinde sonuç olarak üretime kaynak tahsisini önemli ölçüde kısıtlayan 32 Sayılı Karar'a kadar süren birinci dönemde, tarım sektörü önemli ölçüde gerilemiş, 1990 ile başlayan ikinci dönemde özelleştirmeler yanında Dünya Ticaret Örgütü ve AB Gümrük Birliği Anlaşmaları tarım sektörü ile ilgili dışsal çerçeveyi çizmiş; yeni tarım politikalarına geçişi temsil eden Tarım Reformu Projesi'nin uygulanmaya başlandığı 1999 yılında başlayan üçüncü dönemde ise yaşanan krizler sonrası IMF ve Dünya Bankası ile yapılan anlaşmalar ve "istikrar programları", tarım politikalarının belirlenmesinde etken bir konuma gelmiştir.

3.3.1. 1980 - 1989 Dönemi

Daha önceki bölümlerde ortaya çıkardığı temel dönüşümün ana hatları verilen 24 Ocak kararlarının uygulandığı 1980'li yıllar, iç ticaret hadlerinin hızla tarım aleyhine geliştiği bir dönem olmuştur. İç ticaret hadleri, 1976 - '79 yılları 100 kabul edildiğinde, 1988 yılında % 53'e düşmüş, başka bir ifadeyle % 47 tarım aleyhine dönmüştür. 1929 Dünya buhranı ve onu izleyen dönemde aynı oranın % 27 olması, dönemin tarıma olan etkisini bütün açıklığı ile ortaya koymaktadır.

---

17 "VIII.Tarımsal Gelişme" alt bölümünün 1350 ila 1363.maddeleri.

18 GÜNAYDIN, Gökhan, "Küreselleşen Piyasa, Yoksullaşan Köylü", Liberal Reformlar ve Devlet, KİGEM Sempozyum Bildirileri, Ankara, Nisan 2003, s. 43 - 121.

Sözkonusu dönemde tarımsal kamu yönetiminin "reorganize" edilmesi, sektörel açıdan yarattığı etkiler bakımından oldukça önemlidir. 81 il, 883 ilçe, 80.000'in üzerinde bucak, köy ve köy altı yerleşmeye sahip; kırsal alan yerleşmeleri parçalı, tarım sektörü sosyo ekonomik yönden oldukça önemli olan Türkiye'de sektörün çağdaş ve rasyonel olarak yönetilebilmesi, etkin bir tarımsal kamu yönetimi ile olanaklıdır.

Türkiye Cumhuriyeti'nde Tarım Bakanlığı, 1924 yılı başında kurulmuştur. Kuruluşundan sonra birçok kez farklı Bakanlıklar ile birleştirilip ayrılan, bağlı - ilgili kuruluş yapıları ve hatta adı değiştirilen Bakanlık üzerindeki en kapsamlı "reorganizasyon", 1985 yılında yapılmıştır.

1985 reorganizasyonu ile Bakanlığın Ziraat İşleri, Zirai Mücadele, Hayvancılığı Geliştirme, Gıda İşleri, Veteriner İşleri, Su Ürünleri Genel Müdürlükleri kaldırılmıştır. Tarımsal altyapı alanında önemli işlevleri olan Toprak-Su Genel Müdürlüğü de kaldırılarak, Yol-Su-Elektrik Genel Müdürlüğü ile birleştirilmiştir.

Yeni yapısında merkezde ana hizmet, danışma ve denetim, yardımcı hizmet, ilgili ve bağlı birimler ile taşra teşkilatından oluşan Bakanlığın, uzman birimlerin kapatılması ve çeşitli yapılar içinde dağıtılmasından dolayı, yönetim gücünde önemli aşınımlar ortaya çıkmıştır. Bu aşınmaya koşut olarak, Türkiye'deki kamu örgütlenmesinin diğer birimleri de tarım yönetiminde söz sahibi olmuşlar, görevler ve yetkiler çeşitli kuruluşlar arasında (Bakanlar Kurulu, Yüksek Planlama Kurulu, Para Kredi ve Koordinasyon Kurulu, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı, Devlet Bakanlıkları, Devlet Planlama - Hazine - Dış Ticaret Müsteşarlıkları, Merkez Bankası, Ziraat Bankası..) dağıtılmıştır. Bu dağıtımda yeterince net belirlenemeyen görevler yetki çatışmasını da beraberinde getirmiş, bu yapının üzerine eklenen eşgüdüm yetersizliği ise tarım yönetiminin etkisizliğini perçinlemiştir.

İlk iki aşamanın 1980'li yılların ortalarından 1990'lı yılların sonuna kadar sürmesinden sonra, üçüncü aşamada, 2000'li yılların başından itibaren, yönetişim (governance) ilkesinin etkileri Türkiye'ye ve tarım sektörüne yansımıştır. Bu doğrultuda, birçok görev ve yetki alanı zaten elinden çıkmış bulunan Bakanlık, tütün - şeker ve tarım satış kooperatifleri alanında elinde bulunan yetkileri sayılan alanlarda oluşturulan kurullara devretmiştir.

Bu kurullar, (Tütün ve Tütün Mamüllerini ve Alkollü İçkiler Piyasasını Düzenleme Kurulu, Şeker Kurulu ve Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerini Yeniden Yapılandırma Kurulu)

- Kamu alanını özel sektöre devretme,
- "İşletici" özelliğinden sıyrılan kamunun, özel sektör işbirliği ile alanı düzenlemesi ve denetlemesi işlevine yönelmekte ve "Bağımsız İdari Otorite" kavramına oturmaktadır.

1980 - 1989 arasındaki dönemde, katma değeri düşük tarımsal hammaddeleri ya da tarıma dayalı ilkel sanayi mallarının satımı ile arzulanan oranda döviz geliri elde etmenin ve dış ticaret dengelerini düzenlemenin olanaksızlığı bir kez daha saptanmıştır. Bu doğrultuda, 1960'lı ve 70'li yıllarda yapılan birçok teorik ve ampirik iktisat çalışması, eşitsiz değişimin az gelişmiş ülkeler aleyhine olan sonuçlarını ortaya koymaktadır. Bunun üzerine 1989 yılında 32 sayılı karar çıkartılarak, spekülasyoncu yabancı sermaye girişi teşvik edilmiş, yabancı sermayeyi cezbetmek için gerekli yüksek faiz oranları üretim yapıları üzerinde kırıcı etkiler yapmıştır.

3.3.2. 1990 - 1999 Dönemi

Özünde spekülatif nitelikli ve reel yatırım davranışlarından uzak, ülke ekonomisinin rantiyer tipi girişimlerle etkilendiği ve yüksek faiz oranları ile kendisini gösteren dönemde, tarım sektörü önemli ölçüde olumsuz etkilenmiştir. Böyle dönemlerde, üretim sarmalındaki para ilk önce, en az getirisi olan alandan çekilir, kaynak geri dönüşünün hız ve miktar olarak en yavaş - en az olduğu tarım yatırımları (kamusal ve özel) önemli ölçüde azalır ve tarım sektörü içi sınıf konumlanmalarında, kaynak aktarım olanağı bulunan tüm ögeler hızla tarımdan çekilir. Ancak tarım işçiliği ve küçük mülkiyet yapısının kırsal alana mahkum ettiği büyük bir köylü kitlesi, yoksulluğu derinleşirken, kendi emeğini daha çok sömürme yolu ile kendini yeniden üretme olanaklarını arar.

Sözü edilen dönemde, tarım sektörü ile ilgili olarak, dört konunun altını çizmekte yarar görülmektedir. Bunlardan birincisi, bir önceki dönemden başlatılan tarımsal KİT özelleştirmelerinin gerçekleştirilmiş olmasıdır. İkinci konu, 1990 - 1994 yılları aralığında, iç ticaret hadlerinin tarım lehine gelişmesidir. Üçüncü özellik, dönemin ortasındaki 1994 krizi sonuçları ile ilgilidir. Sermayenin merkezileşmesi ve kısa süreli sermaye hareketlerinin kural tanımaz bir hız kazanması, birçok az gelişmiş ülkede olduğu gibi, Türkiye ekonomisini de yapısal krizler ile karşı karşıya bırakmakta ve kriz dönemleri tarım sektörünün en çok kaybettiği dönemler olmaktadır. Kamu harcamalarını azaltıcı - kaydırıcı politikalar çerçevesinde 1994 krizi sonrası desteklemeye konu olan tarımsal ürün sayısı 26'dan 9'a (hububat ürünleri, şeker pancarı, haşhaş ve tütün) düşürülmüştür. Son olarak ise, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) kapsamında imzalanan Tarım Anlaşması ve AB ile imzalanan Gümrük Birliği Anlaşması, tarım politikalarının dışsal belirleyicileri niteliğine dönüşmüşlerdir.

Dışsal çerçeve : DTÖ Uruguay Turu Tarım Anlaşması

1 Ocak 1994 tarihinde yürürlüğe giren Uruguay Turu Tarım Anlaşması, tarım sektöründe serbestleşmeyi dünya genelinde uygulamaya sokan ve DTÖ'ne üye ülkelerin imza koyduğu bir uluslararası anlaşmadır.

1986 yılında başlayan ve iki yıl içerisinde bitirilmesi amaçlanan Uruguay Turu (UT) görüşmeleri, ABD ve AB'nin anlaşamaması nedeniyle 1994 yılı başına kadar sarkmıştır. O tarihe kadar birbirlerinin pazarı olarak nitelenebilen bölgelere (Avrupa Birliği Güney Amerika'ya, ABD Kuzey Afrika'ya) dışsatım sübvansiyonları ile maliyetinin altında satış yaparak dış pazar kapma yarışına giren bu iki ülke / ülke grubu, sürecin kendileri açısından daha avantajlı bir şekle dönüştürülebilmesi için, uzun bir "uzlaşı arama" zamanı yaşamışlardır.

7 yıl süren görüşmelerden sonra imzalanan UT Sonuç Anlaşmasının, genel olarak, ülkelerin tarım sektörüne verdikleri iç desteklerin indirgenmesi, sübvansiyonlu dışsatım miktarının azaltılması, iç pazarları koruyucu önlemler kapsamında, tarife dışı önlemlerin tarife eşdeğerlerine çevrilmesi ve düzeyinin indirgenmesi, sağlık ve bitki sağlığı önlemlerinin dünya genelinde uyumlaştırılması başlıkları altında getirdiği düzenlemeler, az gelişmiş / gelişmekte olan ülke grubunun tarımlarında bağımlı yapılar oluşturmakta ve dışsatımda rekabet üstünlüğü olan ülkelerin dünya pazarlarındaki etkinliklerini artırmaktadır.

Dışsal Çerçeve : AB Gümrük Birliği Anlaşması

1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe giren AB Gümrük Birliği Anlaşması'nda, temel olarak tarım ürünleri kapsam dışında bırakılmış olmakla birlikte, içeriğinde süt - tahıl ve şeker bulunan işlenmiş tarım ürünleri kapsama alınmıştır. Sözü edilen kapsam belirleme, Türkiye'nin rekabet üstünlüğü olan salça - meyve suyu gibi çeşitli alanları dışlamıştır. Bu yapı altında AB ile yapılan işlenmiş tarım ürünleri dış ticaretine ilişkin veriler, GB Anlaşması'nın mevcut ticaret dengelerini hızla AB lehine bozduğunu göstermektedir.

Genel olarak Türkiye, işlenmiş tarım ürünlerinde (AT tanımlamasına göre) dışsatımcı bir ülke olmasına ve dışalımının 7 ila 10 katı dışsatım gerçekleştirmesine karşın, AT ile yapılan işlenmiş tarım ürünü ticaretinde dışalımcı konumdadır. Yıllara ve ürün gruplarına göre değişmekle birlikte, Türkiye işlenmiş tarım ürünleri dışalımının, yaklaşık % 90'ı AT'dan yapılmaktadır.

1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (OKK) sonrasında, AT'dan yapılan işlenmiş tarım ürünleri dışalımı önemli ölçüde artmıştır. AT'dan yapılan birçok işlenmiş tarım ürünü dışalımı, 1/95 sayılı OKK sonrasında başlamıştır.

Bu konuda ortaya çıkan diğer önemli bir gelişme, sözü edilen OKK sonrası AT dışındaki ülkelerden yapılan işlenmiş ürün dışalımının, AT'dan yapılan dışalımdan daha hızlı bir artış göstermesidir. Bu durum, uygulamaya giren yeni rejimin, diğer ülkeler için de avantajlı sonuçlar doğurmasıyla açıklanabilir.

1/95 sayılı OKK'nın Türkiye'ye değil, daha çok AT'ye yeni bir takım tavizler getirmesi nedeniyle, karar sonrası Türkiye'nin işlenmiş tarım ürünleri dışsatımında önemli bir etki oluşmamıştır.

Dünya Ticaret Örgütü UT Anlaşması, tarım ürünlerine verilen iç destek, sağlanan dış koruma ve sübvansiyonlu dışsatımın yıllar içinde, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından farklı oranlarda azaltılmasını kurallaştırdığından, tarım politikaları açısından dışsal bir belirleyici niteliği kazanmıştır. UT'un çevre ülkeler açısından etkisi ise, genel olarak, daha az desteklenen ve daha az korunan tarım sektörü olarak ortaya çıkmakta ve kırsal - tarımsal altyapı sorunlarının dahi aşılamamış olduğu yapılarda, artan tarımsal dışalım ile kendisini göstermektedir.

İçsel Gelişmeler : Tarımsal KİT'lerin Özelleştirilmesi

Tarımsal KİT'lerin özelleştirilmesi de, emek - sermaye ve bu bağlamda tarımsal üretim yapıları üzerine etkileri bakımından, oldukça önemlidir. Bu çerçevede Türkiye'de 1983 yılında başlatılan çalışmalar kapsamında, öncelikle 233 sayılı KHK ile KİT'ler, İktisadi Devlet Teşekkülü ve Kamu İktisadi Kuruluşları olarak ikiye ayrılmış, teşebbüs kurma yetkisi yasamadan yürütmeye devredilmiş, tasfiye - devir - satış yetkisi Ekonomik İşler Yüksek Koordinasyon Kurulu'na tanınmıştır. 1985 yılında Dünya Bankası desteğiyle hazırlanan "Özelleştirme Ana Planı" sonrasında, 1986 yılında 3291 sayılı Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi Hakkında Kanun çıkarılmıştır.

Hazırlanılan "Özelleştirme Ana Planı", Türkiye'de özelleştirilecek KİT'leri belirleyerek bir öncelik sıralaması yapmaktadır. Bu Plan'da adı geçen tarımsal KİT'lerden YEMSAN (Yem Sanayii A.Ş.) ve TİGEM (Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü) birinci, EBK (Et ve Balık Ürünleri A.Ş.), ÇAY-KUR (Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü), TÜGSAŞ (Türkiye Gübre Sanayii A.Ş.) ve TŞFAŞ (Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.) ikinci, TMO (Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğü) ve TZDK (Türkiye Zirai Donatım Kurumu) ise üçüncü derecede öncelikle özelleştirilecek

KİT'ler grubundadırlar. Türkiye özelleştirme uygulamaları, yukarıda belirtilen sıralamaya uyarlık göstermemektedir. Aşağıda açıklanacağı üzere, tarımsal KİT'lerden bazıları "sırasından önce" özelleştirilmiş, bazıları ise halen özelleştirme portföyünde bulunmaktadır. Türkiye'de, bugüne değin özelleştirilen tarımsal KİT'ler, satış tarihleri ve satış bedelleri aşağıdaki tabloda verilmektedir;

Tablo 28. Türkiye'de Tarımsal Özelleştirmeler

Şirket ADI	Satış Tarihi	Satış bedeli ($)
SEK	1993 – 1998	69.619.759
YEM SANAYİ	1993 – 1995	21.416.710
EBK	1995 - 2000	49.693.324
KÖYTEKS	1995 - 1998	3 731.332
ORÜS	1996 – 2000	32.301.635
TZDAŞ	1998 – 2000	15.783.896
TÜGSAŞ	1999	2.204.238

Kaynak: Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Turkey's Contribution to the 2001 Progress Report, Annex : 6 Privatization, Ankara, 2001, Tablo : E)

Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu (SEK)'nun 38 işletmesi, Yem Sanayiinin 30 işletmesi, Orman Ürünleri Sanayii (ORÜS) ve TZDK'nun tamamı özelleştirilerek sektörlerden kamu çekilmiştir. EBK'nun ise önemli bir bölümünün özelleştirilmesi tamamlanmıştır.

Türkiye'de çeyrek yüzyıla yaklaşan neoliberal uygulamalar sonrasında, 233 sayılı KHK kapsamında bulunan tarımsal KİT'lerden, iktisadi devlet teşekkülü niteliğinde yalnızca TMO, ÇAYKUR ve TİGEM kalmıştır. Kamu iktisadi kuruluşu niteliğinde tarımsal KİT ise bulunmamaktadır.

Buna karşılık, 4046 sayılı Özelleştirme Kanunu kapsamındaki tarımsal kuruluş sayısı bir hayli fazladır. Bu bağlamda, TŞFAŞ "özelleştirme kapsamındaki kuruluş" iken, EBAŞ Et ve Balık Ürünleri A.Ş., TEKEL (Tütün, Tütün Mamülleri Tuz ve Alkol İşleri Genel Müdürlüğü), TÜGSAŞ ve İGSAŞ (İstanbul Gübre Sanayi A.Ş.) "özelleştirme kapsam ve programındaki kuruluş" niteliğindedir.

Son yıllarda üretilen birçok resmi rapor / planda da, Toprak Mahsulleri Ofisi dışındaki tüm tarımsal KİT'lerin özelleştirileceği belirtilmektedir.

Türkiye'de tarım alanında özelleştirilmiş ya da özelleştirme kapsamında bulunan KİT'ler, (a) hayvancılık alt sektöründe faaliyet gösterenler, (b) girdi üretimi ve dağıtımı alanında faaliyet gösterenler ve (c) tarım ticareti alanında faaliyet gösterenler başlıkları altında gruplandırılabilir.

(a) Hayvancılık alt sektöründe faaliyet gösterenler,

Et Balık Kurumu / Et ve Balık Ürünleri A.Ş, Gönen Gıda Sanayii A.Ş., Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu, Yem Sanayii.

(b) Girdi üretimi ve dağıtımı alanında faaliyet gösterenler

Türkiye Zirai Donatım Kurumu, Türkiye Gübre Sanayi A.Ş., İstanbul Gübre Sanayi A.Ş., T.C.Ziraat Bankası, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü.

(c) Tarım ticareti alanında faaliyet gösterenler

Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., Tütün, Tütün Mamülleri Tuz ve Alkol İşleri Genel Müdürlüğü, Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü, Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri .

Tarımsal özelleştirmeler, üretici örgütlülüğünün niteliksel olarak yetersiz, pazarlama kanallarının sağlıksız olduğu Türkiye kırsal yapısında; birçok alt sektörde benzer sonuçlar üretmiştir. Bu çerçevede, kamunun çıktı (et - süt vb) pazarından ayrılması sonrasında genellikle

yerli ortaklı çokuluslu şirketler piyasaya girmekte, piyasanın paylaşımı ile rekabete kapalı yapılar doğmakta, bu ortamda gerileyen hammadde fiyatları nedeniyle üretici gelirleri azalmakta, tarımsal üretim yapıları zayıflamakta ve süreç içerisinde, sonunda yerli ortağın da ayrılması ile sektör yabancılaşmaktadır.

Özelleştirmenin alt sektörel etkilerinin incelenebilmesi bakımından, Süt Endüstrisi Kurumu (SEK) özelleştirmesi uygun bir örnek olay niteliğindedir;

1963 yılında kurulan Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu (SEK), süt ürünleri sanayiinde kurulu kapasitenin % 27.4' üne sahip olmuş, açıkladığı fiyatlarla üretici ve tüketici açısından bir güvence oluşturmuş, süt fiyatı üzerine spekülasyonları önleyerek piyasayı regüle etmiştir.

1992 yılında alınan özelleştirme kararı sonrasında SEK'in 32 süt ve süt mamülleri işletmesinin tamamı 1993 - 1998 yılları arasında özelleştirilerek 69.619.759 $ özelleştirme geliri elde edilmiştir.

SEK özelleştirmesinde işletmeleri satın alanlar, 19 işletmeyi kapatmışlardır. Bunlar arasında, Türkiye'nin en çok süt üreten bölgeleri olan Eskişehir ve Burdur işletmeleri de vardır. Halen bu işletmelerden yalnızca 13'ü faaliyetlerini sürdürmektedirler. Özelleştirme öncesi süt ve süt ürünleri üretim düzeyi olan 62.776 ton/yıl, özelleştirme sonrası 25.650 ton/yıl'a gerilemiştir.

SEK'in özelleştirilmesinin ardından, boşaltılan kamu alanı, çokuluslu şirketler ile onlarla ortaklık kuran veya kurmayan yerli sermaye tarafından doldurulmuştur. İzleyen süreçte, küçük firmalar, büyük sermaye grupları tarafından satın alınarak bünyelerine katılmışlardır. Son aşamada ise, yerli ortağın çekilmesi ile piyasa yabancı ortağa kalmaktadır.

Kısaca çerçevesi çizilen gıda alanında yabancılaşma, markalar konusunda daha da belirgin olmaktadır. Bugün tüketiciye sunulan ve geçmişte orta büyüklükteki yerli sermayeye ait olan birçok süt ve yoğurt markasının mülkiyeti, çokuluslu şirketlere ait bulunmaktadır.

Bu noktada, süt sektörü özelleştirmesi ana başlıklarıyla incelendiğinde, şu gelişmelerin altının çizilmesinde yarar görülmektedir.

Öncelikle SEK işletmelerini satın alanlar, kendi firma çıkarları uyarınca, çoğu zaman içindeki makinesi, arsası vb. için satın aldıkları işletmeleri kapatmışlar, bazı fabrikaların içindeki makinaları söküp götürmüşlerdir.

Kapanan süt işleme tesisleri, üreticinin süt pazarlaması sorununu doğurmuş, bu ortamda, ülkede yaşanan yüksek enflasyon olgusuna karşın, süt fiyatları sürekli baskılanmıştır. Kaymakamların başkanlığında kurulan "Köylere Hizmet Götürme Birlikleri" nin en önemli işlevlerinden birisi, süt toplama haline gelmiştir. Toplanan sütler, belirli aralıklarla yapılan ihaleleri kazanan firmalara verilmektedir. Ancak ihalelerdeki rekabet eksikliği, yargı kararlarına da konu olmuştur.

Süreç, sütün Türkiye köylüsünden rekabete kapalı ortamlarda ucuz fiyatlarla satın alınması, buna karşılık pastörize süt ve yoğurtun kentli tüketiciye pahalı fiyatlarla satılması sonucunu doğurmuştur. Aradaki fark ise, süt alt sektöründe faaliyet gösteren yerli ve yabancı özel sektör karı niteliğine dönüşmektedir.

Türkiye süt ve süt ürünleri pazarının parasal büyüklüğü 10 milyar dolar düzeylerinde olması, Türkiye'deki büyük süpermarketlerin toplam cirosu içindeki payının da % 10 civarında bulunması, piyasanın önemini ortaya koymaktadır.

Süt - et - hububat - şeker - tütün gibi geleneksel tarımsal hammaddeler ve bunların işlenmesinden elde edilen işlenmiş ürünler pazarındaki yabancılaşmanın, özelleştirmelerin yapıldığı veya uzun süredir planlandığı ve yakın gelecekte gerçekleştirileceği bildirilen alanlarda hızla artması, yukarıda özetlenen diğer etkiler ile birlikte, ülke tarım sektöründe ve kırsal yaşamında olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

İçsel Gelişmeler : Destekleme Kapsamında Değişim

Dünya ülkelerinin hemen tümünde, tarım alanına kamusal müdahalede bulunulmakta ve sektör çeşitli biçimlerde desteklenmektedir. Tüm bu değişik destekleme modelleri, amaç konusunda ortaklaşmaktadırlar: Tarımsal üretimin sürekliliğini sağlayarak ülkenin gıda güvenliğini korumak, tarım üreticilerinin ve tüketicilerin yaşam düzeylerini yükseltmek, sektör üretiminin ulusal ekonomiye katkı oluşturması ve dış ticarette rekabet üstünlüğü elde etmesi amacına ulaşmak...

Bu genel amaçların kapsamı içinde, ülke sosyo - ekonomik yapısına göre birçok tamamlayıcı hedefler de gözetilerek tarımsal destekleme politikaları oluşturulmakta ve çeşitli araçlar kullanılarak yaşama geçirilmektedir. "Kamusal müdahale" temelinde ortaya çıkan tarımsal desteklemeler ekonominin doğal dengeleri üzerinde çeşitli değişimler ortaya çıkarmakta; kamu bütçesi, üretici ve tüketici refahı, kaynak kullanım seçimlerini etkilemekte ve son tahlilde ulusal gelir ve refah üzerinde, seçilen politikalar doğrultusunda belirleyici etkiler oluşturmaktadırlar.

Ekonominin genelinde ve toplumun hemen tüm sınıfları üzerinde farklı etkiler yaratan, çok sayıda araçla yürütülen tarımsal destekleme politikalarının sınıflandırılmaları kolay değildir.

Bununla birlikte, genel özellikleri bakımından politika araçları, ekonomideki etkileri göz önüne alınarak başlıca dört grup altında toplanabilir ; pazar fiyat desteği, doğrudan gelir desteği, dolaylı gelir desteği ve genel hizmetler olarak ta tanımlanabilecek olan diğer destekler.

Bu destekleme biçimlerinden ilkinin finansmanı tüketiciler tarafından karşılanırken; diğer üç destek aracı kamu bütçesi tarafından finanse edilir. Bu bağlamda; birinci destekleme biçimi tüketici fiyatları düzeyini, diğer üç destekleme biçimi ise vergi düzeyini yükseltmek gibi yan etkilere sahiptir.

Pazar fiyatı destekleri üretici odaklı destekleme biçimidir. Tarımsal üretimi, üretici gelirlerini ve tüm kesimlerin gelir dağılımını düzenlemede oldukça etkili bir araçtır. Taban fiyat ve fiyat primleri üreticinin ürününe bağlı olarak ödenir. Bunların yanında, iç pazarı korumak amacıyla uygulanan sınır önlemleri de (dışsatım teşvikleri ve dışalım kısıtları) bu kapsamda değerlendirilebilir.

Pazar fiyat desteklerinin en önemli olumsuzluğu, tüketici fiyatlarının artmasına olan etkisidir. Temel tarım ürünlerine talebin, içlerinde tarım üreticilerinin ve kent yoksullarının da bulunduğu toplumun dar gelirli kesimlerinde en yüksek olduğu dikkate alındığında; bu destekleme biçiminin kullanımında dikkatli olunması gerektiği ortaya çıkar.

Doğrudan gelir destekleri, üreticilere yapılan ödemelerle üretici gelirlerini artırmayı amaçlayan bir diğer destekleme aracıdır. Kullanımının giderek artmasının temelinde, piyasa dengelerini bozucu etkisinin en az oluşu gösterilir. Bununla birlikte, tarımsal altyapı sorunlarını çözmüş ekonomilerde olumlu etkilerini kolayca gösterebilmekte, tersine durumlarda üretim üzerinde beklenenin dışında sonuçlar ortaya koyabilmektedir. Başlıcaları, birim alan veya hayvan başına yapılan ödemeler, doğal afet ve zarar ödemeleri, depolama yardımlarıdır.

Dolaylı gelir destekleri, genel olarak üretim masraflarını azaltıcı etkiye sahip önlemlerdir. Tarımsal üretim girdilerine (tarım makinaları, gübre, tarımsal mücadele ilaçları, tohumluk vb.) uygulanan sübvansiyonlar, finansman kolaylıkları (piyasa faiz oranlarının altında tarımsal üretim kredi faizleri, sermaye bağışları vb.) ürün sigortalamasına verilen devlet destekleri bu başlık altında değerlendirilebilir. Sözü edilen desteklerin, uygulanan politika aracına göre değişmek üzere, üreticiye ulaşması konusunda önemli eksikliklerin yaşandığı gözlenmiştir.

Tarıma sağlanan genel hizmetler ise, diğer destekler olarak sınıflandırılabilir. Tarımsal altyapı hizmetleri, eğitim - araştırma ve yayım hizmetleri, tarım sektörüne tanınan vergi kolaylıkları, taşımacılıkta tanınan ayrıcalıklar gibi genel hizmetler, uzun dönemde tarım sektörü üzerinde maliyetleri azaltıcı etki yaratmaktadır.

Türkiye'de uzun yıllardan beri en yaygın olarak başvurulan destekleme aracı, pazar fiyatı desteklemeleri idi. Bu yöntemde hükümetler, hangi ürünleri hangi fiyattan satın alacağını belirleyerek alım yapacak kuruluşu görevlendirmekte idiler.

İlk pazar fiyat desteği uygulaması olan buğday destekleme alımlarına 1932 yılında T.C.Ziraat Bankası aracılığıyla başlanmış, 1938 yılında TMO'nun kurulması ile bu görev TMO'ne devredilmiştir. TŞFAŞ, ÇAY KUR, TEKEL, Kooperatifler, devlet destekleme alımında görev alan diğer bazı kamu kuruluşlarıdır.

1960 yılında devlet destekleme alımı kapsamına alınmış ürün sayısı 6 iken (buğday, arpa, çavdar, tütün, çay, şeker pancarı), bu sayı 1970 sonlarında 24'e çıkarılmıştır. Bu ürünler; buğday, arpa, çavdar, yulaf, pamuk, tütün, yaş çay yaprağı, şeker pancarı, soya, ayçiçeği, fındık, Antep fıstığı, kuru incir, çekirdeksiz kuru üzüm, çekirdekli kuru üzüm, zeytin, haşhaş, gül çiçeği, yer fıstığı, kolza, zeytinyağı, tiftik, yapağı, yaş ipek kozasıdır. 24 Ocak kararlarından sonra ürün sayısında tekrar azalma olmuş ve 1990 yılında destekleme kapsamındaki ürün sayısı 10'a düşmüştür (buğday, arpa, çavdar, mısır, çeltik, yulaf, tütün, şekerpancarı, haşhaş, nohut). Aynı sayı 1991 yılında 24'e, 1992 yılında ise 26'ya yükselmiştir. 5 Nisan 1994 kararlarıyla birlikte kapsama alınan ürün sayısı 9'a (hububat ürünleri, şekerpancarı, haşhaş ve tütün) düşürülmüş ve bu sayıda 2000'li yıllara kadar önemli bir değişiklik olmamıştır. 2000'li yıllarda ise, mevcut destekleme sisteminin tümüyle elemine edilerek, doğrudan gelir desteği (DGD) sistemine geçilmesi amaçlanmıştır.

Ürün destekleri konusunda bir başka gelişmede, Türkiye'de uygulanacak destekleme fiyatları düzeyinin IMF ile yapılan Stand by Anlaşması çerçevesinde verilen niyet mektuplarına konu olmasıdır. Bu bağlamda hububat, tütün, şeker fiyatları, genellikle "dünya fiyatlarına" endekslenerek istikrar programı metinlerine "yapısal kriter" olarak konulmakta, ve fiyatlar bu doğrultuda ilan edilmektedir.

Pazar fiyatı desteği yanında Türkiye'de girdi desteği (gübre, tohum, su, tarımsal mücadele ilaçları, tarımsal kredi) uygulamaları da yapılmakta idi. Ancak yine "istikrar programları" çerçevesinde, tüm girdi destekleri elemine edilmiştir.

Türkiye'de tarım alanında verilen genel hizmetler olan araştırma - eğitim ve yayım hizmetleri, denetim ve kontrol hizmetleri, hastalık ve zararlılara karşı yapılan kamu mücadelesi ve altyapı hizmetleri ise, geçmişle kıyaslandığında, etkinliğini yitirmesine rağmen halen sürdürülmektedir.

Altyapısı sorunlu, dışsal ve içsel etkilerle tarım politikaları liberalize edilen ve destek düzeyi giderek azaltılan tarım sektörü, çiftçi kayıtının da bulunmadığı ortamda, hedef kitleye yönelik politika ve strateji seçeneklerinin geliştirilemediği bu temel yapı içerisinde 21. yüzyılın eşiğine gelmiştir.

3.3.3. 2000 ve Sonrası

Türkiye tarım sektörü politikalarının değişimi, 1999 sonlarında başlayan İstikrar Programı'nın en önemli bölümlerinden birini oluşturmaktadır.

Yine bu dönemde, AB üyeliği sürecinde yayımlanan Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Program ile son İlerleme Raporu, tarım sektörü ile ilgili önemli belirlemeler içermektedir.

Son olarak, "İleri Tarım Müzakereleri" kapsamında Dünya Ticaret Örgütü Cenevre Çerçeve Anlaşması, tarım yapıları üzerinde önemli etkiler doğurmaya adaydır.

3.3.3.1. IMF - Dünya Bankası Anlaşmaları

Bu bölümde, önce Anlaşma hükümleri verilecek, ardından ortaya çıkan sonuçlar üzerinde durulacaktır.

3.3.3.1.1. IMF - Dünya Bankası Anlaşmasının Hükümleri

1999 yılı sonunda Uluslararası Para Fonu ile imzalanan Stand by Anlaşması ve bu kapsamda verilen niyet mektupları, uygulanmakta olan tarım politikalarında önemli değişiklikler öngörmektedir. Bunlar, aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir;

(i) Öncelikle destekleme fiyatlarının "dünya fiyatları" düzeyine çekilmesi, ardından girdi ve çıktıya dayalı destekleme sisteminin tümüyle elemine edilerek Doğrudan Gelir Desteği sistemine geçilmesi,

(ii) TSKB, TCZB'nın yeniden yapılandırılması,

(iii) TZDK, İGSAŞ, TÜGSAŞ, TŞFAŞ, ÇAYKUR, TEKEL'in özelleştirilmesi,

(iv) Şeker, tütün ve TSKB alanlarında kurulların oluşturulması.

IMF ile yapılan Anlaşma hükümleri, kamu bütçesi açıklarından tarımsal desteklemeleri sorumlu tutan anlayışın bir görünümü niteliğinde ortaya çıkmış ve sektörel harcamaları kısıtlama amacına odaklanmıştır. Dönemin destekleme sistemi üzerindeki etkileri şöyle açıklanabilir;

1980'li yıllardan beri süren tartışmaların istikrar programına bir yansıması niteliğinde olmak üzere, yerel fiyatların dünya fiyatlarının çok üzerinde olduğu, tarımın rekabet edebilmesi için yerel fiyatların indirgenmesi gerektiği ileri sürülmüş ve dünya fiyatı göstergesi olarak ABD tarımsal ürün borsalarının fiyatları temel alınmıştır. Bu yaklaşımın sonuca odaklı olduğu, sorunu kavrayıp çözüm üretme düşüncesine dayanmadığı söylenebilir.

Türkiye'de tarımsal üretim maliyetlerinin yüksek olmasında, tarımın altyapı sorunları ve girdi fiyatlarının pahalılığı etken olmaktadır. Ortalama işletme genişlikleri küçük, sulama olanakları kısıtlı, teknolojiyi içerememiş tarım sektörü, yaşanan yüksek enflasyon ortamında her geçen gün daha da pahalılaşan gübre - tohum - tarımsal savaşım ilacı vb. kullanmakta olup, tüm bu etkenler, üretim maliyetlerinin aşağıya çekilmesine engel olmaktadır. Tarımda yaşanan genel verimlilik düşüklüğü bu tabloda önemli bir unsur olmakla birlikte, AB ve ABD ile aynı verim değerleri ile üretim yapılan ürün gruplarında dahi aynı sorunun yaşanıyor olması, altyapı sorunları ve girdi kullanım maliyetlerinin başat konumuna işaret etmektedir.

İşte bu tablo içerisinde, (a) ABD Borsa fiyatlarının, uygulanan sübvansiyonlar bağlamında Amerika'lı üreticinin eline geçen fiyatların altında bir fiyat düzeyini yansıtması ve (b) çıktı fiyatında yerel - dünya fiyatları karşılaştırması yapılırken, aynı karşılaştırmanın girdi fiyatlarında yapılmaması[19], başka bir deyişle dünya fiyatlarından yüksek yerel girdi fiyatları ile üretim yapılıyor olmasının görmezden gelinmesi, tarımsal üretim yapıları üzerinde olumsuz etki yapmıştır. Açıklanan destekleme fiyatları bazı yörelerde üretim maliyetlerinin altında kalmış ve özellikle nadas zorunluluğu ile üretim yapılan alanlarda, üretimden vazgeçmeler gözlenmiştir.

IMF "reformlarının" Dünya Bankası Yapısal Uyum kredileri ile destekleneceği hükmü doğrultusunda, Dünya Bankası ile 2001 yılında "Tarım Reformu Uygulama Projesi (TRUP)" imzalanmıştır.

Dünya Bankası, dünya genelinde, toplam kredi hacminin yaklaşık % 20'sini tarım sektörüne ayırmaktadır. 1950 yılından bu yana Dünya Bankası ile 163 Kredi Anlaşması imzalayan Türkiye'de de, 31 Kredi Anlaşmasına konu edilen tarım sektörü, % 19.02 pay ile birinci sıradadır.

Dünya Bankası Anlaşmalarının iki belirgin özelliğinin bulunduğu söylenebilir; (a) Ulusal plan ve programların hedef ve stratejilerini yönlendirme özelliği, (b) Doğrudan kamu sektörü ve kamu yönetiminin örgütlenmesi, çalışma ilişkileri, istihdam biçimleri ve işlevlerini değiştirme etkisi.[20]

Bu bağlamda, Dünya Bankası ile imzalanan TRUP, 4 alt projeden oluşmaktadır;

- Doğrudan Gelir Desteği,
- Çiftçi Geçiş Programı (Alternatif Ürün Projesi),
- Tarım Satış Kooperatiflerinin Yeniden Yapılandırılması,
- Proje Destek Hizmetleri

Bu başlıklardan DGD, Türkiye'de uygulanan destekleme sisteminin tümüyle değiştirilmesine odaklanmaktadır.

DTÖ Uruguay Turu Sonuç Anlaşması hükümlerine göre üretimden bağımsız (de coupled) doğrudan ödemeler Toplam Destek Ölçütü'nden muaf olup indirgenmeye konu olmazlar.

Doğrudan gelir ödemelerinin "üretimden bağımsız" olmasının anlamı, devlet tarafından üreticilere yapılan ödemelerin üreticinin ürettiği ürün çeşidi ya da miktarı ile bağlantısı olmaması demektir. DTÖ'nün uygulatmak istediği DGD çeşidi budur. Halen, Avrupa Birliği'nin uyguladığı ve üretimle belli bir derecede bağımlı doğrudan gelir ödemeleri ise, hedeflenen gruplara bazı koşullara bağlı olarak yapılan telafi edici ödemeler (compensatory payments) ile piyasa fiyatı ile üreticinin eline geçmesi arzulanan fiyat arasındaki farkın "fark ödemeleri" (deficiency payments) adı altında yapılmaktadır.

DGD sistemi gelişmiş ülkeler için ticarette rekabet üstünlüğü sağlayıcı bir politika aracı iken; yapısal sorunları bulunan az gelişmiş / gelişmekte olan ülke gruplarında, uygulanan DGD sistemi, tarımsal üretim yapılarında olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir.

---

19 İktisadi olarak bir işletmenin karlılığı Kar = R - C formulü yardımıyla hesaplanmakta olup bunun açılımı Kar = (P.Q) - C şeklindedir. Burada P fiyatı, Q arz edilen miktarı, C ise maliyeti göstermektedir. Buna göre salt fiyatı veri alarak işletmeler arasındaki kar düzeyleri farklılığı konusunda bir yorum yapmak mümkün değildir. İşletmelerin kar düzeyleri arasındaki farklılıkları ortaya koyabilmek için maliyet fonksiyonlarına da bakmak gerekir. Tarım sektöründe verim artırıcı girdiler maliyetlerin oldukça önemli bir kısmını teşkil ettiği için girdi fiyatlarına bakmaksızın yorum yapmak ülkeler arasındaki karşılaştırmalarda yanıltıcı sonuçları beraberinde getirecektir.

20 GÜLER, Birgül Ayman, "Kamu Yönetimi ve Dünya Bankası", Amme İdaresi Dergisi, C:28, S:3, Ankara, 1995, s.28

Bunlara ana başlıkları ile bakmakta yarar vardır:

(a) Tarımsal üretimin en önemli gereklerinden olan finans, DGD sistemi ile tarımdan daha da uzaklaşmaktadır. Özellikle girdi desteği (gübre-tohum-tarımsal savaşım ilacı vb.), kaynağın tarımda kalmasını sağlar. Oysa DGD ödemelerinin tarıma geri dönüş oranı, yoksulluk içinde temel giderlerini karşılayamayan köylü yapısı veri iken, her geçen gün biraz daha düşmektedir.

(b) Üretimden bağımsız DGD sistemi ile Türkiye'nin çok gereksinim duyduğu üretim planlamasını gerçekleştirmek olanaksızdır.

(c) Mevcut DGD sistemi, işleyiş itibariyle, araziyi işleyeni değil mülk sahibini desteklemektedir. Anadolu'da kira ilişkilerinde mülk sahipleri, DGD ödemelerini kendilerinin almalarını koşul olarak dayatmaktadırlar. Bu bağlamda kentlerde yaşayan ve toprakla hiç ilgileri olmayan mülk sahiplerinin tarımsal desteklerden yararlandırılmaları söz konusu olmaktadır.

(d) Mevcut sistem varsıl köylüyü desteklemektedir. Halen 500 dekara kadar arazisi olanlara dekar başına 16 milyon TL ödeme yapılmaktadır. Bu çerçevede çok daha geniş araziye sahip olanlar arazilerini noter sözleşmeleri ile 500'er dekarlık bölümlere ayırıp akrabaları üzerine göstererek ödemelerden geniş oranda yararlanmaktadırlar. Buna karşılık küçük arazi sahipleri, ödemeleri almak için yerine getirmek zorunda oldukları çeşitli işlemler (belge ücreti, noter ve başvuru masrafları - yol giderleri vb..) karşılığında yapacakları masrafların alacakları ödemeleri geçmesi nedeniyle, başvuru dahi yapmamaktadırlar. Nitekim 4.1 milyon tarım işletmesinden halen 2.7 milyonu DGD ödemelerinden yararlanmak için kayıt yaptırmış durumdadırlar.

(e) Tüm girdilerin hızla pahalılaştığı bir ortamda, DGD ödemeleri neredeyse sabit tutulmakta, bu bağlamda, dolaylı da olsa tarımsal üretimi destekleme etkisi giderek zayıflamaktadır.

(f) Başvuru sayısında ve ödeme miktarındaki göreli artışlara karşın, bütçeden DGD için ayrılan kaynaklar yeterli olmamaktadır.

(g) Nihayet DGD sistemi, DB TRUP Anlaşması gereğince 5 yıllık bir süre için uygulanmaktadır, bu nedenle de geçici bir yardımdır.

3.3.3.1.2. IMF - Dünya Bankası Anlaşmalarının Uygulama Sonuçları

Dönemin tarım politikalarındaki değişime etkisi, aşağıdaki tabloda yalın olarak ortaya çıkmaktadır;

Tablo 29. Yeni tarım Politikalarının Devlet Bütçesine Etkisi : 1999 - 2002 (Milyon ABD doları)

Destek kalemleri	1999	2002
Kredi desteği	956	0
Gübre desteği	183	0
KİT'lere bütçeden aktarılan	261	138
KİT açıklarını karşılama	2213	355
Pamuk ve yağlı tohumlar primleri	205	58
TSKB'ye destek	450	0
DGD Ödemeleri	0	628
Toplam	4268	1179

Kaynak: OECD, Economic Surveys: Turkey, Ekim 2002, Tablo 36.

Görüldüğü gibi, 1999 yılında 4.2 milyar dolarlar düzeyinde olan kamusal tarım desteği, 2002 yılında 1.2 milyar dolar düzeyine gerilemiştir. Aynı rakam, 2003 yılında 2 milyar dolar düzeyinde oluşmuştur.

Destek düzeyinin azalması yanında, destekleme kapsamının değişimi çarpıcıdır. T.C. Ziraat Bankası'nın düşük faizli tarımsal kredi verme işlevinin sona erdirilmesi ile birlikte 956 milyon dolar düzeyinde olan kredi desteği, Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri'nin yeniden yapılandırılması sonrasında TSKB'ne aktarılan 450 milyon dolar düzeyindeki destek ve nihayet 183 milyon dolar düzeyindeki gübre desteği tümüyle sıfırlanmıştır. KİT'lere aktarılan kaynaklar ve yağlı tohumlar - pamuk için ödenen prim destekleri önemli oranda azaltılmıştır. Tüm bunların yerine, DGD ödemeleri konulmuştur.

1999 yılı sonunda başlayan dönemde uygulanan "tarım reformu" nun Türkiye tarım yapısı üzerinde doğurduğu sonuçlar, Dünya Bankası tarafından incelenmiş ve yayımlanmıştır.[21]

Rapor sonuçları şöyle özetlenebilir;[22]

- 1999 - 2002 aralığında, tarımsal sübvansiyonlar 6 milyar US $ azalarak 1.1 milyar US $'a inmiştir. Başka bir deyişle, tarımsal sübvansiyonların GSMH'ya oranı % 3.2'den % 0.5'e inmiştir.
- Aynı dönemde, tarımsal GSMH 27 milyar US $'dan 22 milyar US $'a inmiştir.
- Çiftçiler üzerindeki net etki, yaklaşık 4 milyar US $ tutarında yıllık zarar olmuştur.
- 2002 - 2003 reform döneminde gerek suni gübre gerekse tarımsal kimyasal madde kullanımı % 25 - 30 azalmıştır.
- Tarım kredisi faiz oranları negatiften pozitife dönmüştür.
- Kredi alan çiftçiler, borçlarını başlıca üç nedene bağlı olarak ödememişlerdir: tarımsal gelirdeki azalmalar, yüksek reel faiz oranları ve bazı çiftçilerin borçların kısmen affedilmesi yolundaki beklentileri.
- 1999 - 2001 arasında, Türkiye'de üretilen başlıca tarım ürünlerinin brüt değeri, reel olarak % 16 azalmıştır.
- Bütün ürün çeşitlerinde Türk ihracat ve ithalatının 1997 - 2002 döneminde artış göstermesine karşın tarım ve gıda ürünlerinin toplam ihracat ve ithalattaki payı düşmüştür. 2001'deki önemli orandaki devalüasyon, üretm artışı ile birlikte ihracatın artmasına yardımcı olmuş ve işlenmemiş tarım ürünü ithalatındaki azalmaya yol açan en önemli faktör olmuştur.
- 1999 - 2001 arasında hektar başına üretimin dolar eşdeğeri % 28 azalmıştır (864 US $/hektardan 621 US $/hektara). Bütün önemli tarım ürünü gruplarında genel düşüş kaydedilmiştir. Bu düşüş - % 13 ile bakliyatta en az oranda, - % 38 ile tütün şeker pancarı ve pamuğu da içeren bir kategori olan "öteki tarla ürünlerinde" en yüksek oranda gerçekleşmiştir. Hektar başına meyve değeri % 29 azalırken, hububat ve sebze değeri sırası ile % 22 ve % 23 düşmüştür. Bu dönemde hektar başına katma değer dolar bazında yaklaşık % 40 düşüş kaydetmiştir.

21 The World Bank, A Review of the Impact of the Reform of Agricultural Sector Subsidizatin, Washington D.C., March 9, 2004.
22 A.k., s: iv - vii.

- Reform döneminde toplam ekili alan, Akdeniz Bölgesi dışında bütün bölgelerde yaklaşık % 2 azalmıştır. Bu azalmanın üçte ikisi, ekili alanın (başlıca tahıl) ve nadasa bırakılan tarlaların 300.000 hektardan fazla (ekili alanın yaklaşık % 3.5'u oranında azalma) azaldığı Orta Anadolu Bölgesinden kaynaklanmıştır.

- 1999 ve 2001 arasında tarım ürünleri fiyatları, tahmini olarak % 40 düşmüştür.

- Türkiye, OECD ülkeleri arasında en düşük destekleme oranlarına sahip olan ülkeler arasında bulunmakla birlikte GSMH'nin yüzdesi olarak bu destek, OECD ülkelerindeki en yüksek destek oranlarından biridir.

- DGD programı, çiftçilerin maruz kaldığı net gelir kaybının yaklaşık % 35 - 45'ini karşılamıştır. Bu durum, tarım nüfusunun yaklaşık dörtte üçünü içeren DGD programından fiilen yararlanabilenleri etkilemektedir.

3.3.3.2. Avrupa Birliği Süreci

Yeniden Yapılanma arayışları içinde, bir başka önemli gelişme, 1999 Aralık Ayı'nda Helsinki'de gerçekleştirilen Zirve sonrasında Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne "aday ülke" statüsü kazanması sonrasında ortaya çıkmıştır.

3.3.3.2.1. Ulusal Program Hükümleri

1999 yılının Aralık Ayı'nda Helsinki Zirvesi'nde Avrupa Birliği tarafından Türkiye'ye aday ülke statüsü tanınmasının ardından, AB tarafından bir Katılım Ortaklığı Belgesi yayımlanmış olup, burada belirtilen programın ülke taahhüdü haline getirilmesi ve zaman programlamasının yapılması çerçevesinde, Türkiye tarafından ilk Ulusal Program (UP), 24 Mart 2001 tarihinde yayımlanmıştır. Ardından, bu Programın revizesi niteliğinde olmak üzere, ikinci UP yayımlanmıştır.

İkinci UP'ın "Tarım" bölümünde, ilk UP'dan sonra yayımlanan bazı kanunlara atıf yapılmakta ve bunlardan 4634 sayılı Şeker Kanunu[23] ile pancar üretiminde sözleşmeli sisteme, şeker üretiminde de kota sistemine geçildiği, 4733 Sayılı Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü'nün Yeniden Yapılandırılması ile Tütün ve Tütün Mamullerinin Üretimine, İç ve Dış Alım ve Satımına, 4046 Sayılı Kanunda ve 233 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname'de Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun[24] ile de tütün satışlarının açık artırma usulü, üretimin ise sözleşmeli olarak gerçekleştirilmesinin öngörüldüğü belirtilmektedir.

UP, AB Müktesebatına Uyum Açısından bir öncelikler listesi ve bunlara ilişkin ana unsurları da içermektedir. Liste, aşağıdaki gibidir;

a - Yatay Konulara İlişkin Düzenlemelere Uyum

- Entegre İdare ve Kontrol Sisteminin (IACS) Temel Unsurlarının Oluşturulması

- Çiftlik Muhasebe Veri Ağının (FADN) Kurulması

23 19 Nisan 2001 tarih ve 24378 sayılı Resmi Gazete
24 9 Ocak 2002 tarih ve 24635 sayılı Resmi Gazete

- Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonuna (EAGGF) Yönelik İdari Yapıların Oluşturulması,
- Organik Tarım.

b - Veterinerlik Mevzuatına Uyum

- Veterinerlik Çerçeve Kanununun Çıkarılması ve Bunun Uygulanmasına Yönelik AB ile Uyumlu İdari Yapılanmanın Oluşturulması,
- Sınır Kontrol Noktaları,
- Veterinerlik Bilgi Sistemi,
- Hayvan Hastalıklarının Kontrolü ve İzlenmesi ile Acil Eylem Planları,
- Hayvan Refahı,
- Veteriner Halk Sağlığı,
- Yem.

c - Bitki Sağlığı Mevzuatına Uyum ve Gerekli Kurumsal Kapasitenin Oluşturulması

- Bitki Pasaportu Uygulamaları ve Sınır Kontrol Noktaları Dahil Zararlı Organizmalar,
- Bitki Koruma Ürünleri (Pestisitler),
- Bitki Çeşidi Hakları,
- Tohum ve Fide Kalitesi.

d - Ulusal Kırsal Kalkınma ve Ormancılık Stratejilerinin Oluşturulması

- Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisinin ve Programının Oluşturulması,
- Ulusal Ormancılık Stratejisinin Oluşturulması.

e - Gıda Güvenliği ve Kontrolü

- Bitkisel Kökenli Gıda Maddelerinde Gıda Güvenliği,
- Süt ve Süt Ürünlerinde Gıda Güvenliği,
- Et ve Et Ürünlerinde Gıda Güvenliği,
- Diğer Tarımsal Ürünlerde Gıda Güvenliği,
- Alkollü İçkilerde Gıda Güvenliği,
- Dikey Mevzuat.

f - Ortak Piyasa Düzenlerinin Kurulması ve Tarım Piyasalarının Etkin Biçimde İzlenmesine Yönelik Yasal Dayanak, İdari Yapılar ve Uygulama Mekanizmalarının Oluşturulması

- Hububat ve Çeltik,
- Sığır ve Dana Eti,
- Süt ve Süt Ürünleri,
- Taze Meyve ve Sebze,
- İşlenmiş Meyve ve Sebze,
- Zeytinyağı,
- Şarap,
- Şeker,
- Tütün.

AB Müktesebatına Uyum konusunda gerçekleştirilen çalışmalar, II. Tarım Şurası'nın "Uluslararası Tarımsal İlişkiler ve AB'ye Uyum" başlıklı 11. Komisyonu tarafından irdelenmekte olduğundan, Komisyonumuzun çalışma alanı dışında tutulmuştur.

3.3.3.2.2. İlerleme Raporu'nun Analizi

Avrupa Birliği İlerleme Raporu, 6 Ekim 2004 tarihinde yayımlandı.

İlerleme Raporunun Tarım, Hayvan ve Bitki Sağlığı, Balıkçılık başlıklı bölümü; tarım sektörü ve kırsal alan konularında 25 üyeli AB ile Türkiye arasında karşılaştırma yapmaktadır. Rapor verilerine göre; Türkiye'nin katılımı AB tarımsal alanlarına 39 milyon hektar daha ilave edecek ve bu, 25 üyeli AB'nin tarımsal alanının % 23'ü anlamına gelecektir. Türkiye'nin tarımsal işletme yapısı, Bulgaristan ve Romanya ile benzerlikler taşımaktadır. AB 25'in 13 milyon tarım işletmesine karşılık, Türkiye'nin 3 milyon tarım işletmesi bulunmakta olup; ortalama işletme genişliği AB'de 13 hektar iken Türkiye'de 6 hektardır.

Yine Türkiye'nin katılımı AB 25'in 452 milyon tüketicisine 80 milyon daha katacaktır.

Rapor, 2000'den bu yana sürdürülen "tarım reformu" çalışmalarına karşın liberalizasyonun tam olarak sağlanamadığını ifade ederek eleştiri getirimektedir. Buna göre, müdahale alımları, girdi yardımları ve üretimle bağlantılı yardımlar gibi bütçeden finanse edilen destekler "halen" sürdürülmakte olup, ayrıca, birçok tarımsal üründe gümrük tarifesi AB düzeyinin üstünde bulunmaktadır, bazı ürünlerde yasaklar vardır. AB düzeyinin altında olmakla birlikte, dışsatım sübvansiyonları söz konusudur, tarımsal KİT'lerin özelleştirilmesi tamamlanamamıştır.

Raporun bu bölümünde yer alan ifadelerin irdelenmesinde yarar bulunmaktadır. Öncelikle, Dünya Bankası raporunda da belirtildiği gibi, "reform" sonrasında, Türkiye'de girdi yardımı kalmamış, müdahale alımlarının düzeyi önemli oranda indirgenmiştir. Gümrük tarifelerimiz, Dünya Ticaret Örgütü taahhütleri ile uyumlu olup, üyelik öncesi AB ile aynı düzeyde gümrük vergisi uygulama zorunluluğumuz bulunmamaktadır. Üretimle bağlantılı yardımlar yalnızca

beş ürüne uygulanan düşük miktarlı primler olarak sürdürülmektedir. Dünyada uygulanan dışsatım sübvansiyonlarının neredeyse tamamının AB ve ABD tarafından kullanıldığı bilinmekte iken, Rapor, parasal anlamı olmayan Türkiye uygulamalarından söz etmektedir. Hepsinden önemlisi, yokluğu hala doldurulamayan EBK, SEK, YEMSAN veri iken, kar eden ve piyasayı düzenleyen TEKEL, Şeker Fabrikaları, Gübre Fabrikaları, ÇAY KUR'un bir an evvel özelleştirilmesine vurgu yapılmaktadır.

Rapor, kullanılan 400 milyon doların üzerindeki ticaret bozucu dışsatım kredileri nedeniyle, ABD'den başta pamuk, sigara, tütün, buğday, arpa soya ve mısır olmak üzere birçok tarımsal ürün dışalımının yapıldığını ve tarımsal ürün ticaretinde 600 milyon euro' düzeyinde ticaret açığı verildiğini; buna karşılık AB ile yapılan tarımsal ticarette Türkiye'nin ticaret fazlası verdiğinin altını çizmektedir.

Raporda, her zaman olduğu gibi, kamu ve hayvan sağlığı sorunları nedeniyle Türkiye'nin uyguladığı canlı hayvan dışalım yasağı da eleştirilmektedir.

Raporun belki de en ilginç bölümü ise, "Türkiye'nin üyeliğinin etkileri" bölümünde yapılıyor. Buna göre, ilerideki bir tarihte gerçekleştirilebilecek üyeliğin etkilerini şimdiden kestirmek zor. Ancak meyve - sebze, fındık, bakliyat ve koyun eti gibi rekabet şansı olan ürünler dışında, Türkiye'nin işinin zor olduğu ve rekabetçi bir yapı için daha fazla liberalizasyon gerektiği söyleniliyor. Olası bir üyelikte, tercihli ticaret avantajları sona erecek olan Türkiye'nin tarımsal dışsatımının azalacağı, buna karşılık kısıtlamaların kalkması nedeniyle AB'nin dışsatımının artacağı belirtiliyor. Bu noktada, Rapor, çok ilginç bir öneri geliştiriyor : üyelik anındaki şoktan korunmak için, üye olmadan, geçiş sürecindeyken, AB'ye yönelik ticari kısıtlamalarınızı tümüyle kaldırın !..

Raporun bir diğer önemli saptaması ise, halen AB'de uygulanan OTP'nin Türkiye'de uygulanması halinde, AB bütçesine getireceği finansal yük ile ilgili. Buna göre, Doğrudan Gelir Desteği için 8 milyar euro, Pazar önlemleri için 1 milyar euro gerekiyor. Oysa 10 yeni ülkenin tümüne, bu alanda toplam 7 milyar euro ödeniyor. Ayrıca, kırsal kalkınma önlemleri için de 2.3 milyar euro'ya gereksinim duyuluyor. Rapor, geçiş süresinin 2025'i aşması durumunda, hesabın değişeceğini de eklemeyi unutmuyor.

Şu kısa notu belirtmekte yarar var ki, Türkiye, 2004 yılında, tarımına toplam 2.5 milyar dolar düzeyinde bir kaynak aktarıyor. Bu veri, Türkiye'de tarımın, belirtilen kalemler açısından, AB'nin 1/6'sı kadar desteklendiğinin net bir açıklaması niteliğindedir.

Diğer taraftan Rapor, tarımdaki istihdam fazlasının, sosyal açıdan önemli bir sorun oluşturduğunu belirttikten sonra, Türkiye'nin tamamlamış olduğu tarama (screening) sürecinin yeniden başlayacağını dolaylı olarak belirtiyor, Türkiye için özel geçiş süreci ve derogasyonlardan söz ediyor.

Sonuç olarak, müzakere sürecinde bir dosya kapanmadan diğerine geçmeyecek olan AB'nin, bu koşullarda tarım dosyasını kapatmasının güç olduğu ortadadır. Bu durum, AB üyeliğinin önünde engel olarak tarımın ve üreticinin gösterilmesi gibi tehlikeli bir sürece işaret etmektedir.

3.3.3.3. Dünya Ticaret Örgütü Cenevre Çerçeve Anlaşması ve Olası Etkileri

27 - 31 Temmuz 2004 tarihleri arasında Cenevre'de yapılan Dünya Ticaret Örgütü görüşmelerinden sonra, tarım alanında ortaya çıkan Çerçeve Anlaşma (Framework for Establishing Modalities in Agriculture), çoğu zaman yetersiz bir tartışma düzlemi yaratmış; daha da önemlisi Anlaşma'nın Türkiye'ye ve gelişme yolundaki ülke (GYÜ) - en az gelişmiş ülke (EAGÜ) gruplarına gelecekteki etkileri konusunda yanlış değerlendirmeler ortaya çıkmıştır.

DTÖ terminolojisinin egemen olduğu Çerçeve Anlaşma metninin anlaşılabilmesi, ancak Cenevre sürecini önceleyen gelişmelerin sağlıklı değerlendirilebilmesi ile olanaklıdır. Çünkü Cenevre, asıl olarak, Uruguay Turu sonrasında imzalanan Tarım Anlaşması hükümleri uyarınca, GYÜ taahhütlerinin son bulacağı 2004 yılında ortaya çıkan sıkışmışlığın bir sonucudur... Küresel güç merkezleri açısından Doha ve Cancun'da alınan başarısız sonuçlar, onları, Cenevre'de bir "çözüm" üretmeye ve bir anlamda taviz vermeye zorlamıştır. Ancak "verilen taviz - karşılığında alınan ödün" analizinin sağlıklı yapılması, görünenin altında yatan genel eğilimi olanca açıklığı ile ortaya koymaktadır.

Tarım ticaretinin liberalizasyonu, II. Dünya Savaşı sonrası kurulan Bretton Woods sistemi içinde, diğer sektörlerin aksine çoktaraflı uluslararası anlaşmalara konu olamamış, bunun yerine ürünler bazında yapılan ya da ikili anlaşmalarla daha dar "çözümlemeler" yaratılmaya çalışılmıştır.

GATT'ın Dünya Ticaret Örgütü'ne dönüştüğü süreçte, 1986 yılında başlayan ve çetin müzakereler sonucunda ancak 1994 yılında bitirilebilen DTÖ Uruguay Turu sonrasında imzalanan Sonuç Anlaşması (Final Act), tarım ticaretini geniş oranda liberalize eden ilk uluslararası anlaşma olarak nitelenebilir.

Uruguay Turu (UT); iç desteklerin azaltılması, pazara girişin kolaylaştırılması ve dışsatım sübvansiyonlarının indirgenmesi esaslarına dayanmaktadır. GÜ'ler açısından 6 yıllık indirim süreci 1995 - 2000 yılları arasında, GYÜ'ler için ise 10 yıllık indirim süreci 1995 - 2004 yılları arasında uygulanmıştır.

Türkiye, UT Tarım Anlaşması'nın iç desteklerin azaltılması taahhüdü kapsamına, GYÜ'ler için geçerli olan de minimis koşulları gereğince girmemiş, yüksek kote edilen gümrük vergileri nedeniyle, birkaç ürün dışında, genel olarak pazara giriş hükümlerinden ve bütçe zorlukları nedeniyle zaten kullanamadığı dışsatım sübvansiyonlarının indirgenmesi hükümlerinden olumsuz etkilenmemiştir.

İzleyen süreçte, 2000 yılı başından beri yoğun bir şekilde yürütülmekte olan resmi ve gayriresmi toplantıların devamında 2001 yılı Kasım ayında Katar'ın Doha kentinde düzenlenen Bakanlar Konferansı Tarım alanında liberalizasyon yapılabilmesine yönelik irade beyanı dışında somut bir sonuç üretemeden dağılmıştır.

2003 yılının Eylül ayında Meksika'nın Cancun şehrinde yapılan Bakanlar Konferansı ise GÜ'ler için adeta felaketin habercisi idi...Cancun'a dek ABD ve Avrupa'nın ve zaman zaman onlara eklenen CAIRNS grubunun pazarlıklarını izlemekle yetinen ve geniş anlamda kaybeden azgelişmiş dünya, Hindistan ve Malezya'nın öncülüğünde kendi istemlerini dile getirmiştir. Özellikle ABD'nin, bir avuç pamuk üreticisine yılda 12.5 milyar dolar destek verirken, GYÜ ve EAGÜ'lerden pazara giriş kısıtlarını kaldırmasını istemesinin adil olmadığı, Cancun'dan akıllarda kalan bir temel sav olarak öne çıkmıştır. Bu koşullarda Cancun tam bir fiyasko ile sonuçlanmıştır.

Cancun süreci, şu gerçeğin altını çizmiştir; ya GÜ'ler dışsatım sübvansiyonlarını korumak konusundaki ısrarlarından vazgeçecekler, ya da süreç çoktaraflı bir anlaşma açısından tümüyle tıkanacak ve yeniden mal bazında ikili anlaşmalar dönemine girilecektir...

İşte bu ortamda, "İleri Tarım Müzeakereleri" olarak adlandırılan sürecin son halkası, 27 - 31 Temmuz 2004 tarihlerinde Cenevre'de yapılan DTÖ görüşmelerinin ardından ortaya çıkan Çerçeve Anlaşma olmuştur.

UT'nun devamı niteliğinde, Cenevre'de de Anlaşma pazara giriş, iç destekler ve dışsatım sübvansiyonları olmak üzere üç temel esasa oturtulmuştur.

Pazara giriş, korunan iç pazarların kilidini açmaya yönelik bir düzenlemedir. Cenevre'de, bu alanda, bir bant uygulaması belirlenmiştir. Bant sayısı, her bant aralığına giren tarife sayısı ve her bant aralığı için uygulanacak olan indirim yöntemi bu sistemin can alıcı noktalarıdır. İsviçre formülü, lineer formül ya da karma formül, gümrük vergilerinin indirgenme hız ve oranını belirleyecektir.

Anlaşmalarda İsviçre formülünün benimsenmesi, Türkiye'nin yüksek gümrük vergileri ile koruduğu sektörler (hayvansal ürünler, endüstri bitkileri, tahıllar vb) için gümrük vergilerinin hızla düşeceği anlamına geliyor. DTÖ'nün, tarife dışı engel denetimlerini yoğunlaştıracağı ve izin belgesi gibi dışalımı engellemek için kullanılan yöntemlere yaptırım uygulayacağını öngörmek te hiç zor değil.

Dünya Ticaret Örgütü'ne kote edilen değerler üzerinden 10 yıl boyunca (1995 - 2004) yapılan indirimler sonrası, Türkiye, GTİP'lerine göre değişmek üzere, hayvansal ürünlerde % 136.5 ila % 227.5, tereyağında % 100, peynirde % 111, muzda % 147, çayda % 145, şekerde % 136.5, hububat ürünlerinde % 180 gümrük vergisi uygulama hakkına sahiptir.

Çerçeve Anlaşma, bant usulü indirimden söz ediyor. Bunun Türkçesi, yüksek gümrük vergilerinden yüksek indirimdir. Büyük olasılıkla, % 120'nin üzerindeki bant en yüksek bant olarak değerlendirilecek ve en yüksek indirime bu oranın üzerindeki gümrük vergisine sahip ürünler muhatap olacaklar.

Bu demektir ki, Türkiye açısından en hassas olan hayvansal ürünler, hububat, şeker, çay ve muzda durum giderek kötüleşecek.

Türkiye gibi tarımına yeterli finansal destek sağlayamayan ülkelerde, gümrük vergileri, iç piyasayı korumak ve üretimin sürdürülebilirliğini sağlamak açısından son derecede önemli araçlardır.

İç desteklerde bir indirim uygulaması da, GÜ-GYÜ-EAGÜ grupları için farklı sonuçlar üretebilecek nitelikte. DTÖ'nün ticareti bozucu olarak niteleyerek yasakladığı kırmızı kutu destekler (pazar fiyatı destekleri - girdi destekleri vb), aslında başta ABD ve AB'nin, en az yarım yüzyıldır büyük finansman kaynakları kullanarak üreticisine verdiği desteklerdir. Bu ülkelerde, bu destek politikalarının sonrasında oluşan sağlam tarımsal yapı, bu desteklerin üretimle bağlantısız (de coupled) olarak üreticiye yönlendirilmesine olanak tanımakta, başka bir deyişle sakınca yaratmamaktadır. Bu çerçevede, doğrudan gelir desteği gibi üretimle bağlantısız formlarda GÜ'ler, desteklerini yeniden formüle etmekte ve izin verilen Mavi Kutu destekler içinde toplamaktadır. Buna karşılık GYÜ'ler ve EAGÜ'ler, tarımsal yapı bozuklukları - yönetim sorunları ve bütçe kısıtları nedeniyle, tarımlarını yeterince destekleyememekte, desteklerini dönüştürmekte zorlanmakta, yeni destek formları da tarımın finansman açığını daha da derinleştirmektedir.

Türkiye, Anlaşma'nın de minimis hükmü uyarınca, bir destek indirgeme taahhüdü altında olmamasına karşın, krizler sonrası dönemde tarım desteklerini önemli oranda indirgemiş ve tarım sektörüne 1.2 milyar $ ila 2.5 milyar $ düzeyinde yıllık destek uygulayabilmiştir. Üstelik desteklerin büyük çoğunluğu, arazi mülkiyetine dayalı DGD uygulamaları çerçevesinde, üreticiye ulaşmamış ve tarım dışı kanallara akmıştır. Tarım desteğinin AB'de yıllık 50 milyar $

düzeyinde olması, Bush yönetiminin mevcut desteklere ilaveten ABD tarımı için 85 milyar $ daha ayırması, GÜ'ler ile GYÜ'ler ve EAGÜ'lerin kaynak kullanma adaletsizliğini çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. DTÖ Anlaşması'nda bulunan "yoksul üreticiye girdi desteği serbestisi" ise, 1999 yılından bu yana, yine Türkiye tarafından kullanılmamaktadır. Anlaşma ile % GYÜ'ler için 10 olan de minimis sınırının indirgenmesi, Türkiye'nin zaten sağlayamadığı iç destekler açısından daha da vahim bir durum yaratacaktır...

Çerçeve Anlaşma'nın üçüncü ayağı ise, dışsatım sübvansiyonları alanındadır. GÜ'ler, dışsatım sübvansiyonlarının azaltılması ve süreç içinde tümüyle kaldırılmasını benimsemiş görünmektedirler.

GÜ'lerin tıkanan görüşme sürecini aşmak için kullandıkları ve dünya kamuoyuna "büyük taviz" diye sunulan bu yaklaşım, dikkatli bir analizde, verdiği görüntüyle tamamen zıt bir sonuç üretmektedir.

ABD ve AB'nin dışsatım sübvansiyonuna ayırdığı kaynak miktarı, yıllık 15 milyar $'lar düzeyindedir. GÜ'lerin yılda 300 milyar $ düzeyinde iç destek için kaynak kullandığı düşünüldüğünde, toplam destekler içinde dışsatım sübvansiyonlarının görece daha az önemli olduğu açıktır. İşte ABD ve AB, bu noktadan verdikler sözde tavizlerle, paraza giriş ve iç destekler gibi iki büyük alanda, kendileri için yaşamsal önem taşıyan "ilerlemeler" sağlayacaklar...

Bütçe olanakları yeterli olmayan GYÜ ve EAGÜ'ler, tarımlarını ancak gümrük vergileri ile koruyabilmektedirler. Çerçeve Anlaşma ile açılan süreçte, gümrük vergilerindeki hızlı indirim, yoksul ülkelerin yoksul üreticileri için, yıkıcı sonuçlar üretecek.

Oysa GÜ'ler, bu alanda da kendi çıkarlarına bir düzenlemeyi, Anlaşma koşulu haline dönüştürmüşlerdir. Buna göre, GÜ'ler, tarifelerini düşük tutmak suretiyle, Özel Korunma Önlemleri uygulama hakkı kazanmışlardır. Böylece GÜ'ler, bir malın dışalım fiyatının o ürünün üretilebilirliğini tehdit edecek ölçüde düşük bir fiyatla pazara girmesi durumunda, dışalıma ek vergi koyma ve hatta birtakım kısıtlamalar getirme olanağına kavuşmuşlardır. Gıda yardımlarının bile ticaret aracı haline dönüştürüldüğü dünyada, bu "olanak" amacı dışında kullanılmaktadır. Buna karşılık, içlerinde Türkiye'nin de bulunduğu GYÜ'ler, Anlaşma'nın bu koruma hükmünden yararlanamamaktadırlar.

Önümüzdeki süreçte, Çerçeve Anlaşma'nın içinin doldurulmasına yönelik görüşmeler başlayacaktır. Bu süreç, tüm ülkeler için olduğu gibi, Türkiye için de yaşamsal önem taşımaktadır.

Bu sürece yönelik olarak, Türkiye kamu yönetiminin, demokratik kitle örgütleri, çiftçi örgütleri ve akademisyenlerin katkısı ile görüşme pozisyonunu hazırlaması gerekmektedir.

Daha da önemlisi, Türkiye, pazara giriş koşullarının iç piyasayı koruyamayacak duruma gerileyeceği yakın gelecek için, hem tarımın geneli, hem de ürün bazında bir planlama çalışması yapması ve bunu süratle yaşama geçirmesi gerekmektedir.

Hızlı bir tarımsal yatırım planlaması ile sulanabilir alanlarını iki katına çıkartan, arazi kullanım planlamasından üretim deseni seçimine kadar rasyonel tercihler ortaya koyan, üretici örgütlenmesinden girdi temini ve ürün pazarlamasına kadar sürecin tüm aşamalarında üretimden ve üretici - tüketici lehine çözümlerden yana olan, bilgi ve teknolojiyi tarla ile buluşturan, üretim maliyetlerini azaltıp verim değerlerini yükselten, bu çerçevede rekabet gücü yüksek bir tarım sektörü kurgulaması, süreç içindeki kalıcı çözümdür.

4. ÇÖZÜM YOLLARI

Türkiye'nin sosyo ekonomik özellikleri açısından son derecede önemli bir sektör olan tarım sektörünün, planlı bir kalkınma ilkesi doğrultusunda geliştirilmesi gerekmektedir. Bu, aynı zamanda, "eşanlı gelişme" ilkesi doğrultusunda, ülkenin bütüncül kalkınması açısından da bir zorunluluk taşımaktadır.

Türkiye tarım sektörünün düzenlenmesine ilişkin kimi değerlendirmeler aşağıda verilmektedir;

a - "Ulusal Tarım Politikası" Belirlenerek Yaşama Geçirilmelidir

- Kamu yararı ilkesi doğrultusunda, Hükümetlere göre değişmeyen, uzun erimli devlet politikası olarak uygulanabilecek bir "Ulusal Tarım Politikası" belirlenmeli, uzun ve kısa dönemli planlamalarla bu politikanın gereklerinin yaşama geçirilmesi sağlanmalıdır.
- Ulusal Tarım Politikası'nın ana ilkelerinin; Türkiye tarımsal üretiminin düşük maliyetle ve yüksek verimle sürdürülerek gıda güvenliğinin sağlanması, üretim planlamasının yapılması, gerektiğinde politikaların "kamusal karışmacılık" temelinde yönlendirilmesi, ekolojik sınırlamaları olan ürünler dışında tarımsal dışalıma son verilmesi, tarımsal gıda sanayiinin geliştirilmesi, tarımsal dışsatımın işlenmiş ürünler bazında gerçekleştirilmesi, üreticilerin örgütlenmesinin sağlanması, tarımsal pazarlama kanallarının üretici ve tüketici yararını sağlayacak şekilde kurgulanması, tarım üreticilerinin yaşam düzeylerinin yükseltilmesi gibi temel amaçları kapsaması gereklidir.
- Ulusal önceliklerle uyarlı, etkili bir tarımsal ve kırsal kalkınma stratejisi kurgulanarak yaşama geçirilmelidir.
- Türkiye'nin bitkisel ve hayvansal gen kaynaklarının, tarımsal ve kırsal fikri mülkiyet haklarının korunmasına-patentlenmesine ve ülke dışı sahiplenilmesinin önüne geçilmesine yönelik politika - uygulama birlikteliği sağlanmalıdır.
- Tarım sektörüne ve kırsal alana finansman sağlamaya yönelik politikalar geliştirilmeli, uygulama bu yönde kurgulanmalıdır.
- Kırsal yaşam kalitesini yükseltip iyileştirecek bir iskan politikasının ve bu bağlamda sosyal - fiziksel planlamanın gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır.
- Tarımsal mesleki eğitim ve yüksek öğrenimin, ülke yapısı ve gereklerine uygun şekilde düzenlenmesi; ülke tarımsal - kırsal kalkınmasında ziraat mühendisi ve veteriner hekimlerin etkin biçimde görevlendirilmesinde yarar görülmektedir.

b - Tarımsal Altyapının Düzenlenmesi

- Ülke tarımının bitkisel ve hayvansal üretim yapan işletmelerde, modern üretime izin verecek işletme büyüklüklerinden uzak yapısı, Türkiye tarımının temel sorunlarına kaynaklık etmektedir. 15 üyeli Avrupa Birliği'nin ortalama işletme genişliği 17.4 hektar iken, 10 yeni ülkenin katılımı sonrasında, 25 üyeli AB'nin ortalama işletme genişliği 13 hektara gerilemiştir. Bu rakam, halen 6 hektar ortalama işletme genişliğine sahip Türkiye'nin 2 katından fazladır. ABD'nin ise ortalama işletme genişliği, 180 hektar düzeyindedir.

İşletme genişliği, işletmenin teknoloji, bilgi ve finans kullanımı, maliyet ve verim değerlerinin gerçekleşmesi ve pazara üretim yapan niteliğinin ortaya çıkması açılarından büyük önem taşımaktadır.

Yapılan tarım sayımlarına göre ülkemizde işletme büyüklüğü giderek küçülmektedir. 1950 tarım sayımında 77.3 dekar olan ortalama işletme büyüklüğü, 1980 sayımında 64

dekar, 1991 sayımında 59.1 dekar ve 2001 sayımında 61.1 dekar olarak saptanmıştır. Halen ülkemizdeki tarım işletmelerinin % 65'inde arazi büyüklüğü 50 dekarın altında ve yaklaşık % 83'ünde arazi büyüklüğü 100 dekarın altındadır. 1000 dekarın üstünde araziye sahip işletme oranı %0.2'dir.

Bu bağlamda, Türkiye'de, tarımsal işletme genişliğinin artırılmasına yönelik çalışmaların ekonomik, hukuki ve toplumsal boyutlar dikkate alınarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Türkiye'de, uzun yıllar boyunca, işletmelerin bölünmesinin temel nedeni olarak miras hukuku gösterilmiştir.

Bu bağlamda, 22.11.2001 tarihinde kabul edilen ve 1.1.2002 tarihinde yürürlüğe giren 4721 no'lu Türk Medeni Kanunu'nun 659 uncu maddesi ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na verilen görev doğrultusunda; tarım işletmelerinin ekonomik bütünlüğünü korumak, işletme arazilerinin bölünmesini önleyerek sürdürülebilirliğini sağlamak ve miras yoluyla yapılacak paylaşımlarda işletmelerin yeterli ekonomik varlığa sahip olup olmadıklarını tespit etmek amacıyla başlatılan çalışmaların sonucunda Bakanlıkça hazırlanan "Tarım İşletmelerinin Yeterli tarımsal Varlığa Sahip Olup Olmadığının Tespitine Dair Yönetmelik", 26.1.2003 gün, 25005 sayılı Resmi Gazete'de; Yönetmelik çerçevesinde yeter gelirli tarımsal işletme büyüklükleri ile bölünemez tarımsal parsel büyüklüklerinin tespitine yönelik usul ve esasları belirlemek için hazırlanan 2003/20 no'lu "Yeter Gelirli Tarımsal İşletme Büyüklüklerinin Tespitine Dair Tebliğ" ise 30.6.2003 gün, 25154 sayılı RG'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Türk Medeni Kanunu'nun miras ile ilgili hükümleri çerçevesinde başlatılan çalışmaların devamı niteliğinde de; ülkemizdeki dokuz farklı tarım bölgesinde ve 81 ilde kantitatif kriterler (üretim vasıtalarının miktarı, üretim vasıtalarının değeri ve üretim değeri) de dikkate alınarak, toprak ve iklim özellikleri, ürün çeşitliliği, yetiştirme teknikleri ve diğer üretim faktörleri göz önünde bulundurularak optimum (ekonomik) işletme büyüklüğünün belirlenmesi ve iller bazında nispi avantaja sahip olan ürünlerin tespit edilmesi, ayrıca çok yönlü üretim yapan tarım işletmelerinde ise optimum büyüklüğün yanı sıra fırsat maliyetini üretim vasıtalarının miktarı, da belirlenmesi hedeflenmektedir.

Yapılacak çalışmalar ile iller bazında nispi avantajı olan ürünlerin belirlenmesi suretiyle, karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olan ürünlerin yetiştirilmesinin sağlanmasına, ulusal bazda üretim planlamasına gidilmesine ve desteklemelerde ürün esasına dayalı uygulamalara geçilmesine ortam yaratılmış olacaktır.

Bununla birlikte, Türk Medeni Kanunu'nun halen taşımakta olduğu, Hakim'in karar veremediği durumlarda, eşit paylaşım ilkesinin gündeme geleceği hükmü, uygulamada sorunların süreceğine yönelik bir işaret taşımaktadır.

Ayrıca, Miras Hukuku'nda sözü edilen değişikliklerin sonuç üretebilmesi için, çekişmenin Hakim önüne gelmesi gerekmektedir. Yargıya intikal etmeyen ve tescil sonucu doğurmayan işlemlerin Türkiye'deki yaygınlığı dikkate alındığında, bu konuda hukuk yoluyla anlamlı gelişmelerin sağlanacağı düşüncesine, ihtiyatla yaklaşılması gerektiği açıktır.

Bu bağlamda, ekonomik süreçler vasıtasıyla tarımsal işletme büyüklüklerinin artırılmasının hedeflenmesi yararlı olacaktır.

- Türkiye'de, teknik ve ekonomik ölçütlere göre sulanabilen arazi varlığı 8.5 milyon hektar olmasına karşın, bu alanın ancak 4.5 milyon hektarı sulanabilmektedir. Son yıllarda, yılda ancak 50 bin hektar alanın sulamaya açılabildiği düşünüldüğünde, Türkiye'nin halen 80 yıla gereksinimi olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tarımsal üretimde verimi belirleyen en önemli girdinin su olduğu ve Dünya Ticaret Örgütü kararları çerçevesinde tarım sektörünün giderek daha fazla rekabete açık hale geldiği düşünüldüğünde, Türkiye'nin sulama yatırımlarına öncelik vermesi gerektiği açıktır.

Yine bu kapsamda olmak üzere, GAP alanında halen % 13 olan tarımsal yatırım gerçekleşme oranının hızla yükseltilerek, 1.7 milyon hektar alanın tamamının sulamaya açılmasında ivedi yarar bulunmaktadır.

- Türkiye, kırsal alanda yürütülen kadastral çalışmaları hızla tamamlamak, buna bağlantılı olarak ta Çiftçi Kayıt Sistemi ve Arazi Kayıt Sistemi'ni ülke bütünü açısından sonuçlandırmak durumundadır.
- Tarıma dayalı sanayiinin geliştirilmesi, böylece hem istihdam olanaklarının artırılması hem de ürünün katma değerinin artırılarak üretici gelirlerinin yükseltilmesi yararlı olacaktır.
- Kırsal alanda gelir çeşitlendirilmesi, tarım dışı alanlardan da hane halkı gelirine katkı sağlanması, temel hedefler arasında olmalıdır.

c - Tarımsal Kamu Yönetiminde İvedi Düzenlemelere Gidilmelidir

- Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (TKİB) organizasyon yapısı sektör gereksinimlerine uygun olacak şekilde reforme edilmeli, tarım tekniğinin üretim alanlarına en hızlı şekilde aktarılmasını sağlayacak yeni bir yapı kurgulanmalıdır.
- Buna karşılık, 5227 sayılı "Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun" Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nı, taşra teşkilatı olmayan II sayılı cetvele dahil etmekte ve Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nü kapatmaktadır.

75 binin üzerinde köy ve köy altı yerleşmesi olan, nüfusunun % 35'i tarımda istihdam edilen, coğrafi yapısı geniş ve ekolojik özellikleri önemli farklılıklar arz eden bir ülkede, bu bütünü yönetebilecek, doğal kaynakları havza bazında değerlendirecek güçlü bir Tarım ve Köyişleri Bakanlığı yapısına gereksinim vardır.

Bu bağlamda, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın, 5227 sayılı Yasa'nın I sayılı ekinde sayılan Bakanlıklar arasına sokulması önem taşımaktadır.

- Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, ilgili tüm tarafların katılımına açık, şeffaf bir süreçte yeniden yapılandırılmalıdır.
- Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Yasası, tarımsal kamu yönetiminin rasyonel biçimde yapılandırılmasına izin verecek şekilde çıkartılmalıdır.
- Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 1989 yılından bu yana teknik eleman alımı yapmamaktadır. Bakanlık kadrolarının nitelik ve nicelik olarak yaşamakta olduğu aşınıma son verilerek, personel yapısında iyileştirmeler sağlanmalıdır.
- Tarım alanında, çeşitli kurum ve kuruluşlara dağılmış yetkiler TKİB çatısı altında toplanmalıdır.
- İkili bürokrasi yaratan ve bu anlamda Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın yetkilerini by pass eden Kurullara aktarılan görev ve yetki alanının, tekrar Bakanlığa devri sağlanmalıdır.
- Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün kapatılması yerine, mevcut sorunlarının çözülerek etkinlik kazanması sağlanmalıdır. Bu yolun tercih edilmemesi durumunda, toprak ve su kaynaklarının yönetilmesine yönelik yeni bir organizasyon yapısının, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı çatısı altında kurulması gerekli görülmektedir.
- Türkiye'de hastalık ve zararlıların neden olduğu üretim kayıpları dikkate alınarak,

geçmişte son derecede başarılı hizmetler yerine getirmiş olan Zirai Mücadele Genel Müdürlüğü'nün yeniden kurulmasında yarar görülmektedir.

- Tarımsal araştırma faaliyetlerine hız verilmeli, mevcut araştırma enstitüleri gerçek işlevlerini yerine getirecek şekilde reorganize edilmeli, araştırma - ekolojik bölge eşliği sağlanmalıdır. Böylece genetiğin olanakları, üretim bölgelerinde en uygun sonuçlar verecek şekilde kullanılmalı, Türkiye tohumculuğu geliştirilerek içinde bulunduğu dışa bağımlı yapıdan kurtarılmalıdır.

- TİGEM'ler, üretimi geliştiren girdiyi sağlayan, bilgiyi geliştiren ve üreticinin kullanımına sunan kamusal çiftlikler haline dönüştürülmelidir.

- Tarımsal KİT'ler, özerk - rasyonel bir yapıya kavuşturulmalı, gerekli altyapı kurularak gerçek üreticilere devredilmelidir.

- Tarım alanındaki özelleştirmelere son verilmeli, yaşanan deneyimler ışığında, üretim ve üretici açısından olumlu sonuçlar ortaya koymayan, verilen taahhütlere uyulmayan, üretici ve tüketici kesimlerin çıkarları aleyhine özel tekeller oluşturan geçmiş özelleştirmeler incelenerek, alanın kamu yararı ilkesi doğrultusunda düzenlenmesine özen gösterilmelidir.

- Avrupa Birliği Müktesebatına Uyum Çalışmaları çerçevesinde, AB'de bulunan 23 ortak piyasa düzenine karşılık gelecek şekilde, Türkiye tarımsal müdahale kuruluşları (intervention agency) ve ödeme kuruluşları (paying agency) yapıları kurulmalıdır.

- AB'de bulunan "Tarımsal Garanti ve Yönverme Fonu" (FEOGA) benzeri işlev görmek üzere, bir "Kırsal ve Tarımsal Kalkınma Fonu" kurulmalıdır.

d - Tarım Sektörünün Üretim Cephesi Düzenlenmelidir

- Tarımın yoğun teknoloji kullanarak, düşük maliyetler ve yüksek verimlerle çalışan bir yapıya kavuşması sağlanmalıdır. Bu amacın gerçekleşmesinde uygun tarımsal işletme büyüklüğü bir ilk gerektir. Bunun yanında, tüm gelişmiş ülkelerin yıllarca kullandıkları destekleme enstrümanları kullanılarak, tarımsal girdiler üretici için ucuz ve zamanında ulaşılabilir bir şekilde arz edilmelidir. Bu gereğin kamu bütçesi üzerindeki yükünü hafifletmek için gerekli önlemler, ortak kullanıma yönelik makine parklarının kurulması da dahil olmak üzere, alınmalıdır.

- Ülke tarımının gereksinim duyduğu tarımsal kamu yatırımları, yatırım öncelikleri gözetilerek gerçekleştirilmelidir. Bu bağlamda, Türkiye sulanabilir alanlarının tümüne su götürülmesi, kısa vadeli bir hedef olarak seçilmelidir. Sulama, kamu ve tarım üreticisi işbirliğince yürütülen rasyonel bir faaliyet olarak planlanmalıdır.

- Ülke ve dünya gerçekleri göz önüne alınarak, dinamik bir tarımsal üretim planlaması yaklaşımına geçilmelidir. Kamusal destekler, yalnızca bu planlamaya uygun hareket eden üretici kesimlere yönlendirilmelidir. Ülke ekolojisinde yetiştirilebilir ürünlere yönelik olarak halen sürmekte olan açıklar (yağ bitkileri, yem bitkileri, çeltik vb.) derhal kapatılmalı, üretim fazlası olan ürünlerin durumu, işleme ve dışsatım olanakları da dikkate alınarak gözden geçirilmelidir.

- Nadas alanları daraltılmalıdır. Kural olarak, yılda 450 mm. ve daha yüksek yağış alan ve yağış rejimi nispeten düzenli olan alanlarda nadas gereksizdir. Bu koşulu sağlayamayan alanlarda ise, özellikle baklagil ve yem bitkileri ekimi yapılarak nadas alanları daraltılabilir. 1980'li yıllarda TMO'nun desteği ile, baklagil ekimleri ile nadas alanları önemli oranda geriletilmiş idi. Ancak bu alandan da TMO'nun çıkarılması, sözkonusu gelişimi engellemiştir. Ayrıca ülkenin yem açığı veri iken, özellikle korunga gibi kurağa dayanıklı yem bitkilerinin yeterli ekim alanı bulduğu söylenemez.

- Ülkenin özellikle sahil kuşağı, ikinci ürün ekimine elverişli ekolojik koşullara sahiptir. İkinci ürün olarak, ülkenin açığı bulunan yağ bitkilerinin (mısır, susam, ayçiçeği, soya) ekiminin desteklenmesi gerekmektedir.

- Tüm dünyada son yıllarda, tarım bağlantılı çevre duyarlılığı öne çıkarılmaktadır. Bu noktada, gelişmiş ülkeler ile Türkiye'nin gübre ve ilaç kullanım değerlerinin karşılaştırılması yararlı olacaktır. Uyguladığı Ortak Tarım Politikası (OTP) ile tarımsal üretim değerlerinde çok önemli artışlar sağlayan AB ülkelerinde, 1960-90 yılları arasında gübre kullanımı 3 kat artmıştır. Bu bağlamda, Fransa'da 295 kg., Yunanistan'da 170 kg. olan hektara gübre tüketimi, Türkiye'de 83 kg.dır. Tarım ilaçları kullanımında da benzer bir tablo söz konusudur. A.B.D.'de 3.514 gr., Almanya'da 2.346 gr., İsviçre'de 5.146 gr. olan hektara etkili madde üretimi, Türkiye'de 500-600 gr.dır. "Çevreyi dışlamayan kalkınma" kavramı, ekonomik gelişme ile sağlıklı çevreyi yaratma ve koruma amaçlarının, çelişen hedefler olmadığını söyler. Bu bağlamda Türkiye ne tarımsal üretimin vazgeçilmez girdisi olan gübre kullanımı ve ne de üretimin kalite ve kantite açısından en önemli belirleyicilerinden olan tarım ilaçları konusunda, üretimin miktar ve kalitesini sınırlayacak bir azaltmaya gidebilecek konumda değildir. Dünya ekseninde sürdürülmesi gereken çevre politikalarının gerekli kıldığı yükün paylaşımındaki adalet ilkesi, "kirleten öder" kavramı ile birlikte, gelişmiş ülkelerin sorumluluklarını öne çıkarmaktadır.

- Bununla birlikte, Türkiye'nin, doğru ve etkin gübre ve ilaç kullanımı, gereksiz kullanımların önlenmesi, tarımsal arazi, toprak ve su kaynaklarının korunması konularında gerekli önlemleri geliştirmek zorunluluğu bulunmaktadır. Bu bağlamda, tüm tarımsal girdilerin uzmanlık alanlarına göre yalnızca ziraat mühendisi ve veteriner hekimler tarafından satılmasına olanak tanıyacak yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi zorunludur. Zirai mücadele ilaçlarının reçete ile satılmasının sağlanması gereklidir.

  Bundan da öte, 2003 AB OTP Reformunda da altı çizildiği üzere, çevreye, bitki ve hayvan sağlığına, hayvan refahına saygı gösteren iyi tarım uygulamalarını gerçekleştirmek üzere, "tarımsal danışmanlık çerçevesi" nin gecikmeden kurulması zorunludur.

- Türkiye taahhütlerine rağmen 1997 yılından bu yana kasaplık sığır dışalımı yapmamakla beraber, çok önemli miktarlarda kaçak hayvanın yurda sokulduğu bilinmektedir. Üreticinin ekonomik çıkarları ve halk sağlığı düşüncesi çerçevesinde, kaçak hayvan girişine yönelik etkili idari ve ekonomik önlemlerin yaşama geçirilmesinde zorunluluk bulunmaktadır.

- Hayvancılık iki temel açıdan, Türkiye için çok önemlidir. Öncelikle, ekolojinin bitkisel üretime dahi çok sınırlı olanaklar tanıdığı Türkiye kırsalının geniş alanlarında, hayvancılık tek önemli gelir kaynağıdır. Bu yönüyle, hayvancılığın dikkatle değerlendirilmesi bir zorunluluktur. Bundan başka, olası Türkiye-AB entegrasyonunda en hassas üretim dalı hayvancılıktır. Özellikle Kuzey Avrupa ülkelerinin karşılaştırmalı üstünlükler bazında hayvancılıktaki ekolojik avantajları bir gerçekliktir. Türkiye'nin şimdiden, bu gerçeği dikkate alarak hayvancılık politikalarını şekillendirmesi gereklidir.

- Bu çerçevede çayır meraların tespit tahdit ve tahsisi çalışmaları bir an evvel tamamlanmalı, ıslahı da kapsayan bu çalışmalar ile artırılan doğal yem kapasitesi ile hayvansal üretim maliyetleri düşürülmelidir.

- Ayrıca, 'yem bitkileri üretim alanlarının artırılması' konusunda gerçekçi adımlar atılmalıdır.

- Üretiminden değerlendirilme aşamalarına kadar tüm sektör, yetişmiş ara insan gücünün üretilmesi ve teknolojinin kullanılması da dahil olmak üzere, planlanmalı ve desteklenmelidir.

- Gıda sanayiinin geliştirilmesine özel bir önem verilmelidir. Üretim deseninde ileri - geri bağlantılara sahip ürünlere ağırlık verilmeli, katma değeri yükselten işleme süreçleri kurgulanarak tarım geliştirilmelidir. Türkiye, işlenmemiş tarım ürünü dışsatımına son veren bir tarım ticareti yapısına ulaşmayı, kısa vadeli hedef olarak seçmelidir.

e - Örgütlenme ve Pazarlama Cephesi Düzenlenmelidir

- Örgütsüz tarım üreticisinin, ürününe ve çıkarlarına sahip çıkacak şekilde örgütlenmesi önündeki yasal - ekonomik - psikolojik engeller kaldırılmalı, süreç kamusal desteğe konu olmalıdır.
- Hububattan meyve sebzeye, hayvancılıktan çiçekçiliğe kadar tüm alt üretim dallarında, üreticinin ürününe sahip çıktığı, pazarlama kanallarını yönettiği kooperatif yapı, geniş halk kesimlerinin yaşam koşulları üzerinde olumlu etkiler yapacaktır. Bu gelişimin dışındaki hal ve borsa yapıları, sahipleri üretici ve tüketiciler olacak şekilde, tümüyle yeniden kurgulanmalıdır.
- Tarım kesiminin, üreticisinden başlayıp mühendisine uzanan zincirde, ülkeyi değiştiren - geliştiren bir çizgide etkili bir siyaset gücü oluşturması yolunda kırsal alan eğitimi çalışmaları yapılmalıdır.

5. HEDEFLER ve STRATEJİLER

Türkiye'nin AB ye üyelik sürecinde tarımsal ve kırsal altyapı sorunlarının çözümü birincil öncelik taşımaktadır. Bu sorunlar çözülmeden ortalama üretim maliyetlerinin düşürülmesi, verimliliğin yükseltilmesi ve dünya ile rekabet edebilir bir tarımsal yapının oluşturulması olanaksızdır.

Tarımsal ve kırsal yapıyı geliştirmek için gerekli yasal düzenlemeler bir an evvel hayata geçirilmeli ve uygulamanın da bu doğrultuda gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır.

Türkiye'nin bir arazi kullanım planlaması çerçevesinde sektörel önceliklerini belirlemesi ve bu kapsam içerisinde tarımsal arazilerin kullanımının planlanması, toprak ve su kaynaklarının korunarak geliştirilmesi, üretim planlaması yapılması, etkin bir üretici örgütü yapısının kurulması, sağlıklı pazarlama kanallarının oluşturulması, tarım sanayi bütünleşmesinin sağlanması, çiftçi ve teknik elaman eğitimi, sağlıklı tarımsal veri tabanının oluşturulması; sektörün önündeki öncelikli çalışma alanlarıdır.

Yukarıda çerçevesi çizilen tarımsal ve kırsal politika öncelikleri, aşağıda kısa, orta ve uzun vadede gerçekleştirilecekler olmak üzere detaylandırılmaktadır.

Konular	Kısa Vade (1-3 yıl)	Orta Vade (4-7 yıl)	Uzun Vade (8-15 yıl)
Tarımsal veri tabanının oluşturulması	Türkiye, Sektör sorunlarının çözümlerine yönelik sağlıklı politikalar gerçekleştirebilmek için tarımsal veri tabanı çalışmalarını kısa dönemde tamamlamak durumundadır. Bu çerçevede; IACS, FADN, ÇKS, Hayvan Kimlik Sistemi, Toprak ve Su Kaynakları, Gen Kaynakları veri tabanı sağlam bir yapıya kavuşturulmalıdır. Bu çalışmalarda gerçek bir çiftçi ve tarımsal arazi tanımlamasının yapılarak çalışmaların bu temelde yürütülmesinde büyük yarar bulunmaktadır. Bu çalışmaların ülke çapında ortaklaştırılması ve ilgili tüm taraflarca kullanılabilir bir formda oluşturulması önem kazanmaktadır. Kadastro çalışmaları mevcut yasal, yöntemsel, finansman sorunları çözülerek ülke genelinde hızlandırılmalıdır.	Tamamlanmış olan ülkesel bazlı veri tabanı bilgilerinin sürekli olarak güncellemesi sağlanmalıdır. Kadastro çalışmaları ülke genelinde tamamlanmalıdır.	
Tarımsal finansmanı sağlayacak bir yapının oluşturulması	Türkiye'nin AB üyelik sürecinde rekabet düzeyini yükseltebilmesi için tarım sektörüne bu güne dek ayırdığından çok daha fazla bir kaynak tahsisi zorunludur. Bu çerçevede, AB de bulunan FEOGA benzeri bir kaynağın oluşturularak tarım sektörü ve kırsal alana sürekli bir finansman akışının sağlanması gereklidir. Söz konusu fonun kaynakları, AB de olduğu gibi tarımsal vergiler ve harçlar, gümrük vergileri, KDV den ve GSMH dan ayrılan bazı paylar yanında diğer kaynaklar olarak belirlenebilir.		
İşletme ölçeklerine ilişkin çalışmalar	Arazi toplulaştırma yasasının bir an önce çıkartılması ve arazi toplulaştırma işlemlerinin Tarım Bakanlığının çatısı altında bir tek kuruluş tarafından yürütülmesi gereklidir. Bu konuda deneyimli potansiyelin ve bilgi biriminin Bakanlık bünyesinde toplanması. Üretici örgütlülüğü ve ortaya çıkan güç birliği çerçevesinde, küçük üreticilerinde üretim pazarlama alanında, daha büyük üreticilerin davranışlarını pazarda ortaya koyabilecekleri yapılar oluşturulmalıdır. Tarımsal destekleme modelinin, bitkisel ve hayvansal işletmeleri büyütme amacı doğrultusunda organize edilmelidir.	Arazi toplulaştırma çalışmalarının öncelikle sulanan alanlarda ülke çapında tamamlanmalıdır. Kamu kaynaklı büyük yatırımların altyapısının esas olmak üzere kamulaştırma yerine arazi toplulaştırma marifeti ile alan tahsisi yapılmalıdır. Örneğin; karayolları veya demir yolları geçitleri için alan sağlanması gibi. Ekonomik araçlar ve gerektiğinde kamusal araçlar kullanılarak, arazi ofisi gibi yaklaşımlarla, işletme büyüklükleri arttırılmalıdır. Ortalama işletme genişlikleri 9 hektar düzeyine getirilmelidir.	Arazi toplulaştırma çalışmalarının kuru tarım alanlarında da ülke çapında tamamlanmalıdır. Ortalama işletme genişlikleri 13 hektar düzeyine getirilmelidir.
Organize bitkisel ve hayvansal üretim alanlarının oluşturulması	Bitkisel ve hayvansal üretimin belirli alanlarda yoğunlaştırılması, ekonomik anlamda önemli dışsallıklar yaratacaktır. Bu çerçevede, altyapısı tamamlanmış organize tarım bölgelerinin oluşturulması, ölçek ekonomisi sağlayarak yararlı sonuçlar üretecektir. Bununla birlikte, oluşturulan bölgelerden öncelikle örgütlenmiş üreticilerin yararlanması, alanın yabancı sermaye tarafından salt şirket karına yönelik kullanılmasının engellenmesi, bu alanlarda AR-GE de dahil olmak üzere özel bir kamusal destekleme mekanizmasının oluşturulması yararlı olacaktır. Buna yönelik endişeleri de test etmek üzere, Türkiye'nin belirli bölgelerinde pilot proje ler başlatılmalıdır.		

Tarımsal KOBİ sisteminin oluşturulması	KOSGEB tarafından yürütülen sistem, önemli finansman desteği ile imalat sanayinde çalışan KOBİlerin gelişimine önemli katkı sağlamaktadır. Aynı sistemin tarımsal sanayi tesisleri tarafından da kullanılabilir şekilde oluşturulması, tarım sanayi entegrasyonu için büyük yararlar sağlayacaktır.	KOSGEB in tarımsal KOBİ lere çeşitli alanlarda sağlayacağı destek sürdürülmelidir.	
Tarım - Sanayi bütünleşmesi	Tarımdan sağlanan katma değerin yükseltilmesinde, tarım - sanayi bütünleşmesinin sağlanması büyük önem taşımaktadır. Bu bakımdan, tarımsal sanayinin desteklenmesinde yarar vardır.Diğer taraftan, tarımsal sanayi tesislerindeki eksik kapasite kullanımı sorunu, merkezi ve bölgesel planlama çerçevesinde yeniden değerlendirilmelidir.		
Sulanan alanların arttırılması	Türkiye de teknik ve ekonomik ölçütlere göre sulanabilir 4,0 milyon hektar tarım alanı hala sulanamamaktadır. Bu alanların sulanması, tarımın rekabet gücünün ve verimliliğinin arttırılması için yaşamsal önem taşımaktadır. Bu çerçevede, ülkenin, kısa vadede 1 milyon hektar alanı sulamaya açması gerekmektedir. Ayrıca GAP bölgesinde tarımsal projelerin gerçekleşme oranı %13 düzeyinde bulunmaktadır. GAP bölgesinde barajı tamamlanmış 1,4 milyon hektar alan halen sulanamamaktadır. Bu çerçevede, GAP bölgesinde kısa vadede 300.000 hektar alan sulamaya açılmalıdır. Sulama projelerinin basınçlı sistemler olarak kurulması gereklidir. Mevcut sistemler, bu hali ile toprak yapısına zarar vermekte olup, süratle yeniden yapılandırılmaları gerekmektedir. Sulama birlikleri ve kooperatiflerin mevcut yasal, yönetimsel sorunları giderilerek sulama randımanın arttırılması gerekmektedir.Sulama projeleri tarla içi geliştirme hizmetleri ile eş zamanlı olarak yürütülmelidir. Bunun için yeterli kaynak sağlanmalıdır.	Ülke genelinde 1,5 milyon hektar alan sulamaya açılmalıdır. GAP bölgesinde 500.000 hektar alan sulamaya açılmalıdır. Sulama sistemlerinin modernizasyonu tamamlanmalıdır.Toprak koruma, arazi ıslahı, tuzluluk gibi ivedi tarımsal altyapı projeleri tamamlanmalıdır.	Ülke genelinde 1,5 milyon hektar alan sulamaya açılarak sulanabilir tüm bölgelere su götürülme işlemi tamamlanması sağlanmalıdır. Bölgeler arası su transferi yapılarak sulanamayan alanlar sulamaya açılmalıdır.GAP bölgesinde 600.000 hektar alan sulamaya açılarak GAP bölgesinde sulama yatırımları tamamlanmalıdır. Tarla içi geliştirme hizmetleri tamamlanmalıdır.
Arazi Kullanım Planı ve Tarımsal Üretim Planlaması	Ülke arazisinin uygun sektörel kullanımını belirleyecek arazi kullanım planları kısa vadede tamamlanmalıdır. Tarım arazileri içerisinde mutlak tarım arazilerinin belirlenerek amaç dışı kullanımın mutlaka önlenmesi gerekmektedir. Bu çerçevede ülke içi ve uluslararası düzlemin gereklerine uygun bir tarımsal üretim planlamasının yapılması gerekmektedir.	Oluşturulan arazi kullanım planlarının, kullanımda meydana gelen değişikliklerin de güncelleştirilerek sürekli olarak izlenmesi gerekmektedir.	
Bitkisel üretim alanında	TİGEM ve TAGEM' lerin işbirliği ile bitkisel ve hayvansal üretimin çoğaltım materyallerinin teminine yönelik güçlü bir organizasyon ve iş birliğinin oluşturulması. Kendine döllenen çeşitlerde ülkenin sertifikalı tohumluk ihtiyacının karşılanmasına yönelik çalışmaların hızlandırılması zorunludur. Kısa vadede ülkenin yağ bitkileri açığının, artan sulanabilir alan miktarı ve ikinci ürün projesi kapsamında uygun desteklerle kapatılması gereklidir. Yem bitkileri ve bakliyat ekimi sureti ile ülke nadas alanlarının 500.000 hektar daraltılması gereklidir.	Kendine döllenen çeşitlerde ülkenin sertifikalı tohumluk ihtiyacının orta vadede tümü ile karşılanmalı, TİGEM' ler bu konuda daha çok işlev sahibi olmalı.Ülke çeltik açığının kapatılması gereklidir. Sulama alanlarının genişletilmesi ile 1 milyon hektar nadas alanın daraltılması gereklidir.	Yabancı döllenen çeşitlerde yerli tohum üretimi kapasitesinin arttırılarak, ülke uzun vadede dışa bağımlılıktan kurtarılmalıdır.İlave 2 milyon hektar nadas alanın daraltılması ile nadas alanlarının tümü ile ortadan kaldırılması gereklidir.

Hayvancılık alanında	Alternatif ürün projesi kapsamında tek ve çok yıllık yem bitkilerinin programa alınması ve ekim alanlarının arttırılması gereklidir.Mera ıslahı çalışmalarına daha etkin bir şekilde devam edilmelidir.Gümrüklerdeki önlemlerin etkinleştirilmesi ile, yasal olmayan tarımsal ürün girişinin tümü ile önlenmesi gereklidir.Hayvansal üretimin girdi maliyetlerinin düşürülmesi, özel faiz oranlı kredilendirme gibi hayvancılık sektörünün ortalama işletme maliyetlerinin düşürülmesi ve rekabet gücünün yükseltilmesi gereklidir.	Mera bitkilerinin ıslahı çalışmalarına devam edilmelidir. Hayvan hastalıklarından ari pilot bölgeler oluşturulmalıdır.	
Destekleme Sistemi	DTÖ taahhütleri içerisinde kalınarak, doğrudan gelir desteğinin verime, ürüne, bölgeye göre farklılaştırılması dikkate alınarak, üretim planlamasının bir aracı olan DGD sistemi yeniden düzenlenmelidir. DTÖ Uruguay turu tarım anlaşması hükümleri uyarınca yoksul üreticiye girdi desteği verilmelidir..	DGD sisteminin ürünü destekler ve üretim planlamasına izin verir bir şekilde yürütülmesi sağlanmalıdır.	DGD uygulamasının AB tarafından 2007 yılında tümü ile uygulamaya konulacak olan "Tek Ödeme Planı" sistemine uygun hale getirilmesi gereklidir.
Tarımsal kamu yönetiminin yeniden yapılandırılması	Tarım ve Köyişleri Bakanlığının teşkilat yasası taşra teşkilatı da dahil olmak üzere çıkarılmalıdır. TKB nin 5227 sayılı yasanın ekindeki 2 sayılı cetvelden çıkarılması gereklidir. Bu Çerçevede Bitki Yetiştiriciliği ve Sağlığı, Hayvan Yetiştiriciliği ve Sağlığı, Yem ve Gıda Kontrol Hizmetleri, Su Ürünleri, Kırsal Kalkınma Genel Müdürlükleri bu kapsamda kurulmalıdır. 1989 yılından beri teknik eleman almayan Bakanlık merkez ve taşra teşkilatı teknik eleman ve sağlık personeli ile desteklenmelidir. TKB nin çeşitli bakanlıklar, müsteşarlıklar, kurumlar ve genel müdürlüklere dağıtılmış yetkilerinin Bakanlıkta toplanmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirilmelidir.AB uyum sürecinde ortak piyasa düzenleri altında çalışacak müdahale ve ödeme kurumları oluşturulmalıdır.Tarımsal KİT'lerin işletmecilik özellikleri yükseltilerek piyasa regülasyonu görevlerini eksiksiz yerine getirmeleri sağlanmalıdır.		
Organik Tarım	Organik tarıma geçiş sürecinde, maliyet unsurunu azaltacak şekilde özel amaçlı DGD ve kredilendirme uygulaması yapılmalıdır.Küçük ölçekli üreticilerin kontrol ve sertifikasyon masraflarının ağırlığı karşısında organik tarıma yönelebilmeleri için TKB elamanlarınca yalnızca bu amaca yönelik kontrol hizmetini yapabilmelerine yönelik düzenlemenin gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır.	Organik tarımın ihracat kapasitesini arttırmak ancak, ihracatın bileşiminin işlenmiş ürün şeklinde ve ürünün katma değerinin ülkede kalmasını sağlayacak şekilde düzenlenmesiyle mümkündür. Organik tarım uygulamalarının geniş alanlarda yapılarak ekonomik anlamda dışsallıklardan yararlanılan bir bölgesel yapılanma sağlanmalıdır.	
Tarım Sigortaları	2090 sayılı yasa üreticinin tüm mal varlığının %40 ının kaybolması koşulunu araması ve yeterli ödenek aktarılmaması nedeni ile uygun bir koruma şemsiyesi sağlayamamaktadır. Tarım sigortaları yasasının bu eksiklikleri giderecek şekilde oluşturulmasında büyük yarar vardır.Tarım sigortaları sisteminin ülkemiz yapısına uygun İspanya'nın baz alınarak kurulması yararlı olacaktır. Aynı zamanda sistemin yeterli kaynak ile desteklenmesi gereklidir.	Orta vadede tarım sigortaları sistemi; üreticiyi doğal afetlerin ekonomik sonuçlarından korurken, sistemin kamu bütçesine olan yükü zaman içinde azalacak, aynı zamanda kayıt sistemi ve üretim planlamasına da destek olunacaktır.	Tarım sigortaları ve sözleşmeli üreticilik sistemi, üretici gelirlerinin garanti edilmesini ve istikrarını sağlayacaktır.

Tarımsal danışmanlık	Gündem 2000 çerçevesinde, AB' nin 2003 Haziran'ında yürürlüğe soktuğu OTP reformu ile devlet ve üretici tarafından ortaklaşa desteklenen bir tarımsal danışmanlık sistemi kurulmuştur. "Zorunlu Çapraz Uyum" önlemleri sürecinde gıda - çevre - bitki ve hayvan sağlığı - hayvan refahı standartlarını karşılayamayan üreticilerin doğrudan ödemelerinin bir kısmı kesilerek "modülasyon" çerçevesinde kırsal kalkınma önlemlerine aktarılmaktadır. AB üreticilerin bu standartları ancak teknik bilgi yardımı alarak karşılayabileceklerini düşünen komisyon, tarımsal danışmanlık çerçevesi kurmuştur.Bu sistemin Türkiye içinde kurulması gerekli ve yararlıdır. Etiketten tarlaya izlenebilirlik sürecinde, kayıtları ile uyumlu olmayan girdi kullanan ve uygulamayı gerçekleştiren tarım danışmanı işletme sahibi ile birlikte sorumlu tutulacaktır. Bu çerçevede belirli işletme büyüklüklerinin üzerindeki tarımsal işletmeler için giderek azalan oranlarda devlet destekli tarım danışmanı istihdamı zorunlu tutulmalıdır. Yine bu çerçevede olmak üzere zirai mücadele ilacı, veterinerlik ilaçları, gübre tohum, yem ve benzeri girdilerin yalnızca ilgili teknik elemanlar tarafından satılmasına veya teknik elemanların bu işletmelerde sorumlu yönetici olarak çalıştırılması uygun olacaktır.		
Biyoteknoloji	Biyoteknoloji konusunda Türkiye kendi AR-GE faaliyetlerini laboratuvardan tarla denemelerine kadar tüm süreç için finansman ve insan kaynağı açısından hızla geliştirmelidir. Bununla birlikte biyoteknolojinin ülkemiz tarımında yeni bağımlılık ilişkileri yaratmaması, insan / hayvan / bitki sağlığı ve biyoçeşitlilik üzerinde olumsuz etkiler yaratması ve gen kaynaklarımızın korunmasına yönelik duyarlılık arttırılarak sürdürülmelidir.		
Yasal düzenlemeler	Lisanslı Depoculuk Yasası, yasanın en etkin uygulandığı ABD örneğinde olduğu gibi Tarım ve Köyişleri Bakanlığı altında ve kamu destekleme sisteminin bir aracı olacak şekilde çıkartılmalıdır. Tarım Bakanlığı Teşkilat Yasası çıkartılmalıdır. Tarım Sigortaları Yasası çıkartılmalıdır. Organik Tarım Yasası çıkartılmalıdır.Biyo Güvenlik Yasası çıkartılmalıdır.Tarım Çerçeve Yasası çıkartılmalıdır.Toprak Koruma Yasası çıkartılmalıdır.Arazi Toplulaştırma Yasası çıkartılmalıdır.		

KAYNAKÇA

AGENOR, Pierre-Richard, The Economics of Adjustment and Growth, (Ch. 14: Structural Adjustment: Agriculture, Trade, and the Labor Market), The World Bank, Academic Press, Washington DC, 2000, s. 516 - 551

Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Turkey's Contribution to the 2001 Progress Report, Annex : 6 Privatization, Ankara, 2001

AKSOY, Suat, GÜN, S. ve GÜLÇUBUK, B., "Tarım Topraklarının Parçalanması ve Miras Hukuku", TMMOB ZMO Ziraat Mühendisliği IV. Teknik Kogresi, Ankara, 1995

AYDIN, Zülküf, "Yapısal Uyum Politikaları ve Kırsal Alanda Beka Stratejilerinin Özelleştirilmesi : Söke'nin Tuzburgazı ve Sivrihisar'ın Kınık Köyleri Örneği", Toplum ve Bilim, Bahar '88, Ankara, 2001, s. 11 - 31

BORATAV, Korkut, Tarımsal Yapılar ve Kapitalizm, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara, 1980

BORATAV, Korkut, Türkiye İktisat Tarihi 1908 - 1985, Gerçek Yayınevi, Yeni Dizi:1, Ankara, 1998 (Altıncı Baskı)

ÇAĞLAR, Yücel, Köy, Köylülük ve Türkiye'de Köy Kalkınması Sorunu, TZD Yayınları, Ankara, Eylül 1986

Devlet Planlama Teşkilatı, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Köye ve Köylüye Neler Getiriyor, DPT Yayın No : 751, Ankara

Devlet Planlama Teşkilatı, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Türk Köylüsüne Ne Getiriyor, Ankara, 1979

Devlet Planlama Teşkilatı, Türkiye Tarımında Sürdürülebilir Kısa Orta Uzun Dönem Stratejileri, Ankara, 1999

Devlet Planlama Teşkilatı, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara, 2000

Devlet Planlama Teşkilatı, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Tarımsal Politikalar ve Yapısal Düzenlemeler,Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2000

DİE, 1998 Türkiye İstatistik Yıllığı. Yayın No : 2240, Ankara.

DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

DİE, 2001 Genel Tarım Sayımı Köy Genel Bilgileri, Yayın no: 2898, Temmuz 2004, Ankara

DİE, 2001 Genel Tarım Sayımı Tarımsal İşletme (Hanehalkı) Anketi Sonuçları

DİE, 2002 Tarım İstatistikleri Özeti

DİE, 2002 Türkiye İstatistik Yıllığı

Devlet İstatistik Enstitüsü, Türkiye İstatistik Yıllığı, 2003, Yayın No.2895

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983, T.C. Başbakanlık DPT, Ankara, 1979

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1978 Yılı Programı, T.C. Başbakanlık DPT, Ankara, 1978

ERAKTAN, Gülcan, YILDIRAK, Nurettin, Türkiye'de Kırsal Kalkınma Stratejileri ve Politikaları, Friedrich Elbert Vakfı, İstanbul, 1989

ERAKTAN, Gülcan, Tarım Politikası Temelleri ve Türkiye'de Tarımsal Destekleme Politikası, Ankara, 2001

ERTUĞRUL, Cemil, "AB'nin Dönüşümü ve Gümrük Birliği", Küreselleşme ve Türkiye Tarımı, TMMOB Ziraat Mühendisleri ODASI Sempozyum Bildirileri, Ankara, Ocak 2002, s. 190 - 208

FAO, Agriculture in Turkey, T.C.Ziraat Bankası Matbaası, Ankara, 1996

Friedrich Ebert Vakfı, Kırsal Kalkınma Projeleri ve Yerel Yönetimler, İstanbul, 1993

FRIEDRICH EBERT STIFTUNG, Dünya Ticaret Örgütü'nün Tarım Anlaşması ve Türkiye, İstanbul, 1998

GERAY, Cevat, "İşlendirme Açısından Kırsal Gelişme Yöneltilerimiz", A.Ü. SBF Dergisi, Ankara, 2000

GÜNAYDIN, Gökhan, TODAİE Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1998

GÜNAYDIN, Gökhan,TMMOB Ziraat Mühendisleri ODASI Tarım Politikaları Yayın Dizisi No:3, Ankara, 2002

GÜNAYDIN, Gökhan, "Küreselleşen Piyasa, Yoksullaşan Köylü", Liberal Reformlar ve Devlet, KİGEM Sempozyum Bildirileri, Ankara, Nisan 2003, s. 43 - 121

GÜNAYDIN, Gökhan, "Türkiye Ekonomisinin Tarımsal Yapısı ve Gelişimi", Türkiye Ekonomisi, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1579, Eskişehir, Ekim 2004, s. 101

GÜLER, Birgül Ayman, "Kamu Yönetimi ve Dünya Bankası", Amme İdaresi Dergisi, C:28, S:3, Ankara, 1995, s.28

İNAN, Hakkı ve arkadaşları, "Türkiye'de Tarımda Kırsal Kesim Örgütlenmesi", TMMOB ZMO Ziraat Mühendisliği V. Teknik Kogresi, Ankara, 2000

Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl), T.C. Başbakanlık DPT, Ankara, 1963

Kalkınma Planı İkinci Beş Yıl 1968-1972, DPT Yayını, Ankara, 1967
KAZGAN, Gülten, Tarım ve Gelişme, İstanbul Bilgi Üniversitesi yayınları, Aralık 2003, İstanbul
OECD, Economic Surveys: Turkey, Ekim 2002
OYAN, Oğuz - ÖZKAYA, Tayfun ve ark., Türkiye'de Tarımsal Destekleme Politikaları Dünü - Bugünü - Geleceği, Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Ankara, 2001
Özgür TEOMAN, "Türkiye Tarımında Kapitalist Dönüşüm Tartşmalarına Bir Katkı", Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi Cilt: 3, Sayı: 3, Kış 2001, s.41 - 60)

Resmi Gazete
Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Tarımsal Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü, Türkiye'de Özelleştirme Uygulamalarının Tarım Kesimine Etkilerinin Değerlendirilmesi, Ankara, 2001
T.C. Ziraat Bankası kayıtları
T.C. Hazine Müsteşarlığı kayıtları
T.C. Dış Ticaret Müsteşarlığı kayıtları
The World Bank, A Review of the Impact of the Reform of Agricultural Sector Subsidizatin, Washington D.C., March 9, 2004.
TMMOB Ziraat Mühendisleri ODASI, 1980 Sonrası Türk Tarımı Yapısal Gelişmeler ve Sorunlar, Ankara, 1987
TMMOB Ziraat Mühendisleri ODASI, IV. Teknik Kongresi, Ankara, 1995
TMMOB Ziraat Mühendisleri ODASI, V. Teknik Kongresi, Ankara, 2000
TMMOB Ziraat Mühendisleri ODASI, Küreselleşme ve Türkiye Tarımı Sempozyumu, Ankara, 2002
TMMOB Ziraat Mühendisleri ODASI, AB Genişleme Sürecinde Türkiye, Tarımsal ve Kırsal Politikalar, Ankara, Ocak 2003
Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1975 Yılı Programı, T.C. Başbakanlık DPT, Ankara,1975
www.die.gov.tr
www.dpt.gov.tr.
www.tarim.gov.tr
www.zmo.org.tr
YENAL, N.Zafer, "Türkiye'de Tarım ve Gıda Üretiminin Yeniden Yapılanması ve Uluslararasılaşması", Toplum ve Bilim, Bahar '88, Ankara, 2001, s. 32 - 54
YENTÜRK, Nurhan, "Ulusal Gelirin Yapısı ve Gelişimi", Türkiye Ekonomisi, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1579, Eskişehir, Ekim 2004, s. 26
Yeni Strateji ve Kalkınma Planı Üçüncü Beş Yıl 1973-1977, DPT Yayını, Ankara, 1973
YILDIRAK, Nurettin, GÜLÇUBUK, Bülent, "Tarımsal Nüfus ve Yapısal Dönüşüm", TMMOB ZMO Ziraat Mühendisliği IV. Teknik Kogresi, Ankara, 1995
YÜKSELER, Zafer, Tarımsal Destekleme Politikaları ve Doğrudan Gelir Desteği Sisteminin Değerlendirilmesi, DPT, Ankara, 1999

Tarımsal Yapıda Değişme ve Gelişmeler Komisyonu Üyeleri

NO	UNVANI	AD SOYAD	KURUMU	BİRİMİ
1		AHMET GÖKHAN SERTSÖZ	T.GARANTİ BANKASI A.Ş.	
2		AHMET GÜLDAL	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	MALATYA İL MÜDÜRÜ
3		AHMET SEBATİ GÜRBÜZ	SANAYİ VE TİCARET BAKANLIĞI	
4		ALİ RIZA ER	TÜRKİYE MUHTARLAR DERNEĞİ	KARALAR KÖYÜ MUHTARI
5		ARAP DİRİ	DEVLET İSTATİSTİK ENSTİTÜSÜ	
6		BEKİR ULUBAŞ	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	PERSONEL GENEL MÜDÜRÜ
7		CEMALETTİN KAYMAK	DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI	BÖL.GLŞ.YAP.UY. GN.MD.KAL.ÖN.YÖRE.DAİ.BŞK.
8	DOÇ.DR	CEMİL ERTUĞRUL	MUĞLA ÜNİVERSİTESİ	İKTİSADİ İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ
9	DOÇ.DR	CENGİZ YALÇIN	ANKARA ÜNİVERSİTESİ	VETERİNER FAKÜLTESİ
10		FATMA AKYOL	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIMSAL ÜRETİM VE GELİŞTİRME GEN. MÜD.
11		FİGEN KUTKAN (KOM.BAŞKAN YARD.)	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	APK KURUL BAŞKANLIĞI
12		GALİP AYDIN	TÜRKİYE MUHTARLAR DERNEĞİ	KÖSERECİK KÖYÜ MUHTARI
13		GAZİ KUTLU	KAZAK TARIM İNŞ.TAAH.TİC.LTD.ŞTİ	
14		GAZİ ŞİMŞEK	İÇİŞLERİ BAKANLIĞI	DENİZLİ VALİSİ
15		GÖKHAN GÜNAYDIN (KOM.BAŞKANI)	ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI BŞK.	
16	DR.	GÜRSEL KÜSEK	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	KÖY HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
17		HALİS BİLGE	MAY TOHUMCULUK	
18		HASAN MUHAMMED GÜLDAŞ	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	ATATÜRK ORMAN ÇİFTLİĞİ MÜDÜRLÜĞÜ
19		HAYYAMİ KARAKOCA	TÜRKİYE MUHTARLAR DERNEĞİ	BORUKTOLU KÖYÜ MUHTARI
20		M.CAHİT KIRAÇ	İÇİŞLERİ BAKANLIĞI	ADANA VALİSİ
21		M.KEMAL AKMAN	BESD-BİR	
22		M.LÜTFULLAH BİLGİN	İÇİŞLERİ BAKANLIĞI	GAZİANTEP VALİSİ
23		MEHMET ŞAHİN	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIM REFORMU GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
24	DR.	NAZIM YILMAZ (RAPORTÖR)	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	KÖY HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
25		NECİP DUMAN	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIM REFORMU GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
26		NURETTİN KARACA	TÜRKİYE MUHTARLAR DERNEĞİ	SAKARYA KASIMLAR MAHALLESİ MUHTARI
27		O.DERYA KADIOĞLU	İÇİŞLERİ BAKANLIĞI	MALATYA VALİSİ
28	DR.	ÖZGÜR TEOMAN	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ	İKTİSADİ İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ
29		RAMİZ GİRAY	SERBEST MÜHENDİS	
30		REFİ RATİP ÖZLÜ	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIMSAL ÜRETİM VE GELİŞTİRME GEN. MÜD.
31		SALİH KÜÇÜKKAYA	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	KORUMA VE KONTROL GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
32		SELÇUK BİLGİ	S.S.BADEMLİ FİDAN.TARIM. KAL.KOOP.	
33		ŞEMSETTİN AKTUĞLU	TOBB	GIDA SEKTÖR KOMİSYONU ATB.MECLİS ÜYESİ
34		TAYFUR AKIN	KUTAS TARIM ÜRÜN A.Ş.	
35		TUĞRUL YEMİŞCİ	İZMİR TİCARET BORSASI	
36		YAKUP SAĞLAM (RAPORTÖR)	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	KÖY HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
37		YAKUP SEVİNÇ	TÜRKİYE MUHTARLAR DERNEĞİ	DIRAZALİ KÖYÜ MUHTARI İZNİK

II. TARIM ŞURASI

III. KOMİSYON

BİTKİ YETİŞTİRİCİLİĞİ BİTKİ KORUMA VE ÇEVRE SAĞLIĞI

BİTKİ YETİŞTİRİCİLİĞİ BİTKİ KORUMA VE ÇEVRE SAĞLIĞI

1. GİRİŞ

Türkiye; bir tarım ülkesi olma özelliğini korumasına karşın, 1980'li yıllarda bitkisel ürünler yönünden kendi kendine olan yeterliliğini yitirmiş durumdadır. Ülkemiz gerek toprak ve su kaynakları potansiyeli yönünden, gerekse çok farklı mikro klimalar yönünden pek çok bitki türünü yetiştirme olanağına sahiptir.

Sahip olduğu bitki (flora) ve hayvan çeşitliliği (fauna) açısından da dünyadaki diğer ülkelere göre çok şanslı konumda olan ülkemiz; tarımsal yönden istenilen seviyeye ulaşamamıştır.

Cumhuriyetin ilanından günümüze gelindiğinde; tarımda yeni teknolojilerin kullanımı, verim, kalite ve dayanıklılık özellikleri ile geliştirilen yeni çeşitlerin üretime kazandırılması göz ardı edilemeyecek olumlu değişikliklerdir.

Tarım işletmelerinin küçük ve dağınık olması; beraberinde pek çok sorunu getirmektedir. Özellikle tarla ve bahçe bitkilerinde toprak işlemeden başlayarak; tohumluk ekim, dikim, bakım, hasat ve harmanda düşük sermayeden dolayı yeterince girdi kullanımı engellenmektedir.

Tarla ve bahçe bitkilerinin çoğunda birim alandan elde edilen verimin düşük, maliyetin yüksek olması, tarıma olan ilginin azalmasına neden olmaktadır.

İşlemeli tarıma uygun ve kısıtlı uygun olan tarım topraklarının (I, II, III ve IV. Sınıf) amaç dışı kullanılmasından dolayı, işlemeli tarıma uygun olmayan mera alanlarının bozularak tarıma açılması, bu alanlarda toprak erozyonunun boyutlarını artırmıştır. Ülkemiz; artan nüfusun beslenmesini karşılayacak, dış pazara sunulacak tarla ve bahçe bitkileri üretim potansiyeline sahip konumdadır. Ancak, politik, ekonomik, sosyal nedenlerden dolayı yeterli üretim düzeyine ulaşamamıştır.

Tarımsal faaliyetlerde; arazi eğim yönüne dik olarak yapılacak azaltılmış toprak işleme, uygun doz ve zamanında uygulanan gübreleme, sulama ve kimyasal ilaç kullanımına özen gösterildiğinde, tarımın çevre kirliliğine etkisi yok denilecek kadar az olacaktır.

Bu komisyon raporunda; tarla ve bahçe bitkileri adı altında üretimi yapılan bitkilerin ekim alanı, üretim ve verimine ilişkin bilgilerin yanı sıra, üretimden, tüketime kadar karşılaşılan bazı sorunlar ile öneriler üzerinde durulmuş, aynı zamanda bitki sağlığı, araştırma, geliştirme çalışmaları ve tarım-çevre ilişkileri açıklanmaya çalışılmıştır.

2. BİTKİ YETİŞTİRİCİLİĞİ

2.1. Tarla Bitkileri Yetiştiriciliği

2.1.1. Tahıllar

Serin iklim tahılları (buğday, arpa, yulaf, çavdar, triticale) ve sıcak iklim tahılları (mısır, çeltik, koca darı, kum darı, cin darı, kuş yemi) olarak iki grupta incelenen tahıllar; ekim alanı ve üretim yönünden Dünya'da ve ülkemizde önemli bir paya sahiptir.

Yıllara göre değişmekle beraber tahıl ekim alanı 13.8 milyon hektar, üretimimiz ise 30.2 milyon ton civarındadır. Tahıl ekim alanının ortalama %4'ü sıcak iklim tahılları, %96'sı serin iklim tahıllarına ayrılmışken; tahıl üretiminin %7.5'ini sıcak iklim tahılları, %92.5'ini ise serin iklim tahılları oluşturmaktadır. Dünyada ise sıcak iklim tahılları tahıl ekilişinde %50, üretimde %60 civarında pay almaktadır.

Ülkemizde 24 milyon hektar olan tarla bitkileri üretimi için işlenen alanın %58' inde, 19 milyon hektar civarında olan tarla bitkileri ekim alanının %73'ünde tahıl ekimi yapılmaktadır. Bu rakamlar ülkemizde tarla bitkileri tarımının tahıl ağırlıklı yürütüldüğünü göstermektedir. Ülkemizin başka bir çok bitki türü yetiştirme seçeneğinin olduğu bölgeler ile (Akdeniz, Ege , Marmara bölgeleri gibi) Orta Anadolu ve Geçit bölgelerinin sulanan alanlarında bile tahıl ağırlıklı bir tarım yapılmakta olup, bu durum ise aynı zamanda "monokültür tahıl tarımı" anlamına gelmektedir.

Ülkemizde tahıl ekim alanlarında 1990 yılından sonra önemli bir değişiklik olmazken, tahıl üretimindeki dalgalanma dikkati çekmiştir. Bu dalgalanmanın da temel olarak buğday ve arpa üretiminden kaynaklandığı görülmektedir. Nitekim, 1992-2003 yılları arasında buğday üretimi 17.5 milyon ton ile 21.0 milyon ton arasında, arpa üretimi 6.9 milyon ton ile 9.0 milyon ton arasında değişmiştir.Yıllara göre tahıl, özellikle de buğday ve arpa üretimindeki dalgalanmanın, bu bitkilerin tarımının büyük ölçüde yağışa bağlı marjinal alanlarda yapıldığını ve su potansiyelinden yeterince yararlanılamadığını göstermektedir. Buğday arpa üretimindeki bu dalgalanma uzun vadeli bir pazar stratejisi oluşturmayı, ihracat-ithalat programı yapmayı engellemektedir.

Ülkemiz tahıl ihraç eden ve ithal eden bir ülke konumundadır. 2003 yılında tahıl ve mamulleri ihracatı 408.982.000 $ iken, ithalatı 721.548.000 $ olmuştur. Tahıl dış ticaret açığımız 312.566.000 $ olmuştur. Türkiye özellikle buğday, mısır ve pirinçte ithalatçı konumuna gelmiştir. Nitekim, 2003 yılında 1.8 milyon ton buğday ithal edip 276.9 milyon $ döviz öderken, 1.8 milyon ton mısır ithal edip 276.2 milyon dolar döviz, 472.000 ton pirinç ithal edip 122.8 milyon dolar döviz ödemiştir. Tahıl mamulleri ithalatı, toplam tarım ürünleri ithalatının yüzde 13.7 gibi büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Buğday ithalatını ise üretim yetersizliği ile açıklamak mümkün değildir.Yaşanan sorunun kalite sorunu olduğunun en önemli göstergesi kalite amaçlı buğday ithal edilirken, önemli bir miktar buğdayın ise düşük kalite sebebiyle yem sanayinde değerlendirilmesidir. Buğday ithalatı kalite sorunu nedeniyle artarak devam etmektedir; mısır ve çeltik de ise var olan potansiyelimiz harekete geçirilemediğinden üretim, tüketimi karşılayamamakta ve ithalat giderek artmaktadır.Sadece arpada maltlık amaçlı ithalat olmakla beraber, ülkemiz net ihracatçı konumundadır.

Kısaca özetlemek gerekirse; tarla tarımımızın neredeyse ¾'ünü oluşturan ve çok iddialı olduğumuz tahıl grubunda bile kendimize yeter olmaktan uzak olduğumuz görülmektedir. Bu tablo içerisinde en iyi durumda olduğumuz bitki arpa olup, 2003 yılında bu gruptaki mısır üretimimizin 2.8 milyon ton gibi bir rakama çıkması olumlu gelişme olarak görülmektedir.

Ülkemizdeki tahıl cinslerinin verimlerini, Avrupa Birliği'ndeki ortalama verim ve Dünya verim ortalaması ile kıyasladığımızda ise önemli sorunlarımızın olduğu kendiliğinden anlaşılmaktadır. 2002 yılı Türkiye buğday verimi 210 kg/da iken, AB ortalaması 581 kg/da, Dünya ortalaması 268 kg/da; Türkiye arpa verimi 230 kg/da iken, AB ortalaması 455 kg/da, Dünya ortalaması 248 kg/da;Türkiye mısır verimi 421 kg/da iken, AB ortalaması 919 kg/da, Dünya ortalaması 436 kg/da; Türkiye çeltik verimi 600 kg/da iken, AB ortalaması 655 kg/da, Dünya ortalaması ise 385 kg/da'dır. Bu veriler buğday, arpa ve mısır veriminin dünya ortalamasına yakın, çeltik veriminin ise dünya ortalamasının oldukça üzerinde olduğunu göstermektedir.Türkiye buğday, arpa ve mısır verim ortalaması ise AB ortalamasının altında, çeltik verim ortalaması ise AB ortalamasına, oldukça yakındır.

AB ülkelerinin, ülkemize göre yağış rejimi açısından çok uygun ekolojiye sahip oldukları için buğday, arpa ve mısırda belirli ölçüde verim farklılığı açıklanabilse de bu cinslerde verimin dünya ortalamasından düşük olması, verimlilikte önemli sorunlarımız olduğunu göstermektedir. Birim alan verimi yönüyle en iyi durumda olduğumuz tahıl cinsi olan çeltik bitkisinde son yıllarda ekim alanı ve üretimde artışlar olmasına karşılık hala üretimimiz tüketimimizi karşılamamaktadır.

Tahıllarda sorunlar ve öneriler

Üretici Birlikleri yapılanması tamamlanıncaya, "ürün borsacılığı", "vadeli işlem borsacılığı" uygulamaya girinceye kadar, TMO'nun destekleme fiyatları açıklamaya ve ürün almaya devamı veya prim uygulaması şeklinde desteğe devam edilmelidir.

Kamu Araştırma ve Geliştirme çalışmaları sonucu geliştirilen yeni tahıl çeşitlerinin üreticiye kazandırılmasında dinamik olan özel sektörden yararlanma yoluna gidilmeli; ayrıca özel sektörün kendine döllenen tahıllarda ıslah yönünde, AR-GE çalışmalarına girmeleri yönlendirilmelidir.

Türkiye'nin yıllık makarnalık buğday ihtiyacı belirlenerek, destekleme ve fiyat politikaları oluşturulmalıdır. Başta Güneydoğu Anadolu Bölgesi olmak üzere kaliteli buğday üretilen bölgelerde üretimin korunmasına ve geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

Son yıllarda buğdayda ön plana çıkan ve araştırma master planı ile de uyumlu olan, kalite amaçlı ıslah programları çok disiplinli çalışmalar halinde sürdürülmelidir. Böylelikle düşük kalitede üretim sebebiyle gerçekleşen buğday ithalatının da zaman içinde azaltılması gerekmektedir.

Yeni tescil edilen kışa dayanıklı yulaf çeşitleri ile yulafın kışlık yetiştirilme imkanı ortaya çıkmış olup, bu çeşitlerin yulaf üretiminin yoğun olduğu illerde yaygınlaşmasına öncelik verilmelidir.

Marjinal alanlarda buğday üretiminin yerine, yeni triticale çeşitleri yada çavdar üretimi teşvik edilmelidir.

Buğday ve arpada olduğu gibi çavdar, triticale ve yulaf ıslahı ile ilgili çalışmaların kapsamı genişletilerek devam ettirilmelidir.

Bitkisel üretimde "Araştırma Master Planları" "İl Master Planları" gözden geçirilerek uygulamaya konulmalıdır. Projeler, programlar ve teşvikler bu çerçevede gerçekleştirilmelidir.

Silajlık mısır üretimine uygulanan teşvikler, yeni silolama tekniklerini de içine alacak şekilde düzenlenmelidir.

2004 yılında uygulamaya konulan tane mısır üretiminin desteklenmesine yönelik çalışmaların devam ettirilmelidir.

Baş da mısır olmak üzere diğer tahılların ithalatında uygulanan politikaların ülke mısır ve tahıl üretimini etkilemeyecek yönde sürdürülmesi önem taşımaktadır.

Silajlık mısırda çeşit geliştirme ve tescil yönündeki çalışmalar teşvik edilmelidir.

Çeltik üretimini düzenlemek amacıyla 1936 yılında çıkarılan 3039 sayılı yasa, günün ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde yeniden düzenlenmeli veya kaldırılmalı, çeltik ekim alanları artırılmalıdır.

Türkiye'de özellikle hasat dönemine yakın, düşük kalite ve fiyatta pirincin ithal edilmesi, iç piyasada üretilen lüks pirinçlere olan talebi azaltarak, fiyatları düşürmektedir. Bu nedenle, Türkiye'nin yıllık pirinç tüketimi göz önüne alınarak ihtiyaç kadar pirinç ithalatına izin verilmelidir.

1.1.2. Yemeklik Tane Baklagiller

Yemeklik tane baklagiller olarak bilinen; nohut, mercimek, fasulye, bezelye, bakla ve börülce cinsleri ekim alanı ve üretim yönünden oldukça önemli bir grubu oluşturmaktadır. Baklagillerin, özellikle nohut ve mercimeğin dünya nüfusunun beslenmesinde gerekli proteinin yaklaşık % 10 'nu karşıladığı tahmin edilmektedir.

Yıllara göre değişmekle beraber yemeklik tane baklagil ekim alanı 1.4 milyon ha, üretim ise 1.5 milyon ton civarındadır. Tarla bitkileri ekim alanın yaklaşık olarak %7'sini yemeklik tane baklagiller oluşturmaktadır.

Yemeklik tane baklagillere ilişkin veriler incelendiğinde; 1992 yılında 1.8 milyon ha civarında olan yemeklik tane baklagil ekilişi, düzenli bir azalışla 1.4 milyon ha'a, 1.6 milyon ton olan üretimin ise 1.5 milyon tona düştüğü görülmektedir. Birim alan verimindeki artışa bağlı olarak, ekim alanında görülen önemli düşüş, üretime aynı oranda yansımamıştır.

Ancak; havanın serbest azotunu toprağa bağlama yeteneği ile toprak verimliliğini artıran bu bitkilerin ekim alanında istenilen düzeyde bir artış sağlanamamıştır.

Ürün bazında ele alındığında, fasulye ekiminin 1992 yılından itibaren 2002 yılına kadar %10 civarında, üretimin ise %20 civarında arttığı görülmektedir. Fasulye ekiminin 170-180.000 ha arasında üretiminin 225.000-250.000 ton civarında seyrettiği anlaşılmaktadır. Irak'ta yaşanan olumsuzlukların, baklagil ihracatımızı olumsuz yönde etkilemesinin de bir sonucu olarak, 2002 ve 2003 yıllarında fasulyede önemli pazarlama sorunları yaşanmış, pazar fiyatları; 2000 yılındaki fiyatların gerisine düşerek, fasulye üreticilerini önemli kayıplara uğratmıştır.

Mercimek ekim alanları 1992 yılından itibaren giderek azalarak 2002 yılında 250.000 ha civarında bir düşüşle 492.000 ha'a gerilemiştir. Ancak, 2002 yılından itibaren ekim alanındaki düşüşün durduğu ve bir dengeye ulaştığı söylenebilir. Mercimek ekimi, kurak alanlarda ve genellikle nadas yılında yapıldığından, ekim alanındaki değişime ve yağışa bağlı olarak üretimde yıldan yıla önemli dalgalanmalar olmaktadır. Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nde GAP'la birlikte sulanan alanlardaki artışa bağlı olarak, değişik bitkilerin tarımı yapılmaya başlanmış ve kırmızı mercimek ekim alanlarında önemli bir azalma yaşanmıştır. Bu azalma mercimek ekim alanlarındaki düşüşün en önemli sebebi olarak gösterilebilir.

Nohut ekim alanlarında ve üretimde önemli azalışlar meydana gelmiştir. 1992 yılında 856.000 ha olan nohut ekim alanı giderek azalmış ve 2002 yılında 660.000 ha'a düşmüş, 1992 yılında 770.000 ton olan üretim ise 650.000 tona gerilemiştir. Nohut üretimindeki azalışta; dış pazarlarının daralması, sulanan alanlardaki artışlar, antraknoz sorunu, hasat ve harmandaki mekanizasyon sorunları önemli rol oynamıştır.

Ülkemiz'de bakla ekim alanında giderek bir azalma söz konusudur. Bezelye ekim alanları 1.500-2.000 ha arasında oldukça düşük düzeydedir. Bakla ekim alanlarında, ülke içi talebin daralması düşüşe sebep olmaktadır. Yemeklik tane baklagiller içersinde toprağa en fazla azot bağlayan baklanın genellikle yeşil olarak tüketilmesi ve kuru tanelerinin değerlendirilmesinde teknolojik gelişmelerin sağlanamaması ekim alanlarının azalmasına neden olmuştur. Bezelye ekimi ve üretimindeki gelişme ise; konserve ve dondurulmuş ürün tesislerinin artışına bağlı olarak iç ve dış pazar talebindeki yükseliş olarak görülebilir.

Türkiye yemeklik tane baklagil ihracatçısı ülke konumundadır. 2003 yılında 2002 yılının yaklaşık iki katına karşılık gelen 449.663 ton baklagil ihracat ederek, 195.923.061$ gelir elde edilmiştir. Bununla birlikte ithal edilen yemeklik tane baklagil miktarı ve bunun için ödenen döviz miktarı giderek artmaktadır. Yemeklik tane baklagil ithalatındaki artışın en önemli nedeni olarak, mercimek ve nohut ekim alanındaki daralmaya bağlı olarak üretimde görülen düşüşler gösterilebilir.

Yemeklik tane baklagiller grubuna giren tüm cinslerde birim alan verimleri Dünya verim ortalamasının oldukça üzerindedir. Ancak, AB birliğine üye ülke- ler ile karşılaştırıldığında; Türkiye nohut ve mercimek verim ortalamalarının AB ortalamasının üzerinde, fasulye ortalama veriminin AB ortalamasına yakın, bakla ve bezelye verim ortalamalarının ise AB ortalamalarının oldukça altında olduğu görülmektedir.

Yemeklik tane baklagillerde sorunlar ve öneriler

Çeşit ıslahı konusunda kamudaki Ar-Ge çalışmaları hızlandırılmalı, çeşitlerin ıslahı ve yayılmasında özel sektörün devreye girmesi sağlanmalıdır.

Ekimlerinde pnömatik ekim makineleri yeterli düzeyde kullanılmamakta olup, çizel yada kültivatör bazen de pulluk üzerine yerleştirilen düzeneklerle yapılan ekimde, düzensiz çıkışlar olmakta, çıkış-hasat zamanlarında farklılıklar yaşanmaktadır. Bu problemlerin çözümü amacıyla pnömatik ekim makinelerinin benimsetilmesi için çalışmalar yapılmalıdır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde GAP sebebiyle azalan kırmızı mercimek ekim alanlarını karşılamak amacı ile Orta Anadolu ve Geçit Bölgeleri gibi üretim alanları belirlenerek, buralarda kırmızı mercimek üretimi teşvik edilmelidir.

Başarılı sonuç alınmış olan "Nadas Alanlarının Daraltılması Projesi" nohut ve mercimek ekilişini kapsayacak şekilde, uygun ekolojilerde yeniden uygulamaya alınmalıdır.

Sertifikalı tohumluk kullanımının en düşük olduğu (% 1'den az) yemeklik tane baklagillerde, 2004 yılında tahıl tohumculuğunda uygulanan projelere benzer projelerin devreye sokulması gerekmektedir.

Toprak verimliliği üzerine olumlu etkisi olan yemeklik tane baklagillerin; uygun ekolojilerde ekim nöbetine alınması teşvik edilmelidir.

Yemeklik tane baklagillerde iç ve dış pazara uygun kalite ve standardizasyonun sağlanmasına öncelik verilerek, bu bitkilerin dış pazarlarda istenilen yere gelmesi sağlanmalıdır.

Birim alandan elde edilen ürün maliyetinin çok yüksek olduğu, ülkemizde bu maliyeti düşürücü önlemlere ilişkin çalışmalar yapılmalıdır.

2.1.3. Yağ Bitkileri

Ülkemizde bitkisel yağ üretiminde ayçiçeği, çiğit (pamuk tohumu), soya, susam, haşhaş, yerfıstığı, kolza ve aspir ile birlikte zeytin ve mısır önemli bir yer almaktadır. Yıllara göre değişmekle beraber, 2002 yılı yağ bitkileri (zeytin ve mısır hariç) ekim alanı 1.429.818 ha, üretimi ise 2.514.827 ton civarında gerçekleşmiştir. Toplam bitkisel yağ üretimi ise 2002 yılında 926.626 ton olmuştur. Türkiye tarla bitkileri ekim alanın %3.4'ünde yağ bitkileri ekimi yapılmaktadır. 1995-2002 yılları arasında üretim ve ekim alanında belirli değişmeler olsa da bu değişimler büyük oranlarda olmamıştır.

Ülkemiz yağlı tohum ve bitkisel yağ ihraç ve ithal eden bir ülke olup, net ithalatçı konumundadır. İthalatımız her geçen yıl artmakta olup, 2003 yılında rekor bir artışla yağ ve yağlı tohum ithalatımız 937.133.000 $ olmuştur. Bu rakam 2003 yılındaki tarım ürünleri ithalatımızın %18'ini oluşturmaktadır. Bunun 425.034.000$'ını yağlı tohum ithalatı oluşturmuştur. Bu yılda 1.420.322 ton yağlı tohum ithal edilmiştir. Türkiye aynı zamanda özellikle işlenmiş bitkisel yağ ihraç eden bir ülke olup, 2003 yılında yine yağ ve yağlı tohum ihracatımız 302.732.000$'a yükselmiştir. Bununla birlikte yağ ve yağlı tohumlarda dış ticaret açığımız 2003 yılında 634.401.000 $ gibi oldukça yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Bu rakamlar tarım ürünleri ihracatında ve dış ticaret açığında en büyük payın, yağ ve yağlı tohumlarda olduğunun açık bir göstergesidir.

Türkiye yağlı tohum üretim değerleri incelendiğinde, yağlı tohum ekilişinin %85'inin, üretimin ise %82'sinin tek başına ayçiçeğine ait olduğu görülmektedir. Ülkemizde ayçiçeği ekim alanı 500 - 600 bin ha arasında değişmektedir. Buna karşılık üretim ise 650 - 950 bin ton arasında değişmekte olup, yıllara bağlı olarak daha büyük bir dalgalanma söz konusudur. Bunun en önemli nedeninin ülkemizde ayçiçeğinin ağırlıklı olarak yağışa dayalı tarımının

yapıldığı Trakya Bölgesi'nde yoğunlaşması olarak gösterilebilir. Nitekim son 10 yılda ayçiçeği verimleri 127.5 kg/da ile 160.7 kg/da arasında değişmiştir.

Susam ekim alanları 1966 yılından bu yana düzenli olarak azalmış ve 2002 yılında %35'lik düşüşle 48.000 ha alanda ekimi yapılmıştır. Susam üretiminde, ekim alanındaki kadar bir düşüşün görülmemesi, son yıllarda susam verimindeki artışla açıklanabilmektedir. 2002 yılı susam üretimi 22.000 ton olarak gerçekleştirilmiştir. 1966 yılında 40.5 kg/da olan susam verimi,1999 yılında 54.9 kg/da, 2002 yılında 45.8 kg/da olmuştur. Susam ekim alanlarındaki daralma; ikinci ürün ekim alanlarında mısırın rekabet üstünlüğü, tarımının zor oluşu ve mekanizasyon problemleri ile açıklanabilir.

Yerfıstığı ekim alanlarında bir miktar düşüş görülse de bir dengeye ulaşmış olup, 2002 yılında 27.000 ha alanda yerfıstığı ekimi yapılmıştır. Bu yılda üretim 90.000 ton olarak gerçekleştirilmiş ve birim alan verimleri düzenli olarak artarak, 272.7 kg/da olmuştur. 1981 yılından sonra Çukurova bölgesinde 2. ürün projesinde geniş alana yayılmış, 1988 yılına kadar istikrarlı şekilde artmış; alım politikaları, ülke içi sanayinin yeterince gelişmemesi, mısır rekabet üstünlüğü gibi nedenlerle ekim alanı giderek azalmıştır. Nitekim,1987 yılında 112.000 ha alanda ekim yapılıp, 250.000 ton üretim gerçekleştirilirken, 2002 yılında 27.000 ha ve 90.000 ton olmuştur. Tek olumlu gelişme ise verimde yaşanmış, 1995'te 241.9 kg/da olan verim giderek artmış ve 2002'de 294.1 kg/da'a ulaşmıştır.

Türkiye 2003 yılında 813.635 ton soya ve 134.634 ton soya yağı ithal etmiştir. Özellikle ülkemizin ikinci ürün alanlarında tarımı yapılan ve baklagil bitkileri olan soya fasulyesi ve yerfıstığı ekim alanlarının daralması, mono kültür 2. ürün mısır tarımı lehine olmuş ve sonraki yıllarda yaşanan epidemilerle bunun olumsuz sonuçları görülmüştür. Ülkemiz yağ açığının kapatılması ve ekim nöbetindeki olumlu etkileri sebebiyle, soya fasulyesi ve yerfıstığının ekim sisteminde kendilerine ait yeri almaları hayati önem taşımaktadır.

Nadas alanlarının daraltılmasında önemli bir yağ bitkisi olan aspir'in ekim alanı giderek daralarak 40 ha'a, üretimi 25 tona düşmüştür. Bu proje kapsamında, yıllık yağışı 450 mm'nin üzerinde olan yerlerde önemli potansiyele sahip bir yağ bitkisidir.

Kolza (Kanola) ekimi ise 1995'te 7 ha iken, artarak 2002'de 550 ha'a, üretimi 1.500 ton'a, verimi 273.7 kg/da'a yükselmiştir. Ancak, ülkemizin potansiyeli düşünüldüğünde bu artış yeterli görülmemektedir. Özellikle Orta Anadolu ve Geçit bölgelerinde, kıraca dayanıklı olmasına rağmen, kış soğuklarından etkilenmemesi için eylül ayı içerisinde ekimi yapılmalı ve kışa rozet şeklinde girmesi sağlanmalıdır. Bu nedenle kuru tarım alanlarında ekimle birlikte sulama yapılması gerekmektedir. Kolza sulanan alanlar için de önemli bir potansiyel oluşturmaktadır. Yıllarca bu husus göz ardı edilerek, nadas alanlarına önerilmiş, kışa rozet formunda giremediği için, kış soğuklarından zarar görmüş, ekimi yaygınlaştırılamamıştır. Ayrıca, kolza bir yağ bitkisi olduğu kadar, alternatif bir yakıt olan "biyodizel" üretiminde de değerlendirilebilecek bir bitkidir.

Yağ bitkileri verimleri AB ve dünya ortalamaları ile karşılaştırıldığında, tüm yağ bitkileri verimlerinin dünya ortalamasının üzerinde, Avrupa verimlerine çok yakın olduğu görülmekte olup, bu oldukça önemli bir durumdur. Yağ bitkilerinde birim alan veriminde sağlanan gelişmelerde, özellikle ayçiçeğinde hibrid çeşit kullanım oranının %100'lere yakalaşmasının ve giderek daha ileri tarım teknikleri uygulanmasının büyük payı olmuştur.

Yağ Bitkilerinde Sorunlar ve Öneriler

Yağlı tohumların rekabet ettiği diğer ürünlerle arasında fiyatlandırma yönünden dengenin sağlanması gerekmektedir.

Ayçiçeğinin ülkemizde farklı bölgelerde yetiştirme imkanları mevcut olup, buralarda tarımın yaygınlaştırılması için sözleşmeli üretimin teşvik edilmesi gerekmektedir.

Yağ bitkileri üretiminin artırılmasında üretici birlikleri ve kooperatifler özendirilmelidir.

Potansiyeli olan bölgelerde ham yağ tesislerinin kurulması özendirilmelidir.

Soya ve yerfıstığının ekiminin yaygınlaştırılması yönünde "ikinci ürün projesi" uygulamaya konulmalıdır.

Soya üretiminin yaygınlaştırılması için çalışmalar yapılmalıdır.

Sulu tarıma açılmış olan GAP bölgesinde yağlı tohumlu bitkilerin planlı ve programlı olarak yaygınlaştırılmasıyla yağlı tohum üretimi artırılmalıdır.

Kanola ekiminin Trakya ile Orta Anadolu ve Geçit Bölgelerinde yaygınlaştırılması için projeler yapılmalıdır.

Biyodizel üretimi ile ilgili araştırma ve uygulama projeleri geliştirilerek, gerekli destekler sağlanmalıdır.

2.1.4. Nişasta-Şeker Bitkileri

Şeker pancarı; Türkiye'de planlı ve münavebeli ekim yapılan ender tarla bitkilerinden biridir. Üretimi, yan ürünleri, sanayi, destek ve yardımcı sektörleri ile ekonomik ve sosyal boyutu devasa bir ürün ve sektördür. Üretici Birliği yapılanması, kurulması düşünülen ürün bazındaki üretici birliklerine örnek olacak niteliktedir.

Türkiye'de 2002 yılı istatistiklerine göre, 372.468 ha alanda şeker pancarı ekimi yapılmakta olup, üretimi 16.523.166 ton, verimi 4443 kg/da'dır. Ülkemizde yaklaşık 500.000 çiftçi pancar ekimi ile uğraşmakta, şeker sanayinde ise yaklaşık 25.000 kişi istihdam edilmektedir.

Ülkemizde 1995 yılında 312.251 ha olan şeker pancarı ekim alanı 1996 yılında 422.486 ha'a, 1998 yılında ise 515.000 ha'a yükselmiştir. 1992-1996 yılları arasında ise önemli bir değişme olmamıştır. 1997 yılından itibaren uygulanan yüksek fiyat politikalarının da etkisiyle şeker pancarı ekim alanları ve üretimlerinde belirgin artışlar olmuş, yurt dışı pazar arayışlarından da sonuç alınamaması, şeker stoklarında aşırı artışlara sebep olmuştur. Bununla birlikte, alınan tedbirlerle şekerpancarı ekim alanı 1999'da 440.000 ha'a, 2002 yılında 372.000 ha'a gerilemiştir. Üretimde de benzer gelişimler olmuş, 1998 yılında 21.9 milyon tona ulaşan üretim, 2002 yılında 16.5 milyon tona gerilemiş, şeker üretimi ise 1.6 -1.9 ton civarında gerçekleşmiştir. Buna karşılık pancar verimi giderek artmış ve 2002 yılında 4443 kg/da ulaşmıştır.

Dünya şeker üretimi 130 milyon ton civarında olup, sadece 2001/2002 döneminde 144 milyon ton olmuştur. Dünyada üretilen şekerin %26'sı şeker pancarından, %74'ü şeker kamışından elde edilmektedir. Ilıman kuşaklarda bulunan ülkeler genellikle şeker pancarından, tropikal kuşakta bulunan ülkeler ise şeker kamışından üretim yapmaktadır. Dünya'da pancardan üretilen şeker miktarı ise 36-37 milyon ton civarında bir dengeye ulaşmıştır. Türkiye şeker pancarı verim ortalaması 4443 kg/da ile, dünya ortalamasının (4256 kg/da) üzerinde, AB ortalamasının (6206 kg/da) ise oldukça altındadır.

Günlük şeker pancarı işleme kapasitesi ülkemizde oldukça düşük olup, ortalama 4.000 tondur. Bu değer bir çok AB ülkesinde 10.000-12.000 ton arasında olup, Yunanistan da 6.300 tondur. Pek çok AB ülkesinde kampanya süresi 80 gün civarında iken, Türkiye'de 100-160 gün arasında değişmektedir.

Türkiye net şeker ve şekerden imal edilen ürün ihracatçısı konumundadır. 2003 yılında 298.988.989$'lık şeker ve şekerli ürünler ihraç ederken, aynı yıl 45.444.529$'lık ithalat gerçekleştirmiştir.

Kişi başına şeker tüketimi ortalama Dünyada 21.0 kg, AB'de 36.0 kg, ABD'de 31.5 kg, İsrail'de 65.6 kg iken, Türkiye'de 28.3 kg'dır.

Türkiye'de 2002 yılı verilerine göre 198.000 ha alanda patates ekimi yapılmış, üretim 5.200.000 ton olarak gerçekleşmiş ve verim 2629 kg/da olmuştur.

Yıllara bağlı olarak incelendiğinde, patates ekim alanların 190.000 ha -220.000 ha arasında, üretimlerin ise 4.350.000 ton-6.000.000 ton arasında değiştiği görülür. Birim alan veriminde ise yıllara göre iniş, çıkışlar olmuş ve düzenli bir artış gerçekleşmemiştir. 2002 yılında 2629 kg/da olan patates verimi, 1687 kg/da olan Dünya ortalamasının üzerinde, 3654 kg/da olan AB ortalamasının ise altındadır.

Patates ekim alanındaki değişimleri, tamamen pazar fiyatları belirlemektedir. Patateste yaşanan en önemli sorun, bünyesinde yüksek düzeyde su ihtiva etmesi nedeniyle uzun süreli depolamalar için özel şartlar istemesi ve bir sezondan fazla stok olarak bekletilmesinin mümkün olmamasıdır. Böylelikle üretimin yüksek olduğu veya ihracatının düşük olduğu yıllarda fiyatının belirgin olarak düşmesi ya da üretiminin düşük olduğu yıllarda aşırı bir şekilde yükselmesi mümkündür. Üretim-tüketim dengesinin kurulamaması etkili bir üretici birliğinin olmayışına da bağlanabilir.

Nişasta ve Şeker Bitkilerinde Sorunlar ve Öneriler

Ülkemizde şeker pancarı ekim alanı, üretimi ve stoklar bir dengeye ulaşmış olup, daha fazla ekim alanı ve kota daraltmasına son verilmelidir.

Şeker Kanunu'ndaki nişasta bazlı şekerlerle ilgili kotalar, şeker pancarının sosyal boyutu da dikkate alınarak korunmalıdır.

Pancar posasının çevreyi kirleten ve hayvan sağlığını tehdit eden bugünkü tüketim şekli yerine; kurutulmuş, peletlenmiş olarak kullanımı, zenginleştirilmiş yem üretimi, bozulmayacak ve çevreye zarar vermeyecek şekilde paketlenmesi gibi diğer tüketim şekillerinin uygulamaya konulması yönündeki projeler desteklenmelidir.

Şeker fabrikalarının özelleştirilmesi söz konusu olduğunda, pancar üreticilerinin üst birliği olan "Pankobirlik" e öncelik verilmelidir.

Her üretici için ayrı polar şeker oranları belirlenerek, fiyatlandırma yolları araştırılmalıdır.

Eskiden olduğu gibi, şeker fabrikalarının; hayvancılık ve yağ bitkileri projelerine yeniden başlamaları sağlanmalıdır.

Şeker pancarı ve hayvan pancarı ile yan ürünlerinin alternatif enerji kaynaklarından "bioethanol" üretimi ile ilgili araştırma ve uygulama projeleri yapılmalıdır.

Şeker pancarında olduğu gibi patates üretimi de üretici birlikleri kanalıyla, kontrol altına alınmalıdır.

Yoğun patates üretiminin yapıldığı illerde (Niğde, Nevşehir) mono kültür tarım sonucu, önemli fitopatolojik sorunlar yaşandığından, ekim nöbeti prensiplerine uyulması yönünde çalışmalar yapılmalıdır.

Aşırı sulama ve gübreleme patateste kalitenin düşmesine, çevre kirliliğine, toprak yapısının bozulmasına neden olmaktadır. Damla sulama gibi yöntemler yaygınlaştırılarak, yeterli su ve azot tüketimine gidilmelidir.

Sanayiye dönük spesifik patates üretiminde sözleşmeli üretim modeli yaygınlaştırılmalıdır.

Patateste yerli çeşit ıslahı için kamu ve özel sektör işbirliği ile ıslah projeleri yürütülmelidir.

Patates piyasasında arz-talep dengesini kurmak için üretim planlanması yapılmalıdır.

Patateste hastalıksız tohumluk üretiminde doku kültürü tekniklerinin yaygınlaştırılması yönünde projeler devreye sokulmalıdır.

2.1.5. Lif Bitkileri

Ülkemiz'de üretilen en önemli lif bitkisi pamuktur. Keten ve kenevir bitkilerinin ise ekim alanı ve üretimi önemini yitirmiş durumdadır. Özellikle GAP bölgesinde sulamaya açılan alanlardaki artışla birlikte pamuk ekim alanlarında dolayısıyla üretiminde önemli arıtışlar olması beklenmektedir. Pamuk ekim alanlarındaki beklenen artışların sağlanmasında fiyat politikası dikkate alınmalıdır.

Dünya'da pamuk ekim alanlarında önemli azalma ve artışlar görülmesine karşın, 32 milyon ha civarında ekimi yapılmaktadır. Dünya pamuk üretimi 19 milyon ton olup, 605 kg/ha verime sahiptir. Ülkemizde ise pamuk; 721 bin ha ekim alanına, 988 bin ton üretime ve yaklaşık 1370 kg/ha verimi bulunmaktadır.

Lif Bitkilerinde Sorunlar ve Öneriler

Pamuk üretimi, ülkemiz tekstil sektöründeki hızlı gelişmeyi karşılayamamaktadır. Güneydoğu Anadolu Projesi çerçevesinde sulama projelerinin devreye girmesi paralelinde pamuk üretiminde artış beklentisi vardır. Tekstil sektörünün beklentilerini (uygun fiyat ve kalitede pamuk) karşılayacak şekilde pamuk üretim planlaması yapılmalıdır.

Üretimde kaydedilen artışa rağmen, pamuk maliyetlerinin üretim tekniklerine bağlı olarak yüksek olması üreticiyi mağdur etmektedir. Mevcut üretim tekniği yerine gerek üretim, gerek hasat, gerekse ilk işleme aşamalarında modern teknolojinin kullanımının sağlanması ekonomik kayıpları önleyecektir.

Kaliteli pamuk üretimini teşvik etmek amacıyla; alımlarda tek balya sistemine geçilmeli ve her balya üzerindeki etikette lif özellikleri belirtilerek buna göre fiyat uygulaması gerçekleştirilmelidir.

Ayrıca üretim-tüketim zinciri içerisinde araştırma-geliştirme çalışmalarının desteklenmesi, yönlendirilmesi ve teşvik edilmesi gerekmektedir. Bu çalışmalar uzun süreçte sonuç vermesine rağmen, alt yapının güçlenmesi, etkin ve kalıcı bir sistemin oluşması açısından öncelikli olarak düşünülmeli ve uygulanmalıdır.

Pamuk tohumluğu, delinte edilerek, çıplak hale getirilmelidir. Böylece pamuk tohumluğunun derecelendirilmesi ve toprak altı zararlılarına ve çökerten hastalığına (kök ve fide hastalıklarına) karşı en uygun ilaçlarla kaplanması mümkün olacaktır.

Pamuk ekiminde pnömatik mibzer kullanılmalıdır. Böylece en uygun sıra üzeri ve sıra arası mesafesine ekim yapılarak, seyreltme işlemi ortadan kalkacaktır.

Pamuk gübrelenmesinde, toprak ve bitki analizlerinin yapılması teşvik edilmelidir.

Yaprak sapından hızlı azot, fosfor ve potasyum tayini yaygınlaştırılmalıdır.

Pamuk ekiminden önce pulluk tabanını kırmak ve bitkinin kök gelişimini artırmak amacıyla taban patlatma işlemi yapılmalıdır.

Pamuk toplama işçiliğindeki yüksek fiyat ve işçi bulmada yaşanan sıkıntıların devam etmesi nedeniyle makineli hasada geçiş zorunlu hale gelmiştir. Bu nedenle, ortak kullanıma uygun pamuk toplama makinelerinin yaygınlaştırılması için, üretici birlikleri, Tarım Kredi Kooperatifleri ve Ziraat Odaları teşvik edilmelidir.

2.1.6. Tütün, Tıbbi ve Aromatik Bitkiler

Ülkemiz tarımında ve sanayide önemli bir yere sahip olan bitkilerden birisi de tütündür. Ülkemiz'de yaklaşık 600 bin dolayında tütün üreticisi olup, tütün farklı ekolojik koşullarda yetiştirilebilen önemli bir ihracat bitkisidir. Dünya'da yaklaşık 7 milyon ton üretime sahip olan tütün, ülkemizde 191 bin ha dikim alanına ve 153 bin ton üretime sahiptir. Tütün; uygulanan yüksek fiyat politikaları sonucunda normal ekolojilerini aşarak taban arazilerde yetiştirilmeye başlanmış, kalitesiz ve yüksek üretim gerçekleştirilmiştir.

Son yıllarda ekolojik tarım üretiminin yaygınlaşması ve tüketicilerin ekolojik ve doğal gıdalara yönelmesiyle birlikte tıbbi bitkilere olan ilgi de artmıştır. Özellikle kimyasal ilaçların yan etkilerinin bulunması ve fiyatlarının yüksek olması gibi nedenlerle alım gücü düşük olan ülkelerde tıbbi bitkiler ayrı bir önem kazanmıştır. Ülkemiz'de kültürü yapılan tıbbi ve aromatik bitkiler arasında çay, gül, anason, nane, kimyon, kırmızı biber, rezene, defne yaprağı, keçiboynuzu, haşhaş, kekik vb. sayılabilir. Bunun dışında ülkemizdeki biyolojik çeşitliliğinin zengin olması nedeniyle doğada kendiliğinden yetişen bitkiler tıbbi veya aromatik bitki olarak kullanılmaktadır.

Tütün, Tıbbi ve Aromatik Bitkilerde Sorunlar ve Öneriler

Tütünde kota uygulaması sonucu üretim kısıtlaması yapılmış, ancak kaliteli ve dış satıma uygun tütün üretimi yapılan ekolojilerde de aynı kısıtlamanın olması önemli kayıplara neden olmuştur. Tütün üretim alanlarının belirlenerek taban arazilerde ve sulu tarım olanakları olan alanlarda tütün üretiminin önlenmesi gerekmektedir.

Kaliteli tütün üretimini teşvik ve ödüllendirme çabaları genişletilerek sürdürülmeli, Kamu ve özel sektörün AR-GE çalışmaları artırılmalıdır.

Üreticilerin tekniğine uygun üretim yapmaları sağlanmalı, özellikle aşırı gübreleme ve gereksiz kimyasal ilaç kullanımı engellenmelidir.

Geleneksel ihraç tütünlerimiz olan Ege ve Karadeniz tütünleri üzerinde araştırmalar yapılarak, ekim alanlarının korunması ve kaliteli üretimin güvence altına alınması yönündeki çalışmalar devam ettirilmelidir.

Tütün ihracatı yanında, sigara ihracatına da önem verilmeli, ülkemizin Dünya sigara pazarında iyi bir yer almasına çalışılmalıdır.

Tıbbi ve aromatik bitkilerin bir çoğunun kültürü yapılmamaktadır. Ülkemiz için önemli olan türler kültüre alınmalıdır.

Çoğu tıbbi ve aromatik bitkiler doğadan kontrolsüz toplanıldığı için türlerin nesilleri tehlike altındadır.

Doğadan toplanan bitkilerde belirli bir standardizasyon bulunmamaktadır. Yani toplanan tüm bitkiler aynı kalitede olmayıp, etkin maddesi de farklı oranlardadır.

Tıbbi ve aromatik bitkilerde ıslah edilmiş çeşit sayısı yok denecek kadar azdır. Bu yönde yapılacak çalışmalara önem verilmelidir.

Bu bitkilerde ıslah edilmiş çeşitlerin bulunmaması nedeniyle tohumluk temininde güçlükler yaşanmaktadır. Tıbbi bitkilerin tohumluk üretimi ve yetiştiriciliği yönünde yapılacak projelerin desteklenmesi gerekmektedir.

Tıbbi ve aromatik bitkilerin tarımını yapan veya toplayan çiftçilere bu bitkilerle ilgili eğitim verilmelidir.

2.1.7. Yem Bitkileri

Türkiye'de 2002 yılı verilerine göre 599.377 ha alanda yonca, korunga, fiğ ve burçak olmak üzere baklagil yem bitkisi tarımı yapılmakta olup, bu alandan 2.554 milyon ton yeşil ot, 2.419 milyon ton kuru ot üretilmektedir. Mısır istatistikleri tane ve silaj olarak ayrılmadığı için, silajlık mısır ekim alanı tam olarak bilinmemekte ve 500.000 ha alandan 740.000 ton hasıl üretilmektedir. Sulu-yumru yemlerden olan h.pancarı 3.300 ha alanda ekilmekte ve 160.000 ton kök-gövdesi elde edilmektedir. Buna göre yıllık kaba yem üretimi (yeşil ot, kuru ot, hasıl ve kök-gövdesi) toplam 5.873 milyon tondur. Mısır hariç tutulursa tarla bitkileri ekim alanın %3.9'unda, dahil edilirse %6.6'sında yem bitkileri tarımı yapılmaktadır.

Türkiye'de mevcut hayvan varlığımız dikkate alındığında kaba yem ihtiyacının 55-60 milyon ton olduğu hesaplanmaktadır. Buna karşılık çayır-mera alanlarından, yem bitkileri ve silajdan, bitkisel üretim artıkları ve diğer kaynaklardan 24 milyon ton civarında kaba yem üretildiği tahmin edilmektedir. Buna göre 30 milyon tonun üzerinde çok ciddi bir kaba yem açığı mevcuttur. Halen % 4-5'ler civarındaki yem bitkileri ekim alanı, kaliteli kaba yem ihtiyacını karşılamaktan çok uzaktır. Meralarımız alan olarak çok ciddi boyutlarda azalmış, yıpranmış ve zayıflamıştır. Yem bitkileri ekim alanlarının tarla tarımı içerisindeki yerinin % 20-25'ler seviyesine çıkarılması, meraların kullanım amacı dışına çıkışının önlenmesi ve ıslahı hayati önem taşımaktadır.

Yem bitkileri tarımına uygulanan teşvik, araştırmalar ve demonstrasyonlar ile yayım çalışmalarının sonucu olarak, yem bitkileri ekim alanında artışlar görülmektedir. Nitekim, 1995 yılında 214.000 ha olan yonca ekimi yıllara bağlı olarak artmış ve 2002 yılında 260.000 ha olarak gerçekleşmiştir. Yine, 1995 yılında 88.953 ha olan korunga ekimi, 2002 yılında 99.000 ha'a , 13.000 ha olan hayvan pancarı ekimi, 33.000 ha'a yükselmiştir. Silaj istatistikleri olmamakla beraber, silajlık mısır ekim ve üretiminde önemli artışlar olmuştur. İstatistiklerde yer almayan, Macar fiği ekiminde artış olurken, aynı dönemde genel olarak fiğ ekimi ve burçak ekimi azalmıştır.

Yem Bitkilerinde Sorunlar ve Öneriler

Uygun iklim bölgelerinde sulanan alanlarda yem bitkileri için tahıl sonrası "ikinci ürün projeleri"ne yer verilmelidir.

Baklagil ve buğdaygil yem bitkileri yetiştiriciliğinin özendirilmesi, ekim nöbeti çalışmalarında bu bitkilere yer verilmesi gerekmektedir.

Yem bitkileri hasat ve balya mekanizasyonu, kayıpları en aza indirecek ve besin değerini koruyan teknolojilere doğru kaydırılmalı ve teşvik edilmelidir.

Kuru tarım alanlarında Macar fiğinden daha yüksek potansiyele sahip olduğu görülen kışlık yem bezelyesi ıslahı ve üretimi yönündeki çalışmalara ağırlık verilmelidir.

Sulu yumrulu yem bitkilerinden; hayvan pancarı, yem şalgamı, yemlik havuç gibi bitkilerin üretimi teşvik edilmeli, silolama teknikleri ve parçalama mekanizasyonu üzerinde durulmalıdır.

Yem bitkileri ekim alanlarının arttırılması amacıyla başta çeşit ıslahı olmak üzere tohumluk üretiminin teşvik edilmesi gerekmektedir.

1.1.8. Tarla Bitkileri Yetiştiriciliğinde Sorunlar ve Öneriler

Tarımsal alanların verimlilik bakımından en önemli sorunu organik madde yetersizliğidir. Organik madde yetersizliği bir taraftan fiziksel, kimyasal ve biyolojik özelliklerde gerilemeler

dolayısıyla toprak verimliliğinin düşmesine neden olurken, diğer taraftan yetersiz bitki çıkışına neden olmaktadır. Yetersiz çıkış sebebiyle, ekimin tekrarlanması başta şeker pancarı olmak üzere pek çok tarla bitkisinde sıkça karşılaşılan bir durumdur. Çiftlik atıklarının kompostlaştırılarak kullanımının sağlanması, ahır gübresi ve yeşil gübreleme uygulamalarının yaygınlaştırılması yönünde projelerin uygulamaya konulması gerekmektedir.

Tarım topraklarında; asitlik ve alkalilik sorunlarının yanında, makro ve mikro besin elementlerin yetersizliği ve toksitesi, tuzluluk, drenaj eksikliği, yetersiz veya aşırı gübre kullanımı gibi sorunlar mevcuttur. Tarım Topraklarının Analizi Projesi; Ziraat Odaları, Sulama Birlikleri, Ticaret Borsaları gibi kuruluşların da katılımıyla yaygınlaştırılıp, üreticiye daha etkın ulaşmanın yolları aranmalıdır. Gübre önerilerinin toprak ve bitki analiz sonuçlarına göre yapılması sağlanmalıdır.

Azotlu gübrelerin damla sulama ve yağmurlama sulama gibi modern sulama metotları ile parçalanarak verilmesi kayıpları azaltıp, çevre kirliliğini azaltacağından bu sistemlerin yaygınlaştırılması için çalışmalar yapılmalıdır.

Tahıllarda mevcut ekim makinelerinin tohum ve gübrenin tohum yatağında aynı yere bırakması önemli çıkış sorunları oluşturmaktadır. Bu konuda üreticinin, teknik elemanların ve makine imalatçılarının bilinçlendirilmesi ile, tohum ve gübreyi ayrı banda bırakan tahıl ekim makineleri için talep oluşması ve bunların imalatı için AR-GE çalışmalarının başlatılması gereklidir.

Kendine döllenen bitkilerde sertifikalı tohumluk kullanımı oldukça düşük olup, bazı bitkilerde % 1'in altında iken (k.fasulye), buğdayda %13, arpada % 3 düzeylerindedir. Bu durum, verimde ve kalitede önemli düşüşlere neden olmaktadır. "Sertifikalı Tohumluk Kullanımının Yaygınlaştırılması Projesinin", yeni ürün gruplarının dahil edilerek, her yıl daha da genişletilerek uygulanması büyük önem taşımaktadır.

Uzun süredir ilgililerin katkısı ve mutabakatının sağlandığı, "Türkiye Tohumcular Birliğinin" kurulmasının da öngörüldüğü "Tohumculuk Kanunu" biran önce yasalaşmalıdır.

TİGEM'in satış bayiliği oluşturması, özellikle tohumluğa kolay ulaşmada ve peşin satışlarda önemli katkıda bulunmuştur. Uygulamanın yeni çeşitleri de içine alarak devam ettirilmesi gereklidir.

Tarım Kredi Kooperatifleri ve Pancar Ekicileri Kooperatifleri gibi üretici kuruluşlarının da "Sözleşmeli Tohumluk Üretimi" modeliyle, yeni çeşitlerin tohumluk üretimi ve pazarlamasında görev almaları özendirilmelidir.

Üretici firmalar tarafından hazırlanan çeşit katalogları bir denetim mekanizmasına tabi tutulmalı, sadece çeşit tescilinde kütüğe kaydedilen bilgilerin katalogda yer alması sağlanmalıdır.

Tohumluk satışlarında piyasa denetimleri titizlikle uygulanmalıdır.

Ülkemizde değişik bölgelerde ve yetiştirme ortamlarında farklı bitki türlerinin mono kültür (tek yönlü) tarımı yaygındır. Serin iklim tahılları mono kültürü sonucu kök çürüklüğü hastalıkları ve Nematod yoğunluğunda önemli artışlar olmaktadır. Çukurova'da buğday+ikinci ürün mısır tarımında, Niğde-Nevşehir yörelerinde patates tarımında mono kültür yaklaşımlar sonucu toprak kaynaklı hastalıklar, verimlilik düzeyinde gerileme gibi sorunlardan dolayı, birim alan verimlerinde önemli düşüşler görülmektedir. "Alternatif Ürün Projeleri" devreye konularak, üreticilerin ekim nöbetinin önemi konusunda eğitiminin sağlanması, uygun ekolojilerde farklı bitki desenlerinin üretimine yer verilmesi gerekmektedir.

Süne ve kımıl zararının yaygın olduğu alanlarda, tek yönlü tahıl (buğday-arpa) ekiminin önlenmesi bu alanlarda alternatif bitkilere yer verilmesi sağlanmalıdır.

Ülkemizde serin iklim tahılları tarımı yapılan yerlerde, üretim büyük ölçüde doğal yağışlara bağlıdır. Bu alanlarda yıllık yağış düşük olduğu gibi, yağışın mevsimlere dağılımı da düzensizdir. Bununla birlikte yıllık yağışı 450 mm'nin üzerinde olan yerlerde "Nadas Alanlarının Daraltılması Projeleri" geçmiş yıllarda başarılı olarak uygulanmış ve nadas alanlarında önemli azalmalar sağlanmıştır."Nadas Alanlarının Daraltılması Projeleri" ne yeniden işlerlik kazandırılarak uygun ekolojilerde devamı sağlanmalıdır.

Nadasın zorunlu olduğu yerlerde ise, nadasın etkinliğini artıracak, erozyonu azaltacak toprak işleme yöntem ve tekniklerinin uygulanmasına yönelik çalışmalara yer verilmelidir.

Türkiye'nin toplam yer altı ve yer üstü su potansiyeli 110 milyar m3'dür. Yine 8.5 milyon ha tarım alanı teknik ve ekonomik olarak sulanabilir niteliktedir. 2003 yılında ise sulanan alan 4.921 milyon ha olup, bu sulanabilir alanın % 57'sine karşılık gelmektedir. GAP'ta ise 22 barajdan sadece 9 adedi inşa edilebilmiş, 1.7 milyon ha alanın ise ancak 0.210 milyon ha'ı sulamaya açılmıştır. Konya Ovası Projesi (KOP) çerçevesinde yapılacak yatırımlara ise henüz başlanamamıştır.

Bir çok havzada yaşanan kuraklıkların da etkisiyle sayıları hızla artan şahıs ve kooperatif sondajları sebebiyle yer altı suları giderek çekilmekte ve bilinçsiz sulama sonucu yer yer taban suyu yükselmeleri ve tuzlulaşma görülmektedir.

Drenaj sularının ve atık suların tarımsal amaçlı kullanımının önlenmesi için gerekli yasal tedbirlerin alınması ve atık suların arıtılarak sulama amaçlı kullanımı sağlanmalıdır..

Başta GAP olmak üzere başlamış ve yatırım programlarına alınmış sulama yatırımları süratle tamamlanmalıdır. KOP ile ilgili başta barajlar ve mavi tünel olmak üzere yatımlara başlanılmalıdır.

Sulama sahalarında ekonomik bir su kullanım oranına ve su uygulama randımanına ulaşılması ancak, belirli ölçekte bir arazi büyüklüğü ile mümkündür. Sekizinci beş yıllık kalkınma planında çıkarılması öngörülen ve halkın kabulü şartı olmayan bir "Arazi Toplulaştırma Yasası", yine bu planda "bölünemeyecek en küçük parsel anlamında optimum işletme büyüklükleri bölgelere göre belirlenerek, özendirici tedbirler geliştirilecektir" şeklindeki düzenlemeleri içerecek şekilde yasalaştırılmalıdır.

Elektrik enerjisine bağlı sulamada kullanıcıların sudan kontörlü kartlarla yararlanması amacıyla gerekli çalışmalar yapılarak, tarımsal üretimin kesilen elektrikler nedeniyle yetersiz sulamadan olumsuz etkilenmesi önlenmelidir.

Aşırı, zamansız ve uygun olmayan ekipmanla toprak işleme bir çok ekolojide toprak yapısının bozulmasına neden olduğu gibi, su ve rüzgar erozyonunun artırmaktadır.

Yemeklik tane baklagillerde hasat ve harmanda mekanizasyon eksikliği devam etmektedir.

Üreticinin elinde yeterli sayıda silaj makinesinin olmaması, silaj için uygun zamanda biçim yapılmaması silaj kalitesinde önemli düşüşlere neden olmaktadır.

Sekizinci beş yıllık kalkınma planında "mısır üretim artışını sağlanması için kurutma tesisleri yapımı özendirilecektir" öngörüsü gerçekleşmediğinden, mısır tarımının yaygınlaşma eğilimi gösterdiği bölgelerde kurutma sorunu devam etmektedir.

Tahıl hasadında biçerdöverden kaynaklanan kayıplar hala devam etmektedir. Sürücü eğitimleri ve hasat denetimlerinde sorunlar yaşanmakta ve hukuki mevzuatta eksiklikler bulunmaktadır.

Bir çok gelişmiş tarım alet ve makinesi yetersiz finansman nedeniyle kullanılamamaktadır.

Üst üste tahıl ekiminin yapıldığı yerlerde parçalanmayan anızın oluşturduğu sorunlar nedeniyle, bazı üreticiler yasal olmadığı halde "anız yakma" ya devam etmektedirler.

Tarım alet ve makine işletmelerinin, Üniversite-Sanayi işbirliği çerçevesinde, teknoloji transferini ve yeni tasarımları içeren projeler öncelikli olarak desteklenmelidir. Özellikle tahıl ekim makineleri, silaj makineleri ile yemeklik tane baklagillerin hasat-harman makineleri tasarımı üzerinde yönlendirmeler yapılmalıdır.

Toprağı parçalayan ekipmanlar yerine, yırtarak ve/veya alttan işleyen ekipmanlar benimsetilmeye çalışılmalıdır. Özellikle erozyonun sorun olduğu yerlerde sürdürülebilir tarım açısından "azaltılmış toprak işleme metotları" ile doğrudan anıza ekimin yaygınlaştırılmasına çalışmalıdır.

Modern, pahalı ve yıllık kullanım süreleri düşük olan tarım alet-makineleri temini için, üretici birliklerinin dahil olacağı "Ortak Makine Kullanım Organizasyonları" oluşturulması özendirilmeli ve gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

Alternatif ürün projeleri kapsamında mısır tarımının yaygınlaşma eğiliminin olduğu yerlerde "mısır kurutma tesisleri" nın kurulması teşvik edilmelidir.

Tahıl hasadı ile ilgili denetimlerde Ziraat Odaları ve Birliklerin görev alması sağlanmalı ve sürücü eğitimlerine gereken önem verilmelidir.

Anız yakmanın önlenebilmesi için "alternatif ürün projeleri" gerçekleştirilmeli ve anız yakmayı önleyecek sistemler ve teknolojiler "Ortak Makine Kullanım Projesi" çerçevesinde ele alınmalıdır.

Türkiye'de özellikle Orta Anadolu ve Geçit Bölgelerinde rüzgarın; toprak erozyonu, çiçeklenme döneminde sıcak ve kuru rüzgarların tohum tutmayı azaltması, tane dolumunda ise tanelerin cılız olması, yabancı döllenen bitkilerde tozlayıcı böcek faaliyetlerini engellemesi, su kaybını artırması, yatma ve kırılmalara neden olması gibi bitkisel üretimde verimliliği kısıtlayan bir çok olumsuz etkileri vardır.

Ağaçlandırma Projeleri ile tarım arazilerinde rüzgarın hakim estiği yöne dik "Rüzgar Kıran" olarak adlandırılan ağaç perdelerinin oluşturulmasının sağlanmalıdır.

Ayrıca, Konya'da Konya Şeker Fabrikası A.Ş.'in yürüttüğü proje örneğinde olduğu gibi; Karayolları, Köy Hizmetleri, Çevre ve Orman Müdürlükleri, Jandarma, Mahalli İdareler, Ziraat Odaları, Üretici Birlikleri gibi kuruluşların katılımıyla; karayolları, köy-kasaba yolları, tarla yolları kenarının ağaçlandırılması ve her köyde bir örnek orman oluşturulması bir proje dahilinde yürütülmelidir.

Ülkemizde bazı ürünlerde stoklar, diğer bazı ürünlerde ise yetersiz üretim dolayısıyla sorunlar yaşanmaktadır. Nitekim, 2003 yılında 5.2 milyar dolarlık tarım ürünü ithal edilmiş olup; ilk sıraları 937.1 milyon dolar ile yağ ve yağlı tohumlar, 1.2 milyar dolar ile lif, 276.2 milyon dolar ile mısır, 276.9 milyon dolar ile buğday, 122.7 milyon dolar ile pirinç almıştır.

Yıllardır beklenen "Üretici Birlikleri Yasası" çıkarılmış olup, bu yasa kapsamında ürün bazında üretici birliklerinin kurularak, üretim planlaması ve pazarlanmasında görev almaları sağlanmalıdır.

Üretici birlikleri ve Ziraat Odalarının katkıları ile yayım faaliyetleri ve sözleşmeli üretim modelleri yaygınlaştırılarak, üreticiler yağ bitkileri, mısır, pamuk, çeltik gibi üretim açığı olan bitkilerin tarımına yönlendirilmeli ve ikinci ürün potansiyelinden tam olarak yararlanılmalıdır.

Yetersiz üretimin olduğu bitkilerde, üretime verilen primler artırılarak devam ettirilmelidir. Ancak, bu teşviklerin iyi bir planlama ile bölgesel olarak da yapılabilmesi sağlanmalıdır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde tütün ekim alanlarının azaltılarak yerine yağ bitkileri (soya, susam vs.) ve yem bitkileri yetiştiriciliğine önem verilmelidir.

Ülkemizde sözleşmeli üretim yapılmaktadır. Bakanlığın bu konuda yayınladığı bir tebliğ olmasına rağmen, tarafların kendi aralarında bu tebliğe uygun olarak sözleşme yapmamaları ayrıca söz konusu sözleşmeleri incelemeden ve noter tasdiki olmaksızın imzalamaları nedeniyle sık sık sorunlar yaşanmaktadır.

Sözleşmeli bitkisel üretim ve tohumluk üretimi yasal bir zemine oturtulmalıdır.

Sözleşmeli üretim özendirilmeli ve teşvik edilmelidir.

Tarım istatistikler; mevcut durumu, yıllara göre değişim göstermesi, geleceğe dönük plan ve projelerin yapılmasında temel veri olarak kullanılması açısından son derece önemlidir. Tarım istatistiklerinde verilerin elde edilmesinde ve gruplandırılmasında önemli sorunlar bulunmaktadır.

Ülkemizde üretimi yapılan bitkilere ait verilerin doğru ve güvenilir olarak elde edilmesine özen gösterilmeli, yeni teknolojilerden yararlanılmalı ve bu bitkilerin cins ve türlerine göre gruplandırılmasının yanında kullanım alanlarına göre de sınıflandırılarak istatistiklerinin hazırlanması yönünde çalışmaların yapılması gerekmektedir. İstatistiklerin daha hızlı yayınlanması sağlanmalıdır.

2.2. Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği

Türkiye sahip olduğu ekolojik koşulların uygunluğu nedeniyle bahçe bitkileri üretimi açısından dünyada önemli ülkeler arasında yer almaktadır. İşlenen tarım arazisinin %12.69'u bahçe bitkileri tarımında kullanılmakta olmasına karşın bahçe bitkilerinin bitkisel üretim değerindeki payı ise % 55.76'dır. Bahçe bitkileri dış satım açısından da büyük önem taşımaktadır. Tarım ürünleri dış satım değerinin yaklaşık yarısı bahçe bitkileri üretiminden sağlanmaktadır. Ancak bahçe bitkileri dış satım miktarının üretim miktarına oranı düşüktür. 2000 yılı değerleriyle dış satım oranı yaş meyvede % 3.02 ve yaş sebzede % 1.45 olarak gerçekleşmiştir.

2.2.1. Bağcılık

Mevcut Durum

Ülkemiz yaklaşık 4 milyon ton civarında gerçekleşen yaş üzüm üretimi ile dünya üretiminin % 6'sını karşılamaktadır. Üretilen üzümün % 41.7'si kurutmalık ve % 35.4'ü sofralık, %17.4'i pekmez, köfter, pestil gibi ürünlerin yapımında ve % 5.5'lik kısmı da şarap üretiminde kullanılmaktadır. 2003 yılı verilerine göre, 565.000 ha bağ alanı ile Türkiye dünyada dördüncü sırada yer almaktadır. Üzüm üretimimiz 3.650.000 ton olup, meyve üretiminin % 30'una karşılık gelmektedir. Ülkemizde yer alan 9 tarım bölgesinin tamamında bağcılık yapılmaktadır. Birinci sırada yer alan Ege Bölgesi Türkiye üzüm üretiminin % 45.6'sını gerçekleştirmekte ve bağ alanlarının % 28.5'ine sahiptir, Ege Bölgesini Akdeniz ve Marmara Bölgeleri takip etmektedir. Sofralık ve şaraplık bağ yetiştiriciliği hızlı gelişme eğilimindedir.

İhracat açısından bağcılığın durumu değerlendirildiğinde kuru üzüm ihracatı büyük önem taşımaktadır. 210.000 ton çekirdeksiz kuru üzüm ihracat miktarı ile ülkemiz dünyanın en büyük ihracatçı ülkesi konumunda olup dünya pazarının yaklaşık % 44'ünü kontrol etmektedir.

Sorunlar

Ülkemizde talebe cevap verebilecek yeterli ve sağlıklı asma fidanı bulunmamaktadır.

Yerel çeşitlerimizin yeniden değerlendirilerek üretime kazandırılması çalışmaları yetersizdir.

İhraç edilen ürünlerimizde tarım ilacı kalıntısı, ağır metal kalıntısı ve okratoksin-A sorunu ön plana çıkmaktadır.

Öneriler

Modern fidan üretim tekniklerini kullanan fidanlıkların sayısı artırılmalı ve bu fidanlıklarda virüsten ari, klon seleksiyonu yapılmış çeşitlerle sağlıklı fidan üretimi sağlanmalıdır. Ülkede devlet kontrolünde sağlıklı ve ismine doğru anaç ve çeşit verebilecek en az 2 adet damızlık tesisleri kurulmalıdır.

Bağ tesisinde kullanılacak dayanak ve tel materyallerinin geliştirilmesi; direk, tel ve bağlama aparatlarının çeşitlendirilmesi ve kullanıma sunulması gerekmektedir.

Örtü altı üzüm yetiştiriciliği erkencilik ve ihracata yönelik olarak teşvik edilmelidir. Bu açıdan dış pazarın talep ettiği erkenci çeşitler tercih edilmelidir.

Ülkemiz gerek sofralık, gerekse şarapçılık açısından özellikle dış pazarlarda kendine yeni piyasalar bulabilecek yerel üzüm çeşitleri açısından zengindir, bu yerel çeşitlerin kazanılmasına yönelik çalışmalar teşvik edilmelidir.

2.2.2. Meyve Yetiştiriciliği

Türkiye, dünyadaki sekiz gen merkezinden Yakındoğu ve Akdeniz Havzası'nı kapsaması nedeniyle birçok tür ve çeşidin anavatanı durumundadır. Bu bağlamda, kültürü yapılan 138 meyve türünden, subtropik meyve türleri de dahil olmak üzere 75 kadar tür ülkemizde yetiştirilebilmektedir. Bu genetik çeşitlilik, değişik çevresel koşullara adapte olan, farklı pazar taleplerini yanıtlayan ve özellikle organik yetiştiriciliğin ön planda olduğu günümüzde hastalık ve zararlılara dayanıklı çeşitlerin seçimine büyük ölçüde katkı sağlamaktadır.

2.2.2.1. Yumuşak Çekirdekli Meyveler

Mevcut durum

Yumuşak çekirdekli meyveler grubuna giren türlerin 2003 yılı toplam üretimi 2.962.000 ton olup, bu üretim içinde 2.500.000 ton ile elma en büyük payı almaktadır. İkinci sırada armut yer almakta olup, üretim miktarı 360.000 ton olarak gerçekleşmiştir. Ayva üretimi ise, 102.000 tondur.

Yumuşak çekirdekli meyve türlerinde, üretimin önemli bir bölümü iç pazarda değerlendirilmektedir. 2002 yılında 14.504 ton elma ihraç edilerek 5.891.000 $ gelir elde edilirken, armutta bu değerler 12.821 ton ve 5.711.000 $'dır. Suudi Arabistan en önemli elma (%60) ve armut ihraç ettiğimiz ülke konumundadır. Elma için İngiltere, Almanya, Portekiz gibi Avrupa, Ortadoğu, Kuzey Afrika ve eski Doğu Bloku ülkeleri ümit var pazarlar olarak görülmektedir. Armut üretiminin yükselmesi durumunda ise, Ortadoğu Ülkeleri, Almanya ve İngiltere gibi ülkelere ihracat şansı doğabilecektir.

Sorunlar

Yeterli sayıda ismine doğru sağlıklı ve sertifikalı fidanlarla bahçeler kurulmamaktadır.

Elmada son yıllarda spur çeşitler ve bodur - yarı bodur anaçlarla kurulan kapama bahçelerin devreye girmesiyle verimde artışlar sağlanmaya başlanmıştır. Ancak bu şekilde yetiştiricilikteki bilgi eksikliği nedeni ile verim ve kalitede yeterli bir artış sağlanamamıştır.

Armutta ve ayvada genellikle karışık bahçeler şeklinde yetiştiricilik yapıldığından, standart çeşitlerle kurulu kapama bahçelerin sayısı azdır.

Son yıllarda armut ağacı sayısında, üretiminde ve verimde azalmalar meydana gelmiştir. Bu azalmalar, 1990'lı yılların başında görülmeye başlayan ve hızla yayılan ateş yanıklığı (Erwinia amylovora Burril.) hastalığından kaynaklanmaktadır.

Söz konusu türlerde üretimin artmasına karşılık ihracatta yeterli miktarda artış sağlanamamıştır.

Öneriler

Bahçeler sertifikalı fidanlarla kurulmalıdır.

Modern meyvecilik gereklerine uygun olarak, bodur ve yarı bodur klonal anaçlarla sık dikim uygulamalarının hızla yaygınlaştırılması ve modern budama sistemlerinin doğru şekilde uygulanması sağlanmalıdır. Avrupa'da elma yetiştiriciliğinin en önemli üretim maliyeti işçilik giderleridir. Şu anda Avrupa Birliğinde işçilik 10 Euro/ saat' dir. Bu açıdan ülkemiz diğer üretim maliyetlerini de düşürdüğümüzde avantajlı konuma gelecektir.

Sofralık tüketimin yanı sıra teknolojik ve sanayilik çeşitlerin geliştirilmesine ağırlık verilmelidir. Dünya ticaretinde aranılan bu çeşitlerin vakit kaybedilmeden Türkiye'ye getirilerek uygun ekolojilerde adaptasyonları yapılarak üretimlerinin yaygınlaştırılması, getirilmiş olan çeşitler ile ilgili çalışmaların kısa sürede sonuçlandırılarak üretilmeleri gereklidir. Ege ve Akdeniz Bölgelerinde soğuklama gereksinimi düşük olan çeşitler yetiştirilmelidir. Bu amaçla yurt dışında tescili yapılmış çeşitlerin yurt içinde hızla tescillerinin yapılarak sertifikalı üretime alınmaları gerekmektedir.

Tüketim fazlası ürün rasyonel biçimde kurutularak, meyve suyu ve diğer işlenmiş ürünler biçiminde değerlendirilmelidir.

Elmada kara leke, armut ve ayvada ateş yanıklığı hastalığına karşı, dayanıklı çeşitler belirlenerek kullanımları sağlanmalıdır. Alınacak kültürel önlemlerle ateş yanıklığı hastalığının yayılması önlenmelidir. Pestisit kullanımı azaltılarak Entegre Zirai Mücadele Yöntemleri uygulanmalıdır.

Depolanacak üründe kalitenin korunması bakımından öncelikli olarak önemli üretim bölgelerinde, depo koşulları iyileştirilerek kontrollü atmosferli depo kapasitesinin ve miktarının arttırılması, soğuk zincir teknolojilerinin geliştirilmesi sağlanmalıdır.

2.2.2.2. Sert Çekirdekli Meyveler

Mevcut Durum

Bu grupta yer alan kayısı, kiraz, vişne, şeftali-nektarin ve erik türlerinin 2003 yılı toplam üretimi 1.360.000 ton olup, en büyük pay 460.000 ton ile şeftali-nektarin türlerine aittir. Bunu kayısı (440.000 ton), kiraz (255.000 ton), erik (205.000 ton) ve vişne (120.000 ton) izlemektedir. Kayısı üretiminde Türkiye dünya'da ilk sırada yer almaktadır.

Sert çekirdekli meyvelerden kayısı taze ve özellikle kuru meyve olarak ihraç edilirken, kiraz taze olarak ihraç edilmektedir. Şeftali, erik ve az miktarda vişne dışsatımı taze ve kuru olarak gerçekleştirilmektedir. 2002 yılı verilerine göre, 66.763 ton kuru, 4.600 ton taze kayısı ihracatı gerçekleştirilmiş ve bu ürünlerden sırası ile 113.271.000 ve 3.524.000 $ gelir elde edilmiştir. Dünya sofralık kayısı dışsatımının %80 kadarı turfanda çeşitlerle yapılmakta olup, bu ihracatın yaklaşık %95'i üretici ülkeler durumundaki Akdeniz ülkeleri ile Avrupa ülkeleri arasında gerçek-

leşmektedir. Kuru kayısı için spesifik yöre olan Malatya'da üretilen kayısının tümü kurutularak ihraç edilmektedir. 2002 yılı verilerine göre, 19.042 ton kiraz, 27.579 ton şeftali-nektarin ihraç edilmiştir. Bu ürünlerin ihracatından elde edilen gelir 49.276.000 $ ve 8.076.000' $ dir. İhraç edilen 4.595 ton taze erikten 2.706.000 $ gelir sağlanırken, 829 ton kuru olarak ihraç edilmiş ve bundan sağlanan gelir 837.000 $ olmuştur. Vişne ihracatı ise 100 ton gibi çok düşük bir değer olup, 109.000 $ gelir sağlanmıştır.

Sert çekirdekli meyvelerden kayısı taze ve özellikle kuru meyve olarak, kiraz ise taze ve işlenmiş olarak ihraç edilmektedir. Şeftali, erik ve az miktarda vişne dışsatımı taze ve kuru olarak gerçekleştirilmektedir.

Sorunlar

Sert çekirdekli meyvelerde; ismine doğru, sağlıklı fidan üretiminin yapılmaması nedeniyle, meyve bahçeleri kalitesiz, hastalıklı ve yanlış çeşit isimli fidanlarla kurulmaktadır. Tohum ve klon anacı damızlıkları yeterli düzeyde değildir.

Günümüzde çöğür anacı yerine bodur ya da yarı bodur klon anaçlarının kullanımı ile sık dikim sistemli bahçeler kurulmaya başlanmıştır.

Üretilen çeşitlerde istenilen kalite ve standardın sağlanamaması nedeniyle ürün kalitesi dış pazar isteklerine cevap verecek düzeyde olmamaktadır.

Sanayiye uygun çeşitlerin sayısı ve üretim miktarı azdır.

Mevcut toprak koşullarına uygun anaç seçimi yapılmamaktadır. Bu durum, özellikle sert çekirdekli meyve türlerinde daha da önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Özellikle kiraz bahçelerinde tozlayıcı çeşide yer verilmemekte veya yanlış çeşit kullanılmaktadır.

Yanlış yapılan budamalar nedeni ile özellikle kiraz ve vişnede yüksek boylu ağaçlar oluşmakta, bu da hasat işlemlerini güçleştirmektedir.

Meyvelerde depolama olanakları ve teknikleri sınırlıdır. Depolama işlemi yeterince ve doğru olarak yapılamadığı için yaklaşık % 30 oranında ürün kaybı meydana gelmektedir.

Öneriler

Kaliteli ve standart çeşitlerle yeni plantasyonlar kurulmalı, modern yetiştiricilik teknikleri kullanılarak, birim alandan alınan verim artırılmalıdır.

Kirazda son yıllarda Gisela serisi anaçlar ülkemizde kullanılmaya başlanmıştır. Ancak, bazı ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de, bu anaçlarla ilgili bazı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle Maxma, Wariot, Tabel, SL64 gibi klon anaçlarının kullanımı da desteklenmeli ve idris ve kuş kirazı populasyonu içinde uygun anaç seleksiyonu çalışmalarına hız verilmelidir.

Özellikle kiraz ve Japon erikleriyle kurulacak bahçelerde uygun dölleyici çeşitlerin mutlaka bahçede bulundurulması gereklidir.

Çeşit seçiminde, ülkemizin iklim avantajını iyi kullanarak özellikle sahil kuşağında ihracata yönelik erkenci çeşitlerin yetiştirilmesi teşvik edilmelidir.

Tür ve çeşitlerin yayılışında bölgelere göre üretim planlaması yapılmalıdır. Avrupa pazarlarında "Türk Kirazı" olarak aranılan 0900 Ziraat (Salihli, Allahdeyen) çeşidinin üretim miktarının arttırılması gereklidir. Bu çeşidin hasat döneminin uzatabilmesi bakımından yetiştirme alanlarının genişletilmesi önem taşımaktadır. Böylece daha uzun bir süre dış pazara

kaliteli ürün sunma şansı yakalanabilecektir.Ayrıca erkenci ve geç hasat edilen yeni kiraz çeşitlerinin hızla introdüksiyonu yapılıp adaptasyon parselleri kurularak üretime alınmalıdır. Kuru erik üretimi için tüm dünyada kabul görmüş çeşit olan D'Agen çeşidinin üretiminin yaygınlaştırılmasında büyük yarar vardır.

Kiraz ve vişne için önemli bir maliyet sorunu olan hasadın mekanik veya kimyasal yolla yapılması için gerekli eğitim ve yayım çalışmaları yapılmalıdır. Bu amaçla makine kullanımı yaygınlaştırılmalıdır.

İleri teknolojiye sahip sistemlerle donatılmış soğuk hava depoları, kontrollü atmosferli depolar artırılmalı, depodan alınan ürünün yine aynı soğuk zincir içerisinde, soğutuculu taşıtlarla pazara ulaştırılması konusunda çalışmalar yapılmalıdır.

2.2.2.3. Sert Kabuklu Meyveler

Mevcut Durum

Türkiye, dünya sert kabuklu meyve ticaretinde önemli yeri olan türlerin hemen hemen hepsinin geleneksel yetiştiricisi konumunda olup, fındık üretiminde dünyada lider konumdadır. Türkiye fındık üretimi 2003 yılı verilerine göre, 490.000 tondur. Aynı yılın verilerine göre, 125.000 ton ceviz, 85.000 ton antepfıstığı, 48.000 ton kestane ve 38.000 ton badem üretimi gerçekleşmiştir. Bu üretilen miktarlardan 11.665 ton kestane ve 1.936 ton antepfıstığı ihraç edilerek 13.512.000 $ ve 8.320.000 $ gelir elde edilmiştir. 19 ton iç badem ve 213 ton kabuklu badem ihracatı gerçekleştirilerek, sırasıyla 22.000 $ ve 621.000 $ gelir sağlanmıştır. Cevizde ise kabuklu olarak 131 ton ihracat söz konusu olup, elde edilen gelir 421.000 $ olmuştur.

Sorunlar

Fındık bahçelerinde çeşit karışımı söz konusu olup, bu çeşit karışımı standardizasyonda ve işlemede sorunlara neden olmaktadır.

Fındık bahçelerinin büyük bir kısmı (özellikle Doğu Karadeniz Bölgesi) yaşlı bahçeler olup, ocaklar arasındaki mesafe verimi olumsuz etkilemektedir.

Ülkemizde fındık fidanı üretimi kök sürgünlerinin ayrılması şeklinde yapılmakta olup, kamu ve özel sektörde fidan üretimi amacı ile faaliyet gösteren herhangi bir kuruluş bulunmamaktadır.

FİSKOBİRLİK tarafından alınan fındıklarda ödemenin geç yapılması üreticileri sıkıntıya sokmaktadır.

Fındık üretiminde mevcut teknolojinin yetersiz olması nedeni ile, üretim büyük çoğunlukla insan gücüne dayanmakta ve dolayısıyla üretim maliyetleri yükselmektedir.

Fındık ve antepfıstığında hasat sonrasındaki harmanlama ve kurutma döneminde; kabuk kararması, çürük iç gibi kalite bozulmaları ile aflatoksin ve diğer mikroorganizma zararlarından dolayı ihracatta büyük sorun yaşanmaktadır.

Cevizde aşılı fidan üretimi, aşının zorluğu nedeni ile ancak belli üretim merkezlerinde yapılabildiğinden standart ve sertifikalı fidan üretimi yeterli değildir.

Antepfıstığının erkek ve dişi ağaçları mevcut olup, bahçelerin kurulması sırasında buna dikkat edilmediği için, bahçelerde boş meyve oranı artmaktadır.

Ülkemizin 65 ilinde yaklaşık 50 milyon civarındaki antepfıstığı anaçlarında yapılan aşılama çalışmaları, kamu kuruluşları ve üreticiler tarafından sürdürülmektedir. Bu şekildeki çalışmalar sadece örnek olmaktan öteye gidemediği gibi uygun tekniklerle yapılmadığı için kötü örnek olmuş, bazı yörelerde antepfıstığının gelişmesine olumsuz yönde etki yapmıştır.

Periyodisite nedeniyle verimin yıldan yıla değişmesi dış satımı olumsuz yönde etkilemektedir.

Ülkemizde kestane ve badem üretimi standart çeşitlerle kapama bahçeler şeklinde yapılamadığından, Türkiye dünya sıralamasında potansiyeline uygun bir yerde bulunmamaktadır.

Kestane kanseri ve mürekkep hastalığı kestane yetiştiriciliğini tehdit eder boyuttadır.

Öneriler

Fındıkta görülen çeşit karışıklığının giderilmesi, dış pazar talebi dikkate alınarak kaliteli ve bol ürün veren çeşitlerin belirlenmesi ve bahçelerde bu çeşitlere yer verilmesi gerekmektedir. Bahçeler tesis edilirken tozlayıcı çeşit uyumuna dikkat edilmelidir.

Fındıkta ürün nem ve havalandırma bakımından uygun depolarda depolanmalıdır.

Fındık işlemesinde kullanılan mekanizasyon geliştirilerek, ürünün kırılması sırasında meydana gelen kayıpların ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Böylece maliyetler düşürülerek daha sağlıklı üretim imkanı sağlanacaktır.

İç piyasada tüketilen fındık miktarının artışını sağlayacak önlemler alınmalıdır.

Ceviz üretiminde standart çeşitlerle kapama bahçelerin tesisinin yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Antepfıstığı bahçelerinin periyodisite eğilimi az olan çeşitlerle kurulması ve yeterli sayıda, aynı zamanda çiçek açan erkek ağaçların dikilmesi hakkında üreticiler bilinçlendirilmelidir.

Özellikle sulu koşullarda uygun anaç kullanımı ile sık dikim uygulamaları sayesinde ürün miktar ve meyve kalitesinde artış sağlanmalı, bölge sıcaklıklarının yüksek olması nedeniyle bilinçsiz sulama tuzluluk problemine yol açacağından uygun sulama tekniklerinin pratiğe aktarılması ve çiftçilerin bilgi düzeyinin arttırılmasına özen gösterilmesi konusunda üretici bilinçlendirilmelidir.

Antepfıstığının depolanmasında dış kabuğun soyularak muhafaza edilmesi konusunda araştırmalara öncelik verilmelidir.

Antepfıstığı işleme tesislerinin modern cihazlarla donatılarak, özellikle Aflatoksin analizlerinin yapılarak gelişmiş ülkeler seviyesine bir an önce ulaşılması gereklidir.

Antepfıstığında ihracata yönelik olarak, çeşit ıslahı çalışmalarına önem verilmelidir.

Bademde çeşit standardizasyonunun sağlanması, kaliteli standart yabancı çeşitlerin farklı ekolojilere uygun olanların yetiştirilmesinin yaygınlaştırılması gereklidir.

Badem yetiştiriciliğinin yapıldığı kıyı kesimlerde üreticiler için iyi bir gelir kaynağı olabilecek çağla badem yetiştiriciliğine önem verilmelidir.

Bölgeye ve tüketim şekline uygun standart kestane çeşitleriyle kapama bahçelerin tesis edilmesi yaygınlaştırılarak, verim ve kalite arttırılmalıdır.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından uygulanmakta olan kestane fidanı üretim ve dağıtımı konusundaki karantina hükümlerinin, kanser hastalığına çözüm bulununcaya kadar sürdürülmesinde yarar vardır. Ayrıca, Avrupa'dan ithal edilen ve çeşitlerimizle uyum de-

nemelerinden olumlu sonuç alınan kestane mürekkep hastalığına dayanıklı anaçların çoğaltılması sağlanarak üretime kazandırılmalıdır.

Bölgeler arasında, kestane fidanı, aşı kalemi, aşı gözü gibi materyallerin naklini önleyerek hastalığın bulaşık yerlerden sağlıklı alanlara taşınması önlenmelidir.

Aflatoksin oluşumunun kontrolü için fındıkta çatlamanın engellenmesi, hasat ve sonrasında hızlı kurumanın ve hijyenin sağlanması, Antepfıstığında ise buruşuk tohum oluşumunu etkileyen faktörlerin ortadan kaldırılması önem taşımaktadır.

2.2.2.4. Turunçgiller

Mevcut Durum

Türkiye'de, turunçgil üretimi ve ihracatı ülke ekonomisi açısından önemlidir. Türkiye turunçgil üretimi 2.425.000 ton dur. Bu grup içinde yer alan portakalın 1.215.000 ton, mandarinin 580.000 ton, limonun 500.000 ton ve altıntopun 130.000 ton üretimi vardır. Önemli üretim merkezleri Doğu ve Batı Akdeniz Bölgesi, Ege Bölgesi ve Doğu Karadeniz Bölgesi'dir. Turunçgil üretiminin yaklaşık %90'ı Doğu Akdeniz Bölgesi'nde gerçekleştirilmektedir.

Türkiye'de turunçgil üretiminin büyük bir kısmı taze olarak tüketilmekte olup, dış satım kalitesinde olan kısmı ihraç edilmektedir. En fazla ihraç edilen turunçgil türü limon olup 2003 yılı verilerine göre 208.984 tonluk bir ihracatla 75.266.000 $ gelir elde edilmiştir. Portakala ait değerler 150.051 ton ve 45.156.000 $'dır.

Sorunlar

Ülkemiz'de turunçgil fidanı üreten çok sayıda fidanlık vardır. Ancak, sertifikalı ve virüsden ari fidan üretimi yeterli düzeyde değildir.

Turunçgillerde, hasat dönemini daha uzun zamana yayabilmek için gerekli olan erkenci ve geççi çeşitler henüz devreye tam olarak sokulamamıştır.

Ülkemizde turunçgil yetiştiriciliğinde budama yapılmamakta ya da yanlış uygulanmaktadır.

Bilinçsiz ve hatalı gübre kullanımı maliyet artışına neden olmakta, meyve kalite ve miktarında düşüşlere yol açmaktadır.

Turunçgil meyvelerinin soğukta depolanma ve ambalajlanma olanakları yeterli değildir.

Turunçgil tarımında çeşit politikasının olmaması, hasat periyodunun kısalığı ve depolama kapasitesinin düşük olması nedeniyle ihracat olanakları kısıtlı kalmaktadır.

Ülkemiz'de turunçgil konusunda yapılan araştırmalar yetersizdir.

Öneriler

Kış donlarının riskini azaltmak için ekolojilere uygun tür ve çeşit seçimi ile yetiştiricilik yapılmalıdır.

Sağlıklı turunçgil üretimi için gerekli önlemlerin zamanında alınarak ürün miktar ve kalitesinde artış sağlanmalıdır.

Turunçgil yetiştiriciliğinin geleceği açısından biotik ve abiotik faktörlere dayanıklılığı dikkate alınarak bodur anaçlarla plantasyonların tesisi yaygınlaştırılmalıdır. Yeni kurulacak bahçelerde, birim alanda önemli verim artışı sağlayacak yarı-sık dikim ve sık dikim tekniklerinin uygulanması teşvik edilmelidir.

Turunçgillerde çeşit geliştirmeye önem verilmeli, dış pazar isteklerine uygun çeşitler üzerinde durulmalıdır. Türkiye erkenci ve geççi çeşitlerin geliştirilmesine ve üretimine önem vererek, hasat periyodunu daha uzun zamana yaymalı ve dış pazarlarda rekabet şansını artırmalıdır.

Taze tüketim yanında işlenmiş turunçgil meyvelerinin tüketimini artırmak için modern işleme tesisleri kurulmalıdır.

Turunçgillerde farklı pazarların değişik boyda ürün taleplerini karşılayacak paketlemeye özen gösterilmelidir.

Doğu Karadeniz Bölgesinde turunçgil özellikle mandarin yetiştiriciliği ve araştırmalar konusundaki çalışmalar teşvik edilmelidir.

Turunçgil tarımına birinci derecede uygun alanların tarım dışı amaçlarla kullanımının (turizm, sanayileşme, çarpık kentleşme vb.) önlenmesi ve korunması için yeni özel yasalar çıkartılmalı ve mevcut yasaların titizlikle uygulanması sağlanmalıdır.

2.2.2.5. Zeytin

Mevcut Durum

Zeytin üretimi periyodisite nedeni ile yıllara göre değişmektedir. 2002 yılı üretimi 1.800.000 ton iken periyodisite yılı olan 2003'de 700.000 ton'a düşmüştür. Üretim miktarına bağlı olarak zeytinyağı ihracat değeri de değişmektedir.

Sorunlar

Mevcut zeytinliklerin büyük bir kısmı nispeten fakir, engebeli ve sulanmayan kır arazilerde, az bir bölümü ise, düz veya hafif meyilli sulanabilen taban veya kır-taban arazilerde yer almaktadır. Bu olgu yetiştirme tekniğini ve üretim maliyetlerini oldukça etkilemektedir.

Teknik bakım işlemleri (budama, gübreleme, hastalık ve zararlılarla mücadele, toprak işleme ve sulama) yeterince yapılmamaktadır. Bu bağlamda, zeytinde var olan periyodisite daha şiddetli biçimde ortaya çıkmaktadır.

Zeytinde gerek kalite açısından gerekse periyodisite açısından hasat zamanı ve şekli çok önemlidir. Özellikle yağlık çeşitlerin toplanmasında sırıkla vurarak, düşen meyvelerin yerden toplanması yöntemi uygulanmaktadır ki, bu son derece zararlı bir yöntemdir.

Öneriler

Sertifikalı fidan üretimi arttırılmalıdır.

Yeni kurulan zeytinliklerde modern üretim tekniklerinin kullanımına önem verilmeli, bu amaçla araştırma ve yayım kuruluşları arasındaki koordinasyon geliştirilmelidir.

Sulama ile ilgili alt yapı çalışmalarına önem verilmeli, sulanan alanların genişletilmesi sağlanmalı ve damla sulama ve fertikasyon sistemlerinin kurulması ile ilgili yatırımlar özendirilmelidir.

Yeni kurulanlar ile mevcut zeytinliklerin yenilenmesinde mekanizasyon ile ilgili konular göz önünde bulundurulmalı, başta hasat işlemi olmak üzere, yetiştiricilikte mekanizasyon düzeyi artırılmalıdır.

Verticillium solgunluğu önümüzdeki yıllarda daha da büyük problem olacaktır. Bu nedenle *Verticillium*'a dayanıklı tiplerin seçilerek anaç olarak kullanılması teşvik edilmelidir.

Türkiye'de mevcut zeytin ağaçlarının yaklaşık % 75 inin meyilli arazilerde bulunması mekanik hasat bakımından sınırlayıcı bir faktördür. Mevcut zeytinliklerde öncelikle, dal sarsıcı, dal çırpıcı ve tarak şeklindeki hasat aletleri kullanılmalı, ileriye yönelik mekanik hasada uygun alt yapıyı oluşturmak için, agronomik çalışmalara devam edilmelidir. Zeytinyağı kalitesini arttırmak için erken hasat ve temiz ürün sloganı teşvik edilmelidir.

Zeytincilik Kanunu ve yönetmeliklerin işletilmesi sağlanarak zeytin ağaç varlığı ve zeytin alanlarının artışı sağlanmalıdır.

Zeytinyağı sektöründe modern kontinü santrifüj sistemlerin ve sofralık zeytin sektöründe modern tekniklerin kullanımının ve işletme sayısının arttırılması gereklidir.

Zeytin ve zeytinyağı iç tüketimi konusunda kamuoyu bilinçlendirilmelidir.

Uluslararası ticarette haksız rekabetin önlenmesi için Uluslararası Zeytinyağı Konseyi'ne yeniden üye olunmalıdır.

Zeytinyağı üretimi sırasında ortaya çıkan kara suyun değerlendirilmesi için teknolojik araştırmalar yapılmalıdır.

2.2.2.6. Diğer Subtropik Meyve Türleri

Mevcut Durum

Dünyada subtropik iklim kuşağı, ılıman ve tropik iklim kuşakları arasında yer aldığı için subtropik meyveler genel olarak diğer meyve türlerine göre daha az üretilmekte ve daha az tanınmaktadır. Bu grup içinde incelenen incir, nar, yenidünya, Trabzon hurması ve kivi türlerinin toplam üretim miktarı yaklaşık 320.000 tondur. İncir dışında diğer türlerin üretimleri ve ihracat değerleri fazla değildir. Bununla birlikte, dünyada en fazla nar üreten ülke Türkiye'dir.

Türkiye, Dünya'da en önemli incir üreticisi ülke durumundadır. Türkiye'de incir sahil kesimlerinin ürünü olup, üretimin önemli bir kısmı Ege Bölgesi'nde yapılmaktadır. Bölgede mevcut plantasyonların tamamına yakını Sarılop çeşidinden oluşmakta olup, kuru incir olarak ihraç edilmektedir. Uzun yıllar ülkemizden sadece kuru incir ihraç edilirken, son yıllarda taze incir ihracatı da önem kazanmıştır. Ülkemiz, Dünya taze incir üretim ve ticaretinde de, kalite ve ticaret hacmi açısından ilk sıralarda yer almaktadır.

Sorunlar

Türkiye'nin taze incir ihracatının son yıllarda artmasına karşın üretim yeterli değildir.

Kuru incir üretiminde üretim fazlası bulunmakla birlikte, iç tüketim yeterli seviyeye ulaşmamıştır.

Son zamanlarda kurutmalık incir plantasyonları dağlık ve yamaç arazilerde olmakla birlikte, buralarda uygun toprak işleme ve teraslama yöntemleri uygulanmamaktadır.

Kuru incirde aflatoksin ve okratoksin-A ile ilgili sorunlar yaşanmaktadır.

Nar meyveleri çatlamaya karşı hassastır. Bu da pazarlanabilir ürün miktarını düşürmektedir.

Özellikle Trabzon hurması ve yenidünyada standart çeşitler azdır.

Öneriler

Sofralık incir ihracatında söz sahibi olan Bursa Siyahı çeşidinin üretim alanlarının genişletilerek, hem ürün miktarının arttırılması, hem de hasat döneminin uzatılması gereklidir. Özellik-

le farklı mevsimlerde olgunlaşan sofralık incir çeşitlerinin farklı ekolojilere adapte olabilenlerinin belirlenmesi pazarda daha uzun süre sofralık incir sunumunu sağlaması açısından önemlidir.

Taze incirin taşınması ve pazarlanması sırasında ön soğutma işlemlerinin iyileştirilmesi, taşımacılığın geliştirilmesi önem verilmelidir.

Kuru incirde kaliteyi yükseltici teknik uygulamaların zamanında ve doğru biçimde yapılmasına özen gösterilmelidir. Kaliteli ve temiz ilek elde edilmesi amacı ile bölgesel bazda çalışmaların yapılması gerekir.

Aflatoksin ve son yıllarda ortaya çıkmakta olan okratoksin A düzeylerinin yıllara göre miktar ve sıklığının belirlenerek oluşumunu önleyecek yada azaltacak araştırma ve eğitim çalışmalarının desteklenmesi sağlanmalıdır.

Kurutma işleminin toprakta değil, mutlaka kerevetlerde yapılmasına özen gösterilmelidir.

Kaliteli, ismine doğru, hastalıksız fidanlar üretilerek bunlarla yeni bahçelerin kurulması sağlanmalıdır.Geleneksel ürünümüz olan kuru incirin organik olarak üretimine gereken önem verilmelidir. Özellikle narda çatlamaya dayanıklı çeşitlerin üretimi yaygınlaştırılmalıdır.

Yenidünya üretimi sınırlayıcı temel faktör minimum sıcaklıklar ve don riskidir. Bu nedenle uygun çeşitlerin uygun ekolojilerde yetiştirilmesi sağlanmalıdır.

Bahçelerde uygun bir sulama ve gübreleme programı uygulanmalıdır. Özellikle bu uygulama çatlamaya duyarlı olan nar için çok önemlidir.

Subtropik meyvelerin, konserve, reçel, marmelat, meyve suyu, pasta ve dondurma sanayi, dondurulmuş veya kurutulmuş ürünler, şekerleme, meyveli süt ve yoğurt gibi çok çeşitli şekillerde işlenmiş olarak değerlendirilebileceği göz önüne alınarak bu sektörün gelişmesi sağlanmalıdır.

Özellikle yenidünya ve Trabzon hurmasının soğukta depolanması ve taşıma tekniklerinin geliştirilmesi gereklidir. Narın da yine depolanması üzerinde çalışmaların yoğunlaştırılması gereklidir.

Trabzon hurması, Türkiye'de ihracat spektrumunu genişletmek amacıyla yeni bir ürün olarak değerlendirilmektedir. Üretimi yerel pazar ihtiyacını karşılayamaz durumdadır. Üretime uygun olanlar ve yüksek performanslı çeşitlerin seçimine yönelik çalışmalara öncelik verilmelidir.

Kivide erken hasat problemi olduğundan erken hasadın önlenmesi için çiftçilerin eğitimine yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

2.2.2.7. Muz

Mevcut Durum

Ülkemizde 2002 yılında 23.850 dekar alanda 95.000 ton muz üretimi gerçekleştirilmiştir. 2003 yılı üretimi 110.000 ton civarındadır. 2002 Yılında bir önceki yıla göre; muz alanlarında % 51 oranında artış görülmüştür. Üretimde miktarı % 27 oranında artış olmasına rağmen, dekara verim ise 4 tondan 3,4 tona düşmüştür.

Sorunlar

Muz yetiştiriciliği konusunda bilimsel bir gübreleme çalışmasının yapılmamış olması, nedeniyle üretici geleneksel yöntemler ve gübre satıcılarının önerileriyle hareket etmektedir.

Muz seraları tesisi için gerekli teknik bilgi bulunmamaktadır.

İç çürüklüğü de önemli bir sorun olup, meyve kalitesini bozmaktadır.

Yerli muz üretiminin yapıldığı Anamur İlçesi pazarlama merkezlerine uzaklığı ve iklimlendirilmiş nakliye araçlarının olmaması nedeni ile özellikle kışın, meyvelerin dondan zarar görmeden taşınması zorlaşmaktadır.

Öneriler

Muz yetiştiriciliğinde (özellikle örtü altı) adaptasyon ve gübreleme ile ılgili araştırmaların yapılması ve bulguların üreticiye aktarılması sağlanmalıdır.

Muz üretimine ilişkin sera teknolojisi ve sera içi donanımlarla ilgili teknolojik çalışmalar yapılmalıdır.

Muz ithalatına % 147,5 olarak uygulanan gümrük vergisinin üreticiyi koruması nedeni ile bu uygulamaya devam edilmelidir.

2.2.2.8. Çay

Mevcut durum

Dünya üzerinde çay bitkisi, Kuzey Yarım Kürede yaklaşık 420 enlem derecesinden, Güney Yarım Kürede 270 enlem derecesine kadar olan kuşak üzerinde yetiştirilmektedir. Yağışın bol ve iklimin sıcak olduğu bölgelerde yetiştirilmesine rağmen, dünyada çay üretiminin ekonomik olarak yapıldığı yerler sınırlıdır. Hindistan, Çin, Sri Lanka, Endonezya, Kenya ve Japonya çay bitkisinin yaygın olarak yetiştirildiği ve çay üretiminin yoğun olarak yapıldığı ülkelerdir. Bu ülkeler ve Türkiye ile birlikte 30'a yakın ülkede ekonomik düzeyde çay üretimi gerçekleştirilmektedir. AB Ülkeleri'nde ise çay tarımı yapılmamaktadır.

Dünya çay tarım alanları yaklaşık 2.300.000 hektardır. Bu alanın %86'sı Asya Kıtası'nda, %9'u Afrika kıtasında, geri kalan %5'lik kısmı ise Güney Amerika ve Okyanusya'da bulunmaktadır. Dünya kuru çay üretimi 3.2 milyon tondur. Bu üretimin %82.5'i Asya kıtasında, %14.7'si Afrika Kıtası'nda, %2.8'i ise Güney Amerika ve Okyanusya' da yapılmaktadır.

Dünyada üretilen kuru çayın %42.5'i ihraç edilmektedir. Büyük çay üretici ülkelerden Asya Kıtası'nda yer alanların dünya ihracatından aldıkları pay %64, Afrika kıtasında %30.9, Güney Amerika Kıtası ve diğerlerinde ise %5.1' dir.

Yıllık kişi başına çay tüketim miktarları yüksek olan ilk beş ülke ise, İrlanda(3,2 kg), İngiltere(2.6 kg), Kuveyt(2,5 kg), Türkiye(2.3 kg) ve Katar(2.0 kg)'dır. Türkiye, çay tarım alanlarının genişliği bakımından ve kuru çay üretimi yönünden 6.sırada, yıllık kişi başına tüketim bakımından ise 4. sırada yer almaktadır.

Türkiye'de çay tarımı, olağan çay ekolojisinin(tropik ve subtropik iklim kuşaklarının) dışında, 420 kuzey enleminde, kuzey doğusu, soğuğu kesen Kafkas sıradağları, güneyi ve doğusu birden bire yükselen, yükseklikleri 3500 m.'ye ulaşan ve denizden gelen nemli rüzgarların yağış bırakmalarına neden olan Kaçkar sıradağları ile çevrili, denize açık, kuytu bir mikroklimada yapılmaktadır.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde 767 bin dekar çaylık sahada yaklaşık 203 bin üretici çay tarımı ile uğraşmakta, yıllık yaş çay ürünü rekoltesi iklim ve tarımsal teknik koşullara bağlı olarak 850-950 bin ton arasında değişebilmektedir.

Çay sektöründeki toplam alımın %60-65'i Çaykur, %35-40'ı Özel Sektör tarafından gerçekleştirilmektedir.

Çaylık alanların %65'i Rize, %21'i Trabzon, %11'i Artvin, %3'ü ise Giresun ve Ordu illerinde bulunmaktadır.

Çay tarımı, bölgede çoğunlukla küçük aile işletmeciliği şeklinde yapılmaktadır. Çay üreticilerinin %80'i 0,5-5 dekar, %18'i 6-10 dekar, %2'si 11-15 dekar çaylık alana sahiptir. Çay tarım alanlarında işletme büyüklüğünün optimum işletme büyüklüğünden daha düşük seviyede olması iki temel gerekçeye dayanmaktadır. Birincisi, arazi yapısının dağlık ve engebeli olması nedeni ile üretimin dar alanlarda yapılması, ikincisi ise işletme haklarının isteğe bağlı olarak veya miras hukuku nedeni ile aile bireyleri arasında pay edilmesidir. Bu nedenle bir ailede birden fazla çay bahçesi ruhsatı ve çay satış cüzdanı bulunabilmektedir. Bölgede, mevcut tarımsal yapının, ortaya koyduğu bu sonuca göre, çay üreticisinin bu işletme büyüklüğü ile çay tarımından ekonomik anlamda yeterli gelir sağlaması güç görünmektedir.

Çay, Doğu Karadeniz Bölgemizin sosyal ve ekonomik yükünü sırtında taşımaktadır. Şehirleşmede, gelir dağılımında, bölgesel göçün azalmasında, tarım topraklarının verimli kullanılmasında ve erozyonun önlenmesinde önemli rol oynamaktadır.

Çay sektöründe Çaykur, 46 yaş çay işleme fabrikası, 3 Çay Paketleme Fabrikası, Anatamir Fabrikası, Atatürk Çay ve Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü ile faaliyetine devam etmektedir. Çaykur'un dışında 230 özel sektör işletmesi bulunmaktadır. Bunların 183 adedi Rize, 26 adedi Trabzon, 7 adedi Artvin,12 adedi Giresun, 1 adedi Ordu İli sınırları içinde yer almaktadır. Sektörde mevcut günlük yaş çay işleme kapasitesi (Özel sektör 8746 ton/gün, Çaykur 6600 ton/gün) toplam 15.346 ton/gündür. Çaykur mevcut kapasitesinin tamamını kullanırken, özel sektörün kapasite kullanım oranı oldukça düşüktür.

Ülkemiz'de 2003 yılı yaş çay yaprağı üretimi 875 bin ton, 2004 yılı üretimi 1.050 - 1.100 bin ton arasındadır. Kuru çay üretimi 2003 yılında 154 bin ton, 2004 yılında ise 190-195 bin ton arasındadır.

Çay bahçelerinin ıslahı ve kaliteli çay üretimini temini amacıyla 1994 yılından itibaren uygulamaya konan Budama Projesi, 2000 yılından itibaren uygulanan Yaş Çay Alım Programı ve son iki yılda uygulanan pazarlama yöntemleri ile kuru çayda stok sorunu ortadan kalkmış olup, üretim-tüketim dengesi kurulmuştur.

Ülkemiz'in çay ihracatı dökme ve paketli çay olarak gerçekleştirilmektedir. Son yıllarda paketli çay ihracatımız önemli ölçüde artış kaydetmiştir.

Dikim alanları doğal sınırlarına ulaşan çay sahalarının tohumla tesis edilmesi, bir kısmının 60 yıl olan ekonomik ömrünü doldurmuş olması, plantasyonlarda gençleştirme işlemine önem verilmeyişi, bakım ve hasat işlemlerinin teknik şartlara uygun olarak yapılmayışı kalite ve verimde önemli kayıplara neden olmaktadır.

Bölgede çayın ekonomik ve sosyal alandaki yeri ve önemini göz önüne alınarak ürünün fiyatlandırılması büyük önem arz etmektedir. 2003 yılından itibaren üreticilere ödenmeye başlanan destekleme pirimi uygulaması, kuru çay üretim maliyetini düşürerek, çay sanayicisi ve tüketicisi korunmuş, üreticisi ise desteklenmiştir

Çay ithalatında %145 gümrük vergisi uygulanmaktadır. Bu uygulama Türkiye'nin DTÖ tarım anlaşmaları ile ilgili taahütlerinin bir sonucu olup, 1995 yılından beri uygulanmaktadır. DTÖ ile tarım anlaşması yapan ülkeler 3 konuda uyum göstermek zorunda bırakılmaktadır. Bütün

ülkeler gıda ve tarım ürünlerinde dış ticaret korumasını kaldıracaktır. İç pazarda sağlanan ve dış ticareti etkileyen destekler uluslararası denetim altına alınacaktır. Tarım ve Gıda ürünleri için ihracat sübvansiyonu verilmeyecektir. Bu kuralların tam olarak uygulanabilmesi ve beklendiği gibi dünya ticaretinde liberalizasyonun sağlanabilmesi DTÖ'nün düzenlediği uzun bir müzakere sürecine bağlı görünmektedir.

Bugün ülkemizin resmi ithalat rakamları 3-4 bin tonu aşmamaktadır. Ancak, bazı resmi olmayan kayıtlarda ise bu rakamın üzerinde ithalat yapıldığı tahmin edilmektedir. Kayıt dışı giren çay iç piyasayı olumsuz yönde etkilemektedir.

Öneriler

Türk çay sektörü, mevcut yapısını modern çağın gereklerine dönüştürmek, teknolojik yenilenmeye ve yapısal reformlara açık olmak zorundadır. Dünya pazarlarında varlığını ortaya koyabilmesi ve sürdürülebilir kılmasının temel şartıdır.

Çay sektörünün rekabet edebilir düzeye yükseltilebilmesi için şu temel yaklaşımlar benimsenmelidir.

- Çay üst kurulunun oluşturulması ve serbest rekabet ortamının inşa edilmesi,
- Çay borsasının geliştirilmesi,
- Çay üretici birliğinin yeni şartlara uygun şekilde yapılandırılması,
- Çay Araştırma ve Geliştirme fonu yaratılması,
- Çaylıkların yenilenmesi projesinin bir takvim dahilinde başlatılması,
- Çay analiz laboratuarlarının geliştirilmesi,
- Pazar araştırma ve geliştirmeye yönelik promosyon faaliyetlerinin artırılması.

1994 yılından itibaren uygulanan budama çalışmaları, sektörde arz -talep dengesini oluşturma, bahçelerin ıslahı ve kaliteli yaş yaprak üretimi yönünde önemli katkı sağlamıştır. Ancak, çay bahçelerinde budamanın yanı sıra diğer tarımsal teknik tedbirlerle birlikte yaşlanmış çay ocaklarının üstün nitelikli çay klonları ile yenilenmesi projesinin hayata geçirilmesi ve desteklenmesi kaliteli çay üretimi için zorunludur.

Üreticilerin harcadığı emek ve masrafın karşılanabilmesi ve çay dikim alanlarındaki ekonomik yaşantının güçlendirilebilmesi için, üreticilere ödenen yaş çay ürün bedellerinin daha düzenli bir şekilde ödenmesini sağlayan düzenlemeler yapılmalıdır.

Doğu Karadeniz bölgesinin doğal şartları gereği kimyasal mücadele yapılmaması nedeniyle üretilen kuru çaylarda pestisid kalıntısı bulunmamaktadır. Bu durum, organik tarım için ciddi bir avantaj olduğundan, çay tarım alanlarında organik tarım yapılması için gerekli çalışmalar yapılmalıdır. Çaykur yönetim kurulu tarafından Artvin/Borçka ve Rize/ Çamlı Hemşin Bölgeleri organik çay üretimine başlanması için 2004 yılında pilot bölge ilan edilmiştir.

Dünyada üretilen 3.2 milyon kuru çayın 700 bin tonluk bölümünü yeşil çay oluşturmaktadır. Özellikle son yıllarda yeşil çayın insan sağlığı üzerindeki olumlu etkilerinin daha iyi anlaşılması, yeşil çay pazarının gelişmesine neden olmaktadır. Gerek ürün çeşidinin artırılması ve gerekse gelişen pazarlarda Türk çayının pay alabilmesi için yeşil çay üretimine de ağırlık verilmelidir. Çaykur 2004 sezonunda ilk Türk yeşil çay üretimini gerçekleştirilmiştir ve 26.11.2004 tarihinde piyasaya arz edilmeye başlanmıştır.

1984 yılında yayınlanan 3092 sayılı yasa ile, çayda devlet tekeli kaldırılmış ve özel sektörün çay sektöründe faaliyet göstermesi sağlanmıştır. Sektörün özel girişimcilere açılması ile

istihdamda belirli bir artış sağlamakla birlikte, bir kısım özel firmaların yeterli işletme sermayesi olmadan sektöre girmeleri, taban fiyatın altında ürün almaları, üreticiden aldıkları ürünün bedellerini çok geç ödemeleri, ürün bedelini kuru çay ya da çeşitli eşya ile ödemeleri, denetimsiz ve kuralsız çalışmaları nedeniyle, sektörde beklenen gelişmeyi sağlayamadıkları gibi, kalitesiz kuru çay üretmeye yönelerek, hem üreticinin hem de tüketicinin mağdur olmasına neden olmuşlardır. Bazı özel firmalar kendi imajlarını yaratmanın yerine, Çaykur çaylarını taklit etme yoluna giderek haksız kazanç elde etmeye yönelerek, piyasada kargaşaya neden olmuşlardır. Bu nedenle haksız rekabeti önleyen ve kalitesiz kuru çay üretimini engelleyen gerekli yasal düzenlemeler yapılmalı ve denetimler etkin hale getirilmelidir.

Çay ürününün üretimi ve işlenmesi esnasında yaratılan istihdam hacmi şehirlere göçün önlenebilmesinde önemli bir işlev üstlenmektedir. Doğu Karadeniz Bölgesinin coğrafi yapısından kaynaklanan arazi yapısı çok çeşitli tarım ürünlerinin üretimi açısından dezavantaj teşkil etmektedir. Bu sebeple, coğrafi ve ekolojik şartlara uyum sağlayan çay tarımına azami derecede destek verilmelidir.

Ülkemiz'in AB'ne üye olması durumunda ise; AB ülkeleri içinde çay üreten tek ülke olacaktır. Bu bir avantaj olarak görünmektedir, Türk çayının, AB'nin Ortak Tarım Politikası mevzuatlarına ve Ortak piyasa düzenlerine uyum sağlaması için gerekli çalışmalar yapılmalıdır. Çayın da ortak piyasa düzenleri içinde yer alması ve AB'nin tarımsal yönlendirme ve garanti fonu kaynaklarından, gerekli finansman ve teknik desteğin sağlanması yönünde olanakların ortaya konması şarttır. Çay üreticisini ve sanayicisini koruyan, sektörde yapısal dönüşüm ve gelişimi sağlayacak yeni düzenlemelere ihtiyaç bulunmaktadır.

Türk çay sektörünün gelecek yüzyılın ihtiyaçlarına cevap verebilmesi için;

1- Ekonomik ömrünü tamamlamış, yaşlı verimi ve kalitesi düşük çay bahçeleri, üstün kaliteli,verimli,topoğrafik ve ekolojik şartlara uyum sağlayan klonlarla yenilenmesi projesinin hayata geçirilmesi için desteklenmesi zorunludur.

2- Dünya'da ve Ülkemiz'de sağlık yönünden önemi ve talebi her geçen gün artan yeşil çay üretiminin arttırılması için teknolojik ve finansal desteğin sağlanması

3- Dünya'da üretim miktarı çok az olan fakat gıda güvenliği ve çevre dostu üretim adına gittikçe önemi ve talebi artan organik çay üretiminin müstahsil ve sanayisinin desteklenerek üretiminin arttırılması

4- Çay bahçelerinin yenilenmesi amacıyla, üstün özellik gösteren klonların seçilmesi ve bunların hızlı bir şekilde doku kültürü ile çoğaltılması için gerekli alt yapı ve eğitim en kısa sürede sağlanmalıdır.

2.2.2.9. Üzümsü Meyveler

Mevcut Durum

Üzümsü meyveler grubu içinde en önemli tür çilektir. Bunun dışında frenküzümü, yaban mersini ahududu ve böğürtlen yer almaktadır. Ancak bunlar çok fazla tanınan türler değildir. 2001 yılı çilek üretimi 117.000 t, ahududu üretimi ise 1.840 t dur. Frenküzümü, yaban mersini ve böğürtlen üretimi ise yok denecek kadar azdır. Türkiye frenküzümü, yaban mersini ahududu ve böğürtlen türlerinin doğal yayılma alanı içinde bulunmakta ve hemen bütün bölgelerde bir veya birkaç türün farklı formlarına rastlanmaktadır. Türkiye'nin her yöresinde üzümsü meyve türlerinden biri veya birkaçı yetiştirilebilmektedir.

Sorunlar

Çilek yetiştiriciliğinde, fide genellikle üreticinin kendi tesislerinden veya komşusundan sonbahar temizliği sırasında elde edilen fidelerden sağlandığı için fidelerde ilgili karantina önlemleri gerektiği şekilde yapılamamakta bu da hastalık ve zararlıların daha çabuk yayılmasına ve verimin düşmesine neden olmaktadır. Meristem kültürü yolu ile fide üretim henüz ihtiyacı karşılayacak düzeyde değildir.

Çileğin ekonomik ömrü ortalama 3 yıl olmasına karşın ülkemizde aynı bitkiden 6-7 yıl ürün alınmaktadır. Bu uygulama, verimliliğin düşmesine, hastalık-zararlı etmenlerin çoğalmasına ve toprak yorgunluğunun ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Öneriler

Ülkemizde uzun yıllardır üretimi yapılan yabancı çilek çeşitlerine göre tat ve aroma bakımından çok daha üstün niteliklere sahip olan Osmanlı çileğinin koruma altına alınması gerekmektedir.

Çilekte frigo fide kullanımı yaygınlaştırılmalıdır.

Örtü altı çilek yetiştiriciliğine uygun bölgeler olan Akdeniz ve Ege Bölgeleri'nde üreticilere gerekli destekler verilerek, erkenci çilek yetiştiriciliği teşvik edilmelidir.

Özellikle taze (erkenci ve geç turfanda) ve dondurulmuş olarak ihracat olanaklarının artırılması için gerekli alt yapı, çeşit standardizasyonu ambalajlama, nakliye, muhafaza, depolama, değerlendirme ve pazar organizasyonu kurulmalıdır.

Türkiye, çilek dışındaki diğer üzümsü meyve türlerinin yetiştiriciliğine son derece uygun alanlara sahip olması nedeni ile üretimi artırıcı önlemler alınmalı, yapılmakta olan adaptasyon ve seleksiyon çalışmalarından elde edilecek sonuçların bir an önce pratiğe aktarılması gereklidir. Özellikle çok düşük gelirli orman köyleri için ahududu, böğürtlen ve frenk üzümü ideal türlerdir. Genellikle bitkiler yarı otsu yapıda ve alçak boylu olduklarından işçilik ve bakımı kolaydır. Bu meyve türlerinin üretiminin artmasıyla tarıma dayalı endüstri kuruluşları da teşvik edilmiş olacaktır.

Çilek ve diğer üzümsü meyvelerin gerek dondurarak gerekse diğer değerlendirme teknikleri geliştirilmeli ve bu sanayi kolu desteklenmelidir.

2.2.3. Sebze Yetiştiriciliği

2.2.3.1. Açıkta Sebze Yetiştiriciliği

Mevcut Durum

Türkiye'de yaklaşık 50 sebze türü yetiştirilmekte, buna ek olarak 20 kadar bitki türünün de kültürü yapılmamakla birlikte doğadan toplanıp tüketildiği bilinmektedir. Sebzecilik, birim alandan alınan verimin ve elde edilen gelirin yüksek olduğu bir üretim dalıdır. Ülkemiz 22 milyon tonluk sebze üretimi ile, dünyada ilk 4 ülke arasında yer almaktadır. Sebze üretiminin %87'si açıkta, %13'lük kısmı da örtü altında gerçekleştirilmektedir.

Toplam sebze üretiminde meyvesi yenen sebzeler % 86.37, yaprağı yenen sebzeler % 7.48, soğansı-yumru ve kök sebzeler % 2.90, baklagiller % 2.87 paya sahiptir.

Ülkemiz'de sanayiye yönelik sebze üretimi de önemli bir sektördür. Yaklaşık 300.000 ton salça üretimi ile Dünya salça üretiminde ABD, İtalya, Yunanistan'dan sonra dördüncü sırayı almaktadır. Toplam üretimin 2/3'nü ihraç eden sektör ülkemize 150.000.000 $ civarında gelir sağlamaktadır.

Sorunlar

Son yıllarda sertifikalı tohum kullanımı yaygınlaşmakla birlikte yeterli değildir. Ülkemiz'de 2003 yılında üretilen sertifikalı sebze tohumluğu miktarı 31 türde olmak üzere 990.131 kg olup bunun 874.066 kg'ı standart, 116.065 kg'ı hibrit tohumdur. Hibrit tohum miktarının büyük bir kısmını sırasıyla ıspanak, soğan ve tatlı mısır oluşturmaktadır. Ülkemiz'e 2003 yılında 541.812 kg'ı standart ve 221.624 kg'ı hibrit olmak üzere toplam 763.436 kg sebze tohumu ithal edilmiştir.

Üretimde kullanılan çeşit sayısının çok fazla olması standart ürün bulunmasını güçleştirmektedir.

Fidecilik sektörü gelişme aşamasındadır. Üretimde kimyasal gübre, pestisit ve bitki büyüme maddelerinin kullanımının bilinçsiz yapılması insan ve çevre sağlığı ile ilgili sorunlara yol açmaktadır.

Üretim planlaması olmayıp, üretici bir önceki yılın fiyatlarına göre yetiştireceği türe karar vermektedir.

Hasat sonrasındaki aşamadaki ürün kayıpları % 15-35 civarında olup, bazı ürünlerde % 40'a ulaşmaktadır.

Sebze türlerine ait standartlar belirlenmiş olmakla birlikte, bunlar yurt içinde uygulanamamaktadır.

Ülkemiz'de önemli bir sebze üretim potansiyeli bulunmasına karşın, sebze ihracatı çok düşük düzeydedir.

Öneriler

Genetik çeşitliliğin korunmasına yönelik önlemler alınmalı; mevcut kaynakların toplanması, muhafaza edilmesi ve ıslah çalışmalarında gen kaynağı olarak kullanımı sağlanmalıdır.

Sertifikalı tohum kullanımı artırılmalı ve tohumda dışa bağımlılığı ortadan kaldıracak önlemler alınmalıdır.

Fide ve tohum üretimi yapan kuruluşlar desteklenmelidir.

Fidede yeni yönetmelikte sertifikasyon yönüne gidilmektedir. Bunun yerine fide işletmelerinin ruhsatlandırılması doğru olacaktır.

Kaliteli sebze, özellikle tüketici sağlığı açısından risk taşımayan sebze üretimi gerçekleştirilmelidir. Bu amaçla danışmanlık sistemi devreye sokularak pestisit, gübre ve bitki büyüme maddelerinin kullanımı kontrol altına alınmalıdır.

Ülkemiz'de üretilen sebzelerin sadece % 2'si ihraç edilmektedir, ihracat olanaklarının artırılmasına yönelik önlemler alınmalıdır.

Kayıpları azaltmak üzere uygun hasat yöntemleri, sınıflandırma ve depolama yöntemleri uygulamaya aktarılmalıdır.

İşlenmiş sebze endüstrisi, pazar isteklerine uygun olarak geliştirilmelidir.

Son yıllarda, özellikle AB ülkelerinde sebzelerin insan sağlığındaki önemi ön plana çıkmıştır. Ülkemiz'de doğada bulunan kültüre alınmamış sebze türleri bu amaçla değerlendirilebilir.

Sanayiye yönelik sözleşmeli sebze üretimi teşvik edilmelidir.

Sebze türlerine ait belirlenmiş standartların yurt içinde de uygulanması sağlanmalıdır.

2.2.3.2. Örtü Altında Sebze Yetiştiriciliği

Mevcut Durum

Türkiye'de örtü altı tarımına ilişkin kayıtlar sera ve alçak plastik tünelleri kapsamaktadır. 2003 yılı verilerine göre ülkemizde yaklaşık 30.000 ha sera ve 23.000 ha alçak plastik tünel alanı bulunmaktadır. Ülkemizde örtü altı yetiştiriciliği ekolojik koşullara bağımlı bir gelişme göstererek, özellikle Akdeniz kıyısında yoğunlaşmıştır.

Sera alanlarımızın %96' sında sebze üretimi, %3' ünde süs bitkileri (özellikle kesme çiçek), %1'inde ise meyve üretimi gerçekleştirilmektedir. Örtü altında yetiştirilen meyve türleri arasında ilk sıralarda çilek ve muz yer almakla birlikte, son yıllarda asma ve kiraz da örtü altına alınmaya başlanmıştır.

Sorunlar

Genelde sera işletmeleri küçük ölçekli olup aile işletmesi şeklindedir. Son yıllarda kurulan birkaç büyük işletme dışında, teknoloji kullanım düzeyi düşüktür. Üretimin ısıtmasız seralarda gerçekleştirilmesi verim ve kaliteyi düşürmekte, pestisit ve bitki büyüme maddeleri kullanımını artırmakta ve sonuçta pazarlama ile ilgili sorunlara yol açmaktadır. Kimyasal gübre kullanımının bilinçsiz yapılması sonucunda, seracılığın yoğun olduğu, özellikle kumsal alanlarda, yüzey ve yer altı sularında nitrat birikiminin tespit edildiği bildirilmektedir.

Türkiye'nin sahip olduğu 31.500 MW'lık termal kapasite ile 15.000 hektar seranın ısıtılmasının mümkün olduğu ortaya konmuş olmakla birlikte, ancak 63.5 hektarlık bir sera alanının jeotermal enerji ile ısıtıldığı tahmin edilmektedir.

Türkiye'de seracılık sektöründe girdi temini İsrail, Hollanda gibi dış ülkelere bağımlı olarak sürdürülmektedir. Kullanılan tohumların büyük bir kısmı ithal edilmekte, çok az bir kısmı ise lisans anlaşmaları çerçevesinde ülkemizde üretilmektedir. Son yıllarda Batı Akdeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü tarafından ıslah edilen F1 hibrit domates, patlıcan, hıyar ve kavun çeşitlerinden bazıları tescil edilmiş ve bunların arasından bazı çeşitlerin tohum üretim ve satış izni özel firmalara verilmiştir. Günümüzde özellikle hıyarda yerli çeşitlerin kullanımının %50'ye ulaşması sevindirici bir gelişmedir. Biber ve domateste %5 civarında olan bu oranın arttırılmasına çalışılmalıdır.

Öneriler

Seraların yapısal özelliklerinin ve sera ikliminin iyileştirilmesine çalışılmalıdır. Seralarda etkin havalandırma, ekonomik ısıtma ve sıcak dönemde sera içi sıcaklıklarını düşürmek amacı ile ekonomik soğutma teknikleri yaygınlaştırılmalıdır.

Sera sebze yetiştiriciliğinde hedeflenen verim ve kalite ancak ısıtmalı seracılık ile mümkündür. Jeotermal enerjinin sera ısıtmasında kullanımı teşvik edilmelidir. Ancak bu bölgelerde sulama suyu kalitesi ile ilgili sorunlar ile karşılaşılabileceği de göz ardı edilmemelidir.

İhracata yönelik üretim yapan büyük işletmelerin kurulması teşvik edilmeli, organize sera bölgeleri oluşturularak EUREPGAP kriterlerine uygun üretim kolaylaştırılmalıdır. Organize sera bölgelerine ısıtma (doğal gaz, jeotermal enerji) ve sulama alt yapısı kurulmalıdır.

Örtü altı tarımında özellikle ısıtmada çevre kirliliğine yol açmaması ve ucuz olması nedeniyle doğal gaz tercih edilmelidir. Bu ucuzluğun korunması için rakip ülkelerde doğal gaz fiyatları izlenmeli ve yurtiçi fiyatlarının yükselmesi halinde gerekli sübvansiyonlara yer verilmelidir.

Çevreye, üreticilere ve tüketicilere olan riskleri azaltmak için, "entegre üretim ve koruma" - IPP- yöntemi yaygınlaştırılmalıdır.

Çevreye olumsuz etkinin azaltılması için toprak dezenfeksiyonunda kimyasal kullanımının azaltılmasına çalışılmalıdır. Montreal Protokolü gereğince ülkemizde sera toprak dezenfeksiyonunda metilbromit kullanımı 2007 yılında yasaklanacağından alternatif uygulamalar yaygınlaştırılmalıdır.

Meyve tutumunu sağlamak üzere Bombus arılarının kullanımı yaygınlaştırılmalı ve arı üretiminin ülkemizde gerçekleştirilmesi teşvik edilmelidir.

Seracılıkta, gübrelemenin toprak ve bitki analizlerine dayalı olarak yapılmasına acilen geçilmelidir.

Sera ve çevre ilişkileri konusunda üzerinde durulması gereken en önemli konulardan biri de örtü altı tarımında kullanılan plastiklerin yarattığı çevre kirliliğidir. Plastiklerin geri dönüşümü sağlanmalıdır.

2.2.4. Süs Bitkileri Yetiştiriciliği

Mevcut Durum

Ülkemiz'de yaklaşık olarak 1600 ha alanda gerçekleştirilen süs bitkileri üretiminin büyük kısmını kesme çiçek yetiştiriciliği (% 61.0), oluşturmakta; kesme çiçeği dış mekan bitkileri (% 34), iç mekan bitkileri (%3.2) ve doğal çiçek soğanları (% 1.9) izlemektedir. Süs bitkileri üretiminin büyük kısmı örtü altında yürütülmesine karşın, toplam örtü altı yetiştiriciliğimizde yalnız % 3-4'lük bir paya sahiptir. Süs bitkileri yetiştiriciliğinden 20-25 milyon $'lık ihracat geliri elde edilmekte, iç pazarda da 50-55 milyon $'lık milli hasıla oluşmaktadır.

Sorunlar

Süs bitkileri yetiştiriciliği, büyük-modern işletmelerin yanında genelde küçük ölçekli aile işletmelerinde gerçekleştirilmektedir. Küçük işletmelerde seraların basit, çatı yüksekliklerinin az, havalandırma olanaklarının yetersizliği üretimin miktarını ve kalitesini, olumsuz etkilemektedir.

Üretim materyali yönünden (tohum-çelik) dışa bağımlı olmamız, üretim maliyetlerini önemli ölçüde arttırmaktadır.

Öneriler

Seraların yapısal özellikleri iyileştirilmelidir.

Üretim materyali konusunda dışa bağımlılığı ortadan kaldıracak önlemler alınmalı, gen kaynaklarımızdan yararlanma yönünde çalışmalar yapılmalıdır.

Özellikle ihracatı yapılan kesme çiçek üretiminde tescil ve patent sorunun hızla çözülmesi gerekmektedir.

Sera iklimsel özelliklerini iyileştirici yönde daha ekonomik kış üretimi (jeotermal bölgeler) ile yaz üretimi yapılabilecek bölgelerde çiçekçiliğin gelişmesi teşvik edilmelidir.

Süs bitkileri içinde en fazla ihracat gelirini sağlayan kesme çiçek sektörünün dış satımının artırılması yönünde kolaylıklar sağlanmalı ve girişimlerde bulunulmalıdır.

Süs bitkileri satış fiyatlarının iki-üç yıl önceki düzeyde olması nedeniyle, karlılık oranı azalan bu sektörde satış ve pazarlama bakımından tekrar canlanmayı sağlayıcı önlemlerin alınması yanında üretim aşamasında kaliteyi artırıcı, hasat sonrası kayıpları azaltıcı çalışmalara destek verilmelidir. Birim maliyetlerin düşürülebilmesi amacıyla daha verimli ve kaliteli üretim için yeni üretim teknolojilerinin kullanımı teşvik edilmelidir.

3. BİTKİ SAĞLIĞI UYGULAMA ÇALIŞMALARI

Zirai mücadele uygulamaları kimyasal mücadele, kültürel önlemler, biyolojik ve biyoteknolojik mücadele, fiziksel ve mekanik mücadele, entegre mücadele, tahmin ve erken uyarı, karantina ve sertifikasyon önlemlerini kapsamaktadır.

TKB ülke çapındaki yıllık uygulamaları değerlendirmek ve ertesi yılın uygulama programını hazırlamak için her sene Ekim-Kasım aylarında, Bölgesel Zirai Mücadele Uygulama ve Program Toplantıları yapmaktadır. Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü (KKGM) ve Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (TAGEM) temsilcileri, bitki sağlığı ile ilgili araştırma enstitülerinin yönetici ve uzmanları, İl Müdürleri ve Bitki Koruma Şube Müdürleri ile Karantina Müdürleri'nin katıldığı bu toplantılarda; yıl içinde yapılmış olan Yönetimli Çiftçi, Devlet Yardım Mücadeleleri ile Demonstrasyonlar, Entegre mücadele, tahmin ve erken uyarı uygulamaları, sörvey ve hizmet içi eğitimlerle ilgili faaliyetler değerlendirilmekte ve ertesi yılın programı tespit edilmektedir.

3.1. Kimyasal Mücadele Uygulamaları

Kimyasal mücadele ülkemizde halen en çok uygulanan bir yöntemdir. Ülke çapında kullanılan pestisit formülasyonlarının % 60'I yerli üretimle karşılanırken, sadece % 40'ı hazır formülasyon halinde ithal edilmektedir. Buna karşılık formülasyon üretiminde kullanılan pestisit ham maddelerinin 2.181 tonu yerli üretimle, 9.465 tonu ithal edilerek karşılanmaktadır.

2004 Yılında Süne için 14 milyon dekar ve çekirge için 87.851 dekar sahada mücadele yapılmıştır.

Kimyasal mücadele uygulamaları, daha çok yer aletleriyle yapılmaktadır. Ancak Süne ve Zeytin sineği mücadelesi gibi geniş alan uygulamalarında ilaçlamalar uçakla yapılmaktadır. Süne mücadelesinde 2004 yılında 5 Milyon dekar alanda uçakla mücadele yapılmıştır. Bundan sonra tamamen yer aletleriyle mücadele yapılacaktır.

3.1.1. Ruhsatlandırma

Pestisitlerin Ruhsatlandırılması

Pestisitler, bitkisel ürünlerin üretim, tüketim ve depolama aşamalarında onların besin değerini bozan ve onları tahrip ederek kalite ve ürün kaybına neden olan hastalık, zararlı yabancı ot ve mikroorganizmalara karşı mücadele ve korunma amacıyla kullanılan her türlü kimyasal maddelerdir.

Ruhsatlandırma işlemleri, KKGM bünyesinde yürütülmekte olup, bu konuda TKB'nın ilgili temsilcileri ile pestisitlerin kimyasal ve fiziksel analizi, kalıntısı, toksikolojisi ve biyolojik etkinlikleri konularında uzmanlaşmış araştırıcılardan oluşan Pestisit ve Benzeri Maddeleri Ruhsatlandırma ve Değerlendirme Komisyonu görev yapmaktadır. Firmasınca sunulan gerekli bilgi ve belgeler incelenip değerlendirildikten sonra uygun bulunan ilaçlar analize gönderilir ve buradan olumlu rapor alırsa, ruhsat verilir.

Ülkemizde, 2004 Mart sonu itibariyle 485 adet etkili maddeyi ihtiva eden toplam 3006 adet ruhsatlı preparat bulunmaktadır. Ancak piyasada yaklaşık olarak 252 adet etkili madde ihtiva eden ilaçlar pazarlanmaktadır.

Alet ve Makinelerin Ruhsatlandırılması

Pestisitlerde olduğu gibi, Zirai mücadele alet ve makinelerinin imal, ithal ve kullanımı için de ruhsatlandırılma kanuni bir zorunluluktur. Ruhsatlandırma işlemleri KKGM bünyesinde yürütülmekte olup, firmasının başvurusu üzerine dökümanlarının uygun olması ve Tarım Alet ve Makinaları Test Merkezi Müdürlüğü'nde yapılan deneme ve testlerinin olumlu bulunması halinde İmal ve Kullanma Ruhsatı verilir.

2003 Yılı itibariyle Bakanlıktan ruhsat almış bulunan alet-makine sayısı 1330 civarındadır.

3.1.2. Pestisit Üretim Tesisi İzni

Zirai mücadele ilaçlarının üretimi; ancak yetki ve yeterliliği TKB tarafından kabul edilmiş ve işin özelliğinin gerektirdiği şartlara uygun olarak donatılmış tesis ve personele sahip özel ve tüzel kişi ve kuruluşlar tarafından yapılabilir.

3.1.3. Pestisit İthalat İzni

Pestisit ithalatı için TKB'den izin alınması gereklidir ve bu ithalat pestisit etkili maddeleri, formülasyonları ve bunların imalatında kullanılan yardımcı hammaddeler bazında yapılmaktadır.

3.1.4. Bayilik İzni

Kanun gereği olarak zirai mücadele ilaçlarının ve aletlerinin satışı ancak bayilikler kanalıyla yapılabilmektedir. Halen, 21 Ağustos 1996 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmış olan, 08.05.1998 ve 02.09.1998 tarihlerinde revize edilen Zirai Mücadele İlaçlarının Toptan ve Perakende Satılması ile Depolanması Hakkında Yönetmelik yürürlükte bulunmaktadır.

3.1.5. Pestisitlerin Kalite Kontrolleri

Pestisitlerin içerdiği etkili madde oranı ile formülasyonun fiziksel özellikleri, onların biyolojik aktivitelerini etkileyen önemli unsurlardır. Dolayısıyla bu özelliklerin belirlenmesi, onların etkin kullanımı, firmaların ilaç üretiminin denetlenmesi ve üreticilerin maddi açıdan korunması yönünden çok önemlidir. Bu nedenle pestisitlerin kalite kontrollerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Pestisitlerin kalite kontrolü, Ankara ZMMAE Mücadele İlaçları Bölümü ve İstanbul TKB İl Müdürlüğü Bitki Koruma Şube Müdürlüğü İlaç Kalite Kontrol Laboratuvar Şefliği tarafından yürütülmektedir.

Ankara ZMMAE Mücadele İlaçları Şubesi'nce, ilaçların ruhsat öncesi kimyasal ve fiziksel analizlerinin yanı sıra, ilaç kullanımının yoğun olduğu bölgelerdeki bayilerden alınan piyasa örnekleri, uygulama teşkilatınca etkisizlik şüphesi bulunan örnekler ve devletçe mubayaa edilecek ilaç örnekleri ile teknik maddelerin fiziksel ve kimyasal analizleri yapılmakta ve bunların uluslararası standardlara ve spesifikasyonlara uygunlukları aranmaktadır.

3.1.6. Pestisitlerin Kalıntı Sorunları

Pestisitlerin kullanıldıkları tarım ürünleri ve gıda maddeleri üzerinde veya içinde kalan etkili madde ve parçalanma ürünlerine Pestisit Kalıntısı denilmekte ve kilogram üründe bulunan miligram veya ppm cinsinden pestisit miktarı olarak ifade edilmektedir. Gıda maddeleri üzerinde veya içinde bulunmasına müsaade edilen pestisit kalıntı miktarına Tolerans (maksimum rezidü limiti, MRL) denilmekte ve bazı uluslararası kuruluşlar ile ülkeler ürünler bazında tolerans listeleri oluşturmaktadırlar. Ulusal tolerans listemiz ilk kez 1990 yılında yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Daha sonra bu liste daha fazla etkili madde ve ürünü içerecek şekilde tekrar hazırlanmış ve 1997 yılında yayımlanmıştır. Bu liste üzerindeki çalışmalar sürekli şekilde devam etmektedir.

Bu nedenle, pestisitlerin öncelikle bilinçli bir şekilde kullanımı amaçlanmalıdır. Ayrıca ürünler üzerinde ve çevredeki kalıntı miktarlarının incelenmesi ve takibi gerekmektedir. Halk sağlığının korunması ve ihraç edilen ürünlerin, pestisit kalıntıları neden gösterilerek geri çevrilmemesi için; bu ürünler pestisit kalıntıları yönünden kontrol edilmeli, fazla kalıntı bırakan ilaçlar yerine, kalıntı riski az olan pestisitlerin kullanımına yönelinmelidir.

Tarım ilaçlarının uygun ilaçlama aralıkları ve son ilaçlama ile hasat arası sürelerin belirlenmesi ile ilgili çalışmalar sadece Zirai Mücadele Araştırma Enstitüleri tarafından yapılmaktadır. Ürünlerdeki ilaç kalıntılarının belirlenmesine yönelik çalışmalar ise, bu enstitüler yanında Üniversiteler, TARİŞ, TÜBİTAK vb. kuruluşlarca da yürütülmektedir. Ancak bu alanda yapılan rutin analiz çalışmalarının istenilen düzeyde olduğunu söylemek zordur.

3.1.7. Pestisitlerin Olumsuz Etkileri

Pestisitlerin insan, çevre ve doğal denge üzerine olumsuz etkileri genel olarak doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki şekilde görülmektedir.

Pestisitler, insanlarda deri, ağız ve solunum yoluyla alınması neticesi doğrudan zehirlenmelere sebep olabilmektedir.

İnsanların pestisitlerden dolaylı olarak etkilenmeleri ilaçlarla bulaşık besinleri tüketen hayvanların et, süt ve yumurta gibi ürünlerinin tüketilmesi yoluyla olmaktadır. Bu durum diğer canlılar için de geçerlidir.

Besin zinciri yoluyla aktarılan ilaç kalıntıları bu besin zincirinin sonunda yüksek konsantrasyona ulaşabilmekte ve özellikle yabani hayatı önemli ölçüde etkilemektedir. Bunların sonucunda doğal yaşama ortamı bozulmakta, bazı türler yok olurken, bazı türler de önemli zararlara uğramakta ve doğal denge bozulmaktadır.

Parazitoit ve predatör adı verilen yararlı organizmalar da, ilaçlardan doğrudan ve dolaylı olarak etkilenmektedir. Bunlar zararlı olanlara nazaran ilaçlara daha hassas olduğu için, bilinçsiz ilaç uygulamaları sonucunda genellikle yok olurlar.

Yoğun ve/veya yanlış pestisit uygulamaları doğal dengeyi bozmakta ve toprak, su ve hava kirliliğine neden olmaktadır.

3.1.8. Mücadele Alet ve Ekipmanları

Hastalık, zararlı ve yabancı otlara karşı uygulanan kimyasal mücadelede istenilen etkinliğin sağlanabilmesi için kullanılan ilaçlar kadar, alet ve uygulama tekniği de önemlidir. İlaçların çevreye bulaşmasını en aza, hedef alınan hastalık, zararlı ve yabancı ota ise azami miktarda ulaşmasını sağlamak için uygun alet ve ilaçlama tekniğinin seçilmesi gereklidir.

Kimyasal mücadelenin uygulandığı arazinin büyüklüğü, bitkinin türü ve çeşidi, hastalık, zararlı ve yabancı otun türü ve biyolojik dönemi, kullanılan ilacın özelliği ve ilaçlama yöntemine bağlı olarak değişik tip ve konstrüksiyonlarda birçok zirai mücadele aleti imal edilmektedir. Kullanılan aletler uygulamadan gelen istek ve ihtiyaçlara göre gün geçtikçe gelişme göstermektedir. Bunun yanında aletlerin bitki desenine ve ilaçlama tipine göre imal edilmesi gerekmektedir. Ne yazık ki ülkemizde alet imalinde bu hususlara dikkat edilmemektedir. İmal edilen aletlerin de verimlilikleri ve dayanıklılığı tam olarak kontrol edilmemektedir. Çünkü zirai mücadele alet imalatçılarının denetimi o İl'deki TKB Müdürlüklerince yapılmakta, ancak buralarda yeterli ve eğitilmiş konu uzmanı eleman bulunmadığı için bu işlev yerine getirilememektedir. Bunun neticesi olarak piyasada denetimsiz, amaca uygun olmayan aletler üretilmekte ve bu durum hem ilaçlamaların etkisiz olmasına, hem de çevre kirlenmesine neden olmaktadır.

İlaçlar hakkında zaman zaman etki düşüklüğü ile ilgili çiftçilerden şikayetler gelmektedir. Bu etki düşüklüğünün çoğunlukla, uygun alet seçilmemesi, kalibrasyonun yapılmaması, aletlerin ruhsatlarına esas özellikte imal edilmemesi ve kaçak olarak imal edilen aletlerin kullanılmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir.

3.2. Kültürel Önlemler

Kültürel önlemler, üreticilerin bitki yetiştirme sırasında uyguladıkları budama, hastalıksız tohum ve fidan kullanımı, uygun toprak işleme, münavebe, sulama gibi çevreye ve kültür bitkisine olumsuz etkileri olmayan veya çok az olan tedbirlerdir. Birçok hastalık ve bazı zararlıların mücadelesini yapmak, kültürel önlemler uygulanmadan mümkün değildir. Sürdürülebilir tarımsal faaliyetlerin ve organik (ekolojik) tarımın yaygınlaştığı günümüzde, bitki hastalık, zararlı ve yabancı otlarıyla mücadelede kültürel önlemler özellikle önem kazanmaktadır.

Bu önlemler kimyasal mücadelenin etkinliğini arttırması ve ilaçların çevreye olan olumsuz etkilerini azaltması yönünden daha da önem kazanmaktadır. Ancak bu önlemlerin üreticilerce tam olarak benimsendiği ve uygulandığını söylemek mümkün değildir.

3.3. Biyolojik Mücadele Uygulamaları

Biyolojik mücadele, hastalık, zararlı ve yabancı otlara karşı, bunların doğal düşmanı olan canlı organizmaların kullanılması veya bitkilerdeki dayanıklılık mekanizmasının harekete geçirilmesi suretiyle yapılan mücadele şeklidir.

Ülkemizdeki klasik biyolojik mücadele çalışmalarına 1912 yılında başlanmış ancak 1970'li yıllardan itibaren giderek daha fazla önem kazanmıştır. Halen ekonomik öneme sahip birçok zararlı, onların doğal düşmanları tarafından baskı altında tutulmakta ve hiç ilaçlamaya gerek kalmadan zararları önlenebilmektedir.

Ülkemizde biyolojik mücadele etmenlerinin üretilip kullanılması konusunda son yıllarda çalışmalar hız kazanmıştır, ancak yeterli düzeyde değildir. Unlubit (*Planococcus citri*) mücadelesinde kullanılmak üzere predatör *Cryptolaemus montrouzieri* ve *parazitoit Leptomastix dactylopii,* Mısırkurdu (Ostrinia nubilalis) mücadelesinde kullanılmak üzere *Trichogramma spp.* üretimleri araştırma enstitülerinde sürdürülmektedir. Bunlara ilave olarak seralarda kullanılmak üzere yurtdışından bazı faydalı böcekler getirilmekte ve kullanılmaktadır. Son yıllarda süne mücadelesinde kullanılmak üzere yumurta parazitoitlerinin kitle üretimine başlanmıştır. Süne ile biyolojik mücadeleye destek olmak amacıyla Koruma Kontrol Genel Müdürlüğünce geniş çaplı ağaçlandırma çalışması başlamıştır.Ayrıca özel teşebbüs Turunçgil unlubitine karşı faydalı böcek üretimi için üretim tesisi kurmuş ve faaliyete başlamıştır.

3.4. Fiziksel ve Mekanik Mücadele Uygulamaları

Zararlıların, hastalıklı bitki veya organlarının ve yabancı otların toplanıp yok edilmesi mücadele için çok önemlidir. Ülkemizde yapılan fiziksel ve mekanik mücadele uygulamaları 2003 yılında 4.246.640 dekarlık sahada ve 3.131.100 adet ağaçta gerçekleşmiştir.

3.5. Entegre Mücadele Uygulamaları

Tamamlayıcı mücadele, tüm savaş ve entegre zararlı yönetimi (Integrated Pest Management / IPM) olarak bilinen entegre mücadele, zararlı türlerin popülasyon dinamikleri ve çevre ile ilişkilerini dikkate alan, uygun olan bütün mücadele metot ve tekniklerini uyumlu bir şekilde kullanarak, bunların popülasyonlarını ekonomik zarar seviyesinin altında tutan zararlı yönetimi sistemidir şeklinde tarif edilmektedir.

Aslında pratik entegre mücadele uygulamaları olan tahmin ve uyarı çalışmaları, 1981 yılında başlamış olmasına rağmen, gerçek anlamdaki entegre mücadele uygulamaları 1995 yılında başlamıştır. İlk yıl, 9 Ulusal Entegre Mücadele Projesi başlatılmıştır. Bugün 16 üründe çalışmalar bölgesel düzeyde yürütülmektedir.

1995 yılından beri sürdürülen Entegre mücadele uygulamaları sonunda, uygulama alanlarında üreticilerin bilinçlenmesi neticesinde kullanılan ilaç miktarında, ilaçlama sayısında ve mücadele masraflarında önemli azalmalar kaydedilmiş ve üreticilerde çevre bilinci ile birlikte biyolojik mücadele kavramının benimsendiği tespit edilmiştir. Entegre mücadele uygulanan alanlarda yapılan çalışmalar ve hesaplama sonunda ilaç tüketiminin o alanlarda % 48 azaldığı tespit edilmiştir. Yani üreticinin cebinden daha az para çıkmış, çevre kirliliği önlenmiş ve ilaç kalıntısı bulunmayan sağlıklı ürünler üretilmiştir.

3.6. Tahmin ve Uyarı Uygulamaları

Ülkemiz'de tahmin ve uyarı uygulamaları, ilk defa elma bahçelerine yönelik olarak 1981 yılında başlatılmıştır. Bu çalışmalarla ürün kaybı önlenmiş, ilaç tüketimi ve ilaçlama masrafları azaltılarak ülke ekonomisine büyük katkılar sağlanmıştır.

3.7. Karantina ve Sertifikasyon

3.7.1. Karantina Uygulamaları

İhraç edilen bitki ve bitkisel ürünlerin kontrolünde alıcı ülke karantina mevzuatı esas alınmaktadır. Bu kontrollerde, alıcı ülkenin istemediği bir zararlı etmenle karşılaşıldığında o partinin ihracı yapılmamakta ve yasaklamalar kesin hüküm taşıdığından, fenni yollarla temizlense dahi ihracı mümkün olmamaktadır. Bu kontroller neticesinde düzenlenen Bitki Sağlık Sertifikası, Avrupa Birliği'nin de uyguladığı örnek sertifikadır.

İthal edilen bitkisel üretim materyali (tohum, fide, fidan vb.)'nin zirai karantina kontrolü, giriş kapısında inspektörlerce alınan numune üzerinden, Zirai Mücadele Araştırma Enstitüleri'ndeki laboratuarlarda konu uzmanı araştırıcılar tarafından yapılmaktadır.

Ülkemiz'de bir yerden diğer yere fide, fidan, çelik, aşı kalemi göndermek isteyenler ilgili il müdürlüğünden Zirai Karantina Taşıma Sertifikası almak zorundadır.

Bitki karantina kontrollerinde inspektör gerek gördüğünde veya alıcı ülke karantina mevzuatı gerektirdiği taktirde, bitki ve bitkisel ürünler hastalık ve zararlılardan arındırılmak amacıyla fümigasyona tabi tutulurlar.

Giriş kapılarında titizlikle yapılan zirai karantina kontrollerine rağmen, yine de ülkemize bazı yeni bitki hastalık ve zararlı etmenleri girebilmektedir. Son yıllarda 53 adet yeni hastalık ve zararlı türü bu şekilde yurdumuza girmiş bulunmaktadır.

Halen, 35 adet ithal ve 55 adet ihraç kapısı bulunmaktadır. İthal ve ihraç edilen ve transit geçen bitki ve bitkisel ürünlerin zirai karantina yönünden kontrolü, bu kapıların bulunduğu il ve ilçelerde görevli bulunan ve konuyla ilgili özel eğitim almış inspektörlerce yapılmaktadır.

3.7.2. Sertifikasyon Uygulamaları

Tohumluk sertifikasyonunun bitki sağlığı açısından büyük önemi vardır. Çünkü sertifikasyonla tohumluklarda hastalıkların da sınırlanmasına imkan tanınmaktadır. Böylelikle pek çok üründe tohumla taşınan hastalığın engellenmesine ve sonuçta üründe verim artışına veya hastalığın diğer bir bölgeye bulaşması engellenmeye çalışılmaktadır.

3.8. Bitki Sağlığı Uygulamaları İle İlgili Sorunlar ve Öneriler

Pestisit Kullanımı

Ülkemizde mücadelesi yapılan 440 zararlı etmenden sadece süne ve çekirge mücadelesi devlet yardım mücadelesi şeklinde yapılmaktadır. 2004 yılında Sünenin kimyasal mücadelesi için yaklaşık 11 trilyon TL harcama yapılmış olup, bu mücadelenin Milli Ekonomiye katkısı 1.1 Katrilyon olmuştur. Buna karşılık entegre mücadele, biyolojik mücadele, tahmin ve uyarı gibi konular için çok az ödenek ayrılmıştır.

- Havadan yapılan geniş saha ilaçlamalarının çevre, doğal düşmanlar, ipekböceği ve bal arıları üzerine etkilerinin daha fazla olduğu dikkate alınarak, ilaçlamalarda yer aletleri kullanılmalı, tavsiyelere aykırı olarak çiftçiler tarafından havadan ilaçlama yapılmasını önleyici tedbirler alınmalıdır.
- Bitki sağlığı hizmetlerinin daha etkin bir hale getirilmesi için tüm ürünler için üretim planlaması yapılmalı, özellikle Süne ve Kımıl'ın salgın yaptığı alanlarda, uzun vadeli üretim planlaması yapılarak hububat yerine alternatif ürünler teşvik edilmeli, ayrıca hububat ekimlerinin toplu alanlarda yapılması için gerekli tedbirler alınmalıdır.
- Bitki korumada çalışacak elemanlar bitki koruma konusunda eğitilmiş ve tecrübe kazanmış olmalı ve uzmanlık alanlarında çalıştırılmış olmalı, had safhada bulunan teknik eleman açığı acilen giderilmeli; uygun ilaç seçimi ve bunların etkin kullanımı için gereken tüm önlemler alınmalıdır.
- Mevcut teşkilat yapısı, eleman ve imkan yetersizliğinden dolayı, son yıllarda yayım teşkilatının çiftçiler üzerindeki etkisi giderek zayıflamış ve ilaç firmaları ile bayilerin etkinliği artmıştır. Bazı ilaç firmaları ve bayiler gerek tanıtım, gerekse promosyonlarla çiftçilerin gereksiz ve yanlış ilaç kullanımını teşvik etmekte, bu da TKB'nın kimyasal ilaç tüketiminin azaltılarak çevre ve doğal dengenin korunması yönündeki politikasına ters düşmektedir. İlk aşamada bayilerin pestisit tavsiyesini önleyici tedbirlerin alınması gereklidir. Bu amaçla basılı ve görsel yayınlarla çiftçiler eğitilmeli ve bayi-firma etkinliği azaltılmalıdır. Daha sonraki aşamada bayilik yapacak olanların ziraat mühendisi olma şartı aranmalıdır.
- Pestisit teknik maddesi üretimi devlet tarafından teşvik edilmelidir. Aktif madde ithalatında KDV oranı düşürülmelidir.

- Talimatlara uygun kullanım halinde pestisit kalıntıları yönünden bir problemle karşılaşılmamaktadır. Ancak, talimat dışı kullanımlar neticesi ortaya çıkan kalıntı sorunlarının belirlenip çözümü için zaman zaman Araştırma Enstitülerinde araştırma projeleri yapılmaktadır. Pestisit kalıntıları konusunda alt yapı ve özellikle eleman yetersizliği nedeniyle, yeterince çalışma yapılamamaktadır. Yoğunluk, son ilaçlama ve hasat arasında geçmesi gereken sürelere yönelik çalışmalar ile hasat anında sörvey şeklinde yapılacak kalıntı analizleri üzerinde olmalıdır. Pazarlarda ve hallerde sörvey şeklinde örnekler alınarak kalıntı analizleri yapılmaktadır.
- Başta feromonlar olmak üzere, cezbediciler, uzaklaştırıcılar, böcek gelişim düzenleyicileri, kısırlaştırıcılar ile ilgili olarak ülkemizde 1970'li yıllarda başlamış olan araştırmalardan elde edilen bulgular daha geniş olarak tatbikata yansıtılmalıdır. Bu çerçevede öncelikle yurt dışında geliştirilmiş olan feromonlar ithal edilerek kullanımı teşvik edilmeli, diğer çevre dostu bitki koruma ürünlerinin kullanımı teşvik edilerek desteklenmelidir. Ayrıca, zirai ve benzeri cezbedici preparatların sentezlenmesi, geliştirilmesi, üretilmesi ve kullanılması yaygınlaştırılmalıdır.
- İlaç kalıntıları değişik yollarla su kaynaklarına ulaşmaktadır. Gelişmiş bazı ülkeler, suların kirlenmemesi için önlemler almışlar ve su kaynakları, önemine göre bölgelere ayırarak, çok hassas yerlerde ilaç kullanımını yasaklamış, bazı yerlerde ise kısıtlayarak, tarım örgütlerinin gözetim ve denetimini esas almışlardır. Benzer sistemler ülkemizde geniş alanlarda da uygulanmalıdır.
- Çevreye olan olumsuz etkilerini giderebilmek için, pestisitlere ancak, gerekli olduğu zaman başvurulmalı ve faydalılara, uygulayıcıya ve çevreye en az zehirli ilacın, en uygun zamanda, dozlarda ve en uygun aletle atılmasına özen gösterilmelidir.
- İlaçların emniyetli taşınması, pestisit ambalajları ve artık ilaçların emniyetle zararsız hale getirilmesi işi üzerinde önemle durulmalıdır. Hatta boş ambalajların bayiler ve firmalar tarafından depozit karşılığı geri alınması sağlanmalı veya tekniğine uygun imha edilmesi Bakanlıkça desteklenmelidir.
- Bitki sağlığı araştırmalarının istenilen seviyede yapılabilmesi için TMO, Üretici/İhracatçı Birlikleri ürün borsaları ve özel kuruluşlarca kaynak yaratılması gerekli görülmektedir.

Biyolojik Mücadele

- Gerek kimyasal ilaç kullanımının azaltılması, gerekse bunların çevreye olan olumsuz etkilerinin giderilmesi bakımından kimyasal mücadelenin alternatifi olan biyolojik mücadele uygulamalarının hızla yaygınlaştırılması için gereken önem verilmeli ve daha çok destek ayrılmalıdır. Özellikle mevcut kitle üretim birimleri ve insektaryumlar tam kapasite ile çalıştırılmalı, halen araştırma çalışmaları tamamlanmış bulunan biyolojik mücadele etmenlerinin bir an önce uygulamaya verilmesi için uygun kitle üretim birimleri ve insektaryum tesisleri kurulmalı ve işletmeye açılmalıdır.
- Biyolojik preparatların kimyasal preparatlarla rekabet edebilmesi ve piyasada bulundurulması için gerekli tedbirler alınmalıdır. Böceklerde hastalığa neden olan fungal, bakteriyel ve viral etmenlerin ülke bazında tanımlarının yapılması ve bunların biyolojik mücadelede kullanımı teşvik edilmelidir.
- Süne yumurta parazitoidlerinin kışı geçirebilmeleri ve yazın aşırı sıcaklardan etkilenmemesi ve netice olarak bunların doğada korunması ve etkinliklerinin artırılması için son derece önemli olan ağaçlar, ağaçlıklar ve çalılıkların kesilmesi veya sökülmesinin engellenmesi ve bu alanlardaki ağaçlandırma çalışmalarına hız verilmesi, anızların yakıl-

masının önlenmesi, süne yoğunluğunun olduğu tarla kenarlarındaki yabancı otların ilaçlanmaması ve meraların korunması sağlanmalıdır.

Pestisit Ruhsatlandırma

- Ruhsatlandırmada ve teknik talimatlarda bazı ürün veya ürün grupları (çay, tütün, zeytin, fındık vb.) ile bazı önemli konular için (seralar ve tarla şartları, süs bitkileri vb.) temel uygulama prensipleri açıkça ortaya konulmalıdır. Su kaynaklarının korunması daha fazla özen gösterilmelidir.
- Ruhsatlandırmada pestisitlerin faydalı organizmalara olan yan etkilerine önem verilmeli ve bu amaçla hazırlanan metotlar çerçevesinde ülkemizde yapılan denemeler ruhsat dosyasına eklenmelidir.

Zirai Mücadele Aletleri

- Zirai mücadele alet ve makineleri, pestisitlerin biyolojik etkinliklerinde önemli rol oynamaktadır. Zirai mücadele alet ve makinelerinin biyolojik etkinlik testine tabi tutulduktan sonra ruhsatlandırılması etkili olacaktır.
- Zirai mücadele aletlerinin kullanılması ve kalibrasyonu hakkında çiftçiler ve uygulayıcı teknik elemanlar yeterli bilgi ve beceriye sahip olmadıkları gibi, Zirai Mücadele Araştırma Enstitülerinde de bu konuda uzmanlaşmış yeterli eleman bulunmamaktadır. Bu konular TKB tarafından önümüzdeki yıl Avrupa Birliğinde zorunlu hale gelecek olan uygulamaları ülkemizde de hayata geçirilmelidir. - Değişik bitki desenlerine göre uygun ilaçlama yapmaya ve hedef dışına giden ilacı toplayıp yeniden kullanmaya imkan veren ilaçlama aletlerinin kullanımı için gerekli teşvikler yapılmalıdır.
- Ülkemiz'de imal edilen aletlerin verimlilikleri ve dayanıklılığı, ne yazık ki tam olarak kontrol edilmemektedir. Çünkü şu anda zirai mücadele alet imalatçılarının denetimi, bulundukları yerdeki TKB il müdürlüklerince yapılmakta, ancak bu konuda her ilde yetkili ve eğitilmiş uzman eleman bulunmadığı için, bu işlev yerine getirilememektedir. Bunun neticesi olarak piyasada denetimsiz, amaca uygun olmayan, kaçak aletler üretilebilmekte ve bu durum hem ilaçlamaların etkisiz olmasına, hem de çevre kirlenmesine neden olduğundan bunun önüne geçilmesi gerekir.

Kültürel Önlemler

- Hastalık, zararlı ve yabancı otların mücadelesi için son derece önemli olan kültürel önlemlerin pek çoğu maalesef uygulanmamakta veya bu konuya gereken önem verilmemektedir. Bunun için de öncelikle üreticiler eğitilmeli, hatta bazı durumlarda bazı kültürel tedbirlerin üreticiler tarafından yapılması zorunlu kılınmalıdır.

Entegre Mücadele

- Entegre mücadele araştırma uygulama ve eğitim projelerinin daha fazla sayıda ürüne ve geniş sahaya yaygınlaştırılabilmesi için TKB, Üniversiteler, ilaç firmaları ve çiftçi birlikleri arasındaki işbirliği geliştirilmeli ve bu projeler için gerekli kaynak ve destek sağlanmalıdır.

Karantina

- Karantina yönetmeliği uluslararası normlara uygun olmalıdır.

Sertifikasyon

- Bitkisel üretimde çoğaltma materyalinin (tohum,fide, fidan..vb.) sağlıklı olmasının ön koşul olması nedeniyle bu materyalin sertifikasyonunda izlenmesi zorunlu olan testleme ve kontrollerin etkili olarak yapılmalıdır. Ayrıca meyvelerde anaç ve çeşit damızlıklarını usulüne göre tesis etmeyen yada böyle damızlıklardan materyal alarak üretimde bulunmayan fidanlıklara üretim izni verilmemelidir.

Bitki Sağlığı Yasal Düzenlemeler

- 6968 sayılı Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanunu, teşkilat hükümleri hariç halen yürürlükte bulunmaktadır. Bitki sağlığı ile ilgili bütün kuruluşların görüşleri alınarak, geniş katılımlı komisyonlar tarafından güncel hale getirilen 6968 sayılı Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanunu'nun Değiştirilmesi Hakkındaki Kanun Taslağının işleme konulması, ülke tarımı açısından faydalı görülmektedir.
- Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Genel Müdürlüğünün kurulması sağlanmalıdır.
- CODEX kapsamında düzenlenen Türkiye Pestisit Tolerans Listesine göre, toleransların üzerinde kalıntı bulunan ürünlerin imhası ve yetiştiricilerine üretimden men cezasına kadar varabilen tedbirleri içeren yasal mevzuat acilen çıkarılmalıdır. Üreticiler için numaralama veya kodlama sistemi getirilmeli ve ürünlerin tüketiciye sunulmadan önce, kalıntı yönünden emniyetli olduğu belgelenmelidir.
- Pazarlama ve işleme öncesi kalıntıların Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü bünyesindeki kalıntı analiz laboratuvarları, pazar ve haller ile işlenmiş ürünlerdeki kalıntıların ise Gıda Teknolojisi Araştırma Enstitüsü ve İl Kontrol Laboratuvar Müdürlüklerinde analiz edilmesi uygun olacaktır.
- Üretici birlikleri teşvik edilerek zirai mücadele uygulamalarının zamanında ve topluca yapılması sağlanmalı ve bu konuda bilincin artırılması için çiftçi eğitimi yapılmalıdır.

4. ARAŞTIRMA GELİŞTİRME ÇALIŞMALARI VE STRATEJİLERİ

Türkiye' de tarımsal araştırma geliştirme faaliyetleri; ağırlıklı olarak Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü'ne bağlı 48 adet Merkez, Havza ve Konu Araştırma Enstitüleri olmak üzere, Üniversiteler, TÜBİTAK, Şeker Şirketi, Tekel İşletmeleri ve Türkiye Atom Enerjisi Kurumu (TAEK)- Ankara Nükleer Tarım ve Hayvancılık Araştırma Merkezi (ANTAHAM), çok sınırlı düzeyde de özel sektör, farklı bakanlık ve organizasyonlar altında görev yapan kuruluşlarca yürütülmelidirler.

Sorunlar ve Öneriler

Genel olarak araştırmacı sayısı ve niteliği, gelişmiş ülkelere göre oldukça geri durumdadır. Enstitülere son yıllarda araştırmacı özelliği olmayan elemanlar tayin edilmiştir. Araştırma Enstitülerinde görev alacak uzmanlara sınav sistemi getirilmeli ve eleman alımı ilgili Genel Müdürlüğe bırakılmalıdır.

Mevcut sistem araştırma enstitülerinde kalifiye ve uzmanlaşmış elemanların açıktan atamasını sınırlamakta, araştırıcı kadro yaşlanmakta ve kuruluşların genç elemanlarla desteklenememesi, usta-çırak modelini aksatmaktadır.

Üniversite eğitiminde yaşanan, eğitim sorunlarına paralel olarak, araştırıcı personel kaynağında kalite düşüklüğü görülmektedir. Üniversitelerdeki mevcut sistemin yeniden gözden geçirilmeli, Üniversite Kanunu'nda yapıcı düzenlemeler sağlanmalıdır.

Araştırma sisteminde, personelin etkin kullanımını sağlayan, başarıyı teşvik edici ve verimsizliği caydırıcı rasyonel personel politikaları oluşturulmalıdır.

Araştırma Enstitüleri, Üniversiteler, TÜBİTAK ve Çevre ve Orman Bakanlığı gibi ulusal kuruluşlar ile; Dünya Bankası, UAEA, UNDP, FAO, AB, NATO, GTZ gibi uluslararası kuruluşlar ve diğer ülkelerle işbirliği halinde yürütülecek projelerin sayısının arttırılması ile ilgili girişimler desteklenmelidir.

Üniversiteler ve Bakanlık araştırma kuruluşları arasındaki işbirliği arzu edilen seviyede değildir. Kişisel ilişkiler ve gayretler doğrultusunda projeler alınmaktadır. Bu durum, mevcut olan bilgi birikiminin etkili bir şekilde kullanılamamasına ve kaynak israfına neden olmaktadır. Üniversiteler ve Bakanlık araştırma kuruluşları arasındaki işbirliğinin esasları belirlenerek devamlılığı sağlanmalıdır.

Ülkemiz çok zengin bir fauna ve floraya sahiptir. Gen kaynağı ve doğal varlığımız olan bu çeşitliliğin korunması, böylece biyolojik mücadele etkinliklerinin artırılması, bu yönde başlatılmış araştırmaların hızlandırılması ve bunlardan uygun ve gerekli olanların kitle halinde üretilerek, biyolojik mücadelede kullanımları gerçekleştirilmelidir.

Ülkemiz'in sahip olduğu genetik çeşitlilik korunmalı, toplanan gen kaynaklarının karekterizasyonu tamamlanarak, ıslah çalışmalarında kullanımı sağlanmalıdır.

Her türlü üretim materyalinin (tohum, fide, fidan) virüs, bakteri, fungus ve nematodlardan ari olduğunun modern ve hızlı yöntemler kullanılarak kontrolüne yönelik araştırmalara devam edilmeli ve bu yöntemlerin kullanımı yaygınlaştırılmalıdır.

Hastalık ve zararlılara dayanıklılık ıslahı ve dayanıklılığın teşvik edilmesi araştırmalarına önem verilmelidir.

Zirai Mücadele Araştırma Enstitüleri'nin çoğunun deneme arazisi bulunmamaktadır. Bu nedenle bu enstitüler bir an önce yeterli deneme arazisine kavuşturulmalı, kısa ve uzun vadeli olarak çiftçi arazilerinin kiralanması imkanı sağlanmalı, kontrollü koşullarda çalışma imkanı sağlayan yeterli sera tesis edilmeli, alet ve ekipman eksiği bulunan enstitülere gerekli cihazlar sağlanmalıdır.

Üniversitelerde yapılan araştırma sonuçları mutlaka TKB'ca değerlendirilmeli ve desteklenmelidir. Araştırmaların uygulamaya aktarılması sağlanmalı özellikle TKB, üniversiteler, üretici kuruluşları ve diğer araştırma kuruluşları arasındaki işbirliği organik bir bağ kurularak sağlanmalı, araştırmaları organize edecek Araştırma Üst Kurulu oluşturulmalıdır.

Bitki korumada biyoteknolojinin kullanılmasına gereken önem verilmeli, tahmin ve uyarı sistemleri, feromonlar, cezbediciler ve uzaklaştırıcılarla ilgili araştırmalara arttırılmalı ve bu çalışmalara imkan verecek alt yapılar oluşturulmalıdır.

Tarımsal araştırmalarda çevresel etki değerlendirmesi mutlaka yapılmalı, tarımın çevreye olabilecek muhtemel zararlarını en aza indirmeyi hedefleyen projeler ele alınmalıdır.

Proje konularının belirlenmesinde dünyada benimsenen öncelikler dikkate alınmalı, ülkemizin öncelikli araştırma konuları belirlenerek tarımsal araştırma politika ve strateji belirlenmeli, bu doğrultuda projeler alınmalıdır.

Yeni teknolojilerin takibi için zorunlu olan güncel araştırma konularından haberdar olmak ve uluslararası düzeyde araştırıcılarla bir arada bulunma fırsatı veren yurtdışındaki bilimsel toplantılara katılma olanağı sağlanmalıdır.

Ziraat Mühendislerinin danışmanlık hizmetlerinde kullanılması ve birkaç Ziraat Mühendisinin bir araya gelmesiyle kurulacak danışmanlık müesseselerinin, üreticilerin ihtiyaç duyduğu konularda ücreti karşılığı teknik bilgi akışını sağlaması ve bu danışmanlık hizmetini verecek teknik elemanların, araştırma enstitüleri tarafından çeşitli kurslar düzenlenerek yetişmeleri sağlanmalıdır.

Araştırma Enstitüsü Müdürlerinin ve araştırmacıların atanmalarında ilgili Genel Müdürlük tam yetkili kılınmalı veya bu Genel Müdürlüğün yazılı görüşü alınmalıdır.

Araştırmacı nosyonuna sahip olmayan teknik elemanların enstitülerin dışında görev almaları sağlanmalıdır.

Araştırma Enstitülerine, Üniversitelerden akademik kariyer yaparak yetişmiş elemanların açıktan veya naklen atanması gerçekleştirilmelidir. Hiç yetişmemiş adayların sisteme alınması büyük zaman ve kaynak israfına neden olmaktadır.

5. TARIM VE ÇEVRE

Tarım; toprak ve su kaynaklarını kullanarak, bitkisel ve hayvansal ürünler elde etmek, verimliliği ve kaliteyi artırmak gibi pek çok çalışmaları içine alan uygulamalı bir bilim dalıdır. İnsanlığın var oluşundan bu güne kadar tarımsal uygulamalarda önemli değişiklikler olmuştur. Çevreyi koruyan ve çevre için kurtarıcı bir faaliyet olarak görülen tarım; birim alan verimini arttırmak amacıyla yoğun girdi kullanımı ile bu özelliğini yitirmiştir.

1960-1970'lerde hızla artan dünya nüfusunun gıda ihtiyacının karşılanması için tarım politikalarının ana hedefi olan yeşil devrim; yüksek verimli çeşitlerin yanı sıra gübre ve ilaç gibi girdilerin yoğun tüketilerek, birim alandan sağlanan verimi artırmaya öncelik vermiştir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde bu amaçla kimyasal gübre ve tarım ilaçlarının kullanımının teşvik edilmesi ulusal politika haline gelmiştir. Ancak aradan 20 yıl geçtiğinde, ortaya çıkan çevre kirliliği ve sağlık sorunları ile ilişkilendirilmesi sonucunda, birçok ülkede girdi kullanımının yoğun olduğu geleneksel tarımsal üretim tekniklerine alternatif olabilecek çevre dostu üretim tekniklerinin arayışı başlamış, sürdürülebilirliğin sağlanması ana hedef haline gelmiştir.

Tarımın topraklar üzerindeki etkisi; toprak işleme ile başlayıp, kimyasal gübre ve pestisit kullanımı, yanlış sulamalar, bitki kalıntılarının yakılarak yok edilmesi gibi uygulamalarla, toprağın fiziksel, kimyasal ve biyolojik yapısının bozulmasıdır. Ülkemiz tarım topraklarında verimliliğin giderek azalması sonucu giderek daha fazla girdi kullanımına neden olmuştur.

Bir yandan çevre kirliliğini önlemek, diğer yandan tarım topraklarının verimliliğini koruyarak, bitkisel ve hayvansal ürünler elde etmek çabaları tarım sistemlerinde değişimler sağlamıştır.

5.1. Geleneksel Tarım

İnsanlar tarafından alınan proteinlerin %25'i hayvansal kaynaklardan sağlanırken, bu oran gelişmemiş ülkelerde %20, gelişmiş ülkelerde ise %60'ın üzerindedir. Dünya nüfusunun büyük bir kısmı bitkisel kökenli gıdalarla beslenmektedir. Artan nüfusa paralel olarak gıda maddelerine olan talep önemli ölçüde artmış ve bu talebi karşılamak için de yoğun girdi kullanımına gidilmiştir. Özellikle modern tarım tekniklerinin uygulandığı alanlarda birim alandan en yüksek verimi almak amacıyla gübre ve kimyasal ilaç kullanımı yükselmiştir. Maksimum kazanç ve verimliliğin ön planda tutulduğu yoğun tarımda toprak ve su kaynaklarının tahribi hızlanmıştır. Bunun yanında birinci sınıf tarım topraklarımızın tarımsal amaç dışı kullanımı artmış ve tarım marjinal alanlara doğru kaymıştır.

Dünya'da var olan doğal kaynakların yaklaşık %30'unun son 30 yıl içerisinde önemli ölçüde tahrip edildiğine ilişkin bilgiler dikkate alındığında, toprak ve su kaynaklarını koruyan, üretimde sürekliliği öngören sürdürülebilir tarım ilkelerine uyulması gerekmektedir. Yoğun tarımın yaygın olduğu bölgelerimizde kimyasal kökenli girdilerin payı % 75' den daha fazladır. Yanlış toprak işleme ve ekim, aşırı kimyasal gübre ve pestisit kullanımının yaygın olduğu yoğun tarımda aynı zamanda tek yönlü bitki yetiştiriciliği de önemli boyutlardadır. Sulanan alanlarda bir yandan sürekli aynı bitki türlerinin yetiştiriciliğine yönelme, diğer yandan aşırı sulama sonucu toprak verimliliğinde ciddi düşüşler meydana gelmiştir. Tarım ve çevre arasında denge kurabilmek ; toprak ve su kaynaklarını yok etmeden bitkisel ve hayvansal üretimi gerçekleştirmek için tarım politikalarımızı yeniden gözden geçirmemiz gerekmektedir. Bir tarım ülkesi olan Türkiye'mizde, var olan toprak ve su potansiyelimizi en etkin şekilde kullanmak ve devamlılığını sağlamak amacıyla tüm tarım bölgelerimizde sürdürülebilir tarımın ilkelerini uygulamaya koymamız gerekmektedir.

5.2. Sürdürülebilir Tarım

Bu tarım sisteminde; tarımsal kapasitenin sürdürülebilir olması ve doğal kaynakların sağlıklı biçimde kullanılması öncelikli konular arasında yer almaktadır. Toprak ve su kaynakları sınırsız olmadığı gibi meydana gelen bozulmalar kolaylıkla giderilememektedir. Bu noktadan yola çıkarak geliştirilen sürdürülebilir tarım; tohum yatağı hazırlığından başlayarak, uygulanan tüm yetiştirme tekniklerinde ve kullanılan girdilerde toprak ve su kaynaklarının korunmasını hedefleyerek üretimi gerçekleştiren bir tarımdır.

İnsan ve doğa arasında dengenin ön planda tutulduğu kalkınma hedeflerinde; tarımsal faaliyetlerde toprak, su ve havayı kirletici unsurlardan sakınarak, tarımda sürekliliği sağlamak amaçlanmaktadır. Sürdürülebilir tarımda ana hedef, birim alanda maksimum verimi almak değil, doğada devamlılığı sağlayan toprak verimliliğini koruyan sürekli üretimdir.

Kullanılan girdilerin tümünde uygun doz ve zamanında kullanım kısaca bilinçli bir uygulama söz konusu olmalıdır. Ekolojik koşullara uygun olarak seçilen tarım sistemleri ve bu sistemler içerisinde uygulanan ekim nöbeti sürdürülebilir tarımın amaçları arasındadır.

Sürdürülebilir tarımın temel prensibi; tarımsal üretimin çevre üzerindeki olumsuz etkilerini azaltma, doğal kaynakların etkin biçimde kullanılabilirliğinin devamlılığını sağlama, yeterli ve kaliteli ürün üretme, çiftliğin ekonomik devamlılığını sağlama, ve kırsal kesimin yaşam kalitesini artırmadır.

Türkiye'de bölgeler arasında tarımsal girdi kullanımı bakımından büyük farklılıklar bulunmaktadır. Kullanılan pestisitlerin 2/3'ünün Akdeniz ve Ege Bölgeleri'nde tüketilmesi de bunun bir göstergesidir. Ayrıca ülkemizde ekstansif olarak yetiştirilen pek çok bitki türünün tarımında kimyasal girdi kullanımı oldukça düşüktür, fakat bilinçsiz kullanımdan kaynaklanan sorunlar bulunmaktadır. Planlı bir hareketle sürdürülebilir tarıma adaptasyon mümkün görünmektedir. Konunun gelişememesinin en önemli nedeni bilgi akışının yeterli olmayışıdır. Etkin bir tarımsal yayım ağının kurulması, bilinçsiz kimyasal girdi kullanımını engelleyerek insan sağlığı açısından güvenilir ürün üretimini mümkün kılacağı gibi üretim masraflarının azaltılması ile ekonomik sürdürülebilirliğe ve çevreye olumsuz etkinin azaltılması yolu ile çevresel sürdürülebilirliğe katkıda bulunacaktır.

Sürdürülebilir tarımda;

Bitki besin maddelerinin kullanımını ve devamlılığını sağlayan başta bitki çeşidinin seçimi olmak üzere, yetiştirme tekniklerinin düzenlenmesi,

Toprakta organik maddeyi artıran ve dengede tutan bitkilerin ekim nöbetine alınması,

Minimum toprak işlemesi yaparak, tohum yatağının hazırlanması yada direk anıza ekim yapılması,

Yabancı ot, hastalık ve zararlılarla entegre mücadele yöntemlerinin seçilmesi,

En önemlisi toprak ve iklim koşullarına, bölgenin sosyal ve kültürel yapısına uygun bitki seçilmesidir. Kısaca iyi bir ekim nöbeti uygulamak ana ilkedir.

5.3. İyi Tarım Uygulamaları

İyi Tarım Uygulamaları'nın (Good Agricultural Practices, GAP) prensipleri 1990'lı yılların başından itibaren birçok ülkede ve FAO tarafından düzenlenen toplantılarda oluşturulmaya başlanmıştır. Amacı; tüketicilerin talep ettiği kaliteli, güvenilir, çevresel ve sosyal açıdan kabul edilebilir bir yöntemle üretilmiş ürün ihtiyacını karşılamaktır

Avrupa Perakendecileri Ürün Çalışma Grubu (Euro Retailer Produce Working Group, EUREP) tarafından 1999 yılında hazırlanan EUREPGAP Protokolünde İyi Tarım Uygulamaları'nın esasları yer almıştır. EUREPGAP Protokolü, Avrupa'daki taze meyve-sebze pazarının %70-80'lik kısmını elinde bulunduran hipermarket ve süpermarketlerin tüketicilerine arz ettikleri meyve ve sebze ürünlerinde son yıllarda gündeme gelen insan sağlığını tehdit eder nitelikteki belli bazı riskleri en aza indirmek ve tüketici talebini karşılamak amacıyla hazırlanmıştır. Tarımsal faaliyetlerin çevreye ve doğaya en az zarar verecek şekilde yapılmasını ve tüketicilere "güvenilir" ürünlerin sunulmasını sağlamak üzere tarımsal ürünlerde aranan minimum standardları içermektedir. Üreticiler, arazinin geçmişinden, ürünlerin üretim yeri ve koşullarından son tüketiciye kadar olan zinciri (tarladan sofraya) izlemeye olanak verecek şekilde kayıt tutmak zorundadırlar.

EUREPGAP, taze meyve-sebze, patates, kesme çiçek ve fidan için uygulanmaktadır. EUREP'in hayvansal ürünler, tahıllar, yemeklik tane baklagiller ve kahve için özel standardlar üzerinde çalışmaları devam etmektedir. EUREP üyeleri, EUREPGAP Protokolüne uygun tarımsal üretime uyum sürecinin 2006 yılına kadar tamamlanmasını kendilerine ürün veren tüm üretici ve tedarikçilerden talep etmektedirler. EUREPGAP Protokolü, şu anda en fazla Belçika, Hollanda, Luksemburg, İskandinav Ülkeleri ve İngiltere'deki süpermarketler tarafından istenmektedir. Ancak yakın bir gelecekte, Avrupa'nın dışında Kuzey Amerika, Japonya ve Kore'nin de benzer taleplerinin olacağı düşünülmektedir.

Dünyanın değişik ülkelerinde kurulan "Ulusal ve Bölgesel Teknik Çalışma Grupları" ile tarımsal üretim EUPEPGAP Protokolüne uygun hale getirilmeye çalışılmaktadır. Üretici bazında değerlendirme yapıldığında, bu konuda İngiltere ve Hollanda'nın ilk sıralarda yer aldığı ve bu ülkeleri İspanya, Güney Afrika ve İsrail'in izlediği görülmektedir. Türkiye ise, 41 ülke arasında 31. sırada yer almaktadır Ülkemizde İyi Tarım Uygulamaları'nın, AB ülkelerine ihracata yönelik büyük işletmelerde gerçekleştirilmeye çalışıldığını söyleyebiliriz. Ancak; ülkemizde sertifikaya esas teşkil edecek analizleri yapacak akredite edilmiş laboratuarların bulunmaması zaman açısından ve maliyet açısından kısıtlayıcı faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu laboratuarların akreditasyon sürecinin ivedilikle tamamlanması gerekmektedir.Küçük işletmelerin ve üreticilerin önemli bir kısmı konudan haberdar değildir veya bu yetiştirme tekniğini seçtiklerinde elde ettikleri ürünü geleneksel ürüne kıyasla ne kadar yüksek fiyatla satacakları sorusuna yanıt aramaktadırlar. Üreticiler ürünlerini iç pazarda hangi koşulda ürettikleri sorgulanmadan pazarlayabildiklerinden de konunun ciddiyetini kavrayamamaktadırlar. İyi Tarım Uygulamaları'nın gelişiminde üreticilerin ve tüketicilerin eğitimi kilit rol oynayacaktır.

İyi tarım uygulamaları ile ilgili yönetmeliğin yayınlanmış olması olumlu bir gelişme olmakla birlikte konunun gelişimi için diğer ülkelerde olduğu gibi ulusal ve bölgesel teknik çalışma gruplarının kurulmasına ihtiyaç vardır.

5.4. Organik Tarım (Ekolojik Tarım)

Organik tarım, ekolojik sistemde hatalı uygulamalar sonucu kaybolan doğal dengeyi yeniden kurmaya yönelik, insana ve çevreye dost üretim sistemlerini içermekte olup, sentetik kimyasal ilaçlar ve gübrelerin kullanımının yasaklanmasının yanında, organik ve yeşil gübreleme, ekim nöbeti-, toprağın muhafazası, bitkinin direncini arttırma, parazit ve predatörlerden yararlanmayı tavsiye eden, bütün bu olanakların kapalı bir sistemde oluşturulmasını talep eden, üretimde miktar artışını değil ürünün kalitesinin yükselmesini amaçlayan bir üretim şeklidir.

Tarım; ülkemizde bir çok bölgede, organik üretim şartlarında yapılmasına rağmen, kontrol ve sertifikasyon sistemine dahil olmadığı için, organik ürün olarak pazarlanamamaktadır. Ülkemiz uygun ekolojisi, toprak ve su gibi doğal kaynaklarının henüz kirlenmemiş olması nedeniyle, organik tarım açısından çok avantajlı konumdadır.

Kontrol ve sertifikasyon, organik tarımın en önemli basamaklarından biridir. Ürünün iç ve dış pazarlara organik olarak sunulabilmesi için organik ürün sertifikasına sahip olması gerekmektedir. Sertifika sistemi ürünlerin organik standartlara göre üretildiğinin, işlendiğinin, paketlendiğinin garantisidir. Bu da tüketiciye güvence vermenin yanında, üreticileri ve firmaları haksız rekabete karşı korumaktadır.

Organik ürünler, Organik Tarımın İlkeleri ve Uygulamalarına İlişkin Yönetmelik hükümlerine göre, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından yetkilendirilen, bağımsız kontrol ve sertifikasyon kuruluşları tarafından kontrol edilerek, sertifikalandırılmaktadır.

Mevcut mevzuatlar, organik tarıma ilişkin yasal bir çerçeve yokken hazırlandığından, hukuki dayanaktan yoksundur. Organik tarımın geliştirilmesine sağlam bir hukuksal temel kazandırılması, organik tarımda dünya standartlarının yakalanabilmesi amacıyla, halen yürürlükte bulunan yönetmeliklerde yer alamayan yaptırım ve cezai hükümleri içeren, "Organik Tarım Kanunu" hazırlanarak TBMM'ne sunulmuştur

Dünya üzerinde 120 ülkede ve 24.1 milyon ha alanda 462.475 işletmede organik üretim yapılmaktadır. AB ülkelerinde 2005-2010 yılları arasında, toplam alanın % 40'ının organik tarıma çevrilmesi planlanmaktadır. İsveç tarım arazisinin % 10'unu organik üretime ayrılması yasasını çıkarmıştır.

Ülkemiz'de organik üretim yapan üretici sayısı, üretim miktarı, üretim alanları ve ürün çeşitliliği yıllar içinde artış göstermiş olup, 2003 yılı için üretici sayısı, 13.044, üretim alanı, 103.190 ha, üretim miktarı, 291.876 ton, ürün çeşidi 179 ürün, ihracat miktarı 21 083 ton, ihracat değeri 36 932 995 $ ulaşmıştır. İhracat yaptığımız ülke sayısı 35 civarında olup, Avrupa Birliği ülkeleri en önemli ihracatçı ülkeler konumundadır. Avrupa Birliği ülkeleri dışında ABD, Kanada ve Japonya diğer ihracat yaptığımız ülkeler arasında yer almaktadır. Türkiye, 20 Milyar $ lık dünya organik ürün pazarında yaklaşık 37 Milyon $' lık paya sahiptir. Ülkemiz sahip olduğu ekolojik özellikler nedeniyle, organik tarımsal üretim açısından önemli üstünlüklere sahiptir. Ancak dünya pazarından aldığı pay çok düşüktür.

Organik tarımsal üretimde kültüre alınan bitkilerin yanı sıra doğada kendiliğinden yetişen kuşburnu, böğürtlen, ahududu, kekik gibi ürünlerin toplanması ve organik olarak değerlendirilmesi açısından da Ülkemiz, büyük potansiyele sahiptir.

Organik tarım, bitkisel ve hayvansal üretimi birlikte içeren kapalı bir sistem olmakla birlikte, bitkisel üretim lehine gelişme göstermiştir. Gelişmiş ülkelerin bazı bulaşıcı hastalıkları bahane ederek, Türkiye'den canlı hayvan ve hayvansal ürün ithal etmemeleri, organik hayvancılığın gelişmesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Organik tarımın sorunları arasında;

Organik tarımın geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasına imkan tanıyan uygun destekleme politikalarının olmayışı,

Fiyatların doğru yansıtılmaması, yerel tüketiciler için yüksek fiyatlar ,

Pazar sıkıntısı, iç ve dış pazarın dengeli olarak gelişmemesi,

Üretici için yüksek maliyet, düşük verimlilik,

Etkili kontrol ve sertifikasyon sisteminin eksikliği,

Kontrol ve sertifikasyon maliyetlerinin yüksekliği

Ülkemizde kalıntı, katkı, mikotoksin vb. analizleri yapacak laboratuarların akreditasyon işlemlerinin tamamlanmamış olması nedeniyle analizlerin yurtdışında yapılma zorunluluğu,

Çiftçi düzeyinde bilinç, eğitim ve bilgi eksikliği,

Danışmanlık sisteminin gelişmemesi,

Organik tarımda kullanılan girdilerin büyük bir kısmının iç piyasada bulunmaması ve dışa bağımlılık,

Organik üretim sektördeki kamu ve özel kurumlar arasında koordinasyon eksikliği,

Hastalık ve zararlılara karşı dayanıklı çeşitlerin mevcut olmaması,

Ülkemiz'de araştırma bazında yapılmış çok sayıda çalışma olmakla birlikte faydalı böcekler, tuzaklar, toprak iyileştiricilerin ülkemizde üretim ve dağıtımı henüz yaygınlaştırılamadığından ucuz ve kolay girdi temininde güçlük çekilmektedir. Ayrıca ülkemizde üreticilerin kompost yapma alışkanlığının olmaması da organik üretimde toprak verimliliğini etkileyen olumsuzluklardan biri olarak ortaya çıkmakta ayrıca işletmelerde zaman zaman atık sorunu ile karşılaşmaya da neden olmaktadır.

Türkiye'de organik tarım yönetmelik gereği sözleşmeli üretim esasına dayanmak ile birlikte, noter masraflarının yüksekliği nedeniyle noter aracılığı ile sözleşme yapılamamakta, alıcı firmalar iç ve dış talep olmaması durumunda ürünün tümünü veya bir kısmını almaktan vazgeçebilmektedir. Bu konudaki anlaşmazlıkların çözümü çok uzun zaman almaktadır. Özellikle meyve ve sebze gibi çabuk bozulan ürünler bu durumda konvansiyonel olarak pazara sunulmaktadır.

Organik hayvancılık işletmelerinin ihtiyaç duyduğu yöresel iklim ve çevre koşullarına uygun, adaptasyonunu tamamlamış, saf kültür yada melez hayvanların yetersizliği sayılabilir.

Organik tarım konusunda, ülkemizin bir taraftan dünya ticaretindeki payını artırma yönünde çaba göstermesi gerekirken, diğer taraftan iç tüketimi artırmak için gerekli önlemlerin alınmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu kapsamda organik tarımın hızlı ve sağlıklı geliştirilebilmesi ve istenilen hedefe ulaşılabilmesi için;

Organik tarımın geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için ulusal düzeyde bir eğitim ve yayım politikası ve stratejisinin belirlenmesi,

AB mevzuatına uyum sağlanması ve etkili bir uygulama için 2092/91 sayılı AB mevzuatında yapılan en son değişikliklere uygun olarak Yönetmeliğin revize edilmesi,

İdari ve yasal düzenlemeler dahil olmak üzere, organik tarım politikalarını destekleyici ve organik üretimi artıracak çalışmaların yapılması,

Organik tarım konusunda araştırma, uygulama ve teknolojiyi kullanan kuruluşlar arasında organizasyonun sağlanarak, yapılan araştırma sonuçlarının uygulamaya aktarılması,

Organik tarım konusunda doğru politikaların belirlenmesi için, güncel ve güvenilir verilere ihtiyaç duyulmaktadır.Bu nedenle ülke çapında sağlıklı bir veri ağının oluşturulması,

Organik ürün tüketimini artırmaya yönelik özendirici tedbirlerin alınması,

Danışmanlık sisteminin geliştirilmesi,

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın yeniden yapılanma sürecinde, organik tarım ile ilgili bütün faaliyetlerin aynı çatı altında toplanması ve yürütülmesi,

Organik üretimde kullanılmasına izin verilen girdilerin, ucuz ve kolayca temin edilmesine yönelik çalışmaların yapılarak, sentetik girdilerin yerini alabilecek yerli girdilerin üretiminin desteklenmesi,

Organik tarım girdilerinin subvanse edilmesi,

Organik ürün ihracatının desteklenmesi,

Organik tarım ile ilgili tüm uygulamalarda katılımcılığın sağlanması açısından, üretici örgütleri, sivil toplum örgütleri ve diğer ilgili kurumlar ile işbirliğinin sürdürülmesi,

Organik tarımın ormancılık, turizm (ekoköy ve ekoturizm) gibi ilgili sektörlerle entegrasyonunu sağlayacak, üreticilere ekonomik katma değer yaratacak projelerin hazırlanması ve geliştirilmesi,

Etkin ve güvenilir kontrol ve sertifikasyon sistemi ile birlikte, kontrol ve sertifikasyon maliyetlerinin düşürülmesine yönelik çalışmaların yapılması,

Geleneksel ürünlerde markalaşmaya gidilerek, Türk markasının tanıtılması,

Organik üretime uygun tür ve çeşitlerin geliştirilmesine yönelik ıslah ve adaptasyon çalışmalarına öncelik verilmesi,

Organik tarımda kullanılabilecek yerli kökenli bitki koruma ürünleri; hayvan/su ürünleri sağlığı preparatlarının ve alternatif mücadele yöntemlerinin belirlenmesi için araştırma çalışmalarına öncelik verilmesi,

Girdi olarak kullanılabilecek doğal kaynak potansiyelinin araştırılması ve envanterinin hazırlanması,

Baraj havzaları, koruma alanları, mayından temizlenen alanlar ve hazine arazileri gibi organik tarım açısından avantajlı ve öncelikli olan bölgelerin tespit edilerek, buralarda organik tarımın geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasına yönelik projelerin hazırlanması,

AB, UNDP, Dünya Bankası, FAO vb. kuruluşların nin organik tarımın geliştirilmesine yönelik desteklerinden yararlanılması,

Organik tarım ile ilgili üretici/işleyicilerin örgütlenmesinin teşvik edilmesi, üretici örgütleri aracılığı ile organik ürünlerin işlenmesi, katma değer yaratılması ve bu nihai ürünlerin üretici örgütleri aracılığı ile pazarlanması husunda gerekli önlemler alınmalıdır.

5.5. Topraksız Tarım

Serada yoğun bitki yetiştiriciliğinde kullanılan bir tekniktir. Topraksız tarımın serada ticari boyutta bitki yetiştiriciliğinde kullanımına 1930'ların başında ABD'de başlanmış olmakla birlikte, yaygınlaşması 1970'li yıllardan sonra gerçekleşmiştir. Bunun en önemli nedeni ise, topraksız tarımın toprak dezenfeksiyonu gereğini ortadan kaldırmasıdır.

Toprak dezenfeksiyonu buhar ile veya kimyasal yolla yapılabilir. Buhar ile toprak dezenfeksiyonu özel düzenler gerektirir ve pahalıdır. Kimyasal toprak dezenfeksiyonu ise insan ve çevre sağlığı açısından bazı riskler taşımaktadır.

Topraksız tarım, toprak dezenfeksiyonu gereğini ortadan kaldırması ile bu bağlamda iyi bir alternatiftir ve dünyanın pek çok ülkesinde üreticiler tarafından önemli ölçüde benimsenmiştir. 2000 yılında Hollanda'da toplam 5000 ha topraksız sera alanının bulunduğu ve meyvesi tüketilen sebze türlerinin tamamının (3000 ha) topraksız tarım tekniği ile üretildiği, Akdeniz Ü'lkelerinden İspanya 'da da hızlı bir gelişmenin olduğu bildirilmektedir.

Ülkemiz'de topraksız tarımın ticari üretimde kullanımına, Antalya'da kurulu bulunan büyük işletmeler tarafından 1990'lı yıllarda, yurtdışından teknoloji transferi ile başlanmıştır. 15 yıla yaklaşan bu süreçte, topraksız tarım yapılan sera alanının bugün 75 hektara ulaştığı tahmin edilmektedir. Genelde ihracata yönelik olarak ve dolayısı ile EUREPGAP kriterlerine uygun üretim yapan modern sera işletmelerinde kullanılmaktadır. Toplam sera alanı (~30000 ha) ile kıyaslandığında, topraksız tarım yapılan alanın ancak %0.2'lik bir paya sahip olduğu görünmektedir. Ancak toprak dezenfeksiyonunda MeBr'in kullanımının yasaklanması ile, ki bu tarih Türkiye için 2007 olarak kararlaştırılmıştır, bu süreçte topraksız tarım alanının artacağı düşünülmektedir.

Topraksız tarımda, kayayünü gibi bazı substratların atıkları ve atılan besin çözeltisi çevre kirliliğine yol açabileceğinden substratların geri dönüşümü sağlanmalı ve drene olan besin çözeltisinin tekrar kullanıldığı kapalı sisteme geçilmelidir.Topraksız tarım uygulayan işletmelerin üretimde kullandıkları plastikleri, substratları çevreye atmaları engellenmelidir.

Besin çözeltisinin sürekli kontrolü ve kök bölgesinden dönen çözeltinin taze çözelti ile karıştırılması durumunda kapalı sistemdeki çözeltinin dışarıya hiç atık olmayacak şekilde dolaştırılması mümkün olmaktadır. Ayrıca açık sistem, drene olan çözelti işletmede sera dışındaki bitkilerin su ve gübre ihtiyacını karşılamak amacıyla kullanılarak basit bir şekilde kapalı sisteme dönüştürülebilir.

6. HEDEFLER VE STRATEJİLER

6.1. Kısa Vadeli Hedefler ve Stratejiler

Üretici Birlikleri yapılanması tamamlanıncaya, "ürün borsacılığı", "vadeli işlem borsacılığı" uygulamaya geçinceye kadar, TMO'nun destekleme fiyatları açıklamaya ve ürün almaya devam etmesi sağlanmalıdır.

Türkiye'nin yıllık makarnalık buğday ihtiyacı belirlenerek, destekleme ve fiyat politikaları oluşturulmalı, kaliteli buğday üretilen bölgelerde üretimin korunmasına ve geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

Marjinal alanlarda buğday üretiminin yerine, yeni triticale çeşitlerinin yada çavdar üretiminin özendirilmesine çalışılmalıdır.

Silajlık mısır üretimine uygulanan teşvikler, yeni silolama tekniklerini de içine alacak şekilde düzenlenmelidir.

Alternatif ürün projeleri kapsamında mısır tarımının yaygınlaşma eğiliminin olduğu yerlerde "mısır kurutma tesisleri" nın kurulması teşvik edilmelidir.

2004 yılında uygulamaya konulan tane mısır üretiminin desteklenmesine yönelik çalışmaların devam ettirilmelidir.

Çeltik üretimini düzenlemek amacıyla 1936 yılında çıkarılan 3039 sayılı yasa, günün ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde yeniden düzenlenmelidir.

Tüm bitkisel ürünlerde diğer ülkelerin destekleme politikaları göz önüne alınarak ihracat ve ithalat politikaları buna göre yönlendirilmelidir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde sulanan alanlarının artması sonucunda azalan kırmızı mercimek ekim alanlarını artırmak amacıyla Orta Anadolu ve Geçit Bölgeleri gibi üretim alanlarında kırmızı mercimek üretimi teşvik edilmelidir.

Yağ bitkileri tarımın yaygınlaştırılması için sözleşmeli üretimin teşvik edilmesi amacıyla üretici birlikleri ve kooperatifler özendirilmelidir.

Ülkemizde şeker pancarı ekim alanı, üretimi ve stoklar bir dengeye ulaşmış olup, daha fazla ekim alanı ve kota daraltmasına son verilmelidir.

Şeker Kanundaki nişasta bazlı şekerlerle ilgili kotalar, şeker pancarının sosyal boyutu da dikkate alınarak korunmalıdır.

Şeker fabrikalarının özelleştirilmesi söz konusu olduğunda, pancar üreticilerinin üst birliği olan "Pankobirlik" e öncelik verilmelidir.

Pamuk toplama işçiliğindeki yüksek fiyat ve işçi bulmada yaşanan sıkıntıların devam etmesi nedeniyle makineli hasada geciş zorunlu hale gelmiştir. Bu nedenle, ortak kullanıma uygun pamuk toplama makinelerinin yaygınlaştırılması için, üretici birlikleri, tarım kredi kooperatifleri ve ziraat odaları teşvik edilmelidir.

Tütünde kota uygulaması sonucu üretim kısıtlaması yapılmış, ancak kaliteli ve dış satıma uygun tütün üretimi yapılan ekolojilerde de aynı kısıtlamanın olması önemli kayıplara neden olmuştur. Tütün üretim alanlarının belirlenerek taban arazilerde ve sulu tarım olanakları olan alanlarda tütün üretiminin önlenmesi gerekmektedir.

Uygun ekolojilerde sulanan alanlarda yem bitkileri için tahıl sonrası "ikinci ürün projeleri"ne yer verilmelidir.

Çiftlik atıklarının kompostlaştırılarak kullanımının sağlanması, ahır gübresi ve yeşil gübreleme uygulamalarının yaygınlaştırılması yönünde projelerin uygulamaya konulması gerekmektedir.

Azotlu gübrelerin damla sulama ve yağmurlama sulama gibi modern sulama metotları ile parçalanarak verilmesi kayıpları azaltıp, çevre kirliliğini önleyeceğinden bu sistemlerin yaygınlaştırılması için çalışmalar yapılmalıdır.

Uzun süredir ilgililerin katkısı ve mutabakatının sağlandığı, "Türkiye Tohumcular Birliğinin" kurulmasının da öngörüldüğü "Tohumculuk Kanunu" biran önce yasalaşmalıdır.

TİGEM'in satış bayiliği oluşturması, özellikle tohumluğa kolay ulaşmada ve peşin satışlarda önemli katkıda bulunmuştur. Uygulamanın yeni çeşitleri de içine alarak devam ettirilmesi gerekmektedir.

Üretici firmalar tarafından hazırlanan çeşit katalogları bir denetim mekanizmasına tabi tutulmalı, sadece çeşit tescilinde kütüğe kaydedilen bilgilerin katalogda yer alması sağlanmalıdır.

Süne ve kımıl zararının yaygın olduğu alanlarda, tek yönlü tahıl (buğday-arpa) ekiminin önlenmesi bu alanlarda alternatif bitkilere yer verilmesi sağlanmalıdır.

Elektrik enerjisine bağlı sulamada kullanıcıların sudan kontörlü kartlarla yararlanması amacıyla gerekli çalışmalar yapılarak, tarımsal üretimin kesilen elektrikler nedeniyle yetersiz sulamadan olumsuz etkilenmesi önlenmelidir.

Toprağı parçalayan ekipmanlar yerine, yırtarak ve/veya alttan işleyen ekipmanlar benimsetilmeye çalışılmalıdır. Özellikle erozyonun sorun olduğu yerlerde sürdürülebilir tarım açısından "azaltılmış toprak işleme metotları" ile doğrudan anıza ekimin yaygınlaştırılmasına çalışmalıdır.

Modern, pahalı ve yıllık kullanım süreleri düşük olan tarım alet-makineleri temini için, üretici birliklerinin dahil olacağı "Ortak Makine Kullanım Organizasyonları" oluşturulması özendirilmeli ve gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

Anız yakmanın önlenebilmesi için "alternatif ürün projeleri" gerçekleştirilmeli ve anız yakmayı önleyecek sistemler ve teknolojiler "Ortak Makine Kullanım Projesi" çerçevesinde ele alınmalıdır.

Yıllardır beklenen "Üretici Birlikleri Yasası" çıkarılmış olup, bu yasa kapsamında ürün bazında üretici birliklerinin kurularak, üretim planlaması ve pazarlanmasında görev almaları sağlanmalıdır.

Ülkemizde sözleşmeli üretim yapılmaktadır. Bakanlığın bu konuda yayınladığı tebliğ yasal bir zemine oturtulmalı, sözleşmeli üretim özendirilmeli ve teşvik edilmelidir.

Dünya ticaretinde önemli olan meyve ve asma çeşitlerinden introdüksiyonu daha önceden yapılmış olanların tescili acilen yapılarak üretimlerine sertifikalı fidan olarak başlanmalıdır.

Meyve ve asma fidanı yetiştiriciliğinde klonal anaç kullanımını özendirici teşvikler getirilmelidir.Bahçe bitkileri üreticilerinin uluslararası rakipleri ile rekabet edebileceği teknik ve teknolojiler konusunda eğitilmeleri sağlanmalıdır.

Dünya'da son yıllarda meyveler ve sebzelerin insan sağlığındaki önemi ön plana çıkmıştır. Bakanlık meyve sebze tüketimini artırmak üzere tüketici eğitimine yönelik olarak yazılı ve görsel medyadan yararlanmalıdır.

Bitkisel üretimde çevre dostu üretim teknikleri (Sürdürülebilir Tarım, İyi Tarım Uygulamaları, Organik Tarım) benimsenmeli ve desteklenmelidir.

İyi Tarım Uygulamalarının hayatiyete geçmesi için gerekli danışmanlık sistemi kurulmalı ve danışmanlık sisteminin nasıl işleyeceğine ilişkin düzenleme yapılmalıdır.

Üreticiler ve tüketiciler çevre dostu üretim teknikleri hakkında bilinçlendirilmelidir. Üreticilerin yeni tekniklere sadece ürünlerin fiyatları açısından bakmaları engellenmeli, bu tekniklerin insan ve çevre sağlığına katkılarının üzerinde durulmalı, çevre dostu üretim tekniklerinin gelecek nesiller açısından önemi vurgulanmalıdır. Tüketicilerin de bu ürünleri talep etmesini sağlayacak eğitim-yayım çalışmaları yapılmalıdır.

Dünya'da ve ülkemizde sağlık yönünden önemi her geçen gün artan yeşil çay üretiminin artırılması için teknolojik ve finansal destek sağlanmalıdır.

Karantina ve üretim materyali sertifikasyonu çalışmalarına hız verilmelidir.

Kimyasal mücadeleye alternatif mücadele yöntemlerinden Biyolojik mücadele ajanlarının (parazitoid, predatör ve entomopatojenler) ve biyoteknik mücadele yöntemlerinin (feromonlar, tuzaklar, cezbediciler,uzaklaştırıcılar, böcek gelişim düzenleyicileri ve kısırlaştırıcılar) kullanımının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması sağlanmalıdır.

Biyolojik mücadele ajanlarının ithali, üretim ve salımı ile ilgili yönetmeliğin acil olarak yürürlüğe konulmasının sağlanması gerekmektedir.

Biyolojik mücadele ajanlarının kullanımı teşvik edilmeli ve desteklenmelidir.

Entegre mücadele çalışmalarının ülke bazında geliştirilerek yaygınlaştırılması teşvik edilmelidir. Kültürel önlemler konusunda üreticilere gerekli bilincin verilmesi ve uygulamanın sağlanması desteklenmelidir.

Tarım İl Müdürlüğü'nde Bitki Koruma alanında çalışacak eleman açığının acil olarak kapatılması, konularında uzmanlaşmış elemanların ise Zirai Mücadele Enstitüleri'nde istihdamının sağlanmasına hız verilmelidir.

Metil Bromide alternatif olarak uygulanan solarizasyon ve benzeri yöntemlerin teşvik edilmesi ve desteklenmesi sağlanmalıdır.

Depo zararlılarının mücadelesinde kullanılan Metil Bromide alternatif mücadele yöntemlerinin belirlenerek uygulamaya konulması sağlanmalıdır.

Tarım ve Köşişleri Bakanlığı ve Üniversiteler arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi sağlanmalıdır.

Tarım ilaçlarının kullanımında toprak ve su kaynaklarının korunması amacıyla her türlü önlem alınmalı, boş ilaç ambalajlarının bayiler tarafından geri alınımı teşvik edilmelidir.

Akredite olmuş kalıntı analiz laboratuarlarının kurulması sağlanmalıdır.

Zirai mücadele aletlerinin üretimi, ruhsatlandırılması ve kullanılmasındaki teknik özelliklerin denetlenmesi sağlanmalıdır.

Zirai Mücadele ilaç etkili ve dolgu maddelerinin safiyetlerinin ve teknik özelliklerinin ilaç etkinliği ve çevre sağlığı yönünden denetiminin sağlanmasına özen gösterilmelidir.

Bitki Gelişim Düzenleyici (BGD) ve benzeri maddelerin bilinçli kullanımının sağlanması gerekmektedir.

Doğal dengenin ve çevrenin korunması amacıyla, çevre dostu ilaçların kullanımı teşvik edilmelidir.

Kamu ve Üretici Birlikler gibi büyük miktarda ilaç alımı yapılan ihalelerde Entegre Mücadelede tavsiye edilen ve çevre dostu olan ilaçların tercih edilmesinde yaptırımlar olmalıdır.

Avrupa Birliğine entegrasyon sürecinde Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Genel Müdürlüğü'nün kurulması sağlanmalıdır.

Organik tarımın geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için ulusal düzeyde bir eğitim ve yayım politikası ve stratejisinin belirlenmesi,

AB mevzuatına uyum sağlanması ve etkili bir uygulama için 2092/91 sayılı AB mevzuatında yapılan en son değişikliklere uygun olarak Yönetmeliğin revize edilmesi,

İdari ve yasal düzenlemeler dahil olmak üzere, organik tarım politikalarını destekleyici ve organik üretimi artıracak çalışmaların yapılması,

Organik tarım konusunda doğru politikaların belirlenmesi için, güncel ve güvenilir verilere ihtiyaç duyulmaktadır.Bu nedenle ülke çapında sağlıklı bir veri ağının oluşturulması,

Danışmanlık sisteminin geliştirilmesi,

Tarım ve Köşişleri Bakanlığı'nın yeniden yapılanma sürecinde, organik tarım ile ilgili bütün faaliyetlerin aynı çatı altında toplanması ve yürütülmesi,

Organik üretimde kullanılmasına izin verilen girdilerin, ucuz ve kolayca temin edilmesine yönelik çalışmaların yapılarak, sentetik girdilerin yerini alabilecek yerli girdilerin üretiminin desteklenmesi,

Organik tarım girdilerinin subvanse edilmesi,

Organik ürün ihracatının desteklenmesi,

Etkin ve güvenilir kontrol ve sertifikasyon sistemi ile birlikte, kontrol ve sertifikasyon maliyetlerinin düşürülmesine yönelik çalışmaların yapılması,

Minimum toprak işlemesi yaparak, tohum yatağının hazırlanması yada direk anıza ekim yapılması,

6.2. Orta Vadeli Hedefler ve Stratejiler

Tarla ve bahçe bitkilerinde iç ve dış Pazar olanakları göz önüne alınarak üretim planlamasının yapılmasına yönelik çalışmalara öncelik verilmelidir.

Farklı ekolojik koşullarda uygulanabilecek ekim nöbeti sistemlerinin araştırılarak üreticilerin bu konuda eğitilmesi sağlanmalıdır.

Kamu Araştırma ve Geliştirme çalışmaları sonucu geliştirilen tarla bitkilerine çeşitlerin üreticiye kazandırılmasında dinamik olan özel sektörden yararlanma yoluna gidilmeli; ayrıca özel sektörün kendine döllenen bitkilerde ıslah yönünde, AR-GE çalışmalarına girmeleri sağlanmalıdır.

Bitkisel üretimde "Araştırma Master Planları" "İl Master Planları" gözden geçirilerek uygulamaya konulmalıdır.

Başarılı sonuç alınmış olan "Nadas Alanlarının Daraltılması Projesi" nohut ve mercimek ekilişini kapsayacak şekilde, uygun ekolojilerde yeniden uygulamaya alınmalıdır.

Sertifikalı tohumluk kullanımının en düşük olduğu (% 1'den az) yemeklik tane baklagillerde ve diğer bitkilerde 2004 yılında tahıl tohumculuğunda uygulanan projelere benzer projelerin devreye sokulması gerekmektedir.

Yemeklik tane baklagillerde iç ve dış pazara uygun kalite ve standardizasyonun sağlanmasına öncelik verilerek, bu bitkilerin dış pazarlarda istenilen yere gelmesi sağlanmalıdır.

Potansiyeli olan bölgelerde ham yağ tesislerinin kurulması özendirilmelidir.

Soya ve yerfıstığının ekiminin yaygınlaştırılması yönünde "ikinci ürün projesi" uygulamaya konulmalıdır.

Biyodizel üretimi ile ilgili araştırma ve uygulama projeleri geliştirilerek, gerekli destekler sağlanmalıdır.

Şeker pancarı ve hayvan pancarı ile yan ürünlerinin alternatif enerji kaynaklarından "bioethanol" üretimi ile ilgili araştırma ve uygulama projeleri yapılmalıdır.

Daha önceden olduğu gibi, şeker fabrikalarının; hayvancılık ve yağ bitkileri projelerine yeniden başlamaları sağlanmalıdır. Patateste yerli çeşit ıslahı için kamu ve özel sektör işbirliği ile ıslah projeleri yürütülmelidir.

Kaliteli pamuk üretimini teşvik etmek amacıyla; alımlarda tek balya sistemine geçilmeli ve her balya üzerindeki etikette lif özellikleri belirtilerek buna göre fiyat uygulaması gerçekleştirilmelidir.

Geleneksel ihraç tütünlerimiz olan Ege ve Karadeniz tütünleri üzerinde araştırmalar yapılarak, ekim alanlarının korunması ve kaliteli üretimin güvence altına alınması yönündeki çalışmalar devam ettirilmelidir.

Tütün ihracatı yanında, sigara ihracatına da önem verilmeli, ülkemizin Dünya sigara pazarında iyi bir yer almasına çalışılmalıdır.

Tıbbi ve aromatik bitkilerin bir çoğunun kültürü yapılmamaktadır. Ülkemiz için önemli olan türlerin kültüre alınması sağlanmalıdır. Tıbbi ve aromatik bitkilerin tarımını yapan veya toplayan çiftçilere bu bitkilerle ilgili eğitim verilmelidir.

Sulu yumrulu yem bitkilerinden; hayvan pancarı, yem şalgamı, yemlik havuç gibi bitkilerin üretimi teşvik edilmeli, silolama teknikleri ve parçalama mekanizasyonu üzerinde durulmalıdır.

Tarım Topraklarının Analizi Projesi; Ziraat Odaları, Sulama Birlikleri, Ticaret Borsaları gibi kuruluşların da katılımıyla yaygınlaştırılıp, üreticiye daha etkin ulaşmanın yolları aranmalıdır. Gübre önerilerinin toprak ve bitki analiz sonuçlarına göre yapılması sağlanmalıdır.

Tarım Kredi Kooperatifleri ve Pancar Ekicileri Kooperatifleri gibi üretici kuruluşlarının da "Sözleşmeli Tohumluk Üretimi" modeliyle, yeni çeşitlerin tohumluk üretimi ve pazarlamasında görev almaları özendirilmelidir.

Tarım alet ve makine işletmelerinin, Üniversite-Sanayi işbirliği çerçevesinde, teknoloji transferini ve yeni tasarımları içeren projeler öncelikli olarak desteklenmelidir. Özellikle tahıl ekim makineleri, silaj makineleri ile yemeklik tane baklagillerin hasat-harman makineleri tasarımı üzerinde yönlendirmeler yapılmalıdır.

Ülkemiz'de üretimi yapılan bitkilere ait verilerin doğru ve güvenilir olarak elde edilmesine özen gösterilmeli, yeni teknolojilerden yararlanılmalı ve bu bitkilerin cins ve türlerine göre gruplandırılmasının yanında kullanım alanlarına göre de sınıflandırılarak istatistiklerinin hazırlanması yönünde çalışmaların yapılması gerekmektedir.

İstatistiklerin daha hızlı yayınlanması sağlanmalıdır.

Küçük işletmelerin yeni üretim tekniklerini başarı ile uygulaması bilgi ve kısmen kaynak gerektirdiğinden zor olmakta ve bu nedenle üreticilerin organizasyonu sağlanmalıdır. Bu şekilde üreticilerin gereksinim duydukları bilgiye ulaşmaları, girdi temin etmeleri, ürünlerini pazara hazırlamaları ve pazarlamaları daha kolay olacaktır. Ayrıca gerektiği durumda kontrol ve sertifikasyon için birlikte başvuruda bulunabileceklerdir.

Hammaddesini sözleşmeli tarım yolu ile sağlayan işlenmiş meyve ve sebze üreten işletmeler ve üreticilerine destek sağlamalıdır.

Sebze tohumculuğunu dışa bağımlılıktan kurtaracak uygulamalar desteklenmelidir.

Seraların yapısal özellikleri iyileştirilmelidir.

Bahçe bitkilerinde gerçek üretim miktarları tespit edilerek kayıt altına alınmalı, bunun için mevcut "çiftçi kayıt sistemi"nden yararlanılmalıdır.

Ülkemiz'in sahip olduğu genetik çeşitlilik korunmalı, toplanan gen kaynaklarının tanımlanması bir an önce tamamlanarak ıslah çalışmalarında kullanımı sağlanmalıdır.

Ekonomik ömrünü tamamlamış yaşlı, verimi ve kalitesi düşük çay bahçelerinin yenilenmesi için destek sağlanmalıdır.

Hastalıklardan ari temiz materyal yetiştirmek amacıyla, ilgili enstitülerin alt yapılarının güçlendirilmesi sağlanmalıdır.

Hastalık ve zararlılara karşı dayanıklı bitkisel materyalin Biyoteknolojik yöntemlerle üretiminin sağlanması teşvik edilmelidir.

Biyolojik mücadele ve Biyoteknik savaşım materyallerinin üretimi konusunda özel sektör teşvik edilmeli, gerekli destek temin edilmelidir.

Zirai Mücadele konusunda tarımsal danışmanlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve özel sektörün bu konuda hizmet vermesi teşvik edilmelidir.

Üretici birliklerinin toplu ilaçlama konusunda bilinçlendirilmesi sağlanmalıdır.

Karantinaya tabi hastalık ve zararlıların sörvey çalışmalarının yapılarak titizlikle takip edilmesi gerekmektedir.

Ülkemizdeki pestisit kullanımı kayıt altına alınmalıdır.

Organik tarım konusunda araştırma, uygulama ve teknolojiyi kullanan kuruluşlar arasında organizasyonun sağlanarak, yapılan araştırma sonuçlarının uygulamaya aktarılması,

Organik tarımın ormancılık, turizm (ekoköy ve ekoturizm) gibi ilgili sektörlerle entegrasyonunu sağlayacak, üreticilere ekonomik katma değer yaratacak projelerin hazırlanması ve geliştirilmesi,

Geleneksel ürünlerde markalaşmaya gidilerek, Türk markasının tanıtılması,

Organik üretime uygun tür ve çeşitlerin geliştirilmesine yönelik ıslah ve adaptasyon çalışmalarına öncelik verilmesi,

Organik tarımda kullanılabilecek yerli kökenli bitki koruma ürünleri; hayvan/su ürünleri sağlığı preparatlarının ve alternatif mücadele yöntemlerinin belirlenmesi için araştırma çalışmalarına öncelik verilmesi,

Girdi olarak kullanılabilecek doğal kaynak potansiyelinin araştırılması ve envanterinin hazırlanması,

Baraj havzaları, koruma alanları, mayından temizlenen alanlar ve hazine arazileri gibi organik tarım açısından avantajlı ve öncelikli olan bölgelerin tespit edilerek, buralarda organik tarımın geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasına yönelik projelerin hazırlanması,

AB, UNDP, Dünya Bankası, FAO vb. kuruluşların nin organik tarımın geliştirilmesine yönelik desteklerinden yararlanılması,

Bir tarım ülkesi olan Türkiye'mizde, var olan toprak ve su potansiyelimizi en etkin şekilde kullanmak ve devamlılığını sağlamak amacıyla tüm tarım bölgelerimizde sürdürülebilir tarımın ilkelerini uygulamaya koymamız gerekmektedir.

İyi tarım uygulamaları ile ilgili yönetmeliğin yayınlanmış olması olumlu bir gelişme olmakla birlikte konunun gelişimi için diğer ülkelerde olduğu gibi ulusal ve bölgesel teknik çalışma gruplarının kurulmasına ihtiyaç vardır.

6.3. Uzun Vadeli Hedefler ve Stratejiler

Şeker pancarı üretiminde; her üretici için ayrı polar şeker oranları belirlenerek fiyatlandırma yolları araştırılmalıdır.

Kaliteli pamuk üretimini teşvik etmek amacıyla; alımlarda tek balya sistemine geçilmeli ve her balya üzerindeki etikette lif özellikleri belirtilerek buna göre fiyat uygulaması gerçekleştirilmelidir.

Başta GAP olmak üzere başlamış ve yatırım programlarına alınmış sulama yatırımları süratle tamamlanmalıdır. KOP ile ilgili başta barajlar ve mavi tünel olmak üzere yatımlara başlanılmalıdır.

Sekizinci beş yıllık kalkınma planında çıkarılması öngörülen ve halkın kabulü şartı olmayan bir "Arazi Toplulaştırma Yasası", yine bu planda "bölünemeyecek en küçük parsel anlamında optimum işletme büyüklükleri bölgelere göre belirlenerek, özendirici tedbirler geliştirilecektir" şeklindeki düzenlemeleri içerecek şekilde yasalaştırılmalıdır.

Sera ikliminin iyileştirilmesine çalışılmalıdır. Sera ısıtmasında jeotermal kaynaklar değerlendirilmelidir.

Dünya ticaretinde önemli olan meyve ve asma çeşitlerinin basic aşamasında kalemleri getirilerek sertifikalı anaç ve kalem damızlıkları kurulmalıdır.

Melezleme ve mutasyon ıslahı teknikleri kullanılarak yeni meyve ve sebze tiplerinin elde edilmesi çalışmalarına öncelik verilmelidir.

Uzaktan algılama yöntemi ve saha çalışmaları ile ürün planlaması yapılmalıdır.

Bitki sağlığı hizmetlerinin daha etkin bir hale getirilmesi için tüm ürünlerde üretim planlaması yapılmalı ve uygulanmalıdır.

7. GENEL DEĞERLENDİRME

Miras hukukuna ilişkin yasal düzenleme yapılmasına rağmen, arazilerin parçalanması engellenememiştir. Konunun yeniden ele alınarak düzenlenmesi gerekmektedir. Mutlak tarım arazilerinin belirlenmesine yönelik başlatılan projenin hızla uygulamaya konulması, tarım alanlarımızın belirlenerek, tarım topraklarımızın amaç dışı kullanımının engellenmesi gerekmektedir. Tarla ve bahçe bitkilerinde üretim planlanmasının yapılmasına yönelik çalışmalara öncelik verilmelidir.

Farklı ekolojik koşullarda uygulanabilecek, ekim nöbeti sistemlerinin araştırılarak, üreticilere benimsetilmesi gerekmektedir. Nadas Alanlarının Daraltılması (NAD) projesine yeniden işlerlik kazandırılmalıdır.

Uygun ekolojilerde ikinci ürün çalışmalarının yaygınlaştırılması amacıyla araştırmaların yapılması ve sonuçlarının üreticiye ulaştırılması sağlanmalıdır.

Bitkisel üretimde gerçek üretim miktarları tespit edilerek kayıt altına alınmalı, bunun için mevcut "çiftçi kayıt sistemi"nden yararlanılmalıdır.

Mevcut su potansiyelimizin verimli kullanılmasına ve sulanan alanların artırılmasına yönelik çalışmalara hız verilmelidir.

Ticari gübrelerin pazarlanmasında mutlaka ziraat mühendislerine bayilik verilmesi konusunda çalışmalar yapılmalıdır.

Üretici Birlikleri yapılanması tamamlanıncaya, "ürün borsacılığı", "vadeli işlem borsacılığı" uygulamaya geçinceye kadar, TMO'nun destekleme fiyatları açıklamaya ve ürün almaya devam etmesi sağlanmalıdır.

İlgililerin katkısı ve mutabakatının sağlandığı, "Tohumculuk Kanunu" biran önce yasalaşmalıdır. Sertifikalı tohumluk kullanımı teşvik edilmelidir. Tohumculuğu dışa bağımlılıktan kurtaracak uygulamalar desteklenmelidir.

Ülkemizin sahip olduğu genetik çeşitlilik korunmalı, toplanan gen kaynaklarının tanımlanması bir an önce tamamlanarak ıslah çalışmalarında kullanımı sağlanmalıdır. Melezleme ve mutasyon ıslahı teknikleri kullanılarak yeni meyve ve sebze tiplerinin elde edilmesi çalışmalarına öncelik verilmelidir.

Dünya ticaretinde önemli olan meyve ve asma çeşitlerinden introdüksiyonu daha önceden yapılmış olanların tescili acilen yapılarak üretimlerine sertifikalı fidan olarak başlanmalı ve basic aşamasında kalemleri getirilerek sertifikalı anaç ve kalem damızlıkları kurulmalıdır. Meyve ve asma fidanı yetiştiriciliğinde klonal anaç kullanımını özendirici teşvikler getirilmelidir.

Sözleşmeli bitkisel üretim ve tohumluk üretimi yasal bir zemine oturtulmalı, özendirilmeli ve teşvik edilmelidir.

Bitkisel üretimde çevre dostu üretim teknikleri (Sürdürülebilir Tarım, İyi Tarım Uygulamaları, Organik Tarım) benimsenmeli ve desteklenmelidir.

İyi Tarım Uygulamalarının hayatiyete geçmesi için gerekli danışmanlık sistemi kurulmalı ve danışmanlık sisteminin nasıl işleyeceğine ilişkin düzenleme yapılmalıdır.

Organik tarımın geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için ulusal düzeyde bir eğitim ve yayım politikası ve stratejisinin belirlenmesi; idari ve yasal düzenlemeler dahil olmak üzere, organik tarım politikalarını destekleyici ve organik üretimi artıracak çalışmaların yapılması; AB mevzuatına uyum sağlanması ve etkili bir uygulama için 2092/91 sayılı AB mevzuatında yapılan en son değişikliklere uygun olarak Yönetmeliğin revize edilmesi; Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın yeniden yapılanma sürecinde, organik tarım ile ilgili bütün faaliyetlerin aynı çatı altında toplanması ve yürütülmesi gereklidir.

Organik üretimde girdi olarak kullanılabilecek doğal kaynak potansiyelinin araştırılması ve envanterinin hazırlanması ve kullanılmasına izin verilen girdilerin, subvanse edilmesi gerekmektedir.

Dünya'da son yıllarda meyveler ve sebzelerin insan sağlığındaki önemi ön plana çıkmıştır. Bakanlık meyve sebze tüketimini artırmak üzere tüketici eğitimine yönelik olarak yazılı ve görsel medyadan yararlanmalıdır.

Sağlık yönünden önemi her geçen gün artan organik yeşil çay üretiminin artırılması için teknolojik ve finansal destek sağlanmalıdır.

Ekonomik ömrünü tamamlamış yaşlı, verimi ve kalitesi düşük çay bahçelerinin yenilenmesi için destek sağlanmalıdır.

Seraların yapısal özellikleri ve sera ikliminin iyileştirilmesine çalışılmalıdır. Sera ısıtmasında jeotermal kaynaklar değerlendirilmelidir. Serada sebze üretimi entegre üretim esasına göre devam ettirilmelidir.

Kimyasal mücadeleye alternatif mücadele yöntemlerinden Biyolojik mücadele ajanlarının (parazitoid, predatör ve entomopatojenler) ve biyoteknik mücadele yöntemlerinin (feromonlar, tuzaklar, cezbediciler,uzaklaştırıcılar, böcek gelişim düzenleyicileri ve kısırlaştırıcılar) kullanımının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması sağlanmalıdır.

Ülkemiz'de olmayan biyolojik mücadele ajanlarının ithali, üretim ve salımı ile ilgili yönetmeliğin acil olarak yürürlüğe konulması gerekli olup, bunların kullanımın teşvik edilmesi ve desteklenmesi gerekmektedir. Ayrıca ülkemizde mevcut biyolojik mücadele ve Biyoteknik savaşım materyallerinin üretimi konusunda özel sektör teşvik edilmeli, gerekli destek verilmelidir. Entegre mücadele çalışmalarının ülke bazında geliştirilerek yaygınlaştırılması teşvik edilmelidir. Bu konu özellikle sera yetiştiriciliğinde ele alınmalıdır.

Seralarda ve depolarda kullanılan Metil Bromide alternatif uygulamaların teşvik edilmesi ve desteklenmesi sağlanmalıdır.

Tarım ilaçlarının kullanımında toprak ve su kaynaklarının korunması amacıyla her türlü önlem alınmalı ve ayrıca akredite olmuş kalıntı analiz laboratuarlarının kurulması sağlanmalıdır.

Zirai mücadele aletlerinin üretimi, ruhsatlandırılması ve kullanılmasındaki teknik özelliklerin denetlenmesi sağlanmalıdır.

Zirai Mücadele ilaç etkili ve dolgu maddelerinin safiyetlerinin ve teknik özelliklerinin ilaç etkinliği ve çevre sağlığı yönünden denetiminin sağlanmasına özen gösterilmelidir.

Kamu ve Üretici Birlikler gibi büyük miktarda ilaç alımı yapılan ihalelerde Entegre Mücadelede tavsiye edilen ve çevre dostu olan ilaçların tercih edilmesinde yaptırımlar olmalıdır.

Avrupa Birliği'ne entegrasyon sürecinde Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Genel Müdürlüğü'nün kurulması sağlanmalıdır.

Hastalıklardan ari temiz materyal yetiştirmek amacıyla, ilgili enstitülerin alt yapılarının güçlendirilmesi sağlanmalıdır. Ayrıca, hastalık ve zararlılara karşı dayanıklı bitkisel materyalin biyoteknolojik yöntemlerle üretiminin sağlanması teşvik edilmelidir.

Karantinaya tabi hastalık ve zararlıların sörvey çalışmalarının yapılarak titizlikle takip edilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Ağar İ.T., 2002. Eurepgap. AB Normlarında Kayıtlı Tarım. Cine Tarım 5(41): 18-25.

Aksoy U., Altındişli A., 1998. Ekolojik (Organik, Biyolojik) Tarım. Ekolojik Tarım Organizasyonu Derneği, Bornova, İzmir, 125 s.

Aksoy U., Yaşar E., 1995. Sürdürülebilir (Sustainable) Tarım. E.Ü. Tarımsal Uygulama ve Araştırma Merkezi, Yayım Bülteni 23, ISSN 1300-3518.

Aksoy, U., 1999. Present Status and Future Prospects of Underutilized Fruit Production in Turkey. Options, 5: 13: 97-107.

Anonim, 2001. Bitkisel Üretim (Tahıl ve Baklagil). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Özel İhtisas Komisyon Raporu. Yayın No: DPT: 2644-ÖİK: 652. s:146, ANKARA

Anonim, 2001. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Bitkisel Üretim Özel İhtisas Komisyonu Meyvecilik Alt Komisyon Raporu. DPT: 2649 - ÖİK: 657, Ankara.

Anonim, 2002. Avrupa Birliği Uyum Aşamasında Bahçe Bitkileri Tarımı. Editörler: A. Gül ve R.Z. Eltez. Meta Basım, İzmir. 341 s.

Anonim, 2002. Tarımsal Yapı ve Üretim. T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara.

Anonim., 2002. Pankobirlik Genel Kurul Toplantısı (21 Aralık 2001) 29. Faaliyet Yılı Raporu. Ankara.

Anonim.,1997. 1. Tarım Şurası Sonuç Raporu. 25-27 Kasım1997. Ankara.

Anonim.,2000. Uzun Vadeli Strateji, 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005). DPT. Ankara.

Anonim.,2002. Tarım İstatistikleri Özeti. DİE. Ankara.

Anonim.,2003. Konya Tarım Master Planı. TKB Konya Tarım İl Müd. Konya.

Atak, M., S.Ünver, M.Kaya. 1999. Sıcak İklim Tahıllarının Ülkemizdeki Durumu. Türk-Kop. Ekin Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 9, s: 38-42. Ankara

Anonim, 2004. EUREPGAP. Avrupa Perakendecileri Ürün Çalışma Grubu'nun İyi Tarım Teknikleri Uygulamaları. Akdeniz İhracatçı Birlikleri Araştırma Serisi 29, 5/3/2004.

Anonim, 2004. FAO. Statistical Databases. (Web adresi www.fao.org).

Beşer, N.1997. Türkiye'de Çeltik Üretiminde Mevcut Durum, Sorunlar ve Çözüm Yolları. Ziraat Mühendisliği, Sayı:301, s: 16-19.

Beyhan, N., Serdar, Ü. Ve Demir, T., 1995. Karadeniz Bölgesinde Fındık, Kestane ve Ceviz Yetiştiriciliğinin Gelişmesi. Karadeniz Bölgesi Tarımının Geliştirilmesinde Yeni Teknikler Kongresi, s 147-153, Samsun.

Burrage S.W., 1999. The Nutrient Film Technique (NFT) for Crop Production in the Mediterranean Region. Acta Hort. 491: 301-306.

Bülbül,S., Atıl, H. ve Hepaksoy, S., 1998. A General Study of Commercial Dried Fig Production in the Big Meander Valley of Turkey. Acta Horticulturae No: 480 pp. 317-320, Belgium.

Delen N., 2002. Türkiye'de tarım ilacı kullanımı ve sorunları. TAYEK/TYUAP Tarımsal Araştırma Yayım ve Eğitim Koordinasyonu, Tarla Bitkileri Grubu 2002 Yılı Bilgi Alışveriş Toplantısı Bildirileri Ege Tarımsal Araş Ens. 109: 233-247.

Gül A., Tüzel Y., Tüzel İ.H., Eltez R.Z., Meriç M.K., Akat Ö., Demirelli A., 2001. Ülkemiz Seracılığına Uygun Topraksız Yetiştirme Sistemlerinin Geliştirilmesi. Proje No: 98/BİL/023, İzmir.

Gülcan, R., Tekintaş, T.E., Mısırlı, A., Sağlam, H., Günver, G.ve Adanacıoğlu, H., 2000. Meyvecilikte Üterim Hedefleri. Türkiye Ziraat Mühendisliği 5. Teknik Kongresi, Cilt 2: 587-616,. Ankara.

Hepaksoy, S. ve Tanrısever, A., 2004. Bazı Kiraz Anaçlarının Mikroçoğaltımı Üzerinde Araştırmalar II. Köklenme ve Dış Koşullara Alıştırma E.Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi (Baskıda).

Hepaksoy, S., 2004. Bazı Kiraz Anaçlarının Mikroçoğaltımı Üzerinde Araştırmalar I.Gelişme ve Çoğalma. E.Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi (Baskıda).

Hepaksoy, S., Ünal, A., Can, H.Z., Saygılı, H. ve Türküsay, H., 1999. Distribution of Fire Blight (Erwinia amylovora (Burrill) Winslow et al.) Disease in Western Anatolia Region in Turkey. Acta Horticulturae No: 489 pp. 193-196. Belgium.

Jensen M.H., Collins W.L., 1985. Hydroponic vegetable production. Horticultural Reviews 7: 483-558.

Karaçalı, İ., 1993. Bahçe Ürünlerinin Muhafazası ve Pazarlanması. E.Ü. Ziraat Fakültesi yayınları No: 494. Bornova, İzmir.

Kaşka, N., 1997. Türkiye'de Elma Yetiştiriciliğinin Önemi, Sorunları ve Çözüm Yolları.Yumuşak Çekirdekli Meyveler Sempozyumu, s. 1-12. Yalova.

Kırtok, Y. 1998. Mısır Üretimi ve Kullanımı. Kocaoluk Basım ve Yayınevi. 448. s. İstanbul.

Koç,A.,Uzunlu,V. Ve Bayaner,A., 2001. Türkiye Tarımsal Ürün Projeksiyonları 2000-2010. TKB Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü. Ankara.

Küden, A. ve Kaşka, N., 1992. Çukurova Yayla Kesimlerine verim ve Kalite Bakımından Uyabilecek Kiraz Çeşitlerinin Saptanması. Türkiye 1. Ulusal Bahçe Bitkileri Kongresi, Cilt 1 s 487-490. İzmir.

Küden, A. ve Kaşka, N., 1995. Kiraz Çeşit ve Seleksiyon Çalışmaları. Türkiye 2. Ulusal Bahçe Bitkileri Kongresi, Cilt 1 s 233-237, Adana.

Kün, E. 1994. Tahıllar-II.A.Ü.Ziraat Fakültesi Ders Kitabı, Yay. No: 1360-394 s: 317. Ankara.

Kün,E.1996. Tahıllar-I.A.Ü.Ziraat Fakültesi Ders Kitabı, Yay. No: 1451-431 s: 322. Ankara.

Morgan L., 2000. Organic hydroponics. The Soilless Culture and Grower's Magazine Practical Hydroponics and Greenhouses, 53: 46-59.

Sade,B. Ve Soylu,S., 2001. Kuru Tarım Sisteminde Serin İklim Tahılları Tarımı. Konya Ticaret Borsası Dergisi, 4(10):14-21. Konya.

Saygılı, H., Türküsay, H., Hepaksoy, S., Ünal, A., ve Can, H.Z..,1999. Investigation on Determining Some Pear Varieties Resistant to Fire Blight (Erwinia amylovora (Burrill) Winslow et al.). Acta Horticulturae No: 489 pp. 225-228. Belgium.

Ünal, A., Saygılı, H., Hepaksoy, S., Can, H.Z ve. Türküsay, H., 1997. Ege Bölgesinde Armut Yetiştiriciliği ve Seçilen Bazı Armut Çeşitlerinin Pomolojik Özellikleri. Yumuşak Çekirdekli Meyveler Sempozyumu. S.29-36. Yalova.

Ünver, S., M.Atak, M.Kaya 1999. Cumhuriyetimizin 75.Yılında Serin İklim Tahıllarının Durumu Türk-Kop. Ekin Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 8, s: 44-48. Ankara.

Ünver, S., M.Kaya, M.Atak, 1999. Geçmişden Günümüze Yemeklik Baklagiller Tarımı. Türk-Kop. Ekin Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 7, s: 40-44. Ankara.

Van Os, E.A., 2000. New Developments in Recirculation Systems and Disinfection Methods for Greenhouse Crops. 15th Workshop on Agricultural Structures and ACESYS. December 4-5, 2000, Japan, 81-91.

Bitki Yetiştiriciliği Bitki Koruma ve Çevre Sağlığı Komisyonu Üyeleri

NO	UNVANI	AD SOYAD	KURUMU	BİRİMİ
1		A.AYŞEN KARAKOÇ	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	ÇAY İŞLETMELERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
2		ABDULLAH ŞİMŞEK	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	KORUMA VE KONTROL GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
3		AHMET MESUT GÜNGÖR	KÜÇÜKBAY A.Ş.	
4		ALİ KARACA	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	ANKARA İL MÜDÜRÜ
5		ALİ KAYGISIZ	TÜKETİCİ HAKLARI DERNEĞİ	
6	DR.	ALİ TAMER	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	ANKARA ZİRAİ MÜCADELE MERKEZ ARŞ.ENS.MD
7		ARİF DOVAN	FERTİL KİMYA LTD.ŞTİ.	
8	DR.	AYDIN ATASAYAR	AYER TARIM A.Ş.	
9	PROF.DR.	AYŞE GÜL	EGE ÜNİVERSİTESİ	ZİRAAT FAKÜLTESİ
10	DR.	AYŞE ÖZDEN (RAPORTÖR)	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	ZİRAİ MÜCADELE MERKEZ ARAŞTIRMA ENS.MÜD.
11	PROF.DR.	BAYRAM SADE (KOM.BAŞKAN YARD.)	SELÇUK ÜNİVERSİTESİ	ZİRAAT FAKÜLTESİ
12		BÜLENT SAYAT	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIMSAL ARAŞTIRMALAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
13		CAHİT PİŞKİN	BADEMLİ KAL.KOOP.	
14		CAN VURAL	TEKİRDAĞ TİCARET BORSASI	
15		CEMAL ILGIN	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	MANİSA BAĞCILIK ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ
16		EKREM YÜCE	ÇAY İŞLETMELERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	
17		FATMA MAMAK (RAPORTÖR)	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIMSAL ÜRETİM VE GELİŞTİRME GEN. MÜD.
18	PROF.DR.	FİLİZ ERTUNÇ	ANKARA ÜNİVERSİTESİ	ZİRAAT FAKÜLTESİ
19	DR.	HALİM AYDIN	UFUK TARIM LTD.ŞTİ	
20		HALİM GÜMÜŞTEKİN	EKSUN GIDA TARIM SAN.TİC.A.Ş.	
21		İSMAİL GÜNGÖR	TÜRKİYE MUHTARLAR DERNEĞİ	SAMSUN/ÇARŞAMBA
22		İSMAİL KÜSMENOĞLU	SAMEKS TARIM ÜR. VE DIŞ TİC.LTD.ŞTİ.	
23		J.ŞADİ KATIRCIOĞLU	İZMİR TİCARET BORSASI	
24	DR.	KADİR MELAN	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIMSAL ARAŞTIRMALAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
25	PROF.DR.	M.ATİLLA AŞKIN	SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ	ZİRAAT FAKÜLTESİ
26	DOÇ.DR.	M.BASRİ HALİTLİGİL	TÜRKİYE ATOM ENERJİSİ KURUMU	
27		M.EMİN ŞAHİN	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	KORUMA VE KONTROL GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
28	DOÇ.DR.	MASUM BURAK	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	ATATÜRK BAHÇE KÜLTÜR.MERKEZ ARŞ.ENS.MD.
29		MEHMET ÖZDEMİR	TÜRKİYE MUHTARLAR DERNEĞİ	
30		MUSTAFA DEMİR	İÇİŞLERİ BAKANLIĞI	SAMSUN VALİSİ
31		NAİDE GÜNER	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	ÇAY İŞLETMELERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
32		NAZMİYE ÇİYİM	S.S.VAKIFLI KÖYÜ TARIM. KAL. KOOP.	
33		NECMETTİN KARAHİSARLI	TAT KONSERVE SAN.A.Ş.	

34	DR.	NECMİ BEŞER	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TRAKYA TARIMSAL ARAŞTIRMA ENS.MÜD.
35		SADETTİN ÖZTÜRK	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	AYDIN İL MÜDÜRÜ
36	PROF.DR.	SAİME ÜNVER (KOMİSYON BAŞKANI)	ANKARA ÜNİVERSİTESİ	ZİRAAT FAKÜLTESİ
37	DR.	SALİH ÇALI	ALARA TARIM	
38		SEVİL ATLI	ORGANİK ÜRÜN ÜR. VE SAN. DERNEĞİ	
39	DR.	SEYFİ ÖZIŞIK	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	ZEYTİNCİLİK ARAŞTIRMA ENS.MÜD.
40		TALİP MUTLU	ÇAY İŞLETMELERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	
41		TEMEL KATMER	TÜRKİYE MUHTARLAR DERNEĞİ	RİZE ŞUBESİ
42		YAŞAR KAVAK	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TOKAT İL MÜDÜRÜ
43		YILMAZ TEKAY	TÜTÜN EKSPERLERİ DERNEĞİ	
44		YÜKSEL KABAKCI	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	PAMUK ARAŞTIRMA ENS. MÜD.

II. TARIM ŞURASI

IV. KOMİSYON

HAYVAN, SU ÜRÜNLERİ YETİŞTİRİCİLİĞİ VE SAĞLIĞI

HAYVAN, SU ÜRÜNLERİ YETİŞTİRİCİLİĞİ VE SAĞLIĞI

1. GİRİŞ

Bilindiği üzere Tarım, genel kabul gören bir tarife göre; ekip, biçmek, dikip, toplamak, besleyip, büyütmek, işleyip, değerlendirmek olarak tanımlanmaktadır. Bu ifadedeki "besleyip, büyütmek" kelimeleri Hayvancılığa tekabül etmektedir. Diğer taraftan Avrupa Birliği'nin tarımına yön veren Roma Anlaşmasının 38. maddesinde ise topraktan, bitkiden, hayvandan, sudan (su ürünleri) elde edilen ürünler, bunların ilk kademede işlenmiş olanları Tarım ürünü olarak tanımlanmaktadır. Halen, Milletlerarası Standart Sanayi Sınıflandırmasına (ISIC Revize 3) göre ise tüm sektörler mal bazında, numara verilerek sınıflandırılmaktadır. Hayvancılık içerisinde genel olarak; büyükbaş, küçükbaş, kanatlı hayvanlar, bal arısı, ipekböceği ve bunlardan elde edilen et, süt, yumurta, bal, ipek, yapağı, kıl, tiftik gibi verimler bulunmaktadır. Ancak bu verimlerin ilk kademede işlenmişleri ise AB'nin aksine, ülkemizde gıda sektörü (sanayi) içerisinde yer almaktadır.

Ülkemiz'de, yapılan politika değişikliklerinin, uygulamada meydana gelen aksamaların veya ekonomide uygulanmaya konulan kararların Hayvancılık ve Su Ürünleri Sektörlerine etkilerini, bu sektörlerin karakterleri gereği, alınan kararların meydana getirdiği, getireceği olumlu veya olumsuz tesirleri kısa sürede görebilmek, tahmin ve ölçebilmek çeşitli nedenlerle kolayca mümkün olamamaktadır. Örnek vermek gerekir ise bir buzağıdan süt alınabilmesi için en az 2,5-3 yıl geçmesi gerekmektedir. Hassas bir faaliyet dalı olan Hayvancılık; 50'li yıllarda tarımda başlatılan hızlı mekanizasyon nedeniyle meraların sürülerek hububat tarımına geçirilmesinden, tarımla ilgili kuruluşlarda sık, sık yapılan reorganizasyonlardan, ülkede ve yurtdışında tarımla ilgili olarak alınan ticari kararlardan, tüketim alışkanlıklarında meydana gelen değişikliklerden, sanayileşmeden ve hatta ülke içindeki nüfus hareketlerinden olumsuz olarak etkilenmiştir ve etkilenmektedir. Terörden etkilenen üreticilerin köylerinden kentlere göç edişleri sırasında elden çıkardıkları veya kestikleri hayvanlarının; ekonomide meydana gelen krizlerden etkilenerek faaliyetlerini geçici olarak durduran, küçülen veya kapanan hayvancılık ve su ürünleri işletmelerinin ve bunlarla ilgili işleme (sanayi) tesislerinin yerlerine yenilerini koymak, bunları yeniden işletmeye açmak çok önemli gayret, zaman ve masraf gerektirmektedir.

Aşağıda Hayvancılık ve Su Ürünleri ile ilgili olarak T.C. 1982 Anayasa'sında yer alan maddeler, Devletin, ilgili kuruluş ve kişilerin bu konularda görevlerinin ne olduğunu hatırlatma bakımından Şura katılımcılarının dikkatine sunulmaktadır.

Tarım, Hayvancılık ve Bu Üretim Dallarında Çalışanların Korunması.

MADDE 45. - Devlet, tarım arazileri ile çayır ve meraların amaç dışı kullanılmasını ve tahribini önlemek, tarımsal üretim planlaması ilkelerine uygun olarak bitkisel ve hayvansal üretimi artırmak maksadıyla, tarım ve hayvancılıkla uğraşanların işletme araç ve gereçlerinin ve diğer girdilerinin sağlanmasını kolaylaştırır.

Devlet, bitkisel ve hayvansal ürünlerin değerlendirilmesi ve gerçek değerlerinin üreticinin eline geçmesi için gereken tedbirleri alır.

Toprak Mülkiyeti.

MADDE 44. - Devlet, toprağın verimli olarak işletilmesini korumak ve geliştirmek, erozyonla kaybedilmesini önlemek ve topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçilikle uğraşan köylüye toprak sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri alır. Kanun, bu amaçla, değişik tarım bölgeleri ve çeşitlerine göre toprağın genişliğini tespit edebilir.

Topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçiye toprak sağlanması, üretimin düşürülmesi, ormanların küçülmesi ve diğer toprak ve yer altı servetlerinin azalması sonucunu doğuramaz.

Bu amaçla dağıtılan topraklar bölünemez, miras hükümleri dışında başkalarına devredilemez ve ancak dağıtılan çiftçilerle mirasçıları tarafından işletilebilir. Bu şartların kaybı halinde, dağıtılan toprağın Devletçe geri alınmasına ilişkin esaslar kanunla düzenlenir.

Kıyılardan Yararlanma

MADDE 43. - Kıyılar, Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Deniz, göl ve akarsu kıyılarıyla, deniz ve göllerin kıyılarını çevreleyen sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetilir.

Kıyılarla sahil şeritlerinin, kullanılış amaçlarına göre derinliği ve kişilerin bu yerlerden yararlanma imkan ve şartları kanunla düzenlenir.

HAYVAN YETİŞTİRİCİLİĞİ VE STRATEJİLERİ BÜYÜKBAŞ VE KÜÇÜKBAŞ HAYVAN YETİŞTİRİCİLİĞİ VE STRATEJİLERİ

1. GİRİŞ

Hayvancılık tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de ekonomik, sosyal ve beslenme açılarından önem taşıyan vazgeçilmez bir sektördür. Türkiye'de GSMH içerisinde yalnızca hayvancılığın % 6'lar düzeyinde bir paya sahip olması bunun önemli bir göstergesidir. Hayvancılığın ülke sosyo-ekonomik yapısındaki yeri ve önemi aşağıdaki maddeler halinde belirtilebilir.

- Ülke ekonomisini geliştiren, birim yatırıma yüksek katma değer yaratan ve düşük maliyetle istihdam imkanı sağlayan bir sektördür.
- İnsanların yeterli ve dengeli beslenmeleri için gerekli olan et, süt ve yumurta gibi hayvansal ürünler üretmektedir.
- Ülke ihracat gelirlerine değişen ölçülerde katkı sağlama potansiyeline sahiptir.
- Et, süt, tekstil ve deri gibi çeşitli endüstri kollarına hammadde sağlamaktadır.
- Yem, ilaç ve ekipman gibi yan sanayi kollarının kurulmasına imkan sağlamaktadır.
- Gübresi ile toprağın verimliliğini arttırmaktadır.
- Tarımdaki gizli işsizliği önlemektedir.

Hayvancılık sektöründe son 20 yılda çok büyük değişimler olmuştur. Büyükbaş ve küçük baş hayvan varlığımız azalmış, hayvan başına üretim miktarı artmış olmasına rağmen halen hayvancılığı gelişmiş ülkelerle mukayese edilmeyecek düzeyde gerilerde kalmıştır. Hayvancılıkta, üretim artışları çok çeşitli nedenlerle beklenen seviyelere çıkarılamamış bulunmaktadır.

2. MEVCUT DURUM

2.1. Hayvan Varlığı

Türkiye'de büyükbaş (Sığır ve Manda) ve küçükbaş (Koyun-Keçi) hayvan sayıları yıllar itibariyle Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Sayıları (Bin Baş)

Yıllar	Sığır	Manda	Koyun	Keçi	Toplam
1980	15.894	1.031	48.630	19.043	84.598
1985	12.466	551	42.500	13.336	68.853
1990	11.377	371	40.553	10.977	63.278
1995	11.789	255	33.791	9.111	54.946
2000	10.765	146	28.492	7.201	46.604
2002	9.803	121	25.173	6.780	41.877

Kaynak: DİE

Büyükbaş ve küçükbaş hayvan varlığımız Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren sürekli artış gösterirken, 1980 yılından sonra ani bir düşüş göstermiştir. Bu düşüşe 1980-85 yılları arasında hayvancılık istatistiklerinde yapılan metot değişikliğinin yanı sıra 1980 yılı sonrası yaşanan terör, göç, uygulanan hayvancılık politikaları ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nda süre gelen 'reorganizasyon' adı altındaki teşkilatlanma neden olmuştur.

1980-2002 yılları arasında toplam büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayısı % 50.5, Sığır sayısı % 38.3, Manda sayısı % 88.3, koyun sayısı % 48.2 ve keçi sayısı % 64.4 azalmıştır. Ankara keçisi sayısında ise bu düşüş % 90'lar düzeyindedir. Belirtilen dönemler arasında nüfus % 55.9 oranında artarken, hayvan sayısındaki bu azalma düşündürücüdür.

Sığır varlığının, 2002 yılı verilerine göre, % 18,97'si kültür ırkı, % 44.45'i kültür melezi ve % 36.57'si yerli ırklardan, koyun varlığının % 2.8'si kültür ırkı ve % 97.2'si yerli ırklardan ve keçi varlığının ise % 100'ü yerli ırklardan oluşmaktadır.

2.2. Hayvansal Üretim

1980-2002 yılları arasında ülkemiz hayvan sayısı önemli miktarda azalırken, birim hayvan başına elde edilen verimin artışına bağlı olarak toplam hayvansal gıda üretimimizde artışlar olmuştur.

Yıllar itibariyle büyükbaş ve küçükbaş et üretimi ve hayvansal ürün üretim miktarları Tablo 2, 3 ve 4'te verilmiştir.

Tablo 2. Büyükbaş ve Küçükbaş Et Üretimi

Yıllar	Büyükbaş			Küçükbaş		
	Kesilen Hayvan Sayısı (baş)	Üretilen Et (ton)	Ortalama Karkas Ağırlığı (Kg)	Kesilen Hayvan Sayısı (baş)	Üretilen Et (ton)	Ortalama Karkas Ağırlığı (Kg)
1980	1.917.910	119.350	62.23	6.766.120	84.645	12.51
1985	2.217.241	267.661	120.72	9.302.620	142.945	15.37
1990	2.372.247	327.974	138.25	9.885.517	148.345	15.01
1995	1.859.080	298.545	160.59	6.336.290	116.240	18.35
2000	2.125.101	358.683	168.78	7.277.022	132.532	18.21
2002	1.784.217	329.260	184.59	4.692.858	91.282	19.45

Kaynak: DİE

Not: Yukarıda belirtilen kırmızı et üretim rakamları sadece mezbaha, kombina ve Kurban Bayramı kesimlerinin toplamıdır.

Tablo 3. Hayvansal Ürün Üretim Miktarı (Ton)

Yıllar	Süt	Kırmızı Et	Yapağı	Kıl	Tiftik
1980	4.817.270	203.995	62.310	8.960	6.085
1985	5.472.345	410.606	68.000	4.461	2.271
1990	9.670.125	476.319	60.559	4.070	1.495
1995	9.617.415	414.795	50.775	3.400	800
2000	10.076.526	491.223	43.139	2.697	421
2002	8.408.566	420.597	38.244	2.589	318

Kaynak: DİE

Tablo 4. Bazı Hayvan Ürünlerinin Üretim Miktarları (Bin Ton)

Yıllar Mallar	2000	2001	2002	2003	2004 (Tahmin)
Kırmızı Et	864	850	840	845	855
Süt	9350	9.500	9.520	9.625	9.750

Kaynak: DPT

Not: Beş Yıllık Kalkınma Planları Hayvancılık Özel İhtisas Komisyonlarında kullanılan ve bir heyet tarafından belirlenen üretim katsayılarına göre hesaplanmıştır.

1980-2002 yılları arasında, büyükbaş karkas ağırlığında % 196, küçükbaş karkas ağırlığında % 55, inek başına süt üretiminde ise % 195 oranında artış (1980'de 577 kg, 2002'de 1705 kg) görülmüştür. İnek sütünün toplam süt üretimindeki payı 1980 yılında % 63 iken, 2002 yılında % 89'a ulaşmıştır. Büyükbaş ve küçükbaş karkas ağırlığındaki artışlar besicilik yapan işletme sayısının artışından, inek başına süt üretimindeki artış ise kültür ırkı ve melezi inek sayısındaki artıştan kaynaklanmıştır.

Bu verilere göre, 2002 yılında kişi başı süt tüketimi 125.5 kg ve kırmızı et tüketimi ise 6.28 kg olarak hesaplanmaktadır. Bu değerler gelişmiş ülkelere göre oldukça düşüktür. Ancak, yukarıda hesaplanan kırmızı et tüketimi mezbaha, kombina kesimleri dikkate alınarak hesaplanmıştır. Hayvancılık üretim katsayıları kullanılarak yapılan üretim hesaplarına göre ise toplam kırmızı et üretim miktarı 2002 yılında 840.000 ton olup; bu durumda kırmızı et tüketimi 12,7 kg. civarında bulunmaktadır.

DİE ve DPT rakamlarındaki bu çelişkilerin giderilmesi amacıyla gerekli çalışmalar en kısa zamanda başlatılmalıdır.

2.3. İşletme Yapısı

Hayvancılık için büyük bir potansiyele ve iklim yapısına sahip olan Türkiye'de üreticiler, yıllardan beri gelen alışkanlıkları gereği, kendi kendine yeterliliği benimseyen kapalı sistem bir üretim modeli içerisinde, hayvansal ürün ihtiyacını karşılama çabasında olmuşlardır.

Türkiye'de tarım işletmelerinin yapısal durumu Tablo 5'de verilmiştir. 2001 yılı Genel Tarım Sayımına göre, yalnızca hayvancılık yapan işletme oranı % 2,36 bitkisel ve hayvansal üretimi birlikte yapan işletme oranı ise % 97,64'dür.

Tablo 5. Türkiye Tarım İşletmelerinin Yapısı

Genel Sayım Yılı	Toplam Tarım İşletmesi Sayısı *	Bitkisel ve Hayvansal Üretimi Beraber Yapılan İşletme Sayısı	Oran (%)	Yalnızca Hayvancılık Yapılan İşletme Sayısı	Oran (%)
1991	4.091.530	3.943.340	96,38	148.190	3,62
2001	3.075.516 **	3.002.934	97,64	72.582	2,36

Kaynak: DİE 1991 ve 2001 Genel Tarım Sayımı Sonuçları
* İşletme sayıları (Hane Halkı)5.000 ve daha aşağı nüfuslu yerlerdeki sayılardır.
** 2001 Genel Tarım Sayımında 25.000 ve daha az nüfuslu yerlerdeki toplam tarım işletmeleri sayıları (Hane Halkı) ise 4.106.983 olarak belirtilmektedir.

Mevcut işletmelerin büyük çoğunluğu, ekonomik işletmecilikten uzak orta ölçekli veya küçük aile işletmeciliği tarzındadır. Bu işletmelerde daha yüksek verim için uygun çevre sağlamak yerine, mevcut koşullara uyum göstermek söz konusudur. Verim kontrolleri ve kayıt işlemleri genelde yapılmadığında ıslah faaliyetleri ve üretim planlamaları yapılamamaktadır. Ayrıca işletmeler yeterli alet ve ekipmandan da yoksundur.

4 Haziran 2000 tarih ve 24069 sayılı Resmi Gazete'de "Geviş Getiren Büyükbaş Hayvanların Tanımlama Tescili ve İzlenmesine Dair Yönetmelik" yayımlanmış ve 2001 yılı Eylül ayından itibaren sığırlar kayıt altına alınmaya başlanmıştır.

1769/2000 sayılı AB regülasyonuna ve diğer ilgili direktif ve kararlara uygun olarak 28 Temmuz 2002 tarih ve 24829 sayılı Resmi Gazete'de "Sığır Cinsi Hayvanların Tanımlanması, Tescili ve İzlenmesine Dair Yönetmelik" yayımlanmış olup, hayvanların kayıt altına alınmasında AB' ye uyumlu olarak güncelleştirilerek devam edilmiştir. Bu kapsamda bilgisayar destekli veri tabanı oluşturulmuş, 81 İl Tarım Müdürlüğü ve pek çok İlçe Müdürlüğü ile internet bağlantısı sağlanmıştır. Bugüne kadar 10.700.000 sığır cinsi hayvan ve 1.665.000 adet işletme kayıt altına alınmıştır. Ancak, kayıt altına alınmış hayvanların kesilmesi sırasında düşümlerin yapılamaması sonucunda hayvan mevcudu fazla görülmektedir.

Küçükbaş hayvanlar, bugüne kadar kayıt altına alınmamış olup, söz konusu hayvanlarında kayıt altına alınması amacıyla AB'ye uyumlu olarak mevzuat hazırlıkları tamamlanmak üzeredir. 2008 yılına kadar küçükbaş hayvanlarda kayıt alınacaktır.

2.4. Bakım ve Besleme

Bütün canlılarda olduğu gibi, evcil çiftlik hayvanlarında da verimler, genetik yapının ve çevrenin etkisiyle şekillenir. Bir hayvanın genetik yapısı ne kadar üstün olursa olsun, genetik kapasitesini göstermesi için, uygun çevre şartları sağlanmazsa, beklenen verimi almak mümkün değildir. Hayvanlarda verimleri etkileyen çevre şartlarından en önemlileri bakım ve beslemedir.

Daha önceki konularda da belirtildiği gibi, Türkiye'deki hayvancılık işletmelerinin büyük çoğunluğu küçük ölçekli aile işletmeciliği tarzındadır. Bu işletmelerin büyük çoğunluğunda hayvan barınakları, alçak, basık, havalandırması yetersiz ve ilkel şartlardadır. Bu barınaklarda barındırılan hayvanlarda, verimleri olumsuz yönde etkileyen kronik solunum sistemi, sindirim sistemi, üreme sistemi, meme, göz ve ayak enfeksiyonları gibi yetiştirme hastalıklarına sıkça rastlanmaktadır.

Üretim maliyetlerinin yüksekliği ve halkın bilinçsizliği nedeniyle, besi hayvanları kesim ağırlığını geçtikten çok sonra veya kesim ağırlığına ulaşmadan kesime sevk edilmektedir. Bu durum hem et üretiminde maliyeti arttırmakta hem de et kalitesini düşürme ve mevcut potansiyelin tam değerlendirilememesi problemlerini de beraberinde getirmektedir.

Belirtilen bakım ve yönetim hatalarının yanı sıra, ülkede hayvan besleme alanında da önemli eksiklikler söz konusudur. Kaliteli kaba yemin ve yem bitkisi üretiminin azlığı, meraların yetersizliği ve mevcutların da kontrolsüz otlatılması, yetersiz beslenme sonucunu doğurmaktadır. Ayrıca bu durum, hayvancılıkta hem pahalı hem de besin değeri oldukça düşük olan kalitesiz kaba yem (hububat samanı) kullanımını arttırmaktadır. Bu da verimlerin düşüklüğüne sebep olmakta veya üretim maliyetini arttırmaktadır. Bir örnek vermek gerekirse, samanın besin değeri kuru yoncadan 7 kat, mısır silajından ise 3-4 kat daha düşüktür. Bunun yanında samanın bugünkü piyasa değeri yoncanın yarısı, silajın ise 2-3 katı düzeyindedir. Entansif hayvancılık işletmelerinde maliyetin % 70-75'ini yem girdilerinin oluşturduğu unutulmamalıdır. Bu maliyet ne kadar aşağı çekilirse işletmenin karı o düzeyde artar.

Hayvancılık yönünden gelişmiş ülkelerde; hayvancılık girdi maliyetlerinin büyük kısmını teşkil eden yem bitkisi ekim alanları, toplam ekilebilir tarım alanları içerisinde % 20-30 gibi bir paya sahipken, bu oran Türkiye'de % 6-7 düzeyindedir. Bu nedenle, Türkiye'de kaliteli kaba yem üretimi yetersizliğine bağlı olarak, hayvancılık girdi maliyetleri artmakta ve karlılık azalmaktadır. Bununla birlikte, 1950'li yıllarda 40 milyon hektar olan mera alanı, bugün 14.6 milyon hektara düşmüştür. Mevcut olan çayır-mera alanı düzensiz ve aşırı otlatma nedeniyle yetersiz durumdadır.

3. SORUNLAR

3.1. Hayvan Varlığı

1. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren süregelen ıslah çalışmalarına rağmen mevcut sığır varlığının 2002 yılı itibariyle % 18,97'si kültür ırkı, % 44.45'i kültür melezi ve % 36.57'si yerli ırklardan oluşmaktadır.
2. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren damızlık hayvan yetiştirmek amacıyla kurulan haralar, bugün Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü bünyesinde üretim işletmesi olarak işlevine devam etmektedir. Bunun yanında özel damızlık işletme sayısı oldukça sınırlı olup damızlık üretimi örgütlü ve yeterli bir şekilde yapılamamaktadır.
3. Damızlık işletmeleri olarak adlandırılan kamu ve özel hayvancılık işletmelerinde hayvanların Döl Kontrolü (Progeny Testing) ve En İyi Doğrusal Tahmin (BLUP: Best Linear Unbiased Prediction) yöntemleri uygulanarak damızlık değerleri tespit edilmemekte, sadece dış görünüşlerine (fenotip) bakılarak damızlık değerleri tahmin edilmektedir. Ancak, son yıllarda Bakanlık ve Damızlık Sığır Yetiştirici Birlikleri Merkez Birliğince yapılan ortak çalışmalarla Progeny Testing çalışmaları sürdürülmektedir.
4. Sığırcılığın geliştirilmesi amacıyla damızlık hayvan ithalinde beklenen yararlar sağlanamamıştır. Devlet kredisi ile satın alınan damızlıklar yetiştiricilerin eğitimsiz ve yetiştirme koşullarının (bakım, besleme ve barındırma koşulları) elverişsiz olması ve makro ekonomik şartlardan dolayı getirilen damızlıkların büyük çoğunluğu (%80) ikinci doğumlarını gerçekleştirmeden kasaplık yapılmak zorunda kalınmıştır. 1986 yılında koyun varlığımızın ıslahı amacıyla Border Leicester, Lincoln, Hampshire, Dorset Down ve Alman Siyah Başlı koyun ırkları getirilmiş, bu koyun ırkları ile bölgelerimize uygun ne bir koyun tipi geliştirilmiş ne de bu ırklar saf olarak korunabilmiştir. Keçi ırklarının ıslahı amacıyla programlı gerçekçi bir adım atılamamıştır.
5. Halen, uygulanan suni tohumlama çalışmalarından istenen düzeyde başarı sağlanamamıştır. Hayvan ıslahının en önemli uygulaması olan suni tohumlama çalışmaları için gerekli alt yapı oluşturulamamıştır.
6. Damızlık hayvanların fiyatları zaman zaman kasaplık hayvan değerlerine yakın olması nedeniyle, damızlık hayvanların et amaçlı kesilmeleri önlenememektedir.

3.2. Hayvansal Üretim

1. Türkiye'de hayvansal ürünlerde birim hayvan başına üretim, hayvancılıkta gelişmiş ülkelerin 1/3'ü ile 1/5'i kadardır.
2. Son 20 yılda yapağıda % 38, kılda % 71 ve tiftikte % 94 oranında azalma olmuştur.
3. Nüfus artışına paralel olarak kırmızı et üretiminde yeterli artış sağlanamamıştır.
4. Ürünlerin fiyatlandırılmasında kalite sınıflandırılması yapılmadığından kaliteli üretim yapılamamaktadır.
5. Büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde genelde ekstansif yetiştiriciliğin uygulanması, ürün-yem fiyatları arasındaki dengesizlik,üretim artışını ve kaliteli ürün elde edilmesini olumsuz yönde etkilemektedir.
6. Hayvancılıktaki örgütsüzlük, dağınık yapıya ve plansız üretime neden olmaktadır.
7. Örgütsüzlük nedeniyle, üretici ve tüketici arasında aracının çoğalmasına ve tüketicinin ödediği paranın % 30'unun üreticinin eline geçmesine neden olmaktadır.

3.3. İşletme Yapısı

1. Çok sayıdaki küçük aile işletmeleri eğitim ve teknik elemandan yoksundur.
2. Bu yapıdaki işletme yapısı devletin hayvancılığa götürdüğü hizmet etkinliğini azaltmaktadır.
3. Küçük aile işletmeciliğinde fiziki alt yapı yetersizliği kaliteli üretimi engellemektedir.
4. İşletmelerin büyük çoğunluğunun küçük ölçekli olması, karlı bir hayvancılık yapılmasını engellemektedir.
5. Devam etmekte olan devletin destek ve teşvik politikaları, arzulanmayan küçük ölçekli işletmelerin sayısını artırıcı yöndedir.
6. İşletmelerin küçüklüğü, coğrafi yapı, personel ve ekipman yetersizliği, halkın duyarsızlığı gibi sebeplerden dolayı hayvanların ve işletmelerin kayıt altına alınmasında aksamalar yaşanmaktadır.

3.4. Bakım-Besleme

1. Hayvancılık işletmelerin büyük çoğunluğundaki barındırma koşulları yetersizdir. Bu durum, hayvanlardan beklenen verimlerin alınamamasının yanında, yaşamlarını da olumsuz yönde etkilemektedir.
2. İşletmelerin büyük bir çoğunluğunda verim kontrolleri ve kayıtlı yetiştiricilik yapılmamaktadır.
3. Mevcut hayvan potansiyelimize göre kaliteli kaba yem açığı % 60 ve kesif yem açığı % 65'dir.
4. Hayvancılığı gelişmiş ülkelerde hayvan altlığı olarak kullanılan saman ülkemizde temel kaba yem olarak kullanılmaktadır.
5. Mevcut çayır-mera alanı, düzensiz ve aşırı otlatma nedeniyle yetersiz durumdadır.
6. Kaliteli kaba yem üretimi ve silaj yapımı istenilen düzeyde yaygınlaştırılamamıştır.
7. Hayvancılığı ileri ülkelerde yem bitkileri ekim alanlarının toplam ekilebilir alan içindeki payı % 20-30 iken ülkemizde bu oran % 6-7 arasındadır.
8. Kesif yem üretiminde kullanılan hammadde üretimi yetersiz ve kalitesizdir.

9. Hayvan beslenmesinde önemli olan kesif yemin kalitesi büyük ölçüde düşük, fiyatının yüksek olması ve yetiştiricinin beslenme konusundaki eğitimsizliği nedeniyle yeterli düzeyde kullanılmamaktadır.

10. Hayvan yetiştiricisi, bitkisel üretime verilen destekler nedeniyle tahılları dünya borsa fiyatları üzerinden satın almakta ve yemi pahalıya mal etmektedir. Bu durum yetiştiricileri uygun bakım ve besleme şartlarından uzaklaştırmış, kesif yemi lüks tüketim malzemesi haline getirmiştir.

11. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, mevcut yapısı ile kesif yem üretimini ülke genelinde yeterince denetleyecek ve düzenleyecek idari alt yapıya sahip değildir.

4. ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

4.1. Hayvan Varlığı

1. Damızlık hayvan gereksiniminin yurt içinden sağlanması amaçlanmalıdır. Bu doğrultuda büyük ölçekli damızlık işletmelerin kurulması teşvik edilmelidir.

2. Damızlık hayvan üretimi için verilecek destek ve krediler damızlık üretim sertifikasına sahip işletmelere verilmelidir.

3. Damızlık hayvan üretimi amacına yönelik faaliyet gösteren yetiştirici birlikleri teşvik edilmeli ve güçlenmeleri için gerekli önlemler alınmalıdır.

4. Kaliteli damızlık üretimi için ihtiyaç duyulan bilimsel, teknolojik ve biyoteknolojik çalışmalar öncelikle desteklenmeli ve ülke çapında yaygınlaştırılmalıdır.

5. Bu çalışmalar için Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Üniversiteler ve Damızlık Yetiştirici Birlikleri arasında işbirliği geliştirilmelidir.

6. Suni tohumlama için gerekli spermaların temin edildiği boğalar titizlikle seçilmeli ve suni tohumlama hızla yaygınlaştırılmalıdır. Bu amaçla uygun ulaşım ve haberleşme ağına sahip ve her türlü teknik bilgi ve imkanları olan özel firmalar desteklenmelidir.

7. Suni tohumlama çalışmalarında gen kaynaklarının korunması dikkate alınmalı, kontrolsüz yapılmamalıdır.

8. Hayvancılığın desteklenmesi ile ilgili kararnamenin geliştirilmesi ve miktarlarının artırılarak çıkartılması gerekmektedir. Bu arada kamuda görev yapan suni tohumlama uygulayıcılarının teşvik edilmesi için prim ile ödüllendirilmelidir.

9. Ülkemiz'in belli sayıdaki sığır, koyun, keçi ve manda damızlık ihtiyacının karşılanmasında yurt dışından faydalanabilmelidir. Damızlık materyal seçiminde konularında uzman elemanlar yer almalıdır.

10. Internet ortamında çalışabilen, Türkiye'nin her tarafından ulaşılabilen alıcı ve satıcının aracısız işlem yapabileceği Merkez Birlik kontrolünde 'Damızlık Hayvan Borsası' oluşturulmalıdır.

11. Yüksek Damızlık değere sahip hayvanlar için sigorta zorunluluğu getirilmelidir.

12. Kendi çevrelerine uyum sağlamış yerli ırklarımızdan gerektiğinde yararlanmak üzere uygun büyüklükte sürüler oluşturarak yetiştirilmeleri sağlanmalıdır.

4.2. Hayvansal Üretim

1. Hayvan başına verim düzeyinin yükseltilip, toplam hayvansal ürün miktarını arttırmak için hayvanların genetik değerini yükseltmek, genotiplerini fenotiplerine yansıtabilecek uygun çevresel faktörleri (besleme, bakım, sağlık vb.) sağlamak gerekir.

2. Sektöre yatırım yapmak ve entansif yetiştiricilik yapmak için bu sektörü cazip kılıcı teşvik ve destekler süreklilik arz edici ve yeterli düzeyde olmalıdır.

3. Verilecek teşviklerin, mevzuata, çevreye, hayvan sağlığı ve hayvan refahına uygunluğu bazında ele alınarak verilmelidir.

4. Destekler, tarımsal bölgelerin ekonomik, sosyal, coğrafi ve demografik yapılarına en uygun, yapılabilecek ve yetiştirilebilecek hayvancılık sektörleri belirlenmeli. Bölge şartlarına uygun hayvancılık ve destekleme politikaları geliştirilmelidir.

5. Hayvancılık sektörünün üretimden pazarlamaya kadar olan sorunlarının çözümünde ilçe bazında ve tür bazında örgütlenme şarttır.

6. Hayvansal ürün üretim bölgelerine göre, ürünleri yerinde değerlendirebilecek entegre tesislerin kurulmasına ilişkin kredi ve destekleme politikaları geliştirilmelidir. Bu kredi ve destekler sanayi kapsamında değil tarım kapsamında değerlendirilmelidir.

4.3. İşletme Yapısı

1. Özellikle örnek damızlık işletmelerin kurdurulup desteklenmesi, bölge çiftçisinin damızlık ihtiyacını yurt içinden karşılama ve demonstratif işlev yapma yönünden, yararı oldukça büyüktür. Bölgeler itibarı ile çok küçük ölçekli desteklerden ziyade, ekonomik örnek işletmeler kurdurulup desteklenmelidir.

2. Bölgesel bazda hayvancılık işletme tipleri ve bulunması gereken fiziki alt yapı tespit edilmelidir.

3. Bölgesel bazda optimum işletme büyüklükleri tespit edilmeli, bu ölçü yetiştirici birliklerine üye olma ile devletin teşvik, kredi ve damızlık dağıtımında kriter olarak kullanılmalıdır.

4. İşletmelerin ve hayvanların kayıt altına alınmasında, yeterli alet ekipman ve personel sağlanarak, çiftçiden hiçbir ücret alınmadan tamamen devlet desteği ile kayıt altına alınma işlemlerinin yapılması sağlanmalıdır.

4.4. Bakım-Besleme

1. Kaliteli kaba yem bitkisi üretiminin arttırılması yönünde verilen destek ve teşviklerin geliştirilerek verilmesine devam edilmelidir. Tarla bitkileri ekim alanı içerisinde, yem bitkileri ekim alanı oranının arttırılması yönünde çalışmalar yapılmalıdır.

2. Bitkisel ürün olarak ekimi sınırlandırılan (tütün, haşhaş vb) arazilerde ve ana ürünün alınmasından sonra ikinci ürün olarak yem bitkileri yetiştiriciliği teşvik edilmelidir.

3. Meraların korunması ve geliştirilmesi amacıyla, çıkarılan Mera Kanunu kapsamında uygulamaya yönelik çalışmalara hız verilmelidir.

4. Mevcut çayır-meraların iyileştirilmesi ve özel çayır-meraların kurulması teşvik edilmesi ve desteklenmelidir.

5. Yurtdışından ithal edilen mısır, çekirdek soya ve soya küspesinin yurt içinde üretimi teşvik edilmeli, yem sanayimiz ithalata bağımlı olmaktan kurtarılmalıdır.

6. Kesif yem üretim sektörünü denetleyecek ve düzenleyecek mevcut idari yapı güçlendirilmelidir.

7. Yetiştiricilerin bilinçlenmesi amacıyla etkin ve yaygın eğitim programlarının yapılması. Bu çerçevede hayvanlardan optimum verim elde etmeyi sağlayacak uygun barınak, bakım, yönetim şartları ve silaj yapımı ile ilgili eğitimler yaygınlaştırılmalıdır.

KÜMES HAYVANLARI YETİŞTİRİCİLİĞİ VE STRATEJİLERİ

1. GİRİŞ

Türkiye'nin kanatlı sektöründe en önemli yeri işgal eden piliç eti üretimi 1980'li yıllarda entegre üretim tesislerinin çoğalması ve sözleşmeli üretim modelinin uygulanması ile önemli bir yapısal değişim göstermiştir. 1990'lı yıllarda piliç eti üretiminde de büyük yatırımlar yapılarak dünya standartları yakalanmış ve üretim sürekli artırılarak bu günlere gelinmiştir. Kanatlı etinin ikinci önemli dalı hindiciliktir. 1995 yılından itibaren hibrit beyaz hindilerin ülkemize getirilmesi ve sözleşmeli üretim modelinin devreye sokulmasıyla hindi eti üretiminde de önemli gelişmeler olmuştur. 1990'lı yıllarda yumurta üretiminde %50'ye varan artışlar kaydedilmiş, yumurta üretimi 1998 yılında rekor düzeye çıkmıştır. Türkiye'de yumurta, piliç ve hindi eti dışındaki kanatlı hayvanların üretimi ise küçük kapasiteli aile işletmelerinde gerçekleştirilmektedir.

2. MEVCUT DURUM

2.1. Tavuk Yetiştiriciliği

2.1.1. Üretim Alanı

Türkiye' de piliç eti üretimi: Ankara, Balıkesir, Bolu, Bursa, Düzce, Elazığ, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Kayseri, Kocaeli, Manisa, Sakarya, Yozgat ve Çukurova'da (Adana, Mersin), yumurta üretimi: Afyon, Balıkesir, Bursa, Çorum, İzmir, Kayseri, Konya ve Manisa İlleri'nde yoğun olarak sürdürülmektedir.

2.1.2. Üretim

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın 1997 yılı kayıtlarına göre Türkiye'de 3202'si yumurtacı, 6785' i etçi olmak üzere toplam 9987 ticari işletme vardır.

1990-2000 dönemi içinde tavuk eti üretiminin yıllık ortalama büyüme hızı %14,4'tür. Sektörün büyüme trendi sadece 1994 ve 2001 kriz yıllarında düşüş göstermiştir.

1990 yılında 7.7 milyar adet (DIE) olan yumurta üretimi, 1998 yılında 12 milyar adede (BESD-BİR) ulaşmıştır. 1998 yılında ulaşılan bu üretim seviyesi yıllar süren bir krizin de başlangıcını oluşturmuştur. Her yıl yaşanan fiyat dalgalanmaları ekonomik krizin de etkisiyle üreticiyi büyük zararlara uğratmış, bir kısım yetiştirici üretimden çekilmiştir.

2002 yılı istatistiklerine göre, Türkiye Dünya piliç eti üretimi sıralamasında 25.sırada, yumurta üretiminde 17. sırada bulunmaktadır.

Tablo 1. Kanatlı Eti ve Sofralık Yumurta Üretimi

Yıllar	Piliç Eti Üretimi	Köy ve Yum. Tavukları Diğer Kanatlı Eti (Ton)	Toplam Kanatlı Eti Üretimi (Ton)	Tavuk Eti Üretim Artışı (%)*	Yumurta Üretimi (.000.000 Adet)	Yumurta Üretim Artışı (%)*
2000	662.096	90.286	752.382	14,68	7.245	-26,94
2001	592.567	80.804	673.371	-10,50	8.194	13,10
2002	620.581	84.625	705.206	4,73	7,809	4,70
2003	768.012	85.333	853.345	21,01	9,816	25,70

Kaynak: BESD-BİR(*) Bir önceki yıla göre

2.1.3. Tüketim

Türkiye' de 1994-2000 yılları arası kişi başı tüketilen piliç eti 1994 yılından 2000'e kadar %126 artarak 11.1 kg'a ulaşmıştır. 2001 ve 2002 yılarında ise ekonomik krizin etkisi ile kişi başı tüketim ne yazık ki 9,5-10 kg'lara düşmüştür. 2003 yılında tüketim yaklaşık 12 kg'dır. Kişi başı yumurta tüketimi 1990'da 139 adet, 1998'de 177 adet iken, 2002 yılında 111 adede düşmüştür. 2003 yılında tüketim 137 adede yükselmiştir.

2002 yılı verilerine göre, Dünya'da kişi başı piliç eti tüketimi en yüksek 56,4 kg ile Birleşik Arap Emirlikleri'nde, en düşük tüketim ise 400 g ile Tacikistan'da görülmektedir. 135 ülke arasında 9,9 kg tüketimle Türkiye 82. sırada yer almıştır (Kaynak: 2003/04 Executive Guide To World Poultry Trends).

2000 yılı Dünya yumurta tüketiminde Hollanda kişi başı 19,7 kg tüketimle birinci sırada yer almaktadır. Kişi başı 100 g tüketim ile Tacikistan kanatlı etinde olduğu gibi bu sıralamada da sonuncu sırada yer almıştır. Türkiye 9 kg tüketimle bu listede 47.sıradadır (Kaynak: 2003/04 Executive Guide To World Poultry Trends).

2.1.4. Kapasite Kullanımı

Türkiye' de 2000 yılında kesilen piliç adedi yaklaşık 518 milyon, üretilen toplam piliç eti miktarı (Damızlık ve yumurta tavuk etleri hariç) yaklaşık 663 bin tondur. 1990 yılına göre kesilen tavuk sayısı 3,9 kat, üretilen piliç eti ise 4,2 kat artmıştır. Türkiye'nin günlük kesim kapasitesi 3500 Ton, yıllık kesim kapasitesi de yaklaşık 1.150.000 Ton'dur. Kesimhane ve yetiştirme kümeslerinde 2003 yılı kapasite kullanım oranı yaklaşık %74'dür.

1997 yılında 36 milyona ulaşan olan yumurtacı civciv üretimi, 1999'da 21 milyona düşmüş, 2003 yılında 31 milyona çıkmıştır. Yumurtacı damızlık kuruluşlarının bir kısmı üretimden tamamen çekilmiş, diğerleri kapasite küçültmüştür. Kümes kapasite kullanımı 2000 yılında %40'lara kadar gerilemiştir. 2003 yılı kapasite kullanımı %55 olarak tahmin edilmektedir.

2.1.5. AB'ye Uyum Çalışmaları

Kanatlı sektörüne ilişkin mevzuatın AB Direktiflerine uyumu Bakanlık ve sektör temsilcilerinin müşterek çalışmasıyla büyük ölçüde tamamlanmıştır. Yumurta ve kümes hayvanları "Ortak Piyasa Düzeni AB Müktesebatına Uyum Grubu"nun çalışmaları ise devam etmektedir. 2003 yılında AB Gıda ve Veterinerlik Ofisi tarafından 15-26 Eylül tarihlerinde ülkemizde yapılan denetimin sonucu olumlu bir rapor düzenlenerek işleme konulmuştur. AB'ye uygunluk norm numarasının alınması için prosedürün tamamlanması beklenilmektedir. Aynı zamanda ülkemizin hazırladığı "Kalıntı İzleme Planı"nın da AB yetkili kurulunca onaylanması gerekmektedir. Her iki konuda da Türkiye'nin, AB'nin ithalat yapabileceği üçüncü ülkeler listesine girmesi beklenmektedir. Türkiye'nin ihracatta bir hamle yapabilmesi bu prosedürlerin bir an önce tamamlanmasına bağlıdır.

2.1.6. Dış Ticaret

Tavukçuluk sektöründe Türkiye'nin dış satımı günümüz koşullarında son derece sınırlıdır. Toplam kanatlı eti dış satımının üçte ikisi tavuk ayağından oluşmaktadır. Dünya dış ticaretine konu olan piliç etinin 1/3 lük kısmı Ortadoğu Ülkeleri ve Rusya Devletler Topluluğu tarafından satın alınmaktadır. Bu ülkelerin Türkiye'nin komşuları olması önemli bir dış satım potansiyeli yaratmış olmakla birlikte bu pazardan alabildiğimiz pay %0,1'in altındadır. Mevcut olan bu potansiyel günümüze kadar yeterince değerlendirilememiştir.

Piliç eti dış ticaretinde ithalat yok denecek kadar azdır. İhracatın en yüksek olduğu 1994 ve 2001'de 12,500 ton piliç eti dış satımı yapılmıştır. 2003 yılında tavuk eti ihracatı 8.414 ton, ayak ve sakatat 15.818 tondur.

1998 yılında 616 milyon adet olan sofralık yumurta ihracatımız 2001 yılında 285 milyon adede, 2002 yılında da 30 milyon adede gerilemiştir. 2003 yılında yaklaşık 48 milyon adedi kuluçkalık, 77 milyon adet sofralık olmak üzere toplam 125 milyon adet yumurta ihracatı olmuştur. 1990 ve 1991 yılları hariç ithalatımızın tamamına yakını damızlık yumurtadan oluşmaktadır.

Son birkaç yıldır yurt içi talep artışının üretimdeki artış oranının altında kalması nedeniyle pazarlamada büyük sıkıntılar yaşanmaktadır. Bu durum ihracata olan ihtiyacı giderek artırmaktadır. Özellikle üretim maliyetlerinin yüksekliği ve ihracat teşviklerinin yetersizliği bu konudaki en büyük engeli oluşturmaktadır.

2.1.7. Ülke Ekonomisindeki Yeri

Tavukçuluk sektörü Ülkemiz tarımı içinde en güçlü olan sektörlerden biridir. Sektörde kayıt dışı işletmeler dahil yaklaşık 10.000 adet broiler, 5.000 adet de yumurta işletmesinin mevcut olduğu tahmin edilmektedir. Geçimini tavukçuluk sektöründen temin eden (üretici çiftçi, sektörle ilgili esnaf, yem, ilaç, ekipman vb. yan sanayi, nakliye, pazarlama dahil) insan sayısı yaklaşık 2 milyondur. Sektörün yıllık cirosu 2,5 milyar $ civarındadır.

2.2. Hindi Yetiştiriciliği

2.2.1. Üretim Alanı

Ankara, Antalya, İstanbul, İzmir, Balıkesir, Kocaeli, Sakarya, Bolu, Düzce, Eskişehir, Kırşehir ve Van illerinde entansif şekilde yapılmaktadır. Devlete ait Hindicilik Üretme İstasyonlarının kapatılması sonucu tamamen özel teşebbüs tarafından yapılan sözleşmeli üretime dayalı bir gelişme izlenmektedir.

2.2.2. Üretim

Hindicilik ülkemizde uzun yıllar devlet eliyle geliştirilmeye çalışılmış, mer'a yönlü Siyah-Bronz hindi üretimi tercih edilmiştir. Türkiye'de broiler tipi hindi üretimi, 1995 yılında beyaz Kaliforniya hibrit yumurtalarının ithaliyle başlamıştır. Bunu takip eden yıllarda yapılan yeni yatırımlarla entegre olarak hindi eti üreten firma sayısında artış olmuştur. Ayrıca, bir entegrasyona bağlı olmadan ithal ettikleri yumurtaları kuluçkahanelerinde civciv haline getirerek yetiştiricilere satan firmalar da üretime katılmışlardır. Bir entegre firmanın kurduğu hindi damızlık üretim tesisi dışında damızlık tesis bulunmamaktadır. Hindi eti üreticiliği belirli bir kapasiteye ulaşıncaya kadar damızlık ünitelerin karlı bir şekilde çalışması zor görülmektedir. Bundan dolayı sektörün gelişmesi için kuluçkalık yumurta ithalatına bir süre daha devam edilmek zorunluluğu bulunmaktadır. Kayıt dışı ve yöresel yılbaşı üretimini saymazsak ülkede faaliyette olan hindi kesimhaneleri altyapı ve teknoloji olarak dünya standartlarındadır.

Hindicilik halen gelişmekte olan bir üretim dalıdır. Gelişmiş ülkelerde kişi başı hindi eti tüketimi 8-10 kg iken Türkiye'de ortalama 500 g'dır. Türkiye hindi eti üretimi aşağıdaki gibidir.

Tablo 2. Hindi Eti Üretimi (ton)

Yıllar	Üretim	Yıllar	Üretim
1995	2.646	2000	23.265
1996	3.223	2001	38.991
1997	2.678	2002	24.582
1998	9.577	2003	34.078
1999	18.270		

Kaynak: BESD - BİR

2.2.3. Tüketim

Broiler tipi hindi üretiminin devreye girmesiyle 1998 yılından başlayarak üretimde olduğu gibi tüketimde de büyük artışlar görülmüştür. Yılın her gününde piyasada hindi eti bulunması yanında entegrasyonlarca sağlanan ürün çeşitliliği tüketim artışında etkili olmuştur.

Tablo 3. Türkiye Kişi Başına Yıllık Hindi Eti Tüketimi (kg/yıl)

Yıllar	Tüketim	Yıllar	Tüketim
1995	0,043	2000	0,364
1996	0,051	2001	0,563
1997	0,042	2002	0,341
1998	0,146	2003	0,468
1999	0,275		

Kaynak: BESD-BİR

Hindi eti tüketimi 2001 yılında 0,563 Kg ile en yüksek seviyesine çıkmıştır. Ancak bundan sonraki iki yılda ekonomik krizin etkisi ile bu seviyenin altında kalmıştır.

2.2.4. Kapasite Kullanımı

Ülkede hindi eti üretimi amacı ile inşa edilen barınak sayısı oldukça az olup, hindi eti üretimi genelde broiler kümeslerinde gerçekleştirilmektedir. Yeterli bilgi sağlanamamış olmasına rağmen kurulu kapasitenin yaklaşık %65'inin kullanılabildiği düşünülmektedir.

2.2.5. AB'ye Uyum Çalışmaları

Bu konudaki gelişmeler tavukçuluk bölümünde "1.6 AB'ye Uyum Çalışmaları" başlığı altında açıklandığı gibidir.

2.2.6. Dış Ticaret

Yurt içi talebin yeterli olmaması nedeniyle ihracata olan ihtiyaç her sene giderek artmaktadır. Ancak, üretim maliyetlerinin yüksekliği ve ihracat iadesinin düşüklüğü nedeniyle ihracat bir türlü gelişememektedir. AB'ye ihracat yapılabilmesi için gerekli kriterler tamamlanmak üzeredir.

Tablo 4. Türkiye Hindi Eti İhracat ve İthalatı (Ton)

Yıllar	İhracat	İthalat	Yıllar	İhracat	İthalat
1995	0	0	2000	33	1.446
1996	0	0	2001	285	103
1997	2	53	2002	685	0
1998	14	12	2003	823	0
1999	0	8			

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı

3. TAVUK VE HİNDİ YETİŞTİRİCİLİĞİNDE SORUNLAR VE ÇÖZÜM YOLLARI

3.1. Maliyetler

Kanatlı eti ve yumurtasında üretim maliyetlerinin dış ülkelere kıyasla yüksek olması önde gelen sorunlardan biridir. Üretim maliyetleri dış dünya ülkeleriyle aynı seviyeye çekilemediği taktirde ülkemiz kanatlı sektörünün geleceği daima sıkıntılı olacaktır. Yurt içi üretimini korumak amacıyla, kanatlı etine %65, sofralık yumurtaya %76,5 oranında Gümrük Vergileri uygulanmaktadır. Bu engelleme sayesinde dış pazarın rekabeti önlenmektedir. Ancak, tarımsal ürünlerin tamamının Gümrük Birliğine alındığı gün ithalata konulan vergiler kalkacak, dış ülkelerin kanatlı ürünleri ülkemize rahatlıkla girecek ve üretimimizi durma noktasına getirebilecektir. Bu sorunun çözümü öncelikle ele alınmalıdır. Üretim maliyeti ana unsurları tek tek ele alınarak konu aşağıdaki şekilde incelenmiştir.

3.1.1. Yem Hammaddeleri

Kanatlı eti ve yumurta üretim maliyetinin yaklaşık %70'ini yem bedeli oluşturmaktadır. Maliyeti düşürme operasyonunun yem hammaddelerinden başlatılması bu nedenle zorunlu görülmektedir.

Devletin uyguladığı fiyat politikası sonucu mısırın iç pazar fiyatları dış pazar fiyatlarının iki katını aşmıştır. Üretim maliyetleri bu nedenle yükselmektedir. Kanatlı yemlerinin ucuzlatılabilmesi için hammadde maliyetini düşürmek gereklidir. Dış ve iç pazarlar arasındaki bu aşırı fiyat farkı kaldırılmalı, yem sanayicisinin dış pazar fiyatlarından hammadde alması sağlanmalıdır.

Bunun için yem hammaddesi gümrük vergileri düşürülmeli, iç pazar ürün borsalarında oluşacak fiyatlarla Devletin önceden açıkladığı fiyat arasındaki fark çiftçilere satış belgesi karşılığı destekleme primi olarak Bütçede oluşturulacak fondan ödenmeli veya mısır ve soya ithalatından elde edilecek Gümrük Vergileri bir fonda toplanmalı, bu paranın bir kısmı mısır ve soya üreticisine destekleme olarak, kalanı da kanatlı eti ve yumurta ihracatçısına teşvik olarak ödenmelidir. Böylece bir yandan üretim maliyetleri aşağıya çekilirken diğer yandan ihracat teşvik edilmiş olacaktır.

Öneri

Ülkemizde yeterli miktarda üretilemeyen yem hammaddesi mısırın %30'u, soyanın ise %90'ı ithalattan karşılanmaktadır. Değişen döviz kurları maliyetler üzerinde etkili olmaktadır. Mısır ve soyanın ihtiyaca yeterli miktarda yurt içinde üretilmesini temin için, teşvik primi kapsamında tutulmalı, alternatif ürün projesi kapsamındaki ürünler listesindeki yem hammaddeleri

mısır, triticale, sorghum gibi ürünlere öncelik verilmeli ve desteklenmesine devam edilmeli ve üretiminin artırılması sağlanmalıdır.

TMO'nun uyguladığı fiyat politikasında maliyet bazlı belirlemeler yapması ve üreticiyi koruduğu gibi tüketiciyi de koruyacak bir yol izlemesi sağlanmalıdır.

3.1.2. Kredi Faizleri

T.C. Ziraat Bankası'nın tarımsal kredilere uyguladığı faiz oranı yüksektir. Son olarak çıkarılan indirimli faiz uygulamasından tavukçuluk yararlandırılmamıştır.

Öneri

Kanatlı üretimi bu Kararname kapsamına alınmalı ve yem hammaddesi alımında kullanılmak üzere firmalara kapasiteleri oranında iki yıl vadeli rehabilitasyon kredisi verilebilmelidir. TMO'nun zaman zaman yaptığı sıfır faizli 3-5 aylık yem hammaddesi satışları yararlı olup devamında fayda görülmektedir.

3.1.3. KDV Oranı

Canlı tavuk, hindi ve civciv ile yumurta ve kanatlı etlerine, bir kısım yem hammaddelerine uygulanan KDV'nin % 8'dir. İleri işlenmiş kanatlı eti ürünlerine uygulanan KDV de %18'dir.

Öneri

Diğer temel gıda maddelerinde olduğu gibi KDV'nin % 1'e indirilmesi, maliyetlerin düşürülmesi açısından son derece yararlı olacaktır. İleri işlenmiş kanatlı eti ürünlerine uygulanan KDV'nin de %8'e indirilmesinde aynı şekilde yarar görülmektedir. Bu ürünlerdeki KDV'nin indirilmesi halinde kayıt dışı üretimin kayıt altına girmesi sonucu devletin vergi gelirlerinde düşüş değil artış sağlanacak, aynı zamanda ürün satış bedellerinde % 7-10'luk bir düşme sağlanacak, bu da tüketimi artıracaktır.

3.1.4. Yem Zayiatı ve Ölüm Oranları

Türkiye broiler yetiştiriciliğinde üretim dönemi ölüm oranı %10'dan %7'lerin altına indirilmiş ise de gelişmiş ülkelerde normal kabul edilen %3-4'ün halen üstündedir. Aynı şekilde yem zayiatının da fazla olduğu bilinmektedir.

Öneri

Yetiştiricilikte modern tavukçuluk kuralları uygulanmalıdır. Canlı güvenliği (biosecurity) kuralları tam uygulanarak ilaç ve dezenfektanlar gibi hem maliyeti yükselten hem de insan sağlına ve çevreye zararlı olan maddelerin kullanımı mümkün olduğu kadar azaltılmalı ve gerektiğinde yüksek ücret ödeyerek tavuk yetiştiriciliği konusunda uzman ve deneyimli kişiler çalıştırılmalıdır.

3.2. Araştırma Faaliyetleri

Yem maliyetlerini düşürücü, verimi artırıcı, fire ve benzeri kayıpları azaltıcı araştırmalar yetersizdir. Bu konuda araştırmalar yapan Bolu-İstanbul hattında faaliyet gösteren kanatlı

entegre firmaların kurmuş olduğu Kanatlı AR-GE A.Ş. ile Tavukçuluk Araştırma Enstitüsü ve Üniversitelerde yapılan çalışmalar yeterli olmamaktadır.

Öneri

Kanatlı AR-GE A.Ş benzeri kuruluşlar çoğaltılmalıdır. Üniversitelerin, Bakanlığın Araştırma Kuruluşlarının ve sivil toplum örgütlerinin AR-GE konusunda işbirliği ve bilgi paylaşımı sağlanmalıdır. Bu tür pahalı araştırmalar devlet tarafından subvanse edilmeli, firmaların AR-GE amaçlı harcamalarına yeterli kaynak desteği yapılmalıdır. Araştırma konuları probleme dönük ve sahaya kolaylıkla aktarılabilir nitelikte olmalıdır.

3.3. İhracatın Geliştirilmesi

AB'ye uygunluk norm numarasının alınması ve ülkemizin Kalıntı İzleme Planının onaylanması sonrasında Türkiye'nin AB'nin ithalat yapabileceği üçüncü ülkeler listesine girmesiyle birlikte ihracatımızda bir sıçrama yaşanabilir. Ancak üretimdeki yüksek maliyetler ihracatımızı olumsuz etkilemeye devam edecektir.

Kanatlı eti ihracatına AB Ülkelerinde 310 $/Ton, ABD 600 $/Ton civarında yüksek sübvansiyonlar uygulanmaktadır. Ülkemizde ise ihracat sübvansiyonu (Ele geçen net miktar olarak), kanatlı etinde 26 $/Ton, 1000 adet yumurtada 4,7 $'dır.

Öneri

Dış pazarlarda bu ülkelerle rekabet edebilmemiz için mevcut ihracat iadelerine ek olarak; Piliç etine 300 $/Ton, civcive 25 $/1000 adet, kuluçkalık ve damızlık yumurtaya 20 $/1000 adet, sofralık yumurtaya 10 $/1000 adet ihracat iadesi verilmelidir.

Mısır ve soya ithalatından alınan Gümrük Vergileri bir fonda toplanmalı, bir kısmı kanatlı etine ve yumurtaya ihracat iadesi olarak, kalanı mısır ve soya üreticisine prim şeklinde verilmelidir.

Tüm kanatlı ürünlerinin pazarlanmasında yakın komşularımız hedef kitle olarak ele alınmalıdır. Dünya tavuk eti dış ticaretinin 1/3' ünün yakın komşularımıza yapılması ve bu ihracatta Türkiye'nin payının %0.1'in altında olduğu düşünülürse konunun önemi daha iyi anlaşılacaktır.

3.4. AB Standardlarında Üretim Sağlanması ve Yaygınlaştırılması

Türkiye' de kanatlı hayvan sektöründe faaliyet gösteren bir çok firma, teknoloji transferi ve kullanımına ilişkin olarak AB üyesi ülkeleri yakalamış, hatta 4 piliç, 2 hindi kesimhanesi AB'ye uygunluk onayı alma aşamasında olmalarına rağmen, ürünlerin hijyenik kalitelerinde aynı standartlara henüz ulaşılamamıştır. Sektörde düşük kaliteli üretim yapan kuruluşların varlığı ve bunların hijyen kurallarından uzak ürettikleri kanatlı etleri modern kuruluşları da olumsuz etkilemektedir.

Hayvan refahı ile ilgili olarak Avrupa Birliği ülkelerinde tavukların doğal davranış özelliklerini sergileyebilmelerini sağlayan klasik kafeslere alternatif modifiye kafesler, kuşluklu ve tünekli sistemlerin uygulanması başlamıştır. 2013 yılından sonra geleneksel kafeslerin kullanımı yasaklanacaktır. Bu gelişmelere paralel olarak yakın gelecekte Türkiye yumurta tavukçuluğunda da bir teknoloji değişimi yaşanacaktır.

Öneri

Bu tür sakıncalı tesislerin uygun hale getirilmeli, konu ile ilgili mevcut yönetmeliğin eksik ve hatalı kısımları AB direktiflerine uyumlu hale getirilerek etkin bir şekilde uygulanmalıdır. AB standardlarında üretim yapan kesimhanelerin bu ruhsata sahip olmaları ihracat açısından atılması gereken önemli adımlardan birisidir. AB' ye giriş için aday olduğumuz dönemde, başta piliç ve hindi eti olmak üzere bütün kanatlı ürünlerinin ilgili yönetmeliklere uygun kesimhanelerde işlenmesini ve kapalı ambalajda satılmasını sağlayacak tedbirlerin tedricen alınması ve sıkı bir şekilde kontrolü gereklidir. Bu amaçla eski teknolojiye sahip kesimhanelerin yenilenmesi için gerekli kolaylıklar sağlanmalıdır.

Hayvan refahı ile ilgili olarak yumurta tavukçuluğunda teknoloji üretimi ve değişimi teşvik edilmeli, altyapı hazırlıklarına başlanmalıdır.

Kalıntı izleme mevzuat çalışmaları ve antibiyotik kalıntı takibi kanatlı kesim hanelerinin AB standardlarına uygunluk ruhsat numarası alabilmesi için önemlidir. Buna uygun bir yönetmelik çıkarılmalı, yönetmelik kurallarının uygulanıp uygulanmadığını takip için gerekli laboratuarlar kurulmalıdır.

3.5. Gıda Güvenliği

Halk sağlığının korunması ve ekonomik kayıpların en az düzeye indirgenmesi için kanatlı etleri ve yumurtası, ulusal ve uluslararası mevzuatın öngördüğü şekilde kontrolden geçirilmemektedir.

Öneri

Üretimin tüm aşamalarında HACCP ve GMP gibi gıda güvenirliliği ve kalite kontrolünü sağlayan sistemlerin yaygın biçimde kullanılması için işletmeler teşvik edilmelidir. Sadece ürün işleme aşamasında değil, kümesten sofraya gıda güvenliği konularını da dikkate alarak üretimin tüm aşamalarında bu konulara yeterince önem verilmelidir. Bu uygulamaların yaygınlaşması uluslararası ticarette rekabet gücümüzün artmasına neden olacaktır. Özellikle belirli bir kapasitenin üstünde olan işletmelerde bu uygulamaların zorunlu hale gelmesi hem rekabet gücümüzün artması hem de kaliteli ürün tüketme yönünden oldukça faydalı olacaktır.

3.6. Laboratuar Olanaklarının Geliştirilmesi

Kanatlı hastalıklarının teşhisi amacıyla hizmet veren laboratuarların alt yapı ve donanımlarının yeni gelişme ve teknolojik imkanlar ile yetişmiş personel açısından yetersizlikleri mevcuttur.

Öneri

Mevcut kanatlı teşhis laboratuarlarının teknolojik yönden iyileştirilmesi yanında özellikle kanatlı hayvan yetiştiriciliğinin yoğun olarak yapıldığı bölgelerde yeni laboratuarlar kurulmalı ve buralarda görev yapan uzmanların eğitilmeleri, uzman kadroları takviye edilmelidir.

3.7. Yumurta Sanayi

Yumurtada yıl içinde arz fazlalığı olduğu dönemler giderek artmakta, bunun sonucu yaşanan aşırı fiyat dalgalanmaları sektörü yıpratmaktadır. Arz fazlası olan dönemlerde yumurtayı işleyerek dayanıklılığını ve depolama süresini uzatacak sanayi kuruluşlarına ihtiyaç vardır.

Ülkemizde küçük kapasiteli bir kaç tane yumurta işleyen sanayi tesisi kurulmuş ise de yeterli değildir.

Öneri

Endüstri ürünü (pastörize, likit ve toz) yumurtanın kullanımını yaygınlaştırmak için güçlü bir tanıtım yapılmasına ve yumurtayı işleyecek yeterli kapasitede sanayi tesislerinin kurulmasına ihtiyaç vardır. Yumurta sanayinin yanında arz-talep dengesini sağlayarak üretime istikrar getiren entegrasyonlar sağlanmalı ve teşvik edilmelidir.

3.8. Değişen İklim Koşulları

Dünya ikliminin giderek ısınmakta olduğu bilinmektedir. Bunun üretim ve verimlilik üzerine olumsuz etkileri giderek artmaktadır.

Öneri

Türkiye'de sıcak iklim tavukçuluğunun alt yapısını hazırlamalıdır. Kümeslerde klimalandırma yatırımlarına önem verilmeli, üretimde kullanılan hibritlerin sıcağa dayanıklılığını artırmak için gerekli araştırmalar yapılmalıdır. Aksi taktirde verim düşüklüğü ve ölümlerin artmasıyla maliyet yükselecektir.

3.9. Tüketim

Kanatlı sektörünün diğer önemli bir sorunu pazarlamadır. Halen başta piliç ve hindi eti olmak üzere üretilen kanatlı eti ve ürünlerinin tamamına yakın bir kısmı iç piyasada tüketilmektedir. Sektörün büyüme hızı dikkate alındığında ihracat imkanlarının açılmasının yanında, iç piyasadaki tüketimin artırılması da bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Tüketimimiz AB ülkelerinin tüketim miktarlarının çok altında, hatta yarısı kadardır. Tüketimin artırılmasının gelir düzeyi ile yakın ilişkisi olduğu bilinmekle beraber, tavuk eti ve yumurtanın insan sağlığı açısından önemli ve ekonomik birer kaynak olduğu ülkemiz insanına yeterince duyurulması halinde tüketimi artırıcı etki yapacağı muhakkaktır.

Öneri

Kanatlı ürünlerinin tanıtım faaliyetlerinde insan beslenmesindeki önemi üzerinde durulmalıdır. Tüketimi artırmada promosyonun etkisinden yararlanmak için bir kampanya düzenlenmesi, bu kampanyada, süt ve mercimek tüketimini artırmada olduğu gibi Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın önderliğinde koordinasyonun sağlanarak üretici firmaların katılımının temin edilmesi mümkün ve gerekli görülmektedir.

Basın ve yayın kuruluşları aracılığı ile tavuk eti ve özellikle yumurta tüketimi ile ilgili olumsuz haber ve yorumlar yapılmaktadır. Tüketime olumsuz etkileri olan ve bilinçsiz yapılan bu yorumların önüne geçilmelidir.

3.10. İşletme Yeri Seçimi

Türkiye'de kanatlı hayvan yetiştiriciliğinin belli bölgelerde büyük yoğunluk kazanması bulaşıcı hastalıkların kolayca yayılmasına neden olmaktadır. Özellikle salgın hastalıkların

kontrolü bakımından kurulacak damızlık tesisler ve yetiştirici kümesleri için yer seçimi büyük önem taşımaktadır. Bu amaçla, çevresinde kuluçkahane, kümes veya kesimhane olmayan, hijyenik açıdan kirletici yapı ve tesislerden yeterince uzak, mümkün olduğunca izole bir yerde yatırım yapan damızlık işletmeleri ve kanatlı üreticilerini koruyan bir yasal düzenleme bugüne kadar yapılamamıştır. Yönetmeliklerle bazı koruma şeridi tesisi gayretleri bulunmakla beraber yeterli ve etkili değildir. Koruma bandını ihlal eden yapılarla ilgili davalar yıllarca sürmekte ve istenen sonuç alınamamaktadır.

Öneri

Yeni kurulacak her türlü tarımsal tesis için Tarım İl Müdürlüklerinden izin alınırken, bu sırada koruma bandı öncelikle dikkate alınmalı, ayrıca verimli tarım arazilerinin üzerine kümes tesis edilmesi önlenmeli, verimsiz ve işlenemeyen araziler üzerine bu tür tesislerin yapılmasına izin verilmelidir. Bu konuda yeni yasal düzenlemelere ihtiyaç vardır.

3.11. İşletme Kapasitesi

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı verilerine göre kanatlı işletmelerinin büyük çoğunluğu ekonomik kapasitelerin altındadır.

Entegre hindi üretiminin yapıldığı bölgelerin genelde entegre piliç eti üretim alanları olması nedeni ile piliç kümeslerinin bir kısmı hindi eti üretimi amacı ile kullanılmakta, bu da modern kümeslere olan gereksinimi artırmaktadır.

Öneri

Teknolojinin tam anlamı ile kullanılabilmesi ve ekonomik bir üretim için kurulu kümes kapasitelerinin en az 15 bin olması gerekmektedir. Hindi üretimi amacıyla tesis edilmiş modern kümeslerin artırılmasına gerek vardır.

3.12. Yetişmiş Personel

Kanatlı sektörünün diğer önemli bir sorunu hemen her alanda yetişmiş eleman eksikliğidir. Sektörün kendine özgü yapısı nedeni ile Veteriner ve Ziraat Fakülteleri eğitim ve öğretiminde lisans düzeyinde yer alan ders ve konular oldukça yetersiz kalmaktadır. Fakültelerin ders müfredatı içinde kanatlı ile ilgili ders ve konuların toplama oranı % 2-3'leri maalesef geçmemektedir. Üniversitelerde doğrudan kanatlı sektörü ile ilgilenen akademisyen sayısının azlığına bağlı olarak Türkiye' de Üniversiteler ve özel sektör tarafından bilgi ve teknoloji üretimi son derece yetersizdir. Üniversitelerde kanatlı sektörüne yönelik spesifik uzmanlık alanlarında (besleme, teşhis, sağlık koruma, kanatlı eti hijyeni ve muayenesi vb.) gereksinim duyulan eleman açığını giderecek lisans üstü programlar yeterli değildir.

Öneri

İlgili fakültelerin bu konuya eğilerek ders programlarına gerekli ilaveleri yapmaları yararlı olacaktır.

3.13. Üretici Birlikleri

Tavukçuluk sektörünün sorunlarını sahiplenecek az sayıda dernek ve danışma kurulu mevcut olsa da diğer kanatlı sektörünün sorunlarını gündeme getirecek bir birlik bulunmamaktadır.

Öneri

Kanatlı eti ve yumurta konusunda üretim planlamasından ve pazarlamaya kadar etkin rol oynayacak Tarımsal Üretici Birliklerinin kurulmasına gereksinim bulunmaktadır.

3.14. Dışa Bağımlılık

3.14.1. Damızlıkta Dışa Bağımlılık

Tavukçulukta ve hindicilikte ebeveyn ve büyük-ebeveyn bakımından dışa bağımlılık halen devam etmektedir. Her yıl damızlık ve kuluçkalık yumurta veya civciv ithal edilerek sektörün ihtiyacı karşılanmaktadır. Her hangi bir ticari ambargo uygulanması veya hastalık nedeniyle karantina uygulanan ülkelerden ithalatın yapılamaması gibi durumlarda tavukçuluk sektörünün kısa sürede darboğaza girmesi kaçınılmaz olacaktır. Son yıllarda damızlık ithal ettiğimiz ülkelerin bir kısmında ortaya çıkan hastalıklar nedeniyle canlı kanatlı hayvanların ve ürünlerinin ithalatının yasaklanması, damızlık ihtiyacı olan firmalarımızı ciddi sıkıntılara sokmuştur.

Tavukçulukta damızlık ırk araştırmaları ve üretiminin pahalı yatırımları ve çok özel uzmanların istihdamını gerektiriyor olması, bu konuda yapılacak kamu ve özel sektör yatırımlarını olumsuz yönde etkilememelidir.

Öneri

Sektörün damızlık konusunda dışa bağımlılıktan kurtarılabilmesi için, saf hatlardan başlayarak kesintisiz üretim zincirinin tüm aşamalarını elinde tutacak kamu veya özel sektör ıslah işletmeleri oluşturulmalıdır. Bu kuruluşlar hibe, düşük faizli kredi, vergi muafiyeti gibi teşviklerle desteklenmeli, yatırımlar özendirilmelidir. Uzun süredir Ankara, Selçuk, 19 Mayıs ve Ege Üniversiteleri ve Tavukçuluk Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü eşgüdümüyle yürütülmeye çalışılan bu tür projelerin etkili bir sonuca ulaşabilmeleri için ilgili fonlardan hibe şeklinde destekler sağlanmalıdır.

3.14.2. Aşı, İlaç, Yem Katkı Maddeleri ve Ekipmanlarda Dışa Bağımlılık

Sektörde kullanılan aşıların tamamı ithal aşıdır. Türkiye genelinde kullanılan yem katkı maddelerinin % 70'lik kısmı kanatlı grubuna aittir ve çoğunluğu ithal edilmektedir. Aşıdan etkili bir şekilde yararlanılması için lokal suşlardan üretilmesi en uygun şekildir. Hindi hastalıklarına karşı özel aşılar Türkiye' de bulunmamakta, bazı hastalıklara karşı ise tavuklarda uygulanan aşılar kullanılmaktadır.

Benzer şekilde, yüksek teknoloji kullanılarak üretilen çeşitli ürünler (aşı, antibiyotik, biyolojik ve kimyasal etkin maddeler, yem katkı maddeleri, büyütme faktörleri, vb.) ve kümes, kuluçkahane, yem fabrikası ve kesimhane ekipmanları da önemli ölçüde yurt dışından satın alınmaktadır.

Öneri

Bakanlığın gerekli teşvikleri sağlayıp, projelendirmeleri yaparak tercihen özel sektörle işbirliği içinde aşı, ilaç ve premiks üretimi için girişimde bulunması, bu konuda yapılacak yatırımları teşvik edici kararların çıkarılması yararlı olacaktır.

3.14.3. Yem Hammaddelerinde Dışa Bağımlılık

Başta mısır ve soya fasulyesi olmak üzere çeşitli yem hammaddeleri de yurt dışından alınmaktadır. Bu durum uluslararası rekabet şansımızı da azaltmaktadır.

Öneri

Mısır ve Soyanın ihtiyaca yeterli miktarda yurt içinde üretilmesini temin için, teşvik primi ödenerek üretim cazip hale getirilmelidir. Alternatif ürün projesi kapsamındaki ürünler listesindeki yem hammaddeleri mısır, triticale, sorghum gibi ürünlere öncelik verilmeli ve desteklenerek üretiminin artırılması sağlanmalıdır.

3.15. Organik Kanatlı Yetiştiriciliği

Kanatlı işletmelerinin gelirlerini artırmanın önemli bir yolu yeni ve alternatif ürünleri piyasaya sunabilmektir.

Öneri

Günümüzde organik yumurta ve kanatlı eti üretimi yetiştiricililer için önemli bir avantaj olabilir. Tarımsal üretimle birlikte düşünülmesi gereken organik üretim ihracata dönük olarak düşünüldüğünde kanatlı hayvan yetiştiricileri için önemli bir gelir kapısı olacaktır. Bunun yanında klasik üretimde de alternatif gelir kaynakları aranmalı, alternatif et ürünleri imali, ambalaj ve pazarlanması, yan ürünlerin değerlendirilmesi, çevre sağlığı veya planlanması gibi bir çok konuda yönlendirici bir rol oynayacaktır. Organik olarak kanatlı eti ve yumurta üretimi konusunda yapılan çalışmalar var ise de geliştirilmeye muhtaçtır. Bu konuda üretim yapan ve bu üretimi denetleyen örnek firmalara ihtiyaç vardır.

3.16. Sözleşmeli Üretim Modeli

Etlik piliç yetiştiricilinin günümüz yapısına gelmesinde sözleşmeli üretim modelinin önemli bir katkısı olmuştur.

Öneri

Türkiye koşullarında ekonomik istikrarı sağlama, üretim planlaması ve güvenli gıda üretimine katkı sağlama bakımından sözleşmeli üretim teşvik edilmelidir.

4. DİĞER KANATLILAR VE TAVŞAN YETİŞTİRİCİLİĞİ

4.1. Bıldırcın Yetiştiriciliği

4.1.1. Mevcut Durum

Kanatlı kümes hayvanlarına diğer bir seçenek bıldırcındır. Bıldırcın gerek av hayvanı olarak, gerekse et ve yumurta verimi yönünden alternatif bir protein kaynağıdır. Türkiye'de entansif bıldırcın yetiştiriciliği 1970'lerden beri yapılmaktadır. Yer yer üretimin henüz talebi karşılayacak düzeyde olmadığı görülmektedir. Ayrıca, ürünlerinin tüketici tarafından tedavi amaçlı kullanılması özel bir gıda olma özelliği kazanmasına neden olmaktadır. Bu nedenlerden dolayı bıldırcın işletmelerinin halihazırda diğer kanatlı işletmelerine oranla ekonomik verimliliği daha yüksektir. Yarı modern tarzda teknoloji üretimi mevcut olsa da genel olarak işletme büyüklükleri de teknoloji kullanımına müsait büyüklükte değildir. Türkiye' de bıldırcın kesimine dönük teknoloji üretimi son derece yetersizdir. Kesim makinesi, haşlama kazanı, yolma makinesi gibi araçlarda, modern olmayan bir teknoloji hakim durumdadır. Üretim ve kesim bu araçlarda yapılmaktadır.

Ayrıca damızlık olarak geliştirilmiş, iri genotip sağlamada üreticilerin sıkıntıları bulunmaktadır. Yem konusu da halen sorun durumundadır. Çünkü üreticilerin entegrasyon ya da birlik-

te hareket edebilecekleri bir yapıya kavuşturulamamıştır. Ayrıca kuluçka makinesi, barınak ve ekipmanları konularında kalite yetersizliği vardır.

4.1.2. Üretim

İstanbul, Ankara, Bursa, Eskişehir, Mersin, Konya gibi iller başta olmak üzere tavukçuluk yapılan birçok yerde bıldırcın da üretilmektedir. Ayrıca Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na bağlı araştırma kuruluşlarında ve çeşitli üniversitelerin ilgili fakültelerinde de bıldırcın yetiştiriciliği yapılmaktadır.

4.1.2.1. Üretim Miktarları

Bıldırcın ülkenin birçok yerinde yetiştirilmesine rağmen pazar darlığı ve kontrollü bir üretim olmayışı nedeniyle sağlıklı sayılardan söz edilememektedir.

4.1.3. Dış Ticaret Durumu

Bıldırcın yetiştiricileri genelde damızlıklarını da, ürünlerini de iç pazarda tüketime sunmaktadır. Bu nedenle dış satım yoktur. Bazı üreticiler tarafından zaman zaman dışarıdan damızlık yumurta getirilmektedir.

4.1.4. Yurt İçi Tüketim

Üretimin tamamı yurt içinde tüketilmektedir. Ancak özellikle canlı ağırlık yönünden diğer kanatlı kümes hayvanlarından küçük olması ve satış fiyatının eşit ağırlık için bıldırcın yönünde yüksek olması iç tüketimde bu hayvandan yeterince yararlanılmasını engellemektedir. Genellikle lüks lokantaların yemeği olma özelliğini taşımaktadır.

Son yıllarda özellikle yumurtasının tavuk yumurtasından çok daha yüksek bir fiyatla alıcı bulduğu görülmektedir. Ancak bu tüketimin bıldırcın yumurtası yeme isteğinden çok, halkın sağlık koruma için hastanelerden daha farklı bir yol arayışının bir sonucudur.

4.1.5. Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Geçmiş yıllara göre kısmen bir ilerleme sağlanmışsa da bıldırcın tüketimi istikrarlı bir gelişmeyi sağlayacak düzeyde değildir. Bazı sağlık sorunlarına iyi geldiği kabul edildiği için yumurta tüketimi artmakta ise de bu isteklerin sürekliliği yoktur. Et tüketiminde ise tavuk fiyatları esas alındığı için tüketici bıldırcını tercih etmemektedir. Pazar ancak fiyat düşüşleri ile açılabilecektir.

Öneriler

1. Karlılığın artırılması için damızlık hayvan ve yem üretiminden pazarlamaya kadar üretim tam entegre olarak düşünülmelidir.
2. Bıldırcınlarda et ve yumurta veriminin iyileştirilmesine yönelik çalışmaları teşvik etmeli ve desteklemelidir.
3. Tüketimi teşvik edici tanıtım faaliyetleri ve alternatif tüketim modelleri artırılmalıdır.
4. Bıldırcın sadece gıda üretim sektöründe yer almamalı, aynı zamanda avlaklara salınacak bir av hayvanı olarak da değerlendirilmesi teşvik edilmelidir.

5. Bıldırcın ürünleri iç piyasada henüz tam anlamı ile tanınmadığı gibi, özelikle Ortadoğu ülkeleri en büyük alıcı durumundadır. Buna dönük olarak düşünüldüğünde kapasite artırımı yönünden bıldırcın yetiştiriciliğinin geleceği bir hayli açıktır. Ancak pazar durumu çözümlenmeden yeni işletmelerin kurulması ve üretimin artması durumunda diğer kanatlı sektöründe karşılaşılan sorunlar ile karşılaşılabilecektir. Özellikle yeni kurulacak işletmelerde mutlaka AB kriterlerine uygunluk aranmalıdır.

4.2. Ördek ve Kaz Yetiştiriciliği

4.2.1. Mevcut Durum

Dünyada birçok ülkede kaz ve ördek yetiştiriciliği hayvancılık işletmeleri arasında önemli bir yer tutmasına rağmen Türkiye'de uzun yıllardan beri hala aile tipi işletme şeklinde yapılmaktadır ve gereken ilgiyi görmemektedir. Genelde et, yumurta, tüy, yağ ve süs hayvanı olarak yetiştirilen bu kanatlılar soğuk iklim şartlarına çok dayanıklı olduğu ve etinin yağlı olması dolayısıyla kalori bakımından zengin olduğu için Rusya gibi ülkelerde tüketimi tavuk eti tüketiminden sonra gelmektedir. Türkiye'nin Kars ve Erzurum gibi bölgeleri de iklimin soğuk olması bakımından Rusya'ya benzerlik göstermektedir. Bu ve buna benzer bölgelerde kaz ve ördek yetiştiriciliği geliştirilebilir. Özellikle son yıllarda bazı Avrupa ülkelerinin taleplerindeki artışa paralel olarak Türkiye'de de dikkat çekmeye başlamıştır. Özellikle soğuk iklimlerde kolaylıkla üretilebilmesi bu hayvanlara bir avantaj getirmektedir.

4.2.2. Üretim

Kaz özellikle Kars, Erzurum gibi soğuk bölgeler başta olmak üzere, Türkiye'nin hemen her bölgesinde yetiştirilir. Ördek ise halk elinde Türkiye'nin her bölgesinde rahatça üretilen bir hayvandır. Antalya ve Ankara' da Pekin ördeğinin, Kastamonu'da Muskovi ördeğinin ticari amaçla üretilme çalışmaları yapılmaktadır. Gerek kaz, gerekse ördek halk elinde ve ciddi bir ticari amaç gözetmeden, yalnızca ailenin kendi gereksinimlerini karşılamak amacıyla üretildiği için özel bir barınak ve teknoloji kullanılmamaktadır. Ancak bu işi ticari olarak yapmayı planlayan girişimciler vardır ve bunlar Üniversitelerdeki konunun uzmanı öğretim üyelerinin önerileri doğrultusunda özel barınaklar ve teknolojiyi oluşturmayı düşünmektedirler.

Ördek ve kaz için başlıca verim ettir. Ancak Türkiye'de özellikle ördek etinde hissedilen koku et talebini düşürmektedir. Son yıllarda özellikle tüy ve karaciğere yurt dışı talep olduğunun duyulması ördek yetiştiriciliğini bu yönlere doğru kaydırmaktadır. Bunun yanı sıra ördek halk tarafından biraz da alışkanlık olarak dere ve göllerde süs amaçlı üretilmeğe devam etmektedir. Özellikle Pekin ördeğine bu amaçlı talepler dikkat çekicidir. Kaz eti ise özellikle soğuk bölgelerin halkı tarafından kış mevsimlerinin başlıca protein enerji kaynaklarından biri olarak tüketilmektedir. Ayrıca kazın yağı da halkın severek tükettiği bir üründür. Aşağıda Türkiye'nin yıllar üzerinden ördek ve kaz varlığı verilmiştir:

Tablo 5. Türkiye'nin Ördek ve Kaz Varlığı (Adet)

Yıllar	Ördek	Kaz
1996	1.094.000	1.642.000
1997	1.829.000	1.795.000
1998	1.339.000	1.771.000
1999	1.295.000	1.671.000
2000	1.104.000	1.497.000

Kaynak: DİE

Kaz ve ördeklerde üretilen ürün tip ve miktarları ile ilgili sağlıklı bir istatistik bulunamadığı için gerek üretilen miktar, gerekse tüketim hakkında bir şeyler söylenememektedir. Ancak son yıllarda avlaklara ördek ve kaz konulmasına yönelik yaklaşımlar da görülmektedir.

4.2.3. İç Tüketim

Yurt içinde üretilen ördek ve kazların eti ve yağı tamamen iç tüketime sunulmakta, çoğu kez aileler ürettiklerini kendileri tüketmektedirler. Tüylerinin ise sağlıklı şekilde değerlendirildiğini söylemek bugün için zordur. Yumurtaları ise kuluçkalık olarak kullanılmaktadır.

4.2.4. Dış Ticaret

Bu konuda kayda değer bir bilgi yoktur. Üretim kısıtlı olduğu için henüz dış ticaretin söz konusu olmadığı tahmin edilmekte, ancak yakın bir gelecekte bu konuda açık bir pazardan yararlanma olanağı var gibi görünmektedir.

4.2.5. Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Kaz ve ördek yetiştiriciliği dünya ülkelerinde oldukça ciddi bir biçimde yapılmaktadır. Rusya gibi komşu ülkelerimizde tavuktan sonra en çok tüketilen kanatlı hayvan olduğu bilinmektedir. Türkiye de bu hayvanların kolaylıkla üreyebildiği ve yaşayabildiği bir ülkedir. Bu hayvan türlerinin ticari olarak yetiştirilebilmesi için;

Öneriler

1. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bünyesinde kaz ve ördek yetiştiriciliği konusunda eğitim görmüş uzman kişilerden oluşan bir ünite oluşturulmalıdır.
2. Türkiye'de kaz ördek yetiştiriciliği için uygun bölgelerin saptanması, uygun ırkların belirlenmesi ve uygun yetiştirme şeklinin tespit edilmesi çalışmalarına başlanması gerekmektedir.
3. Yerli ırkların ıslahı ile ilgili üniversitelerin projeler hazırlaması teşvik edilmeli ve yapılan ciddi projeler desteklenmelidir.
4. Kaz ve ördek yetiştiriciliğinin yaygınlaştırılması ve kaz ve ördek eti üretim ve tüketiminin özendirilmesi için gerek yazılı ve görsel medya aracılığıyla gerekse kitapçık, broşür ve seminerler düzenlenerek yetiştiricilik, pazarlama ve hastalıklar hakkında aydınlatıcı bilgiler içeren programlar yapılmalıdır.
5. Ördek ve kaz etinin yurt içinde değişik kampanyalar ile tanıtımının yanında elde edilen ürünlerin ihracat yolları araştırılmalıdır. Kaz ciğeri üretimi gibi lüks gıda tüketimine yönelik taleplerin araştırılması, teşvik edilmesi ve desteklenmesi gerekmektedir.
6. Kaz ve ördek üretim işletmelerinin kurulması için Türkiye'nin sosyal ve coğrafik durumu göz önünde tutularak AB yasalarına uygun kriterler belirlenmeli ve işletme izinleri bu kriterlere göre verilmelidir.

4.3. Devekuşu Yetiştiriciliği

4.3.1. Mevcut Durum

Dünya' da ki gelişimine bağlı olarak Türkiye'de de devekuşu yetiştiriciliği son on yılda oldukça hızlı bir gelişme göstermiştir.

4.3.2. Üretim

Başlıca Antalya, Denizli, Kırşehir, Konya, Bursa, Van, Kayseri, Ankara, Balıkesir, Gaziantep, Şanlıurfa illeri olmak üzere Türkiye' nin bir çok ilinde üretim yapılmaktadır. DPT'nin açıklamalarına göre ülkemizdeki devekuşu işletme sayısı 250 adedin üzerindedir. İşletmelerin tamamının damızlık yumurta ve civciv üretimine dönük görünmesi, et ve deri gibi ürünlerin pazarlamaya dönük projeksiyonlarının yapılmaması ve damızlık materyale olan talebin giderek azalması ile birlikte sektör duraklama noktasına gelmiştir. Öncelikle halihazırda iç içe bulunan damızlıkçı işletme, kuluçkahane, büyütme ünitesi gibi oluşumların birbirinden ayrılması ve canlı güvenliği başta olmak üzere hayvanların fizyolojik ihtiyaçlarına uygun olarak barınakların yeniden organize edilmesi sağlanmalıdır.

4.3.3. Tüketim

Şu anda üretici adayı firmalar, damızlık alıp yüksek fiyatla iç pazarda yavru satmayı amaçlamaktadırlar. Yurt içi ve yurt dışından yoğun bir hayvan alımı yapılmaktadırlar. Et üretimi amaçlanmadığından henüz devekuşu etinin yurt içinde yaygın olarak tüketileceği aşamaya gelinmemiştir. Devekuşu etinin kırmızı etin 2-3 katı fiyatla satılıyor olması, et standardının oluşmaması iç tüketim ve ihracat şansını azaltmaktadır.

4.3.4. Dış Ticaret Durumu

Giderek azalmakla birlikte damızlık yumurta, yavru, ergin hayvan ve damızlık hayvan ithalatı devam etmektedir. Planlı bir üretim yapılmadığından ihracat yapma şansı bulunmamaktadır. Ülkede devekuşu sektörünün önünün açılabilmesi için üretim et ve deri üretimine dönük olarak düşünülmeli ve hedef kitle olarak bu konuda en büyük alıcı Avrupa ve ABD seçilmelidir. Bu konuda İsrail oldukça güzel bir örnektir. Dini nedenlerden dolayı kendi halkı devekuşu eti tüketmeyen İsrail güney Afrika'dan sonra dünyanın en büyük devekuşu üreticisidir. Ürettiği et ve deriyi hiç işlemeden ihraç etmektedir.

4.3.5. Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Devekuşu yetiştiriciliği Türkiye'de gerekli altyapı oluşturulmadan başlatılmış üretim dalıdır. Her ne kadar ilk başlayanlar reklam mahiyetindeki yayınlar, Tarım ve Köyişleri Bakanlığının teşvik edici açıklamaları ile hızlı bir gelişim göstermişse de bunun kendisine bir iş kolu arayan girişimcileri yanlış yönlendirdiği görülmektedir. Çünkü yapılan incelemeler bu hayvanların maliyetinin ilk açıklamalar kadar düşük olmadığını, ürünlerinin ise iç pazarda yer alma şansının çok sınırlı olduğunu göstermektedir. Yeni girişimcilere hayvan ya da yumurta satan yabancı firmalar ise hiçbir şekilde pazarlamada güvence vermemektedirler. Ayrıca, Türkiye'de bu hayvanların kesimi için uygun teknolojide kurulmuş kesimhane yetersizliği, kuluçka makinelerinin kalitesizliği, üreticilerin konu hakkındaki bilgi eksikliği gibi yetersizlikler de bu hayvanlara yatırım yapanlar yönünden hoş olmayan görüntüler getirmektedir.

Öneriler

Bu konuya ayrıntılı bir ön inceleme yapılmadan girilmiş olmasından kaynaklanan hatalı ve korkutucu gelişmenin önlenmesi gereklidir. Yeni yatırımcılara bu hayvancılıktaki olumsuzluklar açıkça anlatılmalıdır. Başlanmış olan üretimlerin de sınırlı ve programlı hale getirilmesini sağlayacak bir politika belirlenmelidir. Bu sektörün, en azından başlayanların yaşayabilmesi ve gelişmesi için ortadaki sorunları çözmeğe ve eksiklikleri gidermeğe yönelik yollar izlenmelidir.

1. Kontrolsüz ithalatın durdurulması için önlem alınması gerekmektedir.
2. İnsanlarımızın kötü niyetli kişilerin hayali söylemlerine kanmamaları için çeşitli vesilelerle aydınlatıcı, bilinçlendirici açıklamalar yapılmalı, bu konuda Devlet yönlendirici rol oynamalı, eğitici kurslar açmalıdır.
3. Devekuşu yetiştiriciliğini ciddi anlamda plan ve programlı şekilde yapmak isteyen girişimcilere belirli bölgelerde izin verilmeli ve teşvik edilmelidir.
4. Damızlık, kuluçka ve besi işletmeleri birbirinden ayrılmalı, özellikle et üretimi amacı ile genç hayvanlar kullanılmalıdır.
5. Sağlıklı ve uygun teknolojiye sahip kesimhaneler, kuluçkahaneler kurulmalıdır.
6. Deri ve tüylerden gerektiği gibi yararlanmak için modern teknoloji ile donatılmış ünitelerin kurulması gereklidir.
7. Devekuşu hastalıkları ile ilgili laboratuar teşhis metotları geliştirerek bu hayvanlardan yayılması muhtemel salgın hastalıkların önlenmesine çalışılmalıdır.

4.4. Tavşan Yetiştiriciliği

4.4.1. Mevcut Durum

Türkiye'de et üretimine dönük olarak birkaç aile işletmesinin dışında üretim yapan işletme bulunmamaktadır. Bunun yanında son yıllarda yün üretimi amacı ile çok sayıda Ankara tavşanı yetiştiren işletme kurulmuştur.

4.4.2. Üretim

Ülkede çok sayıda Ankara tavşanı yetiştiren işletme mevcut olsa da bunların kuruluş amacı yün üretiminden çok damızlık hayvan satışıdır. Bu nedenle ülke tavşan yünü ve eti üretimine dönük sağlıklı bilgiler bulunmamaktadır.

4.4.3. Tüketim

Bazı dini inançlar gereği ve Kaprofaji (kendi dışkısını yeme) özelliği nedeniyle tavşan eti tüketimi yeterince yaygınlaşmamıştır. Kürkü için fazlaca üretildiği yıllarda da etinin tüketimi sağlanamamış, daha çok et kemik unu üretiminde kullanılmıştır. Oysa hayvansal protein kaynağı olarak önemli bir gıdadır.

4.4.4. Dış Ticaret

1970'li yılların ilk yarısında tavşan kürkünün ihracatının geliştiğini ve yurt içi üretiminin de bu paralelde geliştiğini söylemek mümkündür. Ancak 1975 ve sonraki yıllarda kürk ihracatının durması üzerine tavşan üretim işletmelerinin hepsi kısa sürede üretimden çekilmiştir. Şu anda kayda değer bir ihracat yoktur.

4.4.5. Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Ülke koşullarında ağırlıklı olarak kürk hayvanı şeklinde değerlendirme imkanına sahip olması üretimi sınırlandırmaktadır. Geçmişteki olumsuz deneyim muhtemel yeni bir yatırım girişimini olumsuz etkilemektedir. Ankara tavşanı da yün amaçlı olarak üretilme şansına sahiptir. Ancak, yünün pazarlama koşulları belirsizdir.

Öneriler

1. Her ne kadar yakın gelecekte Türkiye'de tavşan eti tüketiminin yaygınlaşmasının mümkün olmadığı görülüyor ise de Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından tavşan sayısı, işletme sayısı ve tipi, pazarlama ve ihracat imkanları ve yetiştiricilik bilgileri ve buna uygun bölgelerin saptanması ve benzer konularla ilgili çalışmaların başlatılmasında yarar vardır.
2. Kaliteli ve değerli yün elde etmek için Ankara tavşanı yetiştiriciliğinin desteklenmesi ve yaygınlaştırılması amacıyla çalışmaların başlatılmasının yanında Ankara tavşanı yetiştiriciliğinde en önemli zorluk olan ürünün pazarlanması ve ihraç edilmesi sorunun çözülmesi gerekmektedir. Pazarlama konusundaki bu gibi sıkıntıları çözmede devletin üreticiye yardımcı olması gerekir.
3. Et üretimi için yapılan tavşan yetiştiriciliğinde Türkiye şartlarına uygun etçi tavşanların getirilmesi ve yerli ırkların ıslah edilmesi gibi çalışmaların başlatılmasında yarar vardır.

ARI VE İPEKBÖCEĞİ YETİŞTİRİCİLİĞİ VE STRATEJİLERİ

1. ARI YETİŞTİRİCİLİĞİ

1.1. Giriş

Arıcılık; bitkisel kaynakları, arıyı ve emeği bir arada kullanarak, beslenme, sağlığı koruma ve tedavi amacıyla kullanmaktan vazgeçemediği bal, arısütü, propolis, polen, arı zehiri, apilarnil, bal mumu gibi ürünler ile günümüzde arıcılığın önemli gelir unsurlarından olan ana arı, oğul, paket arı gibi canlı materyal üretme faaliyetidir.

Arı varlığı bakımından Dünya'da 2. sırada bulunan ülkemizin; bu kaynağı yeterince değerlendirmesi gerekmektedir. Hem bitkisel üretimdeki yeri (tozlaşma) hem de insan sağlığındaki önemi arıcılığı önemli bir uğraş haline getirmektedir. Ayrıca kırsal kalkınmadaki arıcılığın rolü yadsınamaz.

1.2. Mevcut Durum

Günümüzde gerek gelişmiş gerek gelişmekte olan ülkelerde arıcılık, değişik amaçlarla da olsa, önem verilen bir hayvancılık dalıdır. Arıcılık Avrupa'da genellikle geleneksel bir uğraşı; İspanya, Polonya, Macaristan, Yunanistan, Türkiye gibi ülkelerde kırsal geliri artırıcı bir araç; Uzak doğu, Orta ve Güney Amerika ülkelerinde önemli bir dış gelir kaynağı ve A.B.D., Kanada, Japonya gibi ülkelerde ise ağırlıklı olarak bitkisel tozlaşmada kullanmak amacıyla yapılmaktadır.

Türkiye coğrafyasının genellikle dikkate alındığında, rakım hem batıdan doğuya hem de kuzey-güney doğrultusunda iç kesimlere doğru artmaktadır. Anadolu'nun bu kendine özgü topoğrafik yapısı, çiçeklenmenin farklı bölgelerde yılın değişik dönemlerinde yol açarak ülkemizi arıcılık için uygun bir ekolojiye sahip kılmaktadır. Bu topoğrafik yapısının ve dünya coğrafyasındaki konumunun sonucu olarak dünyada mevcut ballı bitki türlerinin 3/4'üne sahip olan ülkemizde doğal arı meralarının dışında tarımsal alanların yonca, korunga gibi yem bitkilerinden; soya fasulyesi, ayçiçeği gibi yağlı tohumlu bitkilerden; elma, narenciye, badem gibi meyve ağaçlarından oluşması Türkiye'nin arıcılıktaki şansını artırmaktadır. Ayrıca, çam, köknar gibi salgı balı kaynağı ağaçlar ile akasya, ıhlamur, Akçaağaç, kestane gibi orman ağaçları da önemli nektar kaynaklarımızdır.

Arıcılık, Anadolu'nun en eski ve en yaygın yapılan üretim etkinliklerinden biridir. Arı gen merkezlerinden biri sayılan Türkiye, 4 milyonu aşan koloni varlığı, 60 bin ton bal ve 4500 ton balmumu üretimi ve 32 milyon $ değerindeki arıcılık ürünü satımı ile sayılı ülkeler arasındadır.

Tablo 1. Çeşitli Ülkelerdeki Koloni Varlığı

Sıra	Ülke	Koloni Sayısı (Bin)	Kg/ Koloni	Koloni/ m
1	Çin	6.898	37,25	0,72
2	**Türkiye**	**4.115**	**14,62**	**5,28**
3	Rusya	3.441	15,98	0,20
4	Etiyopya	3.308	8,46	3,00
5	İran	3.400	8,24	2,07
6	A.B.D.	2.515	35,78	0,25
7	Tanzanya	2.650	10,00	2,80
8	Arjantin	2.900	29,31	0,38
9	İspanya	1.900	16,84	3,76
10	Meksika	1,800	30,66	0,91
11	Mısır	1.570	5,44	1,56
12	O.Afrika.C	1.380	9,42	2,21
13	Kore	1,350	15,18	6,07
14	Polonya	1.300	6,92	4,16
15	Yunanistan	1.250	11,20	9,46
16	Fransa	1.150	13,04	2,08
	DÜNYA	**58,104**		

Kaynak : FAO 2002

Koloni sayılarına baktığımızda 2. durumda gözükmekteyiz. Bal üretiminde de 4. durumdayız. Koloni başına üretim miktarında ise 16 kg ile 8. sırada bulunmaktayız.

Koloni sayısının az yada çok oluşu bir anlamda önem taşımamaktadır. Yoğun üretimde birim başına verim temel ölçüt olduğuna göre, arıcılıkta da bir koloninin bal verimi değerlendirmede en önemli kıstastır. Türkiye, yaklaşık 16,0 kg/koloni bal verimi ile gerilere düşmektedir. Durum irdelendiğinde, diğer nedenler bir yana, km^2 ye düşen koloni sayısının sürekli arttığı görülür. Verimlilikte önemli sıçrayışı 1980-1990 yılları arasında, hem ilkel kovan sayısının %30 azalması hem de modern kovan sayısının yaklaşık 2 katına çıkması sonucu gerçekleşmiştir. 1990 yılından bugüne verimlilikte önemli bir değişim gözlenmezken arı yoğunluğu sürekli bir artış içerisindedir. Bundan özellikle yerel yönetimler ve diğer kaynaklarla arıcı türetilme çabaları çok etkilidir. Yerleşim alanları artarken orman ve çayır-mera alanlarının azalması, pestisit kullanımının ve çevre kirliliğinin artması gibi olumsuz etkiler de Türkiye arıcılığının gelişimini engellemektedir.

1.2.1. Sorunlar

1. Ülkemizde üretilen Damızlık ana arıların bölgesel adaptasyonları sorunlar yaşanmaktadır.
2. Ülkemizde mevcut bulunan yöre arılarının tespit edilerek bu arılardan üstün verimli, hastalıklara dayanıklı arıların elde edilmesi için ıslah çalışmalarının yapılmaması.
3. Ülkemizin yıllık ana arı ihtiyacı 1- 1,5 milyon iken yetiştirilen ana arı sayısı150 bini geçmemektedir.
4. Yurt dışından kaçak ana arı getirilerek dağıtılması.
5. Kovan verim kayıtlarının tutulmaması ve bunun sonucu standardların belirlenmemesi.
6. Değişik kamu ve özel kuruluşlar tarafından kısa süreli kurslarla yeni arıcıların türetilmesi, bedelsiz kovan dağıtımı zaman ve para kaybına yol açılması.

7. Arı yetiştiriciliğinin tek yönlü bal üretimi olarak yapılması polen, propolis, arı zehiri, arı sütü, bal mumu, apilarnil gibi diğer ürünlere yer verilmemesi.

8. Kovan standardları olmasına rağmen, karmaşaya neden olması ve giderleri yükseltmesi nedeniyle uygulanamamaktadır.

9. Hastalıklara dirençli arılar üzerinde çalışılmaması.

10. Arılardan tozlaştırıcı olarak yeterince yararlanılmaması. Bombus arısının örtü altı tarımında daha etkin kullanılmaması.

11. Gezginci arıcıların konaklamada karşılaştığı problemler.

12. Arıların şekerle beslenmesinden kaynaklanan problemler,

13. Temel peteklerin muhafazasında Naftalin kullanımı,

14. Yetiştiricilerin teknik bilgi eksikliğinin yetersiz oluşu.

15. Arıcıların kayıt altına alınmaması.

16. Kafkas arısı gen merkezi olan Ardahan ve Artvin illeri ve ilçelerinde koruma altına alınmış bulunmaktadır. Bu arıların üretim amaçlı olarak kullanılması sonucunda Trakya, Marmara ve Ege Bölgeleri'nde uyum sorunları yaşanmıştır.

Tablo 2. Türkiye Arıcılığının Gelişimi

Yıllar	İlkel Kovan (Bin Adet)	Modern Kovan (Bin Adet)	Toplam (Bin Adet)	İlkel Kovan (%)	Koloni (m^2)
1993	235	3.451	3.686	6,37	4.72
1994	219	3.567	3.786	5,78	4.85
1995	215	3.701	3.916	5,49	5.02
1996	217	3.748	3.965	5,47	5.08
1997	204	3.798	4.002	5,09	5.13
1998	194	4.005	4.199	4,62	5.38
1999	186	4.136	4.322	4,30	5.54
2000	200	4.068	4.268	4,68	5.47

Kaynak : DİE

1.2.2. Çözüm önerileri

1. Her 2 yılda bir ana arı değiştirilmesinin sağlanması. Bakanlıkça uygulanan ana arı desteklemesinde ana arı yetiştiricilerini de içine alacak şekilde uygulama şartlarının iyileştirilerek devam etmelidir.

2. Gezginci arıcıların konaklama ve yer problemlerinde Avrupa ve Amerika modeli uygulanmalı bu konuda yetiştiricilere teşvik ve destekleme uygulanmalıdır.

3. Ülkemizde mevcut bulunan yöre arılarının tespit edilerek bu arılardan üstün verimli, hastalıklara dayanıklı arıların elde edilmesi için ıslah çalışmalarına en kısa zamanda başlanmalıdır.

4. Kovan kayıt sistemi oluşturulmalı ve verim kayıtları tutulmalıdır.

5. Arıcı birlikleri ile birlikte eğitim faaliyetlerine ağırlık verilmelidir.

6. Örtü altı tarımında polinasyonda kullanılan Bombus arısı özendirilmeli ve bu konuda çalışan kuruluşlar desteklenme kapsamına alınmalıdır.

7. TSE standardlarında kovan üretimi sağlanmalıdır.

8. Bal arıcılıkta tek ürün olarak ele alınmaktadır. TKB önderliğinde TAB üyelerinin katılımıyla Ürün çeşitliliğiyle ilgili projeler hazırlanarak hayata geçirilmelidir.

9. Arıcılar çiftçi kayıt sistemine dahil edilerek kayıt altına alınmalıdır.

10. Gen merkezlerinde koruma altına alınmış bulunan Kafkas arılarının üretim amaçlı kullanımının yasaklanarak Ana arı yetiştiren işletmelerde kullanmalarını ve istenilen bazı özelliklerinden dolayı ıslah materyali olarak kullanılması sağlanmalıdır.

11. Bakanlığımızca düzenlenmekte olan arıcılık kursları bundan sonra TAB tarafından Üniversite ve özel sektörde bulunan konu uzmanı kişilerden yararlanılarak Bakanlık gözetiminde açılmalıdır. Arıcılıktaki gelişmeler aktarılmalı ve ihtisas kursları düzenlenmelidir.

1.3. Üretim

1.3.1. Mevcut Durum

Arıcılık, Anadolu'nun en eski ve en yaygın yapılan üretim etkinliklerinden biridir. Arı gen merkezlerinden biri sayılan Türkiye, 4 milyonu aşan koloni varlığı, 60 bin ton bal ve 4500 ton balmumu üretimi ve 32 milyon $ değerindeki arıcılık ürünü satımı ile sayılı ülkeler arasındadır. Türkiye 2002 yılında AB ye 12 bin ton bal satmış ve 23,8 milyon $ döviz kazanmıştır. Türkiye'nin ihracatı Dış Ticaret Müsteşarlığı'ndan alınan resmi rakamlara göre büyük bir sıçrama göstererek 16.105 Tona ulaşmış ve Ülkemize 32,335 Milyon $ döviz getirmiştir.

Diğer önemli bal dış alımcı ülkeler Arap ülkeleridir. Dışalım miktarı bilinmemekle birlikte, bu ülkelerde de büyük dış satımcılar söz sahibidirler ve Türkiye'nin payı en çok %10 tahmin edilmektedir.Türkiye'nin Arap ülkelerine bal dış satımı 1.7 bin ton karşılığında 1,26 milyon $ dır. AB nin öncelikli olarak en büyük üreticisi olduğumuz çam balını, Arap dünyasının da petekli balı tercih etmeleri Türkiye arıcılarını daha da bilinçli yapmaya zorlamalıdır.

Diğer önemli bal dış alımcı ülke ise ABD dir. Türkiye'nin ABD ne 2002 yılındaki ihracatı 2.3 bin ton ve karşılığı da 4,6 milyon $ dır.

Türkiye'nin 2002 yılı itibariyle bal ihracatı aşağıdaki şekilde olup, başata Almanya olmak üzere, İspanya, ABD., Hollanda, İtalya, Belçika, İsveç, Suudi Arabistan, Fransa, İsviçre, Avustralya, Danimarka, Norveç, Yunanistan, Kuveyt, B.Arap Emirlikleri, Avustralya, Japonya, Türkmenistan, Makedonya, Endonezya ve K.K.T.C'ye ihraç edilmektedir.

Tablo 4. Türkiye Bal İhracatı

Sıra	Ülke	Bal Üretimi (Ton)
1	Çin	257,000
2	A.B.D.	90,000
3	Arjantin	85,000
4	**Türkiye**	**60,190**
5	Ukrayna	60,000
6	Meksika	55,189
7	Rusya	55,000
8	Hindistan	52,000
9	Kanada	33,297
10	İspanya	32,000
11	İran	28,045
12	Etiyopya	28,000
13	Tanzanya	26,500
14	Kenya	24,940
15	Brezilya	22,000
16	Almanya	22,000
	DÜNYA	**1,270,002**

Kaynak: FAO 2002

Tablo 3. Dünya Bal Üretimi

Yıllar	TON	DOLAR
1996	4.333	8.616.907
1997	6.857	12.575.548
1998	3.766	7.153.940
1999	3.338	6.153.520
2000	3.514	5.880.000
2001	4.327	6.790.000
2002	16.348	32.834.000
2003	14.940	36.966.000

Kaynak: DTM

1.3.1.1. Sorunlar

1. Ülkemiz mevcut kovan sayısı bakımından dünya sıralamasında ikinci olmamıza karşın bal üretiminde 4. sırada ve koloni başına verimde 8. sırada bulunmaktadır. Diğer arı ürünlerinden propolis, polen, arı sütü, arı zehiri, balmumu, apilarnil de adı dahi geçmemektedir.
2. Birim koloni başına bal üretimi oldukça düşük (16 kg) bulunmaktadır.
3. İhraç edilmek üzere yurt dışına gönderilen ballarda naftalin, antibiyotik ve pestisitlerin çıkması üretim ve pazarlamayı olumsuz yönde etkilemektedir.
4. Balın kendisinin organik olmasına rağmen organik bal üretimi (ekolojik) için önemli ölçüde çalışmalar yapılmaktadır.
5. Belirli standardlarda arı ürünleri üretilememesi, gerek yurt içinde gerekse yurt dışına pazarlanmasında büyük sıkıntılara yol açmaktadır.
6. Kovan standardının tam olarak uygulamaya yansımaması üretime bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır.
7. Hormonsuz bitkisel üretimin yapılabilmesi için örtü altı tarımında Bombus arısının etkin olarak kullanılmamaktadır.
8. Üretimi etkileyen problemlerden olan genç ve üstün verimli ana arılar ile çalışılmaması.
9. Sahte bal üreticileri ile yeterince mücadele edilememesi.
10. Temel petek üreticilerinin yeterince denetlenmemesi.
11. Medya yoluyla bal tüketimini olumsuz yönde etkileyen yayınların yapılması.

Çözüm Önerileri

1. Arı mera alanları belirlenmeli, verim kayıt defteri her üretici için zorunlu olmalı bu konuda TAB ile koordinasyona gidilerek üniversitelerle ortak çalışmaya gidilmelidir.
2. Üretim hedefi kovan başına 20 kg'ın üzerinde olmalıdır.
3. Organik arıcılığı özendirmek için örnek teşkil edecek pilot havza oluşturulmalıdır.
4. Arı ürünleri analizlerinde mevzuata uygun destekleme uygulanmalıdır.
5. Her 2 yılda bir ana arı değiştirilmesinin sağlanması. Bakanlıkça uygulanan ana arı desteklemesinde ana arı yetiştiricilerini de içine alacak şekilde uygulama şartlarının iyileştirilerek devam etmelidir.
6. Diğer hayvancılık ürünlerinde olduğu gibi ürün etiket sistemi zorunlu olmalıdır.
7. Örtü altı tarımında polinasyon amacıyla kullanılan Bombus arısı üreticileri destekleme kapsamına alınmalıdır.
8. Alternatif tıpta dünyada önemli bir yeri olan Apiterapi konusu ile ilgili bir planlama yapılmalı bu konuda Sağlık Bakanlığı ile ortak projeler oluşturulmalıdır.
9. İhraç balı ve diğer arı ürünleri (arı sütü, arı zehiri, polen, propolis, bal mumu, apilarnil) destekleme kapsamına alınmalıdır.
10. Arı ürünleri tüketimini özendirmek için medya kanalıyla yayınlar yapılmalıdır.

2. İPEKBÖCEĞİ YETİŞTİRİCİLİĞİ

2.1. Mevcut Durum

Yıllardır düşüşte olan yaş koza üretimimiz 2003 yılında yükselişe geçmiş ülkemizde 24 ilde 2758 aile tarafından 5094 kutu ipekböceği beslemeye alınarak 169 ton yaş koza üretilmiştir (Tablo 5). Yaş koza üretimimiz geçen yıla göre %69.9 artmıştır. Yaş koza ortalama fiyatı 10.000.000 TL/kg olarak gerçekleşmiştir. Üreticinin gayri safi geliri yaklaşık 1.69 Trilyon TL olmuştur. Yaş kozanın ipek halı haline geldiğinde 14 kat katma değer kazandığı göz önüne alınırsa bu rakam 23.6 trilyonu bulur. Üretimde en çok payı olan il ise 44,335 kg ile Bilecik'tir. Bu oran %26 dır. İkinci sırada %21,61 kg ile Antalya gelmektedir.

2002 yılında ilkbahar besleme döneminde 2356 üretici, 3885 kutu ipekböceği tohumu beslemeye alarak 100 ton yaş koza elde etmiştir. 2001 yılına göre yaş koza üretimi %115 artmıştır. Üretilen yaş kozanın tamamına yakını Koza Birlik tarafından satın alınmıştır.

2.2. Sorunlar

1. Çin'in üretimini aşırı yükseltmesi sonucu fiyatların düşmesi rekabet şansını azaltmıştır.
2. Zirai mücadele ilaçlarının aşırı ve bilinçsiz kullanımının ipek böcekciliği üretimine verdiği zararlar.
3. İpekböcekçiliği Araştırma Enstitüsünün kapatılması ile gen kaynaklarının korunması problemi.
4. Uzman personelin yetiştirilmemesi, var olan uzman personel sayısının da her geçen gün azalması.
5. Sektörde konu ile ilgili gerek yurt içi gerekse uluslar arası kuruluşlarla işbirliğinin olmaması.
6. Dut alanlarının giderek daralması.
7. Kaçak giren yarı mamul ve mamul ürünler için tedbir alınmaması.

Tablo 5: Türkiye İpekböcekçiliğine İlişkin Veriler

Yıllar	İl Sayısı	Köy Sayısı	Aile Sayısı	Açılan Kutu Sayısı	Ham İpek Üretimi (Ton)	Yaş Koza Üretimi (Ton)
1990	41	1 916	44 541	80544	320	2 189
1991	39	1 635	30 079	50726	230	1 364
1992	32	1 012	17 707	27733	140	791
1993	28	941	14 544	25584	130	723
1994	27	647	12 189	17953	80	459
1995	23	532	7 493	9702	50	278
1996	24	398	5 756	7529	40	217
1997	17	325	3 863	5738	27	162
1998	13	255	3 115	4540	21	137
1999	12	260	3 019	4962	22	135
2000	12	230	2 210	3143	10	61
2001	13	213	1 555	2228	7	47
2002	13	327	2 356	3885	16	100
2003	24	280	2 758	5094	28	169

Kaynak : Bursa İpekböcekçiliği Araştırma Enstitüsü Müdürlüğ ü Bursa Koza Tarım Satış Kooperatifler (Koza Birlik)

2.3. Çözüm Önerileri

1. İpek böcekçiliğini canlandırmak için kredi ve teşvikler uygulanmalıdır.
2. Özellikle İpek böcekçiliği GAP içinde yer alması için desteklenmelidir.
3. Çin ve Hindistan gibi ülkelerden giren mamul ve yarı mamul ürünlerin vergi oranları artırılmalıdır.
4. Milli değerimiz olan mevcut ipekböceği gen kaynaklarının muhafazası için Bakanlık tarafından gerekli düzenlemeler yapılmalı ve bu amaçla Bursa İpekböcekçiliği Araştırma Enstitüsü'nün kapatılması ile ortaya çıkan boşluk giderilmelidir.
5. Kaçak giren yarı mamul ve mamul ürünlerin engellenmesi için gerekli tedbirler alınmalıdır.

ORGANİK HAYVANCILIK

1. GİRİŞ

Yoğun nüfus artışı olan ve gelişen dünyada; gıda tüketiminin artışına bağlı olarak besin maddesi ihtiyacını karşılamak amacıyla tarımsal faaliyetler üzerinde yoğun baskılar oluşmuştur. Yapılan araştırmalar sonucu gelecekte tarımın daha da entansif yapılacağını göstermekte ve beraberinde de ciddi sorunlar getireceği düşünülmektedir. Entansif tarıma paralel olarak ortaya çıkan sorunlara, ekolojik dengenin ve biyolojik gelişimin bozulması, tarımsal ürünlerdeki kimyasal artıkların insan sağlığını tehdit eder hale gelmesi, bitki ve hayvan sağlığının bozulması ve tüm bunlara bağlı olarak üretim maliyetlerinin gün geçtikçe artması vb. örnek verilebilir. Tüm bu nedenlerden dolayı Organik Tarım kavramı son yıllarda ABD, Avrupa, Japonya ve ülkemiz'de tarımsal üretim sistemleri içerisinde büyük bir önem kazanmıştır.

Ülkemiz'de 80'li yılların başlarında ithalatçı ülkelerin ilgili mevzuatına uygun olarak yapılan organik ürün üretimi,ihracatı ve bu konudaki çalışmalar birkaç defa revize edilmiş ve en son mevcut, 11 Temmuz 2002 tarih ve 24812 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Organik Tarımın Esasları ve Uygulamasına İlişkin Yönetmelik" çerçevesinde yürütülmektedir. "Organik Tarım Kanun Tasarısı" 2004 Temmuz ayının başında yasalaşmak üzere Meclis'e gönderilmiştir.

Organik Tarım; bitkisel ve hayvansal üretimleri birlikte içeren karma bir sistem olarak ele alınmakta, dolayısıyla da tarımın iki ana kolundan birisi olan hayvansal üretimin ekolojik dengeyi koruyacak ve biyolojik gelişmeyi sağlayacak şekilde yürütülmesi, hem bu faaliyetlerin devamlılığın sağlanması, hem de insan sağlığının korunması açısından son derece önemlidir.

Organik hayvancılık; yüksek kaliteli, sağlıklı ve risksiz ürünler talep eden tüketici kitlesine yönelik, çevre dostu üretim teknikleriyle kontrollü ve sertifikalı olarak gerçekleştirilen bir üretim faaliyetidir.

Organik hayvancılığın konvansiyonel yetiştiricilikten başlıca farklılıkları aşağıdaki konularda yoğunlaşmıştır. Bunlar:

- Hayvan sağlığı ve tedavi,
- Bakım ve barındırma,
- Organik yemle besleme ve
- Uygun damızlık ve ırk seçimidir.

2. MEVCUT DURUM

2.1. Organik Hayvancılık ve Hayvansal Ürün Üretim Potansiyeli

Dünyada şu an birçok gelişmiş ülkede organik hayvancılığa önemli ölçüde geçildiği görülmektedir. Özellikle süt, et, yumurta ve bal üretiminde önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Ülkemizde; hayvancılıkta organik üretim ilk defa arıcılıkta başlamıştır. 2002 yılında organik arıcılıkta faaliyet gösteren şirket sayısı 152 adet olup organik bal üretimi de 1130 ton dolayındaydı. (TKB-Organik Tarım Sekreteryası) Türkiye'nin yıllara göre organik bal ihracat miktarları Tablo1'de verilmiştir.

Tablo 1. Türkiye Organik Bal İhracatı

Yıllar	1997	1998	1999	2000	Ortalama
Bal (kg)	20 000	105 131	78 700	20 400	56 058
Tutarı ($)	53 453	271 882	183 091	38 202	136 657

Kaynak: Ege İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği Kayıtları, İzmir, Çeşitli Yıllar

Bugün ülkemizde; 2003 yılı Aralık ayı verilerine göre geçiş sürecini tamamlamış 38 çiftçi ile organik et,süt ve yumurta üretimi ve 12653 kovan sayısı ile de organik bal üretimi gerçekleştirilmiştir. Bunun yanında çok sayıda firma, müteşebbis ve yetiştirici birlikleri (Doğan Holding, Iğdır Yetiştirici Birlikleri, Aysüt vb.) organik hayvansal üretim için Kontrol ve Sertifikasyon firmalarına başvurmuşlar ve şu anda geçiş sürecindedirler.

Tablo 2: Ülkemizde Organik Hayvancılık İle İlgili İstatistik Bilgileri

Ürün Adı	Çiftçi sayısı	Sayısı (adet)	Üretim miktarı (ton)	İller
Toplam Kovan Sayısı		12653		
İnek(süt)	6	6	48	İzmir
Dana(et)	6	6	8	İzmir
Buzağı	6	4		İzmir
Koyun(et)	6	98	4	İzmir
Keçi(et)	2	76		İzmir
Tavuk(et)	6	345	0,52	İzmir
Tavuk(yumurta)	6	345	34500 adet	İzmir

Kaynak: TÜGEM Web sayfası, 2003 yılı verileri

2.2. Sorunlar

Türkiye Organik Hayvancılığının Sorunları başlıklar halinde belirtilmiştir.

2.2.1. Organik Hayvancılığa Geçişte Yaşanabilecek Sorunlar

1. Hayvancılık işletmelerinde sürü büyüklükleri ve kapasitelerin yetersizliği,
2. Tarım işletmelerinde geçimlik üretimin esas alınması,
3. Hayvan sağlığına ve refahına yeterli önemin verilmemesi,
4. Üretici örgütlenmesinin yetersizliği,
5. Teknik bilgi ve eleman yetersizliği,
6. Konuyla ilgili araştırmaların sınırlı olması,
7. Teşvik politikalarının oluşturulması ve uygulanmasındaki güçlükler,
8. Kalite-kontrol hizmetlerindeki yetersizlikler,
9. Beslenme alışkanlıkları ve tüketici bilincinin oluşturulamaması,

10. Hayvansal ürün fiyatlarındaki yükselişler,

11. Üretim- Pazarlama Politikalarındaki yetersizlikler,

12. Kişi başına düşen gelire bağlı olarak düşük iç talep,

13. Dış Pazar yönünden önemli rakip ülkelerin olması,

14. Kalıntı analizleri yapacak akredite laboratuarın olmaması,

15. Organik hayvancılığa geçişin bazı sektörlerde(tarımsal ilaçlar, veteriner ilaçları, kimyasal gübre,karma yem ve katkı maddeleri) ekonomik darboğaza yol açması ve önemli istihdam sorunları ile yüz yüze gelinmesidir.

2.2.2. Organik Ürünün Fiyatının Yüksek Olmasının Nedenleri

Üretici ile tüketiciye ulaşma noktasındaki fiyat yüksekliğinden bahsedilerek yurt içindeki talebin artması noktasındaki sıkıntılar mevcut. Üreticiler örgütsüz olduğundan küçük alanlar için denetim ve sertifikasyon kuruluşları ile anlaşmalar maliyet artırıcı bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Organik ürünlerin pazarlanmasında; "Türkiye'de aracı sayısı da çoktur. Üretici ürünü ucuza satmasına rağmen, tüketiciler bu ürünleri yüksek fiyattan satın almaktadır."

Yönetmelik çerçevesince; organik ürünlerin taşınması, depolanması ve pazarlanması belli kurallar içerisinde yürütülmektedir. Bu nedenle organik ürünlerin maliyetini bir miktar artırmaktadır. Organik ürünler açık alanlarda ve pazarlarda satışı yasak olduğundan sadece organik ürün mağazaları ve büyük süpermarketlerin içerisinde diğer ürünlerle karışmayacak şekilde ayrı standlarda satışa sunulmaktadır. Bu süpermarketlerin stand ücretlerinin yüksekliği de organik ürünün tüketiciye daha pahalı ulaşmada etken olmakta, ayrıca da tüketiciye ulaşmak için satış alanını daraltmada da bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ülkemiz'de organik ürünlerin daha uygun fiyatlarla tüketiciye ulaşması noktasında muhakkak söz konusu stand ücretlerinin aşağıya çekilmesi çalışmaları yapılmalı ve bu konuda gerekirse kredilerle desteklenmeli.

2.2.3. Organik Ürün Üretiminin Gelişmesi İçin Gerekli Desteğin Yetersizliği

Avrupa Birliği'nde, çiftçiler organik tarıma geçme konusunda teşvik edilmektedir. Bu teşvikler; araştırma, yayım ve pazarlama konularında sağlanmaktadır. Bu yardım programları, organik tarımla ilgili eğitim kurslarını ve yıllık ödemeler şeklindeki parasal yardımları da kapsamaktadır.

Organik tarımın Avrupa Birliği ülkelerinde hızla gelişmesinde yardım programlarının yanı sıra, tüketicilerin organik tarım ürünlerine olan taleplerindeki artışın da etkisi olmuştur. Bunların sonucu olarak da Avrupa Birliği'nde organik tarım yapılan alan 1986 yılında 120 000 hektar iken 1998 yılında 2,9 milyon hektara ulaşmıştır.

Organik tarımın AB ülkelerinde hızlı ve başarılı bir gelişme göstermesinde, üreticilere sağlanan maddi desteğin etkisi büyüktür.

Ülkemizde organik tarım konusunda uzun yıllardır herhangi bir destekleme programı uygulanmamıştır. Organik tarım ile uğraşan üreticilerimizin büyük bir kısmı çok parçalı ve küçük işletmelerden oluşmaktadır. Bu da organik üretimde kullanılması gereken girdilerde maliyeti artırmakta ve satış döneminde de pazarlık kabiliyetini düşürücü rol oynamaktadır.

Ayrıca, organik hayvancılık yapacak işletmeler, hayvan refahı ilkeleri doğrultusunda sağlıklı bir barınak, hayvanlara serbest dolaşım imkanları ve organik yemle beslenmeleri gerekliliği ve yönetmeliğe uygun diğer organik girdilerin sağlanması bağlamında ciddi bir yatırım maliyeti ile karşılaşmaktadırlar.

Ülkemiz'de organik tarım konusunda 25.02.2004 tarihinde çıkarılan 6840 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı gereğince 25384 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 9 nolu tebliğ ile organik üretim yapacak üreticilere ve yetiştiricilere yönelik Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca tahsis edilen 2 Trilyon TL.; Ziraat Bankası tarafından %60 indirimli(%12-14 tekabül etmekte) faiz uygulanarak destek kullandırılmaktadır. Önümüzdeki yıllarda bu desteklerin artırılması ve çeşitlendirilmesi organik hayvancılığın yaygınlaştırılması konusunda önemli katkı sağlayacaktır.

2.2.4. Bakım ve Besleme

Organik yetiştirmede hayvanların refahı için, öncelikle iyi bir barınak ve dikkatli bakım koşulları sağlanmalıdır.

Mevcut yönetmelik çerçevesince, Organik hayvan yetiştiriciliğinde kullanılacak barınaklar, hayvanlara yeterli temiz hava ve gün ışığı sağlayarak, ekstrem hava koşullarından koruyacak şekilde inşa edilmeli, kullanılan yapı materyalleri ve üretim ekipmanları da hayvan ve insan sağlığına zarar vermemelidir. Barınaklar şekilleri ve boyutları bakımından hayvanların doğal davranışlarına cevap verebilecek nitelikte olmaları ile konvansiyonel hayvan yetiştiriciliğinde kullanılanlardan farklıdır.

Hayvanların barınak içi ve dışında yeterli hareket alanlarının olması ise, bağışıklık sistemlerinin güçlü olmasını sağlamakta, tırnak ve ayak rahatsızlıklarına bağlı hastalıkları da azaltmaktadır. Konvansiyonel hayvancılıkta hayvanların yeterli hareket alanlarının olmaması, yani sıkışık barındırılmaları stres hormonlarının salgılanması arttırmaktadır. Bu da onların, bağışıklık sistemlerinin zayıflamasına ve dolayısıyla daha kolay hastalanabilmelerine neden olmaktadır. Sıkışık barındırma, aynı zamanda solunum yolu hastalıklarının yayılmasını da hızlandırmaktadır.

Organik yetiştirmede, iyi bir barınak koşulları sağlandıktan sonra, önemli olan dikkatli bir bakımdır. Hayvan sağlığının korunması için veteriner hekim önerileri ile dezenfeksiyon ve aşı gibi her türlü hijyenik tedbirlere müsaade edilmektedir. Ancak, hijyenik koşullar sağlandıktan sonra da, sağlık problemleri çıkarsa öncelikle hayvansal ürünlerde kalıntı bırakmayan alternatif tıp teknikleri ve tedavi preperatlarından (Bitkisel İlaçlar, Probiyotikler, Homeopaty, Biyodinamik Teknikler ile Akupunktur) yararlanılmalıdır. Acil durumlarda ise, sentetik kimyasal ilaç gerekirse toksikoloji listesi dikkate alınarak kullanılmalıdır.

Ruminantlara, organik besleme olanakları verilmedikçe sağlıklarının korunması ve onlardan sağlıklı ürünler alınması mümkün değildir. Nitekim, konvansiyonel hayvansal üretimde en önemli sağlık sorunlarının hayvan beslemede yapılan hatalardan kaynaklandığı görülmektedir.

Organik ruminant beslemede kaba ve yoğun yemler, organik ve özellikle bitkisel kaynaklı olmalı ve üreticiler bu yemleri mümkün olduğunca kendi işletmelerinden veya yakın işletmelerden temin etmelidir.

Organik (ekolojik, biyolojik) hayvansal üretim, ekolojik denge, ürün miktarı yanında ürün kalitesinde sağlık kriterlerinin de dikkate alındığı bir üretim şeklidir. Bu üretim sisteminde, hayvanlara organik yetiştirme ve besleme olanakları verilmelidir.

2.2.5. Eğitim, Araştırma ve Planlama

Ülkemizde organik tarım başlığı altındaki faaliyetlerin gelişimi oldukça yakın bir geçmişe sahiptir. Organik hayvancılık ile ilgili araştırma ve uygulama düzeyindeki her türlü gayretinse ilgili kuruluşların yasal düzenlemeler konusundaki çalışmaları dışında bitkisel üretim sistemleri ile ilgili çabaların gerisinde kalmış olduğu gözlenmektedir. Organik hayvancılık pratiklerinin ulusal koşullarımızda yaygınlık kazanması ve sürdürülebilirliği adına yolun başında olduğu-

muzu söylemek mümkündür. Sadece, TAGEM tarafından yürütülecek olan Organik Arı Yetiştiriciliği (Ordu-Arıcılık Araştırma Enstitüsü), Kuzey Marmara şartlarında Organik Koyun-Kuzu Yetiştiriciliği (Marmara Hayvancılığı Araştırma Enstitüsü-Bandırma), Organik Balık Yetiştiriciliği (Trabzon-Su Ürünleri Merkez Araştırma Enstitüsü) ve bazı Üniversitelerde az sayıda organik hayvancılık projeleri başlangıç aşamasında olduğundan organik hayvancılıkta karşılaşılacak hastalıklar, beslenme problemleri ve diğer çeşitli problemlerin ortadan kaldırılması ile ilgili sorunlara cevap bulmakta zorluklar mevcuttur.

2.2.6. Pazarlama ve Organik Hayvansal Ürünlerin Değerlendirilmesi

Türkiye'de organik tarım potansiyelinin yeterince değerlendirilemediği görülmektedir. Sorunun en önemli kaynağı, üreticinin örgütsüz olmasına bağlanabilir. Üreticiler örgütsüz olduğundan küçük alanlar için denetim ve sertifikasyon kuruluşları ile anlaşmalar maliyet artırıcı bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Organik ürünlerin pazarlanmasında Türkiye'de aracı sayısı da çoktur. Üretici ürünü ucuza satmasına rağmen,tüketiciler bu ürünleri yüksek fiyattan satın almaktadır.

2.3. Çözüm Önerileri

1. AB ve diğer gelişmiş ülkelere ihracatındaki bazı engeller nedeniyle hayvansal üretimde "Hedef daha çok iç pazara yönelik" olmalıdır. Ekolojik tarımda ürün pazarlamasında sorun yaşanmaması için üretim, tüketime paralel olarak artırılmalıdır.
2. Türkiye tarımının yapısal sorunların başında örgütlenme konusu gelmektedir. Burada üreticinin önünde iki seçenek sunulabilir. Bu iki seçenek ilk aşamada birbirine rakip gibi gözükmeyebilir. Bunlardan "Birincisi" sermayesi güçlü büyük şirketlerin yabancı organik ürün pazarlayan firmalarla sektöre girmesi şeklindedir."İkincisi" ise, üreticilerin hızla örgütlenerek kooperatif örgütler aracılığıyla üretime ve ürünlerin değerlendirilmesine girmesidir. Gerek kooperatifler gerekse şirketlerin kuracağı süt işleme kurumlarının, sözleşmeli ya da üyelik üretim modeli ile önemli işgücü sağlaması söz konusu olabilecektir. "Diğer yandan" üreticinin ekonomik örgütlenmesi yanında teknik örgütlenmesi de önemlidir. Bu bağlamda, damızlıkçı yetiştirici birliklerinin örgütlenmesi hızla tamamlanmalıdır. Sığır yetiştiriciliğinde damızlıkçı birlikler belli bir gelişme göstermişlerdir, ancak koyun ve keçide başlangıç aşamasındadırlar. Bilindiği üzere bu örgütlerin temel görevi olan kayıt tutma, organik hayvancılık için koşuldur.
3. Türkiye'deki işletmelerin küçük, parçalı ve birbirine çok yakın olmasıdır. Bu durum nedeniyle, çevrede konvansiyonel tarım yapan işletmelerde kullanılan kimyasallardan dolayı organik üretimi olumsuz olarak etkileyecektir. Bu bağlamda, orta ve uzun dönemde tarımsal işletmelerin büyümesine yönelik düzenlemenin devreye sokulması gerekir.
4. Organik hayvancılıkta temel yem kaynağı olarak meraların kullanılması zorunlu olduğundan mera yasasıyla ilgili düzenlemeler yapılmalıdır. Özel şahısların kendilerine ait mera alanı oluşturabilmesine yasal imkan tanınmalıdır.
5. Türkiye'de organik süt hayvancılığı konusunda eğitimli ara elaman ve uzman sayısı yetersizdir. Atatürk Üniversitesi dışında diğer üniversitelerde organik hayvancılık lisans ve lisans üstü programı bulunmamaktadır. Bu nedenle, ivedilikle Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ya da üniversiteler tarafından üretim teknikleri hakkında ayrıntılı ve uygulamalı kurslar düzenlemelidir. Ücretsiz danışma hatları kurulmalı, yayın faaliyetleri yeterli duruma getirilmelidir.
6. Bilgi akışının düzenli olmasının sağlanması amacıyla veri tabanı eksikliği giderilmelidir.

7. Organik tarım ve hayvancılık için özendirici bir destekleme sağlanmalıdır. Bunlar analiz ücretleri, sertifika ücretleri ve diğer girdilerin ücretlerinde belirli oranlarda indirim yapılması şeklinde olabilir.

8. Tüketicilerin organik hayvansal ürünler konusunda bilgi eksikliği hızla giderilmelidir. Yazılı ve Görsel Basında reklamlar yapılarak, görsel basında organik tarım konusunda ayrıntılı bilgiler içeren ve tartışma programları (siyaset meydanı, ceviz kabuğu vb.) yapılarak ve çeşitli panel ve sempozyumlarla tüketici bilincinin geliştirilmesi gerekir.

9. Fiyat yüksekliği dışında tüketiciler, organik ürünleri bir fantezi olarak görmektedirler. Bu ürünlerin özellikle çocuklar ve yaşlılar açısından önemi, iletişim organları aracılığıyla tanıtılmalıdır. İç pazarın geliştirilmesi açısından bunun önemi vardır. Ayrıca, yasal düzenleme yapılarak (0- 4 yaş) arası çocukların beslenmesi için organik mamaların kullandırılması ve sosyal işletmelerde de organik ürünlerin kullanılması zorunluluk haline getirilmelidir.

10. Denetim ve sertifikasyon işlemleri çok uluslu firmaların denetiminde olmasından dolayı, maliyetleri yükselttiği gibi dışa bağımlığı da beslemektedir. Bu konudaki yasal sorunlar çözümlenmelidir ve yerli kuruluşların özellikle iç tüketimde kontrol işlemlerini yapabilmesi için sektöre girmesi teşvik edilmelidir.

11. Çevre ve insan sağlığı açısından bu ürünlerin öneminin bilinmesi ve tüketici bilincinin artırılması ile ekolojik tarım ürünlerine talep artışı sağlanabilir. Bu sektörde sağlıklı bir büyüme için, günümüzde ihracata yönelik olan üretim, iç pazarla da desteklenmelidir.

12. Ülkemiz'de organik tarımın yaygınlaştırılması; doğanın ve eko sistemin korunmasına, küçük çiftçilerin gelir düzeyinin artırılmasına, köyden kente göçün önlenmesine, başta bebekler ve çocuklar olmak üzere insanlar için daha sağlıklı ürünler üretilmesine ve daha sağlıklı beslenmelerine olanak sağlayacağından, bunun için yeterli bir eğitim, iyi bir denetim ve üretimden pazarlamaya kadar çok iyi bir organizasyonun oluşturulması gereklidir.

13. Türkiye'de organik et üretim köylerinin kurulması aynı zamanda agro-turizmin gelişmesine de olanak tanıyacaktır. Seçilen köylerde sosyal tesisler ve gastronomi merkezleri kurulabilir. Bu köylerde geleneksel et ürünleri üretilebilir, "kendir pişir kendin ye piknik alanları" oluşturulabilir, böylelikle organik etin iç piyasada değerlendirilmesine de olanak sağlanabilir.

14. Organik et ürünlerinin iç pazarda tüketiminin artırılmasında organik lokantaların açılmaları teşvik edilmelidir.

15. Organik kırmızı et pazarında ham ürünler yanında, geleneksel tekniklerle işlenmiş et ürünlerine ile üretilmiş yemeklerinin tanıtımına yönelik yayın çalışmaları yapılmalıdır.

16. Türkiye'de yaygın kullanılan geleneksel marinatlama yöntemleri, pişirme teknikleri, bölgesel et yemekleri, organik et ürünleri başlığı altında gerek Internet ortamında gerekse iletişim organları aracılığıyla tanıtılmalıdır.

17. Türkiye'de organik bitkisel ve hayvansal üretiminin göreli paylarının artışı, daha sağlıklı bir beslenme nedeniyle toplum sağlığını olumlu olarak etkileyecek ve çevrenin korunmasına da katkıda bulunacaktır. Bunların yanında daha bilinçli bir tarımsal üretimin devreye girmesiyle de kırsal kesimin gelirini artıracaktır.

18. Organik hayvancılığın gelişmesi için kaliteli ve sağlıklı ürünlere yönelik tüketici talebi arttırılmalıdır.

19. Risk faktörlerinin değerlendirilmesi için epidemik inceleme ve araştırmalara yer verilmelidir.

20. Kaliteli üretim yöntemlerini geliştirmek için üretici kararlarını destekleyici sistemler göz önüne alınmalıdır.

21. Organik hayvansal üretimin, işletmelerde yerleştirilmesine ilişkin sosyo-ekonomik araştırmalar yapılmalıdır.

22. Organik hayvancılığa uygun ırkların ıslahı yada yetiştirilmesi ile birlikte organik hayvancılığın doğasına uygun koruyucu sağlık uygulamalarının hayata geçirilmesi önem taşımaktadır.

23. Üreticilerin organik üretimi benimsemesi yönünden, üretilecek organik ürünlerin maliyet ve farklılıkları araştırmalarla ortaya konulmalıdır.

24. Gerek üreticiye, gerekse tüketiciye organik tarım ile ilgili kurslar verilmelidir.

25. Türkiye'de mera alanları potansiyeli yüksek olan Doğu Anadolu, İç Anadolu gibi bölgelerde organik koyun ve keçi üretimine geçme yolları araştırılmalıdır.

26. TAGEM tarafından yürütülecek çok az sayıda olan organik hayvancılık projelerinin sayılarının artırılması ve araştırmaların çeşitlendirilmesi gerekmekte ve sonuçlarının sahaya aktarılmasında hızlı davranılması birçok soru işaretlerinin ortadan (Sağlık, Yetiştiricilik, vb.) kalkmasına yardımcı olacaktır.

27. Organik hayvansal üretimde özellikle tüketici güveninin sağlanmması açısından kontroller sürdürülmeli ve bu ürünler için farklı etiket, ambalaj ve Ulusal logo kullanılmalı ve bir örneklilik sağlanmalıdır.

28. Organik hayvansal ürünler için iç ve dış pazar araştırmaları yapılmalıdır.

SU ÜRÜNLERİ ÜRETİMİ

1. GİRİŞ

"Su ürünleri" terimi balıkların yanı sıra insan gıdası olarak tüketilen ve suda yaşayan yumuşakçaları, kabukluları , bitkileri ve diğer su canlılarını kapsamaktadır. Türkiye, üç tarafı denizlerle çevrili bir ülke olarak, gölleri, barajları, akarsuları ve kaynak suları ile su kaynaklarının bolluğu ve çeşitliliği yönünden zengin sayılabilecek ülkelerden biridir (Tablo 1). Bu nedenle su ürünleri üretimi yönünden de şanslı bir ülke sayılabilir. Ancak, mevcut üretim ve tüketim değerlerine bakıldığında bu potansiyelin yeterince değerlendirilebildiği söylenemez.

Tablo 1. Türkiye Su Kaynakları

Su Ürünleri Kaynakları	Adet	Yüzey Alanı (Ha)	Uzunluk (Km)
Denizler	-	24,000,000	-
Göller	200	906,118	-
Baraj Gölleri	159	342,377	-
Göletler	952	27,032	-
Nehirler	33	-	177,714

Kaynak: TKB

Türkiye'de modern balıkçılık 1970'li yılların başında gelişmeye başlamıştır. 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu ve Su Ürünleri Genel Müdürlüğü ile sektörün yönetimi Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na (TKB) geçmiştir. 1980'li yılların başında Genel Müdürlük kaldırılarak su ürünleri

idaresi TKB içerisinde 4 Genel Müdürlük arasında dağıtılmıştır. Stok tespiti yapılmadan yapılan teşvikler nedeniyle avcılığın baskısı giderek artmış, kaynak yönetimi ve koruma kontrol faaliyetleri ile ilgili otorite zayıflamaya başlamış ve 1987-88 yıllarında üretim maksimum seviyeye (700,000 ton/yıl) ulaşmıştır. Ancak, Karadeniz'de çok faktörlü etkileşim sonucu küçük pelajik balık stoklarında görülen çökme tarihe "hamsi krizi" olarak geçmiş ve yıllık üretim 400,000 tonun altına düşmüştür. Balıkçılık, alınan bazı tedbirler sonucu birkaç yıl sonra tekrar canlanmaya başlamıştır. 2001 yılında 595 bin ton olan toplam üretim 2002 yılında 628 bin ton olarak gerçekleşmiştir.

1990'lı yıllardaki en önemli pozitif değişim ise hızlı bir modern su ürünleri yetiştiriciliğinin gelişimi olmuştur. Hızla gelişmeye başlayan ve günümüzde 60-70 bin ton'a ulaşan su ürünleri yetiştiriciliği mevcut kaynaklarımızın rasyonel değerlendirilmesi, üretim artışı, artan su ürünleri talebinin karşılanması, doğal stokların doğrudan desteklenmesi, yeni istihdam imkanlarının yaratılması ve ihracatın geliştirilmesi açısından büyük katkılar sağlamaktadır.

Türkiye su ürünleri sektörü 1990'lı yıllarda AB'ye ihraç ürünlerinin öngörülen kalite kriterlerine uymadığı gerçekçisiyle yasaklarla karşılaşmış, ancak alınan önlemler ve geliştirilen stratejilerle bu yasaklar aşılmıştır. Günümüzde ise AB Ortak Balıkçılık Politikası ile tanışarak mevzuat, kurumsal yapılanma ve kaynak yönetimi açısından uyum çalışmalarına başlamıştır. Bu nedenle, Türk su ürünleri sektörü 1970'li yıllardaki değişimlerden sonra 2. büyük değişimine hazırlanmaktadır.

2. SU ÜRÜNLERİ YETİŞTİRİCİLİĞİ VE STRATEJİLERİ

2.1. Giriş

"Su ürünleri yetiştiriciliği veya akuakültür, su canlılarının (balıklar, çift kabuklu yumuşakçalar, eklembacaklılar, algler ve diğerleri) en azından hayatlarının belirli bir safhasında stoklama, besleme, büyütme, üretme, ıslah ve muhafaza amacıyla kontrollü şartlar altında yetiştirilmesi" olarak tanımlanmaktadır (FAO).

Su ürünleri yetiştiriciliği 1970'li yıllardan itibaren tüm dünyada hızlı bir gelişim göstermiştir. Günümüzde, dünya genelinde yıllık üretimi 50 milyon ton'a ulaşan su ürünleri yetiştiriciliği, toplam su ürünleri üretiminin 1/3'ünden fazlasını sağlamaktadır (FAO). Yetiştiriciliğin hızlı gelişiminde etkili en önemli faktörler arasında nüfus ve gelir düzeyindeki artışa karşın avcılık yoluyla sağlanan üretimin 100 milyon ton/yıl civarında maksimum düzeye ulaşması, bazı tür ve stokların aşırı avcılığa maruz kalması, su ürünleri avcılığının mevsimselliği, su kaynaklarından sağlanan üretimin son derece düşük olması sayılabilir. Ayrıca son yıllardaki önemli biyoteknolojik gelişmeler yetiştiriciliğin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Buna göre yetiştiriciliğin temel amaçları; başta gıda üretimi olmak üzere süs veya akvaryum balıkçılığı, stok takviyesi ve/veya balıklandırma, sportif balıkçılık, türlerin korunması ve bilimsel çalışmalar olarak özetlenebilir.

2.2. Mevcut Durum ve Potansiyel

Türkiye'de 1970'li yıllarda sazan ve alabalık yetiştiriciliği ile başlayan su ürünleri yetiştiriciliği, 1980'li yılların ortalarından itibaren Ege ve Akdeniz'de çipura/levrek, 1990'lı yıllarda Karadeniz'de kafeslerde alabalık yetiştiriciliği ve 2000'li yılların başında Ege ve Akdeniz'de orkinos yetiştiriciliğinin (semirtme) başlaması ile büyük ivme kazanmıştır. Halen iç sularda alabalık ve sazan, denizlerde ise çipura/levrek yetiştiriciliği yapılmaktadır. Diğer taraftan 1990'lı yıllarda Karadeniz'de somon ve Akdeniz'de karides yetiştiriciliği girişiminde bulunulmuş ve diğer türlerle ilgili çalışmalar devam etmektedir.

1971 yılında yürürlüğe giren 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu ile yetiştiriciliğin yasal temeli atılarak yetki ve sorumluk Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na verilmiştir.Yetiştiricilikten sağlanan üretim son 10 yılda yıllık %20'nin üzerinde artış sağlayarak 2002 yılında 61.165 ton'a ulaşmış, yetiştiriciliğin toplam su ürünleri üretimindeki payı ise %10 civarında gerçekleşmiştir (Tablo 2 ve 3). Bu artış oranının önümüzdeki yıllarda da sürmesi beklenmektedir.

Türkiye su ürünleri yetiştiriciliğinin tipik özelliklerinden biri çoğunlukla karnivor balık türlerinin entansif üretimine dayanmasıdır. Üretimin %98,5'i karnivor balık türlerinden (gökkuşağı alabalığı, levrek ve çipura) sağlanmaktadır. Yetiştirilen türler arasında alabalık ilk sırayı almakta (%56,4), bunu sırası ile levrek (%23,4), çipura (%19,1), midye ve sazan (%1.1) izlemektedir (Tablo 3). Son üç yılda av sezonunda yakalanan ton balıklarının Ege ve Akdeniz'de kafeslerde besiciliğe dayanan Mavi Yüzgeçli orkinos semirtmesi yapılmakta olup, 7 adet orkinos çiftliğinde toplam 1.600 ton/yıl civarında üretim yapılmaktadır. Üretimde iç su ve deniz balıkları yetiştiriciliği hemen hemen eşit paya sahiptir (Tablo 3), ancak, deniz canlıları yetiştiriciliği tür yönünden çeşitlilik göstermektedir.

Tablo 2. Yıllara Göre Türkiye Su Ürünleri Üretimi

Yıllar	Avcılık		Yetiştiricilik		Toplam	Tüketim
	Deniz	İçsular				
	Ton	Ton	Ton	%	Ton	Fert/kg
1986	539.565	40.280	3.075	0,5	582.920	8,5
1988	627.369	44.535	4.100	0,6	676.004	8,7
1990	342.017	37.315	5.782	1,5	385.114	6,2
1992	404.766	40.370	9.210	2,0	454.346	7,5
1994	542.268	42.838	15.998	2,7	601.104	8,2
1996	474.243	42.202	33.201	6,0	549.646	8,5
1998	432.700	54.500	56.700	10,4	543.900	8,3
2000	460.521	42.824	79.031	13,6	582.376	8,0
2001	484.410	43.323	67.244	11,3	594.977	7,6
2002	522.744	43.938	61.165	9,7	627.847	6,7

Kaynak: DİE

Tablo 3. Tür ve Yıllara Göre Türkiye'de Su Ürünleri Yetiştiriciliğinden Sağlanan Üretim (Ton/yıl)

Tür	**1986***	**1990**	**1995**	**2000**	**2001**	**2002**
Gökkuşağı alabalığı (içsu)	990	3.512	12.689	42.572	36.827	33.707
Gökkuşağı alabalığı (deniz)	-	-	-	1,961	1,240	846
Deniz levreği	-	102	4.847	17.877	15.546	14.339
Çipura	34	1.031	2.773	15.460	12.939	11.681
Sazan	2.050	1.136	424	813	687	590
Midye	-	-	180	321	5	2
Somon balığı	-	-	654	-	-	-
Karides	-	-	40	27	-	-
Toplam	**3.075**	**5.782**	**21.607**	**79.031**	**67.244**	**61.165**

Kaynak: DİE

*: Yetiştiricilik istatistikleri 1986 yılından itibaren ayrı yayınlanmaya başlanmıştır.

İçsularda su ürünleri yetiştiriciliği ağırlıklı olarak havuzlarda, göl, baraj gölleri ve denizlerde ise çeşitli tip ve büyüklüklerdeki yüzer kafes sistemlerinde yapılmaktadır. İçsularda ve korunaklı koylarda halen küçük basit materyallerden yapılmış kafesler, kıyı ötesi alanlarda (off-shore) ise ağırlıklı olarak çapları 16-24 m, ağ derinlikleri 12-18 m olan kafesler kullanılmaktadır. Orkinos ve bazı çipura/levrek yetiştiricileri 32-50 m'lik kafesler kullanmaya başlamıştır. Son yıllarda yeniden yapılanmaya giren sektör özellikle kıyı ötesi kafes sistemleri artan üretim ihtiyacına kolaylık getirmiş ve büyük ölçekli işletmelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Yetiştiricilikten sağlanan üretimde Ege Bölgesi en yüksek (%53), Güneydoğu Anadolu Bölgesi ise en düşük (%1'lik) paya sahiptir (DİE). Türkiye su ürünleri yetiştiricilik sektörü çok sayıda küçük işletmeden oluşmaktadır. Halen 1215 içsu ve 345 adet deniz çiftliği bulunmaktadır (Tablo 4). Ancak içsu işletmelerinin 915'i, deniz işletemlerinin ise 260'ı aktif olarak üretim yapmaktadır. Deniz balıkları yetiştiriciliğinde Muğla ili 137 çiftlikle ilk sırayı alırken, bu ili İzmir, Aydın ve Ordu izlemektedir. Deniz çiftliklerinin 222'sinde çipura ve levrek, 10'un da alabalık ve 7'sinde orkinos yetiştiriciliği yapılmaktadır. İçsularda çiftlik sayısı göz önüne alındığında Trabzon (65 adet) ilk sırayı almakta, Ordu, Sivas, Muğla, Samsun, Sakarya ve Rize 20-30 çiftlikle bu ili izlemektedir. Muğla ili içsu balıkları yetiştiriciliğinde de 31 000 ton/yıl ile ilk sırayı almaktadır.

Tablo. Balık çiftlikleri; sayısı, kapasiteler ve üretim

Tür	Çiftlik sayısı	Kapasite (ton/yıl)	Üretim (ton/yıl)
Alabalık (İçsu)	1 215	29 998	39 674
Alabalık (Deniz)	11	1 139	1 194
Çipura ve levrek	345	51 211	37 773
Midye	2	320	815
Sazan	86	2 613	543
Toplam	1 659	85 281	79 943

Kaynak: Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü

Çiftliklerin büyük çoğunluğu küçük (<50 ton/yıl) aile işletmesi özelliği taşımaktadır. Ancak son yıllarda üreticiler önemli oranda kapasite artırımına gitmektedir. Ayrıca, 2000 yılından beri deniz kafeslerinde 100 ton, içsu kafeslerinde ise 25 ton'un altındaki projelere onay verilmemektedir.

Özellikle alabalık tesislerinin büyük bir bölümü kendi kuluçkahanesine sahiptir. Buna karşın, deniz balıkları yetiştiriciliğinde 18 adet kuluçkahane bulunmakta olup, bunların 11 adedi düzenli üretim yapmaktadır. 2000 yılında doğadan yavru toplama yasaklanmış olup, çipura ve levrek yavru gereksiniminin tamamı kuluçkahanelerden karşılanmaktadır. Bu kuluçkahanelerde 2002 yılında 110 milyon adet levrek ve çipura yavrusu üretilmiştir (TÜGEM). Ayrıca, bir kaç kuluçkahanede deneme amaçlı fangri, mercan, sinagrit, sivri burun, lahoz ve eşkina gibi yeni türler üzerinde çalışılmaktadır. Kamuya ait (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı) 2 adet deniz balıkları kuluçkahanesinden birisi 2004 yılında kapatılmış olup işletilen Beymelek kuluçkahanesinde bir milyon adet levrek yavrusu üretilmiştir.

Denizde ağ kafeslerde alabalık yetiştiriciliğinin yanı sıra DSİ'ye ait baraj göllerinde de önemli miktarda (yaklaşık 5.000 ton) gökkuşağı alabalığı üretilmektedir. Ayrıca, DSİ ve Köy Hizmetleri tarafından sulama ve taşkından koruma amacıyla yapılmış olan 1000 civarındaki gölet de 2004 yılı itibariyle su ürünleri yetiştiriciliğine açılmıştır.

Dünya su ürünleri yetiştiriciliğinde çok büyük öneme sahip sazangil türlerinin üretimi Türkiye'de beklenen gelişmeyi gösterememiştir. Aynalı sazan 1970'li yıllarda, ülkemizde yetiştiricilik için ilk ele alınan türlerden olmasına rağmen, bu gün için ancak 500 ton civarında üretimi yapılmaktadır. Dünya genelinde ise 15 milyon ton sazangil türü yetiştirilmektedir. Oysa ülkemiz bu türlerin bir çoğunun doğal dağılım alanı içerisindedir.

Ülkemiz su ürünleri yetiştiriciliğinde kabuklu su ürünleri çok düşük bir katkıya sahiptir. Oysa bu katkı dünya genelinde %30, AB ülkelerinde ise %60 civarındadır. Çift kabuklu yumuşakça ve eklembacaklı türleri Türkiye'de su ürünleri yetiştiriciliğinin gelişimi ve üretimin artırılmasında henüz değerlendirilememiş bir potansiyele sahiptir. Ege Denizi'ndeki koylarda kidonya

(Venus verrucosa), vongola veya cikcik (Venus gallina) ve akivades (Tapes decussatus) gibi çift kabuklu su ürünleri toplanarak gerek iç pazara, gerekse yurtdışı pazarlara sunulmaktadır. Ancak, Türkiye henüz kabuklu su ürünleri yetiştiriciliği yapılmamaktadır.

Ege ve Akdeniz'de yetiştiricilik iki türe (çipura ve levrek) dayalı olarak yürütülmüştür. Son yıllarda ise orkinos yetiştiriciliği veya semirtmesi yanında fangri, mercan, ve sinagrit gibi türlerin ticari düzeyde yetiştiriciliğine başlanmıştır. Üzerinde çalışılan ve yakın gelecekte piyasaya sunulması beklenen türler arasında ise sivri burun karagöz, lagos ve eşkina bulunmaktadır.

Karadeniz'de 1990'lı yıllarda denize kurulan ağ kafeslerde, araştırma-geliştirme ve pilot üretim çalışmaları yapılmaksızın doğrudan ticari somon ve alabalık yetiştiriciliğine başlanmıştır. Ancak, Karadeniz'de su sıcaklığının yaz aylarında somon balığı için yüksek olması nedeniyle başarılı olunamamıştır. Alabalık yetiştiriciliği ise halen Doğu Karadeniz'de 10 civarında işletmede sadece kış aylarında yürütülmektedir. Bunun dışında Ordu'nun Perşembe ilçesinde levrek yetiştiriciliği yapılmaktadır. Karadeniz'de balık yetiştiriciliği açısından büyük bir potansiyel olarak görülen kalkan ve deniz alabalığı üretimi ile ilgili çalışmalar ise halen devam etmektedir. Her iki türde de yavru üretimi ile ilgili önemli gelişmeler kaydedilmesine rağmen henüz ticari üretime geçilememiştir. Bunda özellikle söz konusu türlerin oldukça yavaş büyümeleri yanında su sıcaklığı önemli bir etkendir.

Su ürünleri yetiştiriciliği ile ilgili üretim istasyonlarına sahip diğer bir kuruluş da Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Devlet Su İşleri (DSİ) Genel Müdürlüğü'dür. DSİ'nin genellikle baraj gölleri ve göletlerin balıklandırılması amacıyla kullanılan 8 adet kuluçkahane-yavru büyütme istasyonu bulunmaktadır. 10-15 milyon yavru üretimini hedefleyen bu kuluçkahanelerde, Bolu-Gölköy hariç, sazan yavrusu üretilmekte ve büyük çoğunluğu DSİ'ye bağlı baraj gölü ve göletlerin balıklandırılmasında kullanılmaktadır.

Ülkemiz'in önemli biyoçeşitlilik ve genetik varyasyon kaynaklarından mersin balıkları, deniz alabalığı ve diğer doğal alabalık alttür veya ekotipleri acil koruma ve stok takviyesine gereksinim göstermesine rağmen, bunların stok takviyesi amacıyla yetiştiricilikleri konusunda hiçbir gelişme kaydedilememiştir. Özellikle mersin balıklarının havyar ve etinin değerli olması nedeniyle ekonomik değeri son derece yüksektir. Ancak, aşırı avcılık, çevre kirliliği ve habitat tahribatı (baraj inşaatı ve nehir yataklarının değiştirilmesi) nedeniyle göç yolları ve üreme alanları yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Dünya'da doğadan yavru toplanarak üretimi yapılan yılan balığı, ülkemiz sularına da giren yegane katadrom balık türüdür. Özellikle kirlilik, habitat tahribatı ve aşırı avcılık nedeniyle stoklar gittikçe azalmaktadır. Bir çok ülkede, yılan balığı yavruları (elver) tatlısulara girişte yakalanmakta ve büyütülmektedir. Türkiye'de ise beslemede kullanılabilecek elver miktarı bilinememektedir. Oysa Avrupa ülkeleri dahil dünyanın bir çok ülkesinde elver toplanarak yılan balığı yetiştiriciliği yapılmaktadır..

Akvaryum balıkları yetiştiriciliği ekonomik getirisi ile önemli bir su ürünleri alt sektörüdür. Halen ülke çapında 3000 civarında akvaryum balığı ve malzemeleri sağlayan girişimci bulunmaktadır. Akvaryum balıklarının ve malzemelerin büyük bir kısmı ithal edilip dağıtılmaktadır. Akvaryum balıkları ithalatının parasal değerinin 350 bin dolar civarında olduğu tahmin edilmektedir. Buna karşın 20 bin dolar değerinde akvaryum balığı ihraç edilmektedir. Ülkemizin bir çok termal su kaynağına sahip olması yanında uygun iklim koşulları akvaryum balık ve bitkileri yetiştiriciliğinin yaygın olarak yapılmasına alt yapı oluşturmasına rağmen, bu alt sektörün geliştirilmesi için gerekli teşvik, destek ve yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır.

Balık yemi üretiminde son on yıl içerisinde önemli gelişmeler kaydedilmiştir. 80 bin tonluk yıllık balık üretimi göz önüne alındığında, Türkiye'nin balık yemi gereksiniminin 150 bin ton

civarında olduğu tahmin edilmektedir. Halen 10 fabrikada büyük-küçükbaş hayvan yemi yanı sıra balık yemi de üretilmektedir. Sadece balık yemi üreten 5 fabrika bulunmaktadır. Bunun dışında Avrupa'nın önemli bazı balık yemi üreticileri de Türkiye de faaliyet göstermektedir. Balık yeminin temel hammaddelerinden olan balık unu ve yağı gereksinimi ise sırası ile 55-60 bin ton ve 15-20 bin litre olarak tahmin edilmektedir. Halen 9 adet balık unu ve yağı fabrikasında 23-25 bin ton balık unu ve 14-15 bin litre balık yağı üretilmektedir. İhtiyaç duyulan balık ununun önemli bir kısmı ithal edilmektedir.

Yetiştiriciliğe destek sağlayan diğer servislerden tank ve kafes sistemleri yeterli sayıda yerli ve yabancı firma tarafından temin edilmektedir. Kafes ağları ise büyük oranda ithal edilmektedir. Bunların dışında aşı, ilaç, canlı yem (Artemia) ve cihaz sağlayan firmalar bulunmaktadır.

Bazı yerli ve yabancı sigorta şirketleri yetiştiricilik işletmelerine servis sunmasına rağmen, yetiştiricilikte sigorta uygulaması henüz yaygınlaşmamıştır. Ziraat Bankası girişimcilere kredi sağlamaktadır. Ancak, beklenen yararın sağlandığı söylenemez.

Su ürünleri yetiştiriciliğinin sürdürülebilir gelişimi ile ilgili en önemli sorunlar tür sayısı ve yetiştiricilik yöntem çeşitliliğinin sınırlı ve girdilerin yüksek olmasıdır. Ayrıca üretim, yem ve ilaç kullanımı gibi temel verilerin toplanmasında eksiklikler söz konusudur. Oldukça karmaşık ve zaman alıcı ruhsat alım prosedürü yanında, yer seçimi, yatırım ve işletme yönetimi ile ilgili ciddi problemlerle karşılaşılmaktadır. Özellikle deniz balıkları yetiştiriciliği belirli bölgelerde yoğunlaşmış olup turizm sektörü ile aynı çevreyi paylaşmaktadır. Bu ise sektörel çatışmaları ortaya çıkarmaktadır.

Yetiştiriciliğin gelişmeye başladığı ilk yıllarda bazı bölgelerde aşırı yoğunlaşma ve yanlış uygulamalar nedeniyle çevresel sorunlar yaşanmış, ancak alınan tedbirler ve üreticinin bilinçlenmesi ile bu tür problemler hızla çözüme kavuşmaktadır.

Özet olarak, ülkemiz zengin doğal su kaynaklarına sahip olmasına rağmen, 600 bin ton'u aşamayan yıllık su ürünleri üretimi ve kişi başına 8 kg/yıl'ın altına düşen tüketim, bu kaynakların arzulanan şekilde yönetilip değerlendirilemediğini, sağlıklı bir besin kaynağı olan balık etinin geniş halk kitleleri tarafından yoğun olarak tüketilmediğini göstermektedir. Kişi başına su ürünleri tüketiminde dünya ortalaması 16 kg, Avrupa Birliği ortalaması ise 22 kg'dır. Bu nedenle Türkiye'de kişi başına su ürünleri tüketiminin dünya ortalamasına çıkarılabilmesi için mevcut üretimin 2 kat, AB seviyesine çıkarılabilmesi içinse 3 kat artırılması gerekmektedir. Büyük oranda hamsi avcılığına dayanan deniz ürünleri istihsali ile sazan ve inci kefaline dayanan içsu balıkları avcılığından sağlanan üretimin artırılmasından ziyade mevcut üretimin sürdürülebilirliği üzerinde durulmaktadır.

2004 yılında yürürlüğe giren "Su Ürünleri Yetiştiriciliği Yönetmeliği" ile sürdürülebilir su ürünleri yetiştiriciliğinin geliştirilmesi ve etkin denetimi açısından önemli bir adım atılmıştır. Ayrıca, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı yetiştiricilik ürünlerine ilk defa doğrudan destek sağlamaya başlamıştır. 2003 yılında ICCAT (Uluslararası Atlantik Ton Balıkları Koruma Komisyonu)'na üye olunmuş ve orkinos kotalarının paylaşımında önemli sorunlardan birisi aşılmıştır. Yine 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu revize edilmiş ve 2004 yılında yürürlüğe giren "Üretici Birlikleri Yasası" ile su ürünleri yetiştiricilerinin örgütlenmesine yönelik yasal boşluk ortadan kaldırılmıştır.

Dünya genelinde olduğu gibi yetiştiricilik ve yetiştiricilik destekli balıkçılığın (stok takviyesi ve sportif balıkçılık Türkiye su ürünleri üretiminde artışı sağlayacak önemli bir kaynaktır. Ülkemizde su ürünleri yetiştiriciliğinin geliştirilmesi genel bir politika olarak benimsenmiş, DPT'nin Beş Yıllık Kalkınma Planları'nda su ürünlerinde sürdürülebilir üretimin artırılması amacıyla; doğal kaynakların rasyonel kullanımının sağlanması, yetiştiricilik ve açık deniz balıkçılığının geliştirilmesi öngörülmektedir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ise yetiştiricilikten sağlanan üretimin orta vadede 250.000 ton'a ulaştırılabileceğini vurgulamaktadır.

2.3. Sorunlar

1997 yılında yapılan Türkiye I. Su Ürünleri Şurasında "Yetiştiricilik" komisyonu tarafından günün koşullarına göre oldukça detaylı bir rapor hazırlanmıştır (Hoşsucu ve ark., 1997). Söz konusu raporda, yetiştiricilik sektöründe yatırım, üretim ve pazarlama aşamasında karşılaşılan problemler sıralanmıştır. Aradan geçen 7 yıla rağmen bu problemlerin büyük bir kısmı hala geçerliliğini korumaktadır.

Türkiye su ürünleri yetiştiriciliğinin karşılaştığı sorunlar ve gelişimini sınırlayan darboğazlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

1. Su ürünleri yetiştiriciliğinin geliştirilmesi ve bu yolla üretimin artırılması ulusal bir politika olarak benimsenmiş olmasına rağmen (DPT, 2000; TKB, 2001), strateji ve gelişim planları yürürlüğe konamamıştır. Yalnızca dış kaynaklı birkaç AR-GE projesi mevcuttur.
2. Bir çok ülkede olduğu gibi ülkemizde de yetiştiricilik amacıyla ruhsat işlemleri oldukça karmaşık ve zaman alıcıdır. Yetiştiricilik ruhsatlarının verilmesi ve yetiştiricilik faaliyetlerinin yönetiminde yetkili kurum Tarım ve Köyişleri Bakanlığı olmasına rağmen, özellikle ruhsat aşamasında çok sayıda kurumun (yaklaşık 10 adet) doğrudan ve dolaylı olarak etkisi bulunmaktadır.
3. 1997 yılında başlayan Çevre Düzeni Planı (ÇDP) çalışmaları ile Muğla ilinde ÇDP tamamlanarak yürürlüğe konmuştur. İzmir, Antalya, Mersin, Aydın ve Balıkesir illerinde ise TKB ön çalışmalarını tamamlamış, ancak diğer paydaşlarla anlaşmaya varılamadığından sonuçlandırılamamıştır. Bu nedenle gerek kıyısal sularda, gerekse içsularda su ve alan/yer kiralamada karşılaşılan problemler, yetiştiriciliğin gelişimini sınırlamaktadır. Yetiştiriciliğe tahsis edilmiş olan mevcut alanlar turizm ve diğer ilgili sektörler tarafından daraltılmaya çalışılmakta, onaylanmış ÇDP'da sık sık değişikler yapılmaktadır. Bu durum yatırımların önündeki en önemli sorunların başında gelmektedir.
4. Kamusal alan veya yer kiralama işlemleri de oldukça uzun sürmekte olup kira süreleri kısa tutulmaktadır. Özellikle kafeslerde yetiştiricilik yapılan sahalar ve hazineye ait kara alanlarından alınan kira bedelleri bölgeler arasında farklılık göstermekle beraber genel olarak oldukça yüksektir.
5. Özellikle altyapı yetersizlikleri nedeniyle ülkemizde gelişmiş ülkelerde olduğu gibi "iyi yetiştiricilik uygulamaları" yaygınlaştırılabilmiş değildir.
6. Türkiye'de su ürünleri yetiştiricilik sektörünün karşılaştığı en güncel sorunlardan birisi çevresel etkileşimlerdir. Buna rağmen ülke çapında izleme çalışmaları yetersiz kalmaktadır.
7. AR-GE çalışmaları, veri toplama ve değerlendirme, ürün kalitesinin denetlenmesi, yetiştiriciye bilgi sağlama (yayım ve haberleşme), üretici eğitimi gibi hususlarda kamu desteği yetersiz kalmaktadır.
8. Özellikle alabalık yetiştiriciliğinde uzmanlaşmış damızlık ve yumurta/yavru işletmeleri bulunmamaktadır. Bu nedenle yumurta ve yavru üretiminde yetersizlik ve istikrarsızlıklarla karşılaşılmakta ve yumurta ithaline gidilmektedir.
9. Modern üretim teknolojilerinin gerektirdiği cihaz, malzeme ve servis üreten ve sağlayan ulusal sanayi, danışmanlık (proje hazırlama, tesis kurma, hastalık, kriz) servisleri, sigorta hizmetleri henüz yeterli ölçüde gelişmemiştir.
10. Kapalı devre sistemler, açık deniz ve/veya batar tip kafesler, tam otomatik yemleme sistemleri gibi teknolojiler yaygın olarak kullanılmamaktadır.

11. Yetiştiricilik ürünleri, genelde tüketici tarafından kabul görmesine rağmen, kamuoyunda "hormonlu" olduğu, aşırı kimyasal kalıntı içerdiği ve doğal balıkla aynı kalitede olmadığı gibi "yanlış" değerlendirmelere tabi tutulabilmektedir.

12. Yetiştiricilikte üretim süreci ve dolayısıyla ürünlerin pazara sunumu hala büyük oranda mevsimseldir. Yetiştirilen türün doğal özelliklerine göre belirli mevsimlerde yumurta ve yavru alınmakta ve belirli mevsimlerde pazarlanmaktadır.

13. Uygulamaya konabilecek hiçbir ıslah, genetik ve biyoteknolojik çalışma ve gelişme mevcut değildir.

14. Mevcut haliyle yetiştiricilik tamamen karnivor balıkların üretimine dayanmaktadır. Sazan ve kabuklular gibi omnivor ve herbivor türlerin yetiştiriciliğinde beklenen gelişmeler sağlanamamıştır. Bu nedenle sektör yem üretiminde temel girdi olarak balık unu ve yağına bağımlı kalmaktadır.

15. Gelişmiş ülkelerde yaygınlaşmaya başlayan organik balık yetiştiriciliği konusunda ülkemizde araştırma - geliştirme ve uygulamada teşvikler yetersizdir.

16. Yetiştirici, tüketici ve kamuoyuna kolay ulaşılabilen yeterli tanıtıcı ve teknik bilgi sağlanamamaktadır.

17. Küçük işletmelerin (özellikle içsu) önemli bir kısmı yeterli bilgi birikimine sahip olmadığı gibi teknik eleman veya danışman çalıştırmamakta, inşaat aşamasında hazırlanan projelere uyulmamakta ve gerekli kayıtlar düzenli olarak tutulmamaktadır.

18. Balıklandırma, stok takviyesi ve türlerin korunmasında yetiştiriciliğin potansiyeli yeterince değerlendirilebilmiş değildir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ile Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğünün balıklandırma faaliyetleri az sayıda tür ve yetersiz miktarda balığın baraj gölü ve göletlere bırakılması ile sınırlı kalmaktadır. Bu konuda izleme çalışmaları da yetersizdir.

19. Elektrik, iskele, depo ve ulaşım gibi altyapı eksikleri giderilememiştir. Bu konuda yasal kısıtlamalar bulunmaktadır.

20. Katma Değer Vergisinin yüksek olması kayıt dışı satışları özendirmektedir.

2.4. Çözüm Yolları

1997 yılında yapılan I. Tarım Şurası sonuç raporunda çevre ile uyumlu yetiştiricilik sistemlerinin teşvik edilmesi, yetiştiricilik için yeni alanların belirlenmesi, damızlık balık işletmelerinin teşvik edilmesi, stok takviyesi ve nesli tehlike de olan türlerin desteklenmesi, hazine ve orman arazilerinde kiralama süresinin uzatılması ve balık hastalıkları konusunda bir referans laboratuarı kurulması tavsiye edilmiştir. Bu tavsiyelerle ilgili olarak Muğla (Bodrum ve Milas) , İzmir, Aydın, Çanakkale, Balıkesir, Antalya ve Mersin illerinde çevre düzeni planlarının hazırlanmasına yönelik saha çalışmaları tamamlanmıştır. Bu bağlamda özellikle Muğla ili Bodrum ve Milas civarındaki bir çok çiftlik kıyı ötesi olarak tanımlanan daha açık alanlara taşınmıştır. Etlik Veteriner Araştırma Laboratuarı "referans", Bornova Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü ise "yetkili" laboratuar olarak belirlenmiştir. Stok takviyesi ve nesli tehlikede olan türlerin desteklenmesi ile ilgili olarak özellikle Karadeniz'de kalkan stokunun takviyesi amacıyla belirli sayıda yavru bırakılmıştır. Ayrıca deniz alabalığında stoklama amaçlı yavru üretimi ile ilgili çalışmalar devam etmektedir.

Ülkemiz'de, su ürünleri üretiminin artırılmasında en büyük role sahip olan yetiştiriciliğin sürdürülebilir gelişimini sağlamak amacıyla alınması gereken önlemler şunlardır:

1. Su ürünleri yetiştiricilik potansiyeli ve mevcut durumu gözden geçirilerek sürdürülebilir bir gelişim stratejisi ve kısa (<5 yıl), orta (5-10 yıl) ve uzun (>10 yıl) vadeli hedefler içeren ulusal ve bölgesel "Su Ürünleri Yetiştiriciliği Ulusal Eylem Planları" hazırlanmalıdır. Söz konusu strateji AB Komisyonu tarafından 2002 yılında hazırlanan "Avrupa Sürdürülebilir Akuakültür Stratejisi" ile uyumlu olmalıdır.

2. Yetiştiricilik faaliyetleriyle ile ilgili olarak kurumlar arasındaki yetki ve sorumluluk karmaşasını ortadan kaldırmak amacıyla Su Ürünleri Genel Müdürlüğü acilen kurulmalıdır. Yetiştiriciliğin gelişimini yönlendirecek ruhsat işlemleri, tesislerin izlenmesi ve kontrolü de dahil tüm yetiştiricilik faaliyetleri söz konusu Genel Müdürlüğün yetki ve sorumluluğunda toplanmalıdır.

3. Yetiştiricilik projelerini onaylayan kurum su kaynaklarının kiraya verilmesi konusunda da yetkiye sahip olmalıdır. Arazi kira kontratlarının süreleri uzun (30 yıl) tutulmalı ve özellikle ücra alanlar için kira bedelleri teşvik edici etken olarak kullanılmalıdır. Potansiyel yetiştiricilik alanlarının belirlenmesi hususunda TKB'na yetki verilmelidir.

4. Çevre Düzeni Planları çok katılımlı ve kapsamlı çalışmalar sonucu hazırlanmalı ve ülke güvenliği vb zorunluluklar dışında değiştirilmemelidir.

5. Yetiştiricilikte tür ve ürün çeşitliliğinin artırılması amacıyla türlerin ticari düzeyde yetiştiriciliği ile ilgili sorunlar çözülmeli, diğer taraftan yeni türlerin kültüre alınması için gerekli AR-GE çalışmaları yapılmalıdır.

6. Belirli bir alanda yetiştiriciliğin sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için yer seçimi, ortamın taşıma kapasitesi ve işletmeler arası yeterli mesafeler belirlenmeli ve münavebeli (rotasyon) alan kullanımı, kafeslerin kıyı ötesine kaydırılması, etkin bakım ve besleme ve polikültür üretim sistemleri (örneğin, kabuklu-balık yetiştiriciliğinin entegrasyonu) özendirilmelidir.

7. Kaliteli yumurta ve yavru üretimi amacıyla uzmanlaşmış damızlık işletmelerin kurulması ve mevcut işletmelerin geliştirilmesi teşvik edilmelidir.

8. Kabuklu su ve diğer su ürünlerinin mevcut durumu, değerlendirilme olanakları, avcılığı ve yetiştiriciliği ile ilgili çalışma, proje ve girişimler teşvik edilmelidir.

9. Organik su ürünleri yetiştiriciliği ile ilgili olarak acilen yasal düzenlemeler yapılmalı ve organik yetiştiricilik teşvik edilmelidir.

10. Özellikle nesli tehlikede olan türler (mersin balığı, Karadeniz alabalığı gibi) ve kritik durumdaki stokların desteklenmesi amacıyla, orijinal genetik yapı ve ekolojik denge göz önünde tutularak stok takviyesi ve balıklandırma faaliyetlerine önem verilmelidir.

11. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nin mevcut su ürünleri potansiyelleri değerlendirilerek, bölgenin su ürünleri üretim ve tüketimi artırılmalı ve gelir düzeyinin artışına katkı sağlanmalıdır.

12. Ülkenin sportif balıkçılık potansiyeli irdelenerek gerekli yasal düzenlemeler yapılmalı ve yetiştiricilik destekli "stokla ve avla" olarak bilinen sportif balıkçılık teşvik edilerek yeni bir ekonomik aktivite yaratılmalıdır.

13. Süs balıkları yetiştiriciliğinin ülkemizdeki durumunu irdeleyen ulusal bir çalışma yapılmalı ve geliştirilmesine yönelik gerekli önlemler alınmalıdır.

14. Kredi, sübvansiyon ve desteklerle ilgili bir çalışma yapılarak, öncelikle mevcut uygulamalarla ilgili sorunlar çözülmelidir. Uygulanan prim destek sistemi gözden geçirilmeli ve destek miktarları günün koşullarına uygun hale getirilmelidir.

15. Su ürünleri yetiştiricilik sektörü de akaryakıt desteğinden yararlanmalıdır. Ayrıca, yemde KDV oranı, hammadde ithalinde gümrükleme, stopaj ve depolama ücretleri gözden geçirilmelidir.
16. İhracat navlun destek priminden su ürünleri sektörünün de yararlanması sağlanmalıdır.
17. Üreticilere yönelik eğitim kursları düzenlenmeli ve yönetmelikle getirilen teknik eleman istihdam zorunluluğunun etkin olarak uygulanması sağlanmalıdır.
18. "Yetiştiricilik Danışma Kurulu" oluşturulmalıdır.
19. Bakanlık ve üretici birlikleri tarafından balık tanıtımı sürdürülerek, tüketim teşvik edilmeli, arzda çeşitlilik yaratılmalı ve üretimden tüketime kadar bütün aşamalarda kalite kontrol sistemi (izlenebilirlik) geliştirilerek etkin olarak uygulanmalıdır. AB'ye gönderilen ürünlerde aranan kalite kriterleri iç pazarda da uygulanmalıdır. Balıkhane yönetmeliği etkin bir şekilde uygulanmalıdır.
20. Yetiştiricilikte sigortacılığın geliştirilmesi amacıyla gerekli yasal düzenlemeler yapılmalı ve geçici teşvikler getirilmelidir.
21. Kıyı ötesi alanlarda yetiştiricilik yapan işletmelere kıyıya yakın alanlarda yavru büyütme amacıyla alan tahsis edilmelidir.

3. SU ÜRÜNLERİ VE ÇEVRE

3.1. Mevcut Durum

Tüm dünyada doğal kaynakların korunmasına, çevresel etkilerin takibine yönelik artan bir talep ve duyarlılık söz konusudur. Bu yüzden, çağımızda "sürdürülebilir gelişim" ve "çevre yönetimi" birlikte ele alınması gereken iki temel unsur haline gelmiştir.

Gerek doğal stoklar ve avcılık gerekse yetiştiricilik faaliyetleri çevreyle karşılıklı etkileşimler içerisindedir. Bu etkileşimlerin en önemlisi çevre veya kirliliğin su canlıları üzerindeki olumsuz etkileridir. Başta ağır metaller olmak üzere inorganik ve organik orijinli kirleticiler su canlılarının üreme, beslenme ve dağılımlarını etkilemektedir. Kirleticiler ayrıca su canlılarının bünyelerinde birikerek ürün kalitesini ve tüketici sağlığını tehdit edebilmektedir. Özellikle Karadeniz'e Tuna Nehri ile taşınan kirleticiler, Karadeniz'deki ekonomik türlerin üreme ve yavru beslenme alanlarını ciddi ölçüde etkilemektedir. Ayrıca, içsuların büyük bir kısmı tarımsal, endüstriyel ve evsel kirleticilerin tehdidi altındadır. Konu, I. Su Ürünleri Şurası Su Ürünleri ve Çevre Komisyonu tarafından detaylı olarak irdelenmiş olup problemler günümüzde de güncelliğini korumaktadır.

Avcılığın çevresel etkileri arasında aşırı av gücü, av operasyonunda yakalanarak imha edilen azımsanmayacak orandaki hedef dışı av ve özellikle kaybedilen ya da unutulan uzatma ağlarının neden oldukları hayalet avcılık sayılabilir. Ülkemizde özellikle aşırı ve/veya kaçak avcılık, sürütme ağlarının zeminde neden olduğu tahribat ve hedef dışı av, üzerinde önemle durulması gereken hususlardır. Bunların dışında, avcılık faaliyetleri koruma altındaki deniz memelileri üzerinde de olumsuz etkilere yol açmaktadır.

Son yıllarda su ürünleri ve çevresel etkileşimlerle ilgili olarak en fazla tartışılan hususlardan biri su ürünleri yetiştiriciliğinin neden olduğu ileri sürülen çevresel etkilerdir. Su ürünleri yetiştiriciliğinin, spesifik olarak da kafeslerde balık yetiştiriciliğinin çeşitli olumsuz etkileri olduğu ve bu nedenle sınırlandırılması gerektiği, dünya genelinde olduğu gibi ülkemizde de yoğun olarak tartışılmaktadır. Maalesef entansif üretimin artışı, kontrolsüz hızlı gelişim, planlama ve yönetim yetersizlikler bazı alanlarda olumsuz çevresel etkiler yaratabilmektedir. Yetiştiriciliğin potansiyel çevresel etkileri, özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinde detaylı olarak irdelenmiştir. Buna göre su ürünleri yetiştiriciliğinin yol açabileceği ileri sürülen çevresel etkiler şu başlıklar altında toplanabilir:

1. Alan ve su kullanımı, genel görünüm ve estetiği bozma, ulaşımı etkileme, doğal hayatın rahatsız edilmesi ve çıkar çatışmaları,
2. Yem atıkları, dışkı ve metabolik atıkların zeminde birikmesi veya su kolonunda çözünmesi,
3. Hastalıklara karşı kullanılan kimyasal ve antibiyotiklerin çevresel etkileri,
4. Doğal stoklara hastalık ve parazitlerin transferi,
5. Kaçan balıkların doğal stoklarla etkileşimi.

Ülkemiz'de henüz yetiştiriciliğin çevresel etkileri ile ilgili genel sonuç çıkarılabilecek kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Bu nedenle bu tip kapsamlı çalışmalar yapılmaksızın konu ile ilgili yorum yapmak mümkün değildir. Ancak, özellikle düşük su değişimli sığ alanlarda kurulan ve çok sayıda küçük kafesten oluşan işletmelerin, aynı koy ve/veya alanı paylaşan yada deşarj suyunu aynı akarsuya veren çok sayıda çiftliğin yukarıda sözü edilen çevresel etkilerden bir çoğuna neden olması mümkündür. Son yıllarda balık yemi teknolojisindeki gelişmelere paralel olarak yem kalitesi artırılmış ve yetiştiricilerin bilinçlenmesiyle doğru yemleme metotlarının kullanımı sayesinde yem kayıpları azalmıştır. Böylece yem artıklarından kaynaklanan kirlilik önemli oranda azalmıştır. Günümüzde Türkiye'de çeşitli çevrelerce tartışılan temel hususlar ise yetiştiricilik kafeslerinin varlığı, görünümleri ve alan kullanımı ile ilgili çatışmalardır.

Diğer taraftan endüstriyel, tarımsal ve evsel atıklarla diğer toplumsal (örneğin, turizm, gelişim projeleri) faaliyetlerin de su kaynaklarını, su ürünlerini ve yetiştiriciliği olumsuz yönde etkilediği bilinen bir gerçektir.

Türkiye'de balık çiftlikleri kurulmadan önce proje hazırlama aşamasındaki Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) uygulaması ve bazı büyük işletmlerin zaman zaman yaptırdıkları izleme çalışmaları dışında çevresel etkileşimlerle ilgili herhangi bir gelişme mevcut değildir. Mevcut (16 Aralık 2003 tarih ve 25318 sayılı) ÇED Yönetmeliğine göre 30-1000 ton/yıl arasındaki projelerden ön ÇED raporu, 1000 ton/yıl ve daha yüksek üretim kapasitesine sahip yetiştiricilik projelerinden ÇED raporu istenmektedir. Ayrıca, 29 Haziran 2004 tarih ve 25507 sayılı Su Ürünleri Yetiştiriciliği Yönetmeliği ile üretim tesislerine arıtım tesisi kurma zorunluluğu getirilmiştir.

3.2. Sorunlar

1. Özellikle Karadeniz ve Akdeniz'deki kirliliğin, dış kaynaklardan (örn. Karadeniz'de Tuna nehrinin girdileri) gelmesi ve bazı uluslararası girişimlere rağmen önlenmesi için ciddi bir gelişimin sağlanmaması;
2. Göç, üreme ve yavru beslenmesi açısından büyük önem taşıyan Marmara Denizi'nin çok faktörlü çevresel etkileşime maruz kalması;
3. Kıyısal sularımızda endüstriyel, tarımsal ve evsel atıklardan kaynaklanan kirlilik ve habitat tahribatının gittikçe şiddetini artması ve çevre koruma ile ilgili yasal düzenlemelerin yürütülmesinde yetersiz kalınması;
4. Aşırı ve kaçak avcılık, hedef dışı av ve av araçlarının neden olduğu habitat tahribatlarının önlenmesi hususlarında koruma - kontrolün yetersiz kalması, uygun uygulama esaslarının geliştirilip balıkçıların bilinçlendirilememesi;
5. Yetiştiriciliğin başlangıçta kontrolsüz gelişimi, alan tahsisinde geç kalınması, yanlış yer, sistem ve kapasite seçimi;
6. Çevre düzenleme planları ve diğer alan yönetim programlarının eksikliği;
7. Bazı koy, alan ve akarsu havzalarının çok sayıda çiftlik tarafından paylaşılması (bazı Ege koyları, Ordu-Perşembe, Trabzon Maçka ve Uzungöl, Rize Fırtına Deresi);

8. Farklı alan veya ortamlardaki yetiştiricilik faaliyetlerinin potansiyel çevresel etkileri ile ilgili geniş kapsamlı çalışmaların eksikliği;
9. Yetiştiricilerin üretim faaliyetlerinin çevresel etkileri üzerinde eğitilip, bilinçlendirilmemesi;
10. İzleme ve kontrollerle ilgili uygulama yetersizlikleri.

3.3. Çözüm Yolları

Su ürünleri faaliyetlerinin çevre ve çevresel değişimlerin su ürünleri üzerindeki olumsuz etkileri ile ilgili problemlerin çözümü ve potansiyel risklere karşı alınabilecek önlemler şunlardır:

1. Özellikle Karadeniz'de kirliliğin azaltılmasına yönelik olarak Türkiye daha etkin rol oynamalıdır.
2. Deniz ve içsularda su ürünleri açısından kritik öneme sahip alanlar "özel su ürünleri koruma alanı" olarak belirlenmelidir.
3. Deniz ve içsularda endüstriyel, tarımsal ve evsel atıklardan kaynaklanan kirliliğin azaltılması için gerekli önlemler alınmalıdır.
4. Aşırı ve kaçak avcılık, hedef dışı av ve av araçlarının neden olduğu habitat tahribatlarının önlenmesi ile ilgili olarak özellikle FAO Sorumlu Balıkçılık Uygulama esasları çerçevesinde yönetici ve balıkçılar eğitilmeli ve koruma-kontrol uygulamaları etkinleştirilmelidir.
5. Su ürünleri yetiştiriciliği açısından kritik alanlardan başlanarak pilot izleme programı ile mevcut ve potansiyel etkilerin belirlenerek gerekli önlemlerin alınması gerekir.
6. Yerel türlerin yetiştiriciliği teşvik edilmeli, yetiştirilen türlerin doğal ortama kaçışını, kaçanların ise toplanmasını sağlayacak önlemler alınmalıdır.
7. Yetiştiricilerin uygulayabilecekleri iyi yetiştiricilik uygulamaları geliştirilmeli ve bunların uygulanmasına yönelik eğitim programları ve el kitapları hazırlanmalıdır.
8. Balık çiftliklerinde kaliteli ve sindirilme oranı yüksek yem kullanımı teşvik edilmelidir. Kritik alanlarda yaş ve kalitesiz yem kullanımı önlenmelidir.
9. Halen üretim yapılan balık çiftliklerinde ortamın taşıma kapasiteleri periyodik olarak kontrol edilmeli ve gerektiğinde çiftliklerin yerinin değiştirilmesi sağlanmalıdır. Yeni verilecek projelerde üretim kapasitesine bağlı olarak ortamın taşıma kapasitesinin belirlenmesi esas alınmalıdır.
10. Çevreyle uyumlu sistemlerin kullanımı ve kaliteli ürün elde etme şartı ile yetiştiriciliğin her aşamasında (yavru temini, besi, yem temini, üretilen ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması) üreticiler desteklenmelidir.
11. Özellikle kimyasal ve antibiyotiklerin yanlış kullanımı önlenmeli ve kullanımı kontrol edilmeli, kalıntı (rezidü) programı etkin bir şekilde uygulanmalıdır.

4. SU ÜRÜNLERİ AVCILIĞI

4.1. Mevcut Durum

İnsan ve hayvan gıdası olarak büyük önem taşıyan su ürünleri üretimi, dünyada 2002 FAO verilerine göre yaklaşık 133 milyon ton olarak belirlenmiştir. Bu üretimin 93,2 milyon tonu avcılık, 39,8 milyon tonu yetiştiricilik yoluyla sağlanmaktadır. Dünya su ürünleri üretiminde en büyük pay 16,6 milyon ton ile Çin'e aittir. Çin'i 8,8 milyon ton ile Peru, 4,5 milyon ton ile

Endonezya, 4,4 milyon ton ile Japonya ve 4,3 milyon ton ile Şili izlemektedir. Türkiye ise son yıllardaki 600 bin ton civarındaki toplam üretim ile (Tablo 2) ancak 30. sırada yer almaktadır.

DİE 2002 verilerine göre su ürünleri üretimi 628 bin ton olarak belirtilmiştir. Bunun 537 bin tonu (%85.6) avcılık yoluyla sağlanmaktadır. Belirtilen avcılık üretiminin 44 bin ton'u içsularda yapılan avcılıktır. 522 bin tonluk deniz üretiminin %55'i Doğu Karadeniz, %22'si Batı Karadeniz, %10'u Marmara, %10'u Ege ve %3'ü de Akdeniz'den elde edilmektedir. Karadeniz'den elde edilen hamsi, toplam üretimin yarısına yakın bir kısmını oluşturmaktadır. Hamsi, istavrit, sardalya, uskumru, lüfer, palamut, mezgit, kolyoz, barbunya, tekir ve kefal türleri toplam istihsalin %90'ından fazlasını karşılamaktadır (DIE 2003).

Türkiye'de 200 adet göl, 950'den fazla gölet, sürekli artmakla birlikte halen 159 adet baraj gölü ve 175 715 km'lik akarsu potansiyelini düşündüğümüzde 2002 verilerine göre 44 bin tonluk içsu su ürünleri üretimi oldukça düşüktür. Bu değer ülkedeki mevcut kaynakların daha planlı değerlendirilmesi gerektiği sonucunu çıkarmaktadır. İçsulardan avcılık yoluyla elde edilen üretim son 10 yılda toplam üretimin %7-10'unu karşılamaktadır. İçsularda istihsalin bu denli az olmasına karşın, balıkçılık kırsal kesimde yaşayanların beslenmeleri ve istihdamı açısından son derece önemlidir. En büyük av sahası Van Gölü ve üretimde en büyük pay bu gölde yaşayan endemik tür olan inci kefaline aittir. Üretimde en yüksek paya sahip diğer türler sazan, turna, kadife, levrek ve kerevittir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde enerji temini ve sulama amacıyla yapılmakta olan barajlar önemli bir üretim potansiyeli arz etmektedir. GAP projesi kapsamında Dicle ve Fırat nehirleri üzerinde yapılmış ve yapımı devam etmekte olan 22 baraj ve 19 hidroelektrik santralı ile yaklaşık 220 bin ha'lık alan üretime kazandırıldığında, yıllık 8-10 bin tonluk balık üretimi sağlanacağı ve bunun içsulardan elde edilen üretimi %15-20 oranında arttıracağı tahmin edilmektedir.

Av filosunu oluşturan tekne sayısı 2002 DİE istatistiklerine göre 17 696 adettir. Boyları 5-64 m arasında değişmekte olan teknelerin %24'ü Doğu Karadeniz, %15'i Batı Karadeniz, %18'i Marmara, %28'i Ege ve %14'ü Akdeniz'deki limanlara kayıtlıdır. Teknelerin % 3.2'si trol, %2.5'i gırgır, %2.4'ü çift amaçlı, %0.3'ü taşıyıcı ve %92'si genellikle iki kişi tarafından idare edilen, 8-10 m boya sahip, 10-25 BG' ünde, küçük balıkçılar tarafından kullanılan vasıtalardır. Üretime katkı sağlayan tekneler genellikle 12 m'nin üzerindeki gırgır, trol ve hem gırgır ve hem de trol ağları kullanabilen çift amaçlı teknelerdir (%8.3). Gırgır tekneleri daha çok pelajik türlerin avlandığı Karadeniz ve Marmara'da yoğunlaşırken, trol tekneleri Batı Karadeniz, Ege ve Akdeniz'de kullanılmaktadır. Endüstriyel anlamda sürü oluşturan pelajik balıkları avlayan tekneler daha çok Karadeniz ve Marmara'da bulunurken, Ege ve Akdeniz' de küçük tekneler yoğunlaşmıştır. Özellikle 1970'li yıllardan itibaren verilen teşviklerle sayı, büyüklük ve balık bulucu cihazlar yönünden giderek büyüyen av filosu 1988-1989 yıllarında yaşanan hamsi krizinden sonra ekonomikliklerini yitirmiş, hemen hemen tüm türlerin aşırı avcılık tehdidi ile karşı karşıya kaldığının anlaşılmasından sonra yeni teknelere ruhsat verilmesi 1991 yılında durdurulmuştur. 1996 yılındaki kısmi af, 1997 yılında tamamen kaldırılmıştır. Halen teknelerin modernleştirilmesi amacıyla %20'luk bir boy artışına izin verilmekte, eski tekne avcılıktan çekilmeden yeni ruhsat verilmemektedir.

Deniz balıkları avcılığı kıyısal nitelikte olup günlük seferlerle yürütülmektedir. Avın tamamına yakın bir kısmı tüketiciye veya işleme tesislerine aynı gün veya ertesi gün ulaştırılmaktadır.

Tekne dağılımı ve balıkçılık faaliyetlerine bağlı olarak liman ve alt yapı hizmetlerinin sunulduğu balıkçı limanı, balıkçı barınağı ve çekek yerlerinin sayısı 277'ye ulaşmıştır. Bu yatırımların bir çoğu politik tercihlerle yapıldığı için halen dolma ve sığlaşma problemleri nedeniyle kullanılmaz haldedir. Karadeniz sahil otoyolu yapımı esnasında Doğu Karadeniz'de yatırımların bir çoğu dolgu alanı altında kalmış olup yenilenme çalışmaları devam etmektedir.

Su kaynaklarının daha iyi değerlendirilmesi ve özellikle avcılık söz konusu olduğunda, genel olarak av gücünü arttırmaya, daha fazla avlanmaya ve dolayısıyla daha fazla kâr sağla-

maya yönelik uygulamalar akla gelmektedir. Daha fazla avlamak yerine, verimlilik, iyi fiyat oluşumu ve sürdürülebilirlik öncelikli ilke olarak benimsenmesine rağmen uygulamaya geçirilememiştir. Avcılığımızın geliştirilmesi için av verimini arttırmak kadar ekosistemin korunmasına da önem verilmelidir. FAO tarafından belirlenen sorumlu balıkçılık ve kaynakların kullanılmasında ihtiyatlı yaklaşım prensiplerinden ödün verilmemelidir. Bunu sağlamak için ülkemizde idari ve hukuksal düzenlemeler getirilmesi kaçınılmaz bir zorunluluktur. AB uyum süreci içinde olduğumuz bu süreçte bu gibi düzenlemelerin tamamlanması beklenmektedir.

Türkiye'de su ürünleri avcılığı, 1380 Sayılı Su Ürünleri Kanunu ve bu kanuna ait Su Ürünleri Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nca düzenlenmektedir. Bu düzenlemeler çerçevesinde avcılığa getirilen yasaklamalar, sınırlamalar ve yükümlülükler sirkülerler şeklinde ilan edilmektedir. Ancak işleme tesisleri, toptancı balık halleri, balık pazarları ve denizde düzenli kontroller ve koruma-kontrol hizmetleri yeterince yapılamamaktadır. İlgili kanunda yapılan değişiklikle cezalar artırılmış ve etkin hale getirilmiştir. Ancak, bazı durumlarda işlenen suç ile ceza arasında uyumsuzluklar görülmektedir.

Henüz ülkemizde balık stoklarının üreme bölgeleri açık bir şekilde belirlenmemiştir. Kalkan, kefal, orkinos ve kılıç balığı gibi balıklarda üreme bölgeleri ve üreme zamanlarında çoğu kez kaçak avcılık devam etmektedir. Deniz alası başta olmak üzere diğer alabalıklar akarsuların uygun olan bölgelerinde yöre halkının kendince geliştirdiği yöntemlerle kurulan tuzaklarla üreme göçleri sırasında avlanmaya devam edilmektedir. Göllerde sazan gibi sıcak su balıkları üreme dönemi içinde sportif avcılık anlayışıyla avlanmaktadır. Cezalar yazılı olarak ağırlaştırılsa da, koruma kontrol hizmetlerinin yetersizliği nedeniyle uygulamada önemini yitirmektedir. Bu gibi bölgelerde koruma kontrol hizmetleri ve eğitim çalışmaları ile yerel halkın sürdürülebilir kaynak kullanımına katılımı sağlanmalıdır.

Avlanan su ürünleri için avlanabilir asgari boyların belirlenmiş olmasına rağmen av araçlarının seçiciliği, av denetimleri ve piyasa kontrolleri yeterince yapılamadığından yasal boy sınırlarının altında su ürünleri avcılığı devam etmekte, stoklar hızla yıpranmaktadır. Hamsi, istavrit ve lüfer üreme boyunun altında avlanmaya devam etmektedir. Kontrol elemanlarının yeterli bilgiye sahip olmamaları bu kıyımın sürdürülmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Kullanılan av araçları fazla seçici olmadığından, çok küçük bireyler yanında hedef türün dışında çeşitli su ürünleri de avlanmaktadır.

Balıkhaneler dışında satış yapılamayacağı konusunda Kanun hükmü ve getirilen yönetmelik uygulamaya geçirilememiştir. Satabilecekleri hal veya uygun satış yerlerine sahip olmayan balıkçılar kendilerince uygun buldukları kıyılarda avlarını karaya çıkarmakta ve bu alanlarda kayıt dışı ve hijyenik olmayan şartlarda satış yapmaktadırlar. Altyapı hizmetlerinin olmadığı bu ortamlarda fiyat oluşumu genellikle balıkçının aleyhine olmaktadır.

Stokların yıpranmış olması nedeniyle artan av gücü mevcut kaynağı kısa sürede tüketmekte, bu durum sürekli ve düzenli bir avcılık yerine balıkçılarımızı kısa sürede daha yoğun avcılığa yönelmeye zorlamaktadır. Bunun sonucunda özellikle son 5 yıl içinde her yeni av sezonu, nispi olarak bir önceki yıla göre daha kötü geçmektedir.

4.2. Sorunlar

1. Ülkemiz'de su ürünleri stoklarının büyüklükleri tam olarak belirlenmediğinden avcılığın planlanmasında önemli sorunlar yaşanmaktadır. Tüm ekonomik türler aşırı avcılık tehdidi altındadır. Avlanabilir balık miktarı ve bireysel kota sistemi yoktur.

2. Toptancı balık hallerinde avlanan ve pazarlanan balık miktarını ortaya koyacak bir sistem getirilememiştir. Bu nedenle av istatistikleri ve pazarlanan su ürünleri miktarlarının doğruluğu konusunda verilere güvensizlik duyulmaktadır. Güvensiz veriler üzerinde yapılan idari tasarruflar ve yatırımlar amaçlarına ulaşmaktan uzaktır.

3. Av filosu, stoklarımızın avlanabilir kapasitesinin üzerinde olup bu durum stoklar üzerindeki av baskısını artırmaktadır. Mevcut av filosu soğuk depolama ve diğer alt yapı açısından arzu edilen seviyede değildir.
4. Av araçlarının birçoğunda seçicilik sorunları yaşanmaktadır. Yapılan seçicilik araştırmalarının uygulamaya geçirilme oranı düşüktür.
5. Bazı türlerin üreme zamanları ve üreme bölgeleri tam olarak bilinmediğinden koruma güçlüğü yaşanmaktadır.
6. Balıkçılarımızın açık deniz balıkçılığına yönelmeleri sağlanamadığından yeni av sahaları açılamamıştır.
7. Ülkemizdeki içsu kaynakları yeterince korunmamakta hatta bazıları kurutulmaktadır. Bu da avcılık sahalarının daralmasına ve bazı türlerin yok olmasına neden olmaktadır.
8. Sulama ve kullanma amaçlı yararlanılan su kaynaklarında su alımı sırasında çevre ve su ürünleri zarar görmektedir.
9. Kaynakların ve ekosistemlerin korunmasında genellikle balıkçılar ve balıkçı kitlesinin dışındaki toplumlarda çevre korunmasının öneminin kavranılmadığı görülmektedir.
10. Balıkçıları destekleyen bir kuruluş olmaması, kooperatif ve birliklerin güçsüz olmaları nedeniyle balıkçılar kabzımallarla ön anlaşmalara girmekte, borçlanmakta ve gerçekçi fiyat oluşumu engellenmektedir. Sonuç olarak balıkçılar daha fazla av yapmaya çalışmaktadırlar.
11. Balık satış yerleri ile ilgili standartları içeren yönetmelik henüz uygulamaya geçirilememiştir. Birçok yerde hal ve satış yerleri yoktur. Bu da sağlıksız ve kayıt dışı pazarlamaya yol açmaktadır.
12. Su ürünlerinin korunmasına yönelik hazırlanan sirkülerdeki yasakların takibinde sorunlar yaşanmaktadır. Tarım ve Köyişleri Bakanlığının merkez ve taşra birimlerinde bu konuda istihdam edilmiş personel sayısının azlığı veya yokluğu nedeniyle hizmet ve denetimler büyük ölçüde aksamaktadır.

4.3. Çözüm Yolları

1. Su ürünleri sektörünün yönetiminde yetki ve sorumluluk dağılımının ortadan kaldırılması ve hizmet kalitesinin artırılabilmesi için Su Ürünleri Genel Müdürlüğü'nün kurulması gerekmektedir.
2. Ülkemizde gerek içsularda gerekse denizlerimizde bulunan su ürünlerinin stokları belirlenmeli, avlanabilir balık miktarları ve bireysel kotalar ilan edilmelidir. Bireysel ve tekne için verilen avcılık ruhsatları tür ve av sahası belirtilerek yeniden tanımlanmalıdır.
3. Balıkçılıkla ilgili olarak yaşanan sorunların ve dağınıklığın önlenebilmesi için kooperatif, birlik ve üst kuruluşları güçlendirilmeli ve desteklenmelidir.
4. Tekne ve av kayıtları için modern bir anlayışla yeni kayıt sistemi geliştirilmeli, AB uyum sürecinin getirdiği standartlar bu konuda itici güç olarak değerlendirilmeli ve kullanılmalıdır.
5. Balıkçılık yönetimi tüm boyutları ile ele alınmalı, doğal kaynakların kullanımında sürdürülebilirlik prensipleri yanında sosyal ve ekonomik boyut da göz önünde tutulmalıdır.
6. Bakanlık, araştırma yapma ve yaptırma fonksiyonunu tam olarak yerine getirmeli, bu nedenle gerekli ödeneklerle takviye edilmelidir. Su ürünleri konusunda üniversitelerde yürütülen çalışmalar izlenmeli, sonuçları istenmeli ve uygulamaya konulmalıdır.

7. Kullanılmakta olan av araçlarına gerek stokların korunmasına katkı sağlayacak ve gerekse avlanması tamamen yasak olan koruma altındaki yunus, fok, deniz kaplumbağaları ve mersin balığı gibi türlerin avlanmasını önleyecek birtakım yeni donanımlar eklenmesi zorunlu tutulmalı ve bu konuda destek sağlanmalıdır.

8. Üreme sahası olarak bilinen yerler hassas alanlar olarak avcılığa tamamen kapatılmalıdır.

9. Kıyısal sularda bazı avlak sahaların balıkçılık kooperatif veya birliklerine tahsis edilmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

10. Balıkçı filosunun ekonomik olarak kullanılabilmesi ve halkımıza daha fazla ürün sunabilmek için başta komşu ülkeler olmak üzere diğer ülkelerle ikili balıkçılık anlaşmaları imzalanmalı, büyük teknelerin bu avcılığa özendirilmesi uygun olacaktır. Müzakereleri devam eden Karadeniz Balıkçılık Anlaşması ülkesel menfaatler doğrultusunda gözden geçirilmelidir.

11. Ülkemiz'de doğal göller ve baraj gölleri için yönetim planları hazırlanmalı ve uygulamaya konulmalıdır. Ayrıca, göllerde ekolojik dengeyi bozabilecek balıklandırma faaliyetlerinin engellenmesi gerekir. Bu amaçla bilimsel bir kurul oluşturulmalı, uygun türler seçilmesi durumunda göllerin taşıma kapasiteleri dikkate alınarak balıklandırma yapılmalıdır.

12. Mevcut su kaynakları arazi sağlamak, yeni yerleşim alanları açmak amacıyla daraltılmamalı veya yok edilmemelidir. Kamu yatırımları dahil projeler için ÇED raporu istenmelidir.

13. İçsulardan sulama ya da kullanma amacıyla su alınmak üzere kurulan pompaj istasyonlarından su alımından kaynaklanacak yavru balık zayiatının önlenmesi için su alım noktalarında koruyucu sistemler mutlaka yapılmalıdır.

14. Yeni baraj projelerinde balık geçitlerine mutlaka yer verilmeli, eski yatırımlar için bu konuda ilave yatırımlara geçilmelidir.

15. Kaynakların korunmasında, ulusal limitlerin yanı sıra, uluslararası standardlar dikkate alınmalı, uluslararası ve bölgesel işbirliği güçlendirilmelidir.

16. Kooperatifçilik ve işleyişi ile balıkçılık konusunda uygulamalı eğitim çalışmaları yapılmalıdır.

17. Koruma kontrol hizmetleri ile görevli ve yetkili kılınanlar arasında koordinasyon sağlanarak, hizmetlerin etkin bir şekilde yürütülmesi sağlanmalıdır.

18. Uzaktan algılama yöntemi ile balıkçı teknelerinin avcılık faaliyetlerinin izlenmesine imkan sağlayacak sistemler kurulmalıdır.

19. Kaynakların ve ekosistemlerin korunması açısından tüketicilerin de duyarlılığını arttıracak faaliyetlere önem verilmeli ve bilinçli bir tüketim toplumu oluşturulmalıdır.

20. Yürürlükteki Su Ürünleri Mevzuatı AB Ortak Balıkçılık Politikası Mevzuatı ile uyum sağlayacak şekilde gözden geçirilmelidir. Tam üyelik sırasında karşılaşabileceğimiz olumsuzlukları ortadan kaldırmak üzere talep edilecek istisnaların belirlenmesine öncelik verilmeli ve bu konuda zaman geçirilmeden çalışmalara başlanmalıdır.

21. Sektörle ilgili eğitim veren Fakülte mezunlarının mevcut idari yapıda ve gelecekte oluşturulması planlanan organizasyondaki ilgili birimlerde istihdam edilmelerine öncelik verilmelidir.

22. Ülkemiz'in üyesi olduğu uluslararası kuruluşlarda ulusal haklarının korunabilmesi amacıyla teknik altyapıya sahip kişilerle her zaman temsil edilmeli ve Bakanlık, üniversite ve özel kuruluş işbirliği sağlanmalıdır.

5. SU ÜRÜNLERİ ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME (AR-GE)

5.1. AB İle İlgili Gelişmeler

Su ürünleri ile ilgili olarak son yılların en önemli gelişmesi hiç şüphesiz gelişen Türkiye - AB ilişkileri sonucu su ürünleri sektöründe AB Ortak Balıkçılık müktesebatına uyum çalışmalarının başlamasıdır.

Su ürünleri sektöründe Türkiye-Avrupa Birliği (AB) ilişkileri ilk kez 1990'lı yıllarda AB'nin Türkiye'den üye ülkelere ithal edilen su ürünlerine, kendi kalite kriterlerine uymadığı gerekçesiyle yasaklar koymasıyla başlamıştır. Özellikle 1998 yılında Türkiye'den ithal edilen tüm su ürünlerine yasak getirilmiştir. Getirilen bu yasaklamalar sonucu yetkili otorite olarak Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü, aldığı bir dizi önlemle AB'ye ihraç edilen tüm su ürünlerinde AB standardlarına uyumu sağlamış ve 1998 yılında taze ve donmuş balığa (özellikle çipura ve levrek), bir yıl sonra ise çift kabuklu yumuşakçalara uygulanan yasağın kaldırılmasını sağlamıştır (Çelikkale ve ark., 1999a).

Türkiye su ürünleri sektörü AB Ortak Balıkçılık Politikası (OBP) ile ilişkisi, Haziran 2002 yılında başlayan "Su Ürünleri Sektöründe AB Müktesebatının Yasal Uyumundan Sorumlu Türk Otoritelerinin Desteklenmesi" konulu proje ile başlamıştır. Yaklaşık bir yıl süren proje ile genel olarak; su ürünleri ile ilgili kurum ve kuruluşların yasal, kurumsal, teknik ve uyum süreci ile ilgili yatırım alanlarında kapasitelerinin güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Spesifik amaçlar ise:

1. Analiz ve öncelik belirleme yoluyla AB'ye uyum için stratejik bir planın tanımlanması;
2. AB balıkçılık müktesebatına uyum için "yeni" temel ve ikincil yasal mevzuatın hazırlanması ve/veya mevcut mevzuatın gözden geçirilmesi,
3. Kurumsal gereksinimlerin belirlenmesi ve AB'ne uyumlu mevzuatın yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde yürütülmesi, uygulatılması ve izlenebilmesi için reform önerilerinin belirlenmesi;
4. Türkiye'nin AB'ne üyelik öncesi yardımdan yararlanılabilmesi için temel alan ve önceliklerin belirlenmesi, planlanması, kurumsal yapılanma ve yatırım projelerinin hazırlanması.

Proje esnasında farklı kuruluşları (TKB'nin ilgili tüm birimleri, AB Genel Sekreterliği, Sahil Güvenlik Komutanlığı, DİE, DSİ, Denizcilik Müsteşarlığı, özel sektör) oluşan bir "Su Ürünleri Çalışma Grubu" kurulmuştur. Söz konusu grup üyeleri ve ilgili diğer personel çalıştaylarda AB OBP konusunda eğitime tabi tutulmuş, Türk ve AB mevzuatları karşılaştırılarak eksiklikler ortaya konmuş, önemli AB yönetmelik ve direktifleri Türkçe'ye çevrilmiştir. Proje sonunda "Su Ürünleri Sektörü - AB Müktesebatına (Acquis) Yasal ve Kurumsal Uyum" başlıklı esas proje hazırlanarak AB'ne sunulmuştur. 2004 yılının ilk aylarında başlaması öngörülen proje öncelikle Türkiye'nin AB üyesi ülkeler arasından twinning (eş) ülke veya ülkeler seçmesini öngörmektedir. Twinning ortakları olarak Almanya, Hollanda ve İsveç konsorsiyumu seçilmiş olup, projenin 2005 yılının başında başlaması beklenmektedir. Twinning ülkeler tarafından atanacak bir proje lideri ve eş lider tarafından yürütülecek bu projede özellikle ana limanlardan bilgi toplama ve model bir balık hali kurulması amacıyla yatırım yapılması öngörülmektedir. Proje süresince gerçekleştirilecek başlıca faaliyetler ise:

1. Kurumsal güçlendirme, yasal ve yapısal politika: Kurumsal gelişme, su ürünleri politika ve planlama biriminin kurulması, yeni su ürünleri mevzuatının hazırlanması, sektör stratejisi ve planı hazırlanması, su ürünleri ile ilgili tarafların katılımının güçlendirilmesi;
2. Koruma, kontrol ve kaynak yönetimi: Su ürünleri ve Sahil Güvenlik personelinin eğitimi, fiziksel altyapının geliştirilmesi, balıkçılık yönetim planlarının hazırlanması ve bilimsel danışmanlık sağlanması;

3. Su ürünlerinde ortak pazar organizasyonu: Üretici birliklerinin kurulması, balık hallerinin yerel kontrolü, pazarlama eğitimi, pazara müdahale mekanizmalarında finansman, pazar istatistiklerinin toplanması, model bir su ürünleri hali tasarımı;
4. Balıkçı gemisi sicili ve Su Ürünleri Bilgi Sistemi (SÜBİS): SÜBİS'in tasarımı ve kurulması, Su Ürünleri Bilgi Merkezi (SÜBİM) kurulması ve geliştirilmesi, Balıkçılık İzleme Merkezi (BİM) ve Gemi İzleme Sistemi (GİS) kurulması, balıkçı gemileri sicil sisteminin geliştirilmesi, eğiticilerin eğitimi.

5.2. Su Ürünleri Sektöründe AR-GE Gereksinimleri

1380 Sayılı Su Ürünleri Kanunu ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı sektörle ilgili araştırmaları yapmak ve yaptırmakla yükümlüdür. Araştırmaların büyük bir çoğunluğu TKB bünyesinde Trabzon (Merkez), Bodrum, Eğirdir ve Elazığ'da bulunan Araştırma Enstitüleri tarafından yürütülmektedir. Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı sektörle ilgili ülkesel boyutlu araştırma projelerini, TÜBİTAK daha küçük ölçekli bilimsel hedefleri olan araştırma projelerini desteklemekte, bu amaçla üniversitelere mali destek sağlamaktadır. Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde kurulan Su Ürünleri Fakülteleri, Sürmene Deniz Bilimleri Fakültesi, ODTÜ, Dokuz Eylül Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri, Deniz Teknolojisi ve İşletmeciliği Enstitüleri balıkçılık ve deniz bilimlerine ilişkin araştırma faaliyetlerini sürdürmektedir. Son yıllarda araştırma potansiyeli ve ihtiyaçların artmasına karşın araştırmaya ayrılan bütçenin çok düşük olması araştırma faaliyetlerini sınırlandırmaktadır.

Kaynakların etkin yönetimi ve avcılık ve yetiştiricilik yoluyla su ürünleri üretiminde sürdürülebilir gelişimin sağlanabilmesi için gereksinim duyulan başlıca AR-GE faaliyetleri aşağıda verilmiştir.

1. Su ürünleri üretimi genel olarak tarımsal bir faaliyet olarak değerlendirilmesine rağmen geleneksel tarım ve hayvansal üretimden önemli farklılıklar arz etmektedir. Nitekim Avrupa Birliği'nde de tarımdan ayrı bir politika (Ortak Balıkçılık Politikası) ve idari yapıya (XIV. Genel Müdürlük) sahiptir. Bu nedenle ülkemizde de ivedilikle su kaynaklarının korunması ve yönetiminden, üretim, yetiştiricilik, balık sağlığı, ürün kalitesi, araştırma - geliştirme, ekonomik ve uluslararası ilişkilere kadar su ürünleri ile ilgili tüm faaliyetler kurulması gereken Su Ürünleri Genel Müdürlüğü'nün yetki ve sorumluluğunda toplanmalıdır. Genel Müdürlüğün ana birimleri arasında balıkçılık ve kaynak yönetimi, yetiştiricilik, bilgi merkezi, AR- GE, ekonomi, mevzuat ve dış ilişkiler yer almalıdır. Genel Müdürlük bölgesel birimlere (Müdürlüklere) sahip olmalıdır.
2. AB Ortak Balıkçılık mevzuatına uyum amacıyla ya mevcut 1380 Sayılı su ürünleri Kanunu büyük ölçüde revizyona tabi tutulmalı veya tercihen yeni bir su ürünleri kanunu hazırlanmalıdır. Her iki durumda da gelişen yetiştiricilik ile ilgili yasal gereksinimlere büyük önem verilmelidir.
3. Su ürünleri sektörünün yönetiminde bütünlük ve etkinliğin sağlanması amacıyla tüm ilgili tarafların (kamu, üretici, sanayici, üniversite, yerel yönetim, sivil toplum örgütleri) temsil edildiği "Ulusal Su Ürünleri Konseyi" kurulmalıdır. Su ürünleri ve su ürünleri yetiştiriciliği danışma kurulları ise Konseye bilimsel destek sağlamalıdır.
4. Su ürünleri ile ilgili AR-GE önceliklerini belirlemek, kaynakların etkin kullanımını sağlamak ve ilgili kurumlar arasında işbirliğini geliştirmek amacıyla TÜBİTAK bünyesinde "su ürünleri araştırma grubu" oluşturulmalı veya mevcut araştırma grupları içerisinde su ürünleri araştırmalarına daha fazla destek sağlanmalıdır.
5. Su Ürünleri Araştırma Enstitüleri mutlaka kurulacak Genel Müdürlük bünyesinde yer almalı ve yeni bazı düzenlemelere gidilmelidir. Kuzey Ege, Marmara ve Batı

Karadeniz'de faaliyet gösterecek bir araştırma enstitüsü kurulmalı, Beymelek Su Ürünleri Üretim Merkezi Araştırma Enstitüsü haline getirilerek özellikle yetiştiricilik ve kıyı yönetimi konularda Akdeniz'de saygın bir enstitüsü haline gelmesi sağlanmalıdır. Kepez Su Ürünleri Üretim İstasyonu ve Eğridir Su Ürünleri Araştırma Enstitüsü birleştirilerek içsular, balıklandırma ve içsu balıkları yetiştiriciliğinde uzmanlaşması sağlanmalıdır.

6. Araştırma yasası acilen çıkarılarak araştırma enstitülerinin nitelikli işgücü artırılmalı, akademik kariyer teşvik edilmeli ve akademik kariyer yapmış olanların özlük hakları iyileştirilmelidir. Araştırma enstitülerine ve araştırmacılara bilimsel araştırma, yayın ve araştırma işbirliği konularında özerklik verilmelidir.
7. Araştırma alt yapısının iyileştirilmesi amacıyla gerekli tüm önlemler ivedilikle alınmalıdır. Yatırım programı bütçelerinden su ürünleri sektörüne ayrılan kaynağın önemli bir kısmı araştırma proje faaliyetleri ile alt yapının güçlendirilmesine tahsis edilmelidir. Üretici dernek, birlik ve işletmelerinin su ürünleri eğitim ve AR-GE faaliyetlerine mali katkı sağlaması veya kendi AR-GE birimlerini kurmaları teşvik edilmelidir.
8. AB üyelik müzakerelerinde Ortak Balıkçılık Politikası ile ilgili müzakereleri yürütecek uzmanlar ekibi acilen kurularak gerekli hazırlıklar yapılmalıdır.
9. Üniversiteler, Bakanlık, su ürünleri araştırma enstitüleri ve özel sektör arasındaki işbirliği artırılmalıdır. Araştırmalarda tekrarlardan kaçınmak amacıyla uygulamaya yönelik araştırmalar daha ziyade su ürünleri araştırma enstitüleri, yeni gelişimlere yönelik araştırmalar ise üniversiteler tarafından yürütülmelidir. Araştırma konuları, ulusal plan ve acil gereksinimlere göre belirlenmeli, araştırma sonuçlarının yayınlanması ve pratik sonuçlarının yetiştiricilere ulaşması sağlanmalıdır.
10. Su kalitesi, gıda, yem, biyokimyasal analizler ve moleküler genetik konularında akreditasyona sahip bölgesel ve ulusal referans laboratuarları kurulmasına destek verilmelidir.
11. Planlama, yönetim, araştırma ve yatırımda gereksinim duyulan tüm verilerin toplanabilmesi ve veri kalitesini artırmak amacıyla etkin bir veri toplama, işleme ve dağıtım sistemi geliştirilmelidir.
12. Deniz ve içsularda acilen ulusal stok tespit çalışmaları yapılarak avlanabilecek yıllık av miktarları (TAC) belirlenmeli, bunların dağıtımına ilişkin esaslar geliştirilmelidir. Bu çalışmalarda ekosistemlerin durumları da irdelenerek ekosisteme dayalı stok yönetim yaklaşımlarına geçilmelidir. Bu amaçla araştırma enstitüleri tarafından kullanılacak tam donanımlı bir araştırma gemisine ihtiyaç duyulmaktadır.
13. Ulusal bir proje ile su kaynaklarının biyolojik çeşitliliği ve gen kaynakları belirlenmeli ve su kaynaklarının yönetiminde (avcılık ve yetiştiricilik dahil) bunların korunması öncelikli ilke olarak benimsenmelidir.
14. Çevresel etkileşimler uzun vadede yetiştiriciliğin gelişimi sınırlayıcı önemli faktörlerden biri olmaya devam edecektir. Bu nedenle üretime başlanmadan Çevresel Etki Değerlendirme ve daha sonra çevresel etki izleme rutin uygulama haline getirilmelidir.
15. Yetiştiriciliğin yaygın olduğu kıyısal bölgelerde (örneğin, Muğla, İzmir, Ordu) göl, gölet ve baraj gölleri ile akarsu havzalarında (Trabzon - Maçka ve Uzungöl) bütünleşik alan yönetim programları hazırlanarak uygulamaya konmalıdır. Bu amaçla birbirine yakın çiftliklerin ortak yönetim stratejileri belirlenmelidir.
16. Yetiştiricilikte yeni üretim sistemi ve teknoloji kullanımı teşvik edilmelidir. Özellikle kıyı ötesi kafesler, kapalı devre sistemler ve polikültür ya da ekolojik yetiştiricilik sistemlerinin geliştirilmesi amacıyla AR-GE programları hazırlanmalıdır.

17. Yetiştiricilikte tür ve sistem çeşitliliğinin artırılması amacıyla halen yetiştiricilik teknolojisi mevcut türlerle (doğal alabalık, kerevit, yılan balığı, mersin balığı, sazangiller, turna, yayın, tatlısu levreği, kefal, karides, midye, istiridye, akivades) ilgili sorunlar çözülmeli, potansiyel türlerin (sinagrit, sivriburun, lüfer, orfoz, eşkina, orkinos (yavru), pisi, mezgit, kalamar) üretim teknikleri irdelenmeli, mevcut ve potansiyel türler için yeni üretim teknoloji veya sistemlerinin geliştirilmesi amacıyla AR-GE teşvikleri sağlanmalıdır.

18. Mevcut kuluçkahanelerin modernizasyonları sağlanmalı, özelikle alabalık yetiştiriciliğinde uzmanlaşmış kuluçkahanelerin kurulması teşvik edilerek yıl boyu yumurta - yavru üretimi sağlanmalıdır. Su Ürünleri Merkez Araştırma Enstitüsüne bağlı alabalık ve kalkan, Beymelek'de çipura/levrek ve Kepez'de sazan damızlık stok yönetimi ve ıslah merkezleri kurulmalıdır.

19. Yetiştiricilikte dışa bağımlılığı azaltmak amacıyla öncelikle Artemia, yoğun mikroalg ve mikrokapsüllü yem ve zenginleştirici üretimine yönelik AR-GE faaliyetlerine önem verilmelidir. Benzer şekilde yem üretiminde balık unu ve yağını ikame edebilecek alternatif yem maddeleri ile ilgili çalışmalar desteklenmelidir.

20. Üreticilerin dernek ve birlikler halinde örgütlenmeleri teşvik edilmelidir. Bu amaçla destek ve teşviklerinin sağlanmasında birliklerin onayı zorunlu hale getirilmelidir. Dernek ve birliklerin "sorumlu balıkçılık" ve "iyi yetiştiricilik uygulamaları", kalite kontrolü, dağıtım ve fiyat istikrarı konularında sorumluluk almaları sağlanmalıdır.

21. Su Ürünleri Fakülte ve Yüksek Okullarının alt yapı olanakları iyileştirilmelidir.

22. Su ürünleri ve deniz bilimleri fakülteleri ile yüksek okullarından mezun olan kişilerin aldıkları su ürünleri ve balıkçılık teknolojisi mühendislerinin unvanlarını ve yasal yetkilerini kuracakları odalar vasıtası ile belirlemeleri ve yasal hakları ile ilgili gelişmelere sahip çıkmaları sağlanmalıdır.

23. Su ürünleri sektörünün ulusal ekonomi ve bölgesel kalkınmadaki rolünün tam olarak belirlenmesi amacıyla ulusal düzeyde sosyo-ekonomik bir çalışma gerçekleştirilmelidir. Balıkçı, yetiştirici, işlemeci, pazarlamacı ve ilgili kamu çalışanlarının sosyo-ekonomik durumlarını (eğitim, gelir düzeyi, aile yapısı, sosyal statü, örgütlenme, davranış ve çevre duyarlılığı vb) ortaya koyacak böyle bir çalışma aynı zamanda Ortak Balıkçılık Politikasına geçişte alınacak önlemlerle ilgili bir hazırlık olacaktır.

HAYVAN VE SU ÜRÜNLERİ SAĞLIĞI VE ÇEVRE İLİŞKİLERİ

1. BÜYÜKBAŞ VE KÜÇÜKBAŞ HAYVAN SAĞLIĞI

1.1. Giriş

Hayvancılık; hayvan yetiştiriciliği, hayvansal üretim, hayvan sağlığı hizmetleri ve insan sağlığına yönelik koruyucu sağlık hizmetlerini kapsayan geniş bir faaliyet alanını ifade eder. Hayvancılık işletmelerinde hedeflenen verimlilik ve karlılığın temini için, verim kapasitesi yüksek hayvanlara sahip olma yanında bilinçli bakım - besleme ve yeterli sağlık hizmetinin verilmesi şarttır. Tüm üretim faaliyetlerinin insan refahı ve yaşam kalitesinin yükseltilmesini hedef aldığını değerlendirdiğimizde, artan ülke nüfusumuza ve hedeflenen ulusal gelir düzeyimize paralel olarak hayvancılık faaliyetlerinin de relatif olarak büyümesi doğal olarak beklenen bir sonuçtur. Gerçekte hedeflenen sayısal büyüklükten çok üretim rakamlarındaki artışlardır. Aksi takdirde sektörel bir dışa bağımlılık ortaya çıkar. Bu nedenle hayvancılık sektöründe;

- Genetik potansiyelin geliştirilmesi,
- Küçük İşletme sayısının azaltılması, işletme büyüklüklerinin artırılması,

- Üretim maliyetlerinin düşürülmesi,
- Hayvan sağlığı hizmetlerinde kalitenin artırılması, kolay ulaşılabilir hale getirilmesi ve finansman modelinin şekillendirilmesi,
- Stratejik AR-GE faaliyetlerinin yönlendirilmesi ve finansmanı konularında ulusal politikaların geliştirilmesi ve uygulanması önem arz etmektedir.

Sağlık hizmetinin ülkesel boyutta yeterince verilememesi hayvansal üretimi, milli ekonomiyi, gıda güvenliğini dış ticareti, hayvan ve insan sağlığını önemli ölçüde etkilemektedir. Hastalıklar nedeni ile oluşabilecek temel kayıp şunlardır;

- Verim kaybı,
- Hayvan ölümleri nedeniyle meydana gelen ekonomik kayıplar,
- Damızlık materyalinin azalması,
- İlaç ve ilave tedavi giderleri,
- Tarımsal ürün ticari kaybı,
- İnsan sağlığının etkilenebilmesi.

Ekonomik büyüklük bazında ülkemizden çok daha ileride bulunan ve gelişmiş ülkeler olarak kabul ettiğimiz ülkelerin bir çoğunda toplam ekonomik faaliyetler içinde hayvansal üretimin payı düşük olmasına rağmen- hayvancılık sektörü ve hayvan sağlığı hizmetleri direkt veya dolaylı olarak desteklenmeye devam etmektedir. Diğer taraftan entansif tarım uygulamalarına paralel olarak ortaya çıkan sorunlar (ekolojik dengenin bozulması, tarımsal ve hayvansal ürünlerdeki kalıntı problemleri vb.) hayvan sağlığı ile birlikte insan sağlığı açısından da tehdit oluşturmaktadır. Bu konuda yükselen bir değer olarak organik hayvansal üretimin desteklenmesi önemlidir.

1.2. Mevcut Durum ve Sorunlar

1.2.1. Hayvan Varlığı ve Hayvancılık İşletmeleri

Türkiye hayvan varlığı olarak zengin sayılabilecek bir konumdadır. Ülkemizde 10 milyondan fazla sığır ve 30 milyondan fazla küçükbaş ruminant bulunmaktadır. Kümes hayvanlarının oranı da her geçen gün artmaktadır. İpek böcekçiliğindeki gerileme ise ekstrem bir durum olarak göze çarpmaktadır. Hayvancılık işletmelerinin ideal olarak büyükbaş hayvanlar için 100 baş, küçükbaş hayvanlar için en az 250 baş olması gerektiği düşünülürse, ülkemizde bu kriterleri sağlayan işletmelerin oranının %1'den düşük olduğu görülmektedir.

1.2.2. Hayvan Sağlığı Hizmetlerinin Organizasyonu

Ülkemiz'de hayvan sağlığı hizmetleri veteriner hekimler ve veteriner sağlık teknisyenleri tarafından verilmektedir. İl ve ilçelerde Tarım Bakanlığı taşra teşkilatına bağlı olarak yürütülen hizmetler, merkezde ise Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Faaliyetleri, araçları ve amaçları ile birbirinden çok farklı yapıya sahip olan hayvan sağlığı ve bitki sağlığı uygulamalarının organizasyon şemasında aynı çatı altında toplanması idare ve uygulama yönünden problemler doğurmakla birlikte mesleki husumetlere de zemin hazırlayabilmektedir.

Hayvan sağlığı hizmetlerinin önemli bir kolu olan özel veteriner Poliklinikleri (serbest veteriner hekimler) de başta büyük şehirler olmak üzere tüm yurtta sağlık hizmetlerine katılmaktadır. İlgili mevzuat hükümlerine göre salgın hastalıklarla mücadelede ihtiyaç duyulduğunda Tarım ve Köyişleri Bakanlığı serbest çalışan veteriner hekimlerden de yararlanabilmektedir.

Sağlık hizmetlerinin ayrılmaz bir parçası olarak hayvansal ürünler üretim ve satış birimleri ile hijyen denetim birimleri de göz ardı edilemez. Bu konularda, sağlık veya gıda hijyeni alanında eğitim almamış lisans mezunlarının da ilgili yasa ve yönetmelik gereği sorumlu yönetici olarak görev alması mümkündür.

Ülkemizde son yıllarda, organik bitkisel üretime paralel olarak organik hayvansal üretim de önemli gelişmeler kaydedilmektedir. Ancak, organik hayvancılık yapan yetiştiricilerin geçis sürecinde ve sertifikalandırmaya kadar geçen süre içerisinde Bakanlıkça yetkilendirilmiş olan Kontrol ve/veya Sertifikasyon Kuruluşları tarafından yıl içerisinde en az bir defa denetimleri yapılmak zorunluluğu bulunmakta olmasına rağmen söz konusu bu kuruluşlarda veteriner hekim istihdamı mevcut değildir. "Organik Tarımın Esasları ve Uygulamasına İlişkin Yönetmelik" kapsamında kontrol ve/veya sertifikasyon kuruluşlarında kontrolör olarak gıda, su ürünleri, balıkçılık teknolojisi ve ziraat mühendisleri ile veteriner hekimler yetkilendirilmektedir. Oysa organik hayvancılık yapılan işletmelerde ön planda olması gereken ilkeler hayvan refahı ve sağlığıdır. Dolayısıyla kontrol ve/veya sertifikasyon kuruluşlarında kontrolör olarak Veteriner Hekimlerin istihdamı için gereği yapılmalıdır.

1.2.3. Hayvan Hastalıkları

Türkiye coğrafi konumu ve 7 ülkeyle kara sınırına sahip olması gibi nedenlerle sürekli olarak salgın hastalık tehdidi altındadır. Salgın hastalıklarla mücadele konusunda son yıllarda başarılı bir örnek olarak sığır vebası hastalığının eradikasyonu ve hastalıktan ari konuma ulaşılması gösterilebilir. Ancak Şap, Koyun keçi vebası (PPR), Mavi dil, Koyun keçi çiçeği, Kuduz, Brusella, Tüberküloz, Paratüberkuloz, Listerioz ve Şarbon hastalıkları için aynı iyimser tablo söz konusu değildir. Bazı Avrupa Birliği (AB) ülkeleri Sığır Löykozu, Infeksiyöz Bovine Rhinotracheitis (IBR) ve Bovine Viral Diarrhea (BVD) virus enfeksiyonları için kontrol-eradikasyon programları başlatmış ve başarılı sonuçlar elde etmiştir. Bu konuların ileride AB içerisinde hayvan ve hayvansal ürün ticaretinde sorun yaratabileceği değerlendirmeye alınmalıdır.

Şap hastalığı sığır ve koyun varlığımızda zaman zaman endemik olarak görülmesine karşın, Trakya bölgesinde son yıllarda görülmemektedir. Ülke genelinde kampanya tarzında yoğun aşılama yapılmaktadır. AB entegrasyonu kapsamında bu hastalığın uzun vadede yok edilmesi zorunludur. Hastalık nedeniyle her türlü tarımsal ürün ticareti engellenebilmektedir.

Zoonoz ve salgın hastalıkların yanında ülkemiz hayvancılığını ilgilendiren diğer önemli sağlık sorunlarını, metabolizma hastalıkları (ketosis, hipokalsemi, karaciğer yağlanması), mastitis, ayak hastalıkları, infertilite ve paraziter hastalıklar oluşturmaktadır. Bu hastalıkların oluşumu yetiştiricinin bakım, besleme konularındaki yetersizliği ile yakından ilişkilidir.

İhbar ve Karantina sisteminin yeterince etkin uygulanamaması bulaşıcı hastalıkların önlenememesinde önemli rol oynamaktadır.

1.2.4. Hayvan Sağlığında Görevli Personel Sayıları

Bakanlık bünyesinde hizmet veren birimlere uzun bir süre veteriner hekim alınmaması bu konudaki ihtiyacı daha da artırmıştır. Son dönemde KPS ile yapılan yerleştirmede belli bir miktar veteriner hekimin özellikle doğu illerine yerleştirilecek olması açığı nispeten hafifletebilir, ancak yeterli olduğu söylenemez. Ülkemizin mevcut hayvan varlığı ve hastalıkların durumu, AB entegrasyonunda yüklenen yeni sorumluluklar, veteriner hekim ihtiyacını giderek artırmaktadır. Son dönemde uygulamaya konulan 1000 köye 1000 tarım danışmanı projesinde görev alacak veteriner hekimlerin bu alandaki çalışmaları ve proje sonuçları takip edilmelidir.

Hayvan sağlığında gözlenen önemli eksikliklerden birisi de veteriner hekimlerin kamu kurumlarında uzmanlık dallarının gerektirdiği birimlerde görev alamaması ve Bakanlık Teşkilatı ile Veteriner Fakülteleri arasındaki bilimsel işbirliğinin istenen düzeyde olmamasıdır.

1.2.5. Hayvan Sağlığı Teşhis Hizmetleri

Türkiye'de hayvan sağlığı teşhis hizmetleri ağırlıklı olarak Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na bağlı enstitü ve Veteriner Fakülteleri laboratuarlarında gerçekleştirilmektedir. Sınırlı sayıdaki özel teşhis laboratuarı da bu konuda katkı sağlamaktadır. Gerek kamu gerekse özel laboratuarlardaki uzman veteriner hekim sayısının azlığı en önemli kısıt olarak görülmektedir. Bu alandaki laboratuarların akreditasyon çalışmaları devam etmektedir.

1.2.6. Finansman

Veteriner hizmetlerine ayrılan bütçenin yetersizliği öteden beri bilinen ve söylene gelen bir tespittir. Bu tablo özellikle tazminatlı hastalık çıkışlarında belirgin olarak göze çarpmaktadır. Halk sağlığı açısından da oldukça önemli olan ve son zamanlarda yükseliş trendine geçen sığır tüberkülozu ve bruselloz ile mücadelede tazminat ödeme problemi nedeniyle pasif kalındığı görüşü ağırlıktadır.

Hayvan hastalıkları ile mücadele çalışmalarında sürekliliği olan bir fon mevcut değildir.

1.2.7. Hayvan Hareketleri

Hayvan hareketlerine ilişkin hususlar 3285 sayılı Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanunu ile belirlenmiştir. Son yıllarda Bakanlık Teşkilatı tarafından uygulanan hayvanların tanımlanması ve tescili ile ilgili kayıt sistemi olumlu gelişmeler sağlamıştır. Ancak, bu konudaki yetersizlikler göz ardı edilemez. Kontrolsüz hayvan hareketleri nedeniyle bulaşıcı hastalıklar ülkemizin dört bir yanına hızla yayılabilmektedir. Ayrıca kurban bayramı dönemlerindeki yoğun hareketlilik sistemi tehdit etmektedir. Bu gibi dönemlerde farklı hayvan türlerinin aynı mekanlarda barındırılmasına bağlı olarak, normalde görülme sıklığı düşük olan sığırların kataral fever (koriza) gibi hastalıklar yoğun olarak ortaya çıkabilmektedir.

Salgın hastalıkların büyük bir çoğunluğunun ülkemize, Ortadoğu, Yakındoğu ve Kafkas Ülkelerinden bulaştığı acı bir gerçektir. Kontrolsüz ve kaçak yapılan hayvan nakilleri günümüzdeki nakliye araçlarının da kullanılmasıyla sadece sınırlarda kalmayıp kısa sürede ülkenin her yanına yayılabilmektedir.

1.2.8. Hayvan Neslinin İyileştirilmesi ve Sağlık Hizmetleri

4631 Sayılı Hayvan Islahı Kanunu ve ilgili yönetmelikler mevcut genetik potansiyelin artırılmasına yönelik düzenlemeleri yapmaktadır. Ancak yurt genelinde suni tohumlama sayıları ve başarı oranlarının istenen düzeylerde olmadığı bilinmektedir. Bu açığın telafisinde ilgili kanunda da yer verilen köy damızlıkları uygulaması yürütülmektedir. Ancak bu boğalar özellikle genital yolla bulaşan viral enfeksiyonları çiftleştikleri enfekte ineklerden almakta ve bir noktadan sonra sağlıklı bireyler için enfeksiyon kaynağı durumuna geçmektedir. Bu ve benzeri nedenlerle söz konusu enfeksiyonların görülme sıklığı Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerimizde diğer bölgelerimize oranla çok daha yüksek değerlere sahiptir. Ayrıca boğa istasyonları da

benzer bir tablo sergilemektedir. Özel sun'i tohumlama istasyonları yeterince desteklenmemektedir. Embriyo transferi çalışmaları da hızlandırılmalıdır.

1.2.9. Damızlık Hayvanların Seçimi ve İthali

Ülkemizde geçmiş dönemlerde yoğun bir şekilde canlı hayvan ve hayvansal ürün ithalatı gerçekleştirilmiştir. Günümüzde de özellikle yeni kurulan büyük kapasiteli işletmeler "damızlık" olarak yurt dışından düve teminine gidebilmektedir. Temelde yurt içinde yüksek verim kapasiteli hayvanların bulunamaması nedeniyle başvurulan bu yol hayvan sağlığı yönünden ciddi problemleri de beraberinde getirmektedir. Bu tür dış alımlarda hayvanların ve orijin aldığı bölgenin gözlenebilir özellikleri baz alınmakta ve bu özellikler ithalat noktasındaki resmi veteriner hekimin beyanıyla belgelendirilmektedir. Diğer taraftan hayvan ve hayvansal ürün ithalatları kamu oyunda BSE riski açısından tedirginlik yaratmaktadır.

1.2.10. Aşı, İlaç ve Biyolojik Madde Üretimi, İthalatı ve Kullanım

Ülkemizde veteriner hekimlik alanında kullanılan yerli aşı ve biyolojik maddelerin büyük bir çoğunluğu Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na bağlı enstitülerde ve sınırlı bir miktarı da özel sektör tarafından üretilmektedir. Özellikle küçük hayvan hekimliği alanında kullanılan aşıların bir çoğu yurt dışından temin edilmekte ve ülke kaynakları uluslararası şirketlere akmaktadır.

Hayvancılık sektöründe diğer önemli bir sorunda bilinçsizce ilaç kullanımıdır. Genellikle hayvan sahipleri tarafından kontrolsüz olarak uygulanan ilaçlar ülke ekonomisine büyük zarar vermesinin yanında hayvan ve insan sağlığını da riske atmaktadır. Özellikle organik hayvan yetiştiriciliğinde bu durum çok daha önem kazanmaktadır.

"Organik Tarımın Esasları ve Uygulamasına İlişkin Yönetmelik""in hayvan sağlığı bölümünde bahsi geçen ve hayvan hastalıkları ile mücadelede faydalanılması istenilen diğer tedavi metodlardan Homeopaty ve Fitopaty gibi alternatif tedavi metodlarının kullanımının sağlanması için bu konuda eğitilmiş veteriner hekimlere ihtiyaç vardır. Söz konusu bu tedavi metodları ile ilgili Avrupa Birliği Üye Ülkeleri ve diğer ülkelerde eğitim veren en az 3 yıl süreli eğitim programları mevcuttur.

1.2.11. Eğitim, AR-GE ve Yayın Faaliyetleri

1.2.11.1. Eğitim

Ülkemiz'de veteriner hekimlik eğitimi tamamı devlet üniversitelerine bağlı bulunan toplam 17 fakültede yürütülmektedir. Bu sayı AB ülkelerine ve diğer gelişmiş ülkelere kıyasla oldukça abartılı görülmektedir. Fakülte sayısının toplam nüfusa oranına baktığımızda da benzer bir durum mevcuttur. Yaklaşık 80 milyon nüfuslu Almanya'da 5 veteriner fakültesi mevcuttur. Ülkemizdeki veteriner fakültelerinin çok fazla olması öğretim üyesi ve elemanı açığı doğurmakta, dolayısıyla veteriner fakültelerindeki eğitim kalitesini düşürmektedir. Dağılan kaynaklar eğitimin kalitesini de olumsuz yönde etkilemektedir. Hayvan sağlığı hizmeti üreten Tarım ve Köyişleri Bakanlığı kadrolarında uzmanlık eğitimi ve meslek içi eğitim yeterli düzeyde değildir. Veteriner Hekimliği Uzmanlık Yönetmeliğinin iptal edilmiş olması ve bu konuda yeni bir yönetmeliğin yayınlanamamış olması büyük bir sorun oluşturmaktadır.

Ayrıca, kurumlar arası geçişlerde alanı ile ilgili olmayan konularda uzun süre görev yaptıktan sonra Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na geçen personelin, Bakanlık mevzuatı ve işleyişi konularında yetersiz olduğu görülmektedir.

1.2.11.2. AR-GE Faaliyetleri

Ülkemizde hayvan sağlığı alanında araştırma ve geliştirme faaliyetleri başta üniversiteler olmak üzere, TÜBİTAK ve Bakanlığa bağlı enstitülerde yürütülmektedir. Ancak geliştirme faaliyetlerinin en geçerli kriteri olarak elde edilen "yeni patent sayısı"nı göz önüne aldığımızda çok da aydınlık bir tabloyla karşılaşmayacağımız ortadadır. AR-GE faaliyetlerinin önündeki en önemli kısıt olarak kurumsal bütçelerde AR-GE 'ye ayrılan payın düşüklüğü gösterilebilir. Bununla birlikte üniversitelerde teknik personel (ara eleman) yetersizliği ile özellikle Bakanlığa bağlı enstitülerde uzman personel sayısının kısıtlı olması ve üretim faaliyetlerinin ön planda tutulması gösterilebilir. Bu durum başarılı ve yetişmiş personelin teşvikini kırmakta ve beyin göçünü hızlandırmaktadır. Araştırma faaliyetlerinde Üniversite Bakanlık işbirliği yeterli düzeyde değildir. Ayrıca, ülkemizin mevcut hayvan sağlığı ile problemleri irdeleyen araştırma projelerine yeterli maddi destek sağlanmamaktadır.

1.2.11.3. Yayın Faaliyetleri

Hayvan sağlığı alanındaki yayınlar daha çok üniversitelerde (veya üniversite öğretim üyelerince hazırlanarak özel sektörde) bastırılan ders kitapları ve bakanlık tarafından bastırılan broşürlerle yürütülmektedir. Bir çok veteriner fakültesinin, Bakanlığa bağlı enstitülerin ve bazı meslek örgütlerinin periyodik olarak basılan bilimsel amaçlı dergileri mevcuttur. Yetiştirici eğitimine yönelik (hayvan sağlığı, organik hayvancılık, iyi tarım uygulamaları konularını da kapsayan) yayın faaliyetlerinin sınırlı olduğu görülmektedir. Hayvan sağlığı alanındaki araştırma sonuçlarının pratiğe aktarılmasında sıkıntılar mevcuttur.

1.3. Çözüm Önerileri

1.3.1. Hizmet Üretimi

Dünya Hayvan sağlığı Teşkilatı (OIE), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Sağlık ve Bitki Sağlığı Anlaşması (SPS). Birleşmiş Milletler gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Dünya Sağlık Teşkilatı (WHO), Avrupa Komisyon (AB) gibi taraf olduğumuz uluslararası anlaşmalardan doğan sorumluluk gereği, veteriner hizmetleri ile ilgili merkezi otorite ve buna bağlı taşra teşkilatı bölgesel laboratuvar ve sınır kontrol noktalarının olduğu bağımsız bir veteriner teşkilatı kurulmalıdır.

1.3.2. Personel Politikası

1. Hayvan sağlığı hizmetlerinde görev alacak personel ihtiyaçları hizmet verilecek bölgenin sosyal ve coğrafi yapıları ve hayvan varlığı dikkate alınarak gerçekçi bir şekilde belirlenmelidir.
2. Belirlenen ihtiyaçlar doğrultusunda atamalara öncelik verilmelidir.
3. Veteriner Hekimlik Uzmanlık Eğitiminde mevcut sorunlar giderilerek tekrar başlanmalıdır.
4. Veteriner Enstitülerinin döner sermaye sorunu çözülüp motivasyonları sağlanmalıdır.

1.3.3. Finansman

Hayvan sağlığına ayrılan bütçe artırılmalı ve bu artış ağırlıklı olarak koruyucu-önleyici hizmetler yönünde kullanılmalıdır. Bu konuda halk sağlığı açısından önem arz eden kuduz, brusella, tüberküloz vb hastalıklar ön planda tutulmalıdır. Tüberkülin uygulamalarının yaygınlaştırılmasına ivedilikle başlanmalıdır.

Şüphesiz ki, hayvan sağlığı hizmetlerinde finansmanın sağlanması için en doğru yol hayvan sağlık sigortasının yaygınlaştırılması ve güçlendirilmesidir.

Tazminatlı hastalıklarla mücadelede bütçe engeline bağlı kalmamak için gerekli mali kaynağın bir bölümü oluşturulacak bir fondan karşılanabilir. Bu fonun finansmanı için farklı kaynaklar seçilebilir:

a) Yurt dışından ithal edilen canlı hayvan ve her türlü hayvansal ürünler ile, ithal edilen hayvan yemleri, yem ham madde ve katkı maddelerine belli oranlarda fon kesintisi getirilmesi,

b) Özellikle büyük tüketim bölgelerindeki hayvan borsalarında belli bir fon kesintisi uygulanması,

c) İlgili yasal mevzuatta değişiklik yapılarak, hayvan işletmelerinin tazminat almama şartı ile tüberküloz taramalarının yapılmasına olanak sağlanması,

d) Gerekirse başta tüberküloz olmak üzere tazminatlı hastalıkların kaldırılması,

Özellikle salgın hastalıklarla mücadele amacıyla gelişmiş ülkelerde uygulandığı gibi bir fon oluşturulmalıdır.

1.3.4. Hayvan Hastalıkları ile Mücadele

1. Başta Şap hastalığı olmak üzere önemli ekonomik kayıplara yol açan salgın hastalıklarla ilgili ulusal eradikasyon programları başlatılmalıdır.
2. Tüberkuloz ve Bruselloz hastalıkları ile ilgili tarama programları ülke çapında yaygınlaştırılmalı ve ari işletmeler oluşturulmalıdır. Tüm sürü tüberkulozdan ari olduktan sonrada her yıl tüberküloz taraması tekrarlanmalıdır.
3. Paratüberkuloza karşı, tüberkuloza benzer bir program uygulanmalıdır.
4. Bulaşıcı hastalıklarla mücadelede ilkeli ve tavizsiz bir ihbar ve karantina sistemi uygulanmalıdır. Bu konudaki cezai hükümler artırılmalıdır. Bulaşıcı hastalıklar konusunda bölgede mevcut veteriner fakülteleri ile işbirliğine gidilmelidir.
5. Şarbon hastalığı ile mücadelede daha etkili tedbirler alınmalı, ülke çapında bölgesel aşı uygulama seçenekleri değerlendirilmeli ve bu konuda Sağlık Bakanlığı ile işbirliği güçlendirilmelidir.
6. Vektörel hastalıklarla mücadelede, vektörler ve ara konakçılara karşı mücadele temel alınmalıdır.
7. Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanununun en iyi şekilde uygulanabilmesi ve yurtiçi-yurt dışı hayvan hareketlerinin tam anlamıyla kontrol edilebilmesi amacıyla bir kolluk gücü olarak "Hayvan Sağlık Zabıtası"nın istihdamı sağlanmalıdır.
8. Yurt dışından hayvan ithali politikası devam edecekse bu hayvanların sağlık sertifikasına ek maddeler getirilmelidir. Buna göre referans laboratuarlarda yapılan analizlerde IBR/IPV antikorları ve BVD antijenleri yönünden negatif olduğu belirlenen sığırların alımına müsaade edilmelidir.
9. Ülkemizde üretilen veya ithal edilen spermaların bulaşıcı ve genetik hastalıklar (BLAD) yönünden kontrollerinin daha dikkatli yapılması gereklidir.
10. Yetiştirici birliklerine bağlı işletmelerde bulunan ve /veya bu birlikler tarafından temin edilen sığırların mutlaka IBR/IPV, BVD virus ve sığır löykozu (EBL) enfeksiyonları yönünden taranması ve sertifikalandırılması sağlanmalıdır. Ayrıca bu birlikler tüberküloz ve brusella kontrol programlarının uygulanmasında hareket merkezi haline getirilmelidir. Yetiştirici birliklerinde uzman veteriner hekim bulundurulması zorunlu hale getirilmelidir.

11. Hayvan ve insan sağlığını yakından ilgilendiren BSE hastalığının ülkemize girişini engellemek amacı ile hastalığın görüldüğü ülkelerden 1996 yılından bu yana hayvan ve hayvansal ürün ithalatına izin verilmemesi sıkı bir denetimle sürdürülmelidir. Kesimlerin mezbahalarda yapılması ağır cezai uygulamalarla zorunlu hale getirilmeli, Bakanlık tarafından yürütülen BSE izleme programı genişletilerek devam ettirilmelidir. Ülkemizde üretilen tüm aşıların üretim standardları yükseltilmeli, ithal edilen diğer aşıların da özel sektör eliyle üretilmesi teşvik edilmelidir.

12. Üniversitelerdeki Sürekli Eğitim Merkezleri ile işbirliği yapılarak veteriner hekimler mezuniyet sonrası belli dönemlerde spesifik konularda zorunlu olarak eğitime alınmalı ve bilgi güncellemesi sağlanmalıdır.

13. AR-GE birimlerinin aktif olarak çalışması sağlanmalıdır. Enstitü laboratuarlarının yeni gelişme ve teknolojilere uygun olarak eksikliklerinin giderilmesi ve yurt sathında hizmet verecek şekilde yaygınlaştırılması gereklidir.

14. Hayvan sağlığı alanındaki çalışmalara verilen maddi destekler artırılmalıdır.

15. Ülkemiz'de mevcut veteriner fakültelerinde Homeopaty ve Fitopaty gibi alternatif tedavi metotları konusunda muhakkak ders programlarının bir an önce başlatılması gerekmektedir.

16. Organik hayvancılıkta kullanılabilecek alternatif tedavi yöntemlerinin yeni olması, kullanılan hayvan materyallerin çeşitli veteriner hizmetlerine bağımlı olmadan yaşamlarını zor devam ettirmesi, spesifik koruyucu sağlık programlarının oturmamış olması gibi hususlar hayvan sağlığının korunması açısından önemli sorunların varolduğu ve varolabileceği konusunda endişeler oluşturmaktadır. Bu nedenle başta organik hayvancılığa uygun ırkların ıslahı ya da yetiştirilmesi ile birlikte organik hayvancılığın doğasına uygun koruyucu sağlık uygulamalarının hayata geçirilmesine yönelik düzenlemeler yapılmalıdır.

17. Hayvan kayıt sistemindeki yetersizlikler giderilmeli, hayvancılıkla ilgili yapılacak desteklemelerde sisteme dahil olma şartı aranmalıdır.

18. Hayvanların ülke içerisindeki hareketlerinin kontrolleri etkinleştirilmelidir.

19. Hayvan pazarlarının ve nakil araçlarının standartları iyileştirilmelidir.

20. Mevzuat yeniden ele alınarak hayvan sahiplerine veteriner hekimler dışında ve reçetesiz ilaç satılması kesinlikle yasaklanmalıdır. Hayvan sahiplerine hayvan sağlığında kullanılması için veteriner hekimlerce bırakılan ilaçların kontrol altında uygulanması sağlanmalı ve bu konuda gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

21. Hayvan yetiştiriciliği, bakım besleme ile yakından ilişkili olan hastalıklar konusunda (metabolizma hastalıkları, ayak hastalıkları vb) yetiştiricilere, koruma önerileri seminer ve broşürlerle aktarılmalıdır.

22. Ülkemiz'deki süt sığırcılığı ve damızlık işletmelerindeki en büyük ekonomik kayba yol açan diğer problemlerin başında mastitis ve infertilite gelmektedir. Bu sorunların yol açtığı ekonomik kayıpların önlenmesi amacı ile nedenlerine yönelik bilimsel çalışmalara destek verilmelidir. Özellikle büyük potansiyele sahip işletmelerde belli periyotlarda zorunlu mastitis taraması yapılmalıdır.

2. KANATLI HAYVAN SAĞLIĞI

2.1. Mevcut Durum

Kanatlı sektörü ülkemizde en hızlı gelişen hayvancılık sektörüdür. Bu gelişmeye paralel olarak hayvan sağlığı hizmetlerinin de iyileştirilmesi gereklidir. Türkiye son yıllarda Dünya gündemini oldukça sık meşgul eden Avian Influenza (Kuş gribi) hastalığı yönünden ari pozisyonunu muhafaza eden bir ülkedir. Ancak özellikle köy tavukçuluğu işletmelerinde sık karşılaşılan New Castle (Yalancı veba) hastalığı önemli bir problem olarak görülmekte ve zaman zaman entegre işletmeleri de tehdit edebilmektedir. Diğer taraftan salmonella, marek, gumboro, tavuk tifosu, koksidiyoz hastalıklarının da ülkemizde varlığı bilinmektedir.

2.2. Sorunlar

1. Tavukçuluk işletmelerinin kuruluşu disiplin altında değildir Tavukçuluk faaliyetleri belli bölgelerde yoğunlaşmış olup, kuluçkahane, damızlık birim, üretim işletmesi kuruluşunda işletmeler arasında canlı güvenliği alanları (biosecurity zone) oluşturulmamaktadır. Bu da hastalıkların çıkış ve yayılmasını kolaylaştırmaktadır.
2. Köy tavukçuluğu uygulamaları entansif üretim işletmelerini tehdit etmektedir.
3. New CASTLE gibi bir çok tavuk hastalığının tazminatlı hastalıklar kapsamında yer alması hastalık bildirimini olumsuz etkilemektedir.
4. Kanatlı hayvan hastalıkları teşhis laboratuarlarının ve uzman personel yetersizliği.
5. Üretimde hastalık etkenlerinin öldürülmesi, hastalık etkenlerinin uzakta tutulması, günlük kontrol ve otopsi gibi canlı güvenliği konularına yeterince dikkat edilmemesi.
6. Üretimde kullanılan aşıların tamamının ithal olması nedeni ile lokal suşlardan hazırlanan aşıların kullanılmaması.

2.3. Çözüm Önerileri

1. Tavukçuluk işletmelerinin kuruluşu disiplin altına alınmalıdır.
2. Köy tavukçuluğunun kontrol altına alınması amacı ile en azından devlet tarafından civciv dağıtımı durdurulmalı ve köy tavukları kontrol altına alınarak aşılanmalıdır.
3. Avian Influenza gibi önemli kanatlı hastalıklar tazminatlı hastalıklar kapsamına alınmalıdır.
4. Kanatlı hayvan hastalıkları teşhis laboratuarları ve uzman personel sayısı artırılmalıdır.
5. Üretimin her aşamasında canlı güvenliği kurallarının uygulanmasına dikkat edilmelidir.
6. Lokal suşlardan aşı üretimi sağlanmalıdır.

3. ARI SAĞLIĞI

3.1. Mevcut Durum

Ülkemizde Bal arısı hastalıkları ve zararlılarıyla ilgili belli konular dışında sınırlı ve yöresel çalışmalar vardır. Bu çalışmaların belli bir koordine ile yapılmaması hastalıklarla mücadelenin de istenilen düzeyde olmayışında beraberinde getirmektedir. Hastalıklarla ilgili tip tayinlerinin olmaması ve arıcıların gelişi güzel, ruhsatsız ilaç kullanmaları ve ortaya çıkan kalıntı problemi hem arıcıları hem de insan sağlığını tehdit etmektedir.

3.2. Sorunlar

1. Ülkemiz bal arısı ırklarının bilinmemesi bu yüzden hastalıklara dirençli hatların geliştirilmemesi,
2. Arı hastalık ve zararlılarını teşhis edebilen laboratuarların tüm arıcılık bölgelerinde olmayışı ve olanların da uzman personel ve araç-gereç noksanlığının olması,
3. Bilinçsiz, ruhsatsız ve zamansız ilaç kullanımı,
4. Zirai ilaç kullanımında sistemli uyarı sisteminin olmaması,
5. Arı sağlığı ile ilgili yasa ve yönetmeliklerin bazı maddelerinin memeli ve kanatlı hayvanlarla ilgili aynı kategoride olması nedeniyle arıcılara engel teşkil etmesi,
6. Varroosis'in eksik tanımlanması nedeniyle mücadelenin noksan ve tam başarılı olmaması,
7. Amerikan yavru çürüklüğünün ihbarı mecburi hastalıklar arasında yer almasına karşın tazminatlı bir hastalık olmaması,
8. Arı hastalıkları, ilaç kullanımı ile ilgili analizlerin bütün bölgelerde bulunmaması ve pahalı olması,
9. Temel petek üreticilerinin hastalık etmenleri yönünden etkin denetlenmemesi.

3.3. Çözüm Önerileri

1. Arı hastalık ve zararlıları ile ilgili sahada görev yapabilen Veteriner hekimler yetiştirilmelidir.
2. Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü bünyesindeki laboratuarların bölgesel hastalık ve ilaç analizleri konularında yapılandırılmalıdır.
3. Arıcılar ilaç kullanımı ve ruhsatsız kimyasallarla ilgili eğitilmelidir.
4. Arıcılık bölgelerinde zirai ilaçlarla ilgili erken uyarı sistemi kurulmalıdır.
5. Organik asit ve eterik (esansiyel) yağların arı hastalıklarında kullanımı teşvik edilmelidir.
6. Ülke genelinde arı hastalık ve zararlıları ile ilgili fauna tespiti ve insidensi belirlenmelidir.
7. Çam balının yoğun üretildiği Muğla ve ayçiçek balının yoğun üretildiği Trakya gibi arı toplanma bölgeleri Tarım ve Köyişleri Bakanlığı saha ve laboratuar elemanları tarafından kontrol altında tutulmalıdır.
8. Arıcılıkta antibiyotik kullanımının engellenmesi Arı Yetiştiricileri Birlikleri ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığı personeli ile birlikte sıkı bir şekilde denetlenmelidir.
9. Komşu ülkelerle (sınır) sıkı bir ilişki ile arı hastalıkları ve mücadele yöntemleri ortaklaşa ve koordineli yapılmalıdır.
10. Amerikan yavru çürüklüğü, kaynak sağlanarak tazminatlı (laboratuar tescili ile) olmalıdır.

4. SU ÜRÜNLERİ SAĞLIĞI

4.1. Giriş

Balık hastalıklarının (genel olarak su ürünlerinde görülen hastalıklar) hem ekonomik hem de ekolojik sonuçları söz konusudur. Ekonomik açıdan, balık hastalıkları yetiştiricilikteki kayıpların %10 ve daha fazla kısmını teşkil etmektedir. Kayıpların yüksekliği mevcut hastalıklarla

mücadelenin niteliği ölçüsünde belirlenmektedir. Dolayısı ile, aktif mücadelenin yapılamadığı işletmenin büyümesi üzerine önemli bir sınırlayıcı faktör olmaktadır. Ekolojik olarak ise, özellikle her yeni gelen bir hastalık, doğal ortamda populasyon dinamiğini etkileyerek tür zenginliğini değiştirmesi yanında seleksiyona yol açarak aynı tür içinde dayanıksız olan bireylerin (ki bunlar çeşitli tercih edilen bazı genetik özellikleri taşıyabilir) sistemden kaldırılmasına neden olabilecektir. Sonuç olarak, gelişmiş ülkeler balık hastalıklarını çok uzun sürelerde beridir izlemeye almışlar, mevcut stoklarını korumak için çok ağır yasal düzenlemeler getirmişlerdir. Ancak, ülkemizde balık hastalıkları ile ilgili olarak hem yasal düzenlemeler hem de araştırma çalışmaları uzun yıllar ihmal edilmiştir.

4.2. Mevcut Durum ve Sorunlar

Ülkemizde balık hastalıkları konusunda yapılan çalışmalar çok yetersizdir. Hala pek çok bölgede karşılaşılan balık patojenleri tanımlanmamış ve bir hastalık haritası çıkarılmamıştır. Kontrolsüz olarak gerçekleşen balık transferleri gelecek için hastalık yayma riski oluşturmaktadır. Özellikle gelişen teknolojinin kullanılmasının bir sonucu olarak kapasite artırımı ve bilinçsiz hastalık mücadelesi nedenleri ile hastalık yayılım baskısı daha da artmaktadır.

Teşhis ve tedavi çalışmalarında altyapı, uzman personel eksikliği giderilememiştir. Özellikle iç su balıkları yetiştiriciliğinde, herhangi bir hastalık problemi ile karşılaşıldığında, genellikle teknik yardımdan yoksun olarak faaliyetler söz konusudur.

Balık hastalıkları üzerine yetişmiş saha çalışması yapabilecek yeterli sayıda ve nitelikte eleman bulunmamaktadır. Ülkemiz balık hastalıkları profilini ortaya koyacak çalışmaların yapılmış olması gerekirken herhangi bir izleme çalışması başlatılamamıştır.

4.3. Çözüm Önerileri

1. Hastalıklara sebep olan özellikle OIE (Uluslararası Epizootik Hastalıklar Dairesi = Office International des Epizooties) tarafından rapor edilmesi zorunlu patojenlerin durumu ülkemizde "epidemiolojik" olarak hızlı bir şekilde tanımlanmalıdır. Tanımlanan hastalıkların olmadığı bölgeler balık transferlerine kapatılmalıdır.
2. Epidemiolojik çalışmaların yapılması laboratuarların yaygınlaştırılması ile mümkün olabilecektir. Bu laboratuarlar aynı zamanda düzenli veri alımı ile veri birikimini de sağlayarak, hastalık dağılım eğilimleri izlenmesine olanak verecektir. Önemle üzerine vurgu yapılması gereken nokta, bu laboratuarlarda görev yapacak olanların, yeterli düzeyde yetiştiricilik eğitimi yanında balık hastalık ve etmenleri konusunda eğitilmiş olmalıdırlar.
3. Hastalıkların yayılım eğilimlerinin tam kontrolü balık transferlerinin kontrolü ile mümkün olabilecektir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bünyesi içerisinde balık transferi kontrol birimi kurulmalı ve tüm transferler kayıt altına alınmalıdır.
4. Hastalık haritasının çıkarılması, laboratuarların kurulması ve transferlerin kontrol altına alınmasıyla sertifikalı balık ve yumurta uygulamasına geçilmelidir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bünyesi içerisinde karantina merkezleri kurulabilir. Mevcut ithal ürünler burada karantina prosedürlerine sokularak ülkeye patojenle kontamine balık girişi tamamen önlenebilir.
5. Balık hastalıkları yönlendirme komiteleri kurulmalıdır. Bu komitelerin görevleri, İzleme çalışmalarını yönlendirmek, arazide teşhis ve problem tanımlamak, işletmeleri denetle-

mek, balık hastalıklarının mevcut durumunu değerlendirmek, bulguları halka rapor etmek gelmektedir. Bu tip bir yapılanma bizde de karışıklığı ortadan kaldırabilir.

6. Hastalık önleme konusunda yetiştiriciler eğitilmelidir.
7. Her türlü yumurta, yavru ve çoğaltım materyali taşındığı çiftlikte yeterli bir süre gözetim altında tutulmalıdır.
8. Ülkemizin su ürünleri bakımından hastalık zon bölgeleri belirlenmelidir. Hastalığın görüldüğü zonlardan hastalığın görülmediği zonlara balık transferleri önlenmeldir.

HEDEFLER VE STRATEJİLER

Kısa Vadeli Hedefler ve Stratejiler

1. Damızlık hayvan üretimi için verilecek destek ve krediler damızlık üretim sertifikasına sahip işletmelere verilmelidir.
2. Damızlık hayvan üretimi amacına yönelik faaliyet gösteren yetiştirici birlikleri teşvik edilmeli ve güçlenmeleri için gerekli önlemler alınmalıdır.
3. Bu çalışmalar için Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Üniversiteler ve Damızlık Yetiştirici Birlikleri arasında işbirliği geliştirilmelidir.
4. Suni tohumlama için gerekli spermaların temin edildiği boğalar titizlikle seçilmeli ve suni tohumlama hızla yaygınlaştırılmalıdır. Bu amaçla uygun ulaşım ve haberleşme ağına sahip ve her türlü teknik bilgi ve imkanları olan özel firmalar desteklenmelidir.
5. Suni tohumlama çalışmalarında gen kaynaklarının korunması dikkate alınmalı, kontrolsüz yapılmamalıdır.
6. Sektöre yatırım yapmak ve entansif yetiştiricilik yapmak için bu sektörü cazip kılıcı teşvik ve destekler süreklilik arz edici ve yeterli düzeyde olmalıdır.
7. Bölgesel bazda hayvancılık işletme tipleri ve bulunması gereken fiziki alt yapı tespit edilmelidir.
8. Tarla bitkileri ekim alanı içerisinde, yem bitkileri ekim alanı oranının arttırılması yönünde çalışmalar yapılmalıdır.
9. Bitkisel ürün olarak ekimi sınırlandırılan (tütün, haşhaş vb) arazilerde ve ana ürünün alınmasından sonra ikinci ürün olarak yem bitkileri yetiştiriciliği teşvik edilmelidir.
10. Meraların korunması ve geliştirilmesi amacıyla, çıkarılan Mera Kanunu kapsamında uygulamaya yönelik çalışmalara hız verilmelidir.
11. Yetiştiricilerin bilinçlenmesi amacıyla etkin ve yaygın eğitim programlarının yapılması. Bu çerçevede hayvanlardan optimum verim elde etmeyi sağlayacak uygun barınak, bakım, yönetim şartları ve silaj yapımı ile ilgili eğitimler yaygınlaştırılmalıdır.
12. Üretim maliyetlerinin düşürülmelidir.
13. İhracat desteklerinin yeterli düzeye yükseltilmelidir.
14. Piliç eti üretimi ile ilgili AB' ye uyum çalışmalarının tamamlanmalıdır.
15. Üretimin her aşamasında güvenli gıda üretimi ile ilgili standardların uygulanmalıdır.
16. Kanatlı ürünleri tüketimi artırılmalıdır.
17. İşletme yeri seçimi disiplin altına alınmalıdır.

18. Her 2 yılda bir ana arı değiştirilmesinin sağlanması. Bunun için mevcut anaarı yönetmeliğine göre, bölgesel olarak kontrollü özel anaarı üretim işletmeleri kurdurulup desteklenmelidir.

19. Gezginci arıcıların konaklama ve yer problemlerinde Avrupa ve Amerika modeli uygulanmalı bu konuda yetiştiricilere teşvik ve destekleme uygulanmalıdır.

20. Kovan kayıt sistemi oluşturulmalı ve verim kayıtları tutulmalıdır.

21. Arıcı birlikleri ile birlikte eğitim faaliyetlerine ağırlık verilmelidir.

22. TSE standardlarında kovan üretimi sağlanmalıdır.

23. Organik arıcılığı özendirmek için örnek teşkil edecek pilot havza oluşturulmalıdır.

24. Arı ürünleri analizlerinde mevzuata uygun destekleme uygulanmalıdır.

25. Diğer hayvancılık ürünlerinde olduğu gibi ürün etiket sistemi zorunlu olmalıdır.

26. Örtü altı tarımında polinasyon amacıyla kullanılan Bombus arısı üreticileri destekleme kapsamına alınmalıdır.

27. İhraç balı ve diğer arı ürünleri (arı sütü, arı zehiri, polen, propolis, bal mumu, apilarnil) destekleme kapsamına alınmalıdır.

28. Arı ürünleri tüketimini özendirmek için medya kanalıyla yayınlar yapılmalıdır.

29. Bakanlığımızca düzenlenmekte olan arıcılık kursları bundan sonra TAB tarafından Üniversite ve özel sektörde bulunan konu uzmanı kişilerden yararlanılarak Bakanlık gözetiminde açılmalıdır. Arıcılıktaki gelişmeler aktarılmalı ve ihtisas kursları düzenlenmelidir.

30. İpek böcekçiliğini canlandırmak için kredi ve teşvikler uygulanmalıdır

31. Özellikle İpek böcekçiliği GAP içinde yer alması için desteklenmelidir.

32. Çin ve Hindistan gibi ülkelerden giren mamul ve yarı mamul ürünlerin vergi oranları artırılmalıdır.

33. Milli değerimiz olan mevcut ipekböceği gen kaynaklarının muhafazası için Bakanlık tarafından gerekli düzenlemeler yapılmalı ve bu amaçla Bursa İpekböcekçiliği Araştırma Enstitüsünün kapatılması ile ortaya çıkan boşluk giderilmelidir.

34. Kaçak giren yarı mamul ve mamul ürünlerin engellenmesi için gerekli tedbirler alınmalıdır.

35. AB ve diğer gelişmiş ülkelere ihracatındaki bazı engeller nedeniyle hayvansal üretimde "Hedef daha çok iç pazara yönelik" olmalıdır. Ekolojik tarımda ürün pazarlamasında sorun yaşanmaması için üretim, tüketime paralel olarak artırılmalıdır.

36. Türkiye tarımının yapısal sorunların başında örgütlenme konusu gelmektedir. Burada üreticinin önünde iki seçenek sunulabilir. Bu iki seçenek ilk aşamada birbirine rakip gibi gözükmeyebilir. Bunlardan "Birincisi" sermayesi güçlü büyük şirketlerin yabancı organik ürün pazarlayan firmalarla sektöre girmesi şeklindedir."İkincisi" ise, üreticilerin hızla örgütlenerek kooperatif örgütler aracılığıyla üretime ve ürünlerin değerlendirilmesine girmesidir. Gerek kooperatifler gerekse şirketlerin kuracağı süt işleme kurumlarının, sözleşmeli ya da üyelik üretim modeli ile önemli işgücü sağlaması söz konusu olabilecektir. "Diğer yandan" üreticinin ekonomik örgütlenmesi yanında teknik örgütlenmesi de önemlidir. Bu bağlamda, damızlıkçı yetiştirici birliklerinin örgütlenmesi hızla tamamlanmalıdır. Sığır yetiştiriciliğinde damızlıkçı birlikler belli bir gelişme göstermişlerdir, ancak koyun ve keçide başlangıç aşamasındadırlar. Bilindiği üzere bu örgütlerin temel görevi olan kayıt tutma, organik hayvancılık için koşuldur.

37. Türkiye'de organik süt hayvancılığı konusunda eğitimli ara elaman ve uzman sayısı yetersizdir. Atatürk Üniversitesi dışında diğer üniversitelerde organik hayvancılık lisans ve lisans üstü programı bulunmamaktadır. Bu nedenle, ivedilikle Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ya da üniversiteler tarafından üretim teknikleri hakkında ayrıntılı ve uygulamalı kurslar düzenlemelidir. Ücretsiz danışma hatları kurulmalı, yayın faaliyetleri yeterli duruma getirilmelidir.

38. Bilgi akışının düzenli olmasının sağlanması amacıyla veri tabanı eksikliği giderilmelidir.

39. Organik tarım ve hayvancılık için özendirici bir destekleme sağlanmalıdır. Bunlar analiz ücretleri, sertifika ücretleri ve diğer girdilerin ücretlerinde belirli oranlarda indirim yapılması şeklinde olabilir.

40. Tüketicilerin organik hayvansal ürünler konusunda bilgi eksikliği hızla giderilmelidir. Yazılı ve Görsel Basında reklamlar yapılarak, görsel basında organik tarım konusunda ayrıntılı bilgiler içeren ve tartışma programları (siyaset meydanı, ceviz kabuğu vb.) yapılarak ve çeşitli panel ve sempozyumlarla tüketici bilincinin geliştirilmesi gerekir.

41. Denetim ve sertifikasyon işlemleri çok uluslu firmaların denetiminde olmasından dolayı, maliyetleri yükselttiği gibi dışa bağımlığı da beslemektedir. Bu konudaki yasal sorunlar çözümlenmelidir ve yerli kuruluşların özellikle iç tüketimde kontrol işlemlerini yapabilmesi için sektöre girmesi teşvik edilmelidir.

42. Çevre ve insan sağlığı açısından bu ürünlerin öneminin bilinmesi ve tüketici bilincinin artırılması ile ekolojik tarım ürünlerine talep artışı sağlanabilir. Bu sektörde sağlıklı bir büyüme için, günümüzde ihracata yönelik olan üretim, iç pazarla da desteklenmelidir.

43. Organik et ürünlerinin iç pazarda tüketiminin artırılmasında organik lokantaların açılmaları teşvik edilmelidir.

44. Organik kırmızı et pazarında ham ürünler yanında, geleneksel tekniklerle işlenmiş et ürünlerine ile üretilmiş yemeklerinin tanıtımına yönelik yayın çalışmaları yapılmalıdır.

45. Türkiye'de yaygın kullanılan geleneksel marinatlama yöntemleri, pişirme teknikleri, bölgesel et yemekleri, organik et ürünleri başlığı altında gerek Internet ortamında gerekse iletişim organları aracılığıyla tanıtılmalıdır.

46. Türkiye'de organik bitkisel ve hayvansal üretiminin göreli paylarının artışı, daha sağlıklı bir beslenme nedeniyle toplum sağlığını olumlu olarak etkileyecek ve çevrenin korunmasına da katkıda bulunacaktır. Bunların yanında daha bilinçli bir tarımsal üretimin devreye girmesiyle de kırsal kesimin gelirini artıracaktır.

47. Organik hayvancılığın gelişmesi için kaliteli ve sağlıklı ürünlere yönelik tüketici talebi arttırılmalıdır.

48. Organik hayvansal üretimde özellikle tüketici güveninin sağlanması açısından kontroller sürdürülmeli ve bu ürünler için farklı etiket, ambalaj ve Ulusal logo kullanılmalı ve bir örneklilik sağlanmalıdır.

49. TKB bünyesinde Su Ürünleri Genel Müdürlüğü kurulmalı, diğer kurum ve kuruluşlarda bulunan su ürünleri ile ilgili yetki ve sorumluluklar tek elde toplanmalıdır.

50. Ulusal Su Ürünleri Konseyi ve farklı alt sektörlere yönelik Bilimsel Danışma Kurulları oluşturulmalıdır. Sektör yönetiminde bütünlük ve etkinliğin sağlanması amacıyla ilgili bütün tarafların temsil edilmesi sağlanmalıdır.

51. Koruma kontrol hizmetlerinde etkinlik sağlanmalıdır. Sahil Güvenlik Teşkilatı'nın komutanlığının hizmet verdiği alanlar dışında kalan kıyılar limanlar, pazarlar ve işleme tesislerinde TKB'nin yerel teşkilatının denetim yapabilmesi için teknik eleman yetişebilmesi için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.
52. Yetiştiriciliğe uygun alanların tespit edilmesi, bu alanlara yönelik çevre düzenleme planlarının hazırlanması, taşıma kapasitelerinin belirlenerek bu alanlarla ilgili her türlü uygulama yetki ve sorumluluklarının TKB tarafından kullanılması sağlanmalıdır.
53. Su ürünleri yetiştiriciliği teşvik edilmeli, tesislerin kurulmasına ilişkin bürokratik işlemler azaltılmalıdır.
54. Yetiştiricilikte alternatif tür ve yetiştirme yöntemleri alanlarında AR-GE faaliyetleri desteklenmelidir.
55. Sektörde ulusal veri toplama, işleme ve erişim sistemi oluşturulmalıdır .
56. Sularımızda biyoçeşitlilik ve gen kaynakları belirlenmeli ve korunması sağlanmalıdır. Envanter çalışmaları düzenlenerek plansız ve programsız balıklandırma faaliyetleri önlenmelidir.
57. Stokların sürdürülebilir işletmeciliğinin sağlanması amacıyla sorumlu balıkçılık ilkeleri yerleştirilmelidir.
58. Üyesi olduğumuz uluslararası kuruluşların toplantı ve müzakerelerine daha etkin katılım sağlanmalıdır.
59. Su ürünleri üretimi kaynaktan tüketime kadar kayıt altına alınarak izlenebilmelidir.
60. Avcılığın izlenmesi amacıyla 12 m'den büyük teknelere uzaktan algılama sistemi zorunluluğu getirilmelidir.
61. Hayvan hastalıkları ile mücadelenin devlet politikası halinde yürütülmesi,
62. Hayvan hareketlerinin kontrolünde etkin olunması,
63. Sınırlardan kaçak hayvan girişinin tamamen engellenmesine yönelik muhtelif birimler arasında koordinasyonun tam olarak sağlanması,
64. Hayvanların ve işletmelerin kayıt ve tescil işlemelerinin etkin bir şekilde sürdürülmesi,
65. Bruselloz, tüberküloz, paratüberküloz hastalıklarında kontrol ve tarama metotlarının aktif hale getirilmesi,
66. Şap, koyun keçi vebası, koyun keçi çiçeği, newcastle, mavidil vb. salgın hastalıkların kontrolü,
67. Aşı üretimi ve teşhis hizmetlerinin modern bir yapıya kavuşturulması.
68. Arı hastalık ve zararlıları ile ilgili sahada görev yapabilen Veteriner hekimler yetiştirilmelidir.
69. Arıcılar ilaç kullanımı ve ruhsatsız kimyasallarla ilgili eğitilmelidir.
70. Çam balının yoğun üretildiği Muğla ve ayçiçek balının yoğun üretildiği Trakya gibi arı toplanma bölgeleri Tarım ve Köyişleri Bakanlığı saha ve laboratuar elemanları tarafından kontrol altında tutulmalıdır.
71. Arıcılıkta antibiyotik kullanımının engellenmesi Arı Yetiştiricileri Birlikleri ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığı personeli ile birlikte sıkı bir şekilde denetlenmelidir.
72. Amerikan yavru çürüklüğü, kaynak sağlanarak tazminatlı (laboratuar tescili ile) olmalıdır.

Orta Vadeli Hedefler ve Stratejiler

1. Damızlık hayvan gereksiniminin yurt içinden sağlanması amaçlanmalıdır. Bu doğrultuda büyük ölçekli damızlık işletmelerin kurulması teşvik edilmelidir.
2. Kendi çevrelerine uyum sağlamış yerli ırklarımızdan gerektiğinde yararlanmak üzere uygun büyüklükte sürüler oluşturarak yetiştirilmeleri sağlanmalıdır.
3. Hayvan başına verim düzeyinin yükseltilip, toplam hayvansal ürün miktarını arttırmak için hayvanların genetik değerini yükseltmek, genotiplerini fenotiplerine yansıtabilecek uygun çevresel faktörleri (besleme, bakım, sağlık vb.) sağlamak gerekir.
4. Hayvancılık sektörünün üretimden pazarlamaya kadar olan sorunlarının çözümünde ilçe bazında ve tür bazında örgütlenme şarttır.
5. Hayvansal ürün üretim bölgelerine göre, ürünleri yerinde değerlendirebilecek entegre tesislerin kurulmasına ilişkin kredi ve destekleme politikaları geliştirilmelidir. Bu kredi ve destekler sanayi kapsamında değil tarım kapsamında değerlendirilmelidir.
6. Özellikle örnek damızlık işletmelerin kurdurulup desteklenmesi, bölge çiftçisinin damız-lık ihtiyacını yurt içinden karşılama ve demonstratif işlev yapma yönünden, yararı oldukça büyüktür. Bölgeler itibarı ile çok küçük ölçekli desteklerden ziyade, ekonomik örnek işletmeler kurdurulup desteklenmelidir.
7. Mevcut çayır-meraların iyileştirilmesi ve özel çayır-meraların kurulması teşvik edilmesi ve desteklenmelidir.
8. Araştırma faaliyetleri geliştirilmelidir.
9. Piliç eti üretimi dışında diğer kanatlı üretiminde AB' ye uyum çalışmaları tamamlanmalıdır.
10. Teşhis ve kalıntı izleme laboratuarları sayıca artırılmalı ve uzman personel eksiği giderilmelidir.
11. Yumurta sanayi geliştirilmelidir.
12. İşletme kapasiteleri artırılmalıdır.
13. Sektörde uzman eleman sayısı yeterli düzeye getirilmelidir.
14. Organik ve alternatif ürün üretimi geliştirilmelidir.
15. Bal üretimi, arıcılıkta tek ürün olarak ele alınmaktadır. TKB önderliğinde TAB üyelerinin katılımıyla Ürün çeşitliliğiyle ilgili projeler hazırlanarak hayata geçirilmelidir.
16. Gen merkezlerinde koruma altına alınmış bulunan Kafkas arılarının üretim amaçlı kullanımının yasaklanarak Ana arı yetiştiren işletmelerde kullanmalarını ve istenilen bazı özelliklerinden dolayı ıslah materyali olarak kullanılması sağlanmalıdır.
17. Üretim hedefi kovan başına 20 kg'ın üzerinde olmalıdır.
18. Arıcılar çiftçi kayıt sistemine dahil edilerek kayıt altına alınmalıdır.
19. Türkiye'deki işletmelerin küçük, parçalı ve birbirine çok yakın olmasıdır. Bu durum nedeniyle, çevrede konvansiyonel tarım yapan işletmelerde kullanılan kimyasallardan dolayı organik üretimi olumsuz olarak etkileyecektir. Bu bağlamda, orta ve uzun dönemde tarımsal işletmelerin büyümesine yönelik düzenlemenin devreye sokulması gerekir.
20. Organik hayvancılıkta temel yem kaynağı olarak meraların kullanılması zorunlu olduğundan mera yasasıyla ilgili düzenlemeler yapılmalıdır. Özel şahısların kendilerine ait mera alanı oluşturabilmesine yasal imkan tanınmalıdır.

21. Fiyat yüksekliği dışında tüketiciler, organik ürünleri bir fantezi olarak görmektedirler. Bu ürünlerin özellikle çocuklar ve yaşlılar açısından önemi, iletişim organları aracılığıyla tanıtılmalıdır. İç pazarın geliştirilmesi açısından bunun önemi vardır. Ayrıca, yasal düzenleme yapılarak (0- 4 yaş) arası çocukların beslenmesi için organik mamaların kullandırılması ve sosyal işletmelerde de organik ürünlerin kullanılması zorunluluk haline getirilmelidir.

22. Ülkemiz'de organik tarımın yaygınlaştırılması; doğanın ve eko sistemin korunmasına, küçük çiftçilerin gelir düzeyinin artırılmasına, köyden kente göçün önlenmesine, başta bebekler ve çocuklar olmak üzere insanlar için daha sağlıklı ürünler üretilmesine ve daha sağlıklı beslenmelerine olanak sağlayacağından, bunun için yeterli bir eğitim, iyi bir denetim ve üretimden pazarlamaya kadar çok iyi bir organizasyonun oluşturulması gereklidir.

23. Risk faktörlerinin değerlendirilmesi için epidemik inceleme ve araştırmalara yer verilmelidir.

24. Kaliteli üretim yöntemlerini geliştirmek için üretici kararlarını destekleyici sistemler göz önüne alınmalıdır.

25. Organik hayvansal üretimin, işletmelerde yerleştirilmesine ilişkin sosyo-ekonomik araştırmalar yapılmalıdır.

26. Organik hayvancılığa uygun ırkların ıslahı yada yetiştirilmesi ile birlikte organik hayvancılığın doğasına uygun koruyucu sağlık uygulamalarının hayata geçirilmesi önem taşımaktadır.

27. Üreticilerin organik üretimi benimsemesi yönünden, üretilecek organik ürünlerin maliyet ve farklılıkları araştırmalarla ortaya konulmalıdır.

28. Gerek üreticiye, gerekse tüketiciye organik tarım ile ilgili kurslar verilmelidir.

29. Türkiye'de mera alanları potansiyeli yüksek olan Doğu Anadolu, İç Anadolu gibi bölgelerde organik koyun ve keçi üretimine geçme yolları araştırılmalıdır.

30. TAGEM tarafından yürütülecek çok az sayıda olan organik hayvancılık projelerinin sayılarının artırılması ve araştırmaların çeşitlendirilmesi gerekmekte ve sonuçlarının sahaya aktarılmasında hızlı davranılması birçok soru işaretlerinin ortadan (Sağlık, Yetiştiricilik, vb.) kalkmasına yardımcı olacaktır.

31. Organik hayvansal ürünler için iç ve dış pazar araştırmaları yapılmalıdır.

32. Ülkesel AR-GE politikaları oluşturulmalıdır. AR-GE öncelikleri belirlenmeli, avcılık, yetiştiricilik ve işleme-değerlendirme alanlarında kaynakların öncelikli alanlara tahsis edilmesi sağlanmaktadır.

33. Damızlık ve ıslah işletmelerinin kurulması teşvik edilmelidir. Tür ve bölgelere göre uzmanlaşmış damızlık işletmeleri kurularak yıl boyu yumurta/yavru üretimi ve yüksek verimli hatlar geliştirilmesi sağlanmalıdır.

34. Tehdit altında yada nesli tükenmekte olan türlerin korunması ve stokların takviyesi sağlanmalıdır. Üretim tesislerinde yavru üretimini desteklemeli ve balıklandırma ile; yok olan türlerin yeniden oluşturulması veya stok miktarı ekonomik olarak avcılığı yapılamayacak derecede azalmış stokların iyileştirilmesi sağlanmalıdır.

35. Doğu ve Güneydoğu Bölgeleri kapsamında balık üretim ve tüketimi artırılmalıdır. Ekosistemle uyumlu türlerle balıklandırma yapmak amacıyla işletmelerin kurulması ve balıklandırma faaliyetleri desteklenmeli, yörede işlenmeli ve tüketime sunulmalıdır.

36. Süs balıklarının yetiştiriciliği geliştirilmeli, turizm amaçlı akvaryum tesisleri kurulmalıdır. Sıcak ve sıcak su kaynaklarının olduğu bölgelerde süs balıkları yetiştiriciliği (aile işletmeleri) özendirilmelidir. Özellikle büyük şehirler ve turizm ağırlıklı bölgelerde yap-işlet-devret modeli ile büyük akvaryum komplekslerinin kurulması teşvik edilmelidir.

37. Yetiştiricilikte maliyetlerin düşürülmesine yönelik tedbirler alınarak, uluslararası rekabette müteşebbislere diğer ülkelerle eşdeğer destekler sağlanmalıdır.

38. Balık üretim tesislerinin çevresel etkileri izlenmeli.

39. Eğitim kurumları ile özel sektör işbirliği artırılmalı, eğitimin niteliğini artırıcı önlemler alınmalıdır. Sektör ve üniversite işbirliği artırılarak, eğitimin altyapı olanakları iyileştirilmelidir.

40. TÜBİTAK bünyesinde bilimsel su ürünleri araştırma grubu oluşturulmalıdır. Balıkçılıkla ilgili projelere gereken ağırlığın verilmesi ve kaynak tahsisi amacıyla ayrı bir grubun oluşturulması ve grup üyelerinin bu konuda eğitim veren fakültelerden oluşturulması sağlanmalıdır.

41. Diğer ülkelerin balıkçılık kaynaklarını kullanmak amacıyla anlaşmalar yapılmalıdır. İkili veya çok taraflı antlaşmalarla balıkçılık kaynaklarının işletilmesi ve değerlendirilmesi ile ilgili sektörünün gelişimini sağlayıcı tedbirler alınmalıdır.

42. Av gücü artışı sınırlandırılmalıdır. Av gücünün modernizasyonlarında FAO ve AB standartları getirilmeli, AB fonlarının kullanılması sağlanmalı, büyük balıkçılar için ikili anlaşmalarla diğer ülkelerinde avcılık yapmaları sağlanmalıdır.

43. Denizlerimizde özel koruma alanları oluşturulmalıdır.

44. Şap, koyun keçi vebası, koyun keçi çiçeği, newcastle, mavidil vb. salgın hastalıkların bölgesel eradikasyonu,

45. Laboratuarların akreditasyonunun tamamlanması,

46. Serbest veteriner hekimlerin, Bakanlık uygulamalarına aktif katılımının sağlanması,

47. Veteriner hekimlerin ve yardımcı personelin sürekli meslek içi eğitiminin sağlanması,

48. Bruselloz, tüberküloz, paratüberküloz hastalıklarında kontrol ve tarama metotlarının bölgesel düzeyde eradikasyonu,

49. Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü bünyesindeki laboratuarların bölgesel hastalık ve ilaç analizleri konularında yapılandırılmalıdır.

50. Arıcılık bölgelerinde zirai ilaçlarla ilgili erken uyarı sistemi kurulmalıdır.

Uzun Vadeli Hedefler ve Stratejiler

1. Kaliteli damızlık üretimi için ihtiyaç duyulan bilimsel, teknolojik ve biyoteknolojik çalışmalar öncelikle desteklenmeli ve ülke çapında yaygınlaştırılmalıdır.
2. Internet ortamında çalışabilen, Türkiye'nin her tarafından ulaşılabilen alıcı ve satıcının aracısız işlem yapabileceği Merkez Birlik kontrolünde 'Damızlık Hayvan Borsası' oluşturulmalıdır.
3. Destekler, tarımsal bölgelerin ekonomik, sosyal, coğrafi ve demografik yapılarına en uygun, yapılabilecek ve yetiştirilebilecek hayvancılık sektörleri belirlenmeli. Bölge şartlarına uygun hayvancılık ve destekleme politikaları geliştirilmelidir.
4. Bölgesel bazda optimum işletme büyüklükleri tespit edilmeli, bu ölçü yetiştirici birliklerine üye olma ile devletin teşvik, kredi ve damızlık dağıtımında kriter olarak kullanılmalıdır.

5. Yurtdışından ithal edilen mısır, çekirdek soya ve soya küspesinin yurt içinde üretimi teşvik edilmeli, yem sanayimiz ithalata bağımlı olmaktan kurtarılmalıdır.
6. Hayvan refahı ile ilgili olarak yumurta tavukçuluğunda yaşanması muhtemel teknoloji değişimi 2013 yılına kadar tamamlanmalıdır.
7. Damızlıkta dışa bağımlılıktan kurtulmak için hayvan ıslahı alanındaki araştırmalar artırılarak devam ettirilmelidir.
8. Aşı-ilaç, yem katkı maddeleri ile yem hammaddeleri ve bir kısım ekipmanlarda dışa bağımlılıktan kurtulmak için yeterli yatırımlar yapılmalı ve teşvik edilmelidir.
9. Ülkemizde mevcut bulunan yöre arılarının tespit edilerek bu arılardan üstün verimli, hastalıklara dayanıklı arıların elde edilmesi için ıslah çalışmalarına en kısa zamanda başlanmalıdır.
10. Arı mera alanları belirlenmeli, verim kayıt defteri her üretici için zorunlu olmalı bu konuda TAB ile koordinasyona gidilerek üniversitelerle ortak çalışmaya gidilmelidir.
11. Alternatif tıpta dünyada önemli bir yeri olan Apiterapi konusu ile ilgili bir planlama yapılmalı bu konuda Sağlık Bakanlığı ile ortak projeler oluşturulmalıdır.
12. Türkiye'de organik et üretim köylerinin kurulması aynı zamanda agro-turizmin gelişmesine de olanak tanıyacaktır. Seçilen köylerde sosyal tesisler ve gastronomi merkezleri kurulabilir. Bu köylerde geleneksel et ürünleri üretilebilir, "kendir pişir kendin ye piknik alanları" oluşturulabilir, böylelikle organik etin iç piyasada değerlendirilmesine de olanak sağlanabilir.
13. Henüz değerlendirilmeyen kabuklular, yumuşakçalar ve eklembacaklıların üretimleri desteklenmelidir. İhracat olanakları artırılmalı yeni türlerin beslenmedeki yeri konusunda kampanyalar düzenlenmelidir.
14. Organik su ürünleri yetiştiriciliğinin geliştirilmesinde teşvik tedbirleri uygulanmalıdır. Alan tahsisi, girdi sağlama, sertifikasyon ve pazarlama gibi sorunlar öncelikle ele alınmalıdır.
15. Su ürünleri üretim sahalarında kirliliği önleyici tedbirler alınması sağlanmalıdır.
16. Araştırma enstitüleri yeniden yapılandırılmalıdır. Araştırma ve araştırmacı yasası çıkarılarak teknik personelin akademik çalışma yapmaları teşvik edilmeli ve özlük hakları iyileştirilmelidir.
17. Şap, koyun keçi vebası, koyun keçi çiçeği, newcastle, mavidil vb. salgın hastalıkların ülkesel eradikasyonu,
18. Veteriner hekimlerin ve yardımcı personelin sürekli meslek içi eğitiminin sürdürülmesi,
19. Bruselloz, tüberküloz, paratüberküloz hastalıklarında kontrol ve tarama metotlarının ülkesel düzeyde eradikasyonu,
20. Ülkemizde olmayan egzotik hastalıkların, ülkeye girişinin engellenmesi.
21. Organik asit ve eterik (esansiyel) yağların arı hastalıklarında kullanımı teşvik edilmelidir.
22. Ülke genelinde arı hastalık ve zararlıları ile ilgili fauna tespiti ve insidensi belirlenmelidir.
23. Komşu ülkelerle (sınır) sıkı bir ilişki ile arı hastalıkları ve mücadele yöntemleri ortaklaşa ve koordineli yapılmalıdır.

GENEL DEĞERLENDİRME

Büyükbaş ve küçükbaş hayvan varlığının yıllar itibariyle büyük oranda azaldığı, hayvansal üretimin nüfus artışına paralel olarak artmadığı, mevcut olan hayvanların gerek genetik kapasitelerinin düşük olması gerekse uygun çevresel faktörlerin sağlanamaması nedenleriyle verim seviyelerinin düşüklüğü söz konusudur.

Genetik kapasitesi yüksek hayvanların elde edilebilmesi ve verim seviyelerini uygun çevresel şartlar sağlanıp sürdürebilmesi için bilimin gerektirdiği uygulamalar kısa, orta ve uzun vadeli olarak belirlenen hedeflerle hayata geçirilmelidir.

Piliç ve hindi eti üretimi ile yumurta üretimi yurt içi ihtiyacı karşılayacak düzeyde olup, elverişli koşullar sağlandığında ihracat yapabilecek potansiyele sahiptir. Verimlilik ve üretim teknolojisi açısından da gelişmiş ülkeler seviyesindedir. Bununla birlikte üretim maliyetlerinin yüksekliği hem iç tüketimin artırılması hem de ihracatın geliştirilmesini olumsuz etkilemektedir. Piliç ve hindi eti üretiminde AB' ye uyum ile ilgili olarak önemli mesafeler alınmıştır.

Mevcut koloni sayısının sürekli artış içinde olması ile birlikte bal üretiminin belirgin bir şekilde artmaması ve diğer arı ürünlerinde ciddi bir faaliyet görülmemesi arıcılığın geleceği için düşündürücüdür. Arıcılığın gelişmiş ülkelerdeki gibi bir sektör halini alması yukarıda belirtilen çözüm önerilerinin uygulanmasına bağlıdır. Ülkemiz koloni sayısı bakımından dünyada istenilen noktada olmasına rağmen verim bakımından istenilen düzeyde değildir. Koloni sayısının daha fazla artmasından ziyade, birim koloni başına üretimin artması esas alınmalıdır.

Organik Tarım; bitkisel ve hayvansal üretimleri birlikte içeren karma bir sistem olarak ele alınmakta, dolayısıyla da tarımın iki ana kolundan birisi olan hayvansal üretimin ekolojik dengeyi koruyacak ve biyolojik gelişmeyi sağlayacak şekilde yürütülmesi, hem bu faaliyetlerin devamlılığın sağlanması, hem de insan sağlığının korunması açısından son derece önemlidir. Organik hayvancılık; yüksek kaliteli, sağlıklı ve risksiz ürünler talep eden tüketici kitlesine yönelik, çevre dostu üretim teknikleriyle kontrollü ve sertifikalı olarak gerçekleştirilen bir üretim faaliyetidir.

Ülkemiz, zengin su ürünleri potansiyeline sahip olmasına rağmen su ürünleri üretiminin ülke ekonomisi ve insan beslenmesindeki payı arzulanan düzeyde değildir.

İdari yapının dağınıklığı yanında bilimsel kuruluşların etkin çalışamamaları, sektörün ihtiyaç duyduğu araştırmaların yetersiz veya sınırlı düzeyde olması, sorunlara kalıcı çözümler getirilmesini zorlaştırmaktadır. Kamu, üniversiteler, özel sektör ve sivil toplum örgütleri arasında yeterli koordinasyon sağlanamamıştır. Dünyadaki gelişmeler ülkemizin acilen her alanda uluslararası standartlarda politikalar üretmeye ve strateji geliştirmeye zorlamaktadır. Bu nedenle sorunları tespit edecek ve çözüm yolları üreterek uygulamaya koyacak, yetki ve sorumlulukların tek elde toplandığı yeni bir idari yapılanmaya gidilmesi gerekmektedir. Bunun yanında TC Hükümeti, AB Ortak Balıkçılık Politikası esasları ile uyumlu yasal ve yapısal değişikleri gerçekleştireceğini taahhüt etmiştir. Su ürünleri kaynaklarının belirlenerek rasyonel şekilde kullanılması amacıyla, AB normlarına uygun balıkçılık yönetimi esaslarının getirilmesi kaçınılmaz zorunluluktur. Hızlı bir gelişim gösteren su ürünleri yetiştiriciliği, toplam üretimin sürdürülebilir artışında önemli rol oynamaya devam edecektir. Bu gelişimi sınırlayıcı faktörlerin ortadan kaldırılması amacıyla destek ve teşviklerin devam ettirilmesi gerekir.

Başta, salgın hastalıklar olmak üzere tüm hayvan hastalıkları ile mücadelede devlet politikası oluşturulmalı ve sürekliliği sağlanmalıdır.

Arı hastalık ve zararlılarına karşı yapılan mevcut mücadele yeterli ve bilinçli değildir. Özellikle kullanılan ilaçlar ve zamanlaması arıcılığa yarardan çok zarar getirmektedir.

Su ürünleri sağlığı ile ilgili düzenli taramalar teknik yapı (alet ve nitelikli personel) eksikliği nedeniyle yapılamamaktadır.

SONUÇ

Ülke ekonomisine katkısı ve insan beslenmesine yararları nedenleriyle önemli bir yere sahip olan hayvancılığın biri bir diğerinden daha önemli olan sorunlarının çözüme kavuşturulması, ülkemizde toplam hayvansal üretimin artırılması gereklidir. Temel amaç, birim verim seviyesi yüksek hayvan populasyonunu artırmak gerekmektedir.

Diğer hayvancılık alanlarına göre daha hızlı gelişen ve daha ileri teknolojik seviyeyi yakalamış bulunan kanatlı sektörünün önündeki engeller kaldırılarak iç tüketim düzeyi artırılırken, ihracatın artırılması ile ilgili tedbirler süratle alınmalıdır.

Mevcut eko tiplerimizin ıslah çalışmaları yapılarak, hastalık ve zararlılara dayanıklı üstün verimli ve üstün performans gösteren ana arıların belirlenmesi ve belirlenen hedef ve stratejilerin uygulanması gerekmektedir. İpekböcekçiliğinde mevcut şartlar altında gen kaynaklarımızın korunması ileriki yıllarda yapılacak çalışmalar için zorunludur.

Ülkemizde organik tarımın yaygınlaştırılması; doğanın ve eko sistemin korunmasına, küçük çiftçilerin gelir düzeyinin artırılmasına, köyden kente göçün önlenmesine, başta bebekler ve çocuklar olmak üzere insanlar için daha sağlıklı ürünler üretilmesine ve daha sağlıklı beslenmelerine olanak sağlayacaktır. Bunun için de yeterli bir eğitim, iyi bir denetim ve üretimden pazarlamaya kadar çok iyi bir organizasyon oluşturulmalıdır.

Tarımsal üretimde 4. sırada yer alan su ürünleri sektörü, dengeli beslenme, ülke ekonomisi ve istihdam yaratması açısından büyük bir öneme sahiptir. Kaynakların daha etkin ve verimli değerlendirilmesini sağlamak amacıyla önerilen hedefler ve stratejilerin mutlaka dikkate alınması gerekir. Özellikle su ürünleri üretiminde etkin bir kurumsal yapılaşma, yeni bir su ürünleri kanunu hazırlanması, bilgi toplama ve değerlendirme sisteminin geliştirilmesi ve su ürünleri araştırma-geliştirme çalışmalarının desteklenmesi büyük önem arz etmektedir. Ayrıca yetiştiriciliğin sürdürülebilir gelişimini sınırlayan sorunlar çözümlenmeli, yetiştiriciliği yapılabilen tür sayısı artırılmalı ve ıslah edilmeli, yeni yetiştiricilik sistem ve teknolojiler desteklenmelidir. Deniz ve içsu stoklarının mevcut durumlarının belirlenerek etkin balıkçılık yönetim stratejileri geliştirilmeli, izleme, koruma ve kontrol önlemlerinin yürütülmesinde etkinlik sağlanmalıdır. Su kaynaklarında kirlilik ve habitat tahribatının önlenmesine yönelik tedbir alınması, kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve su ürünleri sektörünün geleceği açısından büyük önem taşımaktadır. Türkiye su ürünleri sektörünün uluslararası düzeyde rekabet edebilmesi, bu önerilerin gerçekleştirilmesindeki başarıya bağlıdır.

İnsan sağlığını yakınan ilgilendiren hayvan sağlığı hizmetlerinin ülkesel boyutta yeterli düzeyde verilememesi, hayvansal üretimi, gıda güvenliğini ve milli ekonomiyi olumsuz yönde etkilemektedir.

Arı hastalıkları ile ilgili en kısa sürede Veteriner Hekimler en kısa zamanda yetiştirilmeli ülke genelinde mevcut arı hastalıklarının yayılışı belirlenmelidir. Kullanılan ilaçlar ve pestisitler yönünden arı ürünleri EMEA kriterlerine göre kontrol altında tutulmalıdır.

Hem ekonomik (özellikle ihracat ve hastalıklardan kaynaklanan kayıplar) hem de ekolojik sonuçları olan su ürünleri hastalıklarına gereken önem verilerek, ülkemizde gerekli bilgi ve veri birikiminin sağlanabilmesi için yasal ve teknik alt yapının güçlendirilmesi önemlidir.

GENEL SONUÇ

Raporun tümünde yer alan Hayvancılık, Su Ürünleri ve Hayvan Sağlığı konularındaki görüş ve önerileri özetlemek gerekirse; Hayvancılık faaliyetlerinde ırk ıslahına, kaliteli kaba yem üretiminin arttırılmasına, verim ve verimliliğin arttırılmasına, işletmelerin ihtisaslaşmasına, işletmelerde hijyen şartlarının sağlanmasına, hayvan sağlığı ve refahına, hayvan kimlik sisteminin yaygınlaştırılmasına, hayvansal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması ile bunlarla ilgili kontrol, takip ve standardların iyileştirilmesi amacıyla mevcut destekleme araçlarına ek olarak et primlerinin, pazarlama desteklerinin, hayvancılık işletmelerinin modernizasyonu destekleri ile çevre ile ilgili önlemlere yönelik tedbirlerin uygulamaya konulması gerekmektedir.

Su ürünleri üretiminde ise etkin bir kurumsal yapılaşma, yeni bir su ürünleri kanunu hazırlanması, su ürünleri araştırma-geliştirme faaliyetlerinin iyileştirilmesi, bilgi toplama ve değerlendirme sisteminin geliştirilmesi, yetiştiriciliğin sürdürülebilir gelişimini sınırlayan sorunların çözümlenmesi, yetiştiriciliği yapılabilen tür sayısının artırılması ve ıslah edilmesi, balık sağlığı ile ilgili yasal ve uygulamadaki sorunların çözülmesi, su ürünleri yetiştiricilik işletmelerinin teknolojik ve yönetim açısından modernleştirilmesi, yeni yetiştiricilik sistem ve teknolojilerinin desteklenmesi, deniz ve içsu stoklarının mevcut durumlarının belirlenerek etkin balıkçılık yönetim stratejileri geliştirilmesi, izleme, koruma ve kontrol önlemlerinin yürütülmesinde etkinliğin sağlanması ve gerek yetiştiricilik gerekse geleneksel balıkçılık açısından çevre kirliliği ve habitat tahribatının önemli bir sorun olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Yukarıda belirtilen hususların gerçekleştirilmesi halinde; Türkiye, zengin hayvancılık ve su ürünleri kaynaklarını en iyi bir şekilde değerlendirilebilecek ve AB ile üyelik müzakerelerinde "pazar olmadan" kolayca uyum sağlayabilecektir.

Hayvan, Su Ürünleri Yetiştiriciliği ve Sağlığı Komisyonu Üyeleri

NO	UNVANI	AD SOYAD	KURUMU	BİRİMİ
1		ABDULBAKİ ŞAHİN	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	ERZURUM İL MÜDÜRÜ
2	PROF.DR.	ABDULLAH ÖKSÜZ	MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ	SU ÜRÜNLERİ FAKÜLTESİ
3		ADNAN AKAY	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	KAYSERİ İL MÜDÜRÜ
4	PROF.DR.	ALİ AKMAZ	SELÇUK ÜNİVERSİTESİ	VETERİNER FAKÜLTESİ
5	PROF.DR.	ALİ ERYILMAZ		
6		AYŞE ARICAN	SANAYİ VE TİCARET BAKANLIĞI	KÜÇÜK SANATLAR SAN.BÖL.SİTESİ GENEL MÜD.
7		BAHADIR GÖDEK	T.YARIŞ ATI YETİŞ. VE SAHİP. DERNEĞİ	
8		BAHRİ YILMAZ	TÜRKİYE ARI YETİŞ. MERKEZ BİRLİĞİ	
9		BAYRAM POLATBAŞ	TÜRKİYE MUHTARLAR DERNEĞİ	ÇAMURLU KÖYÜ MUHTARI
10		BEKİR TAŞKALDIRAN	TÜRKİYE YEM SANAYİCİLERİ BİRLİĞİ	
11	PROF.DR.	BÜLENT ŞEN	FIRAT ÜNİVERSİTESİ	SU ÜRÜNLERİ FAKÜLTESİ
12		CENGİZHAN MIZRAK	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TAVUKÇULUK ARAŞTIRMA ENS.MÜD.
13	DR.	DURALİ KOÇAK	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	KORUMA VE KONTROL GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
14		EMRULLAH AKPINAR	TARIMSAL KALKINMA KOOP. BŞK.	TARIMSAL KALKINMA KOOP. BAŞKANI
15	PROF.DR.	ERCAN EFE	K.MARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ	ZİRAAT FAKÜLTESİ
16		ERDAL ÜSTÜNDAĞ	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	SU ÜRÜNLERİ MERKEZ ARAŞTIRMA ENS.MÜD.
17		ERKAN BENLİ	TÜRKİYE ZİRAAT ODALARI BİRLİĞİ	
18		ERKAN GÖZGÖZOĞLU	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIMSAL ÜRETİM VE GELİŞTİRME GEN. MÜD.
19		ERTAN ÜŞÜMÜŞ (RAPORTÖR)	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	APK KURULU BAŞKANLIĞI
20	PROF.DR	ERTUĞ DÜZGÜNEŞ	KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	SÜRMENE DENİZ BİLİMLERİ FAKÜLTESİ
21	DOÇ.DR.	FATİH ATASOY	ANKARA ÜNİVERSİTESİ	VETERİNER FAKÜLTESİ
22		FEHMİ AKSOY	T.DAMIZ.SIĞIR YETİŞ.MERZ.BİRLİĞİ	
23		FEVZİ TOPAL	SARAY HALI A.Ş.	
24	PROF.DR.	FUAT ODABAŞIOĞLU	MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ	VETERİNER FAKÜLTESİ
25		GÜRSEL ALTUNDAŞ	TÜRKİYE ZİRAAT ODALARI BİRLİĞİ	SİVRİCE ZİRAAT ODASI BAŞKANI
26		HAKAN YILDIZ	SANAYİ VE TİCARET BAKANLIĞI	KÜÇÜK SANATLAR SAN.BÖL.SİTESİ GENEL MÜD.
27	YRD.DOÇ.DR.	HAMDİ ÖĞÜT	KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	SÜRMENE DENİZ BİLİMLERİ FAKÜLTESİ
28	PROF.DR.	HASAN BAŞPINAR (KOMİSYON BAŞKANI)	ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ	VETERİNER FAKÜLTESİ
29		HÜSEYİN YILDIZER	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	BURSA İL MÜDÜRÜ
30		İBRAHİM DOSTER	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	KONYA İL MÜDÜRÜ
31	PROF.DR	İBRAHİM OKUMUŞ (KOM.BŞK.YARD.)	KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	SU ÜRÜNLERİ FAKÜLTESİ
32	YRD.DOÇ.DR.	KADİR YEŞİLBAĞ	ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ	VETERİNER FAKÜLTESİ
33		KAMURAN PATRONA	MUĞLA KÜLTÜR BALIKÇ.BİR.DERNEĞİ	

34		KEMAL AKYILDIZ	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	ARıCILIK ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
35	DOÇ.DR.	LEVENT AYDIN	ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ	VETERİNER FAKÜLTESİ
36		LEVENT GENÇ	TÜRKİYE ZİRAAT ODALARI BİRLİĞİ	
37		MEHMET ALTUN	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	ŞANLIURFA İL MÜDÜRÜ
38		MEHMET ULUPINAR	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIMSAL ARAŞTIRMALAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
39	DOÇ.DR.	METİN PETEK	ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ	VETERİNER FAKÜLTESİ
40	DR.	MUHAMMET AKSIN	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	PENDİK VETERİNER KONTROL VE ARŞ.ENS.MÜD.
41		MUHARREM YILMAZ	SÜTAŞ	
42		MUSA ARIK	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	KORUMA VE KONTROL GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
43	DR.	MUSTAFA ÇETİNDAĞ	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIMSAL ARAŞTIRMALAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
44		MUSTAFA DARÇIN	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TEŞKİLATLANMA VE DESTEKLEME GEN. MÜD.
45	PROF.DR.	MUSTAFA OĞAN	ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ	VETERİNER FAKÜLTESİ
46	DR.	NECDET CEMAL ÇİZMECİ (KOM.BŞK.YRD.)	DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI	
47	DOÇ.DR.	NECMETTİN ÜNAL	ANKARA ÜNİVERSİTESİ	ZİRAAT FAKÜLTESİ
48	PROF.DR.	NEVZAT ARICAN	VETERİNER SAĞ.TEKNS.DERNEĞİ BŞK.	
49	PROF.DR.	NİHAT MERT	YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ	VETERİNER FAKÜLTESİ
50		ORHAN AYATA (RAPORTÖR)	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIMSAL ÜRETİM VE GELİŞTİRME GEN. MÜD.
51		ORHAN KILIÇ	MUĞLA KÜLTÜR BALIKÇILARI DERNEĞİ	
52		ÖZLEM DÜNDAR	MUĞLA KÜLTÜR BALIKÇILARI DERNEĞİ	KILIÇ DENİZ ÜRÜNLERİ
53	PROF.DR.	RAMAZAN İKİZ	AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ	SU ÜRÜNLERİ FAKÜLTESİ
54	DR.	RECEP ERGÜL	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	ŞAP ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
55	PROF.DR	RÜVEYDE AKBAY	BİLİMSEL TAVUKÇULUK DERNEĞİ	
56		SELÇUK ERBAŞ (RAPORTÖR)	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIMSAL ÜRETİM VE GELİŞTİRME GEN. MÜD.
57	YRD.DOÇ.DR.	SERAP USTAOĞLU	ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ	SİNOP SU ÜRÜNLERİ FAKÜLTESİ
58	DOÇ.DR.	SEZGİN ŞENTÜRK	ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ	VETERİNER FAKÜLTESİ
59		SİBEL AYGÜL	SET-BİR	
60		ŞERİF GÜNEY	DANONE TİKVEŞLİ GIDA VE İÇ. SAN.TİC.A.Ş.	
61		TALAT GÖZET	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	LALAHAN HAYVANCILIK MERKEZ ARŞ. ENS.MÜD.
62		TEVFİK KARABALIK	İÇİŞLERİ BAKANLIĞI	KAYSERİ VALİSİ
63		TÜLAY KURT	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	KORUMA VE KONTROL GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
64		VAHDETTTİN KÜRÜM	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	KORUMA VE KONTROL GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
65		VEYSEL ÖREN	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIMSAL ARAŞTIRMALAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
66		YÜCE CANOLER	BESD-BİR	
67		YÜCEL SAYGI	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIMSAL ÜRETİM VE GELİŞTİRME GEN. MÜD.

II. TARIM ŞURASI

V. KOMİSYON

GIDA GÜVENLİĞİ

GIDA GÜVENLİĞİ

1. GİRİŞ

Tüm dünyada insanların yaşamak, fiziksel ve mental gelişimlerini sağlamak için yeterli miktarda gıdayı alabilmeleri ve bu gıdaların sağlık yönünden güvenli olması insan haklarının esasını oluşturmaktadır.

Gıda Güvenliği; 5179 sayılı Kanunda "Gıdalarda olabilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik ve her türlü zararların bertaraf edilmesi için alınan tedbirler bütünü" olarak, yine FAO/WHO Codex Alimentarius Uzmanlar Komisyonu "sağlıklı ve kusursuz gıda üretimini sağlamak amacıyla gıdaların; üretim, işleme, muhafaza ve dağıtımları sırasında gerekli kurallara uyulması ve önlemlerin alınması" olarak tanımlanmıştır. Günümüzde bu tanımlama etkin kontrol ve denetimin yapılabilmesi ve halk sağlığının korunabilmesi amacıyla başta ABD ve Avrupa Birliği (AB) ülkeleri olmak üzere birçok ülkenin gıda kontrol otoriteleri tarafından 'çiftlikten sofraya gıda güvenliği' olarak ifade edilmektedir.

Dünya nüfusunun hızla artması, gelişen teknolojiye bağlı çevre kirliliği, ekonomik güçsüzlük ve eğitim yetersizliği beslenme sorunlarını derinleştirmekte ve güvenli gıda teminini zorlaştırmaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) küresel gıda güvenliği endişelerini;

1. Mikrobiyolojik tehlikeler,
2. Kimyasal tehlikeler,
3. Gıda kaynaklı hastalıkların taranması ve izlenmesi,
4. Yeni teknolojiler,
5. Bina kapasiteleri başlıkları altında sınıflandırılmıştır.

AB'nin EEC-178/2002 sayılı direktifinde yem ve gıda ile ilgili düzenlemeler birlikte aynı mevzuat içerisinde yer almıştır. Gelişmiş ülkelerde "gıda güvenliği" terimi yanında "yem güvenliği" terimi de yerleştirilmiş olup, gerekli denetim ve kontrol bu kapsamda yürütülmektedir. Hatta, gelişmiş ülkelerde "Gıda Güvenliği" terimi "Yem Güvenliği" terimini içerecek şekilde kullanılmaktadır. Türkiye'de Gıda ve Yem Kanunları ayrı ayrı olarak çıkarılmıştır.

2. MEVCUT DURUM VE SORUNLAR

Günümüz gelişmiş yada gelişmekte olan toplumlarının tümünde, yem ve gıdaya ilişkin hizmetler devletin insanlara sunduğu temel hizmetler kapsamında kabul edilmektedir.

AB ülkeleri ile kıyaslandığında Türkiye'nin nüfus ve yüzölçümü bakımından büyük bir ülke olması, sıcak iklim kuşağında yer alması, özellikle küçük çaplı üretim yapan kayıt ve kontrol dışı gıda işletmelerinin sayısının fazlalığı, gıda kontrol hizmetlerinin yetersiz oluşu, toplumun riskli sayılabilecek gıda tüketim alışkanlıklarının olması, toplumun ekonomik ve sosyal yapısı gıda güvenliğini etkileyen olumsuzluklar arasında yer almaktadır.

Yapılan gıda envanteri sonucunda Türkiye' de 28,000 civarında gıda işletmesinin mevcut olduğu ifade edilmekle birlikte, bu sayının çok daha fazla olduğu tahmin edilmektedir. Mevcut gıda işletmelerinin 16,832 adedi Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (TKB) gıda siciline kayıtlıdır. Ayrıca, 450 civarında yem ve 200 civarındaki premiks fabrikası kayıtlı olarak bulunmaktadır.

Gıda sektörü içerisinde un ve unlu ürünler sanayi %56 dolayında bir oranla en büyük paya sahiptir. Un ve unlu ürünler alt sektörünü, %18 civarında süt ve süt ürünleri, %12 meyve sebze işleme, %4 bitkisel yağ ve margarin, %3 sekerli ürünler, %3 et ürünleri, %3 civarında tasnif dışı gıdalar ve %1'e yakın alkollü içkiler, meşrubatlar ve su ürünleri sanayi izlemektedir. Gıda ve içki sanayiinde kurulu kapasite, üretim miktarı ve kapasite kullanma oranları ise şöyledir; üretim bakımından ve kurulu kapasite açısından un ve unlu ürünler sanayi ilk sırada yer almaktadır. Kapasite kullanma oranına gelince ilk sırayı %97'lik oranla şeker sanayi alırken, bunu %49.6 ile meşrubat, %43.2 ile meyve sebze işleme sanayi izlemektedir. Kırmızı et ve et ürünleri sanayiinde kapasite kullanma oranı %10.4 dür. Gıda sanayiinde 2002 yılında kapasite kullanma oranı %61, 2003 yılında %59 dur. Tarımsal üretim girdileri içinde yer alan yem sanayiinde hizmet veren 450 fabrika olup, toplam kapasitesi ise 11.310.000 ton/yıldır. Yem fabrikalarının kapasite kullanımı %50 civarındadır. Mevcut fabrikaların %5'i manuel sistemle, %70 yarı otomatik, %25'ide tam otomatik sistemle üretimde bulunmaktadır. Mevcut fabrikaların %70'inin saatlik kapasitesi 5 ton, geri kalanının ise 20 ton/saattir.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Gıda Siciline kayıtlı gıda işletmelerinin yanında merdiven altı tabir edilen teknik ve hijyenik şartlara uygun üretim yapmayan işletmelerin sayısı çok fazladır. Söz konusu işletmelerin kontrol altında bulundurulması ve tüketiciye güvenli gıda temini için kontrol ve denetim çalışmalarının birincil üretim aşamasından başlayarak tüketime kadar olan tüm aşamalardaki gıda zincirinin tamamında uygulanması büyük önem arz etmektedir.

2.1. Gıda-Yem Kontrol ve Denetim Sistemi

Gıda ve gıda ile temas eden madde ve malzemeleri üreten, üretip satan, satan işyerleri, toplu tüketim işyerleri ile ithalat ve İhracat ile ilgili resmi denetim ve kontrol görevleri 5179 sayılı Gıda Kanunu ve yem ile ilgili hususlar ise 1734 sayılı Yem Kanunu ile TKB'nin yetki ve sorumluluğuna verilmiştir.

Mevcut yem yönetmeliğinin AB Yem Mevzuatı ile karşılaştırdığında genel olarak uyumlu olduğu görülmekle birlikte özellikle uygulamada yetersizlikler bulunmaktadır.

Gıda kontrol, denetim ve araştırma hizmetleri TKB bünyesinde değişik birimler tarafından yürütülmektedir. Merkezde kontrol ve denetim bir Genel Müdürlük altında, araştırma ve geliştirme hizmetleri başka bir Genel Müdürlük altında yapılanmıştır. Taşrada ise, il ve ilçelerde kontrol ve denetim hizmetleri Tarım İl Müdürlükleri ve İlçe Müdürlükleri bünyesinde yürütülmektedir.

Türkiye genelinde gıda üreten işletmelerin yanında yaklaşık 400.000 civarında gıda satış ve toplu tüketim yeri mevcuttur. Söz konusu işyerlerinin denetimleri Tarım İl ve İlçe Müdürlükleri tarafından yürütülmekte olup, alınan gıda örneklerinin analizleri yetkili resmi ve özel gıda kontrol laboratuarları tarafından yapılmaktadır. İl Müdürlüklerinde halen görev yapan mevcut personele ilave olarak gıda kontrolör ve gıda kontrolör yardımcısı sayısının artırılması için çalışmalar devam etmektedir. Ayrıca kontrol ve denetim hizmetlerinin daha etkin bir şekilde sürdürülebilmesi için Bakanlık merkez ve taşra teşkilatı ile İl Kontrol Laboratuar Müdürlükleri arasındaki hızlı iletişimin sağlanması ve tüketicinin bilgilendirilmesi amacıyla alt yapı çalışmaları devam etmektedir.

Sağlıklı bir beslenme için gıda güvenliğini yem güvenliğinden ayırmak mümkün değildir. İnsan tüketimine sunulan hayvansal gıdaların sağlıklı olması hayvanların yedikleri yemle yakından ilgilidir. Yemlerden hayvanlara, hayvanlardan da insanlara birçok hastalığın (zoonoz) geçmesi mümkündür. AB'de de insan ve hayvan sağlığını koruma amacıyla gıda ve yem güvenliği üzerinde hassasiyetle durulmaktadır. BSE ve dioksin krizlerinin ortaya çıkmasından sonra hayvan yemlerinde kalitenin korunması ve daha sıkı bir denetim için AB komisyonunda

bu yönde yasa teklifleri de görüşülmüştür. Güvenilir yem üretimi için Avrupa Yem Sanayicileri Federasyonu (FEFAC) ve AB komisyonunda, hayvan yemleri ile ilgili Uluslararası Codex Alimentarius Standartları oluşturulması, HACCP prensiplerinin uygulamaya geçirilmesi ve İyi Üretim Tekniklerinin (Good Manufacturing Practice) gerçekleştirilmesi yönünde çalışmalar sürdürülmektedir.

Yem güvenliği ve insan sağlığını koruma konusunda AB'nin aldığı en önemli kararlardan birisi de kuşkusuz patojen mikroorganizmalar üzerinde direnç oluşturabilen bazı antibiyotiklerin yem katkı maddesi olarak kullanılmasının yasaklanmasıdır. AB'nin antibiyotiklerle ilgili 1999 yılında aldığı bu yasaklama kararının hemen ardından ülkemizde de bu antibiyotiklerin yem katkı maddesi olarak kullanılmaları yasaklanmıştır.

Ülkemizde üretilen ve riskli ürün grubunda yer alan et, süt, bal ve su ürünlerinde kalıntı izleme programları, yaş sebze-meyvelerde pestisit izleme ve kuru meyvelerde aflatoksin, okratoksin A ve sudan boyası izleme çalışmaları sürdürülmektedir.

Gıda güvenliği konusunda ulusal mevzuatın AB mevzuatı ile uyumlu hale getirilmesi kapsamında yürütülen ve AB tarafından da desteklenen projeler çerçevesinde bitki pasaportu, hayvan kimlik sistemi, sınır kontrol noktalarının tespiti, ithalat ve ihracat kontrolleri ve benzeri konularda çalışmalar devam etmektedir. İyi tarım uygulamaları çerçevesinde seraların kayıt altına alınması konularında da çalışmalar sürdürülmektedir.

Avrupa Birliğinde'de gıda güvenliği kavramı "Çiftlikten Sofraya Gıda Güvenliği" kriteriyle ele alınmakta ve değerlendirilmektedir. Bu noktadan hareketle, çiftlikten sofraya gıda güvenliğinin temel prensiplerini; hayvan sağlığı (hayvan hastalıklarını önleme ve kontrolü, hayvan refahı), bitki sağlığı (pestisit güvenliği), hayvan yemlerinin güvenliği, gıda ürünlerinin güvenliği, gıdaların etiketlenmesi, merkezi yetkili Gıda Güvenliği Otoritesi'nin kontrol ve denetimindedir.

Gıda güvenliği zincirinde birincil üretimden sofraya kadar olan tüm aşamalarda izlenebilirliğin sağlanması önemli unsurlardan birisidir. Gerek bitkisel üretim, gerekse hayvansal üretim, nakliye ve depolama, güvenli gıda üretimi, dağıtımı ve satışı, gıda analizleri, tüketiciler bir bütün olarak düşünülmeli ve ilgili konularda gelişmeler bir bütünlük içinde ele alınmalıdır.

2.2. Kontrol Hizmetleri

2.2.1. Kontrol Birimleri

Gıda ve yem güvenliğine yönelik resmi kontrol ve denetim hizmetleri ilgili mevzuatlar çerçevesinde İl Müdürlüklerinde Kontrol Şube Müdürlükleri ve İlçelerde İlçe Müdürlükleri tarafından yürütülmektedir. Bu hizmetler TKB tarafından yetkilendirilen ve Gıda Kontrol kursuna tabi tutularak adına kimlik kartı düzenlenen Gıda Kontrolörleri ve Gıda Kontrolör Yardımcıları tarafından yürütülmektedir. Halihazırda gıda denetim hizmetlerinde görevli 4,000 civarında Teknik ve Sağlık sınıfına mensup personel bulunmaktadır. Bu sayı denetim hizmetlerinin yürütülebilmesi için yeterli değildir.

2.2.2. Kontrol Laboratuvarları

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bünyesinde 39 İl Kontrol Laboratuvar Müdürlüğü ve Bursa Gıda Kontrol ve Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, 8 Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü gıda kontrol hizmeti vermektedir. Ayrıca TKB tarafından yetkilendirilen 19 özel gıda kontrol laboratuvarı faaliyet göstermektedir. Ayrıca, Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı ve Refik Saydam Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü'nün, TSE'nin, TÜBİTAK'ın, Türk Silahlı Kuvvetleri Gıda Kontrol Müfreze Komutanlıkları'nın ve Belediyelerin gıda konusunda hizmet veren laboratuvarları mevcuttur.

Söz konusu laboratuvarların çalışmalarının daha etkin ve güvenilir bir şekilde yürütülebilmesi için yapılan çalışmalar arasında laboratuar akreditasyon çalışmalarına öncelik verilmiştir.

Gıda ve yem kontrol hizmetlerinde etkinliğinin sağlanması için AB destekli "Türkiye'de Gıda Denetim Hizmetlerinin Desteklenmesi Projesi" kapsamında 15 laboratuvar alet ekipman yönünden güçlendirilmiştir. Ayrıca, bölge laboratuarı olarak Ankara, İstanbul, İzmir İl Kontrol Laboratuvar Müdürlükleri ve Bursa Gıda Kontrol ve Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü TÜRKAK' dan belirli ürün ve analizlerde akreditasyon belgesi almışlardır.

Üzerinde önemle durulması gereken bir diğer nokta personel politikalarıdır. Oysaki ülkemizde eleman ihtiyacı meslek gruplarına göre yapılarak bilimsel gerçekler ve çok disiplinli çalışmalar göz ardı edilmektedir. Ayrıca, görev tanımları yapılmamaktadır. Bu insan kaynaklarımızın yanlış kullanılmasına ve bu duruma devam edildiği sürece gıda güvenliği zincirindeki halkalarda zayıflıklara sebep olacaktır.

2.3. Eğitim

Gıda güvenliğini etkileyen önemli faktörlerden bir diğeri de sağlık/teknik elemanları yetiştiren, onları gıda endüstrisine ve denetim/kontrol kurum/kuruluşlarına kazandıran üniversitelerdir. Bu meslek sahiplerinin kendi grupları içerisinde birbirinden farklılıkları vardır.

Ayrıca, kontrol ve denetim elemanlarının hizmet içi eğitim açısından yetersizlikleri söz konusudur. Ayrıca gıda işletmelerinde çalışan işçilerin genelde kalifiye olmaması, konu ile ilgili temel eğitime sahip olmaması, istihdamda sürekliliğin sağlanamaması ve sosyal güvence yetersizlikleri temel sorunlar arasında yer almaktadır. Çiftlikten sofraya kadar olan gıda üretim-tüketim zincirindeki tüm aşamalarda yer alan çalışanların eğitimlerinin düzenli ve sürekli olarak yapılması büyük önem taşımaktadır.

Gıda güvenliği zincirinde en son halkayı tüketiciler oluşturmaktadır. Tüketicinin alım gücü ve bilinçli olması gıda güvenliğini sağlamada önemli faktörlerden biridir. Tüketici potansiyelinin büyük bir çoğunluğunun alım gücü ve eğitim düzeyinin düşük olması, tüketici bilincinin oluşmaması, sağlıksız, düşük kaliteli gıdaları üreten işletmelerin artmasına ve bu da her yönden güvenli gıda üreten işletmeler ile haksız rekabete neden olmaktadır. Bu durum hem toplum sağlığını, hem de gıda endüstrisinin kaliteli ve güvenli gıda üretimini olumsuz yönde etkilemektedir.

2.4. Gıda Kaynaklı Riskler

Gıda güvenliği ve halk sağlığı tüm ülkelerin stratejik öneme sahip konularının başında yer almaktadır. Gıda kaynaklı hastalıkların yol açtığı insan kayıpları yanında işgücü ve tedavi masraflarının ulusal ekonomiye getirdiği maddi yük göz ardı edilmemelidir

Güvenli gıda maddesi elde etmenin ön koşulu, güvenli hammadde sağlanmasıdır. Bu bağlamda güvenli gıda maddeleri üretebilmek için öncelikle asgari sağlık, hijyenik ve teknik koşullara sahip işletmelerde üretilmesi ve hazırlanması; gerekir. Kaşaplık hayvan kesimleri ile kurban bayramlarında yapılan kurbanlık hayvan kesimlerinin güvenli hammadde elde edilmesine yönelik olarak sağlık koşullarına uygun hale getirilmesi ve bunun için hayvan refahı kurallarına ve çağdaş kesim metotlarına uygun hayvan kesim yerlerinin inşa edilmesi gerekmektedir. Özellikle ülkemizde kontrolsüz gıda üretimi ile açıkta satılan sakatat, sokak sütü ve benzeri ürünler halk sağlığı açısından tehlike arz etmektedir.

Gıda ile ilişkili tehlikeler fiziksel, biyolojik ve kimyasal olarak üç sınıfa ayrılmaktadır. Fiziksel tehlikeler gıda maddelerinde bulunması istenmeyen her türlü yabancı maddeler (taş, toprak, metal, cam, kemik, tahta ve benzeri) olup, tüketici tercihini etkiler ve sağlık sorunlarına yol açabilir.

Gıda güvenliği yönünden önemli biyolojik tehlikeler kapsamında bakteriyel, fungal, viral ve paraziter etkenler yer almaktadır. Bunlar içinde zoonotik hastalıklar, intensif yetiştirme programlarının uygulanması ile yeni bir boyut kazanmıştır. İnsan ve hayvan sağlığı için büyük sağlık sorunları oluşturan zoonotik hastalıklar içerisinde tüberküloz ve bruselloz, çoğu gelişmiş ülkelerde titizlikle uygulanan eradikasyon programları ile tamamen ortadan kaldırılmış veya yalnızca sporadik olgular düzeyine indirilmiş olmasına karşın, bu hastalıklar Türkiye`de güncelliğini korumaktadır. İnsanlarda bu hastalıklardan kaynaklanan sağlık sorunlarının çözümü için hastalığın öncelikle hayvanlarda kontrol altına alınması gerekmektedir. Yine sistiserkozis, ekinokokozis, toksoplazmozis, leptospiroz ve Q fever gibi hastalıklara antropozoonoz olarak Türkiye`de dahil olmak üzere dünyanın birçok bölgesindeki insanlarda rastlanmaktadır. Diğer taraftan Salmonellosis ve Campylobacteriosis`de özellikle latent infekte hayvanlardan elde edilen çiğ ve/veya yetersiz pişirilen gıdaların tüketimi insanlarda gıda infeksiyonlarının oluşumuna neden olmaktadır.

Başlıca kimyasal tehlikeler kapsamında hayvancılıkta ve bitkisel üretimde verimi arttırmak amacıyla hatalı ve bilinçsiz olarak kullanılan veteriner ve zirai ilaç kalıntıları ile çevresel kaynaklardan bulaşan poliklorlu bifeniller, dioksin ve ağır metaller veya gıda işleme aşamalarında oluşan polisiklik aromatik hidrokarbon bileşikleri, nitrozaminler, ambalaj materyalinden kaynaklı polivinil klorür benzeri maddeler sayılabilir. Gıdaların yapısındaki doğal toksik bileşenler ve alerjenler gıda güvenliği kapsamında göz önüne alınması gerekli önemli unsurlardandır. Ayrıca, gıda katkı maddelerinin gıda sınıfı olması, tekniğine uygun olarak kullanılması ve öngörülen dozlarda uygulanmasının kontrolü büyük öneme sahiptir.

Bunun dışında gıda üretimi sürecinde ortaya çıkan atık ve artıkların çevreyi kirletmeyecek şekilde kontrolu ve ortamdan uzaklaştırılması da gıda güvenliği ve çevre hijyeni açısından büyük önem taşımaktadır.

Gelişmiş ülkelerde düzenli olarak yapılan epidemiyolojik çalışmalarla gıdalardan kaynaklanan infeksiyon ve intoksikasyonlara ilişkin sağlıklı bir veri tabanı bulunmakta ve bu noktadan hareketle etkin kontrol stratejileri geliştirilmelidir. Buna karşın global gelişmelerden önemli düzeyde etkilenen gıda üretim ve kontrol sisteminde önemli sorunları olan Türkiye'de gıdalardan kaynaklanan hastalıklar ile bu hastalıklara ilişkin insan ve ekonomik kayıplara yönelik yeterli bir ağ ve veri tabanı bulunmamaktadır. Bazı su ve gıda kaynaklı hastalıklara ilişkin veriler Tablo 1 de verilmiştir. Buna bağlı olarak da halk sağlığı, turizm ve gıda ihracatımız olumsuz yönde etkilenmektedir.

AB ve yüksek kalite standardları gerektiren ülkelere yapılan ihracatlarda gıda güvenliğine ilişkin iç piyasada tüketime sunulan ürünlerde böyle bir standardın aranmaması çifte standard uygulamasını ortaya koymaktadır

Gelişmiş ülkelerde 'Ulusal Gıda Güvenliği Çerçevesinde' gıda güvenliği sistemleri epidemiyolojik ve bilimsel verilere dayanarak halk sağlığını korumaya yönelik stratejiler geliştirmektedir. Ulusal gıda güvenliği ve gıda güvenliği değerlendirme stratejilerinin geliştirilmesi konularında uluslararası kuruluşlardan FAO ve WHO tarafından yapılan epidemiyolojik çalışmalarda Türkiye'nin katılımının yetersiz olduğu görülmektedir.

Türkiye'de gıda kaynaklı hastalıklara ait epidemiyolojik veri tabanının bulunmayışı da 'Ulusal Gıda Güvenliği' strateji planlarının yapılmasını güçleştirmektedir.

Tablo 1. Gıda ve Su Kaynaklı Hastalıklara ait Sağlık Bakanlığı Verileri

Kaynak	Hastalık	Yıl	Toplam Vaka Sayısı	Toplam Ölüm Sayısı
Mikrobiyolojik	Brusella	1995	8,506	9
		1996	9,480	-
		1997	11,812	1
		1998	12,330	1
		1999	11,482	3
		2003	14.572	0
	Botulizm	1996	14	8
		1997	89	10
		1998	120	-
		1999	96	-
		2000	13	-
	Leptospiroz	2003	6	0
	Tifo	2003	20,804	2
	Paratifo	2003	322	0
	Basiller Dizanteri	2003	452	0
	Amipli Dizanteri	2003	16,994	1
	Hepatit A	2003	6,919	10
Kimyasal	Mantar Zehirlenmesi	1997	1,041	16
		1998	756	5
		1999	329	1
		2000	294	2

2.5. Kalite Sistemleri

Dünya nüfusunun hızla artması, gelişen teknolojiye bağlı çevre kirliliği, ekonomik güçsüzlük ve eğitim yetersizliği beslenme sorunlarını derinleştirmekte ve güvenli gıda teminini zorlaştırmaktadır. Toplumların bilinçlenmesi ile de özellikle AB ve diğer gelişmiş ülkelerde aşırı kimyasal gübre kullanımı, ziraat-veteriner ilaçlarının çevre ve insanlar üzerindeki olumsuz etkileri tartışılmaya başlanmıştır. Bu da yetkilileri yeni kararlar almaya zorlamış, konuya ilişkin bir çok sınırlamalar bu şekilde ortaya çıkmıştır. Ancak bu sınırlamalarda ne yazık ki istenilen sonuca varılamamıştır. Dünyada güvenli ve kaliteli gıda üretimi için mevcut sistemler şunlardır:

1. Gıda Güvenliği Sistemi (GHP, GMP, HACCP),
2. Kalite Güvence Sistemi (ISO 9000),
3. Çevre Yönetim Sistemi (ISO 14000),
4. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Standardı (OHSAS 18001),
5. Sosyal Sorumluluk Standardı (SA8000) olarak belirtilmektedir.

Ülkemiz gıda endüstrisinde büyük çaplı işletmeler bu sistemlerden bir/birkaçını uygulayabilmekte iken, orta ve özellikle küçük çaplı isletmeler finansal kaynakların yetersizliği yüzünden uygulayamamaktadır. Kalite güvence ve HACCP sistemleri Bakanlıkça yetkilendirilmemiş kuruluşlar tarafından kontrolsüz olarak belgelendirilmektedir.

2.6. Türk Gıda Kodeksi

Gerek gıda kaynaklı patojen mikroorganizmalar gerekse kimyasal bulaşmalar (gübre, veteriner ve zirai ilaçlar, gıda katkı maddeleri, ağır metaller, dioksin, allerjenler, vs.) ciddi halk sağlığı tehlikesi oluşturmaktadır. İnsan sağlığını korumak ve çevreye verilecek zararı en düşük seviyeye çekmek için mevcut yasaların uygulanması ve yeni üretim tekniklerinin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. 5179 sayılı yasa gereğince, üreticiler, işletmeler v.b. Türk Gıda Kodeks'ine uygun ürünler üretmek zorundadır.

Türkiye ye özgü geleneksel ürünlerin katkı ve kimyasal bulaşanlar yönünden maksimum kalıntı miktarlarının belirlenmesi, uluslararası mevzuatın yön gösterememesi nedeniyle sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Gıda Siciline kayıtlı gıda işletmelerinin yanında merdiven altı tabir edilen teknik, sağlık ve hijyenik şartlara uygun üretim yapmayan işletmelerin sayısının çok fazla olduğu bilinmektedir. Söz konusu işletmelerin kontrol altında bulundurulması ve tüketiciye güvenli gıda temini için kontrol ve denetim çalışmalarının birincil üretim aşamasından başlayarak son tüketim aşamasına kadar gıda zincirinin tamamında uygulanması büyük önem arz etmektedir.

2.7. Risk Analizleri (Değerlendirme, Yönetim, İletişim)

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından çeşitli ürünlerde kalıntı izleme programları yürütülmektedir. Ayrıca düzenli olarak iç üretim ve ithal gıdaların uygunluk denetimleri yanı sıra gıda güvenliği açısından mikrobiyolojik ve kimyasal (pestisit kalıntıları, veteriner ilaç kalıntıları, ağır metal kontaminasyonu ve katkı maddeleri gibi) analizler yapılmaktadır.

Dünyada risk analizleri gıda kontrol politikalarının belirlenmesinde entegral bir element olarak ele alınır. Ülkemizde de gıda denetimleri ve kontrol programları halk sağlığını gıda kaynaklı tehlikelerden korumak için gerçekleştirilmektedir. Bu anlamda HACCP sisteminin uygulamalarının mevzuatlarda ele alınması bir başlangıç teşkil etmiştir. Risk analizlerini (risk değerlendirme, risk yönetimi ve risk iletişimi) geliştirmek için uluslararası kuruluşlardan FAO ve WHO tarafından yapılan çalışmalarda Türkiye'nin katılımı zayıf kalmaktadır.

Gıda güvenliği ile ilgili konularda tüketicilerle yapılacak risk iletişimi için eğitici amaçlı seminer, panel ve sempozyumların vb. düzenlemesi önem taşımaktadır. Tüketicilerin 'Gıda ve Beslenme' başlığı altında hazırlanacak radyo ve televizyon programları ile bilgilendirilmesi yetersizdir. Ayrıca, mevcut yapı içerisinde koordinasyon yetersizliği, bilimsel verilere dayanmadan yapılan iletişimler gıda güvenliği zincirinde zayıf noktalardan birini oluşturmaktadır.

2.8. Gıda Güvenliği ile İlgili Aktiviteler

2.8.1. İyi Tarım Uygulamaları

Son yıllarda başta AB ülkeleri ve diğer gelişmiş ülkeler olmak üzere, dünyanın her yerinde piyasaya sürülen ürünlere ve çevreye karşı insanlar daha bilinçli bakmaya başlamıştır. Tüketici artık, alacağı ürünün çevreye dost, insan sağlığına uygun ve güvenli bir şekilde üretildiğinden emin olmak istemekte ve bu şekildeki ürünleri tercih etmektedir. Tüketicinin bu istekleri; sağlıklı ve güvenilir ürünleri üretme ve pazara sürülecek olan ürünlere standart getirme konusunda üreticileri, yetkilileri ve diğer konu elamanlarını ortak bir noktada birleşme durumuna getirmiştir. Bu gelişmeler sonucunda da; kalite kavramı yeni boyutlar kazanmıştır. Ulusal ve uluslararası platformda;

1. Tüketiciyi koruma altına almak,
2. Gıda güvenliği ve bu güvenliğin şartlarını belirlemek,
3. Tüketicinin satın alacağı ürünlere karşı güveni artırmak,
4. Arz zinciri boyunca en yüksek verim ve kaliteyi elde etmek,
5. Başta su ve toprak kirliliği olmak üzere çevre kirliliğini önlemek

Konularında bir takım çalışmaların yapılması kararlaştırılmıştır. Bu amaçla yapılan çalışmaların en önemlilerinden birisi de iyi tarım uygulamalarıdır. Çiftlikten sofraya gıda güvenliğinin sağlanabilmesi için iyi tarım uygulamaları önem arz etmektedir.

İyi tarım uygulamalarının tüm kalıntı bulaşanlar gibi risk faktörlerinin minimum düzeye indirilmesinde, gerçekçi kalıntı limitlerinin oluşturulmasında büyük önemi vardır.

Ülkemiz'de büyük potansiyele sahip olan organik tarım alanlarından üretilen organik ürünlerin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması önem arz etmektedir. Çünkü gıdalarda kalıntı/bulaşanlar açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle kalıntı/bulaşanlar bakımından risk taşıyan gıdaların organik üretimi yapılarak daha güvenli gıdalar sağlanmış olunacaktır. Bu gıdalar hem AB ülkeleri hem de ülkemizdeki tüketiciler tarafından gün geçtikçe artan oranda tercih edilmektedir.

2.8.2. Gıdalarda İzlenebilirlik

Avrupa Birliği ve Türkiye'de gıda yasaları; gıdaların üretildiği bitki ve hayvanların, hayvan yemlerinin, gıdalara katılan her türlü katkı maddesinin ambalaj malzemelerinin üretim, ithalat, işleme, nakliye, depolama ve dağıtımı gibi tüketilinceye kadar geçen tüm aşamalarda izlenebilirlik tesis edilebilir denmektedir.

Bunun nasıl yapılacağı her sektör için ayrı ve çözüm üreten firmaların becerisine bırakılmıştır. Sonuçta izlenebilirlik sistemi gıda kaynaklı bir problem ortaya çıkması halinde veya tüketicinin talep etmesi durumunda mümkün olan en kısa süre içerisinde yukarda verilen bilgilere ulaşılması ve problemin nereden kaynaklandığının belirlenmesidir.

5179 sayılı Gıda Kanunu'nda gıda, gıdanın elde edildiği hayvan, bitki yada gıda maddesinde öngörülen veya ortaya çıkması muhtemel herhangi bir maddenin tespit edilmesi için üretim, işleme ve dağıtım ile ilgili tüm aşamalarda izlenebilirlik tesis edilecektir.

2.8.3. Modern Biyoteknoloji

Dünyada artan nüfus karşısında üretim arzını artırmak için modern biyoteknoloji kullanılarak transgenetik ürünler elde edilmektedir. Transgenetik ürünlerin gıdalarda kullanılması ile gıda güvenliğinin önemi bir kez daha ortaya çıkmıştır. Genetiği değiştirilmiş ürünlerin gıda zincirine girmesiyle dünyada biyoteknolojik ürünlerin mevzuat çalışmalarının gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Ülkemizde mevcut mevzuatlarda (6968 sayılı Zirai Karantina ve Zirai Mücadele, 1380 sayılı Su Ürünleri, 4458 sayılı Gümrük, 308 sayılı Tescil, 1734 sayılı Yem Tescil, 4703 sayılı Ürünlere İlişkin Teknik Mevzuat, 6831 sayılı Orman, 2872 sayılı Çevre, 4926 sayılı Kaçakçılık, 7982 sayılı Bilgi Edinme Kanunu v.b.) genetiği değiştirilmiş organizmalara (GMO) yer verilmediğinden, ulusal biyogüvenlik çerçevelerinin geliştirilmesi projesi ile mevzuat çalışmaları başlatılmış ve devam etmektedir.

Ülkemiz'de GMO analizleri TKB Ankara İl Kontrol Laboratuvarında ve TUBİTAK'ta gerçekleştirilmektedir. TKB Bursa Gıda Kontrol ve Merkez Araştırma Enstitüsü'nde kurulmakta olan Biyoteknoloji ve Biyogüvenlik Bölümünde GMO analizleri yakın bir tarihte gerçekleştirilir hale gelecektir.

Genetiği değiştirilmiş organizmalar içeren gıdalar ve yemler insan sağlığına potansiyel risk teşkil etme endişelerini gündeme getirdiğinden, piyasaya sürülmeden önce gıdaların güvenliğinin değerlendirilmesi zorunluluk haline gelmiştir.

3. SONUÇ VE ÖNGÖRÜLER

3.1. Devletin Gıda ve Yeme İlişkin Görevleri

Günümüz gelişmiş yada gelişmekte olan toplumların tümünde yem ve gıdaya ilişkin hizmetler devletin insanlığa sunduğu temel hizmetler kapsamında kabul edilmektedir. Bu nedenle devletin insan ve hayvan sağlığını ilgilendiren gıda ve yem güvenliği ile ilgili topluma karşı sunmakla yükümlü olduğu hizmetler ile ilgili bazı hususlar I. Tarım Şurası'nda da vurgulandığı üzere;

1. Devlet, vatandaşlarına daima yeterli miktar ve çeşitlikte gıda sağlamakla yükümlüdür,
2. Sağlanan gıdalar, toplumun alım gücüne uygun, insan sağlığını hiçbir şekilde tehdit etmeyecek nitelikte ve kaliteli olmak zorundadır,
3. Çiftlikten sofraya gıda güvenliği için gerekli altyapılar oluşturmalıdır,
4. Gıda arzı, beslenme düzeyi ve gıda güvenliği ile ilgili uygulamaların etkinliğine ilişkin politikalarının isabet derecesini saptamak üzere, periyodik olarak gıda tüketim ve beslenme araştırmalarını, sağlık parametreleri ile bağıntılı olarak yapmak yada yaptırmak durumundadır,
5. Gıda ve yem kayıplarını en az düzeye indirgeyecek, üretim ve işleme teknolojilerini geliştirici araştırmaları, ilgili tarafların katılımını teşvik etmektir,
6. Tüm temel devlet hizmetlerinde olduğu gibi, toplumun katılımını sağlamak üzere, fertlerin gıdaya ilişkin hukuki hakları ve beslenme ilkeleri konusunda bilgilendirmesini ve eğitilmesini sağlamak maksadıyla, tüketiciyi bilinçlendirecek tedbirleri almak zorundadır,
7. Ticarete konu olan (iç piyasa-ithal-ihraç) gıda ve yem maddelerinde kontrol görevini etkin olarak sürdürmesi gereklidir. Aynı titizlikle seçilen kontrol yöntemlerini tüm ilgili birimlerde aynen uygulatmak ve kontrolün sürdürülebilir ve güvenli olması için kamu ve yetkilendirilmiş özel laboratuvarların akreditasyonunun gerçekleştirmesini zorunlu kılmalıdır.
8. Özgün gıda politikaları sağlamalıdır; hammadde üretim bazında iyi tarım uygulamalarını, ürün işlemede HACCP kurallarını uygulayıcı tedbirleri almalı, pazarlamada gerekli ekonomik politikalarla desteklemelidir,
9. Özel sektörün yatırım profili ulusal gereklilikler çerçevesinde devlet tarafından yönlendirilmelidir,
10. Gıda ve yemle ilgili araştırma, denetim ve kontrol hizmetlerinde bütünlüğü ve koordinasyonunu sağlayarak işlevlerini en iyi şekilde yapacak tedbirleri almak zorundadır,

11. Yeni teknolojiler (gen teknolojisi) ile elde edilmiş ürünler, gıda kaynaklı salgınlar, emerging patojenler gibi gıda güvenliğini gündeme getiren konularda bilimsel verilere dayanan risk değerlendirmesinin yapılabilmesi için 'Ulusal Gıda Güvenliği Stratejileri'ni oluşturmalıdır Bu stratejilerin geliştirilmesinde WHO, FAO, UNEP, OECD ve Dünya Bankası ile ortak çalışmalar yürüterek uluslararası prensipleri göz önünde bulundurmalıdır.
12. Ülkemiz'de AB'ye paralel bir standardizasyon sistemini oluşturmak üzere, ürünlere ilişkin teknik mevzuatın hazırlanması ve uygulanması hakkında, kanun ve diğer mevzuatları çıkarmak ve etkin olarak uygulamak zorundadır.
13. Toplumun bilinç düzeyini artıracak tedbirleri almalıdır.

3.2. Türkiye'deki Mevcut Durumun Zayıf Yönleri

1. Devlet adına gıda kontrol ve denetim hizmetlerini veren birimlerin dağınık olması ve aralarında yeterli koordinasyonun sağlanamaması nedeniyle bu konuda etkinlik ve disiplin sağlanamamaktadır. Araştırma, kontrol ve denetim bir bütünlük içinde değildir.
2. Uluslararası kuruluşlarla (WHO, FAO,JRC) gıda güvenliği stratejilerini geliştirme konusunda mevcut ilişkiler yetersizdir.
3. Gıda ve yeme ilişkin davaların görüleceği İhtisas Mahkemelerinin bulunmayışı nedeniyle yargı kararlarının güvenilirliğine gölge düşürmektedir.
4. Sınır kontrollerine ilişkin yetersizlikler (kaçak hayvan, tohum, gıda hammaddeleri v.b.) gıda güvenliğinin sağlanmasını güçleştirmekte ve ekonomide önemli kayıplara neden olmaktadır.
5. Özellikle düşük kapasiteli ve gelişmiş teknoloji uygulamayan gıda ve yem işletmelerinde oto kontrol gereğince uygulanamamaktadır.
6. Gıda ve yem sektörü içinde, kayıt dışı çok sayıda işletme olması, parasal kaynak ve alt yapı sıkıntısından dolayı gıda ve yem kontrolünü güçleştirmektedir. Bu durum iç ve dış ticarette ekonomik kayıplara da yol açmaktadır.
7. Gıda sanayi kuruluşlarında kapasite kullanımının yetersiz olmasının en büyük nedeni küçük ölçekli işletme sayısının fazla olmasıdır.
8. Tarıma dayalı sanayide yeterli, kaliteli ve düzenli hammadde sağlanamaması sektörün en önemli sorunlarından biridir. Hammaddenin mevsimsel değişiklik göstermesi, mevcut üretimin miktar ve kalitesinin yetersizliği nedeniyle, işletmeler düşük kapasite ve yüksek maliyetle çalışmaktadırlar.
9. Hammadde temininde ki sorunlar ve bazı yem hammaddelerinin (özellikle balık unu, mısır, soya küspesi, arpa, v.b.) ithal edilme zorunluluğunun bulunması karma yem sanayiinin en önemli sıkıntıları arasında yer almaktadır.
10. Gıda ve yemlerin depolanması ve nakliyesinde yetersizlikler bulunmaktadır.
11. Ülkemizde iyi tarım uygulamaları yaygın değildir.
12. Ülkemizde tarımsal mücadele ve veteriner ilaçları ile gübre ve diğer verim artırıcıların yaygın olarak kullanılmasına karşın mevcut mevzuatın AB mevzuatı ile uyumlu olmaması ve kontrolünün de yetersiz olması nedeniyle, insan ve hayvan sağlığını tehdit edecek şekilde kontamine gıdalar ve yemler sıkça piyasaya sürülmektedir.
13. Üniversiteler ile gıda sanayi arasında yeterli işbirliği bulunmamaktadır.

14. Risk durumlarında etkin bir risk yönetiminin sağlanması için, gıda kaynaklı hastalıklar ile ilgili epidemiyolojik araştırmalar ve veri tabanı yetersizdir.

15. Türkiye'de gelir dağılımının dengesizliği, halkın alım gücünün düşük olması, riskli tüketim alışkanlıkları (kokoreç, beyin salatası, çiğ köfte v.b.) ve tüketicilerin gıda güvenliği konusundaki bilgilerinin yeterli olmaması önemli toplumsal zayıflıklar olarak görülmektedir.

16. Sağlıklı içme suyu temini ve kanalizasyon sularının tarımsal sulamalarda kullanılması gibi alt yapı yetersizlikleri ve kişisel hijyene ilişkin eksiklikler sistemin önemli zayıflıkları arasındadır.

17. İl Kontrol Laboratuvar Müdürlükleri özellikle halk sağlığını yakından ilgilendiren toksikoloji yönünden yeterli durumda değildir.

18. Laboratuvar akreditasyonu için kurulan kalite sistem birimi, dinamik bir sistem olduğundan sürekli olarak iyileştirilmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir. Ancak bu sistem ülkemizde mevcut sistemle henüz örtüşmemektedir.

3.3. Gıda ve Yem Güvenliğinde Ulaşılması Gereken Hedefler

Bu konuda hedef, güvenli ve kaliteli gıda ve yem üretmektir. Sağlıklı topluma ulaşılması; temiz çevre, sağlıklı bitki, sağlıklı hayvan ve güvenli gıda temininden geçmektedir. Bu temel hedefler:

1. Denetim ve kontrol mekanizmalarının sürdürülebilir ve daha etkin hale getirilmesi,

a. Mevcut gıda ve yem ile ilgili mevzuatların AB mevzuatlarına uyumlu hale getirilmesi,

b. Ulusal Referans laboratuvarının kurulması,

c. Ülkemiz mevcut laboratuvarların uluslararası boyutta kabulünün sağlanması,

d. İl ve ilçe müdürlükleri ile laboratuvarlarda çalışan konuyla ilgili personelin eğitimlerinde sürekliliğin sağlanması ve niteliklerinin iyileştirilmesi,

e. Gıda ve yemlerde etkin yaygın ve yeterli bir kontrol sisteminin sağlanması,

f. İl ve ilçe müdürlükleri ile laboratuvarlarda çalışan konuyla ilgili personelin özlük haklarının iyileştirilmesi ve can güvenliğinin sağlanması,

g. İl ve ilçe müdürlükleri ile laboratuvarlar için ayrılan bütçenin artırılması,

h. İl ve ilçe müdürlükleri ile laboratuvarlarda personel atamaları ve yer değişikliğinde amacına uygun personel politikasının izlenmesi,

i. Ulusal Gıda Güvenlik Stratejilerinin belirlenmesi,

j. Risk analizlerine dayanan bir sistemin oluşturulması (risk değerlendirmesi, risk yönetimi ve risk iletişimi),

k. Acil durumlara karşı acil önleyici tedbirler alabilecek bir mekanizmanın oluşturulması,

2. Gıda ve yemlerde üretimden kaynaklanan kayıp ve hatalı işlemler önlenerek miktar ve kalitenin artırılması,

3. Tüketici haklarının korunmasına yönelik politikaların geliştirilmesi ve uygulamaya konulması,

4. Gerek hizmet alan toplumun, gerekse devlet adına hizmet veren yetkililerin, gereksinim doğrultusunda periyodik ve yaygın eğitimlerinin sağlanması,

5. Gıda ve yeme ilişkin ulusal çıkarların bilimsel veriler ve teknolojik gelişmeler ışığında profesyonel bir ekip tarafından ilgili ulusal/uluslararası platformlarda sürekli ve düzenli olarak savunulması,

6. Gıda ve yem hizmetlerinin etkinliğinin artırılması, koordinasyonun sağlanması ve veri tabanının oluşturulması için konu ile ilgili kurum ve kuruluşlar arasında etkin bir iletişim sisteminin oluşturulması öncelikli hedefleri teşkil etmektedir.

3.4. Gıda ve Yem Güvenliği Hedeflerine Ulaşmak İçin Öneriler

1. Gıda ve yeme ilişkin hizmetlerin etkin ve sürdürülebilir olarak verilebilmesi için mevzuat hazırlama, araştırma, denetim ve kontrol birimlerinin bir bütünlük ve koordinasyon içerisinde çalışmasını sağlayacak aynı çatı altında merkezi bir otorite sistem oluşturulmalıdır.

a. Mevcut gıda kanunu ve bu kanuna işlerlik kazandıracak yönetmenlikler ilgili AB mevzuatı ve direktifleri esas alınarak düzenlemeli ve uygulamada gerekli titizlik gösterilmelidir. AB ülkelerinin çoğunluğunun mevzuatlarında yem gıda ile birlikte düşünülmüştür. Bu nedenle, AB uyumu süreci içerisinde gıdadan farkı olmayan dolaylı da olsa insan sağlığına etki eden yem ile ilgili mevzuatın 5179 sayılı Gıda Kanunu içerisinde mütalaa edilerek güncelleşmesi sağlanmalıdır.

b. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na devredilen görevlerin en kısa zamanda yerine getirebilmesi için bir program çerçevesinde Sağlık Bakanlığı ile işbirliği sağlanmalıdır.

c. Gıda ve yem sanayinde gıda güvenliğinin sağlanmasının temel gereçleri arasında yer alan bilgi ve iletişim teknolojileri, Araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) faaliyetlerine öncelik verilmelidir. Gıda ve yem güvenliği öncelikli araştırma konuları arasında yer almalıdır.

d. Gıda ve yem güvenliğinin sağlanması amacıyla kontrol ve denetim altyapı (bina, alet, ekipman, araç vb) hizmetlerinin iyileştirilmesi sağlanmalıdır.

e. Gıda ve yeme ilişkin hizmetlerin yürütülmesinde yeterli altyapı için gerekli bütçe tahsis edilmeli ve bu bütçe tasarruf tedbirleri dışında tutulmalıdır.

f. Gıda ve yem kontrolünde ortak standart ölçüt ve yöntemlerin kullanımları sağlanmalıdır.

g. Gerek kamu, gerekse özel gıda kontrol laboratuvarları etkin bir şekilde denetlenmelidir. Laboratuvar çalışmalarının, izlenmesi, denetimi, metot geliştirilmesi, validasyonu, ve AB referans laboratuvarları ile işbirliği yapılması gereklidir.

h. Mevcut insan kaynaklarının doğru ve etkin şekilde kullanılması için meslek taasubuna meydan vermeyecek şekilde personel politika ve stratejileri geliştirilmelidir.

2. Gıda ve yem mevzuatına aykırı durumlarda oluşacak suçların cezalandırmasında yargıda sürat ve etkinlik sağlamak üzere İhtisas Mahkemeleri kurulmalıdır.

3. Genetiği değiştirilmiş organizmaların üretimi, tüketimi ve denetimine ilişkin düzenlemeler ivedilikle gerçekleştirilmelidir.

4. Ulusal gıda güvenlik stratejilerinin belirlenmesi çalışmaları ivedilikle başlatılmalıdır. Gıda Güvenlik Stratejilerinin belirlenmesinde önemli rol oynayacak veri tabanın oluşturulması için araştırmalara yönelik gerekli önem ve destek verilmelidir. Buna göre;

a. Epidemiyolojik çalışmalar,

b. Toksikolojik çalışmalar,

c. Alerjik çalışmalar,

d. Ülkemize özgü geleneksel ürünlerde katkı ve kimyasal bulaşanların maksimum kalıntı miktarlarının belirlenmesi için ülkemizde gıda tüketim profilinin çıkarılması ve insanların bu tehlikelere hangi miktarda maruz kaldığının sürekli olarak tarama çalışmaları ile takip edilmesi gerekir.

5. AB mevzuatının ön gördüğü hükümlere uygun birincil üretim aşamasından başlayarak tüketim aşamasına kadar üretici ve sanayici tarafından iyi tarım uygulamaları kullanılmalıdır.

6. Her ürün için birincil üretim aşamasından başlamak üzere son tüketim aşamasına kadar izlenebilirlik zinciri kurulmalıdır. Gerektiğinde denetim sonucu oluşan bilgiler ilgili mercilere iletilmelidir. Piyasaya sürülen gıdaların izlenebilirliğini kolaylaştırmak amacı ile gerekli bilgileri içerecek şekilde etiketlenmesi ve tanımlanması gerekmektedir. Bu amaçla;

a. Üretim alanları, canlı hayvanların (doğumundan tüketime kadar) izlenmesi,

b. Zirai ve veteriner ilaçlarının reçete ile kullanımının sağlanması,

c. Ambalajlamada izlenebilirlik,

d. İşletmelerde izlenebilirlik,

e. Nakliye ve depolarda izlenebilirlik,

f. İthal ve ihraç ürünlerinde izlenebilirlik,

g. Satış yerleri ve toplu tüketim yerlerinde izlenebilirlik,

7. Gıda güvenliği zincirinde risk altında olan tüketicileri korumak ve gerekli düzenlemeleri yapmak için gıda alerjisi, işlenmiş veya işlenmemiş gıdalarda allerjenlerin tespiti konusunda gerekli önem ve destek verilmeidir.

8. Uluslararası kuruluşlarla (FAO, WHO vb.) mevcut ilişkiler geliştirilmelidir.

9. Gıda güvenliği yönünden önem arzeden özellikle yerleşim yerlerindeki atık ve artıkların kontrol altında bulundurulması ve gıda maddeleri üretiminde kullanılmaması gerekmektedir.

4. SONUÇ

Gıda güvenliği ve halk sağlığı tüm ülkelerde gıda kontrol birimleri ve tüketiciler için stratejik öneme sahiptir. AB'ne girme sürecindeki Türkiye'de mevcut gıda kontrol organizasyon yapısı ve mevzuattaki eksiklikler ile özellikle küçük ölçekli uygun hijyenik ve teknolojik koşullara sahip olmayan gıda işletme ve işyerlerinin sayısının fazla olması ile toplumun ekonomik gücü ve benzeri nedenlerle gıda güvenliği yeterince sağlanamamaktadır. Bu nedenlerden dolayı gıda güvenliğine ilişkin konular bazen objektif bazen de spekülatif olarak medyanın sıklıkla gündemini oluşturmaktadır.

Avrupa Birliği mevzuatının önemli bir bölümünü gıda güvenliği ve halk sağlığına ilişkin konular oluşturmaktadır. AB'ye girme sürecinde bulunan Türkiye'de gıdalardan kaynaklanabilecek tehlikelerden halk sağlığının korunması için çiftlikten sofraya kadar olan tüm aşamalardaki kontrol ve denetimlerde ulusal mevzuatın AB mevzuatı esas alınarak düzenlenmesi ve uygulamaya konulması öncelikli hedefler arasında yer almalıdır.

KAYNAKÇA

Anonim, 1973. 1734 sayılı Yem Kanunu. 07.07.1973 tarih ve 14557 sayılı Resmi Gazete.

Anonim, 1997. I.Tarım Surası, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Ankara.

Anonim, 2001. Master Plan Revizyonu, AFA ve program değerlendirme, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Ankara.

Anonim, 2004. Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkındaki 5179 sayılı kanun. 05 Haziran 2004 tarih ve 25483 sayılı Resmi Gazete.

Anonim, 2002. Komisyon raporları. 2. Türk Veteriner Hekimliği 2. Kurultayı. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Karayolları Genel Müdürlüğü, Ankara.

Anonim, 2003a. Ulusal Gıda ve Beslenme Stratejisi Çalışma Grubu Raporu. İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, DPT Yayın No: 2670.

Anonim, 2003b. Çalışma Yıllığı, T.C. Sağlık Bakanlığı, Temel sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

Anonymous, 2002. 178/EEC, AB Gıda ve Yem Tüzüğü.

Codex Alimentarius Commission 2003. Report of the fourth session of the Codex Ad Hoc Intergovermental task force on foods derived from biotechnology. Joint FAO/WHO Food Standards Programme Codex Alimentarius Commission, Rome, Italy, 30 June-7 July 2003.

Codex Alimentarius, 2003. Principles for the risk analysis of foods derived from modern biotechnology. Foods derived from biotechnology CAC/GL 44-2003

Erol, I. 2004. Gıda Güvenliği ve Halk Sağlığı. 4. Dünya Veteriner Hekimler Günü. Panel. Medisan Yayınevi Ltd. Şti., Ankara.

FAO, 2003. Protecting the food chain. Agriculture 21 Magazine: Spotlight.

FAO/WHO. 2001. Evaluation of allergenicity of genetically modified foods. Report of the Joint FAO/WHO Expert Consultation on Allergenicity of Foods Derived from Biotechnology. Food and Agriculture Organization of the United Nations/World Health Organization. Rome, January 22-25.

OECD, 2000. Compendium of National Food Safety Systems and Activities, Individual Country Reports of the Member countries. Oraganisation for Economic Cooperation and Development, Ad Hoc Group on Food Safety.

OECD, 2000. Overview of Food Safety Systems and Activities Executive Summary. Organisation for Economic Co-operation and Development, Ad Hoc Group on Food Safety, April 27-28.

Taylor, S. L., and Hefle, S. L. 2001. Food allergies and other food sensitivities. Scientific Status Summary, Food Technology 55:9

WHO 2002. Food Safety Issues. WHO Global Strategy for Food Safety. World Health Organization, Geneva, Switzerland.

Gıda Güvenliği Komiyonu Üyeleri

NO	UNVANI	AD SOYAD	KURUMU	BİRİMİ
1		ALAADDİN AYTEKİN	TÜRKİYE ODALAR VE BORSALAR BİRLİĞİ	KUMLUCA TİCARET BORSASI
2		ALİ ŞEFİK YORGANCIBAŞ	TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİ MERKEZ BİRLİĞİ	
3		ARİF YILDIRIM	BAŞBAKANLIK	İDAREYİ GELİŞTİRME BAŞKANLIĞI
4		ARSAN BİLİŞLİ	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ	
5	DOÇ.DR.	AYDIN YAPAR	PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ	GIDA MÜHENDİSLİĞİ FAKÜLTESİ
6	PROF. DR.	AYHAN TEMİZ	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ	MÜHENDİSLİK FAKÜLTESİ GIDA MÜHENDİSLİĞİ
7	PROF.DR.	AZİZ EKŞİ	ANKARA ÜNİVERSİTESİ	ZİRAAT FAKÜLTESİ
8	PROF.DR.	BÜLENT NAZLI	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ	VETERİNER FAKÜLTESİ
9		CİHANSER EREL	SAĞLIK BAKANLIĞI	
10	DR.	ÇELİK Ö. DÖLEKOĞLU	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIMSAL EKONOMİ ARAŞTIRMA ENST.MÜD.
11	PROF.DR.	DİLEK BOYACIOĞLU	İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	GIDA MÜHENDİSLİĞİ FAKÜLTESİ
12		ERSİN TARANOĞLU	GIDA DERNEKLERİ FEDERASYONU	
13	PROF.DR.	FATİH YILDIZ	ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	GIDA MÜHENDİSLİĞİ BÖLÜMÜ
14	DR.	GÜLSEN SÖYLEMEZ (RAPORTÖR)	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	GIDA KONTROL MERKEZ ARŞ.ENS.MÜD.
15		H.NİYAZİ ADALI	TÜT.TÜT.MAM.VE ALKOL.İÇ.PİY.DÜ.KURUM.	
16		HARUN TOKAY	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	KORUMA VE KONTROL GEN. MÜD.
17		HASAN PİRİNÇCİ (KOM.BŞK.YARD.)	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIMSAL ARAŞTIRMALAR GEN. MÜD.
18		HATİCE ÇAKIR	TÜRKİYE ZİRAAT ODALARI BİRLİĞİ	
19		İBRAHİM YILMAZ	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	GAZİANTEP İL MÜDÜRÜ
20	PROF.DR.	İRFAN EROL (KOMİSYON BAŞKANI)	ANKARA ÜNİVERSİTESİ	VETERİNER FAKÜLTESİ
21		İSMAİL HAKKI KORKUT	VETERİNER HEKİMLER DERNEĞİ	
22		KÖKSAL BİLİCİ	AGRONOMİA LTD.	
23		MEHMET TEMİZ	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	KAHRAMANMARAŞ İL MÜDÜRÜ
24	YRD.DOÇ.DR.	MURAT BAŞ	BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ	SAĞLIK BİLİMLERİ FAK. BES. VE DİYETETİK BÖL
25		MURAT YÖRÜK	YÖRSAN A.Ş.	
26	PROF.DR.	MÜKERREM KAYA	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ	ZİRAAT FAKÜLTESİ
27		NAZİME YÜKSELKAYA	SAĞLIK BAKANLIĞI	
28		NECLA TOĞA	TÜRKİYE ZİRAAT ODALARI BİRLİĞİ	
29	PROF.DR.	NEVİN CİĞERİM	BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ	SAĞLIK BİLİMLERİ FAK. BES. VE DİYETETİK BÖL
30		ÖNGÜN KİPER SANLI	GIDA GÜVENLİĞİ DERNEĞİ	
31	YRD.DOÇ.DR	PERVİN BAŞARAN	SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ	ZİRAAT FAKÜLTESİ
32		PETEK ATAMAN	GIDA MÜHENDİSLERİ DERNEĞİ	
33		SADULLAH KİRENİ	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	SAMSUN İL MÜDÜRÜ
34		SİBEL SEVAL	TÜRKİYE ZİRAAT ODALARI BİRLİĞİ	
35		SİMTEN ERKUŞ	SET-BİR	
36		ŞEREF TEPE	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	GIDA KONTROL MERKEZ ARAŞTIRMA ENS.MÜD.
37	PROF.DR.	T.HALUK ÇELİK (RAPORTÖR)	ANKARA ÜNİVERSİTESİ	VETERİNER FAKÜLTESİ
38		TAYLAN KIYMAZ	DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI	

KAYNAKÇA

Anonim, 1972. 1734 sayılı Yem Kanunu. 07.07.1973 tarih ve 14587 sayılı Resmi Gazete.

Anonim, 1997. I. Tarım Şurası, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Ankara.

Anonim, 2001. [illegible] ve [illegible] Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Ankara.

Anonim, 2004. Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun, 5179 sayılı Kanun, 05 Haziran 2004 tarih ve 25483 sayılı Resmi Gazete.

Anonim, 2004. Komisyon raporu [illegible] Tarım [illegible] ve [illegible] Ankara.

Anonim, 2005. [illegible] ve [illegible] Ankara.

Anonim, [illegible]

Anonymous, 2007. 178/2002 AB Gıda ve Yem Tüzüğü.

Codex Alimentarius Commission 2003. Report of the fourth session of the Codex Ad Hoc Intergovernmental task force on foods derived from biotechnology. Joint FAO/WHO Food Standards Programme, Codex Alimentarius Commission, Rome, [illegible]

[illegible] FAO/WHO, Expert Consultation on Allergenicity of Foods Derived from Biotechnology. Food and Agriculture Organization of the United Nations/World Health Organization, Rome, January 22-25, 2001.

OECD, 2000. Consensus document [illegible] Safety [illegible] Individual [illegible] of the [illegible] Economic Cooperation and Development, Ad Hoc Group on [illegible]

OECD, 2000. Overview of Food Safety [illegible] Organisation for Economic Co-operation and Development, Ad Hoc Task Force on Food Safety.

[illegible] Organization, Geneva, Switzerland.

II. TARIM ŞURASI

VI. KOMİSYON

ÜRETİM VE PAZARLAMA POLİTİKALARI

ÜRETİM VE PAZARLAMA POLİTİKALARI

1. ÜRETİM POLİTİKALARI

1.1. Bitkisel Üretimde Değişme ve Gelişmeler

Mevcut Durum

Tahıllar, 10 milyon ha'dan fazla ekim alanı ile bitkisel üretim içindeki en yüksek ekim ve üretim payına sahiptir. Ekmeklik buğday yaklaşık 17 milyon ton, arpa 7 milyon ton, makarnalık buğday 3 milyon ton, çavdar ve yulaf 200'er bin ton ve tritikale 10 bin ton civarında üretilmektedir. Buğday geleneksel besin kaynağımız olarak buğdaylar ülkemiz açısından stratejik öneme sahiptir.

Tablo 1. Türkiye Tahıl Üretimi (Ton)

Yıllar	Buğday	Arpa	Çavdar	Yulaf	Mısır	Pirinç
1994	17.500.000	7.000.000	195.000	230.000	1.850.000	120.000
1995	18.000.000	7.500.000	240.000	250.000	1.900.000	150.000
1996	18.500.000	8.000.000	245.000	275.000	2.000.000	168.000
1997	18.950.000	8.200.000	235.000	280.000	2.080.000	165.000
1998	21.000.000	9.000.000	232.000	310.000	2.300.000	189.000
1999	18.000.000	7.700.000	233.000	290.000	2.297.000	204.000
2000	21.000.000	8.000.000	260.000	314.000	2.300.000	210.000
2001	19.000.000	7.500.000	220.000	265.000	2.200.000	216.000
2002	19.500.000	8.300.000	255.000	290.000	2.100.000	216.000
2003	19.000.000	8.100.000	240.000	270.000	2.800.000	223.000

Tablo 1'den görüleceği üzere, son 10 yılda buğday ve arpa üretiminde, iklim şartlarına bağlı artış ve azalışlar dikkate alınmazsa, çok büyük değişiklikler olmazken, çeltik üretiminde 1994 yılına göre % 45, mısır üretiminde % 34 oranında artışlar sağlanmış olmasına rağmen mısır'da 1.800.000 ton'a ulaşan bir ithalat söz konusudur.

Buğday da 2003 yılı itibariyle 1.845.000 tonluk bir ithalat vardır. Bunun temel nedeni Dahilde İşleme Rejimine dayalı olarak un, makarna, ve bulgur sanayinin talebinin karşılanmasıdır. Arpada ise küçük miktarlarda ihracatlar söz konusu olmaktadır. Tahıllar içerisinde en az sorunun arpada olduğunu söylemek mümkündür. Çavdar ve yulaf üretimi ise kısıtlı miktarlarda yapılmaktadır. Gelecek yıllarda da bu iki üründe bir üretim artışı beklenmemektedir.

İdeal bir çeltik yetiştirme ekolojisine sahip olmayan ülkemizde çeltik üretimi marjinal alanlarda sürdürülmektedir. Ekiliş alanı ve üretim yönünden Marmara Bölgesi birinci sırada yer almaktadır. Çeltikte çeşit ve yetiştirme tekniği araştırmaları bakımından bir eksiklik mevcut değildir. Çeltikte de net ithalatçı konumumuz devam etmekte olup 2003 yılı itibariyle toplam ithalat miktarı 247.724 ton' dur.

Ülkemizde üretilen bakliyat içerisinde nohut ve mercimek en önemli yeri tutmaktadır (Tablo2). 2003 yılı itibariyle ülkemiz toplam bakliyat üretimi 1.395.000 ton olup bunun içerisinde nohutun payı % 43, mercimeğin payı % 39 ve fasulyenin payı %18'dir. Nohut ve mercimek üretimimizde meydana gelen düşüşlerde, destekleme alımlarından vazgeçilmesi ile üreticilerin karşılaştığı pazarlama problemleri, ve fiyat belirsizliği, en önemli faktörlerdir. Özellikle 1980 yılından itibaren üretimde görülen büyük artışlar neticesinde bakliyat ihracatımız önemli ölçüde artış göstermiş, 1990 yılında ülkemiz dünyanın en büyük bakliyat ihracatçısı olmuştur.

Tablo 2. Baklagiller ve Yağlı Tohumlar Üretimi (Ton)

Yıllar	Nohut	Mercimek	Fasulye	Ayçiçeği	Soya	Zeytin
1994	650.000	610.000	180.000	740.000	70.000	1.400.000
1995	730.000	665.000	225.000	900.000	75.000	515.000
1996	732.000	645.000	230.000	780.000	50.000	1.800.000
1997	720.000	515.000	235.000	900.000	40.000	510.000
1998	625.000	540.000	236.000	860.000	60.000	1.650.000
1999	560.000	380.000	237.000	950.000	66.000	600.000
2000	548.000	353.000	230.000	800.000	44.500	1.800.000
2001	535.000	520.000	225.000	650.000	50.000	600.000
2002	650.000	565.000	250.000	850.000	75.000	1.800.000
2003	600.000	545.000	250.000	800.000	85.000	850.000

Daha sonraki yıllarda dalgalanma gösteren bakliyat ihracatımız, 1996 yılından itibaren genel bir azalış trendine girmiş ve 2001 yılından itibaren tekrar bir artış eğilimi göstermeye başlamıştır. 2003 yılı bakliyat ihracatımızın % 48,2'sini kırmızı mercimek; % 42,4'ünü nohut; % 9,4'ünü kuru fasulye oluşturmuştur. Bu rakamlarla ülkemiz Kanada ve Avustralya'dan sonra dünyanın 3. büyük ihracatçısı konumundadır.

Yağlı tohumlarda uzun yıllar üretim miktarları incelendiğinde, zeytin üretiminde artış, ayçiçeği üretiminde herhangi bir değişim olmazken soya üretiminde de azalış olduğu görülmektedir. Yağlı tohumlu bitkilerin ekiliş alanlarında son yıllarda görülen iniş ve çıkışlara bağlı olarak üretimde de dalgalanmalar meydana gelmektedir. Diğer taraftan, ülkemizde gerek hızlı nüfus artışı ve gerekse kişi başına artan tüketim sonucu bitkisel yağ tüketimimiz de sürekli bir artış göstermektedir. Bu nedenle son yıllarda gittikçe artan yağ açığımızın kapatılması için yapılan yağ ve yağlı tohumlar ithalatına petrol ürünlerinden sonra en fazla döviz ödenmektedir. Ülkemizde yağ sanayinin toplam tohum işleme kapasitesi 4,5 milyon ton/yıl olup, kapasite kullanım oranı % 50'nin altındadır. Ham yağ işleme kapasitesi 3 milyon ton/yıl olup, kapasite kullanım oranı % 52 civarındadır. Toplam margarin üretim kapasitesi ise 950.000 ton/yıl olup, kapasite kullanım oranı % 52'dir. Yerli üretimin % 100 artırılması durumunda bile yağ sanayinin bu miktarları işleyebilecek kapasitesi mevcuttur.

GAP'ın devreye girmesi ile 100 - 120 bin ha. ilave üretim alanı artışı ile 180 000 ton ek ayçiçeği daha elde edilebilecektir (Tablo 3).

Üretiminde uzun yıllardan beri problemler yaşanan tütün son on yıl içerisinde % 14 azaltılmıştır. Bu üretim seviyesi ile ülke ihtiyacı karşılanırken ihracat da yapılabilmektedir.

Çay üretiminde % 24'lük bir artış olmuştur, çok az miktarlarda ihracat ve ithalat vardır.

Şeker pancarı üretiminde 1995 yılına göre % 32'lik bir artış, ancak en yüksek üretimin yapıldığı 1998 yılına göre ise % 12'lik bir azalma olmuştur.

Fındık üretiminde yıllar itibariyle değişmekle birlikte 500 bin ton civarında bir üretim miktarı ve dünyanın en büyük ihracatçısı olma konumu korunmaktadır.

Türkiye'de pamuk Ege, Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde üretilmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ise sulama imkanlarının gelişmesi ile üretim alanları hızla artarak 300.000 ha çıkmış, Antalya ve Çukurova'da ise azalma devam etmektedir.

Tablo 3. Seçilmiş Bazı bitkilerin Üretimi (Ton)

YILLAR	Tütün	Çay	Ş.Pancarı	Fındık	Pamuk	Patates
1994	186.954	654.000	12,944,200	490.000	628.286	4,350,000
1995	204.440	523.465	11.170.569	455.000	851.487	4.750.000
1996	225.216	600.000	14.543.277	446.000	784.047	4.950.000
1997	286.414	752.000	18.400.734	410.000	831.672	5.100.000
1998	250.556	978.589	21.940.518	580.000	882.154	5.250.000
1999	243.468	1.095.532	16.854.294	530.000	791.298	6.000.000
2000	200.280	758.038	18.781.380	470.000	879.940	5.370.000
2001	144.786	824.946	12.550.650	625.000	914.404	5.200.000
2002	152.856	791.700	16.523.166	600.000	988.120	5.000.000
2003	160.252	869.000	12,622,900	480.000	900.271	5.300.000

Kaynak: http://www.fao.org

Pamukta, ortalama lif verimi 744 kg/ha'dan 1150 kg/ha'a, üretim 630.000 tondan 900.000 ton'a yükselmiştir. Bu artışlara rağmen halen yaklaşık 500.000 ton civarında bir pamuk ithalatı söz konusudur. Ayrıca, ülkemiz sıvı yağ üretiminde de önemli bir yere sahiptir.

Türkiye'de pamuk Ege, Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde üretilmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ise sulama imkanlarının gelişmesi ile üretim alanları hızla artarak 300.000 ha çıkmış, Antalya ve Çukurova'da ise azalma devam etmektedir. Pamukta, ortalama lif verimi 744 kg/ha'dan 1150 kg/ha'a, üretim 630.000 tondan 900.000 ton'a yükselmiştir. Bu artışlara rağmen halen yaklaşık 500.000 ton civarında bir pamuk ithalatı söz konusudur. Ayrıca, ülkemiz sıvı yağ üretiminde de önemli bir yere sahiptir.

Ülkemizin 205,000 hektarlık alanda gerçekleştirdiği 5,315,000 tonluk patates üretimi ile, dünya patates üreticisi ülkeler sıralamasında 10. sırada yer almaktadır. Patates tohumluğunda tamamen dışa bağımlılık vardır. Az miktarda ihracat söz konusudur. Patates üretiminde ilk üç sırayı Orta-Güney, Karadeniz ve Orta-Kuzey tarım bölgeleri almaktadır. Bölgeler arasında en fazla üretim, Nevşehir, Niğde, Afyon, Kayseri, Konya, Aksaray ve Karaman illerinin yer aldığı orta güney bölgesindedir. Toplam patates üretiminin % 65'i doğrudan tüketime, % 13'ü tohumluğa, % 1'i sanayie ve % 1-2'si ihracata ayrılmaktadır. Ayrıca depo yetersizlikleri ve pazarlama sorunları nedeniyle, % 20'ye yaklaşan rakamlarda bir kayıp bulunmaktadır.

Mevcut hayvan varlığı üzerinden hesaplandığında ülkemiz kaliteli kaba yem ihtiyacı yaklaşık 30 milyon tondur. Çayır, mera ve yem bitkileri üretiminin tamamı dikkate alındığında karşılanabilen miktar yaklaşık 13 milyon ton civarındadır. Yem bitkileri ekilişlerinde, istenilen düzeyde olmasa bile, verilen teşviklerle gelişmeler olmuştur. Yem bitkileri 2001 yılında 1.151.750 ha ekiliş alanı ile, tarla tarımı içinde, yaklaşık %6'lık orana yükselmiş ve artış devam etmektedir. Ancak, bu oranın % 25'lere çıkarılması gerekmektedir. Yem Bitkilerinin toplam ekim alanı, yıllar itibariyle artmış olsa da, artış hızı oldukça yavaştır. En geniş ekim alanına sahip olan yonca ve fiğin ekim alanı düzenli olarak artarken, korunganın ekim alanı dalgalanma göstermektedir (Tablo 4).

Tablo 4. Yem bitkileri üretimi (ton)

Yıllar	Fiğ		Yonca		Korunga	
	Yeşil ot	Kuru ot	Yeşil ot	Kuru ot	Yeşil ot	Kuru ot
1994	293 895	1 570 439	149 946	321 154	1 292 772	236 650
1995	390 658	1 803 190	271 909	316 391	1 399 341	350 232
1996	395 000	1 935 087	274 715	346 481	1 444 466	315 000
1997	310 000	1 905 800	205 800	255 300	1 364 200	336 000
1998	325 000	1 750 000	203 150	350 900	1 550 000	340 000
1999	340 000	1 594 670	185 000	310 000	1 641 000	360 000
2000	395 000	1 807 000	200 000	330 000	1 540 000	261 000
2001	420 000	1 830 000	203 000	334 000	1 563 000	310 000

1950 yılında 37.9 milyon ha olan çayır-mera alanının 2003 yılında 12.4 milyon hektara düştüğü tahmin edilmektedir. Aynı dönemlerde 1 Büyük Baş Hayvan Birimi (1 BBHB=500 kg)'ne düşen alan 4.3 hektardan 1.1 hektara gerilemiştir. Bu durum, azalan mera alanı üzerinde otlatma baskısının artması, mera vejetasyonunun bozulması, bitkiyle kaplı alanın azalması ve verimlerinin düşmesiyle sonuçlanmıştır. Toplam çayır-mera alanının ¾'ü kurak iklim kuşağında yer alan bölgelerden Doğu Anadolu (% 37), Orta Anadolu (% 31.5) ve Güneydoğu Anadolu (% 6) Bölgesinde bulunmaktadır. Ülke genelinde çayır-meraların kuru ot verimleri bölgeden bölgeye değişmekle beraber bir yılda üretilen toplam kuru ot üretimi 8.7 milyon ton olarak tahmin edilmektedir.

Ülkemiz, toplam 43 milyon ton yaş meyve ve sebze üretimi ile dünyanın önemli üretici ülkelerinden birisidir (Tablo 5). Ancak, ihracatımızın üretime oranı % 3.7 civarındadır. Bu yapının en önemli nedenleri ürünlerin gıda sanayinde hammadde olarak kullanılması ve yurt-içinde tüketilmesi ile ihracata konu olan yaş meyve ve sebzelerin, uluslararası piyasalarda talep edilen standardlara uygun kalitede üretilememesidir.

2003 yılı itibariyle 11.5 milyon ton'luk meyve üretimi içinde üzümsü meyvelerin payı % 37 ile en yüksektir. Sırasıyla sofralık üzüm ve incir bu grup içerisinde en önemli iki üründür. Yumuşak çekirdekli meyveler yaş meyve üretimimizin % 27'sini oluştururken elma bu grubun en önemli meyvesidir. Turunçgil meyveleri, yaş meyve üretiminden % 21 pay almaktadır. Taş çekirdekli meyve grubunun meyve üretimi içindeki payı % 14 olup kayısı, kiraz, erik ve şeftali bu grubu temsil eden meyveler olarak dikkat çekmektedir.

Soğan, patates, sarımsak gibi yumru bitkiler hariç tutulduğunda, ülkemiz sebze üretiminin % 47'si meyvesi yenen sebzelere ait olup domates, kavun, karpuz, patlıcan, hıyar ve biber ekonomik anlamda bu grubu temsil eden en önemli ürünlerdir.

Muz, üzüm, portakal, elma, mandarin, armut, şeftali-nektarin, limon ve erik dünyada en fazla üretilen meyvelerdir. Dünya toplam üzüm üretiminin % 6'sı, portakal üretiminin % 2.2'si ve elma üretiminin % 4.3'ü ülkemiz tarafından karşılanmaktadır.

Dünya toplam domates üretiminin % 8.6'sı, biber üretiminin % 7.5'i, kavun üretiminin % 6.3'ü, karpuz üretiminin % 4.6'sı, salatalık üretiminin % 4.4'ü, soğan üretiminin % 3.4'ü ve patates üretiminin % 1.7'si, ülkemiz tarafından karşılanmaktadır.

Tablo 5. Türkiye Yaş Meyve ve Sebze Üretimi (1000 Ton)

Ürünler	**1995**	**1996**	**1997**	**1998**	**1999**	**2000**	**2001**	**2002**	**2003**
Portakal	842	890	740	970	1.100	1.070	1.250	1.250	1.250
Mandarin	453	450	365	480	500	560	580	590	550
Limon	418	401	270	390	520	460	510	525	550
Altıntop	65	75	55	100	140	130	135	125	135
Elma	2.100	2.200	2.550	2.450	2.500	2.400	2.450	2.200	2 600
Armut	410	410	400	360	360	380	360	340	370
Üzüm	3.550	3.700	3.700	3.600	3.400	3.600	3.250	3.500	3 650
İncir	300	290	243	255	275	240	235	250	280
Kayısı	400	250	206	490	335	530	470	315	440
Şeftali	340	360	355	410	400	430	460	455	460
İncir	300	290	243	255	275	240	235	250	280
Kiraz	186	200	215	195	250	230	250	210	265
Karpuz, Kavun	5.400	5.800	5.550	5.815	5.725	5.805	6.350	6.395	5 950
Domates	7.250	7.800	6.600	8.290	8.956	8.890	8.425	9.450	9 820
Patates	4.750	4.950	5.100	5.250	6.000	5.370	5..000	5.200	5 300
Kuru Soğan	2.850	1.900	2.100	2.270	2.500	2.200	2.150	2.050	1 750
Hıyar	1.250	1.300	1.400	1.475	1.650	1.825	1.740	1.670	1 780
Biber	1.080	1.150	1.130	1.400	1.462	1.480	1.560	1.750	1 790
Patlıcan	750	850	847	915	976	924	945	955	935
Havuç	250	270	240	232	239	235	230	235	405
Toplam (Diğerleri Dahil)	**36.000**	**35.000**	**36.000**	**39.000**	**41.200**	**41.000**	**42.000**	**42 000**	**43 000**

Kaynak: DİE 2004

Tıbbi ve aromatik bitkiler ile süs bitkileri ülkemizin en zengin ürün gruplarından birisidir. Ancak, halihazırda bu ürünler çoğunlukla doğadan toplanarak değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Son yıllarda yapılan çalışmalar neticesinde bu alanda bir ilk olarak 2 kekik çeşidi tescil ettirilmiştir. Doğadan toplama ve sökümlerden ziyade kültüre alınmış ürünlerin üretilmesi daha fazla ekonomik katkı sağlayacaktır.

Ülke ekonomimizin ana sektörünü oluşturan tarımda verimliliğin artırılması, optimum girdi kullanımının yaygınlaştırılmasına ve bu girdilerin tekniğine uygun şekilde kullanılmalarına bağlıdır. Bitkisel üretimde verim ve kaliteyi doğrudan etkileyen faktörlerin başında kullanılan tohumluk gelmektedir. Kaliteli tohumluk kullanımı, diğer üretim şartlarına bağlı olarak verimde % 20-30 oranında ve hatta yabancı döllenen türlerde melez tohumlar % 300 artış sağlamaktadır.

Ülkemizde tohumluk üretim, tedarik ve dağıtımları, ürünlere göre değişen oranda katkıları ile kamu ve özel sektör kuruluşları tarafından gerçekleştirilmektedir. Özel sektör kuruluşları daha çok hibrit mısır, hibrit ayçiçeği, soya, patates, hibrit ve standart sebze gibi tohumlukların üretim, tedarik ve dağıtımında faaliyetlerini ağırlıklı olarak sürdürmekte olup, bu tohumluk üretimlerinde payları % 90'ının üzerindedir. Öte yandan, çeşitli yem bitkileri tohumluklarının üretimleri TİGEM; pamuk tohumluğu üretim ve dağıtımı ise Bakanlığımıza bağlı Araştırma Enstitüleri ve Birlikler (ÇUKOBİRLİK, TARİŞ, ANTBİRLİK) tarafından gerçekleştirilmekte olup, bu tohumların üretiminde özel sektörün payı % 10'unun altındadır.

Ülkemiz, sebze ve süs bitkileri bakımından yeterli bir AR GE kapasitesine henüz sahip olmamıştır. Konu üzerinde çalışan kamu araştırma kuruluşlarındaki araştırmacı sayısı, bahçe kültürleri içinde bile oransal olarak düşüktür. Özel sektör araştırma kuruluşları ise, genelde tohum ticaretine yönelik geliştirme çalışmaları yapmakta ve orijinal olmaktan çok, yabancı tohumculuk şirketlerinin temsilcisi durumundadırlar. Son derece önemli bir alt sektör olan sebzecilikte verim, kalite ve dolayısıyla karlılığın artırılmasına yönelik araştırmalar ne yazık ki yeterli seviyede değildir.

Son yıllarda Araştırma Enstitülerimiz tarafından yapılan çalışmalar sonucunda; F1 hibrit sebze çeşitlerinin elde edilmesine yönelik çalışmalarla çok sayıda F1 hibrit sebze elde edilmiş

ve bunların bir kısmının üretim hakkı özel sektöre devredilmiştir. Öte yandan, ülkemizde özellikle sebze ve süs bitkileri yetiştiriciliği için kullanılan çoğaltım materyallerinde büyük ölçüde dışa bağımlılık söz konusudur. Hibrit ve standart sebze gibi tohumlukların üretim, tedarik ve dağıtımında Özel sektör kuruluşları faaliyetlerini ağırlıklı olarak sürdürmektedir. 2004 yılından başlamak üzere "F1 Hibrit sebze Tohumculuğu Projesi" Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Koordinatörlüğünde başlatılmıştır. Bu proje ile özel sektörün çeşit geliştirmede ihtiyaç duyduğu genetik kaynağın üretilerek özel sektörün kullanımına sunulması hedeflenmektedir.

Sorunlar

Ekmeklik ve makarnalık buğdayın istatistik verilerinin ayrı tutulmaması net verilerin elde edilmesini engellemektedir.

Ekmeklik ve makarnalık buğdaylarda ülkemizde yeteri kadar çeşit vardır. Temel sorun üretimden kaynaklanmaktadır. Her iki üründe de "kalite sınıflarına göre üretim bölgelerinin" belirlenmemiş olması, kaliteli ürün elde edilmesini güçleştirmektedir.

Makarnalık buğdayın en kaliteli yetiştiği bölgeler İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleridir. Ancak, son yıllarda Güney Doğu Anadolu Bölgesinde ekmeklik buğday üretiminde bir artış gözlenmektedir. Bu durum makarnalık buğday açısından gelecekte büyük problemlere neden olacaktır.

Makarnalık buğdayda orta ve uzun vadede tedbirler alınmazsa, özellikle fiyat oluşumu ve TMO'nun alımlarında problemler ortaya çıkacaktır.

Hububat ürünlerinde üretim maliyetleri oldukça yüksektir. Maliyetlerin düşürülmesi için girdilerin ucuzlatılması başta olmak üzere uygun destekleme politikalarının geliştirilmemiş olması büyük problemlere neden olmaktadır.

Türkiye'nin mısır üretim açığı göz önüne alındığında, esas olan yerli teknoloji kullanımı teşvik edilerek iç üretimin ve verimin artırılmasıdır. Hasat döneminde yapılan mısır ithalatı yerli üreticiyi mağdur etmektedir.

Çeltik üretimine uygun yeterli üretim alanlarının olmaması, çeltik üretiminin zorluğu ve bilinmemesi, üretim maliyetleri ile üretimde kullanılan girdi ve tekniklerin pahalı ve çevre ile uyumlu olmaması, kalite standardının olmaması pazarlamada sorunlara neden olmaktadır. Özellikle tüketici tarafından tutulan "baldo" çeşidi kendi başına standart olmuştur. Bu durum özellikle, tüketicinin aldatılmasına neden olmaktadır.

Çeltiğin II. Ürün olarak yetiştirilmesi GAP Bölgesi için mümkün gözükmektedir. Ancak, GAP projesi kapsamında da sulanan alanlarda 38.000 ha civarında bir alanda çeltik ekimi öngörülmüş ise de Bölge çeltik ekimine uygun olmasına rağmen çeltik ekim alanlarında artış sağlanamamıştır. Bunun başlıca nedeni rakip ürün gelirlerinin yüksek oluşudur.

Bakliyat üretimimizde meydana gelen düşüşlerde, destekleme alımlarından vazgeçilmesinin yanında makineli tarıma uygun, çevre koşullarına adaptasyonu yüksek, hastalık ve zararlılara dayanıklı çeşitlerin geliştirilememesi, verim düşüklüğü, üreticilerin karşılaştığı pazarlama problemleri, hastalıklar, doğrudan gelir desteği, fiyat belirsizliği, çiftçi alışkanlıkları gibi etkenler önemli rol oynamaktadır.

Sıvı yağ üretiminde kullanılan yağlı tohumlu bitkilerin üretim miktarları ve üretimde kullanılan türler yetersiz, üretim maliyetleri yüksektir.

Ayçiçeği üretimini teşvik edici, fiyat politikaları ve ithalata uygulanacak düzenlemelerin gecikmesi durumunda, üretim miktarında düşmenin olduğu yıllarda dış piyasa fiyatlarına bağlı olarak yağ sektörünün ayçiçeği ve ham yağ ithalatında da artışların olabileceği gerçeği kaçınılmaz olacaktır.

Soya, Karadeniz Bölgesinde Çarşamba ovasına ve Akdeniz Bölgesinde Çukurova'ya sıkışmış kalmıştır. Soyanın bu iki ova dışına çıkarılması ve üretiminin katlanarak artırılması için herhangi bir teknik engel bulunmamaktadır.

Türkiye'de soya üretimi son yıllarda önemli ölçüde düşüş göstermiştir. Buna ana sebep olarak takip edilen fiyat ve pazar politikaları gösterilmektedir. Üretimdeki bu düşmeye karşılık devamlı surette artan iç piyasa talebi dolayısıyla ithalat çok hızlı bir artış göstermiştir. İç piyasa talebini elden geldiğince ülke kaynakları ile karşılanmasına yönelik projeler, destekler ve teşvikler ortaya konmamıştır. Buna ilaveten ihtiyaç duyulan araştırma, eğitim ve tarımsal yayım alt yapısı oluşturulmamıştır. Soya kendi haline terkedilmiş ve sonuçta üretimde düşme olurken ithalat çok daha hızlı artmıştır. Sanayiciler için iç piyasadan soya temin etmek yerine yurt dışından soya ithal etmek daha cazip hale gelmiştir.

Yağlı tohumlu bitkilerde özellikle tohumluk fiyatları oldukça yüksektir. Yerli çeşitlerlin geliştirilmesi ve kullanımının teşvik edilmemesi büyük bir eksikliktir.

Pamuk ekim bölgelerinde farklı sorunlar vardır. Antalya ve Çukurova pamuk ekim alanlarında verimi sınırlayan en önemli etken yeşilkurt, beyaz sinek ve afid gibi böcek zararlıları, Ege ve Hatay pamuk ekim bölgelerinde ise verticillium solgunluk hastalığı büyük zararlara neden olmaktadır. Şanlıurfa ve çevresinde ise yüksek sıcaklık ve kuraklık önemli problemlerdir.

Pamuk toplama işçiliğindeki yüksek fiyat ve işçi bulmada yaşanan sıkıntıların devam etmesi nedeniyle makineli hasada uygun kültürel işlemler yeterince yaygınlaşmış değildir. Üretimde birim maliyetin yüksek olması, ithalatı cazip kılmaktadır.

Bölgeler arası fiyat farkı nedeniyle, bölgeler arası pamuk nakilleri "Tek Balya Sistemi"nin olmaması nedeniyle bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Patates üretiminde kullanılan çeşitlerin tamamı ithaldir. Yurt içi çeşit geliştirme çalışmalarına yeterince kaynak ayrılamamaktadır.

Üretim alanlarında 4 yıllık münavebe, daha az gübre önerilmesine rağmen uygulamayı emredici mevzuat olmadığı için yeterince başarılı olunamamıştır. Özellikle yetersiz münavebe nedeniyle bulaşıcı hastalıklar hızla yayılmaktadır. Niğde-Nevşehir civarında bazı bölgelerde patates kanseri nedeniyle karantina uygulaması başlatılmak zorunda kalınmıştır.

Akdeniz ve Ege sahil şeridinde turfanda üretim döneminde önemli bir patates zararlısının bulunmaması nedeniyle hiç ilaçlama yapılmamaktadır. Turfanda patatesin son yıllarda Avrupa'ya ihraç imkanlarını değerlendirebilen bazı özel firmalar bu bölgelerde sözleşmeli tarım uygulamalarına başlamışlardır. Ancak, yeterli olmayan bu üretim yeterince teşvik edilmemektedir.

Patateste depo yetersizlikleri ve pazarlama sorunları nedeniyle, % 20'ye yaklaşan bir kayıp bulunmaktadır.

Yem bitkilerinin toplam ekim alanı, yıllar itibariyle artmış olsa da, artış hızı oldukça yavaştır.

Yem bitkisi olarak kullanılan tür sayısı oldukça kısıtlıdır. Tür sayısı ve bu türlerde çeşit sayılarının artırılmasında sorunlar yaşanmaktadır. Yem bitkileri üretiminin geliştirilmesinde ve kalite sorunlarının çözümlenmesindeki en önemli etkenlerden biri sertifikalı tohumluk üretimi ve bunun çiftçiye ulaştırılamamış olmasıdır.

Ülkemiz yüzölçümünün yaklaşık dörtte birini oluşturan, Mera ve çayırlarla ilgili olarak yapılan çalışmalar bu alanların ıslah edilebilme imkanına sahip olduklarını ortaya koymuştur.

Ancak önemli olan verimliliği artırılan meraların verimliliklerinin korunarak kullanımının sağlanmasında sorunlar vardır. Bu sorunlar teknik olmaktan çok sosyal ve ekonomik boyutludur.

Sebzeler ve meyvelerde, ürün doğru zamanda ve doğru şekilde hasat edilemediği gibi, yeterli ve nitelikli depolama söz konusu değildir. Taze tüketime yönelik olarak iç piyasaya sunulan ürünler ambalajsız ve soğuk zincirsiz taşınmakta, bu sırada ürün kayıpları yaşanmaktadır.

Sebze ve meyve ihracatında kalite ve sürekliliğin sağlanması çözüm bekleyen en önemli sorundur. Ayrıca, tanıtım, ürün ve marka geliştirilmesine öncelik verilmesi, pazarlama zincirinin ürünün gerektirdiği şekilde planlanması, alıcı piyasada kalıcılığın hedeflenmesi ve alıcı ülkenin dış ticaret kurallarının sıkı bir şekilde takip edilememektedir. Dış pazarların talepleri doğrultusunda, istenen çeşitte ve yeterli miktarda üretim yapılmamaktadır. İhraç edilebilecek kalitede üretimde bulunmak yerine üretim fazlasının ihraç edilmesine çalışılmaktadır.

Türkiye sebze ve meyve işletmeleri küçük aile işletmeleri şeklinde olduklarından, ürünlerini pazarlamada etkin bir yapıya sahip değildir. aynı zamanda fiyat oluşumunda da herhangi bir etkileri olmamaktadır. Ürün ya tarlada toptan satılmakta, yada hasat edildikten sonra yerel pazarlarda üreticinin kendisi tarafından pazarlanmaktadır. Ürün nasıl satılırsa satılsın, çiftçi reel olarak yeterli geliri elde edememektedir. Üretimin çok küçük bir kısmı ihracata konu olmaktadır.

Bilinçsizce yapılan ilaçlama ve gübreleme dolaylı olarak çevre kirlenmesine neden olmaktadır. Son yıllarda uygulanmaya başlanan Entegre Mücadele programlarının yaygınlaştırılmasında zorluklarla karşılaşılmaktadır.

Sebze, meyve ve kesme çiçekte EUREPGAP protokolü uygulamaları henüz başlatılamamıştır. Fındık ve üzüm'de plansız dikimler üretim fazlasına neden olmaktadır.

Kuru üzüm ve fındığın iç tüketiminde hiçbir ilerleme kaydedilememiştir. Bu ürünlerden üretilebilecek işlenmiş ürün çeşitliliği artırılamamıştır.

Kuru üzümde metal kalıntıları önemli ekonomik kayıplara neden olmaktadır.

Fındık ve Antepfıstığında aflatoksin problemi tam olarak aşılamadığından ekonomik kayıplar oluşmaktadır.

Tıbbi ve aromatik bitkiler de, üretim doğadan toplama ile yapılmakta ve tahribata neden olmaktadır. Bu ürünlerin kültüre alma ve çeşit geliştirme ve kimyasal bileşimlerini ortaya koyacak çalışmalar yok denecek kadar azdır.

Ülkemizde tohumluk üretim ve dağıtımında karşılaşılan başlıca problem, etkili bir üretim planlaması yapılmaması ve tohumluk arz-talep dengesinin kurulamamasıdır.

Bitkisel üretimde kullanılan girdilerin yeterince denetimi yapılamamakta ve yaptırım bulunmamaktadır.

Gübre kullanımını düzenlemede önemli bir etken olan toprak analizleri yeterince yapılamamaktadır.

GDO'lu ürünlerle ilgili olarak birbirinden çok farklı bilgiler verilemektedir. Bu ürünlerle ilgili somut bir görüş oluşturma imkanı olmamaktadır.

Piyasaya yeni sürülen çeşitler hakkında yeterince bilgilendirme yapılmamaktadır.

Hangi bölgelerde hangi ürünlerin ekonomik olarak üretilebileceği ile ilgili net bilgiler yoktur.

Modern biyoteknolojik yöntemlerle geliştirilen GDO'lar ile ilgili yeterince bilgilendirme yapılmamıştır. Tartışmalar, bazen teknolojiyi suçlayan boyutlara taşınmaktadır.

Modern biyoteknolojinin, kullanılıp kullanılması için gerekli alt yapı ve eleman yetiştirme çalışmaları çok yavaş yürümektedir.

Modern Biyoteknolojinin kullanımı ve bu yolla elde edilen GDO'lu ürünlerle ilgili yasal düzenlemeler yok, kurumsal yetkiler eksik ve karmaşa vardır.

Öneriler

Üreticiyi desteklemek, üretimi geliştirmek, ithalatını daraltıp ihracatını artırmak için, Türk ekonomisinin içinde bulunduğu durum, IMF, Dünya Bankası ve DTÖ gibi kuruluşlarla olan anlaşma ve ilişkilerde göz önünde bulundurularak yeni politika ve stratejiler belirlenmelidir.

AB'ye uyum kapsamında en çok problemlerle karşılaşılacak konu tahıllardır. Tahılların ülkemiz için stratejik ürünler olduğu gerçeği göz önünde bulundurularak yeni stratejiler belirlenmelidir.

Bölgesel üretim modeline geçilmeli ve her ürün üçün kısa, orta ve uzun vadeli öngörüler ve hedefler ortaya konulmalıdır.

Bölgesel üretim modelinin alt yapısını oluşturacak agro-ekolojik bölgelerin süratle belirlenmesi için gerekli çalışmalar acilen başlatılmalıdır.

Tahıllarda köklü bir ar-ge geleneğine sahip olan ülkemizde geliştirilen teknolojilerin (çeşit, yetiştirme teknikleri vb) kullanım oranlarının artırılması için teşvik tedbirleri alınmalıdır.

Nadas alanlarının azaltılması, uygun yerlerde nadasın kaldırılması ve toprağın sürdürülebilir kullanımının sağlanması için, azaltılmış toprak işleme, toprak işlemesiz tarım gibi alternatifler değerlendirilerek yeni alternatifler değerlendirilerek uygulamaya konulmalıdır.

Kamu, üniversite ve özel sektör ar-ge faaliyetlerine teşvikler sağlanmalıdır.

Türkiye'de üretiminin artırılması için alınacak teknik önlemlerin başında tohumluk kalitesinin artırılması, sertifikalı tohumluk kullanımının ve üretimi artırıcı diğer yöntemlerin kullanımının teşvik edilmesi gelmektedir.

Eğitim ve yayım faaliyetinin etkinliğinin artırılmasının için "özel yayım" kuruluşlarının kurulmasını sağlayacak yasal tedbirler yanında maddi teşvik tedbirleri de alınmalıdır.

Kimyevi gübre kullanımı yanında gübre piyasasının etkin bir biçimde denetlenmesini gerekmektedir.

Tarımsal ilaçların kullanılması açısından da eğitim ve piyasa denetiminin geliştirilmesi zorunludur.

Buğday üretiminde kaliteli üretimin sağlanması için "kalite üretim bölgeleri"nin belirlenmesi ve üretimin buna göre yönlendirilmesi gerekir.

DGD, esas itibariyle, sosyal bir destek olarak korunmalı, ancak, üretimin yönlendirilmesinde de bir araç olarak kullanılmalıdır. Üretim teşviki açısından fiyat farklarının giderilmesine ağırlık verilmeli ve ayrıca prim sistemi de geliştirilmelidir.

Her türlü çiftçi alacağı gecikmeden ödenmelidir.

Denizcilik sektöründe olduğu gibi tarımsal üretimde kullanılan mazotun ucuz tarifeden alınmasına yönelik bir teşvik uygulamasına gidilmelidir.

Üreticinin en büyük güvencesi olan TMO piyasada müdahale kurum olarak daha aktif bir rol oynamalıdır.

Çiftçinin sulamada kullandığı elektriğin fiyatı ucuzlatılmalı; elektrik borçları yeniden yapılandırılmalıdır.

Artan iç tüketimin karşılanması için mısır ekim alanlarının ve üretimin artırılmasında uygulanan mevcut destekleme politikaları geliştirilip yaygınlaştırılarak devam ettirilmelidir. Özellikle, GAP ve Orta Anadolu ve Geçit Bölgelerinde Mısır üretiminin artırılması için tedbirler geliştirilmelidir.

Üreticiye daha ucuz tohumluk sağlanması için yurt içi çeşit geliştirme ve geliştirilen çeşitlerin kullanımı teşvik edilmelidir.

Özellikle hasat dönemlerinde Mısırda ithalatta fon ve vergilendirme uygulaması devam ettirilmelidir.

Çeltik üretim alanlarının belirlenmeli ve bu alanlarda üretim artışına yönelik tedbirler alınmalıdır.

Çeltikte çeşit geliştirmede özellikle piyasada tutulan Baldo tipi çeşit geliştirmenin yanı sıra, ucuz ithalata konu olan orta boyda ve camsı özellikte ve verimli çeşitlerin geliştirilerek üretim maliyetlerinde rekabet imkanı yaratılmalıdır.

Çeltikte kalite özellikleri belirlenmeli ve standartları oluşturulmalıdır.

Çeltik Üretim Kanunu yenilenmelidir.

GAP'da çeltik üretim alanlarının belirlenerek, üretimle ilgili ilave tedbirlerin geliştirilmelidir.

Çeltikte, özellikle hasadı takip eden aylarda iç üretim ve stok bitmeden ithal müsaadesi verilmemelidir.

Nadas alanlarında baklagil üretiminin tekrar artırılabilmesi için teşvik tedbirleri alınmalıdır.

Kırmızı mercimek üretiminin öncelikle Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ve Yeşil mercimek üretiminin İç Anadolu ve Geçit Bölgelerinde tekrar arıtılabilmesi için, kademeli tohumluk kullanımının desteklenmeli, ürün alımları TMO veya benzer bir kuruluş aracılığıyla yapılmalıdır.

Tohumlukta prim destekleme sistemi kamu ve özel kesim için getirilmeli; tohumluk sistemi bareme ve prime bağlanmalıdır.

Araştırma yapan özel sektörün etkin bir tohum teknolojisi geliştirmesi ve transferini yapması yerli tohumluk üretiminin teşvik edilmesi için doğrudan tohumluk ithalatından gümrük vergisi alınmalıdır.

Kolza, üretiminin artırılması için çiftçi eğitimi başta olmak üzere, bilgilendirme faaliyetlerine ağırlık verilmelidir.

Kolza üretiminin yaygınlaştırılması ancak alım garantisinin sağlanması ile mümkün görülmektedir. Bu nedenle, özel sektör, sanayici ve birliklerin bu ürünü, sözleşmeli ürettirmesi ve alması teşvik edilmelidir.

Bölgeler itibariyle ve ürün desenleri içinde münavebede yağlı tohumlar üretimine yer verilmelidir. Bunun için, pancar ve tütün alanlarına ek olarak, Ege Bölgesinde 2. Ürün, kuzey ve batı geçit bölgelerinde sırasıyla hububat ve pancar münavebelerinde başta ayçiçeği olmak üzere yağlı tohumlar üretimine yer verilmelidir.

GAP bölgesinde pamuk ekiminden önce hasadı mümkün olabilen olan kolza da önemli alternatiflerden bir tanesidir. Kolza üretiminin GAP bölgesinde artırılmasına öncelik verilmelidir.

Trakya Bölgesinde, buğday-ayçiçeği şeklinde uygulanan ikili münavebe yerine 4'lü münavebeye dönülerek özellikle kolza ekimi artırılmalıdır.

Soya fasulyesi üretiminin artırılması için Çukurova, GAP ve Geçit bölgelerinde üretim teşvik edilmelidir.

Soya fasulyesinde ürünün alım garantisini sağlayacak bir sistem geliştirilmelidir.

Soyada yağ oranı yüksek çeşitlerin prim sistemi farklılaştırılmalıdır.

Yüksek yağ kalitesi ve helva sanayinde yoğun kullanımı nedeniyle sürekli ihtiyaç duyulan susam üretimi artırılmalıdır.

Ülkemiz pamuk üretiminin artırılması için gerekli tedbirler acilen geliştirilmeli ve uygulamaya konulmalıdır.

Pamukta, mevcut üretim tekniği yerine gerek üretim, gerek hasat, gerekse ilk işleme aşamalarında modern teknolojinin kullanımının sağlanması ekonomik kayıpları önleyecektir. Maliyetlerin yüksek olması, pamukta rekabeti önleyen bir handikap oluşturmaktadır. Üretim maliyetleri düşürülmelidir.

Üretim-tüketim zinciri içerisinde araştırma-geliştirme çalışmalarının desteklenmesi, yönlendirilmesi ve teşvik edilmesi gerekmektedir. Bu çalışmalar uzun süreçte sonuç vermesine rağmen, alt yapının güçlenmesi, etkin ve kalıcı bir sistemin oluşması açısından öncelikli olarak düşünülmeli ve uygulanmalıdır.

Pamuk toplama işçiliğindeki yüksek fiyat ve işçi bulmada yaşanan sıkıntıların ortadan kaldırılması bakımından makineli hasadı yaygınlaştırmak için gerekli düzenleme ve teşvikler yapılmalıdır.

Ülkemizde pamuk hasadı sonrası üretici birliklerine mal teslim etme sırasında uzun kuyruklar oluşmakta, kütlü pamuğu saklamada depo sorunu ortaya çıkmaktadır. Hasat edilen pamuğun sıkıştırılarak taşınması ve depolanması sağlanmalıdır.

Çırçır fabrikalarında makineli hasada uygun ön temizleme ekipmanlarının kurulması sağlanmalıdır. Sawgin pamuklarında olduğu gibi rollergin pamuklarında da tek standarda gidilmeli ve tek balya standardizasyonuna geçilmelidir.

Son yıllarda genetik mühendisliği çalışmaları sonucunda belli karakterleri taşıyan genlerin aktarılmasıyla hastalık ve zararlılara dayanıklı transgenik çeşitler kullanılmaya başlanmıştır. Ancak, bu çeşitlerin çevre, insan sağlığı ve gen kaynakları üzerindeki açıklıkla ortaya konulamayan ve belirsizlik taşıyan etkileri nedeniyle, Avrupa Birliği ülkelerinde üretimine ve tüketimine çok sıcak bakılmamaktadır. Bu konu ülkemizde henüz araştırma safhasında bulunmaktadır. Bu çeşitlerin üretimi ile ilgili kararlar, dikkatli ve titiz incelemeler neticesinde verilmelidir.

Çiftçi eğitimi daha yaygın ve etkin duruma getirilmeli, tohum gübre, su ve büyüme düzenleyici gibi girdilerin optimum düzeyde kullanılması sağlanmalıdır. Çiftçiye, pamuk bitkisinin gelişmesini izlemede ve varsa hatalarını düzeltmede, uygulanabilir, basit ölçüm yolları öğretilmelidir. Böylece hem ilaç, gübre gibi kimyasallarının israfı önlenmiş hem de çevre kirliliğine olan etkileri en aza indirilmiş olunacaktır.

Türkiye'de patates tohumluğu konusu bir bütün olarak ele alınıp her yönüyle köklü ve kalıcı çözümler üretilmelidir. Bu amaçla tohumluk patates üretimi için belli bölgelerde yoğunlaşma yerine alternatif alanlar üzerinde çalışmalar yapılmalıdır.

Yerli patates çeşit geliştirme çalışmaları daha çok kaynakla desteklenmeli, özel sektör-kamu-üniversite işbirliği teşvik edilmelidir.

Tohumluk patates üretim alanları ile yemeklik patates üretim alanları kesinlikle birbirinden ayrılmalıdır.

Tohumluk patates kontrollerini yapan teknik ekipler eğitilmelidir. Tohumluk kontrollerinde diğer tekniklerin yanı sıra virüs bulaşıklığı ve depo kontrollerine ayrı bir önem verilmeli, bu konuda donanımlı laboratuarlar oluşturulmalıdır.

Tohumluk patates üretiminde görev alan araştırma, üretim, yayım, kalite ve sertifikasyon hizmetleri ile yemeklik patates üreticileri arasında işbirliği sağlanmalıdır.

"Patates Borsası"nın kurulması için tedbirler alınmalıdır.

Yurtdışından ithal edilen veya yurtiçindeki firmalardan temin edilen anaç kademedeki tohumlukların yemeklik üretimde kullanılmaları önlenmelidir.

Türkiye'de turfanda ve ikinci ürün patates üretimine uygun alanlar bulunmaktadır. Bu alanlar değerlendirilmelidir. AB ülkelerindeki kendine yeterlilik oranının % 100'ü aşkın olduğu dikkate alınırsa, Türkiye'nin ihracat potansiyelinin oldukça düşük olduğu görülür. AB ülkelerine erkenci patates ihracı imkanı olduğundan, gerek ihracatın artırılması ve gerekse yurtiçi mevsimlik fiyat dalgalanmalarının kontrol edilmesi açısından, erkenci patates üretiminin artırılmalıdır.

Hem tohumluk hem de yemeklik patateslerin sağlıklı ve yeterince depolanabilmesi için gerekli modern depolar oluşturulmalıdır.

Patates üretiminin lokomotifi pazarlama olduğuna göre, pazarlamada ürün çeşitliliği oluşturulmalı, patates işleme tesislerinin sayısı artırılmalı ve sanayisine önem verilmelidir. İhraç imkanlarının artırılmasında sözleşmeli üretim ve üretici birliklerinin teşekkülü itici bir güç olabilir. Yemeklik veya sanayilik tip patates ithalatının mutlaka önlenmesi gerekmektedir.

Patatesin dikim, bakım, hasat, yükleme ve boşaltma işlemlerinde mekanizasyona gidilmesi teşvik edilmelidir.

Çeşitli ürünlerin üretiminde organik tarımın önem kazandığı günümüzde patateste gübre ve ilaç kullanımında aşırılıkların önlenmesi yolunda çalışmalar yapılmalıdır. Özellikle Niğde-Nevşehir yöresinde dünyanın hiçbir yerinde görülmeyen aşırı sulama ve gübrelemeye engel olunmalıdır. Bu amaca yönelik yasal tedbirler getirilmelidir.

Özellikle yurt dışına pazarlanacak patatesler başta olmak üzere, pazara arz edilecek bütün patateslerde standardizasyona gidilmelidir. Ürünler uygun ambalajlara konulup etiketlenmeli, farklı kalite ve özellikteki patatesler değişik ambalajlarda, birbirine karıştırmadan piyasaya arz edilmelidir. Nişasta ve protein oranlarına, yemeklik, cipslik ve pürelik olmalarına göre sınıflandırma yapılmalıdır.

Özellikle büyük şehirlerde beslenme alışkanlıklarındaki değişiklikler, hazır ve çabuk yiyeceklere (fast food) yönelinmesi, patatesin de bu beslenme şeklinde önemli bir yer tutması dikkate alınırsa, gelecek yirmi yılda patates tüketiminde hazır gıdaların payı önemli ölçüde artacak ve buna bağlı olarak bu yönde faaliyet gösterecek yeni tesisler kurulacaktır. İşlenmiş patates mamullerinin tüketimi yönündeki gelişmelere paralel olarak yapılacak yatırımlar teşvik edilmelidir.

Gerek tohumluk ve gerekse sofralık patates üretiminde ekim nöbeti bir sisteme oturtularak mevzuatla zorunlu hale getirilmelidir.

Virüsten arındırılmış patates tohumluk üretimi teşvik edilmelidir.

Çayır ve mera alanları ile ilgili olarak yürütülmekte olan tahdit, tahsis, ıslah ve uygun kullanım ile ilgili çalışmaların tamamlanması için ilave tedbirler alınması, gerekirse bu çalışmaların gönüllü kuruluşlar ve özel sektör tarafından yürütülmesi sağlanmalıdır.

Çayır ve meraların "kullanım haklarının" sınırlı sürelerle üreticilere kiralanmasını sağlayacak yöntemler geliştirilmelidir,

Çayır ve meraların ıslahında kullanılabilecek türlerin tohumluklarının üretimlerine vakit geçirilmeden başlanılmalıdır.

Çayır ve mera veri tabanı oluşturulmalı, bu alanların uzun dönem takipleri bu yolla yapılmalıdır.

Çayır ve meralarla ilgili ülkesel bilinçlendirme kampanyası düzenlenmelidir.

Yem bitkilerinde mevcut çeşitlerin kademeli tohumluklarının üretimi artırılmalıdır.

Yem bitkilerinde yeni türlerin üretime kazandırılması ve çeşit geliştirme çalışmaları desteklenmelidir.

Uygulanmakta olan desteklemelerin kapsamları genişletilerek devam ettirilmelidir.

Silajlık ürünlerin üretimi sadece mısırla sınırlı kalmayıp çeşitlendirilmeli ve artırılmalıdır.

Ülkemiz zengin genetik kaynaklara sahiptir. Bu güne kadar bu kaynaklar yeterince değerlendirilememiştir. Bu kaynakların toplanması, muhafaza edilmesi ve ıslah çalışmalarında gen kaynağı olarak kullanılması sağlanmalıdır.

Sebze yetiştiriciliğinde en önemli sorunlardan birisini tohum girdisi oluşturmaktadır. Sebze tohumlarında dışa bağımlılığı ortadan kaldıracak ıslah çalışmalarına başlatılan çalışmalar yaygınlaştırılarak devam ettirilmelidir.

Birim alandan yüksek gelir sağlayan örtü altı tarımına daha fazla önem verilmeli, küçük, dağınık, plansız, derme çatma sera yapıları yerine, büyük ve optimum yetiştirme koşullarını sağlayacak seraların kurulması özendirilmelidir. Bunun için geçmişte uygulanan Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu benzeri bir teşvik sistemi geliştirilmelidir.

İşletmelerin sermaye yoğun teknoloji kullanmaları için gerekli destekler yapılmalıdır.

Sanayiye uygun çeşitlerin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için çalışmalar yapılmalıdır.

Mantarda üretimin artırılması, üretim alanlarının genişletilmesi, üretici sayısının artması ve yetiştirme koşullarının iyileştirilmesi ile birim alandan alınan verimin yükselmesine bağlıdır. Bu da mantarcılığın iyi bir şekilde tanıtımı, ülke genelinde yaygınlaştırılması ve işletmelerin alt yapılarının iyileştirilmesiyle sağlanabilir. Bu amaçla gerekli kredi imkanları sağlanmalıdır.

Sebze, meyve ve kesme çiçekte EUREPGAP protokol uygulamalarının iç ve dış tüketim için uygulanmalıdır.

EUREPGAP'e dahil yeni düzenlemeler takip edilmeli ve bunların uygulanması için gerekli zemin hazırlanmalıdır. Bu hususlar yakından takip edilerek gerekli tedbirler alınmalıdır.

Sebze ve meyve üretimindeki kayıpların azaltılmalı bu amaçla, teknik açıdan yeterli depo kapasitesi artırılmalı üretim planlaması mutlaka yapılarak üretimdeki düzensizlikler, dalgalanmalar ve kayıplar önlenmelidir.

Fındık ve üzüm'de plansız dikimler nedeniyle üretim fazlası oluşması engellenmelidir.

Kuru üzüm ve fındığın iç tüketiminin artırılması için tedbirler geliştirilmelidir. Bu ürünlerden üretilebilecek işlenmiş ürün çeşitliliği artırılmalıdır.

Kuru üzümde kalıntıları önlemek için üretim ve kurutma aşamasında tedbirler uygulanmalıdır.

Fındık ve Antepfıstığında aflatoksin probleminin çözümü için gerekli tedbirler alınmalıdır.

Yerli tohumculuk sektörünün geliştirilmesi için teşvik tedbirleri uygulanmalıdır.

Tohumların sertifikalandırılmasında özel sektöründe yer almasının sağlanmalıdır.

Tescil sistemi performans değil, genetik farklılıklar üzerine kurulmalıdır.

Üretimin optimize edilmesini sağlamak için "Çeşit Tavsiye Listeleri" oluşturulmalıdır.

Kaçak tohumluk satışını engelleyecek tedbirler sıkılaştırılmalıdır.

Tohumluk üretim ve dağıtım planlaması, üretilen tohumluk miktarlarının dağıtımına göre değil, bölgesel ürün planlamasına, ve çeşitlerin potansiyel ekiliş alanlarına göre yapılmalıdır.

Genetik kaynaklarımızın, fikri mülkiyet hakları kapsamında korunabilmesi için gerekli yasal, idari ve teknik tedbirler acilen alınmalıdır.

Modern Biyoteknoloji kullanılarak geliştirilen ürünlerin güvenli ve faydalı kullanımının sağlanması için gerekli tedbirler alınmalı, bu ürünlerin risk değerlendirmesi ve yönetimini tek elden yapacak sistemin ve yasal alt yapısının kurulması en kısa sürede sağlanmalıdır.

Bu ürünlerin ülkemizde üretilip üretilmeyeceği ve üretilecekse hangi şartlarda üretileceğine karar verilmelidir.

1.2. Hayvansal Üretimde Değişme ve Gelişmeler

Mevcut Durum

Büyükbaş (BB) ve Küçükbaş (KB) hayvan sayılarındaki değişimler incelendiğinde, Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren sürekli artış gösteren hayvan varlığımız 1980 yılından itibaren azalışa geçmiş ve son 5 yılda yaklaşık % 25 oranında azalmıştır.

Hayvan sayısına bağlı olarak aynı dönemde kırmızı et üretiminde de % 35 oranında bir azalış görülmektedir. Bu dönemde beyaz et üretiminde çok önemli gelişmeler yaşanmış, yumurta üretimi iki katına çıkmış, bal üretimi de ise % 72 oranında artış meydana gelmiştir (Tablo 6).

Sığır varlığının 2002 yılı verilerine göre % 18.9'u kültür ırkı, % 45'i kültür melezi ve % 37'si yerli ırklardan oluşmaktadır.

Hayvan sayılarındaki azalmaya karşılık 1980-2002 yılları arasında birim hayvan başına alınan verim artışına bağlı olarak toplam hayvansal gıda üretiminde artışlar meydana gelmiştir.

Ülkemiz mevcut kovan sayısı bakımından dünya sıralamasında ikinci olmasına karşın, bal üretiminde 4. sırada ve koloni başına verimde 8. sırada, birim koloni başına bal üretimi oldukça düşük (16 kg) bulunmaktadır. Diğer arı ürünlerinden propolis, polen, arı sütü, arı zehiri, balmumu ve apilarnil'in adı dahi geçmemektedir.

Tablo 6. Hayvan sal üretimde değişme ve gelişmeler

Yıllar	BB (Bin Baş)	KB (Bin Baş)	Kırmızı Et Üretim* (Ton)	Tavuk Eti Üretim (Ton)	Yumurta Üretim (bin adet)	Bal Üretim (Ton)
1989	12.602	55.589	544.395	-	6.778.136	40.180
1990	11.748	51.530	506.995	-	7.698.637	51.286
1991	12.339	51.197	466.840	-	7.667.990	54.655
1992	12.303	49.870	448.925	-	8.215.016	60.318
1993	12.226	47.674	432.180	-	10.006.269	59.207
1994	12.206	45.210	466.190	-	9.845.407	54.908
1995	12.044	42.902	415.240	282.064	10.268.668	68.620
1996	12.121	42.023	416.815	420.482	9.787.220	62.950
1997	11.379	38.614	516.946	471.415	12.089.341	63.319
1998	11.207	37.492	532.504	486.682	14.422.484	67.490
1999	11.219	38.030	511.297	596.854	14.090.023	67.259
2000	10.907	35.693	491.497	643.436	13.508.586	61.091
2001	10.686	33.994	435.778	614.726	10.575.046	60.190
2002	9.925	31.954	420.597	696.160	11.554.910	74.555
2003	9.879	32.203	366.962	865.776	12.666.782	69.540

Kaynak: TKB, 2004

Sorunlar

Büyükbaş ve küçükbaş hayvanlarımızın et ve süt verimleri gelişmiş ülkelerin çok gerisindedir.

Hayvancılıkta işletme ölçeği küçüktür, birim işletme başına düşen hayvan sayısı çok düşüktür, damızlık yetiştiricilik yapılan işletme sayısı azdır.

Toplam tarımsal destekleme bütçesinden hayvancılık desteklemeleri için ayrılan pay yetersizdir.

Kaba yem kaynaklarımız hayvanlarımızın ihtiyacını karşılayacak yeterlilikte ve kalitede değildir.

Karma yem fiyatlarının yüksekliği maliyetleri artırmakta ve gelişmiş ülkelerle rekabet şansımızı kısıtlamaktadır.

Ülke hayvancılığındaki mevcut örgütlenmeler; örgütler arası koordinasyon eksikliği, çoğunun güçlü sermaye yapısına sahip olmaması, bazılarının demokratik yapıdan uzak olması gibi nedenlerle üreticilerin ihtiyaçlarına cevap verememektedir.

Et ve süt pazarlama sistemleri çok uzun ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu sistem üreticinin ürününü değer fiyatına satamamasına, tüketicinin de ürünleri pahalıya tüketmesine neden olmaktadır.

AB ve ABD gibi ülkelerde süt fiyatlarında oluşan olumsuzlukları ortan kaldırmak için uygulanan eşik fiyat, müdahale fiyatı, ihracatı teşvik edici ve ithalatı kısıtlayıcı uygulamalar ile üretici koruma altına alınırken, ülkemizde bu tür koruyucu uygulamalar olmadığı gibi üretici tamamıyla piyasa mekanizmasının insafına terkedilmiş durumdadır.

Ülkemizde hayvancılığa uygulanan desteklemeler üretimi ve gelişmiş ülkelerle rekabet şansımızı artıcı nitelikte değildir.

Ülkemizde özellikle küçükbaş hayvancılık ve manda sayısında çok hızlı bir gerileme yaşanmaktadır.

Sınırlardaki kontrol yetersizlikleri ülkemize kaçak hayvan girişini kolaylaştırmaktadır.

Kredi kullanım mevzuatının ağırlaştırılması ipotek ve kefil sayısının artırılması zaten yetersiz olan kredi kullanımını daha da azaltmıştır.

Sektörde risk ve belirsizliğin fazla olmasına rağmen üreticileri bu olumsuz şartlara karşı koruyacak etkin bir sigorta sistemi yoktur.

Üreticilerin pazar ve fiyat garantisi altında faaliyet sürdürememesi neticesinde kaliteli ve yeterli miktarda hammadde temin edilememekte, kasaplık hayvan ve süt arzındaki mevsimsel dalgalanmalar nedeniyle işletmeler düşük kapasite ile çalışmaktadır.

Et ve mamulleri ile ilgili tesislerde teknik ve hijyenik iyileştirilememiştir.

Sanayide karkas derecelendirmesi yapılmamakta, hayvansal ürünlerde kalite-fiyat ilişkisi yeterince göz önünde bulundurulmamaktadır.

Sektör içerisinde fiziki ve teknik şartları yetersiz, eğitilmiş personeli bulunmayan çok sayıda işletme bulunmakta, bu durum sağlığımızı ve sektördeki gelişmeyi olumsuz yönde etkilemekte, ayrıca haksız rekabete neden olmaktadır.

Hayvancılıkta gerek üretim gerekse sanayi aşamasında kayıt ve istatistikler tam ve doğru bir şekilde tutulmamaktadır.

Kesilen hayvanların yan ürünleri ekonomik olarak değerlendirilmemekte, çevre kirliliğine neden olmaktadır.

Et ve süt mamulleri sanayinde üretimden tüketime kadarki süreçte soğuk zincir kurulamamıştır.

Beyaz et iç tüketiminin (AB 23 kg/kişi, ABD 43 kg/kişi, Türkiye 12 kg/kişi) yetersiz olması nedeniyle üretim daha fazla artırılamamaktadır. İç tüketim potansiyeli tam olarak değerlendirilememektedir.

Tavukçulukta üretim damızlıkla başlar. İç damızlık üretimi yetersizdir. Tavukçulukta 6 milyar adet parentstock tüketimi olup üretim tüketimi karşılayamamaktadır. İç grandparent üretimi de yetersizdir.

İhraç edilmek üzere yurt dışına gönderilen ballarda Naftalin, antibiyotik ve pestisitlerin çıkması üretim ve pazarlamayı olumsuz yönde etkilemektedir.

Mevcut bal standardı balın gerek yurt içinde gerekse yurt dışına pazarlanmasında büyük sıkıntılara yol açmaktadır.

Kovan standardının tam olarak uygulamaya yansımaması üretime bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bitki gelişmini düzenleyicisuz bitkisel üretimin yapılabilmesi için örtü altı tarımında Bambus arısı etkin olarak kullanılmamaktadır.

Üretimi etkileyen problemlerden olan genç ve üstün verimli ana arılar ile çalışılmamaktadır.

Sahte bal üreticileri ile yeterince mücadele edilememekte, temel petek üreticilerinin yeterince denetlenmemektedir.

Öneriler

Büyükbaş hayvancılığın desteklenmesi amacıyla çıkarılan 2000/467 Sayılı Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkındaki Bakanlar Kurulu Kararı'nın küçükbaş hayvancılık ve manda üretimini de içine alacak şekilde kapsamı genişletilmeli ve süresi uzatılmalıdır.

Damızlık işletme ölçeğinin optimize edilmesi, işletmeleri geçimlik üretim kapasitesinden profesyonel yetiştiricilik yapacak kapasiteye kavuşturulması amacıyla projeler geliştirilmeli ve uygulanmalıdır.

Toplam tarımsal destekleme bütçesinden hayvancılık desteklemeleri için ayrılan pay artırılmalı ve destekleme bütçesinin en az % 50'si hayvancılık desteklemelerine verilmelidir.

Tavukçulukta grand-parent , hindicilikte ise parent stock işletmeler teşvik edilmelidir.

Bakanlığın hormon ve antibiyotik ile ilgili kalıntı izleme programlarını sıkı bir şekilde uygulamalı ve tespiti halinde işletme kapatılmalıdır.

Hayvancılıkla ilgili örgütlerin geliştirilmesine yönelik tedbirler alınmalıdır.

Organik hayvancılıkla ilgili bilgilendirme çiftçi eğitimi çalışmaları yapılmalıdır.

Hayvan hastalıkları ile mücadele de etkin bir politika oluşturulmalı, hayvan kimlik sistemi kısa sürede tamamlanmalıdır.

Hayvanlarımızın kaba yem ihtiyaçlarının karşılanması için yem bitkileri ekimi gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşıncaya kadar desteklenmeye devam edilmeli,

Serbest piyasa da oluşan hayvansal ürün fiyatlarının üreticiyi mağdur etmesini engellemek için gelişmiş ülkelerde olduğu üretimi teşvik edici ve üreticiyi koruyucu politikalar oluşturulmalıdır.

Hayvansal ürünlerin tüketimi sektörle ilgili kuruluşların desteği ile oluşturulacak kampanyalarla artırılmaya çalışılmalıdır.

Yerli hayvanlarımızı genetik kapasitesi yüksek hayvanlara dönüştürebilmek için ıslah politikaları oluşturulmalı ve bu uygulamaların devamlılığı sağlanmalıdır.

Hayvansal ürünlerin dağınık pazarlama yapısını düzeltmek, bu bozuk yapıdan rant sağlayan aracıları ortadan kaldırmak için güçlü pazarlama sistemleri oluşturulmalıdır.

Üreticilerin, kredi kullanımında karşılaştığı sorunlar giderilmeli, üretim boyunca gereksinimini karşılamak üzere düşük faizli, istenildiği zaman alınabilecek, bürokratik işlerden arındırılmış kredi imkanları sağlanmalıdır.

Üretim ve örgütlenmede çiftçi eğitimine gerekli önem verilmeli ve zaman içerisinde çiftçi eğitimi çiftçi örgütlerine devredilmelidir.

Ülkemize başka ülkelerden kanuni olmayan yollardan sokulan başta canlı hayvan olmak üzere, hayvan ve her türlü hayvansal ürün girişine yönelik alınan tedbirler titizlikle takip edilmelidir.

AB'ye giriş sürecinde canlı hayvan ve et ithalatı konusunda şu an için uygulanan politikanın ilelebet sürdürülmesi beklenemez. Üreticileri sektörde tutmak, üretimin devamlılığını sağlamak ve hayvancılığı geliştirmek açısından yeni politikalar ile destekleme tedbirlerinin uygulamaya konulması gerekmektedir.

Bugün itibariyle hayvancılıkta risk ve belirsizliğin fazla olması, tarım sigortasını dolayısıyla hayvan sigortasını gerekli kılmaktadır. Bu amaçla hazırlanan ve üreticilerin bu sorununu çözmeyi amaçlayan Tarım Sigortası Kanun Taslağında yer alan hayvancılık konusu titizlikle takip edilmeli, kanunda hayvan sigortası konusunda ihtiyaca cevap verebilecek düzenlemelerin mutlaka yer almasına çalışılmalıdır.

Gıda güvenliğini sağlamak ve insan sağlığını korumak için çıkarılan mevzuatların öngördüğü kontroller yapılmalıdır.

Üretici ve tüketiciyi direkt olarak ilgilendiren sanayide karkas derecelendirmesi ile ilgili olarak, gelişmiş ülkelerdeki sistemlerde dikkate alınarak uygulanabilir bir derecelendirme sistemi oluşturmalı ve bunun uygulamaya konulmasını sağlamalıdır.

Kesimi yapılan hayvanların et dışındaki kemik, kan, tırnak, boynuz, vb. ürünleri işleyecek ve değerlendirecek yan sanayiler (rendering) ve biyoteknolojik sanayilerin et ve mamulleri sanayiine entegrasyonu teşvik edilmelidir.

Et ve süt mamullerinin üretim- tüketim zincirinde soğuk ortamlarda muhafazasını sağlayacak soğuk zincir alt yapısı kurulmalı ve hayata geçirilmelidir.

Ruhsatsız teknik ve hijyenik şartları taşımayan mezbahalarda kesime izin verilmemelidir.

Sütün toplanması ve taşınması aşamasında meydana gelen kayıpları önlemek için gerekli olan süt toplama ağı ve soğuk zincirin altyapısı oluşturulmalıdır.

Et ve süt sektörünün nabzını tutacak ve etkinliğini artıracak sektörle ilgili her türlü kararın alındığı bir konseyin oluşturulması sağlanmalıdır.

Arı mera alanları belirlenmeli, verim kayıt defteri her üretici için zorunlu olmalı bu konuda üniversitelerle ortak çalışmaya gidilmeli ve üretim hedefi kovan başına 20 kg'ın üzerine çıkarılmalıdır.

Organik arıcılığı özendirmek için örnek teşkil edecek pilot havza oluşturulmalıdır.

Arı ürünleri analizlerinde sübvansiyon uygulanmalıdır.

Örtü altı tarımında polinasyon amacıyla kullanılan Bombus arısı üreticileri destekleme kapsamına alınmalıdır.

Balın dışındaki diğer arı ürünleri (arı sütü, arı zehiri, polen, propolis, bal mumu, apilarnil) destekleme kapsamına alınmalıdır.

1.3. Su Ürünleri Üretimde Değişme ve Gelişmeler

Mevcut Durum

Dünyadaki değişimler paralelinde, ülkemiz açısından 1990'lı yılları tarım ürünlerinin üretimden tüketime sanayileşmesinin en hızlı yaşandığı yıllardır. Ülkemizdeki bu gelişmeler değişen dünya ve AB standartları çerçevesinde su ürünleri sektöründe de kendini göstermeye başlamıştır.

Ülkemizde tüketime sunulan su ürünleri çoğunlukla taze, soğutulmuş veya dondurulmuş haldedir. Son yıllarda konserve ve işleme sanayinde büyük yatırımlar yapılmış ve ülkemiz tüketicilerine yeni seçenekler sunulmuştur. Bu gelişmeler ülkemizde balık tüketiminin artmasına katkıda bulunmuştur.

İşleme sanayinde, dondurulmuş iç su ve deniz ürünlerini, ön pişirilmiş kerevit, ton, hamsi, sardalya, istavrit konservesi, tuzlanmış, salamura edilmiş hamsi, sudak filetosu, tütsülenmiş alabalık, yılan balığı, somon balığı, ön işlemesi yapılmış orkinos gibi çeşitli ürünler ile balık unu ve yağı, yumuşakça ve kabuklu konserveleri, salyangoz (kabuklu ve kabuksuz) ve işlenmiş diğer su ürünleri (Akivades) oluşturmaktadır.

Üretilen ürünün kalitesi, devamlılığı ve fiyat kararlılığı gibi önemli unsurlar yıldan yıla daha çok önem kazanmakta ve büyük ölçüde alıcıların tercihlerini değiştirmelerine neden olabilmektedir.

Türkiye üç tarafı denizlerle çevrili bir ülke olarak; göl, gölet, baraj gölü, akarsu ve kaynak suları itibariyle su ürünleri potansiyeli bakımından çok zengin kaynaklara sahiptir. 8.333 km. uzunluğundaki kıyıları ve 177.714 km. uzunluğundaki nehirleri ile deniz ve iç su kaynaklarımız yüzey alanları itibariyle orman alanlarımızdan fazla, tarım alanlarımıza ise hemen hemen eşit olup, su ürünleri üretim alanları (iç sular 1.200.000 ha., denizler 24.607.200 ha. olmak üzere) 25 milyon hektar civarındadır (Tablo 7).

Tablo 7. Türkiye Su Ürünleri Kaynakları

Üretim Alanları	Adedi	Büyüklüğü (Ha)	Uzunluğu (Km)
Tabii Göl	200	906.118	-
Baraj Gölü	206	342.377	-
Gölet	953	15.500	-
Nehir ve ırmak	33	-	177.714
Denizler	-	24.607.200	8.333
TOPLAM		25.871.195	

Kaynak: TKB, 2004a

Ülkemizde, ticari olarak avlanan ve yetiştirilen su ürünleri üretimi miktar olarak 627 bin ton'a ulaşmıştır. Ülkemizin 2002 yılı su ürünleri üretiminin % 83'ü deniz ürünlerinden, % 7'si iç su ürünlerinden ve %10'u da de yetiştiricilik yoluyla elde edilen ürünlerden oluşmaktadır. Parasal değer olarak, üretimin milli ekonomiye katkısı, yaklaşık 852,6 trilyon civarındadır.

Tablo 8. Yıllar İtibariyle Su Ürünleri Üretimi (Ton)

Yıllar	Avcılık				Yetiştiricilik		TOPLAM
	Deniz	%	İçsu	%	Miktar	%	
1992	304.766	86.0	40.370	11.4	9.210	2.6	354.346
1993	502.031	90.3	41.575	7.5	12.438	2.2	556.044
1994	542.268	90.2	42.838	7.1	15.998	2.7	601.104
1995	582.610	89.8	44.983	6.9	21.607	3.3	649.200
1996	474.243	86.3	42.202	7.7	33.201	6.0	549.646
1997	404.350	80.8	50.460	10.1	45.450	9.1	500.260
1998	432.700	79.6	54.500	10.0	56.700	10.4	543.900
1999	523.634	82.2	50.190	7.8	63.000	9.8	636.824
2000	460.521	79	42.824	7	79.031	14	582.376
2001	484.410	82	43.323	7	67.244	11	594.977
2002	522.744	83	43.938	7	61.165	10	627.847

Kaynak: TKB, 2004a

Türkiye'de 2002 yılında yapılan yetiştiricilik üretimi miktar olarak 61.165 ton olarak gerçekleşmiştir (Tablo 8). Parasal değer olarak, yetiştiricilikten elde edilen üretimin milli ekonomiye katkısı, yaklaşık 212,2 trilyon civarındadır.

Yetiştirilen türler piyasa koşulları ve pazar beklentilerine göre değişmekte olup, iç su balıklarında alabalık, denizlerde ise çipura ve levrek üretiminde önemli artışlar olmuştur.

Ülkemizde, halen denizlerden ve iç sulardan avlanan veya yetiştirilen ürünler genellikle taze olarak tüketilmektedir. İşlenmiş ürünlerin tüketimi, taze ürünlere göre oldukça düşük düzeylerdedir. Ayrıca, avcılık yolu ile elde edilen taze su ürünlerinin pazarlanmasında soğuk zincirinin yetersizliği nedeni ile tüketici taze ürünlerden optimum ölçüde faydalanamamaktadır. Ayrıca, su ürünleri arz-talep dengesinin sağlanmasında kilit rol oynayan yetiştiricilik ürünlerinin istenilen düzeylere ulaşmaması, üretim koşullarındaki belirsizlik ve dağıtım kanallarının sınırlılığı tüketiciye bu ürünlerin ulaştırılmasında olumsuzluklar yaşanmasına neden olmaktadır.

Sorunlar

Ülkemizde su ürünleri pazarının, gelişememesinin en büyük nedeni sektörün kendini gelişen teknolojiye uygun hale getirememesi ve buna bağlı pazar ağını oluşturamaması, dolayısı ile uluslararası pazarlarda süreklilik gösterememesidir.

Su ürünleri stoklarından elde edilen hammadde yetersizliğine bağlı olarak işleme ve değerlendirme tesisleri tam kapasite ile çalışmamaktadır.

Sektöre uluslararası rekabet şartlarına uygun teşvik ve ucuz kredi sağlanamamıştır.

Kooperatif ve birlikler sektörü destekleyecek güçlü bir yapıya kavuşturulamamıştır.

Sektörün ihtiyaçlarına cevap verecek düzeydeki laboratuarlar yetersizdir.

Su ürünleri toptan ve perakende satış yerleri teknik, fiziksel ve hijyen koşuları yönünden günün koşullarına göre yeterince iyileştirilememiştir.

Ürün kalitesinin muhafaza edilmesi ve tüketiciye ulaştırılmasında soğuk zincirin kurulması için destek sağlanamamıştır.

Karaya çıkış yerlerinde muhafaza, depolanma ve soğuk zincir sağlanamamıştır. Hijyenik şartlarda muhafazanın sağlanabileceği yapıların bulunmamaktadır.

İhracatın yapıldığı ülkelerde sektöre hizmeti sağlayacak birimlerin yetersizliğinden ihraç potansiyeli yaratılamamıştır.

Pazara ilişkin istatistiksel bilgi sistemiyle bir müdahale sistemi oluşturulamamıştır.

Öneriler

Sektörün gelişimi ve mevcut pazar imkanlarının arttırılması amacıyla sektöre verilen hizmetler daha etkin ve yaygın hale getirilmelidir. Bu çerçevede Bakanlığın çeşitli birimlerine dağılmış olan su ürünleri hizmetleri tek çatı altında toplanmalıdır.

Ülkemiz ve dünyadaki tüketim eğilimleri dikkate alınarak ürün çeşitlendirmesine gidilmeli ve üretim teşvik edilmelidir.

İhracatta pazar araştırma desteği ve fuar desteklerinden sektörün daha etkin biçimde yararlanması sağlanmalıdır. Yeni destekleme enstrümanları geliştirilmelidir.

Su ürünleri konusunda akredite olmuş laboratuarlar oluşturulmalıdır.

Balıkçı barınakları ve balığın kara çıkış noktalarında altyapı eksiklikleri giderilmelidir. Su ürünleri toptan ve perakende satış yerlerinin sağlık ve hijyen koşullarına kavuşturulması amacıyla çıkartılan Yönetmeliğe işlerlik kazandırılmalıdır.

Su Ürünleri işleme sanayi geliştirilmeli ve ürün kalitesi bozulmadan tüketiciye ulaştırılması amacıyla soğuk zincirin kurulması için destek sağlanmalıdır.

Ortak Pazar Organizasyonları ve Üretici Örgütlerinin kurulmalıdır.

Pazara ilişkin istatistiksel bilgi sistemi ve müdahale sistemi oluşturulmalıdır.

2. PAZARLAMA POLİTİKALARI

2.1. Pazarlama Hizmetlerine Yönelik Düzenlemeler

Mevcut Durum

Üretimin milli ekonomiye katkısını arttırmak için pazarlama çok önemli bir araçtır. Ürünün derimden başlayarak tüketiciye kadar uzanan aşamalarında kayıpların en aza indirilmesi, kalitenin korunması ve uzun bir zamana yayılarak tüketicinin bundan her mevsim yararlanması pazarlamanın hedeflerindendir. Ayrıca iç ve dış pazarlarda talep edilen çeşit, kalite ve miktarda üretim ile üreticilerimizin AB ve gelişmiş ülke normlarına entegrasyonu mutlaka etkin bir pazarlama sistemi içerisinde gerçekleştirilir. Bu nedenle, işletmelerin ölçek ekonomisine ulaşması ve uluslar arası piyasalarda rekabet gücü kazanması için pazarlama politikaları son derece önemlidir.

Son yıllarda verimin ve üretimin arttırılması yönünde gösterilen çaba ve başarılar, aynı oranda tarım ürünlerinin pazarlanmasına yansıyamamıştır. Günümüzde sadece üretmek değil, aynı zamanda ürünlerin kaliteli olması, yeterli miktarda ve düşük maliyette üretilmesi, tüketiciye optimum tatmini sağlayacak şekilde ulaştırılmalıdır. Tarımsal pazarlama, ürünün üreticiden tüketiciye ulaştırılmasına kadar olan aşamaların tümünü içeren bir sistemdir. Bu sistem içinde gerçekleştirilen pazarlama hizmetleri; toplama,dağıtım, işleme, hasat-derim, dereceleme, standardizasyon, kalite kontrolü, ambalajlama ve etiketleme, fiyat oluşumu, satış, talep yaratma, riskin göze alınması (kredi,sigorta gibi) ve kayıt tutulması olarak sınıflandırılmaktadır (Güneş 1996).

Ülkemizde sağlıklı gıda üretim ve sunumu için belirtilen pazarlama hizmetlerine yönelik olarak çeşitli yasal düzenlemeler yürürlüğe girmiştir. Nitekim Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği'nde gıdaların ambalajlama, taşıma ve depolanması için asgari teknik ve hijyen şartları içeren maddelerin yanısıra, HACCP'e yönelik hükümler de yer almaktadır. Ayrıca, gıda üreten ve satan işyerleri için asgari hijyen şartları ile İyi Tarım Uygulamaları Yönetmeliği gibi düzenlemeler; kalite yönetim sistemleri,ambalajlama ve HACCP hakkındaki standartlar mevcuttur. Ayrıca tarımsal ürünlerin dağıtımının düzenlemesinde pazarlama sistemlerinin geliştirilmesi amacıyla, ürün ihtisas borsaları ve tarımsal üretici birlikleri düzenlemeleri ile tarım satış kooperatifleri birliklerinin yeniden yapılandırılmasına ilişkin kanunlar çıkartılmıştır. 1980 sonrasında destekleme alımlarının azaltılması ve KİT'lerdeki özelleştirme çalışmaları (SEK, EBK, Yem Sanayi gibi) ile çay ve tütünde özel sektörün pazara girmesini sağlayan yasal düzenlemeler ürün dağıtımı ve fiyat oluşumunu doğrudan etkilemiştir. İhracatçılara yönelik devlet destekleri de (yurtdışında ofis-mağaza açma, işletme ve marka tanıtım desteği; pazar araştırma desteği; yurtdışındaki fuarlara katılım desteği; Türk ürünlerinin yurtdışında markalaşması ve Türk Malı imajının yerleştirilmesine yönelik faaliyet desteği gibi) dış pazarlarda talep yaratmada önemli işlevleri olan düzenlemelerdir. Uluslar arası arenada markalaşma ve talep yaratmada ülke ve firmaların strateji ve düzenlemeleri karşı karşıya geldiğine göre, bu konularda alınacak önlemler pazarda kalıcılık için önem taşımaktadır.

Günümüzde marka yaratmanın önemi dikkate alındığında, ülkemize özgü yerel ürünlerde standartların hazırlanarak, bu ürünlerin markalaşması için ilk adımın atılmalıdır. Sonrasında da yerel ürünlerimizde markalaşma için ciddi programlar uygulanmalıdır.

Pazarlama hizmetlerinin iyileştirilmesinde bir araç olan yasal düzenlemeler, iç pazarda yaygın olarak uygulanamadığında mevcut bazı sorunlar ile hala karşılaşılmaktadır.

2.1.1. Hasat-Derim

Sorunlar

Türkiye'de tarım ürünlerinin hasat-deriminde hasat olgunluğunun tayini ile ürünün yapısına bağlı olarak taşıma ve depolanması sırasında ortaya çıkacak kayıpların azaltılması önem taşımaktadır. Nitekim, yaklaşık 43 milyon ton olan meyve-sebze üretiminin kimi ürünlerde %25 ila 35'i pazarlamada kayba uğramaktadır. Yani yaklaşık 10 milyon ton meyve -sebze bahçeden tüketiciye ulaşıncaya kadar geçen sürede çürüyüp heba olmaktadır. İyi pazarlama politikaları ile bu kaybı iyimser bir öngörü ile %10'lara düşürmek çok zor görünmemektedir. Böylece 6 milyon ton meyve ve sebze tüketime sunularak, milli ekonomiye asgari 6 trilyonluk bir katkı sağlanacaktır.

Hasat kapları ürüne özgü olmayıp, çok amaçlı kullanılmaktadır. Böylece hijyenik kapların kullanımı imkansızlaşmaktadır.

Öneriler

Tarım sektörünün kan kaybetmemesi, ekonomik ve kayıpsız bir üretim, ürünlerin modern hasat makineleri ve ekipmanları ile mümkündür. Bu konuda bakanlık işletmelerinin öncülük yapması gerekir.

Hasatta kullanılan kapların önemi konusunda üretici örgütlerince yayım çalışmaları yapılmalıdır.

2.1.2. Dereceleme, Standardizasyon ve Kalite Kontrolü Sorunlar

Tarım ve gıda sektöründe standardlar, kalite yönetim sistemleri ve HACCP uygulamaları çok yetersizdir.

Yaş meyve ve sebzenin iç pazarda standart uygulaması isteğe bağlıdır.

Firmalarca ürünlere yönelik farklı derece özellikleri uygulanmaktadır.

AB'de yaş meyve ve sebze perakende satışlarında geçerli olan İyi Tarım Uygulamaları (EUREPGAP) hakkında üreticilerin bilgi düzeyi düşüktür.

Üretimden pazarlamaya kadar yapılan kalite kontrol çalışmaları istenen düzeyde değildir. Standartların uygulanmaması kalite kontrollerini de zorlaştırmaktadır.

Hiçbir alıcı ülke kalite kontrol belgesi istememektedir. Kalite kontrol belgesinin alınması bürokrasiyi arttırmaktadır. Kalite kontrol belgesi ihracatta bürokrasiyi arttırmakta ve zaman kaybına sebep olmaktadır.

Kalite kontrolünde akredite laboratuar yetersizliği de ticarette sorunlar yaratmaktadır.

Öneriler

Tüm tarımsal ürünlerin üretim ve değerlendirme aşamalarında kalite yönetim sistemleri, HACCP ve EUREPGAP kurallarına uyulmaya başlanmalı, insan ve çevreye sağlığı göz ardı edilmemelidir. Bu konularda üreticiler bilgilendirilmeli ve bu belgelerin alınması teşvik edilmelidir.

İç pazarda yaş meyve,sebze ve çiçekte standartlar ve EUREPGAP uygulamaları zorunlu hale getirilmelidir.

Firmalar tarafından ayrı ayrı yapılan dereceleme kriterleri, standartların zorunlu hale getirilmesi ile giderilebilecektir.

Kalite kontrol belgesi yerine asgari şartları yerine getiren firmalara kalite yeterlilik belgesi verilmeli, kalite kontrol belgesi alınması ihtiyari olmalıdır.

Akredite laboratuarların sayısı artırılmalıdır.

2.1.3. Ambalajlama ve etiketleme

Sorunlar

Sermaye yetersizliğinden dolayı birçok işletme ambalajlamada ileri teknolojileri kullanamamaktadır. Bu nedenle, raf ömrü sınırlı olan ürünlerin pazara sunumunda sorunlar yaşanmaktadır.

Ambalajsız gıda satışı Türk Gıda Kodeksi ile yasaklanmasına karşın, iç pazarda ambalajsız gıda satışları sürmektedir.

Birçok üründe etiket bilgilerinin ürünün içeriğini tam yansıtmadığı görülmektedir.

Tüketiciye sunumda kullanılan ambalajların nitelik ve nicelikleri ülkemizde henüz istenen düzeyde değildir. İnsan sağlığına uygun ambalaj materyallerinin ve ürün özelliklerinin belirten bilgileri kapsayan etiketlerin ambalajda yer alması gerekmektedir. Tahta ambalajlar hala küçük atölyelerde imal edilmektedir.

Ambalajlama tesislerinde hijyen koşullar yeterince uygulanmamaktadır.

Ambalajlama evlerinin örgütlenmesi ile diğer gıda ürünlerinin örgütlenmesi yetersiz, bu nedenle envanter çalışmaları tamamlanamamıştır.

Ambalajlama evlerinde ihraç edilmek üzere hazırlanan ürünlerin ambalajlı genel olarak toptancılara yöneliktir. Rakip ülkelerde ambalaj sistemi son tüketiciye göre hazırlanmaktadır.

Ambalajlama evlerinde kullanılan elektriğe uygulanan fiyat tarifesi dünya fiyatlarının üzerindedir.

Öneriler

Ambalajlama evlerinde asgari uyulması gereken kurallar tespit edilmelidir.

Akdeniz yaş meyve sebze işletmecileri derneğinin başlattığı ve halen devam etmekte olan ambalajlama evleri envanter çalışmaları, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından desteklenerek sonuçlandırılmalı ve asgari şartları yerine getiren ambalajlama evleri Tarımsal Sanayi Sınıfına alınmalıdır.

Ambalaj sektöründe varolan kapasite %60-65 doluluk oranında çalışmaktadır. İç pazarda hala büyük ve ağır ambalajlar kullanılmakta, eğilme ve mekanik zararlar fazla olduğundan kayıplar da doğal olarak artmaktadır.

Tüketicinin doğrudan alabileceği sağlıklı ve küçük kağıt, ağaç ve cam ambalajların kullanılması sağlanmalıdır.

Türk malı imajını yerleştirmek için son tüketiciye yönelik ambalaj teşvik edilmeli, tüketici alışkanlığı sağlanmalıdır.

Bulundukları yörede en düşük enerji tarifesi uygulanan turistik tesislere sağlanan avantaj, ambalajlama evlerine de kazandırılmalıdır.

Ambalajsız ürün satışlarında pazarlama sistemi içinde bulunan organizasyonların da uyarıcı olması önemlidir.

Ambalajsız gıda alımı konusunda tüketici örgütleri ve ilgili bakanlıklar yoluyla tüketici bilinci ve alışkanlıklarının geliştirilmesi konusunda programlar uygulanmalıdır.

Ürün etiket bilgilerinin ürün içeriğini tam olarak belirtmesi ve bu konuda AB standardlarına uyumun ivedilikle sağlanması gerekmektedir.

2.1.4. Taşıma ve Gümrükleme

Sorunlar

Özellikle taze ürünlerin taşınmasında araç, ortam ve türler arasında uygulama eksiklikleri bulunmaktadır. Özellikle taşımada araç ortam sıcaklıkları konusunda ihracatçı ve filo yetkililerinin çok bilinçli olduğu söylenemez.

Yaş meyve sebze ihracatında ürünün özelliğinden dolayı zaman zaman gümrük çıkış beyannameleri tam olarak kapatılamamaktadır. Bu yüzden ihracatçı beyannameyi eksik kapatmaktan dolayı ceza ödemek zorunda kalmaktadır.

Limanlarımızda yükleme boşaltma ücretleri yüksektir. Ayrıca, yaş meyve sebze boşaltma terminalleri yeterli değildir.

Taşıma önemli bir masraf unsurudur.

İhracat kapasitesi yüksek olan Hatay ilinde, Antakya Gümrük binasın şehir içinde olması nedeniyle şehir trafiğini bozduğu gibi, TIR kontrollerinin de buralarda yapılması sonucu kontrol işlemleri de gecikmektedir.

Öneriler

Bahçe ve gıda ürünlerinin taşınmasında taşıma yolları ve taşıma araçları ürün özelliklerine göre seçilmeli, hızlı ekonomik ve amaca yönelik uygulamalar desteklenmelidir.

İhracatta soğuk zincirin bir bütün teşkil ettiği için ürünlerde ve ürünün yoğun olduğu limanlarda yükleme boşaltma terminalleri yapılmalıdır. Özellikle yağışlı havalarda ürünün zarar görmesini engelleyici tedbirler alınmalıdır.

Gümrük beyannamelerinin % 10 eksik kapatılmasına izin verilmelidir. Böylece ihracatçının maliyetini düşürmesi sağlanacaktır.

İhracat maliyetlerini artıran liman ücretleri, rakip ülkelerin seviyesine getirilmelidir.

Hizmet kalitesinin artması için limanların özelleştirilmesi hızlandırılmalıdır. Antakya gümrük binasının tır kontrollerinin süratli bir şekilde yapılabilmesi maksadıyla, daha geniş sahası olan yeni bir yere taşınması gerekmektedir.

Geçiş belgelerinin kullanımından çabuk bozulabilen ürünlere öncelik tanınmalıdır. Rakip ülkeler taşımada büyük avantaja sahip kota sorunu yaşamamakta ve vergisiz taşıyabilmektedirler.

2.1.5. Riskin Göze Alınması (kredi ve sigorta)

Sorunlar

İhracat kredi faizlerinin yüksekliği ihracatçısının maliyetini arttırmaktadır.

Eximbank kredileri kullanımında ihracatçı teminat sorunu yaşamaktadır.

Tarımsal üretiminde çeşitli doğal afetler ve pazardaki konjonktürel dalgalanmalara karşı riskin azaltılmasında sigorta ve gelişmiş borsacılık geleneği yaygın değildir.

Öneriler

İhracat kredi faizleri düşürülerek ihracatın artmasını teşvik edecek seviyelere getirilmelidir.

Eximbank kredileri kullanımında teminat sorunu çözmek için aracı bankanın çalışma sistemi yeniden gözden geçirilmelidir. Sevkıyat sonrası ihracat belgelerinin tevsik edilmesi durumunda ihracat tutarının belirli bir yüzdesi kredi olarak kullandırılmalıdır.

Riskin azaltılmasında sigorta ve borsaların yararları anlatılmalı, vadeli işlem piyasalarına geçiş hızlanmalıdır.

2.1.6. Depolama

Sorunlar

Ülkemizdeki soğuk depo kapasitesi yaklaşık 1,2 milyon ton dolayındadır. Taze meyve-sebze üretimimizin 43 milyon ton civarında olduğu düşünülürse, diğer gıdaların muhafazası bir

yana, ancak ülkemizde elma depolama kapasitesine denk bir soğuk depolama kapasitesi mevcuttur.

Teknolojik anlamda özellikle 1990 öncesi kurulan tesislerin çok yetersiz olduğu bilinmektedir.

Öneriler

Muhafaza tesislerinin teknolojik yeniliklere açık uygun ve ülke koşularına uyumlu kapasitelerde lisanslı tesisler yapmak için Bakanlık, kredi veren banka ve konu ile ilgili birlik veya derneklerin protipler oluşturarak uygulayıcılarının yararına sunulmalıdır. İşleme ve ambalajlama tesisleri ISO-HACCP sistemlerine uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir.

2.1.7. Talep Yaratma

Sorunlar

Türkiye'de tarım ürünlerine yönelik çok çeşitli talep yaratma çalışmaları yapılırken, dış pazarlarda-ihracatta karşılaşılan sıkıntılar devam etmektedir. Talep yaratmada karşılaşılan zorluklar aşağıda açıklanmıştır:

Ülkemizde üretimi yapılan ürün ve çeşitlerinin uluslar arası pazarlarda tam olarak tanıtımı yapılamamakta, sektör itibari ile uluslararası fuarlara yeterince katılım sağlanamamaktadır.

Uluslararası pazarlarda kaliteli ürün imajını yaratacak tescil edilmiş markalı ürün ihracatı gerçekleştirilememekte, olumlu ürün imajının yaratılamaması sonucu pazarda fiyat odaklı rekabete girilmekte, bu durum Türk firmalarının kendileri arasında bir rekabet ortamı doğmasına neden olmaktadır.

Ülkemizde tarım ürünleri ihracatçıları daha çok küçük ölçekli işletmelerden oluşmaktadır. Bu nedenle, firmalar az sayıda personel ile üretim ve pazarlama işlemleri gerçekleştirmek zorunda kalmaktadırlar. Bu durumda uluslararası pazar bilgisi eksikliği meydana gelmekte hangi pazara, ne zaman, hangi ürünle girileceği önceden kestirilemediğinden pazar kayıpları meydana gelmektedir.

Yurtdışında ürünlerimize yönelik tüketim alışkanlığı yaratılamamıştır.

Yaş meyve ve sebze üretiminde bitki gelişmini düzenleyici kullanımının en aza indirilebilmesi, üretim aşamasında seraların ısıtılabilmesi ile mümkündür.

İhracatla ilgili kararların doğru zamanda ve süratle alınması, karar sürecinin kısaltılması gerekmektedir.

Pestisit kalıntılarının kontrolü ve insan sağlığı açısından üretim bölgelerinde gıda kalıntı laboratuarlarına ihtiyaç duyulmaktadır.

İhraç ürünlerimiz başka ülkelerin ambalaj ve etiketleriyle nihai tüketiciye ulaşmaktadır.

Küçük çaplı ihracat firmaları, profesyonellik, pazar araştırması, standartlara uyum, marka ve ambalaj gibi dış ticaretin gerektirdiği şartları yerine getirememektedirler.

İhracata yönelik üretime yüksek destek verilmemektedir.

Dış pazarlarda tüketici beğenisini kazanmış tür ve çeşitlerin ülkemizdeki üretimleri henüz yeterli değildir.

Organik tarımda sertifikalandırma ücretleri yüksek, verimlilik düşük, ürün fiyatları üretici için cazip değildir.

Tarımsal sanayi dış pazarlara hitap etmemektedir.

İhracatçılar gıda güvenliği (HACCP) ve EUREPGAP konularında yeterli bilgi sahibi değillerdir.

Öneriler

Türk malı imajını yerleştirmek ve bir ülke markası yaratmak için çalışmalar artırılmalıdır.

Ülkemiz tarım ürünleri için tanıtım kampanyaları düzenlenerek tüketici alışkanlığı yaratılabilecek ürün çeşitliliğimiz, doğal lezzet ve kalitesinin tanıtımı artırılmalıdır.

Çok sayıda ihracat yapan firmalar yerine koordineli olarak ihracat yapılması desteklenmeli, Sektörel Dış Ticaret Sermaye Şirketlerinin (SDTŞ) oluşumu yaş meyve sebze sektörü için özendirici hale getirilmelidir.

Organik ürünlerin tanıtımı ve üretici firmalar desteklenebilir.

Ülkemizde pazar talepleri doğrultusunda çeşit değişikliği için çalışmaları teşvik sistemi uygulamaya konulmalıdır.

2.2. Pazarlama Sistemleri (organizasyonları) ve Stok Yönetimi

Tarım sektörü; istihdam edilen nüfus, ekonomiye katkısı,sanayie hammadde sağlaması gibi göstergelerden dolayı önemli bir ekonomik sektördür. Tarımsal üretimde verim ve kalitenin artırılması kadar, üretilen ürünlerin sağlıklı ve talep doğrultusunda pazarlanması da zorunludur. Pazarlama, tüketici istek ve gereksinimlerinin karşılanması için yapılan işletmecilik faaliyetlerinin tümü olarak tanımlanmaktadır. Pazarlama sistemleri ise; üretilen ürünlerin üreticiden tüketiciye ulaşıncaya kadar geçtiği aşamaları içermektedir. Pazarlama anlayışı ve pazarlama sistemlerindeki gelişmeler, ülkelere ve gelişmişlik düzeyine bağlı olarak değişmektedir. 1950'lerden önce geçerli olan "ne üretirsen satarsın" şeklindeki üretim ve satış anlayışı geçerliliğini kaybetmiştir. Günümüzde geçerli olan global pazarlama anlayışının odak noktası dünya tüketici istek ve gereksinimlerinin karşılanması; araç pazarlama stratejileri ve toplumsal sorumluluk anlayışıdır.

Günümüzde kalite ve gıda güvenliği bilincinin arttığı ve yasal düzenlemelerle desteklenen bu unsurlar, bir rekabet unsuru olarak görülmektedir.Bu bağlamda, pazarlama karması unsurları olan ürün, fiyat, dağıtım ve promosyona yönelik kararların-stratejilerin doğru zamanda alınması ve uygulanması önem taşımaktadır. Nitekim ürün ne kadar kaliteli olursa olsun, iyi bir şekilde pazarlanamazsa firma hedeflerine ulaşamayabilir.Tarımsal üretime karar vermeden önce pazar araştırmalarının, daha sonraki dönemlerde ise pazarlama araştırmaları ile gelişmelerin izlenmesi doğru ve güçlü bir pazarlama sistemi ile gerçekleşebilir. Pazarlama hizmetlerini sağlıklı bir şekilde yerine getirebilmek, baskı unsuru oluşturabilmek, yeni teknolojileri ve yasal gelişmeleri izleyebilmek için gelişmiş ve dikey olarak örgütlenmiş bir pazarlama sistemi gereklidir.

Tarım ürünleri ihracatımızın yaklaşık % 50'sinin AB'ye yapıldığı ve bitki-hayvan sağlığı konusundaki düzenlemeler de dikkate alındığında, Türkiye'de pazarlama sistemlerinin gelişti-rilmesine yönelik politikalar önem kazanmaktadır. Ülkemizde tarımsal ürünlere yönelik farklı pazarlama sistemleri bulunmaktadır. Bunlar; kooperatifler, üretici birlikleri, ihracatçı birlikleri, toptancı haller, ticaret borsaları, sınır ticareti, sözleşmeli üretim, müdahale alımları, e-ticarettir.

2.2.1. Tarımsal Amaçlı Kooperatifler

Mevcut durum

Tarım ve Köyişleri Bakanlığının görev alanında bulunan ve 1163 sayılı Kooperatifler Kanuna göre kurulan tarımsal amaçlı kooperatifler; tarımsal kalkınma (5.536 adet), sulama (2.248), su ürünleri (421) ve pancar ekicileri kooperatifleri (31) ile bu kooperatiflerin konu bazında bir araya geldikleri tarım(6), ormancılık (17), hayvancılık (15), çok amaçlı (15), sulama (9), su ürünleri(10), çay (7) ve pancar ekicileri (1) kooperatif birlikleri ve aynı şekilde bu birliklerde aynı ünvanlarla merkez birlikleri şeklinde teşkilatlanmaktadırlar. 2004 yılında bu kooperatifler kapsamında, 8.236 birim kooperatif (2.618.971 ortak), 80 birlik (3.017 ortak kooperatif)

ve 6 merkez birliği (80 ortak birlik ve 3.936 ortak kooperatif) bulunmaktadır. 1581 ve 3223 sayılı Kanun ve 553 sayılı KHK'ye göre kurulan Tarım Kredi kooperatiflerinin 2.281 birim kooperatif (1.557.817 ortak), 16 birlik (2.281 ortak kooperatif) ve 1 merkez birliği (16 ortak birlik ve 2.281 ortak kooperatif) faaliyet göstermektedir (TKB 2004b).

Türkiye'de tarım ürünlerinin pazarlamasında kooperatifler halâ istenilen yerde değildir. Nitekim, 1993 yılında kooperatiflerin pazarlamada payı; pamukta % 48,6, zeytinyağında % 1,7, incirde % 27,7, kuru üzümde % 18,3, fındıkta % 36,7, ayçiçeğinde %31,8, sütte %2,9, yumurtada %1,0 ve taze sebzede %1,0 oranındadır (Yıldırım 2001). AB'de ürüne ve ülkeye göre değişmekle birlikte, kooperatiflerin üretim, pazarlama ve dış ticaretteki payı %65-100 düzeylerinde iken, ülkemizde pazarlama sistemleri içinde kooperatiflerin payının çok düşük düzeyde görülmektedir. Bu da pazarda üreticilerin rekabet ve pazarlık gücünü zayıflatmaktadır.

Sorunlar

Kooperatiflerin kurul ve gelişmeleri 3 ayrı kanun ile düzenlemekte ve bu kanunlar iki Bakanlık tarafından yürütülmektedir.

Kooperatiflerin faaliyet gösterdikleri pazarlama alanları itibariyle gerek kooperatif yöneticileri gerekse çalışanları pazarlama konularında yeterli bilgiye sahip değildir.

Kooperatiflerin tüm girdi ve çıktıları muhasebe kayıtlarına düzenli olarak kaydedildiğinden kooperatifler, kayıt dışı faaliyette bulunan rakiplerine oranla dezavantajlı duruma düşmektedir.

Kooperatifler toptancı halleri içinde yeterince yer edinememektedir.

Kooperatifler gıda üretim ve çalışma işyeri izinlerinin önemini henüz tam anlayabilmiş değillerdir. Bu tür mevzuat eksiklikleri de pazarlamada sorun teşkil etmektedir.

Geçmiş dönemlerde kimi kooperatiflerdeki kötü yönetimler sonucunda, ortakların kooperatifçiliğe sıcak bakmamasına yol açmakta ve ortakların yönetim konusunda birbirlerine güven duymamasına yol açmıştır.

Öneriler

Tarımsal amaçlı kooperatiflerle ilgili 3 ayrı kanun yerine tek bir yasa çıkarılmalı ve kooperatiflerin teşkilatlandırılması tek bir Bakanlık bünyesinde toplanmalıdır.

Merkez Birlikleri, Üst Birlikler ve Kooperatifler arasında gerekli olan koordinasyon güçlendirilmelidir.

Merkez Birlikleri ve Üst Birlikler, pazarın arz-talep dengesini dikkate alarak verimliliğini arttırıcı, maliyeti düşürücü, profesyonel işletmecilik anlayışıyla yönetilmeli, pazar araştırmalarında bulunmalı, kooperatiflerin çalışma ve üretim izinleri almaları konusunda gerekli eğitim desteği sağlanmalı, fuar ve benzeri organizasyonlara katılımları sağlanmalı, ürünlerin pazarlanmasında çok önemli bir yeri olan kalite, süreklilik, markalaşma ve tanıtım gibi hususlarda çalışmalar yapılmalıdır.

Kooperatiflere KDV muafiyeti ya da indirimi sağlanması konusunda gerekli yasal çalışmalar yapılmalıdır.

Kooperatif ürünlerinin aracılara yada özel işletmelere satılması yanında, üst birliklerin tarıma dayalı sanayiye girmelerinin desteklenmelidir.

Kooperatifler Bankası kurularak, kooperatif ortakları düşük faizli kredi imkanlarına kavuşturulmalıdır.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü tarafından başlatılmış olan "Pazarlama Danışma Kurulu"nun çalışmalarına işlerlik ve ağırlık kazandırılmalıdır.

2.2.2. Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri

Mevcut Durum

1935 yılında yürürlüğe giren 2834 sayılı Kanun Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri'nin (TSKB) kuruluşuna gerekli yasal zemin sağlanmıştır. TSKB'lerin faaliyet konularına giren kimi ürünlerin, 1963 yılından itibaren devlet destekleme alımları kapsamına alınmasıyla, yıllar itibariyle muhtelif ürünlerde, Devlet adına alım yapmışlardır. Bu dönemde yapılan destekleme alımları ve Devlet tarafından aktarılan kaynaklar, Birliklerin kooperatifçilik faaliyetlerinden uzaklaşmaları ve sınai faaliyetlere ağırlık vermelerine neden olmuştur. Günümüzde 17 TSKB (Tariş İncir, Üzüm, Pamuk, Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri, Çukobirlik, Antbirlik, Karadenizbirlik, Trakyabirlik, Fiskobirlik, Marmarabirlik, Taskobirlik, Kayısıbirlik, Güneydoğubirlik, Tiftikbirlik, Kozabirlik, Gülbirlik, Gapbirlik) bulunmaktadır. 2004 yılında 4572 Sayılı Kanun çerçevesinde faaliyet gösteren TSKB kapsamında 340 birim kooperatif (664419 ortak), 17 birlik (335 ortak kooperatif) bulunurken; Tütün Satış kapsamında 68 birim kooperatif (33.000) bulunmaktadır (TKB 2004b).

TSKB'lerin faaliyetlerini düzenleyen mevzuatta zaman içinde değişiklikler olmuş, 2834 sayılı Kanunun yerini 1984 yılında çıkarılan 238 sayılı Kanun Hükmünde Kararname almış ve 1985 yılında da 3186 sayılı Kanun ile anılan Kararname kanunlaşmıştır. 1994 yılından başlayarak Birliklerin destekleme alımı yapması uygulamasına son verilmiştir. 16 Haziran 2000 tarihinde yürürlüğe giren 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkında Kanun 3186 sayılı Kanunu ve 2834 sayılı Kanunun yürürlükte kalan maddelerini kaldırmıştır.4572 sayılı Kanun ile; kooperatif ve birliklerin yeniden yapılandırılmaları için yasal bir çerçeve oluşturmak, bu kuruluşları gerçek sahibi olan üretici ortakları tarafından yönetilir hale getirmek, sanayicilik faaliyetlerinden çok yeniden kooperatifçilik faaliyetlerine konsantre olmalarını sağlamak ve ekonomik faaliyetlerini etkin ve verimli bir şekilde sürdürebilecekleri bir mali yapıya kavuşturmak amaçlanmaktadır. Kanun ile öngörülen yeniden yapılandırma faaliyetlerinin gerçekleştirilebilmesi için gerekli kaynaklar Dünya Bankası'ndan 12.07.2001 tarihinde sağlanan Tarım Reformu Uygulama Projesi (ARIP) ikrazından karşılanmakta; Birliklerin ihtiyaç duydukları ürün kredileri ise 4572 sayılı Kanun uyarınca oluşturulan Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu (DFİF) Gider Hesabından karşılanmaktadır.

Sorunlar

Birlikler, ayni ve nakdi kredileri mevcut ticari kredi faiz oranlarının üzerinde bir faiz oranı ile ortaklarına sunmaktadır.

Ürünlerin pazarlanmasına yönelik tüm üretim ve pazarlama faaliyetleri ise Birlik tarafından yürütülmekte, yürütülen faaliyet kooperatif ve/veya ortaklara hizmet olarak algılanmamaktadır.

Daha önce kamu kaynakları ile finanse edilmeleri nedeniyle Devlet kontrolünde olan TSKB'ler, özerklik konusunda önemli adımlar atmaktadır. Ancak personel, ve teknolojik altyapı gibi kurumsal kapasiteleri çok düşük olan kooperatifler, yeniden yapılandırma sürecinde henüz mali açıdan bağımsız olamadıklarından özerkleşme konusunda önemli bir ilerleme sağlayamamışlardır.

Kar ve zararın üretici ortaklara yansıtılmaması, ortaklarda kooperatifçilik konusundaki "farkındalığın ve taleplerin" oluşmasını engellemektedir. Üretici ortaklar, kooperatif ve birliğin karlı, verimli ve sürdürülebilir olarak faaliyetlerinin yürütülüp yürütülmediği konusunda tepkisiz olup, bu durum kendi çıkarlarının doğrudan etkilenmesine kadar da devam edecektir.

Üyelerde kendi kooperatiflerinin sahibi olma duygusu gerçek anlamda yerleşmemiştir. Üretici ortakların gerek kooperatifleri ve gerekse birlik ile ilişkisi ürün alımı ve girdi temini ile sınırlı olmuştur.

Kooperatiflerde yeterli mali ve işletme becerileri gelişmemiş, ihtiyaç duyduklarından fazla sayıda personel, özel sektöre göre daha yüksek ücretlerle istihdam edilmiş, tarım sanayi alanındaki diğer özel işletmelerle rekabet edecek gerekli teknik donanım temin edilememiş, üretici ortaklarına verilen hizmetler geliştirilememiş, karlılık sağlanamamıştır.

Öneriler

Hak, görev ve sorumlulukların düzenli eğitimler ile üretici ortaklara aktarılması gerekmektedir. Böylece kooperatifler konusunda üreticilerin bakış açılarının geliştirilmesi ve katılımların artırılması yönünde çalışmalara ağırlık verilmelidir.

Tavandan tabana örgütlenme sistemi içerisinde birliklerin de kooperatifler için hizmet birimine dönüşmelidir.

Modern pazarlama ilkeleri doğrultusunda faaliyet gösterebilecek deneyime sahip yönetim ve teknik eleman istihdam edilmelidir.

2.2.3. Üretici Birlikleri

Mevcut Durum

Ülkemizde tarımsal işletmelerin küçük ve dağınık olması, söz konusu işletmelerin girdi, finansman, teknoloji, bilgi ve pazarlara erişimlerinin yeterli olmaması, pazarlama kanallarında aracı kademelerin çok sayıda olması, üreticilerin iç ve dış piyasalara yönelik ürün taleplerini ve fiyatları yeterince takip edememeleri, fiyatlarda ve üretici gelirlerinde istikrarın sağlanamaması gibi olumsuz durumlardan dolayı tarımsal üretici birlikleri kanununun hazırlanmasına ihtiyaç duyulmuştur. Ayrıca I. Tarım Şurasının 10. komisyonun tarımda örgütlenme bölümünde "çiftçiler, kooperatiflerle çözemedikleri bazı problemlerin halli ve işbirliği içinde çalışmaların gereği olarak Tarımsal Amaçlı Üretici Birlikleri Kanunu Tasarısının bir ana önce kanunlaştırılması kararı alınmıştır. Söz konusu Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu 5200 sayılı kanun numarasıyla 6 Temmuz 2004 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. İlgili yasanın 4. maddesi "Birlikler, ürün veya ürün gurubu bazında faaliyet gösteren ve tüzüklerinde belirlenen miktardaki tarımsal üretimi bu kuruluşlar aracılığı ile pazarlamayı taahhüt eden, en az 16 tarım üreticisinin bir araya gelmesiyle, asgari ilçe düzeyinde kurulur" denilmekte ve devamında "aynı ürün veya ürün gurubu için ilçe düzeyinde en fazla bir birlik kurulabilir." denmektedir. Bu kanunla ilgili olarak Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından yönetmelik çalışmaları başlamış olup, çalışmalar devam etmektedir.

AB'ye uyum sürecinde öngörülen yasaların en önemlilerinden biri, ürün bazında üretici birliği örgütlenmesidir. AB'de üretici birliklerinin başlıca amacı, Ortak Tarım Politikalarının (OTP) kalbi sayılan Ortak Piyasa Düzenlerinin (OPD) iyi işlemesini sağlamaktır. AB'de üretici birlikleri tarımsal piyasaların temel aktörü olarak gıda güvenliğinin sağlanması ve üretici gelirlerinin arttırılması amacıyla faaliyet gösterirler. AB'de üretici birlikleri gönüllü üretici organizasyonları olarak üretim ve ticaretin iyileştirilmesi yönünde çalışan, çevreyle uyumlu tarımsal faaliyetleri destekleyen, kaynakların iyi kullanılmasını sağlayan güçlü kuruluşlardır. Ülkemiz koşulları göz önünde tutulduğunda, AB'den önemli farklılıklar olduğu görülecektir.

Sorunlar

Tarımsal Üretici Birlikleri Yasanın önemli eksikliği verilen görevleri yapması için gereken maddi imkanların sadece aidat, bağış ile yurtiçi ve yurtdışından sağlanan ve ne olduğu anlaşılamayan bağış, fon ve yardımlardan oluşmasıdır.

Ülkemiz gerçeklerinde Dernek statüsünde kurulmuş olan bu birliklerin sadece aidat ve bağışlarla, verilen görevleri yerine getiremeyeceği aşikardır.

Öneriler

Gerekli finansal alt yapının aidat ve bağışlarla değil, TOBB, TİM ve TZOB yasalarında olduğu gibi zorunlu kesintiler yoluyla sağlanması birlikleri güçlü hale getirecektir.

Damızlık Yetiştirici Birlikleri kaldırılarak, Üretici Birliklerinin yaygınlaşması sağlanmalıdır.

2.2.4. İhracatçı Birlikleri

Mevcut Durum

Ülkelerin gelişmelerinde büyük öneme sahip olan dış ticaretin en önemli ayağı ihracattır. İhracatın artması ülkede yaratılan zenginliği artırmakta, üretim verimliliğinin yükselmesine neden olmaktadır. Ülkemiz, Mustafa Kemal ATATÜRK'ün imzasıyla 1937 yılında ilk İhracatçı Birliği'nin kuruluşunu gerçekleştirmiştir. Kuruluş amaçları arasında ihracatın artmasına katkı sağlamak, mesleki dayanışmayı artırmak, ihracatçıların mesleki faaliyetlerini ve ilişkilerini düzenlemek, sorunlarına çözüm bulmak ve yol göstermek olan İhracatçı Birlikleri bugün 58 adete ulaşmışlardır. İhracatçı Birlikleri bünyesinde toplam 22 madde birliği bulunmaktadır. Bunların 9'u tarım ve gıda ürünlerini kapsamaktadır. Bu birlikler şunlardır: Canlı Hayvan,Su Ürünleri İhracatçıları Birliği; Fındık ve Mamulleri İhracatçıları Birliği; Hububat,Bakliyat,Yağlı Tohumlar ve Mam.; İhracatçıları Birliği, Kesme Çiçek İhracatçıları Birliği; Kuru Meyve ve Mamulleri İhracatçıları Birliği; Meyve-Sebze Mamulleri İhracatçıları Birliği; Tütün İhracatçıları Birliği; Yaş Meyve-Sebze İhracatçılar Birliği;Zeytin ve Zeytinyağı İhracatçıları Birliği'dir.

Sorunlar

Tarım dışı sektörlerde olduğu gibi tarım ve gıda ürünlerinde de Türk ihracatçısının uluslararası pazarlarda karşılaştığı sorunların başında, ülke imajının genellikle olumsuz olması ve buna bağlı olarak Türk ürünlerinin de bu olumsuz imajdan etkilenmesi gelmektedir.

Ülkemizde tarım ürünleri ve gıda maddeleri ihracatçılarının büyük çoğunluğu küçük ve orta ölçekli (KOBİ) olup, sınırlı sayıda personel ile hem üretim ve hem de pazarlama işlemlerini gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar. Ayrıca, uluslararası pazarlardaki tüketim trendleri, dağıtım kanalı bilgisi, belli başlı fuarlar ve bu fuarlara nasıl katılınacağına kadar bir çok konuda pazar bilgisi eksikliği bulunmaktadır.

Ülkemizde, uluslararası anlaşmalara göre düzenlenen ihracata yönelik devlet destekleri Ar-Ge'den tanıtıma, markadan taşımaya kadar geniş bir yelpazede olup, özellikle KOBİ'ler devlet yardımları hakkında yeteri kadar bilgi sahibi değillerdir.

Sadece büyük ihracatçıların bazılarının depolama olanakları mevcuttur.

Bazı tarım ürünlerinde üretici ihracatçı arasında dikey entegrasyon sağlanamamaktadır.

Dünyada ticaret yapan ülkelerin büyük çoğunluğu ticaretlerinin önemli bir bölümünü komşularıyla yapmaktadır.

Küçük ve orta ölçekli çoğu ihracatçının e-dönüşümü henüz tamamlayamadıkları gözlenmektedir.

Öneriler

DTÖ ve AB hakkında bilgilendirme-eğitim çalışmaları yaygınlaştırılmalıdır.

Ülkemizdeki AB'ye uyum çerçevesinde çıkan ve yaş meyve-sebze ihracatında önemli yasal düzenlemeler örneğin İyi Tarım Uygulamaları,HACCP,Kalite Yönetim Sistemleri hakkında bilgilendirme çalışmaları artırılmalıdır.

Ülkemizde her yıl çok sayıda fuar ve festival düzenlenmektedir. Bu organizasyonlara yabancı konukların katılımının sağlanmalıdır.İhracatçı Birlikleri üye firmalarının önemli fuarlara mutlaka katılmaları hususunda çalışmalarını artırmaları yararlı olacaktır.

Belirli bir strateji çerçevesinde, bütün otel ve tatil köyleri ile işbirliği sağlanarak ülkemize gelen turistlere tanıtım yapılmalıdır.

Ülkemizin uluslararası pazarlardaki alıcı ve tüketicilere tanıtımı, Türk ürünlerinin de tanınırlığını artıracaktır. Bilimsel araştırmalar, yabancı ülkelerdeki tüketicilerin sevdikleri ve hayran oldukları ülkelerin ürünlerini satın almaya daha uygun ve eğilimli olduklarını göstermektedir.

Çeşitli kurum ve kuruluşlar (İGEME, KALDER ve MPM gibi) tarafından derlenen pazar bilgileri,eğitim ve imaj geliştirme çalışmalarının İhracatçı Birlikleri tarafından ihracatçılara ulaştırılması yararlı olacaktır.

Verimliliğin artırılması, ucuz tanıtım yapılmasına imkan vermesi ve hem ihracatçıların hem de İhracatçı Birlikleri'nin duyuru maliyetlerinin düşürülmesi için elektronik ortama geçilmesi gerekmektedir.

İhracata finansman desteği sağlayan Eximbank ve özellikle ihracat sigortası ile ilgili olarak küçük ve orta ölçekli ihracatçıların bilgilendirilmeye ihtiyaç duydukları gözlenmektedir. Bu konuda gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

Özellikle küçük ve orta ölçekli ihracatçılara devlet yardımlarının tanıtılmasının yolları araştırılmalıdır.

Depolama yüksek teknoloji gerektiren bir yapıya büründüğü, her üretici ve ihracatçının bu tür bir yatırımı yapması mümkün olmadığından modern depo girişimciliğinin özendirilmesi yararlı olacaktır.

Bazı tarım ürünlerinde üretici-ihracatçı arasında dikey entegrasyon sağlanması için, finansman desteği sağlanmalıdır.

Komşu ülkelerle ticareti engelleyen sorunlar, yapılacak anlaşmalarla ortadan kaldırılmalıdır. Söz konusu ülkelere tarım ve gıda ürünü pazarlanabilmesi için yerel özellikler ve kalite standardlarına da dikkat edilmelidir.

Tarımsal ürün ihracatında özellikle nakliye maliyetlerinin yüksek oluşu fiyatları artırmakta, dolayısıyla rekabet şansını azaltmaktadır. Nakliye maliyetlerini azaltacak desteklerin sağlanması ve tarımsal ürünlerde ihracat iadesi uygulamasına devam edilmesi gerekmektedir.

İhracata dayalı üretim yapılabilmesi için, dış pazarlardaki çeşit ve talep değişiklikleri İhracatçı Birliklerince Tarım ve Köyişleri Bakanlığına bildirilmelidir.

Dış ticaretle ilgili uygulamalar ve mevzuat çok başlılıktan arındırılıp, bu konuda tüm yetki ve sorumluluk tek bir çatı altında toplanmalıdır.

AB mevzuatı ile çelişen mevzuat AB normlarına uyarlanmalıdır.

Özellikle geleneksel ihraç konusu ürünlerimizin ürün deseninin geliştirilmesi için gerekli çalışmalar (coğrafi işaretleme ve genetik çalışmalar) yapılmalıdır.

Tarım ve işlenmiş tarım ürünü ihracatımızın artırılabilmesi ve rekabet üstünlüğünün sağlanabilmesi için teknoloji yoğun ürünlerin markalaştırılması yoluyla dış pazarların zorlanması için gerekli faaliyetler sürdürülmelidir.

Zirai ilaç kalıntılarının belirlenebilmesi için kalıntı laboratuarlarının geliştirilmesinde gerekli teknik ve finansal destek sağlanmalı, üretici noktasında önlemler alınmalıdır.

Sağlıklı ve verimli bir üretim pazarlaması için resmi-özel kurumlar ile üniversiteler ve konuyla ilgili mesleki kuruluşlar arasındaki işbirliğine süreklilik kazandırılmalıdır.

Üretim, pazarlama vb. konularda uygulamaya geçilmeden önce Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından İhracatçı Birlikleri'nin de görüş ve önerilerine başvurulmalıdır.

Kalite standardlarına ilişkin belgelerden alıcı ülke tarafından istenilmeyen belgeler ihtiyari hale getirilmelidir.

Sağlıklı bir üretim ve pazarlama için Organize Tarım Bölgeleri'nin kurulması desteklenmelidir.

Komşu ülkelerle ilgili (örneğin İran, Rusya gibi) pazar araştırmaları yaygınlaştırılmalı ve araştırma sonuçları Birlikler kanalıyla ihracatçılara yansıtılmalıdır.

2.2.5. Toptancı Haller

Mevcut Durum

Ülkemiz güçlü olduğu tarım ürünlerinden dünya üretiminin incirde % 21,3'ünü, kayısıda % 17,5'ini, domateste % 8,4'ünü, kavun-karpuzda % 6'sını, patlıcanda % 4,1'ini karşılamaktadır. Ülke genelinde yaş meyve-sebzenin pazarlamasında, toptancı haller,semt pazarları, komisyoncular, tüccarlar, pazarcılar, kooperatifler, seyyar satıcılar, süpermarketler, manavlar, sanayiciler ve dış satıcılar yer almaktadır.Yurt içi yaş meyve-sebze pazarlamasında en büyük rolü Toptancı Haller ve bu Hallerde görev yapan komisyoncular, semt pazarları ve dış satıcıya mal temin eden tüccarlar oynamaktadır. Çeşitli araştırmalara göre, Ankara, İstanbul, İzmir, Adana, Mersin, Bursa gibi büyük şehirlerimiz de dahil olmak üzere 170 toptancı halden alınan bilgilerde yaş meyve ve sebzenin %26'sının Toptancı Hallerde satıldığı belirlenmiştir (TÜSEMKOM 2004). Bu oran batı bölgelerimizde %70'lere yükselmektedir.

Ülkemizde yaş meyve ve sebze pazarlaması 12 Eylül 1960 tarih ve 80 sayılı Toptancı Halleri Sureti İdaresi Hakkında Kanun ile düzenlenmiştir. Yasa'nın değişen ekonomik şartlar ile gelişen pazar taleplerine cevap veremez hale gelmesi üzerine, 27 Haziran 1995 tarihinde 552 sayılı "Yaş Meyve ve Sebze Ticaretinin Düzenlenmesi ve Toptancı Halleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Daha sonra bu KHK'nin 19. Maddesinde yer alan hususlar kapsamında , 28 Aralık 1997 tarih ve 23214 sayılı Resmi Gazete'de "Toptancı Hallerinin Yönetim ve İşleyişi Hakkında Yönetmelik" yayınlanmıştır. 1995 yılından itibaren 552 sayılı KHK'nin uygulanmasında çeşitli aksaklıklar görülmüş, bunların giderilmesi amacıyla, 11 Haziran 1998 tarih ve 4367 sayılı "Yaş Meyve ve Sebze Ticaretinin Düzenlenmesi ve Toptancı Halleri Hakkında KHK'nin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun" yürürlüğe konulmuştur.

4367 sayılı Kanun'da asıl amaç üretilen yaş meyve ve sebzeyi kayıt altına almak olduğundan, tüm yaş meyve ve sebzelerin halden geçirilme zorunluluğu getirilmiş ve Hal dışındaki satışlar yasaklanmıştır. Ancak, ülkemizdeki meyve-sebze pazarlamasındaki mevcut kurumsal ve işlevsel altyapı eksikliği yanında Kanunun beraberinde getirdiği bir takım uygulamalar, bunlardan kaynaklanan ve özellikle küçük üreticiyi olumsuz yönde etkileyen sorunlar nedeniyle

4367 sayılı Toptancı Halleri ile ilgili Kanun'un bazı maddelerinin tekrar gözden geçirilip değerlendirilmesi ihtiyacı doğmuştur.

Tarımsal Üretici Birlikleri Yasasının yaş meyve ve sebze pazarlamasında üreticilerin bazı problemlerine çözüm getireceği düşünülmektedir.

Sorunlar

Toptancı Hallerin idaresi 552 sayılı K.H.K ile Bakanlık tarafından Belediyelere verilmiştir. Mahalli İdareler Yasasının değiştirilmesinin gündemde olduğu günümüzde; merkezi idaredeki yetki, mahalli idarelere kaymaktadır. Yerel yönetimler sorunlara ve çözüme daha yakındır, ancak yetki ve kaynaklar yerel yönetimlere devredilirken, buralar merkezi idaredeki gibi hantal örneğe kaydırılmamalıdır.

Yasa ile Toptancı Hallerin mal sahibi, işletme yetki ve sorumluluğu kendisine verilen belediyeler, yetkilerini son noktasına kadar kullanırken, sorumluluklarını yerine getirememektedir. Kantarlardan giriş ücreti, ürünlerden rüsum, dükkanlardan tahsis ücreti ve isgaliye adı altında çeşitli paralar tahsil edilmekte iken, hizmetler gereği gibi yerine getirilmemektedir. Bu nedenle, belirtilen gelirlerin % 10'unun hal ihtiyaçlarında kullanılmak üzere bir fonda toplanılması Kanuna konularak bu fonun başka bir yerde kullanılmamasını güvence altına almasına rağmen, hiçbir belediye bu fonları Toptancı Hal ihtiyaçları için kullanmamaktadır. Toptancı haller için önemli olan özel güvenlik sorunları dahi halledilememiştir. İnsanların can güvenliğinden, ürünlerin sağlık koşullarına uygunluğuna kadar, hallerin genel temizliğinden genel düzenine kadar Belediyeler yeterli hizmet sunamamaktadır.

Halen faal durumdaki toptancı hallerde tasnif, ambalajlama ve soğuk hava depoları kurulamamıştır.

Ulusal toptancı haller arasında işbirliği ve iletişim kurulamamıştır. Hallerdeki bilgisayar donanım eksikliği giderilememiştir.

Toptancı Hal Yasasının tanımlar bölümünde üretici birlikleri ve tüketici tanımlarına yer verilmeyerek, ticaretin öznesi olan üretici ve tüketici KHK'nin öznesini oluşturmamıştır.

Toptancı Hal Yasası çiftçi ve tüketici lehine değildir. Küçük üretici doğrudan semt pazarına ürününü götürememekte ve mağdur olmaktadır.

Kısıtlı imkanlar nedeniyle, Sanayi ve Ticaret İl Müdürlükleri ile Toptancı Haller arasındaki koordinasyon sağlanamamakta ve gerekli kontroller etkin bir şekilde yapılamamaktadır.

Büyük Şehir Toptancı Hallerinde kalıntı analiz laboratuarlarının kurulması ve bu ürünlerin analizlerinin yapılmasından sonra tüketime sunulması hususu Kanun'un yürürlüğe girmesinden bu yana gerçekleştirilememiştir.

Toptancı Hallerin Yönetim ve İşleyişi Hakkında Yönetmelik'te yer alan Malların Ambalaj ve Teşhir Düzenine İlişkin Esaslar'a ilişkin yaptırımlar tam anlamıyla uygulanamamaktadır.

Yönetmelikte belirtilen Hal Denetim, Mal Tespit, Kontrol ve İstatistik Birimleri ya hiç oluşturulamamıştır ya da etkin bir şekilde görev yapamamaktadır.

Toptancı Haller dışından gelen ürünler, sağlıklı fiyat oluşumunu bozmakta, pek açık görünmese de üreticinin de tüketicinin de zararına sebep olmaktadır. Bunu da daha çok ilkel bir sistem ile şehirlerin dört bir tarafından mal getiren ve tamamen kayıt dışı çalışan depocular ve bir kısım pazarcılar ve büyük marketler yapmaktadır.

Üretici Birliklerinin oluşturulamaması, ticarette tarafların (üretici, tüketici vs.) çıkarlarının dengeli olarak korunamamasına yol açmıştır.

4367 sayılı Kanunda; gerçek ve tüzel kişilerin de Hal kurabilecekleri ve işletebileceklerine dair hüküm bulunmasına rağmen, geçen süre zarfında Özel Haller kurulamamıştır.

Kanunda, Hal Müdürlerinin Ziraat, Ekonomi, Tarım Ekonomisi, Gıda Mühendisliği, İşletme ve Pazarlama konularından birinde lisans eğitimi almış olması gerektiği belirtilmiş olmasına rağmen, bu uygulamamanın büyük şehir Toptancı Hallerinde dahi gerçekleşmediği müşahede edilmiştir.

Yas sebze ve meyve ticareti toptancı hal sistemi içerisinde ve hiçbir destek ve teşvik görmeden taraflarca yürütülmeye çalışılmaktadır.

Öneriler

Aşırı kimyevi gübre, ilaç ve bitki gelişimini düzenleyici kullanımının önüne geçilebilmesi bakımından, Kanunda yer alan Hal kompleksleri bünyesinde kalıntı laboratuarlarının oluşturulması gerekmektedir.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren 39 adet İl Kontrol Laboratuar Müdürlüklerinin yanı sıra, özel sektörce tesis edilecek laboratuarların da bu amaçla kullanılabilmesi gerekmektedir.

Hale girmeyen ürünlerin sevkıyatı sırasında tahakkuk edecek ceza oranlarının caydırıcı hale getirilmesi gerekmektedir.

Hallerin bulunduğu şehirlerin ana girişlerinde "Yol Kontrol Noktaları" oluşturulmalı ve Valilikler gözetiminde gerekirse eleman eğitimi ve takviyesi yapılarak kayıt dışı meyve-sebze hareketlerinin kontrolünde etkinlik sağlanmalıdır. Bu konuda "Mobil Denetim"lerin de yararlı olabileceği alternatif bir öneri olarak değerlendirilmelidir.

Belediyelerin üretici pazarlarını organize etmeleri, uygun pazar yerleri ve günlerini saptamaları, geleneksel olarak kurulan pazarların devamı için gerekli tedbirleri almalıdırlar.

Özel hallerin mevzuat hükümlerine uygun olarak kurulması için, gerekli teşvikler (arsa, kredi vb.) sağlanmalıdır.

AB'de yaş meyve ve sebze satış yerlerinde uygulanan standartlara ilişkin Konsey Tüzüklerinin biran önce yurtiçi mevzuata uyumunun sağlanarak pilot uygulamalara geçilmelidir.

552 sayılı KHK yeni kurulacak toptancı hallerin "... depolama, tasnifleme, standart ve kalite laboratuarlarını da içeren tip projeler çerçevesinde..." kurulabileceğini öngörürken, 1580 sayılı Belediye Kanununa dayalı olarak önceden kurulmuş olan Hallerin bu maddede verilen teknik düzenlemeleri yapmaları konusunda bir süre öngörülmemiştir. KHK'ye bir madde eklenerek önceden kurulmuş olan Büyükşehir Belediye Haller 3 yıl, diğer toptancı haller ise 5 yıl içinde bu düzenlemeleri yapmalıdırlar.

Toptancı hallerin yönetiminde veya personeli arasında ziraat veya gıda mühendislerinin Büyükşehir Belediye Hallerinde 3 yıl, diğer toptancı hallerinde ise 5 yıl içinde görevlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. KHK'nin 19. maddesinde yeni kurulacak haller için "Hal müdürünün ziraat, ekonomi, tarım ekonomisi, gıda mühendisliği, işletme ve pazarlama konularının birinden mezun olmasını öngörmektedir. KHK'nin aynı maddesine bir ek yapılarak, önceden kurulmuş olan Hallerde de ziraat veya gıda mühendisi görevlendirilmesi şartı getirilmelidir.

Küçük üreticinin korunması ve pazarlamanın fonksiyonel hale getirilmesi gerekmektedir. KHK'nin 13. Maddesinin sonuna bir fıkra eklenerek; "Semt pazarlarının alan olarak % 10'u üreticilere tahsis edilir. Üreticiler kendilerine tahsis edilen bu alanlarda ürettikleri ürünleri toptancı hale giriş zorunluluğu aranmaksızın doğrudan tüketicilere satabilirler" ifadesi ilave edilmelidir. Ayrıca 3. maddedeki semt pazarları tanımından "...üretici olmayanlar tarafından ...." ibaresi çıkarılmalıdır.

Perakendecilerin üretim izni olmayan işletmelerden ürün almaması konusunda yasal dayanak oluşturulmalıdır.

Kesme ve diğer çiçek pazarlamasında tüketim merkezlerindeki mezatların üretim merkezlerine bulunması gerekmektedir. Ayrıca İstanbul'da çiçek toptancı hali oluşturulmalıdır.

Toptancı hallerin yakın alanlarda kurulması yerine, bu konuda bir kriter oluşturularak örneğin ilçe merkezlerinde kurulabilmesi sağlanmalıdır.

2.2.6. Ticaret Borsaları

Mevcut Durum

Ticaret borsaları, Kanunda yazılı esaslar çerçevesinde borsaya dahil maddelerin alım satımı ve borsada oluşan fiyatlarının tespit, tescil ve ilânı işleriyle meşgul olmak üzere kurulan kamu tüzel kişiliğine sahip kurumlardır. Ticaret borsalarının; piyasa fiyatlarının oluşumu, fiyat istikrarı, piyasadaki belirsizlikleri azaltması, riskin dağıtılması ve paylaşılması yanında makro ekonomik planlar için sağladığı veri bankaları ile ülke ekonomisine verdikleri katkılar önemli fonksiyonlarıdır.

Avrupa Birliği üyeliği adaylığı çerçevesinde politikaların uyumlaştırılması, IMF nezdinde enflasyon ve kamu borçlarının azaltılması, Dünya Bankası nezdinde sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması hususunda yapılan çalışmalar sonucunda Türkiye'de birçok sektörde olduğu gibi tarım ve tarımsal piyasalar konusunda da yeniden yapılanma gündeme gelmiştir. Bu çerçevede öncelikle, kamu bütçesine ağır yükler getiren fiyat destekleme modelinden vazgeçilerek, tarım ürünlerinin piyasa şartlarında oluşan fiyatlardan ticaretinin yapılması sağlanmak istenmektedir. Sonrasında destekleme fiyatları dolayısıyla devletin katlanmak zorunda olduğu stok maliyetlerinin azaltılması için özel depoculuk faaliyetlerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Sadece bu iki amaç doğrultusunda bir değerleme yapıldığında bile, ürün borsalarının ülkemizde gelişmesinin son derece gerekli olduğu anlaşılabilir. 5590 sayılı yasa, 18.05.2004 tarihinde 5174 sayılı yasayla değiştirilmiştir. Bu yasayla birlikte, ticaret borsalarına tanınan, aktif rollerin kullanılması konusunda oluşturulacak yönetmelikler çerçevesinde gerekli çalışmalar başlatılacaktır.

5590 sayılı yasanın getirdiği üyelik kaydı ve zirai ürün alım-satımlarının, tescil zorunluluğunun yanı sıra, Maliye Bakanlığının, vergi kaçağını önlemesi adına, Ticaret Borsalarının niteliği,işlevi ve yapısı göz önüne alınmadan,müteselsil sorumluluk ve zirai gelir vergisi tevkifatındaki %50 indirim, ülkemizde Ticaret Borsalarının artmasına neden olmuştur. Nitekim, halen ülkemizde, 57 İl ve 55 İlçe borsası olmak üzere toplam 112 adet ticaret borsası bulunmaktadır.

Günümüzde ticaret borsalarında spot işlemler yürütülmektedir. Spot işlemler tarımsal ürünlerin fiziksel olarak hazır bulunduğu piyasalarda, alım satımın yapıldığı gün veya ertesi günün akşamına kadar teslim, tesellüm ve mal bedelimin ödenmesiyle tanımlanan borsa işlemleridir. Tarım sektörünün diğer sektörlere oranla dezavantajlı olduğu konulardan birisi, sektördeki çok yoğun belirsizlikler, yani risktir. Bu durum fiyatlarda yüksek oranlı dalgalanmalara neden olmaktadır. Ticaret borsalarında spot işlemlerin yanında vadeli ve opsiyon işlemlerin gerçekleştirilmesi, söz konusu dalgalanmaların ortaya çıkaracağı risklerden korunmaya yönelik enstrümanları sağlayacağından riskleri en aza indirecektir.

Ülkemizde halen spot olarak yapılan tarımsal ürün işlemlerini futures işlemlere taşıma girişimi, İzmir Ticaret Borsası öncülüğünde başlamıştır. Uzun yıllar süren araştırma ve çalışmaların neticesinde Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası AŞ'nin kuruluşuyla (19.10.2001 tarihli

Resmi Gazete, 27.03.2004 tarihli Resmi Gazete -VOB Borsa Yönetmeliği) ilgili önemli adımlar atılmıştır. Borsanın 2004 yılı içinde faaliyete geçmesi ve ülkemizde faaliyet gösteren tüm sınai, zirai ve finansal işletmelerin risk yönetim ihtiyaçlarını karşılayacak ürünlerin kote edilmesi planlanmaktadır. Öncelikle vadeli işlem sözleşmeleri işlem görmeye başlayacak, bunları opsiyon sözleşmeleri takip edecektir (www.vob.org.tr). Borsalarda, pamukta sadece İzmir Ticaret Borsası'nda korbey sistemi olup, belirli bir şekilde arz ve talebe göre fiyat oluşmakta; buğdayda ise Konya, Polatlı, Eskişehir ve Edirne Ticaret Borsalarında mezat sistemi kullanılarak buğday gözle görülen numuneler üzerinden alınıp satılmaktadır.

Ülkemizde tarımsal ürünlerin pazarlanmasında borsaların toplam işlem hacminin tarımsal hasılaya oranı yıllar itibariyle artmaktadır. Nitekim, 1990 yılında yaklaşık %27 düzeyinde olan bu oran, 2003 yılında %77 düzeyine kadar yükselmiştir. 1994-2003 yıllarını kapsayan dönem ortalaması ise %57'dir. 2003 yılındaki artışı borsa işlem hacmi içinde aynı ürünün el değiştirmesinden kaynaklanan mükerrer tesciller ve ithal tesciller açıklamak daha gerçekçi bir yaklaşım olacaktır. Türkiye'de üretilen pamuğun yarısı ticaret borsalarında işlem görmesine rağmen, buğday'ın yaklaşık %15 'i borsalarda işlem görmektedir.

Sorunlar

Bir tarafta kalite ve sınıflandırmaya göre fiyatlar ve pazar oluşurken, diğer taraftan kalite ve sınıflandırması belli olmayan ürünler pazara sunulmakta ve bu da yanıltıcı olmaktadır. Bu uygulama farklılıkları ileriye dönük projeksiyonları engellemekte, depolama, tohum seçimi ve verime dayalı üretim yapmayı arka plana itmektedir.

Tüccarı günlük ve en az sermaye ile hareket etmeye zorlamakta, böylece üreticilerin depolama işlemini zor şartlarda yapmasına sebep olmakta ve ürün kalitesinde bozulmaların ve zararın önü açılmaktadır.

Yapılacak çalışmaların, tüm ülke genelinde başlatılması ve bölgesel haksız rekabetten uzak sistemlerin uygulanması gerekmektedir. En önemlisi de kayıt dışı ekonominin yarattığı haksız rekabet ortamıdır.

Borsalarda 250'ye yakın ürün kote edilmekle birlikte, bu ürünlerden bazıları tescil işlemlerinde yoğunluk kazanmaktadır. Diğer ürünler ise sadece borsa kotasyonunda bulunmaktadır. Borsaların gelişmesi için kotasyonda bulunan tüm ürünlerin borsalarda işlerlik kazanması ile sağlanabilir.

Borsaların tümünde spot işlemler yapılmakta, vadeli işlemler yapılmamaktadır.

Borsaların büyük bölümü sadece tescil yerleri ve çalışılan ürünlerle ilgili fiyatları ilan eden merkezler olarak çalışmakta, çok azında aktif alım-satım işlemleri yapılmaktadır.

Borsaların en büyük eksikliklerinden birisi, bilgisayar ve elektronik donanımlı satış salonlarıdır. Bazı borsalar haricinde salon satışları yapılamamaktadır. Ülke genelinde 26 borsada satış salonu bulunmaktadır.

Borsaların bir kısmında kantar, bir kısmında da laboratuar bulunmaktadır. Mevcut laboratuarların ise ekipman eksiklikleri bulunmaktadır.

Borsaların tümünde depo olmasına karşın, bu depolar hububat ya da diğer ürünlerin uluslararası standartlara göre muhafaza edildiği depolar olmayıp, tüccarlara işyeri ya da emtia deposu olarak kiraya verilmektedir.

Başta hububat olmak üzere bazı tarım ürünlerinde devletin piyasaya girerek çok yüksek miktarlarda müdahale alımı yapması, piyasada sağlıklı fiyat oluşumuna izin vermemekte ve borsaya yönelebilecek ürün miktarını kısıtlamaktadır.

Öneriler

Ülkemizin gerçekleri ve ekonomik yapısı göz önüne alındığında, tüm tarım ürünlerinde, gelişmiş spot piyasaların oluşturulması gerekmektedir. Bu tür piyasaların oluşmasında da en etkin rolü ticaret borsaların üstlenmesi gerekmektedir. Gelişmiş spot piyasaları olmadan, ileriye dönük vadeli işlem piyasaların oluşması mümkün olmayacaktır. Özellikle hububatta salon satışı uygulayan ve hububat spot piyasasını yönlendiren Konya, Polatlı, Eskişehir ve Edirne Ticaret Borsaları gibi gelişmiş spot piyasalarının oluşturulması konusunda çalışmaları devam etmektedir. Bu tür borsaların, hem Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nca hem de Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nca desteklenmesi gerekmektedir.

Öncelikle hububatta standardizasyonunun sağlanması gerekmektedir. Nitekim, hububatta cins ve kalite tespitinde sektör içerisinde yer alan TMO, Ticaret Borsaları ve diğer kuruluşlar farklı ürün kalitesi belirlemekte ve ürünün sınıflandırılması yapılırken kurum ve kuruluşlar arasında, hububatlarda, cins ve kalite tespitinde farklılıklar gözlenmektedir.

Hububat konusunda gelişmiş ve bölgesinde etkin hale gelmiş Ticaret Borsalarında ürünlerin kimyasal ve fiziki analizlerin yapıldığı laboratuarların oluşturulması ve mevcutların ise akredite edilmesi gerekmektedir.

Özellikle hasat sezonu (Temmuz, Ağustos, Eylül ayları) üreticilerin yeterli depolama imkanları olmadığından dolayı, büyük miktarda ürün arzı söz konusu olmakta ve arz-talep dengesi kurulamadığından, piyasa istikrarı bozulmakta, fiyat dengesi kurulamamakta ve bu da üretici yönünden düşük gelir, tüccar tarafından da sıkışmış bir pazar yaratmaktadır. Bu nedenle, lisanslı depoculuk konusunda adımların atılması gerekmektedir.

Gerçek ve tüzel kişiler, çiftçilerden satın aldıkları ürün bedelleri karşılığında, 01.04.1994 tarihinden beri, yaptıkları ödemelerden, anılan çiftçilerin prim borçlarına mahsuben %1 oranında Bağ-kur pirim tevkifatı yapmaktadır. Zirai stopajla birlikte , Bağ-kur prim tevkifatının % 3 oranında olması ve kesintinin yükselmesi, ürün satışlarının kayıt dışına kaçmasına yol açmaktadır. Bu nedenle, Bağ-kur pirim tevkifatının satış aşamasından kaldırılmalıdır.

Ülkemizdeki borsaların birbirleriyle ve dünya borsaları ile entegre olmaları açısından çağdaş iletişim ve haberleşme araçları ile donatılması ve gerekli ağın kurulması gerekmektedir.

Ürün İhtisas Borsacılığı ve Lisanslı Depoculuk sistemlerinin oturması Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsalarının gelişimini de olumlu etkileyecektir. Orta vadede söz konusu iki oluşum arasında koordinasyon sağlanması işlem hacimlerinin yükselmesi yönünde yarar sağlayabilir.

Lisanslı depoculuk sisteminde pamuklar tek balya sitemine göre tasnif edilecektir. Ülkemiz genelinde pamuk sınıflama sitemi tamamen HVI sistemi ile yapılmaktadır. Balyaların her birinin kontrol edilerek sınıflanması ve ürün standardizasyonunun buna göre yapılması uygulamasına derhal geçilmelidir. Pamukta, tek balya sisteminde balyaların tek tek değerlendirilmesi, pamuğun çırçırda karıştırılmasını önleyecektir. Ayrıca üretici, üretimde kullandığı girdilerin ürün spesifikasyonlarını ne şekilde etkilediği konusunda sebep sonuç ilişkisini daha iyi görebilecek ve kalitesi tespit edilmiş pamukların daha iyi fiyatla pazarlanabilmesi imkanı doğacaktır.

2.2.7. Ürün İhtisas Borsaları

Mevcut Durum

Dünya'da tarım borsacılığı; çok ürünlü borsa tipinden ürün veya ürün grubunda uzmanlaşmış ihtisas borsacılığına geçiş şeklinde gelişme göstermiştir. Borsaların belirli ürünlerde uzmanlaşması, bir taraftan ülke içi ve uluslararası piyasalar için referans fiyat oluşumuna katkı

sağlarken bir taraftan da ürünün pazarlanma kanallarında oluşan farklı uygulamaların ortadan kalkmasına yardımcı olmaktadır. Ürün İhtisas Borsaları projesi fikri, ülkemizin, 1994 yılı başlarında Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı'na (FAO), tarım borsalarını gerçek bir borsa nizamına ve ihtisas borsası statüsüne kavuşturmak, tarım sektöründe devlet müdahalesini azaltarak yeniden düzenlemek, ürün borsalarındaki alım satımları canlandırmak amacı ile işbirliği yapmayı teklif etmesiyle ortaya çıkmıştır. 1996 yılında Birleşmiş Milletler Ticareti Geliştirme Örgütü ve Dünya Bankası desteği ile "Tarımsal Ürün Piyasalarının Geliştirilmesi Projesi" hazırlanmış ve proje koordinatörlüğünü Sanayi ve Ticaret Bakanlığı üstlenmiştir. Ürün İhtisas Borsaları projesi, öncelikli olarak pamuk ve buğday ürünleri için düşünülmüş ve buralardaki uygulamalardan edinilecek tecrübeler ile diğer tarımsal ürünlere geçilmesi planlanmıştır. Bu ürünlerden pamukta önemli işlem hacmine sahip İzmir, Adana, Şanlıurfa ve Gaziantep Ticaret Borsaları ve buğdayda ise önemli işlem hacmi olan Konya, Polatlı, Eskişehir ve Edirne Ticaret Borsaları projeye dahil edilmiştir.

18.05.2004 kabul tarihli 5174 sayılı kanunun Beşinci Bölümünde yer alan Madde 53 Ürün İhtisas Borsaları ile ilgili ilk yasal düzenlemedir. Kanunda "Ekonomik gereklilikler gözetilerek güven, serbest rekabet ve istikrar içinde, kotasyonundaki bir veya birden çok ürünün arz ve talebini buluşturan; yürürlükteki ürün standartlarına göre tasnif edilmiş ürünlerin, kendilerince organize edilen fiziki veya elektronik mekânlarda alım satımına aracılık eden; ürünlerin gerek fiziki, gerekse ürünü temsilen lisanslı depo işletmelerince çıkarılan ürün senetleri ve alivre sözleşmelerin ticaretini yürütebilen; işlemlere ilişkin güvenilir kayıt ve saklama imkânları bulunan; oluşan fiyatları, ürettiği bilgileri, diğer benzer ve alternatif piyasaları izleyebilecek ve duyurabilecek bilgi işlem, teknik ve elektronik donanım, kurumsal ve malî alt yapıya sahip olan; faaliyet alanı bölgesel, ulusal veya uluslararası olabilen anonim şirket statüsünde ürün ihtisas borsaları kurulabilir." denilmekte ve "Ürün İhtisas Borsaları'nın anonim şirket unvanıyla faaliyet göstereceği ve Ticaret Borsalarının kurulmuş ya da kurulacak ürün ihtisas Borsalarına ortak olabileceği veya aralarındaki sözleşme uyarınca bunların acentesi olarak çalışabileceği ifade edilmektedir. Ancak uygulama yönetmeliği henüz yayınlanmamıştır.

Sorunlar

Ticaret borsaları ile ilgili sorunlar ürün ihtisas borsaları için de geçerli olacaktır.

Öneriler

Ürün ihtisas borsalarının başarılı olmasında kamuoyunun hazırlanması gerekmektedir. Sistem içinde yer alan tüm tarafların borsaya güvenlerinin artmasını sağlamak için eğitim ve tanıtım uygulamalarının yanısıra, sağlam ve güvenilir ürün makbuzlarına sahip olunması sağlanmalıdır.

Gelişmiş test kalite laboratuarları kurulmalıdır.

Yerli ve yabancı borsaları izleyecek sistemlere sahip olunması sağlanmalıdır.

Farklı coğrafik bölgelerdeki ürünlerin -dünya dahil- farklılıkları belirlenmeli ve katalog oluşturulmalıdır.

Ürünlerin üretim-tüketim durumu ile ilgili araştırmalar yapılmalı ve üyeler bilgilendirilmelidir.

Ürün Borsaları projesi bağlamında üzerinde durulması gereken bir diğer önemli nokta da, projenin merkezi unsuru olan lisanslı depoculuk ve buna bağlı olarak ortaya çıkacak depo makbuzu sisteminin gelişmesi açısından uygulamaya konulacak teşvik tedbirleridir. Kayıt dışılığı azaltarak ekonomiye büyük katkılar sağlayacak sistemin vergi teşvikleriyle (KDV ve

stopaj indirimi ve/veya kaldırılması) desteklenmesi yatırımcıları bu sisteme çekmek için önerilebilir.

Rekabet üstünlüğümüz olan çay, fındık, kuru kayısı, incir, kuru üzümde ürün ihtisas borsaları kurulmalıdır.

2.2.8. Lisanslı Depoculuk

Mevcut Durum

Küreselleşme, ülke pazarlarının ve ekonomilerinin dışa açılması, bölgesel ekonomik ve ticari birliklerin oluşması, uluslar arası rekabet koşullarının değişimi, ekonomi ve ticaret alanında uluslar arası normların oluşturulması, ülkelerin tarım politikalarını oluştururken sadece iç dinamikleri değil, dış dinamikleri de dikkate almalarını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle, ürün borsalarının ve lisanslı depoculuğunun geliştirilmesi, standart ürün ticaretinin yaygınlaştırılması, ürün rehin kredilerinin ile ürün senedi sisteminin geliştirilmesi, tarım veri sistemi ve pazar enformasyon ağının kurulması ve sağlıklı bir şekilde işler kılınması gerekmektedir.

Başta ABD gibi gelişmiş ülkelerde özel sektör tarafından yürütülen etkin ve yaygın lisanslı depoculuk sistemi bulunmaktadır. Lisanslı depolar borsalarla entegre çalışmakta, alınıp satılan kontratlar karşılığı ürün teslimatları lisanslı depolardan yapılmaktadır. Ülkemizdeki duruma bakıldığında; 2699 sayılı Umumi Mağazalar Kanunu 1982 yılından itibaren yürürlükte olmasına rağmen,geleneksel depolama alışkanlığından vazgeçilememesi, malları kolayca ve masrafsız devretme imkanı veren makbuz senedi kullanımının yaygınlaştırılamaması, tarım işletmelerinin küçük ölçekli olması ve elde edilen ürünlerin ticaretinin lokal düzeyde yapılması, uygulanan destekleme politikaları sonucunda stok maliyetlerinin devlet veya üretici örgütlerince üstlenilmesi gibi nedenlerle anılan Kanun amacına ulaşılamamış, dolayısıyla da dünyadaki gelişmelere paralel olarak ülkemizde lisanslı depoculuk sistemi bugüne kadar (TMO hariç) kurulamamıştır. TMO da; başta işletme zafiyetleri, yetersiz laboratuar ve sermaye imkanları ile lisanslı depoculukta başarı sağlayamamış, çok az miktarda emanet ürün depolayabilmiştir. Ayrıca ürünü temsilen çıkarılan makbuz senetleri de her el değiştirmede KDV uygulanması nedeniyle birden çok işlem görememektedir. Pazara arz olunan ürünlerin gerek kalite standartları, gerekse bunları test eden laboratuar sistemi yetersiz, genel kabul görmüş veya güvenilir olmaktan uzaktır.

Ürün borsaları ve lisanslı depoculuk sisteminin geliştirilmesi Dünya Bankası desteği ile yürütülen Ürün Borsalarını Geliştirme Projesiyle yeniden ele alınmıştır. Dünyadaki gelişmeler ve Tarım Reformu Uygulama Projesiyle (ARİP) yürütülen tarımdaki yapısal değişim çalışmaları, lisanslı depoculuk ve ürün borsacılık sisteminin biran önce hayata geçirilmesini daha da önemli kılmıştır. Ülkemizde önemli depolama kapasitesi bulunan Tarım Satış Kooperatif Birlikleri ile TMO'nun sisteme entegre edilerek bu alanda öncü olmaları için bu Kuruluşların bir Proje dahilinde desteklenmesi yönünde çalışmalar başlatılmıştır. Lisanslı Depoculuk Sistemiyle ilgili olarak hazırlanan kanun taslakları da yasalaşmak üzere TBMM'ne sunulmuştur.

Sorunlar

Geleneksel standart dışı depolama alışkanlıkları mevcuttur.

Sektör yeterince kayıt altına alınamamıştır.

Tarım işletmeleri ve üretim küçük ölçekli olup, ürün ticareti lokal düzeyde yapılmaktadır.

Ülkemizde yüksek kredi maliyetlerinin sürmesi, kanuni düzenlemenin yasallaşmasıyla depo yatırımlarını olumsuz etkileyecektir. .

Bazı ürünlerde halen genel kabul görmüş standartların bulunmaması risklerden bazılarını oluşturmaktadır.

Öneriler

Sağlıklı işleyen lisanslı depoculuk sistemi için; genel kabul görmüş ürün standartları, laboratuar/referans laboratuar organizasyonu, sistem araçları arasında uygun bilgi iletişim ağı, uygun, güvenilir ve depolama ücreti cazip lisanslı depolar, sigorta ve teminatlar, ürün senedinin alınıp satıldığı borsalar, KDV'den arındırılmış ürün senedi ticareti, tarım ürünlerinin ihraç ve ithalatına ilişkin istikrarlı bir dış ticaret rejimi, tarım ürünlerinin fiyatlarının müdahale olmadan serbest piyasa koşullarında oluşması gerekmektedir.

Dış dinamikler nedeniyle, alternatif politika ve destekleme araçları giderek sınırlanan ülkemizde etkin,verimli ve sürdürülebilir bir tarım sektörü için lisanslı depoculuk sistemi biran önce hayata geçirilmelidir.

Özel sektörün bu sistemde yer alması özendirilmelidir.

Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, müdahale veya stratejik amaçlı devlet alımları lisanslı depolarda depolanmalıdır.

Ülkemizde kredi maliyetlerinin yüksekliği nedeniyle Devlet tarafından finansman maliyeti üzerinden ve ürün senedi rehini karşılığında üreticilere kredi kullandırmalıdır.

Geleneksel standart dışı depolama alışkanlıklarını ortadan kaldırmak bakımından, en azından küçük üreticilere belli süreyle depo yardımı yapılmalıdır.

İlgili kurum ve kuruluşlar arasında gerekli işbirliği ve koordinasyon sağlanarak, depolamaya müsait ürünlerdeki standart eksiklikleri giderilmelidir.

Medya aracılığıyla, kurulmaya çalışılan sistem tanıtılmalı, hedef kitlelere yönelik eğitim çalışmaları yapılmalıdır.

2.2.9. Sözleşmeli Üretim

Mevcut Durum

Sözleşmeli tarım, firmalar ile üreticiler arasında üretiminden önce yapılan çiftçinin belirli bir ekiliş alanı ve üretimi gerçekleştirme sorumluluğunu yüklenmesine karşın, firmaların da elde edilecek ürünü belirli şartlarda almayı garanti ettiği anlaşmaya dayalı üretim ve pazarlama modelidir. Modelin, pazarlamadaki risk ve belirsizliklerin azaltılması, küçük çiftçiler için dengeli ve sürekli gelir kaynağı temin etme, ürünün standartlara uygun ve kaliteli olarak yetiştirilmesi, sanayie yeter miktarda ve kalitede hammadde temini, teknoloji transferi, üreticilerle etkili bir iletişim kurma ve yakın diyalog içinde olma gibi birçok yararları bulunmaktadır. Ayrıca, Tarımsal Ürünlerde İhracat İadesi Yardımlarına İlişkin Kararname çerçevesinde, tarım ürünleri üreticilerinin dış pazarların standartlarına uygun kaliteli üretim yapmalarının ve bu ürünlerin ihracatının desteklenmesi amacıyla, basit şekilde işlenmiş sebzeler İhracat Bağlantılı Tarımsal Üretim Sözleşmesi kapsamında temin edilerek ihraç edilmeleri halinde, ihracat iade miktarları ve azami ödeme oranları %40 oranında arttırılmaktadır. Bu yolla hesaplanan %40'lık artış oranının %80'i üreticiye nakit ödenirken, %20'si ise ihracatçı adına açılmış olan mahsup hesabına alacak kaydedilerek destek sağlanmaktadır.

Türkiye'de ilk şeker fabrikası pancar üreticileri ile yaptığı sözleşmeler kapsamında sözleşmeli şeker pancarı tarımı yapmıştır. Bu uygulamayı 1965 yılından bu yana Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM)'de uygulanan sözleşmeli tohum yetiştiriciliği, 1970'li yıllarda sanayi tipi domates, 1996 yılında ise Türkiye Kalkınma Vakfı (TKV) tarafından GAP bölgesinde sözleşmeli mısır üretimi takip etmiştir. Günümüzde kesme çiçek, patates, meyve, sebze, et tavukçuluğu, hindi üretimi gibi bir çok alanda yapılmaktadır.

Birçok ülkede özel yasalarla hukuki boyutu düzenlenen sözleşmeli tarım; ülkemizde ise başlangıçta Borçlar Kanunu'nda tarafların yasalara aykırı olmamak koşuluyla sözleşme yap-

makta serbest oldukları hükmüne dayanmakta iken (Özçelik vd 1999), uygulamadaki eksiklikleri gidermek için 30 Haziran 1996 tarihinde 22682 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan "Sözleşmeli Ürün Yetiştiriciliği İle İlgili Usül ve Esaslar Hakkında Tebliğ" ve 1 Ağustos 1998 tarihinde de bu Tebliğ'de değişiklikleri öngören 16 nolu ikinci Tebliğ yayınlanmıştır. Son olarak, Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu'nun hedeflerinden birisi de; sözleşmeli üretim faaliyetlerini organize etmektir.

Sorunlar

Ülkemizde tarım işletmelerinin yapısı dikkate alındığında, sözleşmelerin tek taraflı olmasından dolayı çiftçinin itiraz hakkı bulunmamaktadır.

Çiftçiler sözleşmeyi okumadan imzalayabilmektedir.

Ürün birim fiyatlarının enflasyon artışının altında kalması durumunda tarımsal üretici geliri düşmektedir.

Çiftçilerin örgütsüz olmaları nedeniyle, sanayici karşısında zayıf kalmaları gibi aksayan yönleri de mevcuttur.

Öneriler

İç ve dış pazara yönelik üretimde sözleşmeli tarımın sağlayacağı yararlar hakkında üreticilere öncelikle pilot bölgeler seçilerek eğitim çalışmalarının uygulanması gerekmektedir. Bu amaçla, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ve Türkiye Ziraat Odaları Birliği gibi taşra teşkilatı olan kurumlara büyük görevler düşmektedir.

Tüketici talebi ve pazar koşullarına uygun kalitede üretim için, üretici örgütlerinin prim desteği, tarımsal ürün işleyen sanayicilerin yatırım ve işletme kredisi desteği ile sözleşmeli üretimden yararlanması teşvik edilmelidir. Ayrıca sözleşmelerin sigorta kapsamına dahil edilerek garanti altına alınması da sağlanmalıdır.

Sözleşme ile üreticilerin tarımsal uygulamaları ve özellikle gübre, bitki gelişimini düzenleyiciler ve zirai ilaç kullanımın kontrolü, konu ile ilgili araştırma ve geliştirme çalışmaları ve çiftçilerde çevre duyarlılığının artırılmasına yönelik eğitim ve yayım programlarının hazırlanması ve uygulanması, tarım kuruluşlarının denetiminde alıcı firmalarca yapılmalıdır.

Sözleşmede tarafların açık adreslerinin, üretim alanının varsa tapu fotokopisi, arazi tasarruf şekli (mülk, kira,ortak) belirtilmelidir.

Sözleşmelerde, Pankobirlik'in sözleşme tipleri model alınabilir. Sözleşmede, tahmini üretim miktarının ve mümkünse üretim miktarının alt ve üst sınırlarının Tarım Bakanlığı, alıcı temsilcileri ve üreticiden oluşan kurul tarafından belirlenmelidir.

Sözleşmede kabul edilebilir en fazla fire oranları belirlenip kurulca objektif biçimde saptanmalıdır. Bunun üzerindeki oluşan fire oranları taraflar arasında yapılacak olan görüşmelerle belirlenmelidir.

Ürünler firmaların teknik elemanlarınca teslim alındıktan sonra, fire düşürülmesi söz konusu olmamalı, oluşacak kayıpların sorumluluğu firmaya ait olmalıdır.

Sözleşme kapsamında, üretim sürecinde üreticilere verilen girdilerin bedellerine uygulanan faiz oranlarının hesabında, tahsilat zamanındaki girdi ve hizmet fiyatlarının esas alınması yada firmaların girdi ve hizmetleri üreticilere maliyet fiyatı üzerinden sağlaması yararlı olacaktır. Girdilerin tedariki ve avanslar ile ilgili zamanlamaya sözleşmede yer verilmelidir.

Üreticilere ürün bedellerinin ödemesinin gecikmesi durumunda, üretici alacaklarına enflasyon oranı yada Merkez Bankası reeskont faiz oranı kadar tazminat ödemesinin yapılacağı hükmü yer almalıdır.

Belirlenecek olan alım fiyatı, malın teslim edilmiş olduğu tarihte oluşan ve Bakanlık temsilciliği, üretici ve alıcı tarafından belirlenmiş fiyat olmalıdır.Ancak belirlenen fiyat, maliyet artı makul bir kar marjından düşük olmamalıdır.

2.2.10. Müdahale Alımları

Mevcut Durum

Dünyanın tüm ülkelerinde, tarıma kamu müdahalesi bulunmaktadır. Müdahale sisteminin önde gelen uygulamalarının başında ise müdahale alımları yer almaktadır. Türkiye'de de uzun yıllar Bakanlar Kurulunca ilan edilen "Destekleme Alım Fiyatları" adı altında belirli tarım ürünlerinde (hububat, çeltik, fındık, fıstık, şeker pancarı, tütün, üzüm, pamuk v.s.) kamu müdahalesi etkinliğini sürdürmüş olup, uğraş alanına giren ürün bazında ihtisaslaşmış kamu kurum ve kuruluşları ile Tarım Satış Kooperatifleri kanalıyla üreticiden ürün satın alınmıştır.

Son yıllarda Türkiye'de yaşanan ekonomik sorunların sonucunda tarımsal ürünlerin desteklenmesi Uluslararası kuruluşlar ile imzalanan antlaşmaların (Uluslar arası Para Fonu ve Dünya Bankası) etkisi altında kalmıştır. Bunlar arasında bazı "KİT'lerin özelleşmesi" ve "tüm dolaylı destek politikalarından 2002 yılı sonuna kadar vazgeçilerek doğrudan gelir desteği (DGD) uygulamasına geçilmesi belirlemelerinin başrol oynaması ile, bu tarihten sonra Türkiye'de destekleme alımı yapan kuruluşların sayısı ve destekleme alım miktarları minimize edilmiştir. Halen adı AB uygulamalarıyla özdeş olan müdahale alımının, hububat alanında Türkiye'de uygulayıcısı olan Toprak Mahsulleri Ofisi(TMO) alım sistemini inceleyerek sürdürmek gerekirse; yukarıda değinilen belirlemeler nedeniyle 2002 yılından sonra hububat alımına ilişkin Kararnamenin başlığında yer alan "DESTEKLEME" sözcüğü kalkmış olup, içinde bulunulan pazarlama yılı için örneğin "2004-2005 dönemi Hububat Alımı ve Satımı Hakkında Karar" adını almıştır. Anılan karar uyarınca hububat fiyatları ile alım ve satım esasları "TMO Ana Statüsü"nün 4. maddesi çerçevesinde belirlemeye yetkili kılınmıştır (TMO Ana Statüsü Madde 4 "Yurtta hububat fiyatlarının üreticiler yönünden normalin altına düşmesini ve tüketici halk aleyhine anormal derecede yükselmesini önlemek, bu ürünlerin piyasasını düzenleyici tedbirler almak"...v.s.). Yine bu kararnamenin öncel belirlemeleri arasında " TMO'nun, alt yapısı hububat alım-satımı için yeterli olan iç ve/veya dış borsalarda alım satım ve vadeli işlem yapması; iç piyasalarda, borsa bulunmayan veya yeterli olmayan yerlerde alımın TMO işyerlerinde yapılmasıdır. Bir başka belirleme ise TMO'nun umumi mağazacılık faaliyetlerinde bulunmasıdır.

Yeniden yapılanma süreci doğrultusunda, 2003 yılında kapatılan işyerlerindeki üreticilerin mağduriyetini önlemek amacıyla, üreticilerin uzaklığı 40 km. ve üzerinde olan TMO alım merkezlerine ürününü satmaları halinde 2000-4000.-TL/kg.lık fiyat farkı ödemesi de kararda yer almaktadır.

Sorunlar

Müdahaleye konu tarım ürünlerinin piyasada oluşması istenen fiyatlarının çok önceden belirlenip ilan edilmemesi sonucu, pazarın paydaşları olan üretici, tüketici, işletmeci, tüccar, vb. orta ve uzun vadeli planlamalar yapamaması, ürün arzının maksimum ve minimum olduğu zamanlarda aşırı spekülatif etkilere maruz kalmaktadır.

Tarımsal ürünlerin pazarlanmasında üretici birlikleri, kooperatifler, ticaret borsaları, lisanslı depoculuk gibi oluşumlarından bazılarının (üretici birlikleri, lisanslı depoculuk) pazarlama sisteminde yerlerini henüz alamamış olmaları, bazılarının (ticaret borsaları, kooperatifler) ise gelişme süreçlerini tamamlayamamış olmaları nedeniyle görev ve fonksiyonlarını yeterince yapamamaktadırlar.

Müdahale alımlarının çoğunun fiziksel analiz yöntemi ile yapılması, bu nedenle de satın alınan ürünün alım anında gerçek kalite düzeyleri saptanamamaktadır. Laboratuar sayısı ve bunların donanımlarının eksikliği devam etmektedir.

Öneriler

AB Ortak Piyasa Düzeni içinde müdahale alımlarına konu ürünlerle ilgili tüzüklere uyum çalışmaları ivedilikle tamamlanmalıdır. AB'deki gibi güçlü müdahale kurumu (finans, yönetim, altyapı, örgütlenme v.s) yapısının iyi incelenerek ülkemizin sosyo-ekonomik koşulları da dikkate alınarak yapısal düzenlemelere bu doğrultuda hız verilmelidir. Yönetim mekanizması bakımından, AB'de müdahale kurumları kimi ülkelerde özel sektör ve kamu temsilcilerinden (Belçika), kimi ülkelerde Tarım Bakanlığının (Finlandiya) ve kimi ülkelerde de birden fazla Bakanlığın (Fransa'da Tarım ve Maliye Bakanlıklarının) gözetim ve denetimi altında çalışmaktadır. Gerek müdahale kurumları (intervention agency) ve gerekse yapılacak harcamalardan sorumlu ödeme kurumlarının (paying agency) entegre idare ve kontrol sistemi içerisinde olmaları söz konusu olup, yapılacak düzenlemelerde bu durumu sağlayacak ideal mekanizmayı oluşturmak gerekmektedir. Müdahale kurumu aynı zamanda ödeme kurumu da olabildiği gibi, ödeme kurumu ayrı olarak da oluşturulabilmektedir.

Bölgesel ve geleneksel üretim alanları tespit edilmeli ve bu alanlarda denetim mekanizması sağlanmalıdır.

Ürünlerde kalite standartlarının AB kalite standartlarıyla aynı düzeyde olması için gerekli önlemlerin alınmalıdır.

Ekilebilir ürünlerdeki çeşit fazlalığının (Türkiye' de buğday olarak 100 den fazla çeşit ekilmektedir) azaltılarak bölge bazında çeşit standardına yönelinmelidir.

AB müdahale kurumlarında uygulanan asgari alım miktarını (ekmeklik buğdayda minimum 80 ton gibi) uygulamak Türkiye koşullarında mevcut yapı ile olanaksız olduğundan, üretici birliklerinin oluşturulması ve çeşit standardı sorunlarının çözümlenmesi ile çok daha düşük miktarlı "asgari alım miktarları" belirlenerek ve süreç içinde bu miktarlar artırılarak belli bir miktara erişim yakalanmalıdır.

2.2.11. E-Ticaret

Mevcut Durum

Dünya Ticaret Örgütü (WTO) tarafından "mal ve hizmetlerin üretiminin, reklamının, satış ve dağıtımının telekomünikasyon ağları üzerinden yapılması" olarak tanımlanan e-ticaret (Öztuna Cox 2002); birçok alanda olduğu gibi, ticarette de uygulama alanı bulmuştur. E-ticaret hacmi; ülkelerin gelişmişlik düzeyi, iletişim alt yapısı ve tüketici alışkanlıklarına bağlı olarak değişmektedir. Nitekim ABD, ve Avrupa ülkeleri e-ticaretten yararlanmada ön sıralarda

gelmektedirler. Dünyada gıda sektörünün 2000 yılı toplam perakende e-ticaret işlemlerindeki payı yaklaşık %10 'dur (Kaya 2002). 2001 yılında yaklaşık 25.000 aktif e-ticaret sitesinin, 1.000-1.500 kadarı tarım ve gıda sektörüne aittir (Agra Europe 2000,). Ülkemizde bu alanda yavaş da olsa bir gelişim söz konusudur.

Ülkemizde ilk çalışmalar,1995 yılında İGEME'nin hazırladığı pilot proje ile başlamıştır. Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu'nun (BTYK) 25.8.1997 tarihli toplantısında,Türkiye'de e-ticaretin geliştirilmesi için 97/3 sayılı kararı almıştır. Bu kararda koordinatörlük görevi DTM'na, sekreterya görevi ise TÜBİTAK'a verilmiştir. DTM başkanlığında ilgili kuruluşların katılımıyla Elektronik Ticaret Koordinasyon Kurulu (ETKK) oluşturulmuştur. Kurul üyeleri arasından teknik, hukuki ve finans grupları adı altında üç çalışma grubu oluşturulmuştur. Bunlardan hukuk grubu e-ticaretle ilgili hukuki yapıyı ve yapılması gerekenlere yönelik bir raporu hazırlamıştır (Demirel 2002). ETKK'nın misyonunu tamamladığı düşünülerek, yeniden yapılanmaya gidilmiş ve e-Ticaret Kurulu (ETİK) oluşturulmuştur.

AB ülkelerinin 1998 yılında başlayıp 2000 yılında tamamladığı e-Avrupa girişimi sonucunda, e-Türkiye çalışmaları da 2001 yılında başlamıştır. Bu çerçevede, aday ülkelerin AB ülkelerinin ulaştıkları hedeflere 2003 sonuna kadar ulaşması öngörülmüştür. Bu çerçevede oluşturulan 13 çalışma grubundan biri de, e-ticaret çalışma grubudur (http://www.e-ticaret.gov.tr).

AB'ye aday üyeliğimiz ve Gümrük Birliğimiz dikkate alındığında, artan rekabet ortamında, e-ticaret sadece ulusal pazarlar değil dış pazarlara açılmada da önemli olanaklar sağlayacaktır. Ancak, tarım ve gıda ürünleri üreten ve satan firmaların e-ticaretten yeterince yararlanmadıkları da bilinmektedir. Halbuki e-ticaret; büyük ve parçalı pazarlara ulaşmayı, kısıtlı yatırımlarla pazara ulaşımı arttırabilir, üretici örgütleri için fırsatlar yaratabilir, erişilebilirliği artırabilir.

Sorunlar

Tarımda ve ülkemizde istihdam ve üretim açısından önemli yeri olan KOBİ'lerde bilgi iletişim teknolojilerini kısıtlı düzeyde kullanmaktadırlar.

E-ticaretin yararlarını tam olarak değerlendirememektedirler.

Nitelikli eleman sıkıntısı çekilmektedir.

E-ticaret kapsamında e-borsa işlemlerinin gerçekleşebilmesinde ürün standartları sorun oluşturmaktadır. Ayrıca borsalarda laboratuar altyapısının yetersizliği e-borsa işlemlerinin yaygınlaşmasını geciktirmektedir.

Öneriler

E-ticaret ve internet kullanımı konusunda teknik hizmet ve destek sağlanmalıdır.

E-ticaret ile ilgili "profesyonel danışmanlık hizmetleri" yaygınlaştırılmalıdır.

KOBİ'lerde nitelikli eleman istihdamı artırılmadır.Ayrıca elemanlara eğitim çalışmaları geliştirilmelidir.

KOBİ'lere hizmet veren "kobi.net" isimli site ve İGEME, KOBİ'lerin e-ticarete yönlendirilmesinde önemli bir araç olarak kullanılabilir.

2.3. İhracatın Desteklenmesi, Uluslararası Pazar Politikaları ve Stratejileri, Pazarlama ve Dış Ticarette Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri

2.3.1. Tarım Ürünlerine İhracat Destekleri

Mevcut Durum

Uluslararası tarımsal ticaret sisteminde kıyasıya bir mücadele yaşanmaktadır. Bir tarafta ileri teknoloji uygulayan, tarımsal girdilerdeki bütün unsurları sübvanse ederek, üretim maliyetlerini minimize etmiş, üretim fazlaları olan gelişmiş ülkeler, diğer tarafta ise tarımsal üretimin sürdürebilirliğini temin için yoğun emek ve çaba sarf eden ülkeler bulunmaktadır. Ülkemiz, bu iki uç arasında kendine özgü coğrafi koşulları ve üretim yapısıyla tarım sektörünü geliştirmeye ve tarımda gelişmiş ülkelerin sektörel kalkınma stratejilerine ulaşmaya çalışmaktadır.

Dünya ölçeğinde ihracat desteği iki yöntemle verilmektedir. Bunlardan birincisi ihraç edilen ürünün parasal değerinin belli bir oranına tekabül eden ödemelerdir. Bu tür ihracat desteğini en çok Avrupa Birliği uygulamaktadır. Bir diğer yöntem ise, ihraç edilen tarımsal ürünün belli bir parasal değerine tekabül eden düşük faizli krediler ya da ABD'nin uyguladığı gibi ithalatçı ülke alıcısına ürün alımı karşılığında sağlanan düşük faizli kredilerdir.

Tarımsal ürün ihracatı yapan bütün ülkelerde olduğu gibi ülkemiz de; uluslararası tarım ticaretinde pay sahibi olabilmek, mevcut pazarlarını koruyarak geliştirmek ve yeni pazar imkanları bulabilmek için, Dünya Ticaret Örgütüne konsolide etmiş olduğu taahhütleri ölçüsünde tarımsal ürün ihracatını desteklemektedir.

Ülkemizin ihracatını değer ve miktar bazında destekleyeceğini beyan ve DTÖ'ye konsolide ettiği 44 ürün/ürün grubu bulunmaktadır. Bu ürünler ham tarımsal ürünlerden işlenmiş tarım ürünlerine kadar uzanan bir yelpazeyi kapsamaktadır.

DTÖ'ye konsolide etmiş olduğumuz ve bir hak olarak kullanma imkanına sahip olduğumuz bütün kalemlerde ihracatı desteklemek ülkemiz için bir amaç olmalıdır. Ancak Ülkemizin mali imkanları, DTÖ nezdinde kazanmış olduğumuz bu hakkın ancak bir kısmını kullanmamıza imkan tanımaktadır.

Bu kapsamda ve en azından özellikle yaş sebze ve meyvede, hayvansal ürünlerde (beyaz et ve su ürünleri) ve işlenmiş tarımsal ürünlerde ihracat desteğinin devamı mevcut pazarların korunması ve yeni pazar olanaklarının sağlanması için gerekli görülmektedir.

İhracat desteği miktarı bu ürünlerin uluslararası pazardaki fiyatları ile ihracat maliyeti arasındaki farka tekabül eden değeri olarak hesaplanmaktadır.

Tarımsal ürünlerin ihracatının desteklenmesine ilişkin kararlar, Para Kredi ve Koordinasyon Kurulu tarafından alınmakta olup Kurulun sekreteryasını Devlet Planlama Teşkilatı yapmaktadır. Hazırlanan karar taslakları hususunda Tarım ve Köyişleri Bakanlığının görüşü genelde sorulmakla birlikte zaman zaman tersi durumlar da yaşanmaktadır.

Günümüzdeki ihracat sübvansiyonları ve diğer devlet yardımlarının kurumsal çerçevesi, 1995 yılında yürürlüğe giren Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Tarım Anlaşması'ndan doğan yükümlülüklerimize uyum sağlamak amacıyla ihracata yönelik devlet yardımları yeniden düzenleyen 94/6401 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile oluşturulmuştur.

Söz konusu Karar'da, "DTÖ yükümlülüklerimize aykırılık teşkil etmeyecek şekilde tarım ürünlerinin desteklenmesi amacıyla tarımsal ürünlerde ihracat iadesi yardımlarının yapılması" öngörülmektedir. Bu kapsamda Para-Kredi Koordinasyon Kurulu'nca belirlenecek yardımların uygulanması ve takibinin Dış Ticaret Müsteşarlığınca yürütüleceği belirtilmektedir. Sağlanacak olan devlet yardımları için gerekli olan kaynağın ise Destekleme Fiyat İstikrar Fonu'ndan (DFİF) karşılanması düzenlenmiştir.

Bu çerçevede, tarım ürünleri ihracatına yönelik ihracat iadesi yardımları temel olarak iki ana grup altında incelenebilmektedir:

Genel ihracat iadesi: Çoğunluğunu gıda sanayii ürünlerinin oluşturduğu, katma değeri yüksek işlenmiş tarım ürünleri ihracatında yıllık bazda düzenli olarak, tek bir Karar ile yapılmakta olan ihracat iade yardımlarıdır.

Ürün ihracat iadeleri: Özellikle yurtiçi üretimden kaynaklanan stok problemleri ve ihraç pazarlarında karşılaşılan rekabet zorlukları nedenleriyle; dönemsel olarak, domates, kuru soğan, elma, patates ve turunçgil ürünlerine yapılmakta olan ihracat iade yardımları.

Genel ihracat iadesine konu ürünler için 1995 ve 1996 yıllarında nakit olarak verilmekte olan iade yardımları, 1997 ve sonrasında, firmaların kamu giderlerinden (kurumlar vergisi, gelir vergisi, SSK primleri, enerji giderleri vb.) karşılanacak şekilde mahsup sistemine dönüştürülmüştür. Ürün ihracat iadelerine konu ürünler ise iade yardımlarını nakit olarak almaktadır. 2001 yılından itibaren, işlenmiş meyve ve sebze ürünlerinde sözleşmeye dayalı üretim ve ihracat yapılması halinde ödeme oranları bir miktar artırılarak artışın % 80'i üreticiye, kalan %20'nin ise ihracatçıya ödenmesi şeklinde bir üretimi teşvik hükmü konmuştur.

Genel ihracat iadesine konu ürün ve ürün grupları; taze kesme çiçekler, dondurulmuş sebzeler, kurutulmuş sebzeler, dondurulmuş meyveler, konserve ve salçalar, İşlenmiş meyve ürünleri, yumurta, çikolatalar-bisküviler, konsantre meyve suları, kümes hayvanları etleri, makarna ve şehriye, zeytinyağı, konserve balıkçılık ürünleri ve bal'dır.

Pazar araştırmaları sonrasında ihracat potansiyeli olabileceği düşünülen bazı süt ürünleri ile hayvancılık ürünleri, meyveler, şarapçılık ürünleri ve zeytinyağında kalite ve çeşide yönelik olarak, pazara giriş desteği, marka desteği ve navlun gibi ihracatta devlet yardımlarının kullanımı önemli görülmektedir.

Sorunlar

İhracat Desteklerine ilişkin karar sürecinin uzunluğu nedeniyle Para Kredi Koordinasyon Kurulu Kararları zamanında çıkarılamamakta ve ihracatçı önünü görememektedir.

Bazı tarım ürünlerine vermek üzere DTÖ'den bir hak olarak aldığımız ihracat destekleri listesi bütçe kısıtları nedeniyle dar tutulmaktadır.

Dış Pazar taleplerinin çeşit bazında sık sık değişmesi nedeniyle ihracata yönelik çeşit ve standartta ürün bulunamamakta ve üreticimiz dış pazar taleplerine ayak uyduramamaktadır.

Tarım ürünleri İhracatına yönelik Eximbank kredileri kullanım düzeyi çok düşüktür.

Öneriler

İhracat desteklerinde karar sürecinin kısaltılmalı ve kararlar yıllık çıkarılmalıdır.

Tarım ürünleri ihracatına yönelik Eximbank kredilerinin kullanımı kolaylaştırılmalıdır.

Önümüzdeki dönemde halen verilmekte olan nakit ve mahsup temelli sübvansiyonlar yanında ürün bazında iç destek uygulamasına geçilmelidir.

İhracat sübvansiyonları; özellikle gelişmiş ülkelerin nihai ürün piyasalarına yönelik, söz konusu pazarların taleplerine uygun çeşit ve kalitede markalı ihracata verilmelidir.

AB ve DTÖ'deki yeni dönem gelişmeler ışığında, özellikle yeni pazarlara giriş desteği, marka desteği, navlun vb. araçların kullanılmalıdır.

Tarım destekleme bütçesinden, pazara yönelik yeni türlerin üretimi ve/veya diğer ürünlere geçişi desteklenmelidir. Tarım Stratejisi Belgesinde de belirtilen 2006-2010 dönemi destekleme bütçesine bu kalemler için kaynak ayrılmalıdır.

Tüketici talebindeki değişmeler izlenerek buna uygun çeşit ve kalitede ürünün yetiştirilmesi için gerekli bilgi ve girdinin üreticilere sağlanabilmesi amacıyla, DTM'nin yurtdışı teşkilatları aracılığıyla pazar çeşit ve kalite araştırmaları yapılmalıdır.

Halen desteklemeye tabi olmayan ürünlerin ihracatı ise fiyat dışı bileşenlerde desteklenmelidir.

2.3.2. Dahilde İşleme Rejimi

Dahilde işleme rejimi (DİR) dünya piyasa fiyatlarından hammadde temin etmek suretiyle ihracatı arttırmak, ihraç ürünlerine uluslararası piyasalarda rekabet gücü kazandırmak, ihraç pazarlarını geliştirmek ve ihraç ürünlerini çeşitlendirmek amacıyla ihraç ürünlerinin üretimi için ithal edilen ve ithali gümrük vergisine tabi girdilere gümrük muafiyeti sağlayan ihracatı teşvik politika aracıdır.

DİR ile firmalar, İhraç edecekleri malların üretiminde kullanacakları hammadde, yardımcı madde, yarı mamul, mamul, ara malı ve ambalaj malzemelerini çeşitli vergilerden muaf olarak ve devlete ihracat taahhüdünde bulunarak ithal edebilirler. Gümrük muafiyetli ithalat ve/veya yurt içi alımlara imkan sağlayan Dahilde İşleme İzin Belgesi, Dış Ticaret Müsteşarlığı'nca düzenlenmektedir.

DİR ithalatta şartlı muafiyet sistemi, eşdeğer eşya kullanımı ve ithalat esnasında alınan vergilerin geri ödenmesi sisteminden oluşmaktadır.

İthalatta şartlı muafiyet sistemi firmalara, Dahilde İşleme İzin Belgeleri kapsamında ihraç edecekleri mamullerin üretimi için gerekli olan ve ithali gümrük vergisine tabi girdileri teminatlı olarak ithal etme imkanı vermektedir.

Bu rejim eşdeğer eşya kullanımı ile de serbest dolaşımdaki hammadde kullanılarak yapılacak nihai ürünün 3. ülkelere ihracatını takiben, her türlü vergiden muaf olarak ve teminat alınmaksızın ithalatına imkan sağlamaktadır.

Geri Ödeme Sisteminde ise, İthalat Rejimi çerçevesinde her türlü vergisi ödenerek serbest dolaşıma giren malların kullanılması ile üretilen mamullerin Dahilde İşleme İzin Belgesi kapsamında 3. ülkelere ihracı halinde ithalat esnasında tahsil edilen vergiler geri ödenmektedir.

Dahilde İşleme izni AB ve 3. ülkelerden yapılan ithalatta Gümrük Vergisi, KDV ve diğer vergi, resim ve harçlardan muafiyet sağlamaktadır.

Dahilde İşleme İzin Belgesi'nin süresi proje konusu malın özelliğine göre belirlenir. Bu süre 12 ayı geçemez. Ancak, DTM mamulün özelliklerini dikkate alarak bu süreyi kısaltabilir. Dahilde işleme izin belgelerine, belgede taahhüt edilen ihracatın % 25'inin gerçekleştirilmesi halinde belgenin orijinal süresinin 1/2'si kadar ek süre verilebilmektedir.

Dahilde İşleme izin Belgesi süresi sonundan itibaren 3 (üç) ay içerisinde gereken bilgi ve belgelerle birlikte, ihracat taahhüdünü kapatmak için ilgili ihracatçı Birlikleri Genel Sekreterliğine müracaat edilmesi gerekmektedir.

İthal edilen ancak ihracı gerçekleşmeyen maddelere ait ithalat esnasında tahsil edilmeyen her türlü vergi, 6183 sayılı Kanuna göre tahsil edilmektedir.

Sorunlar

Dahilde işleme izin belgelerinin kapatma süresi uzun tutulduğundan DİR kapsamında dünya fiyatlarından ithal edilen tarımsal ürünler, iç piyasaya verilmekte ve fiyatları düşürdüğünden yerli üretimi olumsuz yönde etkilemektedir.

Dahilde işleme izin belgelerinin kapatılması ve kapatma oranları ile ilgili mevzuatta açıklar vardır.

Dahilde işleme izin belgelerinin kapatma süresi verilen ek süreler ile tarımsal ürünlerde iki üretim dönemini kapsadığından ihracatı artırmak amacına ulaşılamamaktadır.

Öneriler

Dahilde işleme izin belgelerinin kapatılmasında hammaddeden elde edilen mamul madde oranları üzerinden kapatma işlemi yapılmalıdır. Kapatma oranları usulsüzlüklere ve suiistimallere fırsat vermeyecek şekilde belirlenmelidir.

Dahilde işleme izin belgelerinin kapatma süresi özellikle tarımsal ürünlerde ek sürelerle birlikte altı ayı geçmemelidir.

DİR kapsamında ithal edilen tarımsal ürünlerin iç piyasaya verilmesine izin verilmemelidir.

2.3.3. Sınır Ticareti

Mevcut Durum

Sınır ticareti kapsamındaki düzenlemeler uluslararası anlaşmalardan kaynaklanan yükümlülüklerimizle bağdaşmamakta ve AB ile yürütmekte olduğumuz tam üyelik süreciyle de örtüşmemektedir.

Sorunlar

Sınır ticareti, ithalat ağırlıklı ülkemiz aleyhine işleyen tek taraflı bir sistem haline dönüşmüştür.

10.04.2003 tarihli Resmi Gazetede 2003/5408 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yayımlanarak yürürlüğe giren, "Sınır Ticaret Merkezleri Kurulmasına İlişkin Karar" da Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın çekinceleri dikkate alınmamıştır.

Asıl amacı bölge kalkınması olan sınır ticareti uygulamasında büyük finansal kaynakların ülke güvenliğini tehdit edebilecek kişi ya da grupların eline geçebileceği konusunda endişeler söz konusudur.

Sınır Ticaret Merkezlerinin Kurulmasına İlişkin Karar, daha önce yürütülmekte olan Sınır Ticareti sistemine alternatif olarak geliştirilmekle birlikte, içeriği itibariyle fazla bir fark görülmemektedir.

Öneriler

Tarım ürünlerinin her halükarda sınır ticareti kapsamı dışında tutulması gerekmektedir.

Sınır Ticaretinin yeniden düzenlenmesi, Acil Eylem Planı kapsamında EDP-48 nolu tedbir olarak yer almaktadır. Dış Ticaret Müsteşarlığının sorumlu kuruluş olarak belirlendiği çalışmada, Tarım ve Köyişleri Bakanlığının da işbirliği yapılacak kuruluş olduğu unutulmamalıdır.

Sınır Ticareti Merkezlerinin kurulmasına karar verecek komisyonda Tarım ve Köyişleri Bakanlığı da yer almalıdır.

Sınır Ticaret Merkezlerinin Kurulmasına İlişkin Kararın 5. maddesinde; "canlı hayvan ve hayvansal ürünler, veteriner biyolojik ürünler, bitki ve bitkisel ürünlerin üretim materyali (tohum,

fide, fidan, çelik, aşı kalemi, aşı gözü, yumru, kök, soğan doku ve diğer her türlü parçaları)" sınır ticaretine konu edilemez ifadesi yer almalıdır.

İthalat ve İhracat başlığı altındaki 9. maddesi "..... üyelerin oy birliği ile teklifi üzerine Dış Ticaret Müsteşarlığınca, ham ve işlenmiş tarım ürünleri için Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ve Dış Ticaret Müsteşarlığınca belirlenir." olarak yeniden düzenlenmelidir.

Uygunluk Belgesi Düzenlenmesi ile ilgili 10.maddede "yetkili ilde asgari 3 yıldır yerleşik olan gıda ile iştigal ettiğini ve faaliyette olduğunu belgeleyen kişiler için sınır ticareti kapsamında gıda ithalatı uygunluk belgesi düzenlenir" ifadesi eklenmelidir.

Ortak hükümlerin yer aldığı 12. maddeye "ham ve işlenmiş tarım ürünleri ithalatında Tarım ve Köyişleri Bakanlığının kalite ve sağlık denetim ve kontrolleri yapılmadan ve ulusal mevzuata uygunluğu tespit edilmeden ithalatına izin verilmez." paragrafının ilave edilmesi gerekmektedir.

2.3.4. Gümrük Birliği

Türkiye, Avrupa Birliği (AB) ile bütünleşme hedefine yönelik olarak ortaklık ilişkisinin önemli bir aşaması olan Gümrük Birliğine 1 Ocak 1996'da katılmıştır.

AB ile Türkiye arasında sanayi malları ve işlenmiş tarım ürünlerinin serbest dolaşımına ilişkin bir ekonomik entegrasyon modeli olan Gümrük Birliği sürecinde Türkiye, mevzuatını AB'nin gümrük ve ticaret politikalarına uyumlaştırma yükümlülüğünü üstlenmiştir.

Gümrük birliği; belirlenmiş sanayi ve tarım ürünlerinde serbest dolaşımı ya da belirli bir oranda gümrük tarifesi uygulanması ve üçüncü ülkelerden ithal edilen ürünlerde de ortak gümrük tarifesi uygulanması esasına dayanmaktadır.

Gümrük birliğinin Türk tarımına etkileri konusundaki değerlendirmeyi üç farklı noktadan yapmak gereklidir. Bunlar; tarım ve işlenmiş tarım ürünleri ticareti dolayısı ile tercihli ticaret anlaşması, tarımsal girdilerin ticareti ve Ortak Tarım Politikasına uyumdur.

Tarım ürünlerinde, ürünlerin sanayi katma değerine karşılık gelen "advalorem vergi"den gümrük vergisi kaldırılmış, buna karşılık tarımsal katma değerine karşılık gelen "değişken unsur" üzerinden, ortak gümrük tarifesine göre belirlenen miktarlarda gümrük vergisi alınmaya devam etmektedir.

Bu malların Türkiye'den AB'ne ihraç edilmesi sırasında AB üçüncü ülkelere uyguladığı tarım payına karşılık gelen vergilerini uygulamaktadır. Bu malların üçüncü ülkelerden ya da AB ülkelerinden Türkiye'ye ithalinde ise Türkiye, Ortaklık Konsey Kararında belirtilen yöntemle hesaplanacak tarım payını uygulamaktadır.

Türkiye'nin 1993-1995 yıllarında toplam dış ticaret hacminde ortalama % 45 olan AB payının 1996-2000 döneminde ortalama % 51 düzeyine yükseldiği görülmektedir. Buna karşılık AB dışındaki ülkelerle ticaretinde Gümrük Birliği sonrasında belirgin bir değişiklik olmadığı görülmektedir.

Gümrük Birliği sonrasında, AB ülkelerinden Türkiye'ye ithal edilen Tarım sektörünün kullanmış olduğu girdilerde fiyatların düşmesi beklenirken bir değişiklik gözlenmemiştir. İşlenmiş tarım ürünleri ticaretinin artmasına paralel olarak, bu ürünlerin imalatında kullanılan temel tarım ürünlerine yönelik talebin artması beklenirken, ham, yarı mamul ve işlenmiş ürünlerde AB pazarına ihracatımızın artması yönündeki beklentiler de gerçekleşmemiştir.

Gümrük Birliği Anlaşması kapsamında bazı marjlar olmak üzere, sanayi ürünlerinde serbest dolaşım sağlanmış, tarım ürünleri için de tercihli ticaret rejimi devreye sokulmuştur. Bu

kapsamda, AB ile Türkiye arasında karşılıklı tarım taviz anlaşması yürürlüğe sokulmuştur. Bu anlaşma ile, özellikle ülkemizin rekabet etme şansı yüksek olan ürünlerde ek tavizler alınmış, karşılığında da net ithalatçısı olduğumuz ürünlerde tavizler verilmiştir.

AB uygulamış olduğu Ortak Tarım Politikası ile tarımsal üretimini korumak ve yönlendirmek adına yılda ortalama olarak (toplam bütçesinin yaklaşık % 60) 50 milyar Euro civarında sübvansiyon yapmaktadır. AB'nin verdiği destekli tarımsal ürünler karşısında ülkemiz tarım sektörünün rekabet etmesi oldukça zordur.

Gümrük Birliği Anlaşması kapsamında yapılan tarım tavizi anlaşması ile AB pazarına ihracatımızda bir artış gerçekleşmemiştir.

Sorunlar

Gümrük Birliği Anlaşması kapsamında AB tarafından yapılması öngörülen mali yardımlar çeşitli nedenlerle yapılmamıştır.

Ortak Tarım Politikası kapsamında yapısal düzeyde Tarım sektörümüzde büyük değişiklikler yapılması gerekmektedir.

Ülkemizin özel koşulları nedeniyle uygulanamayan et ve canlı hayvan tavizleri aradan geçen 8 yıl boyunca sorun olmaya devam etmiştir.

Öneriler

Tam üyelik ile birlikte AB tarafından yapılması öngörülen mali yardımların yapılması beklenmektedir.

Tarım sektörümüzde Ortak Tarım Politikasına uygun yapısal değişikliklerin bir an önce yapılması gerekmektedir.

Canlı hayvan ve et ticaretinin hayvancılık sektörümüze olumsuz etkileri yansımadan önce hayvancılık sektörü için kapsamlı bir destekleme politikasının uygulamaya konulması gerekmektedir.

2.3.5. Serbest Ticaret Anlaşmaları

Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) ülkelerin karşılıklı olarak pazarlara girişte birbirlerine tavizler verdikleri bir tercihli ticaret sistemidir. AB'nin benzer anlaşmalar yaptığı ülkelerle Türkiye'nin de yapacağını taahhüt ettiği ve ticaretin karşılıklı olarak geliştirilmesini sağlayacak, gümrük vergilerini karşılıklı olarak indirerek malların daha kolay dolaşımına imkan verecek anlaşmalardır. AB uyum sürecinde Türkiye'nin öncelikle Macaristan, Polonya, Çek ve Slovak Cumhuriyetleri, İsrail, Romanya, Bulgaristan, Estonya, Letonya ve Litvanya, Fas, Tunus ve Mısır ile tercihli anlaşmalar yapılması öngörülmüştür. Söz konusu bildirimde yer verilen anlaşmalara, daha sonra Malta ve Slovenya da ilave edilmiştir. Ülkemizin, müzakere ettiği Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) metinleri, ilgili AB anlaşmalarına paralel olarak hazırlanmaktadır.

İhracatçılarımızın başta çevre ve komşu ülke pazarlarına giriş imkanlarının artırılması, ihracatımızın Batı Avrupa pazarlarına bağımlılığının azaltılması, bölgesel dağılımında yeni açılımlar gerçekleştirilmesi, ihracatçılarımızın söz konusu pazarlarda AB ülkeleriyle eşit şartlarda rekabet edebilmesinin temini amaçlanmaktadır.

Akdeniz ülkeleri ile imzalanan/paraflanan söz konusu Anlaşmalar, ülkemizin gümrük birliğinden kaynaklanan yükümlülüklerinin ötesinde 27 Kasım 1995 tarihli Barselona Deklarasyonunun öngördüğü Akdeniz havzasında 2010 yılına kadar serbest ticaret alanının tesis edilmesi açısından da büyük önem taşımaktadır.

2.3.6. Dünya Ticaret Örgütü

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Tarım Anlaşması 1995 yılında yürürlüğe girmiş ve tarım ürünleri ticareti ile ticareti etkileyen destekleme tedbirleri için yeni kurallar uygulamaya koymuştur. Bu çerçevede üye ülkelerden; iç destekler, pazara giriş (ithalat) ve ihracat desteklerinde indirim taahhüdünde bulunmaları istenmiştir. Bu kapsamda ülkeler gerekli çalışmaları yaparak taahhüt listelerini oluşturmuşlardır.

Tarım Anlaşmasına göre ülkeler gelişmiş ülkeler (GÜ), gelişme yolundaki ülkeler (GYÜ) ve en az gelişmiş ülkeler olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Ancak anlaşma en az gelişmiş ülkeler için herhangi bir. taahhüt öngörmemiştir.

İç destekler üçe ayrılmıştır:

- İndirime tabi olanlar (kırmızı kutu destekleri)
- Kısıtlananlar (mavi kutu destekleri)
- İndirime tabi olmayanlar (yeşil kutu destekleri)

Kırmızı Kutu Desteklerin başında fiyat yoluyla yapılan destekler, girdi sübvansiyonları, fark ve telafi edici ödemeler gelmektedir. Ülkemizde et, süt ve yağlı tohumlara pirim ödemeleri bu kutuya girmektedir. GÜ'lerin 6 yılda % 20, GYÜ'lerin de 10 yılda % 13.3 oranında azaltması ve sonuçta toplam tarımsal üretim değeri itibariyle bu desteklerin, GÜ'ler için en fazla % 5, GYÜ'ler için de en fazla %10 (de minimis) olması kararlaştırılmıştır.

Mavi Kutu Destekleri, üretimi sınırlayan programlar kapsamındaki doğrudan ödemeler bu kutuda yer almaktadır. Bu tür ödemeler; baz üretim seviyesinin % 85 veya daha azı üzerinden üretim yapılıyorsa veya sabit sayıda canlı hayvan üzerinden yapılıyorsa iç destek indirim taahhüdü dışında tutulmuştur. Ülkemizde üretim fazlası olan iki üründe (fındık ve tütün) üretim planlaması ve kaliteyi arttırma amacıyla yapılan destekler ile çay'da budama tazminatı bu kutuya girmektedir.

Yeşil Kutu Destekleri indirim taahhüdünden muaf destekler olarak da adlandırılabilecek bu destekler, ticaret ve üretim üzerinde bozucu etkileri olmayan ya da çok az bozucu etkiye sahip destekleri kapsamaktadır. Ülkemizde Doğrudan Gelir Desteği ile hayvancılık destekleri bu kutuya girmektedir.

Pazara girişi kolaylaştırmak için anlaşma GÜ'lerin 6 yılda gümrük tarife oranlarını % 36 nispetinde, GYÜ'lerin ise 10 yılda % 24 oranında indirmelerini öngörmüştür.

İhracat Teşvikleri özellikle gelişmiş ülkelerin verdiği bu tip desteklerle ilgili düzenlemeler de yine bu ülkeler için önem arz etmektedir. 1986-1990 dönemi seviyeleri üzerinden, GÜ'lerin İhracat destek bütçelerini % 36, ürün miktarını % 21, GYÜ'lerin de bütçelerini % 24, ürün miktarını da % 14 azaltmaları hükme bağlanmıştır. Ancak uygulama döneminde AB ihracat

desteklerini ABD de ihracat kredileri ile gıda yardımlarını ticareti bozucu mahiyette kullanmaya devam ettirmişlerdir.

Sonuç olarak, Türkiye ithalatta ülke ekinde tespit edilen ve nispeten yüksek olan gümrük oranlarını 10 yılda % 24 azaltmış, iç destek toplamının toplam tarımsal üretim değerinin % 10'undan fazla olmaması nedeniyle bir indirim gerektirmemiş ve ihracatta ülke ekinde ifade edilmiş olan tarımsal ürünlere (44 ürün veya ürün grubu) bildirimde bulunulan miktarlarda ihracat desteği verebileceği halde değişen şartlar ve bütçe kısıtları nedeniyle yıllar itibariyle 14-18 arasında değişen sayıda ürüne ihracat desteği verebilmiştir.

Sorunlar

Türkiye değişen şartlar ve bütçe kısıtları nedeniyle yıllar itibariyle 44 ürüne ihracat desteği verebileceği halde ihracat desteklerini zamanında ve etkili kullanamamıştır.

GÜ'lerin iç ve ihracat destekleri nedeniyle bir çok üründe GYÜ'lerin gümrük tarifeleri yetersiz kalmaktadır.

GYÜ'lerin bir çok tarımsal üründe maliyetleri yüksek ve verimlilikleri düşük olduğundan GÜ'lerin verdiği iç destekler karşısında rekabet etme imkanı bulamamakta ve koruma oranlarının yüksek olmasını gerektirmektedir.Anlaşma GÜ'ler tarafından uygulanan destekleme programları nedeniyle bilhassa GYÜ'ler açısından, beklenen gelişmeleri sağlamamıştır.

Öneriler

Türkiye DTÖ'den elde ettiği tarım ürünlerine ihracat desteği verme hakkını etkin kullanmalıdır.

İthalatta tarifeleri nispeten yüksek olan fakat rekabetçi olamadığı kırmızı et, şeker vb ürünleri tarifelerin yetersizliği karşısında özel ürün statüsünde ve özel koruma mekanizmasıyla korumaya devam etmeli ve hassas ürünler için ayrıcalık sağlamalıdır.

Tarımsal ürünlerde iç destekleri artırarak gelişmiş ülkeler karşısında rekabet imkanına kavuşturmalıdır. Prim desteklerini mavi kutu kapsamına kaydıracak bir program üzerinde gerekli çalışmaları yapmalıdır.

Kıt kaynaklı, geçimlik üretim yapan çiftçiler için ayrı bir destekleme programı geliştirmelidir. Tarım işletmelerinin alt yapıları ile teknolojik düzeylerini geliştirmeli ve AR-GE'ye dayalı yeşil kutu desteklerini artırmalıdır.

DTÖ görüşmelerinde ülke görüşümüz olan "GÜ'lerin iç destekleri disiplin altına alınmalı ve bu ülkelere çeşitli adlar altında sınırsız destek verme imkanı tanınmamalıdır" yaklaşımı devam ettirilmelidir.

2.3.7. Tarım Ürünleri Dış Ticareti

Mevcut Durum

Topluluk pazarına girişte ülkemizin ihraç ürünlerinin muhatap olduğu koruma oranlarının diğer üçüncü ülkelere kıyasla elverişli olduğu açıktır. Ancak, yine de ihracatımızın arzu edilen potansiyeli yakalayamadığı da bir gerçektir.

Ülkemizin de taraf olduğu ve Anayasamızın 90. maddesi uyarınca kanun hükmünde olan Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Tarım Anlaşmasının 4 üncü maddesi gereği İthalat Rejimi Kararı uyarınca, gümrük vergisi ve/veya toplu konut fonu ödenmek kaydıyla izin alınmaksızın tarım ürünleri ithalatı serbest bulunmaktadır.

Tarım ürünleri ithalatında uygulanan koruma oranları tespit edilirken, uluslararası anlaşmalardan doğan yükümlülüklerimiz çerçevesinde, üretim-tüketim dengesi, ihracat-ithalat istatistikleri, uygulanan destekleme politikaları, iç ve dış piyasa fiyat oluşumları ile ilgili kurum ve kuruluşların görüşleri dikkate alınmakta, bu çerçevede değişen şartlara uygun olarak İthalat Rejimi Kararı'nda gerekli düzenlemeler yapılmaktadır. Bu düzenlemeler yapılırken, tarım sektörünün ülke ekonomisi içerisindeki yeri ve sosyal açıdan sahip olduğu hassasiyet göz önünde bulundurularak, her bir ürün ve ürün grubu ayrı ayrı değerlendirilmektedir.

Ülkemizde en fazla ihraç edilen tarım ürünlerinin 1998-2003 dönemindeki ihracat değerleri Çizelge 6.9'da sunulmuştur. Bu ürünlerin 2003 yılı ihracat değerinin toplam tarım ürünleri ihracat değeri içindeki payı yaklaşık % 80'dir. Aynı yılda ihracatta en fazla ağırlığı olan ürünler aşağıda verilmiştir:

- Kabuklu Meyveler,
- Kuru Baklagiller,
- Turunçgiller,
- Üzümler,
- Meyveler,
- Zeytinyağı ve Fraksiyonları,
- Ekmek, pasta, kek, bisküvi vs. ile boş ilaç kapsülü mühür güllacı vs.,
- Başka yerinde belirtilmeyen meyve ve yenilen diğer bitki parçaları konserveleri,
- Yaprak tütün ve tütün döküntüleri.

Ülkemizde en fazla ithal edilen tarım ürünlerinin 1998-2003 dönemindeki ithalat değerleri ise Tablo 6.10'da verilmiştir. Bu ürünlerin 2003 yılı ithalat değerinin toplam tarım ürünleri ithalat değeri içindeki payı yaklaşık % 87'dir. Aynı yılda ithalatta en fazla ağırlığı olan ürünler aşağıda sunulmuştur. Bunlar;

- Buğday,
- Mısır,
- Soya Fasulyesi,
- Ayçiçeği Tohumu,
- Palm Yağı ve Fraksiyonları,
- Kakao Dane ve Kırıkları,
- Tarifenin Başka Yerinde Yer Almayan Gıda Müstahzarları,
- Yaprak Tütün ve Tütün Döküntüleri.

Sorunlar

Ülke tanıtımı ve markalaşma yeterli düzeyde değildir.

Tarım ürünleri pazarlanması konusunda yeterli bilgi birikimi yoktur.

İhracatla ilgili devlet y ardımları hakkında ihracatçının bilgisi eksiktir.

Üretim ve muhafaza koşulları ile ambalajlama konusunda yetersizlikler görülmektedir.

Dünya üretim ve tüketim trendleri yeterince takip edilememektedir.

Bazı tarım ürünlerinde üretici ihracatçı arasında dikey entegrasyon sağlanamamaktadır.

Komşu ülkelerle ticaret geliştirilememiştir.

Tablo 9. En Fazla İhraç Edilen Tarım Ürünleri (Dolar)

GTİP	ÜRÜN ADI	1998	1999	2000	2001	2002	2003
0302	Balık (Taze/Soğutulmuş)	12.081.042	33.556.652	21.225.077	26.548.853	46.108.505	74.035.059
0504	Hayvan Bağırsak, Mesane ve Midesi (Taze/ Soğut/Donmuş)	41.982.405	40.583.791	36.759.063	26.812.527	35.877.665	46.492.278
0702	Domates (Taze/Soğutulmuş)	57.076.126	18.901.977	37.501.843	48.913.798	70.001.123	88.651.195
0709	Diğer Sebzeler (Taze/Soğutulmuş)	28.672.638	29.738.246	27.911.319	27.500.716	37.191.389	49.453.406
0710	Sebze (Buharda/Suda Kaynatılarak Piş.-Don.muş)	26.074.071	20.422.461	23.225.418	27.301.368	28.543.988	39.339.402
0713	Kuru Baklagiller (Kabuksuz) (Taneleri İkiye Ayrılmış)	197.035.360	133.865.061	100.885.474	193.526.162	116.459.079	**195.923.061**
0802	Diğer Kabuklu Meyvalar (Taze/Kurutulmuş) (Kabuğu Çıkarılmış/Soyulmuş)	607.891.199	462.156.919	379.408.055	518.241.777	419.097.217	**453.996.806**
0804	Hurma, İncir, Avokado Ve Guava Armudu, Mango, Mangost (Taze/Kurutulmuş)	77.868.002	77.310.592	68.730.397	73.452.276	81.446.335	89.933.927
0805	Turunçgiller (Taze/Kurutulmuş)	158.009.761	251.347.923	173.064.063	212.367.206	257.940.044	**258.921.711**
0806	Üzümler (Taze/Kurutulmuş)	234.668.576	228.267.845	225.725.998	195.880.360	192.029.392	**235.193.149**
0809	Kayısı, Kiraz, Şeftali, Erik Ve Çakal Eriği (Taze)	25.284.643	43.223.710	31.359.260	63.199.775	66.800.012	114.229.217
0813	Meyvalar (Kuru), Sert& Kabukluların Karışımları	127.677.755	133.096.251	116.579.373	94.073.247	124.962.829	**156.941.362**
1003	Arpa	117.232.770	21.205.158	20.108.099	16.188.682	58.909.883	41.163.630
1101	Buğday Unu/Mahlut Unu	90.338.387	40.374.422	64.681.031	30.887.112	47.607.578	111.462.397
1207	Yağlı Tohumlar Ve Meyvalar	23.157.234	27.139.898	17.809.412	24.721.328	22.449.208	39.198.964
1509	Zeytinyağı ve Fraksiyonları	74.450.361	166.136.512	29.124.766	132.648.303	46.541.557	**162.004.706**
1517	Margarin	114.477.146	80.501.833	58.398.772	54.296.096	60.225.822	93.664.585
1701	Kamış/Pancar Şekeri Ve Kimyaca Saf Sakkaroz(Katı)	76.266.534	105.588.482	129.191.847	221.719.351	36.032.219	47.514.189
1704	Kakao İçermeyen Şeker	135.299.904	91.431.821	92.777.044	99.830.850	99.095.265	121.775.911
1806	Çikolata Ve Kakao İçeren Diğer Gıda Müstahzarları	71.689.433	59.217.172	63.151.638	68.801.625	79.620.345	129.698.895
1905	Ekmek, pasta, kek, bisküvi vs. ile boş ilaç kapsülü mühür güllacı vs.	142.628.361	87.780.941	86.645.680	98.764.515	125.608.177	**180.440.582**
2001	Sebze, meyva, sert kabuklu meyva ve diğer bitki parçal	84.688.694	72.336.439	67.932.406	86.584.864	86.094.754	105.053.064
2002	Domatesler (sirke/asetik asitten başka şek.hazırlan.)	141.135.020	132.264.782	100.700.368	81.987.897	90.183.642	117.738.321
2005	Diğer sebzeler (sirke/asetik asitten başka usulde hazır.) konserve-dondurulmamış	41.936.432	36.931.506	33.117.994	51.456.495	54.360.079	79.517.621
2007	Reçel, jöle, marmelat, meyva püresi ve pastları	46.896.353	40.008.529	40.238.230	42.237.546	40.294.973	58.359.517
2008	Başka yerinde belirtilmeyen meyva ve yenilen diğer bitki parçaları konserveleri	239.944.098	217.150.374	199.286.156	217.407.806	206.977.196	**233.742.724**
2009	Meyva ve sebze suları (fermente edilmemiş,)	63.414.258	69.706.254	42.099.784	45.827.328	36.320.250	72.584.177
2102	Mayalar, cansız diğer tek hücreli mikroorganizmalar	88.394.212	71.607.680	81.488.859	77.941.201	91.933.860	94.317.330
2401	Yaprak tütün ve tütün döküntü.	521.473.431	478.624.027	368.362.939	354.314.631	285.629.797	**328.975.520**
2402	Tütün/tütün yerine geçen maddelerden purolar, sigarillolar ve sigaralar	55.738.720	67.997.410	96.315.410	72.684.610	89.976.360	74.922.206
	Değer ($)	3.723.482.926	3.338.474.668	2.833.805.775	3.286.118.305	3.034.318.543	3.895.244.912
	Toplam Tarımsal Ürün İhracat Değeri ($)	4.778.612.766	4.173.825.850	3.619.423.163	4.071.076.708	3.752.287.095	4.840.436.864

Tablo 10. En Fazla ithal edilen Tarım Ürünleri (Dolar)

GTİP	Ürün Adı	1998	1999	2000	2001	2002	2003
0303	Balıklar (Dondurulmuş)	33.856.989	25.252.025	31.343.132	8.675.634	14.367.409	26.114.297
0402	Süt Ve Krema (Konsantre Edilmiş, Tatlandırıcı Madde İçerenler)	14.453.004	14.211.631	12.093.544	5.683.252	8.733.361	20.660.425
0504	Hayvan Bağırsak, Mesane Ve Midesi (Taze/Soğuk/Donmuş)	12.377.657	11.607.986	17.105.663	11.500.694	22.172.834	26.378.803
0803	Muz (Taze/Kurutulmuş)	48.023.612	58.349.195	49.023.608	16.490.146	25.621.889	36.350.399
1001	Buğday Ve Mahlut	232.205.727	185.896.726	126.142.660	49.620.882	150.471.783	**276.927.865**
1005	Mısır	97.514.276	98.176.661	146.887.464	65.634.797	133.754.357	**276.182.392**
1006	Pirinç	96.455.757	97.605.506	108.215.413	57.682.971	86.299.716	122.785.603
1201	Soya Fasulyesi	78.466.478	74.464.525	82.938.975	67.386.583	139.613.537	**220.441.161**
1206	Ayçiçeği Tohumu	178.517.671	119.484.888	103.323.583	42.706.560	42.008.275	**151.006.326**
1207	Yağlı Tohumlar Ve Meyvalar	35.554.268	20.441.160	36.296.621	22.547.024	41.689.521	44.718.732
1209	Ekim Amacıyla Kullanılan Tohum, Meyva Ve Sporlar	43.353.413	39.337.698	36.205.191	25.407.428	36.632.909	47.036.627
1302	Bitkisel Özsu Ve Hülasalar; Pektik Maddeler, Pektinatlar, Pektatlar; Ağarağar	15.456.226	16.706.332	17.457.044	18.008.137	24.466.184	36.642.219
1502	Sığır, Koyun/Keçi Yağları	71.819.566	50.406.074	49.617.608	32.073.762	47.496.788	61.549.897
1507	Soya Yağı Ve Fraksiyonları (Kimyasal Olarak Değişmemiş)	101.246.793	86.101.133	61.244.044	56.213.052	71.738.274	72.670.193
1511	Palm Yağı Ve Fraksiyonları (Kimyasal Olarak Değişmemiş)	109.294.890	81.643.063	74.755.385	80.555.161	103.050.561	**157.664.052**
1512	Ayçiçeği, Aspir/Pamuk Tohumu Yağları (Kimyasal Olarak Değiştirilmemiş)	109.029.357	75.383.831	44.552.606	63.077.163	52.115.374	54.047.339
1513	Hindistan Cevizi, Palm Çekirdeği/Babassu Yağları (Kimyasal Olarak Değiştirilmemiş)	35.865.796	41.589.750	41.606.489	23.424.134	33.472.702	41.765.814
1515	Diğer Bitkisel Sabit Katı Ve Sıvı Yağlar (Kimyasal Olarak Değiştirilmemiş)	52.685.077	57.410.442	49.300.356	40.630.155	65.724.507	75.232.049
1702	Diğer Şekerler (Kimyaca Saf Laktoz/ Maltoz/Glikoz/ Fruktoz) - Katı, Suni Bal	4.016.948	4.862.259	4.168.955	5.738.551	8.185.263	21.384.247
1801	Kakao Dane Ve Kırıkları (Ham/Kavrulmuş, Bütün/ Kırık)	41.244.372	46.518.236	36.070.529	48.608.787	72.744.900	**148.020.470**
1805	Kakao Tozu (İlave Şeker/ Diğer Tatlandırıcı İçermeyen)	5.771.696	5.501.617	6.039.518	5.133.428	10.983.403	20.023.620
1806	Çikolata Ve Kakao İçeren Diğer Gıda Müstahzarları	18.288.669	14.960.163	19.359.864	17.230.203	20.274.082	24.060.282
1901	Malt Hülasası; Un, Nişasta Ve Malt Esaslı Müstahzarlar	19.279.858	17.839.135	16.144.114	18.356.256	16.843.629	28.484.323
2101	Kahve, Çay Ve Paraguay Çayı Hülasası, Esans, Konsantreleri Ve Müstahzarları	23.120.085	27.954.961	26.694.799	23.802.103	25.887.594	31.406.283
2106	Tarifenin Başka Yerinde Yer Almayan Gıda Müstahzarları	57.604.993	57.024.122	72.132.718	66.856.831	96.683.156	**111.909.070**
2302	Hububat Ve Baklagillerin Kepek, Kavuz Ve Diğer Kal.	7.425.541	7.312.475	14.660.830	3.041.479	13.565.495	29.883.792
2304	Soya Fasulyesi Yağı Üretiminden Arta Kalan Küspe Ve Katı Atıklar	88.043.260	95.234.689	115.563.510	84.251.329	78.912.693	95.384.955
2309	Hayvan Gıdası Olarak Kullanılan Müstahzarlar	23.720.834	30.229.681	26.576.503	23.935.249	31.817.345	38.715.723
2401	Yaprak Tütün Ve Tütün Döküntüleri	**255.497.711**	247.591.442	308.183.499	243.369.255	162.086.598	**176.911.347**
2403	Homonize Edilmiş Tütün Ve Tütün Yerine Geçen Madde Hülasaları	51.476.068	45.739.349	42.502.214	39.803.828	45.745.149	57.955.576
	Değer ($)	**1.961.666.592**	**1.754.836.755**	**1.776.206.439**	**1.267.444.834**	**1.683.159.288**	**2.532.313.881**
	Toplam Tarımsal Ürün İthalat Değeri ($)	**2.412.175.032**	**2.124.907.574**	**2.219.546.468**	**1.553.297.950**	**2.007.486.779**	**2.900.660.412**

Kaynak: DTM 2004

AB'nce et ve süt ürünleri üretiminde aranan sağlık, kalite, hijyen koşulları ve standardları hayvancılık işletmelerimizce karşılanamamaktadır. Özellikle geleneksel ihraç ürünlerimizden olan kuru meyvelerde (fındık, kuru incir, antep fıstığı) zaman zaman aflatoksin sorunu karşımıza çıkmaktadır. Yaş meyve ve sebze ihracatında pestisit kalıntıları (yeşil biberde methamidophos) ihracatımızı olumsuz yönde etkilemektedir.

Bazı tarım ürünlerine ilişkin Dünya Ticaret Örgütü tarife taahhüdü seviyelerinin yetersiz ve taahhütlerimizin ad valorem (değer üzerinden) olması nedeniyle, zaman zaman gerek dünya fiyatlarında gerekse döviz kurlarında yaşanan düşüşler sonucunda, söz konusu gümrük vergileri tarım ürünlerinin dış rekabete karşı korunmasında yetersiz kalmaktadır. Bu sorun, özellikle çeltik, pirinç, yağlı tohumlar ve bitkisel yağlar ile şekerde yaşanmakla birlikte, canlı hayvan ve et ithalatında Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nca sürdürülen kontrol belgesi düzenlenmemesi uygulamasına son verilerek ithalatın açılması durumunda anılan ürünlerin ithalatında da ortaya çıkabilecektir.

Ülkemiz tarımsal üretim deseni incelendiğinde, üretimin daha çok bitkisel ürünlerde yoğunlaşmasına rağmen yağlı tohumlar, pamuk ve virjinya-burley tipi tütün gibi endüstriyel ürünler ile yem ve nişasta sanayinin hammaddesi niteliğindeki mısır ve temel gıda maddesi olan pi-rinçte arz açığımız bulunduğu, katma değeri bitkisel üretime göre daha yüksek olan hayvancılık sektöründe sağlanan gelişmelerin istenen seviyeye ulaşmadığı anlaşılmaktadır. Keza, tarım ürünleri ithalatı incelendiğinde de, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nca kontrol belgesi düzenlenmemesi nedeniyle canlı hayvan ve et ithalatı yapılamaz iken, süttozu, peynir ve tereyağı gibi hayvansal ürünler ile mısır, pirinç, yağlı tohumlar, bitkisel ham yağlar, küspeler ile virjinya-burley tipi tütünlerde yüksek miktar ve değerlerde ithalat gerçekleştirildiği görülmektedir.

Yerli üretiminde sorun yaşanan ve yüksek miktarda ithalata konu olan söz konusu ürünlerde, sadece "Doğrudan Gelir Desteği" uygulaması ile üretimde arzulanan gelişmelerin sağlanmasının olası görülmemektedir.

Bu bağlamda, prim uygulamasına tahsis edilen kaynağın artırılması, pamuk ile soya, kolza ve ayçiçeği tohumunda uygulanan prim miktarlarının yeterli seviyede tespit edilmesi ve ekim sezonundan önce üreticilerin bu ürünlerde prim verileceği hususunda bilgilendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Diğer taraftan, mısır ve diğer yem bitkileri üretimi teşvik edilerek yem sanayinin hammadde girdileri ucuzlatılmalı ve hayvancılık sektörünün içinde bulunduğu krizden çıkması kolaylaştırılmalıdır. Bu ürünlerde uygulanacak teşviklere bağlı olarak üretimde sağlanacak artış, ithalatın azalması yönünde etki yaratacak ve tarım ürünleri açısından dış ticaret dengemizi olumlu yönde etkileyecektir.

Öneriler

Laboratuarlarımızın ivedilikle akredite edilmesi için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

Pestisit kalıntı kontrol ve denetim planları AB'nin istediği düzeye getirilmelidir.

Özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerin devlet yardımlarından daha fazla yararlanabilmeleri için, ihracatla ilgili devlet yardımları hakkında bilgilendirme çalışmalarının artırılarak devam ettirilmesi önem arz etmektedir.

Tarım ve gıda ürünleri için depo koşulları büyük öneme sahiptir. Ayrıca, depolar giderek yüksek teknoloji gerektiren bir yapıya bürünmektedir. Bu nedenle, her üretici ve ihracatçının bu tür yatırım yapması mümkün olmadığından, modern depo girişimciliğinin özendirilmesi yararlı olacaktır.

Son yıllarda özellikle sanayileşmiş ülkelerde aşırı kilo sorunu olan tüketici sayısında bir artış gözlenmektedir. Diğer yandan, gittikçe yaşlanan nüfusun sağlık sorunları da bu ülkelerin

sağlık bütçelerine ek yük getirmeye başlamıştır. Bu problemlerin çözümüne yardımcı olmak üzere, dünya gıda üretim ve tüketim trendleri takip edilmeli ve özellikle zeytinyağı ve sebzeye dayalı Akdeniz tipi gıda tüketiminin önemi vurgulanmalıdır.

Yıllar itibariyle incelendiğinde, tarımsal ürün ihracatımızın ağırlıklı olarak meyve sebze ve işlenmiş tarım ürünlerinden oluştuğu görülmektedir. Ancak, ülkemizde dış pazarların talep ettiği şekilde tarımsal ürün üretilmesi konusunda sıkıntılar bulunmaktadır. Dış pazarlarda talep edilen çeşit ve türlerin tespitini müteakip, ilgili kurumlar tarafından bu türlerin fide veya tohum halinde yetiştirilmesi sağlanarak, üreticiye satışının danışmanlık hizmetleri ile birlikte sağlanması yönünde çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Dış pazar taleplerine uygun üretim yapılabilmesi için üretici-ihracatçı arasında sözleşmeli üretimi de içine alan bir iletişim ve entegrasyon sağlanmalıdır. Ancak teşvik edebilmek ve yönlendirebilmek amacıyla ihracat desteklerinden üreticiye bir destekleme yapılmalıdır.

Komşu ülkelerle ticaret geliştirilmeli ve ticareti engelleyen sorunlar yapılacak anlaşmalarla ortadan kaldırılmalıdır. Söz konusu ülkelere tarım ve gıda ürünü pazarlanabilmesi için yerel özellikler ve kalite standartlarına da dikkat edilmelidir.

Tarımsal ürün dış ticaretini günübirlik izlemek, süratle politika geliştirmek ve uygulamaya koyabilmek açısından Dış Ticaret Müsteşarlığı ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı arasında bir veri ağı oluşturulmalıdır.

Tarım ürünleri dış ticareti ile ilgili yapılacak anlaşmalarda (Sınır Ticareti, Serbest Ticaret Anlaşmaları, Gümrük Birliği ve DTÖ vb) Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ile DTM arasındaki yakın işbirliği geliştirilerek devam ettirilmelidir.

Tarım Ürünlerine verilecek İhracat iadelerinde Tarım Bakanlığının görüşü esas alınmalıdır.

3. İLERİYE YÖNELİK HEDEF VE SRATEJİLER

Üreticiyi desteklemek, üretimi geliştirmek, ithalatı daraltıp, ihracatı artırmak için Türk tarım ekonomisinin içinde bulunduğu durum AB, IMF, Dünya Bankası ve DTÖ ile olan anlaşma ve ilişkiler de göz önünde bulundurularak hızla yeni politika ve stratejiler geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Bu kapsamda önerilen kısa, orta ve uzun vadeli stratejiler aşağıda sunulmuştur :

3.1. Kısa Vadede Hedef ve Stratejiler

1. Tarımın ekonomik bir sektör olduğu gerçeği göz önünde bulundurularak, köylü-çiftçi ayrımı yapılmalı, desteklemelerde ekonomiklik temel kriter olarak alınmalıdır.
2. Tarımsal yapıya ve üretime yönelik istatistikler sağlıklı olarak oluşturulmalıdır.
3. Organik üretim için uygun tarım alanları belirlenmelidir.
4. Devletin piyasa düzenleyici niteliği taşıyan TMO ve benzeri kurum ve kuruluşları, müdahale kurumu haline getirilmeli ve piyasadaki etkinliği artırılmalıdır.
5. Tarımsal üretimde kullanılan girdiler, enerji fiyatları da dahil rakip ülkelerle rekabet edebilecek düzeye getirilmelidir.
6. Tabii afetlerden zarar gören çiftçi zararlarının telafisi için "Tarım Sigortaları Kanunu" bir an önce çıkartılarak yürürlüğe konulmalıdır.
7. Modern Biyoteknoloji kullanılarak geliştirilen ürünlerin güvenli ve faydalı kullanımının sağlanması için gerekli tedbirler alınmalı, bu ürünlerin risk değerlendirmesi ve yöneti-

mini tek elden yapacak sistemin ve yasal alt yapısının kurulması en kısa sürede sağlanmalıdır.

8. Meyve, sebze ve kesme çiçek üretimi için teşvikler verilmeli; Sertifikalı tohum, fidan ve kaliteli fide kullanımı teşvik edilmelidir.

9. Büyükbaş hayvancılığın desteklenmesi amacıyla çıkartılan 2000/467 sayılı Hayvancılığı Destekleme Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı küçükbaş hayvancılık ve manda üretimini de içine alacak şekilde genişletilmelidir.

10. Hayvan hastalıkları ile mücadelede etkin bir politika izlenmeli, kaçak hayvan girişi önlenmeli, hayvan kimlik sistemi kısa sürede tamamlanmalıdır. Ayrıca hayvansal ürünlerin tüketimi sektörle ilgili kuruluşları desteği ile oluşturulacak kampanyalarla arttırılmaya çalışılmalıdır.

11. Beyaz et sektöründe kalıntı izleme programları daha sık ve yaygın denetimler ile takip edilmeli ve sonuçlar kamu oyuna periyodik olarak duyurulmalıdır.

12. Piliç eti ve hindi eti üretiminde kullanılan civciv ihtiyacının tamamının ülkemizden karşılanması için, üstün performanslı hibrit ırkların Ana Damızlık İşletmelerinin kurulması teşvik edilmeli ve özendirilmelidir.

13. AB'ye beyaz et ihracatının yapılabilmesi için Bakanlığımız, görüşmeleri hızlandırılarak üçüncü ülkeler listesine girilmesini sağlamalıdır.

14. Örtü altı bitki yetiştiriciliğinde, çevre dostu üretim tekniklerine yer verilmeli, bu meyanda bitki gelişimini düzenleyiciler yerine yerine Bambus arısı kullanımı arttırılmalıdır.

15. Su ürünleri sektöründe, ülkemiz ve dünyadaki tüketim eğilimleri dikkate alınarak ürün çeşitlendirmesine gidilmeli, üretim teşvik edilmeli, işleme sanayi geliştirilmeli, soğuk zincirin kurulması için destek sağlanmalı, piyasaya ilişkin istatistiksel bilgi sistemi ve müdahale sistemi oluşturulmalıdır.

16. Ürün tanıtım ve markalaşma çalışmaları yeterli olmayıp, uluslar arası pazarlarda kaliteli ürün imajı yaratacak tescil edilmiş markalı ürün ihracatı henüz tam olarak gerçekleşmemektedir. Tekstilde başlatılan "TURQUALITY" benzeri bir markalaşma hamlesi tarımsal ürünlerde de devreye alınmalıdır.

17. Ürünlerin muhafaza koşulları ile ambalajlama konusunda bazı yetersizlikler bulunmaktadır. Bu nedenlerle raf ömrü sınırlı olan ürünlerin pazara sunumunda sorunlar yaşanmaktadır. Bu nedenle, nitelikli paketleme evlerinde asgari uygulanması gereken kurallar saptanmalı, işletmelerin AB standartlarına uyumlu hale getirilmesi ve problemlerinin azaltılması için, örgütlenmeleri özendirilmelidir.

18. Sektöre dinamizm kazandırması bakımından, üretici-ihracatçı modeli öne çıkartılmalı, bu tür işletmelerin, EUREPGAP protokolü, ISO ve HACCP gibi belgeleri alabilmeleri için yapacakları ek yatırımlarda finansman desteği sağlanmalıdır.

19. İhracatta TIR geçiş belgeleri ve çıkış beyannamelerinde zorluklar yaşanmaktadır. Bu sorunların Ulaştırma, Tarım ve Köyişleri Bakanlıkları ile Gümrük Müsteşarlığı arasında bir eşgüdüm içerisinde çözümlenmelidir.

20. Tarımsal Kalkınma ve Tarım Satış Kooperatifleri ve birlikler toptancı hallerinde yeterince yer alamamaktadır. Bu kuruluşlara hallerde kontenjan tanınmalıdır.

21. Toptancı Hallerde kalıntı analiz laboratuarı kurulması, denetim, mal tespit ve istatistik birimlerine işlerlik kazandırılmalıdır.

22. Sözleşmeli üretim konusunda eğitim çalışmalarına hız verilmeli, tüketici talebi ve pazar koşullarına uygun kalitede üretim için üretici örgütlerinin ve tarım ürün işleyen sanayicilerin sözleşmeli üretimden yararlanması teşvik edilmelidir.

23. Sınır ticareti yeniden düzenlenmeli ve Acil Eylem Planı kapsamında tedbir olarak yer almalı, tarım ürünlerinin tekrar sınır ticareti kapsamına dahil edilmesi taleplerine olumsuz yanıt verilmeli, her halükarda kapsam dışında tutulması sağlanmalıdır.

24. Özellikle dış satıma hazırlanan ürünlerde kalıntı analizlerini hızla yapabilecek önemli ihracat bölgelerinde laboratuarlarının yapılanması sayıları artırılmalı ve akreditasyon çalışmaları hızlandırılmalıdır.

25. Lisanslı depoculuk yasası bir an önce çıkartılmalı ve lisanslı depoculuk yapacak kuruluşlara teşvik ve destekler sağlanmalıdır. Bu kapsamda, TMO, Tarım Satış ve Tarım Kredi Kooperatifleri Birliklerinin lisanslı depoculuk yapacak şekilde yasal dayanağa kavuşturulması sağlanmalıdır. Lisanslı depoculuk kapsamında, ürün senedi yanında elektronik ürün senedi uygulamasına da geçilerek Banka ve Borsalarda işlem görmesi sağlanmalıdır.

26. Üretici Birlikleri kanunun süratle uygulamaya geçirilmesi ve ortaklarının bir an önce dinamik bir yapıya kavuşması için birliklerin kuruluşlarının teşvik edilmesi ve üretici birliklerine pazarlama ve satış yetkisi ilgili mevzuatlarla verilmelidir.

27. Çeltikte prim sistemine geçilmelidir.

28. Türkiye DTÖ'den elde ettiği tarım ürünlerine ihracat desteği verme hakkını etkin kullanmalıdır.

29. İthalatta tarifeleri nispeten yüksek olan fakat rekabetçi olamadığı kırmızı et, şeker vb ürünleri tarifelerin yetersizliği karşısında özel ürün statüsünde ve özel koruma mekanizmasıyla korumaya devam etmeli ve hassas ürünler için ayrıcalık sağlamalıdır.

30. Tarım işletmelerinin alt yapıları ile teknolojik düzeylerini geliştirmeli ve AR-GE'ye dayalı yeşil kutu desteklerini artırmalıdır.

31. Tarım ürünleri ihracatına yönelik Eximbank kredilerinin kullanımı kolaylaştırılmalıdır.

32. Dahilde işleme rejiminde Tarım Bakanlığının görüşüne mutlaka uyulmalıdır.

33. Tarım sektörümüzde Ortak Tarım Politikasına uygun yapısal değişikliklerin bir an önce yapılması gerekmektedir.

34. DTÖ'deki gelişmelere paralel olarak tarım ürünleri için bir mavi kutu destekleme programı hazırlanmalıdır.

35. Kıt kaynaklı, geçimlik üretim yapan çiftçiler için ayrı bir destekleme programı geliştirmelidir.

3.2. Orta Vadede Hedef Ve Stratejiler

1. İşletme büyüklükleri artırılmalı, bunun için arazi toplulaştırılması, kooperatifleşme-birlik oluşturma, şirketleşme ve bu faaliyetleri özendirici teşviklere ağırlık verilmelidir.

2. Toprak özelliklerine göre ürün seçimi ve ekimi sağlanmalıdır.

3. Tohumluk üretimi sadece belli alanlarda değil, başka alanlarda da yaygınlaştırılmalıdır.

4. Yaş meyve ve sebzede üretim ve iç pazarda standartlar, ambalajlama, etiket bilgileri, EUREPGAP protokol uygulamaları ihtiyari değil zorunlu olmalıdır.

5. Yaş meyve ve sebzede tüketicinin korunması ve ürüne güvenin sağlanması için EUREPGAP sertifikası uygulanmasına ihtiyaç vardır. Bu tür ürünlerde izlenebilirliğin sağlanması için zincir içerisinde yer alan aktörlerin müteselsil sorumluluk taşımaları gereklidir. Mevcut hal yasası ile çelişen bu hususun çözümü için Hal yasasında değişiklik yapılmasına ihtiyaç vardır.
6. Tarım ürünleri ihtisas borsalarının kurulması hızla gerçekleştirilmeli ve üreticiye benimsetilmelidir.

3.3. Uzun Vadede Hedef Ve Stratejiler

1. Uzun vadede miras hukukundan kaynaklanan tarım arazilerinin parçalanmasının önüne geçilmelidir.
2. Organik tarımın, toplam tarımsal üretim içinde %5'lik bir paya ulaşması için gerekli teşvikler ve destekler yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

Acar, S.,1997. Pamuk Futures Piyasasının Tekstil Sektörüne Etkileri Üzerine Araştırma, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi: 1997, İzmir.

Agra Europe,2000. http://www. static.highbeam.com/a/agraeurope

Anonim, 2003.Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuğu ve Ürün Senedi Sistemi,ACDI/VOCA-Vak-Bir A.Ş.,Ankara.

Avrupa Birliği Konsey ve Komisyon Tüzükleri (EEC No:1766/92, 824/2000, 1253/99, 2131/93, 2273/93)

Demirel,İ.,2002. Hukuk Elektronik Yaşam ve Ticaretin Hizmetinde veya Siber uzayda Hukukun Yükselişi. http://www. dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/ekim2002

DİE,2004. Ankara.

DPT,2001. Su Ürünleri ve Su Ürünleri Sanayi Özel İhtisas Raporu. DPT Yayını,Ankara.

DTM,2004. Dış Ticaret Müsteşarlığı Kayıtları, Ankara.

http://www.dtm.gov.tr, http://www.fao.org, http://www.igeme.org.tr, http://www.e-ticaret.gov.tr

http://www.vob.org.tr

Güneş,T.1996. Tarımsal Pazarlama.A.Ü.Z.F.Yayın No:1467 Ders Kitabı:435,s:339, Ankara.

İzmir Ticaret Borsası,1991.Ticaret Borsaları ve İzmir Ticaret Borsası, İzmir.

İzmir Ticaret Borsası,1999. Tarımsal Ürünlerin Pazarlanması ve Ticaret Borsaları, İzmir.

İzmir Ticaret Borsası,1999. İzmir Ticaret Borsası'nın Tarım Sektörünün Sorunlarının Çözümüne Yönelik Önerileri Raporu,İzmir.

Kaya,H.G.,2002. Türk tarım Sektöründe E-Ticaret Fırsatları ve Potansiyel Sorunlar. TKB APK Pazarlama ve Dış Ticaret Daire Bşk.,Ankara.

Mızrak,G.,2003. Ürün Piyasalarını Geliştirme Projesi: Ticari Kuruluşların Geliştirilmesi ve Piyasa Gözetim Kapasitesinin Arttırılması: Pilot Proje, ACDI/VOCA-Vak-Bir A.Ş.,Ankara.

Özçelik,A.,Turan,A.ve Tanrıvermiş,H.,1999. Türkiye'de Tarımın Pazara Entegrasyonunda Sözleşmeli Tarım ve Bu Modelin Sürdürülebilir Kaynak Kullanımı İle Üretici Geliri Üzerine Etkileri.TEAE,s:156, Ankara.

Öztuna Cox, B.,2002.Avrupa Birliği Hukukunda Elektronik Ticaret ve Türkiye'deki Gelişmeler. Pusula Yayıncılık ve İletişim Ltd.,s:132, İstanbul.

T.C.Resmi Gazete,2004. 2004-2005 Dönemi Hububat Ürünü Alımı ve Satımı Hakkında Karar.Resmi Gazete: 5 Haziran 2004,Ankara.

TKB,1996. Türk Su Ürünlerinin Mevcut İç ve Dış Pazarları İle Gelecekteki Pazar Olanakları Üzerine Bir Çalışma. TKB TÜGEM, Cilt:1-2, Ankara.

TKB,2004a. 2001-2002 Su Ürünleri Ekonomisi, Üretim, Miktar ve Değer Değişimleri, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Yayını, Ankara.

TKB, 2004b. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı 1994-2004 Kayıtları , Ankara.

TKB,2004c. Sınır Ticareti Bilgi Notu.Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Pazarlama ve Dış Ticaret Dairesi, 28.07.2004, Ankara.

TKB,2004d. I. Hayvancılık Kongresi Sonuç Raporu 3-5 Kasım 1998, TKB yayını, Ankara.

TMMOB,2003.AB Genişleme Sürecinde Türkiye "Tarımsal ve Kırsal Kalkınma Politikaları".TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yayınları, Ankara.

TMO,2004.2004-2005 Alım Dönemi Hububat Alım Şartları Baremleri ve Depolama işleri Genel Yazısı, Ankara.

TMO,1984.TMO Ana Statüsü.Resmi Gazete:11 Aralık 1984,Ankara.

TÜSEMKOM,2004. TÜSEMKOM Kayıtları,Ankara.

Yıldırım,Ş.,2001. Avrupa Birliği ve Türkiye'de Tarımsal Yapı ve Verimlilik (Tam Üyelik Açısından Bir Değerlendirme). MPM Yay. No:659,s:131,Ankara.

YÜCER,A.A.,YALÇIN,M.,2004. Dünya Ticaret Örgütü 31 Ağustos 2004 Tarihli Mutabakat Metninin Türk tarım Ürünlerine Etkileri Raporu. TKB, APK Kurul Başkanlığı. Ankara.

Üretim ve Pazarlama Politikaları Komisyonu Üyeleri

870	UNVANI	AD SOYAD	KURUMU	BİRİMİ
1		A.MUSA UZUN	ULUDAĞ İHRACATCI BİRLİKLERİ	
2		AHMET TİRYAKİOĞLU	ÖZTİRYAKİ GIDA SAN.LTD.ŞTİ.	
3		AZİZ ORAL	TÜSEMKOM	
4		CEMİL ÖZTÜRK (RAPORTÖR)	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIMSAL ÜRETİM VE GELİŞTİRME GEN. MÜD.
5		CİHAT ÖZTÜRK	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIMSAL ARAŞTIRMALAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
6		ENGİN ERZURUMLU	TÜRKİYE MAKARNA SANAYİCİLERİ DERNEĞİ	
7		HARUN PALABIYIK	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TEŞKİLATLANMA VE DESTEKLEME GEN. MÜD.
8		KEMAL KAÇMAZ	AKDENİZ İHRACATCI BİRLİKLERİ	
9		M.SERDAR SARIGÜL	TÜRKİYE MAKARNA SANAYİCİLERİ DERNEĞİ	
10		MEHMET ALİ IŞIK	IŞIK TARIM ÜRÜNLERİ A.Ş.	
11		MEHMET KARA	KONYA TİCARET BORSASI	
12		MEHMET REİS	REİS GIDA	
13		MEHMET SEDAT GÜNGÖR	T.DAMIZLIK SIĞIR YETİŞ. MERKEZ BİRLİĞİ	YÖN.KUR.BAŞK.
14		MELEHAT SEVİM	TESK	
15	DOÇ.DR.	MEVHİBE ALBAYRAK (KOM.BŞK.YARD.)	ANKARA ÜNİVERSİTESİ	ZİRAAT FAKÜLTESİ
16		MURAT ALTIN	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TOPRAK MAHSÜLLERİ OFİSİ GEN. MÜD.
17		MUSTAFA YARDIMCI	EDİRNE TİCARET BORSASI	
18		N.VERDA ECİM	DIŞ TİCARET MÜSTEŞARLIĞI	İHRACAT GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
19		NAİL ÇALIM	TÜRKİYE ODALAR VE BORSALAR BİRLİĞİ	TARIM SEKTÖR KURULU ÜYESİ
20		NEBİ ÇELİK	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TOPRAK MAHSÜLLERİ OFİSİ GEN. MÜD.
21		ORHAN YÜKSEL	TARIM KREDİ KOOP.MERKZ.BİRLİĞİ GN.MÜD	
22	PROF.DR	RAHMİ TÜRK (KOMİSYON BAŞKANI)	ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ	ZİRAAT FAKÜLTESİ
23		SAVAŞ TİTİZ	ANTALYA TARIM A.Ş.	
24		ŞÜKRÜ KALELİ	BESD-BİR	
25		TAHİR OKUTAN	TARIM KREDİ KOOP. MERKEZ BİRLİĞİ	
26		TUNCAY KURAL	MARMARA BİRLİK	
27		UFUK KARAMAN	TÜRKİYE ODALAR VE BORSALAR BİRLİĞİ	TARIM SEKTÖR KURULU ÜYESİ
28	DR.	VEHBİ ESER (RAPORTÖR)	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIMSAL ARAŞTIRMALAR GEN. MÜD.
29		YAHYA ÖZTÜRK	İSTANBUL B.ŞEHİR BELEDİYE HALLER MÜD.	
30		YAHYA TOPLU	POLATLI TİCARET BORSASI	
31		YAKUP SARI	ANKARA TOPLANCI HALİ MÜDÜRLÜĞÜ	
32		YÜKSEL TAVŞAN	TÜSEMKOM	
33		KAMİL BAYRAM	TARIM VE KÖY İŞLERİ BAKANLIĞI	TOPRAK MAHSULLERİ OFİSİ GEN. MÜD.
34		TUNCAY SÖNMEZ	SANAYİ VE TİCARET BAKANLIĞI	
35		SİNEM AÇAR	İZMİR TİCARET BORSASI	
36		CEYLAN YAĞLIKARA	POLATLI TİCARET BORSASI	
37		HULUSİ TANMAN	EGE ÇİFTÇİLER BİRLİĞİ	
38		MEHMET TAŞÇI	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TEŞKİLATLANMA VE DESTEKLEME GEN.MÜD.
39		CAFER EROĞLU	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TEŞKİLATLANMA VE DESTEKLEME GEN.MÜD.
40		MURAT GÜNAY	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TEŞKİLATLANMA VE DESTEKLEME GEN.MÜD.
41		AYFER BİNİCİ	ORTA ANADOLU İHRACATÇILAR BİRLİĞİ	
42		ÖMER ÇELİK	GAZİANTEP TİCARET BORSASI	
43		İSMAİL KÜSMENOĞLU	SAMEKS TARIM ÜRÜNLERİ VE DIŞ TİCARET LTD.ŞTİ.	
44		LÜTFİ ÖZDEMİR	GAZİANTEP TİCARET BORSASI	

II. TARIM ŞURASI

VII. KOMİSYON

TARIMSAL GİRDİ VE DESTEKLEMELER

TARIMSAL GİRDİ VE DESTEKLEMELER

TARIMSAL DESTEKLEMELER

1. GİRİŞ

Küreselleşen dünyada piyasa ekonomisi, kabul gören ve yaygınlaşan bir sistem olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sistemde, hükümetlerin rolü daralmakta ve sadece düzenleyici ve denetleyici olarak belirlenmektedir. Ancak, piyasa ekonomisinin çözemediği konularda hükümetler, düzenleyicilik rolünü kullanarak müdahaleci olmaktadır. Ayrıca, tarım sektörünün kendine has özelliklerinden dolayı diğer sektörlere göre dezavantajlı olduğu belirtilerek, özellikle gelişmiş ülkeler başta olmak üzere, her ülkede bu sektöre destek anlamında müdahale edilmektedir.

Tarımsal üretimin doğaya bağımlı olması yanında tarımsal ürünlerin arz ve talebinin az esnek olması, tarım sektöründe risk ve belirsizliği artırmaktadır. Ayrıca, tarımsal üretim faaliyeti biyolojik güce bağlı olarak yapıldığından zaman almakta ve bu da sermaye dönüşüm hızını azaltmaktadır. Tarımın bu özellikleri diğer sektörlere göre kullanılan birim kaynak başına getiriyi düşürmektedir. Bunlara ilave olarak tarım, toplumun beslenmesi açısından stratejik öneme sahiptir.

Hükümetler, tarımsal destekleme politikalarını belirlerken üyesi olunan uluslararası organizasyonların yaptığı anlaşmaları, önerileri ve hatta yaptırımları da dikkate almak durumunda kalmaktadırlar. Örneğin Türkiye, politikalarını belirlerken, üyesi olduğu ve birtakım taahhütler altına girdiği Dünya Bankası (IBRD), Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ve Avrupa Birliği (AB) gibi uluslararası oluşumların politikaları çerçevesinde faaliyetlerini yürütmek zorunda kalmaktadır.

Nitekim, 2000'li yıllara kadar uygulanan tarım politikaları, ağırlıklı olarak iç dinamiklerin etkisiyle yürürlüğe girmiştir. Temelde girdi sübvansiyonu ve fiyat desteği şeklinde olan bu destekleme politikalarının hem istenen düzeyde tarım sektörünü başarıya götürememesi hem de bütçeye ağır yükler getirmesi, uluslararası kuruluşların da desteği ile yeni destekleme politikalarına ve özellikle DGD'ye geçişi sağlamıştır. Bu değişimde, Tarım Reformu Uygulama Projesi (Agriculture Reform Implementation Project, ARIP) temel rolü oynamaktadır.

Avrupa Birliğine tam üyelik çabalarının yoğunlaştığı bu dönemde, gerek Türkiye'deki istihdamın büyük bir kısmını oluşturan tarım sektörünün önemini koruması, gerekse AB'ye uyum açısından AB'nin en önemli politikası olan ve Birlik bütçesinin yaklaşık yarısını kullanan Ortak Tarım Politikasına (OTP) uyumun öncelikli olması, Türkiye'deki tarımsal destekleme politikalarının bu çerçevede yeniden yapılandırılmasını zorunlu kılmaktadır.

Türkiye'de 2000'li yıllara kadar uygulanmış tarımsal destekleme politikaları, destekleme alımları, girdi, ürün ve kredi sübvansiyonları ve tarım kesimine yönelik diğer sübvansiyonlardır. Fiyat desteği kapsamına alınan bitkisel ürün sayısı, 1970'li yıllarda 20 civarında iken, 1980'li yıllarda piyasa ekonomisi politikalarının etkisiyle giderek 10'a düşmüş, fakat 90'lı yıllarda tekrar 20'nin üzerine çıkmıştır (Yavuz, 2001). Girdi sübvansiyonları gübre, tohumluk, yem, tarımsal ilaç, sulama, damızlık hayvan ve suni tohumlama sürekli olmasa da uygulanmıştır. Ürün bazında verilen süt ve et teşvik primi gibi sübvansiyonlar, hayvancılık sektöründe kesintili olarak uygulanmıştır. Kredi sübvansiyonu ise genellikle girdi temininde kullandırılmış ve piyasa şartlarından daha uygun koşullarda sağlanmıştır.

ARIP, Türkiye'nin gündemine Dünya Bankası ile yapılan anlaşma çerçevesinde 2000 yılında girmiştir. Bütçe üzerindeki baskıyı azaltmak ve tarım sektöründeki büyümeyi teşvik etmek amacına yönelik tarım reformu üç ana unsur içermektedir.

Bunlar: (1) Doğrudan gelir desteği, (2) Fiyat ve girdi desteklerinin aşamalı olarak kaldırılması ve (3) Tarımdaki devlet işletmelerinin özelleştirilerek tarım ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasında hükümet müdahalesinin azaltılmasıdır (IBRD, 2003). Bu çerçevede, fiyat, gübre ve kredi gibi desteklerin kaldırılarak DGD'nin bu desteklerin yerine ikame edilmesi, üretim fazlasının olduğu alanlardan alternatif üretim sahalarına geçişin desteklenmesi ve Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin (TSKB) üye hizmetlerinin yeniden yapılandırılması amaçlanmaktadır. Projenin 2004 yılında yapılan orta dönem gözden geçirme çalışmaları sonucunda projeye yeni bileşenler eklenmiş ve 2006 yılı sonuna kadar uzatılmasına karar verilmiştir.

Bugüne kadar uygulanan destekleme politikaları ile ilgili olarak aşağıdaki değerlendirmeleri yapmak mümkündür (Yavuz, 2004; Hazine Müsteşarlığı, 2004):

- Tarımsal destekleme politikalarının kapsamına giren ürünlerin seçiminde ve destekleme yöntemlerinde belli bir istikamette olmayan sürekli değişimler olmuştur.
- Destekleme kapsamına alınacak ürünlerin seçiminde hayvansal ürünler aleyhine devamlı bir dengesizlik olmuştur. Bu dengesizlik, hayvancılık sektörünün toplam tarımsal üretim değeri içerisindeki zaten az olan payının daha da düşmesinde etkili olmuştur.
- Destekleme politikalarının uygulanmasında birden fazla kurumun sorumlu olması ve bundan dolayı kurumlar arasında da uyumun sağlanamaması, ilgili politikaların oluşturulması ve uygulanmasını olumsuz yönde etkilemiştir.
- Destekleme politikalarının oluşturulmasında çoğu zaman ani ve yeterince irdelenmeyen kararlarla hareket edilmiş ve uygulamalarda pragmatik ve siyasi müdahaleler etkili olmuştur.
- Bütçe olanaklarının sınırlı olması nedeniyle alım bedellerinin tamamı karşılanamamış, Kamu İktisadi Devlet Teşekküllerine (KİT) dış kaynaklı krediler sağlanarak ve/veya vergi yükümlülükleri tahsil edilmeyerek kaynak yaratılmıştır. Desteklemelerin bütçedeki gerçek yükü şeffaf bir biçimde ortaya koyulamamış, yükün büyük bölümü KİT'ler ve Ziraat Bankasının (ZB) üzerinde görev zararlarına yol açmıştır.
- Tarımsal politikaların hedef kitlesi olan çiftçilerin eğitim seviyelerinin düşüklüğü, iyi örgütlenememeleri ve yaşlı olmaları tarımsal destekleme politikalarının uygulanmasını güçleştirmiştir.
- Tarımsal desteklerin yapıldığı kesime yönelik bir kayıt sistemi bulunmadığı için, destekler aracılar vasıtasıyla yapılmış, ancak dolaylı desteklerin hedef kitleye ulaşmadığı görülmüştür. Desteklerden ağırlıklı olarak büyük çiftçiler yararlanmıştır.
- Dünya fiyatları gözetilmeksizin açıklanan yüksek taban fiyatları, desteklenen ürün miktarının artmasına ve dolayısıyla stokların oluşmasına neden olmuştur. Stokların ihraç yoluyla eritilmesi ise görev zararlarını doğurmuştur.
- Fiyat yoluyla destekleme alımlarının iktisadi göstergeler yerine siyasi kaygılarla belirlenmesi, üretici gelirlerinde belirsizlik yaratarak istikrarsızlığa yol açmış ve zaten dengesiz olan gelir dağılımını daha da bozmuştur.
- AB'de diğer destek biçimleri ile birlikte uygulanan DGD, bir telafi ödemesi mahiyetinde olup müdahale fiyatlarının düşürülmesi, araziyi tarımsal faaliyetten çekme, erken emeklilik gibi reform önlemleri çerçevesinde çiftçilerin gelir kayıplarının telafi edilmesi amacıyla kullanılmaktadır. Oysa Türkiye, bütün pazar destek araçlarını, ürün cinsi ve miktarıyla ilişkilendirilmeyen DGD'ye dönüştürmüştür.
- Destekleme Politikalarının uzun vadeli olmaması, üreticilerin uzun dönemli ve kalıcı karar vermesini engellemektedir. Özellikle hayvancılıkta bu sorun daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır.

- Destekleme uygulamalarından yararlanacak üreticilerden her destek için ayrı ayrı, yeniden ve gereğinden fazla belgeler istenmesi, üreticilerin bu desteklerden yararlanmasını güçleştirmektedir.
- Destekleme politikaları, verim ve kaliteyi yeterince teşvik etmemektedir. Bu durum, uygulanan desteklerin kısa, orta ve uzun vadeli etkilerinin tespit edilememesinden kaynaklanmaktadır.

Dünyanın en önemli tarım ihracatçısı konumunda olan ABD ile Türkiye'nin üye olmak için çaba sarfettiği AB tarım sektöründeki destekleme politikaları, Türkiye'deki destekleme politikalarıyla kıyaslandığında önemli farklılıklar ortaya çıkmaktadır (Yavuz, 2004). Bu ülkelerde yasalarla çerçevesi belirlenmiş tarımsal destekleme sistemleri mevcuttur. Tarımsal yapıdaki düzenlemeler öncelikli olarak yapılmış, sonra tarımdan arazi çekme ve çevreyi koruma gibi şartlara bağlı desteklemeler oluşturulmuştur. Destekleme politikaları, ortaya çıkan sorunlara ve şartlara bağlı olarak değişikliğe uğramakla birlikte belli bir dönem istikrarlı bir şekilde devam etmektedir. İç dinamikler politika değişimlerinde daha etkili olurken, dış dinamiklerin yönlendirmesine direnilmiş ve gerekirse bu değişim zamana yayılarak çok yavaş yapılmıştır. Desteklemelerin miktarı önceden merkezi bir birim tarafından belirlendiğinden sıkı bir bütçe disiplini sağlanmıştır. Bu ülkelerdeki ekonomik gelişme, tarımın payını ulusal gelir ve istihdam açısından azaltmış ve bunun sonucu olarak, yapılan tarımsal desteklemeler ekonomi üzerine ağır bir yük olmaktan çıkmıştır.

2. MEVCUT DURUM VE SORUNLAR

2.1. Değişim Süreci ve Etkileri

Destekleme politikalarının değişim sürecinde bugüne kadar etkili olmuş ve bugünden sonra da etkili olacak ve olması muhtemel dinamikleri iki başlık altında toplamak mümkündür. Bunlardan birincisi, Türkiye'nin üyesi olduğu ve/veya bir şekilde ilişkilerinin bulunduğu uluslararası organizasyonlar, ülke toplulukları ve ülkelerden dolayı ortaya çıkan bir takım yükümlülük ve sorumluluklardır ki, bunlar dış dinamiklerdir. İkincisi ise, ülkenin şartlarından ve ihtiyaçlarından doğan iç dinamiklerdir.

2.1.1. Dış Dinamikler

Dünya Ticaret Örgütü: Uluslararası ticareti serbestleştirme amacından hareket eden DTÖ, ticaret politikalarını doğrudan, ülke içerisindeki destekleme politikalarını da dolaylı yoldan yönlendirmektedir. DTÖ, uygulanacak destekleme politikalarının, piyasa mekanizmasını en az düzeyde etkileyecek yapıda olması yönünde faaliyet göstermektedir.

Avrupa Birliği: Türkiye'nin üyesi olmak için çaba gösterdiği ve üyelik için uyum çalışmaları yaptığı AB'nin destekleme politikaları, yönlendirici olmaktadır.

IMF ve Dünya Bankası: Makroekonomik dengelerin sağlanması, girilen ekonomik darboğazlardan çıkılması amacıyla IMF ve IBRD, ekonominin yapılandırılması ve finansman kaynağı sağlama konusunda ülkelere yardımcı olmaktadırlar. Bu uluslararası kurumlar ile yapılan anlaşmalar ve bunlara sunulan niyet mektupları çerçevesinde tarımsal desteklerin yönlendirilmesi söz konusu olmaktadır.

2.1.2. İç Dinamikler

Desteklerin bütçeye yükü: ARIP çerçevesinde destekleme politikalarında meydana gelen değişmelerin temel gerekçelerinden biri, 2000'li yıllara gelinceye kadar destekeme alımları ve girdi sübvansiyonlarının bütçeye önemli bir yük getirmesidir.

Dış borç ve krediler: Mevcut dış borç yükü ve krediler, bütçe imkanları açısından destekleme politikaları üzerinde sınırlayıcı bir etki yapmaktadır.

Cari işlemler açığı: Bu açık dolaylı olarak kredi alımını ve borç yükünü artırdığından destekleme politikalarını etkileyici bir rol oynamaktadır.

Türkiye tarımının problemleri: Tarımın problemleri, zaman zaman destekleme politikalarının belirlenmesinde rol oynamışsa da, bu faktörün etkisi istenen düzeyde olmamıştır.

Siyasi istikrarın etkileri: İki yıl öncesine kadar olan siyasi istikrarsızlık, uzun vadeli yapılanmalar yerine daha çok kısa vadeli destekleme politikalarını ön plana çıkarmıştır.

2.1.3. Değişimin Etkileri

Belirtilen olumsuzlukların giderilmesi amacıyla tarım sektöründe geleneksel destekleme yöntemleri yerine DGD, 2001-2005 dönemi için uygulamaya sokulmuştur. Geleneksel desteklerin kaldırılması ile meydana gelen boşluğun DGD uygulamaları ile doldurulması amaçlanmıştır.

Fiyat, girdi, kredi, desteklerinin kaldırılması ile beraber DGD ödemelerinin toplam tarımsal destekler içindeki payı devamlı artan bir seyir izlemiştir (TKB, 2004i). Çizelge 1'de 2000-2004 yılları arasında tarım sektörüne verilen desteklerin miktarı genel başlıklar altında verilmektedir. 2001 yılı tarım sektörüne verilen toplam destekler içerisinde DGD'nin payı %7,6 iken 2003 yılında %74'ler seviyesine yükselmiştir. 2004 yılında ise bu oranın %70 civarında olması beklenmektedir.

Tablo 1. Yıllar İtibariyle Toplam Destekleme Türlerinin Dağılımı (Trilyon TL)

Destek Türleri	s		2001		2002		2003		2004	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
1. Fiyat Desteği	209	22,6	136	12,3	610	21,7	-	-	-	-
2. Girdi Desteği	110	11,9	93	8,4	-	-	311	11,4	332	8,8
3. Hayvancılığı Geliştirme	12	1,3	42	3,8	69	2,5	125	4,6	200	5,3
4. Teşvik Primleri	12	1,3	12	1,1	18	0,6	-	-	-	-
5. Tazminatlar	29	3,1	27	2,4	40	1,4	-	-	-	-
6. Kredi Desteği	351	37,9	336	30,4	-	-	-	-	100	2,6
7. Fark + Telafi Ödemeleri	186	20,1	343	31,0	179	6,4	262	9,6	395	10,4
8. T. Kooperatif Projeleri	18	1,9	33	3,0	22	0,8	20	0,7	89	2,4
9. Doğrudan Gelir Desteği	-	-	84	7,6	1.877	66,7	2.010	73,7	2.668	70,5
Genel Toplam (Trilyon TL)	927	100	1.106	100	2.815	100	2.728	100	3.784	100

Kaynak: TKB, 2003 Hazine Müsteşarlığı, 2003

Tablo-1'den de görüldüğü gibi, fiyat desteği, teşvik primleri ve kredi desteği 2003 yılından sonra hemen hemen sıfırlanmıştır. Aslında girdi desteği de 2002 yılında sıfırlanmış, fakat aslında DGD şeklinde verilen motorin desteği, 2003 ve 2004 yıllarında girdi desteği olarak yine gündeme gelmiştir. Sonuç olarak fiyat, girdi, telafi ödemeleri ve kredi desteği yerini DGD'ye bırakmıştır.

2.2. Mevcut Destekleme Politikaları

2.2.1. Doğrudan Gelir Desteği

DGD, ürün çeşidi ve üretim miktarından bağımsız olarak tarımsal faaliyette bulunan çiftçiye yapılan sabit gelir desteği olarak ifade edilebilir. Dünyanın gündeminde yer alan bir politika olmasının temel nedeni, piyasaya etkisinin en az olması ve uluslararası ticaretin serbestleşmesine katkıda bulunmasıdır. Bu politika uygulama şartlarına göre çok çeşitli şekiller alabilmektedir. Türkiye'deki uygulama biçimiyle önceki tarım destekleri yerine ikame edilen ve herhangi bir şart koşulmadan tamamen işlenen arazi başına verilen bir destek olduğu gibi, AB ve ABD'de birtakım şartlara bağlı olarak ve belirlenen ürünler için uygulanan bir destek şeklinde de olabilmektedir. ARIP'in en önemli ayağı olan DGD'nin Türkiye'deki uygulamaları ve sonuçlarını irdelemeden önce dünyadaki uygulamaların özelliklerini kısaca vurgulamak gerekir. DGD farklı ülkelerde temelde benzer amaçlarla uygulamaya sokulmuş olmalarına rağmen, ülkelerin tarımsal yapısı, problemleri, ilişkili olduğu ülkeler grubuna uyumu ve uluslararası anlaşmalar sonucu ortaya çıkan yükümlülükleri DGD'nin uygulama biçiminin şekillenmesinde belirleyici rol oynamıştır (Yavuz, 2003). Örneğin; AB ve ABD'de azalan desteklerin yerine bu politikanın ikame edilmesi yanında üretimin kontrol altına alınması ve doğal kaynaklar ve çevrenin korunması da amaçlanmaktadır. Hatta AB'de yapılan son düzenlemelerle gıda, hayvan ve bitki sağlığını dikkate alan üretim şekli DGD alabilmek için zorunlu hale getirilmektedir. Halbuki Meksika, Romanya ve Türkiye gibi ülkelerde ise ana amaçların yanında sırasıyla tarımsal yapının iyileştirilip üretimin artırılması, girdi kullanımının yaygınlaştırılması ve bütçe yüklerinin azaltılması hedef alınmıştır.

DGD'nin amacı, hedefleri ve uygulamaları

Türkiye'de DGD uygulamasına geçilmesi ile, aşağıdaki hedeflerin gerçekleşmesi amaçlanmıştır (TKB, 2004i).

- Üretim faktörleri için gerekli finansmanın dolaylı yöntemlerle değil, doğrudan üreticilere ulaştırılması,
- Geçmişte uygulanan tarımsal destekler gerçek üreticilere ulaşmadığından, bu desteklerin zamanla kaldırılması ve ülke ekonomisine getirdiği aşırı finansman yükünün azaltılması,
- Devlet tarafından sağlanan bazı sübvansiyonların kaldırılması sürecinde, üreticilerin bütçe olanakları ile desteklenmesi ve desteklerin bütçe disiplini içerisine alınması,
- Piyasalara müdahalelerin azaltılarak, fiyatların serbest piyasada oluşmasının sağlanması,
- Ülke genelinde üretici kayıtlarının doğru alınması, elde edilen bu kayıtların her yıl güncelleştirilerek sağlıklı tarım politikalarının oluşturulması ve Avrupa Birliğine uyum için gerekli zeminin hazırlaması,
- Uygulamanın şeffaf yürütülmesi ve seçilen hedef kitleye bağlı olarak daha adaletli gelir dağılımının sağlanabilmesi.

DGD kavramı, Türkiye'de ilk defa 1990'lı yılların ikinci yarısında VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planında ve ARIP projesi çerçevesinde IMF'ye 1999 ve 2000 yıllarında verilen niyet mektuplarında yer almıştır. Bu yaklaşımlar neticesinde, DGD sistemi 2000 yılında ilk önce pilot olarak 4 ilde, daha sonra 2001, 2002 ve 2003 yıllarında ülke genelinde uygulanmış, 2004 yılı uygulamaları ise devam etmektedir. Bu uygulama sonuçlarına ait özet veriler Tablo-2'de verilmiştir.

Tablo 2. Yıllara Göre DGD Uygulamaları

Yıllar	Çiftçi Sayısı (milyon)	Kayıt Edilen Alan (milyon da)	Desteklenen Alan (milyon da)	Destekleme Miktarı (katrilyon TL)
2001	2,18	122	118	1,18
2002	2,58	163	162	2,18
2003	2,77	167	166	2,66
2004	2,70	167		

Kaynak: TKB, 2004c

* 3 Eylül 2004 tarihi itibariyle.

DGD'ye geçiş yılı olan 2001 yılından bugüne kadar ÇKS büyük bir gelişme göstermiştir. İlk iki yıla ait uygulamalarda sadece çiftçi ve arazi bilgileri, 2003 yılında ise çiftçi, arazi ve ürün bilgileri toplanmıştır. Bu veriler kullanılarak illere göre ürün deseni elde edilmeye başlanmıştır. ÇKS aracılığı ile çiftçi, köy, ilçe, il ve bölgeler seviyesinde arazi, ürün, mülkiyet durumu, kadastro durumu vb. bilgilere ulaşılması mümkün olmuştur.

DGD uygulamasına ilişkin görüşler

Uygulamanın aleyhine görüşler

DGD uygulamasına yönelik eleştirilerin başında, ödemelerin üretim miktarı dikkate alınmadan, ekili alan üzerinden yapılması gelmektedir. Bu durumun tarımsal üretimin artmasını ve ürün planlanması yapılmasını engellediği öne sürülmektedir.

Küçük arazilere sahip yoksul çiftçilerin, DGD uygulamasından yararlanabilmeleri için yapacağı harcamaların, alınacak DGD ödemesinden fazla olduğu, bu nedenle de küçük çiftçinin uygulamanın dışında kaldığı belirtilmektedir.

Kadastro geçmemiş yerlerde tespit çalışmalarının sağlıklı yapılamaması nedeniyle ekili olmayan arazilere de destek verildiği ifade edilmektedir.

Tapusu olmaması nedeniyle tarımla uğraşan ortakçı ve kiracıların DGD'den faydalanamadıkları, buna karşılık kentte oturan ve arazisini yıllardır görmemiş, tarımsal üretimle ilgisi olmayanların geniş oranda DGD'den yararlandıkları iddia edilmektedir.

Uygulamanın Lehine Görüşler

DGD uygulaması sonucu çiftçiler az da olsa kendilerine sağlanan nakit gelirden dolayı rahatlamış ve destekleme sisteminin tamamen tıkanması önlenmiştir.

DGD ödemeleriyle, çiftçinin tohum, gübre, ilaç gibi tarımsal faaliyetle ilgili ihtiyaçları peşin olarak karşılanmak suretiyle üretimden kaçması engellenmiştir.

ZB ve Tarım Kredi Kooperatifi (TKK) borçlarının yapılandırılmasında DGD ödemeleri peşinat olarak kullanılmıştır. Piyasadaki borçlarını ödeyen veya yeniden yapılandıran çiftçiler, tarımsal faaliyete devam etmek üzere ayni ve nakdi kredi bulma imkanına kavuşmuştur.

Uzun yıllar intikal ettirilememiş tapulu arazilerin intikal işlemleri DGD uygulamaları sayesinde hızlandırılmıştır.

DGD ile çok sayıda verinin bulunduğu kullanılabilir bir veri tabanı oluşturulmuştur. Bu veri tabanı tarım politikalarına yön vermede kullanılabilecek önemli bir araç olacaktır.

2.2.2. Prim Ödemeleri

Prim ödemeleri, pamuk, ayçiçeği, zeytinyağı, soya ve kanola'ya yapılmaktadır. 2004 yılında, bu uygulamaya mısır da dahil edilmiştir. Bunlara ilave olarak süt ve et teşvik primleri de bu raporda "prim ödemeleri" başlığı altında ele alınmıştır. Prim ödemelerinin, üretim miktarı ve ekim alanlarında istenen artışı sağlamadığı, buna karşılık üretim miktarının belirli düzeyde tutulmasında, üretimin kayıt altına alınmasında ve üreticilerin gelir seviyelerinin korunmasında etkili olduğu görülmektedir (TKB, 2004f). Prim ödemeleri incelendiğinde iki husus öne çıkmaktadır. Birincisi, prim ödemelerinin giderek azalması, ikincisi ise ödemelerin üç yıla yayılarak gecikmeli ödenmesidir (Hazine Müsteşarlığı, 2004).

Pamuk

Pamuk fiyatlarının buğday fiyatlarına göre önemli ölçüde düştüğü, girdi fiyatları karşılaştırıldığında da birim pamuk miktarı ile satın alınan girdi miktarında önemli azalmalar olduğu görülmektedir. Öte yandan Türkiye, pamuk kullanımında yaklaşık %50 oranında dışa bağımlı olduğundan pamuk üretiminin devamlılığı için prim ödemesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu nedenlerden dolayı, üreticinin eline geçmesi gereken hedef fiyat ile dünya fiyatlarını yansıtan İzmir Ticaret Borsası Ege Standart 1 Pamuğu arasındaki fiyat farkı üreticiye pirim olarak ödenmektedir.

Ayçiçeği

Son 24 yıl dikkate alındığında, ayçiçeği fiyatlarının alternatif ürün olan buğday fiyatlarına göre önemli oranda geri kaldığı, ayçiçeği fiyatları ile girdi fiyatları karşılaştırıldığında birim ayçiçeği miktarı ile satın alınan girdi miktarlarında önemli düşüşler yaşandığı görülmektedir. Bu gelişmeler üreticileri ayçiçeği üretiminden vazgeçirecek noktaya getirmiştir. Türkiye'nin yağlı tohumlar tüketiminde önemli oranda dışa bağımlı olması ve bu nedenle ayçiçeği üretiminde açığın giderilmesi ve üretimde devamlılığının sağlanması açısından prim ödemesi gerekli görülmektedir. Bu değerlendirmelere göre, üreticinin eline geçmesi gereken fiyat ile uluslararası borsa olarak kabul edilen Rotterdam'da aynı dönemde oluşan fiyat arasındaki farkın üreticilere prim olarak ödenmesi esas kabul edilmiştir.

Soya fasulyesi

Soya fasulyesi fiyatları ile girdi fiyatları karşılaştırıldığında birim soya fasulyesi miktarı ile satın alınan girdi miktarlarında önemli düşüşler yaşandığı görülmektedir. Bu gelişmeler üreticileri soya üretiminden vazgeçirecek noktaya getirmiştir. Yağlı tohumlar tüketiminde ve yem sanayinde önemli oranda dışa bağımlı olunduğu gözönüne alındığında, soya üretiminin artırılması için prim ödemesi zorunlu görülmektedir. Yapılan bu değerlendirmelere göre, üreticinin eline geçmesi gereken fiyat ile uluslararası borsalarda oluşan fiyat arasındaki farkın üreticilere prim olarak ödenmesi esas alınmıştır.

Kanola

Türkiye'de kanola prim ödemesi, üreticinin eline geçmesi gereken fiyat ile uluslararası borsalarda aynı dönemde oluşan fiyat arasındaki farkın üreticilere prim olarak ödenmesi biçiminde uygulanmaktadır.

Zeytinyağı

Zeytinyağı üreticisinin eline geçmesi gereken fiyatın, dış piyasa fiyatı karşılığının üzerinde olması hedeflenmektedir. Bu nedenle üretici maliyetlerinin karşılanması, üreticinin gelir düzeyinin korunabilmesi, gelecek dönemlerde de zeytinyağı üretiminin teşvik edilebilmesi, zeytinyağı üretiminin ve zeytinliklerin kayıt altına alınabilmesi ve sanayiciye dış piyasa fiyatı düzeyinden hammadde temin edilebilmesi için prim verilmesi karara bağlanmıştır.

Süt teşvik primi

Süt teşvik primi, çift cidarlı kazana ve pastörizatör veya UHT sistemine sahip süt ürünleri imal eden süt işleme tesislerine süt satan üreticilere beher litre süt için her yıl Para ve Kredi Kurulu tarafından belirlenen miktarda ödenen miktardır (TKB, 2004g).

Türkiye'de hayvancılığın lokomotifi olan süt üretiminin teşviki, süt üreticisinin gelir seviyesinin yükseltilmesi, üretilen çiğ sütün modern tesislerde pastörize ve/veya sterilize (UHT) edilerek hijyenik imalat yapan işletmelere akışının sağlanması, kullanılan teknolojinin yurt çapında iyileştirilmesi ve sonuç olarak halkın daha kaliteli, hijyenik süt mamulleri tüketmesini sağlamak amacıyla 1987 yılında başlayan süt teşvik primi uygulaması halen devam etmektedir.

Kültür ırkı hayvancılığın geliştirilmesi amacıyla soy kütüğü uygulaması başlatılmış olup, soy kütüğüne kayıtlı olmayanlara süt teşvik primi 20 bin TL ödenirken, soy kütüğüne kayıtlı hayvanları olan üreticilere 40 bin TL ödenerek soy kütüğüne kayıt cazip hale getirilmiştir. Trakya bölgesinde "Hastalıktan Ari Sağlık Sertifikası" alan işletmelerden elde edilen beher litre süt için ayrıca %50 oranında ilave süt teşvik primi ödenmektedir.

Süt işleyen tesislere Bakanlıkça süt teşvik kod numarası verilmekte olup, bu tesislerin sayısı süt teşvik priminin ilk başladığı yıllarda 1357 adet ve kurulu kapasitesi yaklaşık 6 milyon ton/yıl iken 2003 yılında işletme sayısı 1160'a düşmüş, ancak kapasite yaklaşık 8 milyon ton/yıl'a yükselmiştir.

Et teşvik primi

Mayıs 1990'da başlamış olan ilk et teşvik primi uygulamasına Ocak 1995'te son verilmiştir. Son yıllarda yem fiyatlarının et üretim maliyetlerine göre yüksek olması, et alım fiyatlarının düşük kalması, kredi faizlerinin yüksekliği, hayvan pazarları ile kombina ve mezbahaları ruhsatlandırma ile etkinliğinin tam olarak kazandırılamaması ve en önemlisi kaçak hayvan ve et girişlerinin etkin olarak önlenememesi besicilik yapan yetiştiricileri zor durumda bırakmıştır. Tüm bu nedenlerden dolayı et teşvik primi tekrar 2004 yılının ikinci yarısında gündeme gelmiştir (TKB, 2004e).

Bakanlık tarafından ruhsatlandırılan kombina ve mezbahalarda kesimin teşvik edilmesi ve buralarda kesilen hayvan sayılarının artırılması ile sağlıklı ve güvenilir ürünler elde edilmesini amaçlayan 2004/21 sayılı Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkında Bakanlar Kurulu Kararında Değişiklik Yapılmasına Dair Karara ait Uygulama Tebliği yayınlanmıştır.

Et teşvik primi ödemesi, bakanlıktan ruhsatlı kombina veya mezbahalarda kesilen büyükbaş sığır cinsi erkek hayvanların yetiştiricilerine karkas kilogramı üzerinden yapılmaktadır.Teşvik Primi, tosun, dana, boğa gibi 190 kg karkas ağırlığı üzerindeki sığır cinsi erkek hayvan yetiştiricilerine verilmekte olup manda yetiştiricileri bu primden yararlandırılmamaktadır.

Bu uygulama sırasında aşağıdaki problemlerle karşılaşılmıştır.

- Bakanlığın ruhsat verdiği kombina veya mezbahaların kapasitelerinin üzerinde kesim yapması,
- Tanımlanan ve veri tabanına aktarılan hayvanların mükerrer kesilerek prim talep edilmesi,
- Satın alınan hayvanların, bu işle iştigal eden kişilerce kendi işletmelerine aktarılarak teşvik priminden emeksiz kazanç sağlamaları,
- İşletmelerin bulunduğu yerden farklı bir yerde bulunan muhtarlık veya belediyeden alınan menşe şahadetnamesi ile hayvanların kesime getirilmesi,
- Standartlar ile Tebliğde adı geçen karkas tanımının farklı olması nedeniyle, böbrek ve böbrek yağlarının da ödemeye esas kilograma dahil edilmesi.

Prim ödemeleri ve DTÖ kararları

Tüm teşvik primleriyle ilgili en önemli problem, bu politikaların özellikle Cenevre'de yayınlanan DTÖ Genel Konsey Taslak Kararı sonuçlarıyla uyumlu olmasıdır. İç destekler adı altında yer alan kırmızı kutu tedbirleri arasında bulunan girdi destekleri, fiyat yolu ile desteklemeler ve primler, toplam destekleme bütçesinin içerisinde küçük bir paya sahiptir. Kırmızı kutu tedbirleri için öngörülen %10'luk istisna dikkate alındığında bugün için ek bir yükümlülük altına girilmesi olası görülmemektedir. Ancak, Asgari Destek (de minimis) istisnasının %10'un altına çekilmesi halinde prim desteği verilen ürünlerde sorunlarla karşılaşılması olasıdır.

2.2.3. Alternatif Ürün Desteği

ARIP çerçevesinde, üretim fazlalığı olan ürünlerin yerine alan daraltılarak kazanılan arazilerde ithalat yoluyla karşılanan ürünlerin yetiştirilmesi planlanmıştır. Fındık ve tütün üretimi her geçen yıl artarak devam etmiştir. Alternatif Ürün Projesi devlet hazinesine yük haline gelen ürünlerin üretim alanlarını daraltarak yeni ürün desenleri oluşturmayı hedeflemektedir. ARIP kapsamında 2001 yılı Kasım ayında uygulanmaya başlanmış olan bu proje, 2006 yılı sonuna kadar devam edecektir.

Fındıkta alternatif ürün projesi

Türkiye'nin fındık ihracatı ve iç tüketimi yılda 450 bin ton civarında kabuklu fındığa eşdeğerdir. Yıllık ortalama üretim 550 bin ton civarında olduğundan, her yıl 100 bin ton civarında üretim fazlası bulunmaktadır. Bu üretim fazlalığının gelecek yıllarda ihraç şansının olmaması nedeniyle yağlığa ayrılması ya da ekonomik değeri olmayan amaçlarla kullanılması, her yıl bütçeye büyük yük getirmiştir. Bu amaçla, Karadeniz bölgesinde 16 bin hektarlık düz alanda yetişen 28 bin ton fındığın yerine alternatif ürün yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Alternatif Ürün Projesinden yararlanan üreticilerin gelir kayıplarının önlenmesi amacıyla dekara 65 dolar söküm, 135 dolar girdi-bakım-hasat ödemesi olmak üzere toplam 200 dolar ödenmesi planlanmıştır.

Bu projeyle ilgili olarak, 2001-2003 yılları arasında yapılan faaliyetler çerçevesinde Fındık Alanlarının Tespitine Dair Karar, Fındık Üretiminin Planlanması ve Dikim Alanlarının Belirlenmesi ile Fındık Yerine Alternatif Ürün Yetiştirmeyi Tercih Eden Üreticilerin

Desteklenmesine Dair Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik ve Fındık Üretiminin Planlanması ve Dikim Alanlarının Belirlenmesi ile Fındık Yerine Alternatif Ürün Yetiştirmeyi Tercih Eden Üreticilerin Desteklenmesine ve Bu Üreticilere Teknik Yardım Sağlanmasına Dair Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik çıkarılarak yayınlanmıştır. TKB il ve ilçe müdürlüklerinde bu proje ile ilgili gerekli tanıtım, eğitim ve yayım çalışmaları yapılmıştır.

Bu projenin uygulanması sırasında karşılaşılan önemli zorluklar, aşağıdaki gibi sıralanabilir.

- Fındık bahçesinin bulunduğu ilin dışında yaşayan ailelerin fazla olması,
- Fındık yetiştiriciliğinin kolay olması ve üreticinin fazla zaman ayırmaması,
- Fındık üretim alanlarının bir kısmının kadastro geçmeyen alanlarda veya orman ve orman vasfını yitirmiş (2b) alanlar içinde olması, dolayısıyla üreticilerin elindeki fındık bahçesini kaybetme endişesi taşıması,
- Özellikle sivil çiftçi örgütleri önderliğinde geçiş ürünlerinin fındık kadar gelir getirmeyeceği ve yeni ürünlerin fındık gibi pazarlanamayacağı yönünde bölgesel direnç gruplarının olması,
- ARIP kapsamında yürütülmekte olan Kamuoyu Bilgilendirme Kampanyasının geç kalması.

Tütünde alternatif ürün projesi

Bu projenin amacı, üretim fazlalığı olan ve bütçeye büyük yük getiren tütün üretim alanlarının azaltılması ve azaltılma nedeniyle kazanılan bu tarım alanlarında, üretim açığı olan ürünlerin yaygınlaştırılmasıdır. Bu amaçla, Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgelerinde tütün üretimi yapılan toplam 36 bin hektar alanın 9 bin hektarlık alanında üretilen 8,1 bin ton tütünün yerine alternatif ürün yetiştirilmesi hedeflenmiştir.

Alternatif Ürün Projesinden yararlanan üreticilerin gelir kayıplarının önlenmesi amacıyla girdi-bakım-hasat masrafı olarak dekara 80 dolar ödenmektedir. Tütün üretiminden vazgeçilerek, kazanılan alanlara alternatif olabilecek ürünler olarak buğday, ayçiçeği, kanola, kuru fasulye, nohut, kırmızı mercimek, pamuk, fiğ, korunga, bağ, meyve, sebze, sera, aromatik ve tıbbi bitkiler önerilmektedir.

Bu projeye yönelik olarak 2001-2003 yılları arasında yapılan faaliyetler kapsamında Tütün Üretiminden Vazgeçip Alternatif Ürün Yetiştiren Üreticilerin Desteklenmesine Dair Bakanlar Kurulu Kararı ve Tütün Üretiminden Vazgeçip Alternatif Ürün Yetiştiren Üreticilerin Desteklenmesine Dair Karar'ın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ yayınlanmıştır. TKB il ve ilçe müdürlüklerinde bu proje ile ilgili gerekli tanıtım, eğitim, yayım ve ziyaret çalışmaları yapılmıştır.

Projenin uygulamasında karşılaşılan önemli zorluklar aşağıdaki gibi sıralanabilir.

- Kota sahibi olan üreticilerin büyük bir kısmının arazisinin olmaması,
- Tütün yetiştiriciliğinin emek yoğun bir iş olması nedeniyle bölgede yaşanan işsizlik sorununa bir derece çözüm getirmiş olması,
- Bölgede tütünün uzun yıllar yetiştirilmesinden dolayı üreticilerin yetiştiriciliğini bilmedikleri ürünlere yönelmek istememesi,
- Tekel'in üreticilere 2003 yılı başında 100 Milyon TL nakit avans ödemesi,
- Alternatif Ürün Projesi başvurusunun DGD başvurusu ile aynı döneme gelmesi,
- Üreticilere teşvik ve örnek olabilecek önder çiftçilere yaptırılacak olan alternatif ürün

yetiştiriciliğinin gösterildiği demonstrasyon çalışmalarının halen tamamlanmamış olması,

- Üreticilerin, şu anda tütün üretiminden kendiliğinden vazgeçmesi halinde dahi ilerde devletin destek sağlayacağı beklentisi sebebiyle kotalarını kaybetme endişeleri taşıması,
- Üreticilerin, yetiştirecekleri alternatif ürünleri pazarlama endişesi taşıması,
- Hibe ödemesinin tek yıl olması ve üreticilerin sonraki yıllar için endişe taşıması,
- 2002 yılı hibe ödemelerinin gecikmesi ile üreticilerin güveninin sarsılması,

Şeker pancarında alternatif ürün projesi

Bakanlık ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı arasında "Şeker Pancarı Kotaları ve Telafi Edici Ödeme Uygulama Protokolü" 01.04.2003 tarihinde imzalanmıştır. Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. tarafından 2003/2004 pazarlama yılında, Şeker Kurumu tarafından tahsis edilen A şekeri kotası ve Şirket stokları dikkate alınarak 10,3 milyon ton pancar kotası dağıtılmıştır. Dağıtılan bu miktar 2002 ürün yılında satın alınan 12,123 milyon ton pancara göre ülke genelinde %15 oranında daralmayı ifade etmektedir.

Şeker pancarı üreticilerinin söz konusu uygulama ile mağduriyetlerinin giderilebilmesi, ayrıca bitkisel yağ açığını kapatabilmek ve yem bitkileri ekimini teşvik etmek amacıyla "2003 Yılı Şeker Pancarı Üretimi Kotalarının Daraltılmasıyla Oluşacak Alanlarda Alternatif Ürün Olarak Mısır, Ayçiçeği, Soya Fasulyesi ve Yem Bitkisi Ekimi Yapan Üreticilere Bir Defaya Mahsus Olmak Üzere Yapılacak Telafi Edici Ödemeye Dair Bakanlar Kurulu Kararı Uygulama Tebliği" 14.05.2003 tarih ve 25018 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Söz konusu uygulama ile 2003 yılı şeker pancarı üretimi kotalarının daraltılmasıyla oluşacak alanlarda üreticilerin alternatif ürün olarak mısır ekimi yapmaları halinde dekara 132 milyon TL, ayçiçeği ekimi yapmaları halinde 126 milyon TL, soya fasulyesi ekimi yapmaları halinde 116 milyon TL ve yem bitkisi ekimi yapmaları halinde 94 milyon TL ödeme yapılması öngörülmüştür.

İl Şekerpancarı Komisyonu kararları ile yaklaşık 6 bin çiftçi ailesinin 13 bin dekar mısır, 15 bin dekar yağlık ayçiçeği, 3 dekar soya fasulyesi ve 8 bin dekar yem bitkileri olmak üzere toplam yaklaşık 36 bin dekar daralan kota alanında telafi edici ödemeye esas ekilişleri olduğu tespit edilmiştir. 2004 yılı mali bütçesinden bu çiftçilere toplam 4,5 trilyon TL üretici hesaplarına aktarılmak suretiyle 31.05.2004 tarihinden itibaren ödeme yapılmıştır.

2.2.4. Hayvancılık ve Yem Bitkileri Destekleri

Hayvancılığın geliştirilmesi ve hayvansal üretimin artırılması amacıyla, nitelikli kaba yem açığının kapatılması için yem bitkileri üretiminin teşvik edilmesi, genetik ıslahı daha etkili ve yaygın hale getirmek için suni tohumlama ile soy kütüğü kayıtları tutulması ve belgeli damızlık kullanımının teşvik edilmesi gibi hususlardan oluşan Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı, 2000-2004 yıllarını kapsamaktadır (TKB, 2004a). Benzer Bakanlar Kurulu Kararıyla 2005 yılında hayvancılık daha fazla kaynakla desteklenmeye devam edilecektir.

- İlgili evrak ve belgelerini tarım il ve ilçe müdürlüklerine veren çiftçilere ektikleri yem bitkileri için nakliye, ilaç ve gübre bedelleri hariç olmak şartıyla çok yıllık yem bitkisi ekenlere uygun görülen masrafların %35'i, ekiliş alanları ile uyumlu alet ve makine alım gider-

lerinin % 30'u, tek yıllık yem bitkisi ekimi yapanların uygun görülen işletme giderlerinin ve ekiliş alanları ile uyumlu alet ve makine alım giderlerinin %20'si oranında destekleme ödemesi yapılmaktadır.

- Bakanlık ve yetkili Bakanlık kurumlarınca sertifika verilmiş, 15-27 aylık yaşlarda ve en az 3 aylık, aynı boğa ile tohumlanmış ve gebe kalmış düve satın alan şahıslara 3 ay içinde ilgili makamlara başvurması koşuluyla bir kereye mahsus olmak üzere saf ırk sertifikalı düvelere 200 Milyon TL./baş, damızlık sertifikalı düvelere de 400 Milyon TL/baş destekleme ödemesi yapılmaktadır.
- Hayvanına yetkili veteriner hekim ve tüzel kişilerce suni tohumlama yaptırarak suni tohumlama belgesini alan kişilerin müracaatlarında her hayvana bir kez olmak şartıyla 7.5-15 Milyon TL suni tohumlama destek ödemesi yapılmaktadır.
- Ön soykütüğü ve soykütüğüne kayıtlı hayvanlarına aynı ırk boğadan suni tohumlama yaptırarak buzağı alan yetiştiricilere her buzağı için bir kez olmak üzere, 30-60 Milyon TL/buzağı destek ödemesi yapılmaktadır.
- Kalkınmada öncelikli illerde suni tohumlama ekibi kuran gerçek ve tüzel kişilere 2.250 milyon TL, diğer illerde ekip kuranlara ise 1.125 milyon TL destekleme primi ödemesi yapılmaktadır.
- Bakanlıkça üretim izni verilmiş işletmelerden o yıla ait üretim sezonu boyunca ana arı satın alarak kullanan üreticilere, ana arı başına 5 milyon TL, desteklemeden yaralanacak arıcıların Arı Yetiştiriciliği Birliği üyesi olması halinde ise, ana arı başına 10 milyon TL doğrudan destek ödemesi yapılmaktadır.

Bu desteklemelerle ilgili harcamalar Tablo-3'de verilmiştir. Bakanlık tarafından onaylanan hak edişlere göre, T.C. Ziraat Bankası tarafından Hazine Müsteşarlığına intikal ettirilen listeler uyarınca, bankaya kaynak aktarılmakta ve ödemeler banka tarafından hak sahiplerine ulaştırılmaktadır.

Tablo 3. Hayvancılık Desteklemeleri kapsamında yapılan ödemeler (Milyon TL)

Hayvancılık Ödemeleri (Milyon TL)	2000	2001	2002	2003	2004
Gebe Düve	183.133	2.221.602	2.865.008	2.427.598	3.134.550
Yem	2.423.103	16.292.129	35.574.257	61.795.739	51.945.133
Suni Tohumlama	142.919	1.049.871	1.214.098	1.973.611	3.789.368
Suni Tohumlama Ekipmanı	1.820	22.747	65.765	89.515	133.486
Kaba Yem	9.246.025	19.037.078	0	0	0
Sığır Ve Manda		2.828.560	29.321.972	0	0
Süt			17.546.411	38.192.049	57.487.054
Buzağı				365.196	3.325.424
Arı				108.024	800.859
Balık				799.117	5.753.229
Hastalıktan Ari Süt Hayv.				5.595	58.041
Telef Olan Hayvan Tazm.					662.214
Et					69.028.496
Toplam	11.997.000	41.451.987	86.587.511	105.756.443	196.117.854

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, 2004.

3. HEDEFLER VE STRATEJİLER

3.1. Şartlar

Türkiye'nin şu an sahip olduğu siyasi güç ve istikrar, tarımın kronikleşmiş sorunlarına radikal çözümler getirmek için iyi bir ortam sunmaktadır.

Dünya Bankası destekli olarak başlatılan tarımsal reformlar da, Türkiye tarım politikalarında büyük ve gerekli değişiklikler yapmak için zemin hazırlamaktadır. Bu reformlar, yeniden yapılanmalara karşı olabilecek dirençleri azaltmıştır.

AB'ye girmek için önemli bir çaba içinde olan Türkiye, tarım politikalarının OTP'ye uyum çalışmalarını hızlı bir şekilde tamamlamak durumundadır. AB'ye girme sürecinin önemli bir noktasında olan Türkiye, bu çabalar için gerekli mali ve teknik desteği almak için her zamankinden daha fazla uygun şartlara sahiptir.

Türkiye, 1995 yılında uygulamaya giren DTÖ Tarım Anlaşmasına da uyum göstermek zorundadır. Söz konusu anlaşma piyasaya müdahale eden ve saptırıcı etkisi bulunan fiyat ve girdi desteklerini aşamalı olarak kaldırmayı, buna karşılık DGD'yi tek destekleme sistemi olarak kabul ettirmektedir. Ancak Türkiye'nin tarım kesimi ile ilgili üretim ve verimlilik gibi temel yapısal sorunları bulunduğundan, DTÖ'nün ortadan kaldırmaya çalıştığı destek sistemlerinden belirli bir süre daha yararlanması gerekmektedir.

3.2. Gerekçeler

Türkiye nüfusunun yaklaşık %35'i tarımda çalışmakta ve GSMH'nın ise yaklaşık %12'si tarımdan karşılanmaktadır. Bu rakamlar, tarımın Türkiye ekonomisinde hala çok önemli yere sahip olduğunu göstermektedir.

Şu ana kadar takip edilen tarımsal destekleme politikaları sürekli olmamış, orta vadeli, istikrarlı ve hukuki çerçevesi belirlenmiş bir yapı arzetmemiştir. Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'deki destekleme politikalarının da uzun dönemli ve istikrarlı hale getirilmesi gerekmektedir.

Türkiye'de şu ana kadar uygulanan tarımsal destekleme politikaları, yeterince başarılı olamamış ve kabul görmemiştir. Bu durum, yeni politika arayışlarına zemin hazırlamaktadır.

Mevcut iktidar tarafından öngörülen ekonomik gelişmeye paralel olarak, tarım sektörünün de ekonomik büyümeden yararlanması ve bu gelişmeye katkıda bulunması gerekmektedir. Bunun sağlanması için, tarım politikalarında iyi bir hazırlık çalışması ile yeniden yapılanmaya gidilmelidir.

Türkiye'deki tarım politikalarıyla ilgili yapının, gerek AB Tarım Hukukunda yapılan sadeleştirmelere, gerekse FEOGA gibi bir yapılanmaya ihtiyacı olduğundan, VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planında öngörülen stratejilere bağlı olarak yeniden yapılandırılması gerekmektedir.

Türkiye'nin gündeminde olan Kamu Yönetimi Temel Yasası ve Yerel Yönetimler Yasası hazırlıklarını göz önünde bulunduran bir Tarım Yasası hazırlanmalıdır ki bu konuda Bakanlık çalışmalarını tamamlamak üzeredir. ABD ve AB'dekilere benzer uzun dönemli, istikrarlı, hükümetlerle değişmeyen, politika uygulayıcılarına yol gösteren ve destekleme politikalarına yön veren böyle bir yasanın çıkarılması zorunludur.

3.3. DTÖ Kurallarına Uyum

DTÖ müzakerelerine zemin oluşturacak ve genel tavizleri içerecek bir çerçeve metin 30 Temmuz 2004 tarihinde DTÖ Genel Konseyi toplantısında kabul edilmiştir. Bundan sonra, ayrıntılı nihai anlaşma metninin hazırlanması ve 2005 yılında Hong Kong'da düzenlenecek

DTÖ Bakanlar Toplantısı'nda kabul edildikten sonra yürürlüğe konulması öngörülmektedir. Kabul edilen metin, uluslararası ticaretin daha fazla serbestleştirilmesi için temel bir yapıyı oluşturmaktadır. Bu yapının temel taşları şöyle tespit edilmiştir:

- Serbest ticareti bozucu nitelikteki tarımsal desteklerin azaltılması,
- Ticarette haksız rekabete neden olan ihracat teşviklerinin, belirlenecek bir süre sonunda kaldırılması,
- İç pazarların korunmasına yönelik gümrük vergilerinin azaltılması.

Gelişme Yolundaki Ülkelere (GYÜ), bu serbestleşme tedbirlerini daha az oranda ve daha fazla sürede yapma ayrıcalığı tanınmış, Çok Az Gelişmiş Ülkeler grubunda yer alan yaklaşık 50 yoksul ülke bu tedbirlerden muaf tutulmuştur.

Türkiye, DTÖ sınıflamasında GYÜ'ler grubunda yer almaktadır. Bu nedenle GYÜ'lere tanınan ayrıcalıklardan yararlanacaktır. Bu arada Gelişmiş Ülkelerin (GÜ) ihracat sübvansiyonlarını azaltmaları, gümrük vergilerini indirmeleri ve iç desteklerini kısmaları sonucunda, tarım ürünlerinin dış pazarlardaki rekabeti açısından bazı kazanımlar da elde edilebilecektir. Muhtemel yükümlülükler ve kazanımlar ile müzakerelerde izlenmesi gereken tutum iç destekler, pazara giriş ve ihracat teşvikleri başlıkları altında değerlendirilmiştir (TKB, 2004d).

3.3.1. İç Destekler

Kırmızı Kutu: Tarımsal destekleme politikası, 2000 yılında başlatılan reform paralelinde daha çok DGD'ye kaydırılmıştır. Dolayısıyla iç destekler altında yer alan kırmızı kutu tedbirleri arasında bulunan girdi destekleri, fiyat yolu ile desteklemeler ve primler, toplam destekleme bütçesinin içerisinde çok az bir pay işgal etmektedir. Kırmızı kutu tedbirleri için öngörülen %10'luk istisna dikkate alındığında Türkiye'nin bugün için bir ek yükümlülük altına girmesi söz konusu değildir. Ancak, asgari destek (de minimis) istisnasının %10'un altına çekilmesi halinde prim desteği verilen pamuk, ayçiçeği, soya fasulyesi gibi ürünlerde sorun yaşanması muhtemeldir.

Mavi Kutu: Mavi kutu tedbirleri altında fındık ve tütünde uygulanmakta olan alan daraltması ve çay budama tazminatları yer almaktadır. Bu tedbirler üretim ya da verimle bağlantılı olmayıp, alan ve kalite kriterlerine dayanmaktadır. Kabul edilen çerçeve metinde mavi kutu tedbirleri için müzakerelerde tarihsel bir süre tespit edilerek, bu desteklerin toplam tarımsal üretim değerinin % 5'ini geçmeyecek şekilde azaltılması öngörülmektedir. Türkiye'nin şu an bu kutuya giren destekleme tedbirlerinin parasal değerinin çok düşük olması nedeniyle, kararların, bu desteklemeleri olumsuz etkileyecek bir yükümlülüğe neden olması beklenmemektedir. Ancak eğer Türkiye "Fark Ödeme" sistemini önümüzdeki yıllarda uygulamaya koyarsa en yüksek destek değerinin %10'un altına çekilmesi düşünülen bu uygulamayı kısıtlayabilir.

Yeşil Kutu Tedbirleri: Yeşil kutu tedbirleri içerisinde yer alan başta DGD olmak üzere, kırsal kalkınma, gıda güvencesi, alt yapı yatırımları, genel hizmetler gibi desteklerin, bugün olduğu gibi uygulanabileceği anlaşılmaktadır.

Burada önemli olan husus Bakanlığın 2006-2010 yıllarını kapsayan Tarım Stratejisi'ni hazırlamış olmasıdır. Bu strateji belgesi hazırlanırken DTÖ'deki muhtemel gelişmeler dikkate alındığından, prim uygulaması dışındaki destekleme tedbirlerinin çoğunun Yeşil Kutu'da yer alması mümkün olacaktır. Tarım Strateji belgesi, müzakerelerde Türkiye'nin izleyeceği tutum için büyük kolaylıklar sağlayacaktır.

3.3.2. Pazara Giriş

Pazara giriş yani gümrük vergilerinin indirilmesi konusu ile ilgili olarak çerçeve metinde GYÜ'ler için bahsedilen ayrıcalıklar ve özel ürün tespiti yoluyla, hayvansal ürünler başta olmak üzere bölgesel kalkınma, gıda güvencesi açısından önem taşıyan tarım ürünleri için ayrıcalıklı işlemlerden yararlanılması mümkün olabilecektir. Bu husus Bakanlık bünyesinde çok iyi değerlendirilerek müzakereler sırasında izlenecek tutum tespit edilmelidir.

3.3.3. İhracat Teşvikleri

Türkiye'nin tarım ürünleri ihracatı için sağladığı teşvikler, çok düşük miktarlarda kalmaktadır. Ayrıca ihracat kredileri içerinde tarım ürünleri yer almadığından müzakerelerde ihracat sübvansiyonlarının kaldırılması yönünde atılacak adımların bu teşvikleri azaltma yönünde bir yükümlülük getirmesi beklenmemektedir. Ancak, GÜ'lerin uyguladıkları ihracat teşviklerinin kaldırılması Türkiye çıkışlı tarım ürünlerinin dış pazarlardaki rekabet gücünü artıracağından olumlu bir sonuç doğurabilir.

Sonuç olarak; belirlenen çerçeve metin, bundan sonra yapılacak ticaret müzakerelerinin dayanacağı esaslarla ilgili bir mutabakat metni niteliğindedir. Ülkeler, müzakerelerde, bu esaslar çerçevesinde, kendi çıkarlarına uygun tutum izleyecektir. Ülkemizin de "Tarım Stratejileri" ışığında kendi çıkarlarını savunacak hazırlıklardan sonra müzakerelere katılması önem taşımaktadır. Bu bağlamda, özellikle özel ve hassas ürünlerin tanımı, strateji belgesinde yer alan tedbirlerin yeşil kutu'da yer alması, asgari sestek (de minimis) istisnasının GYÜ'ler için % 10'nun altına düşürülmemesi gibi konularda hazırlıklı olarak müzakerelere katılmak gerekmektedir.

3.4. AB'ye Uyum: FEOGA Benzeri Yapılanma

3.4.1. Destekleme Fonunun Oluşumu

Tarım politikalarını destekleme fonu, "Ulusal Fon" adı altında tek elden yürütülmelidir. Bu amaçla, AB fonlarını yönetmek üzere sistemin omurgasını oluşturan Ulusal Fon'un idari ve teknik örgütlenmesi Hazine müsteşarlığı bünyesinde tamamlanarak, 7 Nisan 2003 tarihinde AB Komisyonuna akreditasyon başvurusu yapılmış ve 8 Ekim 2003 tarihi itibariyle akredite edilmiştir. Böylece 2006 yılına kadar toplam 1 Milyar Euro tutarındaki fonların Türkiye'ye aktarılmasının önü açılmıştır. AB'ye aday olan Türkiye için, tam üye olunduğunda FEOGA'ya devredilmek üzere böyle bir Ulusal Fon'un kurulması, OTP'ye uyum açısından da uygun olmuştur. Zaten aday ülkelerin uyumu açısından bu yapılanma öngörülmektedir.

Türkiye'de tarımsal destekleme politikalarının hatta tarıma yönelik yapısal ve kalkınma politikalarının finansmanının tek elden yürütülmesi için "Ulusal Fon" oluşturulması hem AB'ye uyum açısından hem de tarım politikalarına harcanacak bütçe kaynaklarının disipline edilmesi ve etkin kullanımı açısından gerekli olmuştur.

3.4.2. Destekleme Fonunun Kaynakları

AB'ye uyum çerçevesinde böyle bir fonun kaynaklarının, AB'nin bütçe kaynakları şeklinde olması gerekir. Çünkü, Türkiye'nin AB'ye girmesi durumunda bu kaynaklar yoluyla AB bütçesine kaynak aktarımı yapılacaktır. Bu fonun oluşturulmuş olması ve kaynaklarının da AB'deki gibi düzenlenmesi, AB'ne uyum açısından da Türkiye için önemli bir adım olacaktır. Bu kaynaklar, (1) Gümrük vergileri, (2) Tarım ürünleri ithalatından alınan vergiler, (3) Şeker ve glikoz vergileri, (4) Katma değer vergisi ve (5) Gayri Safi Milli Hasıla katkısıdır (Yazgan, 2003).

3.4.3. Destekleme Fonunun Harcamaları

Harcama kalemlerinin, Türkiye tarım sektörünün problemlerindeki farklılıklardan dolayı, AB ile aynı olması beklenemez. Fakat destekleme politikalarının AB'de olduğu gibi önemli bir yer tutacağı kaçınılmazdır. Bu desteklerin miktarı ve dağılımının, tarım sektörünün problemleri ve ihtiyaçları dikkate alınarak belirlenmesi gerekir. Gelişmiş ülkelerdeki eğilimler ve DTÖ anlaşmaları doğrultusunda desteklemelerin önemli bir kısmını piyasaya müdahaleci olmayan DGD şeklindeki destekler olması gerekmektedir. Bunun yanında AB'de olduğu gibi çiftçiye piyasa garantisi sağlayan fakat piyasaya fazla mudahaleci olmayacak hedef fiyatı ve fark ödemesi gibi politika araçları da kullanılmalıdır.

Türkiye tarımının verimlilik, ekonomik olmayan işletme büyüklükleri, kırsal alanda çalışan işgücü fazlalığı, çiftçilerin yeterince örgütlenememesi ve bölgeler arası dengesizlikler gibi önemli yapısal problemlerinin çözümüne de kaynak ayrılması zorunlu olacaktır. AB bütçesinden bu alanlara kaynak aktarımı hızlı bir şekilde artmaktadır. Türkiye'de de bu yönde kaynakların artırılması, AB politikalarına uyum açısından paralellik göstermektedir.

3.4.4. Destekleme Politikalarının Karar Mekanizmaları

Destekleme ile ilgili karar mekanizmaları, tamamen Tarım Bakanlığı içerisinde AB'deki "Ödeme Kurumlarına" benzer bir şekilde oluşturulmalı ve gerekirse ilgili bakanlık ve kurumların bilgisine başvurulmalıdır. AB üyesi ülkelerdeki ödeme kurumları, bu ülkelerdeki tarım bakanlığı bünyesinde görev yapan ve AB kurallarına göre belirlenmiş kuruluşlardır. Ödeme kurumlarının ana görevi, üye ülkelerde OTP'nin yürütülmesi için ayrılan finansmanın kullanılmasını sağlamaktır. FEOGA Garanti Bölümü'nden yapılan OTP harcamaları kullanıcılara bu kurumlar yoluyla ödenmektedir. Ödeme kurumları temel olarak, söz konusu ödeme yapılmadan önce ödemeye konu olacak faaliyetlerin Topluluk kurallarına uygunluğunu, ödemelerin doğru olarak yapılıp, muhasebe kayıtlarına tam olarak geçirildiğini ve gerekli belgelerin zamanında ve AB normlarına uygun bir şekilde teslim edildiğini kontrol eder.

Bu birimin şu anda Bakanlıkta mevcut hangi birim olabileceği veya bu fonksiyonun hangi birimler tarafından yürütülebileceğine Bakanlık bünyesinde tartışılarak karar verilebilir. Bu birim; ödeme yapmaya yetkili birim, ödemelerin yönetimi ile ilgili birim, muhasebe birimi, iç denetim birimi ve teknik hizmetler gibi alt birimlerden oluşmalıdır. Böyle bir yapılanma, olası tam üyelikte tamamen AB'ye üye ülkelerdeki bir ödeme kurumu gibi faaliyet gösterecektir.

3.4.5. Destekleme Politikalarının Uygulama Birimleri

AB'de her ülkenin destekleme birimleri, kendi sorumluluk alanlarına düşen faaliyetleri AB bütçesi kaynaklarından yararlanarak Ödeme Kurumu aracılığıyla yürütmektedir. Türkiye'de daha önceleri destekleme politikalarını yürüten TMO, TKK, TCZB ve TSKB gibi kurumlar, üzerinde çalışılan Tarım Yasası'nın öngördüğü çerçevede yeniden yapılandırılarak bu amaç doğrultusunda faaliyetlerini sürdürebilirler (Yavuz, 2004). Buna alternatif olarak, örneğin fiyat desteği ABD'deki Ürün Kredi Şirketi (CCC) şeklinde TMO'nun yapılanması sağlanarak, doğrudan gelir desteği ödemeleri Ziraat Bankası ile birlikte diğer bankaların birimleri tarafından daha etkin ve rekabetçi ortamda yürütülebilir.

3.5. Destekleme Politikalarıyla İlgili Hedef ve Stratejiler

3.5.1. Destekleme Hedef ve Stratejilerinde İlkeler

Önerilecek destekleme politikalarının ana ilkeleri şöyle sıralanabilir.

- Destekleme politikaları belirlenirken bölgesel farklılıklar ve ihtisaslaşma dikkate alınmalıdır.

- Desteklerde tarım alt sektörleri arasında adil olmaya özen gösterilmelidir.
- Destekleme politikaları, OTP'ye uyumlu ve DTÖ anlaşmalarına uygun olmak durumundadır.
- Destekler, Tarım Politikalarının amaçlarına ulaşılmasına ve tarımın yapısal problemlerinin çözümüne katkıda bulunmalıdır.
- Destekler uzun vadeli olmalı ve örgütlenmeyi teşvik etmelidir.
- Destekler, üreticilerin piyasa koşullarında faaliyetlerini yürütmesine engel olmamalıdır.
- Destekleme politikaları, çevre koruma ve iyi tarım uygulama koşullarına uyumu kolaylaştırmalı ve teşvik etmelidir.

3.5.2. Destekleme Araçları ve Toplam Bütçe İçindeki Payları

Bakanlık, temel tarımsal destek aracı olan ve toplam destekler içersinde yaklaşık %75'lik bir paya sahip olan DGD'nin önümüzdeki yıllardaki payını %50 civarına çekmeyi planlamaktadır. Bu hesaplama, GSMH'daki muhtemel gelişmelere ve tarımsal desteklerin GSMH içerisindeki payının %1'i aşmaması koşuluna uygun olarak yapılmıştır. Diğer taraftan mevcut altyapının geliştirilmesini takiben, DGD'nin tarım politikası amaçlarını gerçekleştirmek için bir yönlendirme aracı olarak kullanılması amacıyla, bazı düzenlemeler üzerinde çalışılmaktadır. Bu çerçevede 2006-2010 dönemindeki Tarım Politikaları stratejilerini anlatan bir strateji mektubu, Dünya Bankasına Nisan ayında sunulmuştur.

Bu strateji mektubunda belirtildiği üzere TKB, 2005 yılından sonra DGD ödemelerinin yanı sıra Fark Ödemeleri, Hayvancılık Destekleri, Çevre Amaçlı Tarımsal Alanların Korunması (ÇATAK) Programı Destekleri, Telafi Edici ödemeler, Ürün Sigortası Ödemeleri, Kırsal Kalkınma Destekleri gibi destekleme yöntemlerini uygulamayı planlamaktadır. Bu çerçevede 2006-2010 döneminde uygulanması planlanan tarımsal destekleme araçları ve toplam desteklemeler içerisindeki payları Tablo-4'de verilmektedir.

Toplam destekler içerisindeki paylar belirlenirken, çok iyi bir strateji belirlemek gerekir. DTÖ'nün kuralları da dikkate alınarak, tarım sektörünün ihtiyaçlarına göre kırmızı kutuda yer alan prim ödemeleri ve mavi kutuda yer alan fark ödeme sistemi maksimum düzeyde kullanılmalıdır. Bu ayarlama yapılırken, DTÖ kurallarına minimum düzeyde uyum sağlanmaya çalışılmalı ve fakat tarım sektöründeki problemlerin çözümü asıl hedef olmalıdır. Tarımsal destekleden etkin bir şekilde sonuç alınabilmesi için Genel Bütçe içinde tarımsal desteklere ayrılan payın kesinlikle artırılması gerekmektedir.

Tablo 4. 2006-2010 Döneminde Uygulanacak Destekleme Araçları ve Payları (%)

Tarımsal Destek Öğeleri	Mevcut	2006-2010 Dönemi
DGD Ödemeleri	78	45
Prim Ödemeleri	9	13
Hayvancılık Desteği	5	12
Alternatif Ürün Programları	3	5
ÇATAK (Çevre Amaçlı Tarım Arazilerinin Korunması) Programı	0	5
Ürün Sigorta Ödemeleri	0	5
Kırsal Kalkınma Hibeleri	0	10
Diğer Ödemeler	5	5
Toplam	100	100

Kaynak: TKB, 2004h.

3.5.3. Doğrudan Gelir Desteği

DGD'nin taahhüt edilen 2005 yılına kadar bu haliyle devam etmesinde hem taahhütlerin yerine getirilmesi hem de ÇKS'nin tamamlanması açısından yarar vardır. Ayrıca, politikalarda çok kısa dönemli değişiklikler sektörde istikrarsızlığa ve güvensizliğe neden olabilir (Yavuz, 2003). Bu süreç, 2006 yılından itibaren nasıl bir destekleme politikasının uygulanması gerektiği konusunda çalışmaların belirlenerek, gerekli hazırlıkların yapılması ve kamuoyunun bu konuya hazır hale getiririlirilmesiyle tamamlanabilir.

Bu tarihten sonra, DGD'nin ülke genelinde uygulanıp uygulanmayacağı, uygulanma seviyesinin ne olacağı, ÇKS'indeki gelişmelere ve bu sistemi güncelleştirecek coğrafik bilgi sistemi gibi yeni mekanizmaların oluşturulabilmesi durumuna göre karar verilebilir. Çünkü ÇKS, planlı bir tarım sektörü oluşturabilmek ve sektöre de doğru politika alternatifi önerebilmek için çok önemlidir.

Bu kapsamda önümüzdeki bir yıl içinde mevcut uygulamanın iyileştirilmesi ve ÇKS'nin tarım politikalarına yön verecek şekilde geliştirilmesini sağlayacak tedbirler uygulayıcı birimler tarafından şu şekilde sıralanmaktadır (TKB, 2004i).

- Kadastro geçmemiş bölgelerde kadastro çalışmalarının tamamlanması için çalışmaların hızlandırarak yasal düzenlemelerin tamamlanması ve coğrafi bilgi sistemlerinin ülke genelinde kullanılabilir olması gerekmektedir.
- ÇKS'nin geliştirilerek AB mevzuat uyumu kapsamında çiftçi muhasebe bilgi ağı (FADN) ve arazi kayıt, çiftçi kayıt, hayvan kimlik sistemini tek başlıkta toplayan Entegre İdare ve Kontrol Sistemi (IACS) ile entegrasyonunun mutlaka sağlanması gerekmektedir. Bu şekilde OTP ile uyumlu olacak destekleme politikalarının uygulanması kolaylaşacaktır.
- Veraset intikalleri için alınan vergilerin belirli bir süre muaf tutulmasını sağlayacak kanuni düzenlemenin yapılarak, intikal işlemlerinin sonuçlandırılmasının teşvik edilmesi gerekmektedir. Bunun sonucunda kayıt altına alınan çiftçi sayısının artacağı düşünülmektedir.
- Tarımsal yapıyı güçlendirmek için Tarım Çerçeve Yasası ve Tarım Sigortaları Yasası'nın bir an önce çıkarılması, Ürün Borsaları ve ürün müdahale kuruluşlarının oluşturulması ve tarımsal arazilerin kiralanması konusunda gerekli düzenlemenin yapılması gerekmektedir.
- DGD ödemelerinin bütçe olanakları çerçevesinde, üretim sezonları ve çiftçi ihtiyaçları dikkate alınarak yapılması gereklidir.

Bu tedbirlerin alınmasıyla beraber ÇKS tarımsal destekleme politikalarının temel veri tabanı durumuna gelerek, üretim planlaması yapılmasında, diğer tarımsal desteklerin uygulanmasında kullanılabilecektir. Önümüzdeki dönemde tarımsal destekleme politikalarının; (a) piyasa koşullarında tarımsal üretim yapılması, piyasa mekanizmalarını bozmayacak destekleme araçları kullanılması, (b) AB tarım politikaları ve destekleme sistemi ile uyum içinde olması, (c) tarım ve kırsal kalkınmanın bütünleşik yürütülmesi gibi temel ilkelere dayanacağı düşünülürse, DGD uygulamalarının yararlı olduğu düşünülebilir.

Ancak, Türkiye'de araziyi temel alarak uygulanan DGD sistemi, mevcut tarımsal yapıyı iyileştirecek ve tarımda mevcut sorunlara çözüm getirecek tek bir politika aracı olarak görülmemektedir. Bu sistem, diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye tarımında da sosyal politika aracı olarak kullanılabilir ve pazara yeterince ürün sunamadığı için yeterli gelire ulaşamayan çiftçi ailelerine ek bir gelir sağlayabilir. Fakat, prim ödeme sisteminin DTÖ kurallarına göre kırmızı kutu'da yer alması, bu uygulamaya sınırlama getirdiğinden, DGD'nin bir şekilde prim ödemesi yerine ikamesi düşünülebilir.

Bu kriterler çerçevesinde DGD'nin geleceği ile ilgili bazı öneriler, aşağıdaki gibi verilebilir:

- DGD, üretim fazlalığı veren ürünlerin kontrol edilmesinde bir politika aracı olarak kullanılabilir. Örneğin fındık sektöründe hedef fiyat, sadece çiftçiyi garanti etmek için üretim maliyetine yakın bir seviyede belirlenmeli ve DGD sadece kanunla sınırlı olan eğimli geleneksel fındık üretim alanlarında fındık üreten çiftçilere verilmelidir. Böylece fındık dikim alanlarının alternatif ürün üretim imkanı olan arazilere kayması önlenebilir. Buna ilave olarak eski cazibesi kalmayan taban arazilerindeki fındık üretimini, alternatif ürünlerin üretimine dönüştürmek isteyen çiftçilere ilgili proje kapsamında yardım edilmelidir.
- DGD, üretim açığı olan ürünlerde, bu ürünlerin üretiminin teşvik edilmesi için ABD ve AB örneğinde olduğu gibi ürüne bağımlı bir destekleme aracı olarak kullanılabilir. Bu uygulamanın prim ödemeleri yerine hangi ürünlerde ikame edilebileceği hususu, detaylı bir çalışmayı gerektirebilir.
- Türkiye tarımının en önemli hedeflerinden olan örgütlenmeyi ve ekonomik işletme büyüklüğüne ulaşılmasını teşvik edecek şekilde bir DGD uygulaması yapılabilir. Örneğin hayvancılıkta hayvan başına bir doğrudan gelir desteği uygulanacak ise, belli bir sayının altında süt ineği bulunduranlara ve hayvan kimlik sistemine girmeyen hayvanlara bu destek sağlanmayabilir. Böylece, işletmelerin büyümesine DGD aracılığıyla katkıda bulunulabilir. Bu uygulama bitkisel üretim faaliyetleri için de düşünülebilir.
- 1960'lı yıllardan 2000'li yıllara gelinen zaman diliminde bölgelerin belli ürünlerde ihtisaslaştığı ve yoğunlaştığı görülmektedir. Bu sürecin politika araçlarıyla hızlandırılması, kaynakların etkin kullanılması açısından yararlı olacağı açıktır. Bu nedenle örneğin Doğu Anadolu Bölgesi, hayvancılık açısından diğer bölgelerle kıyaslandığında mukayeseli üstünlüğe sahiptir. DGD, bu bölge hayvancılığı için iyi bir politika aracı olabilir. Bu bölgede hem yem bitkilerinde hem de hayvancılıkta DGD politika aracı olarak kullanılmasıyla bölge hayvancılığına önemli katkılarda bulunulabilir. Hatta, bölgenin ağır şartları dikkate alındığında, insanların bu bölgede kalmalarını sağlamak açısından da bu politika, AB'nin dağlık bölgelerinde hayvan başına DGD uygulamasına paralel bir fonksiyon da görebilir.

3.5.4. Pirim Ödemeleri

Türkiye'de prim ödemeleri genellikle üretim yetersizliği bulunan ürünler için uygulanmaktadır. Bu nedenle bu desteklerin devam etmesinin gerekliliği kabul edilmektedir. Fakat bu desteklerdeki problem, prim ödemesinin DTÖ kurallarına göre kırmızı kutuda yer almasıdır. Kırmızı kutu tedbirleri için öngörülen %10'luk istisna dikkate alındığında bugün için bir ek yükümlülük altına girilmesi olası görülmemektedir. Ancak, asgari destek (de minimis) istisnasının %10'un altına çekilmesi halinde prim desteği verilen pamuk, ayçiçeği, soya fasulyesi gibi ürünlerde sorun yaşanması muhtemeldir. Bu destekleme katagorisine süt ve et teşvik primi, kullanılan politika aracının aynı olması nedeniyle eklenebilir.

Bu nedenle üzerinde düşünülmesi gereken üç alternatif söz konusudur. Bunlardan birincisi, prim ödemelerinin toplam destekler içindeki payının, DTÖ kurallarındaki asgari destek oranı olan % 10'un altına düşmemesidir. İkinci alternatif ise, bu destekleme şeklinin mavi kutuda yer alan garanti fiyatı ve fark ödemesine dönüştürülmesidir. Zaten halihazırda Türkiye'deki prim ödemeleri de bu politika aracına benzetilerek yapılmaktadır. Üçüncüsü ise DGD'nin bir şekilde belli ürünlerde prim uygulamaları yerine kullanılmasıdır.

Prim ödemelerinde özellikle sertifikalı tohum ve soy kütüğüne kayıtlı hayvan kullanımı, belli bir dönem içinde tedrici olarak zorunlu hale getirilerek kullanılmasının hızla yaygınlaştırılması

sağlanmalıdır. Bir başka ifadeyle, prim ödemeleri, üretimde verim ve kaliteyi artırma aracı olarak kullanılmalıdır. Prim miktarları belirlenirken, ilgili üretici birliklerinin görüşleri ve dünya piyasalarındaki rekabet koşulları dikkate alınmalı ve ödemeler zamanında yapılmalıdır.

3.5.5. Alternatif Ürün Desteği

Alternatif ürün desteği, ARIP kapsamında 2001 yılı Kasım ayında uygulanmaya başlanmıştır. Proje, 2006 yılı sonuna kadar devam edecektir. Bu nedenle 3 yıl içindeki aksaklıklar, eksiklikler ve yanlışlıklar dikkate alınarak bu proje yürütülmeye devam edilmelidir. Bu bağlamda, uygulayıcı birimlerin tespit ettiği aşağıda belirtilen hususlar uygulamalarda göz önünde bulundurulmalıdır (TKB, 2004b).

- Alternatif ürün yetiştirmeyi tercih eden üreticiler, en az 3 yıl süreyle kademeli olarak desteklenmelidir.
- Projenin tanıtım çalışmaları hızlandırılarak bir an önce tamamlamalı ve hedef kitleye yazılı ve görsel basın aracılığı ile ulaşılmalıdır.
- Fındığın çok yıllık bahçe bitkisi olması nedeniyle, üreticiye uzun yıllar getirisi dikkate alınarak, ödeme miktarının yeniden düzenlenmesi ve bu miktarın birkaç yıla yayılması uygun olacaktır.

3.5.6. Hayvancılık ve Yem Bitkileri Destekleri

Türkiye'de hayvancılık problemlerinin çözümü, işletmelerin ekonomik birimler haline gelmesi, piyasa istikrarının sağlanması ve verimliliğin artırılması gibi yapısal değişiklikleri gerektirmektedir. Bugüne kadar hayvancılık sektörüne değişik biçim, süre ve miktarlarda çeşitli destekler yapılmıştır. Fakat yapısal sorunlar çözülmeden uygulanan desteklemeler, sektörün hedeflenen düzeye gelmesinde yeterli ve etkili olamamıştır. Yapılması gereken şey, sektörle ilgili hedefin açık bir şekilde belirlenerek yapısal ağırlıklı kısa, orta ve uzun vadeli politikaların uygulamaya konulmasıdır. En önemli yapısal sorunlardan biri olan işletme büyüklüğü nedeniyle ortaya çıkan problemlerin çözümünün en etkin yolu, üretici birliklerinin yaygınlaştırılmasıdır. Gelişmiş ülkelerde hayvancılık sektörünün bugünkü seviyeye gelmesinin arkasında üretici örgütleri vardır. Türkiye'de bu örgütlerin oluşmasında devlet teşvik edici bir rol almalıdır. Ayrıca tavukçuluk sektöründe görülen dikey birleşme şeklindeki yapısal oluşumların, besi ve süt hayvancılığında da yaygınlaştırılması teşvik edilmelidir.

Uygulamaya konulan destekleme politikaları dikkate alındığında, hayvancılık sektörünün bitkisel üretim sektörüne göre daha az pay aldığı bilinmektedir. Buna ilave olarak hayvansal üretimi destekleme politikalarının süreklilik göstermemesi, bu politikaların etkinliğini azaltmıştır. Tarımsal üretim değeri içerisinde hayvansal üretim değerinin payı, önemli ölçüde düşmüştür. Bu nedenle, hayvancılık desteklerinin sürekliliği sağlanmalı ve tarımsal destekler içerisindeki payı artırılmalıdır.

Verimliliği artırıcı ıslah çalışmalarıyla ilgili olarak, ithalatta yüksek verimli hayvanların seçiminde yeterli dikkatin gösterilmemesi ve ithal edilen hayvanlara uygun bakım ve besleme şartlarının sağlanmaması bu hayvanların kısa zamanda elden çıkmasına neden olmaktadır. Hayvan varlığı içinde kültür ve melez ırkların oranının artırılmasına kültür ırkı hayvan ithalatının fazla etkili olmadığı anlaşılmaktadır (Yavuz ve ark., 2003). Bu nedenle verimliliği artırıcı politikalarda geçmişte yapılan yanlışlıklardan ders alınmalı ve damızlık hayvan ithalatından ziyade, suni tohumlama yoluyla ıslah çalışmalarına ve dolayısıyla ülke içinde damızlık üretimine önem verilmelidir.

Hayvancılık sektöründe üreticinin en önemli problemlerinden biri, ürününe uygun fiyattan alıcı bulamamasıdır. Üreticilere ürünleri için satış garantisi sağlanması, sektörün gelişmesi açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle önceki yıllarda Türkiye'de uygulanmış olan destekleme alımlarının ABD ve AB'ndekine benzer politikalar şeklinde yapılandırılması zor olmasına rağmen, gerekli olduğu söylenebilir. Burada sözleşmeli hayvancılık ve fark ödeme sistemi alternatif politika aracı olarak ifade edilebilir. Ayrıca kaliteli et ve süt üretimine yönelik destekler de pazarlama probleminin çözümüne katkıda bulunacaktır.

Sanayi yemi üretiminde özel sektörün de piyasaya girmesiyle birlikte belli ölçüde gelişmeler olurken, hayvansal yem üretimi ile ilgili destekleme politikalarına rağmen, kaba yem üretiminde istenen noktaya ulaşılamamıştır. Özellikle kaba yem üretimini artırmayı teşvik eden politikalar daha dikkatli bir şekilde uygulanmalıdır. Mevcut yem bitkileri ve çayır ve mer'aların ıslahı politikası çerçevesinde yapılacak çalışmaların, özellikle kaba yem açığının giderilmesine ve kârlı bir hayvancılık işletmeciliğinin yapılmasına önemli katkıları olacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda mevcut politikaların gözden geçirilerek iyileştirilmesi gerekmektedir.

Uygulanan ticaret politikaları, özellikle Avrupa Birliğinin yüksek ihracat sübvansiyonundan dolayı hayvansal ürünlerin yurt içine girişini önleyememiştir. Ayrıca AB'ye verilen taahhütler çerçevesinde AB ülkelerinden 20 bin tonun üzerinde kırmızı et ithal edilmesi gerekmektedir. Geçmiş yıllarda hayvansal ürünler ithalatının tarımsal ürünler ithalatı içindeki payı, hayvansal ürünler ihracatının tarımsal ihracat içindeki payından daha yüksek olmuştur. Bu nedenle uluslararası rekabete karşı güçlü bir yapıya sahip hayvancılık sektörünün oluşturulması için, bu sektörle ilgili politikaların önceliğinin olması gerekmektedir.

2000 yılından beri süregelen hayvancılığı destekleme politikaları, aşağıda özetle vurgulanacak olan yönlendirmeler doğrultusunda yeniden yapılandırılmalıdır (TKB, 2004a).

- Hayvancılık üretimine yönelik destekleme politikaları; ıslah, hayvan beslenmesi ve hayvan sağlığına yönelik teşviklerle hayvancılık teknolojisinin geliştirilmesi yanında kırsal kesimdeki çiftçi ailelerinin gelir ve geçim olanakları yaratılmasını esas almalıdır.
- Teşvikler, yem bitkisi üretimini alternatif ürünler karşısında cazip hale getirmelidir. Bu kapsamda her kademede sertifikalı yem bitkileri tohumluk üretimi desteklenmelidir.
- Suni tohumlama teşvik uygulaması, genişletilerek yeni bir program hazırlanmalıdır.
- Hayvan sağlığı hizmetlerine yönelik olarak teşvik sistemi uygulanmalıdır.
- Desteklemeler, bölgelerin hayvancılık alt sektöründeki mukayeseli önemi dikkate alınarak yapılmalıdır.
- Soy kütüğüne kayıtlı damızlık üreten ve kullanan işletmeler teşvik edilmelidir.
- Destek politikalarında kalite ön plana çıkarılmalıdır.
- Örgütlenme ve pazarlama organizasyonları da destekleme kapsamına alınmalıdır.
- Hayvancılığa yapılan destekler, örgütlü üreticiliği ve kayıt tutmayı özendirecek şekilde düzenlenmelidir.

3.5.7. Alternatif Destekleme Araçları

Tarım sektörünün en önemli problemlerinden biri, üreticilere belirli bir pazar ve gelir garantisi sağlanamamasıdır. Bu problemin çözümünde stratejik bazı tarım alt sektörlerinde uygulanması muhtemel ve mavi kutu içinde yer alan hedef fiyat ve fark ödemesi aracı kullanılabilir. Yapılacak çalışmalarla, ABD ve AB'deki örnekler de dikkate alınarak hangi alt sektörlere ve ne miktarda bu destekleme aracının uygulanacağı belirlenebilir. Diğer bir pazar garantisi yöntemi ise, sözleşmeli çiftçiliktir.

Hedef fiyat ve fark ödeme sistemi

Son dönemlerde gerek tarım kesiminin bünyesinde gerçekleşen dönüşümler, gerekse iç ve dış ekonomik koşullarda meydana gelen değişiklikle, geleneksel tarım politikalarını ve politika araçlarını etkisiz hale getirmiştir. Dışarıda DTÖ ve AB kısıtları, içeride mali ve yapısal kısıtlar yeni politika tanımlarıyla birlikte yeni politika araçlarını da ister istemez gündeme getirmektedir. Ancak yeni bin yılda geleneksel politikalarının yerini alan DGD desteğine dayalı tarım politikaları da soruna çözüm olamamıştır (Şahinöz, 2004). Eğer Pazar ekonomisi koşullarında tarım kesiminin etkili bir biçimde desteklenmesi isteniyor ise en uygun yöntem, fiyatlar üzerinde saptırıcı etki yapmadan üretim ve verimliliği geliştiren 'fark ödeme' sistemidir.

Bu sistem, tarımsal fiyatların piyasa koşullarında oluşmasına yol açarak dünya piyasa fiyatlarına uyumu kolaylaştırmakta ve tüketiciye düşük fiyatlarda ürün sunulmasını sağlamaktadır. Bu nedenle, bu sistem ilk bakışta, kaynakların etkin dağılımını engellediği ve tüketici refahını aşındırdığı için sıkça eleştiri konusu yapılan 'fiyat desteği' sistemine göre daha çekici bulunabilir. Ancak 'fark ödeme' sisteminin uygulanabilmesi; vergi gelirleri ile beslenen güçlü bir kamu maliyesi, tarımda ayrıntılı bir kayıt sistemi, üretici örgütlenmesi, üreticilerin en düşük maliyetlerde çalışabilecek teknolojik olgunluğa ulaşmış olması, girdi piyasalarının rekabetçi bir yapıda olması ve nihayet ürün borsaları gibi gerekli yapısal, kurumsal ve hukuki koşulların oluşmasına bağlıdır. Bu bakımdan şu anda uygulanmakta olan 'prim desteği' sisteminden 'fark ödeme' sistemine geçiş, aşamalı bir biçimde, gerekli koşullar oluştukça mutlaka gerçekleştirilmelidir.

Sözleşmeli tarım

Son yıllarda tarımın bazı alt sektörlerinde gelişen sözleşmeli tarım (dikey entegrasyon), diğer alt sektörlerde de yaygın hale getirilmelidir. Bu tip sözleşmelerle, çiftçinin ürününe pazar garantisi sağlamasının yanısıra, sanayici de hammadde teminini garanti altına almış olur. Sözleşmeli üretimi gerçekleştiren örgütlü çiftçiye prim desteği, sanayiciye ise yatırım ve uygun işletme kredisi desteği sağlanabilir. Bu sözleşmelerin sigorta kapsamına sokularak garanti altına alınması da sağlanmalıdır. Bu bağlamda sözleşmeli tarım şeklinin hukuki alt yapısı oluşturulmalıdır.

Tarım Danışmanlığı Desteği

Türkiye'de uygulamaya giren kontrollü örtü altı tarımı ve iyi tarım uygulamaları yönetmeliği doğrultusunda çiftçilerimizin üretim yapabilmesi için danışmanlık hizmeti ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Buna ilave olarak diğer üretim teknik ve yöntemleri konusunda üreticilerin doğru yerden bilgi alma ihtiyacı da bilinen bir gerçektir. Bu nedenle, çiftçilerin bu bilgilere ulaşabilmesi için özel danışmanlık hizmeti almasına destek verilmelidir.

6. SONUÇ

Tarımsal destekler, Türkiye tarımının yapısal problemlerinin çözümüne katkıda bulunacak şekilde belirlenmelidir. Uluslararası taahhütlerin yerine getirilmesi ve Çiftçi Kayıt Sisteminin tamamlanması için DGD'nin 2005 yılına kadar devam etmesinde yarar vardır. Orta ve uzun vadede, DGD; tarımsal destekler içindeki payı azaltılarak sadece seçilen belli ürünlerde çok amaçlı olarak uygulanmalı ve DTÖ kararları çerçevesinde kırmızı kutu destekleri için izin verilen minimum oranın azalması durumunda prim ödemesi yerine kullanılmalıdır. Prim ödemeleri, DTÖ kuralları çerçevesinde maksimum düzeyde uygulanmalı ve uzun dönemde gerekirse bu destekleme, mavi kutuda yer alan Fark Ödeme Sistemine dönüştürülmelidir.

Hayvancılık desteklerinin sürekliliği sağlanmalı ve tarımsal destekler içerisindeki payı kesinlikle artırılmalıdır. Hayvansal ürünlere satış garantisi sağlanması için sözleşmeli hayvancılık ve fark ödeme sistemi alternatif politika araçları olarak kullanılmalıdır. Özellikle kaba yem açığını giderici ve verimliliği artırıcı ıslaha yönelik desteklere, daha etkin biçimde devam edilmelidir. Uzun dönemde, uluslararası rekabete karşı güçlü bir yapıya sahip hayvancılık sektörünün oluşturulması için örgütlü, ekonomik büyüklükte ve ileri düzeyde teknoloji kullanan hayvancılık işletmeleri oluşturulmalıdır. Tüm bu tarımsal desteklerden etkin bir şekilde sonuç alınabilmesi için GSMH içinde tarımsal desteklere ayrılan payın kesinlikle artırılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Hazine Müsteşarlığı. 2003. Tarım Reformu Uygulama Projesi A-Bileşeni, İşlevsel İnceleme Raporu Hakkındaki "Bağımsız Denetçi Görüş Mektubu", Hazine Kontrolörler Kurulu, Ankara.

Hazine Müsteşarlığı. 2004. Tarımsal Destekler Raporu, Ankara.

IBRD. 2003. Agricultural Reform Implementation Project (ARIP), www.worldbank.org.

Şahinöz, A. 2000. Tarım Reformu: Made in IMF, İşletme ve Finans, Haziran 2000.

TKB. 2003. 2004 Yılı Bütçe Konuşması, Ankara.

TKB. 2004a. 2000 yılından Bugüne Hayvancılığı Destekleme Politikaları, Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, Ankara.

TKB. 2004b. Alternatif Ürün projesi, Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü. Ankara.

TKB. 2004c. Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) 2001-2003 Verileri, Ankara.

TKB. 2004d. DTÖ DAHO Kalkınma Gündemi, Tarım Müzakereleri Çerçeve Metninin Türkiye Tarımı Açısından Değerlendirilmesi, Ankara.

TKB. 2004e. Et teşvik Primi Bilgi Notu. Koruma Kontrol Genel Müdürlüğü Halk Sağlığı Hizmetleri Daire Başkanlığı, Ankara.

TKB. 2004f. Prim Ödemelerinin Pamuk, Yağlık Ayçiçeği, Soya, Kanola ve Zeytinyağı Değerlerine Etkileri, Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü. Ankara.

TKB. 2004g. Süt teşvik Primi Bilgi Notu. Koruma Kontrol Genel Müdürlüğü, Ankara.

TKB. 2004h. Tarım Stratejileri 2006 - 2010 DPT ve Dünya Bankası İnceleme Raporu, Ankara.

TKB. 2004i. Türkiye'de Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) ve Doğrudan Gelir Desteği (DGD) Uygulamaları, Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, Ankara.

Yavuz F., O. Akbulut, A. Keskin. 2003. Türkiye sığırcılık Sektöründe Islah ve Islah ve Destekleme Politikalarının Etkinliği Üzerine Bir Araştırma. Türk Veteriner ve Hayvancılık Dergisi, 27(2003): 645-650.

Yavuz, F. 2003. DPT Tarafından Hazırlanan "Tarımsal Destekleme Politikaları İçin Yeni Perspektif" Adlı Raporun Değerlendirilmesi, TKB, Ankara.

Yavuz, F. 2001. Tarım Politikası II, Genel Politikalar ve Uluslararası Ticaret, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Erzurum.

Yavuz, F. 2004. Türkiye Tarım Politikalarının Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasına Uyumu: EAGGF Benzeri Bir Yapılanma, TKB, Ankara.

Yazgan, H. 2003. Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası Finansman Mekanizması, TürkTarım Dergisi, Mart-Nisan 2003, Sayı 150.

TARIMSAL GİRDİLER

1. GİRİŞ

Türkiye %1,5 oranı ile dünyada nüfusu hızla artan ülkelerden birisidir. Nüfusun önemli bir bölümü tarımda istihdam edilmekte ve gelirini bu kesimden sağlamaktadır. Ancak 1950'lerde başlayan ve 1980'lerden sonra hızlanan bir kırsal göç olayı da ülkemizin bir gerçeğidir. Kırsal alanlar ile kentler arasındaki gelir farklılığı, daha iyi eğitim ve istihdam olanakları, daha yüksek hayat standardına ulaşma ümit ve olanakları gibi kentin çekici kuvvetleri kırsal nüfusu tarım dışına itmekte ve sonuçta tarımsal nüfusun azalmasına ve aynı zamanda yaşlanmasına neden olmaktadır.

Tohum bitkisel üretimde, ürünün kalite ve miktarını belirleyen en önemli girdilerden birisidir. Bitkisel üretimin kalite, verim ve çeşitliliğini artırmak amacıyla, pek çok türde bitki ıslahı ve biyoteknoloji dahil, gelişmiş ülkeler araştırma ve geliştirme yatırımları ile yeni teknolojileri hayata geçirmiş ve yüksek nitelikli tohumluklar elde etmişlerdir. Batının sanayide gelişmiş ülkelerinin bir kısmı tohumculuk sektörüne daha büyük yatırım yapmış ve bitki DNA'sını çözerek yüksek teknolojinin sahibi konumuna gelmişlerdir. Son yıllarda gen aktarımı yoluyla elde edilen transgenik bitkilerin tohumları bu yüksek teknolojilerin çarpıcı bir örneğidir. Gelişmiş batı ülkelerinde tohumculukla ilgili bilimsel ve teknik çalışmaların çok eski yıllara dayandığı bilinmektedir. 100-150 yıllık bu çalışmaların sonucunda bu ülkeler tohumculukta alt yapıyı geliştirerek etkin bir endüstri kurmuşlardır. Böylece hastalık ve zararlılara dayanıklı ve sanayinin ihtiyacına cevap veren üstün çeşitler elde edilmiştir. Dünyada dışsatıma konu olan 3,5 Milyar Dolar tutarındaki tohumluğu, aralarında ABD, Hollanda, Fransa ve Danimarka'nın bulunduğu altı ülke paylaşmaktadır. Tarımsal ve bitkisel üretim potansiyeli çok yüksek olan ülkemizin tohum dış ticaretindeki payı ise çok azdır.

Gübreler, tarımsal üretim sonucu topraktan eksilen bitki besin maddelerini toprağa geri kazandıran ve toprağın bereketini artıran maddelerdir. Tarımsal üretimi artırmanın ve gıda kalitesini iyileştirmenin en etkin araçlarındandır. Tek başına %40'ın üzerinde verim artışı sağlayarak dünya gıda güvenliğine, yaşam standardının yükseltilmesine ve açlıkla mücadeleye çok önemli katkıda bulunmaktadır. Artan nüfus ve değişen beslenme alışkanlıklarının yarattığı gıda maddeleri talebi ile azalan kişi başına düşen ekilebilir alanlar, birim alandan daha fazla üretimi gerektirmekte, dolayısıyla gübrelerin bugün olduğu gibi gelecekte de sürdürülebilir tarımın en önemli girdilerinden biri olmasını kaçınılmaz kılmaktadır.

Tarımsal üretim artışı için sulama, gübreleme, toprak işleme, ıslah ne kadar önemli ise zirai mücadelede o kadar önemlidir. Tarımsal üretimde hastalık, zararlı ve yabancı otların yapmış olduğu zararlar toplam üretimin 1/3'üne ulaşmaktadır. Bu kayıpları önlemek için alınan mekanik, kimyasal ve biyolojik mücadeleler gibi önlemler yanında bitki sağlığı koruyucu hekimliği olarak zirai karantina çalışmaları da büyük önem taşımaktadır. Farklı agro-ekolojik bölgelere ve buna bağlı olarak çok zengin bir bitki çeşidine sahip olan ülkemizde, ekonomik öneme sahip 60'ın üzerinde kültür bitkisi yetiştirilmektedir. Bu kültür bitkilerinde ekonomik düzeyde zarar yapan 450'nin üzerinde hastalık, zararlı ve yabancı ot türü bulunmaktadır. Bunların 245'i zararlı (böcekler, akarlar, nematodlar, kemirgenler, kuşlar, yumuşakçalar vb.), 85'i hastalık etmeni (fungus, bakteri, virüs, mikoplazma) ve 70'den fazlası da yabancı ot türüdür. Zirai mücadele uygulamaları; kimyasal mücadele, kültürel önlemler, biyolojik ve biyoteknik mücadele, fiziksel ve mekanik mücadele, entegre mücadele, tahmin ve erken uyarı, karantina ve sertifikasyon önlemlerini kapsamaktadır. Bunlardan kimyasal mücadele, halihazırda en yaygın ve fazla kullanılan bir yöntemdir.

Tarımsal mekanizasyon; gerekli güç kaynağı, makine ve ekipmanların üretildiği bir sektördür. Tarım traktörleri; tek akslı motorlu çapalar (motokültörler), motorlu biçme makineleri;

toprak işleme ve tohum yatağı hazırlama makine ve ekipmanları; ekim, dikim makine ve ekipmanları; gübreleme makineleri; bitki koruma ve sulama için araç ve donanımlar; hasat makineleri ve ekipmanları; ürün harmanlama, kurutma, temizleme, sınıflandırma, işleme için makine ve ekipmanlar; hayvansal üretim için makine ve ekipmanlar; tarla ve bahçe üretimi için diğer makine ve ekipmanlar bu sınıfta yer almaktadır. Mekanizasyon düzeyinin belirlenmesinde, genellikle 3 kriter dikkati çekmektedir. Bunlar; Birim Alana Düşen Traktör Gücü (kW /ha), 1000 ha alana Düşen Traktör Sayısı (Traktör/1000ha), Traktör Başına Düşen İşlenen Alan (ha/Traktör).1980-2000 yılları arasında Türkiye'de birim alana düşen traktör gücü 2.8, 1000 ha düşen traktör sayısı 2 kat atmış ve traktör başına düşen işlenen alan 2 kat azalmıştır.

Tarımsal verimliliğin artırılmasında ve tarım sektöründe katma değerin yükseltilmesinde, sulama yatırımları önemlidir. Gelişmiş bir sulama alt yapısının olmaması, tarımda iklim koşullarına bağımlılığı sürekli kılmaktadır. Ülkemizde kurak ve yarı kurak dönemlerde yağışların düzensiz olduğu bilinmektedir. Bu dönemlerde bitkinin gelişme sürecinde su ihtiyacının sulama ile karşılanması zorunludur. Ülkemizde tarım sektörünün iklim koşullarına bağımlılığı, rantabl sulama projelerinin hayata geçirilmesi ile azaltılabilir.

İşletmelerin sermaye eksikliğini gidermek amacıyla yabancı kaynaklardan sağlanan sermaye "kredi" olarak isimlendirilmektedir (Karacan 1991, Güneş 2004). Kredi, bir kişi veya kurumun parasını önceden belirlenen zamanda geri ödemek üzere almaktır. Kredi sözcüğü "güven" anlamına gelir ve başarılı bir kredi sistemi güvene dayanır (Harsh et al. 1981; Castle at al. 1987). Kredi ile gelecekte oluşacağı umulan sermayenin peşin olarak kullanılması sağlanır. Tarımsal kredilerin amacı, bankacılık ilkeleri çerçevesinde;

Kaliteli ve verimli üretim yapan, üretim kademelerinde entegre olmuş işletmelerin finansman ihtiyaçlarının karşılanması suretiyle tarımsal üretimde devamlılığın kaliteyi yükselterek sağlanması,

Tarım kesiminde faaliyet gösteren tarımsal işletme ve bireylerin her türlü tarımsal faaliyetlerinin yatırım veya işletme sermayesi unsurlarına ya da her ikisine ait finansman ihtiyacının karşılanarak ekonomiye kazandırılması,

Tarıma dayalı sanayi ve tarımsal sanayi işletmelerinin finansman ihtiyaçlarının karşılanarak bu sanayilere girdi veren veya bunlardan girdi alan tarımsal işletmelerin ve sanayilerin devamlılıklarının sağlanması ve kaliteli üretimin gerçekleştirilerek uluslararası rekabet gücüne kavuşturulması,

Tarım kesimindeki işletme ve bireylerden karlı ve verimli kredi portföyü oluşturulması,

Tarımsal üretimde kaliteli girdi, teknik bilgi ve entegre yatırımlara yönelişin sağlanması ve yönlendirici olunması,

Tarımsal kredilerin kontrollü ve projeli krediler şeklinde kullandırılması suretiyle verimli işletmelere yönlendirilerek, Bankanın üstleneceği riskin minimize edilmesi, olarak belirlenmiştir. Türkiye'de tarımsal kredi kuruluşları olarak sayılan organize olmuş kredi kaynaklarının başında T.C. Ziraat Bankası A.Ş., Tarım Kredi Kooperatifleri, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı gelmektedir. T.C. Ziraat Bankası A.Ş., kuruluşundan bu yana, tarımsal krediye ayrılacak kaynakları toplayan ana banka görevini yerine getirmekte, tarımsal kooperatiflere finansman sağlamaktır. T.C. Ziraat Bankası A.Ş., günümüzde sadece tarımsal kredi işlemleri ile uğraşan bir banka olmaktan çıkarak, modern bankacılık işlemlerinin yürütüldüğü bir finans kurumu haline gelmiştir. Halen 1.129 şubeye sahip olan T.C. Ziraat Bankası A.Ş., 831 şubesinde (Kıbrıs şubeleri ile birlikte 835 şube) tarımsal kredi uygulaması yapmakta, 300.000 dolayında üreticiye hizmet etmektedir. Tarım Kredi Kooperatifleri ise 2.081 kooperatif ile 900.000 dolayında üreticiye hizmet götürmektedir.

Hayvansal üretimde özellikle geviş getirenlerin ve çoğu tek mideli hayvanların yemlenmesinde kaba yemlerin kullanımı şarttır. Hayvansal üretimde kaba yemler, yoğun yemlere göre, genelde daha ucuzdur. Bu tür yemlerin kullanım alanının artırılması, hayvansal üretimde girdi kaynaklarının 2/3'ünü aşan kısmı yeme ait olan yem girdilerinin azaltılmasında etkin rol oynar. Dünyada artık gıda ile yem birlikte anılmaktadır. Uluslararası alanda yem ile gıda arasındaki ilişki "Yemden gıdaya" (Feed to Food) deyimiyle açıklanmaktadır. Ülkemiz için de bu geçerlidir ve özellikle AB üyeliği sürecinde hayvancılıkla ilgili uyum paketinde karma yem ön plana çıkmaktadır. Diğer yandan kaba yemler, oldukça zengin bir yem grubunu oluşturmaktadır. Farklı tür, çeşit ve kaynaktan bir dizi yem bu grupta ele alınır. Nitekim kaba yem; doğal halde iken yüksek su içeriğine sahip olan (%86 ya kadar) ya da kuru maddede %14-16'den daha fazla ham selüloz içeriğine sahip olan ve hayvan beslemede kullanılabilen her tür materyal olarak tanımlanır.

2. MEVCUT DURUM

2.1. İşgücü

Cumhuriyet'ten bu yana sürekli artan ülke nüfusu günümüzde 70 milyonu aşmış durumdadır. Genel bir yaklaşımla, nüfus artışının işgücü artışına yol açacağı ve bunun da ekonomik gelişmeyi olumlu yönde etkileyeceği düşünülmektedir. Fakat, denetimsiz hızlı bir nüfus artışı; sermaye birikimini zayıflatmakta, teknolojik gelişmeyi yavaşlatmakta, istihdam alanlarını hızla daraltmakta ve nihayet gelir artışını olumsuz yönde etkilemektedir. Nitekim, nüfusun işgücüne katılma oranı 1990 yılında %56 iken, 1995'de %54'e, 2000 yılında %53'e ve 2002 yılında % 49'a gerilemiştir.

Ülkemizde kırsal alanda istihdam oranı 2002 yılı için %34'dür. Genel olarak bölgeler incelendiğinde, kırsal nüfusun önceki yıllara göre büyüme oranı azalırken, kentsel nüfusun büyüme oranında bir artış görülmektedir. Kırsal bölgelerden göç eden nüfus, sanayi bölgelerine ve turizm alanlarına kaymaktadır. Bu nedenle yıllık büyüme oranı en fazla olan iller Antalya, İstanbul, Bursa, Gaziantep, Diyarbakır ve Ankara'dır.

Sivil istihdam miktarındaki gelişmelere baktığımızda, toplam olarak istihdam edilen nüfus 1990 yılında 19 milyon iken, 1995'de 21 milyon ve 2001 yılında 20 milyon kişi'dir. Tarım kesimindeki istihdam ise 1990 yılında 9 milyon ve 1995'de 10 milyon iken, 2000 yılında 7 milyon kişiye düşmüştür. Bu değer 2002 yılında 6,9 milyona gerilemiştir. Bu rakamların toplam istihdam içindeki oranları ise 2001 yılında %35 ve 2002 yılında %34 olmaktadır.

Türkiye nüfusunun sürekli büyümesinden dolayı, toplumun besin arzı güvenliğinin ileriki yıllarda sağlanabilmesi için kişi başına düşen ekilebilir alan miktarının önemi artmaktadır. Kişi başına düşen ekilebilir alan 1990 yılında 0,50 hektar iken, 2001 yılında 0,38 hektara düşmüştür. Ekilebilir alanların sınırlılığı ve nüfusun sürekli büyüme eğiliminde olması son yıllarda tarım alanlarındaki verimlilik artışının sağlanmasına yönelik tarım politikalarının önemini artırmıştır.

Türkiye'de olduğu gibi tüm ülkelerde işgücü arzı daha çok 15-64 yaş arasında olan ve aktif nüfus olarak adlandırılan insan işgücünden oluşmaktadır. İşletme başına erkek işgücü birimi tarımsal işletmelerde 3.5-4.5 arasındadır. Tarım kesiminde toplam işgücünün önemli bir bölümünü ücretsiz aile işgücü oluşturmaktadır.

Türkiye tarımında bir yandan makineleşmenin, diğer yandan nüfusun hızla artması arazilerin parçalanmasına ve gizli işsizliğin artmasına neden olmuştur. Genç nüfus doğal olarak, giderek azalan tarımsal gelirin de etkisi ile kentlere göç ederek, istihdam imkanı bulmaya çalışmaktadır. Ancak, gelişmiş ülkelerin tarım kesimleri göz önüne alındığında, ülkemizde

nüfusun halen büyük bir oranda tarımda yer aldığı ve birim tarım alanında yoğun bir işgücü kitlesi bulunduğu anlaşılır.

2.2. Tohumluk

Tohum sektöründe Batılı ülkelerin 100 yıldan daha eskilere dayanan deneyimlerine karşı, ülkemizde batılı ölçülere göre tohumculuk 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren başlamıştır. Daha önce Kamu tarafından belirlenen tohum fiyatlarının serbest bırakılması, tohum ithalatına izin verilmesi ve sektörün meslek kuruluşu halinde örgütlenmesi ve tohumculuk yatırımlarının teşvik edilmesi gibi tedbirlerin hayata geçirilmesi, Türk tohumculuğuna yeni bir yapılanma olanağı tanımıştır. 1984-1985 yıllarında alınan tedbirlerden sonra ülkemizde yerli ve yabancı sermayeli tohumculuk firmaları önemli yatırımlar yapmaya başlamıştır. Bu tarihe kadar Kamu tekelinde olan bazı türlerin tohumları özel sektör tarafından üretilmeye başlanmış ve sebze tohumları, hibrit mısır, hibrit ayçiçeği ve patates gibi türlerin tohumları %100 özel sektör kuruluşları tarafından sağlanır hale gelmiştir. Söz konusu bu üretimi yapan özel sektör firmalarının sayısı (küçük, orta ve büyük kapasiteli firmalardan oluşmak üzere) 106 olup, dünyanın en büyük tohumculuk firmaları ile ülkemizin en önemli sanayi gruplarının kurduğu tohumculuk firmaları ülkemizde önemli yatırımlar yapmış durumdadırlar.

Tür ve bitki grupları bazında düşünüldüğünde ülkemizin en çok ekilen ürünleri olan buğday ve arpa tohumluğu üretiminde kamu ağırlıklı bir üretim söz konusudur. Örneğin Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM) bir KİT olarak 2002 yılında buğday ve arpa tohumluğunun %90'nını üretmiştir. Geri kalan %10'u özel sektör tarafından sağlanan bu grup tohumlarda ülkemizde 2004 yılı başına kadar Çeşit Koruma Yasası (Bitki Islahçı Hakları Yasası) olmadığı için yeni türlere özel firmalar yatırım yapmamışlardır. Çünkü bu tohumları (kendine döllenen) sahibi dışında diğer kişilerin çoğaltarak satması çok kolay olduğundan bu konuda önemli yatırım yapan firmalar ıslahçı haklarını alamamaktadırlar. Buğday ve arpa gibi tohumların aksine mısır ve ayçiçeği tohumlarında hibrit tohumla üretim sağlandığı için özel sektör bu grup ürünlerin tohumluklarını rahatlıkla üreterek pazarlayabilmekte ve pazar paylarını %100'e ulaştırmış bulunmaktadırlar.

Sebze tohumları çoğunlukla hibrit tohum grubuna girmekte olup bu tohumların ebeveynleri yurtdışından getirilerek üretimleri yapılmaktadır. Önemli AR-GE çalışması gerektiren ve uzun yıllar süren (10-12 yıl) araştırma ve inceleme sonunda ortaya çıkan sebze tohumlarında ithalata dayalı bir üretim sistemi vardır. Gelişmiş ülkelerin sahip oldukları teknoloji ve ekonomik koşullara sahip olmayan ülkemizde, bir süre daha bu grup tohumlar ithalattaki ağırlıklarını devam ettirecek gibi görünmektedir.

Çiftçi talebinin düşük olmasına bağlı olarak genelde ülkemizde tohum üretimi düşük olduğu gibi tarla bitkilerinde sertifikalı tohum kullanma oranı çok düşüktür. Türkiye'de sertifikalı tohumluk ihtiyaçları ve karşılama oranları 2002 yılında buğdayda %13, arpada %2, mısırda %89, soyada %41, patateste %11, nohutta %1, sebzede %36, yem bitkilerinde %19'dur.

Hibrit tohum üretiminin kendisine özgü özellikleri gereği ülkemizde yeterli düzeyde üretilmediğinden genellikle hibrit tohumlar yurtdışından sağlanmaktadır. Ancak türlere bağlı olmak üzere bazı hibrit ebeveynleri dışardan getirilerek hibrit tohum üretimi ülkemizde yapılmaktadır. Bitki grubu olarak sebzelerde hibrit çeşitler kullanıldığı için bu tür tohumlar genellikle yurt dışından ithal edilmektedir.

Tarla bitkilerinin önemli iki türü olan ayçiçeği ve mısır tohumlarının ebeveynleri ithal edilerek yurt içinde üretim yapılmaktadır. Üretimi yapılan hibrit ayçiçeği ve hibrit mısır tohumlarının bir kısmı iç üretimde kullanılırken diğer bir kısmı yurt dışına satılmaktadır.

Türkiye tohumluk ihracat ve ithalat dengesi, yıllara göre değişmekle birlikte, yılda ortalama 15-20 milyon dolarlık tohum ihraç ederken, 60-70 milyon dolarlık ithalat yapmaktadır. Ancak

burada dikkate alınması gereken bir husus vardır. Ülkemiz yılda 30-35 milyon dolarlık sebze tohumluğu ithal ederek bu tohumların ekilmesi sonucunda ülke için önemli kazanımlar sağlamaktadır. Örneğin ülkemizde tüketilen sebzenin tamamı bu tohumlarla üretildiği gibi, her yıl ortalama yurtdışına 430-450 milyon dolar arasında taze sebze, konserve ve sebze türevleri satılmaktadır. Bu üretim yapılırken, yaratılan istihdam ve ulaştırma dahil ilgili sektörlere sağladığı yarar düşünülürse, ithalatın gerçek bir değerlendirmesi yapılmış olacaktır.

2.3. Gübre

Türkiye'de kimyasal gübre üretimi 1939 yılında Karabük Demir Çelik İşletmelerinde amonyum sülfatın yan ürün olarak elde edilmesiyle başlamıştır. İlk kimyevi gübre tesisi 1954 yılında kamu tarafından kurulmuş, sonraki yıllarda artan gübre talebini karşılamak amacıyla kamu yatırımları devam etmiş, 1970'li yıllarda özel kuruluşlar da sektörde yerini almıştır.

Türkiye gübre sektöründe üretici olarak toplam 9 kuruluş faaliyet göstermekte olup, bunlardan 7'si özel, 2'si kamuya aittir. Bunun dışında, yan ürün olarak az miktarda gübre üreten 3 demir-çelik kuruluşu, yan ürün olarak gübre ham/ara maddesi üreten 3 kuruluş, gübre sektörüne doğal gaz temin eden 1 kamu kuruluşu ve gübre ithalatı ve dağıtımı faaliyetinde bulunan kooperatifler ve tüzel kişilerden oluşan kuruluşlar bulunmaktadır.

Türkiye'nin toplam gübre üretim kapasitesi toplam gübre tüketiminin %90'ından fazlasını karşılayabilecektir. TSP ve kompoze gübrelerde fazla kapasite, diğer gübre çeşitlerinde ise yetersiz kapasite bulunmaktadır. Üretim kapasitesinin %71'i özel, %29'u ise kamu kurumlarına aittir. Son 5 yılda ortalama kapasite kullanımı %62 olarak gerçekleşmiştir. Kapasite kullanım oranının düşüklüğünde; azotlu gübrelerin üretim maliyetinin çok fazla olmasından dolayı özellikle %33' lük Amonyum nitrat gübrelerini üretemez duruma gelmeleri, ithalat artışı, bazı gübre cinslerinde tüketimin azalması ve hammadde temininde yaşanan zorluklar ki bunlar ülkemizin dünya piyasalarına hammadde temini için çıktığı dönemin çok yoğun bir talep dönemine rastlaması vb etkenler etkili olmaktadır.

2004 yılında gübre sektöründe yer alan kamu kuruluşlarının özelleştirilmesinde sona yaklaşılmıştır. İgsaş ile Tügsaş'a ait Gemlik Gübre'nin özelleştirme işlemleri tamamlanmış, Tügsaş'a ait Samsun Gübre ve Kütahya Gübre'nin ihalesi tamamlanmış olup devir işlemlerinin yapılması beklenmektedir. Yıl sonunda muhtemelen kamu sektörü gübre üretiminden tamamen çıkmış olacaktır.

Sektörde son 15 yılda yeni yatırım yapılmamaktadır. Bunun sebepleri, gübre sektörünün dışa bağımlı olması, hammadde temin etmede yaşanan güçlükler ve bunun yansıması olan yüksek maliyet ve sektörde yaşanan rekabet ve doğal gaz fiyatının sektör için cazip hale getirilememesidir.

Türkiye'de gübre tüketimi, yaklaşık 2 milyon ton BBM'dir. Bu miktar az çok sabitlenmiş durumda olup ülke ekonomisi ve tarımında ortaya çıkan değişimlere göre dalgalanmalar göstermektedir. Tüketimin %70'e yakınını azot içerikli gübreler oluşturmaktadır. 1,5/1 olması gereken azot/fosfat oranı son yıllarda artarak tehlikeli bir şekilde 2,5/1 oranına ulaşmıştır. Potasyum ise geçmişte olduğu gibi sadece sanayi bitkileri ile meyve sebze tarımında kullanılmaktadır.

Türkiye gübre tüketimi yetersizdir. Toprak Gübre Araştırma Enstitüsü tarafından yapılan bir araştırmada, ekilen alan ile ürüne göre birim alanda gerekli gübre miktarları dikkate alınarak kullanılması gereken bitki besin maddeleri hesaplanmış, azot tüketiminin kullanılması gereken azotun %65-70'i, fosfor tüketiminin ise kullanılması gereken fosforun %40'ı civarında olduğu belirlenmiştir.

Türkiye'nin 2003 yılı yaklaşık gübre üretimi 1.3 milyon ton, gübre ithalatı 860 bin ton, gübre ihracatı 50 bin ton ve gübre tüketimi ise 2 milyon ton BBM olarak gerçekleşmiştir. 2003 yılı birim alana (hektar) gübre tüketimi ise 91,5 kg dır. Gübre dış ticaretinde 1994 yılından itibaren Avrupa Birliği Ortak Dış Ticaret Politikası uygulanmaktadır. Gümrük vergileri, AB ve Serbest Ticaret Anlaşması imzalanmış ülkeler için sıfır, diğer ülkeler için %6,5'dur.

Ülkemizde A. Sülfat, Kalsiyum Amonyum Nitrat ve Amonyum Nitrat ve üre gübreleri üretiminin iç talebi karşılayacak düzeyde bulunmaması; diğer gübrelerde doğal gaz, fosfat kayası, potasyum ve kükürt gibi ana girdiler bulunmadığından, zengin hammadde kaynakları bulunan ülkelerle uluslararası piyasada rekabet edilememesi nedeniyle ülkemizin ihracat olanakları kısıtlıdır.

Gübre pazarlaması ve dağıtımı; gübre üreticileri ve ithalatçılarının sayıları 5.000 civarında olan bayileri, toplu gübre temin eden tarım kredi ve tarım satış kooperatifleri birliklerinin sayıları 2500 civarında olan birim kooperatifleri vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir.

Gübrelerle ilgili mevzuat AB ile uyumlu hale getirilmiş, ülkemizde ve AB'de üretilen gübreler karşılıklı serbest dolaşım hakkı kazanmıştır. Günümüzde gübre sektöründe etkin bir piyasa denetimi yürürlüğe konulmuştur.

2.4. Tarımsal Mücadele ve İlaç

Ülkemizde 1950'lerden sonra tarım ilaçlarının imalatı ve kullanımı hemen hemen paralel bir gelişme göstermiştir. 2002 yılı verilerine göre toplam aktif madde üretimi yaklaşık 2,2 bin ton'-dur. İlaç imalat miktarı ise 24 bin ton'dur. Aktif madde üretimi özel sektör kuruluşlarınca yapılmaktadır. Ülkemizde son yıllarda ruhsatlı aktif madde ve ilaç sayısında önemli oranda artış olmuştur.

Türkiye'de tarımsal ilaç endüstrisinde özel firmalar faaliyette bulunmaktadır. Tarım ilaçları sanayisi 1951'de kurulmaya başlamıştır. 1957'de 6968 sayılı Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile yurt içinde üretilecek ve ithal edilecek ilaçların kalitelerinin uluslararası niteliklerde olması sağlanmıştır. Günümüzde bu alanda 134 adet firma faaliyette bulunmaktadır. İmalatçı firmaların toplam kurulu kapasitesi yaklaşık 443 bin tondur.

Zirai ilaç üretiminde kimyasal, teknik ve ekonomik yönlerden en önemli aşama, etkili madde üretimi olup, endüstri bu yönden genellikle dışa bağımlı durumdadır. Bu bakımdan ülkemizde ilaç sanayinin yoğun olarak formülasyon ve ambalaj sanayi niteliğinde bir gelişme gösterdiği görülmektedir. İlaç üreten firmalar, göreli olarak fazla yatırım harcaması ve modern teknoloji gerektiren ve yüksek düzeyde riskli olan, etkili madde üretimine yönelmemektedirler.

Ülkemizde 2003 yılı itibariyle yıllık ortalama ilaç tüketimi 33 bin ton'dur. Bu miktarın %47'sini İnsektisitler, %24'ünü herbisitler, %16' sını fungusitler, %13' ünü ise diğer zirai mücadele ilaç grupları oluşturmaktadır. 2003 yılı verilerine göre Türkiye'de toplam zirai ilaç tüketiminin yaklaşık %23'ü Akdeniz, %20'si İç Anadolu, %18'i Ege, %17'si Marmara, %11'i Karadeniz, %8'i Güneydoğu ve % 3'ü ise Doğu Anadolu Bölgesi'nde tüketilmektedir. Yıllık pestisit kullanımının bölgelere göre dağılımı, bölgelerin tarım alanları dikkate alındığında dengesizlik göstermektedir. Ancak endüstri bitkileri ile sebze ve meyve tarımının yapıldığı alanlarda ilaç kullanımı daha yüksek olmaktadır. Türkiye'de toplam ilaç kullanımının yaklaşık %20'si pamukta, %19'u hububatta, %17'si sebzede, %13'ü meyvede, %8'i bağ'da, %7'si narenciyede, %3'ü tütün'de ve %13'ü ise diğer ürünlerde kullanılmıştır.

Ülkemizde 2002 yılı verilerine göre yaklaşık 8 bin ton ilaç ithal edilmiş olup, ithal edilen ilaç hammaddesi miktarı ise 9 bin ton'dur. İhraç edilen ilaç miktarı 974 ton olup, ihraç edilen aktif madde miktarı ise 642 tondur.

2.5.Tarımsal Mekanizasyon ve Enerji

Tarım Makineleri İmalat Sektöründe 1000'e yakın firma üretim yapmakta olup, firmalar genellikle küçük ölçeklidir. Üretim değerinin 3/4'ünden fazlası traktör imalat sanayi tarafından sağlanmaktadır.

Türkiye'de traktör üretimi 1954 yılında montaj şeklinde başlamıştır. Geçen sürede traktörü meydana getiren parçaların % 90'ı ülke içinde üretilebilmektedir. Geri kalan %10'luk kısım için yapılacak yatırımlar ekonomik olmadığı için ithal yoluna gidilmektedir. Türkiye traktör parkında 13 firmaya ait 63 adet değişik marka ve tipte olmak üzere toplam 1.000.000 civarında traktör bulunmaktadır. Bu traktörlerin motor gücü 5.6 kW ile 77.2 kW arasında değişmektedir. Ülkemizin iki büyük traktör üreticisi New Holland ve UZEL firmalarının toplam park içindeki payı gunuzude %84 e yakındır.

Tarım iş makineleri imalat sanayinde; ülke genelinde 1023 adet tarım makineleri imalathanesinde 110 çeşit 1.139.790 adet makine üretim kapasitesi bulunmasına karşılık, bu imalathanelerde %45,49'luk ortalama kapasite kullanım oranıyla ancak 518.585 adet tarım alet ve makinesi üretilebilmiştir. Bu imalathanelerde 12.000 eleman istihdam edilmektedir. Firmalarda 25 kişiden fazla personele sahip işletmelerin, tüm işletmelerdeki payı ancak %9,19'dur.

Tarım sektöründe tarım alanı başına enerji tüketimi değerleri yıllara bağlı olarak değişmektedir. Tarım sektöründe birim işlenen alan başına kullanılan enerji miktarı, 1990 yılında 2.94 GJ/ha iken, yaklaşık %60 oranında artarak 2000 yılında 4.70 GJ /ha değerine ulaşmıştır (Öztürk 2004). Mevcut enerji kaynaklarının sınırlı olması ve yaşanan enerji krizlerinden sonra yeni enerji kaynaklarına ilgi de artmaktadır. Bu kaynaklar arasında biyokütle (biyomas) en büyük potansiyele sahiptir. Biyokütle kökenli en önemli alternatif yakıt Diesel motorları için üretilen ve biyodizel, biyomotorin, diesel-bi olarak adlandırılan alternatif yakıttır (Oğuz 2004).

Enerji rezervlerimizin dünya rezervleri içerisindeki yeri incelendiğinde; kömür rezervi ile jeotermal, hidrolik enerji potansiyelinin, dünya kaynak varlığının yüzde biri civarında olduğu görülmektedir. Petrol ve doğalgaz rezervlerimiz ise son derece kısıtlıdır. Toryum rezervimiz dünya rezervinin %54'ünü oluşturmaktadır. Bunun değerlendirilmesi ise henüz tecrübe safhasında olan toryum santrallerinin gelişmesine bağlıdır. Elektrik enerjisi üretmek için birincil güç kaynağı olarak akarsuların potansiyel enerjisinden faydalanılmak suretiyle üretilen hidrolik enerji, ülkemizde önemli bir yerli kaynak olarak değerlendirilmektedir. Jeotermal enerji açısından zengin ülkeler arasında bulunan ülkemizde 1962 yılından beri MTA Genel Müdürlüğü'nce sürdürülen sistematik araştırmalar sıcak su kaynaklarının envanter çalışmaları ile başlamıştır. Ülkemizde bu güne kadar yapılan çalışmalar sonucuna göre potansiyel elektrik üretiminde 200 Mw şehir ve sera ısıtılmasında ise 2250 Mw, civarındadır. Jeotermal potansiyelin yaklaşık olarak %70'i Marmara Bölgesindedir. Ülkemizde 20 MW kurulu gücündeki ilk jeotermal santral, Denizli-Kızıldere sahasında 1984 yılı sonunda üretime başlamış olup, santralın üretimi 84 GWh'dır. Rüzgar enerjisi konusunda geliştirilen sistemlerin, ülkemiz genelinde uygulanabileceği yerlerin ve elde edilebilecek enerjinin tespiti için başlatılan ilk potansiyel belirleme çalışmaları kapsamında DMİ'de mevcut bulunan rüzgar enerjisi ile ilgili kayıtlar değerlendirilmiştir. Bu ilk tespitler sonucunda ülkemizin Marmara, Ege ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinin rüzgar enerjisi potansiyeli açısından ümit verici olduğu görülmüştür. Ayrıca ülkemizde rüzgardan enerji üretimine yönelik potansiyel belirlenmesi çalışmaları yürütülmektedir. Ülkemiz, coğrafi konumu nedeniyle sahip olduğu güneş enerjisi potansiyeli açısından diğer bir çok ülkeye göre şanslı durumdadır. Türkiye'de yıllık ortalama ışınım şiddeti 308 cal/cm2 gün (3.6 kWh/m2 gün) ve yıllık toplam güneşleme süresinin de 2640 saat olduğu tespit edilmiştir.

Geleceğin tarımsal üretim sistemi sensör veya uydu teknolojisinden geniş ölçüde yararlanacaktır. Bunun sonucu olarak sanayicilerimiz, değişken düzeyli toprak işleme makinelerini, değişken düzeyli ekim makinelerini, değişken düzeyli sulama vasıtalarını imalat programlarına alma durumunda kalacaklardır (Önal 1998; Kirişçi ve ark., 1999). Bilgisayar destekli hayvansal üretimde kullanılan entegre sisteminde hayvan, kulağına takılı sensör yardımıyla bilgisayara tanıtılmakta, sonra hayvanın ölçülen performansına, örneğin ağırlığına, süt verimine, yağ oranına, sağlık durumuna v.b. göre yemleme bilgisayarın belirlediği dozda otomatik yemleme makineleriyle yapılmaktadır.

2.6. Sulama

Türkiye'de modern anlamda sulama projelerinin geliştirilmesi, 1950'li yılların başında DSİ ve TOPRAKSU gibi kuruluşların kurulması ve ülke genelinde teşkilatlanması ile büyük bir hız kazanmıştır. Ülkemizde ekilebilir araziler sınırına 1970'li yıllarda ulaşılmış, bu tarihten itibaren ise tarımsal verimin artırılması ülke genelinde geliştirilen modern sulama projeleri ile mümkün olmuştur. Günümüzde modern sulama projeleri esas itibarıyla Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ) ve Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü (KHGM) tarafından geliştirilmektedir. Bugünkü teknik ve ekonomik koşullarda ülkemizin tüketilebilir yerüstü ve yeraltı su potansiyeli yılda ortalama toplam 110 milyar m^3 tür.Ülkemizde başta DSİ olmak üzere su kaynaklarının geliştirilmesinden sorumlu olan kamu kurum ve kuruluşlarının 2003 yılı itibarıyla geliştirdikleri projeler sonucu çeşitli amaçlara yönelik su tüketimi 40,1 milyar m^3 e ulaşmıştır. 2003 yılı itibarıyla tüketilen bu suyun %74'ü (29,6 miyar m^3) sulama sektöründe, %15'i (6,2 milyar m^3) içme suyu sektöründe, %11'i (4,3 milyar m^3) sanayide kullanılmıştır.

Sektörel bazda yapılan su tüketim tahminlerine göre, 2030 yılında tüketilebilir su potansiyelimizin tamamının kullanılacağı öngörülmekte, sulama suyu tüketiminin de 71,5 milyar m^3'e ulaşması beklenmektedir. Böylece 2003 yılı itibarıyla toplam su tüketimi içindeki payı %74 olan sulamanın, 2030 yılındaki payının modern sulama teknikleri ve teknolojileri kullanılarak %65 seviyesine düşürülmesi hedeflenmektedir.

Ülkemizde tarım arazilerinin 12,5 milyon hektarı sulanabilir özelliktedir. Ancak yapılan etütlere göre; mevcut su potansiyeli ile teknik ve ekonomik olarak sulanabilecek arazi miktarı 8,5 milyon hektardır. Bu değerin 6,5 milyon ha'nın DSİ, 1,5 milyon ha'nın KHGM ve 0,5 milyon ha'ının da halk sulamaları kapsamında kalacağı öngörülmektedir.

Türkiye'de 2003 yılı sonu itibarıyla toplam 4,9 milyon hektar (4,4 milyon ha net) arazi sulamaya açılmıştır. Bu miktarın 2,8 milyon hektarı (2,4 milyon ha net) Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, 1,1 milyon hektarı (1 milyon ha net) Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından işletmeye açılmıştır. Ayrıca 1 milyon hektar alanda halk sulaması yapılmaktadır. Bu durumda teknik ve ekonomik olarak sulanabilecek 8,5 milyon hektar alanın, %58'i sulamaya açılmış bulunmaktadır. Sulamaya açılan tarım alanlarının %57'si DSİ tarafından işletmeye açılmıştır.

Kamu kuruluşlarınca inşa edilerek işletmeye açılan sulama alanlarının %87'si yerüstü su kaynakları ile, %13'ü ise yer altı su kaynaklarıyla sulanmaktadır. Kamu sulamalarının %85'i cazibe, %15'i pompaj sulamalarıdır.

Ülkemizde kamu kuruluşlarınca geliştirilen sulama alanının %59'unda klasik sistem, %36'sında kanaletli sistem, %5'inde ise borulu sistem uygulanmıştır. Görüldüğü gibi işletmeye açılan kapalı sistem sulama şebekelerinin tüm sulama şebekelerine oranı %5 civarındadır. Bu oranının yeni yapılacak projeler ve eski sulama sistemlerinin rehabilitasyonu ile %40 seviyelerine ulaşması öngörülmektedir.

Geliştirilen sulamalarda, sulanan alanın %93'ü yüzeysel sulama yöntemleriyle (karık, tava ve salma) sulanmaktadır. Sulanan alanın %6'sında yağmurlama yöntemi, %1'inde ise damla sulama yöntemi uygulanmaktadır.

Bugüne kadar DSİ Genel Müdürlüğü'nce yapılmış olan hidrojeolojik etütler sonucunda yurdumuzda ekonomik olarak kullanılabilir yer altı suyu potansiyeli 13,66 km3/yıl olarak hesaplanmıştır. Bu potansiyelin %37'si (5,10 km3'ü) yer altı suyu sulamalarına tahsis edilmiştir.

Sürdürülebilir sulama olgusu; sulama sistemini oluşturan fiziki tesisler ve bu tesislerden faydalananlar arasındaki etkileşimi düzenleyecek bir sulama yönetimiyle doğrudan ilgilidir. Kuşkusuz, söz konusu sulama sistemlerinde mevcut koşullara uygun bir sulama planlaması ve su dağıtım programının yapılması, bu plan ve programların güvenilir ve etkin uygulanabilmesi sulama yönetimini gerçekleştirecek örgütlenme modeline bağlı olmaktadır.

2003 yılı itibarıyla, DSİ Genel Müdürlüğünce inşa edilerek işletmeye açılan sulama alanının %5,4'ü DSİ, %77,6 sı ise sulama tesislerinin işletme-bakım ve yönetim sorumluluğunu devralan örgüt ve kurumlar tarafından işletilmektedir. DSİ'ce geliştirilen sulama alanlarının %0,7'si, sulama tesislerini bedeli karşılığı DSİ'ne inşa ettiren kurum ve kuruluşların (genelde tarım işletmeleri-TİGEM) sorumluluğu altındadır. DSİ'ce inşa edilerek işletmeye açılan sulama alanının %16,3'ünün işletme-bakım ve yönetim sorumluluğu ise YAS sulama kooperatifleri tarafından yüklenilmiştir.

Devredilen sulama alanlarının devralan örgütlere göre dağılımı incelenecek olursa; sulama alanın %90,7sinin işletme-bakım yönetim sorumluluğu sulama birliklerine devredilmiştir. Devredilen sulama alanının %4,1'inde kooperatifler, %3,1'inde belediyeler, %2'sinde ise köy tüzel kişilikleri işletme-bakım ve yönetim sorumluluğunu devralmıştır.

KHGM'ce inşa edilen ve genellikle küçük alanlarda, tek bir yerleşim birimine hizmet eden, dağınık ve çok sayıdaki sulama şebekelerinde devlet işletmeciliği kurulmamıştır. KHGM inşa ederek işletmeye açtığı sulamalarda işletme-bakım ve yönetim açısından bir sorumluluk üstlenmemiştir.

KHGM'nce geliştirilen sulamalar ya kooperatiflere devredilmiş ya da yerel yönetimlerin kullanımına bırakılmıştır. KHGM, genellikle bir tek yerel birime sulama hizmeti götürdüğünden, bu tesislerin işletme-bakım ve yönetimini sağlamak için en uygun yol olarak sulama kooperatiflerine devir yolunu seçmiştir. Nitekim yapılan yer altı suyu sulamaları sulama kooperatiflerine devredilmekte ve bunların bir çoğu başarı ile çalışmaktadır. Elektropompaj ve gölet sulamalarında da sulama kooperatifi kurulma şartı uygulanmaktadır.

2003 yılı başı itibarıyla, KHGM'ce geliştirilen sulama tesislerinin işletme-bakım ve yönetim sorumluluğunu üstlenen 8799 yerel birim ve örgütün %74'ünü muhtarlıklar, %17'sini kooperatifler, %6'sını belediyeler ve %2 sini diğer kuruluşlar oluşturmaktadır.

DSİ'ce inşa edilerek işletmeye açılan sulamalarda 2002 yılı verim ve fiyatlarıyla projesiz duruma göre hektarda 2,9 milyar TL üretim değeri artışı ve 2 milyar TL Gayri Safi Milli Zirai Gelir artışı sağlanmıştır. Başka bir ifade ile, üretim değeri ve GSMZG, sulamadan önceki projesiz duruma göre 5 kat artmıştır. 2002 yılında DSİ'ce geliştirilen sulamalarda sulama oranı %63 olarak gerçekleşmiştir.

KHGM tarafından geliştirilen sulamalarda da aynı verilerin geçerli olabileceği varsayımından hareketle, devlet tarafından geliştirilen sulama alanın tamamında, sulama ile sulamadan önceki projesiz duruma göre sağlanan üretim değeri artışının (2002 yılı fiyat, verim ve sulama oranlarıyla) 6,2 katrilyon TL, GSMZG artışının ise 4,3 katrilyon TL olduğu tahmin edilmektedir.

2.7. Kredi

Türkiye'de tarımın finansmanı ve kredi uygulamaları, yeniden yapılandırma çalışmalarının başladığı 2001 yılından sonra farklılık göstermiş, bu çerçevede T.C. Ziraat Bankası A.Ş., kooperatifler ve özel bankaların tarımın kredilendirilmesine yönelik çalışmaları farklı boyutta ilerlemiştir. T.C. Ziraat Bankası A.Ş'ne, geçmiş dönemlerde çeşitli Kanun ve Kararnamelerle verilen görevlerden dolayı oluşan görev zararları, Bakanlar Kurulunun 2001/2312 sayılı Kararıyla tasfiye edilmiş olup, bankanın alacakları Hazine tarafından ödenmiştir. T.C. Ziraat Bankası A.Ş., görev zararlarının ödenmesinden sonra, tarımsal kredi portföyünün içeriğini ele almış ve portföyün stok problemlerinin çözümüne yönelik bir çok uygulamayı başarıyla yürürlüğe koymuştur. Kurumsal müşterilerden olan ve T.C. Ziraat Bankası A.Ş'nin Tarım Kredi Kooperatifleri ile olan ilişkileri, hem yasalara hem de bankanın yeniden yapılanma konseptine uygun olarak yeniden şekillendirilmiştir.

Tarımsal kredilerden kaynaklanan borçların, üreticilerin üretim araç ve gereçlerine başvurulmadan tasfiye edilebilmesini ve üreticilere yeniden üretim gücü kazandırılabilmesini teminen, üreticilere ait borçların; 4743 sayılı Kanun parallelinde yeniden yapılandırılması bir zaruret halini almış, 06.06.2003 tarih ve 4876 sayılı "T.C. Ziraat Bankası A.Ş. ve Tarım Kredi Kooperatifleri Tarafından Üreticilere Kullandırılan ve Sorunlu Hale Gelen Tarımsal Kredilerin Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Kanun" yürürlüğe konularak, üreticilerin sorunlu hale gelen tarımsal kredi borçları yeniden yapılandırılmıştır.

T.C. Ziraat Bankası A.Ş'nin kullandırdığı kredilerin değeri 2000-2003 yılları arasında 3,4-3,6 katrilyon arasında değişmiştir. Bunun içinde banka kaynaklı krediler 0,7-1,7 katrilyon arasında değişirken, fon kaynaklı krediler arasında DFİF kredileri çoğunluğu oluşturmaktadır.

T.C. Ziraat Bankası A.Ş, tarım sektörüne kredi kullandıran en büyük ve en önemli kredi kuruluşu özelliğine sürdürmekte olup, 2003 yılı sonunda kullandırılan tarımsal kredilerin %95'den fazlası TCZB tarafından kullandırılmıştır (TCMB 2004).

Tarım Kredi Kooperatiflerine; T.C. Ziraat Bankası A.Ş. kaynaklarından bitkisel üretim, hayvansal üretim (su ürünleri dahil) ve akaryakıt konularında işletme kredileri kullandırılmaktadır.

Tarım Kredi Kooperatiflerine açılan krediler ortak başına 5 Milyar TL'yi (Ortak Şahıs Haddi) aşmayacak şekilde belirlenir.

Bir ortağa aynı konuda Bankadan ve Kooperatiften kredi açılmamaktadır. Farklı konuda da olsa, Bankaya günü geçen borcu bulunan üreticiye Kooperatif tarafından da kredi açılmamaktadır.

Tarım Kredi Kooperatiflerinin kredi kaynakları, öz kaynaklar ve yabancı kaynaklardan meydana gelmektedir. Yabancı kaynakları, 1581 Sayılı Kanunun 11. maddesi gereğince T.C. Ziraat Bankası A.Ş'den sağlanan krediler oluşturmaktadır.Öz kaynaklar; ortaklardan tahsil edilen sermaye, yedek akçe ile fonlar ve dağıtılmamış gelir-gider müspet farklarından oluşmaktadır.

Tarım Kredi Kooperatiflerince ortaklarına kullandırılan işletme ve yatırım kredileri değerleri işletme ve yatırım kredileri toplamı olarak 2000 yılında 798 trilyon iken, bu değer 2003 yılında azalarak 654 trilyona düşmüştür. Bu krediler içerisinde 2000 ve 2001 yıllarında genel ihtiyaca yönelik kredi değerler ilk sırayı alırken, son yıllarda petrol ve kimyasal gübre kredileri ön plana çıkmıştır.

Ayrıca, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı 1163 Sayılı Kooperatifler Kanununa göre kırsal alanda kurulan tarımsal amaçlı kooperatiflerin projeli faaliyetlerini "Tarımsal Amaçlı Kooperatiflere Kullandırılacak Kredilere İlişkin Yönetmelik"e göre desteklenmektedir. Tarımsal amaçlı kooperatiflerin yatırım faaliyetlerinin desteklenmesi amacıyla Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın bütçesine yatırım ve işletme kredileri için ödenek konmaktadır. Kredi verilerek desteklenecek pro-

jelerin tarımsal üretimi arttırıcı, değerlendirici ve pazarlamayla ilgili nitelikte olması gerekmektedir. Kredi desteği; kalkınmada öncelikli yörelerde proje tutarının %85'ine, diğer yörelerde ise %80' ine kadar verilmektedir.

Bakanlık kaynaklı krediler; kooperatif şeklinde örgütlenmiş olan üreticilere sabit yatırım kredileri, işletme sermayesi kredileri ve tarımsal rehabilitasyon kredileri şeklinde kullandırılmaktadır. Kullandırılan krediler için 2004 yılı itibarıyla, uygulanmakta olan faiz oranı % 9'dur. Sabit yatırım ve işletme sermayesi için kullandırılan kredilerde vade projenin özelliğine göre değişmekte olup sabit yatırım için en fazla 12 yıl, ortakların mülkiyetinde uygulanan projelerde ise bu süre 7 yıl, İşletme sermayesi için; ilk yıl faiz ödemeli ikinci ve üçüncü yıllarda taksit ve faiz ödemeli olarak 3 yıldır. Açılan kredilerde ilişkin değerler 2000 yılında toplam 19,6 trilyon iken bu değer 2004 yılında genel bütçe kaynaklarından 88 trilyon, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik fonu kaynaklarından 200 trilyon TL olmak üzere 288 trilyon TL'ye yükselmiştir.

Diğer yandan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'nun bağlı bulunduğu Devlet Bakanlığı ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından yürütülen "Kırsal alanda sosyal destek projesi" yoksullukla mücadele kapsamında, ekonomik ve sosyal yoksunluk içinde bulunan kişi ve ailelerin gelir seviyesini yükseltmek, istihdamı artırmak, tarımsal ürünleri mahallinde değerlendirmek, pazarlamak ve köyden kente göçü önleyebilmek için hayata geçirilmiş olup, bu projenin aylık uygulaması dikkate alındığında, her ay yaklaşık 10 kooperatif Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'nun bütçe imkanları dahilinde desteklenebilecektir. Dolayısıyla ayda 500 ile 1000 ailenin üretime katılması mümkün olabilecektir. Ayrıca projenin uygulanması ile fayda sahiplerinin sürekli gelir elde etmesi yanında ülkemiz hayvancılığının ıslahı, hayvansal üretimin verimliliği ve kalitesi de artırılmış olacaktır. Proje kapsamında kullandırılmakta olan krediler için vade 5 yıl olup faiz alınmamaktadır.

2.8. Yem

Kaba yemler farklı kaynaklardan elde edilir. Halihazırdaki yıllık üretim miktar kuruot ve doğal haliyle toplam 58,8 milyon tondur ve bunun büyük kısmını buğday, arpa, çavdar vb. ürünlerin dane ve samanları ile çayır ve meralardan elde edilen kuru otlar oluşturmaktadır.

Kaliteli kaba yemlerde belirgin bir ticari anlayış bulunmamaktadır. Başta kuru yonca ve diğer kuru otlarla silaj gibi kaliteli kaba yemler çağımız ticari anlayışına uygun pazarlanamamaktadır. Diğerlerinin kullanımı genelde yereldir ve sadece üretildikleri yörelerde kullanıma alınmışlardır.

Sektörler arasında yeterli entegrasyon gelişmediği için Türkiye'de yem üretimi istenilen düzeyde gelişememektedir. Pazarlama koşul ve organizasyonları beli bir düzene sokulmuş değildir. Üretim yapanlarla bunları kullananlar arasında, karşılıklı pazarlıklarla alınıp-satılırlar. Bunlardan silo yemlerinin yapımı ve yaygınlaştırılması konusu, henüz oldukça yeni bir geçmişe sahiptir. Nitekim halihazırdaki üretilen silo yemi miktarının da 2.5-3.0 milyon ton dolayındadır. Gerek kaba yem üreticileri gerekse hayvancılık işletmelerinin çoğu bir işletme biçiminde çalışmayıp halen geleneksel yapıdan kurtulamamaktadırlar. Sektörler arası işbirliği gelişmeyince kaba yem üretimi için gerekli olan bilgi, makine parkı, kaliteli tohum, sulama imkânları da gelişmemektedir. Nitekim Türkiye'de halen çok ilkel silaj makineleri ile daha pahalıya silaj elde edilirken, halen çoğu işletmecide ilkel silaj makinesi bile bulunmamaktadır. Mera yönetiminde verimli bir organizasyon olmadığından meralar istenilen verimlilikte kullanılmadığı gibi tarım arazilerine de düzensiz hayvan salınmakta bitkisel üretime de zarar verilmektedir.

Özel sektöre ait yem fabrikaları 1965 yılından itibaren kurulmaya başlanmıştır. Öncülük görevini tamamlayan Yem Sanayi Türk A.Ş. tüm yem fabrikalarını özelleştirme kapsamında satarak, 1996 yılından itibaren sektörden çekilmiş, bu tarihten sonra karma yemin tamamı özel sektörce üretilmeye başlanmıştır. 1996 yılından bu yana serbest piyasa koşullarında faaliyette bulunan karma yem sektöründe, bugün itibariyle 599 adet kurulu yem fabrikası bulunmakta olup; bunların 451 adedi faal olarak üretimlerine devam etmektedir. Sektörün kapasite kullanım oranları 70'li yıllarda %77 iken, günümüzde bu oran %54'e inmiştir.

Sektörün fabrika sayısı ve toplam kapasitesi bakımından 1970-1990 yılları arasında hızlı bir sıçrama ile büyük bir gelişme içinde olduğu, bunda karma yeme olan talebin artması ile 1985-1989 yılları arasında karma yeme uygulanan sübvansiyonların etkili olduğu söylenebilir. 1995 yılından itibaren fabrika sayısı ile toplam kapasitenin düşük oranlarda değişim göstermiştir.

Ülkemizde faal fabrikalar ağırlıklı olarak Ege ve Marmara bölgelerinde yer almakta olup; bu bölgeleri İç Anadolu bölgesi izlemektedir. 2003 yılı için, ülkemizdeki toplam yem fabrikası sayısının %69,4'ünü 10 ton/saat kapasiteden küçük fabrikalardan oluşmaktadır. 11-20 ton/saat kapasiteli fabrikaların oranı %22,6 olup, geri kalan %8'lik kısım ise 20 ton/saat üzeri fabrikalardır. Faal olmayan, yani kapanan fabrikaların yaklaşık %85,3 gibi büyük bir bölümü 10 ton/saat kapasiteden küçük fabrikalardır.

Bu günlerde sektöre yeni katılan fabrikalar yüksek kapasiteli fabrika kurmayı tercih etmektedirler.

2003 yılında ülkemizde 5.853.397 ton karma yem üretilmiştir. Bu değerin %51,5'ini büyük ve küçük baş hayvan yemleri oluştururken, %47,4'ünü kanatlı yemler ve kalan %1,1'ini de diğer yemler oluşturmaktadır. Kendi işletmesi için karma yem üretenler ile sektördeki faturasız satışları dikkate alındığında, ülkemiz karma yem üretiminin 10 milyon ton'un üzerinde olduğu söylenebilir. 1960-2003 yılları arasında, kanatlı yemlerin toplam yem üretimindeki payı %60'lar düzeyinden %47'lere düşmüş, ruminant yemlerin ise %37'lerden %51'lere yükselmiştir. Bu durumdan, kanatlı yem üretiminin gerilediği sonucu çıkarılmamalı, tersine gelişme olarak değerlendirilmelidir. Bu gelişme; gerek birim beyaz et ve gerekse birim yumurta üretimi için harcanan yem miktarının düşmesi şeklinde olmuştur. Broiler yemi üretimi, 1990 ile 2003 yılları arasındaki 13 yıllık periyotta 432 bin ton'dan 1.850 bin ton'a yükselmiştir. Aynı periyotta yumurta üretimindeki artışına karşın yumurta yemlerinin 900 bin ton'dan 607 bin ton'a gerilemiş olması, kendi işletmesi için kayıt dışı yem üretiminin arttığını göstermektedir. Bu arada balık yemi ve hindi yeminde son 4-5 yıl içinde artış olmuştur.

Sektörde karma yem fiyatları 1734 sayılı Yem Kanunu ve Yem Yönetmeliği'nin yürürlüğe girmesinden itibaren Devlet tarafından tespit edilmekte iken, 24 Ocak 1980 kararları sonrası fiyatlar serbest piyasa koşullarında oluşmuştur. Fiyat değişim oranlarının her yıl enflasyon oranının altında kaldığı, son yıllardaki döviz fiyatlarındaki artışın bile karma yem fiyatlarına yeterince yansımamıştır. Bu durum; sektörün, hizmet verdiği hayvancılık sektörünü açıkça sübvanse ettiğinin bir kanıtıdır. Yem sanayi bir ara sektördür. Girdilerini büyük oranda bitkisel üretimden alır ve ürettiğini hayvansal üretime verir. Bu özelliği nedeniyle yem fiyatları iki unsurdan etkilenir. Bunlardan birisi hammadde fiyatları, diğeri ise hayvansal ürün fiyatlarıdır.

Karma yemde kullanılan hammaddelerin üretimleri ile karma yem üretim rakamları artışları ülkemiz için aynı oranlarda olamamış; özellikle protein kaynağı yağlı tohumlar ve küspeleri ile mısır gibi bazı enerji kaynaklı yem hammaddelerinin üretimindeki gelişim hızının, karma yem sanayinin gelişim hızının çok gerisinde kaldığı, böylece açığı kapatmak için ithalat kapısının aralandığı gözlemlenmektedir. Özellikle yağlı tohumlar ve küspeleri, mısır ve son dönemde arpa ithalatı için büyük meblağlar ödenmiştir. Ülkemiz karma yem sanayi sektörünün; bu güne kadar hammadde temininde, gerek fiyat ve gerekse miktar açısından istikrarlı bir yıl geçirdiği hatırlanmamaktadır.

Kanatlı sektörünün gelişmesi sonucu, kanatlı karma yemine olan talep ve kaliteli yem isteği, sektörü; kaliteli yağlı tohum ve küspeleri, balık unu ile üretimi yetmeyen özellikle mısır gibi hammaddeleri ithal etmeye yönlendirmiştir. Toplam kanatlı yemleri içinde ithal hammaddelerin oranı nerede ise %75'leri bulmuştur. Ayrıca; bu yemler içinde yem katkı maddeleri olarak adlandırılan vitamin, mineral vb. ürünler için ise tamamen dışa bağımlı durumdayız.

Karma yem sektörünün cirosu yıllık yaklaşık 2 milyar Dolar olup, bunun yaklaşık 600 milyon Doları ithalat yoluyla yapılmaktadır. Özellikle mısır, yağlı tohum küspeleri ve soya fasulyesi ve küspesi, arpa için ödenen değerler önemli oranlardadır.

3. SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

3.1. İşgücü

Tarımsal işletmelerin miras ve diğer nedenlerden dolayı giderek parçalanması ve küçülmesi, tarımla geçimini sağlayan ailenin yeterli geliri elde etmesini güçleştirmektedir. Tarımın önemli bir sorunu olarak görülen bu durum, tarımsal istihdamı etkilemekte, tarımdan geçinen geçici işçilerin de meslek kapılarını kapatmaktadır.

Türkiye'de son yıllarda uygulanan ekonomik politikalar ve krizlerin etkisiyle tarımsal istihdam yeniden şekillenmiştir. Özellikle tarımsal ürünleri işleyen tarıma dayalı sanayi işletmelerinde işten çıkartmalar artmış, işsiz kalan kitle, tarım işçiliğine yönelmiştir. İşletmelerde ucuz olan kadın ve çocuk işgücü kullanımı artmıştır. Tarımsal gelirlerde meydana gelen düşüşler, üretim desenine bağlı olarak aile işgücü ve niteliksiz işgücü kullanımını artırmıştır.

Tarımda birim alan başına düşen nüfus halen azaltılamamıştır. Bu fazlalık, kentlerde yeterli istihdam olanakları bulunmadığı için, kırsal alanda tarıma dayalı sanayi yatırımları yoluyla azaltılabilir. Ayrıca küçük el sanatları, kırsal turizm gibi yardımcı iş kolları ile organik tarım gibi yeni tarımsal faaliyetler geliştirilerek nüfusun yerinde istihdamına katkı sağlanabilir. Tarımda çiftçi köylü ve tarım işçilerinin tanımının bilimsel olarak yapılması ve bu durumun yasalarla düzenlenmesi gerekmektedir. Bu yolla destekelmelerde de isabetli karar verilmiş olacaktır.

Tarım sektöründe çalışan mevsimlik işçilerin çalışma koşulları düzeltilmeli ve sosyal güvenlik imkanları mutlaka sağlanmalıdır. Tarım işçilerine, kısa süreli ve uygulamalı eğitim programları ile nitelik kazandırılmalıdır.

3.2. Tohumluk

Tohumların temelini ıslah ve çeşit geliştirme yoluyla elde edilen materyal oluşturmaktadır. ABD, Hollanda, Fransa ve İsrail gibi ülkelerde tohumculukla ilgili araştırmalar Kamu destekli olarak araştırma enstitüleri veya üniversitelerde başlatılmış ve bunların buldukları genetik materyaller özel sektöre aktarılarak firmalar gelişmiş ve kendi araştırma sistemlerini kurmuşlardır. Ne yazık ki ülkemizde yıllardan beri önemli kaynak kullanan ve sahip olduğu binlerle ifade edilen araştırma elemanına karşın Kamu bazı türlerde yeterli düzeyde araştırma materyali geliştirememiş (pamuk, buğday ve arpa'da materyal geliştirilmiştir), özel sektör araştırmalarına yeterli desteği sağlayamamıştır. Ancak 2004 yılında uygulamaya koyulan "F1 Sebze Tohumluğu Projesi" bu alanda yeni bir ümit doğurmuştur.

Kamu araştırma kurumları (birkaç enstitü) özel sektörün kullanabileceği ve genetik materyali oluşturabilecek kaynaklara sahip olacak şekilde yeniden yapılandırmalı ve özel sektör ile işbirliği yapılarak ciddi projeler hayata geçirilmelidir.

Gelişmiş ülkelerde tohumculuk sektörü kurallara bağlanmış olup, tohumluk sektörü, üretimden çiftçi tarlasına varıncaya kadar geçen aşamalarda tescil, sertifikasyon ve ticaret konuların-

da hem uluslararası kurallar hem de ulusal kurallarla disipline edilmiştir. Ülkemizde FAO, OECD, EPPO (Avrupa Bitki Sağlığı Teşkilatı), ISTA (Uluslararası Tohum Test Birliği) ve ISF (Uluslararası Tohum Federasyonu) gibi uluslararası örgütlerin üyesi olarak tohumculuk standart ve kurallarını uygulamaya çalışmakta, tescil ve sertifikasyon gibi konularda batılı ölçütlere yakın uygulamalar yapılmaktadır.

Ülkemizin uluslararası yükümlülükleri ve AB uyum çalışmaları dikkate alınarak tohumculuğun geliştirilmesi için bugünkü kendine döllenen bitki türlerinde kamu ağırlıklı tohumluk yapısının değiştirilerek özel sektör ağırlıklı bir yapıya kavuşturulması gerekir. Özel sektörün meslek örgütlerinin oluşturulmasına olanak sağlayan ortamın hazırlanması ve bu sektörün sadece tohum üretiminde değil tohumculukla ilgili politikaların belirlenmesine ve kararların alınmasına katılması gerekir.

Tohumculukla ilgili düzenlemelerin temeli 308 sayılı Tohumlukların Tescil, Kontrol ve Sertifikasyonu Hakkında Kanun ve bununla ilgili çok sayıda Yönetmeliklere dayanmaktadır. 1963 yılında yürürlüğe giren bu yasa günümüz ihtiyaçlarına cevap verememektedir. Bu yasada değişiklik yapan yeni yasa taslağı hazırlanmış olup TBMM genel kurulundadır. İlgili yasa üzerinde yapılan değişiklikleri içeren Taslak yasalaşma sürecindedir. Bu yasa değişikliği içinde Türkiye Tohumculuk Birliği'nin (Fransa ve Hollanda'da ki örnekleri gibi) kurulmasına ve bugün Devlet tarafından yürütülen bazı tohumculuk işlemlerinin bu Birliğe ve oluşturulacak yeni yapılara devredilmesini öngören yeniden yapılanma biran önce hayata geçirilmelidir. Böylece özel sektör yeni yapılanma içinde karar mekanizmalarına katılacak ve laboratuar kurma dahil sektördeki önemli hizmetleri yüklenme hakkına kavuşmuş olacaktır.

Ülkemizde 6968 sayılı Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanunu ve Zirai Karantina Yönetmeliği bu alandaki düzenlemeleri yapmaktadır. Ülkemizde Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca yürütülen görevlerle ilgili olmak üzere zirai karantina alt yapısı, laboratuar ve teknik kadro yetersizliği mevcuttur. Zirai Karantina Yönetmeliği, analiz yöntemleri, laboratuarlar, AB standardlarına uygun hale getirilmeli ve özel sektörle üzerinde anlaşılacak metinler uygulamaya konmalıdır.

Uluslararası yükümlülüğü gereği ülkemiz Bitki Sağlık Sertifikalarına itibar ederek ithal işlemi gerçekleştirmelidir. AB Katılım Ortaklığı Belgesinde yer alan ve tamamlanması istenen yetersizlikler içinde sayılan Bitki Sağlığı konularında tohumculuk sektörünün talepleri göz önünde bulundurulmalıdır.

Tohumculuk sektöründe firmaların serbest rekabet içinde çalışabilecekleri bir ortam henüz ülkemizde hazırlanmamıştır. Ülkemizdeki kontrol ve denetim sistemi yetersiz olup bazı tohumlar açıkta ve kaçak satılmaktadır. Özellikle korsan olarak nitelenebilecek tohumların her yerde satılabilmesi bu alanda önemli yatırım ve istihdam yaratan firmaları mağdur etmektedir. Ayrıca kalitesi belli olmayan bu tohumlardan çiftçiler de zarar görebilmektedir. Etkili bir kontrol ve denetim sistemi oluşturularak kayıt dışı kaçak tohum satışına neden olan kişi ve kuruluşlarla mücadele edecek sistem hayata geçirilmelidir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, tohum piyasasındaki denetim ve kontrol mekanizmasına işlerlik kazandırmalı ve etkinliğini artırmalıdır.

Sertifikalı tohumluk kullanımı teşvik edilmeli, sertifikalı tohumluk kullanımını yaygınlaştırmak için prim ödemelerinden bir politika aracı olarak yararlanılmalıdır.

Tohumluk materyalinin etkin bir şekilde üretimi, tüketimi ve değerlendirilmesi bu endüstrinin farklı kollarında yer alan meslek grupları ve kesimler ile sektöre hizmet veren kamu kuruluşlarının aktif bir işbirliği içerisinde olmaları gereklidir. Günümüzde, özel sektör kuruluşları ile sivil toplum örgütleri sosyal ve ekonomik hayatın hemen her kesiminde önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle 308 sayılı yasanın yerine geçecek ve TBBM Genel Kurulu'nda görüşülecek olan "Tohumculuk Kanun Taslağı"nda, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı denetimi altında kamu

kuruluşu niteliğinde bir meslek örgütü olarak "Türkiye Tohumcular Birliği"nin kurulması yer almaktadır.

3.3. Gübre

Türkiye'de gübre tüketimi yetersizdir ve gerekli gübrenin yarısı kullanılmaktadır. Özellikle tahıllarda birim alandan alınan verim düşük ve tarımsal üretim miktarı azdır. Yetersiz gübre tüketiminin sebepleri arasında, işletme büyüklükleri, tarımsal ürünlerin pazarlanması, hasatta fiyatın ne olacağının belirsizlik ve gübreleme konusundaki eğitimsizlik sayılabilir. Etkin bir gübre kullanımı ve gübre sektörü için yaşanan sorunlara somut çözüm önerileri şu şekilde sıralamak mümkündür:

Minimum prensibi dikkate alınarak toprak ve yaprak analizleri doğrultusunda gübre kullanımının önemi anlatılmalı ve çiftçilerin bu yönde gübre kullanımı sağlanmalıdır. Toprak ve ürüne uygun gübrelerin kullanımının sağlanması ve çevreye zarar vermesinin önlenmesi amacıyla toprak ve yaprak analizlerine göre gübre kullanımı eğitim ve yayım yoluyla yaygınlaştırılmalı, analizler sadece makro BBM değil tüm bitki besin maddeleri yönüyle yapılmalı, noksanlığı tespit edilen BBM'ni içeren gübrelerin kullanımı sağlanarak maksimum ekonomik verimliliğe ulaşılmalıdır.

Gelişmiş bölgesel laboratuarlar oluşturulmalı ve bitki beslemede gerekli olabilecek her türlü analizleri yapabilecek konuma getirilmelidir.

Yeni çeşitler ve hibrit tohumlar, çok daha verimli olması nedeniyle topraktan çok daha fazla bitki besin maddesi kaldırmaktadır. Bu yüzden yeni çeşitlerin ihtiyaç duyduğu bitki besin maddelerinin çok iyi hesap edilerek gübrelemenin bu hesaplamalara göre yapılmalıdır. Bölgelere ve çeşitlere göre geliştirilen gübreleme rehberi bilimsel araştırmalar dikkate alınarak periyodik olarak güncelleştirilmelidir.

Gübreleme yapılırken bitki istekleri, iklim, toprak yapısı, toprak pH'ı ve vejetasyon dönemi dikkate alınarak doğru bitkide, doğru yerde, doğru zamanda doğru gübrenin kullanılması sağlanmalıdır. Özellikle patates yetiştiriciliğinde olduğu gibi aşırı azotlu gübre kullanımının önüne geçilmeli, yeni gübreleme teknikleri geliştirilmeli, toprakların ve suların kirlenmesi engellenmelidir.

Azotun topraklarda mobil olması, azotun ya yer altı sularına karışmasına ya da amonyak gazı olarak kaybolmasına sebebiyet verdiğinden, bitkinin ihtiyaç duyduğu azotun en az 3 uygulamada verilmesi sağlanmalıdır. Kimyevi gübre üreticisi kuruluşlarımıza BOTAŞ'ın uygun fiyatlarla doğal gaz temin etmesi sağlanmalıdır. En önemli gübre hammaddelerinden biri olan doğal gazda piyasanın öngörülen program dahilinde serbestleşmesi sağlanmalıdır.

Ülkemiz topraklarının organik madde kapsamı oldukça düşük ve alkaliliğin fazla olması nedeniyle, gübreleme ile toprağa verilen ve toprakta bulunan fakat bitki tarafından alınamayan bitki besin maddelerinin yarayışlılığını artırmak amacıyla, toprak düzenleyici ve organik gübrelerin kullanımının yaygınlaştırılmasıdır.

Araştırma eğitim ve yayım hizmetleri yeterince ve koordineli bir şekilde yapılmalı, özellikle yayım teşkilatının çiftçi ile işbirliği sağlanmalıdır.

3.4. Tarımsal Mücadele ve İlaç

Türkiye'de 1957 yılından itibaren başarılı bir şekilde hizmet veren Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Genel Müdürlüğü 1984 reorganizasyonu kapsamında kapatılmış olup, zirai

mücadele ve karantina hizmetleri Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü ve Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğüne devredilmiştir. Bu durum konu bazında yapılanmadan işlev bazında yapılanmaya geçiş olarak değerlendirilmiş, Zirai Mücadele ve Zirai Karantina hizmetlerinde sorunlar meydana getirmiştir.

Ülkemiz'de ürün çeşitliliğinin giderek artmasına paralel olarak hastalık ve zararlılar gerek sayısal ve gerekse ekonomik açıdan önem kazanmıştır. Diğer taraftan organik tarım, entegre tarım, gıda güvenliği, EUROPGAP, genetik olarak değiştirilmiş bitkiler gibi yeni ve spesifik konuların gündeme gelmesi çalışmaları artırmaktadır. Bu açıdan beliren yeni sorunların çözümüne yönelik olarak Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na bağlı 'Bitki Sağlığı Genel Müdürlüğü'nün kurulmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Ülkemiz'de yerel düzeyde ilaç satışlarının düzenlenmesi ve üreticilerin ilaç seçimi ve uygulama teknikleri konusunda doğru bilgilendirilmesi yönünden ilaç toptan ve perakende satışını yapacak işyerlerinde, bu alanda deneyimli teknik eleman çalıştırılması yararlı olacaktır. Ancak uygulamada bayilerin genellikle bu koşulları tamamen taşımadıkları ve ilaç satışı yapılan iş yerlerinde ilaç dışındaki girdi ve malları da pazarladıkları görülmektedir. Bu nedenle yapılan yasal düzenlemelerin etkin olarak uygulanabilmesi açısından, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı İl/İlçe Müdürlüklerine önemli görevler düşmekte ve özellikle yönetmelik koşullarına uymayan bayilerin faaliyetlerine son verilmesi sağlanmalıdır.

Ülkemiz'de tarım ilaçları ile ilgili olarak yapılan yasal düzenlemeler AB ve ABD gibi gelişmiş ülkeler ile karşılaştırıldığında, mevzuatın pestisitlerin insan sağlığı ve çevre kalitesi üzerinde neden olabilecekleri olumsuz etkileri önlemek için yeterli olmadığı ortaya çıkmaktadır. Ülkemiz'de çiftçilerin pestisit uygulama teknolojisi konusunda eğitilmesi, entegre mücadele uygulamalarının geliştirilmesi, pestisit uygulamaları ile kalıntılarının sürekli ve düzenli olarak kontrol edilmesi ve bu amaçla izleme ve değerlendirme çalışmalarına önem ve öncelik verilmesine gereksinim bulunmaktadır.

Bilinçsiz ve yoğun pestisit uygulamasına bağlı olarak zararlıların ilaçlara duyarlılığı azalmakta ve bu organizmalarda dayanıklılık oluşmaktadır. Ülkemizde üreticiler zararlıların dayanıklılık kazanmasına paralel olarak, ilaçlama dozunu ve sayısını artırarak zararlıyı kontrol etmeye yönelmektedir. Böylece ilaç dozunun artmasına bağlı olarak, dayanıklılık kendisini göstermekte ve sonuç olarak tarımsal yayım kuruluşlarının önerilerine oranla daha yüksek dozlarda ve daha sık ilaçlama yapılması yaygınlık kazanmaktadır. Halbuki dozun artırılarak kullanılması hem ürün maliyetlerini artırmakta hem de insan ve çevre sağlığını tehdit etmektedir. Bu nedenle zirai mücadele ilaçlarının insan sağlığı, çevre ve doğal denge üzerinde olumsuz etkilerinden korunmak için kimyasal mücadeleye alternatif olan başta biyolojik mücadele olmak üzere, kültürel önlemler, biyoteknik mücadele ve entegre mücadeleye öncelik verilmeli ve desteklenmelidir.

Tarımsal ilaç piyasasında denetimler güçlendirilmeli, etkin bir kontrol mekanizması geliştirilerek; ülkeye kaçak ilaç girişi, sahte ilaç imali ve bunların kullanımının önüne geçilmelidir. Özellikle pestisit kalıntı risklerine karşı son ilaçlama ile hasat arasında geçmesi istenen sürelere uyulmalıdır. Bu konuda eğitim çalışmalarına önem ve hız verilmelidir. Tarımsal mücadele hizmetlerinde verimlilik ve etkinliği artırmak için araştırma-uygulama-eğitim ve yayım bağının sürekliliği sağlanmalıdır.

Biyolojik preparatların, kimyasal preparatlarla rekabet edebilmesi ve piyasada bulundurulması için gerekli tedbirler alınmalıdır.

Hastalık, zararlı ve yabancı otların populasyonları; uzaktan algılama ve yer istasyonları vasıtası ile hassas bir şekilde takip edilerek, salgın durumları ve mücadele zamanı önceden tahmin edilmeli, çiftçilerin uyarılmasına yönelik altyapı oluşturulmalı ve bu konudaki araştır-

malara gereken önem verilmelidir. Bunlarla ilgili uzun yılları kapsayacak şekilde bilgisayar veri tabanları oluşturulmalıdır.

Hastalık ve zararlılara dayanıklı çeşitlerin ıslahına yönelik araştırmalara önem verilmeli ve bu çalışmalar teşvik edilmelidir.

Havadan ilaçlamalara alternatif oluşturacak yöntemlerin geliştirilmesine yönelik araştırmalara önem verilmelidir.

Tarımsal mücadele uygulamalarında kullanılan geniş spektrumlu ilaçlara alternatif olabilecek biyoteknik yöntemlerin kullanılması yaygınlaştırılmalı ve bunun için gereken materyalin ülkemizde üretimi sağlanmalıdır.

Çiftçilerin örgütlenmesi teşvik edilmeli, bunlar, araştırma sonuçlarını kullanan, mücadele hizmetlerini yapan ve yaptıran, araştırma hizmetlerine destek veren bir yapıya kavuşturulmalıdır.

Bakanlık, üniversite, özel sektör, çiftçi birlikleri, diğer resmi kuruluşlar arasındaki ortak çalışma ve işbirliğini artırmaya yönelik organizasyon ve yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Zirai mücadele organizasyonundaki sorunlar; uygulama alanında olduğu gibi araştırma faaliyetleri alanında da çalışmaların yeterli düzeyde olmasını engellemektedir. Araştırmalar sonucu elde edilen bilgi ve bulguların uygulamaya intikalinin bugünkü organizasyon içerisinde, dolaylı yollardan ve çok yavaş olması, sorunlara çözüm önerileri getirilmesini geciktirmekte, bunun sonucunda; yeni mücadele yöntem ve teknikleri uygulamaya geç intikal etmektedir.

Kimyasal mücadeleye alternatif olarak önerilen biyolojik mücadelenin yaygınlaştırılması için bölge enstitülerinde insektaryum tesisleri kurulmalı müstakil bir "Biyolojik Mücadele Araştırma Enstitüsü" kurulmalıdır. Bu enstitülerde, insan ve çevre sağlığına duyarlı, doğal dengeyi koruyan biyolojik mücadele etkinliklerinin artırılarak bu yönde başlatılmış araştırmaların hızlandırılması sağlanmalıdır.

Her türlü üretim materyalinin (tohum, fide. fidan) virüs, bakteri, fungus ve nematodlardan ari olduğunun modern ve hızlı yöntemler kullanılarak kontrolüne yönelik araştırmalara devam edilmelidir.

Bitki sağlığı konusunda yapılan araştırmalar bazı Enstitülerin dışında imkansızlıklar nedeniyle genellikle çiftçi arazîsinde yürütülmek zorunda kalınmaktadır. Bu nedenle Enstitülere ait deneme sahası imkanları arttırılmalıdır.

CODEX kapsamında düzenlenen Türkiye Pestisit Tolerans Listesine göre, toleransların üzerinde miko-toksin ve pestisit kalıntısı bulunan ürünlerin imhası ve üretimden men cezasına kadar varabilen tedbirleri içeren yasal mevzuat acilen çıkarılmalıdır. Üreticiler için numaralama veya kodlama sistemi getirilmelidir. Pazarlama ve işleme öncesi kalıntılardan Zirai Mücadele Araştırma Enstitüleri bünyesindeki Kalıntı Analiz Laboratuarlarının, pazar ve haller ile işlenmiş ürünlerdeki kalıntılardan ise Gıda Teknolojisi Araştırma Enstitüsü ve İl Kontrol Laboratuar Müdürlüklerinin sorumlu olması uygun olacaktır. Bu konudaki sorumluluklar yasal zeminde açıkça belirlenmelidir.

3.5. Tarımsal Mekanizasyon ve Enerji

Tarım alet ve makineleri imalat sanayi sektöründe faaliyet gösteren firmaların küçük ölçekli olması ve kapasite kullanım oranın düşük olması nedeniyle, imalatçılar ekonomik problemlerle karşılaşmakta, büyük yatırım gerektiren makinelerin imalatını yapamamakta ve yeni teknolojileri takip etmekte güçlüklerle karşılaşmaktadırlar. Bu ekonomik problemler nedeniyle kalifiye eleman istihdamında sorunlar yaşanmaktadır. Tarım makineleri imalat sanayinin

gelişmesi ile tarım sektöründeki gelişmeler birbirine bağlı olduğuna göre, tarım alet ve makineleri imalatçılarının yatırımları iyi değerlendirilmeli ve dışa açılmalarına imkan sağlanmalıdır. Bu çerçevede, AR-GE yatırımları ve modernizasyon çalışmaları teşvik edilmeli, sektördeki tüm imalatçıların ISO normlarında kalite güvencesi sağlamalarını özendirici tedbirler alınmalıdır.

Ülkemizde tarım işletmelerinin büyük bir kısmı optimum genişlikte araziye sahip olmadıkları gibi, bu işletmeler birbirinden uzak çok sayıda parselden meydana gelmektedir. Bu durum tarımsal mekanizasyonun gelişmesini ve tarım alet ve makinelerinin ekonomik ve verimli kullanımını engellemektedir. Miras hukuku çerçevesinde yeni düzenlemeler ve uygulamalarla işletmelerin daha küçük parsellere ayrılması önlenmeli ve bunun yanında tarım makinelerinin birden çok işletmede kullanımını yaygınlaştırmak amacıyla pek çok ülkede başarıyla uygulanan "Ortak Makine Kullanımı" modelinden yararlanma olanakları aranmalıdır.

Ülkemiz biçerdöver parkının yaşlı olması ve biçerdöverlerin müteahhitlik sistemi içerisinde Avrupa ve Amerika ortalamalarının 3-4 katı üzerinde çalışması(825 saat/yıl), her tarla ve ürüne göre ayar yapılmaması aşırı kazanç hırsı ile hızlı sürüm gibi nedenlerle yüksek oranda dane kaybı oluşmaktadır.

Tarım makineleri imalat sanayi sektöründe mevcut atıl kapasitenin değerlendirilebilmesi amacıyla, tarım makineleri ihracatını kolaylaştırıcı tedbirler alınmalıdır. Yerli üreticilerin üniversite-sanayi işbirliği çerçevesinde özgün makine modelleri yaratma amacına yönelik AR-GE faaliyetleri desteklenmelidir. Günümüzde teknoloji üretmeyen veya özgün teknolojilere sahip olmayan firmaların ayakta kalması gittikçe zorlaşmaktadır.

Ülkemiz, iç pazarda dar bir alanda mal satışı yerine, uluslararası pazarları zorlama, dışa açılma zorundadır. Günümüzde AB ülkelerine makine ihraç edebilme şansı ancak "CE" işaretlenmesine sahip ürünlere tanınmaktadır.

Gelecekte, tarım makineleri imalat sektöründe, önümüzdeki yıllarda kalifiye personel ihtiyacının gittikçe artacağı, üretimde yalın makine imalat teknikleri dışında, elektronik ve sensör tekniğiyle birlikte otomatik kontrol tekniğinin de önem kazanabileceği söylenebilir.

Geri kalmış ve ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkelerde, endüstrileşmiş ülkelerdeki gibi, tarımda yüksek verime ulaşılması, yenilenemeyen hammadde ve fosil enerji kaynaklarının daha yüksek düzeyde kullanılması ile mümkün olacaktır.

İş ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi, yükselen enerji sorunu ile yakından ilgilidir. Bu nedenle, gelişmekte olan ülkelerin, Almanya, Fransa, İsveç, İngiltere düzeyinde kişi başına tarım üretimi sağlayabilmeleri için kişi başına tüketilen enerji değerlerini bugünkünün en az 10 katı artırmaları gerekecektir. 20 yıl içinde global düzeyde dünya enerji tüketimi ikiye katlanacaktır. Fosil kökenli birincil enerji kaynakları, örneğin, kömür, petrol ve doğalgazı, günümüzde dünya enerji ihtiyacının %75'ini karşılarken, gelecekte bu oran gittikçe azalacaktır. Fosil yakıtlarının daha çok kullanılması, oluşan CO_2'nin sera etkisi nedeniyle mümkün olmayacak, aksine gelecekte fosil yakıt kullanımının yarı yarıya azaltılması gerekecektir. Zira 500.000 yılda oluşan petrol rezervi halen 1 yılda tüketilmektedir. Bu görüşle ekolojik madde dönüşümüne dayanan hammadde üretimi başka bir boyut kazanmaktadır.

Sonuç olarak gelişmekte olan ülkeleri bekleyen sadece gıda krizleri değil, aynı zamanda enerji ve çevre kirliliği krizidir. Bu kaygı, ülkeleri gıda yanında enerji ve hammadde üretmeye zorlayacaktır.

3.6. Sulama

Ülkemizin içinde bulunduğu ekonomik zorluklar nedeniyle yatırıma ayrılan pay sürekli olarak azalmış, sulama yatırımlarının devlet yatırım bütçesi içindeki payı da 1963-1967 döneminde %30'larda iken zamanla %10 ve daha altına düşmüştür. Sulama sektöründe en etkin kuruluşlar olan DSİ ve KHGM de bu gelişmelerden etkilenmiştir. Bu nedenle VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi için DSİ'nce her yıl 100.000 ha ilave sulama alanının hizmete açılması planlandığı halde, gerçekleşme yılda ortalama 35-60 bin ha, KHGM tarafından her yıl 70.000 ha ilave sulama alanının hizmete açılması planlandığı halde, gerçekleşme 10-25 bin ha seviyelerinde kalmıştır.

Ülkemiz'de işletme başına düşen ortalama arazi miktarı 59,1 da, parsel büyüklüğü 10,85 da olup, miras paylaşımı sonucu parsellerin küçülmesi ve arazi toplulaştırma yapılmadan dağıtım sistemlerinin yerleştirilmesi, su dağıtımı ve tarla içi sulama uygulamalarında uygun yöntemlerin seçiminde güçlükler yaratmaktadır.

İşletmelerin elde ettikleri tarımsal gelirin tasarrufa olanak vermeyecek kadar az olması sermaye yetersizliğini bazen öyle boyutlara vardırmaktadır ki, sulama sistemlerinden faydalananların ödeme durumunda kaldıkları işletme ve bakım ücretleri dahi çiftçi için sorun olabilmekte, çiftçiyi sulama fikrinden uzaklaştırabilmektedir.

Sulama projelerinde, sistem altyapısının, tarımsal üretim süreciyle yeterince entegre olmaması, projelerle sağlanabilen katma değer artışlarının 5-6 kat düzeyinde kalmasına neden olmaktadır. Bu düşük performans, sistemin projelendirilmesi ve inşaatıyla ilgili sorunlardan daha çok, proje alanında yüksek verimli bir tarımsal yapının oluşturulamamasından kaynaklanmaktadır

Doğal kaynakların kullanımıyla ilgili kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör kuruluşlarının kısa ve uzun vade politika ve programlarında eşgüdüm ve eşzamanlılık sağlanamamaktadır. Oysa sürdürülebilir tarımsal kalkınma ve sulama; doğal kaynakların kullanımı, korunması ve geliştirilmesiyle ilgili tüm kamu kurum ve kuruluşlarının, özel girişimin ve bunun yanısıra sivil toplum örgütlerinin de konuya eşgüdüm içinde yaklaşımlarıyla mümkün olabilecektir.

Arazi toplulaştırması sulama projelerinde kamulaştırma masraflarını bertaraf etmekte, inşaat, işletme ve bakım maliyetlerinde önemli miktarlarda düşüşe yol açmaktadır. Ancak sulamaya açılan alanların %9'unda toplulaştırmanın yapılmış olması ve yine sulamaya açılan alanın %26'sında tarla içi geliştirme hizmetlerinin gerçekleştirilmiş olması, bu konuda yetersiz kalındığını göstermektedir.

Yeraltı su kaynakları bir ülkenin stratejik doğal kaynaklarından sayılmaktadır. Mümkün olduğunca, toprak ve su kaynakları geliştirme projelerinde, yerüstü su kaynakları öncellikle değerlendirilmesi gerekirken, 167 Sayılı "Yer altı suları Hakkındaki Kanun"a aykırı olarak DSİ'den izin alınmadan da kuyular açılmaktadır. Bu durum sulama yönetiminde zaaflar yaratmaktadır. Bütün yer altı suyu kullanımlarının envanterini yapmak ve tahsis işlemlerini gerçekleştirebilmek için kanun gereği DSİ Genel Müdürlüğü'nden kullanma belgesi almak zorunludur. Yer altı sularına gereksinim duyan, çiftçi, sanayici, turizmci ve diğerlerinin yanısıra, bu konuda özel sektör olarak çalışan teknik eleman ve sondörlerin de kullanma belgesi almak zorunluluğuna gerekli özeni göstermesi gerekmektedir.

Sulamaya açılan alanlarda toprak-bitki-su ilişkileri ve bunların insan ve çevreye olan etkileri bağlamında, yeterli düzeyde ve etkin bir çiftçi eğitimi yapılamamaktadır. Bunun sonucunda arazinin sulamaya iyi hazırlanmaması, aşırı su kullanımı, drenaj, yüksek taban suyu, tuzluluk, bitki hastalık ve zararlılarında artış, toprak yorgunluğu gibi bir dizi sorunla karşı karşıya kalınmaktadır. Aşırı ve/veya dengesiz sulamanın yarattığı tuzluluk ve taban suyu yüksekliği nedeniyle elden çıkan ya da verimliliği azalan tarım arazilerimizin varlığı artmaktadır.

Sulamaya açılan alanlarda nadas uygulanan alanların varlığını halen sürdürmesi, büyük para ve emek karşılığı yapılan sulama yatırımlarından beklenen faydanın elde edilmesinin önünde büyük engeldir. Sulama imkanı olduğu halde sulama yapmayan çiftçiyi, geleneksel kuru tarım kültürü alışkanlıklarından vazgeçirmek gerekmektedir. Sulamaya açılan alanlarda çiftçilerin geleneksel tarım alışkanlıklarından vazgeçmemeleri sebebiyle sulama yapmamaları. büyük kayıplara yol açmaktadır. Çiftçilerin yağışların yeterli olduğu düşüncesiyle, sulama alanı içerisinde bazı bitkiler için (özellikle hububat ve ayçiçeği) sulama suyu talep etmeden tarım yaptıkları alan oldukça fazladır.

Çiftçi eğitimi, geliştirilen ya da geliştirilmesi öngörülen sulama alanlarındaki çiftçilerin temelde sulu tarım kültürünü geliştirmeye, geleneksel tarım alışkanlıklarını değiştirmeye yönelik, sulama ile tarımsal faaliyeti bütünlüklü bir yapı içinde gören anlayış ile planlanmalıdır.

Uluslararasında da kabul gören "kullanan öder", "kirleten öder", "suyu koruyan desteklenir" ilkelerinin hayata geçirilmesi anlamında suyun fiyatlandırılması konusu önemini gittikçe artırmaktadır.

Önümüzdeki süreçte, tarım üreticilerinin, sulama projelerinin karar verme, finansman, inşa, uygulama, işletme ve yönetim aşamalarının tamamında katılımının sağlanmasına çalışılmalıdır. İşletme-bakım ve yönetim sorumluluğunun su kullanıcılarına devredilmesi, kuşkusuz ilgili kurum ve kuruluşlara izleme ve değerlendirme çalışmalarının ışığında denetim, kontrol, yönlendirme ve yaptırım uygulama şeklinde özetlenebilecek yeni görevler yüklemektedir.

3.7. Kredi

Tarımsal yapıdaki bozuklukları ve sermaye eksikliklerini gidermede en önemli araçlardan birisi tarımsal kredidir. Tarımın dolayısıyla çiftçilerin uygun koşullarla ve yeterli düzeyde kredilendirilmesi, hem üretimin nitelik ve nicelik olarak artışını sağlayacak, hem de ürünün pazarlanması olanaklarını verecektir.

Ülkemiz'de tarım kesiminin finansmanının büyük bir kısmını T.C. Ziraat Bankası A.Ş. karşılamaktadır. Bu alanda günümüzde özel bankaların katkı ve çalışmaları da bulunmaktadır. Son yıllarda üreticiler; kredi kuruluşlarına olan borçları ve yüksek faiz oranlarının etkisiyle tarımsal kredi kullanımda düşüş görülmüşse de bu olumsuz ortam ve koşullar giderek azalmakta ve tarımsal kredilerde yeni dönem başlamaktadır. Bu dönemde T.C. Ziraat Bankası A.Ş. ve Tarım Kredi Kooperatiflerinin yeniden yapılanmasına ek olarak özel bankaların da tarımın finansmanı konusunda çalışmalar yapması olumlu gelişmelerdir. Bu gelişmelerin oluşmasında genel ekonomik koşulların olumlu sinyaller vermesi yanında siyasi istikrarın sağlanması da etkili olmuştur.

Türkiye'de tarımın finansmanında özel bankaların pay sahibi olmaları önem taşımaktadır. Ancak yapılan kredileme uygulamalarında tarımın genel yapısı ve özellikleri göz önüne alınmalıdır.

Bankaların kredi uygulama ve faaliyetlerinde daha etkin olabilmeleri ve kredi taleplerinin zamanında ve yeterli ölçülerde karşılanmasında, işletmelerinin yapısal ve ekonomik ölçek sorunlarının çözümü önem taşımaktadır.

Tarım işletmelerinin gereksinimlerini karşılayacak miktarda ikraz birimlerinin, tarımsal girdi ve ürün fiyatları arasındaki parite de dikkate alınarak belirlenmesi ve kredilerin zamanında çiftçilere ulaştırılması, tarım sektörünün finansman gereksinimin karşılanmasında önem taşımaktadır.

Diğer yandan T.C. Ziraat Bankası A.Ş. şubelerinin olmadığı alanlarda kredi faaliyetlerini gerçekleştiren Tarım Kredi Kooperatifleri ile özellikle tarımsal ürün desteklemelerinde görev alan ve üretici ürününü değerlendiren Tarım Satış Kooperatif ve Birliklerinin, ekonomik yönden güçlenmelerini sağlayacak ve işletmelerin kredi gereksiniminde yardımcı olacak bir bankanın

kurulması için yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Böyle bir uygulama, T.C. Ziraat Bankası A.Ş. ve özel bankalar yanında, tarımın finansman yükünün Kooperatifler Bankası kanalıyla paylaşılmasını sağlayacaktır.

Ülkemiz'de uygulanan tarımsal finansman ve kredi politikalarında, ilgili kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyon yetersiz düzeydedir. Kredilerin uygun alanlarda ve amacına uygun kullanımının kontrolünde önemli sorunlar bulunmaktadır. Krediyi, tarımsal yapının iyileştirilme ve geliştirilmesi ile verim artışı amacıyla kullanılması ve tarımsal politika aracı olarak kullanması gerekmektedir. Özellikle projeli kredi uygulamasının yaygınlaştırılması ve yörelerde istenilen üretim desenine ulaşılmasında kredi politikalarından yararlanılmalıdır. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı il ve ilçe teşkilatları ile yayım kuruluşları, verilen tarımsal kredilerin kullanımında, işletmelere yeterli teknik bilgi ve deneyimi yönlendirecek yapıyı kurmalıdır. Tarımsal finansman organizasyonu içerisinde yer alan kuruluşların görev ve yetkileri, karmaşıklığa neden olmayacak şekilde yeniden belirlenmeli ve organizasyon tek bir elden yürütülmeli, AB'ye giriş sürecinde AB tarım politikaları ile uyumlu tarımsal işletmelerin desteklenmesine önem verilmelidir.

Tarım Kredi Kooperatifleri bir an önce Bankacılık hizmetlerini de içine alacak şekilde yeniden yapılandırılmalı ve ülkemizde Kooperatifler Bankacılığı bu şekilde başlatılmalıdır.

Avrupa Birliği çiftçisi ile haksız rekabete maruz bulunan çiftçilerimizin, içinde bulundukları bu durumdan kurtarılabilmesi için Tarım Ürünleri Pazarlama A.Ş'nin kurulması kaçınılmazdır. Bunun için gerekli destek Devlet tarafından sağlanmalıdır.

Ülkemiz'de tarımsal finansman organizasyon yapısı içinde, bölgelere göre kredi dağılımında görülen dengesizlik ve kredilerin belli alanlarda yoğunlaşması, günümüze kadar yapılan uygulamalarda önemli bir sorunu ortaya çıkarmaktadır. Bu açıdan tarımsal kredi uygulamalarında, bölgesel düzeyde dengesiz dağılımı giderici veya azaltıcı önlemlere gerek vardır. Mevcut dengesizliği gidermede, uygulanacak kredi kullanımını teşvik politikaları kadar, bölgelere has yetiştirilen ürünlerin desteklenip, ürün bazında desteklerin artırılması ve kredi faiz oranlarında indirime gidilmesi yolları düşünülebilir.

Türkiye'de kırsal alanda Tarım Kredi Kooperatifleri dışında örgütlenmeler de (üretici birlikleri. tarım satış kooperatifleri, tarımsal kalkınma kooperatifleri vb) bulunmaktadır. Girdileri toptan satın almak ve ürün pazarlamayı çiftçi örgütleri aracılığıyla gerçekleştirmek ve mali kaynakları daha etkin kullanmak açısından örgütlenme konusu belirleyici bir önem taşımaktadır. Çalışmalardaki izlenimler ve üreticilerle yapılan çeşitli toplantı çalışmalarında örgütlenme ve kredi kullanma konusunda çiftçilerin çekimser bir tavır taşıdıkları ve bu alanda eğitsel, teknik ve idari açılardan desteğe gereksinim duydukları belirlenmiştir. Bölgelere göre değişmekle birlikte bitkisel üretimde ürün çeşitliliğinin sınırlı olduğu alanlarda, gelecek korku ve kaygılara ek olarak müteşebbislik ruhunun azalması, genel olarak çiftçilerin tarımsal krediye olan talebin artışını önlemektedir. Kredi kullanımında işletmelerin masraf/kar analizlerini yapma alışkanlıklarını edinmeleri ve verimli yatırımlara yöneltilmeleri bu anlamda oldukça yararlı olacaktır.

3.8. Yem

Tarla tarımında öncelikle sulu tarım yapılan yörelerde çoklu üretim planlamalarına girilmeli, bu planlarda kültür yem bitkileri üretimine ağırlık verilmelidir. Bu amaçla başlanmış olan desteklemelere devam olunmalıdır.

Çayır-mera yasasının yardımıyla da bugün aplikasyonu yapılmış alanların çayır-mera olarak yem botanik bitki bileşimleri saptanmalı, yabancı ot savaşımı ele alınmalı, boşluklara tohum atımı yapılarak floranın dolumu sağlanmalı, kullanım şekillerinin çerçevesi çizilmelidir. Çayır ve mera alanlarının ıslahı doğrudan kullanıcılara bırakılmalı ve ıslah çalışması yapmayanlar hakkında gerekli yaptırımlar uygulanmalıdır.

Türkiye'de kota nedeniyle şekerpancarı üretim alanları sınırlandırılmış olup, üretim fazlası hayvansal üretime yem kaynağı olarak aktarılmalıdır, yani şekerpancarı bir yem bitkisi gibi hayvansal üretimde kullanılmalıdır.

Silo yemi üretimi konusu hakkında gösterilen duyarlılık devam etmeli, gelecekte 20-25 milyon ton gibi bir hedefe ulaşacak şekilde hazırlık içine girilmelidir. Bu arada balya ya da sucuk silo yemlerine de önem verilerek bu yemin ticari mal haline getirilmesi yoluna girişilmelidir. Hatta bu konuda dış ticareti bile düşünülmelidir (özellikle yakın doğu ülkelerine).

Tarla tarımı ürünlerinin hasat sonrası genelde %10-15'inin tarlada anız olarak kaldığı bir gerçektir. Hasat sonrası bu alanların, hiç olmaz ise anızlar bozulana kadar, yakılmadan otlamaya bırakılmalı. Ve bu amaçla anız yakmalar engellenmelidir.

Kaba yemlerin niteliklerinin yükseltilmesi için gereken duyarlılık gösterilmelidir. Zira nitelik kaybı yüzünden mevcut kaba yemlerin hayvanlar tarafından tüketilmeyeceği gerçeği bilinmelidir. Kaba yemlerde kalite kontrol sistemi geliştirilip iç ve dış piyasalara hitap eden ticari organizasyonlar geliştirilmelidir.

Diğer üretim konularında olduğu gibi özel sektörün de kaba yem üretimi ve pazarlanması alanına girmesi çalışmalarına girilmelidir.

Yoğun yemlerde olduğu gibi, en azından ülkenin 7 ayrı bölgesinde Kaba Yem Ofisi ve Danışma Büro'ları kurulması düşünülmelidir, bu arada bölgeler arası koordinasyonlara girilmelidir.

Gelecekte; hayvansal üretim, öncelikle kaba yem kullanımı bazına dayandırılmalı, yoğun yemler tamamlayıcı nitelikte olmalıdır. Her konuda olduğu gibi; kaba yem üretimi, niteliğinin korunması ve belirlenmesi, hayvan beslemede kullanımı vb konularda teknik eleman ve üretici eğitimleri aralıksız sürdürülmelidir.

Yem üretimimizi düzenleyen halen yetersiz kalan 1734 sayılı Yem Kanunu, Yem Yönetmeliği ve Ekleri gerek günümüzde hayvan besleme ve sosyo-ekonomik durumdaki gelişmeler ve gerekse AB yem müktesebatı dikkate alınarak, sektörün önünü açacak şekilde yeniden düzenlenmelidir. Doğaldır ki bu düzenlemeler devlet, Sivil Toplum Örgütleri, Üniversiteler ve tüketici temsilcilerinin görüşleri alınarak yapılmalıdır.

Karma yem sektörünün ihtiyacı olan hammaddelerin üretiminin ihtiyaca yetecek seviyelere yükseltilmesi zorunludur. Bu durum hem kalite hem de fiyat rekabeti yaratacaktır.

Nüfus artış oranı yüksek olan ülkemizde, genç nüfus oranının yüksekliği dikkate alınarak, bunların ucuz hayvansal ürünlerle beslenmesi gerekmektedir. Hayvansal ürün fiyatlarının makul düzeyde tutulabilmesi için karma yem hammaddelerinin de yem sanayine uygun fiyatlarla mal olması için gerekli önlemlerin zamanında alınması sağlanmalıdır. "Bitkisel üretim hayvansal üretim içindir" prensibi doğrultusunda tarımsal üretim ve fiyat politikaları tekrar gözden geçirilmelidir. Bu bağlamda hububat taban fiyatı politikasından, Dünya fiyatları ile prim sistemine geçilmelidir. Tüm hayvansal ürünler dahil olmak üzere; gerek karma yem hammaddelerinde ve gerekse karma yemde uygulanan %8'lik KDV oranının %1'ler seviyesine çekilmesi gerekmektedir. Böylece; devletin vergi gelirleri azalmayacak, aksine artacak, haksız rekabet önlenecek, hayvansal ürün tüketimi artacaktır. KDV oranının düşürülmemesi durumunda, hem hayvansal ürün maliyetini aşağıya çekmek hem de tüm yem sektörünü kayıt altına alarak vergi gelirini artırmak bakımından karma yemlere iade verilmelidir.

Sektörün ihtiyacı olan ve ithali için yüksek bedel ödediğimiz soya, mısır, ayçiçeği vb. stratejik ürünlerin, kısa vadede ülkemiz üretimi alternatiflerinin kullanılması için kolaylaştırıcı önlemler alınırken, uzun vadede birim alandan alınan verim düzeylerinin artırılması da dahil olmak üzere gerekli desteklerle üretimin artırılarak sektör ihtiyacına yeterli düzeye getirilmesi gerek-

mektedir. Bu arada Sorgun, tritikale, kolza vb. alternatif yem bitkilerinin üretiminin artırılması için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

Karma yem sektörünün özellikle kullandıkları hammaddelerin hasat döneminde düşük faizli kredilerle desteklenmesi gerekmektedir. Karma yem hammaddeleri ithal ve ihracında "katma değerin ülkemizde kalması" politikası çerçevesinde gerekli kararların alınması gerekmektedir. Bunun için hububat ihracı yerine hayvansal ürün, karma yem, un vb.lerinin ihracının önü açılmalıdır. Yağ veya küspe ithali yerine yağlı tohum ithali için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

Şeker Kanunu sonucu ortaya çıkan melas açığının kapatılması için, maya sanayi sektörü artığı şilempe'nin potasyumunun alınarak, yem sektörünün kullanabileceği kaliteye getirilmesi ve çevre kirliliğinin önlenmesi amacına yönelik kanuni düzenleme getirilmelidir.

Yeni yem fabrikası kurulması yerine, kurulu fabrikaların modernize edilmesi için teknoloji ve donanım sistemleri teşvik edilmelidir.

Üniversite-Sanayici ilişkisi düzenlenerek, işbirliği mutlaka sağlanmalı, yem ve hayvan besleme ile ilgili araştırmalara ağırlık verilmeli, sektör, hizmet verdiği hayvancılık sektörünün eğitimine önem vermelidir.

Karma yem hammaddelerinin üretimi konusunda "Prim Destekli Sözleşmeli Üretim" modeli uygulamaya konulmalıdır.

Önceki yıllarda kurulan "Yem Danışma Kurulu" ilgili tüm kurumların katılımı ile istişare nitelikten çıkartılarak karar alan bir kurul haline getirilmeli , aksatılmadan her yıl toplanmalı, Kurulca alınan kararlar her kesimi bağlayıcı nitelik taşımalıdır.

Yem sanayi sektörünün ihtiyacı olan ham maddelerden, ülkemiz üretimin yeterli düzeyde olmayanlarının ithalinde uygulanan gümrük vergilerinin sıfırlanması, hayvancılık işletmelerinin giderlerin büyük kısmına yansıyacağından ülkemiz insanının beslenmesi için gerekli et, süt ve yumurtanın fiyatlarının aşağıya çekilmesine zemin hazırlayacaktır.

Karma yem hammaddeleri ithalatına uygulanan gümrük vergisi, iç ve dış piyasa şartları göz önüne alınarak yılda bir kez tespit edilerek serbest ticaret kuralları çerçevesinde yürürlüğe konulmalıdır.

4. HEDEFLER VE STRATEJİLER

4.1. İşgücü

4.1.1. Kısa Vadeli Hedefler ve Stratejiler

Kısa vadede tarımsal işgücünün özellikle de kadın ve genç işgücünün verimli kullanılması yönüyle, tarımsal üretimden arta kalan zamanlarda el sanatları ve kırsal turizm gibi alanlarda kullanımının yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bu durum bir yandan kırsal alanda istihdamı artırarak tarımsal işgücü verimliliğini yükseltecek, diğer yandan da küçük girişimciliği teşvik edecektir. Kırsal kesimde gizli işsizlik oranı hala yüksek düzeydedir. Bunun azaltılarak verimli işgücü haline getirilmesi sağlanmalıdır.

4.1.2. Orta - Uzun Vadeli Hedefler ve Stratejiler

Tarımsal nüfusun azaltılarak, kişi başına düşen verimliliği artırmak, Türkiye tarım sektörünün işgücü ile ilgili temel hedefi olmalıdır. Bu arada genel anlamda sanayi yatırımlarına ağırlık vererek de bu nüfusun azalmasını daha da önemlisi istihdamını sağlamak önem taşımaktadır. Kırsal alanlardaki niteliksiz işgücünün mesleki eğitimle nitelikli hale getirilmesine

yönelik çalışmalara hız verilmelidir. Bu aynı zamanda sanayinin gerek duyduğu nitelikli işgücü gereksinimi karşılayacaktır. Diğer yandan kısa sürede yüksek verimlilik ve karlılığa sahip (broiler gibi) alanlara işgücünü etkin değerlendiren yatırımlar teşvik edilmelidir.

4.2. Tohum

4.2.1. Kısa Vadeli Hedefler ve Stratejiler

Tohumculukla ilgili hizmetlerin etkin ve verimli bir şekilde yürütülebilmesi için Bakanlık bünyesinde tohumculukla ilgili birimler yeniden yapılandırılmalı ve bir çatı altında toplanmalıdır.

Bitki ıslahı ve gelişen biyoteknoloji sonucu, ortaya çıkan yüksek verim ve kalitenin üretime yansıması için; tohumculuğun çeşitli aşamalarında faaliyet gösteren ıslahçı, üretici, sanayici, tohum dağıtıcısı, kullanıcısı v.s. örgütlenmesini sağlayan güçlü bir tohumculuk endüstrisi kurulmalıdır.

Tohumculuk ile ilgili ıslah çalışmaları ve araştırma faaliyetlerinin projelendirilmesinde sanayici ve tüketici isteklerinin de öncelikleri belirlenmeli, pratikte uygulama kabiliyeti olmayan dar proje anlayışının yerine, Kamu ve Özel sektör işbirliği sonucu ortaya konabilecek daha geniş ölçekli ve ciddi proje anlayışı benimsenmelidir. AR-GE yatırımları yapan, çeşit geliştiren kuruluşlar desteklenmelidir.

Sertifikalı tohum ve fidan kullananlar etkin bir şekilde desteklenmelidir. Kendine döllenen türlerdeki sertifikalı tohumluk talebinin düşüklüğünü gidermek amacıyla, 2005 yılından itibaren gözden geçirilmiş hali uygulanacak olan Doğrudan Gelir Desteği (DGD sisteminde, sertifikalı tohumluk kullanan ve bunu belgeleyen çiftçilere belirli oranda fazla ödeme yapılması hedeflenmelidir.

AB uyum çalışmaları kapsamında yürütülen fide ve tohum sağlığı ile ilgili mevzuat uyum çalışmaları tamamlanmalıdır. Ortak Piyasa Uyum Çalışma Grubunda ise desteklemeler için bir veri tabanı oluşturulmalıdır.

Yurt içi tohumluk üretimini olumsuz etkileyen bir diğer faktör ise ülkemizde tohumluk üretim bölgelerinin belirlenememesidir. Oluşturulacak organize tarım alanlarında tohumluk üretim bölgelerine de yer verilmelidir. Tohumluk üretim alanlarının coğrafi sınırları belirlenerek uygulamalar için gerekli mevzuat çalışmaları yapılmalıdır.

Gelecekte yetkilendirilmesi düşünülen özel sektöre ait laboratuarların da mevcut sisteme entegre edilmeleri sağlanmalıdır.

Sertifikalı tohumluk kullanımının yaygınlaştırılması amacıyla; Üniversiteler, Kamu Kuruluşları ve Sivil Toplum Örgütleri çiftçi eğitimi ve yayım konusunda ortak çalışmalar yapmalıdırlar.

Etkili bir kontrol ve denetim sistemi oluşturularak kayıt dışı kaçak tohum satışına neden olan kişi ve kuruluşlarla mücadele edecek sistem hayata geçirilmelidir.

Virüsten ari fidan üretimine yönelik olarak alt yapı oluşturmak amacıyla, anaç parsellerinin ve üretim sahalarının oluşturularak desteklenmesi, tescil ve sertifika sisteminin iyileştirilmesi sağlanmalıdır.

Genetik yapısı değiştirilmiş organizmaların kontrollü şartlarda araştırma, alan denemeleri tescili, ithalatı, üretimi, pazara sürülmesi ve tüketimi konularında hazırlanan ve/veya hazırlanacak olan düzenlemelere hukuki dayanak oluşturmak üzere "Biyogüvenlik Çerçeve Kanunu " yasallaşmalıdır.

4.2.2. Orta Vadeli Hedefler ve Stratejiler

Tohumculukla ilgili kontrol ve denetim dışındaki hizmetlerin özel sektöre devredilmesi, Bakanlığın ise kuralları belirleyici ve denetleyici bir birim olarak yer alması sağlanmalıdır.

AB'ye üye olunduğu taktirde Tohumculukla ilgili Ortak piyasa düzenlerini kapsayan tüm direktiflere uyum sağlanması gerekmektedir.

4.2.3. Uzun Vadeli Hedefler ve Stratejiler

Çağdaş bir şekilde yapılanmış, uluslararası rekabet gücüne sahip ve özel sektörün tüm ürünlerde ağırlıklı faaliyet gösterdiği tohumluk sanayi oluşturulmalıdır.

4.3. Gübre

4.3.1. Kısa Vadeli Hedefler ve Stratejiler

Gübre konusunda izlenecek politikalarda sadece gübre tüketimini artırmaya yönelik değil aynı zamanda çevreyi de gözeten tekniğine uygun gübre kullanımı yaygınlaştırılmalıdır.

Çiftçilerimizin tekniğine uygun gübre kullanımını teminen toprak ve yaprak analizlerini dikkate alınması ile çiftçilerimizin bu hizmete kolayca kavuşturulması sağlanmalıdır.

4.3.2. Orta-Uzun Vadeli Hedefler ve Stratejiler

Birim alandan daha fazla ürün almak için optimum gübre kullanımının temini sağlanarak, gübrelemelerde toprak yapısı, toprak pH'sı, iklim, bitki istekleri ve vejetasyon dönemi dikkate alınmalı, çiftçilerimizin bilinçlendirilmesi için yeterli eğitim, yayım ve bilimsel çalışmalara hız verilmelidir.

Aşırı ve bilinçsiz gübre kullanımının topraklarımıza ve ülke ekonomisine vereceği zarardan kaçınılmalıdır. Ülke topraklarımızın organik madde içeriğinin artırılması yoluyla gübrelerin etkinliğinin sağlanması gerekmektedir. Kimyasal gübre kullanımı organik gübre ve mikrobiyolojik preparatlar kullanmak yolu ile desteklenmelidir. Gübrelemenin yer altı ve yüzey sularda nitrat kirliği yaratmaması amaçlanmalı ve bu riskin ortaya çıktığı bölgelerde acil eylem planları ortaya konmalıdır.

4.4. Tarımsal Mücadele ve İlaç

4.4.1. Kısa Vadeli Hedefler ve Stratejiler

CODEX kapsamında düzenlenen Türkiye Pestisit Tolerans Listesine göre, toleransların üzerinde miko-toksin ve pestisit kalıntısı bulunan ürünlerin imhası ve üretimden men cezasına kadar varabilen tedbirleri içeren yasal mevzuat acilen çıkarılmalıdır. Üreticiler için numaralama veya kodlama sistemi getirilmelidir.

Pazarlama ve işleme öncesi kalıntılardan Zirai Mücadele Araştırma Enstitüleri bünyesindeki Kalıntı Analiz Laboratuarlarının, pazar ve haller ile işlenmiş ürünlerdeki kalıntılardan ise Gıda Teknolojisi Araştırma Enstitüsü ve İl Kontrol Laboratuar Müdürlüklerinin sorumlulukları yasal zeminde açıkça belirlenmelidir.

Ülkemizde tarım ilaçları ile ilgili olarak yapılan yasal düzenlemeler AB ve ABD gibi gelişmiş ülkeler ile karşılaştırıldığında, mevzuatın pestisitlerin insan sağlığı ve çevre kalitesi üzerinde neden olabilecekleri olumsuz etkileri önlemek için yeterli olmadığı ortaya çıkmaktadır. Ülkemiz'de çiftçiler pestisit uygulama teknolojisi konusunda eğitilmeli, entegre mücadele uygula-

maları geliştirilmeli, pestisit uygulamaları ile kalıntılarının sürekli ve düzenli olarak kontrol edilmesi sağlanmalı, özellikle pestisit kalıntı risklerine karşı son ilaçlama ile hasat arasında geçmesi istenen sürelere uyulmalıdır. Bu konuda eğitim, izleme ve değerlendirme çalışmalarına önem, hız ve öncelik verilmelidir.

Ülkemizde yerel düzeyde ilaç satışlarının düzenlenmesi ve üreticilerin ilaç seçimi ve uygulama teknikleri konusunda doğru bilgilendirilmesi yönünden ilaç toptan ve perakende satışını yapacak işyerlerinde, bu alanda deneyimli teknik eleman çalıştırılmalıdır.

Tarımsal mücadele uygulamalarında kullanılan geniş spektrumlu ilaçlara alternatif olabilecek biyoteknik yöntemlerin kullanılması yaygınlaştırılmalı ve bunun için gereken materyalin ülkemizde üretimi sağlanmalıdır.

Bakanlık, üniversite, özel sektör, çiftçi birlikleri, diğer resmi kuruluşlar arasındaki ortak çalışma ve işbirliğini artırmaya yönelik organizasyon ve yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Tarımsal ilaç piyasasında denetimler güçlendirilmeli, etkin bir kontrol mekanizması geliştirilerek; ülkeye kaçak ilaç girişi, sahte ilaç imali ve bunların kullanımının önüne geçilmelidir. İlaç bayilerinin denetimlerinde, yapılan yasal düzenlemelerin etkin olarak uygulanabilmesi açısından, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı İl/İlçe Müdürlükleri denetimde etkinliği sağlamalı ve özellikle yönetmelik koşullarına uymayan bayilerin faaliyetlerine son verilmelidir.

Yaş meyve ve sebze yetiştirilen ve ihracatı yapılan bölgelerde ihracatçılar birliği tarafından akredite laboratuvarları kurulmaldır.

4.4.2. Orta- Uzun Vadeli Hedefler ve Stratejiler

Zirai mücadele ilaçlarının insan sağlığı, çevre ve doğal denge üzerinde olumsuz etkilerinden korunmak için kimyasal mücadeleye alternatif olan başta biyolojik mücadele olmak üzere, kültürel önlemler, biyoteknik mücadele ve entegre mücadeleye öncelik verilmelidir.

Hastalık, zararlı ve yabancı otların populasyonları; uzaktan algılama ve yer istasyonları vasıtası ile hassas bir şekilde takip edilerek, salgın durumları ve mücadele zamanı önceden tahmin edilmeli, çiftçilerin uyarılmasına yönelik altyapı oluşturulmalı ve bu konudaki araştırmalara gereken önem verilmelidir. Bunlarla ilgili uzun yılları kapsayacak şekilde bilgisayar veri tabanları oluşturulmalıdır.

Ülkemizde ürün çeşitliliğinin giderek artmasına paralel olarak hastalık ve zararlılar gerek sayısal ve gerekse ekonomik açıdan önem kazanmıştır. Diğer taraftan organik tarım, entegre tarım, gıda güvenliği, EUROPGAP, genetik olarak değiştirilmiş bitkiler gibi yeni ve spesifik konuların gündeme gelmesi çalışmaları artırmaktadır. Bu açıdan beliren yeni sorunların çözümüne yönelik olarak Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na bağlı 'Bitki Sağlığı Genel Müdürlüğü' kurulmalıdır.

Kimyasal mücadeleye alternatif olarak önerilen biyolojik mücadelenin yaygınlaştırılması için bölge enstitülerinde insektaryum tesisleri kurulmalı müstakil bir "Biyolojik Mücadele Araştırma Enstitüsü" kurulmalıdır. Bu enstitülerde, insan ve çevre sağlığına duyarlı, doğal dengeyi koruyan biyolojik mücadele etkinliklerinin artırılarak bu yönde başlatılmış araştırmaların hızlandırılması sağlanmalıdır.

4.5. Tarımsal Mekanizasyon ve Enerji

4.5.1. Kısa Vadeli Hedefler ve Stratejiler

Ülkemizde tarım makinası kullanımını yaygınlaştırmak amacıyla tarım makinası üretimi yapan firmalara çeşitli kolaylıklar sağlanarak çiftçilerin daha ucuza makina almaları sağlanmalıdır.

Üretimde CE işaretlerinin uygulamaya geçirilmesi ve mekanizasyon verileri (Kw/Ha, Ha/Traktör, Tarım Mak. Say/Traktör, Tarım makine ağırlığı/Traktör gibi) DİE tarafından düzenli olarak yayınlanmalıdır.

Biçerdöver dane kayıplarının önlenebilmesi için dane kayıp monitörleri ile sap parçalayıcılarda zorunlu hale getirilmelidir (eski ve yeni tüm makinelerde).

2.el parkının ihracat için teşvik edilmesi gereklidir. Parkın yenilenmesi amacıyla 2.el veya hurda ile ilgili çalışmalar öncelikle gündeme alınmalıdır.

4.5.2. Orta- Uzun Vadeli Hedefler ve Stratejiler

Otomotiv Sanayi Derneği ve benzeri bir derneğin oluşturularak yabancı firmaların da üye olmalarının sağlanmasıdır. Üst Kuruluş Teşkili ile ilgili yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Ortak Makine kullanımı teşvik edilmesidir.Bilinçli mekanizasyon uygulamaları planlanmalıdır. Somut verilere dayalı bir park analizinin yapılması gerekir. Bu anlamda geliştirilecek ekonomik traktör ve ekipman parkı mekanizasyon planlamaları için objektif değerler sağlayacaktır. Kendi yürür hasat harman makinelerinin kullanımını teşvik edilmeli, ithalatta ve üretimde KDV istisnası gerçekleşmeli, üreticiye yönelik KDV istisnası sağlanmalıdır. İkinci el tarım makinelerinin (Özellikle pamuk hasat makinelerinde) ithalatında yaş sınırının düşürülmelidir. Firma birleşmelerinin teşvik edilmesi ve yabancı sermayeli firmalarla ortaklık know-how teşvikleri sağlanmalıdır.

4.6. Sulama

4.6.1. Kısa Vadeli Hedefler ve Stratejiler

Sulama faaliyetleri tarımsal yapı ve faaliyetlerle birlikte bütüncül bir yaklaşımla algılanmalı, tarımsal yapıdaki dönüşümü sağlayacak en temel öğelerden biri olarak kullanılmalıdır.

DSİ Genel Müdürlüğü'nün kendi geliştirdiği sulamalarda yaptığı izleme ve değerlendirme çalışmalarının sonuçları, sulamaya açılan alanların uzun yıllar ortalaması olarak %15'inde kuru tarım yapılmaya devam edilmekte ve %5'inde halen nadas uygulanmakta olduğunu, %15'inde ise çeşitli nedenlerden dolayı boş bırakılarak tarım yapılmadığını göstermektedir. Başka bir ifade ile yıllar itibarıyla dalgalanmalar göstermekle beraber uzun yıllar ortalamasında sulama oranı %65 olarak gerçekleşmektedir. Kuşkusuz, çok büyük maliyetlerle gerçekleştirilen sulama yatırımlarından beklenen faydanın sağlanması sulama alanı içerisinde sulanmayan alanları en aza indirmekle başka bir ifade ile sulama oranını artırmakla mümkün olabilecektir. Sulama sistemlerinin performansını etkileyen sorunlar aynı zamanda doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı açısından da son derece önemlidir.

Büyük emek ve para karşılığında ortaya çıkan sulama sistemlerinden beklenen yararın sağlanması, bu sistemlerden faydalanabilecek çiftçilerin eğitimi ve bilinçlendirilmesiyle doğrudan ilişkilidir. Böylesi bir eğitim; sulama yönetimine çiftçi katılımının artırılmasına da hizmet edecektir. Çiftçi eğitimi, su ve toprak kaynaklarının daha verimli ve akılcı kullanımı, kaynakların sürdürülebilirliği açısından da büyük katkılar sağlayacaktır. Elde edilmesi beklenen gelişmeler, su ve toprak kaynakları yönetiminde bütüncül yaklaşım adı verilen günümüz yaklaşımına da uygun düşecektir.

Teknik ve ekonomik olarak sulanabilir arazi potansiyeli olan 8,5 milyon ha brüt, 7,4 milyon ha net alanın tamamının (%90 sulama oranıyla) sulanması halinde sulama ile sağlanan üretim değeri artışının 19,3 katrilyon TL, GSMZG artışının ise 13,4 katrilyon TL olması beklenmektedir.

4.6.2. Orta-Uzun Vadeli Hedefler ve Stratejiler

Ülkemizde tarım arazilerinin 12,5 milyon hektarı sulanabilir özelliktedir. Ancak mevcut su potansiyeli ile teknik ve ekonomik olarak sulanabilecek arazi miktarı 8,5 milyon hektar olarak belirlenmiştir. Ekonomik olarak sulanabilir arazinin nihai durumda; 6,5 milyon hektarını DSİ, 1,5 milyon hektarını KHGM ve 0,5 milyon hektarının da halk sulamaları olarak gerçekleşmesi hedeflenmektedir. 8.5 milyon ha alan olarak ifade edilen teknik ve ekonomik olarak sulanabilecek alanın günümüz koşullarında revize edilmesine gerek vardır.

Su kaynakları ile ilgili konularda faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlar arasında mükerrer çalışmaların ve kaynak israfının önüne geçilmesi amacıyla bu konudaki deneyim ve bilgi birikimi de göz önünde bulundurularak DSİ Genel Müdürlüğü ülke genelinde su yönetimini elinde bulunduran planlayıcı, değerlendirici ve denetleyici bir yapıya kavuşturulmalıdır.

Sulama projelerinin inşaatına başlamadan önce, projelendirme aşamasında toplulaştırma kriterlerine uyulmalıdır. Toplulaştırma yapılan alanlarda sulama projesi gerçekleştirilmesine öncelik verilmelidir. Sulamaya açılan ancak halen toplulaştırma ve tarla içi geliştirme hizmetlerinin olmadığı projelerde, katılımcılık yaklaşımıyla çiftçi katılımı sağlanarak yeni bir anlayış geliştirilmelidir. Sonuçta bu anlayış, hızla gelişmekte olan su kullanıcı örgütlerinin de (sulama birlikleri, sulama kooperatifleri vb. gibi) konunun içine girmesini sağlayacaktır.

Sulamaya açılan tarım alanlarının yerleşim ve/veya sanayi alanlarına dönüşümünü engelleyecek yasal düzenlemeler acilen yapılmalı, bu düzenlemeler bir takım yaptırımları da içermelidir.

Ülkemizde sulama sistemleri genellikle, açık sistemler biçiminde tasarlanmakta ve sulama alanlarının büyük bir bölümünde yüzey sulama yöntemleri kullanılmaktadır. Bu bağlamda topografik, hidrolik koşulları uygun olan yerlerde sulama suyu tasarrufu sağlamak ve birim sudan daha fazla faydalanabilmek için borulu sulama sistemlerinin yaygınlaştırılması zorunlu hale gelmiştir. Borulu sulama sistemi kullanım oranı henüz düşük olsa da yeni yapılacak projeler ve rehabilitasyon çalışmaları ile borulu sisteme geçiş hızlanacaktır.

Suyun etkin ve dengeli dağıtımını ve korunmasını sağlayacak önemli bir araç olarak, su fiyatlandırılması ile ilgili çalışmaların geliştirilmesi orta ve uzun vadede önemli bir ihtiyaç haline gelmektedir. İşletme-bakım ve yönetim giderlerinin, sulanan alan ve ürün çeşidi esasına göre sulamadan faydalananlardan alınması şeklinde uygulanan fiyatlandırma politikası, kullanılan suyun hacim esasına dayalı hale getirilmelidir.

Havza düzeyinde, sulama projelerinde izleme ve değerlendirmeye yönelik bilgi sistemlerinin oluşturulması gerekmektedir. Sulama projelerinin etkinliğinin ve geliştirme olanaklarının belirlenmesi, yeni sistemlerin projelendirilmesinde yardımcı olacak verilerin sağlanması, ekonomik kararların alınmasına temel oluşturacak değişik yöntem, sistem ve işletme modellerinin karşılaştırılmasına yönelik bilgilerin toplanması ve çeşitli kuruluş ve örgütler arasında daha iyi bir eşgüdüm sağlanması için DSİ Genel Müdürlüğü bünyesinde ulusal düzeyde merkezi bir izleme ve değerlendirme biriminin yapılanması sağlanmalıdır.

Önümüzdeki süreçte üreticilerin sulama projelerine; karar verme, finansman, inşa, uygulama, işletme ve yönetim aşamalarının tamamında katılımının sağlanmasına çalışılmalıdır. Sulama yatırımlarındaki hareket noktası, çiftçinin talepleri ve katılımı olmalıdır. İzlenilecek strateji katılımcı su ve sulama yönetimi ve bunun sürdürülebilirliğinin sağlanması şeklindedir. Sulama sistemlerinin işletme-bakım ve yönetim sorumluluğuna katılımı şeklinde uygulanan bu yaklaşımın aşama aşama, projeye karar verme (talebin planlanması), yatırım finansmanına uzun vadeye yayılan katılım şeklinde yaygınlaştırılması ve etkinleştirilmesi gerekmektedir.

4.7. Kredi

4.7.1. Kısa Vadeli Hedefler ve Stratejiler

Açılan tarımsal kredilerin kontrollü olarak verilmesi ve denetlenmesi gerekmektedir. Kısa vadede bankalar tarımsal kredi taleplerinin değerlendirmede bu yönde uygulamalara önem vermelidir.

Tarım sektörünün finansmanını, kamu etkinliğinden kamu ve özel sektör birlikteliğine bırakılmalı ve eşit rekabet koşulları sağlanmalıdır. Bu kapsama banka ve hazine kaynaklı krediler dahil edilerek, tarımın finansman sorununa kalıcı çözümler üretilmelidir.

Tarıma kredi sağlayan kurumların tarımın genel özelliklerini ve yapısını dikkate alarak kredilendirme çalışmalarında bulunmaları gerekmektedir.

4.7.2. Orta- Uzun Vadeli Hedefler ve Stratejiler

Kredi kurumlarının tarıma yönelik kredilendirme çalışmaları, sektörün kredilendirilmesinden yapısal sorunlarının çözümüne yönelik stratejiler belirlenmesi şeklinde sürekli hale getirilmelidir.

4.8. Yem

4.8.1. Kısa-Orta ve Uzun Vadeli Hedefler ve Stratejiler

Kaba yem olarak 2.5-3 milyon ton olan silo yemi üretiminin kısa vadede 6 milyon, orta vadede 15 milyon, uzun vadede ise 50 milyon tona yükseltilmesi gerekmektedir. Diğer önemli bir kaba yem olarak kültür bitkilerinden elde edilen kaba yemlerin kuru ot bazında üretimlerini kısa vadede 5 milyon, orta vadede 10 milyon ve uzun vadede ise 30 milyon tona yükseltilmelidir.

Karma yem hammaddelerinde kayıt dışı üretim mutlaka önlenmelidir.

Karma yemde kısa, orta ve uzun vadeli üretim hedefleri milyon ton olarak şu şekilde olmalıdır.

	Kanatlı Yem	BB ve KB Yemi	Diğer	Toplam
Kısa vade	4,6	5,6	0,09	10,29
Orta Vade	5,1	6,2	0,10	11,40
Uzun Vade	7,3	8,4	0,15	15,85

Sektörün önemli sorunlarından birisi hammadde ithalatıdır ve bu bakımdan soya ve mısır üretimi artırılmalıdır. Her iki üründe üretim artış hedefleri şu şekilde olmalıdır.

(Milyon Ton)	Kısa	Orta	Uzun
Mısır	3,4	4,2	6,0
Soya	0,5	1,0	2,5

5. SONUÇ

Tarımsal girdi kullanımında daha iyi bir duruma gelinmesi yönündeki gayretler devam etmektedir. Bu doğrultuda yurt içi sertifikalı tohumluk üretim ve kullanımı artırılmalı, çeşit geliştirme, tescil ve sertifikasyon faaliyetlerine hız verilmelidir. Gübre kullanımında çevre korumayı esas alan bir politika izlenmelidir. Tarımsal ilaç piyasasında etkin bir kontrol mekanizması geliştirilerek; ülkeye kaçak ilaç girişi, sahte ilaç üretimi ve kullanımının önüne geçilmelidir. Tarımda entegre mücadele sistemleri geliştirilmeli, pestisit uygulamaları ile kalıntılarının sürekli ve düzenli olarak kontrol edilmesi için laboratuar sistemleri geliştirilmelidir. Ortak makine kullanımı yaygın hale getirilmesi özendirilmelidir. Biçerdöver dane kayıplarının önlenebilmesi için dane kayıp monitörlerinin kullanımı zorunlu hale getirilmelidir. Sulanan alanlar artırılmalı ve sulama sistemlerinden beklenen yararın sağlanması amacıyla çiftçi eğitimine ağırlık verilmelidir. Tarım kredileri veren kurumlar arasında eşit rekabet koşulları sağlanmalıdır. Kaba yem üretimi artırılmalı, karma yem hammaddelerinde kayıt dışı üretim mutlaka önlenmelidir.

KAYNAKÇA

Altın, R. ve S. Yücesu, 1999. Ham Pamuk Yağı Metil Esteri Yakıtlarının Dizel Motorlarında Kullanılabilirliğinin Deneysel Olarak Araştırılması. 6. Uluslar Arası Yanma Sempozyumu S. 43-57, 19-20 Eylül, İstanbul.

Anonymous, 1997. 1996 Enerji Raporu. Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi. Ankara.

Anonymous, 2001. DPT Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Tarım Alet ve Makineleri Sanayi, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.

Anonymous, 2004. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, Tarımsal Mekanizasyon Raporu, Ankara.

Castle, E.N., Becker, M.H., Nelson, A.G. 1987. Farm Business Managenet Decision, Making Process, 3. Edition Macmillian Publishing Company, USA.

Çakmak,B., 1999. Yerli Yapım Bazı Tarım Makinelerinde Malzeme Bakımından Kalite Kavramı ve Kalitenin İyileştirilmesi Üzerinde Bir Araştırma. E.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, Bornova-İzmir.

Güneş, E. 2004. Tarım İşletmelerinde Kredi taleplerinin Doğrusal Proğramlama Yöntemiyle Belirlenmesi "Kırşehir İli Merkez İlçesi tarım İşletmeleri Araştırması", TEA Yayın No:121, Ankara.

Harsh, S.B., Connor, L,J., Schwab, G.D.1981. Managing The Farm Business, 7 Chapter, Practice-Hall, Inc., Englewood Cliffts, 118s, Newjersey.

Karacan, A. R. 1991. Tarım İşletmelerinin Finansmanı ve Tarımsal Kredi, E.Ü.Z.F Yayınları No:498, İzmir.

Kirişçi,V., Keskin, M., Say, S.M., Keskin, S.G., 1999. Hassas Uygulamalı Tarım Teknolojisi, Nobel Yayın Dağıtım Ltd. Şti., Ankara.

Oğuz, H., 2004. Tarım Kesiminde Yaygın Olarak Kullanılan Diesel Motorlarında Fındık Yağının Yakıt Olarak Kullanım İmkanlarının İncelenmesi. Doktora tezi. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Önal, İ., 1998. 2000' li Yıllarda Tarımsal Mekanizasyon. 18. Tarımsal Mekanizasyon Kongresi Bildirileri CD-ROM, Tekirdağ.

Önal, İ., Uçucu, R., 1994. GAP Bölgesinde Tarım Makineleri Kullanım-Edinim Modellerinin Oluşturulması. T.C. Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, TEMAV 3. Seminer, Görev No: A-7, Ankara

Öztürk, H. Hüseyin, 2004. Türkiye Tarım Sektöründe Enerji ve Enerji Etkinliği, Ç.U. Ziraat Fakültesi, (Baskıda), Adana.

TCMB 2004. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası İstastistiki Verileri, Ankara.

Yücesu, H.S., Altın, R., Çetinkaya, S. 2001. Dizel Motorlarında Alternatif Yakıt Olarak Bitkisel Yağ Kullanımının Deneysel İncelenmesi. TÜBİTAK Turk J. Engineering Environmental Science 25, p. 39-49, Ankara.

TARIMDA RİSK YÖNETİMİ VE TARIM SİGORTALARI

1. GİRİŞ

Tarım; insan ve hayvan beslenmesindeki öneminin yanısıra, diğer sektörler içerisinde doğal, ekonomik, sosyal, siyasal, teknolojik ve kişisel risklerden en çok etkilenen sektördür. Bu nedenle gelişmiş ülkeler; yıllardır uyguladıkları tarımda tam korumacılık politikalarını "Tarımda Risk Yönetim Programları" ile uygulamaya koyarak, tarım sektörünü sayılan riskler karşısında sürekli ve çok yönlü desteklemektedirler.

"Tarım Sigortası" olarak tanımlanan risk transferi programları çerçevesinde yürütülen çalışmalar sonucunda "doğa" olayları büyük ölçüde "afet" olmaktan çıkarılmaktadır. Tarım işletmesindeki mallar (bitkisel ürünler, çiftlik hayvanları, tesis ve barınaklar ile tarım makineleri) ve canları (çiftçi, ailesi ve 3.şahıslar) tehdit eden riskler, çiftçinin, Devlet'in ve ülke ekonomisinin üzerinden alınıp, sigorta sistemlerine transfer edilmektedir.

2. MEVCUT DURUM VE SORUNLAR

Dünyada bitkisel ürün sigortaları, ürünlerin tek riske (dolu tehlikesine) karşı sigorta edilmesiyle başlamış, daha sonra devletin pirim desteği sağlanarak diğer riskler de (don,kuraklık,sel) sigorta teminatı altına alınarak ürünlere birden fazla risk karşısında sigorta güvencesi verilebilmiştir.

Devlet desteği ile yürütülen ve birden çok riske karşı ürün sigortasına imkan veren ve verimi esas alan MPCI (Multiple Peril Crop Insurance) uygulaması, Geleneksel ürün sigortası olarak tanınmaktadır. ABD'de en yaygın uygulama alanı bulan bu sigorta "sağlıklı bir dolu sigortası alt yapısının kurulması, ondan sonra devlet desteği ile diğer teminatların verilmesi" yönündeki uygulama esaslarını aynen uygulayan AB ülkeleri tarafından da benimsenmiştir. Bu sistemde en başarılı ülkenin İspanya olduğu görülmektedir.

İspanya uygulamasında kar amacı gütmeyen havuz sisteminde; çiftçilerin sigorta şirketlerine ödediği primler havuzda toplanmakta, hasarlar da havuzdan doğrudan çiftçiye ödenmektedir. Devlet, çiftçiye afet yardımı yapmamakta, ürünlerini sigorta ettiren çiftçinin priminin %50'sini karşılamakta ve havuza göndermektedir. Prim toplama, prim fiyatları belirleme, aktüerya çalışmaları, hasar organizasyonu ve ürün geliştirme havuz içindeki ayrı ayrı birimler tarafından bağımsız olarak yürütülmektedir. Sigorta şirketleri sadece poliçe düzenleme, pazarlama ve satış faaliyetlerini yerine getirmektedirler. Sistemin yönetiminde ve teknik uygulamalarda Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın, finans ve sigorta hesapları konularında ise Maliye Bakanlığı'nın örnek işbirliği yatmaktadır.

Türkiye'de tarımda risk yönetiminde devletin çiftçi primlerini desteklemesi hiçbir zaman konu edilmemiş ve doğal afetler öncesinde herhangi bir çalışma yapılmamıştır. 2090 ve 5254 sayılı yasalar çerçevesinde doğal afet sonucunda karşılıksız devlet yardımları yapılması tercih edilmiş, bu yetersiz doğal afet yardımları sorunu çözemediği gibi afetler sonucu ertelenen çiftçi borçları her yıl devlete büyük görev zararları halinde geri dönmüştür. Sorunların giderek büyüdüğü bu ortamda riskler, transfer edilemediği gibi devlet ve çiftçiler büyük ekonomik kayıplara uğramışlardır. Bütün dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de tarım sigortaları uygulamaları; bitkisel ürünlerin dolu riskine karşı sigortalanmasıyla 1957 yılında başlamış, fakat tarımda sigorta konusuna yeterli önem verilmemiş ve arzu edilen gelişme sağlanamamıştır.

O zaman başlayan dolu sigortası ve hayvan hayat sigortası uygulamaları bugün de devam etmektedir. Mevcut dolu sigortalarının geliştirilerek devlet desteği sağlandıktan sonra "birden çok riske karşı ürün sigortaları-MPCI" uygulamalarına geçilmesi yönünde altyapı çalışmalarını yürütmek amacıyla Tarım Sigortaları Vakfı kurulmuştur.

I.Tarım Şurası'nda Türkiye için uygun modelin Tarım Sigortaları Havuzu olduğu görüşüyle yola çıkılmış, bugüne kadar çalışmalar havuz alt yapısının kuruluşuna yönelik olarak yürütülmüştür.

2001 yılında, devletin doğal afet sonrası tohumluk yardımını öngören 5254 sayılı kanun yürürlükten kaldırılmıştır.

Doğal afetler sonucu devlet yardımını öngören 2090 sayılı diğer kanun ise, yürürlükte olmasına rağmen, bütçede hasar ödemeleri için kaynak olmadığından işlerliği çok azalmıştır.

2002 yılında devletin doğal afetler karşısında çiftçiye karşılıksız yardım yapmasını sağlayan uygulamalar etkinliğini yitirmiş, yerine konacak tarım sigortaları ile ilgili yasa da çıkarılamadığı için çiftçi tamamen korumasız kalmıştır. Aynı yıl 58. Hükümet konuyu Acil Eylem Planı'na almıştır.

Acil Eylem Planı'nda Tarım Ürünleri Sigortası Kanunu çıkarılması ve uygulama planı hazırlanması öngörülmektedir

Mevcut 50 sigorta şirketinin içerisinde 9 sigorta şirketi tarım sigortaları branşında çalışmaktadır.

Sigorta şirketleri, çiftçinin ödediği primler karşılığında çiftçilere hasarlarını ödeyeceklerine dair bir poliçe düzenlemekte ve hasar sonucunda da hasar tazminatlarını çiftçiye ödemektedir. Böylece, riski çiftçinin üzerinden alarak, kendi katılım paylarının üzerinde kalan kısmı sigorta şirketlerini sigorta eden kurumlara (reasürans şirketlerine) transfer ederler. Sigorta isteğe bağlıdır.

Sigorta şirketleri, poliçe düzenleme, satış ve hasar ödemesi hizmetlerini yürütürler. Bunun dışında hasar tespit organizasyon ve risk inceleme organizasyonları bağımsız bir şekilde Tarım Sigortaları Vakfı (TSV) tarafından yürütülmektedir. Vakıf ayrıca, tarım sigortaları ile ilgili bilgileri TSV Veri Bankası'nda toplayarak, risk haritaları hazırlama ve raporlama işlemlerinin yanı sıra eğitim destek hizmetlerini de yürütmektedir.

Tarım sigortaları uygulamalarında; bitkisel ürünler sadece dolu ve yangın riskine karşı sigorta edilirken sera ve içindeki ürünler dolu ve yangının yanı sıra fırtına ve sel riskine karşı da sigorta edilebilmektedir. Çiftlik hayvanları sigortası adı altında büyükbaş, küçükbaş, kümes hayvanları ve su ürünlerine de hayat sigortası teminatı verilmektedir.

Kısaca özetlenirse; bugüne kadar çiftçinin gelir düzeyinin hızla düşmesi, tarım sigortaları için uzun yıllar bir devlet politikasının oluşmamış olması, tarım ve sigorta sektörlerindeki bilgi ve ilgi eksikliği, tarım sigortalarının gelişmesini önleyen faktörlerin başında gelmiştir.

3. HEDEFLER VE STRATEJİLER

Türkiye tarım sigortaları konusunda yol haritasını on yıl önce çizmiş, çözüm önerilerini uygulamaya koymuştur. Dolu sigortaları konusunda alt yapı sorunlarını çözmüş, don, sel, kuraklık gibi risklerin sigortalanmasına başlamadan önce de havuz sisteminin alt yapısını kurmaya yönelik çalışmaları başlatmıştır. Bununla birlikte, halen ekili alanlarımızın %1'i, çiftlik hayvanlarının ise %0,2'sinin sigortalı olduğu düşünüldüğünde, bu gelişmenin yeterli olmadığı, biran önce Tarım Sigortaları Kanunun uygulamaya geçmesinin zorunlu olduğu ortaya çıkmaktadır.

3.1. Kısa Vadeli Hedefler ve Stratejiler (2004-2005)

Birbirinden farklı ekolojik koşullarda çok çeşitli tarım ürünleri potansiyeline sahip ülkemizde doğal risklerin etkileri aynı anda ve değişik yörelerde son derece olumsuz sonuçlar vermektedir. 2004 yılında don, sel, kuraklık ve dolu risklerinden etkilenen tarım ürünlerinin

zararının 1.9 katrilyon TL civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bu durum tarım sigortalarında acil önlem alınmasında önemli bir etki yapmıştır.

Tarım Sigortaları Kanun Tasarısının Başbakanlık tarafından 12.07.2004 tarihinde TBMM'ye gönderildiği ve şu günlerde Tarım Komisyonunda görüşüleceği düşünüldüğünde kısa vadeli hedef, kanun tasarısının en sağlıklı şekilde çıkması ve uygulamaya konulmasının sağlanmasıdır.

İlgili kanunun uygulanması ile Havuz Sistemi kurulacak ve Birden Çok Riske Karşı Ürün Sigortası (MPCI) uygulamaya başlayacaktır.

Buna göre,

- Devletin pirim desteği sağlanarak, don, sel ve kuraklık riskleri sigorta edilebilecektir.
- Primler ile devletin pirim desteği havuzda toplanacaktır.
- Hasar tespitleri bağımsız uzmanlarla havuz tarafından yürütülecek ve hasar ödemeleri havuzdan doğrudan çiftçiye yapılacaktır.
- İsteğe bağlı olacak bu sigortanın poliçelerini havuza üye sigorta şirketleri kendi adlarına düzenleyeceklerdir.

Sigorta hizmetleri yine havuza üye sigorta şirketleri tarafından yürütülecek ve Hazine Müsteşarlığı tarafından denetlenecektir.

Havuz sisteminde hizmetin hızlı, doğru ve tam olarak verilmesi için; Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Hazine Müşteşarlığı, çiftçi birlikleri ve sigorta şirketlerinin tam bir işbirliği gereklidir.

Bu çerçevede; TBMM komisyonlarında bulunan söz konusu tasarının üzerinde, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı ve ilgili sivil toplum kuruluşlarının da katılımı ile yeniden çalışılarak, özellikle havuzun işleyişi ile ilgili kısımlarının tekemmül ettirilmesi gereği bulunmaktadır.

Kısa vadede kanunla ilgili yapılması gereken çalışmalar aşağıda özetlenmiştir.

Havuzun kuruluşu, işleyişi, sigorta ve reasürans esasları, dolunun yanı sıra don sel, kuraklık risk haritalarının, fiyatlarının, yönetmeliklerin, genel şartların hazırlanması, devletin pirim ve hasar fazlasına katılımını sağlayacak esasların belirlenmesi, pilot risk bölge ve ürünlerin seçimi, reasürans temini, havuz veri bankası ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı çiftçi kayıtlarının entegrasyonunun sağlanması gerekmektedir. Vakfın havuz sisteminde alacağı konum ve buna bağlı olarak network sistemlerinin kurulumu ve insan kaynakları yatırım finansmanına ilişkin projeler biran önce hazırlanmalıdır.

Mevcut uygulamada; hasar organizasyonu, risk inceleme organizasyonu, veri bankası ve risk haritaları hazırlama gibi TSV tarafından verilen hizmetlerin yanı sıra primlerin toplanması, hasarların ödenmesi ve reasürans sağlanması gibi hizmetlerin tamamının da havuzu işletmek üzere sigorta şirketleri tarafından kurulacak şirketin yürütmesi öngörülebilir.

Bu konuda, tarım ve sigorta sektörlerinde ilgili kurumların daha aktif çalışmalar yürütmesi beklenmektedir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ile Hazine Müsteşarlığının en az daire başkanlığı düzeyinde kuracağı tarım sigortaları birimlerinin yanı sıra TZOB'nin bu konuda yeterli eleman sayısı ile oluşturacağı birimler biran önce çalışmalara başlamalıdır.

Havuza katılacak sigorta şirketleri pazarlama ağını şimdiden genişletecek projelerini uygulamaya koymaları, Tarım ve Köyişleri Bakanlığının teknik elemanları için yürüttüğü tarım sigortaları eğitimini, daha yaygın ve çiftçi eğitimlerini de içine alacak şekilde geliştirmelidir.

Ziraat ve veteriner fakülteleri ile sigortacılık eğitimi veren üniversitelerin tamamının ders programlarında "Tarımda risk yönetimi ve tarım sigortaları" konusuna yer vermeleri gerekmektedir.

3.2. Orta Vadeli Hedefler ve Stratejiler (2006-2010)

İlgili kanunun uygulamaya başlanmasıyla, devlet desteği sağlanarak; bugüne kadar sigorta edilemeyen don, sel, kuraklık gibi riskler sigorta edilebilecek, sigorta sektörü ile kamunun ortak çalışması sonucu; mevcut sistemler daha da geliştirilerek kurulacak havuz sistemi ile kıt kaynakların ekonomik kullanımı sağlanacaktır.

Orta vadede öncelikle tarım ürün sigortalarının ülke genelinde yayılımını hedefleyen çalışmalar yürütülmelidir. Bu arada bitkisel ürün sigortalarının yanısıra çiftlik hayvanları sigortalarının da geliştirilmesi aynı bütünlükte sağlanmalıdır. Bu dönemde tarım ürün sigortalarının yaygınlaşmasının ardından verime bağlı sigorta uygulamalarının yanısıra "gelir sigortası" uygulamalarının başlatılması hedeflenmelidir.

3.3. Uzun Vadeli Hedefler ve Stratejiler (2010-2025)

Bu dönem; tarımda risk yönetimlerinin tüm paydaşlarca bilinip uygulandığı, risk transferine ilişkin bitkisel ürün ve çiftlik hayvanları sigortaları sistemlerinin kurulduğu, çiftçinin neden sigortaya ihtiyacı olduğu yönünde bilinçlendiği, bu nedenle sadece ürün, hayvan, makine ve tesislerinden oluşan mallarının değil, hayat, ferdi kaza ve emeklilik gibi sigortaları kapsayan "can" sigortalarının da yer aldığı tek bir paket poliçe ile "yaşam garantisinin" sağlandığı bir dönemi hedeflemektedir.

4. SONUÇ

Tarım Sigortaları Kanun Tasarısı en sağlıklı şekilde ivedilikle çıkarılmalıdır. Tarım ürünleri sigortalarının ülke genelinde yaygınlaşmasını hedefleyen çalışmalar yürütülmeli, bitkisel ürün sigortalarının yanısıra çiftlik hayvanları sigortalarının da geliştirilmesi sağlanmalıdır. Tarımda risk yönetimi ve transferlerine ilişkin sistemlerin kurulması sonrasında mal sigortalarının yanısıra can sigortalarının da geliştirilmesi ile çiftçiye "yaşam garantisinin" sağlandığı bir gelecek hedeflenmelidir.

KAYNAKÇA

Anonymous. 1997. Birinci Tarım Şurası Çalışma Belgesi -Tarım Bakanlığı Yayınları nonymus 2002.

Anonymous. 2002. 58.Hükümet Acil Eylem Planı-EDP 83-Hazine Müsteşarlığı

Dinler, T. 2000. Tarımda Risk Yönetimi ve Türkiye'de Tarım Sigortaları Uygulamaları, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası 5. Teknik Kongresi Bildiri-Ankara

Dinler, T. 2002. Agricultural Insurance in Turkey-Risk Management in Mediterranean Agriculture: Agricultural Insurance Seminar in Spain

Dinler,T.2004. Dünya'da ve Türkiye'de Tarım Sigortaları Uygulamaları

Yaltırık, A.Dr.2003. Dinler,T.; Tarımda Makine Kullanımı, Risk Yönetimi ve Sigorta

NO	UNVANI	AD SOYAD	KURUMU	BİRİMİ
1		A.SALİH ERDEM	FINDIK TARIM SATIŞLARI KOOP. BİRLİĞİ	
2		AHMET GENÇ	HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI	SİGORTACILIK GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
3	DR.	AHMET LEVENT YENER	HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI	KİT GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
4	DR.	APTİ YALTIRIK	TARIM SİGORTALARI VAKFI	
5		AYDIN AYTAÇ	ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI	DEVLET SU İŞLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
6		AYSUN ÇETİN	ZİRAAT BANKASI A.Ş. GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	
7		AYŞE BİLİCİ	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIMSAL ÜRETİM VE GELİŞTİRME GEN. MÜD.
8		BAHRİ YILMAZ	TÜRKİYE ARI YETİŞTİRİCİLERİ BİRLİĞİ	
9		BEKİR AKBEY	TARIM KREDİ KOOP. MERKEZ BİRLİĞİ	ANKARA BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ
10	PROF.DR.	CANAN ABAY	EGE ÜNİVERSİTESİ	ZİRAAT FAKÜLTESİ
11		CUMALİ DOĞRU	ADANA ÇİFTÇİLER BİRLİĞİ	
12		ENDER BALCI	GARANTİ BANKASI A.Ş.	ORTA ANADOLU BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ
13	DR.	ERDOĞAN GÜNEŞ (KOM.BŞK.YARD.)	ANKARA ÜNİVERSİTESİ	ZİRAAT FAKÜLTESİ
14	PROF.DR.	FAHRİ YAVUZ (KOMİSYON BAŞKANI)	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ	ZİRAAT FAKÜLTESİ
15		FARUK FIRATLIOĞLU	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TEFTİŞ KURULU BAŞKANLIĞI
16		GÖKHAN BAYRAMOĞLU	HATTAT TARIM MAKİNALARI SAN. VE TİC. AŞ.	
17		HAKAN ÜLGEY	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIMSAL ÜRETİM VE GELİŞTİRME .GEN. MÜD.
18		HAMDİ GÖNÜLLÜ	T. TARIM KREDİ KOOP. MERKEZ BİRLİĞİ	
19	PROF.DR.	AHMET ŞAHİNÖZ	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ	İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAK.
20		HASAN ÖZER ORHAN	DENİZBANK	TARIMSAL BANKACILIK GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
21	YRD.DOÇ.DR.	HASAN YILMAZ (RAPORTÖR)	SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ	ZİRAAT FAKÜLTESİ
22		HÜSEYİN BİLİCİ	TARIM KREDİ KOOP. MERKEZ BİRLİĞİ	ANKARA BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ
23	DR.	İ.HAKKI ERDOĞDU	TÜRKİYE YEM SANAYİCİLERİ BİRLİĞİ	
24		İSMAİL KAAN	KAANLAR SÜT VE GIDA SAN. LTD.ŞTİ.	
25	DR.	KENAN YALVAÇ	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIMSAL ÜRETİM VE GELİŞTİRME GEN. MÜD.
26		M.EMRE ÜNAL	GARANTİ BANKASI A.Ş.	
27		MEHMET ALİ ERSAN	ERSANLAR	
28		MURAT AKBAY	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	VAN İL MÜDÜRÜ
29		MÜJGAN ÇELİKBİLEK	DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI	
30	YRD.DOÇ.DR.	MÜSLİME NARİN	GAZİ ÜNİVERSİTESİ	İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ
31		NADİR USLU	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TEŞKİLATLANMA VE DESTEKLEME GEN. MÜD.
32		NAZİF ASLAN	TÜRK VETERİNER HEKİMLERİ BİRLİĞİ	
33	DR.	NESRİN ÇITAK	TRAKYA BİRLİK GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	
34		NİHAT GÜNGÖR	UZEL MAKİNA A.Ş.	
35		SAMET SERTAŞ	TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ	T.B.M.M. TARIM KOMİSYONU
36		SİBEL KAYA	HAYKOOP MERKEZ BİRLİĞİ	
37		ŞÜKRÜ TUĞGAY KUMOĞLU	TÜRKİYE GARANTİ BANKASI A.Ş.	
38		TANFER DİNLER	TARIM SİGORTALARI VAKFI	
39		TAYFUR ÇAĞLAYAN	ARİP PROJE MÜDÜRLĞÜ	
40	DR.	TEMEL ŞAHİN	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TRABZON İL MÜDÜRÜ
41		TUNCAY ARISOY	DENİZBANK	
42		Y.SEDAT AKTUĞ	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIM REFORMU GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
43		YAŞAR ORHAN (RAPORTÖR)	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIMSAL ÜRETİM VE GELİŞTİRME GEN. MÜD.

II. TARIM ŞURASI

VIII. KOMİSYON

KIRSAL KALKINMA POLİTİKALARI

KIRSAL KALKINMA POLİTİKALARI

1. GİRİŞ

Teorik tartışmaları ve uygulamalarının başlangıcı daha eskilere dayanmakla birlikte, son 15-20 yıldır **"kırsal kalkınma"** kavramı sıkça gündeme gelmektedir. Dünyada, tüm insanların mutlu ve refah içinde yaşadığı bir ortam dileği ve stratejisi ile, kırsal alanlarda yaşayanlara yönelik kalkınma arayışları hızlanmıştır. Artık, dünyanın herhangi bir noktasındaki bir kırsal alanın sorunu, sadece sorunu yaşayanların karşı karşıya kalma durumunda olduğu bir yaşam şartı olmaktan çıkmıştır. Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, Avrupa Birliği, Gönüllü Kuruluşlar ve Hükümetler kırsal kalkınma olgusuna daha fazla kaynak, bilgi ve zaman ayırma durumuna gelmişlerdir. Çünkü; Afrika'nın en geri kalmış yöresindeki yaşam ve çevre koşulları ile Uzakdoğu'nun herhangi bir noktasındaki aynı koşullar tüm dünyayı ilgilendirmektedir. Tarım, yoksulluk, çevre, küresel kirlenmeler, dramatik göç hareketleri, toprak kirlenmeleri, içilebilir su kaynaklarının sınırlılığı ve dezavantajlı nüfus grupları her toplumu ve bireyi doğrudan ilgilendirir hali gelmiştir. Bu sorunlar, yerel halkların ve ulusların tek başlarına çözebilecekleri boyutta da değildir. Küresel bir çalışmanın, stratejinin gerektirdiği bu sorunlar, ancak küresel yaklaşımlar ve **"ulusal önceliklerle"** çözülür hale gelmiştir. Burada da, özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kırsal kalkınma çabaları öncelikle devreye girmektedir.

Kırsal kalkınma girişimlerinin gündemde olduğu tüm ülkelerde, köylü veya kırsal nüfusa kalkınmada öncelikli olarak yer verilmiştir. Daha doğrusu kırsal kalkınma girişimleri genellikle yalnızca köylünün kalkınmasına yönelik olmuştur. Oysa, kırsal kalkınma özünde, belirli bir kırsal alan içinde yaşayan insanların bir bütün olarak tarımsal, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda kalkınmalarına, tarım dışı istihdam ile gelir olanaklarının arttırılmasına ve çevre duyarlılığına yardımcı olacak tüm unsurların harekete geçirilmesine ve bunların optimal düzeyde yer almasına dayanmaktadır.

Kırsal kalkınmada temel amaç; kırsal alanların varlığının devam ettirilmesi, kır ile kent arasındaki farklılıkların azaltılması, doğal kaynak potansiyellerinden çevreye duyarlı bir biçimde yararlanmanın geliştirilmesi, sivil toplum örgütleri ve yerel yönetimlerin katılım ve katkılarının artırılması, kentli kesime göre ekonomik ve sosyal olanakları kısıtlı olan ve esas olarak gelirinin büyük kısmını tarımdan ve tarıma dayalı faaliyetlerden sağlayan kırsal toplumun yaşam standardının iyileştirilmesi için entegre sürdürülebilir bir kırsal yaşamın sağlanmasıdır. Bundan hareketle, **kırsal alan kalkınma politikaları** ise; kırsal alandaki toplumların ekonomik, toplumsal ve kültürel olanaklarını geliştirmek, bu toplumları ulusal yaşam düzeyine kavuşturmak, onların ulusal gelişmeye bütünüyle katılımlarını sağlamak üzere, toplum ve devletin birleşik çabaları sonucu ortaya çıkan ilerlemeyi kapsayan politikalardır. Bireyin gelirini yükseltmek, eğitim, sağlık, konut, sosyal güvenlik, insanca yaşamak için yeterli dengeli beslenmek ve yaşanabilir ortamda sağlıklı yaşamak, kırsal kalkınma uygulamalarının temel hedefleridir.

Tarımın ulusal gelirden aldığı payın giderek azalması, gelir dağılımındaki dengesizlikler ve kır ile kent arasındaki sosyo-ekonomik kalkınma farklılıkları yoğun bir biçimde kırdan-kente göçün yaşanmasına neden olmaktadır. Ülkemizin içinde bulunduğu genel sosyo-ekonomik durum ve kırsal alanda yaşanan sorunlar ile kırdan-kente göçlerin getirdiği ekonomik, sosyal ve kültürel sorunların boyutu, önlemlerin çeşitliliğini ve entegre yaklaşımları gerektirmektedir. Özellikle Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde kırsal alandaki sorunların tespiti ve bu sorunlara kalıcı çözümler bulunması gereksinimi "kırsal kalkınma" konusunu gündemin ilk sıralarına oturtmuştur. Bundan dolayı da kırsal kalkınmaya yönelik çalışmalar hızlanmış ve sadece Avrupa Birliği koşullarına uymak için değil, **ülkemizin gereksinimlerini ve önceliklerini dikkate alan bir " ulusal kırsal kalkınma stratejisi" belirlemek ve buna yönelik politikalar geliştirmek gereği ortaya çıkmıştır.** Bundan hareketle bu raporda ana amaç olarak,

Türkiye'nin kırsal kalkınma konusunda geleceğe yönelik stratejik hedefleri ve bu hedeflere ulaşmak için ulusal düzeydeki güçlü yönler ile zayıf yönlerin ortaya konulmasına çalışılmış ve bunlar doğrultusunda geleceğe yönelik yapılanmalar ele alınmıştır. Diğer yandan, ülkemizde kırsal kalkınma konusunda kavramsal anlamda ortaya çıkan bazı belirsizliklerin giderilmesine yardımcı olmak için kırsal kalkınma alanındaki temel kavramların da açıklanmasına çalışılmıştır. Bu nitelikleri ile rapor, Türkiye'nin kırsal kalkınma konusundaki önceliklerine, hedeflerine ve faaliyetlerine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

1.1. Kırsal Alan ve Kalkınma Kavramları

Kırsal kalkınma, içerisinde çok boyutlu faaliyetleri ve kavramları barındıran bir olgudur. Bu nedenle, üzerinde görüş birliğine varılan net bir tanımı yoktur. Hatta, bu tanım içinde bulunulan koşullara göre bölgeden-bölgeye, ülkeden-ülkeye değişebilmektedir. Ülkemizde de kırsal kalkınma konusunda farklı yaklaşımlar ortaya konulmaktadır. Burada, ülkemiz koşullarına göre genel bir tanımlamanın yanı sıra kırsal kalkınmanın kapsadığı ve sıkça karşılaşılan temel kavramlar üzerinde de durulmuştur. Bu kavramların başlıcaları şunlardır:

Kırsal alan: Başbakanlık DPT Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlıkları çerçevesinde hazırlanan "Kırsal Kalkınma" Özel İhtisas Komisyonu Raporu; kırsal alanın ilk bakışta "kentsel alanlar dışındaki mekanlar" olarak tanımlanabileceğini ancak, bu tanımın, kırsal alanla ilgili bir takım nesnel niteliklerle desteklenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Buna göre,

- Kırsal alanlarda yaşam ve ekonomik faaliyetler önemli ölçüde doğal kaynakların kullanım ve değerlendirilmesine bağlıdır.
- Ekonomik- toplumsal- kültürel gelişme süreci, nispeten yavaş işlemektedir.
- Gelenek ve göreneklerin, yaşam biçimini ve kurallarını etkileme gücü fazladır.
- Teknolojik gelişmenin yaşama ve üretime yansıma oranı zamana yayılmaktadır.
- İnsan ilişkilerinde yüz yüze ilişkiler göreceli olarak daha yaygındır.

Rapor, ayrıca, **kırsal alanları**, metropoliten yerleşim alanları dışında kalan il, ilçe, köy ve mezralarda, sosyal güvence imkanlarından (iş olanakları, sigorta, emeklilik, eğitim, sağlık ve kültürel etkinlikler) yeterince yararlanamayan bireylerin sayısal çoğunluğu oluşturduğu mekansal büyüklük olarak tanımlamaktadır.

Ülkemizde genel olarak üretim ilişkileri açısından "kırsal alanlar", il ve ilçe merkezleri dışındaki üretime kaynak teşkil eden alanlar olarak kabul edilmektedir. Bu çerçevede hazırlanan istatistikler, nüfusun yaklaşık %35'inin kırsal alanda yaşadığını göstermektedir. Fakat, kent statüsünde olup, istihdamın ve ekonominin ağırlıklı olarak tarıma dayandığı, kırsal yaşam biçimlerinin yaygın olduğu, sanayinin düşük gelişme hızında olduğu il ve ilçe yerleşim yerleri de ülkemizde kırsal alan niteliğini ağırlıklı olarak sergilemektedir. Bu açıdan bakıldığında ülkemizde, nüfusun neredeyse yarıdan fazlasının kırsal alanda yaşamını sürdürmekte olduğu söylenebilir.

Buraya kadar belirtilenlerden hareketle, kırsal alan kavramı üzerinde görüş birliğine varmak zor olsa da **kırsal alanlar** denince; nüfus yoğunluğunun düşük, ekonomik hayatın daha çok tarıma dayalı, doğal koşulların ve geleneksel değerlerin hayatın şekillendirilmesinde etkin ve eğitim, sağlık, haberleşme, sosyal güvenlik gibi sosyal ve kültürel olanakların yeterince gelişmemiş olduğu yerleşimler akla gelmektedir. Kırsal alanlar, ayrıca, Türkiye gibi ülkelerde

kentli nüfus ile güçlü sosyal bağları olan ve bu kesim için gıda katkısı, ek gelir ve dinlenme hizmeti sunan mekanları da ifade etmektedir. Bu alanlar, toplumun her kesimi için değerli olan doğal zenginliklere de kaynaklık etmektedir.

Kalkınma: Kalkınma tüm ülkelerin ortak amacı olup, bundan dolayı da değişik biçimlerde tanımları olan bir kavramdır. Ekonomi Ansiklopedisine göre kalkınma; "bir ülkenin ekonomik, toplumsal, siyasal yapılarının değişerek insan yaşamının maddi ve manevi alanda ilerlemesi ve giderek toplumun refahının artmasıdır".

Daha geniş bir anlamıyla ise kalkınma, **"ekonominin büyümesi, yapısının değişmesi ve gelir dağılımının düzeltilmesi, sosyal güvenlik kapsamının genişletilmesi, siyasal ve kültürel alanda iyileştirilmeler yapılması ve çevreye,doğaya saygılı olunması"**, olarak tanımlanmaktadır.

Kırsal Kalkınma: İlk kez Birleşmiş Milletler (BM) Örgütünce tanımı yapılan "toplum kalkınması" tanımı, "kırsal kalkınma" olarak da kabul edilmektedir. Bu tanımda, toplumun niteliği kırsal olup olmadığı-belirtilmeksizin konuya genel bir açıdan yaklaşıldığı görülmektedir. Bu tanıma göre **kırsal kalkınma; "küçük toplulukların içinde bulundukları ekonomik, toplumsal ve kültürel koşulları iyileştirmek amacıyla giriştikleri çabaların devletin bu konudaki çabalarıyla birleştirilmesi, bu toplulukların ulusun tümüyle kaynaştırılması ve ulusal kalkınma çabalarına tam biçimde katkıda bulunmalarının sağlanması sürecidir".**

Gerek BM Örgütü, Dünya Bankası, OECD ve DPT tarafından yapılan tanımlardan, gerekse değişik bilim adamları tarafından toplum kalkınmasına yönelik görüşlerden esinlenerek, kırsal kalkınmayı şu biçimde tanımlanabilir: **Kırsal kalkınma; "kırsal alanda yaşayan ve geçimini tarım sektöründen veya benzer kırsal mesleklerden sağlayan birey ve toplulukların, insanca yaşam koşullarına kavuşturulması için onlarda önce bu yönde bir gereksinme duygusu yaratmak, sonra da bu duygu yönünde çaba harcamaları için onlara maddi ve manevi açıdan tüm yardımların yapılması ile demokratik yoldan bu toplulukların kalkınmalarını sağlama savaşıdır".**

Hükümet Dışı Kuruluşlar (HDK) ise, dünyadaki gelişmeler doğrultusunda kırsal kalkınmayı daha geniş ele almaktadır. Buna göre "kırsal kalkınma"; Türkiye kırsal alanında sağlık, adalet, güvenlik ve eğitim temel hizmet ve olanaklarına kolayca ulaşabildiği, adil piyasa koşullarının işlediği, toplumsal cinsiyet dengeli, demokratik, bilgi kaynaklarına kolayca erişebilen, kültürel dönüşümlere açık, saydam yönetim yapılarına sahip, çocuk işçiliğinin ve tüm dezavantajlı grup-ların ortadan kalktığı, sorun çözme yeteneği gelişmiş örgütlü bir yaşamdır. Diğer tanımlar genelde evrensel iken, burada HDK'lar kırsal kalkınmayı Türkiye özelinde tanımlamaktadır.

Kırsal nüfus: Geleneksel anlamı ile kırsal kesimde yerleşmiş (mevsimsel ve gerektiğinde kentsel alanlarda da çalışabilen), kendilerine özgü sosyal, ekonomik, kültürel özellikleri ve eğilimleri olan, gündelik gereksinimlerini birbirine bağlı bir ilişkiler sistemi ile gidermeye çalışan ve büyük ölçüde kendi kendine yetmeye çalışan insan topluluğudur.

Kırsal Kalkınmanın Temel Bileşenleri: Kırsal kalkınma; tarımsal kalkınma, kırsal sanayi ve çevresel koşulları da dikkate alan, çok yönlü bir kalkınma yaklaşımıdır. Bundan hareketle; kırsal kalkınma ile ilgili temel bileşenleri şu biçimde sınıflanabilir:

Tarımsal Kalkınma: Tarım (bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetleri), ormancılık, su ürünleri konusundaki üretim faaliyetleri ile bu alanlarda kalite, gelir artışı, pazarlama hizmetleri ve üretim artışı vb. çalışmaları kapsayan uygulamalardır.

Kırsal Sanayi: Tarım, orman, tıbbi bitkiler gibi yerel kaynakları (ham) yerinde değerlendirme veya talebe bağlı olarak pazarlanabilir yerel ürünlerin üretimi ve gereğinde dış satımının da sağlanabilmesi faaliyetleridir.

Yukarıda belirlenen temel bileşenlerle birlikte kırsal kalkınma içerik açısından şu biçimde özetlenebilir; tarım (bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetleri), ormancılık, su ürünleri, küçük girişimcilik, kırsal sanayi, ekoloji, çevre, turizm, su, konut, eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi alt ve üstyapı hizmetleri, teknoloji, kadın ve çocukların durumlarının iyileştirilmesi, topraksızların istihdamı, yoksulların durumunun iyileştirilmesi ve çok sayıdaki diğer program ve projeleri kapsayan uğraşılardır.

2. MEVCUT DURUM

2.1. Temel Özellikler

Kırsal kalkınma politika ve uygulamalarında tüm sorunların tespiti ve buna göre hedef oluşturulması önem taşımaktadır. Çünkü, Türkiye'de kırsal yapı sosyo-ekonomik ve kültürel özellikleri ile oldukça karmaşık bir görünüm sergilemektedir. Nüfus, tarımsal üretim, mülkiyet ilişkileri, geleneksel yapı, temel hizmetlere erişebilirlik, sosyal güvenlik açısından kırsal alan iç içe geçmiş bir çok sorunu barındırmaktadır. Bundan hareketle, öncelikle kırsal alanın genel durumunun ortaya konulması ve buna göre strateji belirlenmesi gereği ortaya çıkmaktadır.

2.1.1. Kırsal Nüfus

Türkiye'de kırsal nüfus Cumhuriyet'in ilk yıllarında toplam nüfusun ¾'ünden daha fazla pay alırken, özellikle 1950'li yıllardan sonra tarımda makineleşmeye geçiş, ekonomik sistemde değişimler ve kente göç ile birlikte kır nüfusu azalmaya ve yaşlanmaya başlamıştır. Bu azalma 1985 yılındaki Genel Nüfus Sayımı'na kadar oransal bir azalma iken, bu dönemde mutlak azalma süreci de başlamıştır. Çizelge.1'de de görüleceği gibi, ilk nüfus sayımından bu yana kırsal nüfus miktarı oransal olarak sürekli azalma göstermekte ve bu azalış 1985 yılında mutlak azalma sürecine de girmiştir. Çizelgede en ilginç gelişmelerden birisinin 1990-2000 yılları arasında yaşandığı görülmektedir. Çünkü, bu dönemde kırsal nüfusta mutlak olarak 700 bin dolayında nüfus artışı gerçekleşmiştir. Bunun üzerinde çok sayıda görüş ortaya çıkarken, en önemli nedenlerden biri, özellikle ekonomik şoklardan sonra kentlerde kırsal alana dönüş arzusudur. Ayrıca, özelikle kentlerde kır kökenli yaşlı nüfus arasında da kırsala yeniden dönme arzusu giderek yaygınlaşmaktadır. Kırsal nüfus açısından önemli, çoğu durumda göz ardı edilen ve istatistiklerde de yer almayan bir konu da kent-kır nüfus etkileşimidir. Çünkü, ülkemiz'de nüfusun önemli bir bölümü yaz aylarını köysel yerleşim birimlerinde geçirmekte, buralarda tarımsal üretimde bulunmakta ve diğer mevsimlerde ise kentlerde yaşamını sürdürmektedir. Bu ise, kır-kent etkileşimini ortaya çıkarmakta ve kırsal alanın aslında daha fazla nüfus barındırdığını ortaya koymaktadır.

Tablo 1. Türkiye'de Nüfusun Gelişim Seyri

SAYIM YILLARI	KIRSAL NÜFUS		KENTSEL NÜFUS		TOPLAM SAYI (milyon)
	SAYI (milyon)	(%)	SAYI (milyon)	(%)	
1927	10.3	75.8	3.3	24.2	13.6
1940	13.4	75.6	4.3	24.4	17.8
1950	15.7	75.0	5.2	25.0	20.9
1960	18.8	68.1	8.8	31.9	27.7
1970	21.9	61.6	13.6	38.4	35.6
1980	25.0	56.1	19.6	43.9	44.7
1985	23.7	47.0	26.8	53.0	50.6
1990	23.1	41.0	33.3	59.0	56.4
2000	23.8	35.1	44.0	64.9	67.8

Kaynak: DİE Genel Nüfus Sayımları

2.1.2. Kırsal Yerleşimler

Kırsal alanda yaşanan önemli sorunlardan biri, kırsal yerleşimlerin sayıca çok ve dağınık olmasıdır. Bu özellik, bir yandan kırsal nüfusun temel alt ve üst yapı hizmetlerine erişimini güçleştirmekte, bir yandan kamu yatırımlarını zorlaştırmakta diğer yandan ise üreticilerin örgütlü davranma eğilimini engelleyebilmektedir. 2002 yılı itibariyle, ülkemizde 3.216 belediye (2.265'i belde belediyesi) ile 36.527 köy ve bu köylere bağlı 42.098 köy alt yerleşimi olmak üzere toplam 81.841 yerleşim birimi bulunmaktadır (www.khgm.gov.tr).

2.1.3. Kırsal Alanda Temel Alt ve Üstyapı Hizmetleri

Kırsal alt yapı hizmetleri arasında gerek köylerde yaşayan insanların sosyal ihtiyaçlarının karşılanması, gerekse tarımsal ürünlerin zamanında pazara ulaştırılması ve pazarlanması bakımından köy yolları büyük önem taşımaktadır. Ülkemizde köy ve bağlısı dahil olmak üzere toplam 78.625 yerleşim biriminde 291.585 km.lik köy yolu bulunmaktadır. Artık, yolu olmayan köy kalmamıştır. Sorun, daha çok iklimsel koşullardan ve yolun niteliklerinden kaynaklanmaktadır. 1 Ocak 2004 tarihi itibariyle toplam köy yolu ağının; %31'si asfalt, %44'i stabilize kaplamalı, %18'i tesviyeli, %6'sı mutasavver ve %1'i beton yoldur (www.khgm.gov.tr).

Kırsal yerleşimlerde en önemli sorun alanlarından birisini plansız ve dağınık yerleşim oluşturmaktadır. Çünkü, yerleşim yerlerinin ancak %1'i planlıdır (örneğin; köy yerleşim planları, köy iskan projeleri). Kırsal imar düzeni, kırsal alan planlaması ile ilgili pek çok yasal düzenleme bulunmasına rağmen, bunlar sağlıklı bir şekilde geliştirilememiştir. Bir diğer önemli sorun ise, kırsal alanda kanalizasyon eksikliğidir. Bu konuda resmi ve güncel bir veri bulunmamakla birlikte, ülkemizdeki köylerin yaklaşık %6'sında kanalizasyon altyapısının bulunduğu tahmin edilmektedir.

İnsan beslenmesinde ve yaşamının sürdürülmesinde en önemli gereksinimlerinden olan içme suyu temini açısından, kırsal alanda son yıllarda önemli çalışmalar yapılmış ve nüfusun hemen hemen tamamına içme suyu hizmeti götürülmüştür. Nitekim, Köy Hizmetleri Genel

Müdürlüğü, hizmet alanına giren nüfusun %95'ine, yerleşim birimlerinin ise %87'sine yeterli ve sağlıklı içme suyu götürmüş durumdadır. Yerleşim birimlerinin %13'üne ise, henüz yeterli ve sağlıklı içme suyu götürülememiştir. İçme suyu hizmeti götürülen birimlerin %55'i şebeke, %32'si çeşme kaynaklı içme suyuna sahiptir.

Eğitim sistemimiz içerisinde, 2001-2002 dönemi itibariyle, ilköğretim ve lise kademelerinde 16.090.785 öğrenciye, 58.873 okulda 578.805 öğretmen ile örgün ve yaygın eğitim hizmeti sağlanmaktadır. Kırsal alanda genel eğitim ilköğretim kademesinde yoğunlaşmakta olup orta öğretimin %93'ü şehirlerde gerçekleştirilmektedir (www.meb.gov.tr). Kırsal alanda eğitim açısından ortaya çıkan en önemli sorun alanları; eğitimin kalitesi, personelin niteliği ve donanım yetersizliğidir. Kırsal alanda, eğitim hizmetleri çoğunlukla ilköğretimden öte geçememektedir. Bu durum ise, Anayasal açıdan fırsat eşitsizliğini ortaya çıkarmaktadır. Kente göçün önemli nedenlerinden birini oluşturan eğitimdeki kısıtlar, kırsal alanda özellikle genç nüfusun dikey sosyal hareketliliğini de etkileyen ve sınırlayan bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

Kırsal alanda eğitimde yaşanılan sorunlar sağlık hizmetlerinde de görülmektedir. Sağlık hizmetleri açısından da temel sorun alanları; personelin niteliği ve donanım yetersizliğidir Kırsal alanlarda coğrafi koşulların getirdiği elverişsiz durumlar, sağlık personelinin yer seçimindeki kriterler ile donanım-bina yetersizliği üst üste gelince sağlık sorunu çoğu durumda yaşamsal bir öneme sahip olmaktadır.

Kırsal alanda özellikle sağlık ve eğitim hizmetlerinde en önemli sorunlar, personel planlamasında, kalifiye eleman bulunmasında ve bunların uzun süreli bölgesel istihdamında yaşanmaktadır. Ayrıca, kırsal kesimde özellikle yoksul nüfus açısından önemli bir sorun hizmetlere erişememedir.

2.1.4. Kırsal Alanda Yoksulluk ve Yoksunluk

Kırsal kalkınma politikalarında, uygulamalarında ve çalışmalarında yoksulluk evrensel boyutta ön plana alınan konulardan biri haline gelmiştir. Çünkü, geri kalmışlıktan ve yetersiz hizmetlerden en fazla etkilenen toplum kesimlerinin başında yoksul gruplar gelmektedir. Bu nedenle, ülkemizde de giderek artan bir sorun olan yoksulluk konusunun detaylı olarak ortaya konulması gerekmektedir.

Türkiye'de küreselleşme, daha fazla liberalleşme, dışa açılma olarak bilinen ekonomik süreçlerden en fazla etkilenen kesimlerin başında tarım ve dolayısıyla kırsal nüfus gelmektedir. Tarımda dış ticaret serbestliği, uluslararası anlaşmalar ve özelleştirme temelinde gerçekleşen uygulamalardan milyonlarca insan doğrudan etkilenmektedir. Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü, Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin uluslararası politikaları ile biçimlenen tarım politikaları; küçük işletmeye sahip olan çiftçileri ve %30 dolayındaki topraksız kırsal nüfusu etkilemekte ve bunları yoksulluğa, işsizliğe, kente göçe ve sigortasız çalışmaya zorlamaktadır. Bütün bu aşamalarda, kırsal alanda artan yoksulluk ülke genelinde ciddi sorunlara neden olmaktadır. Yoksulluk, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde sadece ekonomik yetersizlik olarak ortaya çıkamamaktadır. Yoksulluk aynı zamanda, doğal çevre üzerinde baskı yaratmakta, toplumsal dinamikleri etkilemekte kültürel ve siyasi marjinalleşmeyi de hızlandırmaktadır.

İnsanların fiziki ve insani gereksinimlerini karşılamaya yetecek mal ve hizmetleri alamama olarak tanımlanabilen yoksulluk ile bunlara erişememe olarak tanımlanabilen yoksunluk, kırsal alanda yaşayanları daha fazla etkilemektedir. Çünkü, kırsal alanda yaşayanların önemli bir bölümünü topraksız veya küçük tarım işletmesi sahipleri oluşturmaktadır. Bunlar da yetersiz gelir koşullarında yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadır. Bunun yanısıra, temel sosyal haklar-

dan ve hizmetlerden de yararlanamayan kırsal kesimdeki insanlar yoksulluğu yoğun olarak hissetmektedir. 1980'li yıllardan sonra uygulanan ekonomi politikalarından tarım kesimindeki özellikle topraksız aileler, küçük işletme sahipleri ve geçimlik düzeyindeki küçükbaş hayvancılık ile uğraşanlar etkilenmektedir. Çünkü, bunlar Türkiye'nin çoğunlukla az gelişmiş veya geri kalmış yörelerinde yaşamakta olup, alternatif gelir kaynakları da oldukça sınırlıdır. Tarım kesiminin en dağınık ve örgütsüz grubunu da bunlar oluşturmaktadır. Bu grup, ekonomik ve toplumsal değişim süreçleri sonunda giderek daha da yoksullaşmaktadır.

Gerek akademik gerek politika tartışmalarında genel kabul gören temel tanıma göre, yoksulluk iki biçimde tanımlanabilir;

a. **Mutlak yoksulluk:** Bir insanın yaşamını minimum seviyede sürdürebilmek zorunda kalmasıdır. Başka bir deyişle, biyolojik olarak kendisini üretebilmesi için gerekli kalori ve diğer besin bileşenlerini sağlayacak beslenmeyi gerçekleştirmesidir. Bu temel ihtiyaçları karşılamaktan yoksun ayni ve nakdi geliri olanlar, mutlak yoksulluk sınırının altında kabul edilirler.

b. **Göreli yoksulluk:** Bir insanın biyolojik olarak değil, toplumsal olarak kendisini üretebilmesi için gerekli tüketim ve yaşam biçimi düzeyini ifade eder. Bu durumda, belli bir toplumda kabul edilebilir asgari tüketim düzeyinin altında geliri olanlar, göreli yoksul olarak tanımlanabilir.

Bu iki kavram, işlevsellik kazandırılmaya çalışıldığında, genelde parasal göstergeler üzerinden hesaplanmaktadır. Örneğin; **mutlak yoksulluk** sınırı için, uluslararası karşılaştırmalarda genellikle kullanılan ölçüt, satın alma paritesiyle 1 ABD Doları günlük harcama seviyesidir.

Göreli yoksulluk için ise, genellikle benimsenen ölçüt, ülke içindeki ortalama ya da medyan gelirin belli bir oranı altında (örneğin %40) geliri olan bireylerin toplam nüfusa olan oranının bulunmasıdır. Ancak, yoksulluğun salt gelir eksikliği ya da ortalama/medyandan sapan gelir miktarı olarak tanımlanmasının beraberinde getireceği sınırlar bulunmaktadır. Yalnızca gelir odaklı yaklaşımın, bireylerin toplumsal yapının sunduğu hak ve olanaklara ulaşıp ulaşamaması yönünde kapsamlı bilgi veremeyeceği, özellikle son on yıldaki tartışmalarda giderek artan bir kesimin kabul ettiği bir gerçek haline gelmiştir.

Bunlardan hareketle, yoksulluk içeriği açısından da iki ayrı biçimde tanımlanabilmektedir. Buna göre; **dar anlamda yoksulluk,** bireyin sadece yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olacak gıdaya, barınağa ve giyime sahip olmasıdır. **Geniş anlamda yoksulluk** ise, bireyin gereksinimlerinin karşılanmasında toplumun sahip olduğu genel düzeyden geride kalmasıdır. Devlet İstatistik Enstitüsü'nün (DİE) 2002 yılına ilişkin Hane Halkı Bütçe Anketi Sonuçlarına göre; Türkiye'deki ailelerin **en yoksul %20'lik kesimi, nüfusun ise %17.8'lik bölümünü oluşturan 12.2 milyon kişi, günde ortalama 1 ABD Doları elde etmekte,** ikinci %20'lik dilimde yer alan ve nüfusun %19.8'ini oluşturan **13.5 milyon kişinin ise günlük ortalama geliri 2 ABD Doları düzeyinde** bulunmaktadır. Uluslararası standadtlarda günlük 1 ABD Doları "açlık", 2 ABD Dolarının altı "yoksulluk" sınırı kabul edilmektedir. Buna göre, Türkiye'de açlık sınırında yaşayanların sayısı 12 milyonu aşmakta ve toplam yoksul sayısı 25.7 milyon kişiyle nüfusun %37.6'sını oluşturmaktadır.

Tablo 2. Yersel ve Bölgesel Yoksulluk Oranları (%)

Yerleşim Birimleri ve Bölgeler	Mutlak yoksul	Göreli yoksul	Orta	Üst
Kent	2,8	21,8	39,0	36,4
Kır	9,3	33,0	36,7	21,0
Bölge				
Marmara	1,3	18,3	40,5	39,9
Ege	2,6	22,4	46,7	28,2
Akdeniz	7,7	29,5	37,1	25,7
İç Anadolu	6,0	28,1	36,3	29,6
Karadeniz	8,1	31,0	36,3	24,6
Doğu Anadolu	7,7	32,0	32,3	28,0
Güneydoğu Anadolu	17,5	45,2	24,3	13,0

Kaynak: DİE, Hane Halkı Bütçe Anketi Sonuçları, 2002

Tablo.2 incelendiğinde, kırsal alanlardaki mutlak yoksulluk oranının kentsel alanların yaklaşık 3.5 katı olduğu, göreli yoksulluğun ise 1.5 kat daha fazla olduğu görülmektedir. Bu bağlamda kırsal alanlarda günde 1 ABD Dolarından daha az bir gelir ile geçimini sağlayan nüfus, yoksulluğu, kentsel alanlardaki nüfusa göre daha fazla hissetmektedir. Bölgesel olarak incelendiğinde ise, Karadeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde mutlak ve göreli yoksulluk oranlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bağlamda yoksulluğun azaltılması için özellikle kırsal alanlara ve tarıma yönelik politikaların öncelikli olarak uygulanması kaçınılmaz bir gerçektir. Türkiye'de yoksulluk konusunda en son yapılan araştırma 2002 yılı verilerine dayanmaktadır. Anka Ekonomi Bülteninde yayımlanan verilere göre, Türkiye'de günde 1 ABD Doları veya daha az harcama yaparak yaşamını sürdürmeye çalışan 14 milyon insan var ve her 5 kişiden biri açlık sınırının altında yer almaktadır. Araştırmada verilen bilgilere göre 1nci %20'lik nüfus (en fakir) kişi başına günlük 1 ABD Doları harcama sınırında iken, 2nci %20'lik nüfus (biraz fakir) kişi başına günlük 1.8 ABD Doları harcama sınırındadır. Buraya kadar belirtildiği gibi, Türkiye'de yoksulluğun boyutları giderek derinleşmektedir. Yoksulluk, gelir kaynaklarının ve meslek çeşitliliğinin sınırlı olduğu kırsal alanda daha da ön plana çıkmaktadır.

Yoksulluk Türkiye'nin giderek ağırlaşan bir sorunudur. Yoksulluk açlık sınırına doğru ilerlemektedir. Şiddetini giderek arttıran yoksulluk belirli bir kesimin değil sosyo-kültürel ve ekonomik boyutlarıyla tüm toplum kesimlerinin sorunudur. Yoksulluk arttıkça ekonomik yetersizlik, fiziki güçsüzlük, çevre kirliliği, dengesiz gelir dağılımı, sesini duyuramama ve marjinalleşme daha da artmaktadır. Nedeni, boyutu ve türü ne olursa olsun yoksulluk sorununun en önemli özelliği, toplumun yaşamı üzerindeki sosyolojik ve psikolojik etkileridir. Yoksulluk bu haliyle devam ederse, bu gelecekte daha da ağır sorunların ortaya çıkmasına neden olacaktır. Bu nedenlerle kolay erişilebilir ve uygulanabilir yoksullukla mücadele yöntemlerinin bulunması gerekmektedir.

2.1.5. Örgütlenme

Kırsal kalkınma ve tarımsal üretim çalışmalarının önemli bir boyutunu kırsal alanda gerek kamu tarafından gerek sivil toplum tarafından gerçekleştirilen örgütlenmeler oluşturmaktadır. Yerinden yönetim ilkesine göre kurulan il, ilçe, belediye ve köy muhtarlıkları gibi mülki ve yerel idareler sahip oldukları geniş yetkilerle kırsal alanlarda görev üstlenen önemli kurumlar olarak

karşımıza çıkmaktadır. Fakat tarımda, kırsal alanda üretici ve ürün pazarlamasına yönelik olarak varolan ve olması gereken örgütler ise şu biçimlerde ortaya çıkmaktadır; kooperatifler, ziraat odaları, odalar, birlikler, şirketler, vakıflar ve dernekler.

Aslında, kırsal alan örgütlenmesini kooperatifler ve kooperatif haricindeki ekonomik ve sosyal amaçlı, aynı zamanda baskı grubu olan sivil çiftçi örgütleri olarak iki grup halinde incelemek olasıdır. Çünkü, tarım sektöründe üreticilerin ekonomik yönden örgütlenmesinde dünya da en fazla görülen ve yaygın olan örgütlenme modeli kooperatif olarak ifade edilmekte ve kamu ve özel sektörün yanında üçüncü bir sektör olarak kooperatif sektörü gösterilmektedir.

Ülkemizde üretici örgütlemesinin en yaygın biçimin oluşturan kooperatifçilik daha çok sayısal yönden olmuş, sektördeki etkinlikleri arzu edilen seviyeye ulaşamamıştır.

2.1.6. Sosyal Güvenlik Durumu

Kırsal kesimde yaşayanlar genellikle tarım kesiminde çalışırlar. Geniş bir nüfus kitlesinin içinde bulunduğu bu kesimin toplum kalkınması açısından bir gösterge oluşturan sosyal güvenlik konusunda ihmali düşünülemez. Sosyal güvenlik uygulamalarının amacı; yalnız belirli risklere karşı maddi güvence sağlayacak parasal yardımı yapmak değil, herkese insan onuruna yaraşır bir biçimde, gelecek kuşkusuna kapılmaksızın, huzur ve refah içinde yaşama hakkını sağlamaktır.

Toplumun birçok kesimleri uygulamadaki bazı eksikliklerine rağmen sosyal güvenlik sistemlerinin koruyucu şemsiyesi altına alınırken, en kalabalık kesimi oluşturan tarım kesimi bu yasalardan ancak sınırlı bir biçimde yararlanabilmektedir. Mevcut sosyal güvenlik olanaklarından çiftçiler yeterince yararlanamadığı gibi, 2926 sayılı "tarımda kendi ad ve hesabına çalışanlar sosyal sigortalar kanunu" ile bu kesime getirilen olanaklar da oldukça yetersiz kalmış olup, 4.1 milyon çiftçi ailesinden ancak 1.2 milyonu tarım sigortası kapsamındadır. Türkiye genelinde yaklaşık 250.000 çiftçi Sosyal Sigortalar Kurumu'na (SSK) kayıtlıdır. Bir diğer sosyal güvenlik uygulaması olan BAĞ-KUR'a bakıldığında Türkiye genelinde BAĞ-KUR'dan yararlanan yaklaşık 13 milyon nüfusun ancak % 6-7'si tarımda yer almaktadır. Türkiye genelinde nüfusun fazlalığı, toprağın marjinal kullanım sınırına gelmiş olması, makineleşme ile işgücü fazlalığının açığa çıkması, tarımsal üretimin büyük ölçüde doğal koşullara bağımlılığı, tarımsal ürünlerde ve girdilerde fiyat dalgalanmaları, gelir düzeyinin düşük ve dağılımın dengesiz olması, az topraklı ve topraksız çiftçilerin fazlalığı ile geleneksel ilişkilerin varlığı gibi nedenler sağlıklı ve işleyen bir sosyal güvenlik sisteminin varlığını hem zorunlu kılmakta hem de sistemin oluşturulmasını güçleştirmektedir. Bu aynı zamanda, son yıllarda uluslararası kalkınma konularının öncelikleri arasında yer alan sürdürülebilir insani kalkınma açısından da bir gerekliliktir.

2.1.7. Mülkiyet Dağılımı

Tarımsal yapıyı belirleyen en önemli kriterler arasında tarımsal mülkiyetin dağılımı ve işletme büyüklükleri ön sıralarda yer alır. Tarımsal mülkiyet denildiğinde ise, öncelikli varlık topraktır. Tarımda mülkiyet dağılımında eğer dengesizlikler varsa ve işletmeler yeterli büyüklükte işletme toprağına sahip değilseler, bu durum tarım topraklarında verimli bir tarımsal üretim yapılmasını engellediği gibi, toplum katmanları arasında da farklılığa ve kalkınmanın gecikmesine neden olur.

Tablo.3'de görüleceği gibi, Türkiye genelinde toprak dağılımı dengesizlik göstermektedir. 50 dekardan küçük tarım işletmelerinin Türkiye genelindeki payı %64.8 iken, bunların işlediği

arazi miktarı %21.3'dür. Buna karşılık, 500 dekardan daha büyük araziye sahip olan tarım işletmelerinin oranı %0.7 iken, bunların işlediği arazi miktarı %11.4'dür. Doğal olarak, böyle bir dağılım, tarımsal ve kırsal kalkınma çalışmalarında öncelikli sorun alanı olarak ortaya çıkmaktadır.

Tablo 3. Türkiye'de Toprak Dağılımı (%)

İşletme Büyüklükleri	İşletme Sayısı (%)	İşlenen Arazi (%)
5 dekardan küçük	5.9	0.3
5-9 da.	9.6	1.1
10-19 da.	17.8	3.9
20-49 da.	31.5	16.0
50-99 da.	18.5	20.7
100-499 da.	15.9	46.6
500-999 da.	0.6	6.1
1000 + da.	0.1	5.3
Toplam İşletme Sayısı	**3.021.190**	-
Toplam Arazi Miktarı	-	**184.329.487 dekar**

Kaynak: 2001 Yılı Genel Tarım Sayımı Sonuçları-DİE.

2.1.8. Kırsal Alanda ve Tarımsal Üretimde Kadın

Kalkınma çalışmalarında kadın ve çocuklar toplumların en dezavantajlı grupları olarak kabul edilmektedirler. Kadınlara karşı yapılan ve kadının yaptığı işin erkek tarafından yapılan işe nazaran daha az değerli ve daha az saygın kabul edilmesi, ülkeler çapındaki değerlendirmelerde ve kayıtlarda daha az "kayda değer" bulunması, kadının üretimdeki kaynaklara erkeğe oranla daha az erişimi, aile gelirinin kontrolünde kadının çok az söz hakkına sahip olması, kamusal alanda yönetim ve denetim rollerini daha az oranda üstlenebilmesi anlamını taşıyan negatif ayırımcılıktan dolayı, statüsü ve konumu ne olursa olsun kadın dezavantajlı duruma düşmektedir. Tarım ağırlıklı bir toplum özelliği gösteren ülkemizde de kadının özellikle tarımsal üretimdeki, payı küçümsenmeyecek kadar fazladır.

Türkiye'de işgücüne katılma oranı %48.7 olup, bu oran erkeklerde %70.1, kadınlarda %27.4'tür. Kırsal alanda ise, toplam işgücüne katılma oranı %60.1 olup, bu oran erkeklerde %76.7, kadınlarda ise %43.8'dir (DİE, 1999). Kırsal alanda kadının iş gücüne katılma oranı ülke genelindeki iş gücüne katılma oranına göre daha yüksektir. Kırsal alanda tarım kesiminde istihdam edilen kadınların çoğunluğu marjinal işlerde yoğunlaşmakta ve ücretsiz aile işçisi konumundadır.

Tarım kesimindeki kadınların üretime katılım düzeyleri, ailenin sahip olduğu arazi ve hayvan varlığına, gelire ve ürün desenine göre değişmektedir. Ancak, tarımda mekanizasyon düzeyi artıkça kadın tarımsal üretimden kopmakta ve çalışma potansiyeli ev kadınlığına yönelmektedir. Az topraklı ailelerde kadınlar mevsimlik işçilik başta olmak üzere bitkisel ve hayvansal üretimin her aşamasına katılmaktadır .

Kırsal alanda kadının emek yoğunluğu sadece tarımsal üretimde değil, aynı zamanda hane içinde de çok yüksektir. Hane içi istihdam bağlamında ücretsiz aile işçisi konumunda olan kadın ve genç kızlar ağır bir iş yüküne sahiptirler. Kadınlar, ev temizliği, ekmek/yemek yapımı, çamaşır yıkama ve su taşıma gibi rutin işlerin yanı sıra tarla, bağ-bahçe işleri, odun taşıma, hayvan bakımı gibi yüksek efor gerektiren ve bir hayli zaman alan işleri de yapmak durumundadır. Kentsel alanda maddi durumu ve gelir düzeyi göreceli olarak daha iyi olan ve bu nedenle çamaşır makinesi, elektrik süpürgesi gibi elektrikli ev aletlerini kullanabilen kadınlar ile kıyaslandığında kırsal genelindeki kadınlar bir anlamda "ağır işçi" statüsüne girmektedirler.

Kırsal alanda istihdam edilenlerin %77.0'si tarımda yer almakta olup, bu oranın %47.5'i kadın, %52.5'i erkektir. Ayrıca, kırsal alanda istihdam edilen erkeklerin %66.6'sı, kadınların ise %94.2'si tarımda yer almaktadır (DİE, 1999). Yani, kırsal alanda kadınların tamamına yakını tarımda istihdam edilmektedir.

Tarımda çalışan kadınların %87.3'ü ücretsiz aile işçisi, %8.5'i kendi hesabına veya işveren, %4.2'si ise ücretli olarak çalışmaktadır. Kırsal alanda kadınların ve erkeklerin üstlendikleri roller faklılık göstermektedir. Kadın ve erkeklerin rol dağılımının farklılaşması hanenin temel geçim kaynağı, ürün deseni, köyün yerleşim yeri ve şehirle kurulan bağlantı ile yakından ilgilidir. Ayrıca kadınların beklentileri ve potansiyelleri birbirine yakın köylerle benzerlikler göstermektedir.

Yeniden üretimle ilgili olarak (yemek, kışlık yiyecek hazırlanması bulaşık, çamaşır, temizlik, çocuk bakımı) yapılan işler kadınlar tarafından yapılmaktadır. Ağırlıklı olarak köylerin temel geçim kaynağını bitkisel üretim, hayvancılık ve mevsimlik göç oluşturmaktadır. Tarımsal üretimin sınırlı olduğu köylerde erkekler hane tüketimine yönelik olarak yapılan sebzecilik ve bağcılık, bahçe hazırlığı, toplama, sulama, çapada çalışmaktadır. Temel geçim kaynağı bitkisel üretim olan hanelerde ise kadının iş yükü daha fazla üretimin satış hariç her aşamasında yer almaktadır. Hayvancılık faaliyetlerinde yine erkekler hayvanların otlatılması, besleme, kırkım gibi işler yapmakta, kadınlar ise sağım, süt ürünlerinin değerlendirilmesi, ahır temizliği ve ot toplama işlerini üstlenmektedir. Ayrıca, hayvansal ürünlerden yağ, yoğurt ve peynir üretimini kadınlar ailelerinin günlük tüketimleri için üretmektedirler.

2002 yılı itibariyle Türkiye genelinde okur-yazar oranı %87,5'dir. Okur-yazarlık oranının cinsiyetler arasındaki dağılımına baktığımızda ise kadınların erkeklerin çok gerisinde olduğunu görmekteyiz. Erkeklerin %95.3'ü, kadınların ise %80'i okur-yazardır. Kırsal alanda ise erkeklerin %91'i, kadınların ise %73'ü okur yazardır. Kırsal alanda özellikle kız çocuklarının eğitimden yararlanmaları kırsal alanda köy yerleşimlerinin konumuna, alt yapının yeterli ya da yetersiz oluşuna okulların nicelik ve niteliği ile ve sosyo-kültürel yapılanmaya bağlıdır (www.die.gov.tr).

Türkiye'de kırsal alanda yerleşme düzenine damgasını vuran az nüfuslu ve küçük yerleşim birimlerinin, özellikle mezraların genellikle okulları yoktur. Bu dağınık ve küçük yerleşim birimlerinde yaşayanlar-ulaşabilir uzaklıkta olması durumunda- bağlı oldukları köy merkezindeki okuldan yararlanmakta ya da öğrenim dışı kalmaktadır. Ayrıca, bazı kırsal yerleşimlerde ailelerin geçim koşulları ve gelir düzeyleri, bu arada iş gücüne duydukları gereksinme, çocukların ilköğretimden sonra öğrenim sürdürme şanslarını azaltmaktadır. Ancak kız çocuklarına kayıp aile üyesi gözü ile bakılması, küçük yaşta nişanlanması ve evlendirilmesi, geleneksel anlayış gereği bazı ailelerin kız çocuklarının bedenen gelişmiş olmaları nedeniyle dört, beş ve altıncı sınıflardan geri almaları, küçük kardeşlerine annelik yapmaları onların eğitim hizmetlerinden yararlanmalarını engellemektedir. Kız çocukların, anneleri gibi, görünmez ağır işçiliği, eğitimlerine yönelik güçlü negatif yargılar, erken yaşta hamilelik, töreler ve çevre endeksli düşünce tarzı kırsalda okullaşmayı engelleyen en belirleyici iç faktörler olarak ortaya çıkmaktadır.

Sürdürülebilir bir tarımsal ve kırsal kalkınmada kırsal kadının tarımsal üretime yaptığı katkılar yüksektir. Kırsal alanda yaşayanların yaşam koşullarının iyileştirilmesi için uygulanan programlarda kadın varlığı ön koşullardan birisi olmak durumundadır. Toplumsal cinsiyet duyarlığı olmayan projelerde kadınlar ve onlar gibi dezavantajlı gruplar kalkınmadan yararlanmak bir yana olumsuz etkilenmektedir. Kırsal alanda cinsiyet rolleri kırsal toplum özelliklerine göre değişme gösterir. Dolayısıyla evrensel erkek ve kadın rollerinden söz etmek mümkün değildir. Kadına yönelik geliştirilecek kırsal kalkınma stratejilerinin de bu kırsal toplum özelliklerine ve farklı sosyal formasyonlarda kadınların üstlendikleri rollere göre belirlenmesi gerekir.

Kırsal alanda kadınların mevcut durumunun iyileştirilmesi aynı zamanda; Türkiye'de bölgeler ve cinsiyetler arası eşitsizliğin azaltılması, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve sosyal kalkınmanın desteklenmesi anlamına da gelmektedir.

2.1.9. Kırsal Kesimde Toplumsal Değişme Eğilimleri

Türkiye'nin içinde bulunduğu toplumsal değişme süreci içinde kırsal köy topluluklarında da önemli değişmeler olmaktadır. Özellikle, l980'li yıllardan sonra Türkiye'nin izlediği ekonomik modelde, kırsal aile yapısında ekonomik açıdan da bazı değişimler olmuştur. Bu dönemde girdi fiyatlarında görülen olağanüstü artışlar nedeniyle kırsal aile girişimini kısmak, kısmen de olsa korunmak istemiştir. Bu eğilim, işletmenin tam kapasite ile çalışmamasına neden olmuştur. Tam kapasite ile çalışmayan işletme oradan geçinmek durumunda olan haneyi zor durumda bırakmış ve aile içi çatışmalar yaşanmıştır. Bu çatışmalar birkaç çekirdek aileden ya da bir çekirdek aile ve yakın kan akrabalarından oluşan geniş aile biçimini sarsmış ve hanenin çekirdek aile biçimine dönüşmesinde etkili olmuştur.

Ailenin kolektif yaşamdan bireysel yaşama geçişi ve giderek güncel düşünceye yönelmesine neden olan çekirdek aile ile tarıma bağımlılık da azalmaktadır. Aileler bazı kişileri tarım dışında çalıştırmak yoluyla; hem haneden ayrılma ile oluşan dezavantajı gidermek, hem de tarımdan kaçışa olanak hazırlamak amacına yönelmektedirler.

Köyün dışarıya açılması, pazara yönelmesi aynı zamanda tüketim alışkanlıklarında da değişiklikler yapmıştır. Özellikle 1950'li yıllardan itibaren başlayan dışa açılma süreciyle bu tarihe kadar sadece kendi gereksinimlerine yanıt verebilecek biçimde üretimde bulunan işletmeler, bundan sonra yavaşta olsa pazara açılarak pazar gereksinimlerine yönelik üretimde bulunmaya başlamıştır.

Kırsal alanda görülen önemli değişimlerden birisi de kırsal mesleklere yönelik yaklaşımdır. 1980'li yıllarda kırsal kesime yönelik ulaşım ve haberleşme olanaklarındaki artışlar köy ve kent toplumlarının birbirlerini daha iyi tanımalarına ortam hazırlamıştır. Bu yıllarda hizmete giren birkaç kanallı ve renkli televizyon yayınları, kırsal halkın içinde bulunduğu koşulları daha iyi tanımasına yardımcı olmuştur. Ulusal gelirden tarımın aldığı payın sürekli azalması ve gelir dağılımındaki dengesizliğin artmasına ek olarak, kırsal kesimin ulaşım, haberleşme, eğitim, sağlık ve daha birçok alandaki güçlükleri de katılırsa kırsal kesimden kente yönelen göç ile kırsal mesleklere yönelik değer yargılarındaki olumsuz değişmenin nedenleri daha iyi açıklanmış olur.

Buraya kadar belirtildiği gibi, kırsal alanda toplumsal değişimin yönünü ekonomik koşullar belirlemektedir. Ekonomik koşulların güçlüğü ve kırsal alanda dışa açılma, beraberinde birçok sorunu da getirmekte ve topluluklar kültürel ve ekonomik açıdan yeni arayışlara girmektedir.

2.2. Kırsal Kalkınma Politikaları ve Uygulamalar

Cumhuriyet'in kuruluşundan beri kırsal alanları kalkındırmak, ulusal kalkınma çalışmalarına entegre etmek ve kent-kır dengesizliğini gidermek amacıyla yerel, bölgesel ve ulusal ölçeklerde önemli çalışmalar vardır. Bu çalışmalar, ülkemizin geçirdiği ekonomik süreçler ve planlama açısından iki dönem olarak incelenebilir. Bunlar, Planlı Dönem Öncesi çalışmalar ile Sonrası çalışmalardır.

2.2.1. Planlı Dönem Öncesi

Türkiye dünyada sosyal ve ekonomik kalkınmasını belirli bir plan ve program içinde yürütme gereğini duyan ve planlı bir kalkınmayı daha l930'lu yıllarda uygulamaya koyan çok az ülkeden biridir. Cumhuriyetin kuruluşu ile başlayan modernleşme, çağdaşlaşma özlemi ve buna paralel olarak çalışmaların, tüm zorluk ve engellere karşın zamanın olanakları içinde başarı ile yürütüldüğü söylenebilir. Çünkü, Türkiye'nin çağdaş uygarlığa ulaşma girişimleri ve ekonominin her sektöründe belli dengeleri kurma çabaları elverişsiz ve talihsiz koşullarla karşı karşıya bulunuyordu. Gerçekten de genç Türkiye Cumhuriyeti 1929 yılına değin dış ticaretine, gümrüklerine ve ödemelerine Lozan Antlaşması koşulları nedeniyle pek egemen olamamıştır. Hele 1929 ve 1930 yıllarında dünya ülkelerinin karşı karşıya bulunduğu ekonomik kriz Türkiye'yi de etkilemiş, sadece tarım ürünlerine dayalı olan Türk ihracat olanaklarını felç etmiş ve ekonominin çok şiddetli sarsıntı geçirmesine neden olmuştur. Bu gerçekler karşısında Türkiye'nin tek yapabileceği ise, tarımda ve kırsal kesimde kalkınmanın sağlanarak, kaynak yaratılmasıdır. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında bundan hareketle, dönemin hükümetleri bunun kırsal kalkınma ile olabileceğini düşünerek köylüye yönelik önemli adımlardan biri olan 18 Mart 1924'deki 442 sayılı Köy Kanunu'nu çıkartmışlardır.

Köy Kanunu

Kırsal kesimin çağdaşlaşmasını sağlamaya yönelik Köy Kanunu iki açıdan önemlidir. Birincisi, bu yasa ile kalkınmanın köyden başlama gereği vurgulanıyor, ikincisi de köylere hukuki bir kişilik tanınıyor ve tarihimizde ilk defa köy kanunu ile köy toplulukları özerk bir yapıya kavuşturuluyordu. Köye tanınan özerklikle birlikte, seçilen yönetsel organlara ve köy halkına köy yaşamı için gerekli alt yapı ve benzeri hizmetleri yapma ve daha iyi yaşam koşulları yaratma yükümlülüğü getirilmiştir. Böyle bir yaptırım, toplumu kalkınmaya, çağdaşlaşmaya ve daha iyi yaşam için koşulları oluşturmaya yönelikti.

Birinci İktisat Kongresi

1930'lu yıllarda kalkınma arayışlarını sürdüren Türkiye'de, işe nereden başlanacağının belirlenmesi amacıyla, İzmir'de "1nci İktisat Kongresi" düzenlenmiştir. Kongrede ülkenin kalkınma sorunları ele alınmış ve kırsal kesimin sorunlarına ilişkin olarak; büyük toprak sahipleri Aşar Vergisinin kaldırılmasını, köyde dirliğin gerçekleştirilmesini, tarımın makineleştirilmesini önermiş ve tarımda kapitalistleşme sürecinin hızlandırılmasını savunmuşlardır. Kongrede ayrıca, tarımsal kredi sorununun çözümlenmesi, kırsal kalkınmanın en etkin aracı olarak kabul edilen tarımsal eğitimin bu amaca göre yönlendirilmesi ve tarımsal eğitimin uygulamalı olması, yeniliklerin çiftçiye bizzat uygulatılarak benimsetilmesi, köy kökenli ve kentli aydın ve önder kişilerin köylerde yerleşmeleri ve kırsal kalkınma girişimlerinde bir misyoner gibi çalışmaları önerilmiştir.

Birinci Köy ve Ziraat Kongresi

Köyle ilgili çalışmaların kazandığı önem karşısında, Tarım Bakanlığı tarafından l938'de düzenlenen "Birinci Köy ve Ziraat Kongresi", tarımla ilgili teknik konular yanında, köylerin bazı sosyal ve ekonomik sorunlarını da kapsamıştır. Köy kalkınması ve tarımsal gelişme için girişilecek "ulusal seferberlik"te, mali plan için sağlanacak kaynaklar konusunda da bir çalışma yapılmıştır. Ayrıca, köyün toplumsal yapısı, yaşantısı ve ekonomik gereksinmeleri dikkate alınarak "köy kalkınması hakkında rapor" hazırlanmıştır.

Aşar'ın Kaldırılması

Köylü için Aşar'ın kaldırılması Cumhuriyet döneminin önemli bir kararıdır. Bilindiği gibi, Aşar, tarım ürünlerinden hasat sırasında "ürün" olarak alınan bir vergiydi. Verginin toplanması arttırma yoluyla "mültezim"e bırakılmıştır. "Mültezim"ler, genellikle bölgelerin tefecileri ve tüccarları konumundaydılar. Aşarın kaldırılması ile ağa, tefeci, tüccar sömürüsü azalmıştır. Fakat devlet, aşarın kaldırılmasından doğan gelir açığını arazi vergisi ve tekel maddelerine zam yoluyla kapatmaya çalışmıştır. Bu ise yine küçük ve orta çiftçinin zararına olmuştur.

Toprak ve Tapulamaya İlişkin Girişimler

Cumhuriyetin başlangıç yıllarında nüfusa göre elde yeterinden çok tarıma elverişli toprak vardı. 1934'de çıkarılan "İskan Kanunu", az topraklı yada topraksız köylüleri toprak sahibi yapmayı öngörüyordu. Bu yasayla, ikiden çok nüfuslu ailelere 6-l5 hektar arasında toprak ile çift hayvanı, araç-gereç, tohumluk, ahır, samanlık gibi yerlerin de verilmesi öngörülüyordu. Aynı yıl çıkarılan bir başka yasa (Tapu Kanunu) ile de sahipsiz toprakları imar edenlere tapusunun parasız verilmesi hedeflenmiştir. Diğer yandan, devlet mülkiyetinde olup da kamuya ayrılmamış olan yerleri bağ-bahçe yapan kişilere de vergi değerinin belli bir oranı alınarak dağıtım yapılıyordu. Fakat, bu yasalar daha çok büyük toprak sahiplerinin işine yaramıştır.

Bu dönemde çıkarılan önemli yasalardan biri de 1945 yılındaki "Çiftçiyi Topraklandırma Yasası"dır. Bir yandan büyük toprak sahiplerinin siyasal gücünü kırmak, bir yandan da toprak mülkiyetini tarımsal üretimi artıracak biçimde yeniden düzenlemek ve aynı zamanda çeşitli nedenlerle kullanılmayan toprakların ekip biçilerek değerlendirilmesi amacını güden bu yasa, Meclis'te birçok tartışmaya yol açmıştır. 5000 dekardan geniş işletmelerin kamulaştırılarak çiftçiye dağıtılmasını öngören bu yasa büyük toprak sahiplerinin gücünü kırmak için kullanılamamıştır. Yasa ile daha çok kamuya ait toprakların dağıtımına ilişkin kararlar uygulanmıştır.

Köy Enstitüleri

Cumhuriyet döneminde, eğitim alanında kırsal kalkınmaya yönelik en sistemli yaklaşım özellikle Köy Enstitüleri hareketiyle olmuştur. Köy Enstitüleri, kır kökenli çocukların başta öğretmenlik olmak üzere köy için gerekli ve geçerli mesleki bilgilerle donatılıp yeniden köye gönderilmesiyle tabanın değişmesini amaçlamaktaydı. Dünyada örnek bir eğitim denemesi olarak Köy Enstitüleri girişiminde önemli sonuçlar elde edilmiştir. Bunlar şu biçimde özetlenebilir:

- Enstitüler köy çocukları için fırsat eşitliği sağlamış, eğitimin yüksek maliyetini düşürmüştür.
- Köyün içinden çıkanların, köyle ilişkisi kesilmeden eğitilip köye gönderilmesi köyü en iyi tanıyanların eline bırakılması sonucunu doğurmuştur.
- Köyün kalkınması için gerekli yerel önderlik, bunun için yararlı becerileri kazanmış köylü gençlerin eline geçmiştir.
- Ulusal kültürün yaratılmasında, folklorun ortaya çıkarılmasında Enstitülerin büyük katkısı olmuştur.
- Köy gerçeklerini bilen, köyü seven, köyden yetişmiş olan yeni bir aydın tipi türemiştir.
- Enstitüler, çevrenin ekonomik ve kültürel hayatını etkileyen kalkınma merkezleri durumuna gelmişlerdir.

Buraya kadar belirtildiği gibi, köy ve köylü sorunlarına ilişkin çalışmalar Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren yoğunluk kazanmıştır. Fakat, bunlar birbirinden kopuk, dağınık çalışmalar

olarak sürdürülmüştür. Ayrıca, bu çalışmaların küçük üreticiler için ne gibi sonuçlar doğurduğu belli değildir. Tarımsal kredi, çiftçiyi topraklandırma yasası gibi politikaların da köyün toplumsal yapısını değiştirecek nitelikte olduğunu söylemek zordur. Bunlar daha çok büyük işletmelerin işine yaramıştır. Yapılmak istenilen çalışmalar çoğunlukla karşı güçlerin engellemelerine yenik düşmüş, yaşanan şiddetli ekonomik krizler ve yetersizliklerde kırsal kalkınma ile ilgili sorunların çözümlenmesini güçleştirmiştir.

2.2.2. Planlı dönem sonrası

Toplum Kalkınması Çalışmaları

Kırsal alanda yaşayanların gönüllü işbirliği içinde teşkilatlanması, idare ile gerekli işbirliğini kurması ve merkezi idarenin götürdüğü hizmetlere fiziki ve mali gücü ile katılması veya hizmetleri benimsemesi ve koruması esaslarına dayanan, toplumun eğitici ve birlikte çalışmaya yöneltici faaliyetleri düzenlemede önemli bir kalkınma yöntemi olan "toplum kalkınması" Birleşmiş Milletler tarafından esas itibariyle bir eğitim ve teşkilatlanma süreci olarak görülmüş, halkın yaşam düzeyini geliştirme çabaları kendi girişkenliklerini, kendi kendilerine yardımı destekleyecek ve daha verimli kılacak programların hazırlanması yönünde geliştirilmiştir.

Toplum kalkınmasının yukarıda açıklanan hedefleri doğrultusunda ülkemizde kırsal yerleşimlerin içinde bulundukları ekonomik, sosyal ve kültürel koşulları iyileştirmek amacıyla öz kaynaklarını harekete geçirmelerini, kendi çabalarını devletin çabaları ile birleştirmelerini ve ulusal kalkınma çabalarına katılmalarını sağlayacağı varsayılan bu yaklaşım 1nci BYKP ve planın yıllık programlarında tanımı, esasları, ilke ve hedefleri ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Birinci BYKP çerçevesinde DPT tarafından başlatılan toplum kalkınması deneme çalışmaları, 1964 yılı sonunda Köyişleri Bakanlığının kurulması üzerine bakanlığın sorumluluğuna bırakılmıştır. Bu dönemde Bakanlık, "çok yönlü kırsal alan planlaması"na ağırlık verdiğinden, deneme alanlarının sayısını kısa sürede 12'den 37'ye çıkarmış ve toplum kalkınmasını ikinci plana itmiştir. I967 yılı sonuna kadar her ilden bir ilçenin, 1977 sonuna kadar da bütün köylerin toplum kalkınmasının kapsamına alınmasını öngörmesine rağmen bu, daha sonra gerçekleşememiştir.

Toplum kalkınması deneyimi başlangıçta, çizilen çerçeveye uygun ve öngörülen adımlarla tutarlı olarak yürütülmüştü. Daha sonra Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın çok yönlü kırsal alan tasarlaması çalışmasına ağırlık vererek toplum kalkınmasını bir yana itercesine yanlış tutum içine girmesi, toplum kalkınması denemelerini tam değerlendirmeden, ülke koşullarına elverişliliği yansız olarak sınanmadan ikinci plan döneminde "küçük toplumlarda girişkenliği geliştirme yöntemi" olarak farklı bir biçime sokulması sonucuna götürmüştür. 1963 ve 1964 yıllarında, 12 ilin birer ilçesinde DPT'nin başlattığı deneme çalışmalarının sonuçları şöyle özetlenebilir:

- Köy topluluklarının girişkenliğini arttırmada, güç birliği yapmalarını sağlamada toplum kalkınmasının olumlu yönde etkide bulunabileceği anlaşılmıştır.
- Toplum kalkınması köylü-devlet ilişkilerinin olumlu biçimde geliştirilmesinde önemli bir rol oynayabilmiştir.
- Kamu kuruluşları arasında uyumlu çalışma, eşgüdüm ve işbirliğinin gerçekleştiği ölçüde çalışmaların verimi artmıştır.
- Toplum kalkınması birimi olarak seçilen ilçe yönetimi türlü yönlerden özellikle maddi kaynak, taşıt ve insan gücü yönlerinden kimi yetersizlikler göstermiştir. Bu yetersizlikler giderilmedikçe, ilçe toplum kalkınmasında gereken etkinliği gösterememiştir.
- Toplum kalkınmasının başarısını olumsuz yönde etkileyen nedenlerden biri de yönetim yapısının halkın girişkenliğini, gönüllü katılımlarını destekleyecek, özendirecek nitelikte yeniden düzenlememiş olmasıdır.

- Çeşitli kuruluşların uyumlu, eşgüdüm içinde çalışmalarını gerektiren toplum kalkınması uğraşılarının bunu sağlayacak özerk bir örgüte kavuşturulamaması başarıyı sınırlamıştır.
- Tarım kesiminde çalışanlar gereği gibi örgütlenememişlerdir. Deneme çalışmalarında kooperatifleşmeye gereğince önem verilmemiştir. Oysa ki, bugün ülkemizde üreticilerin, üretim için birleştikleri kooperatifler hiç yoktur. Kurulmak istenenlerde destekten yoksun bırakılmaktadır. Halbuki toplum kalkınmasının başarısı, halkın duyulan gereksinmesinden doğan karşılıklı yardım ve toplumsal dayanışma kurumu niteliğini taşıyan, güçsüz durumda olanların güçlenmesini sağlayan kooperatiflerin geliştirilmesine bağlıdır.

Kırsal Kalkınma Projeleri

Kırsal alan doğal kaynakların en bol bulunduğu, ama bu doğal kaynakların yarattığı değerlerden yeterince pay alamayan bir kesim olarak tanımlanmaktadır. Bu amaçla Türkiye'nin farklı yörelerinde hem doğal kaynakların daha iyi değerlendirilebilmesi, hem de kırsal kesimde gözlenen sosyo-ekonomik farklılıkların mümkün olduğu ölçüde ortadan kaldırılması için, çeşitli yörelerde **"kırsal kalkınma projeleri (kkp)"** uygulanmaktadır.

Kırsal alanda altyapıyı iyileştirmeyi, burada yaşayan nüfusun gelirlerini arttırmayı, yaşam düzeylerini yükseltmeyi, bitkisel ve hayvansal üretimi geliştirmeyi ve kırsal nüfusu harekete geçirmeyi amaçlayan kkp.leri bunun için;

- Üretim kaynaklarını en iyi biçimde değerlendirerek, bitkisel ve hayvansal üretimin arttırılmasına,
- Kırsal altyapının geliştirilmesine,
- Yeni istihdam alanlarının oluşturulmasına,
- Eğitim ve örgütlenme yoluyla halkın bilinç düzeyinin yükselmesine yardımcı olmaktadır.

Kırsal Kalkınma projelerini diğer projelerden farklı yapan özelliği, kırsal alt yapının iyileştirilmesinin yanısıra üretim kaynaklarını en iyi şekilde değerlendirerek, bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretimini artırmayı ve diğer gelir getirici faaliyetleri geliştirmeyi bir arada ele alan, çok maksatlı ve entegre projeler olmasıdır. Bu nedenle projelerin uygulanmasında çok sayıda kuruluşun faaliyet göstermesi gerekir. Bu projeler ve uygulanacağı yerler, Kalkınma Planlarında, kalkınmada öncelikli yöreler için belirlenen ilkeler doğrultusunda ve uluslararası finans kuruluşlarının tercih ve önceliklerine uygun olarak belirlendikten sonra, uluslararası finans kuruluşlarına teklif edilmektedir. Teklif edilen projeler, uluslararası finans kuruluşları tarafından ülkemize gönderilen proje tanımlama heyetleri tarafından teker teker incelenmekte ve öncelikle kendi politikalarına uygun olarak belirlenmektedir.

Türkiye'de il veya iller düzeyinde uygulanan dış kaynaklı kırsal kalkınma projeleri iki kuruluş tarafından kredili olarak finanse edilmiştir. Bunlar; Dünya Bankası ve Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonudur (IFAD). Dünya Bankasının kırsal kalkınma projelerine olan ilgisi, çok eski yıllara kadar uzanmakta ise de esas itibariyle, 1972 yılında Nairobi'de yapılan Dünya Bankası yıllık toplantısında, o günkü Dünya Bankası Başkanının kırsal kalkınma projesi yatırımlarından fakir çiftçilerin zengin çiftçilere oranla daha fazla yararlanacağına değinmesi ile başlamıştır.

1970'li yıllarda bu biçimde başlayan Dünya Bankasının kkp.lerine ilgisinin de etkisiyle, Türkiye'nin ilk kkp.si olan "Çorum-Çankırı kkp "hazırlıkları 1972 yılında FAO/Dünya Bankası programlarının yardımlarıyla başlamıştır. Türkiye'de ikisi tamamlanmış, dördü devam etmekte ya da başlangıç aşamasında olan toplam altı tane kırsal kalkınma projesi vardır.

a. Çorum Çankırı Kırsal Kalkınma Projesi

Çorum - Çankırı kkp. si Türkiye'de uygulanan ilk entegre kkp.si olup başlangıçta yalnızca tarımsal üretimi ve çiftçilerin sosyo-ekonomik durumlarını geliştiren bir yatırım ve hizmet planlaması değil, aynı zamanda kırsal altyapıyı oluşturan yol, elektrik, içme suyu vb. gibi yatırımları da hedefleyen bir proje olarak planlanmıştır. 1974 yılında hazırlıkları tamamlanan proje, değerlendirmelerden sonra 22 Ocak 1976'dan itibaren yürürlüğe girmiştir. Normal olarak l976-l98l yılları arasında uygulanması gereken proje, 3.5 yıllık bir gecikme ile l984 yılı ortalarında tamamlanabilmiştir.

Türk Hükümeti ile Dünya Bankası arasında yapılan anlaşmaya göre, projenin toplam maliyeti, Ocak 1975 fiyatlarıyla olası maliyet artışları dahil, 161.6 milyon ABD Dolarıdır. Dünya Bankası toplam proje maliyetinin % 46'sını finanse etmiştir. **Projenin başlıca amaçları,** her iki ilde yaşayan yaklaşık 80.000 çiftçi ailesinin bitkisel ve hayvansal üretimlerdeki verimliliğini arttırmak ve geliştirmek suretiyle gelir ve yaşam düzeylerini yükseltmek, aktif işgücünün kente göçünü durdurmak, nadas alanlarını daraltmak, yeni üretim alanları açmak, sosyal ve ekonomik yaşamlarını önemli ölçüde etkileyen altyapı hizmetlerinin (yol yapımı, onarımı, içme ve sulama suyu tesisleri, elektrifikasyon, sosyal tesisler gibi) gerçekleştirilmesi biçiminde özetlenebilir.

Daha öncede belirtildiği gibi, 3.5 yıllık bir gecikme ile 1984 yılında tamamlanan projede varılan sonuçlar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Değerlendirme raporunda 161.6 milyon ABD Doları olarak tahmin edilen toplam proje maliyeti 207.2 milyon ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Uygulama dönemi içerisinde anlaşmada öngörülen zamana uyulmadığından Dünya Bankası tarafından verilen 75 milyon ABD Doları kredinin 72.1 milyon ABD Doları kullanılabilmiştir.
- Proje ile nadasa bırakılan arazi %46 dan %20'ye indirilmiş, sulu arazide % l00 ekim yoğunluğu elde edilmiştir. Nadas alanlarının daraltılmasıyla özellikle buğday, arpa, yemeklik baklagil ve yem bitkilerine tahsis edilen alan ve bunların üretimleri artmıştır. Yemeklik baklagile tahsis edilen arazi 1977'de 9900 hektar iken bu miktar 1980'de 46.000 hektara yükselmiştir. Yem bitkilerinin ekimine ayrılan alan ise 1977'de 16,700 hektar iken 1980'de 36.140 hektara ulaşılmıştır.
- Proje başlamadan önce Çorum'da buğday verimi 1.4 ton/ha. iken, proje sonrası ise 2.3 ton/ha. olmuştur. Çankırı'da ise buğday üretiminde verim 0.9 ton/ha. dan 2.2 ton/ha.a çıkmıştır. Arpa'da projeden önce Çorum'da 1.7 ton/ha. olan verim, proje sonrası 2.3 ton/ha. olmuştur. Çankırı'da ise arpa üretiminde verim 0.9 ton/ha. dan 2.5 ton/ha.a çıkmıştır.
- Proje çerçevesinde gerçekleştirilen (hamam, çamaşırhane gibi) bazı sosyal altyapı yatırımları köy halkınca hiç kullanılmadığı için proje maliyetini yükselten harcamalar olarak ortaya çıkmıştır. Nitekim, köylerde inşaa edilen 63 hamamdan Il'i daha ilk günlerde fırına dönüştürülmüştür.
- Projede bölgede tarımsal sanayinin kurulması ve ormancılık faaliyetlerinin yürütülmesi öngörüldüğü halde, fizibilite çalışmaları olmadığı için, bu konular projeden çıkarılmıştır.
- Büyük ve küçük sulama projeleri ile yol, içme suyu ve elektrik gibi altyapı hizmetleri bazı gecikmelerle tamamlanabilmiştir.

b. Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi

Türkiye'nin ikinci kkp. olan "Erzurum KKP", ilk kez 1976 yılında gündeme girmiştir. Oldukça uzun bir hazırlık dönemi geçiren proje, 1980 yılında DPT, Tarım Bakanlığı ve FAO/DB'nin ortak çalışmaları ile en son şeklini almıştır. Dünya Bankası (DB) tarafından Mayıs-Haziran 1981'de

değerlendirilen projenin anlaşması 5 Mart 1982'de imzalanmıştır. 1982'de başlaması gereken ve uygulama süresi beş yıl olan proje gecikmeler nedeniyle 1984'de başlamış ve süre 30 Haziran I988 tarihine kadar uzatılmıştır. Bu süre sonunda, kaydedilecek gelişmeler gözönünde bulundurularak, bir yıllık ikinci bir uzatma daha alınmıştır.

Türk Hükümeti ile Dünya Bankası ve Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (IFAD) arasında yapılan anlaşmaya göre, projenin toplam maliyeti 137 milyon ABD Doları olup, bunun 40 milyon ABD Doları Dünya Bankası, 20 milyon ABD Doları ise IFAD tarafından sağlanmıştır. Ancak üç yıllık bir uzatmaya rağmen temin edilen 60 milyon ABD Dolar kredinin 45 milyon ABD Doları kullanılabilmiştir. 77 milyon ABD Doları ise ulusal kaynaklardan karşılanmıştır.

Projenin başlıca amaçları; bölgesel göç olayının durdurulması, yörede tarımsal üretim ve çiftçi gelirlerinin arttırılması, kırsal altyapının geliştirilmesi, kredi hizmetlerinin ve olanaklarının yaygınlaştırılması, çiftçilere eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin verilmesi, istihdam alanlarının genişletilmesi ve bunların sonucunda ilin I046 köyünde yaşayan yaklaşık 76000 çiftçi ailesinin sosyo-ekonomik yönden kalkındırılması olarak özetlenebilir.

Üç yıllık bir gecikme ile 1989 yılında tamamlanan proje ile varılan sonuçlar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Proje ile tarımda mekanizasyon düzeyi yükselirken, yapay gübre kullanımı yaygınlaşmış ve böylece tahıl, yem bitkileri, baklagiller ve patates veriminde %8'den % 62'ye varan oranlarda artış olmuştur. 1982'de çiftçilerin %37'si tohumlarını ilaçlarken, bu oran 1986'da % 54'e çıkmıştır.
- Gelir ve istihdam alanında sağlanan iyileştirmeler ile Erzurum ve diğer illere olan göç azalarak % 12.5'den % 5.9'a gerilemiştir.
- Hayvancılık, arıcılık, traktör bakımı, bitkisel üretim gibi konularda yaklaşık 1200 çiftçi eğitilmiştir. Bu arada projede yayım hizmetleri bilginin yayım personeli aracılığıyla önder çiftçiye aktarılması ve bu bilgilerinde demonstrasyonlar yoluyla yöredeki diğer çiftçilere aktarılması prensibine dayandırılmıştır. Projenin başlangıcından beri tüm yayım uzmanlarının vermiş olduğu raporlara göre bu prensip olması gerektiği biçimde yürümemiştir.
- Proje hedefinin altında kalmakla birlikte, tesviye köy yolu yapımında veya onarımında % 196.8'lik, stabilize yol yapımı ve onarımında ise % 70.3 oranında bir artış olmuştur. Ayrıca, proje ile I92 köye içme suyu götürülmüştür.
- Proje döneminde 42.055 çiftçiye 18.8 milyar TL tutarında kredi kullandırılmıştır. Fakat, projenin başlangıcında yüksek faiz uygulaması çiftçinin krediye talebini yavaşlatmıştır.

c. Bingöl-Muş Kırsal Kalkınması Projesi

İlk defa 1983 yılında gündeme alınan Bingöl-Muş kkp. IFAD'ın mali sıkıntıda olması nedeniyle ancak I988 yılında hazırlık sürecini tamamlamıştır. 52.5 milyon ABD Dolarlık bir maliyete sahip projenin 20.5 milyon ABD Doları dış kaynaklı olup (IFAD), 1990-1999 yıllarında Muş ve Bingöl illerinde, 52,5 Milyon ABD Dolarlık bütçe ile yürütülmüştür.Proje yörede yaşayan yaklaşık 35.000 kırsal ailenin gelir ve yaşam düzeyinin yükseltilmesi amacıyla bitkisel ve hayvansal üretimin arttırılması, köy yolları, köy içme suyu tesisleri, el sanatları ve kredi gibi hizmetlerin sağlanarak fakirliğin azaltılması, kırsal istihdam olanaklarının oluşturulması ve özellikle kadınların yaşam koşullarının düzeltilmesini hedef edinmiştir.

d. Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi

Yozgat ilinde, doğal kaynakları tehlikeye sokmaksızın ve mümkün olduğunda bu kaynakların üretici niteliğini artırmak suretiyle, ildeki yoksul çiftçi ailelerinin en yoksullarının yaşa-

ma standardında sürekli bir iyileşme amacına yönelik olarak yürütülmüştür.Proje faaliyetleri ilin tarım, hayvancılık, sulama, ormancılık, köy yolları ve köy içme suları gibi sektörlerdeki faaliyetlerini geliştirerek kırsal alana hizmet götüren bu sektörlerdeki verimliliğin ve üretimin artırılması ile alt yapının geliştirilmesini sağlama yönünde 40,5 Milyon ABD Dolarlık bütçe ile 1991-2001 yılları arasında uygulanmıştır.

e. Erzincan-Sivas Kalkınma Projesi

Erzincan ve Sivas illerinin az gelişmiş alanlarında, tarımsal verimliliğin ve gelir seviyesinin artırılması amacıyla küçük aile işletmelerinin desteklenmesi, sosyal ve tarımsal alt yapının iyileştirilmesi ve kırsal yaşam standartlarının yükseltilmesi suretiyle kırsal göçün önlenmesini hedefleyen projenin 2004-2010 yılları arasında toplam 30,040 Milyon ABD Dolarlık bütçe ile uygulanması hedeflenmektedir. Sivas ve Erzincan illerinde uygulama aşamasında belirli kriterlere göre seçilecek olan en fakir 200 köyde uygulanacak ve yaklaşık 2 bin kişi proje sürecinde yer almaktadır. Projeye ait anlaşmalar Bakanlar Kurulu onayından geçerek, proje faaliyetlerinin ilk aşaması olan köy seçimine 2004 yılının ikinci yarısında başlanılmıştır. Katılımcı kırsal kalkınma yaklaşımının prensip alındığı projenin bileşenleri; Topluluk kalkınması ve kooperatif kurulması amacıyla (Köy kurumlarının yönetim komiteleri eğitilmesi, 70 yeni ve mevcut bulunan kooperatiflere eğitim ve teknik destek sağlanması, topluluk tarafından önerilebilecek ve teknik/sosyal yönlerden yaşanabilirliği olan her tipte girişimin desteklenmesi, kooperatiflerin bitkisel/hayvansal üretim, işleme ve pazarlama gibi alanlardaki yatırım planlarının desteklenmesi), tarımsal kalkınma (bitkisel üretimi ve tarımsal ormancılığı geliştirme, hayvansal üretim) ve proje yönetimidir.

f. Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesi

Ordu ve Giresun illerinde kırsal kesimde yaşayan insanları destekleyerek gelirini artırmak ve yaşam seviyelerini yükseltmek amacı ile, uygulanmakta olan projede amacın gerçekleştirilmesi doğrultusunda doğal kaynaklar kullanılarak, tarım ve gelir getirici faaliyetler ile kalkınmanın finansmanı, ormancılık, kırsal altyapı, kurumsal yapının iyileştirilmesi faaliyetleri yapılmaktadır.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı koordinatörlüğünde, Orman Bakanlığı ve Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından müştereken uygulanan projenin ikrazı 23 Ekim 1995 tarihinde IFAD ve Türkiye Cumhuriyeti arasında imzalanmıştır. Bakanlar Kurulu onayından 6 Ocak 1997 tarihinde geçen proje anlaşması 19 Şubat 1997 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak uygulanabilir duruma gelmesine karşın, ikraz anlaşmasında tadilat gereği doğması nedeniyle, ikrazda gerekli değişiklik yapılmış ve yapılmış olan değişiklikler 31.12.1998 tarihli Resmi Gazete yayınlanmıştır. Yapılan ikraz değişikliği ile bu projeye ORKÖY Fonu dahil edilmiş ve projenin kapanış tarihi 31 Aralık 2004 olarak belirlenmiştir. Projenin başlangıcında yaşanan sorunlar, 1999 yılı Aralık ayından sonra dış kredinin kullanılabilir duruma gelmesi nedenleriyle IFAD yönetiminin 19 Mayıs 2003 tarihli yazısı ve Hazine Müsteşarlığının uygun görüşü ile Projenin ve ikrazın sona erme tarihleri sırasıyla 31 Aralık 2005 ve 30 Haziran 2006 olarak belirlenmiştir:

Proje kapsamında Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu'ndan 13.400.000 SDR (yaklaşık 17.500.000 ABD Doları) ve Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün iş makineleri alımı için İslam Kalkınma Bankası'ndan 8.2 milyon ABD doları kredi sağlanmıştır. 2004 yılı Ağustos ayı itibariyle IFAD kredisi kullanım oranı % 47' tir. Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğünce İslam Kalkınma Bankasından 5.374.000 ABD Doları Kredi kullanılmıştır.

Bugüne kadar uygulanan kırsal kalkınma projelerinden farklı olarak Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesi çalışmalarında hedefler ve ihtiyaçların tespiti, köy seviyesinden başlamaktadır. İlk defa bir kırsal kalkınma projesinde Köy Kalkınma Planları hazırlanmakta ve bu planlar çerçevesinde proje köylerinde faaliyetler sürdürülmektedir. Ordu ilinde 140, Giresun ilinde 140 köy olmak üzere toplam 280 köy proje kapsamına alınmıştır. Proje katılımcı kırsal planlama yaklaşımını hedeflemiştir. Köy Kalkınma Planlarına uygun olarak gerçekleştirilen faaliyetlerde çiftçinin gönüllülüğü ve maliyete katkısı esastır. Tarımsal faaliyetlerde işçilik hariç toplam maliyetin %20-40 oranında çiftçi katılımı sağlanmaktadır.

Projenin mevcut durumda bölgeye katkısı;proje sahasına yoğun girdi ve bütçe desteği, kurumsal alt yapının iyileştirilmesi, çiftçi eğitim merkezlerinin inşası,İl ve İlçe Müdürlükleri rehabilitasyonu,Ordu Arıcılık Araştırma Enstitüsünün kurularak yeni tesisinde hizmete başlaması,yem bitkileri ekiliş alanlarında ve silaj yapımında önemli ölçüde artış,özellikle hayvan pancarı ve macar fiğinde tohumluk üretim durumuna geliş,tabi ve suni tohumlama, boğa dağıtımı, barınak rehabilitasyonu ve eğitim çalışmaları ile hayvan ıslahı, tarla bitkilerinde çeşit değiştirme, verimde %100' e varan artışlar , proje sahasına yoğun ORKÖY kredisi dağıtımı,süt toplama merkezleri, özel sektörün bölgeye akışının sağlanması, fındıkta mevcut bahçeleri iyileştirme ve verimliliğinin arttırılması, kapama meyve bahçe tesisleri, fındığın ekonomik olmadığı alanlarda alternatif ürünlerin adaptasyonu (çilek, ahududu, kivi, kuşburnu vs.), bölgede iyi bir gelişme gösteren kivide tekniğine uygun (yüksek sistem) bahçe tesisleri ilk defa proje ile yapılmıştır, Giresun İl Müdürlüğü kampusünde 20.000 adet/yıl kapasiteli kivi köklendirme ve gölgelendirme ünitesi kurulmuş olup, hastalık ve zararlılardan ari fidan üretimi ile bölgede oluşan fiyat dalgalanmalarının önüne geçilmiştir, olası pazarlama problemine yönelik çalışmalar, Giresun-Yağlıdere ilçesinde 25 ton/yıl kapasiteli kivi soğuk hava deposu tesis edilmiş ve Ordu ilinde inşaa edilen çiftçi eğitim merkezinin bodrum katı soğuk hava deposu olarak kullanılmaktadır, alabalık tesislerinin büyük bir kısmı üretime geçmiş olup, çiftçi gelirine katkıda bulunmaya başlamıştır, çiftçilere yönelik yoğun eğitim çalışmaları ve gezileri gerçekleştirilerek, yeni teknolojilerin benimsenip yaygınlaştırılmasına çalışılmıştır.

Tamamlanan Kırsal Kalkınma Projelerinden Çıkarılan Deneyimler

Bir projenin başarılı olup olmadığı, bu projenin amaçları ve sonuçlarının karşılaştırılması kadar projede izlenilen yöntem ve kurallarının ortaya konulması ile de anlaşılabilir. Kırsal halkın sosyo-ekonomik durumlarının iyileştirilmesi biçiminde ifade edilebilecek temel amaçların, ne biçimde gerçekleştirilebildiği yapılacak değerlendirme ve tartışmalar sonucunda ortaya konulabilir. 1970'li yıllardan beri uygulanan kkp.leri ile birçok olumlu gelişmenin sağlandığı bir gerçektir. Özellikle tamamlanmış kkp.lerinin uygulamasında görülen eksikliklerin giderilmesi, diğer projelerin başarılı olmasını arttıracak önemli unsurlardan olacaktır. Bundan hareketle, **uygulanan kkp.lerinde başarıya tam olarak ulaşmayı engelleyen başlıca eksiklikler veya yanlışlıklar şu biçimde özetlenebilir:**

- Kalkınma projelerinin kararı genellikle merkezi karar organlarının onayıyla alınmakta, hedef kitle istekleri ise dikkate alınmamaktadır. Halbuki, çağdaş kalkınma yaklaşımı kırsal halkın istekleri doğrultusundaki çalışmaları içermektedir.
- Beklentileri ve gereksinimlerini projelerde göremeyen hedef kitle ile proje arasında kopukluk olmakta, bütünleşme sağlanamamaktadır. Projelerde halkın görüşlerine yer verilmemesi karşılıklı güven ortamının oluşmasını engellemektedir. Doğal olarak, bu koşullarda uygulanmaya çalışılan proje, hedefleri ile bütünleşememekte ve hedeflerin gerisinde kalmaktadır.

- Projelerde yer seçimi ve öncelikler siyasi tercihlerle belirlenmektedir. Bu durum sonuçta maddi ve manevi kayıplara yol açmakta ve yeni rahatsızlıklara neden olmaktadır. Bunun yerine kalkınmaya gerçek gereksinim gösteren ve çalışmaya istemli yerlerden başlanılması proje başarısını artırabilmektedir.
- Projelerde kuruluşlar arasında eşgüdümün sağlanamaması ve uygulayıcı temel kuruluşların sık sık değiştirilmesi organizasyon eksikliği olarak ortaya çıkmaktadır. Çalışmalarda aksama ve gecikmelere neden olan bu durum, proje uygulama sürelerini uzatmakta ve projenin maliyetini yükseltmektedir. Uygulayıcı ile karar vericiler arasındaki kopukluk ve karar vericinin proje alanının koşullarından ve sorunlarından uzaklığı uygulayıcıyı zor durumda bırakmakta ve proje başarısını etkilemektedir.
- Projelerin her aşamasındaki ağır bürokrasinin yanı sıra, yerel proje elemanlarının yetki ve sorumluluklarının sınırlanması proje elemanlarının becerilerini ve proje başarısını olumsuz yönde etkileyen bir faktör olarak yapay engeller oluşturmuştur.
- Projelerin hazırlanmadan önce geniş kapsamlı ve ayrıntılı sosyo-ekonomik incelemenin yapılarak illerin doğal kaynakları, tarımı, sanayisi, işgücü gibi potansiyellerinin iyice etüt edilmemesi kısa, orta ve uzun vadede nelerin yapılabileceğini net olarak ortaya koyamamıştır.
- Projelerde sosyal faktörlere yeterince önem verilmemiştir. Örneğin, sağlık, çocuk bakımı, beslenme, aile planlaması, çevre ve diğer sosyal faktörler ile ilgili önlemler bulunmamaktadır. Ayrıca, projelerde köy kadınlarının eğitimi ve meslek kursları gibi konular sınırlı kalmıştır.
- Projelerde gerek bitkisel, gerekse hayvansal ürünlerde üretim artışı öngörülmüş olmasına rağmen, bu tarımsal ürünlerin nerede, nasıl işleneceği ve pazarlanacağı yeterince düşünülmemiştir.
- Projelerde yayım çalışmaları için benimsenen eğitim ve ziyaret sistemi çerçevesinde oluşturulan Köy Grubu Ziraat Teknisyenliği esas olarak etkili ve tutarlı olarak gözükmesine rağmen, sürekli eleman bulundurulamaması nedeniyle işleyememiştir. Bunun yerine mevcut il ve ilçe teşkilatlarının güçlendirilmesi daha sağlıklı bir çözüm yolu olabilirdi.
- Diğer yandan özellikle Çorum-Çankırı kkp. için benimsenen yayım sisteminin anahtar elemanları formenler olarak belirlenmiştir. Uygulamada öngörülen formen sayısının yarısına bile ulaşılamamış ve atanan formenlerden yeterince yararlanılamamıştır. Yani, projelerin nihai başarısında önemli payı olan ve gerekli kaynakları ayrılan ve harcamaları gerçekleştirilen tarımsal yayım çalışmalarına gereken özen gösterilmemiştir.
- Projelerde üretici örgütlenmesini her düzeyde destekleyecek çalışmalara gereken önemin ve hatta yerin verilmemesi, projelerin geleceğinin bağımsız üretici örgütlerine devredilememesi, uygulama sonrası projelerin kalıcılık ve süreklilik şansını azaltmıştır.
- Projelerin uygulanması sırasında ve sonrasında izleme ve değerlendirme çalışmalarının yeterince yapılamaması, projelerin uygulama sürecinin tamamlanmasıyla bitmiş ve görevin tamamlanmış kabul edilmesi ve daha önce uygulanmış projelerde edinilen deneyimlerin yeni projelerin planlanması aşamasına aktarılmaması yeni modellerin geliştirilmesini engellediği gibi, varolan eksiklikleri ve hataları da devam ettirmiştir veya etmektedir.
- Kırsal kalkınma uygulamalarında yer alan kurum ve kuruluşlarda sürdürülebilir ve etkin olabilecek kapasite geliştirmeye yönelik çalışmaların dikkate alınmamıştır.
- Kırsal kalkınma çalışmalarında özellikle uluslararası kaynaklara dayalı projelerde kamu ve kamu dışı ulusal uzmanları motive edici yaklaşımlara yer verilmemiştir.

- Kaynakların yerinde kullanılmaması amaç dışına yöneltilmesi, projede yer almayan bazı işlerin yapılmış gibi gösterilerek kaynak israfına yer verilmesi projeler ek mali yükler getirmiştir.

Bu konuda sonuç olarak, kırsal kalkınma da atılacak her adım ve geliştirilecek her plan, program ve projede geçmiş deneyimlerin dikkate alınması ve eksikliklerin giderilmesi hataların tekrarlanmaması açısından büyük önem taşımaktadır.

Bölgesel Kalkınma Projeleri

a. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)

Ülkemizin en önemli ve dünyanın da önde gelen projelerden biri olan Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Türkiye yüzölçümünün ve nüfusunun yaklaşık %10'una tekabül eden Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde uygulanmakta olup; toprak ve su kaynaklarını geliştirerek, genel bir sosyo-ekonomik kalkınmaya yönelik entegre ve sürdürülebilir insani gelişme ilkesine dayalı bir girişimdir.

GAP, başlangıçta bölgenin su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesine dayanan bir program olarak ele alınmış ve bu kapsamda, Fırat ve Dicle nehir havzalarında sulama ve hidroelektrik enerji üretimine yönelik 13 proje paketinin toplamı olarak planlanmıştır. Bu projelerle 22 baraj, 19 hidroelektrik santralı ve 1.7 milyon hektar alanda sulama şebekesi yapımı öngörülmüştür. 1989 yılında GAP Master Planı'nın hazırlanması ile tarım, sanayi, ulaştırma, eğitim, sağlık, kırsal ve kentsel altyapı yatırımlarını da içine alan entegre bir bölgesel kalkınma projesine dönüşmüştür.

1990'larda dünyada yaşanan gelişmelere paralel olarak GAP uygulamalarında da sürdürülebilir kalkınma felsefesi benimsenmiş ve bu çerçevede insani gelişme, katılımcılık, eşitlik ve adalet ilkeleri temel alınmıştır. GAP bunlardan hareketle, su kaynakları geliştirme programının yanı sıra tüm sektörlerdeki yatırımları da içine alan, sürdürülebilir insani kalkınmaya dayalı entegre bir bölgesel kalkınma projesi olarak uygulanmaktadır.

GAP çerçevesinde sürdürülebilir kalkınmanın temel bileşenleri ise sosyal sürdürülebilirlik, tarımsal sürdürülebilirlik, ekonomik geçerlilik, fiziksel ve mekansal sürdürülebilirlik ile çevresel sürdürülebilirlik olarak ifade edilmiştir. Çevresel ve kültürel sürdürülebilirlik doğal kaynakların sürdürülebilirliğine, çevre ve kültürel mirasın korunmasına bağlıdır. Ekonomik geçerlilik verimli ve etkin projelerin uygulanması, istihdam olanakları, ekonomik gelişme ve özel sektör katılımı ile çok yakından ilgilidir. Sosyal sürdürülebilirlik ise katılımcılık, eşitlik, adalet ve insan kaynaklarının gelişimi ilkelerinin benimsenmesi ile sağlanabilmektedir.

Sürdürülebilir insani gelişme kavramının GAP literatürüne girmesiyle birlikte proje, ağırlıklı bir biçimde çevresel ve insani boyutları da kapsamına almış ve temel hedef olarak da Bölge insanının yaşam kalitesinin yükseltilmesini benimsemiştir. Bu yaklaşım ile ekonomik büyümeye yönelik fiziksel yatırımlar da dahil tüm proje ve uygulamalar insani gelişmeye yaptığı katkı açısından değerlendirilmektedir.

2004 yılı itibariyle, GAP kapsamında yapımı öngörülen hidroelektrik santrallerinin, kurulu güç itibariyle önemli bir bölümü tamamlanmıştır. 2003 yılı sonunda 7 hidroelektrik santrali (HES) işletmeye açılmış olup, 1 HES'in de inşaatı devam etmektedir. Böylece, santral kurulu güçleri itibariyle hidroelektrik enerji projelerinin %73'ü üretime geçmiş bulunmaktadır. Enerji projelerinin %0.6'sı inşaat halinde, %19'u ihaleye hazır durumdadır. %7'si ise planlama aşamasındadır. Yine, 2003 yılında Türkiye'nin 115 milyar kilovat-saatlik toplam enerji üretimi (termik, hidrolik ve rüzgar) içinde GAP'ın payı %11 olmuştur.

GAP Bölgesi'nde 2003 sonu itibariyle Fırat ve Dicle havzalarında toplam 215.080 hektar alan sulamaya açılmış olup, 142 084 hektarlık alanın da halen sulama şebeke inşaatı devam etmektedir. GAP'ın sulama projeleri tamamlandığında şimdiye kadar Türkiye'de devlet eliyle gerçekleştirilen sulama alanına eşit bir alan sulamaya açılmış olacaktır. Fiziki gerçekleşme açısından, sulama projelerinin %12'si işletmede, %10'u inşaat halinde, %24'ü ihale, %54'ü ise planlama aşamasındadır.

Güneydoğu Anadolu Projesi kapsamında, GAP Bölge Kalkınma İdaresi tarafından kırsal alanda yaşayan yöre insanına yönelik bir dizi mikro ölçekli çalışma ve pilot proje yürütülmektedir. Bu çalışma ve projeler, kırsal alanda yaşayanların eğitim, örgütlenme, yaşam ve gelir düzeylerinin arttırılmasını amaçlamaktadır. GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı'nın koordinasyonu ve katkılarıyla bölgedeki valilikler, belediyeler, kamu kuruluşlarının merkez ve taşra teşkilatları ve sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra Dünya Bankası, UNDP, FAO, WHO, ILO gibi uluslararası kuruluşlar ve Avrupa Birliği fonları ile bölgede çok sayıda çalışma gerçekleştirilmiştir. Avrupa Birliği fonları ile uygulanmakta olan AB-GAP Bölgesel Kalkınma Programı, 7 Aralık 2001 tarihinde, Hazine Müsteşarlığı, GAP-BKİ ve Avrupa Birliği (AB) arasında imzalanan finansman anlaşması ile yürürlüğe girmiştir. Program, 2002 yılından itibaren 5 yıllık bir uygulama dönemini kapsamaktadır. Toplam finansman tutarı ise 47 Milyon Euro'dur ve tamamı hibe olarak sağlanmaktadır. Program ile;

i) Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan insanların ekonomik ve sosyal koşullarının iyileştirilmesi,

ii) İstikrarlı ekonomik büyümeye katkıda bulunulması,

iii) Bölgesel eşitsizliklerin azaltılması,

iv) Bölgenin üretkenliğinin ve istihdam kapasitesinin artırılması amaçlanmıştır.

Programın bileşenleri olarak;

i) Kültürel Mirasın Geliştirilmesi,

ii) Kırsal Kalkınma,

iii) Küçük ve Orta Ölçekli Girişimcileri Destekleme (KOBİ),

olmak üzere program kapsamında 3 proje yer almaktadır. Programın en büyük bileşeni olan kırsal kalkınma projesinin amacı kırsal alanda sürdürülebilir gelir getirici faaliyetlerin desteklenmesi ve çeşitlendirilmesi yoluyla yoksulluğun azaltılması ve istihdam olanaklarının artırılmasıdır. Proje, GAP Bölgesi'nde kırsal nüfusun yaşam koşullarının iyileştirilmesi, sosyal ve ekonomik problemlerin (üretimde düşük verim ve yetersiz kalite, elverişsiz pazarlama sistemleri, teknoloji, eğitim ve örgütlenme eksikliği vb. gibi) çözümünü ve bölge halkının refahını hedefleyen girişimlere fırsatlar sağlanması amacıyla geliştirilmiştir. Toplam bütçesi 24,2 milyon Euro olup, 4,2 milyon Euro projelerin hazırlanması ve yürütülmesi ile izleme ve değerlendirilmesindeki teknik destek, geri kalan 20 milyon Euro da projelerin gerçekleştirilmesi için hibe olarak tahsis edilmiştir. Her üç bileşenle ilgili proje değerlendirme süreçleri devam etmektedir.

b. Doğu Anadolu Projesi (DAP)

DAP, ülkemizin Doğu Anadolu bölgesinde bulunan 16 ili kapsamaktadır. Bu iller: Ağrı, Ardahan, Bingöl, Bitlis, Bayburt, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Hakkari, Iğdır, Kars, Malatya, Muş, Tunceli, Van olup sosyo-ekonomik açıdan geri kalmış illerimizin önemli bir kıs-

mını teşkil etmektedir. Proje bölgesi, ülke yüzölçümünün % 20.4'üne, nüfusun ise % 4'üne tekabül etmektedir. 1997 yılı cari fiyatlarla bölgenin GSYİH içindeki payı %4 olup, 1987-1997 döneminde 1987 yılı fiyatlarıyla ülke %4.1'lik bir büyüme gösterirken, bölgenin yıllık büyüme hızı ancak %1.9 olabilmiştir. Bölgede kişi başına düşen milli gelir, Türkiye ortalamasının yaklaşık yarısıdır (1997 yılı itibariyle %44,7).

Bölgenin ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayanmaktadır. 1990 Genel Nüfus Sayımına göre tarımsal istihdamın toplam istihdam içindeki payı illere göre %62.2 ile %85.0 arasında değişirken sanayide çalışanların payı % 1.8-7.1 arasında kalmıştır. Bunun yanında, doğal nüfus artış hızı %3 olmasına karşın 1990-1997 yılları arasındaki nüfus artışının % 0.6 oluşu, bölgenin önemli derecede göç verdiğini göstermektedir.

Bölge, hayvancılık ve çayır-mera açısından ülke içinde önemli bir paya sahipken 1980li yıllardan bu yana bölgede yaşanan olumsuz gelişmeler, hayvancılığı büyük ölçüde karlı olmaktan çıkarmış ve bölgenin gelişmesinin yavaşlamasına neden olmuştur. Topografya ve iklim özelliklerinden dolayı bölgeden bölge dışına ulaşım özellikle kış aylarında zor, ağır ve tehlikeli olmaktadır. Ayrıca, ithal ve ihraç limanlarına, önemli tüketim merkezlerine ve dışsal ekonominin bulunduğu büyük kentlere uzak olması, bölgenin gelişmesini olumsuz etkilemektedir. Proje, tarım ağırlıklı bir ekonomiye sahip olan bölgede öncelikle ekonomik yapının değiştirilmesini ve tarımda verimliliğin artırılmasını ve bölgenin reel ekonomik hacminin ve kişi başına düşen gelirin yükseltilmesini hedeflemektedir.

c. Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi (DOKAP)

Proje, Doğu Karadeniz bölgemizde bulunan, Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon ve Bayburt illerini kapsamaktadır. Bölgenin 1990 yılı itibariyle toplam nüfusu 2.963.355 olup 1985-1990 yılları arasında köye dönenlerin iki misli göç veren bir bölgedir. Bölgede okur-yazarlık oranı % 78.2 (Erkeklerde % 88.8, kadınlarda %68.3) olup, bu oran kırsal kesimde %72.92'e düşmektedir.

Bölge gelirlerinin % 30.3'nü tarımdan, %13.7'sini endüstriden, % 56.0'nı hizmetler sektöründen elde etmektedir. Bölgede 380.826 tarımsal işletme bulunmakta olup ortalama işletme büyüklüğü 2.5 hektar kadardır. Bölgede yetiştirilen en önemli ürünler, sırasıyla, çay (76.243 ha), fındık ve hububattır. Tarım alanının yaklaşık %60'ında çay ve fındık tarımı, geri kalanında hububat, bakliyat ve diğer ürünler yetiştirilmektedir. Bölgenin temel ekonomik ve sosyal sorunları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Coğrafi yapıdan dolayı dış pazarlara ulaşım yetersizliği, ulaşım imkanlarının azlığı,
- Düşük yoğunluklu ve dağınık yerleşimin getirdiği problemler,
- Turizm kaynaklarının geliştirilememiş oluşu,
- Tarımsal alan yönetimi ve kullanımındaki hatalar, arazi yetersizliği
- Tarımsal gelirin çay, fındık ve hububata dayalı olarak getirdiği problemler,
- Geleneksel kırsal ekonomideki durgunluk,
- Bölgeler arası adaletsiz gelir dağılımı ,
- İş alanlarının sınırlılığından dolayı meydana gelen göç,
- Su kaynaklarının geliştirilememiş oluşu ve yönetimi,
- Sosyal hizmetlerin yetersizliği,
- Çevre sorunları.

Proje ile, söz konusu problemlerin giderilmesi için gerekli önlemler belirlenmiş olup, halen ilgili kuruluşlar yetki ve sorumlulukları altında bulunan konularda, yatırımları, yıllık yatırım programlarına almak suretiyle projede belirlenen faaliyetleri gerçekleştirmeye başlamışlardır.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu ve Sosyal Riski Azaltma Projesi

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu 3294 sayılı Yasa kapsamında bulunan ve sosyal güvence kapsamında bulunmayan vatandaşlar için Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) aracılığı ile sosyal amaçlı yardımlar sağlamaktadır. SYDV kendi hizmet alanlarında bir model olarak kabul edilebilecek bir çalışma sistemine sahiptir. Fon kaynaklarından yararlanabilecek fayda sahipleri ve gerçekleştirilecek yardımlar ülke genelinde yayılmış bulunan 931 Vakıf aracılığı ile belirlenmektedir. Vakıflar çalışmalarını bünyesinde bulunan Vakıf Mütevelli Heyetleri ile gerçekleştirmektedir.

Hedef kitle için gerçekleştirilen yardımlar; gıda, eğitim, sağlık, yakacak gibi doğrudan yardımların yanında, bu insanların üretim sürecine entegre edilerek, sürdürülebilir bir gelir sağlamasını amaçlayan üretim ve istihdama yönelik proje desteklerini de kapsamaktadır. Bu çerçevede, kaynakların daha etkin kullanımı ve kırsal alanda söz konusu hedef kitle için sürdürülebilir bir gelirin sağlanması amacıyla Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'nun bağlı bulunduğu Devlet Bakanlığı ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın işbirliği ile "Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi" uygulanmaktadır.

Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesinden 3294 sayılı yasa kapsamında bulunan fayda sahipleri kooperatif şeklinde bir araya gelerek yararlanabilmektedir. Proje kapsamında başlıca üç tip uygulama söz konusudur;

- En az 50 aile için 2'şer baş gebe düve,
- 50 aile için 25'er baş koyun,
- 100 aile için 500'er m^2 sera

Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi'nin temel amacı, yoksullukla mücadele kapsamında düşük gelirli kişi ve ailelerin gelir seviyesini yükseltmek, istihdamı artırmak, tarımsal ürünleri mahallinde pazarlamak ve köyden kente göçü önleyebilmek için ortak projeler uygulamaktır.

Sosyal Riski Azaltma Projesi

Sosyal Riski Azaltma Projesi yoksulları hedef alan bir sosyal yardım sistemin kurulmasını amaçlamaktadır. Projenin kalkınma hedefi gerek uzun gerekse kısa vadede Türkiye'de yoksulluğun azaltılmasına şu şekilde katkı sağlamaktadır;

- Ekonomik krizden etkilenen en yoksul kesime acil gelir desteği sağlamak,
- Yoksul kesime hizmet ve sosyal yardım eden devlet kurumlarının kapasitesini artırmak,
- Temel sağlık ve eğitim hizmetlerinin geliştirilmiş kullanımına bağlı olarak nüfusun en yoksul %6'sına yönelik temel bir sosyal yardım sisteminin uygulanması,
- Yoksul kesim için gelir elde etme ve istihdam olanaklarının artırılması.

Sosyal Riski Azaltma projesi hızlı yardım ve yatırım olmak üzere 2 temel bölümden oluşmaktadır. Hızlı Yardım bölümü tamamlanmış olup, bu kapsamda "okula devam paketleri, gıda yardımları" gerçekleştirilmiştir. Yatırım bölümü kurumsal gelişim, şartlı nakit transferi ve yerel girişimler alt bileşenlerinde oluşmaktadır. Kırsal kalkınma doğrudan ilgili bulunan yerel girişim-

ler alt bileşeni kapsamında gelir getirici projeler, istihdama yönelik beceri kazandırma eğitimleri, sosyal hizmet amaçlı projeler, toplum yararına geçici çalışma programları ve toplum kalkınması projeleri desteklenmektedir.

Köy-Kent, Tarım Kent, Merkez Köy ve Diğer Kalkınma Modelleri Girişimleri

Ülkemizde bu güne kadar köy sayısının yüksekliği, yerleşmedeki dağınıklık, coğrafi doğal zorluklar, alt yapı yetersizlikleri vs gibi hususlar mali kaynakların yetersizliğinden dolayı sürekli problemlere neden olmuştur. 18 Mart 1924 tarihinde çıkarılan ilk Köy Kanunu'ndan bu güne kadar kırsal alanlara götürülen hizmetlerin maliyetlerinin azaltılması, daha geniş topluluklara ulaşarak hizmetlerin etkinliklerinin arttırması, yerleşim yapısının iyileştirilmesi, ulusal pazar yapısıyla bütünleşmenin sağlanması vs gibi düzenlemelerle köylülerin de kentsel alanlardaki yaşam düzeyine ulaştırılması amacıyla mevcut yaşanan problemlerin çözümü için değişik hükümet dönemlerinde Merkez Köy Yaklaşımı, Tarım-Kent Yaklaşımı, Köy-Kent Yaklaşımı ve Köye Dönüş Yaklaşımı gibi değişik çözüm yollar geliştirilmiştir.

a. Köy Kentler

Geçmiş yıllardaki denemeleri ve uygulamadaki kesintisinin ardından, 2 Eylül 2000 tarihinde ilk olarak Ordu/Mesudiye ilçesine bağlı Çavdar Köyünde resmen "Çavdar ve Yöresi Köy-Kent Projesi" olarak uygulanmaya konulmaya çalışılmıştır. Üç aşamada uygulanması öngörülen bu projede, birinci aşamada, alt yapı hizmetlerinin (içme suyu, kanalizasyon, sulama, köy sosyal tesisleri, ulaşım, haberleşme,vb.), ikinci aşamada, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlerin (ilköğretim okulu inşası, mevcut okulların onarımı, sağlık ocağı, ambulans alımı, kültür ve sanat evi yapımı, gezici kütüphane, oyun sahaları, toplum merkezleri, cami ve mezarlık çevrelerinin düzenlenmesi) ve üçüncü aşamada ise ekonomik ve kırsal kalkınmaya yönelik hizmetlerin (bütün köylerin ortak olduğu tarımsal kalkınma kooperatifi kurulması, hayvancılığın geliştirilmesi, seracılık, meyvecilik, su ürünleri yetiştiriciliği, mera ıslahı, orman ürünleri işleme ve değerlendirme tesisi yapımı, küçük sanayi sitesi kurulması, eko-turizm yapılması vs gibi) hususların gerçekleştirilmesi planlanarak, "Proje Yönetimi Organları ve Görevlerine İlişkin Yönerge" ile de "Köy- Kent Başkanlığı", "Köy-Kent Yürütme Kurulu" ve "Köy-Kent Kurultayı" adı altında organlar oluşturularak projenin gerçekleştirilmesine başlanmıştır. Daha sonraki süreçlerde proje, konjonktürel gelişmeler nedeniyle tamamlanamamıştır. Bu proje ülkemiz kırsal kalkınmasında önemli bir deneyim olarak yerini almıştır.

b. Tarım Kentleri

Tarım kentleri, köy kent benzeri uygulamalar olup, 1970-1980 arasında uygulanmıştır. 8-10 birimin bir araya getirilerek köylerin özeğindeki köyün tarım kenti yapılması öngörülmüştür. Köylerin bu merkez köye ve merkez köyün de düzenli yol bağlantısı ile bağlanması şekliyle planlanmıştır. Tarım kentlerinde tarım araçlarıyla ilgili atölyelerin açılması ve tarıma dayalı orta büyüklükte sanayi kuruluşların kurulması ve geliştirilmesi öngörülmüş ancak proje uygulama alanı bulamamıştır.

c. Merkez Köy Çalışmaları

Kırsal alanda görülen yerleşim dağınıklılığının kırsal alana götürülen sosyal ve ekonomik altyapı hizmetlerinin maliyetinin yüksek olmasından ve bu hizmetlerin tüm gruplara yaygınlaştırılamamasından hareketle 3'ncü BYKP'nda merkez köylerin oluşturulması öngörülmüştür.

Bunun ile, 1974 yılında ülke genelinde tamamlanan merkez köylerin belirlenmesi çalışmaları uygulamaya aktarılamadan 1977 yılı hükümet programında "köy-kentler" uygulaması bunun yerini alarak kırsal kalkınma politikası olarak belirlenmiştir.

Kırsal alan için bir kalkınma yöntemi olarak önerilen "köykent"ler çeşitli boyutlarda düşünülmüştür. Kalkınmanın köyden değil, köylüden başlayacağı sloganı ile yola çıkılmıştır. Köyde yalnız fiziki düzenlemeler ve altyapı yatırımları yapılması ile kalkınmanın sağlanamayacağı görüşünden hareket edilmiştir. Bir taraftan tarım sanayileşirken diğer taraftan kırsal alanın kentleşmesi, aynı zamanda köylünün alışılmış anlamda köylülükten kurtulması amaçlanmıştır. Bunun için de yalnız altyapı çalışmalarının yeterli olmayacağı, yeni bir toprak düzeniyle, tarımsal üretim, kredi ve satış kooperatiflerini de içine alan bir örgütlenmeyle tamamlanacak bir kalkınma sürecinin başlaması gereği üzerinde durulmuştur.

Köykent uygulaması için ülke genelinde Doğu Anadolu hayvancılık bölgesi (Van-Özalp) ve Güneydoğu Anadolu sulama bölgesi (Şanlıurfa) olmak üzere iki merkez pilot bölge seçilmiştir. Ancak hükümet değişikliklerinden dolayı köykent uygulaması 1979 yılı sonunda terkedilmiştir. Merkez köyler konusunda yapılan çalışmalar 1980'li yıllarda yeniden gündeme gelmiş ve yeni değerlendirmeler yapılarak 1983 yılında yayınlanan 83/7493 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile ülke genelindeki 4319 köy merkez köy olarak kabul edilmiştir. Kararda merkez köylerin kuruluş amacı olarak, kırsal alana yönelik hizmetlerin, icracı kuruluşlarca belirlenen öncelikli yerleşme merkezleri aracılığı ile çevre yerleşimlere zamanında ve eksiksiz olarak ulaştırılması ve götürülmesinde birliğin sağlanması hedeflenmiştir. Ülke genelinde merkez köyleri belirleme çalışmalarında merkez köylerde bulunması gereken hizmetler iki kademeli olarak düşünülmüştür. Birinci kademe hizmetler; su, elektrik, eğitim, sağlık, ulaşım-haberleşme ikinci kademe hizmetler ise; güvenlik, tarıma dayalı teknik yardım, küçük sanayi, imalathaneler, orta düzeyli eğitim hizmetleri, yetişkinlere yaygın eğitim faaliyetleri, tapu-kadastro, nüfus, kooperatifler, banka şubeleri, soğuk hava deposu, ticarethaneler, spor ve eğlence tesisleri gibi hizmetlerdir.

1983-1990 yılları arasında merkez köylerdeki gelişmelere bakıldığında, özellikle ikinci kademe olarak kabul edilen hizmetlerde anlamlı gelişmeler olmuş ve merkez köylerin %16'sında belediye teşkilatı kurulmuştur. Bu süreçte ülke genelinde kırsal kesime götürülen hizmetlerin merkez köylere dağılımında önemli gelişmeler olmuştur. Buna göre; yatılı bölge okulu sayısında % 26.4l, ortaokul sayısında % 16.25, lise sayısında % 31.81, pratik kız sanat okulu sayısında % 38.88, sağlık evi sayısında % 22.35, köy grup teknisyenliği sayısında %39.19, köy konağı sayısında % 21.5, yem fabrikası sayısında % 61.90 (34 adet), süt fabrikası sayısında % 28.57 (81 adet), sulama kooperatifi sayısında % 22.85 (301 adet), kalkınma kooperatifi sayısında % l.07, köy içi yol uzunluğunda % 20.43, ilçe bağlantılı yol uzunluğunda % 10.60, içme suyu şebekesi sayısında % 26.10 ve elektrikli köy sayısında ise %11.44 oranında artış olmuştur.

d. Çok Yönlü Kırsal Alan Planlaması

1965-1975 yılları arasında İzmir, Manisa, Diyarbakır, Uşak, Urfa ve Malatya illerinde uygulanan bu yöntem, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından ülkemizde tanıtılmıştır. Hollanda, İtalya ve İsrail'de benzer uygulamalar dikkate alınarak yapılan uygulamalarda köyün yeterli bir birim durumuna getirilerek köy-kent ayrımının azaltılması amaçlanmıştır. Kırsal alanı bir bütün olarak ele alan uygulamada, kalkınmayı etkileyen tüm etmenler birlikte ele alınması ve tarımsal gelişmenin sağlanması amaçlanmıştır.

Ulusal düzeyde bir kırsal kalkınma planı ile işletmeler düzeyindeki planlar ve bunlar arasında bağ kurma işlevini yüklenmesi gereken bölge planları, çok yönlü kırsal alan planlamasının temel plan kademelerini oluşturmaktadır. Planların konusu ekonomik, toplumsal ve fizikseldir.

Yöntem, aynı tip köy planları ve köy kümeleri planlarıdır. Hazırlanan 150 plan, halkın katılımının azlığı, finansman yetersizlikler, ülke şartlara uymaması, yerel ihtiyaca cevap vermemesi ve yanlış öncelikler nedeniyle uygulanamamıştır.

e. Örnek Köyler (Pilot Köy Yöntemi)

1963-1965 yılları arasında, örnek köy yönetimi adı ile uygulanan bu kalkınma faaliyeti;

- Köye götürülen hizmetlerde eşgüdüm sağlamak,
- Hizmetlerden çevrede bulunan köylerin yararlanmalarını sağlamak,
- Köy sorunları ile ilgili aktörlerin ilişki ve iletişimini sağlamak,
- Köy gelişme modeli oluşturmak amacıyla İstanbul ve Ankara illerinde uygulanmıştır.

Örnek köy yaklaşımı bir taraftan çevre köylerin uygulamadan etkilenmesini öngörürken diğer taraftan merkezde hazırlanması, köylerde yapısal değişiklikleri gerçekleştirmek yerine hizmet yatırımları ile yerleşmenin fiziki görünümünü değiştirmeyi ön plana alması nedeniyle uzun süre uygulanamamıştır.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Kırsal Kalkınma Yaklaşımı

Ülkemizde sosyal ve ekonomik yönden kalkınmanın planlanması ve uygulamaya aktarılmasında Beş Yıllık Kalkınma Planları yol gösterici olması açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle, raporda halen içinde bulunulan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (BYKP) yer alan kırsal kalkınma ile ilgili temel vurgulara, hedeflere özetle yer verilmiştir. Bunlar;

a. Uzun Vadeli Gelişmenin Temel Amaçları ve Stratejileri (2001-2023)

Planın bu bölümünde kırsal alan ve kırsal kalkınma ile ortaya konulan amaçlar şunlardır; ulusal gelirin adil paylaşımı, toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesi, eğitim-sağlık düzeyinin iyileştirilmesi, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyum koşulları hızla yerine getirmesi, nüfus artış hızının kontrol altına alınması, yoksulluk sorununa daha fazla ağırlık verilmesi.

b. Bölgesel Gelişme Hedef ve Politikaları

Bölgelerarası dengesizliklerin en aza indirilmesi, geri kalmış yörelerde yaşayan nüfusun refah düzeyinin yükseltilmesi, gelir dağılımı dengesizliklerinin en aza indirilmesi, ulusal kaynakların herkesin faydalanacağı biçimde değerlendirilmesi, AB bölgesel politikalarına uyum çalışmalarına hız verilmesi, bölge planlamasına ağırlık verilmesi, bölgesel gelişme çalışmalarına ağırlık verilmesi ve bölgesel gelişme politikalarının uygulanmasında;sürdürülebilirlik, bölgelerarası bütünleşme, sosyal ve ekonomik dengelerin sağlanması, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, fırsat eşitliği, kültürel gelişme ve katılımcılık ilkeleri esas alınması.

c. Kırsal Kalkınma; Amaç, İlkeler ve Politikalar

Sürdürülebilir kalkınma ilkesi çerçevesinde yerel potansiyellerin harekete geçirilerek gelir ve istihdamın arttırılması, insan gücü kaynaklarının geliştirilmesi, kırsal nüfusun gelirini artırıcı faaliyetlerin desteklenmesi, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, örgütlenme ve katılımcılığın sağlanması, sivil toplum örgütlerinin kalkınma sürecine katılımlarını artırıcı düzenlemelerin yapılması, tarıma dayalı sanayinin geliştirilmesi, tarımsal projelerin yürütülmesine önem verilmesi,kırsal alanda yaşayan nüfusun gelirini artırmak ve işsizliği azaltmak için yöresel potansiyeli bulunan; turizm, el sanatları, hayvancılık, dokumacılık gibi alanlarda girişimcilerin desteklenmesi.

2.3. Kırsal Kalkınmada Ortaya Çıkan Yeni Yönelimler

2.3.1. Dünyada Kırsal Kalkınma Alanında Ortaya Çıkan Yeni Yönelimler Yaklaşımlar

Başlangıç tarihi 19ncu yüzyılın başlarına dayanan "kırsal kalkınma yaklaşımları", zaman içinde teknolojik ve sosyo-ekonomik faktörler ile ortaya çıkan değişikliklerin etkisi ile farklılaşmıştır. 1960'larda "modernizasyon", yetmişlerde "devlet müdahaleleri", seksenlerde "serbest pazar" ve doksanlarda "katılım ve yetkilendirme" ile karakterize edilebilecek bu farklılaşma sırasında öne çıkan popüler fikirler ve terminolojiler de dikkat çekici olmuştur. Örneğin, 1980'lerde duyulmaya başlanan gıda güvenliği ve açlık analizlerinden, 1990'larda "sürdürülebilir geçim" kavramı türemiştir. Bazen de kullanılan terminolojide, zaman içinde değişiklikler olduğu gözlenmektedir. Örneğin, 1980'lerde yoksulluğun hafifletilmesi, 1990'larda yoksulluğun azaltılması şeklinde kullanılırken, 2000'lere gelindiğinde yerini yoksulluğun ortadan kaldırılmasına bırakmıştır.

Katılımcı kırsal stratejik planlama; 1980'ler ve 1990'lardan itibaren kırsal kalkınmada dışardan etkilenen teknolojiler ve ulusal politikalarla kendini gösteren, "tavandan tabana" ve "masa başı" yaklaşımlarından "tabandan tavana" ve "süreç" yaklaşımına dönüşmüştür. Bu yaklaşım, kırsal toplumun kırsal kalkınma sürecine kendi öncelikleri doğrultusunda katılmaları ile ortaya çıkan değişimin bir yansımasıdır. Bu dönemde ortaya çıkan önemli bazı gelişmeler şunlardır:

- Tarımsal üretim sistemleri araştırmalarının ve özellikle Asya'da tek ürün (çeltik ve buğday) sistemlerinde Yeşil Devrim ile kendini karakterize eden büyüme tartışmalarının ortaya çıkışı,
- Teknoloji konusundaki gelişme ile bilgilerin üretim ve ulaşılabilirliğinin artması ve böylece yoksulların karşılaştıkları sorunların çözümüne kendilerinin katkı verebilecek hale gelmesi,
- Kaynağını, 1980'lerdeki "hızlı kırsal değerlendirme yöntemi"nden alan "katılımcı yöntemlerin" yaygınlaşması ve 1990'lardaki "katılımcı kırsal değerlendirme"ye doğru yönlenecek şekilde gelişmesi ile katılımcı öğrenme ve eylemlerin yaygınlaşması,
- Kırsal kalkınmayı vurgulayan kırsal politikalarda "insan odaklı" bir perspektifin ortaya çıkışı,
- Seksenlerde başlayan "yapısal düzenlemeler" ve "pazarın serbestleşmesi" ile devletlerin daha önceki dönemlerdeki geniş kapsamlı olarak tarım sektörünü yönlendirmekten vazgeçme eğiliminin ortaya çıkması,
- Devletlerin kırsal hizmetlerin dağıtımı etkinliğinde ortaya çıkan hayal kırıklığı ve bu alandaki destek kuruluşların başka ortaklıklar arayışına yönelmeleri,
- Kırsal kalkınmada faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının sayılarının ve göreceli olarak etkinliklerinin artması,
- Kadınların erkeklerden farklı alanlarda ve koşullarda çalıştıkları, dolayısıyla kırsal politikaların kadın ve erkek üzerinde farklı etkilere yol açtığının göz önüne alınması gereksinimi ile kırsal kalkınmada "cinsiyet" konularının dikkate alınmaya başlanması.

2000'li yıllarda kırsal yoksulluğun azaltılması ve dolayısıyla kırsal kalkınmaya katkı sağlanmasında, gelişmekte olan ülkeler ve destek kuruluşlarında "çok sektörlü yaklaşım" ön plana çıkmaktadır. Kalkınmaya ve dolayısıyla kırsal kalkınmaya yön veren ve bu alandaki mevcut terminolojinin de yaratıcıları olan uluslararası kuruluşların ve ülke gruplarının günümüzdeki politika ve uygulamalarında da "çok sektörlü" yaklaşım ön plana çıkmaktadır.

Küreselleşen dünyada kırsal kalkınma politikaları da değişim göstererek ortak payda olan kırsal toplumun refahı için tarım merkezli çok fonksiyonel ve entegre yaklaşıma sahip politikalara dönüşmektedirler. AB ve ABD gibi uluslararası anlaşmalara ve dünya ticaretine yön veren gelişmiş ülkeler ticarette serbestleşme yaklaşımı çerçevesinde zaman içerisinde doğrudan destekledikleri tarım sektörünü şimdi "kırsal toplum", "kırsal alan" ve "kırsal kalkınma" kalıpları içerisinde dolaylı olarak desteklemeye devam etmektedirler.

2.3.2. Dünya Bankası (DB) Kırsal Kalkınma Yaklaşımlarında Yeni Strateji

DB, 2003 yılı içinde kırsal kalkınma stratejilerinde bir değişiklik yapmak üzere bir dizi çalışmalar gerçekleştirmiştir. DB'nın bu şekilde bir yeni strateji arayışına girmesinin en büyük nedeni, mevcut durumdaki olumsuz verilerden kaynaklanan karamsar tablo ve endişe verici gerçeklerdir. Her şeyden önce, dünyada yoksul olarak değerlendirilen nüfusun %75'i kırsal alanlarda yaşamakta, gıda üretiminin artmış olmasına karşın açlık sıkıntısı çekenlerin sayısı yükselmekte, küreselleşmenin ortaya çıkardığı sorunlar artmakta, doğal kaynakların tahribi hızlanarak devam etmektedir. Ayrıca, bu arada ortaya çıkan teknolojik yenilik ve gelişmeler, çevre duyarlılığı, katılım, iyi yönetişim, mikro-kredi gibi olumlu gelişmeler de mevcut stratejilerde güncellemeleri ve yenilikleri zorunlu kılmıştır.

Dünyada gelişen olaylar karşısında, ülkelerin ulusal ve uluslararası politika ve uygulamalarında değişiklikler olmuştur. Bunların yansıması olarak, yerinden yönetim, yönetişimin geliştirilmesi, özelleştirme ve özel sektörün rolünün artması, sivil toplumun rolünün güçlenmesi ve kurumsal çatışmalarda artışlar ortaya çıkmıştır. Tüm bunları veri olarak alan DB, kendi uygulamalarına yönelik olarak, **"Yeni Kırsal Kalkınma Stratejisi"** belirlemiştir. Bu stratejinin misyonu olarak **"yoksulluğun azaltılması"** hedeflenmiştir. Bu misyonu gerçekleştirmek için **vizyon** ise,

- Kırsal alanda yaşayanların da en az kentsel alanlarda yaşayanlar düzeyinde bir yaşam standardı ve kalitesine sahip olduğu,
- Kırsal toplumların, yoksullar da dahil olmak üzere tüm yaşayanlarına eşit ekonomik fırsatların sunulduğu,
- Kırsal alanların yaşamak ve çalışmak için sürdürülebilir ve çekici olduğu,
- Kırsal alanların mevcut ekonomik, sosyal, kültürel, çevresel ve teknolojik değişikliklere adapte olabildiği ve
- Her türlü nedenden kaynaklanan zayıflıkların azaldığı bir "DÜNYA" dır.

DB'nın bugün geldiği noktada, geçmişteki öğrenimleri ve ileride göz önünde tutulması zorunlu görülen konular da aşağıda belirtilmiştir:

Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma

- Çok disiplinli ve çoğulcu yaklaşımlar gerektirmektedir.
- Sektöre özel bir yaklaşım gerektirmektedir.
- Kırsal altyapıya öncelik verilmelidir.
- Kırsal kalkınma sorunlarına ait çözümler, toplum katılımını temel almalıdır.

Kırsal kalkınma konusunda dünyadaki gelişmeler Türkiye'yi de etkilemektedir. Gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye de, diğer konularda olduğu gibi kırsal kalkınma alanında da belir-

leyici olan uluslararası kuruluşların ve ülke gruplarının politika ve uygulamalarından payına düşeni almaktadır. Elbette ki Türkiye'nin bulunduğu bölgede ve dünyada olan gelişmeleri izlemesi ve bunlardan kendi çıkarları ve öncelikleri çerçevesinde yararlanması son derece doğal ve olumludur. Ancak bunlar gerçekleştirilirken önceliğin ülke gerçekleri ve gereksinimleri olduğu göz ardı edilmemelidir.

Kırsal kalkınma konusunda Türkiye'de gerçekleştirilmekte olan uygulamaları, etkilemenin ötesinde belirleyen iki büyük yapı; DB ve AB'dir ve bunların etkisi verdikleri kredi ve hibelerle gerçekleştirilen projeler aracılığıyla uygulamaya yansımaktadır.

DB destek ve yönlendirmeleriyle, Türkiye'de kırsal kalkınma alanında uygulanmakta olan projeler arasında Doğrudan Gelir Desteği (DGD), Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) yer almaktadır. Bunların yanı sıra tamamlanmış olan Doğu Anadolu Su Havzaları Rehabilitasyon Projesinin devamı niteliğinde Anadolu Su Havzaları Rehabilitasyon Projesi de yer almaktadır. Sayılan bu projelerden DGD ve SRAP'sini sosyal amaçlı projeler olarak tanımlayabiliriz. Bu projeler mevcut uygulamalarıyla kırsal kalkınmayı sağlayıcı bütüncül politikalara ve tüm bileşenlere yer veren uygulamalardan uzak olup, daha çok toprak sahiplerine ve bireysel/grup girişimlerine kaynak sağlayan birer mekanizma olarak kırsal kalkınmaya sınırlı katkılarda bulunabilmektedir.

2.3.3. Birleşmiş Milletler Milenyum Kalkınma Hedefleri

Eylül 2000'de gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler (BM) Milenyum Zirvesi'nde tüm üye ülkeler tarafından imzalanan Milenyum Bildirgesi iyi yönetişim ve demokrasi, insan hakları, silahlı çatışmaların önlenmesi ve barışın yapılandırılması gibi konularda küresel bir uzlaşmayı yansıtmaktadır. Ülkeler; yoksulluk, açlık, hastalıklar, okuma yazma bilmeyenler, çevresel bozulma ve kadınlara karşı ayrımcılık gibi evrensel konulara çözüm getirmek amacıyla bir takvime bağlanan ve ölçülebilir olan **"Milenyum Kalkınma Hedefleri"**ni belirlemişlerdir. Bunlar,

- Mutlak yoksulluk sınırı altında yaşayan insan sayısının yarı yarıya azaltılması,
- Kız ve erkek herkesin temel eğitim almasının sağlanması,
- Kadınların durumunun güçlendirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesi,
- Beş yaş altı çocuk ölümlerinin 2/3 oranında azaltılması,
- Anne sağlığının geliştirilmesi, gebelik ve doğum sırasındaki anne ölüm oranlarının 3/4 oranında azaltılması,
- Salgın hastalıkların yayılmasının durdurulması,
- Çevresel kaynakların kaybının önüne geçilmesi,
- Kalkınma için küresel ortaklıklar kurulması,

Ülkeler, bu hedeflerine bağlılıklarını ve taahhütlerini 2002 Ağustos ayında Johannesburg'da düzenlenen, Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nde de tekrarlamışlardır. BM, bu hedeflere ulaşma konusunda gelişmekte olan ülkelerde 4 konuda teknik ve mali destek sağlamaktadır. Bunlar; uygulama, izleme, araştırma ve savunuculuktur. Bunları yaparken de ülkelerin ulusal programları çerçevesinde BM kuruluşlarını, DB'nı ve Uluslararası Para Fonu'nu bir araya getirmektedir.

2.3.4. Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (2003) ve SESTAB

SESTAB[1] (su, enerji, sağlık, tarım, biyo çeşitlilik) girişimi, 2003 yılı Ağustos ayında Johannesburg'da düzenlenen Dünya Sürdürülebilir Kalkınma zirvesi öncesinde başlayan hazırlık toplantıları ve zirve sırasında tartışılan konuları içermektedir. Bu beş bileşenin entegrasyonu ile sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması dolayısıyla fakirliğin azaltılması, insanların hayat standartlarının yükseltilmesi, çevre ile dost teknolojiler ile tarımsal verimliliğin artırılması amaçlanmaktadır. Ayrıca BM Milenyum Kalkınma Hedefleri'nin gerçekleştirilmesi de SESTAB'ın hem gerekçelerinden biri hem de sonuçları arasında yer almaktadır.

Konuyla ilgili olarak, yukarıda belirtilen 5 bileşene ait beş ayrı rapor yazılmıştır. Bileşenlerin, sürdürülebilir kalkınma açısından yeri ve önemi, genel istatistikler, çarpıcı veriler ve tahminler, diğer SESTAB bileşenleri ile ilişkileri ve BM Milenyum Hedefleri ile uyumlarının irdelendiği raporların amacı, oldukça kapsamlı uluslararası bir yaklaşım olan beş anahtar bileşeninin bütünlüğü içinde eylemlere odaklanarak, hizmet ve etkinliklerini artırarak sürdürülebilir kalkınmayı sağlamaktır.

SESTAB, esas itibariyle kalkınmanın belirtilen 5 ana bileşenin birbirleriyle etkileşim içinde olduğu gerçeğinin kabulü ve uygulamalara yansıtılması ile kalkınma hedeflerine ulaşılabileceğini öngörmektedir. Bileşenlerin ikili ilişkileri ve etkileşimlerinin yanı sıra hepsinin bir bütünlük içinde ele alınmasını gerektiren ortak konuları da bulunmaktadır. Bunlar:

- SESTAB'ın Milenyum Kalkınma Hedefleri ve Johannesburg'da belirlenen yeni hedeflere ulaşmadaki önemi,
- SESTAB bileşenlerinin insan odaklı yaklaşımları ile "yoksulluğu" önlemedeki önemi,
- SESTAB sektörleri arasında güçlü koordinasyon ve sektörler arası yaklaşımının gereği,
- Cinsiyet yaklaşımının önemi ve kadının statüsünün güçlendirilmesinde ve zayıflatılmasında her bileşenin rolü,
- Yoksulların gereksinimleri açısından bilgi, bilim ve araştırmanın önemi,
- Sivil toplum ve özellikle gençliğin başlıca paydaşlar olarak karar verme ve politikalardaki önemi,
- Özel sektörün rolü- ortak sorumluluk

Görüldüğü gibi, günümüzde kalkınma bir bütün olarak ve çok sektörlü yaklaşımlarla ele alınmaktadır. Yakın gelecekteki kalkınma ve kırsal kalkınma uygulamalarında da bu eğilimin daha çok tartışmalara konu olacağı ve gündemde olmayı sürdüreceği tahmin edilmektedir.

2.3.5. AB Kırsal Kalkınma Yaklaşımları ve Türkiye

AB kırsal kalkınma politikası iki temel politika sonucunda ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri Roma Antlaşması, diğeri ise 1970'lerin ortalarında Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu ile oluşturulan AB'nin Bölgesel Politikasıdır. Bu iki temel politika, kırsal alanları belirli bir ekonomik düzeye getirmek için stratejiler içermektedir.

AB'nde "yeni kırsal kalkınma politikası" Ortak Tarım Politikasının (OTP) önemli bir bileşeni olarak düşünülmektedir. Avrupa tarımının şu an karşı karşıya bulunduğu yeni gerçekler ve tehditler; dünya pazarlarının küreselleşmesi, Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) yaptırımları,

1 Sözkonusu bileşenlerin İngilizce kısaltılmış adı olan WEHAB (water, energy, health, agriculture, biodiversity), SESTAB olarak Türkçeleştirilmiştir.

tüketici endeksli kalite gereksinimleri ve Birliğin genişlemesidir(Anonim 2000). DTÖ Tarım anlaşması ile ülkelerin tarımsal üretimi ve tarımsal ürünler ticaretini doğrudan desteklemeleri sınırlandırılırken yeşil kutu içinde yer alan kırsal kalkınmaya yönelik desteklemelere bir sınırlama getirilmemektedirler. Böylece dünya ülkeleri kırsal kalkınma ve tarımın çok fonksiyonluluğu adı altında bu sınırlamalara karşın tarımı dolaylı olarak desteklemeye devam etmektedir. Avrupa ülkelerinde kırsal kalkınmaya yönelmenin artmasında bunun da etkisi olmaktadır. Bu değişimler sadece tarımı değil kırsal alanlardaki yerel ekonomileri de etkileyecektir. Bu yüzden tarım sektörünün geleceği kırsal alanlardaki dengeli bir gelişme ile doğrudan ilgilidir. **Bunun yanında AB kırsal kalkınma politikasını üç farklı endişe yönlendirmektedir.**

- Tarım sektörünü yeniden yapılandırma ihtiyacı,
- Bölgesel gelişme politikası ile birlikte ekonomik ve sosyal bütünleşmenin artırılması gereği,
- OTP'ye çevresel hassasiyetleri dahil etme fikri.

Bu endişeler çerçevesinde oluşturulan kırsal kalkınma politikasının ilkeleri şunlardır:

- Tarımın çok fonksiyonluluğu,
- Kırsal ekonomilere çok sektörlü ve entegre yaklaşım geliştirilmesi: Yeni gelir kaynakları yaratılması, istihdam sağlanması ve kırsal mirasın korunması,
- Kırsal kalkınmaya yönlendirilen yardımlarda esneklik: Yerinden yönetim, yerinden yönetim ve bölgesel, yerel yetkililerle danışma ve ortaklık,
- Şeffaflık: Programların hazırlanmasında ve yönetilmesinde şeffaflık, mevzuata kolay ulaşım ve basitlik.

AB'de kırsal kalkınma politikaları ile şu amaçlara ulaşılmak istenmektedir:

- Tarım ve orman sektörünün güçlendirilmesi,
- Kırsal alanların rekabet gücünün artırılması,
- Çevrenin ve kırsal mirasın korunması.

AB kırsal kalkınma politikasının temel mevzuatı Gündem 2000 doğrultusunda çıkarılan 1257/99 sayılı Konsey Tüzüğüdür. Bu tüzükte AB'nin kırsal kalkınmayı desteklemek için ne tür programlara yapısal fonlardan kaynak aktaracağı ele alınmaktadır.

Kırsal kalkınma programlarının finansmanı üç fondan gerçekleştirilmektedir. Bunlar; Avrupa Kırsal Kalkınma Fonu (ERDF), Avrupa Yapısal Fonu (ESF) ve Avrupa Tarımsal Garanti ve Yön Verme Fonu (EAGGF)'dur.

AB'nde kırsal kalkınma önlemlerinin uygulanmasında aşağıdaki yöntem kullanılmaktadır

- **Programlama:** Kırsal alanın güçlü ve zayıf yanlarını, fırsatları ve tehlikeleri analiz eden ve sonuçta ölçülebilir hedeflere sahip bir stratejiyi öngören çok yıllık programlar hazırlanması.
- **Ortaklık:** Üye devletin Komisyona gönderdiği program üye devlet veya bölgelerle yakın işbirliği ile çalışılır, yasal yükümlülükleri karşılamak açısından program kamu yetkilileri ve AB tarafından ortaklaşa finanse edilir ve program söz konusu kırsal alandaki ilgili tarafları bir araya getiren bir ortaklıkla geliştirilir ve yönetilir.

- **Yerinden yönetim:** Programın mali ve idari yönetimi yetkili ulusal ve bölgesel otoriteye bırakılmıştır.
- **İzleme ve değerlendirme:** Programlar özel bir komite tarafından yakından takip edilir ve program önceden, uygulama sürecinde ve tamamlanmasından sonra değerlendirmeye tabi tutulur.

Söz konusu önlemlerin uygulanmasında her ülkenin öncelikleri farklı farklıdır. Örnek olarak, Hollanda, Almanya ve İngiltere bu önlemler yolu ile elde ettikleri kaynakları kırsal altyapıyı ve köyleri yenilemek üzere kullanırken, İspanya, İtalya ve Fransa gibi ülkelerde ekonomik faaliyet çeşitlendirilmesi ve KOBİ'lere destek etkilidir.

- **AB'nde Kırsal Kalkınma Uygulamalarına Yönelik Olarak Türkiye'nin Dikkate Alması Gereken Konular**

AB bağlamında 2003 yılı Katılım Ortaklığı Belgesinde kısa vadede AB kırsal kalkınma politikasına giriş için bir strateji hazırlanması; orta vadede ise AB kırsal kalkınma politikasının uygulanması için gereken idari yapıların oluşturulması öngörülmüştür Konuyla ilgili olarak bugün gelinen noktada bir "Taslak Kırsal Kalkınma Strateji Dokümanı" hazırlanmış olup, son halinin verilmesi için gerekli çalışmalara devam edilmektedir. AB yetkilileri ile çeşitli platformlarda yapılan görüşmelerden anlaşıldığı üzere Türkiye bu konuda oldukça önemli bir yol almış olup, bu aşamada en önemli eksiği uygulamaları gerçekleştirecek kurumsal yapının henüz oluşmamış olmasıdır. Dolayısıyla ilgili kurumların uyumlu çalışmaları ile hızla bu konunun neticelendirilmesinde fayda görülmektedir.

Öte yandan, AB'nin çeşitli bütçe kalemlerinden Türkiye'ye gelen destekler, 2001 yılının sonundan bu yana, Birliğe aday diğer ülkeler için olduğu gibi tek bir bütçe kaleminde toplanmıştır. Türkiye için ayrılan bu yardım bütçesine "katılım öncesi yardım" denilmektedir. Mali yardım, tamamen katılım stratejisinin desteklenmesine yönelik olup, Türkiye'ye yönelik Katılım Stratejisinin güçlendirilmesinin bir parçası olarak, 2004-2006 dönemi için Türkiye'ye yönelik mali yardım büyük ölçüde artırılmıştır. Katılım öncesi mali yardımın 2004'te 250 milyon, 2005'te 300 milyon ve 2006'da da 500 milyon Euro olması planlanmıştır. Bunlar, hibe şeklinde yardımlar olup, Ulusal Program önceliklerine uygun olarak hazırlanan projeler aracılığıyla dağıtılmaktadır.

Bu kapsamda kırsal kalkınma alanında verilen destekler, Tarım ve Balıkçılık ile Bölgesel Politika başlıkları altında uygulanan projelere yöneliktir. Söz konusu projelerin uygulayıcı kuruluşları ise öncelikle Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, DPT ve GAP Bölge Kalkınma İdaresi'dir.

Türkiye açısından kırsal kalkınmada en önemli konulardan biri AB kırsal kalkınma politikalarına uyum hazırlıklarıdır. Bundan hareketle, yukarıda da anlatılmaya çalışılan AB kırsal kalkınma politikalarına uyum sağlanabilmesi için kısa vadede gerekli olan düzenlemeler şu biçimde özetlenebilir;

a. AB Kırsal Kalkınma ve SAPARD Programları

AB üyesi ülkeler FEOGA Fonundan yararlanmak üzere 7 yıllık Kırsal Kalkınma Programı hazırlamaktadırlar. Bu programda AB mevzuatı çerçevesinde hangi kırsal kalkınma tedbirine öncelik verileceği tespit edilmektedir. Örneğin Avusturya'da organik tarım veya çevreye uyumlu tarım fonlardan en çok yararlandırılan faaliyet olmaktadır. Benzer şekilde AB aday ülkeler için bir SAPARD Fonu tahsis etmiş ve bu ülkelerden 7 yıllık SAPARD programı hazırlamaları istenmiştir. Türkiye için de üyelikle birlikte 7 yıllık bir program hazırlanması gerekecektir.

b. SAPARD Fonu

AB'ye aday Doğu Avrupa Ülkeleri için tahsis edilen SAPARD Fonu 2006 yılına kadar geçerlidir. Toplam fon miktarı yıllık 2000 rakamları ile 540 Milyon Eurodur. 10 ülke üye olmuş ve 2 ülke de üyelik sürecini yaşamaktadır. Bu tarihten itibaren yapılacak bir tüzük değişikliği ile Türkiye bu fon kapsamına alınabilecektir. Öyle olması durumunda, 2004-2006 yılları arası dönemde Türkiye, Romanya ve Bulgaristan ile birlikte bu fondan yararlanabilecektir.

c. SAPARD veya Kırsal Kalkınma Ajansı

Aday ülkelerde kırsal kalkınma fonunun kullanımı SAPARD Ajansı yoluyla sağlanmaktadır. Ortaya yeterli bir fon çıktıktan ve bu fonun kullanımı ile ilgili 7 yıllık programlama yapıldıktan sonra bu fonu kullanacak kurumun teşkil edilmesi gündeme gelecektir. Bu kurum fon kapsamında kaynak aktarılacak projelerin değerlendirilmesi işlemini yapmaktadır. Üyelikle birlikte diğer tüm tarımsal destekleme mekanizmaları için kullanılabilecektir. Diğer aday ülkeler için de bu öngörülmektedir. Bu kapsamda üyelikle birlikte "Paying Agency" (ödeme ajansı) adı verilen bir kuruluş hüviyeti kazanabilecektir. Böyle bir ajansın kurulması için "twining" denen eşleştirme çalışmasından faydalanılabilir. Nitekim, AB bu çalışmayı Macaristan, Polonya ve Çek Cumhuriyeti ile yapmıştır. Twining çalışmasının zaman ve maddi kayıpları engelleyeceği düşünülmektedir.

d. 2006 Sonrası AB Mali Yardımı

AB Bütçe Programlamasını 2006 yılına kadar yapmıştır. Yani 2006'dan sonrası için aday ülkelere aktaracağı kaynağı yeniden belirleyecektir. Şu an için bu dönemde sağlanacak kaynak ile ilgili bir kısıt yoktur. Türkiye'nin adaylığı 2006 sonrasında da devam edecek olursa, gerek SAPARD'ın yürürlülük süresini uzatma yoluyla gerek Türkiye için ayrı bir düzenleme yapma yoluyla Türkiye'ye kırsal kalkınma kapsamında aktarılacak kaynak artırılabilecektir.

e. İzleme Komitesinin Oluşturulması

AB Komisyonu Türkiye temsilciliği tarafından hazırlanan "Müktesebatın Üstlenilmesinde Gerekli Ana İdari Yapılar" adlı metne göre kırsal kalkınma alanında AB Müktesebatı tarafından açıkça belirtilen sadece bir idari yapı bulunmaktadır. Buna göre, her üye devlet, kırsal kalkınma programlarının uygulanmasındaki etkinliği ve yeterliliği değerlendirmek için İzleme Komiteleri kurmak zorundadır. Türkiye'nin de böyle bir yapılanmaya gitmesi gerekmektedir.

f. Kırsal Kalkınma Fonunun Kullanılmasına ve Proje Hazırlanması Yöntemine Yatkınlık Kazanılması

AB'de projeler bizzat kullanıcılar tarafından hazırlanmaktadır. Kamu kuruluşlarının buradaki rolü düzenleyici yönde olmaktadır. Türkiye'de yaygın uygulaması olmayan bu tür proje yönetimi için yatkınlık kazanılması gerekmektedir. Bunun sağlanması için Türkiye, mevcut AB Mali kaynakları çerçevesinde pilot kırsal kalkınma projeleri hazırlamalıdır. Bu projeler kamu kuruluşları tarafından hazırlanmayacaktır. Ziraat Odaları, Tarım Kredi Kooperatifleri, Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri, Köye Hizmet Götürme Birlikleri, TARGEV, TEMA, SÜRKAL ve TKV gibi kuruluşlar ve özel sektör yanında diğer sivil toplum kuruluşlarınca da projeler hazırlanabilir.

g. Dezavantajlı Bölgelerin Belirlenmesi

AB kırsal kalkınma tedbirlerinden bir tanesi de dezavantajlı bölgeler yardım tedbiridir. Üye ülkeler dezavantajlı alanların tespitini yapıp Komisyona bildirmek durumundadır. Dezavantajlı bölgelerin toplam alanı ülke yüzölçümünün %10'unu aşmaması gerekir. Dezavantajlı alanlar ile ilgili kriterler mevzuatlarda belirlenmiştir. Üyelikle birlikte bu yardım tedbirinden istifade edilebilmesi için Türkiye'nin de coğrafi özelliklerinin de göz önünde bulundurarak dezavantajlı alanlarını tespit etmesi gerekmektedir.

h. Mesleki Eğitim

Türkiye'de Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü Yayım Dairesi ve Tarım Bakanlığının il ve ilçe teşkilatları aracılığı ile çiftçilere tarımsal üretim metotları, ilaçlama teknikleri vs. yoluyla çiftçiler eğitim verilmektedir. Bunların dışında Üniversiteler, yine tarım bakanlığına bağlı araştırma enstitüleri ve ziraat odaları çiftçilerin eğitilmesi işlerinde görevler üstlenmektedir. AB kırsal kalkınma tedbirlerinden biri olan mesleki eğitimin amacı; özel kuruluşlar aracılığı ile üreticilerin çiftliklerini daha iyi idare etmeleri, yeni ürün geliştirmeleri ve marka yaratmaları gibi konularda mesleki eğitim almalarını teşvik etmektir. Aday ülkelerin bu tedbire öncelik verdikleri görülmektedir. Ülkemizde de şu aşamada AB tarafından finanse edilmek suretiyle çeşitli vakıflar, ziraat odaları vs. aracılığı ile hazırlanacak projeler yoluyla mesleki eğitim tedbiri işletilmelidir.

ı. Kırsal Altyapı

Aday ülkelerin kırsal kalkınma programları incelendiğinde kırsal altyapı ya yönlendirilecek projelere ağırlık verdikleri görülmektedir. Ülkeden ülkeye değişmekle birlikte toplam SAPARD bütçesinin yaklaşık dörtte biri bu kalem için kullanılmaktadır. Ülkemizde kırsal alanlardaki yol, su ve elektrik gibi alt yapı hizmetleri Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Karayolları Genel Müdürlüğü, TEDAŞ ve İl Özel İdareleri gibi kuruluşlar tarafından mevcut bütçe imkanları çerçevesinde yürütülmektedir. Ülkemiz kırsal alanlarının alt yapılarının geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Bu alanlardaki yatırımlar büyük maddi kaynakları gerektirdiğinden, ilerde, AB Fonlarının küçük çapta projeler için mevcut Türkiye kamu düzeni çerçevesinde İl Özel İdareleri aracılığı ile kullanılması konusu gündeme gelebilir.

i. LEADER Girişimi

Temsil ettikleri yerel kırsal alanlar için, kamu-özel işbirliği ile ve ortak sorumluluk anlayışıyla oluşturulan Yerel Eylem Grupları (Local Action Groups,LAG), kendi kırsal alanları için hazırladıkları genel kalkınma stratejisine göre LEADER programını yürütürler. Bu program Topluluk ve üye ülkelerce ortaklaşa finanse edilmektedir. Türkiye'de, LEADER ile benzerlikler taşıyan, Ziraat Odaları tarafından yürütülen ve amacı çiftçilerin ortaklaşa ve birbirlerine yardımcı olarak işletmelerinin kalkınmasını sağlayacak danışmanlık modeli oluşturmak olan Önder Çiftçi Projesi bulunmaktadır. Ayrıca, AB Parlamentosunda INPARD adında LEADER benzeri bir fonun aday ülkelerde uygulanmak üzere kullanılması.

3. SORUNLAR

Türkiye'nin şimdiye değin uygulamaya ve gerçekleştirmeye çalıştığı kırsal alana yönelik kalkınma uğraşılarından elde edilen **başlıca deneyimler sonucunda çıkarılması** gereken dersler aynı zamanda kırsal alandaki **temel sorun alanlarını** oluşturmaktadır. Bunlar;

1. 1924 yılında kalkınmanın köylerden başlaması ilkesinden hareketle çıkarılan "Köy Kanunu" günün koşullarına ve gelişmelere göre güncelleştirilememiş, köylerin yeterli büt- çeye kavuşturulması için gerekli mali düzenlemeler yapılmamıştır.

2. Birçok girişimlere rağmen düzensiz ve bölgesel-yerel koşullara özgü optimal ölçeklerde toprak ve tarımsal girdi dağılımını gidermede en önemli araç olan "Tarım Reformu" tam olarak gerçekleştirilememiş, hedeflerine ulaşılamamıştır.

3. Toprak koruması ve verimli kullanımına yönelik planlama ve uygulamadaki eksiklikler giderilememiştir (toprak analizleri, yanlış tarım teknikleri vd.).

4. İşgücü fazlasının tarımdan çekilerek toprak üzerindeki nüfus baskısı azaltılamamıştır.

5. Tarımda verimliliğin arttırılması ve sermaye kullanımının rasyonelliği sağlanamamıştır.

6. Bölgelerarası ve kır ile kentsel kesim arasındaki gelişmişlik farkları azaltılamamış ve bundan kaynaklanan köyden-kente sağlıksız ve düzensiz göç durdurulamamıştır.

7. Kırsal alanda eğitim ve sağlık hizmetleri nitel açıdan geliştirilememiş ve bu konudaki sorunlar giderilememiştir.

8. Tarımdaki fazla ve atıl işgücünü kullanabilecek, değerlendirebilecek kırsal sanayi oluşturulamamıştır.

9. Tarım üreticisinin ekonomik ve sosyal örgütlenmesi sağlanamamış, çoğu kez bu yöndeki girişimler engellenmiş ve üreticinin en önemli ekonomik dayanışması olan kooperatifleşme bir türlü gerçekleştirilememiş, üretici tarımsal katma değerden sürekli en az pay alan kesim olmuştur.

10. Kırsal alandaki insan kaynaklarının geliştirilmesini sağlayacak eğitim sorunu sürekli gündemdedir. Bu sorunun çözümüne bulunduğu dönemde önemli katkı sağlayan ve dünyada örnek model olarak gösterilen "Köy Enstitüleri" uygulamaları ise, birçok başarısına rağmen politik kaygılar nedeniyle uygulamadan kaldırılmıştır.

11. Cumhuriyetin ilk yıllarında büyük bir heyecanla kurulan ve hem ülkenin gıda güvenliğini hem de üreticinin bir yerde ekonomik güvencesini sağlayan tarımsal KIT'ler özelleştirilmektedir. Böylece örgütsüz olan üretici piyasa koşullarına teslim olmakta ve tarımsal uğraşılardan vazgeçme yoluna gitmektedir. Bu politikaların yarattığı olumsuzluğunu gidermek için, alternatif politikalar üretilmek durumundadır.

12. Kırsal alana hizmet götüren kurumlar arasında eşgüdüm ve koordinasyonu sağlayıcı politikalar uygulanamamıştır.

13. Kırsal alandaki kadın ve çocuk işgücü sürekli istismar edilmiş, buna yönelik herhangi bir yasal düzenlemeye gidilememiş, toplumsal duyarlılık yaratılamamış ve sosyal güvenlik kırsal alanda tam olarak yaygınlaştırılamamıştır.

14. Kırsal halkın yerinde kalkındırılması gerçekleştirilememiş, bu amaçla uygulanan kırsal kalkınma projeleri, kırsal sanayi uygulamaları, köy-kentlerin oluşturulması vb. çalışmalarda hedeflenen başarıya ulaşamamıştır. Başta kırsal kalkınma projeleri olmak üzere bu çalışmalarda görülen bazı eksiklikler ise şunlardır:

- Kalkınma projelerinin kararı genellikle merkezi karar organlarının onayıyla alınmış, hedef kitle istekleri ise dikkate alınmamıştır.
- Beklentilerini ve gereksinimlerini projelerde göremeyen hedef kitle ile proje arasında kopukluk olmuş, bütünleşme sağlanamamıştır.
- Projelerde yer seçimi ve öncelikler daha çok siyasi tercihlerle belirlenmiştir. Bu durum sonuçta maddi ve manevi kayıplara yol açmakta ve yeni rahatsızlıklara neden olmuştur.
- Projelerin her aşamasındaki ağır bürokrasi başarıyı olumsuz yönde etkilemiştir.
- Projelerde sosyal faktörlere yeterince önem verilmemiştir. Sağlık, çocuk bakımı, çevre, beslenme, kadınların eğitimi gibi konular sınırlı kalmıştır.
- Kaynakların yerinde kullanılmaması, amaç dışına yönelinmesi, projede yer almayan bazı işlerin yapılmış gibi gösterilerek kaynak israfına yer verilmesi, projelere ek mali yükler getirmiştir.
- Projelerde sürdürülebilirlik sağlanamamış ve bütüncül yaklaşım sergilenememiştir.
- Uluslararası kaynaklara dayalı projelerde kaynaklar optimal değerlendirilememiştir.

15. Kırsal kalkınma konusunda çalışacak ve yerinde hizmet verebilecek kalifiye eleman-uzman yetiştirilmesinde sıkıntılar yaşanmış ve bu durum devam etmektedir.
16. Dünyada kırsal kalkınma konusundaki gelişmelere-yeni yaklaşımlara uyum sağlamada zorluklar yaşanmış ve bunlara özgü politikalar geliştirilememiştir.
17. Tarım-sanayi bütünleşmesi sağlanamamıştır. Bu nedenle, tarımsal katma değer yaratımı sınırlı kalmıştır.
18. Bölgesel özellikleri de dikkate alan ve kendini yenileyen yayım hizmetleri geliştirilememiştir.

4. ÇÖZÜM YOLLARI

Türkiye'nin yaşadığı deneyimlerin yanı sıra kırsal alanların karşı karşıya bulunduğu sorunların çözümünde, ulusal gereksinimlerden ve önceliklerden hareketle, daha sonra da hem AB'ye uyum hem de dünyada kırsal kalkınma alanında meydana gelen değişimlere ayak uydurabilmek ve ulaşmak istediği hedeflerine - yönelimlerine varabilmek için kırsal kalkınma politikalarında - uygulamalarında şu öneriler dikkate alınma durumundadır;

1. Kırsal kalkınma politikalarını oluştururken, ulusal öncelikleri ve gereksinimleri gözden kaçırmamak ve kırsal kalkınma politikalarını sektörel yaklaşımla değil entegre yaklaşımla değerlendirmek,
2. Kırsal kalkınma politikalarının oluşturulmasında AB kırsal kalkınma politikalarını da gözeten yapılanmaları ve uygulamaları dikkate almak,
3. Ulusal kırsal kalkınma planları ile uyumlu yerel koşullara uygun kırsal kalkınma projelerini hazırlayıp hayata geçirmek ve bunların izleme-değerlendirmesini sürekli yapmak,
4. Kırsal kalkınmaya yönelik tüm çalışmaların, projelerin yürütülmesinde ilgili kuruluşlar arasında koordinasyonu ve yereldeki tüm paydaşların katılımını sağlamak ve buna uygun kurumsal yapılanmaya gitmek,
5. Kırsal kalkınma uygulamalarında merkezi yapılandırmalardan kaçınmak ve yönetimi yerinden gerçekleştirmek (örneğin; bölgesel ve yerel düzeylerde kırsal kalkınma ofisleri-ajansları oluşturmak.)

6. Kırsal kalkınma ile tarımsal kalkınmayı ve kırsal sanayii bir bütün olarak ele almak,

7. Kırsal bölgelerde yaşayan nüfusun hayat standartlarını iyileştirmek ve sürdürülebilir kılmak amacıyla alt ve üst ölçekli planlarla ilişkili "Kırsal Yerleşim Planlaması" yapmak, düzenli bir yerleşim için hazırlanan imar planlarının uygulamasında kurumlar arası eşgüdüm sağlamak,

8. Bölgesel ve yerel koşullara uygun pilot yerleşim planları hazırlamak ve uygulamak,

9. Kırsal alanlarda arsa, konut üretimi ve altyapı yapımının çok yönlü denetlenmesi amacıyla yerel olarak belirlenecek temel politikalar ve bu tür yapılanmalara ilişkin mekan, yoğunluk, çevre standart ve ölçülerini belirlemek, finans model ve kaynaklarını oluşturmak,

10. Tarım hizmetlerinin kendi içerisinde bir bütün olarak ele alınıp tek elden yönetimini sağlamak, kurumsal yapıyı bu politikaları uygulayabilecek biçimde yeniden yapılandırmak ve bunları uygularken kaynak kullanımında da etkinliği sağlamak,

11. Ekonomik olarak sulama imkânı bulunan alanlarda, tarımsal sulama ağını yaygınlaştırarak sulu tarıma açmak ve etkin su kullanımını sağlamak, yani, su ile katma değeri arttırmak,

12. Bölünemeyecek en küçük işletme anlamına gelen "ekonomik işletme büyüklükleri"ni bölgelere ve tarımsal işletme özelliklerine göre tespit etmek, ekonomik işletme büyüklüklerinin yapılacak yasal düzenlemeler ile daha küçük parçalara bölünmesinin önüne geçmek ve yasaları ödünsüz uygulamak,

13. Aşırı derecede parçalanmış, dağılmış, şekilleri bozulmuş, aynı malike ait tarım arazilerini bir araya getirerek, muntazam şekiller halinde birleştirmek amacıyla arazi düzenleme, tarla içi geliştirme hizmetleri ve arazi toplulaştırma çalışmalarına öncelik ve hız vermek,

14. Kırsal kesimi ekstansif üretiminden, entansif üretime yönlendirmek ve bunun için bölgesel/yerel koşullara özgü işletme modelleri geliştirmek,

15. Kırsal kesimde işsizliğin azaltılması için tüm sanayi dalları ile birlikte tarıma dayalı sanayi geliştirerek tarım-sanayi entegrasyonu sağlamak; işleme, paketleme, muhafaza etme ve pazarlama yöntemleri konusunda gerekli teknik ve mali desteği vermek,

16. Tarımsal sanayi için yeterli, sürekli, kaliteli ve uygun fiyattan hammadde teminini sağlamak amacıyla kırsalda sözleşmeli üretimi ve bölgelere göre ortak üretim modelleri araştırmak, uygulamak ve yaygınlaştırmak,

17. Küçük ölçekli işletmelerin de ürünlerinin değerlendirebildiği ürün borsaları, üretici pazarları gibi pazarlama organizasyonlarını geliştirmek,

18. Kırsal alanda işleme- değerlendirme ve marka yaratmakla pazarlamayı garanti altına almak ve tarım ürünlerinde dış ticaret dengesini ihracat lehine geliştirmek,

19. Kırsal kesimdeki tüm tarımla ilgili ekonomiyi kayıt altına almak, kırsal kesimdeki çiftçileri Çiftçi Kayıt Sistemi ile ülkesel kayıt sistemine dahil etmek ve buna bağlı olarak Kırsal ve Tarımsal Veri Tabanı oluşturmak, bölgesel veri bankaları oluşturmak,

20. İkinci köy ve ziraat kongresine yönelik girişimlerde bulunmak,

21. Tarımsal üretimde verim ve kalite artışı için her türlü modern teknik ve teknoloji kullanımını yaygınlaştırmak, sektörel düzenlemelerde AB düzenlemeleri başta olmak üzere, uluslararası ilke, norm ve uygulamaları esas almak,

22. Kırsal kesimin işletme geliri içerisinde hayvancılığın oransal katkısını yükseltmek ve üretim ve işleme tekniğinde modernizasyon sağlamak,
23. Kırsal alana ilişkin bir finansman sistemini (başta mikro-kredi olmak üzere) özellikle yoksul kesimlerin, kadınların ulaşabileceği bir biçimde oluşturmak,
24. Su ürünleri altyapı hizmetlerini geliştirerek üretim artışını sağlamak,
25. Kırsal kesimden kaynaklanan stratejik ürünlerde üretim arzını özellikle yoksul kesimi dikkate alarak garanti altına almak,
26. Kırsal alanda ekonomik çeşitliliği teşvik etmek, kırsal bölgelerin rekabet gücünü artırmak,
27. Kırsal alanda tarımdan çekilebilecek nüfusa yeni istihdam imkanları yaratacak projeler geliştirmek; turizm, tekstil, dokumacılık ve el sanatları gibi tarım dışı sektör istihdamını sağlamak ve dezavantajlı alanlarda tarım dışı gelir artırıcı faaliyetleri yaygınlaştırmak,
28. Kırsal alandaki sürdürülebilirliği sağlamak amacıyla, istihdam imkânlarını artırarak kırsal alandan kentlere göçü azaltmak. Burada kır denilince sadece köy değil kır nitelikli yerleşim birimleri de dikkate alınmalıdır,
29. Tarımsal alt sektörler ile tarım dışı sektörler arasındaki entegrasyon ve kamu kurum ve kuruluşları arasında eşgüdüm gözetilerek, katılımcı kırsal kalkınma programlarını uygulamak;
30. Yatırımlarda rantabilite sağlamak amacıyla cazibe merkezleri oluşturmak, Köy-kent, Tarım-kent, Merkez köy vb. projeleri bölgeye-yöreye ve tarımsal önceliklere uyumlu biçimde uygulamak,
31. Üreticilerin katılımını ve sorumluluğunu esas alan ve doğrudan üreticilere finansman sağlayan kırsal kalkınma projelerinin oluşturulmasına ve uygulanmasına ağırlık vermek,
32. Yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ve yararlanıcıların karar alma ve uygulama süreçlerine fikirsel, fiziksel ve maddi katılımını sağlayıcı yaklaşımları geliştirmek ve uygulamak,
33. Kırsal alana yönelik çeşitli kurum, kuruluş ve üniversiteler tarafından yapılan araştırma faaliyetlerinde koordinasyon sağlamak ve etkili bir yapıya kavuşturmak,
34. Kırsal altyapı hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve etkinliğinin arttırılmasında merkezi kamu kuruluşları, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütlerinin eşgüdüm içerisinde çalışmalarını sağlamak,
35. Bölgeler arasında sosyo-ekonomik bütünleşmeyi sağlamak,
36. Makro ve mikro tarım politikaları ile ulusal kalkınma politikaları arasında bütünlük kurmak,
37. Orman köylerinin ormancılık dışındaki gelir getirici faaliyetler ile desteklenerek, orman ekosisteminin korunmasını sağlamak,
38. Bazı eksikliklerine rağmen yeşil kart uygulamasında olduğu gibi hem sağlıkta hem de buna benzer olarak eğitimde başta yoksullar olmak üzere dezavantajlı gruplara yönelik programları geliştirmek ve uygulamak,

39. Tarımsal yayım, çiftçi eğitimi ve tarımla ilgili öğretim kurumlarının gelişmelere uygun olarak yeniden düzenlemeleri yapmak ve mevcut eğitim ve yayım sistemini yeniden değerlendirerek geliştirip, yaygınlaştırmak ve bölgesel koşullara uygun yayım modelleri geliştirmek,

40. Kırsal kalkınmaya yönelik olarak toplumun bilgilendirilmesi ve kamuoyu oluşturmak için medyadan yaygın ve etkin biçimde yararlanmak ve temel uygulamaların, projelerin ve gelişmelerin işlendiği yazılı ve görsel altyapıyı oluşturmak,

41. Üniversitelerde kırsal kalkınma eğitimini kapsayacak programları oluşturmak,

42. Kırsal kalkınma konusunda yaygın eğitim verecek kamu ve kamu dışı yapıların oluşturulması ve bu kurumlarda özellikle kırsal kalkınma ile ilgili personelin eğitimine ağırlık vermek,

43. Kırsal ve tarımsal kalkınma çalışmalarında hedef kitlenin olanakları ölçüsünde maddi katılımını engelleyen yasal düzenlemelerin kaldırmak,

44. Bütçe uygulamalarında kolaylıklar sağlayarak kaynak kullanım etkinliğini artırmak,

45. Gerek dünyada, gerek Avrupa Birliği'nde meydana gelen gelişmeleri, değişmeleri, yönelimleri ve Kamu Yönetimi Temel Kanun tasarısını da dikkate alarak, halen Tarım ve Köyişleri Bakanlığı adı altında hizmet veren bakanlığın adını **"Tarım ve Kırsal Kalkınma Bakanlığı"** olarak değiştirmek,

46. "Tarım ve Kırsal Kalkınma Bakanlığı"na bağlı kırsal alandaki faaliyetlerden ve uygulamaların koordinasyonundan sorumlu olacak **"Kırsal Kalkınma Genel Müdürlüğü"**nü kurmak,

47. Diğer yandan, yine kırsal kalkınma alanındaki faaliyetleri yönlendirecek, ilgili kurum ve kuruluşların temsil edildiği ve ilgi alanlarının belirlendiği bir **"Kırsal Kalkınma Yönlendirme Konsey"**ini oluşturmak,

48. Kırsal kalkınma uygulamaları için finans araçlarının belirlenmesi (genel bütçe, katma bütçeler, tarımsal destekleme araçları, faydalanıcı katkısı, AB fonları, Dünya Bankası ve diğer uluslararası kuruluşlar) ve bu doğrultuda ulusal ve uluslararası kaynakların ortaya konulmasına ve etkin kullanımına çalışmak,

49. Kırsal kalkınmaya yönelik ulusal ve uluslararası kaynakları yönlendirecek bir **"kırsal kalkınma finans ve ödeme kuruluşu"**nu oluşturmak,

50. Birinci Tarım Şurasında önerilen "toprak ve su kaynaklarımızın envanter ve ayrıntılı etütlerinin yapılmasında, korunmasında, geliştirilmesinde ve devamında toprak muhafaza, sulama, drenaj, tesviye, arazi toplulaştırılması, gölet ve havza ıslahı vb. hizmetleri veren Mülga TOPRAKSU'nun işlevlerini yapacak bir genel müdürlüğün Tarım Bakanlığı bünyesinde kurulması zorunludur", ifadesine karşılık olarak, söz konusu faaliyetlerin, kurulması önerilen "Kırsal Kalkınma Genel Müdürlüğü"nün görev ve sorumlulukları arasına aktarmak.

4.1. Kırsal Kalkınma Konusunda Çalışan Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) Güçlendirilmesi

Türkiye'nin mevcut yapılarında ve özellikle kamu kuruluşlarındaki merkeziyetçi ve bürokratik nitelikler, yöre, havza ve köy düzeyi kalkınma gereksinimlerini; potansiyelleri, darboğazları ve çiftçi/köylü önceliklerini gerçekçi bir tarzda belirlemede ve kaynakların etkin kullanımında hem işlevsel hem de metodolojik açıdan sorunlar yaratmaktadır. Bu durum, planla-

ma ve uygulama süreçlerinde kırsal gelişmenin temel paydaşları olan kamu kurumları yerel yönetimler, özel sektör kuruluşları ile sivil toplum kuruluşları arasında sağlıklı bir eşgüdüm ve işbirliğini engellemektedir. İdari ve politik yapılanmadan kaynaklanan bu durum ilgili kurum ve kuruluşlar arasında katılımcı karar alma mekanizmalarını güçleştirmekte, farklı kurum ve kuruluşlar arasında varolan bilgi, deneyim ve beceri paylaşımını sınırlamaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak da, program/proje hedef grupları dahil taraflar arasında kırsal kalkınma sorunları ve çözüm yolları alanında kavram ve yöntem birliği sağlamak güçleşmekte, sürdürülebilir kalkınmanın en temel gerekleri dahi yerine getirilememektedir.

Bu sorunların aşılmasında etkin bir işlev yüklenmesi gereken kuruluşlar arasında Sivil Toplum Kuruluşlarına (STK'lara) /ayrı bir önem vermek ve bu kuruluşları güçlendirmek gerekmektedir. Bu amaç doğrultusunda önce Türkiye'de kırsal kalkınma alanında faaliyet gösteren; kavram geliştiren, politika oluşturan, araştırma ve uygulama yapan, projelere mali ve teknik desek veren başlıca kurum ve kuruluşların envanterini oluşturmak gerekir. Daha sonra ilgili kamu, özel sektör ve STK'ların kırsal kalkınmaya yönelik araştırma, planlama, proje geliştirme, izleme ve değerlendirme konularında sistematik bir eğitimden geçirilmeleri ve bu eğitimlerin süreklilik temelinde sürdürülmesi gerekir. (Örneğin; 1000 Köye 1000 Tarımcı Projesi kapsamındaki elemanların, konuda uzman yurt içi ve yurt dışı kuruluşlarla işbirliği yaparak ciddi bir hizmet içi eğitimden geçirilmesi bu kapsamda düşünülebilir).

Bu faaliyetler için, bürokrasiden arındırılmış ve görece özerk çalışabilecek bir **"Kırsal Kalkınma Eğitim Merkezleri"** oluşturulmalıdır. Bölgesel ve ulusal düzeyde faaliyet gösteren STK'lar teşvik edilmeli ve bunların güçlendirilmesi için destek sağlanmalıdır.

5. HEDEFLER VE STRATEJİLER

Türkiye'nin uluslararası gelişmeleri de dikkate alarak, Ulusal Kalkınma Hedef ve Planları çerçevesinde, kırsal kalkınmada hedefler dört ana grupta özetlenmiştir;

1. Kırsal nüfusun katılımcı yaklaşımlarla örgütlenmesinin yaygınlaştırılması ve sorun çözme yeteneklerinin geliştirilmesi,
2. Kırsal nüfusun (yerleşik ve gezici) eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, suya erişebilirlik, ulaşım gibi temel gereksinimlere ulaştırılması (kapasite geliştirme-gezi),
3. Kırsal alanda yaşayanların sürekli ve sürdürülebilir gelir kaynaklarına kavuşturulması, girişimcilik yeteneklerinin arttırılması, pazar koşullarında rekabet edebilirliklerinin sağlanması,
4. Doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi, çevre ve kırsal mirasın korunması.

Yukarıda belirtilen hedefler doğrultusunda kırsal kesimde sürdürülebilir bir kalkınmanın sağlanabilmesi için kısa, orta ve uzun vadede izlenecek stratejiler aşağıda sunulmuştur. Kısa vadede gerçekleştirilmesi önerilen stratejiler 1-2 yıl (2006), orta vadede gerçekleştirilmesi önerilen stratejiler 2010 yılı, uzun vadede gerçekleştirilmesi önerilen stratejiler ise 2015 yılına kadarki süreci içermektedir.

5.1. Kısa Vadeli Stratejiler

- Kırsal alan tanımının netleştirilmesi.
- Kırsal alanda eğitimin kurumsal alt yapısını güçlendirmek,
- Özellikle yoksul kesimlerin kendi sorunlarının sahibi olması için onlara örgütlenme ve farkındalık konusunda destekte bulunacak çalışmaların yapılması,
- Yerel yönetimlerin kırsal kalkınma ve uygulamalar konusunda bilgilendirilmesi,

- Kırsal alana hizmet götürmekle yükümlü kurum ve kuruluşların kurumsal kapasite gelişimlerinin sağlanması ve kurumlar arası iş birliğinin gerçekleştirilmesi,
- Kırsal alanın genel durumunu ortaya koyan ve güncelleyen veri tabanlarının oluşturulması,
- Türkiye'de kır-kent etkileşimini ortaya koyan demografik istatistiklerin yapılması, güncelleştirilmesi ve genel nüfus sayımlarında mevsimsel nüfus hareketliliğini ortaya koyacak verilere yer verilmesi,
- Köye dönmek isteyen ve üretim amacını taşıyan, sınırlı da olsa tarımsal kaynaklara sahip ve işgücü potansiyeli olan nüfusun sosyo-ekonomik gereksinimlerini karşılamaya yönelik programların geliştirilmesi ve uygulanması,
- Yerleşik ve gezici (tarım işçileri, orman işçileri, göçebe hayvancılık vd.) kırsal nüfusun çağdaş eğitim, sağlık ve haberleşme olanaklarına kavuşturulması,
- Mevcut tarımsal işletmeler ve bunlar arasından pazara yönelik üretim yapacak olanlar için bir veri tabanının hazırlanması,
- Kırsal kalkınmaya yönelik uluslararası destek sistemlerinin ve fon uygulamalarının araştırılması ve mevcut olan sistemin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi,
- Detaylı temel toprak etütlerinin ve arazi envanterinin yapılarak "Entegre Arazi Kullanım Planlarının" hazırlanması,
- Kırsal kesime yeterli ve dengeli içme ve kullanma suyunun sağlanması,
- Doğal çayır-mera alanlarının envanterlerinin güncellenmesi ve ıslah edilmesi.
- Kırsal kalkınma eğitim merkezleri'nin oluşturulması.

5.2. Orta Vadeli Stratejiler

- Tarımsal yayım ve çiftçi eğitimi ile gençler, kadınlar ve yetişkinler için özel eğitim programları geliştirmek,
- Tarımsal yayım ve eğitimde görev alan eğiticilerin eğitimini sağlamak,
- Kırsal alanda gelir sağlayıcı faaliyetlere yönelik mesleki eğitimi geliştirmek,
- Kırsal nüfusa yönelik yeni iş fırsatları yaratmak ve buna yönelik eğitim programları düzenlemek,
- Kırsal kalkınma program ve projelerinin katılımcı yaklaşımlarla hazırlanması ve uygulanması,
- Kırsal çevre koşullarının insanca yaşanabilir ortamı barındırabilir hale getirilmesinin sağlanması ve bu doğrultuda köy gelişim planlarının hazırlanması
- Kırsal nüfusun sosyal güvenlik ile ilgili mevcut durumunun ortaya çıkarılması ve sistemde ortaya çıkan sorunların giderilmesine yönelik önlemlerin alınması,
- Kırsal alanda dezavantajlı gruplara (özellikle kadın, genç işsizler ve çalışan çocuklara) yönelik eğitim, sağlık ve istihdam olanaklarının arttırılması için önlemlerin alınması ve bunlara uygun modellerin araştırılması ve uygulanması.
- Pazara yönelik üretimde bulunabilecek işletmelerin desteklenmesine yönelik çalışmaların yapılması (pazar araştırmaları, bilgiye erişim, kredi fırsatları, teknik danışmanlık ve yardım),
- Kırsal alanda tarımsal üretimin yanı sıra sürekli ve sürdürülebilir gelir kaynakları için ka-

kapasiteleri de dikkate alarak işleme, paketleme, depolamaya yönelik tesislerin kurulması, bunlara yönelik girişimlerin desteklenmesi,

- Özellikle küçük ölçekli işletmeler için ortak makine-ekipman kullanımını özendirecek modellerin oluşturulması,
- Yersel koşulları ve işletme ölçeklerini dikkate alan uygun teknoloji ve üretim araçlarının kullanımına yönelik yayım çalışmalarının yapılması,
- Kırsal alanda üretici ve sanayiciyi bir araya getirecek pazarlama koşullarının ve üretim modellerinin oluşturulması ve yaygınlaştırılması,
- Çevreye duyarlı ve gıda güvenliğini gözeten tarım uygulamalarının (Ör; EUREPGAP) desteklenmesi ve organik tarım üretiminin yaygınlaştırılması,
- Özellikle köy düzeyi küçük tarım işletmelerinin krediye erişimlerinin kolaylaştırılmasına yönelik kaynak oluşturulması ve bunun için sistem geliştirilmesi,
- Kırsal alanda kendi işini kurmak isteyen, başta kadınlar olmak üzere, kredi sistemlerinin (mikro-finans) oluşturulması ve girişimciliğin özendirilmesi,
- Son yıllarda tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de cazip hale gelen kırsal turizmin kırsal nüfusa yeni ve ek gelir kaynağı oluşturabilecek biçimde desteklenmesi ve geliştirilmesi,
- Orman köy ve köylülerine yönelik kırsal kalkınma amacıyla hazırlanacak proje ve uygulamalarda, ilgili Bakanlıklarla işbirliğinin sağlanması,
- Ekosistemlerin korunması.

5.3. Uzun Vadeli Stratejiler

- Kırsal alana yönelik hizmet veren kurumlar arasında işbirliği ve paylaşımı gerçekleştirmek,
- Kırsal alanda örgütlenmenin katılımcı yaklaşımlarla geliştirilmesi ve etkinliğini arttırmak ve mevcut örgütleri etkin hale getirmek,
- Sivil Toplum Kuruluşlarının, tarımla ilişkili sanayi ve ticaret kuruluşlarının, özel tarımsal yayım organizasyonlarının kırsal alana bilgi ve teknoloji aktarımında katılımlarının artırılması,
- Kırsal yerleşim planlamasının yapılarak, köylerin günün koşullarına göre yeniden fiziksel yapılanmasının sağlanması,
- Dağınık yerleşim biçiminin yarattığı sorunların giderilmesine yönelik olarak, toplu yerleşimi özendirici çalışmalarda bulunulması (halkın isteklerini de dikkate alarak),
- Kırsal alanda organize üretim ortamı yaratacak (örneğin; hayvancılıkta ve seracılıkta) çalışmalarda bulunmak ve örnekler oluşturmak,
- Stratejik açıdan önem taşıyan tarımsal ürünlerde üretimde sürdürülebilirliğin (gıda arzı) sağlanması,
- Kırsal alanda yoksulluğun en fazla yaşandığı yerleşim birimlerinden olan orman köylerinde yoksulluğun azaltılmasına yönelik olarak ormancılık faaliyetleri dışında projelerin geliştirilmesi ve entegre kırsal kalkınma faaliyetlerinin güçlendirilmesi,
- Ulaşım sistemleri ile atık su ve kanalizasyon altyapısının geliştirilmesi,
- Tarımsal üretimde çevre ile uyumlu girdi ve teknoloji kullanımının yaygınlaştırılması,

- Çölleşme ve erozyona neden olan faktörlerin bölge ve havza ölçeğinde ortaya çıkarılması ve bunlara yönelik koruyucu tedbirlerin alınması,
- Kırsal alanda yer alan tarihi binalar ve eserlerle ilgili envanterin kısa sürede çıkarılması, belgelenmesi ve korunması.

6. GENEL DEĞERLENDİRME

Türkiye'de kırsal alanın içinde bulunduğu koşullar ve sorunlar ile bu sorunların çözümü için, ulusal ölçekte kırsal kalkınma stratejisi ve hedefleri açısından genel bir değerlendirme yapıldığında önemli sonuçlara ulaşılmaktadır. Burada bu özelliklerin ortaya çıkarılması, politika belirlemek ve uygulamaya aktarmak açısından önem taşımaktadır. Bundan hareketle, genel değerlendirme kapsamında kırsal kalkınma açısından SWOT (güçlü, zayıf, olanaklar-fırsatlar, tehditler-tehlikeler) analizi yapılmış ve aşağıda sunulmuştur.

Güçlü Yanlar

- Doğal kaynaklar ve biyo çeşitliliğin zenginliği,
- Kuru, sulu ve sulanabilir geniş tarım alanlarının varlığı,
- Çevre kirliliğinin göreceli olarak az olması,
- Kültürel zenginliğe ve toplumsal dayanışmaya sahip olunması,
- Ulaşım ve haberleşme olanaklarının artması,
- Kamu kuruluşlarının ve taşra teşkilatının yaygınlığı,
- Marka olabilecek yerel ürünlere yönelme,
- Üreticilerin örgütlü davranma eğiliminin yükselmesi,
- Tarımda çalışabilir nüfus potansiyeli (özellikle genç nüfus varlığı),
- Avrupa Birliği'ne uyum süreci hazırlıkları ve bu kapsamdaki projeler,
- Avrupa Birliği'ne tam üyelik doğrultusunda kaydedilen aşamalar,
- Kırsal kalkınma konusunda proje deneyimleri.

Olanaklar-fırsatlar

- Tarımsal sanayi girdilerinin ve hammaddelerinin çeşitliliği ve bulunabilirliği,
- Çiftçilerin bilinçlenme isteğinin artması ve bunu ihtiyaç olarak görme eğilimi,
- Dünyada organik tarım ürünlerine talebin artması,
- Organize tarım ve hayvancılık bölgeleri konusundaki çalışmalar,
- Özel sektörün kırsal alanda yatırım yapma eğiliminin artması ve buna yönelik teşvikler,
- Tarımsal ürünlerin değerlendirilmesi için coğrafi konum itibarıyla uluslararası pazarlara yakınlık,
- Bazı bölgelerimizde tarım-sanayi entegrasyonunun önemli gelişme göstermesi,
- Artan kırsal turizm talebi ve potansiyeli,

- Yerel ve geleneksel üretim potansiyellerinin harekete geçirilebilirliği, (kırsal alanda girişimcilik potansiyeli)
- Uluslararası kaynaklara-fonlara erişebilirlik.

Zayıf Yanlar

- Tarımda ve tarımsal taşınmazlarda kayıt dışılığın yüksekliği,
- Kırsal alanda ve tarımda yatırımlara yönelimlerin az olması,
- Kırsal alanda kişi başına GSYİH'nin ülke ortalamasından az olması,
- Tarımda verimliliğin düşük olması ve üretim maliyetlerinin yüksekliği,
- Tarımda istihdam edilen nüfusun yaratılan katma değere göre fazlalığı,
- Kırsal alanda sosyal güvenlik sistemine katılımın düşük olması,
- Bölgeler arasında ve bölge içinde gelişmişlik farklılıklarının yüksekliği,
- Yerleşim birimlerinin dağınık ve küçük olması,
- Tarımsal işletmelerin küçük ve parçalı olması ve bundan dolayı pazara yönelik üretimde bulunulamaması, işletmelerin genellikle aile için tüketim yapması,
- Tarım-sanayi entegrasyonunun zayıflığı,
- Kırsal sanayinin ülke genelinde yaygınlaştırılamamış olması,
- Kırsal alanların sadece tarımsal faaliyet yeri olarak algılanması,
- Geleneksel davranış eğilimleri ve üretim alışkanlıkları,
- Üreticilerin mesleki eğitim düzeyinin düşük olması,
- Eğitim ve sağlık hizmetlerinin nitelik olarak yeterince geliştirilememiş olması,
- Bölgelere göre değişmekle birlikte kırsal alanlarda barınma ve altyapının çağdaş koşulların gerisinde olması,
- Küçük ve dağınık işletme özellikleri nedeniyle pazarlama olanaklarının yetersiz olması,
- Tarımsal sigorta sisteminin geliştirilememiş olması,
- Kırsal alana hizmet götüren kuruluşlar arasındaki koordinasyonun eksik olması,
- Kırsal yerleşim planlamasının bulunmaması,
- Tarımsal eğitim ve yayım hizmetlerinin günün koşullarına göre yenilememesi,
- Uygulanmış olan kırsal kalkınma projelerinde izleme-değerlendirme çalışmalarındaki eksiklikler ve bunlardan çıkarılacak derslerin ortaya konulamaması,
- Tarıma ve kırsal alana özgü veri tabanının ve envanter bilgilerinin yetersizliği.

Tehlikeler-Tehditler

- Tarıma ve kırsal alana yönelik kredi veren kuruluşların giderek işlevlerinin azaltılması ve bu konuda ortaya çıkan belirsizlikler,
- Tarımda çalışan genç nüfusun giderek azalması ve çalışan nüfusun da giderek yaşlanması,

- Kırsal alanda yoksulluk sorununun artması ve giderek yoksulluk kültürünün oluşma eğilimine girmesi,
- Ulusal önceliklere dayalı üretim planlamasının yapılamaması,
- Türkiye'nin yaşadığı ekonomik şokların getirdiği etkiler,
- Küreselleşmenin getirdiği uluslararası politikaların ve yaptırımların etkileri,
- Tarımda yapısal uyum politikalarının getirdiği belirsizlikler
- Dünyada enerji hammadde fiyatlarının yükselmesi,
- Tarım ve orman alanlarının amaç dışı kullanılması,
- Tapu ve kadastro çalışmalarının henüz tamamlanamaması,
- Hızlı kentleşmenin doğal kaynaklar üzerindeki baskısı,
- Doğal kaynakların bilinçsiz olarak kullanılması ve kirletilmesi,
- Erozyon ve iklim değişikliklerinin yarattığı etkiler,
- Hukuksal yaptırımların uygulanmasındaki sorunlar ve kararlılık,
- Özellikle uluslararası kaynaklara dayalı kırsal kalkınma çalışmalarında konu uzmanı bulmadaki güçlükler ve buna özen gösterilemeyişi,
- Kamu Yönetimi Yasa Tasarısının getireceği belirsizlikler,
- Yeniden yapılanma sürecinde ortaya çıkacak belirsizlikler.

7. SONUÇ

Temelinde, kent-kır arasındaki sosyo-kültürel ve ekonomik farklılıkların optimum bir dengeye kavuşturulmasını, kırsal nüfusu yerinde kalkındırmayı, bir başka deyişle, göç ve istihdam gibi temel sorunları yerinde çözmeyi amaçlayan kırsal alandaki kalkınma uğraşıları çok yönlü politik bir tercihtir. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana kırsal yerleşmelerdeki yaşamın zorluklarını en aza indirmeye ve de giderek tümden kaldırmaya yönelik; **Köy Kanunu'nun çıkartılması, toprak ve tapulamaya ilişkin düzenlemeler, köy kalkınması, toplum kalkınması, köy-kent, tarım-kent, kırsal kalkınma projeleri gibi çeşitli politikalar ve uygulamalar geliştirilmekte, önlemler alınıp yeni yasal ve kurumsal yapılanmalara gidilmekte ve büyük oranlarda kaynak harcanmaktadır.**

Cumhuriyetin kuruluşundan beri kırsal kesimin kalkındırılmasına ve kentler ile kırsal alan arasındaki dengesizlikleri en az düzeye indirmeye yönelik gerçekleştirilen çalışmalar beraberinde birçok çözümü getirmiştir. Fakat, büyük oranlarda kaynak harcanarak yürütülen bu çalışmalar sonucundaki çözümler henüz sorunları tam olarak giderememiştir. Kırsal alanların sorunlarının çözümüne yanıt verecek uygunlukta plan ve programların geliştirilememesi, alandaki insanların görüş ve önceliklerinin dikkate alınmaması, katılım ve örgütlenmenin sağlanamaması, yöre özelliklerinin gözardı edilmesi, izleme ve değerlendirme süreçlerinin ihmali ve yukarıdan-aşağıya/merkezden yönetilme gibi sorunlar kırsal alandaki kalkınma uğraşılarında görülen başlıca eksiklikler olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sorunların saptanması ve kır ile kent arasındaki dengenin sağlanması özellikle AB'ye uyum sürecinde Türkiye açısından önem taşımaktadır. Bunlardan hareketle, Türkiye'nin çağdaş ülkeler düzeyine ulaşması ve AB'ye uyum koşullarını da yerine getirmesi açısından, kırsal kalkınma faaliyetlerine ağırlık vermesi, çalışmaları katılımcı yaklaşımlarla yürütmesi ve yeni yapılanmalara gitmesi önem taşımaktadır.

Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyonu Üyeleri

NO	UNVANI	AD SOYAD	KURUMU	BİRİMİ
1		A.MEKİN TÜZÜN	GAP KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI	
2		AHMET ZAHİR ERKAN (KOM.BŞK.YARD.)	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	KÖY HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
3	YRD.DOÇ.DR.	AKİF ALTINBIÇAK	MERSİN ÜNİVERSİTESİ	ANAMUR MESLEK YÜKSEKOKULU MÜDÜRLÜĞÜ
4		ALİ ALTUNTAÇ	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	KÖY HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
5		AVNİ GÜLEÇ	TÜRKİYE MUHTARLAR DERNEĞİ	KALEKÖY
6		AYŞEGÜL AKIN	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TEŞKİLATLANMA VE DESTEKLEME GEN.MÜD.
7		BAYRAM POLATBAŞ	TÜRKİYE MUHTARLAR DERNEĞİ	MERKEZ ÇAMURLU KÖYÜ
8	DOÇ.DR.	BÜLENT GÜLÇUBUK(KOMİSYON BAŞKANI)	ANKARA ÜNİVERSİTESİ	ZİRAAT FAKÜLTESİ
9		EDİP ÖZBEY	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	KÖY HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
10		ENVER AKSOY	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	APK KURUL BAŞKANLIĞI
11		ERDİNÇ YAZICI	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	EDİRNE İL MÜDÜRÜ
12		ERTUĞRUL UZUN	TÜRKİYE MUHTARLAR DERNEĞİ	GEMİŞ KÖYÜ
13		HAŞİM ÖĞÜT	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	MÜSTEŞARLIK
14		HİKMET ÇINAR	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	KÖY HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
15		M. YURDAL ŞAHİN	HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI	T.U.G.M
16	DR.	M.SERDAR BULUT	ZİRAAT BANKASI AŞ. GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	
17		MEHMET NİYAZİ TANILIR	İÇİŞLERİ BAKANLIĞI	VAN VALİSİ
18		MEHMET YILMAZ	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	KÖY HİZMETLERİ GENEL MÜDÜR. BÖL.MÜD.
19		MUSTAFA HAYRİ BİLİM	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIM REFORMU ŞANLIURFA BÖL.MÜDÜRLÜĞÜ
20		MUSTAFA KAYHAN	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	DİYARBAKIR İL MÜDÜRÜ
21		MÜCAHİT HARMANDAR	TÜRKİYE MUHTARLAR DERNEĞİ	MERKEZ ÇAYIR TEPE KÖYÜ
22		NEBAHAT GÖRGÜLÜ (RAPORTÖR)	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	KÖY HİZMETLERİ GENEL MÜD.ANK.ARŞ. ENS.MÜ

23		NECDET KURUL	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TEŞKİLATLANMA VE DESTEKLEME GEN. MÜD.
24		NERMİN AKYIL	SOSYAL YARDIM.VE DAYANIŞMAYI TEŞF.FON	
25		NEVİN SORGUÇ	DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI MÜSTEŞARLI	BÖLGESEL GELİŞME VE YAPISAL UYUM GEN. MÜD
26		NİLÜFER DERSAN	GAP KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI	
27		OGUZ KAAN KÖKSAL	İÇİŞLERİ BAKANLIĞI	BURSA VALİSİ
28		SELDA ÜNAL	ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLARI BAKANLIĞI	DEVLET SU İŞLERİ GENEL MÜD. V. BÖLGE MÜD.
29		SEVİL SIRAKAYA (RAPORTÖR)	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TEŞKİLATLANMA VE DESTEKLEME GEN. MÜD.
30		ŞEMSETTİN UZUN	İÇİŞLERİ BAKANLIĞI	ŞANLIURFA VALİSİ
31		ÜMİT BİNGÖL	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	KÖY HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
32		ÜMİT Y. GÜRSES	TEMA VAKFI	
33		YAŞAR DAŞTAN	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TEŞKİLATLANMA VE DESTEKLEME GEN. MÜD.
34		ZELİHA YILMAZ	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIMSAL ÜRETİM VE GELİŞTİRME GEN. MÜD.
35		NİLAY ALUFTEKİN BAYKAL	ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ	
36		ZEKAİ BAKAR	SÜRDÜRÜLEBİLİR KIRSAL VE KENTSEL KALKANMA DERNEĞİ	
37		MUSTAFA BEKTAŞ	DOĞA KÜLTÜRÜ DERNEĞİ	
38	DOÇ.DR.	YÜCEL ÇAĞLAR	KIRSAL ÇEVRE SORUNLARI ARAŞTIRMA VE ORMANCILIK SORUNLARI ARAŞTIRMA DERNEĞİ	
	PROF.DR.	FAİK KANTAR	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ	ZİRAAT FAKÜLTESİ
39	DOÇ.DR.	HAYDARŞENGÜL	ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ	ZİRAAT FAKÜLTESİ
40	DOÇ.DR.	RECEP VARÇIN	ANKARA ÜNİVERSİTESİ	SİYASAL BİLGİLER FAKÜLTESİ
41	YRD.DOÇ.DR.	ÖZCAN YAĞCI	BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ	
42	DOÇ.DR.	AHMET SALTIK	SÜRDÜRÜLEBİLİR KIRSAL VE KENTSEL KALKINMA DERNEĞİ	

II. TARIM ŞURASI

IX. KOMİSYON

TARIMSAL ÖĞRETİM EĞİTİM YAYIM VE AR-GE

TARIMSAL ÖĞRETİM EĞİTİM YAYIM VE AR-GE

GİRİŞ

Tarım, Türkiye için sosyal ve ekonomik bakımdan en önemli sektörlerin başında gelmektedir. Henüz girdiğimiz yüzyılda tarım sektörü artan nüfus, tarım alanlarına olan baskı ve toprak kaybı gibi nedenlerle her geçen gün daha da önemli hale gelmekte ve ülke geleceği için stratejik bir sektör olma özelliğini korumaktadır. Bu bilinçle tarım sektörünün geliştirilmesi ve bu sektörde yaşayan bireylerin kentsel alanda yaşayanlar kadar, yüksek yaşam düzeyine ulaştırılması için gerekli politikaların oluşturulması ve kararlılıkla uygulanması geçmişte olduğu gibi günümüzde de önemini korumaktadır..

Yanlış ve hatalı tarım uygulamalarının önüne geçilmesi toplum ve çevre sağlığı, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve kaynakların etkin kullanımı bakımından büyük önem taşımaktadır. Özellikle son yıllarda gündeme gelen Avrupa'da Eurepgap Belgesi ve ABD'deki Bioterörizm yasasının yaptırımları dikkate alınarak üreticilerimizin mutlaka bilimsel bilgilere dayalı (iyi tarım uygulamaları) olarak üretim faaliyetlerini gerçekleştirmeleri sağlanmalıdır. Bu amaçla örgün eğitim yanında yaygın eğitim ve bu kapsamda yayım çalışmalarının etkinleştirilmesi zorunludur.

Tarım sektörünün arzulanan düzeye ulaşmasında; örgün eğitimin kırsal alanda yaşayanlara daha etkin ulaştırılması ve yaygınlaştırılması yanı sıra sektöre hizmet verecek elemanların daha kaliteli eğitim-öğretim alması büyük önem taşımaktadır.

Ayrıca temel araştırmaları gerçekleştiren ve güncel sorunları çözen güçlü bir araştırma altyapısına ve organizasyonuna ihtiyaç vardır.

Araştırmalar; planlamalara bilgi üreten, uygulamadaki sorunları çözmeye yönelik, güncel üretim faaliyetini etkileyecek ve değiştirecek içerikte, yaygın ve etkin kullanıma olanak verecek öncelik ve ilkelerle yönlendirilmelidir. Araştırma sonuçları, açık, hızlı, izlenebilir, denetlenebilir bir şekilde katılımcı yayım yaklaşımlarını esas alan ve uygun yayım sistemleriyle hedef kitlelere ulaştırılmalıdır.

Araştırma ve yayımın birbirini destekleyen ve tamamlayan bir anlayışla çalışmasını sağlayacak önlemler üzerinde durulmalı ve gerek temel araştırmalara gerekse uygulamalı araştırmalara ayrı ayrı önem verilerek, özellikle uygulamada çiftçiye daha yakın destek vermeyi öne alan, uygulamalı araştırmalarda "yayım için araştırma" anlayışının benimsenmesi üzerinde durulmalıdır. Bu amaçla temel araştırmalar için ayrılan enstitüler dışındaki tüm araştırma enstitüleri "Araştırma ve Yayım Enstitüsü" olarak yeniden yapılandırılmalıdır.

Belirtilen konularda başarılı olmak için ortaya konulan temel görüşler aşağıda verilmiştir.

1. Her ne konuda olursa olsun başarılı olmanın ilk şartı "Doğru/Güvenilir ve Güncel Bilgi"ye sahip olmaktır.
2. Diğer tüm alanlarda olduğu gibi, vizyon, misyon, ilkeler ve hedefler belirlenmeden üretken olmanın ve tarımda gelişme sağlamanın imkanı yoktur.
3. Araştırma-geliştirme, enformasyon, öğretim-eğitim ve yayımın organizasyonunda öncelik ve ilke yine doğru/güvenilir ve güncel bilgiye ulaşmak olmalıdır.
4. İhtiyaç duyulan bilginin üretilmesi için sorunların tanımlanması gerekir. Tanımlanmayan bilginin üretilemeyeceği, organize edilemeyeceği, paylaşılamayacağı, kullanımının izlenemeyeceği ve sonuçlarının ve etkilerinin değerlendirilemeyeceği açıktır.
5. Araştırma, organize ve metodolojik yeni bilgi üretim faaliyetidir. Öğretim- eğitim ve yayım bu bilgilerin hedef guruplara tekniğine uygun ulaştırılmasındaki önemli aşamalar olup, ilgili kesimlerin etkin ve üretken olmasındaki en önemli unsurlardır.

6. Öğretim-eğitim, yayım ve AR-GE çalışmaları gerçekleştirilmek güçtür. Bu faaliyetlerin sonuçları ve etkileri orta ve uzun vadede görülen çok yönlü ve birbirleri ile etkileşim içinde olan faaliyetlerdir.
7. Belirtilen faaliyetlerin mükerrer (dublikasyon) yapılmasını önleyecek araştırma birimleri arasındaki ilişkilerin güçlendirilerek, mevcut insan ve fiziki kaynakların israfının önlenmesi gereklidir.
8. Araştırıcı ve yayımcıların mesleğin özelliği gereği aynı yerde uzun yıllar çalışmalarını sağlayacak uygulamalar üzerinde durulmalı, görev değiştirme ve atamalarda mutlak surette liyakat ve bilgi birikimi gibi "objektif kriterler" esas alınarak, siyasi tercihler kesinlikle öne çıkarılmamalıdır.
9. Her alan için ayrılan kaynaklar yalnızca ve mutlaka o alan için kullanılmadır.
10. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımında; iyi tarım ve planlı tarım amaçlarına ulaşmayı kolaylaştıracak bir anlayışla, bilginin hızlı, yaygın ve etkin kullanımının sağlanması hedeflenerek yaygınlaştırılması, bir strateji olarak benimsenmelidir.

TARIMSAL ÖĞRETİM VE EĞİTİM

1. GİRİŞ

Gelişen ve değişen dünyamızda bilgi, hayatın her alanında olduğu gibi tarımda da önemini gittikçe artırmaktadır. Bugün dünyada ve ülkemizde, hızla artan nüfusun beslenmesi, üretim alanlarını artırmak mümkün olmadığına göre, tarımsal üretimde verimliliğin artırılmasıyla sağlanabilir. En az, tarımsal üretimin artırılması kadar, gelişmiş ülkelerde dikkate alınan en önemli konulardan biri olan kaliteli ve sağlıklı ürünlerin üretimi de önemlidir. Bunun sağlanmasında, yetişmiş meslek elemanlarının varlığı kadar, doğru bilgi ve beceriye sahip üreticilerin, etkili olacağı açıktır.

Ülkemizde tarımsal öğretim, 1846 yılında başlamıştır. Daha sonra, 1848 yılında Halkalı, 1930 yılında Yüksek Ziraat Okulu, 1933 yılında ise, Yüksek Ziraat Enstitüsü kurularak, üniversite anlamında, ilk tarım öğretimi yapılmaya başlanmıştır. Söz konusu enstitü, 1948 yılında Ziraat Fakültesine dönüştürülmüştür. 1980 yılından önce, 7 olan fakülte sayısı, bugün 23'e yükselmiştir. Çok uzun geçmişe sahip olan tarımsal öğretim konusunda, günümüzde de değişim devam etmektedir.

Tarımsal öğretim-eğitimle ilgili olarak, geçmiş yıllarda çeşitli çalışmalar ve kongreler gerçekleştirilmiştir. Bugün için dahi, ileri düzeyde olduğu değerlendirilen bu çalışmalardan ilki, 1931 yılında yapılan 1. Ziraat Kongresidir. Kongrede hem örgün, hem de yaygın eğitim kapsamında; "Çiftlik okulları kurulması ve çiftçi çocuklarına tarım tekniklerinin öğretilmesi amaçlanmıştır. Bu kongrede alınan kararlar arasında, Tarım Okullarına özellikle çiftçi çocuklarının alınması, bu okullardaki yetenekli çocukların özel eğitimle yetiştirilmesi, köy gençliğine kış okulları açılması, orduda tarım eğitimine yer verilmesi" gibi kararlar çok önemlidir. Daha sonraki dönemlerde de, çeşitli yeni düşünceler üretilmiştir.

Yapılan tüm çalışmalara rağmen bugün için Türkiye'de, kırsal nüfusun özellikle örgün eğitim kapsamında, yeter düzeyde eğitim hizmetlerinden yararlanamadığı söylenebilir.

2. MEVCUT DURUM

Milli Eğitim Temel Kanunu hükümlerine paralel olarak, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından yürütülen eğitim ve öğretim,

2.1. Örgün Eğitim

Tarım sektörüne yönelik eleman yetiştirmede tarım meslek liseleri öne çıkmaktadır.

Tarım Meslek Liseleri

Tarım Meslek Liseleri, çeşitli bölgelere yayılmıştır. Bu okullarda Genel Ziraat, Makina, Veteriner Sağlık, Laborant, Gıda Kontrol ve Analizleri, Gıda Teknolojisi, Peyzaj, Tarım Teknolojisi, Su Ürünleri bölümleri eğitim vermektedir. Tarım Meslek Liselerinin toplam eğitim ve öğretim kapasiteleri, 3350 olmasına karşın, halen öğrenim gören toplam öğrenci sayısı 1746'dır.

Tarım Meslek Liselerinde eğitim ve öğretimin güncelleştirilmesi amacıyla, aşağıda belirtilen çeşitli çalışmalar yapılmıştır.

1. Okulların tamamında, bölge ve branş durumları da esas alınarak, tatbikat alanları itibariyle, öğretim ve işletme bütünlüğü sağlanmıştır.
2. Tarım Meslek Liselerinde, 1. Tarım Şurasında önerilen hususlar da dikkate alınarak branş eğitimine geçilmiştir. 18 okulda 9 branşta eğitim öğretime devam edilmektedir. Nitelikli ara insanın yetiştirilmesi, hedef olarak sürdürülmektedir.
3. Tarım Meslek Liselerinin haftalık ders çizelgeleriyle, ders programları M.E.B. Talim ve Terbiye Kurulunun 10 Mart 1998 gün ve 14 sayılı kararıyla kabul edilmiş Tebliğler Dergisinde yayınlanarak okullarda uygulanmaya başlanmıştır.
4. Ayrıca, Tarım Meslek Liseleri yönetmeliğinde değişiklik yapan yönetmelik, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığınca kabul edilmiştir. (04 Mart 2003 gün ve 25038 sayılı Resmi Gazete)
5. Tarım Meslek Liselerine, branşlara ve bölgesel tarım özelliklerine göre genel ilgi ve meslek dersi öğretmeni atanmasına, prensip olarak özen gösterilmiştir.
6. Tarım Meslek Liselerine atanan öğretmenler, her yıl hizmet içi eğitime tabi tutularak, bilhassa pedagojik formasyon, bilgisayar ve ihtiyaç durumuna göre, diğer konu ve dallarda öğretmenlerin eğitimleri sağlanmıştır.

Tarım Meslek Liseleriyle ilgili olarak yukarıda belirtilen çalışmalar yapılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı arasında yapılan protokol ile Tarım Meslek Liseleri, Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilme aşamasına gelmiştir.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığının kuruluş ve görevleri hakkındaki 441 sayılı Kanun Hükmündeki Kararname (11/f) ile, "Tarım eğitim ve öğretim hizmetleri Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü bünyesinde[1] toplanmıştır. Ancak tarım meslek liselerinin MEB'na devredilmesi ile, TKB' nın tarımsal örgün eğitimdeki etkisinin devamı üzerinde durulması, önem taşımaktadır.

Meslek Yüksekokulları

Tarım sektörüne yönelik ara eleman yetiştirmede bir diğer kaynak ise Yüksek Öğretim Kurumuna (YÖK) bağlı üniversiteler bünyesinde faaliyet gösteren, tarımla ilgili Meslek Yüksekokullarıdır. Söz konusu Meslek Yüksek Okulları, üniversitelere bağlı olarak farklı bölgelerde ve farklı konularda öğretim ve eğitim vermektedir.

Tarımla ilgili meslek yüksekokullarının işlevi ve yüklenilen misyonu, açıklığa kavuşturulmalıdır. Bu okulların tarımla ilgili iş kurma, ara eleman olarak kamu ve özel sektörde görev alma veya ilgili fakültelere dikey geçiş yapmak üzere, bir araç olup olmadığı konusu üzerinde durulmalı, hangi alana ağırlık verilmesi gerektiği tartışılmalıdır. Burada, gelişmiş ülkelerdeki uygulamalar dikkate alınabilir.

Mevcut durumda, öğrencilerin ilgili fakültelere dikey geçiş yapmalarını kolaylaştırmak için, düzenlemeler tartışılmalıdır. Ülke tarımının ihtiyaçları da dikkate alınarak, tarımsal üretime devam etme isteğinde olan çiftçi çocukları için, bu okulların özendirici hale getirilmesi üzerinde durulmalıdır.

Fakülteler

Ziraat Fakültelerinin sayısı 1980 öncesine kadar 7 iken, 23'e yükselmiştir. Şu anda eğitim öğretim sürdürülen 20, fakültede ülke ihtiyacının çok üzerinde ziraat mühendisi yetiştirilmektedir. 1999 yılına kadar bölüm eğitimi yapılan ziraat fakültelerinde bu yıldan itibaren program eğitimine geçilmiş, bitkisel üretim, hayvansal üretim, tarım teknolojileri, gıda mühendisliği ve peyzaj mimârlığı programlarında eğitim-öğretim yapılmaya başlanmıştır. Ancak bu sistemin mezunları, ortaya çıkmadan bu kez bitkisel üretim, hayvansal üretim, tarım teknolojileri bir araya getirilerek ziraat mühendisliği programı oluşturulmuştur. 2003 yılından itibaren, ziraat mühendisliği, gıda mühendisliği ve peyzaj mimârlığı olmak üzere, üç program altında eğitim öğretim sürdürülmektedir.

Günümüzde Ziraat ve tarımla ilgili diğer fakültelerin sayıları ve öğrenci kontenjanları üzerinde tartışmalar devam etmektedir.

2.2. Yaygın Eğitim

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nda yaygın eğitim kapsamındaki tarımsal öğretim ve eğitim çalışmaları kırsal alanda üretimi teşvik ederek, yöre insanlarını el sanatları konusunda üretici haline getirmeyi amaçlamaktadır. Eğitim gören kırsal kesimdeki gençleri, Tarımsal kalkınma kooperatifleri çatısı altında veya bireysel olarak yatırıma yönlendirerek iyi birer üretici olmaları sağlanmaktadır.

Kırsal alandaki gençlerin işgüçlerinin vasıflandırılarak eğitildiği, eğitim uygulamaları, Türkiye genelinde 7 ilde bulunan (Kastamonu, Bilecik, Muş, Elâzığ, Silifke, Düzce, Sivas) Elsanatları Eğitim Merkezleri ve İller bazında Gezici Köy Kursları vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir. Eğitim ve öğretim programları, bölgesel yeraltı ve üstü zenginlikleri ve bölge halkının talepleri doğrultusunda geliştirilip güncelleştirilmektedir.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığında Eğitim Merkezlerinin ve Gezici Köy Kurslarının faaliyete geçtiği 1965 yılından itibaren, günümüze kadar yaklaşık 123.000 kişi eğitilmiştir.

3. SORUNLAR

Üniversitelerde ve Araştırma Enstitülerinde üretilen tarımsal bilgilerin, çiftçiye yeterli oranda iletilememesi önemli bir sorundur.

Yeni açılan ziraat fakültelerinde, yeterli öğretim üyesi bulunamaması, yeterli laboratuvar alt yapısının olmaması, bazı fakültelerde uygulama ve araştırma çiftliklerinin olmaması ve öğrenci kontenjanlarının laboratuvar olanaklarının çok üzerinde olması, en önemli sorunlar olarak görülebilir.

Tarımsal eğitim-öğretim yapılan fakültelerimizde yetişen mühendislerin, yalnız kamu kuruluşlarında değil, özel sektörde de çalışabilecek ve kendi işini kurabilecek vasıflarda yetiştirilmesi önemlidir.

4. ÇÖZÜM YOLLARI

- Tarımda değişim ihtiyaçları dikkate alınarak, tarımsal öğretim ve eğitim sisteminin günümüz koşullarına uygun ve tarımın gelişmesini destekleyecek bir anlayışla yeniden ele alınması gerekmektedir.
- Örgün eğitim kapsamında, ilk ve orta öğretimde, tarımla ilgili temel konuların müfredat programlarına konularak, özellikle kırsal alanda yaşayan öğrencilere verilmesi üzerinde durulmalıdır.
- Tarım Meslek Liselerinin, durumu açıklığa kavuşturulmalı ve MEB ile TKB arasında, eğitimin kalitesinin artırılması, için iyi çalışan bir yapı geliştirilmelidir. AB uyum çalışmaları çerçevesinde veterinerlik, bitki sağlığı, gıda konuları ile ilgili hizmetlerde kullanılmak üzere ara elaman yetiştiren tarım meslek liselerinin, TKB' na bağlı olarak eğitime devam etmeleri konusu, yeniden değerlendirilmelidir.
- Okullarla özel sektör arasında işbirliği geliştirilerek öğrencilerin uygulama alanları artırılmalıdır. Bu yolla, öğrencinin iş olanaklarının artması beklenmektedir.
- Ziraat Fakültesi öğrencilerinin, TKB' na ait kurumlarda ve özel sektörde, tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu ve eğitim-öğretimin devam ettiği dönemlerde staj yapmasının sağlanması, staj süresinin arttırılması, öğrenciye ödenen staj ücretinin, günün ekonomik şartlarına uygun hale getirilmesi benimsenmelidir.
- Yetişkin ve genç çiftçilerin eğitiminde, ziraat fakültesi öğrencilerinin stajlarında fiziki altyapı olanakları yüksek olan, Tarım Meslek Liselerinden yararlanılmalıdır. Özellikle, mevcut durumda, TKB' na bırakılan okulların, "Tarım Eğitim Merkezleri" haline getirilmesi üzerinde durulmalıdır.
- Tarımsal üretime yeni başlayacak genç çiftçilerin, sertifika programları veya örgün eğitim kapsamında, tarımla ilgili sertifika sahibi olmaları sağlanmalı, sertifika sahibi olanlara destek ve teşviklerden yararlanmada, öncelik tanınmalıdır.
- Yaygın eğitim çerçevesinde, Elsanatları Eğitim Merkezlerinde kazanılan mesleki bilgi ve becerilerin, herhangi bir işletmede çalışmaya başlayabilir veya iş yeri de açabilme yetkisi verebilecek şekilde, sertifikalandırılmaları üzerinde durulmalıdır. Kooperatif benzeri organizasyonlarla güçbirliği yapmaları üzerinde durulmalıdır. Elsanatları eğitim merkezleri gibi eğitim kurumlarında, Mesleki bilgi ve becerileri kazanmış kursiyerlere; örgün eğitime geçişte yasalar çerçevesinde kolaylık sağlanmalıdır. Özellikle yaygın eğitimin sürdürülebilirliğini sağlayan, elsanatları eğitim merkezlerinde görev yapan ve eğitici kadrosunda yer alan, gün geçtikçe sayıları azalan personelin ideal sayıya ulaştırılması ve meslek geliştirme açısından AB normlarına göre yetiştirilmesi için, gerekli önlemler alınmalıdır.
- Tarımla ilgili Meslek Yüksek Okullarının kurulduğu bölgenin özelliklerine uygun ve ara eleman ihtiyacını karşılayacak bir anlayışla planlanan, eğitim kalitesi üzerinde durulmalıdır.
- Özellikle tarım meslek liseleri ve tarımla ilgili Meslek Yüksek Okullarına, çiftçi çocuklarının yönlendirilmesi sağlanmalı ve kolaylık tanınmalıdır.
- Belirtilen tarımla ilgili örgün öğretim kurumları öğretim programlarını ülke tarımının ihtiyaçları, tarımdaki evrensel gelişmeler ışığında değerlendirmeli, buna göre öğretim kadrosunun "sürekli eğitimden" yararlandırılması gerçekleştirilmelidir.
- İlgili fakültelerden asgari standartların altında kalanların alt yapılarını güçlendirmek için gereken önlemler alınmalıdır.

- Ulusal ve uluslararası eğitim projeleriyle, (tarıma dayalı imalat sanayinin ihtiyaç duyduğu iyi eğitilmiş iş gücünü nicelik ve niteliksel olarak geliştirmek için) kırsal alandaki gençlerin yaygın eğitim yoluyla meslek kazandırma çalışmalarına ağırlık verilmelidir.
- Tarımsal örgün ve yaygın eğitimde Avrupa Birliği (AB) Eğitim ve Kültür Programlarından, finansal ve içerik bakımından faydalanılması üzerinde durulmalıdır.
- Tarımla ilgili MYO 'larında yapılan ön lisans eğitimi sırasındaki tarımsal eğitim programları, çok çeşitli olduğundan, üniversiteye dikey geçiş sırasında, programlar arasında aksaklıklar olmaktadır. Bu programların standart hale getirilerek, homojen bir şekilde uygulama sağlanmalıdır. Yeterli uygulama alanı olmayan MYO da, yeni eğitim programlarının açılmamasına özen gösterilmelidir.
- Ülkemizin uluslararası kuruluşlarla birlikteliği eşgüdümünde, AB uyum süreci de dikkate alınarak, Türkiye 'de ziraat fakülteleri isimleri ve içerikleri ile geniş platformlarda tartışmaya açılmalıdır. Böylece yurt dışında eşdeğerliliği olan Avrupa kredi sistemine uyum gösteren, çağdaş bir eğitim öğretim programı benimsenmelidir. Bu cümleden olmak üzere, bünyesinde tarımsal fonksiyonu olan mühendisliklerin bulunduğu "Tarım ve Çevre Bilimleri; Tarım, Çevre ve Gıda Bilimleri; Tarım, Orman, Çevre ve Gıda Bilimleri veya Tarım Doğa ve Gıda Bilimleri" isimleri altında "Tarım Üniversitesi" teklifi değerlendirilmeye alınmalıdır.
- Tarımsal öğretim ve eğitimde, bilginin üretilmesi sırasında, araştırma enstitüleri ve üniversiteler bir araya getirilmeli, ilişkileri güçlendirilmeli, araştırma sonuçlarından elde edilen bilgilerin, güncel olarak eğitim-öğretim programlarına aktarılmalıdır.
- Kırsal kesimde, Ev Ekonomisi çalışmaları, halk eğitim programları ile birlikte yürütülmelidir.
- İstihdamda fırsat eşitliği sağlamak üzere, öğrenim gören teknisyen ve memurların, öğrenim süreleri boyunca, ücretsiz izinli sayılmaları, mezuniyetleri durumunda diğer mühendislerle benzer uygulamalara tabi tutulmaları konusunda, yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
- Tarımsal eğitim-öğretimde, bilişim teknolojileri olanaklarından üst düzeyde yaralanılmalıdır.

5. HEDEFLER VE STRATEJİLER

5.1. Kısa Vadeli Hedefler ve Stratejiler

İlköğretim müfredatına "Tarım ve Kırsal Yaşam" dersinin konulması,

- Tarımsal örgün ve yaygın eğitimde Avrupa Birliği (AB) Eğitim ve Kültür Programlarından, finansal ve içerik bakımından faydalanılması,
- Tarım ve tarımla ilgili alanlarda eğitim-öğretimde kalitenin arttırılması,
- Ziraat fakültesi ve tarımla ilgili diğer fakültelerin kuruluşu, ilgili alanlardaki meslek insanlarının istihdam sorunu dikkate alındığında, yeni fakülte açılmasına izin verilmemeli ve mevcutlarda ise öğrenci kontenjanlarının arttırılmaması,
- Çiftçi adaylarının, tarım meslek liselerine yönlendirilmesini sağlayacak bir yaklaşım benimsenmelidir. Buna göre, tarım meslek liselerinin geliştirilmesi, mevcut tarım meslek liselerinin bu amacı gerçekleştirmek üzere yeniden ele alınması, TKB'ye bırakılan Tarım Meslek Liselerinin çiftçilere yönelik "Tarım Eğitim Merkezleri" haline getirilmesi,
- TML ve tarımla ilgili MYO'larına, çiftçi çocuklarının yönlendirilmesi, yönlendirilen çocukların çiftçilik yapmaları yönünde teşvik edilmesi. Tüm çiftçi adaylarının eğitiminde mevcut TML'lerinin uygulama alanları ve tesislerinin kullanılabilmesi sağlanmalıdır.

5.2. Orta Vadeli Hedefler ve Stratejiler

- Tarımsal üretime yeni başlayacak genç çiftçilerin, sertifika programları veya örgün eğitim kapsamında Tarım Sertifikası sahibi olmalarının sağlanması ve bunlara destek ve teşviklerde öncelik verilmesi,
- Tarımsal öğretimde üniversite-bakanlık -sivil toplum kuruluşları ve özel sektör arasında işbirliğinin geliştirilmesi,
- Uluslararası ilişkiler dikkate alınarak üniversite öğretimi Avrupa Kredi Transfer Sistemine (ECTS) ile uyumlu olarak düzenlenmelidir.

5.3. Uzun Vadeli Hedefler ve Stratejiler

- Uzun vadede tüm çiftçilerin TML'lerden veya Meslek Yüksekokulları'ndan mezun olmaları üzerinde durulmalıdır.
- Tarım Üniversitesi kurulmasının sağlanması, bu üniversitenin yapılandırılması ve kapsamı konusunda Tarım, Orman ve Su Ürünleri Konseyi ve Ziraat Fakülteleri Dekanlarının dünyadaki örnekleri dikkate alarak çalışma başlatılması,Tarım Üniversitesi tarımsal potansiyeli yüksek bir ilimizde kurulabileceği gibi, iyi donanımlı Tarım Meslek Liseleri veya 5000 hektarında sulu tarım yapılan 176100 hektar araziye sahip Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliği'nin dikkate alınması
- Tarımsal eğitim-öğretimde bilişim teknolojileri olanaklarından üst düzeyde yararlanılması,
- Ziraat ve ilgili diğer Fakültelerde yüksek lisans ve doktora çalışmalarını tamamlayan elemanların özellikle araştırma enstitüleri olmak üzere ihtiyaç duyulan bölümlerde öncelikli olarak istihdam edilmelidir.

6. GENEL DEĞERLENDİRME

Bilginin üretilmesi ve kırsal kesime ulaştırılmadan önce söz konusu bilginin çiftçiye faydalı olma durumu dikkate alınmalıdır. Bu kapsamda örgün ve yaygın eğitimin özellikleri dikkate alınarak kırsal alanda yaşayan üretici ve ailesine yönelik uygun eğitim programları geliştirmeli ve mevcut TML ve MYO'larından genç çiftçilerin ve diğer kesimlerin yararlandırılması üzerinde durulması uygun olacaktır. Ayrıca tarım ve tarımla ilgili fakültelerin ülke tarımının ihtiyaçlarını karşılayacak ve evrensel gelişmeler ışığında ele alınması uygun olacaktır.

7. SONUÇ

Alt komisyon çalışması ile ortaya konulan çözüm yollarının uygulamaya aktarılması üzerinde önemle durulması gerekmektedir.

TARIMSAL YAYIM

1. GİRİŞ

Türkiye'de tarımsal yayım çalışmalarının geçmişi oldukça eskidir. Uzun yıllar boyunca ülkemiz tarımına önemli katkılarda bulunan kamu yayımı çeşitli nedenlerle son yıllarda etkinliğini yitirmeye başlamıştır. Ayrıca üreticilerin bilgi ihtiyacının artması ve çeşitlenmesi tarımsal yayımda yeni hizmet sunucularının devreye girmesini zorunlu kılmaktadır. Bu nedenlerle ülkenin tümünde uygulanan bütüncül bir şablon yerine; bölgesel farklıkları dikkate alan, esnek

yayım yaklaşımları ortaya konulmalıdır. Kamunun bir yandan tarımsal açıdan az gelişmiş bölgelere ve burada yaşayan insanlara yönelik olarak yayım hizmetlerini sürdürmesi gerekirken; diğer yandan da tarımsal açıdan gelişmiş bölgelerde kamu dışı yayım hizmetlerinin gelişmesini teşvik etmelidir. Gelecek yıllarda ülkenin koşullarına ve gereksinmelerine uygun çoğulcu, katılımcı ve etkin bir yayım sisteminin kurulması, tarımsal gelişmenin en önemli itici gücü olacaktır.

2. KAMU YAYIMI

2.1. Mevcut Durum

Türkiye'de tarımsal yayım çalışmaları oldukça eski bir geçmişe sahiptir. Tarımı modernleştirmek, çiftçilere yönelik yenilikler sunmak ve tarımsal kalkınmayı sağlamak üzere çeşitli dönemlerde farklı girişimlerde bulunulmuştur. Bu kapsamda, 1931 yılında birinci Ziraat Kongresinin düzenlenmesi önemlidir. Bu kongrede tarımsal yapı incelenmiş, analiz edilmiş, raporlar hazırlanmış ve tarım üreticilerine tarım tekniklerini öğretmek ve bunların uygulanması özendirmek için önemli kararlar yer almıştır. 1937 yılında kırsal alanda yayım faaliyeti köy öğretmenlerine görev olarak verilmiştir. Bunu takiben 1. Köy ve Ziraat Kongresi düzenlenmiş ve (1938) ve bu kongrede tarımsal yayım üzerinde önemle durulmuştur. Yayımın örgütlenmesi 1943 yılında Ankara, Eskişehir ve Manisa illerinde başlamış, 1958 yılında bütün illerde örgütlenme tamamlanmıştır.

1984 yılına kadar tarımla ilgili birimler (Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı, Orman Bakanlığı, Devlet Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı bünyelerine dağılmış çeşitli genel bütçeli kuruluşlar ve kamu iktisadi teşebbüsleri) 13.12.1983 gün ve 174 sayılı, 8.6.1984 gün ve 202 sayılı kanun hükmünde kararnameler ile çıkarılan, Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı Merkez ve Taşra Teşkilatının Kuruluşu ve Görev Esasları hakkındaki yönetmelikle tek bir bakanlık çatısı altında toplanmıştır.

Bu yeniden örgütlenme ve yapılanma öncesinde bağımsız genel müdürlük olarak hizmet vermekte olan Ziraat İşleri, Zirai Mücadele ve Karantina, Veteriner İşleri, Gıda İşleri, Su Ürünleri, Hayvancılığı Geliştirme, Yem Tescil ve Kontrol, Nesil Kontrol ve Suni Tohumlama, Or-Köy ve Topraksu Genel Müdürlükleri kaldırılmıştır.

Yeniden örgütlenmeye paralel olarak, finansmanı Türkiye Cumhuriyeti ve Dünya Bankası tarafından sağlanan TYUAP (Tarımsal Yayım ve Uygulamalı Araştırma Projesi) iki dilim olarak uygulamaya alınmıştır. Birinci dilim TYUAP 5 Eylül 1984 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Tarımsal Yayım ve Uygulamalı Araştırma Projesinde (TYUAP) "Eğitim ve Ziyaret Yaklaşımını" yerleştirmek, dolayısıyla yayım birimlerinin üreticilere en yakın olacak şekilde köy gruplarına kadar kurulması ve merkezlerde görevlendirilen yayım elemanlarının da kendi görev alanlarındaki üreticileri ve alan yayımcılarını yapacakları belirli aralıklarla sürekli olarak eğitmeleri esas alınmıştır.

Uygulama süresi 6 yıl olarak belirlenen birinci dilim TYUAP'ın gelecekte kapsamının genişletilerek ülke genelinde uygulanmasının sağlanması kararlaştırılmıştır. Başlangıçta kapsam 16 il (1989 yılında 16 ilden ikisi ikiye bölünerek, proje alanında değişme olmaksızın toplam il sayısı 18 olmuştur) olarak belirlenmiştir. Proje süresinin uzatılması nedeniyle Temmuz 1993 tarihinde birinci dilim çalışmaları sona ermiştir.

İkinci dilim TYUAP uygulamaları ise 1990-1997 yılları arasında devam edecek şekilde 21 ilde başlatılmıştır. Böylece ülke genelinde toplam illerimizin yaklaşık yarısına yayım hizmetleri TYUAP kapsamında ulaştırılmıştır.

Bugün hala tarımsal yayım hizmetlerinin tamamına yakını bu yapı içersinde ve kamu tarafından gerçekleştirilmektedir. Mevcut yapı içerisinde Merkez düzeyde Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulmuş olan Yayım Dairesi ve Kırsal Kalkınmada Kadın Dairesi Başkanlıkları yayım hizmetlerinden sorumlu olup, illerde İl Müdürlükleri içerisindeki Çiftçi Eğitimi ve Yayım Şube Müdürlükleri, ilçelerde İlçe Müdürlükleri ve bazı köylerde de Köy Grubu Tarım Merkezleri çiftçi eğitimi ve tarımsal yayım hizmetlerini yürütmektedirler.

TYUAP sisteminde sistemin en önemli unsuru olan KGTM'leri son yıllarda etkinliğini kaybetmiş, birçok köyde görev yapan personel il/ilçe merkezlerine çekilmiş, binalar amaç dışı kullanılmaya başlanmıştır. 2004 yılı başından beri Bakanlık tarafından uygulanan KÖY-MER projesi ile bu binaların projede görev yapan tarım danışmanlarına tahsis edilmesi gündeme gelmiştir.

Uzun yıllar TKB yürütülen yayım faaliyetleri ile ülkemiz tarımına önemli katkılar yapmıştır. Ancak son yıllarda karşılaşılan çeşitli sorunlar ve tarımdaki değişmeler nedeniyle etkinliğini kaybetmeye başlamıştır.

2.2. Kamu Yayımının Sorunları

Mevzuat ve Yönetimden Kaynaklanan Sorunlar

- Ülkenin yazılı, ilgili bütün taraflarca kabul edilen ve genel tarım politikaları ile uyumlu bir yayım politikası yoktur.
- Tarımsal yayıma ilişkin görev, yetki ve sorumlulukların farklı genel Müdürlüklere dağıtılmış olması nedeniyle, işbirliği ve koordinasyon güçlüğü mevcuttur.
- Yayım hizmetlerinin yürütülmesine ilişkin yasal düzenlemeler yetersizdir.
- Bakanlığın mevcut yapılanmasında tarımsal yayım hizmetleri, bu hizmetlerin taşıdığı öneme uygun yerde değildir.
- Kamu tarafından sunulan yayım hizmetlerinde, tüm ülke genelinde aynı yayım yaklaşımı uygulanmakta ve çiftçiler homojen kabul edilmektedir. Yayımda farklı grupların gereksinimlerine göre farklı hizmet planlaması yapılmamaktadır.
- Kamu yayımı, arz odaklı olarak üretimin artırılması amacıyla, çiftçilere teknik bilgi aktarımının ötesine geçememektedir. İşletme yönetimi, yeni iş olanakları, liderlik, pazarlama, örgütlenme gibi konulara yeterince yer verilmemektedir.
- Bilgiye ulaşmada dezavantajlı kesimlere yönelik yayım çalışmaları yetersizdir.
- Katılımcılığı esas almayan, merkeziyetçi, yukarıdan aşağı bir yönetim kültürü ve buna paralel olarak aynı özellikte olan yayım yaklaşımı nedeniyle araştırma ve yayım sistemi çiftçilere yabancılaşmıştır.
- Tarımsal yayım kuruluşları, araştırma kuruluşları ve çiftçilerin kendi içlerinde ve birbirleri arasında iletişim ve işbirliğinin zayıf olması nedeniyle, araştırma konuları üreticiden kopuk olarak belirlenmekte, uygun tarımsal teknolojilerin üretimi, tanıtımı ve çiftçilerce benimsenmesini zorlaşmaktadır.
- Tarımsal yayımda bilgi ve iletişim teknolojisindeki gelişmelerden yeterince yararlanılamamaktadır.
- Kırsal alanda tarımsal üretim faaliyetinin içinde bulunan kadınlara ve gençlere yönelik yayım programları yetersizdir.
- Kırsal alandan yoğun olarak yaşanan göç, tarımsal üretimle uğraşan nüfusun yaş ortalamasının yükselmesi ve kırsal kesimde genel eğitim seviyesinin düşüklüğü, çiftçilerin bilgiye olan taleplerini azaltmaktadır.

- Tarımsal yayım ve araştırma yöneticilerinin atanmalarında liyakate gereğince önem verilmemesi ve bu yöneticilerin sık değişimleri, hizmetlerin nitelik, nicelik ve devamlılığını olumsuz yönde etkilemektedir.
- TKB dışındaki yayımla ilgili faaliyet gösteren kuruluşların sayıları ve etkinlik alanı yetersizdir.

Personel Politikalarından Kaynaklanan Sorunlar

- Yayım personelinin yetki ve görev tanımları yapılmamıştır ve yayım personeli yayım dışı alanlarda görevlendirilmektedir.
- Kamu yayım kuruluşlarında görev yapan yayımcılar sayı akımından yetersizdir. Ayrıca mesleki ve teknik nitelikler açısından da geliştirilmeye ihtiyaç vardır.
- Yayımcılara hizmet öncesi eğitim yapılmamaktadır. Hizmet içi eğitimleri ise yetersizdir.
- Çalışanın ödüllendirilmesi, çalışmayanın harekete geçirilmesini sağlayacak bir mekanizma bulunmamaktadır.
- Bölgeler arası tarımsal farklılıklar dikkate alınmadan yapılan personel istihdamı ve nakiller yayım hizmetlerinde aksaklıklara neden olmaktadır.
- Yayım personelinin, yayım dışı alanlarda (maddi desteklemeler, denetim gibi) görevlendirilmesi çiftçi ile arasındaki güven ortamını zedelemektedir.

Bütçe ve Kaynak Sorunu

- Tarımsal yayım hizmetleri için özel bir bütçe bulunmamaktadır. Mevcut mali kaynaklar gittikçe azalmaktadır.
- Ayrıca yayıma ayrılan kaynakların yayım dışı amaçlarla kullanımı söz konusudur. Örneğin yayım için tahsis edilmiş ulaşım araçlarının izin alınarak kullanılması zaman kaybına yol açmaktadır.
- Araştırma ve yayım hizmetlerinde yaşanan gereksiz tekerrürler ve yanlış yatırımlar kıt kaynakların israfına neden olmaktadır.
- Tarımsal yayımın finansmanına çiftçi katkısının sağlanamaması nedeniyle çiftçinin ücretsiz hizmetlere gereken değeri vermemesi, yayım ve araştırma kuruluşlarının çiftçilere karşı sorumluluklarını olumsuz etkilemektedir.
- Bütçedeki daralma nedeniyle özellikle, üretilen basılı yayım materyali sayısında yıllar itibarı ile azalma bulunmaktadır.

2.3. Kamu Yayımının Sorunlarına İlişkin Çözüm Yolları

- Tarım Bakanlığı ülkenin tüm bölgelerinde tarımsal yayımda tek hizmet sunucu olmaktan ziyade ihtiyaç duyulan alanlarda etkinliklerini artırmalı, diğer hizmet sunucuların görev alabilecekleri bölgelerde ise sistemi düzenleyen, destekleyen bir rol üstlenmelidir.
- Yayımın organizasyonu, merkez ve taşra düzeyinde yeniden ele alınmalı ve ulusal düzeyde yayım politikalarını oluşturacak, çalışmaları koordine edecek, izleyip değerlendirecek etkin bir kurumsal yapı kurulmalıdır.
- Etkin, strateji üreten kaliteli hizmet sunan bir kamu yayım servisinin oluşturulması ve yine kamu dışı hizmet sunucularının teşvik, koordinasyon, izlenmeleri ve yönlendirilmelerini sağlamak amacıyla, bu çalışmaları Bakanlık bünyesinde bir elden yürütecek Tarımsal Yayım ve Araştırma Genel Müdürlüğü'nün kurulması gereklidir.

- Önerilen Tarımsal Yayım ve Araştırma Genel Müdürlüğü yapısı içerisinde birbirinden ayrı olarak düşünülemeyecek tarımsal araştırma ve yayım hizmetlerinin yürütülmesinde eşgüdüm ve eşdeğerlilik prensiplerine uyulmalıdır.
- Yayım hizmetlerinin il ve ilçe düzeyindeki örgütlenmesi, hizmette etkinliği sağlayacak şekilde gerçekleştirilmelidir.
- Personel ve çiftçi eğitim merkezleri aktif bir şeklide yayım hizmetlerinde kullanılmalıdır. Bu merkezler kuruluş amaçlarında da yer aldığı gibi "Çiftçi Eğitim Merkezleri" olarak özellikle yatılı çiftçi kurslarının uygulamaya sokulmasında kullanılmalıdır. Bunun yanı sıra çeşitli illerde bulunan Ziraat Meslek Liseleri tarımla ilgili Meslek Yüksek Okulları, ilgili Fakülteler ve Tarım İşletmelerinden çiftçi eğitim ve yayım çalışmalarında yararlanılmalıdır.
- Ülkesel düzeyde tarımsal yayımla ilgili bütün tarafların bir araya gelerek yayım politikaları ve stratejileri oluşturmak, eğitim ve yayım hizmetlerinin yasal altyapısını oluşturmak ve güncelleştirmek ve bunların uygulanmasında gerek kamu gerekse kamu dışı yayımı yönlendirmek amacıyla "Tarımsal Yayım ve Araştırma Danışma Konseyi" kurulmalıdır.
- Kamu yayım hizmetlerinin yasal alt yapısı oluşturularak, yayıma verilecek önemin kişisel tercih ve önceliklere bırakılması önlenmelidir.
- Kamuda yeniden yapılanma çalışmaları kapsamında Kamu Yönetimi Temel Kanunu ve Yerel Yönetimler Kanunları dikkate alınarak; yayım çalışmalarında yerinden yönetim ilkesi uygulanmalıdır.
- Kamu yayımı, bugüne kadar yürüttüğü teknoloji transferi ve eğitim-ziyaret modelinden vazgeçerek, günümüzün katılımcı yaklaşımları benimsemelidir.
- Yayımın kredi, pazarlama, fiyatlandırma ve girdi politikaları ile bağlantısı sağlanmalıdır.
- Çiftçilerin sulama ve diğer tarımsal girdi kullanımı konusundaki eğitimlerine özel önem verilmelidir.
- Yayımcıların, yayım ve mesleki konulardaki eğitimlerinin yeterli hale getirilmesi amacı ile hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimlerine gereken önem verilmelidir. Yayım Eğitim Merkezleri kurularak, yayımcılara insan ilişkileri, iletişim, yayım metotları, moderasyon teknikleri, hedefe yönelik program hazırlama, izleme-değerlendirme ve katılımcı yayım teknikleri gibi konularda eğitimler verilmelidir. Yayımcı olabilmek için, bu eğitim merkezlerinde düzenlenen eğitimlere katılarak sertifika almak zorunlu olmalıdır.
- Yayımcıların yayım dışı görevleri yüklenmelerinin önüne geçilmelidir.
- Köy Grubu Tarım Merkezleri uygun olduğu durumlarda yayım amaçlı kullanılmak üzere üretici örgütlerine devredilmeli ve/veya tarımsal danışmanlık sisteminin kullanımına sunulmalıdır.
- Yayımcılık mesleğinde başarılı olabilmek için aynı bölgede uzun süre çalışmak önemlidir. Bu yüzden özellikle sosyo-ekonomik bakımdan geri olan bölgelerden, gelişmiş bölgelere geçiş yönündeki eğilimlerin uygulanacak teşvik politikalarıyla önüne geçilmelidir. Tayin işlemlerinde bireysel ve siyasi taleplerden ziyade bölgenin ihtiyaçları dikkate alınmalıdır. Buna göre yayımcıların motivasyon, ücret politikası ve terfi yoluyla hizmet bölgelerinde kalmaları sağlanmalıdır.
- Kamuda görev yapan yayımcıların kısmi statüde özel danışmanlık hizmetleri vermelerinin önündeki yasal engeller kaldırılmalıdır

- Yayım birimlerinde alan ve büro yayımcısı olarak görev yapanların ücret açısından farklılaştırılması uygun olacaktır. Bu şekilde özellikle alan yayımcılarının mesai kavramına bağlı olmaksızın çalışmasının önü açılmalıdır. Ulaşım araçlarının kullanımında özel sürücü uygulamasından vazgeçerek, bu işlevin yayımcı tarafından üstlenilmesi sağlanmalıdır.
- Terfi işlemlerinde mutlaka liyakat ve bilgi birikimi gibi objektif kriterlerden hareket edilmeli, siyasi tercihlere göre yapılan atamalar kesinlikle gündemden kalkmalıdır.
- Yerel ve kamu dışı kaynaklardan (SYDF, özel idare kaynakları, özel kuruluşlar, sivil toplum örgütleri, hizmetlerin finansmanına çiftçi katılımı vb.) araştırma ve yayım için yararlanılmasına ağırlık verilmelidir.
- Tarıma girdi sağlayan kuruluşların (bayiler) bilgi kaynağı olma bakımından etkinliği dikkate alınarak, bu kesimin çeşitli yaptırımlar ve eğitim faaliyetleri ile yapılan bilgilendirmenin yayıma yaklaştırılması üzerinde durulmalıdır.
- Kamu yayımı, mutlaka bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelere hızla adapte olmalı, bunu uygulamalarına aktararak, tarımla ilgili tüm kesimlerden düzenli bir bilgi akışı ile bilgiye erişime imkan sağlanmalıdır. Bu kapsamda bütün tarafların faydalanacağı bir tarımsal veri bankası kurulmalıdır.
- Çiftçi eğitiminde uzaktan eğitim tekniğine uygun sistemleri kullanılarak, bunların avantajlarından yararlanılmalıdır.
- Çiftçinin bilgiyi talep etmesini sağlamak için, haberdar etme, motivasyon ve teşvik gibi önlemler alınmalıdır.
- Kamu yayımı, dezavantajlı bölgelerin ve kesimlerin bilgiye ulaşması, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı, yoksullukla mücadele, gıda güvenliği ve güvencesi, ülkesel yayım sisteminin koordinasyonunu çoğulcu ve katılımcı anlayışla sağlama, bu sistemde destekleme, kural belirleme ve denetleme konularına öncelik vermelidir.
- Araştırma-yayım-çiftçi bağlantısı mutlak suretle güçlendirilmelidir.
- Üretici nitelikleri dikkate alınarak bilgisayar vd bilişim teknolojisi ürünlerinin tarım amaçlı kullanımını yaygınlaştıracak uygulamalar üzerinde durulmalıdır. Üreticinin işletmesinde "basit-kavranılması kolay" yazılımları (muhasebe vb) kullanmaları ve meteoroloji vd ihtiyaç duyulan konularda bilgi edinmek üzere interneti kullanma olanakları konusunda bilgilendirilmeleri üzerinde durulmalıdır.
- Üniversitelerin tarımsal yayıma tüm yollarla katkısı özendirilmeli ve artırılmalı, üniversitenin görevinin aynı zamanda uygulamaya yardım etmek olduğu dikkate alınmalıdır. Bu kapsamda az sayıdaki üniversitelerde kurulu bulunan "Tarımsal Yayım ve Haberleşme Merkezleri'nin" yaygınlaştırılarak, üreticilere yönelik yayım hizmeti sunma işlevlerinin öne çıkarılması üzerinde durulmalıdır.

2.4. Kamu Yayımına İlişkin Hedefler ve Stratejiler

2.4.1. Kamu Yayımına İlişkin Kısa Vadeli Hedefler ve Stratejiler

- Bakanlığın tarımsal yayımda tek hizmet sunucu olmak yerine, diğer hizmet sunucuların görev alabilecekleri uygun bölgelerde sistemi düzenleyen ve destekleyen bir rol üstlenmesi,
- Bakanlık tarafından uygulanan 1000 Köye 1000 Tarımcı Projesi'nin alt yapısı kurularak, eksiklikleri giderilerek ve daha etkin çalışır hale getirilerek tarım danışmanlığına dönüştürülmesi,

- Tarım Çerçeve Kanunu'nun yasalaşmasını takiben, Kamu Yayım Hizmetleri Yönetmeliği çıkarılması,
- Tarımsal Yayım ve Araştırma Koordinasyon Kurulu oluşturulması,
- Yayımın hizmetlerinin örgütlenmesi merkez ve taşra düzeyinde yeniden ele alınmalı ve ulusal düzeyde yayım politikalarını oluşturacak, çalışmaları koordine edecek, izleyip değerlendirecek etkin bir kurumsal yapı oluşturulmalı bu bağlamda, Tarımsal Yayım ve Araştırma Genel Müdürlüğü kurulması,
- Yayımcıların yayım dışı görev yüklenmelerinin önlenmesi,
- Personel ve çiftçi eğitim merkezleri aktif bir şeklide yayım hizmetlerinde kullanılmalıdır.

2.4.2. Kamu Yayımına İlişkin Orta Vadeli Hedefler ve Stratejiler

- KGTM'lerin danışmanlık sistemini destekleyecek şekilde orta/uzun vadede üretici örgütlerine devredilmesi üzerinde durulması,
- Yayım hizmetlerinin yürütülmesinde günümüzün katılımcı yaklaşımlarının benimsenmesi, bu çerçevede yayım yaklaşımlarının izlenebilir ve kayıt altına alınabilir olmasına özen gösterilmesi,
- Tarımsal yayımda uzaktan öğretim metotlarından daha fazla yararlanılması,
- Terfi işlemleri, ücret politikası ve ödüllendirme yoluyla yayım personelinin motivasyon ve verimliliği artırılmalı ayrıca, kamuda görev yapan yayımcıların kısmi statüde özel danışmanlık hizmetleri vermeleri sağlanması,
- Yerel ve kamu dışı kaynaklardan araştırma ve yayım hizmetleri için yararlanılması,
- Köy Grubu Tarım Merkezleri'nin uygun olduğu durumlarda yayım amaçlı kullanılmak üzere üretici örgütlerine devredilmesi, ve/veya tarımsal danışmanlık sistemi kullanımına sunulmalıdır.

2.4.3. Kamu Yayımına İlişkin Uzun Vadeli Hedefler ve Stratejiler

- Tarımsal veri bankası kurularak, mevcut bilgilerden ilgili tüm kesimlere düzenli bir bilgi akışı ile bilgiye erişime imkan sağlanması,
- Yeni Ziraat Fakültesi ve tarımla ilgili diğer fakültelerin açılmasına uzun vadede izin verilmemesi ve mevcutlarda ise öğrenci kontenjanlarının arttırılmaması,
- Ülkesel düzeyde tarımsal yayımla ilgili bütün tarafların bir araya gelerek yayım politikaları ve stratejileri oluşturmak, eğitim ve yayım hizmetlerinin yasal altyapısını oluşturmak ve güncelleştirmek ve bunların uygulanmasında gerek kamu gerekse kamu dışı yayımı yönlendirmek amacıyla "Tarımsal Yayım ve Araştırma Danışma Konseyi" kurulması,
- Üreticilerin internet ve tarımsal veri tabanlarından yararlanmasını yaygınlaştıracak alt yapı ve eğitim uygulamaları üzerinde durulmalıdır.

3. KAMU DIŞI YAYIM

3.1. Kamu Dışı Yayımda Mevcut Durum

Türkiye'de özellikle 1980 sonrası dönemde yaşanan gelişmeler, tarımsal yayım hizmetlerinde yeniden yapılanmayı bir zorunluluk haline getirmiştir.Gelişmiş pek çok ülkede planlı bir çalışmanın sonucu olarak gerçekleşen tarımsal yayım alanında kamunun etkinliğinin azaltılması süreci, Türkiye'de kendiliğinden başlamış ve devam etmektedir.

Ülkemizde kamu kuruluşlarının dışında yayım çalışmalarında bulunan bir çok kuruluşun varlığına karşın, bu kuruluşların hizmetler genellikle sadece belirli bölgeler veya konularla sınırlı ve ülke geneli düşünüldüğünde çok küçük ölçekte kalmaktadır.

Son yıllarda giderek önemi artan sözleşmeli tarım uygulamaları tarımsal yayım açısından önem taşımaktadır. Satın aldığı ürünün miktar ve kalitesini artırmayı amaçlayan kuruluşlar yayım hizmetleri de vermektedirler.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından kamu dışı yayıma geçişi sağlamak ve tarımsal danışmanlık sistemini yerleştirmek amacıyla Köy Merkezli Tarımsal Üretime Destek Projesi (1000 Köye 1000 Tarımcı Projesi) uygulanmaya başlamıştır. Proje kapsamında 1007 tarım danışmanı (ziraat mühendisi,veteriner hekim) hizmet alımı yöntemiyle 1007 köyde danışmanlık hizmeti vermektedir.

Bugün için çiftçi eğitimi ve yayım çalışmalarını yürüten başlıca kurum ve kuruluşlar şunlardır:

- Üretici örgütleri (Ziraat odaları, kooperatifler, yetiştirici birlikleri vd.)
- Tarımsal danışmanlık dernekleri
- Danışmanlık firmaları veya serbest tarım danışmanları
- Gönüllü kuruluşlar
- Tarımsal ve tarıma dayalı sanayi kuruluşları
- Üniversiteler
- Medya kuruluşları

3.2. Kamu Dışı Yayımın Sorunları

- Ülkemizde kamu dışı yayım, kamunun yönlendirme ve desteklemesinden yoksun bir şekilde kendiliğinden doğmuştur. Bu durum, kamu dışı yayımın bu gün karşılaştığı sorunların temel nedeni olmuştur.
- Bir çok Avrupa Birliği ülkesinin tarımsal yayım sisteminde çok önemli roller oynayan ziraat odaları, kanunlarında uzun yıllar gerekli düzenlemenin yapılmaması, finansman yetersizliği gibi nedenlerle bu güne kadar tarımsal yayım hizmetlerinde beklenen gelişmeyi sağlayamamıştır.
- Serbest tarım danışmanlığı ve tarım danışmanlığı sistemi ülkemizde tarımın geliştiği bazı bölgelerde ve büyük işletmelerde kendisine yer bulabilmiştir.
- Ülkemizde kamu dışı yayımın önündeki en önemli sorun, bu konudaki yasal alt yapının henüz kurulmamış olmasıdır.

3.3. Kamu Dışı Yayımın Sorunlarına İlişkin Çözüm Yolları

- Kurulması öngörülen çoğulcu yayım sistemi içerisinde kamu dışı yayım örgütlerinde görev yapacak yöneticilerin ve yayımcıların eğitimleri büyük önem taşımaktadır. Bu eğitimlerde Tarım ve Köyişleri Bakanlığının araştırma enstitülerinden, üniversitelerden, çiftçi örgütlerinden, tarımsal sanayi kuruluşlarından yararlanılmalı ve tarımsal teknik konulardaki eğitimlerin yanı sıra tarımsal danışmanlık eğitimlerine büyük önem verilmeli ve bunun için bir tarımsal yayım eğitim merkezi oluşturulmalıdır.
- Kamu dışı yayım kuruluşlarında görev yapacak yayımcılar öncelikle danışmanlık sertifikasına sahip olabilmek için hizmet öncesi teorik ve uygulamalı eğitimden geçirilme-

lidirler. Bu eğitimlerin planlanmasında, uygulanmasında ve finansmanında kamunun yanında çiftçi örgütleri ve meslek kuruluşlarının yer alması sağlanmalı; ancak eğitim giderlerinin bir kısmı yararlanıcılar tarafından karşılanmalıdır.

- Hizmet öncesi eğitimlerini tamamlayan danışmanların tarımsal danışmanlık sertifikaların verecek yapı kurumsallaştırılmalıdır. Eğitim ve sertifikanın akredite olması gerekmektedir. Danışmanlık sertifikasının geçerlilik süresi belli olmalı ve bu sürenin bitiminde, belirli koşulları yerine getirenlerin sertifikaları yenilenmelidir.

- Kamu dışı yayım kuruluşlarında görev yapacak danışmanlar sertifika alıp, hizmete başladıktan sonra, periyodik olarak hizmet içi eğitimlere devam etmelidirler.

- Tarımsal yayım hizmetlerinin çoğulcu bir yapıya kavuşturulması, kamu dışı yayıma geçiş sürecinin sağlıklı bir biçimde yaşanması ve kurulacak çoğulcu yapının sürdürülebilirliği açısından, sistem yasal dayanağına kavuşturulmalıdır.

- "Tarım Kanunu'nun" çıkmasını takiben, paydaşların katılımı ve katkıları ile bir "Kamu Dışı Yayım Yönetmeliği" hazırlanmalı ve bu yönetmelikle sistemde yer alacak bütün kuruluşların çalışma, izleme-değerlendirme ve desteklenmelerine ilişkin usul ve esaslar belirlenmelidir.

- Kamu dışı yayım hizmetlerinin finansmanı amacıyla,

  Genel bütçe (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı)

  İl Özel İdareleri bütçesi

  Çiftçi (Hizmeti alan olarak) ve Üretici Birlikleri

  Tarım ürünleri ithalat ve ihracatından alınacak pay

  Tarımsal sanayi ve ticaret kuruluşları

  Yurt içine pazarlanan tarımsal ürünlerden alınacak pay

  Tarımsal kredilerde eğitim payı

  Yurt dışı kaynaklar

  Eğitim katkı payından alınacak pay

  Bağış ve hibeler gibi kaynaklardan yararlanılması için çalışmalar yapılmalıdır.

  Kamu dışı yayım için kamu desteğinin önceliği yasal altyapıları kurulmuş ve yönetmelikle belirlenecek çiftçi örgütlerine verilmelidir. Kamu dışı yayıma verilecek kamu desteği, güçlenmelerine paralel olarak tedrici olarak azaltılmalıdır. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı üretici örgütlerine yurtdışı fonlardan yararlanabilmeleri için proje hazırlama konusunda teknik destek verebilir.

- Kamu dışı yayımın finansmanına çiftçi katkısı, çiftçilerin aldıkları yayım hizmetine karşılık yapacakları ödemeleri ve/veya aidatları ile sağlanabilir.

- Kamu yayım hizmetlerinin özel yayım sunucularına ihale yöntemi ile devredilmesi sadece spesifik konularda uygulanabilir.

- İzleme ve değerlendirme, çiftçi katılımı esas olmak üzere katılımcı bir şekilde yapılmalıdır. Kamuda kurumsal bir izleme değerlendirme yapısı oluşturulmalı, Üniversiteler gibi bağımsız izleme ve değerlendirme kuruluşları da sisteme dahil edilmelidir. İzleme-değerlendirme kriterleri, çiftçi yararları göz önüne alınarak düzenlenmelidir.

- Ziraat Odaları, Çiftçilerin anayasal meslek örgütü olan ziraat odaları gerek Kanunla kendisine verilmiş olan görevler ve gerekse, ülkenin hemen hemen tamamında örgütlenmiş olmaları yönlerinden tarımsal yayım hizmetleri verebilecek en uygun çiftçi örgütlerinden biridir. Yayım konusunda beklenen gelişmeyi gösteremeyen ziraat odaları çoğulcu yayım sistemi içerisinde, tarımsal yayıma bugünkünden daha fazla katkıda bulunmalıdır. Ziraat odaları Avrupa Birliği ülkelerinde olduğu gibi, üst danışmanlık hizmeti verme, sisteme bilgi girdisi sağlama ve çiftçi açısından tarımsal yayımla ilgili koordinasyon görevini üstlenmeleri sağlanmalıdır.
- Kooperatif hareketinin özü eğitimdir. Bu anlamda, kooperatiflerin eğitsel çalışmaları, koşullu ve projeli temele dayalı bir anlayışla ve demokratikleşme sürecini pekiştiren bir şekilde desteklenmelidir. Kooperatifler, yeni tarımsal yayım sistemi içinde daha etkin görev almalıdırlar. Bu örgütlerin üst birlikleri çoğulcu yayım sisteminde üst danışmanlık hizmeti verme, sisteme bilgi girdisi sağlama gibi görevler üstlenebilirler.
- Üretici Birlikleri, çoğulcu yayım sisteminde önemli görevler üstlenebilirler. Bu birliklerden ürün ve ürün grubu bazında kurulanlar ile konu bazında kurulanlar sistemde tarımsal yayım hizmetlerini sunabilirler.
- Tarımsal Danışmanlık Dernekleri Modeli, çiftçilerin bilgi ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile bir araya gelen ve danışman istihdam eden çiftçi örgütlenmesine dayalıdır. İstihdam edilen yayımcı, çiftçiye bilgi kaynağı olmasının yanı sıra, ona bilgi kaynaklarını bildirerek bilgiyle buluşmasını hızlandıran bir işlev de içerir. Önder Çiftçi Danışmanlık Dernekleri Modeli, bu alanda uygulanan pilot projelerden birisidir. Bu model, yasal altyapısı kurulduktan sonra, ülkemizin değişen koşulları dikkate alınarak ve, uygun bölgelerde teşvik edilmelidir.
- Tarımsal Danışmanlık, bilgi için para verebilme olanağına sahip olmanın ötesinde, kendi sorunlarını teşhis edebilen, bilginin değerini bilen ve bilinçli olarak bilgi arayan çiftçilerin yararlanabileceği bir modeldir. Bu sistemde çiftçinin ödediği para, sadece bilginin içeriği için değil bilginin zamanında ve istenen formatta elde edilebilmesi içindir. Kamu, tarımsal üretim sürecine bilginin katılımın hızlandırmak için, tarımsal danışmanlığı desteklemelidir. Bu kapsamda, Bakanlık tarafından uygulanan 1000 Köye 1000 Tarımcı Projesi yasal alt yapısı kurularak, eksiklikleri giderilerek ve daha etkin çalışır hale getirilerek tarım danışmanlığına dönüştürülmeli, orta/uzun vadede üretici örgütlerine devredilmesi üzerinde durulmalıdır.
- Özel Medya ve Tanıtım Hizmetleri, ülkemizde tarımsal yayınevlerinin sayısı ve ölçeği çok yetersizdir. Kamu, özel yayınevlerinin gelişmesine destek olmalıdır. Özel radyo ve televizyonlar (bölgesel ve yerel) genel kitle iletişimine nazaran yayıma daha yatkındır. Ancak, Türkiye'de çok yaygın olmakla birlikte yerel radyo ve televizyonların yayıma katkısı çok yetersizdir. Bu tür programlar özendirilmeli ve desteklenmelidir. Elektronik yayın alanında ortaya çıkan gelişmelerden, kırsal kesimin yararlanma olanakları artırılmalıdır. Tarımsal yazılımların geliştirilmesi için çalışma yapılmalı, köylerin internet ortamına ulaşmaları için proje bazında destek sağlanmalıdır. Tarımsal fuarlar, çiftçinin ve yayımcının yeni teknolojiler ile tanışmaları açsından büyük önem taşımaktadırlar. Bu nedenle yerel, ulusal tarım fuarlarının sayılarının artması ve konularının çeşitlenmesi için gerekli önlemler alınmalıdır.
- Gönüllü Kuruluşlar, diğer yayım kuruluşlarının girmedikleri alanlarda ve konularda yoğunlaşmaları, iç ve dış kaynaklara potansiyeline sahip olmaları nedeniyle çoğulcu yayım sisteminde önemli görevler üstlenebilirler. Meslek örgütleri de yayımcıların eğitim ve istihdam alanlarında önemli katkılar sağlayabilirler.

- Tarım Sanayi ve Ticaret Kuruluşları, kendi yayım sistemlerini kurmalarının yanında, çalışmalarının kamu tarafından desteklenmeli, kamunun kural koyma ve izleme-değerlendirme işlevlerini yerine getirmesi için uygun ortam sağlamalıdırlar. Özellikle sözleşmeli tarımda uygulamalar sonucu aksaklıklar giderilmeli ve bu üretim yönteminin tarımsal yayım bağlantısı üzerinde durulmalıdır.
- Üniversiteler, son yıllarda ülkemizin değişik üniversitelerinin ziraat fakülteleri öncülüğünde kurulan tarımsal yayımla ilgili merkezler tarımsal yayım konusunda çalışmalar yapmaya başlamışlardır. Bu kuruluşların geliştirilmesi yanında, araştırma enstitüleri ve yayım birimleri ile işbirliği güçlendirilmelidir.

3.4. Kamu Dışı Yayıma İlişkin Hedef ve Stratejiler

3.4.1. Kamu Dışı Yayıma İlişkin Kısa Vadeli Hedef ve Stratejiler

- Belirli işletme büyüklüklerinin üzerindeki tarımsal işletmeler için tarım danışmanı istihdamının zorunlu tutulması, tarım danışmanı çalıştıran veya yararlananlara destek sağlanması,
- Zirai mücadele ve veterinerlik ilaçları, gübre tohum, yem gibi girdilerin yalnızca yetkili teknik elemanlar tarafından satılması,
- Kamu dışı yayım hizmetlerinin yasal alt yapısının kurulması amacıyla tarafların da katılımları katkıları sağlanarak "kamu dışı yayım yönetmeliği taslağı" hazırlanmalıdır.

3.4.2. Kamu Dışı Yayıma İlişkin Orta Vadeli Hedef ve Stratejiler

- "Kamu Dışı Yayım Yönetmeliği" uygulamaya konulması,
- Kamu dışı yayım kuruluşlarında görev yapacak danışmanların sertifikaya sahip olmalarının sağlanması ve periyodik olarak hizmet içi eğitime tabi tutulması,
- 1000 köye 1000 tarımcı projesi kapsamında görev yapan danışmanların bilgi ihtiyacının karşılanması amacıyla oluşturulacak tarımsal veri tabanından yararlanabilmeleri için gerekli teknolojik altyapının sağlanması,
- Kamu dışı yayım hizmetlerinin maliyetlerini karşılamak amacıyla yeni finansman kaynakları yaratılmalıdır.

3.4.3. Kamu Dışı Yayıma İlişkin Uzun Vadeli Hedef ve Stratejiler

- Kamu dışı yayım için, kamu desteğinin öncelikli olarak çiftçi örgütlerine verilmesi, bunların güçlenmelerine paralel olarak desteklerin tedrici olarak azaltılması,
- Kamu dışı yayımın finansmanına çiftçi katkısının sağlanması, çiftçilerin aldıkları yayım hizmetine karşılık bedel ödenmesi,
- İzleme ve değerlendirmenin, çiftçi katılımını esas alacak şekilde yapılması,izleme-değerlendirme kriterlerinin, çiftçi yararları göz önüne alınarak düzenlenmesi,
- Kamu, yayım hizmetlerinden aşamalı olarak uygun ölçüde çekilmeli ve bu alanlarda kamu dışı yayım hizmetlerinin sürdürülebilir şekilde yürütülmesini sağlamalıdır.

4. GENEL DEĞERLENDİRME

Tarımsal yayım, kamu ve kamu dışı yayım kapsamında değerlendirildiğinde; kamu yayımında yayım sistem ve yaklaşımlarının yeniden ele alınması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Kamu yayımının TKB tarafından ülkemiz genelindeki etkinliği dikkate alındığında, kamu yayım sistemi yanında diğer yayım sistemlerinin de uygun olan bölgelerde gelişimi teşvik edilmelidir. Ayrıca arz odaklı yayım yaklaşımlarından katılımcı yayım yaklaşımlarına geçiş sağlanmalıdır. Kamu dışı yayım konusunda mevcut durum ve potansiyel dikkate alınarak TKB'nin kontrol edici ve yönlendirici bir rol üstlenmesi uygun görülmüştür.

5. SONUÇ

Alt komisyon çalışmalarında elde edilen veriler ışığında ortaya konulan çözüm yollarının hayata geçirilmesi üzerinde önemle durulmalıdır. Buna göre, belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesi düşüncesi ve geliştirilen stratejiler konusu sürekli canlı tutulmalıdır.

ARAŞTIRMA-GELİŞTİRME

1. GİRİŞ

Tarımsal araştırma ve geliştirme faaliyetleri ülke tarımı, üreticiler ve tüketiciler için yaşamsal öneme sahiptir. Özellikle gıda güvenliği ve iyi tarım uygulamaları konularının tartışıldığı günümüzde güçlü bir araştırma alt yapısının varlığı mutlak zorunludur.

1930'lu yıllarda değişik isimlendirmelerle oluşturulmaya başlanan araştırma sistemi zaman içinde geliştirilmiş ve günümüzde TKB'ye bağlı araştırma enstitüsü 61'e ulaşmıştır (TAGEM ve KHGM'ne bağlı enstitüler).

Birinci Tarım Şurasında ortaya konulan sorunlar içerisinde araştırma birimlerinin kendi aralarındaki, araştırma ile yayım birimleri arasındaki işbirliği konusundaki eksiklikler ve sorunlar ortaya konulmuştur. Geçen süre içerisinde belirtilen alanlarda çalışmalar yapılmış olmakla birlikte, sorunlar önemli ölçüde geçerliliğini korumaya devam etmektedir. Bunlardan hala geçerli olan ve önemini koruyan konulara bu raporda yer verilmiştir.

2. MEVCUT DURUM

Türkiye'de tarımsal araştırmalar esas olarak TKB Araştırma Enstitüleri, üniversitelerimizin tarımla ilgili fakülteleri TÜBİTAK, Türkiye Atom Enerjisi Kurumu, Şeker Şirketi ile sınırlı düzeyde özel kuruluşları tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu kuruluşlar arasında güçlü bir işbirliğinden söz etmek güçtür. Ancak yine de bugüne kadar temel ve uygulamalı tarım alanlarında çok önemli araştırmalar gerçekleştirilmiş ve tarımın gelişmesine önemli katkılarda bulunulmuştur. Ancak değişen koşullar ve yeni ihtiyaçların ortaya çıkması tarımsal araştırmaların yeniden ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

TKB araştırma konusunda köklü bir araştırma sistemine ve geleneğine sahiptir. Bu nedenle Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü varlığını etkinliğini artırarak devam ettirmelidir. Ancak mevcut sorunların çözümü yönünde araştırmanın yeniden yapılandırılması üzerinde durulmalıdır. Esasen bu konuda TAGEM tarafından sürdürülen "yeniden yapılanma" çalışmaları devam etmektedir. Bu çalışmalar araştırma birimleri arasındaki işbirliğini geliştirme ve "yayım/üretici için uygulamalı araştırma" konularını da açıklığa kavuşturacak şekilde desteklenmeli, temel tarımsal araştırmalarda TAGEM'in vd araştırma birimlerin rolü üzerinde yoğunlaşılmalıdır.

2.1. TAGEM'in Yeniden Yapılanma Talebi

TAGEM'in öngördüğü yeniden yapılanma çerçevesinde yeniden yapılanmayı gerektiren nedenler şu şekilde sıralanmıştır:

2.1.1. İnsan Kaynakları Yönetiminin Sürdürülebilir Olmaması

İyi eğitimli ve deneyimli elemanların sistemde tutulması ve verimliliklerinin devamı, sistemin artan kalitede işlev görebilmesi için hayati bir konudur. Ülke kaynaklarını kullanarak gerek yurt içinde ve gerekse yurt dışında eğitim almış, uzun yıllar araştırmada hizmet vermiş ve yararlı hale gelmiş araştırmacıların pek çoğu zaman içerisinde emekli olarak, üniversite veya özel sektöre geçerek sistemden ayrılmaktadır. Ayrılan bu elemanların yerine uzun yıllardır yeterli sayıda ve nitelikte yeni eleman atanamamaktadır. Bu durumda sistemin devamlılığından, gelişen ve değişen şartlara uyumundan ve ülke için bir katma değer üretebilmesinden söz etmek mümkün değildir.

Bugün gelinen noktada, mevcut araştırmacıların gerek sayı olarak azlığı ve gerekse eğitim olarak yetersizliği çok açıktır. En kısa süre içerisinde mevcut elemanların eğitilmesi, eğitilmiş yeni elemanların sisteme atanabilmesi ve bu elemanların sistemde tutulması için gerekli önlemler alınmadığı takdirde araştırma sistemimiz giderek daha da verimsiz hale gelecektir. Bu nedenle özellikle iyi yetişmiş araştırmacıların sistemde tutulabilmesi ve sitemin devamlılığı açısından yeni bir düzenlemeye son derece ihtiyaç vardır.

2.1.2. Araştırıcılar İçin Pozitif Motivasyon Unsurlarının Yetersizliği

Tarımsal araştırmalar genellikle canlı organizmalar ile yapılmaktadır. Bu nedenle araştırmacıların mesai kavramları yoktur. Araştırmacılar, araştırma faaliyetlerine ilave olarak üretim, teşhis ve eğitim gibi hizmetleri de yürütmektedirler. Sabahın erken saatlerinde tarlada melezleme yapan, öğlenin kızgın güneşinde seleksiyon veya gözlem yapan, gece gündüz demeden hayvanın doğumuna ve tedavisine koşan, aşı üreten, ertesi güne kalmasın diye gece geç vakte kadar hasat yapan araştırmacıları görmek şaşırtıcı görüntüler değildir. Yani araştırmacılık bir gönül işidir ve büyük fedakarlıklar gerektirir. Ancak bu şekilde fedakarâne çalışan araştırmacıların bugün aldıkları ücretlerin tatminkar bir seviyede olduğunu söylemek mümkün değildir.(Şu anda tarımsal araştırmalarda çalışan tüm araştırmacılar ve araştırma enstitüsü yöneticileri dört kişilik bir aile için belirlenen yoksulluk sınırının altında ücret almaktadırlar.) Bu durumda çalışmak zorunda bırakılan yetişmiş araştırmacılar, zaman içerisinde maddi imkanlar yönünden iyi olan başka kurumlara geçmeyi tercih etmektedirler. Gerek çalışanların moral motivasyonu, gönüllülüğü ve fedakarlığını artırmak ve gerekse yetişmiş personelin başka kurumlara geçmesini engellemek için, özellikle yetişmiş araştırmacıların maddi imkanlarını geliştirici bir düzenlemeye de acilen ihtiyaç bulunmaktadır.

2.1.3. Performansa Dayalı Bir Personel Değerlendirme Sisteminin Bulunmayışı

Kamunun birçok alanında olduğu gibi araştırma sistemimizde de çalışan ile çalışmayan arasında bir fark ortaya konulamamıştır. Bu durum çalışma ahengini bozmakta, çalışanların motivasyonunu ortadan kaldırmakta, bir gönüllülük ve fedakarlık işi olan araştırma çalışmaları bu durumdan son derece olumsuz bir şekilde etkilenmektedir. Bu nedenle daha çok çalışanların çalışmalarının karşılığını maddi ve manevi olarak alabileceği bir düzenlemenin yapılması önem arz etmektedir.

2.1.4. Kaynak Yetersizliği

Araştırma çalışmalarının istenen kalitede yürütülebilmesi ve ihtiyaçlara cevap verebilmesi için gerekli olan genel bütçe kaynakları hiçbir dönemde yeterli olamamıştır. Bu sınırlı kaynaklarla ihtiyaca cevap verecek çalışmalar bugüne kadar yapılmaya çalışılırken, bir yandan da bu kaynağın artırılması veya genel bütçe kaynaklarının dışında kaynaklar yaratılabilmesi için de çalışmalar ve gayretler sürdürülmüş ve sürdürülmeye devam edilmektedir. Ancak bu gayretlerin istenen ölçüde başarılı olduğu söylenemez. Bu nedenle kaynak ihtiyacının yeterli ve sürekli bir şekilde karşılanabilmesi için yeni bir düzenlemeye ihtiyaç vardır.

2.1.5. Alt Yapı Yetersizliği

Halen birçok araştırma enstitüsünde modern teknolojilerin gerektirdiği alet ve ekipman alt yapısının olduğu söylenemez. Bu anlamdaki yetersizliğin yanında, mevcut laboratuvarların ve ekipmanların verimli kullanılamadığı da bir gerçektir. Yeterli altyapı imkanlarına sahip olabilmek ve mevcut alt yapıyı en verimli bir şekilde kullanabilmek için yeni bir düzenleme yapılmalıdır.

2.1.6. Enstitü Sayısının Fazla ve Ekolojik İhtiyaca Göre Kurulmamış Olması

Şu anda TAGEM'e bağlı 49, KHGM'e bağlı 12 adet araştırma enstitü vardır. Bu enstitüler başlangıçta Türkiye'nin ekolojik özellikleri ile ihtiyaçlarına göre ve az sayıda kurulmuşken, son zamanlarda ekolojik özellikler ve ihtiyaçlar göz ardı edilerek birtakım şahsi ve siyasi değerlendirmelerle ihtiyacın üzerinde enstitü kurulmuştur. Bu enstitülerin bazılarının hemen hemen hiçbir alt yapı imkanı yoktur. Bu şartlarda bu kurumlardan beklenen yararın sağlanması imkanı da yoktur. Enstitü sayısının bu kadar fazla olması, araştırma hizmetleri için ayrılan kaynakların daha da bölünmesine ve yetersiz hale gelmesine, cari masrafların artmasına ve koordinasyon zaaflarına neden olmuştur. Ayrıca ihtiyaç olmayan yerlerde kurulan enstitüler çalışmaların tekrarına ve dolayısıyla kaynak israfına yol açmıştır. Bu nedenle enstitü sayısının ülke ihtiyaçları doğrultusunda azaltılmasına ve daha verimli bir hale getirilmesine imkan verecek bir yapılanmaya ihtiyaç bulunmaktadır.

2.1.7. Araştırma-Yayım-Üretici İşbirliğinin Yetersiz Olması

Ülkemizde araştırma ve yayım ile tarım sektörü arasında bulunması gereken işbirliği ve iki yönlü bilgi akışı hiçbir zaman istenen düzeyde olmamıştır. Bu işbirliğini geliştirmek amacıyla, zaman içerisinde bazı projeler uygulanmış ve birçok çalışma yapılmış, ancak istenen başarı sağlanamamıştır. Araştırma, yayım ve tarım sektörü arasında yeterli iletişim ve iş birliği olmadığı için, araştırma sistemi ihtiyaca dönük, üreticinin güncel problemlerini çözecek ve katma değer üretecek araştırmalar yapmakta (zaman zaman) yetersiz kalmıştır. Araştırmacılar kendi gayretleriyle çiftçi problemlerini tespit etmek ve çözümler üretmek yoluna gitmişler, ancak bu şekilde üretilen bilgi ve teknolojilerin üretici tarafından benimsenmesi konusunda, yayım ve tanıtım çalışmaları yeterli olamadığı ve belki de çiftçinin ihtiyacına yönelik olamadığı için sıkıntılar yaşanmış ve sonuç olarak bu yaklaşım da istenen neticeyi vermemiştir. Bu nedenle araştırmaların ihtiyaca dönük olarak planlanabilmesi ve çıktılarının da üreticiye daha etkili bir şekilde aktarılabilmesine imkan verecek bir yapılanmaya ihtiyaç vardır.

2.1.8. Araştırma Master Planının Uygulanmasındaki Güçlükler

Araştırma sistemimizde stratejik düşünme prensibi 1996 yılında başlatılan Tarımsal Araştırma Projesi ile uygulamaya konulmuştur. Bu proje kapsamında bir Araştırma Mastır Planı hazırlanmıştır. Bu plana göre araştırma fırsat alanları (AFA) belirlenmiş ve bu alanlar

önceliklendirilmiştir. Burada amaç kaynakların öncelikli araştırma alanlarına daha fazla aktarılmasıdır. Ancak bu amaca, bazı mevzuat ve Planın uygulanmasındaki yetersizlikler nedeniyle istenen ölçüde ulaşılamamıştır. Bunun bir diğer nedeni, belki de böyle bir tasarımı uygulayabilecek zihniyet yapısına ulaşılamamış olunmasıdır. Stratejik tasarım ve uygulamayı ön plana çıkaran bir anlayışın geliştirilmesine ve ısrarla uygulanmasına ihtiyaç vardır.

2.1.9. İşbirliği Anlayışının Yetersizliği

Sistemde çalışan araştırmacıları başlangıçtan bu yana, toplumun büyük bir kesiminde olduğu gibi birlikte çalışma ve işbirliği anlayışında genel olarak önemli eksiklikler olagelmiştir. Artık başarının olmazsa olmaz şartı haline gelmiş olan işbirliği anlayışının sisteme hakim kılınabilmesi için bir yaklaşım ve yapılanmaya ihtiyaç bulunmaktadır.

TAGEM'e göre; "yeni bir araştırma-yayım sistemi oluşturmak gereklidir. Ancak bu sorunların çözümünün mevcut sistem içerisinde tamamen mümkün olmadığını göstermez. Bazı konularda durumu iyileştirebilecek tedbirlerin alınabilmesi ve şu andakinden daha iyi çalışmaların yapılabilmesi mevcut sistem içerisinde de mümkün olabilirdi. Ancak Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasi ve sosyal şartlar bunu ne yazık ki mümkün kılmamıştır. Bugüne kadar birtakım mülahazalarla bazı yanlış uygulamalar yapılmıştır. Sistemin bu tür uygulamalardan korunmasına yönelik tedbirler ise maalesef alınamamıştır. Araştırma sisteminden beklenenlerin yerine getirilebilmesi için bu tür müdahale ve uygulamalardan en az ve mümkünse hiç etkilenmeyecek yeni bir sistemin oluşturulması kaçınılmazdır."

Yukarıda belirtilen konular TKB, TAGEM'in karşılaştığı sorunlar nedeniyle yenilenme ihtiyacını ortaya koymaktadır. Bu saptamalar tarımsal araştırmalar konusunda en önemli kurumlardan olan TKB'nin araştırma sistemini etkin, sorun çözen ve teknoloji geliştiren bir yapıya kavuşturulmasını gerekli kılmaktadır. Bu kapsamda mevcut 61 araştırma enstitüsünün temel ve uygulamalı araştırma enstitüleri olmak üzere yapılandırılması ve üniversiteler gibi diğer araştırma kuruluşlarıyla güçlü bir işbirliği kurmanın yollarının ortaya konulması uygun olacaktır.

3. SORUNLAR

3.1. Araştırmada Yapılanma

- TKB ve diğer araştırma kuruluşları arasında etkin bir işbirliği ve iletişim bulunmamaktadır. Bu ilişkileri düzenleyecek uygun bir mevzuata ihtiyaç bulunmamaktadır. Bu durum değişik araştırma kuruluşlarında tamamlanmış ve devam eden çalışmaların tekrarına yol açabilmektedir. Hem araştırma konuları ve hem de araştırıcı profilini ortaya koyacak çalışmalar yetersizdir.
- Üniversitelerimizde ve diğer araştırma kuruluşlarında tarımla ilgili tamamlanmış ve devam etmekte olan veya planlanan araştırma çalışmalarının Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi (ULAKBİM) tarafından kayıt altına alınarak, araştırıcılara sunulmasında sorunlar bulunmaktadır. Aynı şekilde FAO tarafından tüm ülkelere yönelik gerçekleştirilen AGRIS/CARIS sistemine veri girişi konusunda TKB'nın ilgili birimleri yeterince önem vermemektedir.
- Temel ve uygulamalı araştırmaları yürüten ve yürütecek araştırma birimler konusunda belirsizlik vardır. Bu nedenle araştırma birimlerinin çalışma alanlarını belirlemeleri önem kazanmaktadır.
- Araştırmanın ortaya koyduğu bulguları kullanacak olan kullanıcıların (yayımcı/üretici) araştırma organizasyonu içinde temsili yetersizdir.

- Araştırma ve yayım birlikteliğinin sağlanmasına yönelik çeşitli denemeler gerçekleştirilmesine rağmen tam bir başarı sağlanamamıştır.
- Araştırmadan beklenen işlevler dikkate alındığında araştırma için ayrılan kaynaklar (fiziksel ve insan kaynağı) yetersizdir. Araştırma birimlerine ayrılan kaynakların yalnızca Ar-Ge için kullanılmasında güçlükler bulunmaktadır.

3.2. Araştırma-Geliştirme Yeteneği

- Ar-Ge yeteneğini belirleyen temel unsurların başında insan kaynağının niceliği ve niteliği ile araştırma için gerekli fiziksel donanım/altyapı olanakları incelenmiştir.
- Ülkede Ar-Ge'ye ayrılan payla ilgili olarak yetişmiş araştırıcı sayısında yetersizlik vardır. Kamu araştırma kuruluşlarında yetenekli ve uzman araştırıcıların istihdamında ve araştırıcıların uzmanlık alanlarına uygun konularda çalışmalarında önemli güçlükler bulunmaktadır.
- Araştırmada sürekliliği sağlayacak deneyimli ve yeni araştırıcıların birlikte çalışmasını (usta-çırak modeli) sağlayacak bir düzenleme bulunmamaktadır.
- Araştırma sisteminde kariyere ve deneyime prim verilmemekte, terfi işlemlerinde objektif kriterlere dayalı bir terfi sistemi bulunmamaktadır.
- Araştırmada sürekliliği engelleyen, kısa dönemlerdeki personel hareketleri önemli bir sorundur. Araştırıcıların, hizmet verdikleri bölgede uzun yıllar çalışmasını destekleyecek teşvikler bulunmamaktadır. Araştırıcı tayinlerinde bölgesel ve kurumsal talepler ve ihtiyaçlarından çok rasyonel olmayan (siyasi, bireysel,keyfi vd.) istekler ön plandadır. Bu nedenle sosyo-ekonomik bakımdan gelişmiş bölgelerde yığılmalar, az gelişmiş bölgelerde ise boşluklar söz konusudur.
- Araştırma kuruluşlarının döner sermayeye konu olan üretim faaliyetlerinden elde edilen kaynakların araştırıcıları destekleyici şekilde kullanımında önemli güçlükler vardır.
- Araştırmada verimliliği artıracak pozitif motivasyon unsurları ve ödüllendirme sistemleri geliştirilememiştir. Bu nedenle yetişmiş araştırmacıların özel sektör ve üniversitelere geçişi bir anlamda teşvik edilmektedir.
- Özel sektörün tarımsal ar-ge'ye katkısı arzulanan düzeye ulaşamamıştır.

3.3. Araştırma Konu ve Alanları

Temel ve uygulamalı tarımsal araştırmalarda ülkesel önceliklerin belirlenmesinde bazı çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalar kısa, orta ve uzun vadede ülke tarımının gelişmesine yapacağı katkılar dikkate alınarak gözden geçirilmelidir. Ülke genelinde tüm Ar-Ge kuruluşlarının üzerinde anlaştığı (öncelikli araştırma konuları hakkında) bir mutabakat metninin geliştirilmesine ihtiyaç vardır.

- Özellikle uygulamalı araştırmaları yönlendirecek "alan/hedef kitlenin talebi" yayım birimleri aracılığıyla veya doğrudan ilgili araştırma birimlerine ulaşmamaktadır. Bu durum güncel sorunların çözümüne yönelik çalışmaları geciktirmektedir.
- Araştırma sonucunda ortaya konulan bulguların, mevcut uygulamaya göre sağladığı "ekonomik, sosyal ve çevresel yararlar" açık şekilde ortaya konulamamaktadır. Bu nedenle, sosyo-ekonomik açıdan darboğazlar içerisinde olan üreticiler, kıt kaynaklarını somut getirisini görmedikleri alanlara yatırmaktan imtina etmektedirler. Yeni teknolojilerin

getirilerinin çiftçiye somut olarak gösterilmesi durumunda üreticiler harekete geçebilir. Bu sorunun ortaya çıkmasında tarım ekonomisi çalışmalarındaki yetersizlikler önemli rol oynamaktadır.

- Araştırma projeleri içerisinde hayvansal üretime oranla bitkisel üretimle ilgili konular nispi olarak daha fazladır. Hayvancılık konusundaki araştırmalar yetersiz düzeydedir.
- Ülkemizin sahip olduğu en önemli değerlerden olan bitki ve hayvan gen kaynaklarının korunması ve değerlendirilmesi üzerinde yeterince durulmamaktadır.
- Gelişmiş ülkelerde çok önemli bir ekonomik faaliyet alanı olan tıbbi ve aromatik bitki yetiştiriciliğine ve organik tarıma gerekli önem verilmemektedir.
- Yerel meteorolojik verilerin oluşturulmasında ve ilgili kesimlere zamanında ulaştırılmasında güçlükler vardır.
- Coğrafi bilgi sistemleri ve bilişim teknolojisinin sunduğu diğer olanakların tarımda kullanımı yetersizdir.

4. ÇÖZÜM YOLLARI

Tarım ve Köyişleri Bakanlığının araştırma vizyon ve misyonunun, ülkemizin bölgesel bazda farklılaşan ihtiyaçlarına analitik yöntemlerle belirlenecek önceliklere göre kesinleştirilmesi gerekmektedir. Problemlerin ve araştırma alanlarının belirlenmesinde AB uyum çalışmalarındaki plan ve hedefler de göz önünde bulundurulmalıdır. Bilgiye erişimi düzenleyen sistemlerde standartlaşmaya gidilmelidir. Bu, araştırma alanlarının ve konuların seçiminde tekrarlardan kaçınılmasını önleyecek ve üretilmiş bilgilere daha sistematik bir şekilde ulaşılmasını sağla*yacaktır. Araştırmalarda Tarım ve Köyişleri Bakanlığının yönlendirici, düzenleyici ve kolaylaştırıcı rolü ön plana çıkmalıdır. Bu kapsamda yayım ve tarımsal Ar-Ge'ye ayrılan kaynaklar da artırılmalıdır.

Sorunlar bölümünde belirtilen konuların çözümlenmesine yönelik öneriler aşağıda verilmiştir.

4.1. Araştırmada Yapılanma

- Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğünün yeniden yapılanmasına yönelik hazırlanan Yasa Tasarısı hayata geçirilmelidir.
- Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bünyesinde AR-GE esnek hareket kabiliyetine sahip yarı özerk bir birim olarak düzenlenmelidir (bağlı genel müdürlük).
- Agro-ekolojik koşullara uygun olarak bölgesel bazda bir yapılmaya gidilmeli, enstitü sayısı azaltılarak, kaynakların verimli kullanımı ve kurumlar arası etkin bir koordinasyon sağlanmalıdır.
- Bütüncül bir yaklaşımın sağlanabilmesi açısından, Köy Hizmetleri Araştırma Enstitülerinin yeni yapılanma içerisinde yer alması sağlanmalıdır.
- Tarımsal yayım araştırma sistemi içerisine alınmalı ve araştırma-eğitim-yayım aynı çatı altında yapılandırılmalıdır.
- Araştırma Enstitülerinde personel istihdamı yasa tasarısında önerildiği gibi ölçülebilir kriterlere bağlanmalı ve atamalar dış müdahalelerin etkisinden kurtarılmalıdır.
- Araştırma Enstitülerinin fonksiyonlarının, bölgesel ihtiyaçlara göre, düzenlenmesinin kritik önem taşımaktadır. Bu kapsamda, Enstitülerin bölgesel önceliklere göre belli konu-

larda ülkesel bazda hizmet verebilecek özel donanımlı İhtisas enstitülerine dönüştürülmeleri sağlanmalıdır (biyoteknoloji-, toprak etüdü veri tabanı, bitkisel ve hayvansal üretim erken uyarı sisteminin kurulması, tarımsal üretim planlaması ve benzeri yapılanmalara)

- Hızlı ve planlı sonuç alınabilen işleyiş modellerinin oluşturulmasında (TAGEM, TÜBİTAK-TAG, ULAKBİM) üzerinde durulmalıdır. Bu kapsamda tamamlanana, yürütülmekte olan ve planlanan araştırmalara ulaşımı sağlayacak önlemler alınmalıdır.
- Araştırma -Yayım birlikteliği mutlaka sağlanmalıdır. Bu amaca yönelik olarak, yerinden yönetim kapsamında İl Müdürlükleri bünyesindeki yayım birimleri, bölgesel enstitüler, kamu dışı araştırma ve yayım birimleri arasındaki işbirliğini sağlayacak yasal düzenlemelere yer verilmelidir.
- Araştırma ve yayım birimleri, Üniversite, Özel Sektör ve diğer paydaşların temsil edildiği Araştırma-Yayım Konseyi oluşturulmalıdır
- Sosyo-ekonomik araştırmalar konusunda TAGEM bünyesinde konu ile ilgili bir birim kurulmalıdır
- TAGEM genel anlamda uygulamalı araştırmalara odaklanmalı, temel araştırma koordineli bir şekilde Üniversitelere bırakılmalıdır.
- Kamu araştırma birimleri, özel sektörün görev üstlendiği alanlardan zaman içerisinde kısmen veya tamamen çekilmeli ve özel sektörün ilgi duymadığı stratejik alanlara yönelmelidir.
- Araştırma projelerinde etkinlik sağlayıcı yöntem ve yaklaşımlar için bir metodoloji kılavuzunun hazırlanması; Proje Performans Değerlendirme Modelinin (PPDM) bu kılavuzda ayrıntılarıyla yer alması sağlanmalıdır.
- Araştırma ile Üniversite arasında organik bir bağ kurulmalı, üniversitelerde yayım birimleri oluşturulması üzerinde önemle durulmalıdır.

4.2. Araştırma-Geliştirme Yeteneği

- Tarımsal Ar-Ge'ye ayrılan kaynaklar artırılmalı, uzman araştırıcıların sayısını artıran önlemler alınmalıdır.
- Araştırıcıların uzmanlık konularına uygun alanlarda çalışması sağlanmalıdır.
- Araştırmalarda sürekliliği sağlamak için deneyimli ve yeni araştırıcıların birlikte çalışmalarını özendirecek önlemler alınmalıdır. Araştırıcıların terfilerinde liyakat öne çıkarılarak objektif kriterler oluşturulmalı ve bundan taviz verilmemelidir.
- Araştırıcıların tayin işlemleri kesinlikle siyasi tercihlerden arındırılmalı, bölgenin ihtiyaç ve talepleri doğrultusunda objektif gerekçeler dikkate alınarak gerçekleştirilmelidir. Sosyo-ekonomik bakımdan gelişmemiş bölgelerdeki enstitülerde çalışan araştırıcılara teşvik unsurları sağlanmalıdır.
- Araştırmaya, sürekli kaynak oluşturmak üzere, sertifikalı tohumluk ve damızlık ticaretinden araştırmaya belli bir pay verilmelidir.
- Araştırıcıların işte sürekliliğini sağlamak ve verimli çalışmalarını sağlamak için bir ödüllendirme sistemi geliştirilmelidir.
- Özel sektörün ilgi alanı dikkate alınarak ar-ge harcamalarını artırmaları yönünde özendirici önlemler alınmalıdır.

- Araştırma kuruluşları ve Üniversiteler arasındaki iş ve güç birliği mutlaka artırılmalıdır.
- Tarımsal araştırmalara kaynak aktarımı sürekli hale getirilmeli, araştırma çıktılarını kullanan hedef kitlelerin araştırmaya katkı sağlamaları özendirilmelidir.
- Talebe dayalı araştırmalara öncelik verilmeli, araştırmalarda çoklu disiplinli yaklaşımı esas alan modeller benimsenmelidir
- Araştırma Enstitüleri tarımsal eğitim öğretim yapan kurumlarla işbirliği içerisinde faaliyetlerde bulunmalıdır
- Ülkemizde araştırma kalitesinin artırılması ve teknoloji transferinin güncel olarak yapılması açısından Uluslararası birimlerle işbirliğinin geliştirilmesine yönelik düzenlemeler geliştirilmelidir.

4.3. Araştırma Konuları

- Öncelikli araştırma, eğitim ve yayım alanlarının belirleneceği bir arama konferansı gerçekleştirilerek (AHP:Analitik Hiyerarşik Planlama), öncelikli araştırma ve yayım konuları ayrıntılı olarak belirlenmelidir. Araştırma konularının ve araştırma fırsat alanlarının belirlenmesinde TUBİTAK tarafından hazırlanan "Vizyon 2023 Belgesi" göz önünde bulundurulmalı, öncelikler tespit edilirken TAGEM tarafından hazırlanan "Araştırma Fırsat Alanları (AFA)" hareket noktası olarak ele alınmalıdır.
- Uygulamalı araştırma yapacak olan "Tarımsal Araştırma Eğitim ve Yayım Enstitülerinin" güncel tarımsal sorunların çözümüne yönelik araştırma prensibini benimsenmelidir.
- Araştırma sonuçlarının/bulgularının kullanılabilirlik ve yararlanabilirlik yönünden değerlendirilmesi için kriterler geliştirilmelidir. Araştırma bulgularının ekonomik analizlerinin yapılarak üreticiye sağladığı ekonomik sosyal ve çevresel yararlar ortaya konulmalıdır.
- Hayvansal ARGE çalışmaları geliştirilmelidir.
- Bitki ve hayvan gen kaynaklarının korunması ve sürdürülebilir kullanılması üzerinde durulmalıdır.
- Tıbbi ve aromatik bitkiler ve organik tarım ARGE konuları mevcut potansiyel dikkate alınarak geliştirilmelidir.
- Tarımsal AR-GE'ye destek olacak Tarım Bilgi Sistemi çerçevesinde Zirai Meteorolojik Gözlem Ağı acilen kurulmalıdır. Toplanacak veriler yardımıyla DMIGM bünyesinde sürekli güncellenen ve kolayca erişilebilen bir Zirai Meteorolojik Veri Tabanı oluşturulmalıdır. Bu bağlamda TKB ve DMIGM dışındaki kurum ve kuruluşlarca işletilmekte olan Zirai Meteoroloji İstasyonlarına ait verilerin 3254 Sayılı DMIGM Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun'un 27. Maddesi gereği her ay sonunda DMIGM'ne gönderilmesi gerekmektedir.
- TAGEM ve DMIGM arasında gerekli koordinasyon sağlanarak halen yetersiz olan Zirai Meteorolojik araştırmalar yapılmalıdır.
- Coğrafi bilgi sistemleri ve bilişim teknolojisinin sunduğu olanaklardan üst düzeyde tarımda yararlanılması üzerinde önemle durulmalıdır. Bu kapsamda bilgi gösterimi tekniklerinin tarımda uygulanması ve tarımsal ontoloji sistemlerinin geliştirilmesi (FAO-AOS, EFITA, vb) üzerinde durulmalıdır.
- Araştırma sonuçlarının bilim dünyasına sunulabilmesi için özellikle Science Citiation Index (SCI) gibi indeks'lerce tanınan dergilerde yayınlanması üzerinde durulmalı, bunun

için ulusal dergilerin SCI'ya katılımı için teşvik edilmelidir. Başta TUBİTAK olmak üzere, üniversiteler ve TKB Araştırma Enstitülerinin bu alanda görev üstlenmeleri üzerinde önemle durulmalıdır.

- Ayrıca tarım alanında tüm (paydaşları) kapsayacak bir portalın hayata geçirilmesi ile araştırma ve yayım için dinamik bir altyapı oluşturulabilir. Ve ihtiyaç duyulan tüm alanlarda yararlanılabilecek bir portal geliştirilebilmesine zemin hazırlanmış olacaktır.
- Toprak su kaynaklarının sürdürülebilir yönetimine ve kırsal kalkınmaya ilişkin araştırmalara önem verilmelidir.
- Biyoçeşitlilik ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımına yönelik çalışmalara önem verilmelidir.
- Tarımsal teknoloji kullanımını artırma yönünde Araştırma Enstitüleri tarafından izleme-değerlendirme yönünde projeler yapılmalıdır.

4.4. Araştırma Yayım Bağlantısının Güçlendirilmesi

Konunun önemi nedeniyle araştırma-yayım ilişkisi üzerinde ayrıca durulmuştur.

- Tarımsal yayım çalışmalarında başarının önemli koşullarından birisi de araştırma ve yayım arasında organik ve süreklilik arz eden bir bağın kurulmasıdır. Yayım teşkilatı eğer arkasında onu besleyen etkin bir araştırma sistemi yoksa uzun süreli ve yararlı hizmet sunamaz.
- Araştırma-yayım bağlantısı gerek araştırma kuruluşlarından gerekse yayım kuruluşlarından kaynaklanan bir dizi sorun nedeniyle istenilen düzeyde kurulamamaktadır. Bu nedenle öncelikle araştırma birimlerinin kendi aralarında etkin bir işbirliği sağlamaları ve bunu takiben yayım birimleriyle güçlü bir işbirliği kurmaları sağlanmalıdır.
- Araştırma ve yayım hizmetleri, merkez, il ve ilçe düzeyinde bir araya getirilerek sağlıklı işleyen bir kurumsal yapı oluşturulmalıdır. Ancak bu kurumsallaşmada her iki hizmetin birbirlerine karşı eşitlikleri korunmalı, görev, yetki ve sorumlulukların sınırları net olarak çizilmelidir.
- Tarımsal Araştırma ve Yayım Enstitüleri (teşhis surveyinden başlayarak) yayım çalışmasının her aşamasında aktif olarak görev almalıdır. Bu enstitülerde görev yapmak üzere nitelikli ve çalışma amacını kavramış personel istihdam edilmelidir.

5. HEDEFLER VE STRATEJİLER

5.1. Kısa Vadeli Hedefler ve Stratejiler

- TKB, Üniversiteler, özel sektör ve diğer paydaşların katıldığı bir Tarımsal Yayım ve Araştırma- Danışma Konseyi kurulması,
- Tarımsal Araştırmanın yeniden yapılandırılması, Tarımsal Yayım ve Araştırma Genel Müdürlüğü'nün kurulması,
- İlgili Yasa Tasarısının hayata geçirilmesi,
- Agro-ekolojik koşullara uygun olarak bölgesel bazda bir yapılanmaya gidilmesi,
- Bütüncül bir yaklaşımın sağlanabilmesi açısından, Köy Hizmetleri Araştırma Enstitülerinin yeni yapılanma içerisinde yer almasının sağlanması,

- Araştırma-eğitim-yayım aynı çatı altında yapılandırılmalı, birlikte çalışmaları sağlanmalı,
- Personel istihdamının ölçülebilir kriterlere bağlanması, kalifiye elemanlar/doktoralı araştırma görevlilerinin istihdamının sağlanması,
- Tayin işlemlerinde siyasi vd. objektif olmayan kriterlerden uzaklaşılması, sürekliliği sağlayacak teşvik unsurlarının geliştirilmesi,
- Araştırmacıların uzmanlık konularına uygun alanlarda çalışması ve farklı görev üstlenmemesi,
- Araştırma çıktılarını kullananların araştırmayı desteklemesi için gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

5.2. Orta Vadeli Hedefler ve Stratejiler

- Yerel ve kamu dışı kaynaklardan araştırma ve yayım hizmetlerinin yerine getirilmesi için yararlanılması,
- Sosyo-ekonomik araştırmalar ile ilgili olarak yeni yapılanma içerisinde birimin kurulması,
- Tarımsal Ar-Ge'ye ayrılan kaynakların arttırılması,
- Kaynakların etkin kullanımı ve tekrarlardan kaçınmak için Üniversite-Özel sektör ve kamu araştırmaları arasında güçlü işbirliği sağlanması,
- TAGEM'in genel olarak uygulamalı araştırmalara odaklanması, temel araştırma koordineli olarak üniversitelere bırakılması,
- Araştırma konularının ve araştırma fırsat alanlarının belirlenmesinde TUBİTAK vizyon 2023 belgesinin esas alınması,önceliklerin tespitinde TAGEM'in hazırladığı AFA hareket noktası olmalıdır.

5.3. Uzun Vadeli Hedefler ve Stratejiler

- Kamu araştırma birimleri, özel sektörün etkin olduğu görev üstlendiği alanlardan zaman içerisinde kısmen veya tamamen çekilmeli,
- Özel sektörün ar-ge yatırımı özendirilmeli ve teşvik edilmeli
- Kamu, Özel sektörün ilgi duymadığı ve stratejik alanlardaki etkinliklerini artırmalı ve bu alanlara yönelmeli,
- Tarımsal Biyoteknoloji alanında eleman ve altyapı geliştirilmeli, üniversite ve TKB'ında bulunan altyapıların ortak kullanılabilmesi için gerekli düzenlemeler yapılmalı,
- Araştırmaya sürekli kaynak sağlayacak yöntemler geliştirilmeli,
- Üniversitelerde yayım birimleri oluşturulması üzerinde çalışılmalı, bu yönde üniversitelerin yayıma katkısı tüm yollarla özendirilmelidir.

6. GENEL DEĞERLENDİRME

Araştırmaların ülkemiz tarımına istenen katkıyı yapabilmesi, kırsal kesimde yaşayan insanlarımızın yaşam kalitelerinin yükseltilmesi için yeniden yapılandırılmasına ihtiyaç olduğu ortak görüş olarak ortaya çıkmıştır. Bu yapılanma çerçevesinde gerekli altyapı yatırımlarının yapıl-

ması, ülkemizin ekolojik özellikleri göz önde bulundurularak enstitülerin oluşturulması, mevcut ve gelecekte olası sorunların çözümü için uygun araştırma konularının belirlenerek bütüncül yaklaşımla, çoklu disiplinli çalışmalara ağırlık verilmesi konuları komisyonca uygun görülmüştür. Kaynak kullanımında etkinlik sağlanmalı; bu bağlamda üniversite-kamu-özel sektör işbirliği teşvik edilmesi gerektiği görüşü ağırlık kazanmıştır. Özel sektörün araştırmaya yatırımı teşvik edilmesi; Kamunun, uzun vadede özel sektörün yatırım yaptığı alanlardan çekilerek, stratejik ve marjinal alanlarda araştırma çalışmalarını yoğunlaştırması istenmiştir.

7. SONUÇ

1. Tarım Şurası'nda da araştırma ve geliştirmenin önemi vurgulanmasına, uygun düzenlemelerin yapılması gerektiğine vurgu yapılmasına ve eksikliklerin giderilmesi için çözüm önerileri yapılmasına rağmen bu güne kadar gelişmeler istenen düzeyde olmamıştır. Bu süreçte önerilerin hayata geçirilmesinde yaşanan sorunlar göz önünde bulundurularak, II. Şurada alınan kararların gerçekleştirilmesi için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

TARIMDA BİLGİ SİSTEMLERİ VE BİLİŞİM TEKNOLOJİLERİ

1. GİRİŞ

1960'lı yıllarda başlayan merkezi bilgi toplama ve yönetimi Amerika'da üniversiteler öncülüğü ile başlamıştır. 1970 yıllarda KDS (Karar Destek Sistemleri) teorisi ortaya atılmış 1980'li yıllarda elektronik ortamda veri toplama ve analiz yöntemlerinin gelişimi sonucu gündeme oturmaya başlamıştır. 1990'lı yıllarda Akıllı iş süreçlerinin de devreye girmesi ile beraber web tabanlı uygulamalar, ulusal bilgi toplama ve değerlendirme gibi çeşitli başlıklar altında özellikle KDS'nin de hayata geçirilmesi ile hemen hemen her alanda uygulanmaktadır. 2000'li yıllara gelindiğinde ise e-devlet, e-Avrupa vd çalışmalar başlatılmış, çoğunlukla gelişmiş ülkeler öncülüğünde ulusal veritabanları oluşturulmuştur.

2. MEVCUT DURUM

Gelişmiş ülkeler sanayi sektörü, hizmet sektörü ve tarım sektörü üzerine bilgi ve bilgi yönetiminde büyük ilerlemeler kaydetmişler özellikle tarım sektöründe sayısız tarım bilgi sistemleri oluşturmuşlar ve bunun getirdiği çok büyük avantajların yanı sıra bazı sorunlarla da yüz yüze gelmişlerdir. Daha çok konu bazında geliştirilen sistemlerin benzer veya farklı sistemler ile entegrasyonun da yada bazı AB ülkelerinde olduğu gibi önceden geliştirilmiş sistemlerin değişen koşullara yeterince cevap verememesi sonucu bu tür sistemler terkedilmiştir. Elektronik kurumların ve anlayışın hızlı geliştiği bu dönemde e-tarım vizyonlu herhangi bir tarım bilgi sistemi yada sistemleri görememekteyiz.

Ülkemiz'de bilgi ve bilgi yönetim konusu, 2000'li yıllarda bilişim teknolojilerinin geniş çapta hayata geçirilmesi ile yeni bir boyut kazanmış, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi tarım sektöründe de çiftçi ve çiftlik odaklı uygulamalar başlatılmıştır.

Ancak belli uygulamalar etrafında, zorunluluklardan kaynaklanan bilişim teknolojilerinden yararlanmada gelişmeler olduğu gözlenmekle birlikte, tüm TKB'nin asli görevleri ve fonksiyonlarını destekleyecek boyutta bir organizasyonel yapılanma ve Bilişim Teknolojilerinin (BT) işleyişinden söz edilememektedir. BT servislerini ihtiyaçlar paralelinde Tarım ve Köyişleri Bakanlığının diğer fonksiyonlarını destekleyen ve geliştiren, planlayan, düzenleyen ve izleyen bağımsız bir yapının oluşturulamaması durumunda; Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın, kısa orta ve uzun vadede ulaşmayı planladığı hedeflere zamanında ve ekonomik olarak ulaşması mümkün görülmemektedir.

Tarım Bilgi Sistemi, bir ürün, bir ürün ve sistemler koleksiyonu olmayıp; her türlü tarımsal faaliyet ve tarımla ilgili inceleme ve değerlendirme çalışması kapsamında, ihtiyaç duyulan doğru/güvenilir ve güncel enformasyonun zamanında erişilebilir olduğu sosyo-teknik işleyişler bütünüdür. Tarımsal bilgi sisteminin temel öğesi mevcut bilgi birikimi olup, bilginin genişletilmesi ve geliştirilmesi, bilgiye erişim, iletişim ve eğitim ile bilginin kullanımı diğer öğeleri ifade etmemektedir. Biriken bilginin kaynağı insanlar ve insanların ortaya koyduğu belgelerdir.

ÇMVA Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (TKB) ve Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı tarafından ortaklaşa olarak yürütülmektedir.

Bilgi üretiminin ihtiyaçlar doğrultusunda gerçekleştirilebilmesinin temel şartı, bilgi edinme ihtiyaçlarının doğru ve net bir şekilde tanımlanması ve üretilmiş bilgilerin envanterinden hareketle, ihtiyaç sahipleriyle uygun bilgiyi buluşturmaktır sokulmasıdır (BDS).

Tarımımızın acilen ihtiyaç duyduğu çözümlerin hızlı, etkin ve ekonomik olarak istenen kalitede ve devamlılıkta sunulabilmesi için öncelikli olduğuna karar verilen alanlarda (planlanan hedeflere ulaşmak üzere) ihtiyaç duyulan veri ve bilgilerle iş görme şekillerinde değişikliklerin belirlenmesi gerekmektedir.

3. SORUNLAR

- Asli görevlerin ve kurumsal iş süreçlerinin gerektirdiği BT servisleri ihtiyacının belirlenememesi ve bütünleştirilememesi halinde ise BT servisleri kullanımının Tarım Bakanlığı teşkilatında yaygınlaşmasının istenen ölçüde gerçekleşemeyeceği veya Tarım ve Köyişleri Bakanlığı teşkilatını, diğer bir çok kuruluş örneğinde olduğu gibi, atıl bilgisayarların yığıldığı bir yatırım çöplüğüne ve verileri bütünleştirilerek kullanılamayan veri mezarlıklarına dönüştüreceği düşünülmektedir.
- BT sektörünün, iş süreçleriyle BT altyapılarını bütünleştirmekten uzak, herhangi bir metodolojik çerçeveye dayanmayan yaklaşımları ise sorunların diğer önemli bir kaynağını oluşturmaktadır. Bu durum, yazılım ve sistem standartları çerçevesinde iş görebilen bir sektörün oluşması yönünde sıkıntılar yaratırken, katma değer ortaya koyan ve sosyo-ekonomik gelişmeyi ilerleten BT kullanımını da olanaksız hale getirmektedir.
- BT altyapılarının oluşturulmasında ve bu altyapılardan yararlanılmasında diğer önemli sorun, asli kurumsal görevlerin yerine getirilmesi için ihtiyaç duyulan veri, enformasyon ve bilgilerle servislerin belli bir vizyona dayandırılarak belirlenmemiş olmasıdır. Amaç ve hedeflere uygun olarak belirlenemeyen ölçeklenemeyen ihtiyaçlar, BT'nden yararlanma düzeyinin düşük düzeylerde kalmasına yol açmaktadır.
- Bilişim Sektörü ve ilgili kurum ve kuruluşlar bağlamında, sektörde standart işler yapılmasını ve oturmuş metodolojilerin kullanımını zorlayan ve özendiren bir yapılanma ve düzenleme eksikliği göze çarpmaktadır.
- Problem tanımlama, öncelik belirleme ve ortaklaşa çözümler geliştirme konusunda eksiklik ve yetersizlikler gözlenmektedir.
- Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) ilgili birimleri özelinde, bilginin organizasyonu ve belge erişim hizmetlerinin tarım, çevre, ormancılık, gıda güvenliği ve sağlık bağlamında uluslar arası çalışmaların sonuçlarını henüz tümüyle yansıtamadığı dikkat çekmektedir (FAO-AOS: Food and Agricultural Organisation-Agricultural Ontology Services; EU-AgriNET: Avrupa Birliği Tarım Araştırmaları Ağı vb)
- Gerek Bakanlık yapılanması içerisinde, gerekse üniversite ve araştırma kurumlarında, hem "Standart Proje Yönetim Teknikleri"nden yararlanma hem de "Analitik Planlama Teknikleri"nin kullanımı konusunda yetersizlikler söz konusudur.

- Bilişim Sektörü ve ilgili kurum ve kuruluşlar bağlamında, bilişim projelerinde standardlara ve oturmuş metodolojilere dayalı iş görme yeteneği konusunda ciddi sıkıntılar vardır. Düzenleyici ve denetleyici bir kurum da yoktur.
- Çiftlik Muhasebe Veri Ağı için, tipolojisi ve eknomik büyüklüleri belirlenmiş olan tarım işletmelerinden muhasebe bilgileri her yıl toplanıp, değerlendirilerek AB Komisyonuna ulaştırılmaktadır. Bu bilgilerin güvenli ve doğru olarak 12 aylık süre içinde toplanması için anket uygulamalarında ve bilginin işlendiği aşamalarda, konuyla ilgili eğitim görmüş uzmanlar yetersizdir.
- Ülkemizde çiftçilerin muhasebe kaydı tutmaması ve vergiden muaf olmaları, ÇMVA bilgilerinin derlenmesinde sorunlara neden olmaktadır. Uygulamada veri derleme aşamasında sorulan soruların çok ayrıntılı ve bir yıl gibi uzun bir süreyi kapsaması, fazla sayıda soru sorarak veri güvenilirliğini arttırmayı gerektirmiştir.
- ÇMVA bilgilerinin elde edilmesinde sürekliliğin sağlanması, bütçe kısıtları nedeniyle her zaman mümkün olmamaktadır.

ÇMVA için toplanılan muhasebe bilgileri, bir yandan tarımsal faaliyet için kullanılan tüm girdi ve diğer masrafları (sabit ve değişken masraflar vb) ve işletmeye yapılan destekleri (alan ödemeleri, set-aside ödemeleri, yatırım yardımları vb) ve diğer destekleme unsurlarını (kırsal kalkınma programlarından yararlanma gibi) ve vergileri kapsamaktadır.

Ayrıntılı olan, takip edilmesi gereken bu bilgilerin doğru ve amaca uygun olarak güvenli şekilde toplanması için, ÇMVA bilgilerinin toplanmasına yönelik bir yazılım programı ve buna bağlı olarak bir veri tabanı bulunmamaktadır.

Ayrıca 2003 yılında gerçekleştirilen Akademik Bilişim'03 Konferansı sonuç raporunda kırsal alanda bilişim teknolojisinin bir ürünü olan bilgisayar kullanımı ve internet bağlantısının çok düşük olduğu ve tarımsal bilişimin geliştirilmesi için kamu başta olmak üzere tüm kesimlere görev düştüğü saptaması yapılmıştır.

4. ÇÖZÜM YOLLARI

- TKB'nin bilgi iletişim teknolojisi veya bilişim teknolojisi (BT) kullanım altyapısının kurulması ve geliştirilmesi amacıyla "Tarımsal Bilişim Danışma Kurulu" oluşturulması gerekmektedir. Kurul TKB'nin bilişim teknolojileri konusunda yatırım ve stratejilerin geliştirilmesi yönünde, üniversitelerin ilgili birimlerinden, üretici kuruluşlardan ve ilgili bakanlıklardan birer temsilcinin katılımıyla oluşturulmalıdır. Kurul doğrudan Bakan'a veya Müsteşar'a bağlı olmalı ve yılda en az bir kez toplanarak tavsiye niteliğinden kararlar almalıdır. Alınan kararlar yine bir sonraki maddede belirtilen ve TBS-BT Koordinasyon Kurulu'na sunulacaktır.
- Tarım ve Köyişleri Bakanlığı" bünyesinde, acilen "Tarım Bilgi Sistemi ve Bilişim Teknolojileri Koordinasyon Kurulu" (TBS-BTKK) oluşturulmalıdır. Yasal olarak bu kurul APK statüsünde olmalı, Bakanlık bünyesinde oluşturulacak konu kurulları ile birlikte çalışmalar yapması sağlanmalı, e-Devlet bağlamındaki çalışmalarla bütünlük sağlayacak stratejileri belirleyerek mükerrer çalışmaların önüne geçilmesini sağlayıcı bir çalışma yöntemini benimsemelidir.
- Üniversitelerimizde ve diğer araştırma kuruluşlarında tarım alanında tamamlanmış/devam etmekte olan veya yapılması planlanan araştırma çalışmalarının ve sonuç raporlarının derlenmesi ve indekslenmesi (İndeksleme sistematiği konusunda TÜBİTAK'nun ilgili birimlerince bir dizi çalışmanın yürütülmekte olduğu bilinmektedir) çalışmalarının sonuçları hızla değerlendirilerek, bu alanda devam ettirilecek çalışmalar-

da başlangıç noktası olarak alınmalıdır. Ayrıca, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) tarafından yürütülen AGRIS ve CARIS çalışmalarına Bakanlığın tam olarak katılımı sağlanmalıdır. Bilginin paylaşılması ve devam eden çalışmaların geliştirilmesi için, ulusal düzeyde derlenen ve sistematik olarak düzenlenen bilgilerin bu kanalla tüm kullanıcılara sunulması hayati önem taşımaktadır).

- Tüm alanlarda vurgulanan envanter çalışmalarının bilimsel ve teknolojik bütünlük içerisinde yapılabilmesini için bilimsel adlandırma, sınıflandırma ve kodlama sorunlarını temelden çözecek, pratik kullanıma uygun bir yöntemin belirlenmesi uygun olacaktır. Tarımın yanı sıra diğer alanları da kapsayacak şekilde, konu bütünlüğünü sağlayacak ve çalışma çerçevesini oluşturma işlemi üst düzeyde (TÜBA: Türkiye Bilimler Akademisi yerine getirilmeli, çizilen çerçevede bilişim standardlarına ve terminoloji standardlarına birlikte yer verilmeli, iş kalemleri netleştirilmeli, TÜBİTAK, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), Eurostat, vb kuruluşlar ve kavramlar belirlenen iş kalemleri ile ilişkilendirilmelidir.

- Tarım Bilgi Sistemi, Tarımda Bilişim teknolojileri Kullanımı ve bu kapsamda ele alınması gerekli görülecek konuların derinlemesine tartışılıp irdelendiği "Tarımda Bilgi Yönetimi ve Bilişim Teknolojileri" konulu sempozyum ve konferanslar yıllık olarak gerçekleştirilmelidir.

- TKB: TBS ve BTKK'nun (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı: Tarım Bilgi Sistemi ve Bilişim Teknolojileri Koordinasyon Kurulu) endüstri standardlarını tarım bağlamında değerlendirip ilgili sektör kuruluşları ile işbirliği halinde uygulamaya aktaracak bir alt birim oluşturması önerilmektedir. Aynı şekilde, bu kurul içerisinde, BT (Bilişim ve İletişim Teknolojileri) altyapı birimi, enformasyon hizmetleri birimi, bilişim ihtiyaçları belirleme ve koordinasyon birimi, uygulama yazılımları birimi, teknik destek ve sistem yönetimi birimi, proje yönetimi ve koordinasyon birimi gibi birimler yer almalıdır.

- Coğrafi Bilgi Sistemleri teknik, araç ve yöntemlerinin tarımda kullanımı ile ilgili birimler, yukarıda değinilen kurul TBS-BTKK bünyesinde birleştirilmelidir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bünyesindeki benzeri birimlerin eşgüdümlü olarak çalışabilmesi için yeni düzenlemelerin yapılmasına ve bu kurumların veri tabanlarının paylaşımının sağlanmasına ihtiyaç vardır. Farklı birimlerin fiziki olarak birleştirilmesinden ziyade idari ve kurumsal bütünlüğü sağlayan etkin işleyişlerin gerçekleştirilmesi ön planda tutulmalıdır. Yürütülecek Coğrafi Bilgi Sistemleri projelerinde, Ulusal veri değişim formatlarına uygunluk temel kriter olarak benimsenmeli ve bu kriterlere uygunluk için yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

- TKB bünyesinde, diğer bakanlıkların da başlangıçta yararlanabileceği bir Proje Yönetim Portali oluşturulması üzerinde durulmalıdır. Diğer kurumlar bünyesinde böyle bir oluşum var ise ondan yararlanılmalı, e-Devlet projelerine dönük tüm süreçler bu portalden yönetilmeli ve izlenmelidir. (Proje önerileri, ihtiyaç belirleme, ihtiyaçların bütünleştirilmesi, analitik bütçe çalışmaları, diğer kuruluş projeleri ile entegrasyon, ihaleler, vb. süreçler)

- AHP (Analitik Hiyerarşik Planlama) ve analitik proje teknikleri konusunda dizi eğitimler başlatılarak kritik projelerdeki görevlendirmeler bu eğitimlerdeki başarıya ve mesleki deneyime uygunluğa göre yapılmalıdır.

- Bakanlık yapılanması içerisinde "Standart Proje Yönetim Teknikleri"nden yararlanma ve Analitik Planlama Teknikleri kullanımı konusu üzerinde durulmalıdır.

- ÇMVA, kendi özel veri tabanı ile ÇKS altında yer alabilir. ÇMVA içindeki bölgesel ofislerin tanımlanması NUTS II sınıflaması içinde Tarım ve Köyişleri Bakanlığı taşra teşkilatları bünyesinde yapılabilir.
- ÇMVA sistemi için, tarımsal piyasaları izleme ve değerlendirme sistemi ve tarımsal destekleme modellerine uygun ilişkilendirmelerin (entegrasyonun) yapılması uygun olur.
- ÇMVA sistemi kurulması konusunda sorumlulukların belirleneceği DİE ve TKB arasında yapılacak Protokol ile işbirliği sağlanmalıdır.
- Etkin kaynak kullanımı ve çabuk sonuç alma amaçlarına hizmet edecek şekilde, çiftçilerin, TKB'nin, ilgili bakanlıkların, ilişkili sektör kuruluşlarının ve tarım işletmelerinin asli fonksiyonlarının analizi yapılarak tüm süreçlerin tek bir modelde birleştirilmesi üzerinde durulmalıdır.
- Tarım sektöründeki her türlü faaliyetin izlenip değerlendirilmesine ve yönlendirilmesine destek sağlayacak bir dizi veri tabanının, "Tarım Bilgi Sistemi" bütününde tasarımı standart metodolojilere göre gerçekleştirilmesi projelendirilmeli ve mevcut projelerle entegrasyon gözden geçirilmelidir; bu projelendirme çalışmasında tarımda karar destek fonksiyonları ön planda tutulmalıdır.
- Tarım Bilgi Sistemi kapsamında mevcut zirai meteorolojik ölçüm ağının geliştirilmesi ve kullanıma, etkin kullanıma imkan sağlayacak şekle dönüştürülmesi ülke tarımının bilimsel temellere dayandırılması açısından kritik önem taşımaktadır. Halen diğer kurum ve kuruluşlarca kurulmuş bulunan zirai meteoroloji istasyonlarına ait verilerin 3254 sayılı DMİGM Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun 27. maddesi gereği her ay sonunda Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü (DMİGM) ne gönderilmesi gerekmektedir. Toplanacak veriler yardımıyla DMİGM bünyesinde sürekli güncellenen ve kolayca erişilebilen bir zirai meteorolojik veri tabanı Tarım Bilgi sisteminin hayati unsurlarından birini oluşturacaktır.
- Belge ve Bilgi Erişim Sistemlerinin kullanımında tarıma özgü bir işleyiş için gerekli altyapının öngörülmesi ve projelendirilmesi çalışma gündemine alınarak, ilgili tüm tarafların çalışmalara katılması sağlanmalıdır
- Tarım alanında kullanılacak uygulama yazılımlarının, sonuç ürünler ve geliştirme standardları itibariyle değerlendirilmesi amaçlanmalı; bu çerçevede, akreditasyon ihtiyaçları belirlenerek akreditasyon sürecinde rol alacak taraflar belirlenmelidir (ISO 12207, ISO 15504, ISO 15288, TURKAK, TSE vd)

5. HEDEF VE STRATEJİLER

5.1. Kısa Vadeli Hedefler ve Stratejiler

- TKB'nin BT altyapısının kurulması ve geliştirilmesi için " Tarımsal Bilişim Danışma Kurulu" oluşturulması,
- TKB bünyesinde, APK statüsünde "Tarım Bilgi Sistemi ve Bilişim Teknolojileri Koordinasyon Kurulu (TBS-BTKK) " oluşturulması,
- TKB, FAO'nun AGRIS ve CARIS çalışmalarına tam katılım sağlanması,
- Belli alanlara dönük olarak oluşturulmuş olan kayıt sistemleri (Çiftçi Kayıt Sistemi, Arazi Kayıt Sistemi, Hayvan Kayıt Sistemi, Hayvan Hastalıkları Bildirim ve Kayıt Sistemi, vb) ve veri tabanları (ilaç veri tabanları, toprak veri tabanı, agro-meteorolojik veri tabanları, tarım girdileri sağlayıcıları veri tabanları, vb) çeşitli uygulama yazılımları (DGD, Alternatif

Ürünler, uzman sistem uygulamaları, belge erişim yazılımları, vb), bilgi düzenleme sistemleri (BDS: Knowledge Organization Systems) gibi bilgisayar ve iletişim altyapıları (Tarım Bilgi Sisteminin) geliştirilmelidir.

5.2. Orta Vadeli Hedefler ve Stratejiler

- Üniversite ve diğer araştırma kurumlarında tamamlanmış/devam etmekte olan çalışmaların indeksleme sistematiğinin oluşturulması,
- Tarım Bilgi Sistemi kapsamında zirai meteorolojik ölçüm ağının geliştirilerek kullanıma sunulması,
- Tarım alanında kullanılabilecek uygulama yazılımları üzerinde durulması,
- Avrupa Birliği (AB) mevzuat uyum çalışmaları kapsamında Entegre İdare ve Kontrol Sistemi, Çiftlik Muhasebe Veri Ağı konularına yer verilmesi.
- Tarım işletmesinde kullanılabilecek tarımsal yönetim muhasebesi gibi konularda "basit, kavranılması kolay" yazılımların üretilmesi ve üreticiler tarafından kullanımı sağlanmalıdır.

5.3. Uzun Vadeli Hedefler ve Stratejiler

- TKB bünyesinde oluşturulması önerilen "Proje Yönetim Portalı" e-Devlet projelerine dönük olarak diğer bakanlıkları kapsayacak anlayışla düzenlenmesi,
- Tarımsal öğretim ve yayımda BT'den üst düzeyde yararlanılması,
- Kırsal alanda bilgisayar, internet vd bilişim teknolojisi ürünlerinin tarım amaçlı kullanımını özendirmek, özellikle üreticilerin her an ve acil bilgi ihtiyacını karşılamada internetin kullanılmasını sağlayacak (gelişmiş ülkelerde olduğu gibi) girişimlerin desteklenmesi üzerinde durmak, üreticilerin eğitim vb nitelikleri dikkate alınarak kendi işletmelerinde bilgisayar kullanımını kolaylaştıracak çalışmaların yapılması,
- Tarımla ilgili alanlarda bilgiden yararlanma ve paylaşma konularında standart çerçevelerle uyumlu politikaların geliştirilmesi amacıyla, "Tarımda Bilgi Güvenliği ve Gizlilik Çalışma Grubu" oluşturulması,
- BT araç ve ürünlerinin kırsal alanda tarım amaçlı kullanılmasına olanak sağlanmalıdır.

6. GENEL DEĞERLENDİRME

Bilgiyi organize edecek terminoloji sistemleri belirlenmeden, bilgiyi işleyen teknolojilerin kullanımında ve bilgi toplumuna dönüşmede ilerleme sağlanamaz. Üniversitelerde yapılmış ve yapılmakta olan çalışmaların sonuçları değerlendirilemez. Bilimsel etik ve yayın etiği pratiğe aktarılamaz. Mükerrer çalışmaların önü alınamaz ve kanıta dayalı tarım pratiği gerçekleştirilemez. Yayım kurumsallaşamaz, araştırma-yayım bütünleşmesi ve bütünleşmenin çiftçiye uzanması gerçekleşemez.

Çeşitli teşvik politikalarının oluşturulması ve uygulamaya konulmasının sonuçlarını incelemeye destek olacak BT yapılanmaları ve uygulama yazılımları, gündemdeki öncelikler ve yakın gelecekteki planlar çerçevesinde ayrıntılarıyla ele alınmalı ve sonuçlar bir eylem planına dönüştürülmelidir.

7. SONUÇ

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı teşkilatının ve bağlı kuruluşlarının veri, bilgi, enformasyon sistemi ve BT servisleri ihtiyaçlarının belirlenmesinde standart metodolojiler kullanılmalıdır. Bu metodolojiler Şura çalışmaları sırasında gündeme getirilerek komisyonların bu yöndeki ihtiyaç ve beklentilerini standart çerçevelerde belgelenmesi sağlanmalıdır. Tarımla ilgili alanlarda BT'nden yararlanma konusundaki engellerin ve güçlüklerin sistematik olarak değerlendirilmesi için kapsamlı bir çalışma yürütülmelidir. (Girdi sağlayıcılar, çiftçiler, tarım işletmeleri, akademik kuruluşlar, araştırma kuruluşları, ürün pazarlayıcılar, tüketiciler, düzenleyici ve denetleyici kuruluşlar, vb) (TKB-TBS ve BT-KK, APK, TOBB, İEİS, ULAKBİM)"Tarım Bilgi Sistemleri ve Tarımda Bilişim Teknolojileri Kullanımı" şemsiyesi altında, "Tarım Ticaret Noktaları" nın hayata geçirilmesi için gerekli ön çalışmaları standart çerçevede yürütecek bir çalışma başlatılmalı ve diğer gruplardan bu gruba katılım sağlanmalıdır. Bu çalışma ayni zamanda tarım ürünleri ithalatı ve ihracatı için son derece önemli olan Gümrük Tarife Pozisyonlarının (WCC) geliştirilmesini, genişletilmesini ve eksikliklerin giderilmesini sağlayacaktır (İGEME). Kaynak desteği veya başka beklentilerle DPT'ye sunulmuş olan projeler arasından tarımla ilgili olanlarının belli bir sistematik dahilinde derlenmesi ve ULAKBİM tarafından koordine edilen indeksleme çerçevesinde envanterinin çıkarılması (Projelerin desteklenmemiş olması, kaynak ayrılmaması, veya yeterli kaynak bulunamaması gibi nedenlerle hayat geçirilememesine bakılmadan bu envanterin tamamlanması, hayati önem taşımaktadır). Kaynak israfının önlenmesi, mükerrer çalışmaların önüne geçilmesi, katılımlı ve kaynak paylaşımlı projelerle daha kısa sürede etkin ve kullanılabilir sonuçların alınması ülke genelinde bir proje öneri ve izleme sisteminin oluşturulmasıyla mümkündür. Bu önceliklerin sağlıklı olarak belirlenmesi ve uygun alanlara yeterli kaynak tahsisinin yapılabilmesi için bir zorunluluk olarak görülmektedir.

Tarımsal Öğretim Eğitim Yayım ve AR-GE Komisyonu Üyeleri

NO	UNVANI	AD SOYAD	KURUMU	BİRİMİ
1	DR.	ABDULKADİR DÜRÜCÜ	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	KÖY HİZMETLERİ ŞANLIURFA ARŞ. ENS.MÜD.
2	PROF.DR.	ALİ VAHAP KATKAT	ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ	ZİRAAT FAKÜLTESİ
3	DR.	BEKİR ANKARALI	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIMSAL ARAŞTIRMALAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
4		BEYHAN BİRDAL	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TEŞKİLATLANMA VE DESTEKLEME GENEL MÜD.
5		BÜLENT SAYAL	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIMSAL ARAŞTIRMALAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
6		BÜLENT SÖNMEZ	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	KÖY HİZMETLERİ TOPRAK VE GÜBRE. ARŞ. ENS.
7		BÜLENT UYANIK	TÜRKİYE ZİRAAT ODALARI BİRLİĞİ	
8		CELAL SEMİZ	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	YAYIN DAİRESİ BAŞKANLIĞI
9	PROF.DR.	CEMAL TALUĞ	ANKARA ÜNİVERSİTESİ	ZİRAAT FAKÜLTESİ
10	PROF.DR.	DURMUŞ GÜNAY	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	
11		ERCAN EROĞLU	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	ARAŞTIRMA PLANLAMA VE KOOR.KURUL BŞK.
12		ERDAL ÖZTÜRK	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	KÖY HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
13		ESAT ERYILMAZ	ARİP DANIŞMANI	
14		EYÜP KÖKSAL	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIMSAL ÜRETİM VE GELİŞTİRME GENEL MÜD.
15		FAHRİ ŞAHİN	KARADENİZ BİRLİK	
16		FİGEN BİLGEN	İSTANBUL İHRACATÇI BİRLİKLERİ	
17		HAKAN EFENDİ ÖZAT (KOM.BŞK.YARD.)	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TEŞKİLATLANMA VE DESTEKLEME GENEL MÜD.
18	PROF.DR.	HALİL BÖLÜKOĞLU	ARİP DANIŞMANI	
19	DR.	HALUK ÜSTÜN	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	KÖY HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
20		HASAN ÖZCAN	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	KARADENİZ TARIMSAL ARAŞTIRMA ENS.MÜD.
21	PROF.DR.	İBRAHİM UZUN	AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ	ZİRAAT FAKÜLTESİ
22		İBRAHİM YETKİN	TÜRKİYE ZİRAATÇILAR DERNEĞİ	
23		İSMAİL ARSLAN	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	ARAŞTIRMA PLANLAMA VE KOOR.KURUL BŞK.
24	PROF.DR.	KENAN KAYNAŞ	ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİ.	ZİRAAT FAKÜLTESİ
25	YRD.DOÇ.DR.	KÜRŞAT DEMİRYÜREK	ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ	ZİRAAT FAKÜLTESİ
26	DR.	LÜTFÜ TAHTACIOĞLU	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIMSAL ARAŞTIRMALAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
27	PROF.DR.	M.RIFAT DERİCİ	ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ	ZİRAAT FAKÜLTESİ
28	DOÇ.DR.	MEHMET AYDIN	ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ	ZİRAAT FAKÜLTESİ
29		MEHMET TAŞAN	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TEŞKİLATLANMA VE DESTEKLEME GENEL MÜD
30		MESUT KESER	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIMSAL ARAŞTIRMALAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
31		NAMIK KEMAL KALAYCI	CİNE TARIM AŞ.	
32	PROF.DR.	NEŞET KILINÇER	TÜRKİYE BİLİMSEL TEKNİK ARŞ. KURUMU	
33	YRD.DOÇ.DR.	ORHAN ÖZÇATALBAŞ (KOMİSYON BAŞKANI)	AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ	ZİRAAT FAKÜLTESİ
34		OSMAN ŞİMŞEK	ÇEVRE VE ORMAN BAKANLIĞI	DEVLET METEOROLOJİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
35		ÖNDER CENGİZ DURAK	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TEŞKİLATLANMA VE DESTEKLEME GENEL MÜD.
36	PROF.DR.	SAİM BOZTEPE	SELÇUK ÜNİVERSİTESİ	ZİRAAT FAKÜLTESİ
37		SELİM ARPACI	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	ANTEPFISTIĞI ARAŞTIRMA ENS.MÜD.
38		SİBEL MEMİŞ (RAPORTÖR)	TÜRKİYE ZİRAAT ODALARI BİRLİĞİ	
39		SUAT YILMAZ	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	BATI AKDENİZ TARIMSAL ARAŞTIRMA ENS.MÜD.
40		SÜLEYMAN KARAGÜL	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	GAP EĞİTİM VE YAYIM ARAİŞTIRMA ENS.MÜD.
41		ŞEVKET TEKİN	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	GÜNEYDOĞU ANADOLU TARIMSAL ARŞ.ENS.MÜ
42		VUSLAT ULUSOY	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	ARAŞTIRMA PLANLAMA VE KOOR.KURUL BŞK.
43	PROF.DR.	Y.NURETTİN İSMAİLÇELEBİOĞLU	KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	ORDU ZİRAAT FAKÜLTESİ
44		YAKUP KARAMAN	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	ANADOLU TARIMSAL ARAŞTIRMA ENS.MÜD.

7. SONUÇ

II. TARIM ŞURASI

X. KOMİSYON

TARIMSAL ÖRGÜTLER VE ÖRGÜTLENME

TARIMSAL ÖRGÜTLER VE ÖRGÜTLENME

1. GİRİŞ

Tarımsal örgütler ve örgütlenme komisyonu; Ülkemizin tarım ve gıda sektöründeki yaşadığı ve yaşayacağı süratli değişimleri göz önüne alarak tarımsal örgütlenmeye bütünsel bir yaklaşım ile raporunu hazırlamıştır. Ülkemizde bu zorlu değişimler öncesinde başarılı olabilmek için, bütünleştirici ve birleştirici ortak akılla üretilmiş politikalar üretilmesine büyük ihtiyaç vardır.

Bu önemli değişimlerin başında 'Dünya Ticaret Örgütü ile yapılan anlaşmaya göre yapılan düzenlemeler, Avrupa Birliği'ne üyelik çalışmaları, Yerel yönetimler yasası, Kamu reformu yasası, Gıda ile ilgili denetimlerin Tarım ve Köyişleri Bakanlığına bağlanması, Tarım reformuna bağlı olarak öngörülen değişimler ve Doğrudan gelir desteği projesindeki yapısal değişiklikler gelmektedir.

Bu gelişmelere bağlı olarak Türk tarım ve gıda sektörü ciddi yapısal değişimler yaşayacaktır. Küreselleşen dünya ticaretindeki rekabet zorlukları karşısında bu değişime ihtiyaç vardır. Tarımsal rekabette sağlıklı gıda ve sürdürülebilir tarımsal üretimin geleceği için; Üretici, kamu, özel sektör, ticaret ve dış ticaret kurumlarının inanç ve ülkü birliği ile desteklediği ortak programlar oluşturmalıyız.

Tarım ve gıda sektöründeki bu gün yaşadığımız sorunların tek sebebi olarak üretici örgütleri ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığını sorumlu göstermek yanlıştır. Bir örgütün başarılı olması için bağımsız sürekli finans kaynakları gerekli ve şarttır. Üretici örgütleri 2004 yılında bile bu kaynaklardan yoksun durumdadır.

Ticaret ve Dış ticaret sektörlerinin temsilcileri kesintilerle kaynağında oluşturulan sağlıklı sürekli gelir kaynaklarına sahip olmalarına rağmen, bu olanak üreticilerden esirgenmiştir. Son ziraat odaları ve üretici birlikleri kanun tasarısı bu yaklaşımın en yakın ve somut örneğidir.Üretici örgütleri bağımsız finans yapılarına kavuşmadığı sürece etkili bir örgüt yapısına sahip olmayacak ve bu zayıf örgütlü yapı nedeniyle tarım ve gıda sektörü artan oranlarla ithalata bağımlı bir üretim modeline sürüklenecektir.

Bazı sektörlerde ithalata dayalı büyümeyi tercih etmek anlaşılabilir bir strateji olabilir. Önemli ürünlerde dünya ölçeğinde ciddi tarımsal üretimi olan ve gelişen bir gıda sanayiine sahip olan ülkemizin tarım ve gıda sektörü için ithalata dayalı büyümeyi tercih etmesi ülke menfaatlerine zarar verecek boyutlara gelmiştir.

Ulusal Program.Avrupa Birliği Vizyon 2023.Bakanlığın 2006, 2010 stratejileri çerçevesinde öngörülen programları başarı ile yürütebilmek için yüksek düzeyde kurumsal işbirliğine ihtiyaç vardır.

Sağlık Bakanlığının gıda denetim yetkilerinin Tarım ve Köyişleri Bakanlığına bağlanması ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarım ve gıda sektöründeki yetki ve sorumlulukları artmıştır.

Avrupa Birliği yolunda ülkemiz tarım ve gıda sektörünü önemli yapısal sosyal ekonomik değişim programları uygulanacaktır. Bu değişim ve dönüşüm programının sağlıklı uygulanabilmesi için ; Ülkemiz , sağlıklı tarım gıda üretiminin geleceği ve AB müzakere sürecinin de başarılı olmak için; Tüm tarım gıda paydaş kurumlarının tek vücut bir takım gibi ortak hareket edebilecekleri bir inanç birliği oluşturulmalıdır. Bu çetin yarışta başarı şansımız ise kurumlarımızın ortak program çerçevesinde yapacakları ülkü birliği, işbirliği, güç birliği kalitesine bağlı olacaktır.

Üretici, kamu, özel sektör, üniversite, sivil toplum kurumlarının gerekli düzeyde işbirliği yapamaması en önemli kurumsal zayıf yönümüzdür. Yaratılabilecek, başarı öyküsü ise bu kök

sorunun üzerine ne ölçüde gidip bu işbirliğinin, etkileşimin kalitesini yükseltebildiğimiz ölçüde ortaya çıkacaktır.

Bu iletişim, etkileşim kalitesini geliştirmek ise bu kurumların liderlerinin sorumluluklarındadır.Üreticiler ve tüketiciler kurumlar arası iletişim etkileşimsizliğin bedelini ödeyen insanlar olacaktır. Kurumlar arasında iletişim, koordinasyon ve "Biz" ülküsünü yaratamamanın bedelini ,"Bizler" çok pahalı ödeyeceğiz.

Bizler üreticiler ve aynı zamanda tüketiciler olarak tarım ve gıda sektöründeki üretici örgütlerleri, kamu kurumları, Üniversite araştırma kurumları, ticaret ve sanayi kuruluşları ve dış ticaret kurumlarımızın ülkemizin sağlıklı tarım ve gıda üretiminin geleceği için;

Bu önemli yapısal değişim sürecinde, Türk tarım ve gıda sektörünün geleceğe hazırlanması ve dünya ile rekabette başarılı olabilmesi için, tüm paydaş kurumlar, "kurumsal kimliklerinin" üstünde, ulusal ortak menfaatlerimiz yönünde politikalar oluşturmak ve geleceğimiz için tüm kurumlar işbirliği elbirliği güç birliği, yapmak zorundadırlar.

2. ÜRETİCİ ÖRGÜTLERİ VE MEVCUT DURUMU

Ülkemiz'de tarım sektörünün ekonomi içerisindeki payı hala önemini korumaktadır. AB'ye üyelik görüşmelerinde en çok zorlanılacak sektörlerin başında tarım sektörü gelmektedir. Bunun temel nedeni ise, AB ülkelerindeki tarımsal işletme yapısı ile ülkemizdeki işletme yapısının büyüklüğü ve sayısıdır. Ayrıca ülkemizde çok sayıda bulunan tarım işletmesi, ekonomik ve mesleki örgütlenmesini etkin bir şekilde sağlayamamıştır. Ülkemizde çok sayıda tarımsal amaçlı kooperatif ve Türkiye Ziraat Odaları Birliği bulunmasına karşın bu kuruluşların tarım sektörüne ve ortaklarına yaptığı katkılar sınırlı kalmaktadır. AB ülkelerinde ise ekonomik ve mesleki amaçlı çiftçi örgütlenmesi en ileri düzeye ulaşmış ve ulusal boyutları aşan yatay ve dikey entegrasyonlarını birlik bazında gerçekleştirerek AB karar alma sürecinde aktif bir rol üstlenmişlerdir.

Türkiye'de 3,5 milyonu aşkın tarım işletmesi genelde birbirinden habersiz ve yeterli örgütlenme yapısına sahip olmadan faaliyetlerini sürdürmektedirler. Çiftçi örgütlenmesi, ekonomik ve mesleki örgütlenme olmak üzere iki şekilde ele alınmaktadır. Gerçekte her iki örgütlenme biçimi birbirlerinden kolaylıkla ayrımlanamaz. Bunun ana nedeni her iki tip örgütlenme amacının da çiftçi menfaatlerinin korunması olmasıdır. Üreticiler bu kadar çok üretici örgütü var bu kurumlar üretici sorunları için ne gibi çözümler üretiyor diye sorgulamaktadırlar.

Türkiye genelinde çiftçi örgütlenmesi iki ana grup altında sınıflandırılabilir. Bunlar; "ekonomik ve sosyal amaçlı organizasyonlar" ile "mesleki amaçlı çiftçi organizasyonlar"ıdır. Ekonomik ve sosyal amaçlı organizasyonlar kapsamında tarımsal amaçlı kooperatifler ile yaptığı faaliyetler ile üreticilere hizmet veren kalkınma vakıfları ve mahalli idareler (sulama ve yetiştirme birlikleri ile köylere hizmet götürme birlikleri) birlikleri yer almaktadır.

2.1. Ekonomik ve Sosyal Amaçlı Örgütler

Ekonomik ve sosyal amaçlı organizasyonlar kapsamında tarımsal amaçlı kooperatifler; ve Hizmet, Islah ve İhtisas birlikleri yer almaktadır. Türkiye'de kooperatifçiliğin geçmişi oldukça gerilere gitmekle birlikte istenilen yaygınlığa ve etkinliğe ulaştığını söylemek oldukça güçtür.Ülkemizde tarımsal amaçlı kooperatifler 3 farklı yasa altında, 7 konuda hizmet vermektedir. Bunlar; 1581 sayılı yasaya tabi Tarım Kredi Kooperatifleri (TKK), 4572 sayılı yasaya tabi Tarım Satış ve Tütün Tarım Satış Kooperatifleri (TSK) ve 1163 Sayılı yasaya tabi tarımsal amaçlı kooperatifler olup bunlar,

Tablo 1. 10/11 2004 tarihi itibariyle kooperatf ve üst kuruluş bilgileri

TABİ OLDUĞU KANUN	BİRİM KOOPERATİF			BÖLGE BİRLİKLERİNİN			MERKEZ BİRLİĞİNİN	
	ÇEŞİDİ	SAYISI	ORTAK SAYISI	ÇEŞİDİ	SAYISI	ORTAK KOOP. SAYISI	SAYISI	ORTAK BİRLİK SAYISI
1163, 3476 S.K.	TARIMSAL KALKINMA	5.572	712.201	ESKİ ÇOK AMAÇLI	15	1.208	1	15
				ÇAY	7	52	1	7
				TARIM	6	140		
				HAYVANCILIK	16	231	1	16
				ORMANCILIK	17	778	1	22
	SULAMA	2.256	267.146	SULAMA	9	437	1	9
	SU ÜRÜNLERİ	424	23.203	SU ÜRÜNLERİ	10	141	1	8
	PANCAR EKİCİLERİ	31	1.624.211	PANKOBİRLİK	1	31		
ARA TOPLAM		8.283	2.626.761		81	3.018	6	80
1581, 3223 S.K.VE 553 SKHK.	TARIM KREDİ	2.076	1.500.000	TARIM KREDİ	16	2.076	1	16
ARA TOPLAM		10.359	4.126.761		97	5.094	7	96
4572 SAYILI KANUN	TARIM SATIŞ	350	671928	TARIM SATIŞ	17	335		
GENEL TOPLAM		10.709	4.798.689	TOPLAM	114	5.429	7	96
6964 SAYILI KANUN ZİRAAT ODALARI		673	3.800.000					
ÇİFTÇİ DERNEKLERİ		539	230.000					

Kaynak: TEDGEM, 2004, Ankara.

Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri, Sulama Kooperatifleri, Su Ürünleri Kooperatifleri ve Pancar Ekicileri Kooperatifleridir. Belirlenen konularda yatay ve Dikey örgütlenme çalışmaları devam etmekte olup Bölge ve Merkez Birlikleri oluşturulmuştur. Merkez Birliklerinin bir araya gelmesiyle de Türkiye Tarımsal Amaçlı kooperatifler Milli Birliği oluşturulmuştur. Bunun dışında tarımsal ve kentsel kooperatiflerin merkez birliklerinin de üye olduğu Türkiye Milli Kooperatifler Birliği de faaliyette bulunmaktadır.

2.1.1. Kooperatifler

1163 Sayılı Kooperatifler Kanun Kapsamındaki Kooperatifler

Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri

Tarımsal Kalkınma kooperatiflerinin sayıları Bugün itibariyle 5500'i aşmış olup ortak sayıları ise 712.201 civarındadır.

Tarımsal kalkınma kooperatiflerinin amacı; ortakların her türlü bitkisel, hayvancılık ormancılık konularındaki üretimini geliştirmek ve ihtiyaçları ile ilgili temin, tedarik, işleme, pazarlama ve değerlendirme faaliyetlerinde bulunarak makro ve mikro ölçekli projeler uygula-

mak, ortakların ekonomik ve sosyal yönden gelişmesine yardımcı olmak, iş sahası temin etmek ayrıca ortakların ekonomik gücünü arttırmak için tabii kaynaklardan faydalanmak el ve ev sanatları ile tarımsal sanayinin gelişmesini sağlayacak tedbirleri almaktır.

Son dönemde özellikle hayvancılık sektörünün desteklenmesi ve kırsal kesimde yaşayan insanların gelirlerini arttırıcı politika uygulamaları sonucunda ""Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi" başlatılmış olup, bu projelerin ve diğer Bakanlık bütçeli projelerin uygulanmasında tarımsal kalkınma kooperatiflerden yararlanılmıştır. Ancak proje uygulanmasında veya mevcut faal kooperatiflerde profesyonel yönetici çalıştırılması zorunluluğu getirilmemesi büyük bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Bu kooperatiflerde kooperatifçilik eğitimi almış kişilerle konusunda uzman Ziraat Mühendisi veya Veteriner gibi teknik elemanların istihdam edilmesi ve 2-3 yıl maaşlarının proje kalemlerinden karşılanarak bu süre sonunda kooperatif bütçesinden karşılanması ile ilgili yönetmelik değişikliği yapılmalıdır.

Sulama Kooperatifleri

Tarımsal sulama kooperatiflerinin amacı; Devletçe ikmal edilmiş veya edilecek sulama tesislerinden alınacak veya her ne suretle olursa olsun tarım sahalarından çıkarılacak suyun tarımda kullanılması ile ilgili arazi tesviyesi, tarla başı kanalları, tarla içi sulama ve drenaj gibi zirai sulama sistemlerini kurmak veya kurulmuş olan sulama tesislerini işletmek, işlettirmek veya bakımını yapmak veya yaptırmaktır.

Günümüzde 2256 Sulama kooperatifine ortak 267 146 üretici bulunmaktadır. Ülkemizdeki sulama kooperatifleri; yer altı veya yerüstü su kaynaklarından organizeli olarak faydalanmak isteyen çiftçilerin ekonomik güçlerini birleştirerek kurdukları demokratik organizasyonlardır. Ülkemizde sulama alanı olarak 27 bölge bulunmasına karşın sadece 9 bölgede sulama kooperatifleri bölge birliği kurulabilmiş ve 2000 yılında da bu birliklerin bir araya gelmesi ile Merkez Birliğinin kuruluşu tamamlanmıştır.

Sulama kooperatiflerinin gelişimi arzu edilen seviyede gerçekleşmemiştir. Bunun ana nedeni 1990' lı yılların başında kurulmaya başlanan Sulama Birlikleridir. Henüz kendine ait bir yasası olmayan bu organizasyonlar, yerel seçimler sonucunda seçilmiş belediye başkanları ile muhtarların doğal üye olduğu ve 5 yılda bir yönetimi değişen, İç İşleri Bakanlığının hazırladığı bir tüzükle kurulan anti demokratik kuruluşlardır. Sulama birliklerinin her türlü fonksiyonu sulama kooperatifleri tarafından yerine getirilebilir. Bu kuruluşların yönetim sorunları çözümlenerek sulama kooperatiflerine dönüştürülmesi sağlanmalıdır.

Su Ürünleri Kooperatifleri

Su ürünleri kooperatifleri her türlü su ürünlerinin üretimi, yetiştiriciliği, avcılığı, işleme, depolama pazarlama konularında ortak hizmet vermek ve gerektiğinde bu konularla ilgili tesisleri kurmak ve işletmek amacıyla kurulmuşlardır.

Ülkemizde 2004 yılı verilerine göre 424 su ürünleri kooperatifine ortak 23 203 üretici/balıkçı bulunmaktadır. Merkez Birliği şeklinde örgütlenmesini tamamlayan su ürünleri kooperatiflerinin 10 bölge birliği bulunmaktadır. Faaliyetleri konusunda yeterli veri bulunmayan bu tip kooperatifçiliğin geliştirilmesi, deniz ve akarsu kaynakları açısından son derece elverişli bir coğrafi konumda bulunan ülkemiz açısından büyük faydalar sağlayabilecektir.

Buna nedenle su ürünleri kaynaklarının korunması ve geliştirilmesi açısından, 1380 sayılı Su Ürünleri yasasının günümüz şartlarına göre yeniden düzenlenerek, bu kooperatiflerin uygulayacakları projelerin desteklenerek teşvik edilmesi ile sürekli ve sağlam mali gelir kaynaklarına kavuşturulmaları sağlanmalıdır.

Pancar Ekicileri Kooperatifleri

Bu grupta yer alan kooperatiflerin başında 1951 yılında kurulmaya başlanılan Pancar Ekicileri Kooperatifleri gelmektedir. Kooperatif sayısı 31, ancak kayıtlı ortak sayısı 1.624.211 civarındadır. Devletten herhangi bir yardım almadan çalışan bu kooperatiflerin hem bölge hem de merkez birliği olarak kabul edilebilecek olan üst örgütü PANKOBİRLİK' tir. Bu açıdan değerlendirildiğinde ülkemizdeki demokratik kooperatifçiliğin en iyi uygulandığı kooperatif örgütlenmede PEK'ler özel bir yer almaktadır.

Son yıllarda pancar ürününün destekleme alımları dışına çıkarılması ve şeker pancarında uygulanan kota sistemi pancar üreticilerini dolayısı ile de PEK' leri son derece olumsuz etkilemiştir. Özelleştirme kapsamında olan Şeker Şirketine ait Şeker Fabrikalarının derhal kooperatiflere uzun vadeli bir ödeme planı ile devredilmesi gerçekleştirilmeli ve geçimini pancardan sağlayan çiftçilerin mağduriyetleri önlenmelidir.

1581 Sayılı Kanununa Tabi Tarım Kredi Kooperatifleri

Tarım Kredi Kooperatiflerinin ilk kuruluşu Cumhuriyetin başlangıcında olmuştur. Bazı kaynaklar her ne kadar 1863 yılında kurulan Memleket Sandıklarını Tarım Kredi Kooperatifleri ve Ziraat Bankasının başlangıcı varsaysa da, günümüz anlamında ilk tarım Kredi Kooperatifi Atatürk'ün önderliğinde 1937 yılında kurulmuştur. 2000'li yıllara kadar çeşitli sorunlarına rağmen 1.5 milyonu aşkın ortağına 2276 civarında birim kooperatifi 16 bölge Birliği ve 1 Merkez Birliği ile hizmet sunmaktadır. 2000 yılı ve hemen sonrasında yaşanan mali kriz TKK' lerini son derece olumsuz etkilemiş ve birçok TKK birleşme yolu ile kapatılmıştır. Kuruluşundan günümüze kadar, TKK' nin plasman ihtiyacının yaklaşık %80-85'ini karşılayan Ziraat Bankası bu desteğini giderek azaltmıştır.

Tarım sektöründe yaşanan krizler ve TKK'lerinin borçlarının yeniden yapılandırılması ve vadesi geçen borçlarının faizlerinin silinmesi TKK'lerini tarihinin en ağır bunalımı ile karşı karşıya getirmiş ve ortaklarının ve çalışanlarının kuruma olan itimatları önemli ölçüde sarsılmıştır.

TKK'lerinin yeniden yapılandırılarak kendi ayakları üzerinde durabilen, profesyonel yönetimi benimsemiş, akılcı bir yönetimle tekrar tarım sektöründe özellikle küçük çiftçilerin kredi gereksinimlerini karşılayan bir kredi organizasyonuna dönüşmesi ve yasasında var olan ancak uygulanmayan bankacılık hizmetlerine, **Kooperatifler Bankası** çatısı altında devam etmesi sağlanmalıdır.

TKK'leri her köyde kurulan küçük birimler yerine , belli merkezlerde ekonomik yönden güçlü olan kooperatiflere dönüştürülmeli, küçülerek büyümek hedeflenmeli, güçsüz olan kooperatifler tasfiye edilip güçlü kooperatifler ile birleştirilmelidir(Türk Kooperatifçilik Kurumu, 2004).Nitekim son zamanda 250 civarında TKK'nin birleştirildiği görülmüştür.

Likidite ihtiyacı için merkezi yerdeki atıl durumdaki gayri menkuller derhal satılmalı (bunun yerine yerleşim birimlerinin kenarlarında nispeten düşük maliyetli tesisler edinmeli) ve kooperatiflerin plasmanları arttırılmalıdır. Ayrıca yasasında var olan "ortaklarının her türlü ihtiyacını ve zaruri tüketim maddelerini karşılamak" hükmünden hareketle bir tüketim kooperatifi gibi çalışarak kooperatif masraflarını minimum seviyeye düşürmelidir.

4572 Sayılı Tarım Satış ve Tütün Tarım Satış Kooperatifleri

Türkiye'de ilk TSK hareketi 1915 yılında Aydın'da başlamış, günümüz anlamında ise 1937 yılında 2834 sayılı yasaya göre kurularak faaliyetine başlamıştır. Tütün Tarım Satış Koopera-

tifleri ise 1969 yılında çıkarılan1196 sayılı yasa ile faaliyetine başlamış bu yasanın 3186 sayılı diğer TSK leri yasası ile birlikte 2000 yılında lağvedilerek kaldırılması sonucu 4572 sayılı Kanun kapsamına dahil edilmişlerdir. Günümüzde 17 TSKB çatısı altında 670 bini aşkın ortak üretici bulunmaktadır.

TSKB' de 2000 yılında başlatılan ve 2004 yılı sonunda tamamlanacak olan **Yeniden Yapılandırma** çalışmaları halen sürdürülmektedir. TSKB' leri uzun yıllar devlet güdümü altında verimlilik ilkeleri dışında çalışmaya zorlanmışlar devletin sırtında bir yük olarak görülmüş, hatta bütçenin 5 kara deliğinden birisi olarak adlandırılmışlardır. 2000 yılında Dünya Bankasının desteği ile başlatılan Yeniden yapılandırmanın temel amacı kooperatifleri kendi ayakları üzerinde durabilen, verimlilik ilkelerine göre çalışan ve piyasa koşullarında rekabet edebilecek bir yapıya kavuşturmaktır.

TSKB yeni yasa ve yeniden yapılandırma çalışmaları sonucu büyük ölçüde özerkliklerine kavuşmuşlardır. Ancak ekonomik anlamda tam olarak verimli çalışma desenine henüz kavuşamamışlardır. Bu nedenle TSKB'nin profesyonel bir yönetim anlayışı içerisinde ortaklarının ürünlerine ham olarak satma yerine işleyip katma değerini arttırarak satabilmesi için daha fazla oranda sanayileşmesi teşvik edilmelidir. Profesyonel pazarlama birimleri oluşturulmalı özellikle dış satışlarda koordinasyon sağlayarak hem kendi ürünlerini değerlendirmeli hem de ülke ekonomisine olan katkılarını arttırmalıdırlar.

2.1.2. Birlikler

Hizmet Birlikleri (Sulama Birlikleri, Köylere Hizmet Götürme Birlikleri)

Ülkemiz de DSİ' ye ait sulama tesislerinin işletme, bakım ve yönetim sorumluluğunu devir alan örgütlerden biri de sulama birlikleridir.

Sorumluluğu devredilen tesisin iki veya daha fazla köy veya beldeye hizmet götürmesi durumunda kooperatiflerin yanı sıra 1580 Sayılı Belediye Kanununun 7. kısmının birlik tesisi başlığını taşıyan (Md. 133-148), maddeleri ile kurulan sulama birlikleri de sulama hizmetlerinde görev almaktadır. Sulama birlikleri tarafından kullanılan tüzük; Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu'nun 11.01.1991 gün ve 2990/98 sayılı kararı ile bağlayıcı olmaktan çıkarılan tip tüzükten hareket edilerek sulama birliklerinin ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde tadil edilmiş olan tüzüktür.

Birliklerin yönetim organları ise; üyelerinin kendilerinin seçtiği birlik meclisi ile meclis içinden seçilen başkan ve encümendir

442 sayılı Köy Kanunu'nun 47 ve 48. maddeleri ile 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'nun 56. maddesi, birliklerin kuruluşlarını düzenleyen yasal dayanak değil, sulama ile ilgili tesislerin işletilmeleri de dahil olmak üzere köy muhtarlıkları ve Belediyelerin yapacakları bir çok müşterek ve mahalli işin sıralandığı ve tanımlandığı maddelerdir. Köy tüzel kişilikleri ve belediyelerin kurduğu birliklerin sulama tesisi ile ilgilerini bu hükümler sağlamaktadır.

Köylere hizmet götürme birlikleri de sulama birlikleri ile aynı mevzuata dayanmaktadır. Belediyeler Kanununun 135. maddesinde birlik tüzüğünde bulunması gereken hususlar belirtilmiştir. İçişleri Bakanlığı; 5442 Sayılı İl İdaresi Kanununun 56., 1580 Sayılı Belediye Kanunu'nun 147-148. ve 442 Sayılı Köy Kanunu'nun 47-48. maddelerine dayanarak Köylere Hizmet Götürme Birlikleri Tip Tüzüğü hazırlanmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi bu tüzüğün yaptırım gücü bulunmamaktadır.

Islah Amaçlı Birlikler (Damızlık Sığır Yetiştiricileri, Arıcılık Birlikleri)

Bu birlikleri; yetiştiriciler kendi aralarında teşkilatlanarak, üstün verimli hayvanların yetiştirilmesi amacıyla, gerek yurtiçinde yetiştirilen, gerek yurtdışından ithal edilen ve gerekse yerli ırkların genetik potansiyellerinin geliştirilmesi verimlerinin artırılması, bunların soy kütüğü ve verim kayıtlarının tutulması, hayvanlarla ilgili sağlık hizmetlerinin yürütülmesi ve sigorta işlemlerinin yapılması, üyelerin üretimlerinin sağlanması, ihtiyaçlarının temini ve ürünlerin yurtiçi ve dışında pazarlanması, üretim maliyetlerinin düşürülmesi, ürünlerin değerlendirilmesi için gerekli tesislerin kurulması ve işletmesi amacıyla kurulan birliklerdir.Söz konusu birlikler 4631 sayılı Hayvan Islahı Kanununun Tarım ve Köyişleri Bakanlığına verdiği yetkiye dayanarak kurulmakta ve faaliyet göstermektedir.

İhtisas Birlikleri (Ürün ve Ürün Grubundaki Üretici Birlikleri)

Ülkemizde Ürün ve Ürün Grubunda ihtisas birliklerinin kurulmasına yönelik olarak çıkarılan 5200 sayılı Üretici Birlikler Kanunu Resmi Gazetede 6 Temmuz 2004 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Söz konusu kanunun amacı; ülkemizdeki tarımsal ürünlerin, iç ve dış pazar taleplerinin istediği kalite ve standartta olmayışı, ayrıca pazarlardaki düzensiz işleyişin üreticiyi mağdur etmesi gibi nedenler ile üretici birliklerinin kuruluşuna ihtiyaç vardır. Buna göre her türlü bitkisel, hayvansal ürünler ile su ürünleri konusunda kurulacak olan üretici birliklerinin hangi ürün veya ürün grubunda kurulacağı tarım sektöründeki ihtiyaçlar ve öncelikler göz önünde bulundurularak Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenecektir. Organik tarımsal üretim sistemi ile elde ettikleri organik ürünleri pazara sunmayı taahhüt eden üreticiler de bu yasadan yararlanabilecektir. Ancak kanunun uygulanmasına yönelik ilgili yönetmelik henüz çıkarılamamıştır. Bu nedenle uygulamaya geçilememiştir.

Çıkan kanun, üretici birliklerine Ar-Ge, pazarlama geliştirme gibi bir çok önemli görevleri yüklemesine karşılık, birliklerin gelirler kısmında bu görevleri yerine getirecek gerekli gelir modeli yaratılmamıştır. Avrupa Birliğinden yapılacak desteklerin bu birlikler üzerinden üreticilere ulaştırılmasının öngörülmesi halinde, Birlikler bu fonksiyonları yerine getirecek teknik donanımlardan yoksun durumdadır.

2.2. Mesleki Örgütler

2.2.1. Ziraat Odaları, TZOB

Mesleki örgütlenme kuruluşları ise, Ziraat Odaları ve TZOB, Çiftçi Dernekleri ve Çiftçi Mallarını Koruma Meclislerinden oluşmaktadır. Ülkemizde halen 600 ziraat odasında dört milyona yakın çiftçi kayıtlıdır. TZOB' nin görevleri; tarım sektörü ile ilgili toplantılara katılmak, görüşlerini belirtmek, raporlar hazırlamak ve hükümet yetkileri ile görüşerek çiftçilerin sorunlarını aktarmak, tarımla ilgili yeni kanun teklifleri hazırlamak ve bunlarla ilgili görüşlerini iletmek, ulusal ve uluslararası platformlarda çiftçileri temsil etmek olarak özetlenebilir.

Ziraat Odalarının başlıca görevi, çiftçilerin mesleki örgütü olarak karşılaşılan sorunları çözmek ise de, Odalar faaliyetlerini sürdürebilmek için bazı ekonomik amaçlı çalışmalarda da bulunmaktadırlar.

Bu çerçevede bazı Odaların girdi temini ve dağıtımı ile ilgili çalışmaları yanında, biçerdöver, kayıt ve tescil faaliyetleri, toprak tahlil laboratuarları kurarak toprak tahlil çalışmaları, tohum selektörleri kurarak tohum temizleme işlemleri gibi değişik faaliyetler yapmaktadırlar. Ayrıca Tarım ve Köyişleri Bakanlığından kiralanan tesislerde fide ve fidan üretimleri gerçekleştirilmekte, çiftçi eğitim çalışmaları düzenleyen Odalarda bulunmaktadır. Bu çalışmalar yanında TZOB

tarafından uygulanan Önder Çiftçi Projesi Kapsamında kurulan ve desteklenen 11 Önder Çiftçi Derneği aracılığı ile çiftçi eğitimleri gerçekleştirilmektedir. Ziraat Odalarının, ürün maliyetlerinin tespit edilmesi, biçerdöver biçim fiyatlarının belirlenmesi, köylere götürülecek hizmetlerin tespit edilmesi ve uygulanması, Tarım Kredi Kooperatiflerinin kurulmasına yardım edilmesi, belli ürünler için (örneğin pamukta) çapalama ve toplama işçiliği için ücret belirlenmesi gibi birçok alanda faaliyetleri bulunmaktadır.

2.2.2. Diğer Mesleki Örgütler ve Meslek Odaları

Tarımsal Üreticilerin içinde bulunduğu örgütler olmamasına rağmen, tarım sektörüne hizmet götüren (Ziraat Mühendisleri, Gıda, Veteriner Hekimleri, Orman Mühendisleri vb. gibi) çok sayıda meslek odası ve dernek bulunmaktadır. Söz konusu örgütler kendi meslek gruplarının menfaatleri ile ilgili çalışmalar yapmaları yanında tarım ve gıda sektörü ile ilgili politika oluşturma ve üretici menfaatlerini koruma yönünde de etkili olmaktadırlar.

2.3. Diğer Tarımsal Amaçlı ve Gönüllü Organizasyonlar

2.3.1. Dernekler

Ülkemizde mesleki ve ekonomik üretici örgütlenmesinde başlıca örgütler olan Ziraat odaları ve kooperatifler dışında üreticilerin mesleki talepleri ile ortaya çıkan üretici dernekleri bulunmaktadır. Bu derneklerin başlıcaları 1934 yılında kurulan Adana Çiftçiler Birliği, Ege Çiftçiler Birliği ve Önder Çiftçi Dernekleri (ÖÇD)'dir. Ülkemizde üreticilere danışmanlık hizmeti veren tek dernek olan ÖÇP başta Tekirdağ'da olmak üzere 11 ayrı merkezde kurulmuştur.

Genel olarak bulundukları bölge tarımı ve ülke tarımı üzerine görüş ve öneriler üreten bu derneklerin yanında ihtisas, ve ürün bazında çalışmalar yürüten üretici dernekleri de bulunmaktadır. Bu derneklerden başlıcaları Turunçgil Yetiştiricileri Derneği, Adana Soya Üreticileri Birliği, Tahıl Üreticileri Birliği, Muz Üreticileri Derneği ve Manisa Bağcılar Birliği Derneği vb. dir.

Ülkemizde faaliyet gösteren üretici örgütleri üyelerinden aldıkları aidatlar ile dernekler yasası çerçevesinde çalışmalar yürütmektedirler. Ancak, elde edilen aidat gelirleri derneklerin etkin çalışmalarında yeterli olamamaktadırlar. Üyelerde yaşadıkları ekonomik sıkıntıları nedeniyle örgütleri yeterli maddi desteği verememektedirler.

Son 5 yılda ürün bazında kurulan derneklerin sayısında bir atış gözlenmiştir. Bu artış üretici birlikleri yasasının çıkması ile bağımsız ilgili ürün iç ve dış satışlarından yapılacak kesintilerin ilgili örgüte aktarılacağı beklentisi sayesinde olmuştur. Fakat çıkan kanun içinde bu tarz bir gelir modeli barındırmamaktadır.

2.3.2. Vakıflar

Türkiye'de tarımla ilgili faaliyet gösteren çeşitli vakıflar olmasına karşın bunları çiftçi örgütü olarak tanımlamak oldukça güçtür. Türkiye kalkınma vakfı bunların içerisinde en tanınmışı olup özellikle tavukçuluk sektöründe sahip olduğu holding ve sözleşmeli üretim modeli ile hayvancılık sektöründe önemli başarılara imza atmıştır.

Vakfın başarısı profesyonel yönetim anlayışı,dış finansman kaynaklarının kullanılması ve iyi organize olmadan kaynaklanmaktadır. Bu ölçüde çalışan başka bir vakıf olmadığından bu organizasyonun bir model olarak alınması oldukça zor görülmektedir. Ancak işbirliği yapılabilecek bir kurum olarak değerlendirilmelidir.

Doğal kaynakların korunması ve erozyon çalışmaları konusunda TEMA başarılı çalışmalar yapmakta erozyon tehlikesini ülke gündemine taşımakta başarılı olmuştur.

2.4. Sanayi ve Ticaret Örgütlerinde Mevcut Durum

Odalar, Borsalar ve Birlik hakkındaki 5590 sayılı Kanun 8 Mart 1950 tarihinde hazırlanmış, 15 Mart 1950 tarihinde 7457 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. 5590 sayılı Kanun, yerini, 1 Haziran 2004 tarihinde yürürlüğe giren 5174 sayılı Kanun'a bırakmıştır. TOBB, özel sektörün Türkiye'de mesleki üst kuruluşu ve yasal temsilcisidir. TOBB'un halen, yerel düzeyde, ticaret, sanayi, ticaret ve sanayi, deniz ticaret odaları ve borsalar şeklinde oluşmuş 363 üyesi bulunmaktadır. Tüm ülke çapında yayılmış olan oda ve borsalara, çeşitli büyüklüklerde ve bütün sektörlerden 1 milyon 200 binin üzerinde firma kayıtlı bulunmaktadır.

TÜSİAD bünyesindeki Tarım Kurulu , DTÖ ve AB tarım uyum politikaları konularında arama, vizyon çalışmaları ,araştırmalar yaptırıp kitap ve raporlar yayınlanıp ilgili kurumlara ulaştırmaktadır. Ülkemizde sanayi ve ticaretle uğraşan kesim, sanayi ve ticaret odaları, borsalar ve bunların üst örgütü olan Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) çatısı altında örgütlenmiş ve son derece etkin bir lobi örgütü olarak üyelerine hizmet götürmektedir.

Tarım tedarik sektörü, tarıma dayalı sanayi, gıda sanayiinde, hayvancılık, su ürünleri, ormancılık sektörlerinde kurulmuş dernekler. Sektörlerinin sorunları çeşitli platformlarda dile getirerek faaliyet göstermektedir. Tohum, İlaç, Gübre, Mekanizasyon konularında özel sektör firmaları tarafından kurulmuş dernekler varken, sulama gibi önemli bir konuda özel sektör firmalarınca kurulmuş bir dernek yoktur. Fakat bu konuda akademisyenlerin kurduğu Kültür Teknik derneği faaliyet göstermektedir.

Son yıllarda gıda sektöründe faaliyet gösteren 14 dernek bir çatı altında birleşerek .Gıda Dernekleri Federasyonunu kurmuşlardır.

2.5. Tarım ve Gıdada Kamu Örgütlenmesi

Kamuda tarım ve gıda sektörü ile ilgili kurumlar; Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Çevre ve Orman bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı ve Dış Ticaret Müsteşarlığı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Üreticilerin en çok şikayet ettiği konuların başında ithalat yanlısı üreticiler aleyhine alınan kararlar olmaktadır.

İthalata dayalı üretime yönelen tarıma dayalı sanayi ve gıda sanayi çok önemli bir yol ayrımına gelmiştir. Türkiye'nin önemli tarım bölgelerindeki üreticiler üretim maliyetlerindeki artışlar yüzünden gelişmiş ülkelerin sübvansiyonlu tarım ürünleri ile rekabet edemez duruma gelmişlerdir.

Yapılan son düzenleme ile gıda denetim ve kontrol görevlerinin Sağlık Bakanlığı'ndan alınarak Tarım ve Köyişleri Bakanlığına devredilmesi bu iki başlı yapının tek elden yürütülmesini sağlamıştır. Bu yeni yapılanma iyi planlanır ve yönetilebilirse kopuk olan tarım ve gıda sanayi iletişiminin ve etkileşiminin gelişmesine çok olumlu katkılar sağlayacaktır.

2.6. Üniversite ve Araştırma Kurumları

Tarım, gıda, veteriner, orman ve su ürünleri fakülteleri ülkemizin bir çok önemli tarım bölgelerinde kurulmuştur. Tarım ve gıda sektörünün bugünlere ulaşmasında üniversitelerimizin yetiştirdiği mezunların çok önemli katkıları olmuştur.

Önemli sayıda yetişmiş mühendis ve araştırma görevlileri, kamu, özel sektör ve üniversitelerde çalışmaktadırlar. Ancak üniversiteler arasında ve hatta aynı üniversite içinde bölümler arasında yeterli koordinasyon kurulamamıştır.

Tarımsal araştırmalarla ilgili bir diğer sorun da yapılan araştırmaların pratikten yoksun oluşudur. Üniversitedeki araştırmaların hemen hepsi akademik ilerleme için yapılırken, kamu kurumlarındaki araştırmalar da çiftçilerle saha ile yakın işbirliği yapılmadan yıllık rutin faaliyetler şeklinde planlanmaktadır.

Gerçekte yapılması gereken, araştırma kuruluşları ile çiftçileri bir masa etrafında toplamak, çiftçi ve tarımın sorunlarını ortaklaşa tespit ederek ona göre araştırma programlarını ve planlarını çizmek olmalıdır. Yoksa yapılan binlerce araştırma geçmişte olduğu gibi tozlu raflarda kalır ve bizler hala dışarıdan tarım teknolojisi ithal eder konuma devam ederiz.

Bu kadar çok sayıda yetişmiş nitelikli elemanın ülkemiz tarım gıda sektörünün verimli bir şekilde kullanabildiği iddia edilemez. Aynı konularda çalışan üniversiteler arasında ve hatta aynı üniversite içinde bölümler arasında bilgi paylaşımı ve ortak proje yürütme alışkanlıkları çok zayıf düzeydedir. TÜBİTAK tarafından yürütülen "Bilgi Pınarı" başlıklı Türk araştırmacıları envanter çalışmasına Akademisyenlerin katılım düzeyi sınırlı sayıda olmuştur.

Üreticiler üniversitelerde ve araştırma kurumlarında yapılan araştırmaların sahada kendi ihtiyaçlarına ve sorunlarına odaklanmadığını düşünmektedirler. Üniversitedeki uzmanlar da üreticilerin bilgiye ulaşmak için yeteri kadar çaba göstermediklerini düşünmektedirler. Bir türlü istenilen düzeyde kurulamayan bu ilişkinin anahtar rolü ise az sayıda olan yayım servisleridir. Üniversitelerimizde yayım bölümlerine ve tarımsal yayıma ayrılan uzman sayısı çok azdır. Bunun bir nedeni de kamunun üniversitelere mühendis yetiştirme görevini verip bu mezunları kamuda işe alıp yayım çalışmalarını kamunun üstlenmiş olmasıdır. 1980 'lerden sonraki tarımda liberalleşme politikaları ile kamunun tarımsal yayımdaki etkinliği giderek azalmış, bu boşluğu üreticilere girdi sağlayan tarım tedarik sektörü kısmen üstlenilmiş durumdadır.

2.7. Dış Ticaret

Ülkemiz ihracatının yılara göre değişen oranlarda %13 ile % 15 i tarımsal üretimden sağlanmaktadır. Ülkemizin tarımsal ihracat potansiyellerine gereken önem ve ihtimam gösterildiğinde bu rakamları daha da yukarı taşınacaktır. Tarıma dayalı sanayi ve gıda sanayi birleştirildiğinde bu rakam % 38 ler seviyesine yükselmektedir.

Türkiye önemli bir tarım ülkesidir ve tarım, tarıma dayalı sanayi ve gıda sanayiimiz Türk ihracatının lokomotifidir.

Tarım ve gıda sektöründe dış ticaretteki ilgili kuruluşlar, Dışişleri Bakanlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı ve Türkiye İhracatçılar meclisinden oluşmaktadır. Yine yeni kurulan ithalatçılar meclisi yine tim içindeki ihracatçılar tarafından kurulmuştur. İthalatçılar meçlisinin aylık ve günlük olarak takip edilen ihracat rakamlarına karşın ithalatın daha düzenli ve kontrollü olarak yürütülmesi amacıyla kurulduğu belirtilmiştir.

Tarım gıda örgütlenmesi içinde yer alan ve dış ticaretin özel sektör cephesinin en üst kuruluşu olan Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM); Özel sektör adına bütün ihracatçıları temsil etmektedir. TİM, ihracatçıların ortak sorunlarına çözüm aramayan, ihracatçıların sorunlarının tartışıldığı bir platformdur. TİM kamu ve özel sektör kuruluşları ile ihracatçılar arasında koordinasyon sağlamakta, ihracatın geliştirilmesi ve sorunların çözülmesi yolunda politikalar oluşturulmasına yardımcı olmakta, ihracatçıları yurtiçinde ve dışında üst düzey temsil etmektedir.

2.8. Avrupa Birliğinde Çiftçi Örgütlenmesi

AB ülkelerinde çiftçiler, klâsik anlamda 3 boyutlu olarak nitelenebilen kooperatifler, ziraat odaları ve üretici birliklerinden oluşan demokratik örgütlere sahiptir. Bu yapı içersinde; koope-

ratifler, çiftçinin ekonomik kolunu, üretici birlikleri, politika yönlendirme ve lobi oluşturma kolunu, ziraat odaları ise hükümet ile çiftçi arasında köprü görevi yapan mesleki kolunu oluşturmaktadır. Bu yapılanmada organizasyonların görev ve sorumluluklarını birbirinin tamamlar mahiyette olması çok önemlidir.

Avrupa Birliği bünyesinde çiftçileri mesleki boyutuyla temsil eden kuruluş "Tarımsal Organizasyonlar Komitesi" (COPA) dir. (COPA: Committee of Agricultural Organisations). COPA, 1958 yılında AB üyesi ülkelerin çiftçi kuruluşlarının bir araya gelmesiyle kurulmuştur. COPA 15 üyeli Birlikte 27 kuruluştan meydana gelmektedir. COPA'nın başlıca hedefleri, OTP'nin gelişmesi ile ilgili bütün konuları incelemek, tarım sektörünün çıkarlarını korumak, ortak çıkarlar için yeni çözümler bulmak ve AB otoriteleri ve Avrupa düzeyinde diğer organizasyonlar ve kurumlarla ilişkilerini sürdürmek ve geliştirmektir.

COPA, AB'deki tüm çiftçilerin menfaatlerini koruyan ve onları temsil eden tek organizasyon olduğu gibi, Komisyon ve ulusal çiftçi organizasyonları arasındaki ilişkiyi sağlayan AB tarafından resmi olarak tanınmış bir kuruluştur.

COPA'nın kuruluşundan bir yıl sonra AB'deki tarımsal kooperatifleri temsilen "AB Tarımsal Kooperatifçilik Genel Komitesi" (COGECA) kurulmuştur. (COGECA: General Committee for Agricultural Cooperation in the European Community). COGECA, günümüzde, "AB Tarım Kooperatifleri Genel Konfederasyonu" adını almıştır. COGECA 17 üye organizasyondan oluşmaktadır. Bu organizasyon içinde 30 000'den fazla birim kooperatif yer almakta, kooperatiflerin yaklaşık dokuz milyon üyesi bulunmakta ve bu kooperatiflerde 600 000 üzerinde personel istihdam edilmektedir.

COGECA, kooperatifleri ilgilendiren tüm konularda Birlik politikalarının uygulanmasında ve genel çerçevenin çizilmesinde rol almaktadır. Esas amacı, Birlik organları ile yapılan tartışmalarda tarım ve balıkçılık kooperatiflerinin özel ve genel menfaatlerini korumaktır. Bir diğer amacı da kooperatiflere daha çok önem verilmesini sağlayarak Birlikteki yapısal olarak dezavantajlı bölgelerin geliştirilmesine çalışmaktır.

Dünyadaki ekonomik ve teknolojik değişimler sonucu ortaya çıkan değişim süreci Avrupa'daki üretici örgütlenmesinin üst yapısına yansımıştır. Bu çerçevede Avrupa'daki üretici örgütlerinin üst kuruluşları olan COPA,COGECA ve CEA 'nin güçlerini bir araya getiren yeni örgütlenme yapısı ortaya çıkmıştır. AB'nin genişleme süreci içinde kıta Avrupa'sının büyük bir kısmını kapsaması bu süreci hızlandırmıştır. Ekim 2004 tarihi itibariyle bu örgütler birleşmişlerdir.

AB ülkelerindeki diğer bir güçlü üretici organizasyonu ise üretici birlikleridir. Üretici birlikleri ürün veya ürün grubu bazında ve dikey yönde bir yapılanma şekline sahiptir. Üretici Birlikleri kendi görüşlerini AB'de yetkili organlara anlatırlar ve yeni tarım politikalarının oluşturulmasında görev almaktadırlar. AB'de üretici birlikleri ülkelerin ihtiyaçlarına göre kurulmuş değişik yapı ve modeller oluşturmaktadırlar. Bu modellerin ortak yönü, ülkede bir Ulusal Tarım Konseyi bulunması ve Ulusal Çiftçi Birlikleri Federasyonunun Ziraat Odaları ve Tarım Kooperatifleri Federasyonları ile birlikte bu üst yapılanmada yer almasıdır .

Üretici birlikleri herhangi bir kâr amacı gütmeyen organizasyonlardır. Üreticiler bir araya gelerek kendi çıkarlarını korumaya çalışırlar. Ancak, üretici birliklerinin kâr amacı gütmeyen organizasyonlar olmaları, onların ekonomik aktivite veya fonksiyonlardan yoksun olmaları anlamına gelmez.

Üretici birlikleri, üyelerinin geniş kapsamlı ekonomik koşullarını analiz eder; girdi temini, zirai üretim, pazarlama ve kredi ile ilgili eksiklik ve boşluklar ve bu tür eksiklik ve boşlukların üstesinden gelmek için gerekli olan kapsamlı stratejileri ve tavsiyeleri tanımlar; veya hatta üyelerinin yararına olacak mevcut herhangi bir fırsatı en iyi şekilde değerlendirirler. Bu tür tavsiyeler, gerek Hükümete gerekse özel sektör temsilcileri, bölgesel ticari kuruluşlar, araştırma ve geliştirme organları ve hatta medya gibi diğer uygun organlara aktarılır.

Üretici birlikleri, yukarıda belirtilen aktivitelerin en azından bir bölümünü gerçekleştirmek amacıyla kooperatif kurabilirler. Ancak, bu tür bir tercihin üstlenilmesi durumunda, çiftçi birliklerinin kendileri kooperatif konumuna gelmezler. Uygun olduğu ve arzu edildiği durumlarda, üretici birlikleri üyelerinin yararına aktiviteler gerçekleştirmek amacıyla şirket de kurabilirler. Ancak, bu şirketler ilgili ülkedeki şirket kurma kanunlarına uygun olarak kurulmalıdırlar. Yönetim kurullarına ise aynı çiftçi yöneticileri getirilebilir.

3. SORUNLAR

- Tarımsal amaçlı kooperatiflerin sorunları yıllardır tartışılmakta ne yazık ki bu sorunların çözümünde önemli bir aşama kaydedilememektedir. Sorunlar; finansman, üst örgütlenme, mevzuat, denetim, eğitim ve araştırma eksikliği olarak özetlenebilir. Bu sorunlar çözümlenmediği taktirde AB müzakerelerinde üreticilerimizin ekonomik menfaatleri yeterince korunamayacaktır.
- Bu çerçevede, halen kooperatifler 3 farklı yasaya göre faaliyet göstermektedir.
- Kooperatifçiliğin temel unsuru eğitimdir. Halen Türkiye genelinde 6 üniversitede meslek yüksekokullarında kooperatifçilik eğitimi verilmekte olup, kooperatifçilik mezunu elemanların kooperatiflerde istihdamı ile ilgili yasal düzenlemeye ihtiyaç vardır
- Ayrıca kooperatif ortakları ve çalışanlarının eğitiminde Tarım ve Köyişleri , Sanayi ve Ticaret ve Milli Eğitim Bakanlığı ile Üniversiteler arasında koordinasyon sorunu bulunmaktadır.
- Ticaret Borsalarının gelirlerinin % 3'ü TZOB'na aktarılırken yeni yasa ile bu husus kaldırılmıştır. Sonuçta TZOB gelirlerinin % 30-40 ını oluşturan bu kaynaktan yoksun olan Birlik, faaliyetlerine etkin şekilde devam edemeyecektir. Borsalar parasal kaynaklarının önemli bir kısmını üreticilerin sattığı ürünler üzerinden yapılan kesinti ile elde etmektedirler. Bu kesintinin gerçekte Ziraat Odaları ve TZOB' ye aktarılması gerekirken Borsalara aktarılmakta, yeni düzenleme ile bu kaynakta kesilmiş bulunmaktadır.
- TOBB'un bir çok üyesi de tarım ürünleri ticareti ile iştigal etmektedir. Nispeten iyi organize olmuş ticaret erbabı bazı faaliyetlerini ürün özelliklerine göre borsa çatısı altında yürütürken, ülkede üretilen ürünlerin önemli bir bölümü-yaş sebze-meyve, hayvancılık ürünleri gibi iyi organize olmamış, günlük piyasa koşulları ve arz ve talebe göre işlemlerin yürütüldüğü bir ortamda gerçekleştirilmektedir. Bu durum özellikle üreticiler açısından son derece olumsuz neticeler vermektedir. Üretici eline geçen fiyat ile tüketicinin ödediği fiyat arasındaki fark açılmakta burada aracı kesim karları çok yüksek seviyede gerçekleşmektedir.
- Yukarıda sıralanan olumsuzlukları gidermek amacıyla uzun yıllardır ürün ihtisas borsaları kurulması gündeme getirilmekte olup, şu ana kadar somut bir ilerleme kaydedilememiştir.
- Yayım hizmetlerinin batı üniversitelerinde olduğu gibi ülkemiz üniversiteleri tarafından üstlenilmemiş olmasından ülkemiz zarar görmüştür. Bu yüzden üretici üniversite ilişkileri istenilen düzeye ulaşmamıştır. Üreticilerin genel eğitim seviyesi göz önüne alınarak yayım servislerini talep etmemeleri anlaşılabilir bir durum iken, Üniversitelerimizin yayım konusunda ısrarla bu göreve talip olmamaları üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur.
- Özel sektör veya üretici örgütlerinin üniversite ile ortak araştırma yürütememelerinin önündeki önemli bir mevzuat engeli de mevcut olan "döner sermaye" kesintileri yüksektir.

4. HEDEFLER VE STRATEJİLER

Hedef: Tarımsal örgütler arasında bilgi alışverişi, işbirliği ve koordinasyonun sağlanması,

Strateji: Tarım ve Gıda Paydaşları ağının kurulması,

Hedef: Üretici örgütlerinin ihtiyaç duyduğu yasal düzenlemelerin yapılması

Strateji: Kooperatiflerin tek bir yasa altında toplanması ve bu kooperatiflerin Tarım ve Köyişleri Bakanlığı sorumluluğuna alınması

1163 sayılı kanun dışında kurulan Sulama Birlikleri ile ilgili olarak yasal düzenlemenin yapılarak kooperatif birlikleri ile birleştirilmesi.

Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerin ve TZOB'nin mali ve finansman yapısının iyileştirilmesi için yasal düzenleme yapılmalı.

Hedef: Kooperatifçilik bilincinin ve eğitim düzeyinin yaygınlaştırılıp geliştirilmesi,

Strateji: Gerek TV ve gerekse özel yayın organlarına bu konuda görev yüklenilmesi,

Kooperatif ortakları ve yöneticilerinin eğitimine yönelik projeler uygulamak, Kooperatiflerde istihdam edilecek olan personelin kooperatifçilik konusunda yüksek öğrenim almış kişilerden oluşması sağlanmalıdır.

Hedef: Kooperatiflerin yapacağı tarımsal sanayi yatırımlarının desteklenmesi,

Strateji: Kooperatif Bankası yada FEOGA fonlardan kooperatiflerce kurulan tarımsal sanayi yatırımlarının desteklenmesi

Hedef: Tarımsal Örgütlerin AB ye uyumu,

Strateji; AB' ye uyum çerçevesinde Ülkemizdeki tarımsal örgütlerin AB ülkelerindeki benzer örgütlerin seviyesine ulaştırmak için yasal, mali ve kurumsal düzenlemelerin yapılması,

Hedef: Kırsal alanda sürdürülebilir örgütlenme için tarımsal örgütlerin finansman yapısının sağlıklı bir yapıya kavuşturulması,

Strateji: Kooperatifler Bankasının kurulması, AB de mevcut olan FEOGA benzeri tarımın desteklenmesinde görev alacak bir fonun oluşturulması.

Kooperatif kuruluşu ve tüzük değişikliğinde zorunlu olan Ticaret Sicili Gazetesindeki yayınlanması hükmünün Kooperatif Merkez Birlikleri kanalıyla gerçekleştiril-mesi ve bunların gelirlerinin Merkez Birliği fonlarına aktarılmasının sağlanması.

Hedef: Çiftçi Eğitimi

Strateji: Üretici, araştırma kuruluşları ve üniversitelerin koordinasyonu sağlanarak, Bakanlık tarafından üstlenilen Çiftçi eğitim ve yayım hizmetlerinin üretici örgütlerince yapılması.1000 Köye 1000 Gönüllü Kooperatifçi projesinin ha-yata geçirilmesi.

Hedef: Üreticilere yapılacak desteklemeler

Strateji; Üreticilere yapılacak her türlü destek ve doğrudan gelir ödemeleri ile teşvik ve prim ödemelerinin çiftçi örgütlerinin üst kuruluşları aracılığı ile yapılması

Hedef: Tarımda Koordinasyon Sağlanması

Strateji: Tarım ve gıda sektöründeki üretici, özel sektör, sivil toplum kuruluşları, üniversite ve Kamudaki tarım ve gıda paydaşlarının tek bir örgüt gibi işbirliği ve uyum içinde çalışabilmesi

5. SONUÇ VE ÇÖZÜM YOLLARI

Tarım ve gıda sektörü sahip olduğu özellikler nedeniyle ülke ekonomisindeki önemini korumaktadır. Ancak sektörün gelişimini etkileyen yapısal sorunlar ülke tarımının önünü tıkamaktadır. Bu durum sektördeki gelişme hızını olumsuz yönde etkilemekte, sektörün rekabet gücünün arzulanan düzeye ulaşmasını engellemektedir. Dünyadaki acımasız rekabet ortamı ülke tarımının zarar görmesine yol açmaktadır. İçinde bulunduğumuz yüzyılda uluslararası anlaşmaların getirdiği yükümlülükler karşısında sektörün daha güçlü konuma gelmesini zorunlu hale getirmiştir.

Tarım ve gıda sektörünün güçlü konuma getirilmesi örgütsel yapının güçlendirilmesine ve kısa zamanda çözümler üretilmesine bağlıdır. Nitekim tarımda gelişmiş AB ülkelerinin rekabet gücünü artıran unsurların başında örgütsel yapının güçlü olması gelmektedir. Güçlü tarımsal örgütlenme tarım ve gıda sektöründe rekabet gücünü artıran en önemli unsur olmuştur.

Tarım Gıda sektörünün sorunlarının çözümü ülkemizdeki ekonomik ve sosyal sorunların da çözümünde büyük rol oynayacaktır. Özellikle Avrupa Birliğine üyelik müzakerelerinin başlayacağı önümüzdeki dönemde en önemli konuların başında tarım sektörü gelmektedir. Nitekim en zor müzakereler de tarım ve gıda sektöründe yaşanacaktır.

Bu sürece, tarım ve gıda örgütlenmesinde güçlü bir örgütsel yapı ile girilmesi, rekabet gücümüzü güçlendirecek, toplulukla bütünleşme sürecini hızlandıracaktır. Türkiye'de ekonomik ve mesleki amaçlı bir çok kuruluş olmasına rağmen gerek ekonomik gerekse yasal engeller nedeniyle tarımın sorunlarının çözümünde arzulanan sonuçlara ulaşılamamıştır. Dolayısıyla örgütlenmede yaşanan sorunlar tarımın sorunlarının çözünü olumsuz yönde etkilemiştir.

Bu amaçla sorunların çözümü aşağıda ortaya konulan öneriler gerçekleştirilmesi örgütsel yapıyı etkin hale getirecektir. Güçlü örgütsel yapıda ülke tarımının önünü açacaktır.

- Türk tarımındaki sorunların nedeni üreticiler olarak algılanmakta ve çözümler üreticilerden ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığından beklenmektedir. Tarımın bugünkü sorunlarının ve sağlıklı geleceğinin inşa edilmesi için üretici, ticaret, dış ticaret, kamu ve üniversite temsilcilerinin ulusal program ve AB tarımı mevzuatı doğrultusunda ortak bir çalışma programının müştereken yürütülmesi şarttır.
- Tarımsal örgütler arasında yeterli koordinasyon sağlanamamıştır. Son olarak çıkarılan Üretici Birlikleri Yasası, Ziraat Odaları Birlikleri Yasasındaki hükümler ile kooperatiflerle benzer amaçları taşıyan hükümler içermektedir. Bu durum kuruluşları birbirine rakip duruma getirmektedir.
- Bunun önlenmesi için çıkarılacak yönetmelikte ilgili örgütlerin görev tanımlarının iyi belirlenmelidir. Ziraat Odaları mesleki çiftçi organizasyonu olarak görevini yürütürken, kooperatifler ise ekonomik amaçlı faaliyetler göstereceği dikkate alınmalıdır. Bu çerçevede üretici birliklerinin sadece ürün bazında ihtisaslaşması sağlanmalıdır.
- Üreticiler için çalışan oda,birlik ve kooperatifler,dernekler kurumlar sayıca çok olmasına rağmen bu kurumlar üretici menfaatlerine yönelik ortak çalışma yapamamakta, sonuçta bundan en çok zararı üreticiler ve ülke kaynakları zarar görmektedir.
- Son dönemde yaşanan gelişmeler sonucu tarım sektörüne finansman sağlayan T.C. Ziraat Bankasının etkinliği azalmıştır. Tarımın ve kooperatiflerin finansmanını üstlenecek AB mevzuatına uygun bir tarım finansman kurumu kurulmalıdır (FEOGA benzeri). Burada kooperatifler bankası da alternatif olarak ele alınmalıdır. Tarım kredi kooperatiflerinin yeniden yapılanmasında bu rolü üstlenmesi dikkate alınmalıdır.

- Tarıma yapılan desteklerin üretici organizasyonları aracılığı ile yapılması, sonucunda da yapılan desteklerin üretime ve üreticiye yansıması aynı zamanda da tarımda örgütlenme bilincinin ve uygulamasını sağlayacaktır.
- Üretici organizasyonlarına sağlanan muafiyet ve istisnaların özellikle Katma Değer Vergisi (KDV) uygulamasında vergi iadesi gibi sistemlerin devreye sokularak daha da geliştirilerek üreticilerin örgütlenmesi teşvik edilmelidir.
- Halen üç farklı yasaya tabi tarımsal amaçlı kooperatiflerin ve birliklerin tek bir yasa çerçevesinde birleştirilerek her bir kooperatif çeşidi için çerçeve anasözleşmeleri hazırlanmalıdır. Böylelikle kooperatiflerin yatay ve dikey entegrasyonu sağlanmış olacaktır. Böylece Hizmetlerin Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca tek elden yürütülmesi sağlanmalıdır.
- Denetim sorunu için bağımsız denetim birimleri kurularak tarımsal kooperatiflerin ve diğer örgütlerin bağımsız denetim mekanizmasının işletilmesi sağlanmalıdır.
- Kooperatifçiliğin temel unsuru eğitimdir. Halen Türkiye genelinde 6 üniversitede meslek yüksekokullarında kooperatifçilik eğitimi verilmekte olup, kooperatifçilik mezunu elemanlarla, ziraat mühendisi ve veteriner hekimlerin kooperatiflerde istihdamı ile ilgili yasal düzenleme yapılmalıdır.
- Kooperatif ortakları ve çalışanlarının eğitimi için de Tarım ve Köyişleri, Sanayi ve Ticaret ve Milli Eğitim Bakanlığı ile Üniversiteler arasında koordinasyon sağlanarak sürekli ve kalıcı eğitim programları ve kooperatifçilik yayım projeleri uygulanmalıdır.
- 2004 yılında kurulan Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Milli Birliği kapsamı daha da geliştirilerek Tarım Satış ve Tütün TSK' de bu kapsam içine alınarak Türkiye Tarım Kooperatifleri Konseyi kurulmalıdır.
- AB'ye müzakere sürecinde ve sonrasında tarımda üretici örgütlerinin tarım politikalarının tespitinde ve uygulamasındaki rolü büyük olacaktır. Bu çerçevede üretici örgütlerinin gerek teknik gerekse mali kapasitelerinin yükseltilmesi, AB'ye ve yeni dünya düzenine uyumda en etkili unsur olacaktır.
- TZOB'nin mali yapısının güçlü olması yapılacak çalışmalarda ve uygulanacak projelerde başarı şansını artıracaktır. Bu nedenle T.Z.O.B' nin yasasında son olarak yapılan değişiklikler tekrar revize edilerek Birliğin mali imkanları artırılmalıdır.
- TZOB 'nin Ticaret Borsalarının gelirlerinden aldığı % 3'lük pay eski uygulamadaki gibi tekrar devam ettirilmelidir.
- Üreticiler ve ticaret erbabının kendi aralarında işbölümü yaparak bir araya gelebilecekleri organizasyonları oluşturmak, hem üretim planlaması hem de mevcut kaynakların daha rasyonel kullanımı açısından yararlı olacaktır.
- Bu arada basit olarak yapılan ürünlerin toplanması ve ön işleme işlemleri üretici örgütleri tarafından yapılırken (kooperatifler veya üretici birlikleri aracılığı ile). ürünlerin detaylı işleme iç ve dış pazarlara sevki ve ürün çeşitliliği özel sektör tarafından yapılabilir.
- Doğrudan Gelir Desteği Uygulaması sonucu hedeflenen çiftçi kayıt sisteminin sadece Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından tutulması yanında, bakanlığın gözetimi ve yönlendirmesi ile bu görevin Ziraat Odaları ve Kooperatifler tarafından yerine getirilmesi sağlanmalıdır.
- Çiftçi eğitimi için ülkemizde çok sayıda tarım, hayvancılık ve gıda konusunda hizmet veren fakülte ve meslek yüksekokulu varken düzenli bir çiftçi eğitimi sağlanamamıştır.

Devlet Üniversitelere mühendis yetiştir, ben onları kamu kuruluşlarında işe alıp yayım hizmetlerini üstlendiririm demiş ancak 1980 sonrasından itibaren bu hizmetler durma noktasına gelmiştir.

- Bu durum üniversite ve üreticilerin ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Gelişmiş ülkelerde üniversitelerin yayım servisleri vardır. Yayım servisleri üniversitelerimizde kurulmalı,
- Üretici üniversite ilişkileri geliştirilmelidir. Yayım hizmetleri sadece ekonomi bölümlerinde yapılandırılmamalı her bölüm ürettiği bilgiyi üreticilere ulaştıracak şekilde bir yeni görev tarifi üniversitelere verilmelidir.
- Özel sektör veya üretici örgütlerinin üniversite ile ortak araştırma yürütememelerinin önündeki önemli bir mevzuat engeli olan "döner sermaye" kesintisi % 10 seviyelerine indirilmelidir. Üretici örgütleri ile özel sektörün ortak çalışması teşvik edilmelidir.
- Dünyadaki ileri tarım teknolojilerindeki gelişmeler uydu görüntüleri verilerinin tarımsal mekanizasyon makinelerine aktarılması ile tarımsal mekanizasyon araçları akıllı çevreci, verimlilik sunan teknolojilere dönüşmüştür. Ülkemiz tarımsal üretimde global oyuncu olarak kalabilmek için bu teknolojileri müteahhit firmalar kanalı ile üreticilerin hizmetine sunmak zorundadır. Kamu ,özel sektör,ve üniversitelerde bu konuda yapılan parça parça projelere bütünsel bir yaklaşım ile birleştirilmelidir.
- Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tarım Reformu (ARIP) projesi kapsamında elde ettiği üretici bilgilerini, özel sektör ile ve Üniversiteler ile paylaşmalı. Tarımsal Bilişim başlığı altında yapılan çalışmaları birleştirmelidir.
- Türk tarımı gelecek vizyonunu Tarımsal Bilişim üzerine kurmalıdır. Gelişmiş ülkelerde bilişim teknolojileri tarımsal üretimin her aşamasında devreye girmiştir.
- Üretimden ihracata tüm ekonomik ve mesleki ve sosyal amaçlı üst örgütleri ortak bir yapıda buluşturan, sinerji yaratan, stratejik ortaklık temeline dayanan, birlikte kazanalım anlayışına dayanan örgütler arası bir bilgi alışverişine olanak sağlayacak bilgi ağı Tarım Gıda Paydaşları ağı kurulmalıdır.

Tarım Gıda Paydaşları Ağı Önerisi

1997 tarım şurasında, tarım konseyi şeklinde önerilmişse de hayata geçirilememiştir. Bu yeni modelin ülkemizde özellikle tarım ve gıda sektöründeki kurumlar arasında eksikliği çokça hissedilen iletişimin ve etkileşimin sağlanmasında rolü büyük olacaktır.

Tarım Gıda Sektörü

Tarım sektörü, tarımsal üretim, gıda sanayi, tedarikçi sektörler, ilgili kamu kurumları, meslek örgütleri, gönüllü kuruluşlar, üniversiteler ve nihayet milyonlarca tüketici birbirine bağlı uzun bir zincirin parçalarıdır. Her biri bir diğerinin çıktısını girdi olarak kullanmaktadır.

Kamuda Yapılanma

Kamu tarafında yetki ağırlıklı olarak Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nda gözükmesine rağmen; yetkiler, Sanayi Bakanlığı, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlıkları ile Devlet Planlama Teşkilatı gibi farklı kamu kuruluşları arasında, hatta Başbakanlığa bağlı kuruluşlar ile Devlet Bakanlıklarına bağlı kuruluşlar arasında dağılmış, bir bütün olarak korunması gereken süreçler parçalanmıştır.

Akademik Kuruluşlar

Bu süreçler içinde en etkili rolde bulunması gereken akademik kuruluşlar ne yetişen öğrenciler ve ne de tarım ile ilgili alanlarda yapılması gereken araştırmalar açısından tatminkardırlar. Ayrıca, bu kurumların da süreçler içinde yerleri hemen hemen yoktur

Üretici Örgütleri

Ülkemizdeki başta Ziraat odaları olmak üzere, üretici menfaatlerine çalışan Kooperatifler, Üretici Birlikleri, Dernekler ve Vakıflar kendi aralarında bir iletişim ve koordinasyon çatısı oluşturmalıdırlar.

Örgütlenme Çabaları

Gıda Dernekleri Konfederasyonu, Tarım Paydaşları Ağı, Ulusal Pamuk Konseyi, Ulusal Zeytin Konseyi ve çeşitli sektör dernekleri başarılı örgütlenme çabalarına örnektirler. Ancak, bugün içinde olduğumuz durum birkaç paydaşın bir araya gelerek çözebileceği bir sınırı aşmıştır.

Tarım Gıda Paydaşları Ağı

Geleneksel olarak tüm sorumluluklarını devlete yükleyerek sadece talepte bulunma konumunu koruyan toplumumuz artık her şeyin devletten beklenmemesi gerektiği gerçeğini görmektedir. Tarım Gıda Paydaşları Ağı bunun bir sonucudur.

Artık paydaşlar gerekli örgütlenmeyi devletten beklemeyecek, aksine, yaptığı örgütlenmeye devlet kurumlarını davet etmelidir.

Tarım Gıda Paydaşları Ağının Öncelikleri

1. Her beş yılda bir yapılması planlanan Tarım ile ilgili kurumların katıldıkları şura toplantılarını destekleyecek, her yıl yapılacak bir Tarım Gıda kongresi hayata geçirilmelidir. Sektörün önemli paydaşları bu kongrede içinde bulundukları yılın ve gelecek yılın öngörülerinin yapıldığı. Kurum başkanlarının Kurmay kadroların ve sekreteryaların birbirlerini tanımaları sağlanmalıdır. (Tablo 1)
2. İleri tarım teknolojilerinin ülkeye girişini sağlayacak, Türk tarım ve Gıda ürünlerini ve Türk Mutfağını dünyaya tanıtacak, uluslararası tarım ve gıda ürünlerimize ihracat fırsatları yaratacak, ilgili tüm paydaşların işbirliği ile bir ulusal Tarım Gıda Fuarı oluşturulmalıdır.
3. Tarım ve gıda ile ilgili tüm kamu, üniversite, sivil toplum örgütleri ve özel sektör kuruluşlarından oluşan paydaşların sahip oldukları web sayfalarını daha güçlü ve etkili bir yapıya kavuşturacak dan oluşan Tarım Gıda Bilgi Sistemi (Portal) oluşumunu ve idamesini sağlamalıdır.(Tablo 2)

Tarım Gıda Paydaşları Ağının kuruluşunda sivil toplum örgütleri önderlik yapılmalıdır.

Türkiye İhracatçılar Meclisi, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, TZOB, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Üniversiteler bu ağın kurulması için gerekli maddi ve insan kaynakları desteklerini sağlayarak büyümesini ve gelişmesini sağlamalıdırlar.

Tablo 2. Tarım ve Gıda Paydaşları Kurumları

ODALAR	KOOPERATİFLER	BİRLİKLER	DERNEKLER	VAKIF
TZOB	Tarımsal Kalkınma Sulama Koop. Su Ürünleri Koop. Pancar Ekicileri Koop. Tarım Kredi Koop. Çukobirlik Tariş Fiskobirlik Kayısıbirlik Pankobirlik Antbirlik Bur.Koza Sat. Koop Bir. Taskobirlik Tiftikbirlik Güllbirlik Karadenizbirlik Marmara Birlik İncir Birlik Kozabirlik Gapbirlik Güneydoğubirlik Türkiye Milli Koop Bir.	Sulama Birlikleri T.Dam.Sığır.Yet.Bir. Arı Yetiştiricileri Birliği vb gibi	Adana.Çift.Bir. Ege Çift.Bir Önd.Çif.B. Eko.Tar.Der Ziraatciler Der. Tuyed Tahıl Ürt. Bir Soya Ürt. Bir Manisa bağcılar Birliği Birliği vb gibi	T.Tarımcılar Vak. Su Ürn.Vakfı Tarımsal Kalkınma Vakfı Türkiye Kalkınma Vakfı Birliği vb gibi

TİCARET, SANAYİ, GIDA, MESLEK ÖRGÜTLERİ

ODALAR	DERNEK VE VAKIF SENDİKA
TOBB	Tusiad
Ziraat Mühendisleri Odası	Gıda Dernekleri Konfederasyonu
Gıda Mühendisleri Odası	Musiad
Orman Mühendisleri Odası	Tüköder
Çevre Mühendisleri Odası	Yağ Sanayicileri Derneği
T.Veteriner Hekimleri Birliği	Çay Sanayicileri Derneği
	Gıda Katkı Maddeleri Derneği
	İpsala Çeltik Üreticileri Derneği
	Meşrubatçılar Derneği
	Meyve Suyu Endüstrisi Derneği
	Nişasta Ve Glikoz Üreticileri Derneği
	Pirinç Değirmencileri Derneği
	Susam Tahin Helva Reçel Üreticileri Derneği
	Pakder
	Un Sanayicileri Derneği
	Türkiye Yumurta Üreticileri Derneği
	Yem Sanayicileri Derneği
	Yağ Sanayicileri Derneği
	Ulusal Pamuk Konseyi
	Ulusal Zeytin Konseyi
	Zeytin Ve Zeytinyağı Üreticileri Derneği
	Tisit
	Zimid
	Trakya Bitkisel Yağ Sanayicileri Derneği
	Türkiye Bilişim Derneği
	Tema
	Tarım Sigortaları .Vakfı
	Tek Gıda İş.Sen.
	Makarna Sanayicileri Derneği
	Tarmak-Bir
	Set-Bir
	Besd-Bir
	Türk-Ted
	Tüköder
	Tarım Orman Çalışanları Birliği Sendikası
	Gübre Üreticileri Derneği
	Kültür Teknik Derneği
	Tüsemkom
	Yumurta Üreticileri Birliği
	Türk Ziraat Yüksek Mühendisleri Birliği Derneği

DIŞ TİCARET

İHRACAT- BİRLİK VE DERNEKLER	İthalat- Birlik Ve Dernekler
Türkiye İhracatçılar Meclisi	TİM
Akdeniz İhracatçı Birlikleri	İthalatçı Birlikleri
Ege İhracatçı Birlikleri	Tüm Gıda İthalatçıları Derneği
Uludağ İhracatçı Birlikleri	
Antalya İhracatçı Birlikleri	
Güneydoğu Anadolu İhracatçı Birlikleri	
Karadeniz İhracatçı Birlikleri	
Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri	
Doğu Anadolu İhracatçı Birlikleri	
Salça İhracatçıları Derneği	
D.Karadeniz Hub. Bak. Y.T.M. İhracatçı Birlikleri	
İstanbul İhracatçı Birlikleri	
İstanbul Tekstil Konf. İhracatçı Birlikleri	
Denizli Teks. Konf. İhracatçı Birlikleri	
İgeme	

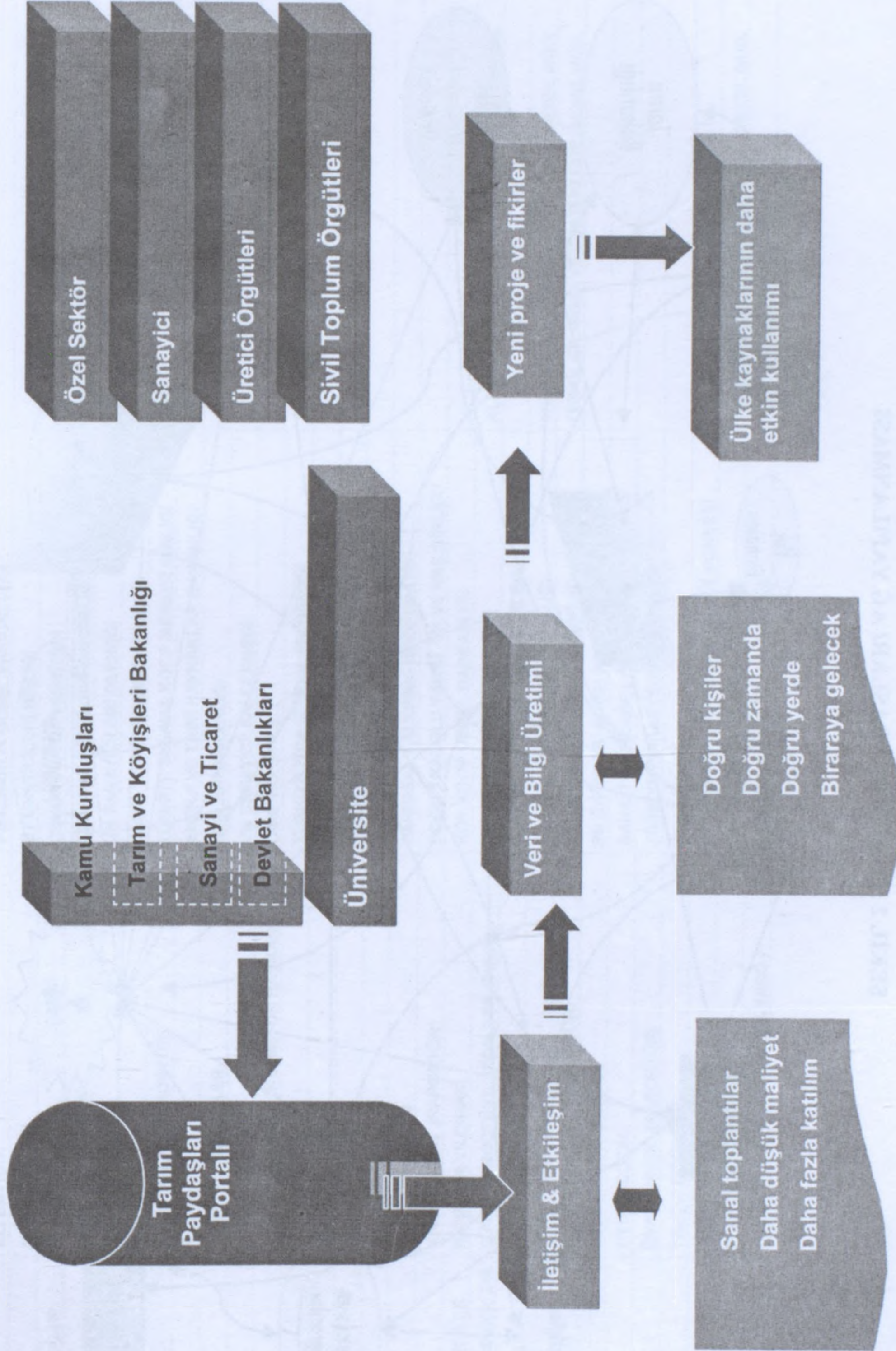
ÜNİVERSİTELER ARAŞTIRMA KURUMLARI

ZİRAAT FAK.	GIDA MÜH.	VET.HEKİMLİĞİ	ORMANCILIK	SU ÜRN.FAK
Atatürk Ünv.	Akdeniz Ü..	Adnan Men.Ünv	Ankara Ünv.	KTÜ Deniz Bilimleri
Adnan Menderes. Ünv	Ankara Ü.	Ankara Ünv.	Trakya Ünv.	İstanbul.Ü
Akdeniz Ünv.	Çukurova Ü.	Dicle Ünv.	Uludağ Ünv.	Ege.Ü
Ankara Ünv.	Ege Ü.	Erciyes Ünv.	Balıkesir Ünv.	19 Mayıs .Ü
Çukurova Ünv.	Sütçü İmam Ü.	Fırat Ünv.	Dokuz Eylül. Ege Ünv.	S Demirel
Dicle Ünv.	Mustafa.Kemal.Ü.	Selçuk Ünv.	K.Deniz Ünv.	Çukurova
Ege Ünv.	19 Mayıs Ü.	Selçuk Ünv	Sakarya Ünv.	Fırat
Sütçü İmam Ünv.	Selçuk Ü.	Uludağ Uni.	Kafkas Ü	Ktü Su Ürünleri
Mustfa Kemal Ünv.	Trakya Ü.	Kırıkkale.Ü	Kara Elmas.Ü	Mersin
19 Mayıs Ünv.	Uludağ Ü.	Kocatepe .Ü		Akdeniz
Selçuk Ünv.	Abant.İzzet Baysal	19 Mayıs.Ü		Mustafa Kemal
Trakya Ünv.	Atatürk.Ü.	Akdeniz .Ü		On Sekiz Mart
Uludağ Ünv.	Celal Bayar.Ü	100 Yıl .Ü		Muğla.
Harran Ünv.	Cumhuriyet.Ü	Kafkas.Ü		
Onsekiz Mart Ünv.	Çanakkale 18 Mart	Mustafa Kemal .Ü		
İSüleyman. .D.Ü	Erciyes.Ü	Atatürk .Ü		
KTÜ:	Gaziantep.Ü.	İstanbul.Ü		
OsmanGazi Eskişehir	Gaziosmanpaşa.Ü	Harran Ü		
Gazi Osman Paşa.Ü	Hacettepe.Ü			
100.Yıl Van .Ü	Harran.Ü			
	İnönü.Ü			
	İ.T.Ü			
	İzmir Yük.Tek Ens.			
	Mersin.Ü.			
	O.D.T.Ü			
	Pamukkale.Ü.			
	Süleyman.D.Ü			
	100.Yıl.Ü.			

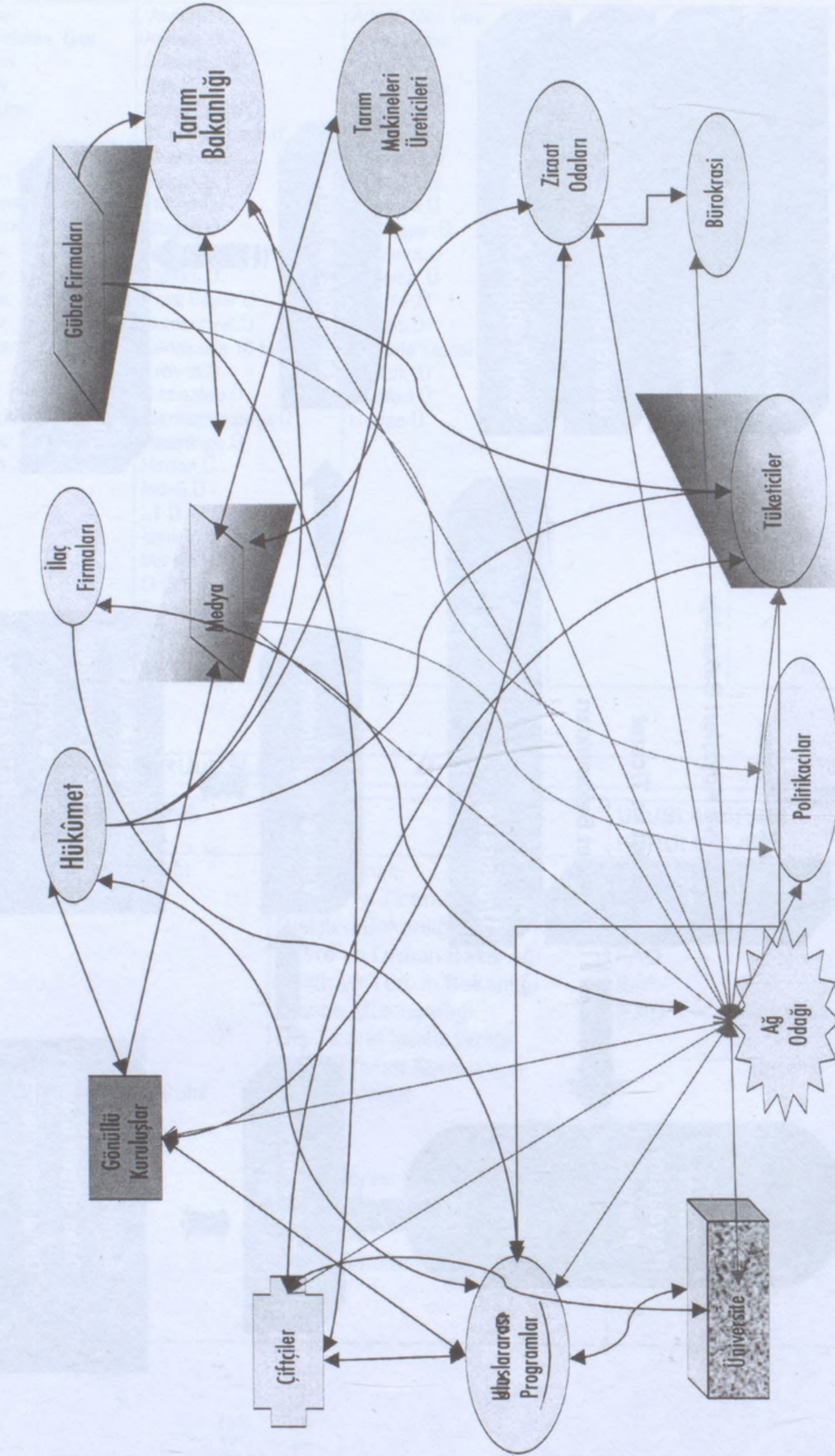
KAMU TARIM GIDA KURULUŞLARI

TARIM VE KÖYİŞLERİ BAK.	KAMU	ULUSLARARASI KURULUŞLAR
Tarım ve Köyişleri Bakanlığı	Başbakanlık	Dünya Ticaret Örgütü
Tarım İl ve İlçe Müdürlüğü	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı	Avrupa Birliği Temsilciliği
KHGM	Dışişleri Bakanlığı	Dünya Bankası
KKGM	Çevre ve Orman Bakanlığı	FAO
TAGEM	Kültür ve Turizm Bakanlığı	IMF
TİGEM	Hazine Müsteşarlığı	İFAD
TMO	Dış Ticaret Müsteşarlığı	
TEDGEM	TBMM Tarım Komisyonu	
Yeniden Yapılandırma Kurulu	Siyasi Partiler	
TRGM ARİP	DSİ	
APK	DPT	
	GAP İdaresi Başkanlığı	
	GAP Gidem	
	İKOSGEP	
	Ziraat Bankası A.Ş. Gen. Müd.	

ŞEKİL 1- TARIM PAYDAŞLARI BİLGİ SİSTEMİ

ŞEKİL 2 : TARIM PAYDAŞLARI AĞ YAPILANMASI

NO	UNVANI	AD SOYAD	KURUMU	BİRİMİ
1	PROF.DR.	AHMET ÖZÇELİK	ANKARA ÜNİVERSİTESİ	ZİRAAT FAKÜLTESİ
2		ALİ BAYRAK	FİSKOBİRLİK GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	
3		AYHAN ONGUN	ET ÜRETİCİLERİ BİRLİĞİ	
4	DOÇ.DR.	AYKUT GÜL	ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ	ZİRAAT FAKÜLTESİ
5		BEDRULLAH ERÇİN	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	ANTALYA İL MÜDÜRÜ
6		CEM OĞUZ KIRTIZ	UN SANAYİCİLERİ DERNEĞİ	
7		HALİM UTLU	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TEŞKİLATLANMA VE DESTEKLEME GENEL MÜD.
8		HALİS UYSAL (RAPORTÖR)	TÜRKİYE SULAMA KOOP.MERKEZ BİRLİĞİ	
9		HASAN ÖZLÜ	ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI	DEVLET SU İŞLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
10		HÜSEYİN DEMİRCİLER	İÇİŞLERİ BAKANLIĞI	ANTALYA VALİ YARDIMCISI
11		İLKER TANIK	UN SANAYİCİLERİ DERNEĞİ	
12		KEMAL ERDOĞAN (KOMİSYON BAŞKANI)	CİNE TARIM A.Ş.	
13		LEVENT TUFAN	TÜRKİYE ZİRAAT ODALARI BİRLİĞİ	ANAMUR ZİRAAT ODASI
14		MAHİR GÜRBÜZ	TEMA VAKFI	
15		MEHMET KARA	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	MERSİN İL MÜDÜRÜ
16		MUHARREM BİTEN	HAYVANCILIK KOOP. MERKEZ BİRLİĞİ	
17		MUSTAFA TEKELİ	TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ	
18		NAZMİ ILICALI (RAPORTÖR)	DOĞU ANADOLU TARIM. ÜR.VE BES.BİRLİĞİ	
19	PROF.DR.	NURETTİN YILDIRAK	KÖY KOOP GENEL BAŞKANLIĞI	
20	YRD.DOÇ.DR.	O.MURAT KOÇTÜRK (KOM.BŞK.YARD.)	CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ	ALAŞEHİR MESLEK YÜKSEK OKULU MÜDÜRLÜĞ
21		OSMAN BOSTAN	PANKOBİRLİK GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	
22		OSMAN ŞİMŞEK	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TEŞKİLATLANMA VE DESTEKLEME GENEL MÜD.
23		SEYFİ CANTÜRK (RAPORTÖR)	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TEŞKİLATLANMA VE DESTEKLEME GENEL MÜD.
24		SÜLEYMAN YILDIZHAN	SU ÜRÜNLERİ KOOP. MERKEZ BİRLİĞİ	
25		T.TUNA GÖZEL	SANAYİ VE TİCARET BAKANLIĞI	
26		ÜNAL ÖRNEK (RAPORTÖR)	TÜRKİYE ZİRAAT ODALARI BİRLİĞİ	
27		YALÇIN DOĞANER	TEMA VAKFI	
28		YASİN DEMİRKAN	T.VETERİNER HEKİMLERİ BİRLİĞİ KONSEYİ	
29		YURDAĞÜL ERSOY	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TEŞKİLATLANMA VE DESTEKLEME GENEL MÜD.
30		YUSUF GÜLSEVER (KOM.BŞK.YARD.)	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	DENİZLİ İL MÜDÜRÜ

II. TARIM ŞURASI

XI. KOMİSYON

ULUSLARARARASI TARIMSAL İLİŞKİLER VE AB'YE UYUM

ULUSLARARASI TARIMSAL İLİŞKİLER VE AB'YE UYUM

1. GİRİŞ

Her ülkenin kendi ulusal politikalarını esas alarak uluslararası alanda ilişki kurması mümkün olamayacağı için, uluslararası mal ve para hareketlerinin dayandırılacağı bir ortak kurallar bütünü oluşturulması gerekmiştir. Uluslararası tarım politikası olarak adlandırılabilecek bu kurallar bütününün esasını uluslararası tarımsal ilişkiler oluşturur ve uluslararası ilişkiler yapılan uluslararası anlaşmalar çerçevesi içinde yürütülür.

Tarım kesimi ile ilgili uluslararası her anlaşma uluslararası tarımsal ilişkiler arasında yer almakla beraber, uluslararası her anlaşma uluslararası tarım politikasının kapsamına girmez. Bu nedenle uluslararası tarımsal ilişkiler ve uluslararası tarım politikasının tanımlarının yapılması gerekir.

Uluslararası tarımsal ilişkiler uluslar arasında tarım kesimini ilgilendiren çeşitli konularda yürütülen işlemleri ve bu işlemlerin düzenlenmesine yönelik sistemleri kapsamaktadır. Uluslararası tarımsal ilişkilere konu olan uluslararası düzeyde tarımsal alanda mal ve para hareketleridir (1). Uluslararası tarımsal ilişkilerin oluşması üç ana konu çerçevesinde olur; ulusal düzeyde ve uluslararası düzeyde belirlenen politikalar ve bu politikalardan etkilenen uluslararası hareketler. O halde uluslararası tarımsal ilişkilerin oluşumunda rol oynayan, bir taraftan ulusal hükümetlerin belirlediği ulusal tarım politikaları, diğer taraftan uluslararası örgütler ve uluslarüstü yetkilere sahip ekonomik birleşmeler tarafından getirilen kurallar bütünü olarak düşünülebilecek uluslararası tarım politikasıdır. Ulusal politikalar uluslararası örgütlerin belirlediği politikalara uygun olarak oluşturulur. Buna karşılık her ülkenin ulusal tarım politikası değil ama, ekonomik açıdan güçlü gelişmiş ülkelerin politikaları da uluslararası politikaları etkileyebilmektedir. Gene (AB ülkelerinin izledikleri Ortak Tarım Politikası örneğinde olduğu gibi) uluslarüstü politikalardan üye ülkelerin ulusal politikaları kadar olmasa da, diğer ülkelerin ulusal politikaları da etkilenmekte, ama üye ülkelerin ulusal politikaları, uluslarüstü politikaya etkide bulunamamaktadır. Ayrıca uluslararası ve uluslarüstü politikalar da karşılıklı olarak birbirini etkileyebilmektedir (2).

Uluslararası tarım politikasının tanımı, "dünya ekonomisi açısından ağırlık taşıyacak sayıda ülkeye uygun gelecek belirli uluslararası hedeflere göre ekonomik olayların oluşumu için uluslararası anlaşmalar çerçevesinde alınan önlemler sistemi" (3) şeklinde yapılabilir.

Uluslararası tarım politikası kararları ya uluslararası kuruluşlar eliyle alınmakta, ya uluslararası anlaşmalara göre düzenlenmekte veya bölgesel bazı birleşmeler çerçevesinde yürütülmektedir. Uluslararası kuruluş ve anlaşmalar çerçevesinde izlenen politikalar genelde (konu veya ürün bazında) ilgili bütün ülkelerin katılımına açıkken, bölgesel birleşmeler belirli bölgelerde yer alan veya belirli ekonomik sistemlere bağlı ülkeler arasında kurulmuş ekonomik birleşmelerdir.

Uluslararası tarım politikası bu şekliyle genel/küresel ve bölgesel olarak ikiye ayrılabilir (4). O halde uluslararası tarım politikası denilince uluslararası tarımsal ilişkiler ve uluslararası tarım politikasına küresel ve bölgesel yaklaşım çerçevesinde ortaya konulan kurallar bütünü düşünülmelidir.

Ulusal tarım politikası alanları çok geniş olduğu halde uluslararası tarım politikası alanları çok daha dar kapsamlıdır. Ulusal ve uluslararası tarım politikalarının kapsamlarının farklı olması nedeniyle uluslararası tarımsal ilişkilerin ulusal ve uluslararası politikalardan etkilenmesi farklı alanlarda olmaktadır.

Uluslararası tarımsal ilişkiler ulusların tarımsal konularda aralarında bir hareketlilik yaratmaları olduğuna göre, ulusal politikalar bu hareketliliği etkilemekte ve bundan etkilenmektedir.

Ama bu hareketliliğin kuralları uluslararası tarım politikası ile belirlendiğinden, uluslararası tarım politikası da uluslararası tarımsal ilişkileri etkilemektedir. Uluslararası tarım politikası kararları ise dünya piyasalarından etkilenmekte, dolayısıyla uluslararası tarımsal ilişkilerdeki gelişmeler de uluslararası tarım politikası karar alma sürecine etkide bulunmaktadır.

Uluslararası tarım politikası genel/küresel kapsamda sektörel olarak adlandırılabilecek düzenlemelere konu olmaktadır (5). Örneğin bir üründe üretici/ ihracatçı ve ithalatçı ülkeler bir araya gelerek çok taraflı anlaşmalar yapabilirler. Bu anlaşmalar bir ürünün yalnız tek bir pazarlama ögesini (fiyat, dış ticaret vb) veya yine bu ürünle ilgili birkaç alanı (üretim, stoklama, dış ticaret vb.) birlikte düzenleme amacını güdebilirler. Uluslararası Buğday, Zeytinyağı, Pamuk, Bitkisel ve Hayvansal Yağlar, Sığır eti, Süttozu Anlaşması vb. gibi.

Küresel anlamda bir diğer uluslararası tarım politikası yaklaşımı ise ürünlerin çeşitli pazarlama evrelerini düzenlemek amacına yönelik olabilir; burada da üretim, tüketim, stoklar, dış ticaret, fiyatlar veya açlıkla karşı karşıya olan ülkelere gıda yardımı gibi konular ele alınmaktadır. Bu alanlarda işbirliği ve eşgüdüm sağlanması, uluslararası örgütlerin devreye girmesiyle olmaktadır. Gıda yardımı ve tarımsal gelişmeye katkı FAO, Dünya Gıda Konseyi, Dünya Gıda Programı, kredilerle tarımsal gelişmenin desteklenmesi Dünya Bankası Grubu ve IFAD, dünya ticaretinin düzenlenmesi DTÖ, UNCTAD vb. gibi Birleşmiş Milletlere bağlı örgütlerce yürütülebilir.

Bölgesel yaklaşımda ise aynı coğrafi bölgede veya aynı siyasi blok içinde yer alan ülkelerin kurduğu ekonomik ilişkiler çerçevesinde politikalar belirlenmektedir. AB bu yaklaşıma en güzel örneği oluşturmaktadır. Tarım politikası kararları AB nin Ortak Tarım Politikasında (OTP) uluslarüstü organlarca alınmakta ve bütün üye ülkelerce gereği yapılmaktadır. Ancak geniş kapsamlı bölgesel yaklaşımın ulusal politikalarda olduğu kadar fazla konuyu kapsamadığı, böyle geniş kapsamlı bir yaklaşımla ulusal politikalara göre daha sınırlı alanlara müdahale edildiği de gözden uzak tutulmamalıdır.

Türkiye ulusal tarım politikalarını belirlerken, uluslararası kuruluşlara üye bütün diğer devletlerde olduğu gibi, uluslararası platformlarda alınan uluslararası tarım politikası kararlarına uymak durumundadır. Ayrıca AB ile tam üyeliği hedefleyen ilişkileri nedeniyle AB mevzuat ve politika uygulamalarına uyum yükümlülüğünü üstlenmiştir. II. Tarım Şurasının XI. Komisyonu uluslararası tarım politikasının Türk tarımı ve tarım politikasını nasıl etkilediğini ve Türkiye'nin hedefleri açısından alınması gereken önlemleri mevcut durumu, sorunları ve önerileri bu çalışmayla irdelemiştir.

2. MEVCUT DURUM

2.1. Dünya Ticaret Örgütü İle İlişkiler

Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasının (GATT) yürürlüğe girdiği 1947 yılından, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)' nün kurulduğu 1995 yılına kadar geçen yaklaşık yarım asırlık sürede tarım ürünleri uluslararası ticaret kurallarının dışında kalmıştır. Sekizinci Çok Taraflı Ticaret Müzakeresini "Uruguay Round" başlatan kararın alındığı Punta Del Este'de yayımlanan 20 Eylül 1986 tarihli Bakanlar Deklarasyonu, tarım sektörünün de müzakerelere katılması yönünde açık bir görev talimatı içermiştir. Tarım önemli, tartışmalı ve en uzun süren gündem maddesi olmuştur. Nisan 1994'te 123 ülke tarafından imzalanan 22.000 sayfalık Marakeş Protokolü ile sonuçlanmıştır.

2.1.1. Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması

Dünya tarım ürünleri ticareti DTÖ'nün Kuruluş Anlaşmasına ek olan Tarım Anlaşması ile ilk kez kurallara bağlanmıştır. Anlaşma, tarım ürünleri ticaretinde adil, öngörülebilir ve serbest piyasa mekanizması prensiplerine dayalı bir sistemi hedeflemektedir. Anlaşma pazara giriş,

ihracat sübvansiyonları ve iç destek uygulamalarına ilişkin esasları içermektedir (6). Özel ve lehte muamele ilkesi çerçevesinde, Gelişme Yolundaki Ülkeler (GYÜ) ve En Az Gelişmiş Ülkelere (EAGÜ), Gelişmiş Ülkelerden (GÜ) farklı oran ve sürelerde indirime gidebilme imkanı sağlanmış, EAGÜ'ler tarife indirim mükellefiyetinden muaf tutulmuşlardır. DTÖ Tarım Anlaşmasının getirdiği kural ve disiplin aşağıdaki gibi özetlenebilir.

Pazara giriş: GÜ'ler, 1 Eylül 1986 tarihindeki tarife oranları üzerinden, yıllık eşit indirimler yoluyla altı yıllık bir süre içinde, ürün bazında % 15 ve ortalama %36 oranında indirim taahhütünde bulunmuşlardır. GÜ'ler için uygulama dönemi 2001 yılı sonunda bitmiştir. GYÜ'ler için ise, aynı tarihte geçerli oranlar üzerinden, 10 yıllık dönemde, her bir ürün için %10'un altında olmamak koşuluyla, basit ortalama ile %24 oranında indirim yükümlülüğü bulunmaktadır. GYÜ'ler için uygulama dönemi ise 2004 yılında sona ermiştir.

Tarife dışı engellerin kaldırılmasının doğurabileceği olumsuz etkileri giderebilmek üzere tarifelendirme yapmış (tarife dışı engeller gümrük vergilerine dönüştürmüş) ülkelere "özel korunma önlemleri" mekanizması sağlanmıştır. Özel Korunma Önlemleri ithalat miktarının Anlaşma'da belirlenmiş bir eşik seviyeyi aşması veya ithal mal fiyatının belirli bir düzeyin altına düşmesi durumunda ek vergi uygulayabilme olanağı sağlamaktadır. Pazara giriş imkanlarının korunması (current access) ve pazara minimum giriş (minimum access) olanaklarının sağlanması amacıyla tarifelendirme yapmış ülkelere "tarife kotası" olanağı getirilmiş, gelişme yolundaki ülkelere bir kerelik, daha önce GATT'a konsolide etmedikleri tarım ürünlerinin vergilerinde bir koşul aranmaksızın tavan konsolidasyonuna (ceiling binding) gitme, böylelikle tarifelerini ilk aşamada yükselterek, yüksek oranlardan indirime başlayabilme olanağı sağlanmıştır. Türkiye tavan konsolidasyonundan yararlanmıştır.

İhracat sübvansiyonları: DTÖ Tarım Anlaşmasında indirime tabi ihracat sübvansiyonları tanımlanmakta, bunların, bütçeden ayrılan pay ve sübvansiyonlu mal miktarı bazında 1986-1990 ya da 1991-92 dönemindeki oranlar üzerinden indirime tabi kılınması öngörülmektedir. Söz konusu yıllarda ihracat sübvansiyonu uygulamamış ülkelerin sübvansiyon kullandırma hakkı yoktur. Türkiye, Uruguay Round'da ihracat sübvansiyonu kullanma taahhüdünde bulunan 25 ülkeden biridir. Ülkemiz 44 üründe sübvansiyon taahhüdünde bulunmuştur. Türkiye'nin ihracat sübvansiyonu taahhüt listesi, XXXVII Sayılı DTÖ Taviz Listesinin ekinde yer almaktadır. Sübvansiyon kullandırma taahhüdünde bulunan diğer ülkeler şunlardır: Avustralya, Brezilya, Bulgaristan, Kanada, Kolombiya, Güney Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, AB, Macaristan, İzlanda, Endonezya, İsrail, Meksika, Yeni Zelanda, Norveç, Panama, Polonya, Romanya, Slovak Cumhuriyeti, Güney Afrika, İsviçre, Uruguay, ABD, Venezuela.

Anlaşma uyarınca, gelişmiş ülkeler indirime tabi sayılan ihracat sübvansiyonlarını, Anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra, bütçe harcamaları ve sübvansiyonlu ürün miktarları itibarı ile altı yıl içinde sırası ile %36 ve %21 oranlarında azalttılar, bu oranlar gelişme yolundaki ülkeler için sırası ile on yıl içinde %24 ve % 14 oldu. Anlaşmada ayrıca, ihracat sübvansiyonlarına benzer etkiler yarattığı kabul edilen ihracat kredileri, ihracat kredi garantileri ve sigorta programları ile uluslararası gıda yardımları da ele alınmıştır. Bu tür uygulamalar, ihracat sübvansiyonu taahhütlerinden sapan hususlar (dolaylı yoldan ihlal) "circumvention of export subsidy commitments" olarak adlandırılmakta, ayrı bir madde halinde düzenlenmektedir.

İç destekler: DTÖ Tarım Anlaşmasında üretim ve ticaret üzerinde bozucu etkileri dikkate alınarak üç tür iç destek tanımlanmıştır. Daha çok müdahale fiyatı şeklinde uygulanan üretim ve ticaret üzerinde bozucu etkileri olduğu kabul edilen iç destekler "amber box" GÜ ve GYÜ'lerce farklı süre ve oranlarda indirime tabi tutulmuştur. Bu tür iç desteklerin GÜ'lerce 6 yılda % 20, GYÜ'lerce 10 yılda %13.33 oranında azaltılması hükme bağlanmıştır. Anlaşmada yer alan asgari destek "de minimis" tanımı uyarınca bir ürünün ait olduğu yıldaki üretim değerinin GÜ'ler için %5 ve GYÜ'ler için %10'u aşmaması halinde, söz konusu desteklerin

indirim taahhüdü dışında kalması kabul edilmiştir. Türkiye "de minimis" taahhüdünde bulunmuştur.

Üretimi sınırlayan programlar kapsamındaki doğrudan ödemeler "blue box" iç destek indirim taahhüdü dışında kalan destekleme politikalarından biri olarak düzenlenmiştir. Söz konusu ödemeler, üretimi kısıtlayan bir program çerçevesinde uygulanmak kaydıyla, sabit alan ve verime yapılan ödemelerle, baz üretim seviyesinin % 85 veya daha azı üzerinden yapılan ödemeler ile sabit sayıda adet üzerinden yapılan canlı hayvan ödemelerini kapsamaktadır.

İndirim taahhüdü dışında kalan bir diğer iç destek türü yeşil kutu "green box" desteklerdir. Söz konusu desteklerin ticaret ve üretim üzerinde bozucu etkilerinin hiç olmadığı veya çok az olduğu kabul edilmektedir. Anlaşmaya göre indirim hükümlerinden muaf olan bu desteklerin, tüketicilerden yapılan transferleri içermeyen kamu destekli devlet programları çerçevesinde verilmesi, üreticilere fiyat desteği sağlamada etkisi olmaması ve Anlaşmada sayılan diğer kıstasları karşılaması gerekmektedir. Yeşil kutu kapsamında olabilecek destekler, ikinci ekte maddeler halinde sayılmaktadır: tarıma veya kırsal topluma fayda sağlayan veya hizmet getiren proglamlarla ilgili harcamalardan oluşan kamu hizmet programları (altyapı); gıda güvenliği amaçlı kamu stokları; yurtiçi gıda yardımı; üreticilere doğrudan ödemeler; fiyattan ve üretimden bağımsız gelir desteği; gelir sigortası ve net gelir güvenliği programlarına devletin mali katkısı; doğal afetler için yapılan yardım ödemeleri; üretici emeklilik programları aracılığıyla sağlanan yapısal uyum yardımı; kaynakların üretim dışına alınması yoluyla yapılan yapısal uyum yardımı; yatırım teşvikleri yoluyla sağlanan yapısal uyum yardımı; çevre programı kapsamındaki ödemeler, bölgesel yardım programı kapsamındaki ödemeler .

2.1.2. DTÖ İleri Tarım Müzakereleri

Tarım sektöründe Uruguay Round ile başlayan reform sürecinin devamı yönünde açık bir talimat niteliği taşıyan DTÖ Tarım Anlaşmasının 20. maddesi hükmü çerçevesinde, "ileri tarım müzakereleri" olarak adlandırılan müzakere süreci 23-24 Mart 2000 tarihli, DTÖ Tarım Komitesinin ilk özel oturum toplantısı ile Cenevre'de başlatılmıştır.

Müzakerelerin Mart 2000 tarihli ilk özel oturum toplantısından itibaren bir yıl süren ilk aşamasında tüm üye ülkeler ön müzakere önerilerini sunmuşlardır. Müzakerelerin, 2001 yılı Mart ayında başlatılan ikinci aşamasında, tartışmalar tarife kota yönetimi, tarifeler, amber kutu önlemleri, özel ve lehte muamele, ihracat sübvansiyonları, ihracat kredileri, ticari devlet teşekkülleri, ihracat kısıtlamaları, gıda güvenliği, gıda güvencesi, kırsal kalkınma, coğrafi işaretler, yeşil kutu destekleri, mavi kutu destekleri, özel korunma önlemleri, çevre, ticari preferanslar, gıda yardımı, tüketicinin bilgilendirilmesi ve etiketleme, sektörel inisiyatifler konularında sürmüş ikinci tur tartışmalar, 4-7 Şubat 2002 tarihlerinde yapılan özel oturum toplantısı ile sona ermiştir.

Müzakereler 2000 yılı Mart ayından 2001 yılı sonunda Doha'da yapılan Bakanlar Konferansına dek devam etmiş, Bakanlar Konferansı sonunda yayımlanan Deklarasyon ile Doha Kalkınma Gündemi "Doha Development Agenda" olarak adlandırılan çok taraflı ticaret müzakerelerine dahil edilmiştir.

Doha Bakanlar Deklarasyonunun 14. paragrafında modalitelerin (önerilerin gerekliliği, tasarımı, olabilirliğinin) saptanması için öngörülen nihai tarih 31 Mart 2003 olarak belirlenmiştir. Üye ülkelerin en geç 2003 yılı Eylül ayında Cancun (Meksika)'da yapılacak 5. Bakanlar Konferansına kapsamlı taslak taahhütlerini sunmaları, tüm müzakere sürecine ilişkin genel bir gözden geçirmenin Meksika'da gerçekleştirilmesinin ardından tek taahhüt ("Single Undertaking" olarak bilinen bu prensip, tüm DTÖ Anlaşmalarının üye ülkeler açısın-

dan bir paket olarak hak ve yükümlülük doğuracağına işaret etmektedir) ilkesi gereğince çok taraflı ticaret müzakereleri ile birlikte 1 Ocak 2005 tarihi itibarıyla müzakerelerin sonuçlandırılması ve tarım sektörüne ilişkin yeni uygulama dönemine başlanması hedeflenmiştir.

Cancun Bakanlar Konferansı'na kadar yaşanan gelişmeler: Avrupa Birliği (AB), liberalizasyon kanadında yer alan Cairns Grubu ülkeleri (söz konusu ülkeler, 1986 yılında Uruguay Round sırasında Avustralya'nın Cairns şehrinde yapılan Bakanlar Düzeyindeki toplantıya iştirak eden önemli tarım ürünleri ihracatçısı ülkelerdir: Arjantin, Avustralya, Bolivya, Brezilya, Kanada, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Fiji, Guatemala, Endonezya, Malezya, Yeni Zelanda, Paraguay, Filipinler, Güney Afrika, Tayland, Uruguay) ve ABD'nin karşısında özellikle ihracat sübvansiyonları ve tarife indirimleri konusunda, korumacı bir tutum sergilemiştir. Tam liberalizasyonu" İleri Tarım Müzakereleri sonucunda ulaşılacak bir hedef olarak değerlendirmeyen AB'ye "status quo'cu" yaklaşımında aday ülkelerin yanısıra İsviçre, Japonya, Kore, Norveç gibi tarım ürünleri ithalatçısı gelişmiş bazı ülkeler de tam destek vermiştir.

AB, ihracat sübvansiyonları konusunda kendisine yöneltilen eleştirilere karşı ABD tarafından verilen ihracat kredilerini pazarlık konusu etmiş, ihracat sübvansiyonlarında herhangi bir indirimi ihracatta rekabeti etkileyen tüm araçların ele alınması şartına bağlamıştır. AB müzakerelerin ilerleyen aşamalarında da "parallellism" kavramı altında, söz konusu yaklaşımını korumuştur. AB iç destekler konusunda da anlaşmadaki mevcut sınıflandırma çerçevesinde üretim ve ticareti bozucu iç desteklerde indirime hazır olmakla birlikte, pek çok ülke tarafından ticareti bozucu olarak nitelendirilen mavi kutu önlemlerin devamını istemekte, ticaret ve üretimi bozmadığı veya en az bozduğu kabul edilen yeşil kutu desteklerin ise fakirliğin önlenmesi, hayvan refahı, gıda güvenliğinin sağlanması gibi sosyal amaçlara hizmet edebilecek şekilde, genişletilerek devamını savunmaktadır. Tarım ürünlerinde yeni tarife indirimleri konusunda ise AB, uzun sure indirimin çerçevesini sınırlı yorumlamış, sınırlı bir liberalizasyon sağlayacak "Uruguay Round Formülü" yeni indirim yöntemi olarak benimsemiştir. Bununla birlikte, müzakerelerin son aşamasına gelindiğinde, AB, yaşanan tıkanıklığı aşmak üzere bu tutumundan vazgeçmiş, bu durumu da kendisi açısından bir taviz olarak nitelemiştir.

Cairns Grubu müzakerelerin başlangıcından bu yana hızlı bir liberalizasyon yönündeki tavrını muhafaza etmiş ve tüm müzakere alanlarında bu amaca hizmet edecek öneriler ortaya koymuştur. Bu ülkeler açısından tarım ürünleri ihracat olanaklarının geliştirilmesi ortak paydayı teşkil etmiştir. Bu doğrultuda iç destekler ve ihracat sübvansiyonları ile tarifelerde, nihai amacı tam liberalizasyon olan esaslı indirimler Cairns Grubu'nun ortaya koyduğu önerilerin özelliği olmuştur. Müzakerelerin son aşamasında, grup içindeki GYÜ'lerin başka bir ortak hareket içine girmeleriyle ortak söylem üretmede bir ölçüde zayıfladıkları gözlenmiştir.

ABD, Cairns Grubu ile birlikte liberalizasyon yanlısı kanatta yer almıştır. Tarım üreticilerinin ihracat olanaklarını artıracak bir yapının oluşturulması ABD tarafından nihai hedefi olarak görülmüştür. ABD bu amaçla stratejisini, kendi üreticisinin uluslararası pazarlarda rekabet gücünü ve pazara giriş olanaklarını artırmak üzere başta AB olmak üzere tarım sektöründe yüksek sübvansiyon ve iç destek kullandıran ülkelerin indirime zorlanması ve tarifelerin azaltılması üzerine kurmuştur.

Diğer taraftan, büyük ölçüde ekonomik gelişmişlik düzeylerindeki farklılıklara bağlı olarak, kendi içlerinde homojen bir yapı göstermemekle birlikte, GYÜ'lerin geçmiş döneme kıyasla, yeni müzakere sürecine daha aktif ve etkin katılım sağladıkları görülmüştür. Bu ülkelerin Uruguay Round sonrası Anlaşmadan kaynaklanan beklentilerinin gerçekleşmemiş olması ve uygulama döneminde Anlaşma hükümlerinin uygulanmasına yönelik kazandıkları deneyim etkili olmuştur. Müzakerelerde özellikle Hindistan ve Pakistan aktif bir rol üstlenmiş, başta AB olmak üzere GÜ'lerin uyguladıkları yüksek iç destek ve sübvansiyonlar konusunda önemli eleştiriler getirmişlerdir. Diğer taraftan, müzakere sürecinde GYÜ'ler arasında, farklı öncelik-

lerle alt gruplar da ortaya çıkmıştır. Barbados, Küba, Dominik Cumh., Mauritus gibi GYÜ'ler küçük ada ekonomilerinin sorunları üzerinde yoğunlaşırken, Net Gıda İthalatçısı GYÜ'ler de müzakerelerde sübvansiyonların dünya fiyatları ve dolayısıyla ithalatları üzerindeki etkisini ön plana çıkarmışlardır.

Müzakerelerde, modalitelerin belirlenmesi açısından nihai tarih olarak tespit edilmiş olan 31 Mart 2003 tarihi itibarıyla bir uzlaşıya varılamamıştır. Bu durum, sadece tarım müzakereleri açısından değil, tüm çok taraflı ticaret müzakereleri açısından ciddi tehdit yaratmıştır. Mart ayından itibaren Cenevre'de görüşmelere devam edilmekle birlikte, bir sonuç alınamamıştır. İleri Tarım Müzakerelerinde Cenevre'de sürdürülen müzakerelerde yaşanan tıkanıklık, Doha Kalkınma Raundunun başarısını başlangıcından bu yana tarım müzakerelerinde atılacak adımlara bağlayan çevrelerde bir umutsuzluk ve hayal kırıklığı yaratmıştır.

Ancak daha sonra gelişen AB ve ABD yakınlaşması ve yayınladıkları ortak metin DTÖ Tarım Müzakereleri, Cancun Bakanlar Konferansı ve Doha Kalkınma Roundu açısından önemli yansımalar yapmıştır. Bu yakınlaşma Cancun'daki müzakerelere yeni bir ivme kazandırmıştır. Zira, GYÜ'ler, olası bir mutabakatın tesis edilmesi halinde istediklerini elde etme olasılığının ortadan kalkacağı endişesiyle yeni arayışlara girmek durumunda kalmışlardır. Bu gelişmeler sonucu, DTÖ Genel Konseyinde İleri Tarım Müzakereleri konusunda sürdürülen tartışmalar çerçevesinde 20 Ağustos 2003 akşamı yapılan toplantıda aralarında Brezilya, Hindistan, Arjantin ve Çin'in bulunduğu 16 ülke tarafından yayımlanan ve bilahare Pakistan tarafından taraf olunan metin (JOB(03)/162) daha sonra G-20'ler (20 Ağustos 2003 tarihinde Arjantin, Brezilya, Bolivya,Çin, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Ekvator, Guatemala,Hindistan, Meksika, Paraguay, Peru, Filipinler, Güney Afrika ,Tayland tarafından yayımlanan ve bilahare Pakistan tarafından da desteklenen hareket daha sonra, Nijerya, Küba, Mısır ve Endonezya'nın katılımıyla genişlemiştir. Ancak Cancun Bakanlar Konferansı sonrası yaşanan gelişmeler neticesinde Kolombiya, Kosta Rika, El Salvador, Guatemala ve Peru grubu terketmiş bulunmaktadır. Halihazırda, G-20 Hareketi içinde resmen 17 ülke bulunmaktadır) olarak adlandırılan ve temelde AB-ABD yakınlaşmasına karşı hareket olarak nitelendirilen GYÜ hareketinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Söz konusu ortak hareketin Cancun Bakanlar Konferansı ve Doha Kalkınma Roundu açısından önemli etkileri olmuştur.

Cancun Bakanlar Konferansı ve sonrasında yaşanan gelişmeler: Cancun Bakanlar Konferansına, DTÖ Genel Konseyi Başkanı tarafından hazırlanan ve tarım modalitelerine ilişkin eki büyük ölçüde AB-ABD tarafından Ağustos ayında yayımlanan uzlaşı metnindeki hususlar esas alan 24 Ağustos 2003 tarihli Taslak Bakanlar Bildirisi ile gidilmiştir. Müzakere sürecindeki tıkanıklıkların önünü açacak şekilde gerekli siyasi iradenin gösterilmesi açısından büyük önem taşıyan söz konusu Konferansta tarım konusu tüm konuların kilit noktasını oluşturmuş; bu alandaki görüşmeler ise, iki önemli grup arasında Konferanstaki diğer görüşmelere paralel gerçekleştirilen toplantılarda şekillendirilmeye çalışılmıştır.

Cancun Bakanlar Konferansı öncesi gelişen AB-ABD yakınlaşması ve kendi içlerinde homojen bir yapıyı temsil etmemekle birlikte, (Grupta, geleneksel olarak ileri liberalizasyon taraftarı olarak bilinen Cairns Grubuna dahil GYÜ'ler, Brezilya, gibi, Hindistan, Pakistan, Nijerya gibi özel ve lehte muamele ilkesini müzakere pozisyonlarının temeline oturtan GYÜ'ler ve yeni DTÖ üyesi olan Çin'in G-20 içindeki üç farklı tür GYÜ'yü temsil ettiği söylenebilir) buna karşı hareket niteliği taşıyan G-20 hareketi, DTÖ'nün beşinci Bakanlar Konferansındaki tarım görüşmelerine damgasını vurmuştur. Konferans sırasında ABD ve AB yeni çok taraflı ticaret müzakerelerinin başarıyla sonuçlandırılabilmesi açısından müzakere sürecine ivme kazandırmak üzere yayımladıkları ortak metin dahilinde hareket ederken, G-20 olarak bilinen Grup, AB ve ABD karşısında GYÜ'lerin müzakere önceliklerini yansıtan bir sonucun çıkabilmesi yönünde bu blok karşısında pazarlık arayışına girmiştir.

Müzakerelerde, G-20 hareketi özetle, gelişmiş ülkelerce uygulanan tüm ticareti bozucu iç desteklerin önemli oranda azaltılmasını, ihracat sübvansiyonlarının ise kaldırılmasını talep etmiştir. Pazara girişte ise, GYÜ'ler için daha esnek uygulanabilmesini sağlayacak şekilde GÜ'ler için indirimin söz konusu metinde yer alandan daha önemli oranda yapılması önerilmiştir. Diğer taraftan, pazara giriş konusunda GYÜ'lere, "stratejik ürün" olarak belirlenecek ürünlerin indirim kapsamı dışında tutulması ya da daha az oranda indirime tabi kılınmasını hedefleyen "SP Dostları" Grubu (Barbados, Dominik Cumhuriyeti, Honduras, Endonezya, Jamaika, Kenya, Nikaragua, Nijerya, Pakistan, Panama, Filipinler, Trinidad ve Tobago Uganda, Venezuela, Zambiya ve Zimbabwe'nin yer aldığı SP dostları olarak bilinen Grup 9 Eylül 2003 tarihinde bir belge yayımlamış, stratejik ürün kavramının çerçeve metne derc edilmesi talebinde bulunmuştur. Ülkemiz Cancun Bakanlar Konferansı hazırlıkları sırasında "SP Dostları" Grubu ile sürdürdüğü işbirliğini Konferansta da devam ettirmiş ve bu grup tarafından yayımlanan söz konusu kağıda taraf olmuştur) müzakerelerde dikkat çeken bir diğer grup olmuştur. Barbados, Dominik Cumhuriyeti, Honduras, Endonezya, Jamaika, Kenya, Nikaragua, Nijerya, Pakistan, Panama, Filipinler, Trinidad ve Tobago, Uganda, Venezuela, Zambiya ve Zimbabwe'nin yer aldığı SP dostları olarak bilinen grup ile ülkemiz arasında Cancun hazırlıkları sırasında yürütülen işbirliği Konferans sırasında da sürdürülmüş ve Genel Konsey Başkanı nezdinde girişimde bulunularak stratejik ürün kavramının çerçeve metne dahil edilmesi talebinde bulunulmuştur.

Diğer tüm müzakere alanları ile birlikte tarım müzakerelerinde de GYÜ'lerin çıkarlarını savunan 92 ülkeden müteşekkil Afrika Birliği/Afrika- Karayip-Pasifik/En Az Gelişmiş Ülkeler de Cancun Bakanlar Konferasın da adını duyuran bir diğer güçlü blok olmuştur.

Konferansın bitiminden bir gün once, 13 Eylül 2003 tarihinde yayımlanan ve DTÖ V. Bakanlar Konferansı Başkanlığını yürüten Meksika Dışişleri Bakanının adıyla kısaca "Derbez Metni" olarak bilinen metin üye ülkelerin kabulüne sunulmuş ancak hiçbir ülke tarafından kabul görmemiştir (7). Sonuç olarak, tüm müzakere alanlarında da uzlaşıdan uzak olunması sonucu Konferans müzakere alanlarında esas teşkil edecek modaliteleri içeren bir Deklarasyona ulaşılmaksızın son bulmuştur.

31 Temmuz 2004 tarihli Genel Konsey Kararı : DTÖ Genel Konseyi 31 Temmuz 2004 tarihinde, Doha Kalkınma Roundu müzakerelerine ivme kazandırılması açısından büyük önem taşıyan bir karar almıştır. DTÖ açısından 2001 yılı sonunda Doha'da başlatılan yeni müzakere süreci içinde bir "ara karar" niteliği taşıyan 31 Temmuz 2004 tarihli Genel Konsey Kararı tüm ülkeler açısından bağlayıcıdır. Bununla birlikte, kararın sadece müzakere parametrelerini ortaya koyduğu, üye ülkelerin müzakerelerin sonunda üstlenecekleri taahhütlerin detaylarına yer vermediği dikkate alınmalıdır. Müzakere aşamasında üye ülkelerin öngörülen çerçevede kalınmak suretiyle en uygun pozisyonu almaları gerekmektedir.

Bir genel bölüm ve dört ekten oluşan Genel Konsey Kararı, esas itibarıyla dört temel konu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu konular, tarım, sanayi ürünlerinde pazara giriş, hizmetler ve ticaretin kolaylaştırılmasıdır. Müzakerelerin genel çerçevesini belirleyen ve 2005 yılı Aralık ayı sonuna dek temel alınacak bir yol haritası niteliğini taşıyan metinde ayrıca, pamuk inisiyatifi, GYÜ'lere yönelik Özel ve Lehte Muamele, teknik yardım gibi Doha Raundu'nun ana teması olan "kalkınma" ile yakından bağlantılı konular üzerinde de durulmaktadır.

Kararda ayrıca, dört Afrika ülkesi Benin, Burkina Faso, Çad, Mali tarafından 2003 yılı Mayıs ayında, pamuk konusunda gündeme getirilen inisiyatife atıfta bulunularak, pamuğa verilen ticareti bozucu desteklerin kaldırılması amacıyla yürütülecek müzakerelerin de tarım müzakerelerinin bir parçası olacağı vurgulanmaktadır.

Genel Konsey Karar metninin Ek A bölümü tarım müzakerelerini içermekte ve iç destekler, ihracat sübvansiyonları ve tarife indirimlerine ilişkin prensipleri düzenlemektedir. Genel

Konsey Kararının DTÖ Tarım Anlaşmasının disiplin altına aldığı, üç temel alanda öngördüğü çerçeveyi aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

İç destekler: Kararda, üretim ve ticareti bozucu olduğu kabul edilen desteklerde Doha Bakanlar Deklarasyonu kararları ile uyumlu bir şekilde önemli ölçüde indirim hedefi ortaya konulmuştur. Karar, bu tür desteklerde yapılan indirimde hedefin, daha çok destek veren ülkenin daha çok indirime gitmesi olduğuna dikkat çekmektedir.

GYÜ'lere özel ve lehte muamele hükmü kapsamında sağlanan esneklikler ve bu ülkelerin DTÖ Tarım Anlaşması kapsamında sahip olduğu esneklikler saklı kalmak kaydıyla, belirlenen çerçeve uyarınca, nihai bağlı AMS (Aggregate Measurement of Support) seviyesi, "de minimis" ve mavi kutu desteklerden oluşan genel destek miktarı üzerinden, ilk uygulama yılında ve uygulama dönemi boyunca %20 indirim yapılması karara bağlanmıştır. Belirlenen çerçeve uyarınca, oran verilmemekle birlikte "de minimis" oranında hem GÜ'ler hem de GYÜ'ler açısından indirim öngörülmekte, ancak tüm programlarını kaynak sıkıntısı içindeki ve küçük ölçekli tarım ile uğraşan çiftçilere (subsistence farming) aktaran GYÜ'lerin bu indirimden muaf tutulabileceği ifade edilmektedir.

Mavi kutu desteklerin kapsamı Genel Konsey Kararı ile üretim şartı aranmaksızın ödeme yapılabilecek şekilde genişletilmiş, mevcut DTÖ Tarım Anlaşmasında belirlenen çerçevenin aksine, bu tür destekler ilgili ülkenin toplam tarımsal üretiminin %5'i ile sınırlandırılmış ve indirime tabi kılınmıştır. Yeşil kutu desteklerde ise Karar, mevcut uygulamaları muhafaza etmekte, sadece bu tür desteklerin üretim ve ticareti hiç ya da çok az bozucu oldukları yönündeki kriterin gözden geçirilmesini hükme bağlamaktadır.

İhracat Sübvansiyonları: Genel Konsey Kararı, ihracat sübvansiyonlarının bir süre sonunda "credible end date" olarak ifade edilmektedir, bunların tamamen kaldırılmasını öngörmektedir. DTÖ Tarım Anlaşmasında ihracat sübvansiyonlarından sapma getiren tedbirler olarak nitelendirilen, ihracat kredileri ve gıda yardımları ve ihracatçı devlet teşekküllerinin uygulamaları konusunda da düzenlemeler öngörülmüş, bu kapsamda, geri ödeme süresi 180 günü aşan ihracat kredilerinin sübvansiyon etkisi yarattığı kabul edilerek bu tür uygulamaların kaldırılması, gıda yardımlarının ticari açıdan sakınca yaratmayacak şekilde disiplin altına alınması, ihracatçı devlet teşekküllerinin ticareti bozucu uygulamalarına ihracat sübvansiyonlarının kaldırılmasına paralel bir şekilde son verilmesi kararlaştırılmıştır.

Tüm ihracat sübvansiyonları uygulamalarında, GYÜ'lere, özel ve lehte muamele hükmünün bir gereği olarak daha uzun uygulama dönemi olanağı tanınmakta, ayrıca, tarım ürünlerinin ticaretinde taşıma ve nakliye giderleri ile ilgili olarak GYÜ'lere tanınan esnekliğin, ihracat sübvansiyonları tamamen kaldırılıp öngörülen disiplinler uygulamaya konulana dek devam edeceği ifade edilmektedir.

Pazara Giriş: Tarife indirimleri için bant yaklaşımı olarak bilinen, farklı tarife aralıklarının belirli süre zarfında, saptanacak oranlar üzerinden indirimine imkan tanıyan bir metod benimsenmiştir. Bağlı oranlar üzerinden uygulanacak tarife indirimlerinde, henüz kaç bant aralığı olacağı, bant aralıklarının hangi formül veya formüllerle ne oranda ineceği konusunda bir açıklık yoktur. Genel Konsey Kararında tarife indirimlerinde uygulanacak formülle esaslı bir indirimin amaçlandığı, yapılacak indirimler sonucunda yüksek tarifelerin daha yüksek, düşük oranlı tarifelerein daha az ineceği ifade edilmektedir. Tarife indiriminden EAGÜ'ler muaf tutulmuştur.

Pazara giriş konusunda hem GÜ hem de GYÜ'lerin yararlanacakları bir esneklik olarak "hassas ürün-sensitive product" kavramına yer verilmektedir. Bu kapsamda, müzakerelerde belirlenecek uygun sayıda tarife satırı için bu esnekliğin pazara girişin tarife indirimlerinin yanısıra tarife kotası açılmak suretiyle uygulanması imkanı getirilmekte, MFN (Most Favoured

Nation) bazda açılmış olan tarife kotalarının ne şekilde genişletileceği hususu ise müzakerelere bırakılmaktadır. GYÜ'lere Özel ve Lehte Muamele kapsamında, tarife indirim oranı, bant sayısı, formül ve indirim metodu kapsamında sağlanacak esneklikler dışında, özel ürün esnekliği sağlanmakta ayrıca bu ülkelere belirlenecek şartlarda özel korunma önlemleri mekanizması uygulanması imkanı tanınmaktadır.

2.1.3. DTÖ İleri Tarım Müzakereleri ve Genel Konsey Kararının Ülkemiz Açısından Değerlendirilmesi

Tarım sektörümüzün geleceği açısından müzakereler büyük önem taşımaktadır. Dünya tarım ürünleri ticaretinin önümüzdeki yıllarda tabi olacağı kural ve disiplinleri belirleyecek olması nedeniyle, ülkemiz dahil tüm DTÖ üyesi ülkeler tarafından dikkatle izlenen müzakere süreci, tarım sektöründe GÜ ve GYÜ'ler arasında daha dengeli bir yapının tesis edilebilmesi açısından bir fırsat olarak değerlendirilmektedir.

Müzakere süreci, başlangıcından bu yana Dış Ticaret Müsteşarlığı koordinatörlüğünde ilgili Bakanlık ve kuruluş temsilcilerinin katılımıyla oluşturulan bir Ulusal Çalışma Grubu tarafından izlenmiştir. Ulusal Çalışma Grubu, müzakerelerin başlangıcından itibaren, gerektiğinde kapsamı genişletilmek üzere, ilgili Bakanlık, kamu kurum ve kuruluş temsilcilerinin katılımıyla düzenli olarak toplanmış ve ülkemiz görüşleri ve yapılacak açıklamalar kararlaştırılmış, her toplantı sonrasında ise grup üyeleri bilgilendirilmiştir.

Müzakereler ilerledikçe, müzakere konularını teknik detayda çalışacak daha alt gruplar oluşturma ihtiyacı hasıl olmuş, bu doğrultuda, teknik çalışma ve bilgi alışverişinin sağlanmasına yönelik alt çalışma grubu toplantıları düzenlenmiştir. Müzakere sonrası ortaya çıkacak uluslararası tarımsal ürünler ticaretinin, uzun dönemde tarımsal politikalarımız açısından taşıdığı önemin bilinci içinde hazırlanan müzakere önerimiz, Tarım Anlaşmasının yürürlüğe girişinden bu yana geçen süre içinde Anlaşmanın uygulanmasında karşılaşılan güçlükler, tarımsal destekleme politikalarımızda ortaya çıkan tarımsal reform ihtiyacının gerekleri, tarımsal üretim ve ihracat yapımızda taahhütte bulunulan dönemden beri meydana gelen değişiklikler dikkate alınarak tespit edilmiş, iç pazarın korunması müzakerelerin temel hedefi olarak benimsenmiştir.

Müzakerelere yönelik ülkemiz görüşü hazırlanırken, henüz Gümrük Birliğine dahil olmayan tarım alanında, tam üyelik perspektifi korunmak kaydıyla, AB'den bağımsız olarak hareket edilmiş, müzakere pozisyonumuz AB'ye olabildiğince paralel olmakla birlikte, tarım sektörümüzün öncelikleri doğrultusunda şekillendirilmiştir.

- İhracat sübvansiyonlarında, GÜ'lerce, elverişli bütçe imkanlarına bağlı olarak yüksek oranlarda uygulanan ihracat sübvansiyonlarının, belirli bir süre sonunda tamamen kaldırılmaları koşuluyla, kapsamlı indirimlerde bulunulması istenmiştir.

- İç desteklerde, asgari destek oranı üzerindeki indirime tabi iç desteklerde GÜ'lerce hacimli indirim yapılması, halihazırda herhangi bir kısıtlamaya tabi olmayan yeşil desteklerin, kriterlerinin güçlendirilmesi koşuluya mevcut yapı altında devamı; ancak geniş bütçe olanaklarına sahip GÜ'lerce kullanılacak doğrudan ödeme şeklindeki bazı yeşil desteklerin muhtemel üretimi ve ticareti bozucu etkileri dikkate alınarak, bir üst limit getirilmek suretiyle sınırlandırılması önerilmiştir.

- Tarım ürünleri tarifelerinde ise, GÜ'lerin ihracat sübvansiyonları ve iç desteklerde, söz konusu uygulamaları tamamen kaldırmaları veya önemli oranda azaltmaları yönünde

sağlayacakları tavizlere göre değerlendirmek üzere, GYÜ'lerin ilave tarife indiriminde bulunulması, olası bir tarife indiriminde GYÜ'lere hassas ürünlerini indirim kapsamı dışında tutabilme veya minimum düzeyde indirimde bulunabilme imkanı sağlanması, buna karşılık GÜ'lerden kapsamlı tarife indiriminde bulunmaları talep edilmiştir.

Müzakerelerde ele alınan her konu itibarıyla GYÜ'lere özel ve lehte muamele ülkemizce de sürecin ayrılmaz bir unsuru olarak görülmektedir. Ülkemiz açısından pazara giriş müzakere sürecinin en önemli unsurunu teşkil etmektedir. Bu alanda hassasiyetlerimiz her fırsatta dile getirilmiş, GÜ'lerce elverişli bütçe imkanlarına bağlı olarak yüksek oranlarda uygulanan ihracat sübvansiyonları ve iç desteklerde önemli indirime gidilmedikçe GYÜ'lerin ilave tarife indiriminde bulunmaması gerektiği ısrarla savunulmuştur. Olası bir tarife indiriminde GYÜ'lere hassas ürünlerini indirim kapsamı dışında tutabilme veya minimum düzeyde indirimde bulunma imkanı sağlayacak bazı esneklikler de özel ve lehte muamele kapsamında, müzakere pozis-yonumuzun tamamlayıcı bir unsuru olarak yorumlanmış; bu amaçla, GYÜ'lere belirleyecekleri ürünleri tarife indiriminden muaf tutabilme veya bu ürünlerde minimum düzeyde indirim yapabilme esnekliğini savunan G-33 Grubuna ülkemiz de dahil olmuştur.

2.2. Uluslararası Kuruluşlarla İlişkiler

2.2.1. Üyesi Bulunduğumuz Uluslararası Kuruluşlarla İlişkilerimiz ve Yükümlülüklerimiz

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (TKB) gıda ve tarım konularında uluslararası düzeyde faaliyet gösteren birçok kuruluşun üyesidir. Bakanlığın üyesi bulunduğu uluslararası kuruluşlara ait bilgiler ve ülkemizin bu üyelikten sağladığı faydalar bu bölümün sonunda yer alan Tablo 2. 1'de özetlemiştir.

Tablo 2. 1. Tarım ve Köyişleri Bakanlığının Üyesi Bulunduğu Uluslararası Kuruluşlar

Kuruluşun Adı	Yıllık Aidatı	Yasal Dayanağı	Kuruluşun Amacı	Sağlanan Faydalar
Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı *(FAO)*	771.337.55 €, 748.987.37 $	11.02.1955 tarih ve 4405 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı (BKK)	Gelişmekte olan ülkelere tarımsal kalkınma konusunda yardım sağlamaktır.	FAO Konferanslarında Bakan Düzeyinde alınan kararların ülkemiz açısından uygulanması önem arz etmektedir. Böylece dünya ülkeleri ile tarım, ormancılık, balıkçılık ve çevre konularında makro politikaların oluşturulması sağlanmaktadır. Bu çerçevede; çeşitli tarımsal konularda işbirliği yapılmaktadır. FAO bünyesinde yer alan komisyonlar ve ihtisas kuruluşları yanında Birleşmiş Milletler Bölgesel Komisyonlarından yararlanılmaktadır. FAO tarafından organize edilen çeşitli tarımsal konularda teknik eğitim ve toplantılara katılım sağlanmakta, danışman temin edilmekte ve bölgesel projeler uygulanmaktadır. FAO Teknik İşbirliği Programı (TCP) çerçevesinde ortak projeler yürütülmektedir. Uzmanlarımızca FAO bünyesindeki TCDC teknik işbirliği çerçevesinde çalışmalar yürütülmektedir. Bu çerçevede, ülkemizdeki deneyimli uzmanlar yurtdışında danışmanlık vermektedir. Bakanlığımızca uygulanması öngörülen yatırım projelerinin ön fizibilite çalışmaları, raporları ve projeleri FAO'ya hazırlatılmaktadır.
FAO Türkiye Temsilciliği	60.000 $	15.02.1982 tarih ve 8/4300 sayılı BKK	1)Türkiye'de FAO'yu temsil etmek, FAO ile irtibat hizmetlerini yerine getirmek ve ülkemizin üye olmadığı diğer bazı uluslararası kuruluşlardan gelen uzmanların ziyaretleri ile ilgili koordinasyonu sağlamaktadır.	1982 yılında T.C. Hükümeti ve FAO tarafından yapılan anlaşma gereğince Ankara'da FAO Türkiye Temsilciliği açılmıştır. Yukarıda 1 nci madde de belirtilen faydalar, FAO Türkiye Temsilciliği vasıtasıyla sürdürmektedir.

Kuruluşun Adı	Yıllık Aidatı	Yasal Dayanağı	Kuruluşun Amacı	Sağlanan Faydalar
FAO Şap Hastalığı Avrupa Mücadele Komisyonu	15.300.000 $	23.05.1955 tarih ve 6520 Sayılı Kanun	Avrupa' da Şap hastalığına karşı alınacak milli ve milletlerarası tedbirleri almaktır.	Ülkemizde ve bölgemizde hayvan hastalıklarında sorun olan şap hastalığının yok edilmesi için bu komisyon ile işbirliği yapılmaktadır. Türkiye'de ve yabancı ülkelerde düzenlenen konu ile ilgili toplantılara katılım gerçekleştirilmekte, eğitim amacıyla uzmanlar gönderilmekte, uzman temin edilmekte ve gerektiğinde şap aşısı sağlanmaktadır. Şap ile mücadele konusunda bölgemizdeki ülkelerle ülkemiz arasında koordinasyon sağlanmaktadır.
Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu *(IFAD)*	100.000 $	02.01.2003 tarih ve 2003/5132 sayılı BKK	Gelişme yolundaki ülkelerde açlık ve kırsal alanda yoksullukla mücadele amacıyla gıda üretimini artırmak, kırsal kesimde yaşayanlara yeni iş ve gelir imkanları sağlamak, bu bağlamda özellikle yoksul halka yardıma dönük kırsal kalkınma projelerine düşük faizli ve uzun vadeli kredi sağlamaktır.	Ülkemizde çeşitli bölgelerde uygulanan ve uygulanması öngörülen entegre tarımsal kırsal kalkınma projelerine düşük faizli ve uzun vadeli krediler temin edilmektedir. Bu çerçevede ülkemizde çeşitli bölgelerde IFAD kaynaklı projeler yürütülmektedir. Tamamlanmış Projeler: • Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi • I'nci Tarımsal Yayım ve Uygulamalı Araştırma Projesi • Bingöl-Muş Kırsal Kalkınma Projesi • Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi Hali Hazırda Yürütülen Projeler: • Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesi Gelecekte Yürütülecek Projeler: • Sivas-Erzincan Kırsal Kalkınma Projesi

Kuruluşun Adı	Yıllık Aidatı	Yasal Dayanağı	Kuruluşun Amacı	Sağlanan Faydalar
Milletlerarası Akdeniz Yüksek Zirai Etüdler Merkezi *(MAYZEM)*	93.615 €	24.01.1967 tarih ve 826 sayılı Kanun	Akdeniz ülkeleri arasında iktisadi olduğu kadar teknik bakımdan da tamamlayıcı bilgiler vermek ve zirai alanda uluslar arası işbirliği fikrini geliştirmektir.	MAYZEM, Akdeniz'de kıyısı bulunan ülkeler arasında tarımın geliştirilmesini amaçlayan bir bölgesel kuruluştur. Ülkemiz MAYZEM'in 7 kurucu üyesinden birisi olup, kuruluşa bağlı enstitülerde düzenlenen kısa ve uzun süreli eğitim programlarına ülkemizden kursiyer gönderilerek eğitimleri sağlanmakta ve uzman temin edilmektedir. MAYZEM'den sadece Bakanlığımız değil, üniversiteler de yararlanmaktadır.
Uluslararası İpek böcekçiliği Komisyonu *(ISC)*	4.350 €	15.08.1991 tarih ve 91/2150 sayılı BKK	Dünyada ipekböcekçiliğinin gelişmesini sağlamak problemlerin çözümüne yardımcı olmaktır.	Dünyada ipekböcekçiliğinin geliştirilmesi için kurulmuştur. Ülkemizde ipek böcekçiliğinin geliştirilmesi ile ilgili olarak işbirliği yapılmaktadır. Genellikle eğitim yardımı alınmaktadır. Ancak, Ülkemiz yeterince faydalanamadığından, 2004 yılı için üyelikten ayrılma hususunda Dışişleri Bakanlığına yazı yazılmıştır.
Dünya Veteriner Hekimleri Birliği *(WVA)*	3.894 $	21.08.1961 tarih ve 1593 sayılı BKK	Dünyadaki veteriner hekimleri bir araya getirmek, yıllık kongreler düzenlemek suretiyle veteriner hekimliğinin çeşitli dallarında meydana gelen gelişmeleri üye ülkelerin bilgisine sunmaktır.	Hayvan sağlığı ile ilgili konularda teknik bilgi temin edilmektedir. Daha çok ülkemizdeki veteriner hekimliği meslek kuruluşları bu kuruluşla işbirliği yapmaktadır.
Uluslararası Bitki Koruma Teşkilatı *(EPPO)*	32.600 €	28.05.1965 tarih ve 6/4713 sayılı BKK	Bitki hastalık ve zararlılarının giriş ve yayılmasını önlemek, mücadele etmektir.	Ülkemiz ile Uluslararası Bitki Koruma Teşkilatı (EPPO) ile fitosaniter düzenlemeler ve fitosaniter ürünlerin yol açtığı çevresel risklerin değerlendirilmesi konularında çalışmalar yapılmaktadır. Ülkemizin zengin bitki gen kaynaklarının korunması açısından alınan kararlar önem arz etmektedir.

Kuruluşun Adı	Yıllık Aidatı	Yasal Dayanağı	Kuruluşun Amacı	Sağlanan Faydalar
Uluslararası Tohum Test Birliği *(ISTA)*	5.823 CHF	22.09.1965 tarihli Makam Oluru	Tohumluklardan numune alınmasında, tohumlukların kalite kontrollerinde standart geliştirmek, yayınlamak ve bu standartları, uluslararası ticareti yapılan tohumluklar için uygulamak üzere tekbiçimli hale getirmek ve tohumculuk ilmi ve teknolojisi konusunda her alanda araştırma yapmaktır.	Ülkemiz tohumculuk sektörünü geliştirmek amacıyla sözkonusu birlik ile işbirliği yapılmaktadır. Türkiye Tohumculuk Endüstrisi Birliği çatısı altında faaliyet göstermektedir. ISTA sertifikalı tohumlar uluslararası ticarette büyük önem taşımaktadır. Ülkemizde 1962 yılından itibaren 8 bitki türüne ait tohumluklara ISTA sertifikası verilmektedir.
UNESCO Türkiye Milli Komisyonu	700.000.000 TL	25.08.1949 tarih ve 3/9862 sayılı İcra Vekilleri Heyeti Kararnamesi	Türkiye'de ülkesel anlamda halk sağlığı eğitiminin geliştirilmesine çalışmak.	UNESCO ile işbirliği halinde toplumun ve bireylerin sağlığında önemli bir yeri olan beden, ruh, çevre ve iş yeri temizliği konularında çalışmalar yapılmaktadır. Çevre sağlığı, güncel sağlık konuları, işçi sağlığı, iş güvenliği, meslek hastalıkları, iş kazaları, iş mevzuatı gibi konularda eğitim çalışmaları yapılmaktadır.
Uluslararası Salgın Hayvan Hastalıkları Ofisi *(OIE)*	42.940 €	12.08.1928 tarih ve 7029 sayılı kararname	Üye ülkelerdeki salgın hayvan hastalıkları hakkında bilgi toplamak, her 15 günde bir yayımlamak, çıkacak olan hastalıklarla ilgili uyarıda bulunmak, etkin mücadele yöntemleri araştırmak, geliştirmek ve önermektir.	OIE Merkezi Paris'te bulunan ve dünyada hayvan hastalıklarının önlenmesini amaçlayan bir kuruluştur. Ülkemizdeki hayvan hastalıklarının önlenmesi, dünyadaki hayvan hastalıklarının takibi ve hastalık tedbirlerinin alınması amacıyla işbirliği yapılmakta ve düzenlenen toplantılara katılım sağlanmaktadır. OIE bültenlerinde yayımlanan hayvan hastalıklarına ilişkin raporlar tüm dünyada hayvan sağlığı açısından izlenmekte ve hastalık bulunduğu belirtilen ülkenin ticareti olumsuz etkilenmektedir.

Kuruluşun Adı	Yıllık Aidatı	Yasal Dayanağı	Kuruluşun Amacı	Sağlanan Faydalar
Dünya Sağlık Örgütü *(WHO)* Akdeniz Zo- onoz Kontrol Merkezi	20.000 $	19.02.1980 tarih ve 8/359 sayılı BKK	Akdeniz ülkelerinde zoonoz kontrol faaliyetlerini güçlendirmektir.	Hayvanlardan insanlara geçen hastalıkların önlenmesi amacıyla işbirliği faaliyetleri yürütülmektedir. Bu çerçevede düzenlenen eğitim programlarına ve toplantılara katılım gerçekleştirilmektedir.
Bitki Gen Kaynakları Avrupa İşbirliği Programı *(ECP/GR)*	7.185 €	02.08.2002 tarih ve 4652 sayılı BKK	Üye ülkeler arasında bitki gen kaynaklarının muhafazası ve kullanılması konusunda yapılan çalışmaları aktif bir işbirliği çerçevesinde aşamalı olarak geliştirmektir.	Dünyadaki gen kaynaklarının korunması maksadıyla kurulan bu kuruluşa dünyada önemli bir gen kaynağı olan ülkemizdeki gen kaynaklarının korunması ve yeni gen kaynaklarının temini için iş birliği yapılmaktadır. Bu çerçevede düzenlenen eğitim programlarına ve toplantılara iştirak edilmektedir.
Milletlerarası Biyolojik Mücadele Teşkilatı *(OILB)*	2.300 €	20.04.1962 tarih ve 400 sayılı BKK	Bitki koruma alanında biyolojik mücadelenin geliştirilmesini sağlamak ve uluslararası iş birliğini hızlandırmaktır.	Organik tarımın önem kazandığı günümüzde ülkemizdeki biyolojik mücadelenin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi maksadıyla sözkonusu teşkilat ile işbirliği yapılmaktadır. Bu çerçevede düzenlenen eğitim programlarına ve toplantılara katılım sağlanmaktadır.

Kuruluşun Adı	Yıllık Aidatı	Yasal Dayanağı	Kuruluşun Amacı	Sağlanan Faydalar
OECD Traktör/Kod ve Tohum/Kod Sistemleri	8.199.74 €	03.04.1961 tarih ve 293 sayılı BKK	OECD Traktör/Kod ve Tohum/ Kod Sistemleri ile bu girdilerin dünya ticaretindeki standartlarının oluşturulmasını sağlamaktır.	1969 yılından bu yana yetkili merkez olan Tarım Bakanlığı, traktörlerin resmi testleri için OECD traktör kod ve sistemleri doğrultusunda görev yapmaktadır. Traktörlerin egzoz emisyonu, traktör elektrik sistemi performansı, EMC ve imalatçı istekleri doğrultusunda kodlama çalışmaları yürütülmektedir. Testlerin güncellenmesi, değişiklik teklifleri ve yeni metot önerileri konularında çalışılmaktadır. Ülkemizde traktörlerin ISO standardı ile paralel olarak kalite sistemi kurulması ve bu sistemin OECD standart kodlarına uyumlu olması gerekir. Ülkemiz tohumculuk konusunda 1968 yılından beri OECD'nin üyesi olup, bazı tarım ürünlerinde OECD tohum sertifikasyon test sistemine dahildir. Bakanlığımız ihracat amaçlı OECD sertifikası düzenlemeye yetkili tek kuruluştur, ihracatımız OECD sertifikası ile yapılmaktadır. OECD katkı payının ödenmemesi ve "OECD Tohum/Kod ve Sistemi"nden ayrılınması durumunda ülkemizin tohumluk ihracatı yapması mümkün değildir.
Doğu ve Orta Avrupa'da Balıkçılığın Geliştirilmesi İçin Uluslararası Organizasyon *(EUROFISH)*		15.01.2002 tarih ve 2002/3573 sayılı BKK	Üye ülkeler arasında bölgedeki su ürünleri ile ilgili ilişkileri geliştirmektir.	EUROFISH ile işbirliği çerçevesinde balık pazarlama ve ticaretinin iyileştirilmesi, bölgedeki su ürünleri üretiminin geliştirilmesi ve modernizasyonu, daha dengeli su ürünleri kaynaklarının sağlanması konularında katkılar sağlanmaktadır. Altyapı ve insan kaynakları geliştirilmesi projelerine teknik destek sağlanmaktadır.

Kuruluşun Adı	Yıllık Aidatı	Yasal Dayanağı	Kuruluşun Amacı	Sağlanan Faydalar
Atlantik Ton Balıkları *(ICCAT)*	43.450.50 €	BKK' nın çıktığı ve kanunlaşmak üzere TBMM'ye gönderildiği Dışişleri Bakanlığınca bildirilmiştir.	Ton (orkinos) balıklarının korunması, ticareti ve sürdürülebilir şekilde faydalanılması konusunda işbirliği yapılmasını sağlamaktır.	Dünya'da Orkinos avcılığı ve ticareti ICCAT kararları doğrultusunda, ülkeler için belirlenen kota miktarları üzerinden yapılmaktadır. Ülkemiz ICCAT'a üye olmadığından ancak gözlemci statüsü ile toplantılara katılmaktadır. Ülkemizde uzun yıllardan beri orkinos avcılığı yapılmakta ve avlanan orkinosların % 100'ü ihraç edildiğinden bu balık önemli bir ihraç ürünümüzdür. Tam üye olunduğu taktirde Türkiye'ye daha fazla avlanma kotası tesis edilecek ve kuruluşta alınan kararlarda daha fazla söz sahibi olunacaktır.
Türk Veteriner Hekimleri Birliği Avrupa Veteriner Hekimleri Federasyonu *(FVE)*	WVA'ya ödeme yapıldığından, ayrıca ödeme yapılmamaktadır.	10.12.2001 tarih ve 2001/3465 sayılı BKK	Havyan Sağlığı alanında hastalıklarla mücadele etmektir.	Ülkemizin hayvan sağlığı alanında AB'ye uyumu için FVE ile işbirliği yapılmaktadır. Bu çerçevede, toplantılara katılım sağlanmakta, teknik bilgiler ve mevzuat uyum bilgileri temin edilmektedir.

2.2.2. Uluslararası Kuruluşlar Tarafından Desteklenen Projeler

a. FAO İle İlişkiler Çerçevesinde Türkiye'de Yürütülen Projeler

Ulusal Teknik İşbirliği Programı (TCP) Projeleri

- Gıda Kalite ve Güvenlik Sistemlerinin Güçlendirilmesi Projesi FAO tarafından onaylanmış olup, 209 000 ABD Doları tutarında bir bütçe ayrılmıştır.
- Organik Tarımın Geliştirilmesine İlişkin Proje Formülasyonu ve İlgili Türk Mevzuatı ile Uyumlandırılması Projesi (Projenin 135.000 ABD Doları'na çıkarılarak bir süre daha devam etmesi öngörülmektedir.)

Bölgesel Teknik İşbirliği Programı (TCP) Projeleri

- Sera Ürünlerinin Entegre Üretimi ve Koruma Yönetimi Projesi (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı-TAGEM, 396.000 ABD Doları, Ocak 2002-Eylül 2003, 18 ay sürecek Proje devam etmektedir.)
- KEİ Üyesi Devletlerin Bölgelerarası ve Bölge içi Tarımsal Ticaretinin Kurumsal Yönden Kuvvetlendirilmesinin Kolaylaştırılması Projesi (KEİ Sekreteryası Koordinatör ve Danışman Bakanlığımızdan belirlenecektir, 342.000 ABD Doları, Temmuz 2002-Haziran 2003, 12 ay, sadece bir workshop yapılmış olup, beklemektedir.)
- Trakya Bölgesi için Şap Hastalığı ve Diğer Salgın Hayvan Hastalıklarının Kontrolü Projesi (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Türkiye-Yunanistan-Bulgaristan, 310.000 ABD Doları, 2 yıl, Kasım 2004'e kadar uzatıldı.)
- Gıda Güvenliği İçin Bölgesel Programın Oluşturulması ve Uygulanması Açısından ECO'ya Destek Projesi (309.000 ABD Doları, 4 ay Şubat 2004'de bitmiş olması gerektiği halde herhangi bir faaliyet görülmemektedir.)
- Doğu Akdeniz'de Balıkçılık, İstatistik ve Bilgi Sistemi (MEDFIsis) Projesi, Kıbrıs (Güney Dahil), Suriye, Mısır, Lübnan ve Türkiye 357.000 ABD Doları (Bu para ülkeler arasında bölünecektir Aralık 2004'de sona erecektir.)

b. FAO'ya Teklif Edilen ve Kısa Vadede Onaylanması Beklenen Teknik İşbirliği Programı (TCP) Projeleri

Ulusal Teknik İşbirliği Programı (TCP) Projeleri

- Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Uzaktan Algılama-Merkezi Kapasitesinin Güçlendirilmesi Projesi (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı-TAGEM 310.000 ABD Doları, 2 Yıl) (En fazla önceliği olan projedir.)
- Iğdır -Aralık Rüzgar Erozyonu Projesi (Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 130.000 ABD Doları, 6 ay organik tanm projesine öncelik verildiği için bekletilmektedir.)
- İpekböceği Hastalığı Nosema İçin Acil Yardım Projesi (Bursa'daki KOZABİRLİK ilgilenmekte olup, projenin revize edilmesi gerekmektedir.)
- Tarım Sektöründe Kuraklık ile Mücadelede Erken Uyarı ve İzlenmesi Projesi (Proje beklemektedir.)

Bölgesel Teknik İşbirliği Programı (TCP) Projeleri

- Ekonomik Açıdan Önemli Yabani Türlerin Yerinde Korunumu İçin En İyi Uygulamaların Tasarım, Test ve İncelenmesi Projesi (UNEP-GEF, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Çevre Bakanlığı, Orman Bakanlığı, Türkiye-Mısır-Fas-Lübnan, 592.000 ABD Doları, 15 ay).
- "Baklagillerde Orobanche Zararlı Otu ile Mücadele Üzerine Eğitim" konulu FAO Bölgesel Teknik İşbirliği Projesi (Son duruma göre Türkiye, İran ve Mısır proje kapsamından çıkartılmıştır.)

c. FAO'ya Teklif Edilen ve Uzun Vadede Onaylanması Beklenen Teknik İşbirliği Programı (TCP) Projeleri

Ulusal Teknik İşbirliği Programı (TCP) Projeleri

- Sulama Danışma Servisleri Projesi (Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Beklemede)
- Balıkçılık Proje Fikirleri Mersin Balığı Kaynak Kontrol Projesi ile ilgili proje Dokümanı Formülasyonu.

d. IFAD'dan Sağlanan Kaynaklarla Yürütülen Projeler

Halihazırda Yürütülen Proje

- Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesi (1997-2003, 59.7 Milyon ABD Doları).

Gelecekte Yürütülecek Proje

- Sivas-Erzincan Kırsal Kalkınma Projesi (Proje Tutarı: 28 milyon ABD Doları, Süresi: 2003-2009 (7 yıl), Dış Kaynak: 17 milyon ABD Doları IFAD, 6.5 milyon ABD Doları OPEC, 3 milyon ABD Doları T.C., 1.5 milyon ABD Doları çiftçiler)
- Rize-Gümüşhane-Bayburt Kırsal Kalkınma Projesi

e. Dünya Bankasından Sağlanan Kaynaklarla Yürütülen Projeler

Halihazırda Yürütülen Projeler

- Anadolu Su Havzaları Rehabilitasyon Projesi (2003-2009,40 Milyon ABD Doları) (20 milyon ABD Doları Kredi, 7 milyon ABD Doları GEF hibesi, 7 milyon ABD Doları iç kaynak) Samsun-Amasya-Tokat-Çorum-Sivas-Kayseri illerindeki 28 mikro havzada uygulanması öngörülmekte olup, ikraz müzakereleri devam etmektedir.
- Tarım Reformu Uygulama Projesi (ARIP)

2000 yılına gelindiğinde tarımda yapısal reform çalışmaları yeniden ve kapsamlı bir biçimde başlatılmış; uluslararası kuruluşların desteği ile başlatılan istikrar ve yapısal uyum programı kapsamında ekonominin birçok sektöründe olduğu gibi tarım sektöründe de reform çalışmaları gündeme gelmiştir. Bu kapsamda mevcut destekleme politikalarının kaldırılması ve doğrudan gelir desteği uygulamasına geçileceği taahhüt edilmiştir.

Tarım Reformu Uygulama Projesi, tarım sektöründe uygulanmaya çalışılan kapsamlı reformun ilk ayağına destek sağlanması için tasarlanmıştır. Proje kaynaklarının büyük bölümü transfer niteliğinde olup; uygulamaya konulan çalışmalar nedeniyle sektöre aktarılan kay-

naklardaki azalmanın bir ölçüde giderilmesi hedeflenmiştir. Projenin uygulanması için gerekli finansmanı sağlamak amacıyla, Dünya Bankası'ndan 12.07.2001 tarihinde 600 milyon ABD Dolar tutarında 4631-TU no.lu kredi sağlanmıştır.

Tarım Reformu Uygulama Projesi, uygulamaya konulan tarım reformu faaliyetlerine destek olmak ve tarım sektörünü güçlendirmek üzere, dört ana bileşenden halinde tasarlanmıştır. Projenin A Bileşeni, çiftçilere sağlanan sübvansiyonların, kredi ve fiyat desteklerinin kaldırılmasının kısa vadedeki olası olumsuz etkilerinin azaltılması ve verimli üretim modellerine geçişin kolaylaştırılmasını amaçlamaktadır. Bu kapsamda; Doğrudan Gelir Desteği (DGD) ödemelerinden yararlanacak çiftçilerin belirlenmesi ve ödemelerin belirli bir plan dahilinde yapılmasının sağlanması; bu desteğin sağlanabilmesi için, ülke çapında bir çiftçi kayıt sisteminin kurulması; bu sistemi desteklemek üzere tapu kayıtlarının bilgisayar ortamına aktarılarak, otomasyonun sağlanması konularında gerekli teknik yardım, eğitim, yazılım ve donanımın teminine yönelik çalışmalar sürdürülmektedir.

Projenin B Bileşeni kapsamında arz fazlası olan ürünlerde, çiftçilerin alternatif ürünlere yönelmelerinin sağlanması amaçlanmıştır. Bu çerçevede; yüksek sübvansiyonlu ve arz fazlası olan ürünlerin (fındık, tütün) üretiminden, daha sürdürülebilir nitelikteki ürünlere geçişin sağlanması; geçiş döneminde oluşan çiftçi maliyetlerinin bir kez olmak üzere karşılanması; Fındık ağaçlarının sökülmesi, alternatif ürünler için girdi ödemelerinin ve geçiş döneminde tarlaların hazırlanmasına ilişkin çiftçilere yapılacak olan hibe ödemelerinin finanse edilmesi planlanmıştır.

Projenin C Bileşeni ile, Tarım Satış Kooperatifleri'nin (TSK) ve Tarım Satış Kooperatif Birlikleri'nin (TSKB) yeniden yapılandırılması ve özerkleştirmesiyle, kendi üyelerinin sahipliğinde üyelerine hizmet eden kuruluşlara dönüştürülmesi ve tarım ürünlerinin pazarlanması ve işlenmesinde devletin rolünün azaltılması hedeflenmekte olup, TSK'ların mali özerkliğinin ve bağımsızlığının sağlanması ve üyesi oldukları TSKB'ler üzerindeki mülkiyet haklarını kullanma yeteneklerinin arttırılarak asli fonksiyonlarına dönmelerinin sağlanması; TSK'ların üye çiftçiler adına ürünleri satma, işleme ve üye çiftçilere girdi sağlama yeteneklerinin arttırılması; Bu amaçlara ulaşmak için TSK'ların yeniden yapılandırılması, personel azaltılması ve kapasite oluşturma yardımı yapılması; Proje kapsamına alınan TSKB'lerin, TSKB/TSK kanununa göre TSK'lara sağlamakla yükümlü olduğu pazarlama ve işletme hizmetleri konusunda kapasitelerinin arttırılması, katılan TSKB'lere yeniden yapılanma, gider azaltma, kapasite oluşturma ve iş geliştirme yardımının ikraz kaynaklarından sağlanması üzerinde çalışmalar gerçekleştirilmektedir.

Projenin D Bileşeni kapsamında; eğitim de dahil olmak üzere, hizmetlerin finansmanı yolu ile Proje kapsamında gerçekleştirilecek faaliyetler ve programlar için ülke çapında bir kamuoyu bilgilendirme kampanyasının tasarımı ve uygulaması; Başta tarım sigortası olmak üzere programla ilgili faaliyetlere ilişkin teknik desteğin ve danışmanlık hizmetlerinin sağlanması; malların, servislerin ve ilave işletme giderlerinin finansmanı yoluyla, Proje uygulanmasının izlenmesi ve değerlendirilmesinde Proje Koordinasyon Birimine destek sağlanması; dış denetim hizmetleri ve eğitim de dahil olmak üzere, malların ve hizmetlerin finansmanı yoluyla, izleme ve değerlendirme, satın alma ve mali yönetim faaliyetleri konularında, Projenin yönetimi ve uygulanmasında, PKB ve PUB'lara destek sağlanması planlanmış ve bu yönde çalışmalar başlatılmıştır.

Projenin başarıyla uygulanması sonrasında tarım sektörünün ihtiyaç duyduğu kapsamlı reform çalışmalarının hayata geçirilebilmesi için gerekli ortamın yaratılması ve bu çalışmaların uluslararası finansman kuruluşlarından sağlanacak desteklerle ivedilikle başlatılması hedeflenmiştir.

Proje telafi edici yapısına rağmen, uygulanmakta olan politikalarla doğrudan ilişkilendirilerek kamuoyu tarafından büyük ölçüde eleştirilmiştir. Bu eleştirilerin bir uzantısı olarak Hükümet, sektöre yönelik politikalarında olduğu gibi, Projede de bazı değişiklikler yapılmasına karar vermiştir.

Dünya Bankası usulleri uyarınca, Projenin yarı dönem değerlendirmesi 20-31.10.2003 tarihleri arasında yapılmıştır. Yarı dönem değerlendirmesi sırasında projenin amaç ve hedefleri doğrultusunda gerçekleştirilen işler ve ulaşılan noktalar değerlendirilmiştir. Bugüne kadar işlemeyen bileşenlerle ilgili değerlendirmeler sonucunda, uygulama döneminin kalan kısmında hükümetin yeni uygulaya koyduğu politikalar çerçevesinde bu bileşenlerden tasarruf edilebilecek kaynakların mevcut diğer ya da yeni bileşenlere aktarılması hususları karara bağlanmıştır.

Projenin, A Bileşeni (DGD için Çiftçi Kayıt Sistemi oluşturulması) ve B Bileşeni (Alternatif Ürün Programı) kapsamında kullanılan ikraz kaynakları % 1'in altında olmuştur. Çiftçi Kayıt Sisteminin arazi kayıtlarına dayalı olması, ancak bu amaçla kullanılabilecek altlıkların sağlıklı olmaması nedeniyle, Bileşenin bütçesi Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğünün yapacağı çalışmalarda kullanılmak üzere artırılmıştır.

Projenin kalan süresi ve yapılması planlanan işlerin gerektirdiği süre karşılaştırıldığında özellikle B Bileşeni için önemli revizyonların gündeme getirilmiştir. Mevcut çalışmalara ilave olarak kırsal kalkınma uygulamaları, arazi toplulaştırma faaliyetleri ve lisanslı depoculuk çalışmaları proje kapsamına dahil edilmiştir.

D Bileşeni altındaki tanıtım faaliyetlerinin devam ettirilmemesi öngörülmüş, bu bileşen kapsamında yapılan araştırmaların kapsamı daraltılmıştır. Projenin ikraz anlaşmasının, yukarıda tanımlanan çerçevede, Eylül ayı içinde tadil edilmesi beklenmektedir.

f. JICA Tarafından Uygulanması Öngörülen Proje

Doğu Karadeniz Bölgesi Tarımsal Üretim ve Teknik Destek Projesi (Şifahi Anlaşma sağlanmış olup, ön etüt devam etmektedir.)

2.2.3. Dünya Gıda Zirvesi

Türkiye, 1996 yılında Roma'da yapılan Dünya Gıda Zirvesi (WFS) yükümlülüklerini yerine getirmek için gayret içerisindedir. Zirveden bu yana 'gıda güvencesi' ve 'gıda güvenliği' konuları sadece ülkemizin değil dünya gündeminin de önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

Dünya Gıda Zirvesi Roma Deklarasyonunda üye ülke liderlerinin de katılımı ile gıda güvencesi geniş bir yeri oluşturmuştur. Bu çerçevede Türkiye, sahip olduğu doğal kaynakların etkin ve sürekli olarak kullanılması, barışın sağlanması, gıda güvencesizliğinin giderilmesi, sürdürülebilir tarımsal üretim ile dünya gıda güvencesine katkıda bulunmayı ilke edinmektedir.

Tarım Sektörü, Cumhuriyetimizin kuruluşundan günümüze kadar ekonominin temel unsuru olmuş, ancak 1960'tan sonra gelişme önceliğinin sanayi sektörüne kaydırılmasından ve diğer sektörlerin buna paralel olarak gelişmesinden sonra ekonomi içindeki oranı zaman içinde azalmaya başlamıştır.

Bugün dünyanın en önemli sorunlarından birisi 7 milyarı aşan dünya nüfusunun nasıl besleneceğidir. Gıda Güvenliği, gıda güvencesinin en önemli bileşenidir. İnsanların her zaman güvenilir gıdaya sahip olma hakkı bulunmaktadır. "Çiftlikten Sofraya Gıda Güvenliği"

çerçevesinde Tarım ve Köyişleri Bakanlığı merkez ve taşra teşkilatı vasıtasıyla üreticilere, sanayicilere ve pazarlayıcılara iyi tarım uygulamaları, iyi hasat uygulamaları, iyi imalat uygulamaları ve tarımsal kayıpların azaltılması konularında eğitim ve yayım çalışmaları yapılmaktadır. Tarım-Sanayi entegrasyonu, sürdürülebilir gıda güvencesinde önemli bir projedir. Bu çerçevede özellikle kırsal bölgelerde sosyal refah sağlanacaktır.

Roma'da gerçekleştirilen Dünya Gıda Zirvesinde açlığın kaynağını yok etmek amacıyla programlar geliştirilmiş, 2015 yılında gıda yetersizliği olan ülkelerde, gıda standardını yükseltmek amaçlanmış ve söz konusu eylem planı kabul görmüştür.

Etkin bir Gıda Güvencesi yerleştirmek amacıyla, ülkemizde "GIDA GÜVENLİĞİ EYLEM PLANI " hazırlanarak uygulamaya konmuştur. Gıda ile ilgili hükümler içerisine Risk analizi, Kritik Kontrol Noktaları ve Tehlike Analizleri (HACCP) sistemi ve İyi Üretim Uygulamaları (Kalite Güvence Sistemi) yerleştirilmiştir.

2.2.4. Dünya Gıda Programı

Bilindiği üzere, 1963 yılında Roma'da kurulan Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı, Birleşmiş Milletler (BM) sisteminin, ihtiyaç içinde bulunan ülkelere doğrudan gıda yardımı yapan organıdır. Dünyanın çeşitli ülkelerinde çalışan 9000 kişilik personeliyle, şu anda BM sisteminin en büyük kuruluşudur.

Dünya Gıda Programı (WFP), 1968-1998 yılları arasında Türkiye'ye gıda yardımı yapmak amacıyla bir temsilcilik bulundurmuştur. Program, 1998 yılında Türkiye'nin daha fazla gıda yardımına ihtiyacı olmadığı düşüncesiyle kendi isteğiyle temsilciliğini kapatmıştır. Irak'taki savaş durumundan dolayı Irak halkının ihtiyaç duyduğu gıda yardımlarını Türkiye'den tedarik etmek amacıyla yeniden bir temsilcilik açmak için müracaatta bulunmuştur. Temsilcilik açılmasıyla ilgili müzakereler tamamlanarak 15.07.2003 tarihinde anlaşma imzalanmış ve 15.09.2003 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanmış ve yürürlüğe girmiştir.

WFP, Irak haricindeki ihtiyaç sahibi ülkelere Ocak-Haziran 2003 döneminde toplam 410.500.000 ABD Doları bedelle 1.804.058 ton gıda yardımı yapmıştır. Program, 1993 yılından beri Türkiye'den değişik miktarlarda bakliyat, un, bitkisel yağ, bisküvi ve bulgur satın almış ve ihtiyaç sahibi ülkelere ulaştırmıştır.Türkiye, WFP'nin geleneksel tedarikçisi konumundadır. Ülkemizden 36 şirket Programın sürekli tedarikçiler listesindedir.

WFP'nin bütçesi ile yardımları için gereken katkılara belli başlı donör ülkeler tarafından karşılanmaktadır. Programa 1993 yılında ilk olarak ülkemiz tarafından 120.000 ABD Doları bir katkı yapılmıştır. Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (IFAD)'a daha önce ödemeyi taahhüt ettiğimiz yüksek katkı paylarının azaltılması için sözkonusu kuruluşla müzakereler sürdürülmektedir. IFAD'dan sağlanabilecek indirimlerin WFP'ye yönlendirilmesi mümkün olursa ülkemiz de programın donör ülkeleri arasında yer alabilecektir.

Şartların uygun olması durumunda WFP'nin Türkiye'de bir lojistik destek merkezi açması da gündeme gelebilecektir. Bu takdirde bu merkezin ihtiyacı olan malzemenin de ülkemizden sağlanması mümkün olabilecektir.

Program, buğday ve tahıl öğütme, istihkam hizmetleri, pilotluk, kaptanlık, mayın temizleme alanlarında ülkelerde stand-by anlaşmaları imzalamak ve teknik eleman istihdam etmek suretiyle işbirliğini geliştirmeye çaba sarf etmektedir. Ülkemizle de, Örgüt için gerekli alanlarda personel ve teknisyen sağlanması için bu tür anlaşmalar imzalanması sözkonusu olabilecektir.

2.3. Türkiye'nin Tarım Alanında Avrupa Birliği İle İlişkileri ve Uyum Çalışmaları

Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinde öncelikli ve en sorunlu konuların başında tarım sektörü gelmektedir. Tarım alanında en önemli konu ise, Türk tarımının Ortak Tarım Politikasına uyumudur. Tarım ve Köyişleri Bakanlığında (TKB), Avrupa Birliği mevzuat ve uygulamalarına uyum çalışmaları diğer bakanlıklarda olduğu gibi Avrupa Birliği Genel Sekreterliği ile TKB ilgili birimleri tarafından yürütülmektedir.

Türkiye'de Ortak Tarım Politikası mevzuatının ve uygulamalarının, Avrupa Birliği sistemine uygun yeterli bir altyapı oluşturulmadan gerçekleştirilebilmesi mümkün görülmemektedir.

Ülkemiz uyum sağlamakla yükümlü olduğu, 80 bin sayfa civarında olduğu bildirilen Avrupa Birliği mevzuatının, tarımla ilgili kısmının 4000 adet ve yaklaşık 40.000 sayfadan oluştuğu dikkate alındığında, TKB'nin mevzuat uyum yükünün diğer Bakanlıklara göre çok fazla olduğu görülmektedir. Tarım ile ilgili ana mevzuatın yanı sıra, ekleri ve değişiklikleri de göz önüne alındığında, ülkemiz tarım mevzuatının Avrupa Birliği tarım mevzuatına uyumu oldukça zor, kapsamlı ve yoğun bir çalışmayı gerektirmektedir. Bunun yanı sıra Türkiye'de tarım politikalarının oluşturulması sürecinde çok başlılık olması, dolayısıyla tarım mevzuatının bir kısmının diğer bakanlıkların yetki ve sorumluluğunda olması özellikle yasa çalışmalarında TKB tarafından gerekli hazırlıkların tamamlanmasına rağmen, belirlenen sürede sonuç alınmasını engellemiştir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyumu ile ilgili çalışmaları, 9 Aralık 1999 yılında Helsinki Zirvesinde Avrupa Birliği adaylığımızın açıklanmasından sonra hız kazanmıştır. Avrupa Komisyonu'nun 8 Mart 2001 ve 26 Mart 2003 tarihli iki ayrı Katılım Ortaklığı Belgesi ile adaylık sürecinde izlemesi gereken yol haritası ortaya konmuştur. Bunun yanı sıra her yıl yayınlanan İlerleme Raporları ile de gelişmeler değerlendirilmektedir. Bu belgelere cevap mahiyetinde hazırlanan ülkemizin görev ve sorumluluklarının yerine getirilmesini taahhüt ettiği iki ayrı Ulusal Program 24 Mart 2001 ve 24 Temmuz 2003 tarihlerinde yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Katılım Ortaklığı Belgeleri ile Avrupa Komisyonu'nun tarım ile ilgili olarak Türkiye'den talep ettiği kısa ve orta vadeli öncelikler ile Ulusal Program ile Avrupa Birliği'ne taahhüt edileni kısa ve orta vadeli hedefler Ek I'de sunulmaktadır.

Helsinki Zirvesinden sonra Türkiye ile Avrupa Birliği arasında uyumu kolaylaştırmak ve AB ile ilişkilerde koordinasyonu sağlamak amacıyla kurulan AB Genel Sekreterliği bünyesinde 2000 yılında AB ile ortak çalışmalar yürüten Tarım ve Balıkçılık Alt Komitesi çerçevesinde 8 Alt Komite oluşturulmuştur. Ulusal Programın Tarım ve Balıkçılık bölümlerinde belirtilen mevzuata uyum çalışmalarını planlamak ve gerçekleştirmekle sorumlu bu Alt Çalışma Grupları, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği tarafından Haziran 2004 tarihinde yapılan bir düzenleme ile sayıları 7'ye düşürülerek yeniden oluşturulmuştur.

Bu Alt Çalışma Grupları sırasıyla:

1) Yatay Konulara İlişkin Düzenlemelere Uyum Alt Çalışma Grubu
2) Veterinerlik Alt Çalışma Grubu
3) Bitki Sağlığı Alt Çalışma Grubu
4) Balıkçılık Alt Çalışma Grubu
5) Kontrol Alt Çalışma Grubu
6) Kırsal Kalkınma ve Ormancılık Alt Çalışma Grubu,
7) Ortak Piyasa Düzenlerine Uyum Alt Çalışma Grubu'dur.

Ulusal Program'da uyumlaştırılması taahhüt edilen Avrupa Birliği mevzuatının karşılığı Türk mevzuatının belirlenen sürelerde hazırlanarak yayınlanması için Mevzuat Uyum Takvimi oluşturulmuştur. Bu çerçevede, her bir Alt Çalışma Grubu tarafından birer eylem planı hazırlanmıştır. Eylem planlarında ilgili Avrupa Birliği mevzuatının uyumlaştırılmasına ilişkin öncelikler belirlenmiştir. Taranan Avrupa Birliği mevzuatına karşılık gelen milli mevzuatımızdaki noksanlıklar tespit edilmekte, duruma göre yeni mevzuat çıkarılmakta veya mevcut mevzuat tadil edilmekte ve mevzuat uyumu için gerekli idari yapılanma önlemleri saptanmaktadır.

Bu çalışmalar sonucu, Ulusal Programda "Tarım ve Balıkçılık" müktesebatının üstlenilmesi ile ilgili olarak bugüne kadar çıkarılan başlıca mevzuat şunlardır:

- Hayvan Islahı Kanunu Mart 2001'de yürürlüğe girmiştir.
- Şeker Kanunu 4 Nisan 2001 tarihi itibariyle yasalaşmıştır.
- Sığırlarda Somatotropin Hormonunun Yasaklanması Hakkında Tebliğ 26.7.2003 tarih ve 25180 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.
- Gıda Değeri Olan Hayvanları Uygulanması Yasaklanan Ve Belli Şartlara Bağlanan Hormon ve Benzeri Maddeler Hakkında Tebliğ 19.6.2003 tarih ve 25143 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.
- Belirli Aktif Maddeleri İçeren Bitki Koruma Ürünlerinin Pazarlanması Ve Kullanımının Yasaklanmasına Dair Tebliğ 16.12.2003 tarih ve 25318 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.
- Şeker Depolama ve Prim Ödemeleri Yönetmeliği 27.1.2004 tarih ve 25359 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.
- Türk Gıda Kodeksi- Bal Tebliği 15.1.2004 tarih ve 25347 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.
- Türk Gıda Kodeksi- Hayvansak Kökenli Gıdalarda Veteriner İlaçları Maksimum kalıntı Limitleri Tebliğinde Değişiklik Yapılması hakkında Tebliğ 11.2.2004 tarih ve 25370 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.
- 3285 sayılı Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanununda, hayvan hareketleri, çiftlik kontrolleri ve rezidü izleme konularında Avrupa Birliği müktesebatına uyum amacıyla, 26.4.2001 tarih ve 4648 sayılı Kanun ve 22.1.2004 tarih ve 5074 sayılı Kanun ile değişiklik yapılmıştır.
- Deneysel ve Diğer Bilimsel Amaçlar İçin Kullanılan Deney Hayvanlarının Korunması, Deney Hayvanlarını Üretim Yerleri ile Deney Yapacak Olan laboratuarların Kuruluş, Çalışma, Denetleme, Usul ve esaslarına Dair Yönetmelik. 16.5.2004 tarih ve 25464 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.
- Tarımsal Kaynaklı Nitrat Kirliliğine Karşı Suların Korunması Yönetmeliği 18.02.2004 tarihli ve 25377 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.
- Yeni Bitki Çeşitlerine Ait Islahçı Haklarının Korunmasına İlişkin Kanun 8 Ocak 2004 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunla ilgili 2 adet yönetmelik, "Çiftçi İstisnası Uygulama Esasları Yönetmeliği" ile "Yeni Bitki Çeşitlerine Ait Islahçı Haklarının Korunmasına Dair Yönetmelik" 12.08.2004 tarihli ve 25551 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Diğer yönetmelikler hazırlanmış ve Bakanlıkların görüşlerine sunulmuştur.

- 5179 sayılı Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun 5 Haziran 2004 tarihli ve 25483 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.
- Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu 6 Temmuz 2004 tarih ve 25514 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.
- Bitki Çeşitlerinin Tescil Edilmesine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik 13.8.2004 tarih ve 25552 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.
- Ulusal Nitelikte Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşmenin Uygulanmasına Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik 06.8.2004 tarih ve 25545 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Bunlara ilaveten; Veteriner Çerçeve Kanunu, Tarım Çerçeve Kanunu, Tohum Kanunu, Su Ürünleri Çerçeve Kanunu, Veteriner Çerçeve Kanunu, 6968 Sayılı Zirai Karantina Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ve 3285 Sayılı Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun ile ilgili hazırlıklar son aşamaya gelmiştir. Ulusal Program'da yer alan diğer yönetmelik ve tebliğlerle ilgili uyum çalışmaları da devam etmektedir. Tablo 2.2'de mevzuat uyum çalışmalarının Eylül 2004 itibariyle durumu görülmektedir.

Tablo 2.2. Ulusal Programda Uyumu Taahhüt Edilen ve Gerçekleşen Mevzuat

	Süresi Dolan	Süresi Dolmayan	Toplam
Çıkartılan	11	4	15
TBMM'de Bekleyen	-	1	1
Görüş İçin Bekleyen	11	15	29
Çalışmaları Süren	15	38	54
Henüz Ele Alınmayan	14	91	106
Toplam	51	149	200

Alt Çalışma Grupları, uyum çalışmalarının yanı sıra, Avrupa Birliği politikalarındaki ve yasal düzenlemelerindeki gelişmeleri de takip etmektedir.

Alt Çalışma Gruplarında Tarım ve Köyişleri Bakanlığı temsilcilerinin yanı sıra diğer kamu ve kuruluşlarından temsilciler, akademisyenler, sivil toplum ve özel sektör kuruluş temsilcileri de yer almaktadır. Burada yürütülen uyum çalışmalarının üst koordinasyonu Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Tarım ve Köyişleri Bakanlığındaki alt koordinasyonu ise bir Müsteşar Yardımcısı başkanlığındaki Tarım Teknik Komitesi ve Dış İlişkiler ve Avrupa Topluluğu Koordinasyon Dairesi Başkanlığı tarafından sağlanmaktadır. Söz konusu Gruplar tarafından gerçekleştirilen çalışmalar, her iki haftada bir düzenlenen Tarım Teknik Komitesi ile her üç haftada bir yapılan Uyum Üst Çalışma Kurulu toplantılarında değerlendirilmekte ve gerektiğinde belirli düzenlemelere yönelik kararlar alınmaktadır.

Yatay Konulara İlişkin Düzenlemelere Uyum Alt Çalışma Grubu

Entegre İdare ve Yönetim Sisteminin (IACS-Integrated Administration and Control System) altında, ÇKS-DGD, Arazi Parsel Tanımlama Sistemi, Ödeme Kurumu, Hayvan Kimlik Sistemi, Çiftlik Muhasebe Veri Ağı (FADN-Farm Accountancy Data Network) ve Organik Tarım konuları yer almaktadır.

AB ile uyum sağlanabilmesi için, Entegre İdare ve Kontrol Sistemi (IACS), Coğrafi Bilgi Sistemi (GIS-Geographical Information System), Çiftlik Muhasebe Veri Ağı (FADN) ile ilgili olarak Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) ile birlikte yapılan çalışmalar devam etmektedir. Çiftlik Muhasebe Veri Ağı (FADN) benzeri bir sistem DİE tarafından 1998'de 8 ilde pilot proje olarak uygulanmış ve 2001 Genel Tarım Sayımı içinde yaklaşık 10.000 işletmede uygulanmış olup, elde edilen verilerin bilgisayar ortamına aktarılması çalışmaları sürdürülmektedir. Konu ile ilgili AB mevzuatı ve dokümanlar incelenerek bir rapor hazırlanmıştır. Mevzuat derleme çalışmaları ve tercümesi büyük ölçüde tamamlanmıştır. Temel desteklemelerin uygulanabilmesi için söz konusu sistemlere uyum büyük önem taşımaktadır.

Türk tarım politikası ile Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası arasındaki temel farklılıklardan birini fiyat ve destek mekanizmalarındaki farklılık oluşturmaktadır. Ortak Tarım Politikası kapsamında çiftçiye verilen destekler, esas itibariyle fiyat destekleri ile doğrudan ödemelerden meydana gelmektedir. Ülkemizde ise çiftçiye Doğrudan Gelir Desteği uygulamasına başlanmış olup, Doğrudan Gelir Desteği uygulamasının işlerliği yönünden TKB tarafından yurt sathında işleyen bir Çiftçi ve Arazi Kayıt Sistemi oluşturularak, geliştirilmiştir. 81 ilde internet on-line sistemi aracılığıyla çiftçilere ilişkin tüm bilgiler kaydedilmektedir. Oluşturulan veri tabanında Doğrudan Gelir Desteğinin verilmesinde esas alınan çiftçi kayıt ve arazi kayıt bilgileri yer almaktadır. 2003 yılı sonu itibariyle yaklaşık 2.770 bin çiftçi ve 16,7 milyon hektarlık arazi kayıt altına alınmıştır. Ancak bu sistemin IACS ile benzer yönleri bulunduğu gibi entegre yönetim ve çiftçi, arazi, hayvanlar ile ilgili referans bilgilerinin olmaması nedeniyle de farklılık göstermektedir. Bütün bu konularda AB tarafından uygulanan IACS ile uyumlu bir sisteme dönüştürülmesi çalışmaları sürdürülmektedir.

Kurulacak IACS Sisteminin temel unsurlarından biri olan Arazi Parseli Tanımlama Sisteminin (LPIS) de oluşturulması ihtiyacı bulunmaktadır. Bakanlık Türkiye'ye en uygun arazi parsel tanımlama sistemini belirleyecektir.

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğünce, Tapu ve Kadastro Bilgi Sistemi (TAKBİS) ve Marmara Deprem Bölgesi Arazi Bilgi Sistemi (MERLİS) projeleri ile ilgili çalışmalar devam etmektedir.

Dünya Bankasından sağlanan kaynakla yürütülmekte olan Tarımsal Reform ve Uygulama Projesi (ARIP) çerçevesinde, kadastro çalışmaları için 50-60 milyon USD'lik bir kaynağın ayrılması amacıyla görüşmeler sürdürülmektedir. Bu kaynakla, öncelikle, bir yıl içinde Doğu Bölgelerimizde kadastro yapılmamış problemli illerde, üç yıl içinde de Türkiye genelinde kadastro çalışmaları bitirilecektir.

Tarımla ilgili diğer kayıt sistemleri olarak Coğrafi Bilgi Sistemi (GIS) ve tarımsal veri tabanını kullanan Tarım Bilgi Sisteminin kurulmasına yönelik çalışmalar da sürdürülmektedir. Bu kapsamdaki projeler sayesinde çiftçi, üretici, üretim alanları, ürünler, sulama, girdiler, maliyetler ve teşviklerle ilgili bilgilerin kayıt altına alınması ve merkezden takip edilebilmesi mümkün olacaktır. Avrupa Birliği gereklilikleri ile uyumlu FADN Sistemi kurulması ile ilgili olarak, 2004 yılı sonuna kadar bir fizibilite çalışması yapılması planlanmaktadır.

Kurulacak IACS sisteminin temel unsurlarından bir diğeri olan Hayvan Tanımlama ve Kayıt Sistemi aynı zamanda hayvan hareketleri ve hastalıklarının kontrolü ile çiftlikten sofraya gıda güvenliğinin sağlanması için gerekli sistemlere iskelet teşkil edecektir. İleri aşamada sığır

etinin etiketlenmesi ile sığır eti kaynaklı halk sağlığı problemlerinin orijininin tespit edilmesi yönünden bu sistem olmazsa olmaz bir zorunluluktur. Tüm bu nedenlerle Avrupa Birliği, bu sistemin kurulması, işletilmesi ve tamamlanmasını temel şart olarak ileri sürmektedir.

TKB tarafından Türkiye'deki sığır cinsi hayvanların tanımlanması, tescili ve izlenmesi çalışmaları Avrupa Komisyonu'nun hazırladığı Katılım Ortaklığı Belgesi'nden ve Ulusal Program'ın yayınlanmasından önce başlatılmıştır. "Geviş Getiren Büyükbaş Hayvanların Tanımlanması, Tescil ve İzlenmesi Yönetmeliği" 4 Haziran 2000 tarih ve 24069 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu Yönetmelik çerçevesinde Uygulama Talimatı hazırlanarak 81 İl Valiliğine gönderilmiştir. Uygulamayı yürütecek 81 İl Müdürlüğü, Hayvan Sağlığı Şube Müdürlükleri Personeli eğitime tabi tutulmuştur. Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü'nde bilgisayar destekli bir merkezi veri tabanı oluşturulmuştur. 81 İl Müdürlüğüne internet bağlantısı sağlanmıştır. Sığır cinsi hayvanların yurt çapında tanımlanması ve kayıt altına alınması uygulamasına Eylül 2001 tarihi itibariyle başlanmıştır.

Konu ile ilgili 12 Avrupa Birliği mevzuatı tercüme edilerek incelenmiş ve mevcut Yönetmeliğin Avrupa Birliği mevzuatı ile tam uyumlu olmadığı tespit edilmiştir. Bu husustan hareketle "Sığır Cinsi Hayvanların Tanımlanması, Tescili ve İzlenmesi Yönetmeliği" hazırlanmış ve 28 Temmuz 2002 yılı tarih ve 24829 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Yeni Yönetmeliğin Avrupa Birliği mevzuatı ile tam uyumlu olduğu Avrupa Birliği ile yapılan son alt komite toplantısında teyit edilmiştir.

Bu konuda Hollanda Hükümeti'nin MATRA-PSO Programı (Merkezi ve Doğu Avrupa İçin Sosyal Geçiş Programı ve Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile İşbirliği Programı) çerçevesinde "Türkiye'de Sığır Cinsi Hayvanların tanımlanması ve Kayıt Altına Alınması" projesi hazırlanmıştır. Proje Hollanda Hükümeti tarafından onaylanmış, 2002 yılı başında uygulamaya konulmuş ve Proje için Hollanda Hükümeti tarafından yaklaşık 500.000 Euro tahsis edilmiştir. Söz konusu Proje Eylül 2003 tarihi itibariyle tamamlanmıştır.

Eylül 2004 tarihi itibariyle 9,5 milyon baş sığır cinsi hayvan küpelenmiş olup, 1,54 milyon hayvan işletmesi veri tabanına işlenmiş ve kayıt altına alınmıştır.

Avrupa Birliği mevzuatında yeni yapılan değişikliklerin alt yapı yatırımlarında ve uygulamada ciddi farklılıklar ortaya çıkarabilecek nitelikte olması nedeni ve AB uzmanlarının tavsiyeleri doğrultusunda küçükbaş hayvanların tanımlanması ve kayıt altına alınması konusundaki mevzuat uyum çalışmalarına henüz başlanmamıştır.

Organik Tarım konusundaki çalışmalar devam etmektedir. Organik Tarım Yönetmeliği 11 Temmuz 2002 tarih ve 24812 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Organik Tarım Kanunu TBMM gündeminde yer almaktadır. Ayrıca, 2092/91 sayılı Konsey tüzüğünün 14. maddesi uyarınca, Türkiye'nin üçüncü ülkeler listesine dahil edilmesi için teknik dosya hazırlanmış ve Avrupa Birliği Komisyonu'na sunulmuştur.

Veterinerlik Alt Çalışma Grubu

Hayvan Sağlığı alanında ise hayvancılık sektörü için önemli sorun oluşturan hastalıkların mümkün olabildiğince kısa süre içerisinde kontrol altına alınarak bertaraf edilmesi hedefi çerçevesinde, Birliğin veterinerlik mevzuatına uyum sağlanması ve salgın hayvan hastalıklarıyla mücadeleye ilişkin Avrupa Birliği uygulamalarının üstlenilmesi gerekmektedir. Özellikle Avrupa Birliği ülkelerinde son zamanlarda ortaya çıkan BSE ve Şap hastalıkları, bu alanda alınacak önlemleri daha da öncelikli duruma getirmektedir. Birlik mevzuatına uyum, sektörü tehdit eden hastalıkların mümkün olduğunca kısa bir sürede kontrol altına alınmasını sağlayacaktır.

Bu çerçevede:

- 3285 sayılı Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanunu 26.4.2001'de yürürlüğe giren 4648 sayılı Kanun ile değiştirilmiştir.
- Deli Dana Hastalığı (BSE) tarama sistemi kurulmuş, bu kapsamda 1.742 hayvan test edilmiş; ayrıca Ülkesel Ruam Eradikasyon Projesi tamamlanmıştır.
- Bakanlığımızdan ruhsatlı mezbaha, kombina ve kesimhanelerde, Kontrol Hizmetlerinin Yürütülmesine İlişkin Tebliğ 11 Kasım 2001 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.
- 21 Mayıs 2003 tarihinde Uluslararası Salgın Hayvan Hastalıkları Ofisi (OIE) tarafından Türkiye Sığır Vebası hastalığından ari ülkeler listesine dahil edilmiştir.
- "Tarım ve Köyişleri Bakanlığı İl Kontrol Laboratuar Müdürlüklerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Yönetmelik" güncelleştirilerek 23.01.2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir.
- Yem Katkıları ve Premikslerin Üretimi, İthalatı, İhracatı, Satışı ve Kullanımı Hakkında Tebliğ 18 Aralık 2002 tarih ve 24967 sayılı Resmi Gazete yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.
- Veteriner İspençiyari ve Tıbbi Müstahzarlar Ruhsat Yönetmeliği 23 Ekim 2002 tarih ve 24915 sayılı Resmi Gazete yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.
- Suni Tohumlama, Tabii Tohumlama, Ovum ve Embriyo Transferi Faaliyetlerinin Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik 15 Kasım 2002 tarih ve 24937 sayılı Resmi Gazete yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.
- Avrupa Birliği'dekine benzer şekilde, ülke içindeki veteriner otoritelerini (resmi birimleri) birbirine bağlayan bir İç Bilgisayar Sistemi, hayvan hareketlerinin kontrolüne yönelik bir Dış Hareket Kontrol Sistemi (ANIMO) ve bir Hayvan Hastalıkları Bildirim Sistemine (ADNS) ilişkin alt yapının oluşturulması için çalışmalar başlatılmıştır.
- Sığırlarda Somatotropin Hormonunun Yasaklanması Hakkında Tebliğ 26.7.2003 tarih ve 25180 sayılı Resmi Gazete'de 2003/21 numaralı Tebliğ olarak yayımlanmıştır.
- Deneysel ve Diğer Bilimsel Amaçlar İçin Kullanılan Deney Hayvanlarının Korunması, Deney Hayvanlarının Üretim Yerleri ile Deney Yapacak Olan Laboratuvarların Kuruluş, Çalışma, Denetleme Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik 16.05.2004 tarih ve 25464 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.
- Gıda Değeri Olan Hayvanlara Uygulanması Yasaklanan ve Belli Şartlara Bağlanan Hormon ve Benzeri Maddeler Hakkındaki Tebliğ 19.6.2003 tarih ve 25143 sayılı Resmi Gazete'de 2003/18 numaralı Tebliğ olarak yayımlanmıştır.
- Sabiha Gökçen Havaalanında bir hava sınır kontrol noktasının kurulması için çalışmalar sürdürülmekte (ihale açılmıştır) olup, Mersin, İzmir, Şırnak, Ağrı, Hatay ve Artvin illerinde 6 sınır kontrol noktası kurulması için bir proje hazırlanması amacıyla ihaleye çıkılmıştır.
- İkincil müktesebat uyumu ile ilgili olarak, Ulusal Programda hayvan hastalıkları, hayvan refahı ve veteriner halk sağlığı konularında yer alan uyum çalışmaları öngörülen takvim çerçevesinde sürdürülmektedir.
- "Veteriner Çerçeve Kanunu" tasarısı hazırlanarak görüş almak üzere Bakanlığımız içinde ilgili kurum ve kuruluşlara gönderilmiş, toplanan bu görüşler üzerinde Avrupa Birliği'nin uzmanları ile birlikte çalışmalara başlanmıştır.

- Uyum çalışmaları kapsamında, 3285 sayılı Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanunu 26.4.2001'de yürürlüğe giren 4648 sayılı Kanun ile değiştirilmiştir. Diğer taraftan, Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından çıkartılan "Hayvanların Refahı, Güvenliği ve Korunması Kanunu" içerik açısından sınırlı sayıda Avrupa Birliği mevzuatı göz önüne alınarak hazırlandığı için, "Veteriner Çerçeve Kanunu" ile yeniden gözden geçirilecektir.
- Hayvan Islahı Kanunu da revize edilerek Mart 2001'de yürürlüğe girmiştir. Hayvan Islahı konusunda 2001 yılında yürürlüğe giren 4631 Sayılı Hayvan Islah Kanununun düzgün işleyişi açısından yedi adet yönetmelik yürürlüğe konmuştur. Bu yönetmeliklerin AB mevzuat ve uygulamalarına uygun olarak hazırlandığı belirtilmekteyse de spesifik olarak hangi AB mevzuatının temel alındığı bilinmemektedir.
- Yem katkı maddeleri ile ilgili AB mevzuatında yer alan 50 adet direktif ve tüzüklerin tamamını taramış, ilgili Türk mevzuatının uyumlaştırma çalışmaları tamamlanmıştır. Tebliğ taslağı hazırlanmış olup, ilgili sektör temsilcilerinin ve resmi kurumların da görüşleri alındıktan sonra Tebliğe son şekli verilecektir.
- Katkı maddeleri dışında kalan konulardaki AB mevzuatı, bir Yem Yönetmeliği hazırlanarak Türk mevzuatına aktarılacaktır. Yönetmeliğin hazırlık çalışmaları devam etmektedir.
- Veteriner Biyolojik Ürünlerde, 81/851/EEC ve 81/852/EEC sayılı Konsey Direktiflerinin iç mevzuatımıza aktarılması amacıyla değişik mevzuat taslakları hazırlanmış olup, onaylanma aşamasındadır.
- Canlı hayvan ve hayvansal ürünlerde "kalıntı planı" uygulanması ve çiftlik kontrollerine yasal dayanak oluşturmak üzere 3285 Sayılı Kanunda değişiklik teklifi hazırlanmıştır.

Bunların yanı sıra aşağıda sıralanan mevzuata yönelik çalışmalar ise devam etmektedir:

- Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı
- Veterinerlik İlaçları ve Tıbbi Müstahzarlarının Sınıflandırılması ve Ruhsatlandırılmasına İlişkin Yönetmelik
- Veterinerlik İlaçları ve Tıbbi Müstahzarlarının Etiketlenmesine İlişkin Yönetmelik
- Veterinerlik İlaçları ve Tıbbi Müstahzarları Üretim Yerlerine İlişkin Yönetmelik
- Veterinerlik İlaçları ve Tıbbi Müstahzarları İyi Laboratuar Uygulamalarına İlişkin Yönetmelik
- Veterinerlik İlaçları ve Tıbbi Müstahzarlarının Ruhsat başvurularına İlişkin Talimat

Bitki Sağlığı Alt Çalışma Grubu

Türk mevzuatının bitki sağlığı ile ilgili bölümleri önemli ölçüde Birlik mevzuatı ile uyumludur. Bu konuda yapılması gereken çalışmalar esas itibariyle tespit edilmiş olup, bunların mevzuata dahil edilmesi gerekmektedir. Bitki sağlığı alanında, Avrupa Birliği ve Türkiye arasındaki farklılığın mevzuattan çok uygulamadan kaynaklandığı dikkati çekmektedir. Bu itibarla, uygulamaya yönelik gerekli tedbirlerin alınması ve bitki sağlığı ile iştigal eden kurum ve kuruluşların başta laboratuar olmak üzere alt yapılarının geliştirilmesi gerekmektedir.

Bu Alt Çalışma Grubu Kapsamında

- Avrupa Birliği Zirai Karantina Yönetmeliği esas alınarak Türkiye'nin Zirai Karantina Yönetmeliği Avrupa Birliği mevzuatı ile uyumlaştırılarak 3 Temmuz 2002 ve daha sonra yapılan değişiklikler 6 Temmuz 2003 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.
- Patates Kahverengi Çürüklüğü, Patates Halkalı Çürüklüğü, Patates Kanseri hastalıkları etmenleri ile Patates Kist Nematodlarının izlenmesi ve kontrolü ile ilgili olarak yasal düzenlemelerin yapılmasını teminen Avrupa Birliği Mevzuatına uyumlu 4 adet Tebliğ hazırlanmış olup, 29 Eylül 2002 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanmış, son olarak Patates Kanseri Tebliği'nde bir değişiklik yapılmıştır.
- Belirli Aktif Maddeleri İçeren Bitki Koruma Ürünlerinin Kullanımı ve Piyasaya Arzının Yasaklanması Hakkındaki Tebliğ 16 Aralık 2003 tarih ve 25318 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.
- Bitki Pasaport Sistemi çalışmalarına, teknik bilgi ihtiyacı nedeniyle, Çiftçi Kayıt ve Arazi Kayıt sistemlerinin tamamlanmasından sonra başlanabilecektir.
- İthal edilen bitki veya bitkisel ürünlerin kontrolü sonucunda şartlara uygun olması ya da zararlı bir organizmanın bulaşması durumunda gönderici ülkenin haberdar edilmesi ile ilgili yasal düzenleme yapılmasını temin için yeni hazırlanan Zirai Karantina Yönetmeliğine ilgili AB direktifi gereğince bir madde eklenmiştir.
- Pestisitlerle ilgili olarak 91/414/EEC sayılı Direktife uygun olarak hazırlanan Bitki Koruma Ürünlerinin Piyasaya Arzı ile İlgili Yönetmelik Taslağı hazırlanmış ve görüşe açılmıştır. Taslak üzerindeki çalışmalar devam etmektedir.

Balıkçılık Alt Çalışma Grubu

Balıkçılık sektöründe ise idari yapılanma, filo kayıtları, pazarlama politikaları, kalite kontrol ve su ürünleri yetiştiriciliği hususlarında uyum çalışmalarının yürütülmesi öngörülmektedir.

Bu bağlamda; AB müktesebatına uygun proje fişi hazırlanmış ve AB tarafından kabul edilmiştir. Proje kapsamında Hollanda, Almanya ve İsveç eş ülke olarak seçilmiştir. Teknik yardım ve uluslararası teknik işbirliği (ITC) için çalışmalar devam etmektedir.

Kontrol Alt Çalışma Grubu

Gıda işleme tesislerinin Avrupa Birliği hijyen ve halk sağlığı standardlarına uyumu konusunda ise özellikle, süt ve et tesislerinin Avrupa Birliği standardları düzeyine getirilmesine yönelik düzenlemelerin tamamlanması gerekmektedir.

Bu Alt Çalışma Grubu çerçevesinde:

- 51 adet mevzuatın ön incelemesi yapılmış ve bir "Eylem Planı" oluşturulmuştur. Çalışmalar bu Eylem Planı çerçevesinde yürütülmüştür.
- "Gıda Maddelerinde Belirli Bulaşanların Maksimum Seviyelerinin Belirlenmesi Hakkında Tebliğ" 2002 yılında Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Bu Tebliğ ile Aflatoksin limitleri haricindeki diğer limitler için Avrupa Birliği mevzuatı ile uyum sağlanmıştır.

- "TGK-Gıda Maddelerinde Belirli Bulaşanların Resmi Kontrolleri için Numune Alma ve Analiz Tebliği" Avrupa Birliği'nin ilgili Direktifine paralel olarak hazırlanarak 2002 yılında Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.
- Pestisit mevzuatı revize edilmekte olup, bu konudaki uyum için hazırlanan "Gıdalarda Pestisit Kalıntı Limitleri Tebliği" Taslağı yayım aşamasındadır. Gıdalarda Pestisit Kalıntı Numune Alma Talimatı hazırlanarak İl Müdürlüklerine gönderilmiştir. "Hayvansal Orijinli Gıdalarda Maksimum Kalıntı Limitleri ile ilgili Tebliğ" ilgili Avrupa Birliği Direktifi ile uyumlu olarak 2002 yılında Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.
- Türk Gıda Kodeksi - Hayvansal Kökenli Gıdalarda Veteriner İlaçları Maksimum Kalıntı Limitleri Tebliğinde Değişiklik Yapılması Hakkında Tebliği 11 Şubat 2004 tarih ve 25370 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.
- Türk Gıda Kodeksi - Bal Tebliği 15 Ocak 2004 tarih ve 25347 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.
- Gıda tesislerinde GMP (İyi İmalat Uygulamaları) ve HACCP (Tehlike Analizleri ve Kritik Kontrol Noktaları) sisteminin uygulanmasını sağlamak amacıyla HACCP Kontrol Talimatı hazırlanmış ve uygulama aşamasına getirilmiştir.
- Süt İhracat Talimatları hazırlanarak İl Müdürlüklerine gönderilmiştir. Süt Yönetmeliği taslağı hazırlanmıştır ve yayım aşamasında bulunmaktadır. Ayrıca Süt Yönetmeliğinin yayımlanmasından sonra yayımlanması planlanan 3 adet Tebliğ taslağı hazırlanmıştır.
- Bunlara ilaveten, Avrupa Birliği normlarına uyumlu olan laboratuar analiz yöntemlerinin gıda kontrol laboratuarlarında uygulanması için Tarım ve Köyişleri Bakanlığı İl Kontrol Laboratuar Müdürlüklerinin Kuruluş ve Görevleri Hakkında Yönetmelik 2001 yılında yürürlüğe girmiştir.
- Gıda işleme kurumlarında AB'nin hijyen ile ilgili direktifleri, tesislerin sahip olması gereken şartlar, ürünlerle ilgili gıda güvenliği kriterleri talimat haline getirilerek uygulama başlatılmıştır.
- "Gıda Maddelerinin İthal ve İhraç Kapılarının Belirlenmesine Dair Tebliğ" yayınlanmış, gıda giriş ve çıkışlarına belirli bir standart getirilmiştir.
- Avrupa Birliği'nin MEDA Projesi çerçevesinde uygulanan "Gıda Kontrol Laboratuarlarının Güçlendirilmesi Projesi" kapsamında 6'sı referans laboratuarı (Ankara, İstanbul, Bursa, İzmir, Mersin ve Samsun) olmak üzere toplam 15 laboratuarın güçlendirilmesi çalışması devam etmektedir.

Kırsal Kalkınma ve Ormancılık Alt Çalışma Grubu

Ulusal Kırsal Kalkınma ve Ormancılık Stratejisinin hazırlanması için Bakanlığımızın koordinatörlüğünde, çeşitli kurumların temsilcilerinden oluşan bir komite oluşturulmuştur. Söz konusu Strateji, Ulusal Kırsal Kalkınma Planı için temel teşkil edecek olup, 2004 yılı sonuna kadar tamamlanması beklenmektedir.

Ortak Piyasa Düzenlerine Uyum Alt Çalışma Grubu

Bu Alt Çalışma Grubunun çalışmaları ile ilgili olarak:

- Ortak Tarım Politikalarını (OTP) oluşturan ürün bazındaki Ortak Piyasa Düzenlerini açıklayan mevzuatı kapsamaktadır. Bu kapsamda bugüne kadar, Hububat, sığır ve dana eti,

meyve ve sebze, süt ve süt ürünleri, müdahale ve ödeme kurumlarına ilişkin mevzuat incelenmiştir. Diğer ürünlerle ilgili çalışmalar da sürdürülmektedir. Bu çalışmaların sonunda öncelikle bir rapor hazırlanarak ilgili alt sektörlerdeki uyum durumu ortaya konacak, ikinci aşamada bu konuda mevzuat varsa uyumlaştırılacak, yoksa yeni mevzuat çıkarılacaktır.

- Adaylıkta tarımla ilgili Avrupa Birliği mali yardımının kullanılması için üyelikte ise FEOGA harcamalarının yönetimi için Bakanlık bünyesinde bir Ödeme Kurumu kurulması gerekmektedir. Bu amaçla, Avrupa Birliği üyesi ülkeler ile diğer aday ülkelerin yapıları incelenmiştir.
- Ortak Piyasa Düzenlerinin Türkiye'de uygulanabilmesi açısından gerekli olan Üretici Birliklerinin kurulabilmesi için Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu çıkartılmıştır.

2.3.1 Tarım ve Balıkçılık Mevzuatının Üstlenilmesi İle İlgili Projeler

Katılım öncesinde Türkiye'nin mevzuat uyumunu gerçekleştirmesi ve bu kapsamda gerekli kurumsal yapılanma ihtiyaçlarını karşılaması için Mali İşbirliği Programı ve İdari İşbirliği Programı kapsamında yer alan Tarım ve Balıkçılık konularında projeler hazırlanmaktadır (Çizelge 2.2).

AB'nin aday ülkelere tahsis ettiği fonlardan daha etkin faydalanabilmek amacıyla hem AB'nin istediği formatta ve belirlediği kriterlere uygun projelerin hazırlanabilmesi hem de AB'nin finanse ettiği projelerin etkin bir şekilde uygulanabilmesi ve izlenebilmesini sağlamak amacıyla TKB bünyesinde kurulacak AB Genel Müdürlüğü altında bir proje biriminin oluşturulması faydalı olacaktır. Bu birim STK ve kar amacı gütmeyen kuruluşların kullanıma açık fonlardan daha fazla faydalanabilmesi için onlara teknik destek sağlanmasında görev almalıdır.

a. Mali İşbirliği Programı Kapsamında Yeralan Projeler

Hayvan sağlığı: 2002 Mali İşbirliği Programı kapsamında Veterinerlik alanında 17.1 milyon Euro tutarında bir proje hazırlanmıştır. Türkiye'nin projeye katkısı 3.7 milyon Euro olacaktır. Proje esas itibariyle hayvan sağlığı, kamu sağlığı ve hayvan refahı unsurlarını içermekte, mevzuat uyumunun yanı sıra, hayvan hastalıkları ile mücadele ve veterinerlik hizmetlerinin daha iyi yürütülebilmesi için gerekli kurumsal yapılanma ihtiyaçlarını gidermeyi amaçlamaktadır.

Yine AB kaynaklarıyla, 2002 yılında yapılan bir çerçeve sözleşme kapsamında yabancı uzmanlar tarafından Veterinerlik Çerçeve Kanununun hazırlanmasına yardımcı olunması, mevzuat uyum çalışmalarına katkı sağlanması ve yukarıda bahsi geçen projenin hazırlanmasına destek olunması amaçlanmıştır.

Bitki sağlığı: 2002 yılı Mali İşbirliği Programı kapsamında bitki sağlığı alanında 5.4 milyon Euro tutarında bir proje hazırlanmıştır. Türkiye'nin projeye katkısı 1.1 milyon Euro'dur. Proje ile bazı laboratuarların iyileştirilmesi ve bitki sağlığı alanındaki AB mevzuat ve uygulamalarına uyum sağlanması amaçlanmaktadır.

AB kaynaklarıyla, 2002 yılında yapılan bir çerçeve sözleşme kapsamında yabancı uzmanlar tarafından Bitki Sağlığı Çalışma Grubunun çalışmalarına yardımcı olmak ve ileriye yönelik projeleri belirlemek üzere teknik yardım alınmıştır.

Gıda güvenliği ve kontrolü: AB kaynaklarıyla, Türkiye-AB Mali İşbirliği programlamasına yatırıma yönelik bir projenin hazırlanması için Çerçeve Sözleşme kapsamında danışmanlık

hizmeti alınmıştır. Projenin eğitim ve teknik yardım, bilgi teknolojisi ile Sağlık Bakanlığı ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığının laboratuarlarının iyileştirilmesi boyutları bulunması planlanmaktadır. Projenin 2004 Mali İşbirliği Programlamasına sunulması öngörülmektedir.

Balıkçılık: Ülkemizin AB'nin Ortak Balıkçılık Politikasına uyum sağlaması ve kurumsal yapısını bu doğrultuda oluşturması için gerekli hususların belirlenmesi konusunda AB kaynaklı bir teknik yardım alınmıştır. Bu yardım sonrasında, mevzuat uyumunun yanı sıra, TKB'nın kapasitesinin güçlendirilmesine ilişkin bir proje hazırlanarak 2003 Mali İşbirliği Programlamasına sunulmuştur. Proje Avrupa Komisyonu tarafından kabul edildiği takdirde, 2004 yılında uygulamaya başlanacaktır.

b. İdari İşbirliği Fonu Kapsamında Yer Alan Projeler

AB'nin İdari İşbirliği Fonu çerçevesinde gerçekleşen faaliyet ve projeler vardır. İdari İşbirliği Fonu'nun 2002 yılı Uygulama Programı için, malların serbest dolaşımı çerçevesinde, laboratuar akreditasyonu, tarım ve orman traktörleri, gübreler, hijyen laboratuarları çalışma ziyaretleri kabul edilmiştir. Tarım Politikaları çerçevesinde ise, mikotoksin analizleri, rezidü analizleri, hızlı alarm sistemi, arazi ve çiftçi kayıt, gıda maddelerinin sınır kontrolleri, canlı hayvan ve hayvan ürünleri, tüketici sağlığı ve gıda güvenliği ile ilgili çalışma ziyareti ve uzman temini kabul edilmiştir.

c. Diğer Fonlar

Avrupa Birliği kapsamında desteklenen bu projelerin yanı sıra Hollanda Hükümeti tarafından desteklenen projeler de bulunmaktadır.

MATRA ve PSO programları (The Social Transition Programme for Central and Eastern Europe- Merkezi ve Doğu Avrupa İçin Sosyal Geçiş Programı ve The Programme for Co-operation with countries in Central and Eastern Europe- Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile İşbirliği Programı) 1989'da Berlin Duvarının yıkılmasından sonra demokrasiye geçiş sorunları yaşayan Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerine yardım amacıyla Hollanda hükümeti tarafından hazırlanmıştır. Daha sonraki yıllarda bu program genişletilerek AB adayı ülkelerini de kapsamı içersine almıştır. Genel itibarı ile MATRA programı, aday ülkelere AB müktesebatını uygulamada ve gerekli yapıların oluşturulmasında katkıda bulunulması dışında, sivil toplumu ve özel teşebbüsü desteklemek, adaylık süreci içinde vatandaşlar ve resmi makamlar arasında güçlü bir etkileşim mekanizması korumaya yönelik amaçlara ve genelde Ulusal Programlarına uyumlu projelere destek vermektedir.

Türkiye 2000 yılında MATRA ve PSO programlarına dahil edilmiş olup, 2000 yılında yapılan 7 milyon Florinlik artışın 3 milyon Florini (1.5 milyon USD) Türkiye'ye ayrılmıştır. MATRA/PSO Programları çerçevesinde Bakanlığımızca sunulan, "Türkiye'deki Büyükbaş Hayvanların Tespit ve Kayıt Projesi" (Identification and Registration of Bovine Animals in Turkey) projesi kabul edilmiştir ve halen yürütülmektedir.

PUA (Project For Advisory Missions of Government Officials-Hükümet Yetkililerinin Danışma Görevleri Projesi) Programı AB konularında üye ve aday ülkelere danışmanlık yapan emekli ya da üst düzey yöneticilerin yürüttüğü bir programdır.

Tablo 2.3. Ulusal Programda yeralan tarım ve balıkçılık müktesebatının üstlenilmesi ile ilgili projeler

Yıl	Mali Çerçeve	Proje	Bütçesi €
1996	MEDA II Programı	Gıda Denetim Laboratuarları	10.123.000
2000	Hollanda Hükümeti'nin MATRA/PSO Programları	Türkiye'deki Büyükbaş Hayvanların Tespit ve Kayıt Projesi (Proje tamamlandı)	500.000
2002	2002 Türkiye-Avrupa Birliği Mali İşbirliği	Gıda Denetimi Hizmetlerine Destek Projesi - MEDA-II kapsamında yürütülen gıda projesini desteklemektedir.	Avrupa Birliği Katkısı: 699.000
2002	2002 Türkiye-Avrupa Birliği Mali İşbirliği	Veterinerlik Mevzuatına Uyum Projesi	17.044.000*
	2002 Türkiye-Avrupa Birliği Mali İşbirliği	Bitki Sağlığı Mevzuatına Uyum Projesi	5.313.000**
2003	2003 Türkiye-Avrupa Birliği Mali İşbirliği	Balıkçılık Projesi	6.602.750***
2004****	2004 Türkiye-Avrupa Birliği Mali İşbirliği	Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasının Uygulanması İçin Hazırlık Projesi (IACS+Kırsal Kalkınma) (OPD Bileşeni çıkarıldı)	2.075.000
	2004 Türkiye-Avrupa Birliği Mali İşbirliği	Türkiye'de Gıda Güvenliği ve Kontrol Sisteminin Yeniden Yapılandırılması ve Güçlendirilmesi Projesi (Bazı unsurlar 2005 yılına ertelenmiştir.)	10.700.000
	2004 Türkiye-Avrupa Birliği Mali İşbirliği	Türkiye'de Organik Tarımın Geliştirilmesi ve Mevzuatının Avrupa Birliği Mevzuatına Uyumlaştırılması Projesi	1.260.000
	2004 Türkiye-Avrupa Birliği Mali İşbirliği	(Malların Serbest Dolaşımı Başlığı altında) Tekstil, İnşaat Malzemeleri, Gübreler, Asansörler, Otomatik Olmayan Tarım Aletleri ve Yasal Metroloji Kapsamındaki Avrupa Birliği Direktiflerinin Uygulanmasına Yönelik Olarak Piyasa Gözetimi Laboratuarlarının Desteklenmesi Projesi	-

* Toplam Avrupa Birliği katkısı 13.300.000 Euro olup kalanı Ulusal Katkı Payı olarak karşılanacaktır

** Toplam Avrupa Birliği katkısı 4.200.000 Euro olup kalanı Ulusal Katkı Payı olarak karşılanacaktır

*** Toplam Avrupa Birliği katkısı 6.168.621 Euro olup kalanı Ulusal Katkı Payı olarak karşılanacaktır

**** 2004 Yılı Mali İşbirliği kapsamındaki projeler henüz başlatılmamıştır.

3. SORUNLAR

Sorunlar DTÖ ile ilişkiler, Dünya Bankası ve IMF ile ilişkiler ve AB uyum çalışmaları açılarından birbirinden farklı özellikler taşımaktadır.

DTÖ kurallarının oluşturulmasında Türkiye'nin etkisi, getirilen kuralların Türk tarımına etkileri gibi konularda görülen bazı belirsizlikler temel güçlükler olarak görülmektedir. Bu arada DTÖ Cenevre Merkez Ofisindeki görüşmelerde üst düzey katılımın çoğu kez sağlanaması ve sağlandığı durumlarda da sürekliliğin temin edilememesi, konuda yetişmiş ve görüşmelerde yararlanılabilecek personelin yeterli sayıda olmaması önemli sorunlardır. Dış Ticaret Müsteşarlığı ve TKB arasında etkili bir koordinasyonun gerçekleştirilememesi, DTÖ ile ilgili bilgilerin kamuoyuna yeterince aktarılamaması, dolayısıyla tarım kesiminin tepkilerinin bilinememesi, etki değerlendirmesi yapılmamış olduğu için getirilecek DTÖ kurallarının çeşitli ürün grupları açısından ne gibi sorunlar yaratacağının belirsizleşmesi, hangi ürünlerin hassas, hangilerinin stratejik ve özel ürünler olarak değerlendirileceğinin bilimsel yöntemlerle saptanmamış olması gibi hususlar da ayrıca sorun olarak belirtilebilir.

Dünya Ticaret Örgütü'nün süren müzakerelerinde AB'nin gelişmiş ülkeler, Türkiye'nin gelişmekte olan ülkeler arasında yer alması ilginç sonuçlar doğurabilecektir. Türkiye DTÖ anlaşmasını gelişmekte olan ülke olarak uygulamasına karşılık, AB'ye uyum politikası olarak bu gelişmişlik farkını nasıl olsa yerine getirmek durumunda kalabilecektir. Uyum sıralamasının bugün kabul görmüş biçimi başka açılardan da sakıncalıdır. Diğer aday ülkeler, örneğin Bulgaristan ve Romanya, ekonomik olarak Türkiye'den daha gelişmiş olmamalarına rağmen, DTÖ anlaşmalarını gelişmiş ülke statüsünde sürdürmektedirler.

Türkiye'nin geçmişte aldığı kararlar ileride sorun yaratabilecektir. Örneğin, Türkiye'nin tam üye olması durumunda "de minimis'ten" ötürü, AB'den hiçbir kırmızı kutu desteği alabilmesi söz konusu olamayabileceği gibi, gelişmiş ülkeler arasına geçeceği için "de minimis" düzeyi daha aşağılara düşebilecektir. Elbette yeşil kutudan destek alınabilecek, ancak bugün uygulamakta hassasiyet gösterdiğimiz desteklerin sürdürülebilmesi çok güçleşecektir.

Dünya Bankası ve IMF ile yürütülen görüşmeler ve DB projelerinin uygulanmasında karşılaşılan (proje aşamalarının zamanında tamamlanamaması, iç kaynakların yetersizliği nedeniyle ikraz kaynaklarının gereğince kullanılamaması, proje konularının seçiminde yaşanabilen sıkıntılar gibi) aksaklıklar sadece kamuoyunun tepkisini çekmekle kalmamakta, projelerden beklenen yararın sağlanamaması ile sonuçlanmaktadır.

AB'ne uyum çalışmalarını güçleştiren ve aksamalara yol açan problemler de çeşitli gruplar halinde sıralanabilir. Bunlar uyum işlemlerini üstlenen personel ve bu personelin koordinasyonlu çalışmasında karşılaşılan sorunlar, finansman boyutuna ilişkin sorunlar ve bazı hukuki belirsizliklerdir.

AB mevzuat uyumunda çalışan personelle ilişkili olarak en önemli konulardan birisi tarımla ilgili bazı hususların diğer Bakanlık ve kuruluşların yetki ve sorumluluk sahasında bulunması ve çalışmalarının koordinasyonunun çeşitli kuruluşlara dağıtılmasıdır. TKB'nin Merkez Teşkilatı Avrupa Birliği Üye Ülkelerindeki Tarım Bakanlıklarının idari ve kurumsal yapılarına uygun olarak yapılanmamış olması nedeniyle, mevzuatın çıkartılması ve uygulanmasında ilave sorunlar yaratmaktadır.

Avrupa Birliği mevzuatına uyum çalışmalarının ağırlıklı olarak yapıldığı yer Çalışma Gruplarıdır. Çalışma Grupları istenilen şekilde çalışamamakta ve uyum çalışmalarında kendilerinden beklenen fonksiyonları yerine getirememektedir. Çalışmalarda hukuki konularda destek olabilecek yeterli sayıda hukukçu bulunmamaktadır.

Bir diğer önemli sorun da uyum çalışmalarında TKB personelinin kendi günlük mutat işleri dışında kalan zamanlarda ve mesai saatleri dışında kendi kişisel çaba ve fedakarlıkları ile

yürütülmekte olmasıdır. Bu husus çalışmaları aksatmaktadır. Bunun dışında Avrupa Birliği mevzuatının uyumlaştırılmasından sonra taşrada bu uygulamaları etkin bir şekilde yürütecek yeterli sayıda kalifiye personel bulunmamaktadır.

Diğer bir grup sorun da yapısal uyum için gerekli olan finansman ihtiyacıdır. Ülkemizin PHARE, SAPARD ve benzeri Avrupa Birliği yardım programlarının dışında tutulması ve özellikle yapısal uyum için Avrupa Birliği'den gerekli finansman desteğinin sağlanamaması ülkemizin tarımsal mevzuat uyumu ve uygulamaları açısından güçlük yaratmaktadır. Oysa yeni üye ülkelere söz konusu programlardan önemli miktarlarda mali ve teknik yardım sağlanmıştır. Avrupa Birliği'nden ülkemize sadece Mali İşbirliği Programı çerçevesinde kaynak aktarılmaktadır. Ancak bu kaynağın kısıtlı olması ve Milli Bütçe Kaynaklarımızdan da yeterli finansman desteği sağlanamaması uyum çalışmalarının oldukça sınırlı kalmasına neden olmaktadır.

Avrupa Birliği'nden gelen mali kaynakların uygulanacak proje tutarlarının ancak %75'ini oluşturulması, geri kalan %25'inin Milli Bütçeden karşılanmak zorunda olması ve KDV ödenmesinin gerekmesi Avrupa Birliği'den gelen bu sınırlı mali kaynakların bile kullanılmasını güçleştirmektedir. Avrupa Birliği uyum çalışmaları için TKB'ye tahsis edilmiş güçlü bir bütçe kaynağına ihtiyaç bulunmaktadır.

Avrupa Birliği Üye Ülkelerinde genelde tarımla ilgili iş ve işlemler Tarım Bakanlığı çatısı altında Merkez Teşkilatları ile bağlı Taşra Teşkilatları ve laboratuarlar gibi uygulayıcı kurum ve kuruluşlar vasıtasıyla yürütülmektedir. 5227 sayılı Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun ile TKB'nin taşra teşkilatlarıyla ilişkisi kesileceğinden, uygulamada uyumun nasıl yapılacağı konusunda belirsizlik vardır.

4. ÇÖZÜM YOLLARI

DTÖ ile ilgili olarak şu öneriler ileri sürülebilir:

İç desteklerle ilgili olarak, GYÜler için %10 olarak uygulanan "de minimis" oranının korunması pamuk, ayçiçeği, soya fasulyesi gibi ürünlere verilen prim ödemelerinin mevcut çerçevede devam ettirilebilmesi açısından önem taşımaktadır. Karar metninde "de minimis" oranında indirim öngörülmesi belirtilen ürünlere yönelik prim ödemelerinde destek miktarını sınırlandırma gereğini ortaya çıkarabilecektir. GYÜ'lerin "de minimis" indirimi kapsamı dışında tutulabilme olanağı olmakla beraber uygulamaların tümünün bu kapsamda değerlendirilemeyeceği düşünülmektedir. Müzakere sürecinde, indirimi kısıtlı tutacak şekilde bir sonucun alınamaması durumunda, ülkemizdeki prim ödemelerinin öngörülen esneklikten yararlanabilecek bir formatta düzenlenmesi gerekebilecektir.

Görüşmeler sonucu nasıl bir kurallar bütünü çıkacağı bilinmemekle beraber, ülke hassasiyetlerini azami ölçüde gözeten bir pozisyon içinde olunması, bu süreçte, ilgili Bakanlık ve kuruluşların yanısıra özel sektörün ve hükümet dışı kuruluşların yakın işbirliği ve koordinasyonu önemlidir.

IMF ile ilişkilerin kredi alma bağlamında asgariye indirilmesi ekonominin iyiye gitmesi oranında mümkün olacaktır. Bunun Türkiye'nin tarım politikası kararlarını alırken uluslararası tarım politikası ile ilgili kurallara bağlılık saklı kalmak şartı ile ülke gerekleri ve gerçeklerine daha uygun ulusal politikalar uygulama şansına kavuşturulmasının temel gereği olduğu muhakkaktır. IMF ve DB kararlarının birbirine paralel yürütülmesi nedeniyle bu bağımlılık DB projelerinde de kendisini göstermekte ve ulusal çıkarlarına uygun politika önlemleri oluşturmada çoğu kez Türkiye'nin eli bağlanmaktadır.

Diğer uluslararası kuruluşlarla ilgili olarak şu hususlara değinilebilir: FAO başta olmak üzere Karadeniz İşbirliği Teşkilatı ve Ekonomik İşbirliği Teşkilatı gibi kuruluşların kaynaklarından

daha fazla yararlanabilmek amacıyla Sivil Toplum Kuruluşlarının da yer aldığı, küçük ve orta ölçekte projelerin hazırlık çalışmalarına başlanmalı ve uygulamaya konulmalıdır. Bu bağlamda proje hazırlama konusunda personel eğitimine özen gösterilmesi gerekecektir.

AB'e uyum açısından şu öneriler geliştirilebilir:

- Mevzuat uyum çalışmalarının koordinasyonu ve yönlendirilmesi TKB bünyesinde toplanmalıdır.
- Görüşmelerin başlaması sonrası AB'nin aday ülkelere yönelik yardımlarının verildiği fonlardan hemen yararlanabilmek için proje hazırlanmasına hemen başlanmalıdır. Projelerdeki eş finansman sorununun çözülmesi amacıyla projelere STK ve özel sektör kuruluşlarının da katılımı sağlanabilir.
- Uyum çalışmaları çerçevesinde yürütülen projelerin KDV uygulamasından muaf tutulması arayışı içine girilmelidir.
- Tarım mevzuat uyum çalışmaları açısından en kapsamlı alanı oluşturduğuna göre, TKB'nin mevcut bütçesine mevzuat uyum ve uygulamalarında kullanılmak üzere özel bir bütçenin tahsisi gerekli görülmektedir.
- TKB'nin kurumsal yapısı AB'nin ortak piyasa düzenlerinin gerektirdiği idari yapılar da dahil olmak üzere, yeniden yapılandırılmalıdır.
- Alt çalışma gruplarında tarım eğitimi görmüş, yabancı dil bilgisi olan ve hem ulusal mevzuatı, hem de Avrupa Birliği uygulamalarını bilen eleman noksanlığı giderilmelidir. Bu sıkıntının giderilebilmesi için TKB bünyesinde bu niteliklere sahip elemanlar acilen çalışma gruplarında görevlendirilmeli ve bu elemanların varsa eksiklerinin tamamlanması için gerekli eğitimin verilmesi sağlanmalıdır. Ayrıca ilave kalifiye eleman istihdam edilmesi, bu arada TKB'nin AB mevzuatı ile ilgili hukuk bilgisine sahip elemanlarca desteklenmesi gerekmektedir.
- Uyum çalışmalarının beklenen şekilde ilerleyebilmesi için TKB'nin ilgili birimlerindeki personelden bir kısmının sadece uyum çalışmalarına tahsis edilmesi ve bu personelin tüm mesailerini uyum çalışmaları için harcaması için gerekli idari düzenlemeler yapılmalıdır.
- AB mevzuatına hakim elemanlar hem merkez, hem de taşra teşkilatında istihdam edilmeli, mevcut elemanlar bu konularda yetiştirilmek üzere eğitime alınmalıdır. Bu eğitim teknik, sağlık, laboratuar ve sınır kontrol noktaları gibi uygulama alanlarında çalışan personele de verilmesine ve daha sonra bu kişilerin yine buralarda görevlendirilmesine dikkat edilmesi gerekmektedir.
- Tarımsal ürünlerin üretimleri, üretim sonrası işlenmeleri, piyasaya sürülmeleri ve bunların piyasadaki gözetim ve denetimlerine ilişkin konularda tarımın kendine has özellikleri nedeniyle 5227 sayılı Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yeniden görüşülürken, TKB'nin taşra teşkilatının uygulayıcı kurum ve kuruluşlarının Avrupa Birliği'ndekine benzer şekilde TKB bünyesinde kalmasını sağlayacak düzenlemelerin yapılması gereklidir.

5. HEDEFLER VE STRATEJİLER

Uluslararası tarımsal ilişkiler ve AB'e uyum konusunda hedefler iki ayrı grupta ele alınabilir. Uluslararası kuruluşlarla ilişkiler kısa vadede yapılan anlaşmaların gereklerinin yerine getirilmesi olarak özetlenebilir. Orta vadede gene sözleşme gereklerinin uygulanması bir hedef olmakla beraber, ülkenin tarımsal üretim ve dış dünya ile rekabet yapısının olumsuz etkilenmeyecek şekilde ulusal politikaların belirlenmesi ve yapısal sorunların bu yönde çözümlenmesi de orta vadede hedef alınmalıdır. Uzun vadede ise artık Türk tarımının sürdürülebilir ve rekabetçi bir yapı kazanması temel almalıdır. Ancak burada AB'nin uyguladığı OTP kuralları belirleyici olacaktır.

AB ile ilişkilerde ise kısa ve orta vadeli hedefler Katılım Ortaklığı Belgesi, Ulusal Program ve İlerleme Raporlarında (Ek1.,2 ve 3) Türkiye'den istenen ve Türkiye'nin taahhüt ettiği hususlar temel alınmak üzere, AB ile rekabet ortamının sağlanacağı bir tarımsal yapının oluşturulması olmalıdır. Bu hedefler işletme yapısının arazi, işgücü ve sermaye yönünden güçlendirilmesine yönelik belirlenmelidir. Bazıları (örgütlenmenin güçlendirilmesi, Ortak Piyasa Düzenlerine ilişkin mevzuatın çıkartılması, Ödeme kuruluşlarının oluşturulması, sağlıklı bir çiftçi kayıt sistemi ve hayvan kimlik sistemi, bitki pasaportu sistemi gibi veri tabanına ilişkin düzenlemeler, çiftlik muhasebe veri ağının kurulması, kırsal kalkınma stratejisinin gerçekçi ve uygulanabilir tarzda oluşturulması gibi) orta vadede gerçekleşebilecek hedeflerdir. İşletmelerin her yönüyle güçlü bir yapıya kavuşması, tarımsal nüfusun azaltılması, verimliliğin artırılması, kırsal kalkınma hamlesinin başarılması, çevre bilincinin tarımsal üretim faaliyetlerinin vazgeçilmez bir unsuru olarak hayata geçirilmesi gibi hedeflere ancak uzun dönemde erişilebilecektir.

Uluslararası kuruluşlar ile ilgili hedeflere ulaşmada yararlanılacak strateji önerileri AB uyum sürecini de tamamlayan ve destekleyen bir karakterde olmalıdır.

Kısa vadeli strateji

Mevzuat uyumuna ilişkin çalışmaların hızlandırılması için TKB ve diğer ilgili kuruluşlarda gerekli yapılanmayı sağlayıcı hukuki düzenlemelerin tamamlanması

Orta vadeli strateji

Mevzuat uyumu yapıldıktan sonra gerekli uygulamaların hayata geçirilmesi orta vadeli stratejinin temelini oluşturmaktadır. Tarım kesiminin üretim ve pazarlama boyutuyla gelişimi, doğal kaynakların korunması, kırsal kalkınma, eğitim ve örgütlenme konularında ayrı ayrı stratejiler belirlenmesi gerekecektir. Bu bakımdan AB'e uyum açısından genel strateji olarak ancak gerekli kurumsal yapıların gerçekleştirilmesi ve görüşmelere katılacak personelin müzakere disiplinine sahip kılınacak yönde yetiştirilmesi esas alınabilir.

Uzun vadeli strateji

Müzakere sürecinin olabildiğince Türkiye'nin lehine sonuçlandırılabilmesi amacıyla gerekli ortamın hazırlanması uzun vadeli strateji olmalıdır. OTP'nın zaman içinde hızlı bir değişim süreci sergilediği göz önüne alındığında, politika uyumu gayreti günceli yakaladığı ölçüde bir strateji özelliği taşıyacaktır.

Hedefler ve stratejiler belirlenirken etki değerlendirmelerinin dikkate alınması gerekir. Bu çerçevede örneğin; üretim, tüketim ve iktisadi değişkenlerin etkileşimlerini dikkate alan bir tarım sektör modeli hazırlanmış ve Türkiye'nin AB üyeliğinin tarıma etkileri tartışılmıştır. Doğrusal olmayan programlama tekniğinin kullanıldığı, Türkiye Bölgesel Tarım Sektör Modeli (TASM-AB), sektörde üretim ve ithalattan oluşan toplam ulusal arz ile iç talep ve ihracattan oluşan toplam ulusal talebi yansıtmaktadır (8). Benzer model çalışmalarının çoğaltılması gerekmektedir.

6. GENEL DEĞERLENDİRME

Uluslararası Tarımsal İlişkiler ve AB'e Uyum Komisyonu ilişkileri güncel gelişmeler çerçevesinde ağırlıklı olarak DTÖ ile ilişkiler ve AB'e uyum açısından ele alarak bir değerlendirme yapmıştır.

DTÖ ile ilişkiler bakımından 31 Temmuz 2004 tarihi itibarıyla DTÖ üyeleri arasında varılan uzlaşı, çok taraflı ticaret müzakerelerine ivme kazandırılması açısından olumlu olarak değerlendirilebilir. Müzakere sonrası kabul edilecek DTÖ kuralları tüm ülkeler için bağlayıcılık kazanacak ve ulusal tarım politikaları açısından esas alınacaktır. Genel Konsey Kararında bir sonraki Bakanlar Konferansının 2005 yılı sonunda yapılacağı ve müzakerelerin bu tarihe kadar devam edeceği ifade edilmekle birlikte 2005 yılı sonunda müzakerelerin sonuçlandırılması gerçekçi gözükmemekte; 2006 yılı veya 2007 yılı müzakerelerin sonuçlandırılabileceği yıllar olarak telaffuz edilmektedir.

Mevcut Karar metnine, GYÜ'lerin kaygılarının yansıtılmaya çalışıldığı görülmekle birlikte, ülkemiz dahil, GYÜ'lerin bu süreçten ne tür kazanım ve tavizlerle çıkacakları asıl bundan sonraki müzakere aşamasında görülecektir. Zira kararın, mevcut haliyle, bir çerçeve niteliğinde olduğu unutulmamalıdır. Nihai tablonun önümüzdeki müzakerelerde belirleneceği dikkate alınarak bundan sonraki aşamalarda, ülke hassasiyetlerini azami ölçüde gözeten bir pozisyon içinde olunması, bu süreçte, ilgili Bakanlık ve kuruluşların yanısıra özel sektörün ve hükümet dışı kuruluşların yakın işbirliği ve koordinasyonu önemlidir. Diğer taraftan, ülkemiz menfaatlerinin kesiştiği noktalarda, diğer GYÜ'lerle işbirliği içinde hareket edilmesinin de müzakere pozisyonumuzu güçlendirebilecektir.

İhracat sübvansiyonları açısından ülkemiz uygulamaları GÜ'lerle kıyaslandığında son derece sınırlıdır. Bu alanda, bütçe olanaklarına bağlı olarak GÜ'lerce sağlanan sübvansiyonların tamamen kaldırılmasının, ihraç ürünlerimizin rekabet gücünü olumlu etkilemesi beklenmektedir. İç destekler konusunda, Doha Bakanlar Deklarasyonunda da öngörüldüğü şekilde kapsamlı indirim yapılmasının amaçlandığı görülmektedir.

Ülkemiz'de tarımsal desteklere ilişkin olarak, 2000 yılında başlatılan tarımsal reform çabalarının bir parçası olarak, destekleme alımları gibi fiyat yoluyla yapılan desteklerden doğrudan gelir desteği, üretimden bağımsız olarak arazi başına yapılan ödemelere bir yönelim söz konusudur. Buna paralel olarak Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca hazırlanan 2006-2010 yıllarını kapsayan Tarım Stratejisinde de tarımsal destekleme araçları arasında destekleme alımlarına yer verilmediği görülmektedir. Başka bir deyişle, tarımsal destek politikalarımızın yönelimi açısından, Genel Konsey Kararında ülkemiz politikaları açısından uyumsuz bir husus tespit edilmemiştir. Ancak, halihazırda, pamuk, ayçiçeği, soya fasulyesi gibi ürünlere verilen prim ödemelerinin mevcut çerçevede devam ettirilebilmesi, için GYÜ'ler için %10 olarak uygulanan "de minimis" oranının muhafaza edilmesi önem arz etmektedir.

Zira Türkiye mevcut Tarım Anlaşması kapsamında, ticareti bozucu nitelikte görülen tarımsal desteklerde GYÜ'lere tanınan %10 oranındaki "de minimis" imkanından faydalanmış; bir başka deyişle bu tür destekler indirimden muaf tutulmuştur. Karar metninin "de minimis" oranında hem GÜ'ler hem de GYÜ'ler açısından indirim öngörüyor olması - oran verilmemektedir - şimdiye kadar bu kapsamda değerlendirilen pamuk, soya ve ayçiçeğindeki prim ödemelerinde destek miktarını sınırlandırabilecektir. Karar metninde, GYÜ'lerin "de minimis" indiriminden tüm programların kaynak sıkıntısı içindeki ve küçük ölçekli tarım ile uğraşan çiftçilere (subsistence farming) aktaran GYÜ'lerin muaf tutulabileceği ifade edilmekle birlikte, ülkemizdeki uygulamaların tümünün bu kapsamda değerlendirilemeyeceği düşünülmektedir. Müzakere sürecinde, indirimi kısıtlı tutacak şekilde bir sonucun alınamaması durumunda, ülkemizdeki prim ödemelerinin öngörülen esneklikten yararlanabilecek bir formatta düzenlenmesi gerekebilecektir.

Ülkemizde hayvansal üretimi geliştirme faaliyetleri çerçevesinde, hayvancılıkta verimin artırılması, ekonomik hayvancılık işletmelerinin geliştirilmesi, hayvan ıslah, bakım-besleme, örgütlenme ve pazarlama ile ilgili gerekli alt yapıyı oluşturmak üzere hayvancılık sektörüne aktarılan kaynakların bir kısmının, indirimden muaf olan yeşil kutu destekler kapsamında değerlendirilebileceği düşünülmektedir. Bu itibarla, mevcut Karar, bütçe imkanlarının elverdiği ölçüde hayvancılık sektörüne destek sağlanabilmesi açısından bir kısıt yaratıyor gözükmemektedir.

Tarım Anlaşmasında üretimi kısıtlayan programlar kapsamında yapılan mavi kutu desteklerde hayvan başına ödemeler bir destek kalemini oluşturmaktaydı. Kabul edilen karar çerçevesinde, mavi kutu desteklerin kapsamı genişletilmiştir. Mevcut durumda, mavi kutu destek olarak canlı hayvan başına ödemelerin, üretimi kısıtlayan programlar kapsamında doğrudan sabit ve değişmez " baş" üzerinden verilmesi veya; üretim gerektirmeyen doğrudan ödemeler kapsamında ise yine "sabit ve değişmez" baş üzerinden verilmesi mümkündür. Ancak, ticaret bozucu iç desteklerin bir unsuru olarak, mavi kutu desteklerin belirlenecek bir baz yıldaki oran üzerinden yıllar içinde azaltılması söz konusudur. Bununla birlikte, tasarlanan yeni disiplinin ülkemiz için çok büyük bir kısıt oluşturmayacağı düşünülmektedir. Zira, yukarıda da ifade edildiği üzere, Tarım Stratejimiz kapsamında, hayvancılık sektörü için öngörülen desteklerin büyük kısmının, herhangi bir sınırlama öngörülmeyen yeşil kutu destekler altında sağlanabilmesinin mümkün olacağı değerlendirilmektedir.

Ülkemiz açısından pazara giriş İleri Tarım Müzakerelerinin en hassas ayağını teşkil etmektedir. Genel Konsey Kararında, tarife indirimleri dahil, pazara giriş konusunda izlenecek modalitelerin genel çerçevesi çizilmiştir. Buna göre, belirli aralıklardaki tarife oranlarının farklı oranlarda indirimi söz konusu olacaktır. Ancak, tarife aralıklarının ne şekilde olacağı, kaç tarife aralığı belirleneceği, hangi tarife aralıklarında hangi formülle ne oranda indirim yapılacağı henüz belirlenmemiştir. Ülkemiz de, müzakere aşaması sonrasında kesinlik kazanacak modalitelere göre belirli bir uygulama dönemi boyunca gerekli indirimi yapmak durumunda kalacaktır

Müzakere aşamasında, söz konusu indirimlerin ülkemiz menfaatleri gözetilerek minimum düzeyde olması yönünde pozisyon alınmalıdır. Diğer taraftan, Genel Konsey Kararında yer verilen, GYÜ'lere yönelik, "hassas ürün" ve "özel ürün" esnekliklerinden de azami ölçüde faydalanılması önemlidir. Bununla birlikte, söz konusu esnekliklerin GÜ'lerce olabildiğince kısıtlı yorumlanmaya çalışıldığı dikkate alınarak ülkemizin, özellikle konsolide oranlarda gümrük vergisi uyguladığı ürünlerde indirime gitmek konusunda zorluk yaşaması beklenmelidir.

Diğer taraftan, tarife indirimleri ülkemizin üçüncü ülke pazarlarından gelecek ürünlerin girişini de kolaylaştırabilecektir. Sürdürülebilir ve rekabet gücü yüksek bir tarım sektörünün varlığı, önümüzdeki yıllarda uygulanacak tarım stratejimizin temel amacıdır (9). Bu amaca varılabilmesi yönünde ulusal düzeyde, uygulanacak politikaların çerçevesini, DTÖ Tarım Anlaşması çizmektedir. Diğer taraftan, bu aşamada Gümrük Birliği dışında yer aldığından ortak kurallara tabi olmamakla birlikte, AB mükellefiyetlerimiz müzakere pozisyonumuz belirlenirken dikkate alınması gereken bir diğer unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

DTÖ ileri tarım müzakerelerinde gümrük vergilerinin indirilmesi durumunda ekonomik ve sosyal özellikleri olan hassas ürünler ile OPD'lere tabi olmayan ürünler (çay gibi) belirlenerek gerek DTÖ ile yapılan görüşmelerde, gerekse AB üyelik müzakerelerinde sözkonusu ürünlerin üretimlerinin devamlılığını sağlayacak ve ileride piyasada rekabet edebilir hale gelebilecekleri politikaların belirlenmesi gerekmektedir.

Üye ülkelerde tarımsal verimliliği artırmak, ürün piyasalarında ve çiftçi gelirlerinde istikrar tesis etmek gibi nedenlerle, Avrupa Topluluğunu kuran Roma Antlaşması ile tesis edilen OTP, AB üretiminin rekabet edebilirliğinin artırılması, Topluluk pazarının yeni katılan ülkeler ile

genişlemesi ve DTÖ Tarım Müzakerelerindeki gelişmeler dikkate alınarak çeşitli aralıklarla reforma tabi tutulmaktadır. Bu kapsamda, AB son olarak 26 Haziran 2003 tarihinde OTP'nin Reformuna ilişkin bir karar almıştır. Alınan karar çerçevesinde, 1 Mayıs 2004 tarihinden itibaren AB üyesi olan ülkelerin de katılımıyla, bütçe baskısı artan tarımsal desteklere de bir disiplin getirilmesi amaçlanmış ve tarım bütçesi, 2007 yılından itibaren 2013 yılına kadar sabitlenmiştir.

Tarım sektörüne aktarılan kaynağın AB bütçesi üzerinde baskı yarattığı genel kabul görmektedir. Ülkemiz açısından AB tarım fonları konusunda şimdiden bir tahmin yürütmek mümkün değildir. Zira bu konuda bir öngörüde bulunulabilmesi büyük ölçüde AB üyelik sürecindeki gelişmelere bağlıdır. Bununla birlikte, AB bütçesi üzerinde tarımsal desteklerin yarattığı yük, AB'nin gelecekte de yeni disiplin arayışlarına başvurabileceğini akla getirmektedir. Ülkemiz açısından etkilerini değerlendirmek şu aşamada mümkün değilse de, üyelik perspektifimiz dahilinde müzakerelerde AB pozisyonunun yakından izlenmesi ve uzun dönemdeki olası sonuçları dikkate alınarak müzakere edilmesinin yararlı olacağı açıktır. Müzakere sürecinde zaman zaman bir kısıt olarak ortaya çıkan AB boyutunun değerlendirilebilmesi açısından Aralık ayındaki AB Zirvesi sonuçları dikkatle izlenmelidir.

Türkiye ile Avrupa Birliği'nin tarım sektörleri arasında başta kırsal kesimde yaşayan nüfus, toplam istihdam içinde tarımsal istihdamın payı, işletme ölçekleri, teknoloji kullanımı ve verimlilik olmak üzere önemli farklılıklar vardır. Ama uyum çalışmaları açısından bu farklılıkların giderilmesi değil, istatistik veri tabanları, çiftçi, arazi ve hayvan kayıt sistemleri, idari yapılanmalar, tarım sektöründe örgütlenme, kalite standartları, bitki ve hayvan sağlığı şartları, veteriner kontrol noktaları, balıkçılık avlanma ve kontrol sistemleri açısından gerekli düzenlemelerin tamamlanması beklenmektedir.

Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin tarıma etkilerinin değerlendirilmesinde, AB tarım politikalarının yanında, Dünya piyasalarındaki gelişmeler, DTÖ-tarım müzakereleri ve ulusal tarım politikalarının yönü etkili olacaktır. Görüşmeler sırasında ve hatta üyelik gerçekleştiğinde AB'den gelebilme ihtimali olan her türlü fonlara odaklı bir yaklaşımın verimli olmayacağı açıktır. AB'den gelebilecek yardımların hemen hepsi proje bazında ve ulusal katılımı gerektirecek şekilde kullanılabilmektedir.

Yerel Yönetim Yasasının bugünkü kabul edilmiş biçimi, devredilen taşra teşkilatında tarım politikalarının izlenmesi ve dolayısıyla AB 'ye uyum açısından sorunlar yaratabilir. Yasa yeniden ele alınırken bu durumun da dikkate alınması yararlı olacaktır.

AB'nin her genişleme dalgasında en sıkı pazarlıklar tarım sektöründe yoğunlaşmıştır. Ancak, tarımın Birliğe üyeliği önlediği bir durum henüz söz konusu değildir. Türkiye'nin bütünleşme sürecindeki genel düzeyde sorunlar aşıldığında, tarım sektörü pazarlıkları kaçınılmaz şekilde öne çıkacaktır. Politikaların yönetimindeki zorluklar ve Birlik bütçesine yükü nedeniyle, tarımda pazarlıklar diğer sektörlere oranla daha sıkı geçmektedir. Kilit kelime tarım veya yapısı değil pazarlıktır. Tarım tek başına Türkiye'nin AB'yle bütünleşmesini engellemeyecektir, fakat sektörle ilgili varolan pazarlık yapabilme yeteneği bütünleşmeyi geciktirebilir.

Tarım politikalarından beklenen etkilerin elde edilebilmesi için gerekli kurumsal altyapının tam anlamıyla işler veya işleyebilecek nitelikte olması gerekmektedir. Hayli karmaşık AB tarım politikalarının işlerlik kazanabilmesi bu gereği fazlasıyla artırmaktadır. Bu nedenle AB, aday ülkelerin kurumsal gelişmişlik düzeylerine öncelik vermektedir. Yapılması gerekenler bellidir. Adaylık sürecinde yol almak isteniyorsa, Türkiye'nin de kurumsal altyapısını ve insangücü kapasitesini geliştirmesi kaçınılmazdır. Bu tür gelişmelerin AB'nin de çıkarına olması, gereken ciddiyet gösterildiğinde, AB kaynaklarından destek alınabilmektedir.

7. SONUÇ

Tarım politikalarının oluşturulabilmesi ve yürütülebilmesi için arazi, işgücü ve verim açısından sağlıklı verilere gereksinim vardır. Aynı sorun uluslararası ilişkiler açısından da geçerlidir. Ancak uluslararası ilişkiler açısından bir temel sorun daha vardır. O da uluslararası ilişkileri sürdürecek çok iyi lisan bilen, tarımın çeşitli alanlarında uzman personelin eksikliğidir.

Uluslararası kuruluşlarla ilgili olarak şu öneriler ileri sürülebilir: Mevzuat çalışmalarının gecikilmesindeki en önemli neden TKB'de bu konuda uzmanlaşmış nitelikli personel eksikliğidir. Çok kabarık bir mevzuat yükünü, sınırlı sayıda TKB mensubu normal işlerinin yanısıra yürütmeye çalışmaktadır. Uyum konusunda hızlanmanın ancak uzmanlaşmış, yeterli sayıdaki nitelikli personelle mümkün olabileceği açıktır.

Tarım konusu birçok bakanlığa yayıldığı halde mevzuat uyumu çalışmaları büyük ölçüde TKB'na yüklenmiştir. Bakanlıklar arası eşgüdüm çalışmaları aksamaktadır. Yalnız uyum konusunda değil, tarım politikası konularında da bir araya gelen kuruluşlarımız hızlı karar alamamaktadır. Toplantılarda her kurumun hızlı karar alabilecek biçimde, örneğin daha yüksek düzeyde temsil edilmesi ya da tarımla ilgili karara alma sürecinin başka tekniklerle, hızlandırılması uluslararası ilişkiler açısından da önemlidir.

AB'ye uyum, Dünya Ticaret Örgütü, diğer uluslararası kuruluşlarla ilişkilerimiz büyük bir bütünlük arz etmektedir. Ayrı ayrı ele alınmaları sakıncalı olmaktadır.

Türkiye'nin tam üyelik öncesi Avrupa Birliği ile tarım ürünleri konusunda da bir gümrük birliği oluşturmasının sakıncalarının neler olacağı araştırılmalıdır. Bunun yanı sıra Dünya Ticaret Örgütüne vermiş olduğu taahhütleri üzerinde bir takım imtiyazların (hassas ürün, özel ürün, yüksek oranda "de minimis" gibi) nasıl elde edilebileceği konuları teknik ve hukuki açıdan araştırılmalıdır.

Uluslararası ilişkilerimiz, özellikle Avrupa Birliğine uyum açısından sorunlarımızı projelendirmeye özen göstermemiz gerekmektedir. Uluslararası Kuruluşlarla olan işbirliğimizi AB'ye uyum yönünde kullanabileceğimiz gibi, AB normlarına göre projelendirme uyum açısından ayrıca önemlidir. Özellikle AB'den alınacak kaynaklarla yapılacak projelerde Türkiye'nin de katkısı zorunlu olduğundan, bu tür projeleri olanaklı kılacak bütçe işlemlerine ilişkin yasal hazırlık yapılması önemlidir.

Doğrudan tarımsal olarak nitelenemeyecek ancak uluslararası tarımsal ilişkiler açısından önem kazanan OECD gibi kuruluşlarla TKB'nin daha güçlü ilişkiler kurabilmesi yararlı olacaktır. Bu bağlamda OECD bünyesinde bir "Daimi Temsilcilik" oluşturulmalıdır.

AB'de tarımsal ürünlerin üretimleri, üretim sonrası işlenmeleri, piyasaya sürülmeleri ve bunların piyasadaki gözetim ve denetimlerine ilişkin konulardaki yapılanma üye ülke tarım bakanlıkları teşkilatları içinde yer almaktadır.Bu nedenle 5227 sayılı Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yeniden görüşülürken, TKB'nin taşra teşkilatının uygulayıcı kurum ve kuruluşlarının Avrupa Birliği'ndekine benzer şekilde TKB bünyesinde kalmasını sağlayacak düzenlemelerin mutlaka yapılması gereklidir.

Üretici örgütlerinin geliştirilmesi için yasal alt yapılarının iyileştirilmesi ve tamamlanması gerekmektedir. AB'ne uyumda; kamu niteliğindeki meslek örgütü olan Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği kanununda AB'e uyum açısından değişiklikler yapılması önerilebilir.

Üreticilerin Uluslararası tarım ilişkileri ve AB uyum süreci ile ilgili konularda bilgilendirilmesi sağlanmalıdır. Bu konuda gerekli eğitimi ve yayım faaliyetlerini Ziraat Odaları üstlenmelidir.

Tarımsal alanda yüksek öğretim yapan okulların AB ile uyumları sağlanmalı, bununla ilgili olarak eğitim kalitesi yükseltilirken, müfredatın uyumlaştırılması ve AB tarım mevzuatı ve uygulamaları konularında eğitime önem verilmelidir.

AB'nin uygulamakta olduğu tarım politikaları Türkiye'nin tarım konusundaki beklentileri yönünden uygulanması gereken tarım politikaları ile örtüşmemektedir. Örneğin AB, bir çok üründe üretime kota uygularken, Türkiye için stratejik özellik taşıyan ürünlerde üretimin artırılması gerekmektedir. Bu nedenle üyelikten önceki süreçte tarım ve destekleme politikalarımızı ülkemiz gerçekleri doğrultusunda oluşturulmalıdır.

AB'e üyelik durumunda Türk çiftçisi yeni imkanlar elde edebileceği gibi yeni risklerle de karşı karşıya kalacaktır. Eğer Türkiye AB'e tam üyelik öncesinde tarımda verimleri düşük ve rekabet gücü zayıf olan ürünlerle ilgili olarak gerekli önlemleri almazsa, bu üretim dallarını gözden çıkarmış olacaktır.

Üzerinde önemle durulması gereken bir diğer konu da gıda sanayi ve onlara ham madde sağlayan işletmelerde kalitenin AB normlarına yükseltilmesidir.

Türkiye'de AB standardında üretim yapan gelişmiş ve modern tarım işletmelerinin hayata geçirilmesinde yararlanılacak araçlar açısından yeşil kutu önlemlerinin çok iyi değerlendirilmesi gerekir.

KAYNAKÇA

(1) (2) Christopher Ritson, Agricultural Economics, Principles and Policy. Crospy Lockwood Staples, London, 1977, s. 299.

(3) Gülcan Eraktan, Tarım Politikası Temelleri ve Türkiye'de Tarımsal Destekleme Politikası. Uzel Yayınları, İstanbul, 2001, s.19.

(4) (5) Werner Gatz, Ansaetze für eine internationale Agrarpolitik. Hausmitteilun genüber Landwirtschaft. Kommission der Europaeischen Gemeinschaften, 1968, s.3 ve s. 94.

(6) Guide to the Uruguay Round Agreements/The WTO Secretariat, Geneva,1999.

(7) (JOB (03)/150/Rev.2) simgeli DTÖ belgesi.

(8) Çakmak E. H. ve H. Kasnakoğlu (2001). Tarım Sektöründe Türkiye ve Avrupa Birliği Etkileşimi: Türkiye'nin AB'ye Üyeliğinin Analizi, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Yayın No: 68, Ankara.

(9) Tarım Stratejisi, 2006-2010, Tarım ve Köyİşleri Bakanlığı

Avrupa Komisyonu'nun 6 Ekim 2004 Tarihli İlerleme Raporu'nda Tarım Konusundaki Değerlendirmeleri

1. Türkiye uyum sürecine devam etmeli ve müktesebatın uygulanmasına ilişkin temel gereklilikleri oluşturmak amacıyla gerekli idari kapasiteyi kurmalıdır.
2. 2003 Raporunda belirtildiği üzere, bölümün tarım kısmına ilişkin olarak, tarım sektörünün yeniden yapılandırılmasını ve kırsal alanların kalkındırılmasını amaçlayan bir kırsal kalkınma stratejisinin oluşturulması temel öncelik olmalıdır.
3. Türkiye, aynı zamanda, kontrol ve sertifikasyon kurumlarının akreditasyonu ve güçlendirilmesi dahil olmak üzere, organik tarım ve kalite politikası sektörlerindeki çabalarına devam etme yolunda teşvik edilmelidir. Veterinerlik ve bitki sağlığı bölümüne ilişkin olarak, Türkiye, müktesebata uyum sağlamak amacıyla idari ve kontrol kapasitesini güçlendirme çabalarına devam etmelidir.
4. Hayvan sağlığıyla ilgili olarak, bu temel alandaki esaslı gelişme yüksek bir öncelik olmalıdır. Türkiye, belli başlı hayvan hastalıklarının eradikasyonu için global bir strateji hazırlamalı ve uygulamalıdır. Uluslararası Hayvan Hastalıkları Ofisinin A ve B listelerindeki hastalıkların kontrolü ve eradikasyonuna ilişkin acil eylem planlarının tamamlanması gereklidir.
5. Mevcut sınır kontrol sistemi, AB Üye Devletleri tarafından kullanılan sistemle bağdaşmamaktadır. Türkiye, sınır kontrol noktalarının iyileştirilmesine yönelik çabalarına devam etme yolunda teşvik edilmektedir.
6. AB bitki sağlığı müktesebatının kapsadığı sektörlerdeki üreticilerin ve diğer operatörlerin kayıt altına alınması yeni başlamıştır. Sınır kontrol noktalarının gözden geçirilmesinde, Türkiye, kara ve deniz sınırlarında bitki ve bitkisel ürünlere ilişkin ticaret akışının kontrolünü temin etmelidir. Pestisit kalıntı kontrolleri, AB uygulamalarına uymamaktadır.
7. Ormancılık yeniden üretim materyallerine ilişkin uygulama Tüzüğü ve bunun yürürlüğe konulması Çevre Bakanlığının yetkisinde iken geri kalan tohumculuk mevzuatı Tarım Bakanlığının yetkisinde olacaktır.
8. Türkiye, laboratuar kapasitesinin iyileştirilmesi yönünde teşvik edilmeli ve idari ve kontrol kapasitesine ilişkin çabalarına devam etmelidir. Gıda güvenliğine ilişkin olarak, uygulama ve özellikle numune alma ve analiz yöntemlerinin AB uygulamaları ile uyumlu hale getirilmesi gereklidir. Türkiye, bir risk analiz sistemi kurma yönünde teşvik edilmektedir. Gıda işleme tesislerindeki teknik ve hijyen koşulları iyileştirilmelidir.
9. Yetkiler, genellikle farklı Bakanlıklar veya Tarım ve Köyişleri Bakanlığının birimleri arasında paylaşılmaktadır. Bu durum, sorumlulukların belirsiz olmasına ve yetki çatışmalarına yol açmakta ve etkin yönetime katkıda bulunmamaktadır. Dolayısıyla, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Bakanlık içerisinde yetkileri açıklığa kavuşturmalı ve reformları ve müktesebatı uygulama kapasitesini güçlendirmelidir.

Balıkçılık

1. Türkiye kaynak yönetimi ile gerekli kontrol ve denetim kapasitesinin güçlendirilmesine ilişkin çabalarını artırmalıdır.
2. Balıkçılık ve su ürünleri faaliyetlerinin lisanslama ve tescil işlemleri geliştirilmelidir.
3. Mevcut balıkçılık tekne kayıtları ile veri toplama ve istatistik kayıtlarının gözden geçirilmesi ve AB standartlarıyla uyumlu hale gelmesi için güçlendirilmesi gerekmektedir.

4. Avlanma, boşaltma ve balıkçılık faaliyetlerinin izlenmesi yetersizdir. Balıkçılık limanlarında balıkçılık konusunda resmi yetkili bulunmamaktadır ve parçalanmış kurumsal yapı ve sorumlulukların bölünmesi etkili idari yönetime katkıda bulunmamaktadır. Uygulama, izleme, denetim ve kontrol faaliyetleri Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ve Sahil Koruma (İçişleri Bakanlığı bünyesinde) arasında bölünmüştür ve yasal hükümlerin yetersiz olmasının yanı sıra personel ve teknik kaynakların yetersiz olması sebebiyle etkili olamamaktadır.
5. Ayrıca, yeterli bilimsel araştırma ve izleme verileri yoktur ve anahtar hedef türlerin stok değerlendirmesi de yapılmamıştır.
6. Pazar politikası alanında; kaynakların, pazardaki fiyatların ve piyasadan çekilmelerin kontrolü ile ilgili devletin sınırlı bir müdahalesi söz konusudur.
7. Üretici birlikleri, Türkiye'deki pazar politikasının ve kaynakların yönetilmesi ile ilgili daha iyi bir yönetim biçimi sağlanmasında önemli roller üstlenebilirler.

EK 2:
Katılım Ortaklığı Belgeleri ve Kapsamları

Başlıklar	I. Katılım Ortaklığı Belgesi		II. Katılım Ortaklığı Belgesi	
	Kısa Vade	Orta Vade	Kısa Vade	Orta Vade
Ekonomik kriterler	Tarım reformlarının sürdürülmesi	Tarım reformlarının tamamlanması,		
Tarım	- Etkin bir arazi kayıt sisteminin, hayvan kimlik sistemlerinin ve bitki pasaport sistemlerinin geliştirilmesi ile tarımsal pazarların izlenmesi ve çevresel, yapısal ve kırsal kalkınma tedbirlerinin uygulanması için idari yapıların geliştirilmesi, - Hayvan ve bitki sağlığı konularında Topluluk mevzuatıyla uyum için bir strateji belirlenmesi. Özellikle laboratuar testleri ve denetim düzenlemeleri konularında olmak üzere, yürütme kapasitesini iyileştirmek ve hayvan ve bitki hastalıkları ile mücadele konularındaki Topluluk mevzuatı uyumuna öncelik verilmesi,	- Tarımsal ve kırsal kalkınma politikalarında AB müktesebatına uyum hazırlıklarının . tamamlanması, - AB'nin hijyen ve halk sağlığı standartlarına uyum sağlamak için gıda işleme tesislerinin (et, süt işleme tesisleri) modernizasyonu ve test ve teşhis imkanlarının (ünitelerinin) daha da artırılması,	- Entegre İdare ve Kontrol Sisteminin önemli unsurlarından olan hayvan kayıt sistemlerinin oluşturulmasının tamamlanması. Ayrıca arazi parsel tanımlama sistemleri gibi diğer unsurlara ilişkin hazırlık çalışmalarına başlanması. - AB kırsal kalkınma politikası ve orman stratejisine giriş için bir strateji hazırlanması. - Bir veterinerlik çerçeve yasasının ve AB müktesebatı ile uyumlaştırılmış ikincil mevzuatın kabul edilmesi; ilgili idari, bilimsel, test ve denetime dair insani, teknik ve bilgi kaynaklarının güçlendirilmesi; mevzuatın uygulanmasının sağlanması; hayvan hastalıklarının ortadan kaldırılmasına yönelik çabaların, kontenjan planlaması ve izleme kapasitesinin hızlandırılması. - Üçüncü ülkelerle, AB sistemi ile uyumlu bir Sınır Kontrol Noktaları sisteminin oluşturulması ve işletilmesi için gerekli belgelerin belirlenmesi. - Veterinerlik ve bitki sağlığına ilişkin AB müktesebatının ulusal mevzuata geçirilmesine yönelik bir programın kabul edilmesi; başta laboratuar deneyleri olmak üzere, bitkilerin korunmasına ilişkin AB müktesebatının etkin ve etkili bir şekilde uygulanmasını sağlayacak idari, bilimsel ve teknik yapıların güçlendirilmesi; bitki ve bitkisel ürünlerin ithalatı ve gıda işleme sanayii kuruluşlarına ilişkin yerel üretimdeki denetim düzenlemelerinin güçlendirilmesi.	- Entegre İdare ve Kontrol Sisteminin kurulmasının tamamlanması. - AB kırsal kalkınma politikası ve orman politikasının uygulanması 'için gerekli idari yapıların kurulması. - Ortak Pazar yapılarının kurulması ve tarım piyasalarının etkili bir biçimde izlenmesi için siyasi temeller, idari yapılar ve uygulama mekanizmaları kabul edilmesi. - Üçüncü ülkeler Sınır Kontrol Noktaları sisteminin güncelleştirilmesine yönelik bir plan ve takvim sunulması. - Gıda güvenliği ve kontrol sisteminin yeniden düzenlenmesi ve insani, teknik ve mali kaynaklarının, AB gıda güvenliği standartlarına uygun şekilde, iyileştirilmesi. - AB'nin hijyen ve kamu sağlığı standartlarına uyum sağlamak amacıyla, gıda işleme tesislerinin modernizasyonuna yönelik, takvim ile iyileştirme planının oluşturulması ve muayene ve tanı tesislerinin kurulması.

Balıkçılık	Bir kaynak yönetimi politikası, denetim ve kontrol önlemleri yoluyla kaynakların kullanımını, balıkçılık pazarlarını ve yapısal gelişmeleri izlemek üzere idari yapıların kurulması ve balıkçılık filosu kaydının yerine getirilmesi	- Ortak Balıkçılık Politikası'nın uygulanması ve yürütülmesi için kapasite geliştirilmesinin tamamlanması, Türkiye'deki balıkçılık ürünlerinin kalite standartlarının geliştirilmesine devam edilmesi talep edilmiştir.	- Balıkçılık idaresi, denetimi, pazarlaması ve yapısal uyuma ilişkin mevzuatın AB müktesebatına uyumunun sağlanması.	- Balıkçılık idaresinin kurumsal kapasitesinin yeniden organize edilmesi ve artırılması; balıkçılık işletiminin, kontrol, pazarlama ve yapısal uyum uygulamalarının müktesebatla uyumlaştırılması; bilgisayar destekli balıkçılık gemi kayıt ve istatistiki bilgi sisteminin, müktesebata uygun şekilde geliştirilmesi ve uygulanması.
İç Pazar	Malların serbest dolaşımı: Avrupa standartları, ehliyet ve uygunluk değerlendirmesi ve işaretlemeye uyumun hızlandırılması; mevcut piyasa gözetimi ve uygunluk değerlendirmesi yapılarının, teçhizat ve eğitim ile güçlendirilmesine başlanması; belirli sektörler (gıda, tıbbi malzemeler, kozmetikler, tekstil) ile Yeni ve Küresel Yaklaşım ilkelerinin üstlenilmesini sağlayacak çerçeve mevzuat hakkındaki çalışmaların hızlandırılması ve uygun idari altyapının oluşturulması; ticarete yönelik teknik engellerin ortadan kaldırılması talep edilmektedir.			

EK 3:
Ulusal Program ile Türkiye'nin Avrupa Birliği Komisyonu'na tarım ile ilgili olarak taahhüt ettiği kısa ve orta vadeli hedefler

Başlıklar		Orta Vade
Tarım	- Entegre İdare ve Kontrol Sisteminin (IACS) kurulması için gerekli yasal düzenleme yapılacak, uygulamanın gerçekleşmesi için ulusal mevzuatta gerekli değişiklikler yapılacaktır. - Organik Ürün ve Girdilerin Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun çıkarılacaktır. - Türkiye'nin tarım politikalarında etkin bir biçimde kullanabileceği Çiftlik Muhasebe Veri Ağının (FADN) kurulmasına ilişkin mevzuat uyumu sağlanacak ve gerekli kurumsal kapasite çalışmalarına başlanacaktır . - Bütün ürün grupları için geliştirilen ortak piyasa düzenlerine yönelik AB mevzuatı ile ortak piyasa düzenine tabi olmayan ancak belirli bir üretim modeline tabi tutulan ve yardım mekanizması oluşturulan ürünler için geliştirilmiş mevzuat incelenecektir. - Topluluk bitki sağlığı mevzuatı belirlenen takvim çerçevesinde üstlenilecektir. - Bitki sağlığı alanında sınır kontrol noktalarının belirlenmesi ve ticarette teknik engellerin kaldırılmasına ilişkin koşul ve kuralları belirleyen AB mevzuatına uyum sağlanacaktır. - Veterinerlik Çerçeve Kanunu hazırlanacak ve ilgili kurumların hayvan hastalıkları ile ilgili gözetimi yürütebilecek teknik imkanlara kavuşturulması (ör. veteriner bilgi siteminin kurulması) amacıyla, alt yapıları güçlendirilecek ve sınır kontrol noktalarındaki kurumsal kapasitenin artırılması için çalışmalar başlatılacaktır.	- IACS sistemi kurulacak ve işleyen bir sistem haline getirilecektir. - Doğrudan gelir desteği ve diğer destek mekanizmalarının AB'dekine benzer bir yapıya dönüştürülmesi için, arazi parseli tanımlama sistemi oluşturulacaktır. - Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu (EAGGF) konuları kapsamında harcama ve düzenlemelerini gerçekleştirecek "ödeme kuruluşu" na yönelik çalışmalar tamamlanarak, ödeme kuruluşu kurulacaktır. - Ödeme kuruluşunun yapılandırılmasında, Türkiye'nin önümüzdeki dönemde Tarım ve Kırsal Kalkınma Özel Katılım Programı (SAPARD) veya benzeri bir programdan faydalanması kararı alınması ihtimali göz önünde bulundurulacaktır. Bu ihtimal çerçevesinde ayrıca, bu programdan yararlanmaya başlamak için ön şart olan SAPARD planının alınacak teknik yardım yolu ile hazırlanmasına başlanacaktır. - Çiftlik Muhasebe Veri Ağı (FADN) sistemi işler hale getirilecektir. - AB Ortak Tarım Politikası kapsamında tarımsal ürünler ve üreticiler için geliştirilen bütün yardım ve destek mekanizmalarına yönelik yasal dayanağı oluşturmak üzere "Ortak Piyasa Düzeni Çerçeve Kanunu" çıkarılacak ve idari yapıların bu çerçevede oluşturulmasına başlanacaktır. - Başta Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bünyesinde Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Genel Müdürlüğünün kurulması olmak üzere, uyum sağlanan ve sağlanacak AB bitki sağlığı mevzuatının uygulanmasına yönelik kurumsal kapasitenin geliştirilmesi orta vadede tamamlanacaktır. - Kamu sağlığı programlarına destek verecek veterinerlik laboratuvarları güçlendirilecek ve hayvan refahı konusunda gereken idari düzenlemeler tamamlanacaktır. - Gıda işleme tesislerinin modernizasyonu için gerekli finansman ihtiyacı ve modernizasyon planı alınacak teknik yardım yolu ile belirlenecek ve Türkiye'nin diğer aday ülkelerin kullanımına açılan, SAPARD benzeri bir programdan yararlandırılması halinde modernizasyon çalışmaları hızla gerçekleştirilecektir. - AB kırsal kalkınma mevzuatına uyum (tam uyum üyelik sonrasında gerçekleşecektir) hazırlıkları çerçevesinde Topluluk kırsal kalkınma mevzuatına paralel biçimde, ödeme kuruluşu, bölgesel komiteler gibi idari yapılar oluşturulacaktır .
Balıkçılık	- Balıkçılık yönetimi, kontrol, pazarlama ve yapısal uyuma ilişkin mevzuat uyumuna yönelik hazırlıklar tamamlanacaktır.	- Balıkçılık yönetiminin kurumsal kapasitesi, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bünyesinde Su Ürünleri Genel Müdürlüğü veya benzeri müstakil bir yapı kurulması suretiyle yeniden organize edilerek güçlendirilecektir. Balıkçılık yönetimi, kontrol, pazarlama ve yapısal uyum çalışmaları AB mevzuatı ile uyumlu hale getirilecek; AB mevzuatı ile uyumlu bir bilgisayarlı balıkçı tekne kayıt sistemi geliştirilecek ve uygulanacaktır.

Uluslararası Tarımsal İlişkiler ve AB'ye Uyum Komisyonu Üyeleri

NO	UNVANI	AD SOYAD	KURUMU	BİRİMİ
1		A.MÜFİT ENGİZ	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIMSAL ÜRETİM VE GELİŞTİRME GEN. MÜD.
2		A.SEMİH ALTIPARMAK	TÜRKİYE ZİRAAT ODALARI BİRLİĞİ	
3		ABDULLAH KESGİN	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	ADANA İL MÜDÜRÜ
4		AHMET BAYANER	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	ARAŞTIRMA PLANLAMA VE KOOR. KURLU BŞK.
5		AHMET KAVAK	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	İSTANBUL İL MÜDÜRÜ
6		AYHAN NASUHBEYOĞLU(KOM.BŞK.YARD.)	İÇİŞLERİ BAKANLIĞI	TOKAT VALİSİ
7		AYHAN KARAGÖZOĞLU	KOZABİRLİK GENEL MÜDÜ RLÜĞÜ	
8		BÜLENT TAŞAN	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	HUKUK MÜŞAVİRLİĞİ
9		CEM EYERCİ	DEVLET İSTATİSTİK ENSTİTÜSÜ	
10		CEM NURGÜN	BİTKİSEL YAĞ SANAYİCİLERİ DERNEĞİ	
11		CEMALETTİN YEŞİLYURT	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	DIŞ İLİŞKİLER VE AVRUPA TOP. KOOR. DAİ.BŞK.
12	DR.	CEVDET AKDENİZ	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIMSAL ÜRETİM VE GELİTİRME GEN. MÜD.
13		ÇAĞLA YÜKSEL KAYA	TÜRKİYE DAMIZLIK YETİŞTİ. MERKEZ BİRLİĞİ	
14		DİLEK DİKMEN	SAĞLIK BAKANLIĞI	
15		E.GÜHER ÇELTEK	GIDA MÜHENDİSLERİ ODASI	
16		FARUK SARI	BİTKİSEL YAĞ SANAYİCİLERİ DERNEĞİ	
17		FÜSUN ŞAHİN	TÜRKİYE ODALAR VE BORSALAR BİRLİĞİ	
18	PROF.DR.	GÜLCAN ERAKTAN (KOMİSYON BAŞKANI)	ANKARA ÜNİVERSİTESİ	ZİRAAT FAKÜLTESİ
19		HASAN HÜSEYİN COŞKUN	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	MÜSTEŞARLIK
20		HATİCE ÜNAL (RAPORTÖR)	TÜRKİYE ZİRAAT ODALARI BİRLİĞİ	
21		KEMAL YILMAZ	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	KORUMA VE KONTROL GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
22		MANSUR GEYİK	TÜRKİYE KALKINMA BANKASI	
23		MEHMET CEYLAN	TÜRKİYE İHRACAATÇILAR MECLİSİ	
24		MEHMET ERHAN EKMEN (RAPORTÖR)	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	DIŞ İLİŞKİLER VE AT KOOR. DAİRESİ
25		MEHMET TARAKÇIOĞLU	DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI	TARIM DAİRESİ BAŞKANLIĞI
26		MELEK US	SETBİR	
27		MELİKE KAVİŞ	ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI	DEVLET SU İŞLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
28		NAHİDE GÜNLER	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	ÇAY İŞLETMELERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
29	DR.	NİHAT PAKDİL	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	KORUMA VE KONTROL GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
30		NUH KAYGISIZ	T.C. ŞEKER KURUMU	
31		NURSEL AKINCI	SAĞLIK BAKANLIĞI	TEMEL SAĞLIK HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞ
32	DR.	NURULLAH ÖZCAN	TÜRK ZİRAAT YÜK. MÜHENDİSLERİ BİR.	
33		Ö.TUNCAY CEYLAN	BANKACILIK DÜZEN. VE DENETLEME KUR.	
34		ÖZCAN TÜLÜMEN	TÜRKİYE ODALAR VE BORSALAR BİRLİĞİ	
35	DR.	RAMAZAN CANHİLAL	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	KORUMA VE KONTROL GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
36		SAİM DAĞ	TÜRKİYE ZİRAAT ODALARI BİRLİĞİ	
37		SELAHATTİN MERMER	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	AB TARIM MÜŞAVİRİ
38	DR.	SERVET KEFİ	TÜRKİYE BİLİMSEL VE TEKNİK ARŞ. KUR.	
39		ŞEFİK GÖRGE Ç	TÜRKİYE ŞEKER FABRİKALARI A.Ş.	
40		ZEYNEP YILMAZ	ADALET BAKANLIĞI	

II. TARIM ŞURASI SONUÇ BİLDİRGESİ
29 Kasım - 1 Aralık 2004

II. Tarım Şurası 29 Kasım - 1 Aralık 2004 tarihleri arasında ilgili kamu kuruluşlarının, üniversitelerin, yerel yönetimlerin, özel sektörün ve sivil toplum kuruluşlarının geniş katılımıyla Ankara'da gerçekleştirilmiştir.

Şura'da alınan önemli ve öncelikli kararlar aşağıdadır ;

1. Doğal kaynakların envanterinin çıkarılması,
2. Doğal kaynakların erozyon, kirlenme ve yanlış kullanımı önleyici tedbirlerin alınması,
3. Gen kaynakları ve biyolojik çeşitliliğin korunması,
4. Mera ıslah çalışmalarının tamamlanması,
5. "Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanunu"nun çıkarılması,
6. Arazi kullanım planlarına uygun olarak mutlak tarım arazilerinin korunması,
7. Basınçlı sulamanın yaygınlaştırılması,
8. Toplulaştırma çalışmalarının hızlandırılması,
9. Tarım Havzalarının oluşturulması,
10. İşletme ölçeklerinin optimum düzeye getirilmesi,
11. Tarım-sanayi-pazar entegrasyonunun sağlanması,
12. Yüksek kaliteli tohumluk, fide ve fidan ihtiyacının öncelikle yurt içi üretimle karşılanması ve kullanımının teşvik edilmesi,
13. Sözleşmeli üretiminin geliştirilmesi,
14. Sürdürülebilir üretim teknikleri ve biyolojik mücadele yöntemlerinin yaygınlaştırılması,
15. Et, süt ve su ürünlerinin kalite standartlarının belirlenmesi ve bu standadlara uygun üretiminin sağlanması,
16. İhtisas işletmelerinin özendirilmesi,
17. Hayvan sağlığı ve refahı için gerekli mevzuat düzenlemesinin yapılması, gelecek 10 yıl içerisinde hayvan hastalıkları ile ilgili kontrol ve eradikasyon programlarının tamamlanması,
18. Çiftlikten-sofraya gıda zincirinin incelenerek gıda güvenliğini sağlayacak mevzuat düzenlemesi ile uygulama yöntemlerinin belirlenmesi,
19. e-tarım ticaretinin geliştirilmesi,
20. Tarımsal desteklerin, tarımının yapısal problemlerinin çözümüne katkıda bulunacak şekilde düzenlenmesi,
21. Doğrudan gelir desteğinin tarımsal destekler içindeki payının azaltılarak sadece seçilen belli ürünlerde çok amaçlı olarak uygulanması,
22. DTÖ kuralları çerçevesinde prim ödemelerinin maksimum düzeyde uygulanması ve gerektiğinde Fark Ödeme Sistemine dönüştürülmesi,
23. Hayvancılık desteklerinin artırılması ve sürekliliğinin sağlanması,
24. Uzun dönemde, örgütlü, ekonomik büyüklükte ve ileri teknolojiyi kullanan hayvancılık işletmelerinin oluşturulması,

25. Tarımsal desteklerin GSMH içerisindeki payının iki yıl içerisinde %2'ye yükseltilmesi ve daha sonra artırılması,
26. Tarım ürünleri sigortalarının ülke genelinde yaygınlaştırılması ve mal sigortalarının yanı sıra can sigortalarının da geliştirilmesi,
27. Kırsal alanda yaşayanların girişimcilik yeteneklerinin artırılması,
28. Tarım ve Köyişleri Bakanlığının yüklendiği yeni fonksiyonlar göz önüne alınarak yeniden adlandırılması,
29. Bakanlığa bağlı olarak "Kırsal Kalkınma Genel Müdürlüğü"nün kurulması,
30. Ulusal programda öngörüldüğü gibi, Bakanlık tarafından AB ölçütlerini dikkate alarak "Kırsal Kalkınma Stratejisinin" hazırlanması,
31. İlköğretim müfredatına "Tarım" dersinin konulmasının sağlanması,
32. Tarımsal öğretim ve araştırma alanında üniversite - bakanlık - özel sektör - sivil toplum örgütleri arasındaki işbirliğinin güçlendirilmesi,
33. Üretici örgütlenmesinin dağınık yapısının önlenmesi amacı ile kooperatiflerin bir ulusal birlik altında toplanması,
34. AB Ortak Tarım Politikasının gerektirdiği "Ödeme Kurumu" başta olmak üzere gerekli tüm idari yapıların tamamlanması,
35. AB ile müzakere sürecine hazırlık amacı ile Bakanlığın uzman kadrosunun güçlendirilmesi,
36. Dünya Ticaret Örgütü Doha müzakerelerine aktif katılım sağlanması ve hassas ve özel ürünler ile gıda güvenliği açısından önem taşıyan ürünlerimizin etkilenmesi önlenmelidir,

Amaç, Türkiye AB'ye üyelik statüsü kazandığında, temel fonksiyon anlamında rekabet gücü yüksek ve sürdürülebilir üretim yapısına sahip bir tarım sektörünün oluşturulmasıdır.

Sami GÜÇLÜ

Bakan

II. TARIM ŞURASI SONUÇ BİLDİRGESİ EYLEM PLANI

SIRA NO	ALINAN KARAR	SORUMLU BAKANLIK BİRİMİ	İŞBİRLİĞİ YAPILACAKLAR	SÜRE	YAPILMASI GEREKENLER	YAPILANLAR (ŞURA-30 NİSAN 2005)
1	Doğal kaynakların envanterinin çıkarılması.	KHGM- TRGM TAGEM	• TKB tüm birimleri • DİE • Üniversiteler • DSİ • Çev. ve Orm. Bak. • STK • Tapu ve Kadastro Gen. Müd. • Yerel Yönetimler	1-5 Yıl	• Toprak kaynaklarının envanterinin çıkarılması, • Su kaynakları envanterinin çıkarılması, • Bitki gen kaynakları envanterinin çıkarılması, • Hayvan gen kaynakları envanterinin çıkarılması, • Organik tarım yapılabilecek topraklara ait envanterin çıkarılması, • Türkiye topraklarının verimlilik envanterinin yenilenmesi, • Envanter için gerekli eğitimlerin yapılması.	• İstikşafi kademede toprak etütleri mevcuttur.
2	Doğal kaynakların erozyon ve kirlenme yoluyla kaybını ve yanlış kullanımını önleyici tedbirlerin alınması.	KHGM- TRGM	• TKB tüm birimleri • DPT • Çev. ve Orm. Bak. • DSİ • ABGS • GAP • Üniversiteler • Yerel Yönetimler • STK	2-10 Yıl	• Mevcut mevzuata göre su kirliliği ile ilgili izleme çalışmalarına devam edilmesi, • İlaç atıklarının imhası ile ilgili gerekli tedbirlerin alınması, • Erozyon risk haritalarının çıkarılarak hassas ve öncelikli bölgelerin belirlenmesi için projelerin hazırlanması ve gerekli önlemlerin alınması, • Erozyonla mücadele uzman timlerinin oluşturulması, • Herbisit kullanımının bölgesel bitki desenlerine göre yapılması, • Sulama ve drenaj projelerinin eşzamanlı yapılması, • Tuzlu ve sodyumlu suların sulamada kullanımı konusunda araştırmalara ağırlık verilmesi, • Sulama suyu kalite kriterlerine tuzluluk, sodyumluluk, bor ve ağır metallerin dahil edilmesi, • Sanayi bölgelerine yakın tarım arazilerinin kirlilik haritasının çıkarılması,	• 1380 Sayılı Su Ürünleri Kanunu, Su Ürünleri Yönetmeliği ve Tarımsal Kaynaklı Nitrat Kirliliğine Karşı Suların Korunması Yönetmeliği hükümleri kapsamında su kirliliği ile ilgili izleme çalışmaları yapılmaktadır. • Dünya Çölleşme Teşkilatı ile iki bölgemizde çölleşmenin izlenmesi, tedbirlerin alınması ve ülkeler arası veri değişimi ile ilgili bir proje başlatılmıştır. • Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanunu ile Tarım Kanunu Mecliste görüşülmeye başlamıştır.

					• 1/25.000'lik topoğrafik toprak haritalarından sanayi ve konut işgali altındaki alanların envanterinin çıkarılması, • Toprakların 1/5.000 ölçekli topoğrafik toprak haritalarının çıkarılması, • Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanunu'nun çıkarılması, • Tarım Kanunu'nun çıkarılması.	
3	Gen kaynakları ve biyolojik çeşitliliğin korunması.	TAGEM	• KHGM • KKGM • TÜGEM • TEDGEM • Çev. ve Orm. Bak. • Üniversiteler • TÜBİTAK • İçişleri Bak. • Gümrük Müşt.	1-10 Yıl	• Risk altındaki ırkların koruma altına alınması, • Risk altındaki bitki türlerinin ve baraj havzalarındaki türlerin öncelikle toplanması, • Mevcut türlerin karekterizasyonunun yapılması, • In-situ koruma alanlarının oluşturulması, • Mevcut gen bankasının paralelinin kurulması.	• Hayvan gen kaynakları koruma projesi hazırlanmıştır.
4	Merâ ıslah çalışmalarının tamamlanması.	TÜGEM	• TAGEM • TRGM • Çev. ve Orm. Bak. • Yerel Yönetimler • Üniversiteler • STK • Özel Sektör • Tapu Kadastro Gen. Müd. • Milli Emlak Gen. Müd.	1-10 Yıl	• Tespit tahdit işlemlerinin tamamlanması, • Ülkesel düzeyde meraların sınıflanarak haritalanması, • Mera sınıfına göre ıslah yöntemlerinin geliştirilmesi, • Ülkesel mera veri tabanı ve ağının kurulması, • Meraların ıslah çalışmalarının hızlandırılması, • Mera ıslahında çalımsı bitkilere yer verilmesi, • Islah edilmiş meraların yönetiminin kullanıcılar tarafından üstlenilmesi, • Yem bitkileri üretimini artırarak mera üzerindeki baskının azaltılması.	• Mera sınıflama, ıslah yöntemi ve veri tabanı ile ilgili proje hazırlanmıştır. • Tespit, tahdit ve ıslah çalışmaları devam etmektedir. • 2005-2013 yem bitkileri üretim programı yapılmıştır. • Yem bitkileri destekleri 2005 yılında iyileştirilmiştir.
5	Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanunu'nun çıkarılması.	TÜGEM	• TKB tüm birimleri • Çev. ve Orm. Bak. • Tapu Kadastro Gen. Müd. • Üniversiteler • STK	1 Yıl	• Konuyla ilgili yasal düzenlemelerin yapılması.	• TBMM 'de görüşülmektedir.

6	Arazi kullanım planlarına uygun olarak mutlak tarım arazilerinin korunması.	TÜGEM	• APK • TRGM • KHGM • TAGEM • TEDGEM • San. ve Tic. Bak • Çev. ve Orm. Bak. • Yerel Yönetimler • STK	1-5 Yıl	• Mutlak tarım arazilerinin belirlenerek sınıflarına göre ilan edilmesi ve amacı dışında kullanımın önlenmesi, • Günün şarlarına uygun mevzuat düzenlemesinin yapılması, • Arazi kullanım planlarının ve sınıflarının belirlenmesi, • Ulaşım master planlarında mutlak tarım arazilerinin korunmasına yönelik ilgili birimlerle ortak çalışmaların yapılması.	• 25.03.2005 tarih ve 25766 sayılı Tarım Arazilerinin Korunması ve Kullanımına Dair Yönetmelik çıkmıştır.
7	Basınçlı sulamanın yaygınlaştırılması.	KHGM	• DSİ • TRGM • TEDGEM • TAGEM • GAP • Zir. Bnk. Gen. Müd. • Özel Sektör • Yerel Yönetimler • STK	1-15 Yıl	• Yeni sulama projelerinin basınçlı sistemler olarak kurulması, • Basınçlı sulama sistemlerinin teşvik edilmesi ve desteklenmesi, • Cazibe sulamada caydırıcı tedbirlerin alınması.	• Modern sulama sistemlerinin kurulması 2005 yılı selektif kredi kapsamına alınmıştır.
8	Arazi toplulaştırma çalışmalarının hızlandırılması.	KHGM	• TRGM • TEDGEM • Çev. ve Orm. Bak. • DSİ • TKGM • DPT • STK	Sürekli	• Toplulaştırma için ayrılan kaynakların artırılması ve işlerin hızlandırılması, • Toplulaştırmada gönüllülük esasının kaldırılması, • Toplulaştırma yapmak isteyen üreticilerin, üretici örgütlerinin kendi arazilerini toplulaştırmasına imkan veren hukuki, teknik ve mali alt yapının oluşturulması, • Tarımsal altyapı projelerinin uygulanmasında ve kaynak temininde çiftçi katılımı ve katkısının sağlanması, • Arazi toplulaştırma hizmetleri ile sulama hizmetlerinin eş zamanlı yapılarak, hizmette bütünlük sağlanması, • Fazla parçalanmış sahalara öncelik verilerek işletmelerde parçalılığın azaltılması,	• Devlet sulama şebekesinin planlanmasında arazi toplulaştırma çalışmalarının zorunlu kılınması ve istimlak bedeli verilmemesi konusunda DAİ teşkilatı ile mutabakat sağlanmıştır.

					• İşletme büyüklüklerinin düşük olduğu sahil bölgelerde entansif tarıma ağırlık verilmesi, organize sera bölgelerinin kurulması, • Üreticilerin ortak arazi planı ve kullanımına yönlendirilmesi, • Toprak su kredilerinin cazip hale getirilmesi, • Arazilerin parçalanmasını önleyecek tedbirlerin alınması, • Toplulaştırma yapan çiftçi örgütlerine kredi desteği sağlanması, • Arazi toplulaştırması yapan köylere farklı DGD uygulanması.	
9	Tarım havzalarının oluşturulması.	TÜGEM APK	• TAGEM • KHGM • TRGM • TEDGEM • DMİ • Üniversiteler • DSİ • GAP • Çev. ve Orm. Bak. • San. ve Tic. Bak. • Yerel Yönetimler • STK	1-8 Yıl	• Tarım havzalarının yasal bir yapıya kavuşturulması, • Tarım havzalarına altlık oluşturacak agroekolojik zonların belirlenmesi, • Havza yönetimi ile ilgili araştırmaların yapılması, • Su Yasası'nın çıkarılması.	• Tarım Kanunu tasarısında tarım havzalarının belirlenmesi ve ilanıyla ilgili hüküm yer almıştır. • Tarım havzaları uygulama usul ve esasları hakkında çalışmalar başlatılmıştır. • Agroekolojik zonlarla ilgili proje hazırlanmıştır.
10	İşletme ölçeklerinin optimum düzeye getirilmesi.	TÜGEM TRGM APK	• TÜGEM • KHGM • TRGM • TEDGEM • TKGM • DPT • DİE • Maliye Bakanlığı • Üniversiteler • STK	2-15 Yıl	• İşletme büyüklüklerinin AB standardlarına getirilmesi, • Türkiye'de işletme başına düşen parça sayısının azaltılması, bu amaçla arazi toplulaştırmasının etkin hale getirilmesi, • Miras yoluyla parçalanmaların önlenmesi, • Miras paylarının ödenmesi ve tarım dışı istihdam için tedbirlerin alınması, • Tarımda çalışan nüfusun kademeli olarak %10'lara çekilmesi.	• Medeni Kanun yürürlüktedir. • Tarım işletmelerinin yeterli tarımsal varlığa sahip olup olmadığının tespitine dair yönetmelik 26.01.2003 tarih ve 25005 sayılı Resmi Gazete'de, Uygulama Tebliği 30.06.2003 tarih ve 25154 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

11	Tarım-sanayi-pazar entegrasyonunun sağlanması.	TÜGEM APK	• KKGM • TEDGEM • TMO • TÜGEM • DPT • Dış Tic. Müst. • Hazine Müst. • San. ve Tic. Bak • Üniversiteler • TOBB • Yerel Yönetimler • Özel Sektör • STK	1-10 Yıl	• Özel sektör yatırımlarının artırılması, • Devlet arazileri ve işletmelerinin yatırımcılara cazip şartlarda kullandırılması, • Tarım havzalarının belirlenmesi, • Sözleşmeli tarımın geliştirilmesi, • Şirketleşme ve örgütlenmenin geliştirilmesi ve teşviki, • Mevzuat çalışmalarının yapılması.	• Sözleşmeli tarım için Tarım Kanunu'na bir madde konmuştur. • Üretici Birlikleri Yasası yürürlüğe girmiş, Yönetmelikleri çıkarılmıştır.
12	Yüksek kaliteli tohumluk, fide ve fidan ihtiyacının öncelikle yurt içi üretimle karşılanması ve kullanımının teşvik edilmesi.	TÜGEM	• TAGEM • TİGEM • TEDGEM • KKGM • Üniversiteler • Özel Sektör • Yerel Yönetimler • STK	1-10 Yıl •	• Islah programlarında ürün bazında önceliklerin revize edilmesi, • İhtiyaç duyulan alanların yeni projelerle desteklenmesi, • Kamu, üniversite ve özel sektör işbirliğinin sağlanması, • Özel sektör ve hedef kitlelerin tohumluk üretim sistemine araştırma ve çoğaltım aşamasında dahil edilmesi, • Özel sektör araştırma ve tohumluk üretim kapasitesinin artırılması, • Özel sektör yatırımlarının desteklenmesi, • Ülkesel bir tohumculuk stratejisinin geliştirilmesi, • Çeşit tavsiye listelerinin oluşturulması, • Sertifikalı tohum üretimi ve dağıtım ağının genişletilmesi, • Yeni çeşit tanıtımı, tohumluk bilincinin geliştirilmesi, tohumluk talebinin artırılması, • Yurtiçi sertifikalı tohum, fidan üretiminin ve kullanımının desteklenmesi, • Tohumculuk Kanunu'nun çıkarılması.	• F1 Hibrit Sebze Tohumculuk Projesi uygulamaya konmuştur. • Patates ve yem bitkileri tohumluk projeleri hazırlanmıştır. • 2005 yılında tohumluk destekleri artırılmış ve kapsamı genişletilmiştir. • Selektif kredi kapsamında tohumluk kullanımı desteklenmektedir. • Sertifikalı yem bitkileri tohumluk üretimi, 2005/8503 sayılı Hayvancılık Kararnamesine dahil edilmiştir. • Tohumculuk Kanunu TBMM'de görüşülmektedir. • Mahsul fiyatına sertifikalı tohumluk projesi kapsamına yem bitkileri de alınmıştır.

13	Sözleşmeli üretiminin geliştirilmesi.	TÜGEM	• APK • TİGEM • TEDGEM • TAGEM • San. ve Tic. Bak. • Özel Sektör • STK	1-7 Yıl	• Sözleşmeli üretime yönelik agro-sanayilerin geliştirilmesi, • Sözleşmeli üretimin yasal bir yapıya kavuşturulması, • Sözleşmeli üretimin hem üretici hem de sanayici ve pazarlayıcı bazında desteklenmesi ve yaygınlaştırılması.	• Tarım Kanunu tasarısında sözleşmeli tarım yer almıştır. • Bölgesel pilot projeler hazırlanmıştır.
14	Sürdürülebilir üretim teknikleri ve biyolojik mücadele yöntemlerinin yaygınlaştırılması.	TÜGEM TAGEM	• KKGM • TEDGEM • TÜBİTAK • Üniversiteler • STK • Yerel Yönetimler • Özel Sektör	1-10 Yıl	• Rekabetçi ve çevre dostu üretim teknikleri ve sistemlerinin bölge ve havza düzeyinde geliştirilmesi, • Bu konuya, araştırma, eğitim, yayım, teşvik ve desteklerde gerekli önceliğin verilmesi, • Biyolojik mücadele ajanlarının geliştirilmesi, çeşitlendirilmesi, temini, çoğaltılması ve salımının hızlandırılması, • Biyolojik ajanların barınacağı tabii ortamların oluşturulması, • Biyolojik mücadele ajanlarının ithali, ihracı ve salımı hakkında talimat hazırlanması, • Mevzuat alt yapısının oluşturulması, eksiklerinin tamamlanması.	• Ulusal Süne Projesi uygulamaya konmuştur. Esası biyolojik mücadeledir. • Süneye karşı kullanılan faydalı böceğin (parazitoitleri) kitle üretimine başlanmıştır. 2005 yılı programı 20 milyon adettir. • Gerekli yerlerde ağaçlandırma çalışmaları başlatılmıştır. • Narenciye unlu bitine karşı biyolojik mücadele kapasitesi tüm ülkeye yetecek seviyeye çıkarılmıştır.
15	Et, süt ve su ürünlerinin kalite standardlarının belirlenmesi ve bu standardlara uygun üretiminin sağlanması.	KKGM	• APK • TÜGEM • TAGEM • TİGEM • TSE • Dış Tic. Müst. • TÜRKAK • Üniversiteler • Yerel Yönetimler • Özel Sektör • STK	1-7 Yıl	• Entegre ve büyük işletmelerin yaygınlaştırılması, • Üretim sistemlerinin mekanizasyonu ve hijyen koşullarının üretim zincirinin her aşamasına uygulanması, • 2006 yılında AB'de yürürlüğe girecek olan 852/2004/EC, 853/2004/EC ve 854/2004/EC sayılı AB direktifleri ile ilgili yönetmeliklerin oluşturulması, • Ulusal Mevzuatın güncellemesi ve uygulamalarının yapılması, • Kontrol ve denetim sisteminin etkin hale getirilmesi, • Mezbaha ve kombinalarda akredite veterinerlik sisteminin geliştirilmesi.	• Türkiye'de Gıda Kalite ve Güvenliği Sisteminin Geliştirilmesi Projesi kapsamında Ortak Piyasa Düzenleri için çerçeve mevzuat çalışmaları başlatılmıştır. • 2006 yılında AB'de yürürlüğe girecek olan 852/2004/EC, 853/2004/EC ve 854/2004/EC sayılı AB direktifleri ile ilgili taslak yönetmelikler oluşturulmuştur. • AB mevzuatına uygun olarak Su Ürünleri Kalite Kontrol Sistemi oluşturulmuş ve Su Ürünleri Kalite Kontrol El Kitabı hazırlanmıştır. • Gıda Kanunu ile ilgili bazı tebliğ ve yönetmelikler çıkarılmıştır. • Ortak Piyasa Düzenleri için çerçeve mevzuat çalışmaları başlatılmıştır.

16	İhtisas işletmelerinin özendirilmesi.	TÜGEM	• KKGM • TEDGEM • APK • TAGEM • TİGEM • TOBB • STK • Yerel Yönetimler • Üniversiteler • STK • Özel Sektör	1-10 Yıl	• Tarım havzaları ve ihtisas işletmelerinin entegrasyonun sağlanması, • İhtisas işletmelerine yönelik teknoloji geliştirme ve tanıtımın yapılması, • İhtisas işletmelerini özendirmesi amacıyla desteklenmesi.	
17	Hayvan sağlığı ve refahı için gerekli mevzuat düzenlemesinin yapılması, gelecek 10 yıl içerisinde hayvan hastalıkları ile ilgili kontrol ve eradikasyon programlarının tamamlanması.	KKGM	• APK • TAGEM • TEDGEM • TÜGEM • TEDGEM • Üniversiteler • STK	1-10 Yıl	• Veteriner Çerçeve Kanununun çıkarılması, • Hayvan sağlığı ve refahıyla ilgili yönetmeliklerin çıkarılması, • Hayvan hastalıklarıyla ilgili kontrol ve eradikasyon programlarının hazırlanması ve uygulanması, • Hayvan tanımlama sisteminin etkin çalışmasının sağlanması, • Merkezi ve yerel düzeyde görev ve sorumlulukların yerine getirilmesi için mevzuat, ekipman, kaynak ve eğitim ihtiyaçlarının karşılanması, • Salgın hastalıklarla mücadele ve tazminat ödeme fonu kurulması, • Önemli hastalıklar için acil durum planlarının hazırlanması, • Pazar, nakil ve ticaret kontrollerinin yapılması, • Teşhis laboratuarlarının akreditasyonunun yapılması.	• Veteriner Kanunu taslağı hazırlanmıştır. • 18 hastalıkla ilgili yönetmelik taslakları hazırlanmıştır. • TSE/BSE hastalığına yönelik yönetmelik taslağının ön çalışması yapılmıştır. • Canlı hayvan ve hayvansal Ürünlerde Kalıntı İzleme Yönetmeliği 19 Ocak 2005 tarihinde yayımlanmıştır. • Deney Hayvanları Yönetmeliği, 16.05.2004 tarihinde yayımlanmıştır. • Çiftlik hayvanlarının korunması için yönetmelik taslakları hazırlanmıştır. • Canlı hayvan ve hayvansal ürünlerin üçüncü ülkelerden Türkiye'ye ticareti ile ilgili yönetmelik çalışmaları başlamıştır.
18	Çiftlikten-sofraya gıda zincirinin incelenerek gıda güvenliğini sağlayacak mevzuat düzenlemesi ile uygulama yöntemlerinin	KKGM	• APK • TÜGEM • TAGEM • TEDGEM • Sağlık Bakanlığı	1-5 Yıl	5179 sayılı Kanun çerçevesinde: • Kontrol Laboratuarlarının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Yönetmelik, • Dış Ticaret Yönetmeliği, • Gönüllü Gıda Denetçileri Görev ve Çalışmaları Yönetmeliği,	• Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin değiştirilerek kabulü hakkında Kanun 05.06.2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir. • Gıda ile ilgili alt yapı, gıda güvenliği

	belirlenmesi.		• Üniversiteler • San. ve Tic. Bak. • STK		• Gıda Bankaları Birliği Hakkında Yönetmelik, • Risk Analizi, İhtiyati Tedbirler, Bildirimler, Acil Durumlar, Kriz Yönetimi ve Bilimsel Komiteler Hakkındaki Yönetmelik, • Reklam ve Tanıtım Hakkında Yönetmelik, • Tüketici Haklarının Korunması Hakkında Yönetmelik, • Kontrol ve Sertifikasyon Hakkında Yönetmelik, • Gümrük Merkezleri Hakkında Yönetmelik, • Ulusal Gıda Meclisi Hakkında Yönetmelik çıkarılması.	ve kontrolü idaresinin yeniden yapılandırılması ve güçlendirilmesi projesi hazırlanmış ve Twinning ihalesi yapılmıştır. • Gıda ve Gıda ile Temas Eden Madde ve Malzemeleri Üreten İşyerlerinin Çalışma İzni, Gıda Sicili ve Üretim İzni İşlemleri İle Sorumlu Yönetici İstihdamı Hakkındaki Yönetmelik 27.08.2004 tarihinde yayımlanmıştır. • Ulusal Gıda Kodeksi Komisyonu Yönetmeliği 13.09.2004 tarihinde yayımlanmıştır. • Gıda ve Gıda ile Temasta Bulunan Madde ve Malzemelerin Piyasa Gözetimi, Kontrolü, Denetimi ile İşyeri Sorumluluklarına Dair Yönetmelik yayıma gönderilmiştir. • Gıda ile ilgili alt yapının geliştirilmesi ve yeniden yapılanmasını sağlamak için Türkiye'de gıda güvenliği ve kontrolü idaresinin yeniden yapılandırılması ve güçlendirilmesi projesi hazırlanmış ve Twinning ihalesi yapılmıştır. • Ayrıca hijyen direktifleri ve bununla ilgili mevzuat çalışmaları başlamıştır.
19	E-tarım ticaretinin geliştirilmesi.	APK	• TKB tüm birimleri • DPT • Dış Tic. Müst. • Hazine Müst. • San. ve Tic. Bak. • DİE • Üniversiteler • TOBB • STK • Özel Sektör	1-3 Yıl	• Konuyla ilgili yasal düzenlemelerin yapılması.	

20	Tarımsal desteklerin, tarımının yapısal problemlerinin çözümüne katkıda bulunacak şekilde düzenlenmesi.	APK	• TÜGEM • TEDGEM • KKGM • TİGEM • TAGEM • TMO • DPT • Maliye Bakanlığı • Hazine Müst. • Dış Tic. Müst. • San. ve Tic. Bak. • STK • Yerel Yönetimler • Üniversiteler	1-5 Yıl	• Strateji Belgesinde belirtilen hedefler doğrultusunda çalışmaların yapılması.	• DGD ödemeleri 2005 yılından itibaren üretici ve teknoloji kullanımı ile irtibatlandırılmıştır. • Prim ödemeleri için daha fazla kaynak ayrılmıştır. • Hayvancılık destekleri artırılmış ve çeşitlendirilmiştir. • 16 ilde pilot seviyede kırsal kalkınma destekleri uygulamaya konulmuştur. • Çevre dengesi bozulmuş yerlerde üreticilerin işlemeli tarımdan daimi örtü bitkilerine geçmeleri teşvik edilecektir.
21	Doğrudan gelir desteğinin tarımsal destekler içindeki payının azaltılarak sadece seçilen belli ürünlerde çok amaçlı olarak uygulanması.	TÜGEM	• APK • TEDGEM • TAGEM • DPT • Maliye Bakanlığı • Hazine Müst. • Dış Tic. Müst. • San. ve Tic. Bak. • Üniversiteler • STK	1-5 Yıl	• Strateji Belgesinde belirtilen hedefler doğrultusunda çalışmaların yapılması.	• 2005 yılı ödemeleri içinde DGD payı azaltılmıştır. • Teknoloji kullanım desteği uygulanmaktadır. Sertifikalı tohumluk kullanımı ve toprak analizi desteklenmektedir. • Organik tarım DGD kapsamında ilave destekler planlanmıştır. • Hastalık ve zararlılara karşı alternatif ürün desteği uygulanmaya konmuştur. • Ar-Ge ve sulama enerjisi destek kapsamına alınmıştır.
22	DTÖ kuralları çerçevesinde prim ödemelerinin maksimum düzeyde uygulanması ve gerektiğinde Fark Ödeme Sistemine dönüştürülmesi.	APK	• TÜGEM • DİATK • TEDGEM • TAGEM • San. ve Tic. Bak. • Maliye Bakanlığı • Hazine Müst. • DPT	1-3 Yıl	• DTÖ de minimis oranı dikkate alınarak, ürün bazında verilebilecek prim üst limitlerin belirlenmesi, • Fark ödeme sistemine geçilmesi ve primlerin hedef fiyat-pazar fiyatı farkına uygun olarak belirlenmesi, • Primle desteklenecek ürün yelpazesinin genişletilmesi, • Ödemelerin ekim döneminden önce	• DOHA turu müzakerelerinin sonucuna göre uygulama yapılacaktır. • 2004 ürünü için prim miktarları 2005 Ocak ayında açıklanmış olup, ödemeler Mayıs ayında başlayacaktır.

			• Dış Tic. Müst. • Üniversiteler • STK		açıklanması ve ödenmesi, • Mevzuat düzenlemesi, • Yeterli kaynak tahsisi, • Veri tabanının oluşturulması.	
23	Hayvancılık desteklerinin artırılması ve sürekliliğinin sağlanması.	TÜGEM	• APK • KKGM • TEDGEM • TİGEM • TAGEM • Maliye Bakanlığı • Hazine Müst. • DPT • STK	1-5 Yıl	• Hayvancılık Stratejisi Belgesinde belirtilen hedefler doğrultusunda çalışmaların yapılması, • Hayvancılığın geliştirilmesine katkı sağlayacak konuların destekleme kapsamına alınması, • Destekleme miktarlarının artırılması, • Hayvancılık desteklerinin artırılması.	• 2005-2010 yıllarında uygulanmak üzere 24.02.2005 tarihinde Hayvancılık Kararnamesi yayınlanmıştır. • Hayvancılık destekleri 2005 yılı için 3 kat artırılmıştır. • Yeni destek konuları kapsama alınmış, mevcutlar iyileştirilmiştir.
24	Uzun dönemde, örgütlü, ekonomik büyüklükte ve ileri teknolojiyi kullanan hayvancılık işletmelerinin oluşturulması.	TÜGEM TEDGEM	• TİGEM • KKGM • TAGEM • APK • TEDGEM • DPT • Maliye Bakanlığı • Hazine Müst. • STK • Özel Sektör	1-10 Yıl	• Tarımsal amaçlı kooperatif, hayvancılık projelerinin çeşitlendirilmesi, • İşletme hayvan sayısının artırılması, • Ekonomik büyüklükteki işletmelere farklı destekleme yapılması.	• Model proje hazırlıkları başlatılmıştır. • Tarımsal amaçlı kooperatifler için 50 x 6 kapasiteli yeni proje yürürlüğe konmuştur.
25	Tarımsal desteklerin GSMH içerisindeki payının iki yıl içerisinde %2'ye yükseltilmesi ve daha sonra artırılması.	APK	• TÜGEM • TEDGEM • TİGEM • TAGEM • KKGM • DPT • Maliye Bakanlığı • Hazine Müst. • STK	1-5 Yıl	• Tarım Strateji Belgesinde belirtilen hedefler doğrultusunda çalışmaların yapılması.	
26	Tarım ürünleri sigortalarının ülke	APK	• TÜGEM	1-10 Yıl	• Konuyla ilgili yasal düzenlemelerin yapılması.	• Kanun TBMM Komisyonlarında

	genelinde yaygınlaştırılması ve mal sigortalarının yanı sıra can sigortalarının da geliştirilmesi.	KKGM	• KKGM • TEDGEM • Maliye Bakanlığı • Hazine Müst. • DPT • Sigorta Şirketleri • Üretici Birlikleri • Üniversiteler • TKKMB.			görüşülmektedir.
27	Kırsal alanda yaşayanların girişimcilik yeteneklerinin artırılması.	APK TEDGEM	• TÜGEM • TEDGEM • KHGM • KKGM • TRGM • Yayın Dairesi Bşk. • DPT • Çev. ve Orm. Bak. • Yerel Yönetimler • Üniversiteler • STK	1-10 Yıl	• Kırsal alanda örgütlenmenin desteklenmesi ve eğitim öğretim faaliyetlerinin geliştirilmesi, • Köy bazlı katılımcı projelerin geliştirilmesi.	• Köy bazlı yatırımların desteklenmesine 16 pilot ilde başlanmıştır.
28	Tarım ve Köyişleri Bakanlığının yüklendiği yeni fonksiyonlar göz önüne alınarak yeniden yapılandırılması.	APK	• TKB tüm birimleri	1 Yıl	• Bakanlık ve birimlerinin yeniden yapılandırılması, • Teşkilat Yasasının çıkarılması.	• Yasa çalışmaları devam etmektedir.
29	Bakanlığa bağlı olarak "Kırsal Kalkınma Genel Müdürlüğü"nün kurulması.	APK	• TKB tüm birimleri	1 Yıl	• Konuyla ilgili yasal düzenlemelerin yapılması.	• Kanun Taslağı hazırlanmıştır.
30	Ulusal Programda öngörüldüğü gibi, Bakanlık tarafından AB ölçütlerini dikkate alarak "Kırsal	APK	• TKB Tüm Birimleri • DPT • Çev. ve Orm. Bak. • ABGS	3 Ay	• Kırsal Kalkınma Stratejinin hazırlanması.	• Kırsal Kalkınma Strateji Taslağı hazırlanmıştır. • DPT bu taslağa dayalı olarak bir Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejileri Belgesi hazırlamış olup YPK

	Kalkınma Stratejisinin" hazırlanması.		• GAP İdaresi • Üniversiteler • STK			kararıyla yürürlüğe konacaktır.
31	İlköğretim müfredatına "Tarım" dersinin konulmasının sağlanması.	TEDGEM	• TKB tüm birimleri • Milli Eğitim Bak.	1 Yıl	• İlköğretim müfredatına tarım dersinin konulması ile ilgili girişimlerde bulunulması.	
32	Tarımsal öğretim ve araştırma alanında Üniversite – Bakanlık - özel sektör - sivil toplum örgütleri arasındaki işbirliğinin güçlendirilmesi.	TEDGEM TAGEM	• APK • Yayın Dairesi Bşk. • Üniversiteler • Özel Sektör • STK.	1-5 Yıl	• Ortak projelerin hazırlanması, • TV-radyonun daha etkin kullanımı, • Halka yönelik eğitim-kurs faaliyetlerinin yaygınlaştırılması.	• Ar-Ge destekleri ile ilgili Bakanlar Kurulu Kararı çıkmıştır. Tebliğ hazırlıkları devam etmektedir.
33	Üretici örgütlenmesinin dağınık yapısının önlenmesi amacı ile kooperatiflerin bir ulusal birlik altında toplanması.	TEDGEM	• APK • TÜGEM • San. ve Tic. Bak. • Çev. ve Orm. Bak. • Tarım Kredi Koop. • Çay Kooperatifleri Merkez Birlikleri • Pankobirlik • Diğer kooperatifler • Tarım, hayvancılık ve gıda alanında çalışan tüm sivil toplum kuruluşları	1-2 Yıl	• Çiftçi örgütlenmelerinin tek çatı altında toplanması, • 1163 Sayılı Kooperatifler Kanununun günün şartlarına ve tarımsal amaçlı kooperatiflerin ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmesi, • Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerin Kanun ile yeni bir çatı altında toplanması.	• Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu üzerinde çalışmaktadır. • Tarım ve Köyişleri Bakanlığına bağlı ve ilgili kooperatiflerin Merkez Birliklerinin bir araya getirilerek Sınırlı Sorumlu Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Milli Birliği kurulmuştur. • ARİP çerçevesinde örgütsel geliştirme faaliyetleri başlatılmıştır.
34	AB Ortak Tarım Politikasının gerektirdiği "Ödeme Kurumu" başta olmak üzere gerekli tüm idari yapıların tamamlanması.	APK TRGM	• DİATK • TEDGEM • KHGM • TÜGEM • TMO • ABGS • DPT • Hazine Müst.	2-3 yıl	• Çalışma grupları oluşturularak gerekli düzenlemelerin belirlenmesi, • Kırsal Kalkınma Ödeme Ajansının kurulması.	• Kırsal Kalkınma Ödeme Ajansı Proje Fişi hazırlanarak AB Komisyonuna gönderilmiştir. Yasal dayanak hazırlık çalışmaları devam ediyor. • Ödeme kurumu ile ilgili çevirilerin büyük bölümü tamamlanmıştır. • Yatay düzenlemeler alt çalışma grubu çalışmalarını sürdürmektedir.

			• Maliye Bakanlığı • Üniversiteler • TKKMB			
35	AB ile müzakere sürecine hazırlık amacı ile Bakanlığın uzman kadrosunun güçlendirilmesi.	DİATK PERGEM	• TKB tüm birimleri • Devlet Personel Başkanlığı • Maliye Bakanlığı	1 Yıl	• AB mevzuat uyum sürecinde yasal düzenlemelerin takibi ve uyum çalışmalarında çalıştırılmak üzere mütercim kadrosunun oluşturulması, • AB uyum çalışmalarının temelini oluşturan mevzuat çalışması için teknik ve hukukçu personelin istihdamının sağlanması, • Bakanlık personelinin yabancı dil kapasitelerinin artırılması için yabancı dil kurslarının düzenlenmesi, • Kadronun sayı ve kalite olarak güçlendirilmesi.	• 28 AB Uzmanı ve Uzman Yardımcısına ilave olarak, 48 Uzman Yardımcısı alımı için Makam Olur'u alınarak ilana çıkılmış, müracaatlar alınarak dil sınavı yapılmıştır. • AB Su Ürünleri Müktesebatına Uyum Projesinin sözleşme hazırlıkları tamamlanarak, 10 Ocak 2005 tarihinde proje başlatılmıştır.
36	Dünya Ticaret Örgütü Doha müzakerelerine aktif katılım sağlanması ve hassas ve özel ürünler ile gıda güvenliği açısından önem taşıyan ürünlerimizin etkilenmesi önlenmelidir.	APK	• DİATK • TÜGEM • KKGM • Dış Tic. Müst. • DPT • San. ve Tic. Bak. • ABGS • Ulusal Çalışma Grubu • Üniversiteler • STK	1-3 Yıl	• Hassas ve özel Ürünler konusunda en kısa süre içerisinde gerekli çalışmaların tamamlanması, • Pazara giriş, iç destekler ve ihracat teşvikleri konusunda Ülke tutum belgesinin hazırlanması, • Müzakerelere aktif olarak iştirak edilmesi.	• Bakanlık bünyesinde oluşturulan çalışma grubu, çalışmalara başlamıştır. • Tutum belgesi taslağı hazırlanmıştır. • Müzakerelere katılım sağlanmaktadır.

* KHGM (Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü) 5286 Sayılı Kanunla kapatılarak 16 Mart 2005 tarihi itibariyle görevleri sona ermiştir. Bu nedenle, II. Tarım Şurası'nda bu Genel Müdürlüğe verilen görevler, yerel yönetimler ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın yapılanması içinde oluşacak yeni Genel Müdürlük tarafından yürütülecektir.

KISALTMALAR

Bakanlık ile İlgili Olanlar

APK : Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı
TÜGEM : Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü
DIATK : Dış İlişkiler ve Avrupa Topluluğu Koordinasyon Dairesi Başkanlığı
KHGM : Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü
KKGM : Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü
TAGEM : Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü
TEDGEM: Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü
TİGEM : Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü
TKB : Tarım ve Köyişleri Bakanlığı
TMO : Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğü
TRGM : Tarım Reformu Genel Müdürlüğü

Diğerleri

ABGS : Avrupa Birliği Genel Sekreterliği
DİE : Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı
DPT : Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı
DSİ : Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü
GAP : Güney Doğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı
STK : Sivil Toplum Kuruluşları
TOBB : Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TURKAK: Türk Akreditasyon Kurumu
DMİ : Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü
TKKMB : Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği

II. TARIM ŞURASI'NDAN GÖRÜNTÜLER

ŞURASI
ŞURASI
TARIM VE KÖYİŞLERİ
TARIM VE KÖYİŞLERİ
BAKANLIĞI

ŞURASI
ŞURASI
T.C.
TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI
TARIM VE KÖYİŞLERİ
BAKANLIĞI

II. TARIM ŞURASI ORGANİZASYONUNA KATKIDA BULUNAN KURUM/KURULUŞLAR

- TARIM İŞLETMELERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
- TÜRKİYE ZİRAAT ODALARI BİRLİĞİ
- TOPRAK MAHSÜLLERİ OFİSİ
- GÜVEN SİGORTA A.Ş.
- TOROS GÜBRE VE KİMYA ENDÜSTRİSİ A.Ş.
- KARADENİZ İHRACATÇI BİRLİKLERİ
- EGE İHRACATÇI BİRLİKLERİ
- İSTANBUL HUBUBAT, BAKLİYAT, YAĞLI TOHUMLAR VE MAMULLERİ İHRACATÇILARI BİRLİĞİ
- AKDENİZ HUBUBAT, BAKLİYAT, YAĞLI TOHUMLAR VE MAMULLERİ İHRACATÇILARI BİRLİĞİ
- EGE HUBUBAT, BAKLİYAT, YAĞLI TOHUMLAR VE MAMULLERİ İHRACATÇILA BİRLİĞİ
- GÜNEYDOĞU HUBUBAT, BAKLİYAT, YAĞLI TOHUMLAR VE MAMULLERİ İHRACATÇILARI BİRLİĞİ
- ORTA ANADOLU HUBUBAT, BAKLİYAT, YAĞLI TOHUMLAR VE MAMULLERİ İHRACATÇILARI BİRLİĞİ
- KARADENİZ HUBUBAT, BAKLİYAT, YAĞLI TOHUMLAR VE MAMULLERİ İHRACATÇILARI BİRLİĞİ
- DOĞU KARADENİZ HUBUBAT, BAKLİYAT, YAĞLI TOHUMLAR VE MAMULLER İHRACATÇILARI BİRLİĞİ
- ER PİLİÇ
- ULUDAĞ İHRACATCI BİRLİKLERİ